ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד:

ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ:
י בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ:
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ:
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן: טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ: טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח

המשך בעמוד פ

אגרות קודש

ב״ה, ה׳ מר חשון, ה׳תשי״א
ברוקלין,

הרה״ח וו״ח אי״א וכו׳ מהורז״ש שי׳

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מכ״ד תשרי, בו מספר פרשת הדברים ע״ד נסיעתו לדובלין ושואל דעתי, אם יסע עתה לשם, באשר אינו עומד ברשות עצמו להחליט בזה, בהיותו על משרה בישיבת תומכי תמימים בברונאי.

הנה זה מכבר כתבתי שכמה וכמה מאנ״ש והמקושרים שי׳ יכולים למצוא מענה על ספיקות שלהם המתעוררים עתה אם יעיינו במכתבי כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ שכתב להם מאז. גם בנידון דיד׳ כן הוא, שזה לשון מכתב כ״ק מו״ח שמעתיק הוא עצמו במכתבו אלי עתה: ״יסכים להצעת ידידי בא כוחי בסידור הפליטים הרב ר׳ בנימין שי׳ גאראדעצקי לנסוע יחד עם השו״בים יחי׳ לאירלאנד, ובודאי יסדרו בעזרתו ית׳ שלמשך הזמן שלא יהי׳ בפאריז יהי׳ בתו״ת ממלא מקומו מתאים, והשי״ת יצליחו״. הרי לו מענה ברור ביותר בזה ואיני רואה כל מקום לספק בשאלתו זו.

ויהי רצון שתקויים ברכת כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ במילואה, והשי״ת יצליחו בנסיעתו זו ובשאר עיניו בגשמיות וברוחניות.

ובכלל צריך להביט על הנסיעה לאירלאנד, הוא וגם חבריו בנסיעה זו שי׳, לא רק כעל ענין של פרנסה גשמיית, אלא כעל אמצעי דרך להפצת תורת הדא״ח גם במדינה הנ״ל וסביבותי׳ וגם בהמקומות שלשם יגיע הבשר המוכשר על ידם. והיכולת על זה ישנה בידם ומי יתן והי׳ לבבם שלם שיעשו גם רצונם מכוון לתכלית זו אשר אז יהי׳ מכוון ג״כ לחפצם הפנימי דנפש האלקית שלהם.

בפ״ש כל חבורתו תחי׳ המחכה לבשורות טובות,

מנחם שניאורסאהן

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיט, קכ ..... ג

ג) מאמר ד״ה ויאמר לו יהונתן מחר חודש
ש״פ בראשית, מבה״ח וער״ח מרחשון, ה׳תש״ל ..... ה

ד) שיחת ש״פ בראשית, מבה״ח וער״ח מרחשון,
ה׳תש״ל..... יז

ה) לקוטי-שיחות פרשת בראשית כרך ג ..... יח

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....כ

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בראשית..... כג

ח) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת בראשית.....כד

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בראשית..... פג

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת בראשית.....פד

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת בראשית ..... צה

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... צח

שיעורי רמב״ם

יג) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת בראשית .....קא

יד) – פרק א׳ ליום, לשבוע פרשת בראשית ..... קפג

טו) – ספר המצוות, לשבוע פרשת בראשית ..... רה

טז) נביאים וכתובים
ירמיה פרק מו, דניאל פרק ח..... ריג

יז) משניות – מסכת כלים
ביאור קהתי..... רטו

יח) עין יעקב מסכת מגילה ..... רכא

יט) מסכת עירובין עם ביאורים
מדף סג עד דף סט ..... רכב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רנג

כא) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן .....רנג

כב) תורה אור השמים כסאי
אדמו״ר הזקן .....רנו

כג) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רנז

כד) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רנז

כה) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רנח

כו) קונטרס העבודה
אדמו״ר מוהרש״ב.....רנט

כז) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ.....רס

כח) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסא

כט) ספר הזכרונות פרק לו.....רסא

ל) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסג

לא) חומש לקריאה בציבור .....רסה

לב) קריאה התורה למנחת שבת-קודש .....רעז

לג) לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית ..... רעח

לד) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעט

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת בראשית, מברכים החודש וערב ראש־חודש מרחשון, ה'תש"ל

(הנחה בלתי מוגה)

וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ, וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ[1]. הִנֵּה יָדוּעַ[2] בְּעִנְיַן "וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד", שֶׁאַף שֶׁשְּׁתֵּי הַתֵּבוֹת ("וְנִפְקַדְתָּ", "יִפָּקֵד") מְקוֹם־מָקוֹם הֵן מֵאוֹתוֹ שֹׁרֶשׁ ('פקד'), הֵן הָפְכִיּוֹת זוֹ מִזּוֹ, כִּי "יִפָּקֵד" הוּא לְשׁוֹן חֶסְרוֹן, וְאִלּוּ "וְנִפְקַדְתָּ" הוּא לְשׁוֹן זְכָרוֹן[3]. וּפֵרוּשׁ "וְנִפְקַדְתָּ, כִּי יִפָּקֵד" הוּא, שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה "וְנִפְקַדְתָּ", שֶׁהוּא עִנְיַן הַזְּכִירָה וּבְאֹפֶן גָּלוּי, הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי שֶׁ"יִפָּקֵד", שֶׁהוּא עִנְיַן הַחֶסְרוֹן. וּכְמוֹ בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ ("מָחָר חֹדֶשׁ"), שֶׁדַּוְקָא לְאַחֲרֵי הֶעְלֵם הַלְּבָנָה לְגַמְרֵי ("יִפָּקֵד") עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאֶרֶת אֲפִלּוּ נְקֻדָּה בִּלְבַד, נַעֲשָׂה מוֹלַד הַלְּבָנָה מֵחָדָשׁ ("וְנִפְקַדְתָּ"). וְזֶהוּ גַּם שֶׁעִנְיַן זֶה ("וְנִפְקַדְתָּ, כִּי יִפָּקֵד") אָמַר יְהוֹנָתָן לְדָוִד, דְּהִנֵּה בַּשֵּׁם 'יְהוֹנָתָן' נִרְמָזוֹת אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ', כִּי 'יְהוֹנָתָן' הוּא 'יה"ו נָתָן', יה"ו הֵן שְׁלָשׁ הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ'[4], וְ'נָתָן' בְּגִימַטְרִיָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת (נו"ן – חמישים, תי"ו – ארבע מאות, נו"ן – חמישים ובסך־הכול חמש מאות), שֶׁהמספר חמש מאות מוֹרֶה עַל אוֹת ה' אַחֲרוֹנָה של שם הוי' כְּפִי שֶׁהִיא כְּפוּלָה כַּמָּה פְּעָמִים (חָמֵשׁ פְּעָמִים, עֶשֶׂר פְּעָמִים עֶשֶׂר כלומר, מאה כפול חמש שהם חמש מאות)[5]. וְ'דָוִד' המלך שעליו יהונתן מדבר ואומר 'ונפקדת כי ייפקד מושבך' **הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת** שבעשר הספירות העליונות, **ה' אַחֲרוֹנָה**[6], כמבואר בקבלה וחסידות עשר הספירות העליונות נרמזות בארבע אותיות של שם הוי', י – חכמה, ה' ראשונה – בינה (ודעת), ו – המידות, ה' אחרונה – מלכות, שֶׁמִּצַּד־עַצְמָהּ יָכוֹל לִהְיוֹת בָּהּ בספירת המלכות עִנְיַן שֶׁל חִסָּרוֹן, "יִפָּקֵד" כי ספירת המלכות אין לה תוכן ואור משלה והיא מקבלת את האור והשפע שלה מהספירות שלמעלה ממנה (כמו הירח שמקבל את אורו מהשמש). **וְעַל זֶה** ביחס לכך שבספירת המלכות ייתכן חיסרון נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן" (לְדָוִד), שֶׁבִּבְחִינַת 'דָוִד' היא ספירת המלכות לא יהיה חיסרון אלא יומשך לה אור ושפע 'נָתָן' ("יְהוֹנָתָן" מִלְּשׁוֹן נְתִינָה) וְנִמְשֶׁכֶת הַה' אַחֲרוֹנָה לא במצב של חיסרון אלא כְּפִי שֶׁהִיא בִּשְׁלֵמוּת שֶׁל חָמֵשׁ מֵאוֹת אָמַר יְהוֹנָתָן דווקא לְדָוִד, דְּהִנֵּה בַּשֵּׁם 'יְהוֹנָתָן' נִרְמָזוֹת אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ', כִּי 'יְהוֹנָתָן' הוּא 'יה"ו נָתָן', יה"ו הֵן שְׁלָשׁ הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ'[4], וְ'נָתָן' בְּגִימַטְרִיָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת, שֶׁמּוֹרֶה עַל אוֹת ה' אַחֲרוֹנָה כְּפִי שֶׁהִיא כְּפוּלָה כַּמָּה פְּעָמִים (חָמֵשׁ פְּעָמִים, עֶשֶׂר פְּעָמִים עֶשֶׂר)[5]. וְ'דָוִד' הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, ה' אַחֲרוֹנָה[6], שֶׁמִּצַּד־עַצְמָהּ יָכוֹל לִהְיוֹת בָּהּ עִנְיַן שֶׁל חִסָּרוֹן, "יִפָּקֵד". וְעַל זֶה נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן" (לְדָוִד), שֶׁבִּבְחִינַת 'דָוִד' 'נָתַן' ("יְהוֹנָתָן" מִלְּשׁוֹן נְתִינָה) וְנִמְשֶׁכֶת הַה' אַחֲרוֹנָה כְּפִי שֶׁהִיא בִּשְׁלֵמוּת שֶׁל חָמֵשׁ מֵאוֹת (גִּימַטְרִיָּא

ביאור בדרך אפשר

1 מסופר בספר שמואל, ופסוק זה הוא ההתחלה של ההפטרה בשבת שהיא ערב
2 ראש חודש ונקראת 'מחר חודש':
3 **וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן** בן שאול המלך לדוד המלך, בצעירותו לפני שמלך
4 **מָחָר** יחול ראש **חֹדֶשׁ, וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ**[1] ואם לא תבוא
5 לסעודת ראש חודש אצל שאול המלך,
6 חסרונך יהיה ניכר.
7 **הִנֵּה יָדוּעַ**[2] בתורת החסידות
8 **בְּעִנְיַן "וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד",**
9 **שֶׁאַף שֶׁשְּׁתֵּי הַתֵּבוֹת** שתי המילים
10 **("וְנִפְקַדְתָּ", "יִפָּקֵד") הֵן**
11 **מֵאוֹתוֹ שֹׁרֶשׁ** ('פקד'), **מִכָּל־**
12 **מָקוֹם הֵן הָפְכִיּוֹת זוֹ מִזּוֹ,**
13 והמשמעות של המילים כאן איננה זהה
14 אלא הפוכה **כִּי "יִפָּקֵד" הוּא**
15 **לְשׁוֹן חִסָּרוֹן,** והכוונה היא לכך
16 שדוד ייעדר ויחסר **וְאִלּוּ**
17 **"וְנִפְקַדְתָּ" הוּא לְשׁוֹן זְכָרוֹן**[3]
18 ששאול יזכור את דוד. **וּפֵרוּשׁ**
19 הכתוב האומר את שתי המילים
20 **"וְנִפְקַדְתָּ, כִּי יִפָּקֵד" הוּא,**
21 **שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה "וְנִפְקַדְתָּ",**
22 **שֶׁהוּא עִנְיַן הַזְּכִירָה וּבְאֹפֶן**
23 **גָּלוּי** שיהיה ניכר וגלוי שזוכרים את
24 דוד, **הֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי**
25 **שֶׁ"יִפָּקֵד", שֶׁהוּא עִנְיַן**
26 **הַחִסָּרוֹן** ודווקא העדרותו וחסרונו
27 זהו הגורם המעורר לזכור אותו.
28 **וּכְמוֹ בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ** (והדוגמה
29 מתאימה במיוחד שהרי הכתוב מדבר
30 על כך ש"**מָחָר** יחול ראש
31 **חֹדֶשׁ"), שֶׁדַּוְקָא לְאַחֲרֵי**
32 **הֶעְלֵם הַלְּבָנָה** בסוף החודש
33 **לְגַמְרֵי** ("**יִפָּקֵד**" מלשון חסרון)
34 **עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאֶרֶת אֲפִלּוּ נְקֻדָּה**
35 **בִּלְבַד, נַעֲשָׂה** בראשית החודש
36 הבא **מוֹלַד הַלְּבָנָה מֵחָדָשׁ,**
37 **("וְנִפְקַדְתָּ"** לשון זיכרון במובן
38 ששמים לב למציאות של הירח).
39 **וְזֶהוּ גַּם** הטעם הפנימי לכך **שֶׁעִנְיַן**
40 **זֶה ("וְנִפְקַדְתָּ, כִּי יִפָּקֵד")**

ביאור בדרך אפשר

41 **אָמַר יְהוֹנָתָן** דווקא **לְדָוִד, דְּהִנֵּה בַּשֵּׁם 'יְהוֹנָתָן' נִרְמָזוֹת אַרְבַּע**
42 **אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ', כִּי 'יְהוֹנָתָן'** לפי המשמעות הפנימית
43 **הוּא 'יה"ו נָתָן', יה"ו הֵן שְׁלָשׁ הָאוֹתִיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁל**
44 **שֵׁם הֲוָיָ'**[4], **וְ'נָתָן' בְּגִימַטְרִיָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת** (נו"ן – חמישים, תי"ו
45 – ארבע מאות, נו"ן – חמישים ובסך־
46 הכול חמש מאות), **שֶׁ**המספר חמש
47 מאות **מוֹרֶה עַל אוֹת ה'**
48 **אַחֲרוֹנָה** של שם הוי' **כְּפִי שֶׁהִיא**
49 **כְּפוּלָה כַּמָּה פְּעָמִים (חָמֵשׁ**
50 **פְּעָמִים, עֶשֶׂר פְּעָמִים עֶשֶׂר**
51 כלומר, מאה כפול חמש שהם חמש
52 מאות)[5]. **וְ'דָוִד'** המלך שעליו
53 יהונתן מדבר ואומר 'ונפקדת כי ייפקד
54 מושבך' **הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת**
55 שבעשר הספירות העליונות, **ה'**
56 **אַחֲרוֹנָה**[6], כמבואר בקבלה וחסידות
57 עשר הספירות העליונות נרמזות
58 בארבע אותיות של שם הוי', י –
59 חכמה, ה' ראשונה – בינה (ודעת), ו –
60 המידות, ה' אחרונה – מלכות,
61 **שֶׁמִּצַּד־עַצְמָהּ יָכוֹל לִהְיוֹת בָּהּ**
62 בספירת המלכות **עִנְיַן שֶׁל חִסָּרוֹן,**
63 **"יִפָּקֵד"** כי ספירת המלכות אין לה
64 תוכן ואור משלה והיא מקבלת את
65 האור והשפע שלה מהספירות
66 שלמעלה ממנה (כמו הירח שמקבל את
67 אורו מהשמש). **וְעַל זֶה** ביחס לכך
68 שבספירת המלכות ייתכן חיסרון
69 **נֶאֱמַר "וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן"**
70 **(לְדָוִד), שֶׁבִּבְחִינַת 'דָוִד'** היא
71 ספירת המלכות לא יהיה חיסרון אלא
72 יומשך לה אור ושפע **'נָתָן'**
73 **("יְהוֹנָתָן" מִלְּשׁוֹן נְתִינָה)**
74 **וְנִמְשֶׁכֶת הַה' אַחֲרוֹנָה** לא במצב
75 של חיסרון אלא **כְּפִי שֶׁהִיא**
76 **בִּשְׁלֵמוּת שֶׁל חָמֵשׁ מֵאוֹת**

---

1) שמואל־א כ, כח - התחלת הפטרת "מחר חודש". 2) ראה בארוכה ד"ה ויאמר לו יהונתן במאמרי אדה"ז תקס"ז ע' נה; תקס"ח ח"א ע' תקמד. אוה"ת בראשית יא, סע"ב ואילך. ספר המאמרים עת"ר ע' סב. פר"ת ע' קנח. 3) ראה פירש"י ומצודת ציון לשמואל־א שם. 4) מאמרי אדה"ז תקס"ז שם; תקס"ח שם (ע' תקלד). אוה"ת שם (יא, א). ספר המאמרים פר"ת שם (ע' קסז). 5) אוה"ת שם. ממאורי אור אות י סעיף נד. 6) ראה גם ספר המאמרים תרל"א ח"א ע' שמג. ע' שעב.

ביאור בדרך אפשר

(גִּימַטְרִיָּא ׳נָתָן׳), וְגַם וכנוסף לכך נמשך במלכות גם התוכן והאור של שְׁלָשׁ הָאוֹתִיּוֹת יה"ו, היינו המוחין והמידות שבספירות וְעַד כדי כך שלא זו בלבד שנמשך במלכות האור שלא יהיה בה חיסרון וגם האור של הספירות שמעליה אלא ההמשכה היא עד לְהַמְשָׁכַת הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הְוָיָ׳, הנעלה יותר מאור הספירות שֶׁכָּל זֶה נִמְשָׁךְ לְדָוִד דַּוְקָא, שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ הוּא בְּאֹפֶן של "יִפְקֹד", לשון חיסרון, אבל דווקא החיסרון גורם ומעורר שיומשך בו אור רב וְלָכֵן נִמְשָׁךְ שָׁם ב׳דוד׳, ספירת המלכות, הַגִּלּוּי והמשכת האור דְּ"וְנִפְקַדְתָּ" לא עניין החיסרון אלא עניין הזיכרון.

וְעִנְיָנוֹ של האמור לעיל שדווקא על ידי ׳ונפקדת׳ לשון חיסרון נפעל ״יפקד׳ לשון זיכרון בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, כפי שהוא משתקף בעבודת ה׳ של כל אחד, שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה "וְנִפְקַדְתָּ", שֶׁהוּא עִנְיַן הַזְּכִירָה וְהַגִּלּוּי מִלְּמַעְלָה, כדי שהאדם יזכה לכך שיזכרו אותו למעלה וימשיכו וישפיעו לו הארה והשפעה חֲרֵי זֶה דַּוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ"יִפְקֹד מוֹשָׁבֶךָ", שֶׁהוּא עִנְיַן הַחִסָּרוֹן, דְּהַיְנוּ עִנְיַן הַבִּטּוּל הדרך שהאדם יזכה להמשכות והשפעות היא ביטול היישות והמציאות העצמית כלפי האלוקות. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[7] במאמרי חודש תשרי שנה זו, תש"ל, המובא בכתבי האריז"ל שֶׁ"אוֹר־אֵין־סוֹף מֵאִיר בְּחָכְמָה בְּקִרּוּב מָקוֹם"[8], באור רב, כמו שהאור מאיר במקום קרוב למקור האור שהיא הארה גדולה דְּכֵיוָן שֶׁעִנְיָנָהּ שֶׁל בְּחִינַת הַחָכְמָה הוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל, כי חכמה היא נקודת הרעיון, לפני ההתפשטות וההסתעפות שלו לאורך ורוחב. והנקודה מסמלת את הביטול לָכֵן מֵאִיר בָּהּ בספירת החכמה "אוֹר־אֵין־סוֹף בְּקִרּוּב מָקוֹם" והיינו כאמור לעיל שכאשר האדם הוא בביטול, הוא זוכה להארה והשפעה רבה מלמעלה.

ביאור בדרך אפשר

ב) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם הַמְבֹאָר בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל במאמר הפותח במילים "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים" מאת אדמו"ר הריי"צ בִּשְׁנַת תש"ה[9], שֶׁמֵּבִיא שָׁם פֵּרוּשׁ מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן בְּפָסוּק זֶה[10], ׳בראשית׳ שֶׁתְּחִלַּת הָעֲבוֹדָה השלב הראשון בעבודת ה׳ הִיא "בָּרָא אֱלֹקִים", הַיְנוּ לְגַלּוֹת הַכַּוָּנָה והמטרה האלוקית שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים" כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה הִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה להיות ״יש׳ גשמי ומציאות עם גדרים והגבלות הִיא עַל־יְדֵי שֵׁם אֱלֹקִים דַּוְקָא, מידת הגבורה והצמצום הָחֵל מֵעִנְיַן הַצִּמְצוּם הראשון שהיה באור האלוקי בראשית הבריאה שֶׁעַל־יָדוֹ על ידי הצמצום הראשון שבו היה סילוק של האור האלוקי האין־סוף הבלי־גבול ׳על הצד׳, כביכול, נַעֲשָׂה מָקוֹם נוצרה נתינת מקום, אפשרות לַעֲמִידַת הָעוֹלָמוֹת, לבריאת עולמות שהם מציאות מוגדרת שֶׁחֲרֵי בִּתְחִלָּה לפני הצמצום הראשון הָיָה אוֹר־אֵין־סוֹף הבלי־גבול כלל מְמַלֵּא אֶת כָּל הַמְּצִיאוּת וְלֹא הָיָה מָקוֹם נתינת מקום, אפשרות לַעֲמִידַת הָעוֹלָמוֹת[11] ונמצא שבריאת העולם היא על ידי שם ׳אלוקים׳. וְעַל זֶה על התהוות העולמות על ידי שם ׳אלוקים׳ נֶאֱמַר "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", "בָּרָא" מִלְּשׁוֹן גִּלּוּי[12], כמו בלשון הגמרא ׳הבריא ויצא לחוץ׳, היינו שהיה נסתר והתגלה שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה של הבריאה הִיא וזו המטרה של עבודת האדם לְגַלּוֹת אֶת הַכַּוָּנָה שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים", וכפי שיתבאר עוד להלן.

וּמַמְשִׁיךְ לְבָאֵר, שֶׁבְּעִנְיַן גִּלּוּי הַכַּוָּנָה שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים", יֵשׁ שְׁלֹשָׁה אוֹפַנֵּי וְסוּגֵי עֲבוֹדָה שכל אחד מהם מביא את הכוונה שבשם אלוקים לידי גילוי באופן אחר.

וּבְהַקְדִּים תחילה בְּאוּר אַדְמוֹ"ר הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳ (וְכֵן מְבֹאָר גַּם

תרל"ג ח"א ע׳ רמו. ע׳ רנג. 7) ד"ה ובחמשה עשר יום פ"ג ואילך (ספר המאמרים תש"ל ע׳ לג ואילך). וד"ה להבין ענין שמח"ת פ"ו (שם ע׳ מז ואילך). 8) עץ חיים שער מב (שער דרושי אבי"ע) פי"ג־יד. שער מז (שער סדר אבי"ע) פ"א. 9) ספר המאמרים תש"ה ע׳ 74 ואילך. 10) בראשית א, א. 11) עץ חיים שער א (דרוש עגולים ויושר) ענף ב. 12) ראה

ביאור בדרך אפשר

בְּ׳תוֹרַת חַיִּים׳ לָאַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי[13]) שֶׁבְּתֵבַת במילה **״בְּרֵאשִׁית״ יֵשׁ שְׁלֹשָׁה פֵּרוּשִׁים.**

פֵּרוּשׁ תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס: ״בְּרֵאשִׁית - בְּקַדְמִין״, בקדמות, היינו בהתחלה **שֶׁפֵּרוּשׁוֹ** של עניין הקדמות: **כֶּתֶר (כִּי בְּחִינַת הַכֶּתֶר** ׳כתר עליון׳ שלמעלה מעשר הספירות **הוּא הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** כשם שהכתר הגשמי הוא מעל הראש **כִּי הוּא** ה׳כתר׳ ׳קַדְמוֹן לְכָל דָּבָר׳ ומעל כללות המציאות שהיא ב׳סדר השתלשלות׳). **וּפֵרוּשׁ תַּרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי** על פסוק זה: **״בְּרֵאשִׁית - בְּחוּכְמְתָא״[14], שֶׁפֵּרוּשׁוֹ:** שבריאת העולם על ידי שם אלוקים הייתה **בְּחָכְמָה (כִּי הַחָכְמָה הִיא רֵאשִׁית** והתחלה **לְכָל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת).**

וְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל[15] פֵּרְשׁוּ בזוהר: **״בְּרֵאשִׁית - בָּרָא שִׁית״,** ברא שש **שֶׁפֵּרוּשׁוֹ: שֵׁשׁ הַמִּדּוֹת** חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד (**שֶׁעַל־יָדָן** ובאמצעותן **הָיְתָה הִתְהַוּוּת הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[16]** בתורה אודות הבריאה **״כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה׳ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ״,** ומדייקים בלשון הכתוב **״בְּשֵׁשֶׁת״ לֹא נֶאֱמַר** כי אילו היה נאמר ׳בששת׳ היה הפסוק מתפרש רק כפשוטו שבריאת העולם נמשכה שישה ימים **אֶלָּא ״שֵׁשֶׁת״[17]** והמשמעות היא שהעולם נברא על ידי ׳ששת׳, **שֶׁהֵם שֵׁשׁ הַמִּדּוֹת** של הספירות העליונות שהם כוחות אלוקיים **שֶׁעַל־יָדָן נִבְרָא הָעוֹלָם, בְּאֶמְצָעוּת סְפִירַת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא מְקַבֶּלֶת מִשֵּׁשׁ הַמִּדּוֹת,** ספירת המלכות מקבלת הארה והשפעה משש המידות ומעבירה זאת אל העולמות **וְכָמוֹ שֶׁכָּתוּב[18]** בתורה בפרשת בראשית על הבריאה ׳אלה תולדות השמים והארץ׳

ביאור בדרך אפשר

(וְכֵן מְבֹאָר גַּם בְּ׳תוֹרַת חַיִּים׳ לָאַדְמוֹ״ר הָאֶמְצָעִי[13]) שֶׁבְּתֵבַת ״בְּרֵאשִׁית״ יֵשׁ שְׁלֹשָׁה פֵּרוּשִׁים. פֵּרוּשׁ תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס: ״בְּרֵאשִׁית - בְּקַדְמִין״, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ: כֶּתֶר (כִּי בְּחִינַת הַכֶּתֶר הוּא הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, כִּי הוּא ׳קַדְמוֹן לְכָל דָּבָר׳). וּפֵרוּשׁ תַּרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי: ״בְּרֵאשִׁית - בְּחוּכְמְתָא״[14], שֶׁפֵּרוּשׁוֹ: בְּחָכְמָה (כִּי הַחָכְמָה הִיא רֵאשִׁית לְכָל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת). וְרַבּוֹתֵינוּ ז״ל[15] פֵּרְשׁוּ: ״בְּרֵאשִׁית - בָּרָא שִׁית״, שֶׁפֵּרוּשׁוֹ: שֵׁשׁ הַמִּדּוֹת (שֶׁעַל־יָדָן הָיְתָה הִתְהַוּוּת הָעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[16] ״כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה׳ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ״, ״בְּשֵׁשֶׁת״ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא ״שֵׁשֶׁת״[17], שֶׁהֵם שֵׁשׁ הַמִּדּוֹת שֶׁעַל־יָדָן נִבְרָא הָעוֹלָם, בְּאֶמְצָעוּת סְפִירַת הַמַּלְכוּת שֶׁהִיא מְקַבֶּלֶת מִשֵּׁשׁ הַמִּדּוֹת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[18] ״בְּהִבָּרְאָם - בְּה׳ בָּרָאָם״[19], דְּהַיְנוּ ה׳ אַחֲרוֹנָה, סְפִירַת הַמַּלְכוּת). וּבְהֶתְאֵם לִשְׁלֹשָׁה פֵּרוּשִׁים אֵלּוּ בְּתֵבַת ״בְּרֵאשִׁית״, יֶשְׁנָם גַּם שְׁלֹשָׁה פֵּרוּשִׁים וּדְרָגוֹת בְּשֵׁם ״אֱלֹקִים״, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ דּוֹמֶה שֵׁם ״אֱלֹקִים״ הַמַּעְלִים בְּהִתְהַוּוּת דְּ״בְּקַדְמִין״ שֶׁהִיא סְפִירַת הַכֶּתֶר, לְשֵׁם ״אֱלֹקִים״ הַמַּעְלִים בְּהִתְהַוּוּת דְּ״בְּחוּכְמְתָא״ שֶׁהִיא סְפִירַת הַחָכְמָה, וּלְשֵׁם ״אֱלֹקִים״ הַמַּעְלִים בְּהִתְהַוּוּת דְּ״בָּרָא שִׁית״ שֶׁהִיא הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל. וְעִנְיָן זֶה מַתְאִים עִם הַיָּדוּעַ שֶׁבְּכְלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת יֵשׁ שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת כְּלָלִיּוֹת[20], וּכְפִי שֶׁרוֹאִים גַּם בָּאָדָם שהצמצומים ב׳סדר השתלשלות׳ הם, באופן כללי, שלוש ׳פרסאות׳ כלליות, **״בְּהִבָּרְאָם״** - ודרשו על כך בגמרא **בְּה׳ בָּרָאָם״[19], דְּהַיְנוּ** שהעולם נברא באמצעות **ה׳ אַחֲרוֹנָה** של שם הוי׳, **סְפִירַת הַמַּלְכוּת** כמבואר לעיל).

וּבְהֶתְאֵם לִשְׁלֹשָׁה פֵּרוּשִׁים אֵלּוּ בְּתֵבַת ״בְּרֵאשִׁית״, היינו כתר, חכמה, מידות **יֶשְׁנָם גַּם שְׁלֹשָׁה פֵּרוּשִׁים וּדְרָגוֹת בְּשֵׁם ״אֱלֹקִים״** שזו כוונת הכתוב ׳בראשית ברא אלוקים׳, **שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ דּוֹמֶה** התוכן והדרגה של **שֵׁם ״אֱלֹקִים״ הַמַּעְלִים בְּהִתְהַוּוּת דְּ״בְּקַדְמִין״ שֶׁהִיא סְפִירַת הַכֶּתֶר, לְשֵׁם ״אֱלֹקִים״ הַמַּעְלִים בְּהִתְהַוּוּת דְּ״בְּחוּכְמְתָא״ שֶׁהִיא סְפִירַת הַחָכְמָה, וּלְשֵׁם ״אֱלֹקִים״ הַמַּעְלִים בְּהִתְהַוּוּת דְּ״בָּרָא שִׁית״ שֶׁהִיא הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל.** ובכל אחת משלוש הדרגות הללו, ההעלם שעל ידי שם אלוקים הוא עניין שונה שהרי ההעלם הוא בהתאם לאור שעליו הוא מעלים. **וְעִנְיָן זֶה** של שלושה סוגים של העלם **מַתְאִים עִם הַיָּדוּעַ** בקבלה וחסידות **שֶׁבְּכְלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת יֵשׁ שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת כְּלָלִיּוֹת[20],** על הפסוק ״והבדילה הפרוכת לכם״ תרגם אונקלוס ״פרוכת״ – ״פרסא״, ולכן צמצום שהמשל אליו הוא פרוכת ומסך נקרא ׳פרסא׳ (וכמבואר בכמה מקומות שיש ארבעה עולמות כלליים אצילות־בריאה־יצירה־עשיה ובין עולם האצילות לעולמות בי״ע יש הבדל מהותי הנובע מכך שבין עולם האצילות לעולם הבריאה יש ׳פרסא׳ המגבילה ומצמצמת את המשכת אור האצילות לעולמות שלמטה ממנו) ועל כך מבואר כאן **וּכְפִי שֶׁרוֹאִים גַּם בָּאָדָם לְמַטָּה** השפעת החיות מהמוח לגוף עוברת

חולין מג, ב. מאמרי אדה״ז תקס״ג ח״א ע׳ רנט. ספר המאמרים תרל״ה ח״ב ע׳ רצא. ה״ש״ת ע׳ א. 13) ראה תו״ח פרשתנו א, א. ז, א ואילך. 14) בתרגום ירושלמי עה״פ: בחוכמא. וראה זח״א לא, ריש ע״ב: דתרגם יונתן בראשית בחכמתא. 15) ראה זח״א ג, ב. טו, ב. תקו״ז תיקון יא (כו, ב). ועוד. 16) יתרו כ, יא. תשא לא, יז. 17) ראה זהר ח״א רמז א. ח״ג רחצ, ב. ועוד. ספר המאמרים תרל״ד ע׳ נד. ובכ״מ. 18) בראשית ב, ד. 19) מנחות כט, ב. פירש״י עה״פ. 20) ראה גם ד״ה בראשית ברא תשל״ט.

ביאור בדרך אפשר

דרך שלושה 'מסכים' ומחיצות **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַקְּרוּם שֶׁעַל הַמֹּחַ** שהוא פרסא אחת, **וְיֵשׁ גַּם מִצַּר הַגָּרוֹן שֶׁמַּפְסִיק** ומבדיל **בֵּין הַמּוֹחִין** השכל שבראש **וְהַמִּדּוֹת** הרגש שבלב שזו פרסא שניה, **וְיֵשׁ גַּם חֲצַר הַכָּבֵד שֶׁמַּפְסִיק בֵּין אֲבְרֵי הַנְּשִׁימָה** כמו הריאות **לְאֲבְרֵי הָעִכּוּל** כמו הקיבה שזו פרסא שלישית, **וְטַעַם הַדָּבָר** שבגוף האדם יש שלוש 'פרסאות' **הוּא לְפִי שֶׁכֵּן הוּא גַּם לְמַעְלָה** באלוקות, **שֶׁיֵּשְׁנָם שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת כְּלָלִיּוֹת** (**כַּמְּבֹאָר עִנְיָנָם בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[21]). **וּבְהֶתְאֵם לְכָךְ** במקביל לצמצומים של שלוש הפרסאות **הֵם גַּם שְׁלָשׁ הַדְּרָגוֹת שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים" הַמַּעְלִים, וְהַיְנוּ,** שלוש ההעלמות והצמצומים האמורים **הַהֶעְלֵם עַל בְּחִינַת הַכֶּתֶר, הַהֶעְלֵם עַל בְּחִינַת הַחָכְמָה, וְהַהֶעְלֵם עַל בְּחִינַת הַמִּדּוֹת. וּבְכָל מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ צָרִיךְ לִהְיוֹת "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", לְגַלּוֹת אֶת הַכַּוָּנָה שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים"** שאמנם נראה לכאורה כהעלם שנועד להעלים ולהסתיר על האור האלוקי, אבל יש לגלות את הכוונה הפנימית ואת המטרה שבהעלם (שהיא שבסופו של דבר יהיה גילוי).

וְעִנְיָן זֶה של גילוי הכוונה והמטרה של ההעלם, היינו לגלות אלוקות בעולם שבו האלוקות מוסתרת, **נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת** כי לימוד התורה וקיום המצוות בתוך המציאות הגשמית מסיר את ההעלם ומגלה אלוקות, **וּ**בתורה ומצוות עצמם **בִּפְרָט** הרי זה במיוחד **עַל־יְדֵי** עבודת **הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיָן הָעֲבוֹדָה** של האדם בעולם, כי הקרבנות הם העלאה של המציאות הגשמית להתקרב לאלוקות המעוררת המשכת וגילוי אלוקות בעולם, **וְכֵן עִנְיָן הַתְּפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד קָרְבָּנוֹת**[22] שאף היא פועלת חיבור

ביאור בדרך אפשר

1 **לְמַטָּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַקְּרוּם שֶׁעַל הַמֹּחַ, וְיֵשׁ גַּם מִצַּר**
2 **הַגָּרוֹן שֶׁמַּפְסִיק בֵּין הַמּוֹחִין וְהַמִּדּוֹת, וְיֵשׁ גַּם**
3 **חֲצַר הַכָּבֵד שֶׁמַּפְסִיק בֵּין אֲבְרֵי הַנְּשִׁימָה לְאֲבְרֵי**
4 **הָעִכּוּל, וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁכֵּן הוּא גַּם**
5 **לְמַעְלָה, שֶׁיֵּשְׁנָם שְׁלֹשָׁה פַּרְסָאוֹת כְּלָלִיּוֹת**
6 **(כַּמְּבֹאָר עִנְיָנָם בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[21]). וּבְהֶתְאֵם לְכָךְ**
7 **הֵם גַּם שְׁלָשׁ הַדְּרָגוֹת שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים" הַמַּעְלִים,**
8 **וְהַיְנוּ, הַהֶעְלֵם עַל בְּחִינַת הַכֶּתֶר, הַהֶעְלֵם עַל**
9 **בְּחִינַת הַחָכְמָה, וְהַהֶעְלֵם עַל בְּחִינַת הַמִּדּוֹת.**
10 **וּבְכָל מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ צָרִיךְ לִהְיוֹת "בְּרֵאשִׁית בָּרָא**
11 **אֱלֹקִים", לְגַלּוֹת אֶת הַכַּוָּנָה שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים".**
12 **וְעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי כְּלָלוּת הָעֲבוֹדָה בְּקִיּוּם**
13 **הַתּוֹרָה־וּמִצְוֹת, וּבִפְרָט עַל־יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁזֶּהוּ**
14 **כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, וְכֵן עִנְיַן הַתְּפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד**
15 **קָרְבָּנוֹת[22], שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר[23] "סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה**
16 **וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה", וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם בִּבְחִינַת**
17 **"אַרְצָה" ('אֶרֶץ' בְּתוֹסֶפֶת ה', לְמַטָּה מֵ'אֶרֶץ', עַד**
18 **לַדַּרְגָּה הֲכִי תַּחְתּוֹנָה) מַמְשִׁיכִים וּמְגַלִּים אֶת**
19 **בְּחִינַת "הַשָּׁמָיְמָה" ('שָׁמַיִם' בְּתוֹסֶפֶת ה',**
20 **לְמַעְלָה מִ'שָׁמַיִם', עַד לַדַּרְגָּה הֲכִי עֶלְיוֹנָה[24]),**
21 **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַגִּיעִים לְדַרְגָּה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּמוֹ**
22 **לִפְנֵי הַיְרִידָה לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ שֶׁה"יְרִידָה הִיא לְצֹרֶךְ**
23 **עֲלִיָּה".**
24 **ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה, שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּגִלּוּי הַכַּוָּנָה**
25 **שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים", הוּא לֹא רַק שֶׁשֵּׁם**
26 **"אֱלֹקִים" לֹא יַעְלִים עַל הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּעִנְיַן**
27 **הַהִתְהַוּוּת, אֶלָּא גַּם גִּלּוּי הַהֶעְלֵם שֶׁבְּשֵׁם**
28 **"אֱלֹקִים" גּוּפָא, הַיְנוּ, הַדַּרְגָּה הֲכִי נַעֲלֵית**

ביאור בדרך אפשר

42 **והתקרבות** של האדם לאלוקות בדוגמת הקרבנות, **שֶׁעַל זֶה** על עבודת
43 התפילה **נֶאֱמַר**[23] בתורה (בסיפור החלום של יעקב אבינו) **"סֻלָּם מֻצָּב**
44 **אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה"**, ומבואר שזהו תוכן עניין התפילה,
45 לחבר 'ארץ', המציאות הארצית של העולם, ו'שמים', המציאות הרוחנית
46 האלוקית, **וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם** אפילו
47 **בִּבְחִינַת "אַרְצָה" ('אֶרֶץ'**
48 **בְּתוֹסֶפֶת ה', לְמַטָּה** שהיא
49 **מֵ'אֶרֶץ'** סתם כי בתוספת האות ה'
50 יש תוספת דגש על עניין הארציות, **עַד**
51 **לַדַּרְגָּה הֲכִי תַּחְתּוֹנָה** (בארציות)
52 **מַמְשִׁיכִים וּמְגַלִּים אֶת בְּחִינַת**
53 **"הַשָּׁמָיְמָה" ('שָׁמַיִם'**
54 **בְּתוֹסֶפֶת ה', לְמַעְלָה** וזו דרגה
55 נעלית יותר **מִ'שָׁמַיִם'** סתם, **עַד**
56 **לַדַּרְגָּה הֲכִי עֶלְיוֹנָה**[24] ברוחניות
57 אלוקית), **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** שנגלית
58 אלוקות בעולם אפילו בדרגה הכי
59 נחותה של 'ארץ', **מַגִּיעִים לְדַרְגָּה**
60 **נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּמוֹ** הדרגה שבה
61 היו **לִפְנֵי הַיְרִידָה** של הנשמה
62 משורשה ומקורה למעלה באלוקות
63 **לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ שֶׁהַ"יְרִידָה** של
64 הנשמה להתלבש בגוף גשמי בעולם
65 הזה **הִיא לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה"** כי אם
66 העלייה היא לאותו מקום שבו הייתה
67 הנשמה קודם הירידה, הרי הירידה לא
68 כדאית, אלא וודאי שהעלייה היא
69 לדרגה גבוהה יותר מזו שקודם
70 הירידה.
71 **ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה,**
72 **שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּגִלּוּי הַכַּוָּנָה**
73 **שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים"**, שכאמור זהו
74 הפירוש הפנימי ב'בראשית ברא
75 אלוקים' **הוּא לֹא רַק שֶׁשֵּׁם**
76 **"אֱלֹקִים" לֹא יַעְלִים עַל**
77 **הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּעִנְיַן הַהִתְהַוּוּת**
78 ותמורת ההעלם יהיה גילוי אלוקות
79 בבריאה, **אֶלָּא** בעניין גילוי הכוונה
80 שבשם אלוקים נכלל **גַּם גִּלּוּי**
81 **הַהֶעְלֵם** להביא לידי כך שיתגלה מה שנעלם ונסתר **שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים"**
82 **גּוּפָא** עצמו (ולא רק בהתהוות, בבריאה), **הַיְנוּ, הַדַּרְגָּה הֲכִי נַעֲלֵית**

---

21) ראה אוה"ת ויקהל ע' ב'קב. המשך תער"ב ח"ב ע' תתעה ואילך. ע' תתקסג ואילך. 22) ראה ברכות כו, א־ב. 23) ויצא כח, יב. זהר ח"א רסו, ב. ח"ג שו, ב. תקו"ז תמ"ה (פג, א). 24) ראה ד"ה זה היום דש"פ נצבים תרצ"ד פ"ב (ספר המאמרים קונטרסים ח"ב שיט, א).

ביאור בדרך אפשר

באלוקות **שֶׁנִּמְצֵאת בְּשֵׁם "אֱלֹקִים" בְּהֶעְלֵם** שגם היא תתגלה ותאיר, כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה גַּם גִּלּוּי הָאֱלֹקוּת שֶׁבְּהִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה עַצְמָהּ שכעת בחינה זו באלוקות נעלמת ונסתרת בתוך שם אלוקים **הוּא עִנְיָן נַעֲלֶה כוּ', וְזֶהוּ מַה שֶׁמְּבָאֵר** הרבי הריי"צ **בַּמַּאֲמָר** הנזכר משנת תש"ה, **דְּאֶפְשָׁרוּת גִּלּוּי הַכַּוָּנָה שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים" הִיא עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כוּ'**, מתוך התבוננות בגדולת ה' כפי שהיא משתקפת מתוך הבריאה **וְעַל זֶה** על הכרה בגדולת ה' על ידי התבוננות בבריאה **נֶאֱמַר**[25] בתהילים **"מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'", וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר הָרַמְבַּ"ם בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה פֶּרֶק שֵׁנִי**[26], **שֶׁהַדֶּרֶךְ לָבֹא לְאַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ (שֶׁהֵם הַיְסוֹד וְהַשֹּׁרֶשׁ שֶׁל רָמַ"ח מִצְוֹת־עֲשֵׂה וְשָׂסָ"ה מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה**[27] כמבואר בחסידות שאהבת ה' היא היסוד לקיום מצוות־עשה, כי האוהב רוצה להתקרב אל האהוב, ובקיום מצוות־עשה מתחברים לאלוקות. והיראה היא שורש לאי עבירה על מצוות־עשה, כי הירא את מפחד לעבור על ציוויו) **הִיא עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּמַעֲשָׂיו וּבְרוּאָיו כוּ'** וגם הרמב"ם מדבר על אהבת ה' ויראת ה' שהאדם מגיע אליהם מתוך התבוננות בבריאה, 'מה רבו מעשיך ה'. **אָמְנָם, תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא** לא להסתפק בכך שהתבוננות במציאות של העולם שנראית כמציאות גדולה וחשובה ('מה רבו מעשיך ה'', ו'מה גדלו מעשיך ה'') תעורר אהבת ה' ויראת ה' אלא **לִפְעֹל בְּטוּל הַיֵּשׁ** מציאות העולם **לָאַיִן** האלוקי שמהווה ומחייה אותו, **וְכַיָּדוּעַ**[28] בתורת החסידות **בְּבֵאוּר מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[29] בגמרא **"גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי צַדִּיקִים** עבודת ה' של בני ישראל בעולם **יוֹתֵר מִמַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ"**, וטעם הדבר על פי הפנימיות הוא **שֶׁ"מַּעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ" הוּא יֵשׁ** יצירת מציאות **מֵאַיִן** מלא דבר, היינו יצירת גשמיות מרוחניות **אֲבָל לֹא אַיִן מִיֵּשׁ,** העשייה של שמים וארץ, והפעולה מלמעלה באופן כללי, איננה עושה מ'יש' ומציאות 'אין' **כְּמַאֲמַר**[30] הגמרא **"מִן שְׁמַיָּא**[31] **מְיַהֵב יַהֲבֵי, מִשְׁקַל לָא שַׁקְלֵי"**, מן השמים לתת – נותנים, לקחת – לא לוקחים, כסיפור הגמרא שרבי חנינא בן דוסא היה מאוד עני. אמרה לו אשתו: עד מתי נצטער כל כך? אמר לה: מה נעשה? אמרה: תבקש רחמים שיתנו לך משהו. ביקש רחמים, יצתה כמין פיסת יד ונתנו לו רגל אחת של שולחן מזהב. ראה בחלום צדיקים שאוכלים על שולחן זהב של שלוש רגליים והוא על שולחן של שתי רגליים. אמר לה: נוח לך שכולם אוכלים על שולחן שלם ואנחנו אוכלים על שולחן חסר? אמרה לו: ומה נעשה, בקש רחמים שיקחוהו ממך. ביקש רחמים ולקחו. ועל כך אמרו בגמרא: גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון, כי מלמעלה רק נותנים ולא לוקחים. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "מַעֲשֵׂי צַדִּיקִים" הוּא לַעֲשׂוֹת אַיִן** לא דבר **מִיֵּשׁ** מציאות קיימת, כלומר, לבטל את המציאות הגשמית אל האלוקות **וּכְפִתְגַּם רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הַיָּדוּעַ**[32] **שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים מִגַּשְׁמִיּוּת רוּחָנִיּוּת כוּ'** (וכמובא ב'היום יום': גשמיות של יהודי היא רוחניות, הקדוש־ברוך־הוא נותן לנו גשמיות, שנעשה מכך רוחניות).

וּמִזֶּה מהאמור לעיל על עבודתם של בני ישראל לבטל את המציאות הגשמית ('יש') לאלוקות ('אין') **מוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְשֵׁם "אֱלֹקִים" שֶׁעַל־יָדוֹ הִיא הִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה,** ככל הפירושים בזה האמורים לעיל, לגבי הדרגות השונות ששם אלוקים מעלים והאופנים השונים של ההעלם, **שֶׁהַתַּכְלִית** הכוונה והמטרה בכל זה **הִיא לְגַלּוֹת אֶת הַדַּרְגָּה הַנַּעֲלֵית יוֹתֵר שֶׁנִּמְצֵאת בּוֹ בְּהֶעְלֵם** שגם היא לא תהיה נעלמת אלא תתגלה ותאיר בעולם, וכפי שיבואר עוד להלן.

ד) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַמְּבֹאָר בְּמַאֲמַר שִׁמְחַת־תּוֹרָה תר"ל[33] **(לְפְנֵי מֵאָה שָׁנָה), בְּעִנְיַן הַנְּסָכִים** של

---

25) תהלים קד, כד. 26) הלכה ב. 27) תניא פ"ד. וראה גם "פירוש" לרמב"ם הל' יסוה"ת שם (רפ"ב). 28) אוה"ת בא ע' רנו. ד"ה גדולים מעשה צדיקים תרפ"ה פ"ז (ספר המאמרים תרפ"ה ע' קנא ואילך). 29) כתובות ה, א. 30) תענית כה, א. 31) כ"ה בב"ח לתענית שם. 32) ראה "היום יום" כז טבת. אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ חי"א ע' לד. 33) ד"ה ביום השמיני

ביאור בדרך אפשר

הקרבנות **שֶׁהָיוּ מְנַסְּכִים אֶת הַיַּיִן** על גבי המזבח, **דִּתְחִלָּה צָרִיךְ לְהָבִין עִנְיָן** התוכן הפנימי של **הַיַּיִן. דְּהִנֵּה כְּתִיב**[34] בספר שופטים **"תִּירוֹשִׁי (יַיִן) הַמְּשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים וַאֲנָשִׁים", וְצָרִיךְ לְהָבִין מִפְּנֵי מַה הַיַּיִן מְשַׂמֵּחַ כו'** מה עניינו המיוחד של היין שבגללו הוא גורם שמחה?

וּמְבָאֵר, דְּהִנֵּה אָנוּ רוֹאִים מתחילת ברייתו **הוּא כָּנוּס בַּעֲנָבִים, וְאֵינוֹ נִכָּר** על הענבים **אִם יֵשׁ יַיִן בַּעֲנָבִים אִם לָאו (וְאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁמֶן, שֶׁרוֹאִים** על הזיתים **שֶׁהַזֵּיתִים אֲגוּרִים מִן הַשֶּׁמֶן וְיֵשׁ בָּהֶם** בזיתים **שַׁמְנוּנִית, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַיַּיִן הוּא מְבֻלָּע בִּבְשַׂר הָעֲנָבִים, וְאֵינוֹ נִכָּר כְּלָל** בענבים מבחוץ **אִם יֵשׁ בָּהֶם יַיִן אִם לָאו), וּכְשֶׁדּוֹרְכִים אוֹתוֹ** וסוחטים את היין **מִן הָעֲנָבִים, הֲרֵי הוּא יוֹצֵא מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי, וְלָכֵן פְּעֻלָּתוֹ** של היין **הִיא גַּם־כֵּן "לְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים וַאֲנָשִׁים", הֵינוּ לְהוֹצִיא** ולגלות **מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי, כִּי עִנְיָן הַשִּׂמְחָה הוּא שֶׁיּוֹצֵא** האדם **מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי, כִּי הַשִּׂמְחָה גּוֹרֶמֶת גִּלּוּי** של נפש האדם **(וּכְפִי שֶׁרוֹאִים שֶׁבְּעֵת הַשִּׂמְחָה** כאשר האדם שמח **מִתְגַּלִּים** ופורצים החוצה **כַּמָּה עִנְיָנִים שֶׁהָיוּ אֵצֶל הָאָדָם** עד אז, לפני שהתמלא שמחה **בְּסוֹד, בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר** וכשנכנס היין יצא סוד), **וְכֵיוָן שֶׁמַּעֲשֵׂה** תהליך העשייה של **הַיַּיִן הוּא בְּאֹפֶן שֶׁל יְצִיאָה מֵהַהֶעְלֵם** של היין בתוך הענבים **אֶל הַגִּלּוּי, לָכֵן פְּעֻלָּתוֹ לִגְרֹם שִׂמְחָה** לאדם השותה את היין, **שֶׁהִיא** השמחה במהותה **גַּם־כֵּן יְצִיאָה מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי,** כאמור לעיל.

וּמַמְשִׁיךְ לְבָאֵר, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁיַּיִן "מְשַׂמֵּחַ אֲנָשִׁים" וגורם להם לגלות מתוכם דברים שקודם לכן היו נעלמים, **כַּךְ יוּכָן בְּעִנְיַן יַיִן "הַמְּשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים"** שגם עניין השמחה שהיין גורם למעלה, כביכול, היינו גילוי של עניינים שללא היין הם נסתרים ונעלמים. **דְּהִנֵּה, יֵשׁ שְׁנֵי שֵׁמוֹת** קדושים של הקדוש־ברוך־הוא, שם אחד הוא **הֲוָיָ'** ושם שני הוא **וַאלקים, שֶׁשֵּׁם "אֱלֹקִים"** שהוא מידת הגבורה והצמצום **מַעְלִים וּמַסְתִּיר עַל אוֹר ה' וּקְדֻשָּׁתוֹ** שלא יהיו בגילוי, **אָמְנָם גַּם בְּשֵׁם "אֱלֹקִים"** עצמו, כיוון שגם הוא שם קדוש, **יֵשׁ בְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ' שֶׁמֵּאִיר בּוֹ,** ושם הוי' קיים גם בשם אלוקים **אֶלָּא שֶׁהוּא בְּהֶעְלֵם, וְעַל־יְדֵי הַיַּיִן "יָצָא** מההעלם והתגלה **סוֹד"**[35], מה שהיה נעלם, **בְּחִינַת סוֹד הֲוָיָ', וְהַיְנוּ, שֶׁהַיַּיִן מַמְשִׁיךְ** וגורם **שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי בְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ' שֶׁהָיָה תְּחִלָּה** קודם לכן, ללא ה"יין' **בְּסוֹד וּבְהֶעְלֵם בְּשֵׁם "אֱלֹקִים"** וכפי שיוסבר להלן.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה כְּתִיב[36] בתהילים **"כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן הֲוָיָ' אֱלֹקִים",** לפי פשוטו הכתוב אומר שהקדוש־ברוך־הוא הוא המספק לנו אור וחום והגנה **וְהַיְנוּ,** לפי פנימיות הפירוש הוא **שֶׁשֵּׁם הֲוָיָ' הוּא הַסּוֹד** הדבר הנעלם **שֶׁמְּכֻסֶּה** ומוסתר **בְּשֵׁם "אֱלֹקִים", כְּמוֹ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ מְכֻסֶּה בְּנַרְתִּיק** ו'מגן' הממעט את אור השמש וכן שם אלוקים ששם הוי' מלובש בו ומכוסה בו, מעלים ומכסה על אורו של שם הוי'.

וּכְמוֹ בְּעִנְיַן הַהִתְהַוּוּת של העולמות והמציאות הגשמית, **שֶׁבְּפוֹעַל וּבְגִלּוּי הֲרֵי זֶה** ההתהוות **עַל־יְדֵי שֵׁם "אֱלֹקִים"** ('בראשית ברא אלוקים'), **שֶׁלָּכֵן הַנְהָגַת** התנהלות **הָעוֹלָם (גַּם** אפילו **כְּפִי שֶׁ"עַל מִלּוּאוֹ נִבְרָא"**[37] כדבר מושלם, ואין

ביאור בדרך אפשר

1 צָרִיךְ לְהָבִין עִנְיַן הַיַּיִן. דְּהִנֵּה כְּתִיב[34] "תִּירוֹשִׁי
2 (יַיִן) הַמְּשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים וַאֲנָשִׁים", וְצָרִיךְ לְהָבִין
3 מִפְּנֵי מַה הַיַּיִן מְשַׂמֵּחַ כו'. וּמְבָאֵר, דְּהִנֵּה אָנוּ
4 רוֹאִים שֶׁהַיַּיִן הוּא כָּנוּס בַּעֲנָבִים, וְאֵינוֹ נִכָּר אִם
5 יֵשׁ יַיִן בַּעֲנָבִים אִם לָאו (וְאֵינוֹ כְּמוֹ שֶׁמֶן,
6 שֶׁרוֹאִים שֶׁהַזֵּיתִים אֲגוּרִים מִן הַשֶּׁמֶן וְיֵשׁ בָּהֶם
7 שַׁמְנוּנִית, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַיַּיִן הוּא מְבֻלָּע בִּבְשַׂר
8 הָעֲנָבִים, וְאֵינוֹ נִכָּר כְּלָל אִם יֵשׁ בָּהֶם יַיִן אִם
9 לָאו), וּכְשֶׁדּוֹרְכִים אוֹתוֹ מִן הָעֲנָבִים, הֲרֵי הוּא
10 יוֹצֵא מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי, וְלָכֵן פְּעֻלָּתוֹ הִיא
11 גַּם־כֵּן "לְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים וַאֲנָשִׁים", הֵינוּ לְהוֹצִיא
12 מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי, כִּי עִנְיַן הַשִּׂמְחָה הוּא
13 שֶׁיּוֹצֵא מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי, כִּי הַשִּׂמְחָה גּוֹרֶמֶת
14 גִּלּוּי (וּכְפִי שֶׁרוֹאִים שֶׁבְּעֵת הַשִּׂמְחָה מִתְגַּלִּים
15 כַּמָּה עִנְיָנִים שֶׁהָיוּ אֵצֶל הָאָדָם בְּסוֹד, בְּהֶעְלֵם
16 וְהֶסְתֵּר), וְכֵיוָן שֶׁמַּעֲשֵׂה הַיַּיִן הוּא בְּאֹפֶן שֶׁל
17 יְצִיאָה מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי, לָכֵן פְּעֻלָּתוֹ לִגְרֹם
18 שִׂמְחָה, שֶׁהִיא גַּם־כֵּן יְצִיאָה מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי.
19 וּמַמְשִׁיךְ לְבָאֵר, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁיַּיִן "מְשַׂמֵּחַ אֲנָשִׁים",
20 כַּךְ יוּכָן בְּעִנְיַן יַיִן "הַמְּשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים". דְּהִנֵּה, יֵשׁ
21 שְׁנֵי שֵׁמוֹת הֲוָיָ' וַאלקים, שֶׁשֵּׁם "אֱלֹקִים" מַעְלִים
22 וּמַסְתִּיר עַל אוֹר ה' וּקְדֻשָּׁתוֹ, אָמְנָם גַּם בְּשֵׁם
23 "אֱלֹקִים" יֵשׁ בְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ' שֶׁמֵּאִיר בּוֹ, אֶלָּא
24 שֶׁהוּא בְּהֶעְלֵם, וְעַל־יְדֵי הַיַּיִן "יָצָא סוֹד"[35],
25 בְּחִינַת סוֹד הֲוָיָ', וְהַיְנוּ, שֶׁהַיַּיִן מַמְשִׁיךְ שֶׁיִּהְיֶה
26 גִּלּוּי בְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ' שֶׁהָיָה תְּחִלָּה בְּסוֹד
27 וּבְהֶעְלֵם בְּשֵׁם "אֱלֹקִים".
28 **וְהָעִנְיָן** בָּזֶה, דְּהִנֵּה כְּתִיב[36] "כִּי שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן
29 הֲוָיָ' אֱלֹקִים", וְהַיְנוּ, שֶׁשֵּׁם הֲוָיָ' הוּא
30 הַסּוֹד שֶׁמְּכֻסֶּה בְּשֵׁם "אֱלֹקִים", כְּמוֹ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ
31 מְכֻסֶּה בְּנַרְתִּיק. וּכְמוֹ בְּעִנְיַן הַהִתְהַוּוּת, שֶׁבְּפוֹעַל וּבְגִלּוּי הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי שֵׁם
32 "אֱלֹקִים", שֶׁלָּכֵן הַנְהָגַת הָעוֹלָם (גַּם כְּפִי שֶׁ"עַל מִלּוּאוֹ נִבְרָא"[37]) הִיא עַל־פִּי

עצרת תר"ל (ספר המאמרים תרכ"ט ס"ע שפג ואילך). 34) ספר שופטים ט, יג. 35) עירובין סה, א. 36) תהלים פד, יב. וראה שער היחוד והאמונה פ"ד ואילך. יהל אור עה"פ. 37) ראה ב"ר פי"ד, ז. וראה שם פי"ב, ו. פי"ג, ג (וביפ"ת שם).

ביאור בדרך אפשר

הדברים אמורים בתור חיסרון בעולם) **הִיא עַל־פִּי הַטֶּבַע (שֶׁזֶּהוּ** הסיבה הפנימית לכך **שֶׁ"אֱלֹקִים** כפי שנכתב בה' **בְּגִמַטְרִיָּא** 86 כמו הגימטריא של **הַטֶּבַע"**[38]), **אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת** ולאמיתו של דבר **הֲרֵי זֶה** ההתהוות **עַל־יְדֵי שֵׁם הַוָּיָ' (וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַהִתְהַוּוּת כְּפִי שֶׁהִיא מִשֵּׁם הַוָּיָ' הִיא בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא,** דבר שמדגיש עוד יותר את השייכות של ההתהוות לשם הוי' **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[39] בתהילים **"כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ"), אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ** העובדה שלאמיתו של דבר ההתהוות היא משם הוי' **בְּהֶעְלֵם וְאֵינוֹ בָּא בְּמֶרְגָּשׁ** ואין הנבראים חשים ומרגישים בכך, **אֲפִילוּ לֹא בְּדֶרֶךְ יְדִיעַת הַמְּצִיאוּת** לא רק שאין הנבראים משיגים את מהות הבורא, אפילו העובדה שבאמת ההתהוות היא מצד שם הוי', איננה ידועה להם ואין להם הכרה בכך. **וַהֲגַם שֶׁיְּכוֹלִים לָבֹא לְזֶה** לידיעת המציאות הזו **עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת** (וכאמור לעיל שניתן להגיע להכרה בגדולת הבורא ולידי אהבת ה' ויראת ה' גם מתוך התבוננות בבריאה עצמה), **הֲרֵי בִּשְׁבִיל זֶה יֵשׁ צֹרֶךְ בְּהִתְבּוֹנְנוּת דַּוְקָא** אבל ללא התבוננות (שהיא בעמקות ובאריכות), אין הדבר ניכר, **כֵּיוָן שֶׁבְּגָלוּי יֶשְׁנוֹ רַק שֵׁם "אֱלֹקִים"** שהוא הצמצום וההעלם, היפך הגילוי. **וְלָכֵן אָמַר פַּרְעֹה**[40] כאשר משה רבינו מסר לו את דבר ה' להוציא את בני ישראל ממצרים **"לֹא יָדַעְתִּי אֶת הַוָּיָ'"**, **הַיְנוּ**[41], **שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר וְיוֹדֵעַ אֶת מְצִיאוּת שֵׁם הַוָּיָ',** את עניינו של הקדוש־ברוך־הוא כאין־סוף שלמעלה ממציאות העולם **כִּי־אִם** כמו שכתוב שיוסף אמר לפרעה **"אֱלֹקִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פַּרְעֹה"**[42], כי פרעה מסוגל להכיר רק בשם אלוקים. **וּבָזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה** שבני ישראל עובדים את ה' בעולם, **לְגַלּוֹת אֶת סוֹד שֵׁם הַוָּיָ' שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּהֶעְלֵם בְּשֵׁם "אֱלֹקִים"**

ביאור בדרך אפשר

שלא יהיה בהעלם אלא יתגלה וכן תהיה ידיעה והשגה באלוקות שלמעלה מהעולם, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַיַּיִן שֶׁ"מְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים", הַיְנוּ, שֶׁמְּגַלֶּה מַה שֶׁנִּמְצָא בְּהֶעְלֵם בְּשֵׁם "אֱלֹקִים"** בדומה לפעולת היין באדם שגורמת לגילוי דברים נעלמים בנפשו, כמבואר לעיל.

הַטֶּבַע (שֶׁזֶּהוּ שֶׁ"אֱלֹקִים בְּגִמַטְרִיָּא הַטֶּבַע"[38]), **אֲבָל בִּפְנִימִיּוּת הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי שֵׁם הַוָּיָ' (וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַהִתְהַוּוּת כְּפִי שֶׁהִיא מִשֵּׁם הַוָּיָ' הִיא בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[39] **"כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ"), אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ בְּהֶעְלֵם וְאֵינוֹ בָּא בְּמֶרְגָּשׁ, אֲפִילוּ לֹא בְּדֶרֶךְ יְדִיעַת הַמְּצִיאוּת. וַהֲגַם שֶׁיְּכוֹלִים לָבֹא לְזֶה עַל־יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת, הֲרֵי בִּשְׁבִיל זֶה יֵשׁ צֹרֶךְ בְּהִתְבּוֹנְנוּת דַּוְקָא, כֵּיוָן שֶׁבְּגָלוּי יֶשְׁנוֹ רַק שֵׁם "אֱלֹקִים". וְלָכֵן אָמַר פַּרְעֹה**[40] **"לֹא יָדַעְתִּי אֶת הַוָּיָ'", הַיְנוּ**[41]**, שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר וְיוֹדֵעַ אֶת מְצִיאוּת שֵׁם הַוָּיָ', כִּי־אִם "אֱלֹקִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלוֹם פַּרְעֹה"**[42]**. וּבָזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, לְגַלּוֹת אֶת סוֹד שֵׁם הַוָּיָ' שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּהֶעְלֵם בְּשֵׁם "אֱלֹקִים", שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַיַּיִן שֶׁ"מְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים", הַיְנוּ, שֶׁמְּגַלֶּה מַה שֶׁנִּמְצָא בְּהֶעְלֵם בְּשֵׁם "אֱלֹקִים".**

ה) אָמְנָם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי הַהֶעְלֵם שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים", "יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים", הַיְנוּ, שֶׁמְּגַלֶּה מַה שֶׁנִּמְצָא בוֹ בְּהֶעְלֵם. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת[43], נֶפֶשׁ אַחַת הִיא הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, "וְנֶפֶשׁ הַשֵּׁנִית בְּיִשְׂרָאֵל [שֶׁ]הִיא חֵלֶק אֱלוֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ"[44]. וְהַסֵּדֶר בָּזֶה, שֶׁהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית אַקְדְּמִיהּ טַעֲנִיתֵיהּ[45] (אֲפִילוּ לְאַחֲרֵי בַּר־מִצְוָה, וְכָל־שֶׁכֵּן לִפְנֵי בַּר־מִצְוָה), וּמִמֵּעֵלִימָה עַל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית (שֶׁנִּקְרֵאת "יֶלֶד"[46]), וְאַחֲרֵי־כֵן יֵשׁ צֹרֶךְ לָבֹא

ביאור בדרך אפשר

ה) אָמְנָם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה גִּלּוּי הַהֶעְלֵם שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים", "יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים", ויתגלה ויהיה ניכר בעולם לא רק שם אלוקים, עניין ההעלם וההסתר על האלוקות, אלא תהיה הכרה בשם הוי' ויהיה גילוי אלוקות, **הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי "יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ אֱנָשִׁים", הַיְנוּ, שֶׁהָאָדָם מְגַלֶּה מַה שֶׁנִּמְצָא בּוֹ בְּהֶעְלֵם** ובאמצעות גילוי הכוחות הנעלמים שבו, מסוגל האדם להביא לידי גילוי את האלוקות הנעלמת בבריאה, שם הוי'.

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל ללא הבדל מהו מעמדו ומצבו הרוחני **יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת**[43]**, נֶפֶשׁ אַחַת הִיא הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית,** הנפש שממנה הוא חיות הגוף וממנה באות התכונות שבהם האדם דומה לבהמה **"וְנֶפֶשׁ הַשֵּׁנִית בְּיִשְׂרָאֵל** הנשמה האלוקית **[שֶׁ]הִיא חֵלֶק אֱלוֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ"**[44]**. וְהַסֵּדֶר בָּזֶה,** בכניסת שתי הנפשות בגופו של היהודי **שֶׁהַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית אַקְדְּמִיהּ טַעֲנִיתֵיהּ**[45] מקדימה את טענתה **(אֲפִילוּ לְאַחֲרֵי בַּר־מִצְוָה** שאז הוא גמר ועיקר כניסת הנפש האלוקית לאחר שתחילת העניין היא בברית מילה, **וְכָל־שֶׁכֵּן לִפְנֵי בַּר־מִצְוָה** שאז בוודאי הנפש הבהמית קודמת ופועלת באדם לפני שהנפש האלוקית פועלת בו), **וּמִמֵּעֵלִימָה** הנפש הבהמית **עַל הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית (שֶׁנִּקְרֵאת "יֶלֶד"**[46]**),** לאחר שהנפש הבהמית מרבה לפעול ולטעון את טענותיה ובכך היא מעלימה ומסתירה על הנפש האלוקית, **וְאַחֲרֵי־כֵן יֵשׁ צֹרֶךְ לָבֹא וְלִטְעֹן כּוּ'** טענות הפוכות, את הטענות של הנפש

---

38) פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ"ב. ראשית חכמה שער התשובה פ"ו ד"ה והמרגיל (קכא, ב). של"ה פט, א. תניא שעהיוה"א רפ"ו. לקו"ת פ' ראה כב, סע"ב ואילך. 39) תהלים קמח, ה. וראה לקו"ת שם כו, סע"ב ואילך. 40) שמות ה, ב. 41) ראה לקו"ת אמור לה, ג. ספר המאמרים תרצ"ב ע' קנז. וש"נ. 42) מקץ מא, טז. 43) תניא פ"א (ה, ב). 44) שם רפ"ב. 45) ראה זהר ח"א קעט, סע"א ואילך. וראה ספר המאמרים עת"ר ס"ע פז ואילך. 46) קהלת ד, יג ובפירש"י. שם,

ביאור בדרך אפשר

וּלְגַלּוֹת אֶת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁנִּמְצֵאת בְּהֶעְלֵם בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית כי זו דרך הפעולה שהנפש האלוקית צריכה להתלבש בתוך הנפש הבהמית (כדי לפעול ולהשפיע על הגוף הגשמי).

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית גּוּפָא עצמה **יֵשׁ מַדְרֵגַת הַנְּשָׁמָה כְּפִי שֶׁהִיא לְמַעְלָה,** קודם שירדה משורשה ומקורה למעלה באלוקות להתלבש בגוף גשמי בעולם הזה **וְאַחֲרֵי־כֵן יוֹרֶדֶת לְמַטָּה בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת כוּ'** בתהליך של ירידה מדרגה לדרגה **עַד שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּגּוּף (כַּמְּבֹאָר בְּ'אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה'[47]), וּמַה שֶּׁבָּא** מהנשמה האלוקית **בְּהִתְגַּלּוּת בַּגּוּף הֲרֵי זֶה רַק מַדְרֵגַת הַנְּשָׁמָה כְּפִי שֶׁבָּאָה בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כוּ'** ואילו החלקים הנעלים יותר של הנשמה לא יורדים להתלבש בגוף בגלוי, **וַעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא לִפְעֹל שֶׁגַּם פְּנִימִיּוּת הַנְּשָׁמָה וְשֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה יִהְיֶה בְּגִלּוּי** ותהיה להם פעולה והשפעה ושליטה **בַּגּוּף. וְעִנְיָן זֶה** של גילוי הנשמה שלמעלה בגוף שמצד־עצמו הוא מעלים על הנשמה **נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל יְצִיאָה מֵהַגְּבָלוֹת הַשֵּׂכֶל כוּ'** והתעלות למצב שעבודת ה' היא על־שכלית, מעבר למגבלות ההבנה, **וְהַיְנוּ, שֶׁנּוֹסָף עַל הָעֲבוֹדָה דְ"בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"[48],** כנאמר בתורה בפרשת שמע שאהבת ה' צריכה להיות בכל חלקי הלב ובכל הנפש, שזו אמנם עבודה נעלית אבל היא מוגבלת לפי יכולות השכל והרגש של האדם אלא הדרישה היא מעבר לזה, **צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם** כהמשך הכתוב **הָעֲבוֹדָה דְ"בְּכָל מְאֹדֶךָ"[48],** והלשון 'מאוד' משמעו **לְמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה** מעל ומעבר למידה המתחייבת מהשכל והרגש של האדם המוגבל.

וְזֶהוּ עִנְיָן "יַיִן הַמְּשַׂמֵּחַ אֲנָשִׁים", דְּהַיְנוּ, גִּלּוּי הַסּוֹד החלק הנעלם **שֶׁבַּנְּשָׁמָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה עִלּוּי בַּנְּשָׁמָה, שֶׁמַּגַּעַת לְדַרְגָּה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה** מלכתחילה בשורשה ומקורה **לִפְנֵי הַיְרִידָה לְמַטָּה** וכמבואר לעיל שזו משמעות האמרה שירידת הנשמה היא 'צורך עלייה'. **וְעַל־יְדֵי "יַיִן הַמְּשַׂמֵּחַ אֲנָשִׁים", שֶׁהוּא עִנְיָן גִּלּוּי פְּנִימִיּוּת הַנְּשָׁמָה,** כמבואר לעיל שזו המשמעות הפנימית של השמחה, גילוי ההעלם של הנשמה, **פּוֹעֲלִים גַּם אֶת גִּלּוּי "יַיִן הַמְּשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים", גִּלּוּי הַהֶעְלֵם שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים",** האלוקות הנעלמת מאחורי ההסתר של שם אלוקים **שֶׁזֶּהוּ הַהֶעְלֵם דְּסִפִּירַת הַמַּלְכוּת,** שכאמור יש בו דרגות שונות **הָחֵל מֵעִנְיַן הַצִּמְצוּם (שֹׁרֶשׁ הַהֶעְלֵם שֶׁהָיָה בְּ'מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף' (כְּפִי שֶׁשַּׁיָּךְ שָׁם עִנְיַן הַמַּלְכוּת[49]** עד כמה שב'אין סוף', בלי־גבול אמיתי שמופשט מכל הגדרה יש מושג של 'מלכות' שהיא ספירה מסוימת ומוגדרת), **וּבְאֹפֶן** שאחרי השלב הראשון של גילוי ההעלם של שם אלוקים שהוא הסרת ההעלם וההסתר על מלכות דאין־סוף, ההמשך הוא בגילוי ההעלם גם בדרגות הבאות כי הגילוי הוא באופן כזה **שֶׁגִּלּוּי הַהֶעְלֵם שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים" נַעֲשָׂה בְּכָל פְּרָטֵי הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבּוֹ, בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, בִּבְחִינַת הַחָכְמָה, וּבִבְחִינַת זְעֵיר־אַנְפִּין** היינו המדות (**כנ"ל סְעִיף ב**), **וְעַד שֶׁנִּמְשָׁךְ** גילוי האלוקות ללא העלמות והסתרים **גַּם בָּעוֹלָם, שֶׁמֵּהַחָמְרִיּוּת עוֹשִׂים גַּשְׁמִיּוּת** שהיא מעודנת יותר מהחומריות הגסה, **וּמֵהַגַּשְׁמִיּוּת עוֹשִׂים רוּחָנִיּוּת, וּמֵהָרוּחָנִיּוּת עוֹשִׂים כְּלִי לְאֱלֹקוּת** מקום ודבר ראוי לגילוי אלוקות והשראת השכינה.

ו) וְזֶהוּ "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לכאורה **לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה** כי זו המצווה הראשונה שבה נצטוו בני **אֶלָּא מֵהַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם[50],**

1 וְלִטְעֹן כוּ' וּלְגַלּוֹת אֶת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁנִּמְצֵאת
2 בְּהֶעְלֵם בַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה
3 בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית גּוּפָא יֵשׁ מַדְרֵגַת הַנְּשָׁמָה כְּפִי
4 שֶׁהִיא לְמַעְלָה, וְאַחֲרֵי־כֵן יוֹרֶדֶת לְמַטָּה
5 בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת כוּ' עַד שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת
6 בַּגּוּף (כַּמְּבֹאָר בְּ'אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה'[47]), וּמַה שֶּׁבָּא
7 בְּהִתְגַּלּוּת בַּגּוּף הֲרֵי זֶה רַק מַדְרֵגַת הַנְּשָׁמָה כְּפִי
8 שֶׁבָּאָה בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת כוּ', וַעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא
9 לִפְעֹל שֶׁגַּם פְּנִימִיּוּת הַנְּשָׁמָה וְשֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה
10 יִהְיֶה בְּגִלּוּי בַּגּוּף. וְעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי־זֶה
11 שֶׁעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל יְצִיאָה מֵהַגְּבָלוֹת
12 הַשֵּׂכֶל כוּ', וְהַיְנוּ, שֶׁנּוֹסָף עַל הָעֲבוֹדָה דְ"בְּכָל
13 לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ"[48], צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם הָעֲבוֹדָה
14 דְ"בְּכָל מְאֹדֶךָ"[48], לְמַעְלָה מֵהַגְּבָלָה. וְזֶהוּ עִנְיָן
15 "יַיִן הַמְּשַׂמֵּחַ אֲנָשִׁים", דְּהַיְנוּ, גִּלּוּי הַסּוֹד
16 שֶׁבַּנְּשָׁמָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה עִלּוּי בַּנְּשָׁמָה,
17 שֶׁמַּגַּעַת לְדַרְגָּה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּמוֹ שֶׁהָיְתָה לִפְנֵי
18 הַיְרִידָה לְמַטָּה. וְעַל־יְדֵי "יַיִן הַמְּשַׂמֵּחַ אֲנָשִׁים",
19 שֶׁהוּא עִנְיָן גִּלּוּי פְּנִימִיּוּת הַנְּשָׁמָה, פּוֹעֲלִים גַּם
20 אֶת גִּלּוּי "יַיִן הַמְּשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים", גִּלּוּי הַהֶעְלֵם
21 שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים", שֶׁזֶּהוּ הַהֶעְלֵם דְּסִפִּירַת
22 הַמַּלְכוּת, הָחֵל מֵעִנְיַן הַצִּמְצוּם (שֹׁרֶשׁ הַהֶעְלֵם)
23 שֶׁהָיָה בְּ'מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף' (כְּפִי שֶׁשַּׁיָּךְ שָׁם עִנְיַן
24 הַמַּלְכוּת[49]), וּבְאֹפֶן שֶׁגִּלּוּי הַהֶעְלֵם שֶׁבְּשֵׁם
25 "אֱלֹקִים" נַעֲשָׂה בְּכָל פְּרָטֵי הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבּוֹ,
26 בִּבְחִינַת הַכֶּתֶר, בִּבְחִינַת הַחָכְמָה, וּבִבְחִינַת זְעֵיר־
27 אַנְפִּין (כנ"ל סְעִיף ב), וְעַד שֶׁנִּמְשָׁךְ גַּם בָּעוֹלָם,
28 שֶׁמֵּהַחָמְרִיּוּת עוֹשִׂים גַּשְׁמִיּוּת, וּמֵהַגַּשְׁמִיּוּת
29 עוֹשִׂים רוּחָנִיּוּת, וּמֵהָרוּחָנִיּוּת עוֹשִׂים כְּלִי
30 לְאֱלֹקוּת.
31 ו) וְזֶהוּ "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י:
32 אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל
33 וְזֶהוּ עִנְיָן "יַיִן הַמְּשַׂמֵּחַ אֲנָשִׁים", דְּהַיְנוּ, גִּלּוּי הַסּוֹד

טו. קה"ר עה"פ. 47) פ"ה. 48) ואתחנן ו, ה. 49) ראה ספר המאמרים תרנ"ט ע' קצז. תרס"ד ע' לג.

ביאור בדרך אפשר

ישראל מאת הקדוש־ברוך־הוא, היא המצווה לקדש חודשים ולקבוע את זמני החגים בה נצטוו בני ישראל לקראת היציאה ממצרים, והיא אמורה בפרשת בא בספר שמות **וּמַה טַּעַם פָּתַח** את התחלת התורה **בְּבְרֵאשִׁית**, בסיפור בריאת העולם?

מְשׁוּם כלשון הכתוב בתהילים **כֹּחַ**[51] **מַעֲשָׂיו הִגִּיד** סיפר הקדוש־ברוך־הוא **לְעַמּוֹ**, על מנת **לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם**", וכפי שרש"י ממשיך ומפרש בתחילת פירושו על התורה, שאם יאמרו אומות העולם לבני ישראל 'לסטים אתם' שכבשתם את ארץ ישראל מיד האומות, בני ישראל יענו להם שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם וכל הארץ היא שלו וברצונו נתנה לאומות העולם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו, **וְהַיְנוּ**, והמשמעות של הדברים לפי הפנימיות היא **שֶׁבִּתְחִלָּה** בשלב הראשון וההתחלתי בעבודת ה' **צָרִיךְ לִהְיוֹת "נַחֲלַת גּוֹיִם"**, כלומר, בתחילה שורר העלם והסתר וגם בעבודת האדם גופו ונפשו הבהמית מסתירים על האלוקות ולכאורה נמצאים ב'נחלת גוים' ולא בשליטה של הקדושה והנפש האלוקית, אבל המטרה והתכלית בכך היא על מנת שהאדם בעבודתו יסיר את ההעלם, **כְּדֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ תִּכְבֹּשׁ אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְהַגּוּף וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם** וכן את החלק בעולם שמוטל עליו בפרט לברר ולזכך, **וְעַד לְ"נַחֲלַת גּוֹיִם" כְּפְשׁוּטָהּ** את החלקים בעולם שנתונים בשליטת אומות העולם וגם אותם צריך 'לכבוש' לצד הקדושה ולברר ולזכך אותם ולהעלותם לקדושה, **וְעַל־יְדֵי־זֶה מְגַלִּים בְּכָל הָעוֹלָם אֶת הַהֶעְלֵם שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים"** שלא יוסיף להעלים ולהסתיר, **וְהַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשָׂה גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ' בָּעוֹלָם**, ואחרי הגילוי אזי במקום שהנפש הבהמית תקדים את טענותיה לטענות הנפש האלוקית, יהיה מצב הפוך כי יתגלה היתרון של שם הוי' על שם אלוקים ויתגלה **שֶׁהוּא** שם הוי' **לִפְנֵי שֵׁם "אֱלֹקִים"**, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18] **"בְּיוֹם עֲשׂוֹת הֲוָיָ' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם"** והרי בפסוק זה שם הוי' קודם לשם אלוקים.

ביאור בדרך אפשר

ז) וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב בפסוק הפותח את המאמר **"וְנִפְקַדְתָּ, כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ", שֶׁזֶּהוּ הַגִּלּוּי ("וְנִפְקַדְתָּ"** מלשון זיכרון) **שֶׁנַּעֲשָׂה לְאַחֲרֵי וְעַל־יְדֵי הַהֶעְלֵם ("יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ"** מלשון חיסרון) וכפי שהוסבר לעיל בהרחבה זו למעשה הכוונה והתכלית של בריאת העולם שנברא תחילה על ידי העלם שמצד שם אלוקים, כדי שבני ישראל בעבודתם יסירו את ההעלם ויביאו לגילוי האלוקות שמצד שם הוי'.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכְּלָלוּת התוכן הכללי של **עֲבוֹדַת הָאָדָם** ולשם כך ירדה הנשמה לגוף גשמי בעולם הזה **הִיא לְהַשְׁלִים** ולמלא **אֶת כַּוָּנַת** ותכלית **הַבְּרִיאָה שֶׁ"נִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים"**[52], היינו שהעולם הזה התחתון יהיה מקום ראוי לגילוי אלוקות. וחכמינו ז"ל שאמרו זאת במדרש דייקו ואמרו על כך את הלשון **"דִּירָה" דַּיְקָא**, דווקא, כי המיוחד בדירה הוא **שֶׁבָּהּ נִמְצָא הַדָּר בָּהּ בְּכָל עִנְיָנָיו, וְעַד לְעַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ**, כי זה מקומו ושם הוא 'מרגיש בבית' וחש בנוח, בשונה ממצב שבו הוא נמצא במקום אחר שאיננו הבית והדירה שלו **וְכֵן הוּא גַּם בְּ"דִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ", שֶׁהַדִּירָה** שהעולם הזה התחתון מהווה לאלוקות **הִיא לְמַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ**[53] לקדוש־ברוך־הוא בעצמו ולא רק להארה מסויימת ממנו.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּאֱמַר[54] בספר מלכים, בדברי שלמה המלך בעת חנוכת בית המקדש הראשון **"הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹקִים עַל הָאָרֶץ, הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה"**, היינו שלכאורה שום מקום גשמי, אפילו בית המקדש, לא יכול 'להכיל' את השראת השכינה ולהיות המקום שהקדוש־ברוך־הוא בעצמו 'ישב' שם, ואפילו השמים ושמי השמים לא יכולים 'להכיל' זאת, ואם כן מה הכוונה שהקדוש־ברוך־הוא מתאווה, כביכול שהעולם הזה התחתון יהיה לו 'דירה', על כך בא המענה, **הֲרֵי מִכָּל־מָקוֹם** למרות הפלא שבדבר ולמרות ששלמה המלך אמר זאת בלשון תמיהה, **אוֹמְרִים זֹאת גַּם בְּנִיחוּתָא**[55]

---

1 אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם[50], וּמַה טַּעַם
2 פָּתַח בְּבְרֵאשִׁית, מְשׁוּם כֹּחַ[51] מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ,
3 לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם", וְהַיְנוּ, שֶׁבִּתְחִלָּה צָרִיךְ
4 לִהְיוֹת "נַחֲלַת גּוֹיִם", כְּדֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ תִּכְבֹּשׁ אֶת
5 הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְהַגּוּף וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם, וְעַד
6 לְ"נַחֲלַת גּוֹיִם" כְּפְשׁוּטָהּ, וְעַל־יְדֵי־זֶה מְגַלִּים
7 בְּכָל הָעוֹלָם אֶת הַהֶעְלֵם שֶׁבְּשֵׁם "אֱלֹקִים",
8 וְהַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשָׂה גִּלּוּי שֵׁם הֲוָיָ' בָּעוֹלָם, שֶׁהוּא לִפְנֵי
9 שֵׁם "אֱלֹקִים", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[18] "בְּיוֹם עֲשׂוֹת הֲוָיָ'
10 אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם".
11 ז) **וְזֶהוּ** גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב "וְנִפְקַדְתָּ, כִּי יִפָּקֵד
12 מוֹשָׁבֶךָ", שֶׁזֶּהוּ הַגִּלּוּי ("וְנִפְקַדְתָּ")
13 שֶׁנַּעֲשָׂה לְאַחֲרֵי וְעַל־יְדֵי הַהֶעְלֵם ("יִפָּקֵד
14 מוֹשָׁבֶךָ"). וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכְּלָלוּת
15 עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא לְהַשְׁלִים אֶת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה
16 שֶׁ"נִּתְאַוָּה הַקָּבָּ"ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה
17 בַּתַּחְתּוֹנִים"[52], "דִּירָה" דַּיְקָא, שֶׁבָּהּ נִמְצָא הַדָּר
18 בָּהּ בְּכָל עִנְיָנָיו, וְעַד לְעַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ, וְכֵן הוּא
19 גַּם בְּ"דִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ", שֶׁהַדִּירָה הִיא לְמַהוּתוֹ
20 וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ[53]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּאֱמַר[54]
21 "הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹקִים עַל הָאָרֶץ, הִנֵּה הַשָּׁמַיִם
22 וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה",
23 הֲרֵי מִכָּל־מָקוֹם אוֹמְרִים זֹאת גַּם בְּנִיחוּתָא[55],

---

50) בא יב, ב. 51) תהלים קיא, ו. 52) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ. 53) ראה מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"א ע' תפט (ועם הגהות - אוה"ת שה"ש ח"ב ע' תרעט ואילך). אוה"ת בלק ע' תתקצז. המשך תרס"ו ע' ה. ובכ"מ. 54) מלכים־א ח, כז. דברי הימים־א ו, יח. 55) ראה ספר המאמרים תרמ"ג ע' פז. ע' פט ואילך. ד"ה קטנתי, פדה בשלום, רני ושמחי (הא') - שנה זו (תש"ל).

ביאור בדרך אפשר

ולא בתמיהה, **שֶׁאָכֵן "הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ", אֲבָל "הַבַּיִת הַזֶּה"**, שאיננו נמצא בשמים אלא דווקא בארץ התחתונה **נַעֲשָׂה בּוֹ** כמו שכתוב בתורה בציווי על מלאכת המשכן **"וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם"**[56] והוא אכן מקום ראוי להשראת השכינה.

וּמְדַיֵּק בַּכָּתוּב ואומר לגבי השראת השכינה וגילוי האלוקות בבית המקדש **"אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה", שֶׁזֶּהוּ** דיוק הלשון להשתמש כאן במילה 'אף' הוא **עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב**[57] בנבואת ישעיה שהקדוש־ברוך־הוא אומר **"כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי, בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו", כַּמְּבֹאָר בָּזֶה**[58], בתורת החסידות **שֶׁ"בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו עֲשִׂיתִיו" הֵם** מכוונים כנגד **שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְתֵבֵת** והמילה **"אַף" מַרְבֶּה וּמוֹסִיפָה דַּרְגָּה רְבִיעִית, בְּחִינַת אוֹר־אֵין־סוֹף** האור האלוקי הבלי־גבול **שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של העולמות בריאה־יצירה־עשיה, **וּבָעוֹלָמוֹת** בחינה נעלית זו הנרמזת כאן במילה 'אף' **הֲרֵי זֶה עוֹלָם הָאֲצִילוּת שֶׁלְּמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה הָעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** (הנרמזים ב'בראתיו', 'יצרתיו' ו'עשיתיו'). **וְעַל זֶה** על עולם האצילות **נֶאֱמַר "אַף עֲשִׂיתִיו"**, כך שהמילה 'אף' קשורה ודבוקה למילה 'עשיתיו' **הֵינוּ, שֶׁרִבּוּי הַמַּדְרֵגָה הָרְבִיעִית** של עולם האצילות על ידי המילה 'אף' **קְשׁוּרָה עִם בְּחִינַת "עֲשִׂיתִיו", שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** בקשר של 'אף' ל'עשיתיו' **שְׁנֵי פְּרוּשִׁים. פְּרוּשׁ אֶחָד, שֶׁקָּאֵי** שהוא מכוון **עַל עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁדְּבוּקָא בּוֹ** בעולם הזה הגשמי, העולם התחתון ביותר **נִתְּנוּ תּוֹרָה־וּמִצְוֹת, וְלָכֵן נִמְשָׁךְ בּוֹ גִּלּוּי** אלוקות, עוד יותר מהעולמות האחרים למרות שהם עולמות רוחניים ולכאורה מקום ראוי יותר להשראת השכינה, כי מאחר שקיום התורה והמצוות הוא דווקא בעולם הזה, עיקר גילוי האלוקות הוא בעולם הזה והוא **הַבְּחִינָה הָרְבִיעִית** (המרומזת במילה **"אַף"**). **וּפְרוּשׁ שֵׁנִי** במשמעות הקשר של 'אף' ל'עשיתיו', **שֶׁ"עֲשִׂיתִיו" הוּא מִלְּשׁוֹן כְּפִיָּה, כְּמוֹ "מְעַשְּׁין** כופין את האדם **עַל הַצְּדָקָה"**[59] ואם אינו נותן צדקה מרצונו מכריחים אותו לתת בעל כורחו, **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה** בנתינת צדקה, ובעבודת ה' בכלל, מתוך כפייה **כַּמָּה דְּרָגוֹת, וּבִכְלָלוּת נֶחְלָקִים** ובאופן כללי הדרגות הללו נחלקות **לִשְׁנֵי הַסּוּגִים אִתְכַּפְיָא** שהיצר הרע והנפש הבהמית שבאדם רוצים אחרת ובכל זאת הוא מתגבר עליהם וכופה את עצמו לעשות את רצון ה' **וְאִתְהַפְּכָא** ויש בכך דרגה גבוהה יותר שהאדם הופך את רצונותיו כך שהוא מצד עצמו רוצה לעשות את רצון ה', **וּבִכְלָלוּת הוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל**, ובאופן כללי, מבלי להיכנס לפרטי ההבדלים בין הדרגות השונות, הכוונה לביטול הישות העצמית מול רצון ה' **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** באמצעות הביטול שהאדם מבטל את היישות והמציאות שלו **יָכוֹל לִהְיוֹת גִּלּוּי הַמַּדְרֵגָה הָרְבִיעִית שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** המרומזת במילה 'אף'.

וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת עִנְיַן "וְנִפְקַדְתָּ", כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ", שֶׁ"וְנִפְקַדְתָּ", מלשון זיכרון, **שֶׁהוּא עִנְיַן הַגִּלּוּי** של האלוקות בעולם, **וְעַד לְתַכְלִית וּשְׁלֵמוּת הַגִּלּוּי בְּעִנְיַן הַדִּירָה לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** שהעולם הופך להיות מקום שבו עצמות האלוקות מאירה בגלוי, **הֲרֵי זֶה נַעֲשָׂה דָּוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ"יִּפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ", שֶׁהוּא עִנְיַן הַחִסָּרוֹן**, ודווקא 'ייפקד' מלשון חסרון הוא הדרך והכלי לכך שאחר כך יהיה 'ונפקדת' לשון זיכרון. וכשם שהוא בעבודת האדם שהביטול הוא הגורם את האור והגילוי כך גם לגבי כללות הבריאה שתחילה יש העלם ואחר כך בא הגילוי כפי שממשיך ומפרט **שֶׁזֶּהוּ** עניין החיסרון של 'ונפקדת' **כְּלָלוּת הַהֶעְלֵם שֶׁל שֵׁם "אֱלֹקִים" שֶׁעַל־יָדוֹ נִתְּהַוּוּ הָעוֹלָמוֹת, וְעַד לְהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר שֶׁבָּעוֹלָם־הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, וְשָׁם** הגדול ביותר **דָּוְקָא נַעֲשֵׂית הַדִּירָה לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** בהעלם הגדול ביותר

---

1 שֶׁאָכֵן "הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ",
2 אֲבָל "הַבַּיִת הַזֶּה", נַעֲשָׂה בּוֹ "וְשָׁכַנְתִּי
3 בְּתוֹכָם"[56]. וּמְדַיֵּק בַּכָּתוּב "אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה",
4 שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב[57] "כֹּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי
5 וְלִכְבוֹדִי, בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו", כַּמְּבֹאָר
6 בָּזֶה[58], שֶׁ"בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו עֲשִׂיתִיו" הֵם שְׁלֹשָׁה
7 עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְתֵבֵת "אַף"
8 מַרְבֶּה וּמוֹסִיפָה דַּרְגָּה רְבִיעִית, בְּחִינַת אוֹר־אֵין־
9 סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וּבָעוֹלָמוֹת
10 הֲרֵי זֶה עוֹלָם הָאֲצִילוּת שֶׁלְּמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה
11 הָעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר
12 "אַף עֲשִׂיתִיו", הֵינוּ, שֶׁרִבּוּי הַמַּדְרֵגָה הָרְבִיעִית
13 קְשׁוּרָה עִם בְּחִינַת "עֲשִׂיתִיו", שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי
14 פְּרוּשִׁים. פְּרוּשׁ אֶחָד, שֶׁקָּאֵי עַל עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה,
15 שֶׁדְּבוּקָא בּוֹ נִתְּנוּ תּוֹרָה־וּמִצְוֹת, וְלָכֵן נִמְשָׁךְ בּוֹ
16 גִּלּוּי הַבְּחִינָה הָרְבִיעִית ("אַף"). וּפְרוּשׁ שֵׁנִי,
17 שֶׁ"עֲשִׂיתִיו" הוּא מִלְּשׁוֹן כְּפִיָּה, כְּמוֹ "מְעַשְּׁין עַל
18 הַצְּדָקָה"[59], שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה כַּמָּה דְּרָגוֹת, וּבִכְלָלוּת
19 נֶחְלָקִים לִשְׁנֵי הַסּוּגִים אִתְכַּפְיָא וְאִתְהַפְּכָא,
20 וּבִכְלָלוּת הוּא עִנְיַן הַבִּטּוּל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יָכוֹל
21 לִהְיוֹת גִּלּוּי הַמַּדְרֵגָה הָרְבִיעִית שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר
22 הִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת עִנְיַן "וְנִפְקַדְתָּ, כִּי
23 יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ", שֶׁ"וְנִפְקַדְתָּ", שֶׁהוּא עִנְיַן הַגִּלּוּי,
24 וְעַד לְתַכְלִית וּשְׁלֵמוּת הַגִּלּוּי בְּעִנְיַן הַדִּירָה
25 לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הֲרֵי זֶה נַעֲשָׂה דָּוְקָא עַל־יְדֵי־
26 זֶה שֶׁ"יִּפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ", שֶׁהוּא עִנְיַן הַחִסָּרוֹן, שֶׁזֶּהוּ
27 כְּלָלוּת הַהֶעְלֵם שֶׁל שֵׁם "אֱלֹקִים" שֶׁעַל־יָדוֹ
28 נִתְּהַוּוּ הָעוֹלָמוֹת, וְעַד לְהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר שֶׁבָּעוֹלָם־
29 הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, וְשָׁם דָּוְקָא נַעֲשֵׂית הַדִּירָה
30 לְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, בְּאֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר אֲפִילוּ

---

56) תרומה כה, ח. 57) ישעי' מג, ז. 58) ראה לקו"ת בלק סט, ג ואילך. וראה שם סז, סע"א ואילך. 59) בית יוסף לטור

ביאור בדרך אפשר

וההארה של עצמות האלוקות בעולם הזה היא **בְּאֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר אֲפִילוּ** מהארת האלוקות **מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ** על אף שעולם האצילות הוא **עוֹלָם הָאַחְדוּת**[60], עולם שבו אחדות ה׳ ניכרת בגלוי כי אין שום מציאות אחרת, נפרדת מהאלוקות, שניכרת ונרגשת בו, כיון **שֶׁ״אִיהוּ וְחַיּוֹהִי וְגַרְמוֹהִי חַד״**[61], בעולם האצילות הקדוש־ברוך־הוא בעצמו (׳איהו׳) וגם כל הספירות (על שני המרכיבים שלהם חיוהי – האורות וגרמוהי – הכלים) הם אחד ממש ואם כן הארת האלוקות בעולם האצילות היא באופן נעלה מאד **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי** עולם האצילות **נִקְרָא בְּשֵׁם ׳עוֹלָם׳ כו׳**[62] מלשון העלם וכפי שמוסבר בחסידות, במובנים רבים, עולם האצילות הוא חלק מ׳סדר השתלשלות׳ ודווקא בעולם הזה התחתון תאיר בסופו של דבר עצמות האלוקות עוד יותר מאשר בעולם האצילות.

וְעִנְיָן זֶה שדווקא העולם הזה נעשה ׳דירה׳ לאלוקות **נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי עִנְיָן ״יִפְּקֵד מוֹשְׁבֶךָ״** מלשון חיסרון, **בָּעֲבוֹדָה** כפי שהוא משתקף בעבודת ה׳, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַבִּטּוּל, כַּמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא**[63] **שֶׁאֵין הַקָּבָּ״ה שׁוֹרֶה** ומתגלה **אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבָּטֵל אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְעַד לְבִטּוּל בְּאֹפֶן שֶׁנַּעֲשָׂה** האדם המתבטל **מֶרְכָּבָה לֶאֱלֻקוּת**[64] שבטל בביטול מוחלט כמו ביטול המרכבה למי שמנהיג אותה שאין למרכבה שום רצון משלה, **אֲשֶׁר גַּם בְּעִנְיָן זֶה** עניין הביטול **יֵשׁ מַעֲלָה** ויתרון מיוחד **בָּעוֹלָם־הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן אֲפִילוּ לְגַבֵּי עוֹלָם הָאֲצִילוּת** שאמנם הספירות שבו בטלות לאלוקות לגמרי, כנזכר לעיל, אך מכל־מקום יש מעלה בביטול שבעולם העשייה שלא קיימת אפילו בעולם האצילות,

ביאור בדרך אפשר

מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ עוֹלָם הָאַחְדוּת[60], שֶׁ״אִיהוּ וְחַיּוֹהִי וְגַרְמוֹהִי חַד״[61], מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי נִקְרָא בְּשֵׁם ׳עוֹלָם׳ כו׳[62]. וְעִנְיָן זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי עִנְיָן ״יִפְּקֵד מוֹשְׁבֶךָ״ בָּעֲבוֹדָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַבִּטּוּל, כַּמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[63] שֶׁאֵין הַקָּבָּ״ה שׁוֹרֶה אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁבָּטֵל אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְעַד לְבִטּוּל בְּאֹפֶן שֶׁנַּעֲשָׂה מֶרְכָּבָה לֶאֱלֻקוּת[64], אֲשֶׁר גַּם בְּעִנְיָן זֶה יֵשׁ מַעֲלָה בָּעוֹלָם־הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן אֲפִילוּ לְגַבֵּי עוֹלָם הָאֲצִילוּת, כַּמּוּבָן מִמַּה שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בַּתַּנְיָא[65], שֶׁגַּם נִשְׁמַת צַדִּיק גָּמוּר עוֹבֵד הָרֵיָ״ בְּיִרְאָה וְאַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים, אֵינָהּ בְּטֵלָה בִּמְצִיאוּת לְגַמְרֵי כו׳, רַק הוּא דָּבָר בִּפְנֵי־עַצְמוֹ יְרֵא ה׳ וְאוֹהֲבוֹ, יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב[66], וְאִלּוּ אֲמִתִּית עִנְיָן הַבִּטּוּל הוּא דַּוְקָא בָּעוֹלָם־הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, עַל־יְדֵי כְּלָלוּת עֲבוֹדַת קִיּוּם הַמִּצְוֹת (׳מִצְוָה׳ מִלְּשׁוֹן צַוָּתָא וְחִבּוּר[67] שֶׁעֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הוּא עִנְיָן מְסִירַת־נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, כְּמוֹ בְּצֵאתָהּ מִן הַגּוּף בִּמְלֹאת לָהּ שִׁבְעִים שָׁנָה, וְכַמִּדְגָּשׁ גַּם בְּכָךְ שֶׁתְּחִלַּת עֲבוֹדַת הַיּוֹם הִיא בַּאֲמִירַת ״מוֹדֶה אֲנִי״[69] וגם אם הוא לא יורד לסוף דעתו, וְאַחַר־כָּךְ בִּתְחִלַּת הַתְּפִלָּה בַּאֲמִירַת ״הוֹדוּ לַה׳ קְרָאוּ בִּשְׁמוֹ״[70] וגם בכך, ׳הודו׳, מודגש עניין ההודאה, **וְעַד שֶׁמַּגִּיעַ** ל׳שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה׳, ״כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָרֵיהּ״[71], כמו העבד לפני אדונו, **שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית** ושיא **הַבִּטּוּל, וְהַיְנוּ, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאֹפֶן שֶׁמִּתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי מִמְּצִיאוּתוֹ** (מִבְּלִי הַבֵּט עַל כַּמּוּבָן מִמַּה שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בַּתַּנְיָא[65], שֶׁגַּם נִשְׁמַת צַדִּיק גָּמוּר עוֹבֵד הָרֵיָ״ בְּיִרְאָה וְאַהֲבָה בְּתַעֲנוּגִים, אֵינָהּ בְּטֵלָה בִּמְצִיאוּת לְגַמְרֵי כו׳, רַק הוּא דָּבָר בִּפְנֵי־עַצְמוֹ יְרֵא ה׳ וְאוֹהֲבוֹ, יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב[66], וְאִלּוּ אֲמִתִּית עִנְיָן הַבִּטּוּל הוּא דַּוְקָא בָּעוֹלָם־הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, עַל־יְדֵי כְּלָלוּת עֲבוֹדַת קִיּוּם הַמִּצְוֹת (׳מִצְוָה׳ מִלְּשׁוֹן צַוָּתָא וְחִבּוּר[67]), כַּמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[68] שֶׁעֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הוּא עִנְיָן מְסִירַת־נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, כְּמוֹ בְּצֵאתָהּ מִן הַגּוּף בִּמְלֹאת לָהּ שִׁבְעִים שָׁנָה, וְכַמִּדְגָּשׁ גַּם בְּכָךְ שֶׁתְּחִלַּת עֲבוֹדַת הַיּוֹם הִיא בַּאֲמִירַת ״מוֹדֶה אֲנִי״[69], וְאַחַר־כָּךְ בִּתְחִלַּת הַתְּפִלָּה בַּאֲמִירַת ״הוֹדוּ לַה׳ קְרָאוּ בִּשְׁמוֹ״[70], וְעַד שֶׁמַּגִּיעַ ל׳שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה׳, ״כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָרֵיהּ״[71], כמו העבד לפני אדונו, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית ושיא הַבִּטּוּל, וְהַיְנוּ, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאֹפֶן שֶׁמִּתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי מִמְּצִיאוּתוֹ אפילו נִשְׁמַת שֶׁגַּם אפילו בְּטֵלָה בִּמְצִיאוּת לְגַמְרֵי כו׳, רַק הוּא דָּבָר בִּפְנֵי־עַצְמוֹ יְרֵא ה׳ וְאוֹהֲבוֹ, יֵשׁ מִי שֶׁאוֹהֵב[66], וְאִלּוּ אֲמִתִּית עִנְיָן הַבִּטּוּל הוּא דַּוְקָא בָּעוֹלָם־הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן, עַל־יְדֵי כְּלָלוּת עֲבוֹדַת קִיּוּם הַמִּצְוֹת (׳מִצְוָה׳ מִלְּשׁוֹן צַוָּתָא וְחִבּוּר[67] שֶׁעֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הוּא עִנְיָן מְסִירַת־נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, כְּמוֹ בְּצֵאתָהּ מִן הַגּוּף בִּמְלֹאת לָהּ שִׁבְעִים שָׁנָה, וְכַמִּדְגָּשׁ גַּם בְּכָךְ שֶׁתְּחִלַּת עֲבוֹדַת הַיּוֹם הִיא בַּאֲמִירַת ״מוֹדֶה אֲנִי״[69] והודאה, גם ללא הבנה או בניגוד להבנה, היא התבטלות, כמו אדם המודה לחברו שהצדק אתו, עם החבר, גם אם הוא לא יורד לסוף דעתו, וְאַחַר־כָּךְ בִּתְחִלַּת הַתְּפִלָּה בַּאֲמִירַת ״הוֹדוּ לַה׳ קְרָאוּ בִּשְׁמוֹ״[70] וגם בכך, ׳הודו׳, מודגש עניין ההודאה, **וְעַד שֶׁמַּגִּיעַ** ל׳שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה׳, ועומד בתפילה לפני ה׳ בביטול מוחלט ״כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָרֵיהּ״[71], כמו העבד לפני אדונו, שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית ושיא הַבִּטּוּל, וְהַיְנוּ, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאֹפֶן שֶׁמִּתְבַּטֵּל לְגַמְרֵי מִמְּצִיאוּתוֹ

יו״ד סרמ״ח (ד״ה כל אדם). 60) ראה זח״ג (רע״מ) פג, א. עבודת הקודש ח״א פ״ב. 61) תקו״ז בהקדמה (ג, סע״ב). 62) ראה גם ספר המאמרים תרל״ג ח״ב ע׳ תקב ואילך. ע׳ תקו. ה׳שי״ת ע׳ 112. 63) פ״ו. 64) ראה ב״ר פמ״ז, ו. פפ״ב, ו. תניא פכ״ג. פל״ד. פל״ז. ועוד. 65) פל״ה (מד, סע״א ואילך). - ברשימה נוספת: ואף ששם מדובר בנוגע לעולם הבריאה, מ״מ, מהפרקים שלפנ״ז משמע שענין זה שייך גם בעולם האצילות. ומה גם שהעבודה דאהבה בתענוגים שייכת לעולם האצילות. 66) ראה תו״א הוספות קיד, ד. ועוד. 67) ראה לקו״ת בחוקותי מה, ג. ספר המאמרים תרח״ץ ע׳ נב. וש״נ. 68) פמ״א (נח, א). 69) סדר היום בתחילתו (הובא בבאר היטב או״ח ס״א סק״ה). שו״ע אדה״ז או״ח מהדו״ק ס״א ס״ה. מהדו״ב ס״א ס״ו. סידור אדה״ז לפני ״מודה אני״. 70) דברי הימים־א טז, ח. 71) שבת י, א.

ביאור בדרך אפשר

(מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם לפני הביטול, כעת הביטול מוחלט מבלי שום יישות עצמית כלל), וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין כָּאן מְציאוּת נוֹסֶפֶת מִלְּבַד חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וכאילו האדם והמציאות שלו והרצונות שלו לא קיימים כלל כביטול העבד העומד בפני אדונו כֵּיוָן שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ אֵינָהּ אֶלָּא מְצִיאוּת הָאָדוֹן כו' ואין לו כל מציאות לעצמו.

וְזֶהוּ "וְנִפְקַדְתָּ, כִּי יִפְקֹד מוֹשְׁבֶךָ", שֶׁעַל־יְדֵי הַבִּטּוּל שלכאורה הוא חיסרון בָּאִים לְ"וְנִפְקַדְתָּ" לשון זיכרון וזוכים לתוספת הארה והשפעה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּנֵסַח הַתְּפִלָּה שאומרים בראש חודש, "יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד" כו', וְעַד והפקידה והזכירה של בני ישראל בראש חודש היא עד כדי כך שֶׁנַּעֲשָׂה הַחִדּוּשׁ ההתחדשות שֶׁל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל מקור נשמות ישראל למעלה באלוקות וְכָל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, "שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ"[72] כשם שהלבנה מתחדשת בראש חודש (כפי שאומרים בנוסח 'קידוש לבנה'), וההתחדשות של בני ישראל תהיה בַּגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, שעליו, על מלך המשיח, נאמר, "וְדָוִד עַבְדִּי דוד המלך שלגביו נאמר כתוב זה 'ונפקדת כי יפקד מושבך' נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם"[73], בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם), וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין כָּאן מְציאוּת נוֹסֶפֶת מִלְּבַד חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, כֵּיוָן שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ אֵינָהּ אֶלָּא מְצִיאוּת הָאָדוֹן כו'. וְזֶהוּ "וְנִפְקַדְתָּ, כִּי יִפְקֹד מוֹשְׁבֶךָ", שֶׁעַל־יְדֵי הַבִּטּוּל בָּאִים לְ"וְנִפְקַדְתָּ", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּנֵסַח הַתְּפִלָּה, "יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד" כו', וְעַד שֶׁנַּעֲשָׂה הַחִדּוּשׁ שֶׁל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל וְכָל אֶחָד וְאַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, "שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ"[72], בַּגְּאוּלָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, "וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם"[73], בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

---

72) ב"סדר קידוש לבנה" - מסנהדרין מב, א. 73) יחזקאל לז, כה.

המשך ביאור למס' עירובין ליום ראשון עמ' א

מתרצת הגמרא: הוראתו של אותו תלמיד, בְּפָנָיו של רבי אליעזר חֲוָה [–היה] כן, ועל כן נתחייב מיתה על הוראתו. ומה שאמר רבי יוחנן שהיה רחוק שלוש פרסאות, היינו שמקומו היה רחוק ממקומו של רבי אליעזר בשיעור זה, אך את הוראתו הורה בפני רבי אליעזר ממש.

מקשה הגמרא: וְהָא [–והלא] 'והיה רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת' קָאָמַר [–אמר] רבי יוחנן על אותו תלמיד, ואם לא בא לומר אלא היכן היה מקומו, לשם מה הוצרך לספר זאת. מתרצת הגמרא: וְלִיטַעְמֵיךָ – ולשיטתך, המקשן, שבא רבי יוחנן ללמד בדבריו שנתחייב מיתה אף שהורה שלא בפני רבו, עדיין קשה, שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו שהזכיר רבי יוחנן, לָמָּה הזכיר, ומה בא ללמדנו בכך. אֶלָּא על כרחך תאמר שמה שהזכיר כל זאת, שמו ושם אביו וכן את מרחק מקומו ממקומו של רבי אליעזר, לא בא ללמד איזו הלכה אלא שֶׁלֹּא תֹּאמַר מָשָׁל הָיָה ולא היה המעשה במציאות.

הגמרא מביאה מאמרים שונים אודות חומר דינו של תלמיד המורה הלכה בפני רבו: אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ, רָאוּי לְהַכִּישׁוֹ נָחָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לב ו) 'וַיַּעַן אֱלִיהוּא בֶן בַּרַכְאֵל הַבּוּזִי וַיֹּאמַר צָעִיר אָנִי לְיָמִים וגו' וְאַתֶּם יְשִׁישִׁים עַל כֵּן זָחַלְתִּי וְאִירָא מֵחַוֹּת דַּעִי אֶתְכֶם', וּכְתִיב (דברים לב כד) 'עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר', ויש ללמוד ממה שנקט לשון זחילה כאשר הוא ירא לחוות דעה לפני גדולים ממנו, שרמז בדבריו שאילו היה עושה כן היו באים עליו אותם זוחלים, הם הנחשים.

זְעִירִי אָמַר בשם רַבִּי חֲנִינָא, המורה הלכה בפני רבו נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט יא) 'בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא לָךְ', והיינו שצפן דוד המלך בליבו את דברי התורה שלא להורות בהם בפני הרב בכדי שלא יחטא בכך, הרי שאילו היה מורה היה נקרא חוטא.

רַב הַמְנוּנָא רָמֵי – הקשה סתירה בפסוקים כְּתִיב (שם) 'בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ', שלא לימד דוד דברי תורה ברבים, וּכְתִיב (מ ז) 'בִּשַּׂרְתִּי צֶדֶק בְּקָהָל רָב', ו'צדק' הם דברי תורה, ואמר שלימדם בקהל רב, הרי שהפסוקים סותרים זה את זה. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – בפסוק 'בליבי צפנתי אמרתך' מדובר בִּזְמַן שֶׁעִירָא הַיְּאִירִי, שהיה רבו של דוד, הִיא קַיֶּים, ועל כן לא הורה דוד הלכה בחייו, וכָּאן – בפסוק 'בשרתי צדק בקהל רב', מדובר בִּזְמַן שֶׁאֵין עִירָא הַיְּאִירִי קַיֶּים, שאז הורה הלכה.

אגב האמור מביאה הגמרא דברים נוספים מעניינו של עירא היאירי: אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא, כָּל הַנּוֹתֵן מַתְּנוֹתָיו [מתנות הכהונה שיש אצלו] לְכֹהֵן אֶחָד, ואינו מחלקן בין מספר כהנים, מֵבִיא רָעָב לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב' כ כו) 'עִירָא הַיָּאִירִי הָיָה כֹהֵן לְדָוִד', ויש לשאול וכי 'לְדָוִד' לבדו הוּא דַּהֲוָה [–שהיה] כֹּהֵן, אבל לְכוּלֵּי עָלְמָא [–לשאר אנשים] לֹא היה כהן, היתכן דבר זה, אֶלָּא כוונת הפסוק שֶׁהָיָה דוד מְשַׁגֵּר לוֹ, לעירא היאירי, את כל מַתְּנוֹתָיו, וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ – ונאמר בפסוק שלאחריו (שם כא א) 'וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד', ונסמכו הפסוקים זה לזה ללמדנו שמפני שנתן לו את כל מתנותיו על כן בא רעב לעולם.

הגמרא שבה לעסוק בתלמיד המורה הלכה בפני רבו: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תלמיד המורה הלכה בפני רבו מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִגְּדוּלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לא כא) 'וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא וגו' הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה', ונאמר בהמשך שלימדם את הלכות גיעול כלים, וְאַף עַל גַּב שחלק כבוד למשה, דְּאָמַר לְהוּ – שאמר להם לאנשי הצבא, לַאֲחֵי אַבָּא [–משה] צִוָּה ה' הלכות אלו וְאוֹתִי לֹא צִוָּה, אֲפִילּוּ הָכִי אִינַּנַּשׁ – בכל זאת נענש, דִּכְתִיב – שנאמר אודות יהושע (במדבר כז כא) 'וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי ה'', הרי שהיה יהושע עתיד להצטרך לאלעזר בדבר הלכה לשואלו באורים ותומים, וְלֹא אַשְׁכְּחָן דְּאִיצְטְרִיךְ לֵיהּ – ולא מצאנו בכתובים שהוצרך לו יְהוֹשֻׁעַ לאלעזר בכך, ואין זאת אלא מפני שביון שהורה הלכות בחיי משה, על כן הורידוהו מגדולתו זו שפסקו לו שיהיה יהושע צריך לו.

דברים נוספים בענין זה: אָמַר רַבִּי לֵוִי, כָּל דְּמוֹתִיב מִלְּה קַמֵּיהּ רַבֵּיהּ – כל המשיב דברים [מורה הלכה] בפני רבו, אָזֵיל לְשֵׁאוֹל – מת מן העולם בְּלֹא וָלָד, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא כח) כאשר אמרו למשה כי אלדד ומידד מתנבאים במחנה, 'וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם', והיינו שאמר שראויים הם שיכלאו, והרי זו כהוראת הלכה,

בס"ד. שיחת ש"פ בראשית, מבה"ח וער"ח מרחשון, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א קידש על היין.

א. שבת בראשית הוא לעולם גם שבת מברכים חודש מרחשון,

— לפעמים הרי זה גם "מחר חודש", כבקביעות שנה זו, אבל הענין דשבת מברכים החודש הוא בכל שנה —

שהרי שבת מברכים חודש מרחשון הוא לעולם לאחרי שמסיימים את התורה בשמח"ת (לפי ה"מנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת"[1], אף "שיש מי שמשלים את התורה בשלש שנים"[2] (או שלש וחצי שנים[3]), כפי שמצינו שבמצרים גופא היו ב' מנהגים אלו[4]), ואז מתחילים לקרוא פרשת בראשית.

וכיון שהם שני ענינים נפרדים,

— שהרי שבת בראשית קשור עם ענין השנה, ואילו שבת מברכים חודש מרחשון קשור עם ענין החודש. וגם: שבת בראשית שקשור עם ענין השנה שהו"ע הזמן, קשור עם ענין הטבע [ואע"פ שגם ענין הטבע הוא ע"י הקב"ה וע"פ התורה, וכמ"ש[5] "חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם", הרי זה בכל זאת ענין של טבע], שזוהי הנהגה טבעית, ולא הנהגה נסית שתלוי' במעשה התחתונים בקיום התומ"צ, ואילו ענין החודש קשור עם ענין התומ"צ שלמעלה מהטבע, ופועל שינוי בטבע (כדלקמן) —

מתעוררת השאלה: מי קדם למי?

ובכן: מובן בפשטות שהענין דשבת בראשית בא קודם, להיותו קשור עם הימים שלפני השבת, ועד שגם בפועל התחילו לקרוא פרשת בראשית ביום שמח"ת; ואילו הענין דמברכים החודש שייך רק לימי חודש מרחשון שלאחרי השבת, שמתברכים מיום השבת, ד"מיני' מתברכין כולהו יומין"[6].

ואפילו בקביעות שנה זו שר"ח בא מיד לאחרי השבת — הרי זה "מחר חודש", ואילו הענין דבראשית קשור עם הימים שלפנ"ז.

המשך השיחה נדפס בדבר מלכות לפרשת נח

---

1) רמב"ם הל' תפלה רפי"ג.
2) רמב"ם שם — ממגילה כט, ב.
3) חילוף מנהגים בין א"י ובבל אות מח.
4) ראה ס' עיבור שנים — תיקון יששכר (ונצי' של"ט) לג, סע"א ואילך. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ד ע' 198. וש"נ.
5) נוסח קידוש לבנה (סנהדרין מב, א).
6) זח"ב סג, ב. פח, א.

לקוטי־שיחות פרשת בראשית כרך ג׳

מתורגם ללשון הקודש

א. פרשת בראשית, שקוראים בסוף חודש תשרי, שהוא תחילת השנה, יש בה הוראות לכל השנה.

אחד הענינים המסופרים בפרשה זו, הוא על המצוה הראשונה של הקב״ה: ציווי הקב״ה לאדם הראשון שלא יאכל מעץ הדעת.

כפי שמובן מהמדרש[1], הרי שהציווי לאדם הראשון היה רק על יום הראשון לבריאתו. ומפרטי הענינים שהיו ביום השישי לבריאה, יום בריאת האדם, נמצא שהציווי לאדם הראשון שלא יאכל מעץ הדעת היה לשלש שעות בלבד: ציווי הקב״ה היה ״בשעה התשיעית״[2]. ושלש שעות לאחר מכן כשנגמר היום ונכנסה השבת, הותר האיסור. אעפ״כ לא יכל אדם הראשון לעמוד בכך ועבר על הציווי.

נשאלת השאלה: אדם הראשון הרי היה ״יציר כפיו של הקב״ה״ ושמע את הציווי מהקב״ה עצמו - כיצד איפוא לא היה יכול לפעול בעצמו לעצור ולהשמע לקיים ציווי זה ולא לאכול מעץ הדעת בשלוש שעות אלו? גם אם יש בודאי הרבה סודות התורה בענין חטא עץ הדעת, אבל הרי ״אין מקרא יוצא פשוטו״[3], ואיך זה שאדם הראשון נכשל.

ב. והביאור בזה:

כל מגמתו וכוונתו של יצר הרע היא, שהאדם יעשה את ההיפך מרצון הקב״ה. ובכל טענותיו, להאדם שיעבור עבירה או שלא יקיים מצוה בנימוק שזה כרוך בקשיים ושהוא נסיון גדול, מתכוון הוא לדבר אחד בלבד, שהאדם יעבור על רצון הקב״ה.

ולכן, ככל שהמצוה חשובה יותר (אם מצד האדם, אם מצד המקום, אם מצד הזמן)[4], כך גדולים יותר מאמצי היצר הרע שלא להגיע אליה. ואף שבאמת האדם יכול לקיים המצוה די בקלות, הרי כיון שקיום המצוה נוגע ביותר בא היצה״ר בכל מיני טענות וסברות בכדי לא להניח לאדם לקיים את רצון העליון.

כל אחד חש בכך מפעם לפעם גם בקרבו: יש דברים בקיום התומ״צ, שעל פי השכל קל היה יותר לקיימם מאשר ענינים אחרים, אף על פי כן יש בו הרגשה שדוקא ענינים קלים אלו קשה לו לקיימם. הטעם לזה הוא, כאמור, שהיצר הרע מתאמץ ומערים קשיים בפני אותם דברים שחשובים עתה לאדם ביותר.

יש אפילו שענינים שקיומם קשה לו אינם אלא מדרבנן או שהם מנהג בלבד, ואילו הדברים שקל לו לקיימם הם מן התורה, אלא שבנוגע לנשמתו, דוקא המצוות דרבנן או המנהגים נוגעים לו יותר (באותה שעה), כפירוש החסידות[5] על מאמר[6] ״אבוך במאי הוה זהיר טפי״, שכל נשמה יש לה מצוות מסויימות הקשורות במיוחד עם שליחותה למטה בגוף, ומצוות אלו עליה לשמור בהידור רב, יותר מכל שאר המצוות שבהם הוא שווה לכל ישראל ולכן מערים יצה״ר קשיים שונים על מצוות אלו ביודעו שהם נוגעים ביותר.

זהו גם אחד מהביאורים של מאמר רז״ל[7] ״כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו״ - כי ככל שהאדם גדול יותר, מצוותיו נוגעות לו ביותר, ולכן היצה״ר מתאמץ כנגד זה ביותר. (טעם נוסף בזה, הוא: כדי שתהיה בחירה חפשית, הכרח הוא שכוחות היפך הקדושה יהיו באותה מידה ומשקל של כוחות הקדושה, ולכן ״כל הגדול מחבירו״, יש לו יותר כוחות של קדושה, אזי גם ״יצרו גדול הימנו״, שגם ליצרו הרע יש יותר כוחות).

ומטעם זה לא יכול היה אדם הראשון לשלוט על עצמו ואכל מעץ הדעת. שכן היה ״יציר כפיו של הקב״ה״, ו״כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו״, בפרט שהציווי שלא לאכול מעץ הדעת היה נוגע ביותר - כפי שיש ללמוד מכך שחטא זה גרם נפילה גדולה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות שנגרמה עקב חטא זה - ולכן היצר הרע - שנתלבש אז בהנחש[8] - נטפל לאדם הראשון בכל כוחותיו בחטא זה וגירה אותו לאכול מעץ הדעת.

---

1) ראה ב״ר פכ״א, ז. ש״ך עה״ת. לקו״ת ר״פ קדושים.
2) סנהדרין לח, ב.
3) שבת סג, א.
4) ראה סנהדרין צז, א: אתרא וקושטא שמי׳ כו׳. לקו״ד י״ט כסלו תרצ״ג אות ה׳ (ע׳ 29).
5) אגרת הקדש סו״ס ז, קונטרס י״ב תמוז ה׳תש״ח, ספר השיחות שיחת שושן פורים ה׳ש״ת.
6) שבת קיח, ב.
7) סוכה נב, א.
8) זהר בראשית לה, ב. פדר״א פי״ג.

ג. אמרו רז"ל, שכשנתן הקב"ה את התורה ציווה למשה רבנו[9]: "כה תאמר לבית יעקב" וכפירוש רז"ל[10]: "אלו הנשים", שידבר אודות קבלת התורה אל הנשים תחילה. זאת כדי למנוע את התקלה שאירעה בחטא עץ הדעת שבו שמע הציווי מפי הקב"ה רק אדם הראשון לבדו ולא חוה, וזה נתן מקום לקלקול. אף שעל חוה נאמר: "ויבן את הצלע", שהקב"ה עצמו בנה אותה וגם שזה היה מ"אחת מצלעותיו" של אדם הראשון שהיה "יציר כפיו של הקב"ה" מכל מקום, כיון שהיא לא שמעה הציווי מהקב"ה בעצמו, מסוגלת היתה חוה להוסיף לציווי את התיבות "ולא תגעו בו", שגרמו לחטא עץ הדעת[11]. אילו היתה גם חוה מצווה, היתה פועלת גם על אדם הראשון שלא יכשל בחטא ללא הבט על כל הקשיים שהערים בפניה היצר הרע, כמו שנראה ממאמר רז"ל במתן תורה, כנ"ל[12].

ד. כאמור לעיל, שסיפורי התורה (מלשון הוראה)[13] בפרשת בראשית הן הוראות כלליות לכל השנה, הרי גם הנאמר לעיל הוא הוראה כיצד צריך להתנהל בית יהודי.

כל בית בישראל צריך להיות באופן של "מקדש מעט", שהקב"ה יוכל לומר על בית זה "ושכנתי בתוכם". וכיון שהנהגת הבית תלויה בעקרת הבית, יש לפעול במיוחד עליה - ולא באופן של "גזירה גזרתי" רק בדרכי נועם ודרכי שלום[14] - שיהא לה להט ותענוג בעניני יהדות, וכך תשמור את כל ביתה וגם את בעלה, ממכשולים. וכמבואר לעיל שאילו היתה חוה שומעת בעצמה את הציווי מהקב"ה, לא רק שלא היתה מביאה לידי מכשול, כי אם אדרבה, היתה מונעת גם את אדם מפיתוי הנחש.

לפיכך צריך הדבר הראשון להיות ה"כה תאמר לבית יעקב" - להתמסר אל בני הבית, וכידוע פתגם הרבי (מוהרש"ב) נ"ע[15]: כשם שהנחת תפילין בכל יום היא מצוה דאורייתא לכל יהודי, ללא הבדל בין גדול בתורה, בין איש פשוט, כך חוב גמור ע"י כל אחד מישראל להקדיש בכל יום חצי שעה לחשוב על חינוך ילדיו, ולעשות כל שבכוחו ויותר מכפי כוחו, להשתדל להשפיע על הבנים שילכו בדרך אשר מדריכים אותם בה.

ואזי יהיה קיום גם ל"ותגד לבני ישראל", שאז האשה לא רק שלא תהיה "כנגדו", להפריע לבעלה, אלא אדרבה, היא תהיה לו ל"עזר"[16], ועד שתבוא לעזרתו בכוח מעלתה המיוחדת של "בינה יתרה ניתנה באשה יותר מבאיש"[17], ותשפיע על כל הבית שיהא ראוי ל"ושכנתי בתוכם".

זהו גם הלשון בברכת נשואין "כשמחך יצירך בגן עדן מקדם". ולכאורה מה מוסיפה תיבת "מקדם"? הרי ידוע לכל שהיותם של אדם וחוה בגן עדן היה פעם, לפני שנים רבות! אלא ש"מקדם" היא בזמן היותם בגן עדן, בתחילה לפני החטא.

וזו היא הברכה לזוג הצעיר, שחייהם יהיו כמו שהיה אצל אדם וחוה קודם החטא. שלא יהיה "כנגדו" רק אדרבה "עזר", ושהבית יתנהל באופן של "ושכנתי בתוכם" - "כשמחך יצירך בגן עדן מקדם".

(משיחת יום שמח"ת תשכ"ג)

---

9) שמות יט, ג.
10) מכילתא הובא בפרש"י שם.
11) ב"ר פי"ט, ד.
12) ראה ג"כ סנהדרין קי, רע"א.
13) זהר ח"ג נג, ב.
14) ראה גיטין ו, סע"ב.
15) "היום יום", כ"ב טבת.
16) ראה יבמות סג, א.
17) נדה מה, ב.

בראשית מז, כח - ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה

קיח

רמזים מ"ש "יעקב שני חייו" דמספר "יעקב" עם "שני חייו" מורה על עולם התיקון דמטתו שלימה, דיעקב בחי' "תפארת" הכולל בחי' חסד - אברהם, ובחי' גבורה - יצחק וכו'

אופן קדושי איש ואשה הוא[1] בג' דרכים, והיינו הג'[2] קוין דעולם התיקון, שהחוט[3] המשולש לא במהרה ינתק, היפך תהו שהי' רק בבחי' שני קוין פירוד שניתק במהרה.

והג' דרכים הם כסף שטר ביאה.

כסף[4], חסד - קו הימין.

שטר, גבורה[5] - קו השמאל.

ביאה[6], תפארת - קו האמצעי.

ובקידושין נאמר בתורה בפירוש רק ביאה[7], [8]ובעלה. וקדושי כסף נאמרו ג"כ בתיבת[9] יקח, שנלמד בגזירה שוה קיחה קיחה משדה עפרון. וקדושי שטר לא נאמרו כלל, רק שילפינן לה בהיקש מגט, ויצאה והיתה.

והיינו, כי ההפרש בכלל בין תהו לתיקון הוא שתהו הי' בבחי' הגבורות ודינים, קו השמאל, ותיקון הוא בבחי'[10] החסדים והרחמים קו הימין והאמצעי. ולכן בגט שהוא פירוד איש ואשה, כמו בתהו, הוא בשטר דוקא, ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה, בחי' קו השמאל גבורות.

משא"כ בקדושין שהוא חיבור איש ואשה בחי' תיקון, נאמר בפירוש רק כסף וביאה, שהוא קו הימין והאמצעי, ולא שטר בחי' קו[11] השמאל.

---

1) קידושין ב, א במשנה: "האשה נקנית נקנית בשלשה דרכים בכסף בשטר ובביאה". בסימן זה מבאר שאלת המפרשים (ראה ר"ן, תיו"ט, צל"ח השלם. ועוד) מהו הסדר בהשלשה דרכים. וכן טעם שהוא ב"שלשה" דוקא.

2) ראה תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ו חלק ב' עמוד 277 וז"ל: החילוק שבין מספר ב' לג' הוא החילוק שבין עולם התוהו לעולם התיקון.

ביאור הענין:

מספר ב' מורה על עולם התוהו, כידוע שעולם התוהו הוא בב' קוין, וכפי שמצינו שכאשר יעקב הלך לפגוש את עשו, אזי "ויחץ את העם גו' לשני מחנות" (וישלח לב, ח), "מאחר שבתוהו היו רק ב' קוין . . הוצרך יעקב לעשות עצמו ג"כ בדוגמא זו" (תו"א וישלח כד, ד. מובא בילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' סימן נח הערה 8. ובכ"מ);

ומספר ג' מורה על עולם התיקון, כידוע שעולם התיקון הוא בג' קוין, ובלשון המשנה (אבות פ"א מ"ב): "על שלשה דברים העולם עומד", וכפי שמצינו שב"ד צריך להיות שלשה דוקא (ריש מס' סנהדרין. וראה רמב"ם הל' סנהדרין פ"א ה"ד), קדושי אשה (כנסת ישראל) לבעלה (הקב"ה) - "בשלשה דרכים . . בכסף בשטר ובביאה" (ריש מס' קידושין. וראה הל' אישות פ"א ה"ב), שהם כנגד ג' הדברים שעליהם העולם עומד (כש"ט ס"י. לקו"ש בשלח א, רע"ג. ובכ"מ): בכסף - גמ"ח, ובשטר - אותיות התורה, ובביאה - עבודת התפלה, שעל ידה נעשה החיבור והיחוד כו', וכיו"ב בשאר עניני קדושה שהם במספר ג', עולם התיקון.

וזהו גם טעם החילוק בין "האשה נקנית בשלש דרכים" ל"קונה את עצמה בשתי דרכים" - כי: "האשה נקנית" הו"ע של בנין ותיקון, ולכן, נעשה הדבר ב"שלש דרכים", בהתאם לכך שעולם התיקון הוא בג' קוין. אבל "קונה את עצמה" הו"ע של הרס וחורבן, ולכן, נעשה הדבר ב"שתי דרכים", בהתאם לכך שעולם התוהו הוא בב' קוין. ע"ש.

3) קהלת ד, יב.

4) כסף הוא בחי' אהבה וחסד, מלשון (בראשית לא, ל) "נכסוף נכספתה". ראה לקוטי תורה פרשת מסעי צ, סע"ב. בהעלותך לב, ד. שיר השירים יד, א. אור התורה פרשת וישב רנג, ב. (דכסף הוא גם כן גוון לבן, ולבן מורה על חסד). אמרי בינה שער ציצית פרק ב. לקוטי שיחות חלק ו' עמוד 159. לקוטי לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן קנד.

5) ראה הערה 11.

6) פירוש: כמו במשל בציור תבנית הגוף, דיש יד ימין (חסד - אברהם), ויד שמאל (גבורה - יצחק), שהם המדות אהבה ויראה כנודע.

משא"כ מה"אמצע" הגוף הוא ביאה - "ובעלה". וראה לקוטי לוי יצחק, הערות* לתניא עמוד כא, דמאברהם - ימין בא ה"חיבוק" ע"י הידים, וע"י יעקב בא "נשיקה" בפה שהיא ג"כ ב"אמצע" הגוף, ולכן דוקא ביעקב - מכל האבות - נזכר בתורה נשיקה כמ"ש "וישק לרחל", ע"ש.

ד"תפארת" הוא קו האמצעי.

*) מובא בילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' סימן יד.

7) פירוש: מבאר בזה הטעם והרמז, דבקדושי אשה (קידושין ב, א) "האשה נקנית בשלשה דרכים בכסף בשטר ובביאה", ובתורה נזכר בגלוי ביאה, משא"כ "כסף" לומדים מגזירה שוה (כדלקמן), ו"שטר" לומדים בהיקש מגט (שם ה, א) ומנין שאף בשטר אמר קרא (דברים כד, ב) ויצאה והיתה מקיש הוי' ליציאה, מה יציאה בשטר אף הוי' נמי בשטר, ע"ש.

נמצא מכל הנ"ל, דעיקר מן הנשואין הוא "ביאה" - ההשפעה והחיבור דדכר ונוקבא כדי לקיים פרו ורבו - בחי' תפארת.

8) דברים כד, א "כי יקח איש אשה ובעלה".

9) קידושין שם. האיש מקדש בכסף מנא לי', גמר קיחה קיחה משדה עפרון, כתיב הכא כי יקח איש אשה וכתיב התם (בראשית כג, יג) נתתי כסף השדה קח ממני, וקיחה איקרי קנין כתיב השדה אשר קנה אברהם.

10) ראה לעיל סימן פו, הקשר בין "כסף" - חסדים, עם "ביאה" - יסוד, התחלת וסוף כל המדות, ע"ש.

11) ראה גם לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד רד וז"ל: ושטר הרומז על גבורה בעצם הוא נאמר בגירושין, שגירושין ח"ו הם רק מגבורות, כמובן. רק שלומדים בהיקש לקדושין, הכוונה הוא להמתיק את הגבורות שיהיו בקדושה גבורות ממותקות. ע"ד לוים שיהיו טפלים לכהנים, ואז הם טובים. וזהו ששטר נאמר בין כסף לביאה, שיהי' ממותק משני* הצדדין דכסף חסדים וביאה רחמים, ע"ש.

*) ראה עד"ז לקמן סימן קכו. סוף סימן קנג. ילקוט לוי יצחק עה"ת

ועם כל זה יש ג״כ קדושי שטר, כי צריך להיות קו השמאל ג״כ בתיקון. כי אל״כ לא יהי׳ שלימות, אך הוא נלמד מפירוד איש ואשה גט.

ועיקר מה שנאמר בפירוש הוא ביאה, כי העיקר הוא קו האמצעי, יעקב בחי׳ אמת[12] שמטתו[13] שלימה. משא״כ כסף קו הימין נלמד ממה שאמר אברהם בחי׳[14] חסד קו הימין נתתי כסף השדה.

כסף שטר ביאה[15] גימט׳[16] תרפ״ז. היינו השמות[17] הוי׳ אהי׳[18] במלואיהן, שזהו עולם[19] התיקון, שעיקרו בחי׳ יעקב הכולל[20] אברהם ויצחק, ויעקב מספרו[21] ז׳ פעמים הוי׳, ומספר שני חייו קמ״ז ז׳ פעמים [22]אהי׳.

ומזה נמשך[23] אשה כי תזריע, תזרי״ע[24] דוקא שהוא

חלק א׳ סימן סב. קמב.

12) כמ״ש (מיכה ז, כ) ״תתן אמת ליעקב. ראה הערה 13.

13) ראה ויקרא רבה, פרשה לו, ה. אור התורה (כרך ו) פרשת תולדות עמוד תשצט ואילך. אור התורה פרשת ואתחנן עמוד קעא ואילך וז״ל: יעקב הוא מדת אמת ונק׳ בריח התיכון כו׳ וכמ״ש תתן אמת ליעקב כו׳, והטעם הוא לפי שהוא כלול מכל המדות.

דהנה, אברהם הוא בחי׳ חסד דקדושה ויצא ממנו ישמעאל בחי׳ חסד דקליפה, פי׳ בחי׳ המנגד דקדושה והמסתיר האור של חסד דקדושה יצא ממדת חסד דאברהם עצמו, ופי׳ יצא היינו שיצא להיות בחי׳ נפרד מיחוד האלקי ולהיות להיפכו ומנגדו, וזהו ע״י סיבת ריבוי המותרות שיצא ע״י אור חסד דקדושה, לכך יצא ממנו גם בבחי׳ הפירוד חסד דקליפה כו׳.

ויצחק יצא ממנו עשו ג״כ עד״ז דנמשך בחי׳ מנגד מסתיר אור מדת גבו׳ דקדושה שהוא בחי׳ יצחק ונק׳ עשו סוספיתא דדהבא כלומר מפסולת גבורות דקדושה שנק׳ זהב טהור כידוע והכל מטעם דאת זה לעומת זה עשה האלקים כו׳, פי׳ לעומת הוא המנגד דקליפה שיש בכל ספי׳ וספי׳ כו׳...

אמנם תפארת שכלול מכולם ולכן נק׳ אמת ע׳ בפרדס בעה״כ. וזהו ענין בריח התיכון בזהר תרומה קע״ה ב׳ שלום לחו״ג כו׳ הרי היא מטעם זה בבחי׳ השלימות לגמרי מכל צד לפי שקליפת ישמעאל דאברהם אינו מנגד בה מפני שכלולה מן הגבורות, וקליפות הגבורות דעשו אינו מנגד בה מפני שכלולה מן החסדים דאברהם כו׳ ולכך נק׳ מדה זו בשם אמת והוא מדת יעקב שנקרא שלימו דאבהן כידוע לפי שמדה זו אמיתית מבלתי יציאה ממנו ממש מנגד לה כו׳, ע״ש.

14) אברהם בחי׳ חסד, כמ״ש (מיכה ז, כ) ״חסד לאברהם. זהר ח״א - בראשית - דף מז, ב. תניא - אגרת הקדש סימן ה. מאמרי אדמו״ר האמצעי קונטרסים עמוד ד׳ וש״נ.

15) כסף (בגי׳ 160), + שטר (509), + ביאה (18) = 687, תרפ״ז.

16) ראה לקוטי תורה מאריז״ל פרשת ויחי (פסוק ד) וז״ל: בן פורת יוסף, פורת בגי׳ תרפ״ז ע״ה והוא כי יוסף יסוד דכורא המחבר עם יסוד המלכות, ואז הכל מתחברים בו שהם ד׳ הויו״ת רל״ב וג׳ אהיה תנ״ה והכל עולה תרפ״ז וזה ענין שנקרא יוסף פותר חלומות כנ״ל בפרשת וישב ע״ש. וראה הביאור הערה 17. 18.

17) פירוש: השמות ״הוי׳ - אהי׳״ בעצמם הם מורים על* ״אב ואֵם״ - חכמה ובינה, דכמו שאב ואֵם בגשמיות מהם נולדים בנים ובנות, כמו״כ מחו״ב נולדים המדות ז״א כמ״ש בתניא פרק ג.

ויש השמות הוי׳ אהי׳ ב״מילואיהן״, ו״מלוי״ פירושו ה״גילוי״ - הנולד והיוצא מן התיבה, דזה מורא על השמות כפי שנמשכים למטה - עולם התיקון.

וזהו הרמז בגי׳ ״תרפז״ שהוא בגימטריא ״פורת״ (עם הכולל) לשון פרי׳ ורבי׳ (ראה רש״י בראשית מט, כב) - ביאה וד״ל. וזהו שהוא בגי׳ ״תזריע״. ראה הערה 18. 24.

*) בתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש״ס עמוד קיח, מביא מקור לזה בנגלה קידושין דף ע, ב כשהקב״ה משרה שכינתו אין משרה אלא על משפחות המיוחסות שנא׳ (ירמי׳ ל, כה) בעת ההיא נאם ה׳ אהי-ה לאלקים לכל משפחות ישראל, ע״ש. ושמות ה׳ אהי׳ זה אב ואֵם, ע״ש.

18) פירוש: השמות האלו ״הוי׳-אהי׳״ ב״מלואיהן״ מורים על הזווג והחיבור, והוא:

יש ד׳ אופני מילוי שם הוי׳: שמות ע״ב, ס״ג, מ״ה, ב״ן.

ע״ב - יו״ד, ה״י, וי״ו, ה״י (72).

ס״ג - יו״ד, ה״י, וא״ו, ה״י (63).

מ״ה - יו״ד, ה״א, וא״ו, ה״א (45).

ב״ן - יו״ד, ה״ה, ו״ו, ה״ה (52).

ביחד 72 + 63 + 45 + 52 = 232, רל״ב.

ויש ג׳ מילואים בשם ״אהי-ה״, והם -

במלוי יודי״ן (אל״ף, ה״י, יו״ד, ה״י) בגי׳ קס״א (161).

במלוי ההי״ן (אל״ף, ה״ה, יו״ד, ה״ה), קנ״א (151).

במלוי אלפי״ן (אל״ף, ה״א, יו״ד, ה״א), קמ״ג (143).

ביחד 161 + 151 + 143 בגימטריא 455, תנ״ה.

סך הכל 232 + 455 = תרפ״ז-687. ״פורת״ (עם הכולל) מלשון פרו ורבו, כנ״ל.

והוא ג״כ בגי׳ ״אשה כי תזריע״, תזרע דוקא - בחי׳ יסוד וכו׳ - שהוא מספר השמות הנ״ל (687). ראה הערה 24.

19) ראה גם תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד קפא, ״איש שלום״ בגי׳ תרפ״ז, וזהו שאמר דוד - בחי׳ מלכות - (תהלים מא, י) ״גם איש שלומי אשר בטחתי בו״, כי כל בטחונה דמלכות הוא ביסוד, ע״ש.

20) כנ״ל הערה 13.

21) מרמז דכיון ד״יעקב״ הוא עיקר עולם התיקון דמטתו שלימה בחי׳ תפארת - ביאה, ע״כ בשֵם ״יעקב״ ובִשְׁנֵי חייו מרומז כ״ז, דיעקב בגי׳ 182, שהוא ז׳ פעמים הוי׳ (7 × 26 = 182) ושני חייו קמ״ז הוא ז׳ פעמים* אהי׳ (7 × 21 =) 147, קמז.

ושֵם הוי׳ ושֵם אהי׳ ביחד - אב ואֵם - הוא מורה על היחוד, כנ״ל. ראה הערה 24.

*) ראה לעיל סימן קטז. קיז הרמז בהשמות הוי׳ אהי׳, דיעקב בגי׳ ז׳ פעמים הוי׳, ושני חייו ז׳ פעמים שֵם אהי׳ – ושֵם אהי׳ בבינה, והוא מורה על היחוד ו״ההמשכה״ מבינה לז״א ונוקבא.

22) ראה גם בענין היחוד דשֵם הוי׳ ושֵם אהי׳ בלקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד רג ואילך, וז״ל: מדת התפארת קו האמצעי שעולה עד פנימיות הכתר, וזהו ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב, כי קו האמצעי הוא כולו טוב שאין ממנו יניקה כו׳, לא כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ולא כיצחק שיצא כו׳, ויעקב קו האמצעי מטתו שלמה וכו׳, והיינו כי יום השלישי שנא׳ בו ב׳ פעמים כי טוב הוא כולל גם הב׳ ימים הראשונים, כמו שיעקב כולל אברהם ויצחק, כי טוב גימטריא הוי׳ אהי׳ שרומז על חכמה ובינה, ע״ש. (כי טוב בגי׳ 47, וכן הוי׳ אהי׳ בגי׳ 47).

23) ויקרא יב, ב.

24) ראה הביאור בתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד

תמט, דביחוד איש ואשה יש שני ענינים:
א) ביאה ראשונה, שאינה לכוונת טפה זרעית כדי להולדה, אלא רק לעשותה כלי, שתהי׳ כלי קיבול להזרעה בהביאות שאחר כך. וכמארז״ל (סנהדרין כב, ב) ״אין האשה כורתת ברית לבעלה אלא למי שעשאה כלי״.
ב) מביאה שני׳ ואילך בכוונה להזריע, והיינו שהכלי שעשה כבר בהביאה ראשונה, עכשיו בביאה שני׳, הכל יתמלאה (רמז ל״מילוי״) בזרעא חי׳ וקיימא.
וזהו הרמז בתיבת ״תזריע״ (וכן ״פורת״ ע״ה - יסוד), דכל יחוד דכר ונוקבא כדי להוליד ע״י מדת היסוד, הוא יחוד אב ואם הנק׳ יחוד שֵׁם הוי׳ ושֵׁם אהי׳, שֵׁם הוי׳ בחכמה - אב, ושֵׁם אהי׳ בבינה - אֵם (כמבואר בתניא פ״ג).
והגימטריא דשמות ״יהו-ה״ ״אהי-ה״ ב״מילואיהם״ הוא בגימטריא ״תזריע״.
ומבאר שָׁם:

מספר השמות הנ״ל ודו״ק.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שטו–שטז

א) דהגימטריא של השמות ״יהו-ה - אהיה״ עצמם, הנק׳ ״שמות הפשוטים״, זהו כנגד ביאה ראשונה, שהוא רק יחוד אב ואֵם בעצמם, לעשותה כלי וכו׳, שתהי׳ ראוי׳ להולדה.
ב) והגימטריא של ״מילוי״ השמות, זהו כנגד ביאה שני׳ והלאה, כדי שהכלי יתמלא בזרעא חי׳ וקיימא, שהטפה מתפתח ומתגדל במלואו - הולדה.
וביחד - השמות והמילוי - בגי׳ ״תזריע״ וד״ל, ע״ש.
וראה עד״ז לעיל סימן עא הערה 24.

המשך ביאור למס׳ עירובין ליום רביעי עמ׳ ב

1 כפי שיבואר. ואף אם נָתְנוּ את עֵירוּבָן בַּפְּנִימִית, וְשָׁכַח אֶחָד מִן
2 הַפְּנִימִית וְלֹא עֵירַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת, ואף כאן אין ביטול רשות
3 מועיל להתירו. ואילו אם נתנו את עירובם בפנימית וְשָׁכַח אֶחָד מִן
4 הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירַב, פְּנִימִית מוּתֶּרֶת על ידי שיבטלו להם בני
5 החיצונה את רשותם שיש להם בפנימית, ובאופן זה מועיל ביטול
6 מחצר לחצר, וְחִיצוֹנָה אֲסוּרָה, ואין מועיל בה ביטול רשות.
7 ביאור דינים אלו: נָתְנוּ את עֵירוּבָן בַּחִיצוֹנָה, וְשָׁכַח אֶחָד בֵּין מִן
8 הַפְּנִימִית וּבֵין מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת, ואין ביטול
9 רשות מועיל, טעם הדבר, שאם היה השוכח אחד מן הפנימית, הַאי
10 בַּר פְּנִימִית לְמַאן נִיבַטֵּיל [-שיבטלנה] לִבְנֵי פְּנִימִית בלבד, לערב למי יבטל
11 את רשותו, אם תאמר לִיבַטֵּיל [-שיבטלנה] לִבְנֵי פְּנִימִית בלבד,
12 ויהיו הם מותרים בטלטול על ידי שיבדלו מן החיצונה, הלא לֵיתָא
13 לְעֵרוּבַיְיהוּ נַבְיֵיהוּ - אין העירוב מונח אצלם, אלא אצל בני
14 החיצונה, ועל כן אם יבדלו מן החיצונה ישארו בלא עירוב. ואם
15 תאמר לִיבַטֵּיל [-שיבטל] גם את דריסת הרגל שיש לו בחיצונה
16 לִבְנֵי חִיצוֹנָה, ועל ידי כך יהיו הכל מותרים, משום שסילק את
17 רשותו משתיהן מכל וכל, הלא אֵין בִּטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, ועל
18 כרחך נותרת לו זכות דריסת הרגל בחיצונה והוא אוסר עליה,
19 וממילא אסורה גם הפנימית שעירבה עמה ואינה יכולה להבדל
20 ממנה כיון שאין עירובה אצלה. ואם היה השוכח אחד מן
21 החיצונה, הַאי בַּר חִיצוֹנָה לְמַאן נִבַטֵּיל - בן החיצונה הזה למי יבטל
22 את רשותו, אם תאמר לִיבַטֵּיל [-שיבטלנה] לִבְנֵי חִיצוֹנָה, הלא
23 עדיין אִיכָּא פְּנִימִית דְּאָסְרָה עֲלֵיהוּ - יש את הפנימית האוסרת
24 עליהם, שלגביהם לא ביטל את רשותו. ואם תאמר לִיבַטֵּיל
25 [-שיבטלנה] גם לִבְנֵי פְּנִימִית, הלא אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר.
26 ומה שאמרנו שאם נָתְנוּ עֵירוּבָן בַּפְּנִימִית, וְשָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִית
27 וְלֹא עֵירַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת, ואין ביטול רשות מועיל, טעם הדבר,
28 שהַאי בַּר פְּנִימִית לְמַאן נִבַטֵּיל - בן הפנימית הזה שלא עירב,
29 למי יבטל את רשותו, אם תאמר לִיבַטֵּיל [-שיבטלנה] לִבְנֵי
30 הַפְּנִימִית, עדיין אִיכָּא חִיצוֹנָה דְּאָסְרָה עֲלֵיהוּ - יש את החיצונה
31 האוסרת עליהם. ואם תאמר לִיבַטֵּיל [-שיבטל] גם את דריסת
32 הרגל שיש לו בחיצונה לִבְנֵי חִיצוֹנָה, ועל ידי כך יהיו הכל
33 מותרים, משום שסילק את רשותו מכל וכל, הלא אֵין בִּיטּוּל
34 רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר.

המשך ביאור למס׳ עירובין ליום חמישי עמ׳ א

1 הרשות מהגוי, ובכך היה מותר להשתמש בחצר. וְהָמְנוּנָא אָמַר,
2 אֵין מְבַטְּלִין מאחר ועירוב לבד לא היה מתיר את החצר בכניסת
3 השבת, משום שדירת הגוי אוסרת עליהם, והיו צריכים לשכור
4 ממנו את רשותו, ובמקום שעירוב לבד אין מועיל, אף ביטול אין
5 מועיל.
6 הגמרא מביאה נידון חדש בדין דירת נכרי בחצר שבמבוי: אָמַר רַב
7 יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, נָכְרִי שדר עם ישראלים במבוי, שֶׁיֵּשׁ לוֹ בדירתו
8 פֶּתַח נוסף, מלבד הפתח שפתוח מדירתו לחצר שבמבוי, אפילו אם
9 אותו פתח נוסף הוא רק בגודל אַרְבָּעָה טפחים עַל אַרְבָּעָה טפחים,
10 וּפָתוּחַ לְבִקְעָה - מישור של שדות, וַאֲפִילּוּ אם הוא מְסֻכָּנִים לביתו
11 וּמוֹצִיא ממנו משאות גדולים של גְּמָלִים וּקְרוֹנוֹת כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ דֶּרֶךְ
12 הפתח הגדול שפתוח לחצר הפתוח לְמָבוֹי, אֵין הגוי אוֹסֵר עַל בְּנֵי
13 הָמָבוֹי הישראלים הדרים עמו באותו מבוי. ומבארת הגמרא מַאי
14 טַעְמָא, מפני שבְּפִיתְחָא דְּמֵיחַד לֵיהּ - בפתח הנוסף המיוחד רק לו,
15 בְּהַהוּא נַיְיחָא לֵיהּ - בפתח זה נוח לו יותר, כיון שהפתח הזה פתוח
16 לבקעה ושם יש לו יותר אויר ורוחב מקום מאשר במבוי המשותף
17 לכולם, ונחשב שאין דירתו במבוי אלא בבקעה.
18 אִיבַּעְיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, מה הדין כאשר הפתח הנוסף
19 בביתו של הגוי, פָּתוּחַ לְקַרְפַּף שהוא מקום סגור ומוקף מחיצות,
20 וקרפף זה פתוח לבקעה, מַהוּ שנאמר גם בזה שעיקר תשמישו הוא
21 מפתח זה ולא מהמבוי, או שכיון שקרפף אינו מקום פתוח כמו
22 בקעה, אין קובע את עיקר תשמישו בפתח הפתוח לקרפף אלא
23 בפתח המבוי והוא אוסר על בני המבוי. אָמַר רַב חָנָן בַּר אַמִּי
24 מִשְּׁמֵיהּ דְּאוּלְּפָנָא - בשם רבו שקיבל מרבו,

בראשית א, ז – ויעש אלקים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן

(תוכן: למה לא נאמר כי טוב ביום השני; ששת ימי בראשית כנגד שיתא אלפי שני, ומבאר כל יום כנגד אלף וענינו)

על מה שלא נאמר בשני כי טוב רבו בדברי רבותינו ז"ל (בראשית רבה ד, ח) הדעות, ואשר יראה שעשו עיקר הוא – על כי לא נגמרה בו מלאכת המים, ועזר לנגדם הוא מה שבשלישי נאמר כי טוב שני פעמים, אחד בהגמר מלאכת המים ואחד בהגמר יתר מלאכת היום. אך הלא יקשה למה לא השלים מלאכת המים הוא יתברך בשני ואמר עלי' כי טוב, ולא יאחר הדבר עד יום השלישי לאומרו בו זה פעמים.

ויתכן, כי הנה אין ספק כי ששת ימי בראשית הם רמז לשיתא אלפי שני דהוי עלמא, ויום השביעי אל עולם הבא שכולו שבת. נמצא יום הראשון רמז לאלף הראשון, שהיתה הארץ תהו ובהו וחושך, רמז כי באלף ההוא היו רשעים מכעיסין ובאין, והיו ראוים [ש]יעלו המים על הארץ ויציפו הכל, ויהיו תהו ובהו, על דרך מאמרם ז"ל שכשהרשע דורך על הארץ היא מתרעשת (עי' רש"י בראשית ד, טו), שהוא אצלי על כי לא רקע הקב"ה הארץ על המים שלא כטבען, רק לשיעבדו את ה'. וכן אמרו (בראשית רבה ה, ה) כי מה שמי הים גבוהים מארץ הוא כי האלקים עשה שייראו מלפניו, בראות בני האדם כי על דרך נס מתקיימים, ואין צריך ליפרע מהם רק להניח הדבר אל הטבע וירדו המים על הארץ. וזהו וחושך הרוגז על פני תהום להעלותו, ורוח אלקים הוא מדת הדין כבר היתה מרחפת על פני המים להציפן על הארץ, כאשר החל בדור אנוש שקרא למי הים וישפכם עד שלישו של עולם והי' גומר. אלא שבאלף ההוא וירא אלקים את האור כי טוב, הוא צדיק אחד שהוא חנוך, ויבדל אלקים כו', כי הבדילו והעלהו מעל לרקיע, ועל ידי כן ריחם על עולמו וירא אלקים כי טוב.

והיום השני הוא רמז לאלף השני, והוא כי הנה שני פעמים עשה הוא יתברך דברים גדולים ומפורסמים על ידי המים, אחד באלף השני והוא מבול המים שהי' בשנת אלף ותרנ"ו שנה, שנית באלף השלישי הוא ענין קריעת ים סוף. והוא ענין המבול – שנתחברו מים תחתונים של מעינות תהום עם מים עליונים, כי ארובות השמים נפתחו, עד שריחם הוא יתברך ויבדל ביניהם ויסכרו מעינות תהום ויכלא הגשם מן השמים – נרמז ביום שני באומרו ויהי מבדיל בין מים למים ויבדל בין המים כו', שהוא רמז אל מה שהי' באלף השני. וענין קריעת ים סוף – שהי' באלף השלישי שנצבו מים כמו נד ונראית היבשה – נרמז ביום השלישי יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה. ועל כן למה שענין מעשה המים שבשני היתה צרה גדולה מאד, שאף שרחם ה' על עולמו בהשאיר נח, לא יבצר מהיותה רעה רבה, על כן לא נאמר בו כי טוב. אך מעשה המים שבשלישי שהוא רמז אל קריעת ים סוף שהי' טוב מאד, נאמר בו כי טוב. והיות ענין יקוו המים כו' בשני, הי' בלתי אפשר, כי איך ירמוז בשני מה שהי' עתיד להיות באלף השלישי, על כן לא נגמרה בו מלאכת הים, ולא נאמר בו כי טוב עד השלישי.

והנה ביום השלישי הוציאה הארץ עץ עושה פרי, שהוא היותר מתקבל מאמר ר' פנחס במדרש (פרשה ה, ט) כשהוסיפה על הצווי, כי הקב"ה אמר עץ עושה פרי, כי העץ פרי בלבד יהי' עושה פרי, אך לא אילני סרק, והיא הוסיפה ותוצא עץ עושה פרי, שבלי היות עץ פרי הי' עושה פרי. כן בשלהי אלף שלישי נבנה בית ראשון כמפורש בגמרא, כי אז הזהב שבו הי' עושה פירות, כמו שאמרו רז"ל (ירושלמי יומא פ"ד ה"ב) מזהב פרוים (דברי הימים ב, ג) ומגפן הזהב שהיתה עושה פירות תדיר חוץ מטבען. והוא מעין מה שביום השלישי אפילו אילני סרק עשו פירות. וגם לאומר שעברה על הציווי, כי הקב"ה אמר עץ פרי עושה פרי שהעץ עצמה יהי' נאכל, והיא לא עשתה רק עץ עושה פרי. יהי' הרמז אל גפני הזהב, שהגפן הי' מין בלתי עושה פרי, ושם הצמיחה ויעשה פרי על איכות המקום.

וביום הרביעי נתלו המאורות ויאמר אלקים יהי מאורות ברקיע השמים, הוא רמז כי באלף הרביעי נבנה בית שני, ומארת כתיב חסר, על הדברים שחסרו ממנו. ואמר שעם שלא נדמה אל הראשון, לא נעדר ממנו התחברותו אל המקדש של מעלה כאשר הי' בראשון. וזהו את המאור הגדול הוא בית המקדש שלמעלה, ואת המאור הקטן שלמטה. וכאשר במאורות הי' קטרוג, כן בנין בית שני הי' על ידי קטרוג מהאומות כנודע, ועל כן נכתב מארת חסר על חסרונו ועל קטרוגו כמדובר.

או יאמר כי באלף הרביעי נמצאו יחד שני מארת, האחד שנבנה בסוף השלישי ורוב מציאותו ברביעי, והבית השני שנבנה ברביעי וכתיב מארת על מה שנחסר בשני.

וביום החמישי נבראו התנינים הגדולים, כנגד המלכים אשר גזרו שמדות והרג רב מהרוגי מלכות באלף החמישי.

וגם בתחלת הששי הצרו את ישראל, וזהו רמז בהמה ורמש שבתחלת יום הששי. ואחרי כן בששי עצמו נעשה אדם, רמז לבן דוד הבא באלף הששי הוא אדם עצמו כנודע, כי על כן נתן לדוד שבעים שנה משני חייו, כי הוא הוא, וגם הוא משיחנו הבא באלף הששי. וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ בכל האומות, כנרמז באומרו וירדו בדגת הים וכו'. ויצדק לפי זה אומרו, וירדו לשון רבים, על כי הרמז לעתיד הוא לכל ישראל. וגם לא נזכר עתה עון אדם עם היותו בששי, למה שלא יספר עתה אלא מה שהם רמז אל הברכה העתידה במלך משיחנו הנרמז באדם, כי-אם אחר סיפור מעלות שבעת הימים.

ואחר יום הששי בא שבת רמז אל המנוחה שבאלף השביעי.

אלשיך

◆ יום ראשון כ"ג תשרי ◆

א (א) **בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:**

א בְּקַדְמִין בְּרָא יְיָ יַת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא:

רש"י◄ **בְּרֵאשִׁית.** אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מִ"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם", שֶׁהִיא מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל. וּמַה טַּעַם פָּתַח בְּ"בְּרֵאשִׁית"? מִשּׁוּם (תהלים קי"א): "כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ

אור החיים על התורה

דַּרְכּוֹ שֶׁל אאמו"ר לִלְמוֹד בְּכָל שָׁנָה לְבַד פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י, עוֹד אֵיזֶה פֵּירוּשׁ (רמב"ן).

ספר השיחות תרצ"ו עמוד 54

וְזֶהוּ גַּם כֵּן בֵּיאוּר הַסִּיפּוּר אוֹדוֹת בְּנֵי אַדְמוֹ"ר הַ"צֶּמַח צֶדֶק", שֶׁבְּכָל שָׁנָה הָיוּ מְקַבְּלִים עַל עַצְמָם לִלְמוֹד חוּמָּשׁ עִם פֵּירוּשׁ א' הַמְפָרְשִׁים (מִלְּבַד פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י), וְהַזְּמַן שֶׁבּוֹ הָיוּ מְקַבְּלִים אֶת הַהַחְלָטָה בְּזֶה, וְהָיוּ נִכְנָסִים לְהַ"צֶּמַח צֶדֶק" בְּשִׂיחוּת לְזֶה – הָיָה בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית.

שיחת שבת פרשת בראשית (התוועדות ב) תשכ"א סוף סימן ז (תורת מנחם חלק כ"ט עמוד 311).

מִלְּבַד זֶה [=לִימּוּד פָּרָשָׁה חוּמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י] הָיָה [=אַדְמוֹ"ר מהורש"ב נ"ע] לוֹמֵד תּוֹרָה (חוּמָּשׁ) עִם אֵיזֶה פֵּירוּשׁ אַחֵר. פַּעַם הַ'פָּנִים יָפוֹת'. שֶׁאֵלַתִּי עַל־דְּבַר פֵּירוּשׁ הָרַב אַבְרָהָם בֶּן עֶזְרָא, וְאָמַר שֶׁפֵּירוּשׁ זֶה גַּם כֵּן.

רשימת היומן תרצ"א – עם פענוחים עמוד קפז

בְּעֶזֶר יוֹצֵר אוֹרָה. אֲבָאֵר פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה. לְיַחֵד שְׁמוֹ הַנּוֹרָא. אֲשֶׁר עֲשָׂאַנִי מֵרֵאשִׁית. וִיעָצַנִי וּקְרָאַנִי רֵאשִׁית. לַעֲסֹק בְּנֹעַם רֵאשִׁית. אַתְחִיל לְבָאֵר סֵפֶר בְּרֵאשִׁית:

נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וָאֶרְאֶה מַרְאוֹת אֱלֹהִים בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ וָאֶתְבּוֹנָן בַּמֶּה שֶׁהֶרְשִׁיתִי לְהִתְבּוֹנֵן בְּפָתַח דִּבְרֵי קָדוֹשׁ, וְהֵעִירוֹתִי מִמִּזְרָחָהּ שֶׁל תּוֹרָה:

אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית שֶׁשָּׁעוּר הַתֵּבָה הִיא סְמוּכָה כְּמוֹ שֶׁתֹּאמַר רֵאשִׁית דָּבָר וְכָאן חָסֵר הַנִּסְמָךְ לָהּ, וּמִי כֵּאלֹהֵינוּ יוֹדֵעַ דָּבָר הֵלֹא מִמֶּנּוּ מוֹצָא דָּבָר:

ב) אוֹמְרוֹ בִּתְחִלַּת סֵדֶר הַבְּרִיאָה הַשָּׁמַיִם, וְרוֹ"ל (חֲגִיגָה י"ב:) פֵּרְשׁוּ הַתֵּבָה שֶׁהִיא מֻרְכֶּבֶת מִבּ' דְּבָרִים אֵשׁ וּמַיִם, וּמַעֲתָּה הֲרֵי זֶה ח"ו נוֹתֵן יָד לַפּוֹשְׁעִים לוֹמַר כִּי זוֹ הִיא הַתְחָלַת הַבְּרִיאָה אֲבָל הַמַּיִם וְהָאֵשׁ לֹא בָּרָאם ח"ו הַבּוֹרֵא, אַחַר שֶׁהִשְׁמִיעָנוּ הַכָּתוּב עַצְמוֹ שֶׁתְּחִלָּה הַבְּרִיאָה הִיא שָׁמַיִם, וְאִם הַמַּיִם נִבְרְאוּ הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים בְּרִיאָתָם, וְחַז"ל (רש"י) נִשְׁמְרוּ מִבּ' הֶעָרוֹת וּפֵרְשׁוּ שֶׁשָּׁעוּר הַכָּתוּב הִיא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ הָיְתָה הָאָרֶץ תֹּהוּ וְגוֹ' לֹא שֶׁתְּחִלַּת הַבְּרִיאָה הָיְתָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, דִּבְרֵיהֶם ז"ל לֹא הִסְפִּיקוּ לְהָסִיר הַטָּעוּת, כִּי לְדִבְרֵיהֶם לָמָּה לֹא הוֹדִיעַ הַכָּתוּב אַחַר כָּךְ בְּרִיאַת מַיִם וְאֵשׁ וְעָפָר וְרוּחַ, וַהֲגַם שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ט') יִקָּווּ הַמַּיִם וְגוֹ' וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה, אֵינוֹ בְּנִשְׁמָע שֶׁנִּבְרֵאת וְיוֹתֵר צוֹדֵק הַמַּשְׁמָעוּת שֶׁמְּצוּיָה הָיְתָה אֶלָּא שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ לְהִתְגַּלּוֹת כְּשֶׁיִּקָּווּ הַמַּיִם:

ג) יֵשׁ לְדַקְדֵּק בַּכָּתוּב אוֹמְרוֹ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ מַה בָּא לְרַבּוֹת בּ' אֵתִין אֵלּוּ:

אָכֵן כַּוָּנַת הַכָּתוּב הִיא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְקֹדֶם אָעִירָה שֶׁחַר הַמֻּצָּג אֶצְלֵנוּ מִגְּדֻלַּת הַבּוֹרֵא מַה גָּדְלוּ מַעֲשָׂיו, כִּי הָאָדוֹן ב"ה יוּכַל דַּבֵּר דִּבּוּר בִּלְתִּי מֻשָּׂג בַּנִּבְרָאִים כְּאָמְרָם ז"ל (מְכִילְתָא יִתְרוֹ) בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב (שְׁמוֹת כ' א') וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים וְגוֹ' וְזֶה לְשׁוֹנָם דְּבָרִים שֶׁאֵין הַפֶּה יָכוֹל לְדַבֵּר וְהוּא שֶׁאָמַר כָּל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בְּדִבּוּר אֶחָד וְלֹא קֹדֶם דִּבּוּר לַחֲבֵרוֹ:

וְכָזֶה נָבֹא אֶל הַבֵּאוּר וְהוּא כִּי הָאָדוֹן יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ כָּל מַה שֶּׁבָּרָא בְּעוֹלָם שֶׁהֵם הַמְּקוֹרוֹת וְכָל אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ בַּמְּציאוּת וְשָׁמַיִם וָאָרֶץ הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לִכֹּל בְּרָאוֹ ה' בְּדִבּוּר אֶחָד, וְזֶה הוּא אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ דִּקְדֵּק לוֹמַר שְׁנֵי אֵתִין לְרַבּוֹת כָּל הַנִּמְצָא בָּעוֹלָם וְלִהְיוֹת שֶׁהַנִּבְרָאִים הֵם רַבִּים כִּי מִלְּבַד הָעֲשָׂרָה דְּבָרִים הַנִּכָּרִים וְנִרְאִים לְעַיִן כֹּל כְּמוֹ שֶׁמָּנָאוּם חז"ל (חֲגִיגָה יב.) וְז"ל עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שָׁמַיִם וָאָרֶץ אוֹר חֹשֶׁךְ תֹּהוּ וּבֹהוּ וְגוֹ' מַיִם רוּחַ ע"כ. מִלְּבַד אֵלּוּ יֵשׁ עוֹד בְּרִיאוֹת אֲחֵרִים נֶעֱלָמִים וְנִבְלָעִים בְּכֹחוֹת הַיְסוֹדוֹת, יֵשׁ מֵהֶם נִכָּרִים בְּאֶמְצָעוּת הַהַתָּכָה, יֵשׁ מֵהֶם בְּאֶמְצָעוּת הַהַרְכָּבָה, יֵשׁ מֵהֶם בְּהִשְׁתַּנּוּת הַזְּמַנִּים, יֵשׁ מֵהֶם בְּכֹחַ הַהִיּוּלִי וְרַבּוּ מִלְּסַפֵּר, אֲשֶׁר לָזֶה הַכֹּלָּם הַבּוֹרֵא בְּבּ' פְּרָטִים גְּדוֹלִים וַעֲצוּמִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וְהֵם הֵם הַבּ' רִבּוּיִים שֶׁרִבָּה בְּאוֹמְרוֹ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבְמַאֲמָר א' בָּרָא הַכֹּל יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ. וְתִמְצָא שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ר"ה לב.) בְּרֵאשִׁית מַאֲמָר הוּא כִּי בּוֹ הִשְׁלִימוּ עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם, הָרִאשׁוֹן שֶׁבְּכֻלָּן בּוֹ נִבְרָא הַכֹּל אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה מְסֻדָּר וְהָיוּ כָּל הַבְּרִיאוֹת בַּנִּמְצָא אֲבָל חָסְרוּ הַסֵּדֶר וְסִדְרָן הקב"ה דִּבַּר יוֹם בְּיוֹמוֹ. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הֵכִין וְהִבְדִּיל הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ וְקָנָה הַחֹשֶׁךְ מְקוֹמוֹ וְהָאוֹר מְקוֹמוֹ, וּבְיוֹם ב' וְכוּ':

וְהָעֵד הַנֶּאֱמָן לְפֵרוּשֵׁנוּ זֶה מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (ב' ג') כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת שֶׁאֵין מַשְׁמָעוּת לַכָּתוּב וּבַמֶּה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ יָבֹא כְּמִין חֹמֶר כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא בְּיוֹם הַבְּרִיאָה לַעֲשׂוֹת פֵּרוּשׁ לְתַקֵּן בְּשֵׁשֶׁת יָמִים כְּאוֹמְרוֹ (תִּשָּׁא לא יז) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' וְגוֹ' פֵּרוּשׁ תִּקֵּן, כִּי הַבְּרִיאָה בְּיוֹם רִאשׁוֹן בְּמַאֲמָר אֶחָד נִבְרֵאת אֶלָּא שֶׁהָיָה הַכֹּל חָסֵר תִּקּוּן:

לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְמִי שֶׁרָצָה לִבְנוֹת פַּלְטֵרִין וְקֹדֶם מֵכִין אֲבָנִים וְעֵצִים וְעָפָר וְצָרְכֵי הַבִּנְיָן בְּמֻשְׁלָם וְאַחַר כָּךְ יִבְנֶה בַּיִת, כֵּן הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא בָּרָא כָּל צָרְכֵי הָעוֹלָם בְּדִבּוּר אֶחָד וְהֵכִינוֹ וְהָיָה הַכֹּל מֻנָּח גְּדוּשׁ בְּעֵרְבּוּבְיָא וְאַחַר כָּךְ הִתְחִיל לְסַדֵּר דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו וְעָשָׂה פְּעֻלּוֹ יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ:

וְתִמְצָא שֶׁכְּשֶׁרָצָה לִבְרֹא הַשָּׁמַיִם אָמַר (פָּסוּק ו') יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם פֵּרוּשׁ קָבֵע לוֹ מָקוֹם אֲבָל הוּא כְּבָר

לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם", שֶׁאִם יֹאמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל: לִסְטִים אַתֶּם שֶׁכְּבַשְׁתֶּם אַרְצוֹת שִׁבְעָה גּוֹיִם, הֵם אוֹמְרִים לָהֶם: כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִיא, הוּא בְּרָאָהּ וּנְתָנָהּ לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָיו, בִּרְצוֹנוֹ

אור החיים על התורה

נִבְרָא בְּמַאֲמָר רִאשׁוֹן, וְכֵן הָאָרֶץ (פָּסוּק ט') וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה:

וְהָאֵשׁ שֶׁלֹּא הִזְכִּיר ה' תִּקּוּנוֹ כָּל עִקָּר,

הֲוֵי יוֹדֵעַ כִּי הָאֵשׁ לֹא גִּלָּה ה' מְקוֹרָהּ כְּגִלּוּי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְהַמַּיִם לִהְיוֹתָהּ מָקוֹר חָזָק וְיֵשׁ מִמֶּנּוּ כְּלָיוֹן לָעוֹלָם אִם הָיָה בַּנִּמְצָא כְּמַיִם וְאָרֶץ וְאֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם, לָזֶה הִנִּיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּמְקוֹמוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּמַאֲמָר רִאשׁוֹן מְבֻלָּע בְּרָעָפִים עַד שֶׁהָצְרַךְ אָדָם לוֹ וְהִקִּישׁ בְּרָעָפִים וְהוֹצִיא מֵהֶם אֵשׁ שִׁעוּר הַמַּסְפִּיק לוֹ כְּאָמְרָם ז"ל (ב"ר י"א) שֶׁעַל כֵּן אָנוּ מְבָרְכִים בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ. גַּם בָּזֶה גִּלָּה ה' אֹפֶן הָעִרְבּוּב שֶׁהָיוּ מְעֹרָבִין הַמְּקוֹרוֹת וְהַיְסוֹדוֹת בִּשְׁעַת בְּרִיאָתָם קֹדֶם שֶׁהֵכִינָם ה' כָּל אֶחָד עַל מִשְׁמַרְתּוֹ, כִּי אִם לֹא הָיָה דָּבָר זֶה בַּמְּצִיאוּת לֹא הָיְתָה דַּעַת אֱנוֹשׁ סוֹבֶלֶת יְדִיעָה אֵיךְ יִהְיוּ מְעֹרָבִים יַחַד מְקוֹרוֹת וּמַה גַּם עָפָר וָאֵשׁ:

וְהַן אֱמֶת שֶׁהָיָה יָכוֹל הַבּוֹרֵא לִכְלֹל בַּמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן גַּם אֶת הַסֵּדֶר, אֶלָּא לִסְבּוֹת הַרְבֵּה עָשָׂה כֵּן וְאֶחָד מִהֶם גִּלּוּ אוֹתָהּ רז"ל בְּאָמְרָם (אָבוֹת פ"ה) וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת אֶלָּא לִפְרָע וְכוּ'. וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים וְכוּ' וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ אָמְרָם ז"ל (שָׁם) בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם לְשׁוֹן בְּרִיאָה, כִּי סוֹף כָּל סוֹף כָּל זְמַן שֶׁהָיָה חָסֵר הַתִּקּוּן כְּאִלּוּ אֵין כָּאן בְּרִיאָה, הַמָּשָׁל אִם הָאָרֶץ לֹא הָיְתָה נִגְלֵית אֵין מָקוֹם לַנִּבְרָאִים וּכְמוֹ כֵן שְׁאָר הַבְּרִיאוֹת שֶׁהָיוּ מְעֹרָבְבִים כְּמוֹ הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ אִם כֵּן כָּל שֶׁלֹּא נִתְקַן כְּאִלּוּ לֹא נִבְרָא לָזֶה יִתְיַחֵס גַּם כֵּן לָהֶם הַבְּרִיאָה:

וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ לָמָּה כָּתְבָה הַתּוֹרָה עִקַּר הַבְּרִיאָה בְּדָרָךְ זֶה וְלֹא כָּתְבָה בְּפֵרוּשׁ בָּרָא ה' הַמַּיִם וְהָעָפָר וְהָאֵשׁ וְהָרוּחַ שֶׁבָּזֶה לֹא יִהְיֶה אִישׁ נָבוּב יִלְּבֵב:

דַּע כִּי הַתּוֹרָה תּוֹדִיעַ וְתַשְׁמִיעַ כָּל נִסְתָּר וְחָפֵץ ה' לְהוֹדִיעַ כֹּחַ מַעֲשָׂיו לְעַמּוֹ וְהוֹדִיעָנוּ סֵדֶר הַבְּרִיאָה וְאָפְנָהּ וְכִי הוּא הָאֵל הַגִּבּוֹר הַנֶּאֱזָר בִּגְבוּרָה בָּרָא בְּדִבּוּר אֶחָד כָּל יֵשׁ וְכָל הוֹוֶה וְחָפֵץ ה' לְהוֹדִיעַ לִידִידָיו כֹּחַ מַעֲשָׂיו וְלֹא יִמְנַע טוֹב זֶה בִּשְׁבִיל הַשּׁוֹטִים הַטּוֹעִים:

וְעוֹד יֵשׁ טַעַם אַחֵר שֶׁיִּחַיֵּב לְדַבֵּר כַּסֵּדֶר הָאָמוּר וְהוּא שֶׁאִם הָיָה אוֹמֵר הַכָּתוּב כְּסֵדֶר הַחֲפָצִים בּוֹ הַסְּכָלִים וְהוּא שֶׁיֹּאמַר כִּי בָּרָא אֶרֶץ וּבָרָא מַיִם וְכוּ' הָיָה בְּנִשְׁמָע כִּי בְּרָאָם כֹּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְאַחַר הָאֱמֶת לֹא כֵּן הוּא, וְהַלֹּא יָדַעְתָּ כִּי לֹא יַחְפֹּץ ה' בְּדוֹבֵר שְׁקָרִים וְלֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָיו וְאֵיךְ יַתְחִיל רֹאשׁ דְּבָרָיו חַס וְשָׁלוֹם בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא כֵּן הוּא, לָזֶה דִּבֵּר אֱמֶת אֹפֶן הַבְּרִיאָה כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי ה' וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָּם לְהוֹדוֹת וּלְגַדֵּל לַאלֹהִים מַה נּוֹרָא מַעֲשָׂיךָ:

וְדִקְדֵּק לוֹמַר בְּרֵאשִׁית וְלֹא אָמַר בְּרֵאשׁוֹנָה, כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ, וְהוּא כִּי לְפִי מַה שֶׁהִקְדַּמְנוּ כִּי הַכֹּל בָּרָא בְּדִבּוּר אֶחָד דֶּרֶךְ שָׁם נַשְׂכִּיל כִּי מִי שֶׁיְּדַבֵּר כַּמָּה דְּבָרִים בְּדִבּוּר אֶחָד גַּם בַּדִּבּוּר לֹא יִצְטָרֵךְ לְהַקְדִּים אוֹת לַחֲבֶרְתָּהּ, וּמֵעַתָּה כְּשֶׁאָמַר ה' תֵּבֵל שָׁמַיִם לֹא קָדְמָה שִׁי"ן לְמֵ"ם וְלֹא מֵ"ם רִאשׁוֹנָה לְמֵ"ם אַחֲרוֹנָה וְגַם אוֹתִיּוֹת כָּל דָּבָר וְדָבָר לֹא קָדְמָה הַתְּחָלַת הַתֵּבָה לְסוֹפָהּ וְגַם בְּכָל אוֹת וְאוֹת אֵין לָהּ קֹדֶם תְּחִלָּתָהּ לְסוֹפָהּ:

וְאַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתָנוּ אֶת כָּל זֹאת אֵלֶּה הֵם הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הוֹדִיעָנוּ ה' בְּתֵבֵל בְּרֵאשִׁית פֵּרוּשׁ הַכֹּל הוּא רֵאשִׁית כִּי לֹא הָיְתָה בַּבְּרִיאָה חֵלֶק מְאֻחָר אֶלָּא הַכֹּל הוּא רֵאשִׁית וְהָבֵן:

וְטַעַם הָאָדוֹן אֲשֶׁר בָּחַר לִבְרֹא בְּדֶרֶךְ זֶה מִלְּבַד הַטַּעַם שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁרָצָה לְהוֹדִיעַ חֵלֶק מִגְּבוּרוֹתָיו יִתְבָּרַךְ, עוֹד תִּמְצָא כִּי כְּשֶׁיְּדַבֵּר יִתְבָּרַךְ בִּגְבוּרוֹת שֶׁהִיא בְּחִינָה הַמִּתְיַחֶסֶת לְשֵׁם אֱלֹהִים, מִן הַשֵּׁם הוּא לִהְיוֹת הַדְּבָרִים נִדְבָּרִים כְּסֵדֶר זֶה, וְתִמְצָא שֶׁרָמְזוּ ז"ל (מַכּוֹת כד.) בְּנֹעַם דִּבְרֵיהֶם וְזֶה לְשׁוֹנָם אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ מִפִּי הַגְּבוּרָה שְׁמַעֲנוּם עַד כָּאן, נִתְכַּוְּנוּ לוֹמַר בְּמֻתָּק לְשׁוֹנָם הַדְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים מִבְּחִינָה זוֹ שֶׁהוּא אֱלֹהִים הַמִּתְיַחֶסֶת לַגְּבוּרָה תְּדַבֵּר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַרְבֵּה דְּבָרִים יַחַד, וְלָאו דַּוְקָא אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה אָמַר בְּדִבּוּר אֶחָד אֶלָּא כָּל הָעֲשָׂרָה הַדְּבָרִים כָּאֲמוּר בְּדִבְרֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר (מְכִילְתָא יִתְרוֹ) אֶלָּא הַמֻּשָּׂג אֶצְלֵנוּ הוּא ב' מֵהֶם, וְעַיֵּן מַה שֶׁכָּתַבְנוּ בְּפָרָשַׁת יִתְרוֹ (כ' א'), וְהִנֵּה בְּרִיאַת מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית נִבְרָא בְּשֵׁם אֱלֹהִים דִּכְתִיב בָּרָא אֱלֹהִים לְסִבּוֹת הַרְבֵּה לָזֶה דִּבֵּר כְּדַרְכּוֹ יִתְבָּרַךְ דְּבָרִים עֲצוּמִים וְנוֹרָאִים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ:

ב) וּבְדֶרֶךְ דְּרֹשׁ יִתְבָּאֵר תֵּבַל בְּרֵאשִׁית

עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תְּהִלִּים ל"ג) בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם, וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי יִתְעַלֶּה שֵׁם אֱלֹהֵינוּ לֹא בָּרָא הַמַּלְאָכִים עַד יוֹם ב' כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ הַטּוֹעִים כִּי הָיוּ מְסִיְּעִים אוֹתוֹ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, וּלְדִבְרֵיהֶם ז"ל (ב"ר א') יֵשׁ לָנוּ לְהָעִיר אֵיךְ יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁהַמַّלְאָכִים נִבְרָאִים מְאֻחָרִים הֲלֹא לְפִי מַה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם כִּי צְבָא הַשָּׁמַיִם נִבְרָאוּ מֵרוּחַ שֶׁיָּצָא מִפִּי עֶלְיוֹן כִּבְיָכוֹל אִם כֵּן בְּהֶכְרֵחַ לְפִי הַמָּרְגָּשׁ הַמַּלְאָכִים יִבְּרְאוּ קֹדֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ כִּי הָרוּחַ יַקְדִּים לָצֵאת קֹדֶם שֶׁיֵּצֵא הַדִּבּוּר וְכֵיוָן שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ נִבְרְאוּ מֵהַדִּבּוּר הֲרֵי כְּבָר קָדַם הָרוּחַ שֶׁמִּמֶּנּוּ יָצְאוּ הַמַּלְאָכִים, לָזֶה אָמַר הַכָּתוּב בְּרֵאשִׁית בָּרָא וְגוֹ' פֵּרוּשׁ כִּי ה' הִקְדִּים הַמְאֻחָר שֶׁהוּא הַדִּבּוּר וּבָרָא שָׁמַיִם תְּחִלָּה וְהָפֵךְ הַסֵּדֶר וְעָשָׂה רֵאשִׁית דִּבּוּר לְרוּחַ, לְטַעַם הָאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם ז"ל (שָׁם) וְהוּא שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁהָיוּ הַמַּלְאָכִים עוֹזְרִים וּמוֹתְחִים עִמּוֹ שָׁמַיִם וְכוּ', וּמוֹדִיעֵנוּ הַכָּתוּב כִּי הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא לֹא יֶקַח אֵלָיו שִׁעוּר מֵהַנִּבְרָאִים שֶׁהַנִּבְרָאִים אֵינָם יְכוֹלִין לַהֲפֹךְ הַסֵּדֶר הַמֻּטְבָּע בָּהֶם בְּעֵת הַבְּרִיאָה מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא יָכוֹל הוּא לְדַבֵּר בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר יַחְפֹּץ, וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁדִּיֵּק הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ שֶׁהִקְדִּים בְּרִיאַת הַשָּׁמַיִם שֶׁנִּבְרְאוּ מֵהַדִּבּוּר וְאַחַר כָּךְ אָמַר וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם:

וּמֵעֵתָּה שִׁעוּר פֵּרוּשׁ תֵּבַל בְּרֵאשִׁית הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי לִהְיוֹת שֶׁיֵּשׁ בַּדִּבּוּר ב' דְּבָרִים הָרוּחַ וְהַדִּבּוּר עַצְמוֹ וְכָל אֶחָד בָּרָא מִמֶּנּוּ ה' בְּרִיאָה חֲדָשָׁה וְאֵין אֲנִי יוֹדֵעַ מִי קֹדֶם מִשְּׁנֵיהֶם אִם הָרוּחַ אִם הַדִּבּוּר לָזֶה אָמַר כִּי רֵאשִׁית הָיָה מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וּמִמּוֹצָא דָּבָר אַתָּה יוֹדֵעַ כִּי הַדִּבּוּר הָיָה רֵאשִׁית לָרוּחַ שֶׁיָּצָא מִפִּי עֶלְיוֹן:

נִתְּנָה לָהֶם, וּבִרְצוֹנוֹ נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לָנוּ. בְּרֵאשִׁית בָּרָא • אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה אוֹמֵר אֶלָּא דַּרְשׁוּנִי, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּהוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת (משלי ח): "רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ", וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ (ירמיה ב): "רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה". וְאִם בָּאתָ לְפָרְשׁוֹ כִּפְשׁוּטוֹ, כָּךְ פָּרְשֵׁהוּ: בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ,

אור החיים על התורה

ג) עוֹד יֵשׁ לָנוּ לְהָבִין שִׁנּוּי שֶׁבֵּין ב' הַכְּתוּבִים, בְּפָסוּק זֶה לֹא אָמַר אֶלָּא שֵׁם אֱלֹהִים וְכָתוּב אֶחָד הוּא אוֹמֵר (ב' ד') בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם שֶׁהִזְכִּיר ב' שֵׁמוֹת. וְעוֹד כִּי כָּאן הִקְדִּים שָׁמַיִם לְאֶרֶץ וְשָׁם הִקְדִּים אֶרֶץ לְשָׁמַיִם: **וְנִרְאֶה** כִּי ב' קֻשְׁיוֹת אֵלּוּ כָּל אַחַת מִתָּרֶצֶת חֲבֶרְתָּהּ, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁפֵּרְשׁוּ ז"ל (סוֹטָה לא) בְּב' מִקְרָאוֹת הַכְּתוּבִים בְּתַשְׁלוּם שְׂכַר הַצַּדִּיקִים כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שְׁמוֹת כ') וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים וְכָתוּב אֶחָד (דְּבָרִים ז') אוֹמֵר לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר. וְאָמְרוּ ז"ל כִּי מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב לַאֲלָפִים לְאוֹהֲבָיו בִּלְבַד וְאֵינוֹ חוֹזֵר גַּם לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו שֶׁהֵם הָעוֹשִׂים מִיִּרְאָה כִּי אוֹתָם בְּפָסוּק אַחֵר הֶזְכִּיר שֶׁהֵם אֶלֶף דּוֹר, גַּם פָּסוּק שֶׁאָמַר לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָו לְאֶלֶף דּוֹר אֵינוֹ חוֹזֵר אוֹמְרוֹ לְאֶלֶף דּוֹר אֶלָּא לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו הַנִּסְמֶכֶת לָהּ וְלֹא לְתֵבַת אוֹהֲבָיו הַקּוֹדֶמֶת כִּי אוֹתָם הִנֵּה שְׂכָרָם אִתָּם בְּפָסוּק אַחֵר שֶׁהוּא לַאֲלָפִים:

גַּם אֲנַחְנוּ נִפְרַשׁ ב' מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם שֵׁם זֶה שֶׁל אֱלֹקִים פֵּרוּשׁ מִדָּה זוֹ שֶׁל הַדִּין בְּלֹא שִׁתּוּף שֵׁם הָרַחֲמִים זֶה הוּא דַּוְקָא לְמַה שֶּׁנּוֹגֵעַ לְהַשָּׁמַיִם וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְאָמְרוֹ וְאֵת הָאָרֶץ כִּי הָאָרֶץ בְּרָאָהּ בְּשִׁתּוּף שֵׁם הָרַחֲמִים וְעַל כָּתוּב אַחֵר סוֹמֵךְ, וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ כִּי אֵין עוֹלַם בְּנֵי אָדָם יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם בְּדִין גָּמוּר בְּלֹא שִׁתּוּף רַחֲמִים לְצַד שֶׁהֵם מֵחֹמֶר כַּיָּדוּעַ, וְאוֹמְרוֹ וְשָׁמָיִם אֵינָהּ נִמְשֶׁכֶת עִם הָאָרֶץ בִּבְחִינָה זוֹ שֶׁל הַשִּׁתּוּף, וְאֹפֶן מַעֲשֶׂיהָ הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, וּבָזֶה נִתְיַשְּׁבוּ ב' הַדִּקְדּוּקִים כְּמִין חֹמֶר. וְעִנְיַן יְדִיעַת מִי קֶדֶם, הִנֵּה כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁכָּל הַבְּרִיאָה יַחַד נִבְרֵאת בְּגִבּוּרָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא יִקְשֶׁה לְךָ מַה מִּשְׁפָּט יַעֲרֹךְ ה' לִבְנֵי אֵלִים יוֹשְׁבֵי שָׁמַיִם שֶׁיָּצְדַּק לוֹמַר עֲלֵיהֶם שֵׁם אֱלֹהִים הֲלֹא תִּמְצָא שֶׁאָמְרוּ ז"ל (חֲגִיגָה טו.) בְּמַעֲשֵׂה מט"ט שֶׁדָּנוּהוּ לִפְנֵי אֱלִישָׁע וּמֹחִיּוּהוּ שִׁתִּין פֻּלְסֵי דְּנוּרָא, וְגַם אֵלִיָּהוּ וְכוּ' (ב"מ פה:) וְכַמָּה מִשְׁפָּטִים לְשָׂרֵי מַעְלָה, וַהֲגַם שֶׁאֵין לָהֶם יֵצֶר, עִם כָּל זֶה יִמָּצֵא בָּהֶם הַטָּעוּת, כִּי לִפְעָמִים לֹא יִכְוְנוּ אֶל הָאֱמֶת וְיִשְׁגּוּ, וְצֵא וּלְמַד מִמַּעֲשֵׂה הַמַּלְאָךְ מט"ט וְאֵלִיָּהוּ כִּי שָׁגְגוּ וְכֵן יִקַּר מִקָּרֶה וְיֵעָנְישֵׁם ה' אֲפִלּוּ עַל הַשּׁוֹגֵג מַה שֶּׁאֵין שׁוֹפֵט בְּמִשְׁפָּט זֶה לְיוֹשְׁבֵי אֶרֶץ, וּבָזֶה יִתְאַמֵּת מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ וְנָכוֹן:

וַהֲגַם כִּי מָצִינוּ לְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"ר א') שֶׁהִרְגִּישׁוּ בְּב' הַדִּקְדּוּקִים שֶׁבַּכְּתוּבִים וְתִרְצוּ כִּי טַעַם שֶׁבְּפָסוּק א' הִקְדִּים שָׁמַיִם וּבְאֶחָד הִקְדִּים אֶרֶץ כִּי נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁשְּׁנֵיהֶם יָצְאוּ כְּאֶחָד, וְטַעַם שֶׁבְּמָקוֹם אֶחָד אָמַר אֱלֹהִים וּבְמָקוֹם אֶחָד שִׁתּוּף שֵׁם הָרַחֲמִים אָמְרוּ (ב"ר י"ב) כִּי מִתְּחִלָּה עָלָה עַל דַּעְתּוֹ לִבְרֹא בְּשֵׁם אֱלֹהִים וְרָאָה שֶׁאֵין הָעוֹלָם יָכוֹל לְהִתְקַיֵּם שִׁתּוּף וְכוּ':

דַּע כִּי רְשׁוּת לָנוּ נְתוּנָה לְפָרֵשׁ מִשְׁמָעוּת הַכְּתוּבִים בִּנְתִיבוֹת הָעִיּוּן וְיִשּׁוּב הַדַּעַת הַגַּם שֶׁקָּדְמוּנוּ רִאשׁוֹנִים וְיִשְׁבוּ בְּאֹפֶן אַחֵר כִּי ע' פָּנִים לַתּוֹרָה וְאֵין אָנוּ מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא לִנְטוֹת מִדִּבְרֵי הָרִאשׁוֹנִים אֶלָּא בְּפֵרוּשִׁים שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה הַדִּין לְפִיהֶן, וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁהָאֲמוֹרָאִים אֵין כֹּחַ בָּהֶם לַחְלֹק עַל הַתַּנָּאִים בְּמִשְׁפְּטֵי ה' אֲבָל בְּיִשּׁוּב הַכְּתוּבִים וּבְמַשְׁמָעוּתָן מָצִינוּ לָהֶם בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁיְּפָרְשׁוּ בְּאֹפֶן אַחֵר:

שׁוּב הִצַּצְתִּי בְּשִׂכְלִיּוּת הָעִיּוּן הַכְּתוּבִים כִּי יִסְבְּלוּ דְּבָרֵינוּ גַּם דִּבְרֵי קַדְמוֹנֵינוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, וְקוֹדֶם נַשְׂכִּיל לָדַעַת אֵיךְ יָצְדַּק בְּהָאדוֹן בָּרוּךְ הוּא רֹאשׁ וְסוֹף בְּמַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁבַּתְּחִלָּה חָשַׁב בְּדִין, וְחָזַר לְשַׁתֵּף, כִּי הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא לֹא יִבְצַר מִמֶּנּוּ מְזִמָּה בְּמֵעֵט זְמָן וּבְפִחוּת מֵהֶרֶף עַיִן יֵדַע הַכֹּל וִיכַוֵּן אֶל הָאֱמֶת בְּהִשְׁקָפָה רִאשׁוֹנָה כִּבְיָכוֹל בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

אָכֵן דַּע כִּי כִּוָּנַת שִׁתּוּף הָרַחֲמִים תִּסְבֹּל ב' עִנְיָנִים, הָא' כִּי ה' יְרַחֵם לִפְעָמִים לְמִי שֶׁיַּחְפֹּץ לְרַחֵם מִבְּלִי הָבִיאוֹ בְּמִשְׁפָּט כִּי זוֹ הִיא מִדַּת הָרַחֲמִים לִמְחֹל וְלִסְלֹחַ, וְשָׁם אֱלֹקִים גַּם כֵּן לְמִי שֶׁלֹּא יִרְצֶה לִמְחֹל יְבִיאֵהוּ בְּמִשְׁפָּט וּכְפִי זֶה יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁלֹּא יָבֹא בַּמִּשְׁפָּט. וְדֶרֶךְ ב' הוּא כִּי לְעוֹלָם אֵין ה' מְוַתֵּר לְשׁוּם אָדָם בָּעוֹלָם וְכָל הָעוֹלָם יַעֲמִדוּ לְמִשְׁפָּט אֵין נִמְלָט, וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת אוֹמְרָם ז"ל (ב"ק נ.) וְזֶה לְשׁוֹנָם כָּל הָאוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַתְּרָן יִוָּתְרוּ בְּנֵי מֵעָיו אֶלָּא בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶרֶץ וְאֵין אָדָם נִמְלָט מֵהַדִּין, וּכְפִי זֶה הִנֵּה בֵּרַרְנוּ לָנוּ דֶּרֶךְ הַב', וּמֵעַתָּה אֹפֶן הַבְּרִיאָה לְפִי דִּבְרֵיהֶם ז"ל הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בִּתְחִלָּה בָּרָא בְּמִדַּת אֱלֹהִים שֶׁהוּא יִחוּס הַמִּשְׁפָּט וְכָךְ הוּא הַתַּכְלִית שֶׁעָמַד הַכֹּל בְּדִין אֶלָּא שֶׁרָאָה שֶׁאוֹתוֹ הַדִּין לֹא יוּכַל הָעוֹלָם עָמוֹד בּוֹ שִׁתֵּף עִמּוֹ מִדַּת הָרַחֲמִים פֵּרוּשׁ לֹא שֶׁחָזַר בּוֹ מִמַּחְשַׁבְתָּהּ רִאשׁוֹנָה חַס וְשָׁלוֹם אֶלָּא שֶׁיֵּעֲשֶׂה הַמִּשְׁפָּט בְּדֶרֶךְ רַחֲמִים כְּמוֹ שֶׁתֹּאמַר שֶׁלֹּא לִפְרַע מֵהָאָדָם עָנְשׁוֹ כְּאַחַת, גַּם שֶׁלֹּא לִפְרַע מִמֶּנּוּ תֵּכֶף וּמִיָּד בְּלֹא הַאֲרָכַת זְמָן, וּלְעוֹלָם אֵין לָאָדָם אֶלָּא מַה שֶּׁגִּיעַ אֵלָיו בְּמִשְׁפָּט, וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (יְרוּשַׁלְמִי שְׁקָלִים פ"ה) מַאֲרִיךְ אַפַּיִם וְגָבֵי דִּילֵיהּ:

נִמְצֵאתָ אוֹמֵר שֶׁלֹּא חָזַר בּוֹ מִמַּחְשַׁבְתּוֹ כִּי לֹא מָצִינוּ שֶׁקָּדַם בְּמַחְשֶׁבֶת ה' שֶׁלֹּא לְהִתְנַהֵג בַּמִּשְׁפָּט בְּסֵדֶר זֶה שֶׁיִּהְיֶה נִפְרָע בְּרַחֲמִים. וּלְפִי זֶה בְּהֶכְרֵחַ שֶׁאִמַּר הָיָה אוֹמֵר בְּרֵאשִׁית בָּרָא ה' אֱלֹהִים הָיְתָה הַסְּבָרָא נוֹתֶנֶת כִּי יֵשׁ מִשְׁפָּט וְאֵין מִשְׁפָּט גַּם כֵּן לְצַד הָרַחֲמִים כִּי לֹא הֶחֱלִיט ה' מִשְׁפָּט לְבַדּוֹ, וּמֵאוֹמְרוֹ בָּרָא אֱלֹקִים לְבַד הֲרֵי הֶחֱלִיט כִּי אֵין דָּבָר בְּלֹא מִשְׁפָּט, וַהֲגַם שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אַחַר כָּךְ ה' אֱלֹהִים תִּתְפָּרֵשׁ עַל אֲמִתָּתָהּ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּהָ שֶׁהַמִּשְׁפָּט עַל כָּל פָּנִים יִהְיֶה אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה הַפֵּרָעוֹן בְּדֶרֶךְ רַחֲמָנוּת. וְסָמַךְ עֲלֵינוּ הַכָּתוּב שֶׁנַּכְרִיחַ לְפָרֵשׁ עַל זֶה הָאֹפֶן לְהִיוֹת דָּבָר יָדוּעַ מָחְזָק בְּיָדֵינוּ כִּי יְדִיעַת ה' לֹא תִּתְהַפֵּךְ כִּבְיָכוֹל:

וְאַחַר שֶׁפֵּרַשְׁנוּ כַּוָּנַת רַבּוֹתֵינוּ ז"ל גַּם אַחַר דִּבְרֵיהֶם יֵשׁ מוֹשֶׁב לִדְבָרֵינוּ, כִּי מִדָּה זוֹ שֶׁל הַשִּׁתּוּף שֶׁהֵכִין ה' לְיוֹשְׁבֵי תֵּבֵל לְהַאֲרִיךְ אַפּוֹ וְלִגְבּוֹת מְעָט מְעָט בְּנִכּוּי לֹא יִתְנַהֵג ה' כֵּן אֶלָּא עִמָּנוּ וְלֹא עִם הָעֶלְיוֹנִים יוֹשְׁבֵי שָׁמַיִם אֶלָּא תֵּכֶף וּמִיָּד יְשַׁלֵּם לַמִּתְחַיֵּב חִיּוּבוֹ

"וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ וְגוֹ', וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר", וְלֹא בָּא הַמִּקְרָא לְהוֹרוֹת סֵדֶר הַבְּרִיאָה, לוֹמַר שֶׁאִלּוּ קָדְמוּ, שֶׁאִם בָּא לְהוֹרוֹת כָּךְ, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: בָּרֵאשׁוֹנָה בָּרָא אֶת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ', שֶׁאֵין לְךָ 'רֵאשִׁית' בַּמִּקְרָא שֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לַתֵּבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו, כְּמוֹ: "בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת יְהוֹיָקִים", "רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ",

אור החיים על התורה

כְּאַחַת, גַּם לֹא יוֹעִיל לָהֶם הַחֲרָטָה וְהַוִּדּוּי וְהַתְּשׁוּבָה וְלֹא טַעֲנַת הַשְּׁגָגָה, וְצָא וּלְמַד מִמַּעֲשֶׂה הוּבָא בַּשַּׁ"ס (חֲגִיגָה טו.) בְּד' שֶׁנִּכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס שֶׁהֶעֱנִישׁוּ הַמַּלְאָךְ הַיּוֹשֵׁב בִּרְשׁוּת הַמֶּלֶךְ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בָּרוּךְ הוּא עַל אֲשֶׁר לֹא עָמַד מִפְּנֵי אֱלִישָׁע כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעֶה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ וְזֹאת לַמַּלְאָךְ שְׁגָגָה גַּם לֹא הֶזְהַר עָלֶיהָ, וְכֵן לֹא יִשְׁפֹּט הַשּׁוֹפֵט לְעִמּוֹ יִשְׂרָאֵל כַּיָּדוּעַ מִמִּשְׁפְּטֵי תּוֹרָתוֹ שֶׁתִּתְעַלֶּה:

ד) עוֹד רָמַז בְּהַקְדָּמַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לְהַרְאוֹת כִּי לֹא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מִדַּת בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה הַבַּיִת וְאַחַר כָּךְ הָעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִקְדִּים הָעֲלִיָּה וְאַחַר כָּךְ הַבַּיִת לְהַרְאוֹת כִּי הַשָּׁמַיִם תְּלוּיִים וְעוֹמְדִים הֵם בְּמַאֲמָרוֹ יִתְבָּרַךְ:

ה) וְדֶרֶךְ רָמֶז רז"ל דָּרְשׁוּ (ב"ר א') תֵּבֵת בְּרֵאשִׁית שֶׁיְּכַוֵּן בָּרוּךְ הוּא לוֹמַר בִּשְׁבִיל תּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית וּפֵרוּשׁ בֵּי"ת שֶׁל בְּרֵאשִׁית הִיא בֵּי"ת הַסִּבָּה, וּמֵעַתָּה מִי שֶׁזָּכָה בַּתּוֹרָה זָכָה בְּכָל הָעוֹלָם וּמִי שֶׁלֹּא זָכָה בַּתּוֹרָה אֵין לוֹ לֶהָנוֹת מִן הָעוֹלָם עַד מִדְּרַךְ כַּף רֶגֶל זוּלַת אִם יְשַׁמֵּשׁ הֶכְשֵׁר עֲמֵלָיהָ. וְגַם אָמְרוּ (ויק"ר ל"ו) בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵאשִׁית דִּכְתִיב רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹהּ, וְאֵין מַאֲמָרָם זֶה מַכְחִישׁ הָרִאשׁוֹן כִּי טַעַם עַצְמוֹ שֶׁנִּקְרְאוּ יִשְׂרָאֵל רֵאשִׁית הוּא לְצַד קִבָּלָתָם הַתּוֹרָה וּבָזֶה נִבְדְּלוּ לְשֵׁם וּלְתִהְלָּה מֵהָעַמִּים, וְגַם אָמְרוּ (ב"ר י"ב) בִּשְׁבִיל אַבְרָהָם וּבִשְׁבִיל יַעֲקֹב (ויק"ר ל"ו) וְהַכֹּל הוֹלֵךְ לְטַעַם הָרִאשׁוֹן עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם וְגוֹ'. גַּם אָמְרוּ (שַׁבָּת לו:) בִּשְׁבִיל יִרְאָה שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קיא) רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה', כִּי הוּא זֶה גַּם כֵּן יְסוֹד הַתּוֹרָה כִּי אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה וְאִם אֵין יִרְאַת ה' אֵין תּוֹרָה כִּי הוּא אוֹצָר נֶחְמָד לַתּוֹרָה:

ו) עוֹד תִּתְפָּרֵשׁ בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי ח') וְאֶהֱיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן וְדָרְשׁוּ ז"ל (ב"ר א') אַל תִּקְרֵי אָמוֹן אֶלָּא אֻמָּן, וְהוּא עַצְמוֹ שֶׁרָמַז הַכָּתוּב תְּחִלַּת דִּבֵּר ה' וְהוֹדִיעַ בְּרִיאַת עוֹלָם הוֹדִיעַ בְּמֶה בְּרָאָהּ וְאָמַר בַּתּוֹרָה בְּרָאָהּ כִּי הִיא הָאֻמָּן. (אֵין זֶה סוֹתֵר לְפֵרוּשׁ רִאשׁוֹן כִּי הַתּוֹרָה הֵכִינָה עוֹלָם לְהִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים), וּלְפִי זֶה גְּדֻלָּה מַעֲלַת בְּעָלֶיהָ שֶׁזּוֹכִים בַּכֹּל וְלָזֶה יִהְיֶה הַדִּין לָהֶם שֶׁיִּקָּרְאוּ בּוֹנִים, וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (שַׁבָּת קיד.) תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִקְרָאִים בּוֹנִים כִּי מַה שֶּׁבִּפְיהֶם וּבְלִבָּבָם הוּא הַבּוֹנֶה, וְהוּא אוֹמְרוֹ (יִרְמְיָ' לג) אִם לֹא בְּרִיתִי וְגוֹ' חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי:

ז) עוֹד תִּתְפָּרֵשׁ בֵּי"ת שֶׁל בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (הַקְדָּמַת תקו"ז ה:) כִּי ב' אָפְנֵי יִרְאַת ה' הֵם הָאַחַת הִיא יִרְאַת הָעֹנֶשׁ, וְהַב' הִיא יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, וְזוֹ יִרְאָה פְּנִימִית וּמְעֻלָּה מֵהָאַחַת, וְהוּא שֶׁרָמַז בָּאוֹת בֵּי"ת רֵאשִׁית כִּי ב' יִרְאוֹת הֵכִין ה' לְקִיּוּם הָעוֹלָם, וְרָמַז אֹפֶן שְׁנֵיהֶם, הָא' רְמָזָהּ בְּתֵבַת אֱלֹהִים כִּי הִיא יִרְאַת הַדִּין בְּקוּמוֹ לַמִּשְׁפָּט, וְהַב' רְמָזָהּ בְּאוֹמְרוֹ אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים ח') כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ וְגוֹ', וְאָמְרוּ ז"ל (זֹהַר ח"א א:) כִּי יִרְאַת הָרוֹמְמוּת תִּכָּנֵס בְּלֵב מַשְׂכִּיל בְּהַבִּיטוֹ בְּהִתְבּוֹנְנוּת בְּמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ מַה גְּדְלוּ מַעֲשֵׂי ה' תִּתְלַהֵב הַנֶּפֶשׁ וְיִירָא מִגְּדְלָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ:

אוֹ יִרְמֹז ב' אָפְנֵי הַיִּרְאָה, אַחַת בְּאוֹמְרוֹ הַשָּׁמַיִם, כָּאן רָמַז יִרְאַת הָרוֹמְמוּת עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ וְגוֹ', וְיִרְאָה ב' וְאֵת הָאָרֶץ שֶׁהִיא יִרְאַת הָעֹנֶשׁ וְיִחֵסָהּ לָאָרֶץ לִשְׁלֹל כִּי אֵינָהּ לְצַד הָרוֹמְמוּת אֶלָּא לְצַד אֵימָתוֹ מֵיַּלְדֵי הָעוֹלָם עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (אִיּוֹב כ') וְאָרֶץ מִתְקוֹמֶמָה לוֹ:

ח) עוֹד יִרְמֹז בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָה ל"ג) יִרְאַת ה' הִיא אוֹצָרוֹ, הַכַּוָּנָה הִיא כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת ה' הִיא אוֹצָר לְתִקְוַת הַלְּבָבוֹת שֶׁהוּא דְּבֵקוּת אוֹרוֹ יִתְבָּרַךְ בְּנֶפֶשׁ אָדָם כְּאוֹמְרוֹ (דְּבָרִים ד') וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים וְגוֹ', וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם הוּא מִשְׂכַּן הַשְּׁכִינָה כְּאוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים ע"ח) אֹהֶל שִׁכֵּן בָּאָדָם. וְהוּא שֶׁרָמַז בְּתֵבַת בְּרֵאשִׁית עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בֵּי"ת פֵּרוּשׁ בֵּית מוֹשַׁב אֱלֹהִים הִיא הַיִּרְאָה הָרְמוּזָה בְּתֵבַת בְּרֵאשִׁית, בָּרָא ה' וְהֵכִין פָּעֳלוֹ:

ט) עוֹד תִּתְפָּרֵשׁ בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ויק"ר ל"ה) הַסֵּפֶר וְהַסִּיּוּף יָרְדוּ כְּרוּכִים וְכוּ', וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים פֵּרוּשׁ עִם רֵאשִׁית שֶׁהִיא הַתּוֹרָה בָּרָא אֱלֹהִים פֵּרוּשׁ הַדִּין שֶׁהוּא רָמֶז הַסִּיּוּף:

י) עוֹד תִּתְפָּרֵשׁ עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (מְלָכִים א' י"ח) ה' הוּא הָאֱלֹהִים, וְהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁהַגַּם שֶׁשֵּׁם אֱלֹהִים יִתְיַחֵס אֶל הַדִּין אַף עַל פִּי כֵן רַחֲמִים הוּא, וְכָל שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְטוֹבָה יְכַוְּנוּ יַחַד לְהֵיטִיב וּלְהִתְחַסֵּד אֶלָּא דִּלְצַד מַעֲשֵׂה הָאַחֲרוֹנִים יֵצֵא הַדִּין לְיַסֵּר לְמִי שֶׁרָאוּי לְיַסֵּר וְזוּלַת זֶה גַּם שֵׁם אֱלֹהִים מִדָּתוֹ לְהֵיטִיב, וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים כִּי שֵׁם אֱלֹהִים הֵיטִיב וּבָרָא עוֹלָם לָחֹן וּלְרַחֵם וּלְהֵיטִיב לְשׂוֹנְאֵי שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְאֵין לְךָ רַחֲמִים גְּדוֹלִים מִזֶּה, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תּוֹלְדוֹת כ"ז כ"ח) וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים הֲרֵי שֶׁגַּם שֵׁם אֱלֹהִים זֶה יֵטִיב לַטּוֹבִים בְּתוֹרַת מַתְּנַת חִנָּם אֶלָּא שֶׁעוֹשֵׂי רִשְׁעָה יְסוֹבְבוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֱלֹהִים מוּסָר, וּלְעָתִיד לָבֹא הַמְקָוֶה כֵּן יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

יא) עוֹד יִתְפָּרֵשׁ תֵּבַת בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (הַקְדָּמַת זֹהַר ב') כִּי בִּשְׁעַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם נִכְנְסוּ הָאוֹתִיּוֹת לִפְנֵי הַבּוֹרֵא נִכְנְסָה ת' וְאָמְרָה לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ של עוֹלָם רְצוֹנְךָ לִבְרֹא בִּי הָעוֹלָם וְכוּ' וְכֻלָּם הֵשִׁיבָם ה' כִּי אֵינוֹ חָפֵץ לַטַּעַם הָאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם לְכָל אַחַת וְאַחַת עַד שֶׁנִּכְנְסָה בֵּי"ת וְקִבְּלָהּ וּבָרָא בָּהּ הָעוֹלָם דִּכְתִיב בְּרֵאשִׁית, אָלֶ"ף שָׁתְקָה אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָלֶ"ף לָמָּה אַתְּ שׁוֹתֶקֶת וְכוּ' אָמַר לָהּ אַתְּ תִּהְיֶה רֹאשׁ לְכָל הָאוֹתִיּוֹת וְכוּ' ע"כ. הִנֵּה מִדִּבְרֵי ה' יֵרָאֶה כִּי אָלֶ"ף יֵשׁ לָהּ מַעֲלָה מֵאוֹת בֵּי"ת וּמַעֲתָּה אִם הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת עוֹלוֹת לְפָנָיו בְּיֹשֶׁר הָיְתָה הָאָלֶ"ף זוֹכָה לִבְרָאוֹת בָּהּ הָעוֹלָם, וְלִהְיוֹת כִּי יֹאמַר הָאוֹמֵר וְלָמָּה לֹא

"רֵאשִׁית דְּגָנְךָ". אַף כָּאן אַתָּה אוֹמֵר: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'", כְּמוֹ בְּרֵאשִׁית בְּרֹא, וְדוֹמֶה לוֹ: "תְּחִלַּת דִּבֶּר ה' בְּהוֹשֵׁעַ", כְּלוֹמַר תְּחִלַּת דִּבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּהוֹשֵׁעַ: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל הוֹשֵׁעַ וְגוֹ'". וְאִם תֹּאמַר לְהוֹרוֹת בָּא, שֶׁאִלּוּ תְחִלָּה נִבְרְאוּ, וּפֵרוּשוֹ 'בְּרֵאשִׁית הַכֹּל בָּרָא אֵלּוּ', וְיֵשׁ לְךָ מִקְרָאוֹת

אור החיים על התורה

עָלְתָה הָאָלֶף רֹאשׁוֹנָה וְהִנִּיחָהּ עַד לְבַסּוֹף, דַּע כִּי אָמְרוּ ז"ל (הַקְדָּמַת תִּקּוּנֵי זֹהַר) כִּי הָאוֹתִיּוֹת כְּשֶׁהֵם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ אָלֶ"ף בֵּי"ת גִּימֶ"ל וְכוּ' הֵם רוֹמְזִים לְמִדַּת רַחֲמִים, וּכְשֶׁהֵם לְמַפְרֵעַ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ תָּי"ו שִׁי"ן רֵי"ש וְכוּ' הֵם מוֹרִים עַל מִדַּת הַדִּין, וְזֶה לְךָ הָאוֹת חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי שֶׁהָאוֹתִיּוֹת לְמַפְרֵעַ תָּי"ו שִׁי"ן רֵי"ש הוּא זְמַן הַדִּין הַגָּדוֹל אֶלָּא שֶׁהֵשֵׂם לְצַד רַחֲמָיו שִׁתֵּף אוֹת אַחַת מִשֵּׁם הָרַחֲמִים וְהִיא יוֹ"ד לְרַחֵם הַדִּין, (הַקְדָּמַת ת"ז ט"ז) וְאַחֲרֵי הוֹדִיעַ אוֹתָנוּ אֶת זֶה נְפָרֵשׁ הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בֵּי"ת רֵאשִׁית תֵּדַע טַעַם לִקְדִימַת בֵּי"ת לְאָלֶ"ף, לִהְיוֹת שֶׁהַבְּרִיאָה הָיְתָה בְּמִדַּת אֱלֹהִים וְכֵינָן שֶׁכֵּן עָלוּ הָאוֹתִיּוֹת לְמַפְרֵעַ כַּמִּשְׁפָּט וּבָזֶה קָדְמָה בֵּי"ת לְאָלֶ"ף וְקָנְתָה מְקוֹמָהּ:

יב) עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (הַקְדָּמַת זֹהַר) כִּי אֶלֶף עוֹלָמוֹת נֶעֱלָמִים בָּרָא ה' וְקוֹרִין אוֹתָם ז"ל (ז"ח בְּרֵאשִׁית ב') עָלְמִין דְּכִסּוּפִין, וְהֵם הָרְמוּזִים בַּפָּסוּק (שה"ש ח') הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה, וּמַעֲתָּה הִתְחִיל הַכָּתוּב בְּבֵי"ת כִּי הָאָלֶ"ף כְּבָר קָנְתָה מְקוֹמָהּ שֶׁבָּהּ בָּרָא אֶלֶף עוֹלָמוֹת כִּשְׁמָהּ שֶׁל אָלֶ"ף, וְהִתְחִיל בְּבֵי"ת לִבְרֹאת הָעוֹלָם הַזֶּה לִהְיוֹת שֶׁיֶּשְׁנוֹ גַּם כֵּן בְּחֶשְׁבּוֹן הַבְּרִיאָה שֶׁהֵם ב' שָׁמַיִם וְאֶרֶץ, וְלָזֶה גַּם כֵּן לֹא אָמַר בָּרֵאשׁוֹנָה שֶׁתָּבִין שֶׁזֶּה הוּא תְּחִלָּה וְלֹא כֵּן הוּא שֶׁכְּבָר בָּרָא עוֹלָמוֹת הַחֲמֻדָּה אֶלָּא בִּפְרָט זֶה שֶׁל שָׁמַיִם וָאֶרֶץ הוּא שֶׁאוֹמֵר רֵאשִׁיתוֹ:

יג) עוֹד יִרְמֹז בְּתֵבַת בְּרֵאשִׁית עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (מִדְרַשׁ שְׁמוּאֵל אָבוֹת פ"ו) כִּי ה' בָּרָא ד' עוֹלָמוֹת וְיִחֲסוּ לָהֶם שֵׁמוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וּרְמָזוּם בַּפָּסוּק (יְשַׁעְיָה מ"ג) כָּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו, וְהוּא שֶׁרָמַז כָּאן בְּאוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית הוּא עוֹלַם הַכָּבוֹד שֶׁהוּא הָאֲצִילוּת וְהוּא יִקְרָא רֵאשִׁית לַכֹּל, בָּרָא הוּא עוֹלַם הַבְּרִיאָה, אֱלֹהִים רָמַז לְעוֹלַם הַיְּצִירָה כִּי יֵשׁ שָׁם דִּינִים, אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ הוּא עוֹלַם הָעֲשִׂיָּה כִּי הוּא זֶה שָׁמַיִם וָאָרֶץ כָּאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם הַנִּעִימִים:

יד) עוֹד יִרְמֹז עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (פְּסָחִים נ"ד) כִּי גַּן עֵדֶן וְגֵיהִנֹּם נִבְרְאוּ קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם שֶׁהֵם שָׁכָר וְעֹנֶשׁ עַל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, וְהוּא שֶׁרָמַז בְּאוֹמְרוֹ ב' רֵאשִׁית כִּי ב' דְּבָרִים בָּרָא ה' מְיֻחָדִים בִּשְׁבִיל הַיִּרְאָה שֶׁהֵם שָׁכָר וְעֹנֶשׁ גֵּיהִנֹּם וְגַן עֵדֶן (חֲגִיגָה ט"ו) זָכָה וְיָרֵא מֵה' נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בְּגַן עֵדֶן לֹא זָכָה נוֹטֵל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בְּגֵיהִנֹּם וְאוּלַי כִּי רָמַז כִּי שְׁנֵיהֶם נוֹצְרוּ יַחַד וְלִשְׁנֵיהֶם יִקָּרֵא רֵאשִׁית כִּי אִם קָדְמָה אַחַת לַחֲבֶרְתָּהּ לֹא יִתְיַחֵס רֵאשִׁית אֶלָּא לְאֶחָד הָא לָמַדְתָּ כִּי בְּדִבּוּר אֶחָד נִבְרְאוּ יַחַד:

טו) עוֹד יִרְמֹז כִּי לִהְיוֹת שֶׁיֵּשׁ ב' עוֹלָמוֹת עוֹלָם הַזֶּה וְעוֹלָם הַבָּא וְהָאָדָם עַל יְדֵי הִתְעַסְּקוֹ בְּתוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים יַשִּׂיג הַטּוֹב וְהַחַיִּים, כָּאן הוֹדִיעָנוּ הַכָּתוּב כִּי לֹא יִשְׁלַם לַצַּדִּיקִים שְׂכַר הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה עַד אֲשֶׁר יָכִין לָהֶם אוֹצָר הַטּוֹב שֶׁהִיא הָעִקָּר לְחֵלֶק הַנְּשָׁמָה וְאַחַר כָּךְ אִם יוֹתִיר מְטִיבִין לוֹ גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, כִּי יִבְחַר ה' תְּחִלָּה לְהָכִין לָאָדָם גְּמוּל עוֹלָם הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא הַנִּצְחִי, וְהוּא שֶׁרָמַז בְּאוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם שֶׁהֵם עוֹלַם הַנְּשָׁמוֹת וְאַחַר כָּךְ וְאֵת הָאָרֶץ שֶׁהוּא עוֹלָם הַשָּׁפָל אִם הֶעֱדִיף בְּטוּבוֹ, הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין מְטִיבִין לַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה עַד אַחַר שֶׁיּוּזְכוּ בְּנִצְחָם לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים:

טז) עוֹד יִרְמֹז עַל פִּי מַה שֶּׁנֶּחְלְקוּ רז"ל (ר"ה י:) אֶחָד אָמַר בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם וְאֶחָד אָמַר בְּנִיסָן נִבְרָא הָעוֹלָם, וְנִרְאֶה לִי כִּי אֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים, כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ב"ר פ"א) שֶׁבַּתְּחִלָּה חָשַׁב ה' לִבְרֹאת הָעוֹלָם וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיא ה' מַחְשַׁבְתּוֹ לִפְעֹל, וּכְפִי זֶה נוּכַל לוֹמַר כִּי בְּנִיסָן חָשַׁב וּבְתִשְׁרֵי יָצָא לִפְעֹל אוֹ לְהֵפֶךְ, וְלִשְׁנֵיהֶם יִתְיַחֵס לְשׁוֹן בְּרִיאָה, בֵּין מַה שֶּׁעָלָה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרַךְ בְּרִיאָה תִּקָּרֵא בֵּין כְּשֶׁיָּצְתָה לִפְעֹל, וּבְזֶה יִתְקַיְּמוּ דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ יַחַד, וְהוּא שֶׁרָמַז בַּבֵּי"ת שֶׁל תֵּבַת בְּרֵאשִׁית כִּי ב' רֵאשִׁית הָיוּ אַחַת לְמַחְשָׁבָה וְאַחַת לְמַעֲשֶׂה אֶלָּא שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים אִם בְּנִיסָן חָשַׁב וּבְתִשְׁרֵי פָּעַל אוֹ לְהֵפֶךְ:

יז) עוֹד יִרְצֶה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (בְּרָכוֹת ו:) כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין, וְהַטַּעַם כִּי הַיִּרְא דְּבַר ה' יְדַבֵּר מִתּוֹךְ קִימַת נַפְשׁוֹ וְכֵינָן שֶׁכֵּן, תַּכִּיר נֶפֶשׁ הַשּׁוֹמַעַת וּתְקַבֵּל תּוֹכַחַת מוּסָר, וְאִם הַדְּבָרִים יֵצְאוּ מֵהַגּוּף אֵין שַׂיְּכוּת לַנֶּפֶשׁ לִשְׁמֹעַ, כְּמוֹ שֶׁרָמְזוּ ז"ל בַּמָּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (דְּבָרִים ו') וְהָיוּ הַדְּבָרִים וְגוֹ' עַל לְבָבֶךָ אָז וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ הֵם הַתַּלְמִידִים, וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית שֶׁהִיא הַיִּרְאָה כְּאוֹמְרָם ז"ל בָּרָא ה' אֵת הַשָּׁמַיִם פֵּרוּשׁ שֶׁיִּהְיֶה יִרְא שָׁמַיִם אָז יִשָּׁמַע קוֹלוֹ וְיִלְמַד אָדָם דַּעַת, וְהוּא אוֹמְרוֹ וְאֵת הָאָרֶץ:

יח) עוֹד יִרְצֶה לִהְיוֹת שֶׁצִּוָּה ה' הַרְבֵּה יִרְאוֹת בָּעוֹלָם, יִרְאָה מֵאָבִיו וְאִמּוֹ דִּכְתִיב (וַיִּקְרָא יט) אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ, גַּם מֵהַמֶּלֶךְ וּמֵהַחֲכָמִים גַּם לִירָא מֵהַבְּרִיּוֹת לְבַל יַחְשְׁדוּהוּ, וְיֹאמַר הָאוֹמֵר שֶׁתִּהְיֶה שָׁוָה מִצְוַת הַיִּרְאָה בְּכָל מְקוֹמוֹת שֶׁיֶּשְׁנָהּ וְיֵצֵא מִזֶּה שֶׁלִּפְעָמִים יִזְלְזֵל חַס וְשָׁלוֹם בְּמִצְוַת ה' לִכְבוֹד הַמֶּלֶךְ אוֹ לִכְבוֹד אָבִיו וְכַדּוֹמֶה, לָזֶה רָמַז כָּאן בִּתְחִלַּת דִּבְרֵי ה' כִּי קֹדֶם כָּל דָּבָר יַקְדִּים לִירָא אֵת הַשָּׁמַיִם וְאַחַר כָּךְ וְאֵת הָאָרֶץ שֶׁהֵם פְּרָטִים הַמְחֻיָּב לְחוּשׁ לָהֶם, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (בַּמִּדְבָּר ל"ב) וְהָיִיתֶם נְקִיִּם מֵה' תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ וּמִיִּשְׂרָאֵל, וּמַעֲתָּה אֵין מָקוֹם לְקַיֵּם שׁוּם מִצְוַת מוֹרָא שֶׁל הַזּוּלַת אֶלָּא אִם לֹא יַעֲבֹר עַל שׁוּם מִצְוָה מִמִּצְוֹת ה':

יט) עוֹד יִרְמֹז כִּי בְּאֶמְצָעוּת הַתּוֹרָה בָּרָא ה' ב' הַדְּרָגוֹת בָּאָדָם. אוֹ יִשְׁוָה בְּמַדְרֵגָה לַשָּׁמַיִם, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים פ"ב) אֲנִי אָמַרְתִּי

שֶׁמִּקַּצְּרִים לְשׁוֹנָם וּמְמַעֲטִים תֵּבָה אַחַת, כְּמוֹ: "כִּי לֹא סָגַר דַּלְתֵי בִּטְנִי", וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הַסּוֹגֵר. וּכְמוֹ: "יִשָּׂא אֶת חֵיל דַּמֶּשֶׂק", וְלֹא פֵּרַשׁ מִי יִשָּׂאֶנּוּ. וּכְמוֹ: "אִם יַחֲרֹשׁ בַּבְּקָרִים", וְלֹא פֵּרַשׁ אִם יַחֲרֹשׁ אָדָם בַּבְּקָרִים. וּכְמוֹ: "מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית", וְלֹא פֵּרַשׁ מַגִּיד מֵרֵאשִׁית דָּבָר אַחֲרִית דָּבָר. אִם כֵּן, תְּמַהּ עַל עַצְמְךָ, שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם קָדְמוּ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: "וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם", וַעֲדַיִן לֹא גִּלָּה הַמִּקְרָא, בְּסִדּוּר הַקּוֹדְמִים וְהַמְּאֻחָרִים כְּלוּם, בְּרִיאַת הַמַּיִם מָתַי הָיְתָה, הָא לָמַדְתָּ, שֶׁקָּדְמוּ הַמַּיִם לָאָרֶץ. וְעוֹד שֶׁהַשָּׁמַיִם מֵאֵשׁ וּמִמַּיִם נִבְרְאוּ, עַל־כָּרְחֲךָ לֹא לִמֵּד הַמִּקְרָא בְּסֵדֶר הַמֻּקְדָּמִים וְהַמְּאֻחָרִים כְּלוּם. **בָּרָא אֱלֹהִים•** וְלֹא אָמַר בָּרָא ה', שֶׁבַּתְּחִלָּה עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה לִבְרֹאתוֹ בְּמִדַּת הַדִּין, וְרָאָה שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, וְהִקְדִּים מִדַּת רַחֲמִים וְשִׁתְּפָהּ לְמִדַּת הַדִּין, וְהַיְנוּ דִּכְתִיב "בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם".

אור החיים על התורה

אֱלֹהִים אַתָּם, אוֹ אִם לֹא יְקִיָּמָהּ תֵּרֵד מַדְרֵגָתוֹ לְמַטָּה לָאָרֶץ, וְהוּא אוֹמֵר בְּרֵאשִׁית פֵּרוּשׁ בְּאֶמְצָעוּת רֵאשִׁית בָּרָא ה' ב' הֲכָנוֹת אֵלּוּ אֵת וְכוּ':

כ) עוֹד תִּרְמֹז הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ עַל בְּרִיאַת הָאָדָם כִּי הוּא עִקַּר תַּכְלִית הַבְּרִיאָה, עַל זֶה הַדֶּרֶךְ בְּרֵאשִׁית כְּשֶׁבָּרָא ה' אֶת הָאָדָם בְּרָאוֹ מִמְּקוֹר הָרוּחָנִיּוּת הָרָמוּז בְּתֵבַת הַשָּׁמַיִם וּמִמְּקוֹר הַגַּשְׁמִיּוּת הָרָמוּז בְּתֵבַת הָאָרֶץ, וְתִמְצָא שֶׁרָמְזוּ רז"ל (סַנְהֶדְרִין צ"א:) בַּמֶּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל שֶׁהוּא הָרוּחַ וְאֶל הָאָרֶץ הוּא הַגּוּף הַבָּנוּי מֵהָאָרֶץ, וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּזֶה הוּא שֶׁעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הָאָדָם יִתְעַצֵּם לַהֲפֹךְ הַחֹמֶר שֶׁהוּא הַגּוּף עַד שֶׁיִּהְיֶה נֶחְשָׁב צוּרָה, וְהֵנָּה תִּמְצָא (שַׁבָּת קנב:) שֶׁהַצַּדִּיקִים אֵינָם חוֹזְרִים עָפָר. לִהְיוֹת כִּי זְכִכוּ הַחֹמֶר שֶׁלָּהֶם עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רוּחָנִי. כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הר"י עֶרְאַמָּה ז"ל וָזֶה לְשׁוֹנוֹ וְהִתְעַצְּמוּת הַשְּׁלֵמִים לַהֲפֹךְ הַחֹמֶר לְצוּרָה עכ"ל. וְלָזֶה אָמְרוּ ז"ל (בְּרָכוֹת יח.) שֶׁהַצַּדִּיקִים בְּמִיתָתָן נִקְרָאִים חַיִּים כִּי חֵלֶק הַגֶּשֶׁם נַעֲשָׂה רוּחָנִי הַמִּתְיַחֵס אֶל הַחַיִּים, וְהָרְשָׁעִים בְּחַיֵּיהֶם קְרוּיִים מֵתִים לְצַד שֶׁגַּם הָרוּחָנִיּוּת שֶׁבָּהֶם נִתְגַּשֵּׁם וְנַעֲשָׂה אֶרֶץ הַמִּתְיַחֵס אֶל הַדּוֹמֵם שֶׁהוּא מֵת:

וכ' מִדּוֹת אֵלּוּ רְמָזָם בְּאוֹמְרוֹ אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ אִם זָכוּ הֲרֵי הֵם מְסַמְּיכִים חֵלֶק הַגֶּשֶׁם שֶׁבָּהֶם הָרָמוּז אֶל הָאָרֶץ מְחַבְּרִים אוֹתוֹ וְנַעֲשָׂה חוּמוֹנְיָא אַחַת עִם הַשָּׁמַיִם. וְאִם לֹא זָכוּ הֲרֵי הֵם מְהַפְּכִים חֵלֶק הָרוּחָנִיּוּת שֶׁבָּהֶם לִבְחִינַת הָאָרֶץ. וְנַעֲשָׂה הַצּוּרָה חֹמֶר, וְהוּא אוֹמְרוֹ וְאֵת הָאָרֶץ. וְאוֹמְרוֹ וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ כָּאן רָמַז מַה שֶׁהָיָה בֶּעָוֹנוֹת שֶׁנִּתְגַּבֵּר צַד הַחֹמֶר שֶׁהִיא הָאָרֶץ וְנִתְרוֹקֵן מֵהָרוּחָנִיּוּת כְּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם צַדְיָא וְרַקְנְיָא, וְחֹשֶׁךְ שֶׁהוּא יֵצֶר הָרַע הַנִּקְרָא בְּדִבְרֵי קָדְשָׁם (זֹהַר ח"א ס"ג.) דְּמַחְשִׁיךְ אַנְפֵּי דִּבָּרְיְתָא, עַל פְּנֵי תְהוֹם וְקָרָא לְהַגּוּף תְּהוֹם לִהְיוֹתוֹ כִּתְהוֹם בּוֹלֵעַ תָּמִיד, וּמִצַּד הַיֵּצֶר שֶׁהוּא הַחֹשֶׁךְ וְרוּחַ אֱלֹהִים הַנִּתָּנֶת בּוֹ מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם כִּי לֹא מָצְאָה הָרוּחַ מָנוֹחַ לְכַף רַגְלָהּ כִּי הַיֵּצֶר גֵּרְשָׁהּ וְהוּרְמָה מִמְּקוֹם הַנַּחְתָּהּ וְיִשְׁכֹּן שָׁם הַחֹשֶׁךְ שֶׁהוּא יֵצֶר הָרַע וְנִשְׁאֶרֶת הַנֶּפֶשׁ מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם הֵם מַיִם הַזֵּדוֹנִים שֶׁהֵם כֹּחוֹת שֶׁל הַטֻּמְאָה:

וּבְרֹאתוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר שׁוֹלֵחַ אֶל הָאָדָם עֵזֶר נֶגֶד יִצְרוֹ וְזֶה יִהְיֶה בְּהַגִּיעוֹ לִי"ד שָׁנָה יוֹפִיעַ עָלָיו מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ רוּחַ אֱלֹהִין קַדִּישִׁין נִשְׁמָה קְדוֹשָׁה וּטְהוֹרָה, אוֹ יִרְמֹז אֶל הַתּוֹרָה כִּי הִיא הָאוֹר הַנֶּעֱרָב וְלָהּ יִקְרָא אוֹר דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ו') וְתוֹרָה אוֹר, וְהַמְכֻוָּן אֶחָד, כִּי בְּחִינַת הַנִּשְׁמוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הֵם בְּחִינַת אוֹר הַתּוֹרָה וּבַעַל נֶפֶשׁ הוּא בַּעַל תּוֹרָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר שֶׁהִיא הַנִּשְׁמָה שֶׁאוֹרָהּ רַב לִהְיוֹתָהּ חֲצוּבָה מִתַּחַת כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ חֵלֶק אֱלֹהַּ מִמַּעַל שׁוֹלְחָהּ ה' לְהָאִיר אֶל הָאָדָם לְבַל יִטְבַּע בְּטִיט הַיֵּצֶר הָרַע, אוֹ גַּם כֵּן לְמַה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהִיא הַתּוֹרָה הַמְּאִירָה לְנֶפֶשׁ הָאָדָם וְאָז וַיְהִי אוֹר, וַיַּרְא ה' אֶת הָאוֹר אֲשֶׁר נָתַן בָּאָדָם כִּי טוֹב שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ יֵלֵךְ הָאָדָם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר:

וְלֹא תַּחְשֹׁב כִּי בִּהְיוֹת הַנִּשְׁמָה בָּאָדָם אוֹ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה בָּזֶה הוּא שָׁקֵט מִתַּחְבֻּלּוֹת הַיֵּצֶר הַמַּחֲטִיאוֹ וּפֹנָה וְהָלֵךְ לוֹ, שֶׁאִם כֵּן אֵין כָּאן לֹא שָׁכָר וְלֹא עֹנֶשׁ לָזֶה אָמַר כִּי עֲדַיִן הַחֹשֶׁךְ בָּעוֹלָם, אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִסְתַּיֵּעַ הָאָדָם לְהַעֲרִיךְ מִלְחָמָה עִמּוֹ וּלְהַבְדִּילוֹ מֵעָלָיו לְבַל הַפִּילוֹ בְּמוֹעֲצוֹתָיו וַיַּכִּיר בְּחִינַת עֲשׂוֹת רַע כִּי רַע הוּא, וְזֶה הוּא אוֹמְרוֹ וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר שֶׁהִיא הַנְּשָׁמָה וּבֵין הַחֹשֶׁךְ שֶׁהוּא הַיֵּצֶר הָרַע, וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (קֹהֶלֶת י') לֵב חָכָם לִימִינוֹ שֶׁהוּא מְקוֹם הָאוֹר מְקוֹם הַנְּשָׁמָה, וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ שֶׁהוּא מְקוֹם הַיֵּצֶר הָרַע, וְקָרָא לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה. וְלָזֶה הִתְפַּלֵּל דָּוִד (בְּתְהִלִּים צ"א) שֶׁיְּצַיְּלֵהוּ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת:

וְאוֹמְרוֹ וַיְהִי וְגוֹ' יוֹם אֶחָד כִּי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּכַר אוֹרָהּ שֶׁל הַנְּשָׁמָה אֶלָּא מֵחֹשְׁכוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע שֶׁאִם לֹא כֵּן לֹא יִשְׁתַּנּוּ מִמַּלְאָכֵי הַשַּׁרֵת וְאֵין כָּאן לֹא שָׂכָר וְלֹא עֹנֶשׁ, וְלָזֶה אָמַר יוֹם אֶחָד:

וַיְכַוֵּן עוֹד לוֹמַר יוֹם אֶחָד עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ע"ז ל"ה:) בַּפָּסוּק (שה"ש א') עַל כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ עַל מוֹת פֵּרוּשׁ אִפְלוּ מַלְאַךְ רַע עוֹנֶה בְּעַל כָּרְחוֹ אָמֵן. וְלָזֶה אָמַר וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד פֵּרוּשׁ מִדַּת עֶרֶב וּמִדַּת בֹּקֶר כֻּלָּם בְּהִסְכָּמָה אַחַת לְטוֹבַת הַצַּדִּיק:

אוֹ יִרְמֹז שֶׁעַל יְדֵי סִיּוּעַ הַנְּשָׁמָה יִהְיֶה הָעֶרֶב עֵת שֶׁיַּעֲרִיב שִׂמְשׁוֹ לָלֶכֶת לְעוֹלָם הָעֶלְיוֹן כְּעֵת בֹּקֶר עֵת בּוֹאוֹ לְעוֹלָם שֶׁתַּחֲזוֹר הַנְּשָׁמָה מְאִירָה כְּיוֹם בּוֹאָהּ, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (שַׁבָּת קנ"ב:) וְרוּחַ תָּשׁוּב אֶל הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ, וְזֶה לְשׁוֹנָם תְּנָהּ לוֹ כְּמוֹ שֶׁנִּתְּנָה לָךְ, וּבְזֶה יִשְׁוֶה יוֹם בּוֹאוֹ כְּיוֹם לֶכְתּוֹ כְּאֶחָד:

כא) עוֹד יְכַוֵּן הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ כִּי בִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה הֵכִין ה' וְעָשָׂה פְּעֻלָּתוֹ שָׁוָה שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁהַגַּם שֶׁהַשָּׁמַיִם הֵם הָעֶלְיוֹנִים אַף עַל פִּי כֵן גַּם הָאָרֶץ הָיְתָה בְּגֶדֶר הַטָּהֳרָה, וְצֵא

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת פרשת בראשית ה'תשי"ד)

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים. בְּרֵאשִׁית עִנְיָנוֹ ב' רֵאשִׁית, רֵאשִׁית בְּרִיאַת הָעוֹלָם, וְרֵאשִׁית דְּהַתּוֹרָה. בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, הַב' רֵאשִׁית הֵם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה "בָּרָא אֱלֹקִים", שֶׁיְּגַלּוּ אֶת אֲמִיתִּית הַכַּוָּנָה דְּשֵׁם אֱלֹקִים. סְפִירַת הַכֶּתֶר הִיא רֵאשִׁית, וּסְפִירַת הַחָכְמָה הִיא רֵאשִׁית. רֵאשִׁית סְפִירַת הַכֶּתֶר הִיא הֶעְלֵם, וְרֵאשִׁית סְפִירַת הַחָכְמָה הִיא גִּילוּי, רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה'. הָאוֹר וְחִיּוּת דְּחָכְמָה שֶׁמְּאִירִים בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית נִמְשָׁכִים עַל כְּלָלוּת הַשָּׁנָה, שֶׁכָּל יְמֵי הַשָּׁנָה, הֵן יְמֵי הַחוֹל וְשַׁבָּת וּמוֹעֲדִים הַכְּלָלִיִּים, הֵן הַמּוֹעֲדִים הַפְּרָטִיִּים שֶׁל כָּל יָחִיד, יוֹם הַכְּנִיסָה לַחֶדֶר, יוֹם הַבַּר־מִצְוָה וּשְׁאָר יְמֵי חַיֵּי הָאָדָם וּמְאוֹרָעוֹתָיו, כּוּלָּם מְקַבְּלִים מִשַּׁבָּת בְּרֵאשִׁית.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון, ה'תשח"י)

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן בְּתוֹסֶפֶת בֵּאוּר מַאֲמַר כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוּ"ר שֶׁאֹפֶן הַהַנְהָגָה בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית נוֹגֵעַ לְכָל עִנְיָנֵי הַשָּׁנָה. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, נוֹסָף עַל הַפֵּרוּשׁ הַפְּשׁוּט בְּכָל עִנְיָנֵי הַשָּׁנָה, יֶשְׁנוֹ גַּם הַפֵּרוּשׁ הַפְּנִימִי דְּקָאֵי עַל כָּל עִנְיָנֵי הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁהֲרֵי שָׁנָה הוּא מִלְּשׁוֹן שִׁנּוּי, [וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת גַּבֵּי אֶתְרוֹג שֶׁנִּקְרָא "הָדָר" עַל שֵׁם שֶׁדָּר בְּאֵילָנוֹ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, שֶׁהוּא סוֹבֵל אֶת כָּל הַשִּׁנּוּיִים, וְהֵינוּ לְפִי שֶׁעְנְיַן הָאֶתְרוֹג הוּא עוֹלָם הָאַחְדוּת], דְּהֵינוּ, כָּל הַשִּׁנּוּיִים שֶׁבְּכָל הַמַּדְרֵגוֹת דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, עַד לִבְחִינַת הָאוֹר הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ. וּבְכָל מַדְרֵגוֹת אֵלּוּ נוֹגֵעַ אֹפֶן הַהַנְהָגָה בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית, וְהֵינוּ לְפִי שֶׁאָז קוֹרִין בַּתּוֹרָה "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", וְכַנַּ"ל (סְעִיף ב) שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה כַּמָּה מַדְרֵגוֹת, הָחֵל מֵהַפֵּרוּשׁ הַפְּשׁוּט דְּקָאֵי עַל הַכֹּחַ הָאֱלֹקִי שֶׁמְּהַוֶּה אֶת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ הַגַּשְׁמִיִּים, וְעַד לַפֵּרוּשׁ (שֶׁקָּשׁוּר גַּם עִם הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט, וְיֶשְׁנוֹ בִּפְנִימִיּוּתוֹ) שֶׁ"בְּרֵאשִׁית בָּרָא" קָאֵי עַל עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא הָ'רֵאשִׁית' הָאֲמִתִּי, שֶׁבּוֹ תְּלוּיִים כָּל עִנְיָנֵי הַשִּׁנּוּיִים שֶׁבְּכָל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַד לִבְחִינַת הָאוֹר הַכָּלוּל בְּעַצְמוּתוֹ. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית הִיא בְּאֹפֶן שֶׁל הַרְחָבָה, אֲזַי נִמְשֶׁכֶת הַרְחָבָה בְּכָל הָעִנְיָנִים, מִלְּמַעְלָה מַעְלָה עַד לְמַטָּה מַטָּה.

אור החיים על התורה

וּלְמַד מַעֲלָתָהּ וּזְכוּתָהּ כִּי מִמֶּנָּה נִבְרָא אָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה וְתָאֳרוֹ כְּמַלְאַךְ ה', וְתִמְצָא כִּי ה' בָּחַר לִשְׁכֹּן בָּאָרֶץ עִם הַנִּבְרָאִים וְהַכִּין בַּיִת לִמְנוּחָתוֹ כִּבְיָכוֹל, וְדָבָר פָּשׁוּט הוּא כִּי מוֹשַׁב אֱלֹהִים שָׁלֵם הוּא וְקָדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ, וְתִמְצָא כִּי קֹדֶם שֶׁחָטָא אָדָם הָיָה ה' מְצוּי בַּתַּחְתּוֹנִים כְּבָעֶלְיוֹנִים, וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ בְּגֶדֶר אֶחָד בִּנְקִיּוּת וְטָהֳרָה, וְהוּא מֵאֲמַר הַנָּבִיא (יְשַׁעְיָה סו) כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, וְאָמְרוּ ז"ל (חֲגִיגָה יד.) שֶׁהוּא שִׁרַפְרָף, הָא לְמִדְתָּ שֶׁהִיא בְּגֶדֶר רְאוּיַת מוֹשַׁב אֱלֹהִים, אֶלָּא שֶׁעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הַתַּחְתּוֹנִים וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְנִתְגַּשְּׁמָה וְהֶחְשַׁךְ אוֹרָהּ לְצַד מַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר שֶׁהִיא הַתּוֹרָה אָז חָזְרָה הָאָרֶץ לְקַדְמוּתָהּ לְהָאִיר אוֹרָהּ וְשָׁכַן ה' בָּאָרֶץ עִם עַמּוֹ וְנִחֲלָתוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיְהִי אוֹר:

כב) עוֹד יִתְבָּאֵר הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי דָּבָר יָדוּעַ כִּי מְצִינוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁבָּחַר לִשְׁכֹּן בַּעֲרָפֶל, וְחִבֵּב לִשְׁכֹּן בְּתוֹכֵנוּ. וְעוֹד לוֹ שֶׁמְּצִינוּ (תַּעֲנִית ה.) כִּבְיָכוֹל שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לִירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַעְלָה עַד שֶׁיִּכָּנֵס לִירוּשָׁלַיִם שֶׁל מַטָּה הֲרֵי זֶה מַגִּיד שֶׁחֲבִיבָה לוֹ שֶׁל מַטָּה יוֹתֵר מִשֶּׁל מַעְלָה, גַּם כְּשֶׁנִּשְׁכִּיל בְּטַעַם בְּרִיאַת כָּל הָעוֹלָם נֵדַע כִּי הָעִקָּר הֵם הַתַּחְתּוֹנִים שֶׁהֵם עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ:

וּלְפִי זֶה יְכַוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר סֵדֶר הַבְּרִיאָה לֹא זוֹ אַף זוֹ בְּדֶרֶךְ חִבָּה, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם, וְעוֹד בָּרָא בְּרִיאָה יוֹתֵר חֲבִיבָה אָצְלוֹ וּמְעֻלָּה יוֹתֵר וְהִיא אֵת הָאָרֶץ שֶׁהַשָּׁמַיִם אִדְּרַבָּה תְּלוּיִים בָּהּ וְכָל זֶה בְּאֶמְצָעוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְדוֹשׁוֹ כִּי בָּהֶם תְּלוּי קִיּוּם הָעוֹלָמוֹת גַּם הָעֶלְיוֹנִים כַּיָּדוּעַ לַבְּקִיאִים בְּחַדְרֵי הַחָכְמָה הָאֲמִתִּית:

וּלְדֶרֶךְ זֶה יִתְבָּאֵר אוֹמְרוֹ וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ כָּאן רָמַז בָּעֲוֹנוֹת לְגָלְיוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא סִבַּת מְנִיעַת דִּירָתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּאָרֶץ. גָּלוּת הָאֶחָד הוּא גָּלוּת מִצְרַיִם אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ בּוֹ ת' וּשְׁלֹשִׁים כְּמִנְיַן תה"ו ת' וְאַחַד עָשָׂר וּבֹהוּ חֶשְׁבּוֹנוֹ י"ט הֲרֵי ת"ל, וּמִשְׁמָעוּת וָבֹהוּ גַּם כֵּן יִרְמוֹז לַגָּלוּת שֶׁלְּאַחֲרָיו שֶׁהוּא גָּלוּת בָּבֶל וְנִקְרָא גָּלוּת בָּבֶל בֹּהוּ כִּי תַּרְגּוּם בֹּהוּ רֵיקָנְיָא וּכְתִיב בִּירְמְיָה סִימַן נ"א עַל גָּלוּת בָּבֶל אֲכָלַנִי הֲמָמַנִי נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל הִצִּיגַנִי כְּלִי רִיק, וְאוֹמְרוֹ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם יִרְמוֹז עַל הַגָּלוּת הַמַּר אֲשֶׁר אָנוּ בוֹ שְׁקוּעִים בִּתְהוֹם אֲשֶׁר אֵין לוֹ סוֹף זֶה לָנוּ אֶלֶף וְתרע"א שָׁנָה, וְלֹא דַּי אֹרֶךְ הַגָּלוּת אֶלָּא חֹשֶׁךְ שֶׁיִּרְמוֹז לֵב' דְּבָרִים, הָא' לִשְׁעִבּוּד הָעַמִּים וְכֹבֶד עֹל הַמִּסִּים עַד כִּי חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תְּאָרָם זֶה רוֹדֶה וְזֶה מַרְדֶּה אַשְׁרֵי מִי שֶׁלֹּא רָאָה וּבִפְרָט בַּמַּעֲרָב שֶׁלָּנוּ, וְהַב' הוּא עַל הַיֵּצֶר הָרַע אֲשֶׁר הֶחְשִׁיךְ הָעוֹלָם, וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ פְּרִיצֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְהוּתַּר לָהֶם נִבְלוּת הַפֶּה וּשְׁבוּעַת שָׁוְא וְלָשׁוֹן הָרַע וְגֶזֶל וּמוֹנְעָם מִלַּעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה לָשׁוּב שְׁבוּתָם, וְלֹא יֹאמַר אָדָם בִּרְאוֹתוֹ כָּל כָּךְ יְרִידַת יִשְׂרָאֵל כָּל אֹרֶךְ הַזְּמַן כִּי חַס וְשָׁלוֹם אֲבֵדָה תִּקְוָה מִבָּנִים, לֹא כֵּן הוּא אֶלָּא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר הוּא אוֹר הַגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה הַמְּפֻלָּא, וְאוֹמְרוֹ וַיְהִי אוֹר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בְּתִקּוּנֵי הַזֹּהַר (תִּקּוּן כ"א) וַיְהִי רָז שֶׁאוֹר בְּגִימַטְרִיָּא רָז, הַכַּוָּנָה שֶׁגָּזַר ה' יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ שֶׁאוֹר זֶה שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ לֹא יִתְגַּלֶּה בָּעוֹלָם וְיִהְיֶה סוֹד טָמוּן אֶצְלוֹ כְּאוֹמְרָם (שָׁם) לְלִבִּי גִּלִּיתִי מִלִּבָּא לְפוּמָא לֹא גָּלֵי, וְאוֹמְרוֹ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב חוֹזֵר עַל הָאוֹר מִצַּד עַצְמוֹ כִּי טוֹב הוּא אַשְׁרֵי עַיִן רָאָתָה, וְחוֹזֵר גַּם עַל מַה שֶׁרָמַז שֶׁיֵּעָשֶׂהוּ בְּסוֹד נִסְתָּר כִּי טוֹב שֶׁכֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה עמוד 2 – מתוך 'לקראת שבת')

כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ עַל יְדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:

בְּרֵאשִׁית – אָמַר רַבִּי יִצְחָק לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם.. וּמַה טַּעַם פָּתַח בִּבְרֵאשִׁית, מִשּׁוּם כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם, שֶׁאִם יֹאמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל, לִסְטִים אַתֶּם, שֶׁכִּבַּשְׁתֶּם אַרְצוֹת שִׁבְעָה גּוֹיִם, הֵם אוֹמְרִים לָהֶם, כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִיא, הוּא בְּרָאָהּ וּנְתָנָהּ לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָיו . . וּבִרְצוֹנוֹ נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לָנוּ" (א, א. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין: הֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ בְּכִבּוּשׁ מִלְחָמָה, וְכִבּוּשׁ מִלְחָמָה אֵינוֹ בִּכְלָל אִסּוּר גֶּזֶל. וּכְמוֹ שֶׁלֹּא מָצִינוּ שׁוּם אֻמָּה שֶׁתֵּעָנֵשׁ עַל עִנְיָן זֶה דְּכִבּוּשׁ מִלְחָמָה, הֲגַם שֶׁאִסּוּר גֶּזֶל הוּא מִשֶּׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ. וְאִם כֵּן מַהוּ הַיְסוֹד לְטַעֲנָתָם: "לִסְטִים אַתֶּם"?

וְיֵשׁ לוֹמַר: בְּהַעֲבָרַת דָּבָר מֵאָדָם אֶחָד לְזוּלָתוֹ בְּאֶחָד מִדַּרְכֵי הַקִּנְיָן (מְכִירָה, מַתָּנָה, כִּבּוּשׁ מִלְחָמָה וְכוּ'), אֵין מִשְׁתַּנֶּה דָּבָר בְּמַהוּת הַחֵפֶץ, וְהַשִּׁנּוּי הוּא רַק בַּבַּעֲלוּת. וְכֵן בָּאָרֶץ: כְּשֶׁאוּמָּה כּוֹבֶשֶׁת אֶרֶץ מֵאֻמָּה אַחֶרֶת, מַהוּת הָאָרֶץ לֹא מִשְׁתַּנֶּית, וְהָאֻמָּה הַשֵּׁנִיָּה יְכוֹלָה לִכְבּוֹשׁ אֶת הָאָרֶץ וּלְהַחֲזִירָהּ אֵלֶיהָ.

אַךְ בִּשּׁוֹנָה מִכָּךְ הִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַל־יְדֵי כִּבּוּשָׁהּ, נִשְׁתַּנְּתָה מַהוּתָהּ: לִפְנֵי זֶה הָיְתָה אֶרֶץ כְּכָל הָאֲרָצוֹת, וְעַכְשָׁו נִשְׁתַּנְּתָה לִהְיוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְשִׁנּוּי זֶה הוּא בִּפְנִימִיּוּתָהּ וּלְעוֹלָם, וּמֵעַתָּה אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִשְׁתַּיֵּךְ לְשׁוּם אֻמָּה אַחֶרֶת, וְגַם בִּזְמַן הַגָּלוּת כַּאֲשֶׁר "גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ" הִיא נִקְרֵאת "אַרְצֵנוּ" וְ"אַדְמָתֵנוּ"; וִיתֵרָה מִזּוֹ: אָסוּר לָנְכְרִי לְהִתְיַשֵּׁב בְּאַרְצֵנוּ.

וְזוֹהִי טַעֲנַת אֻמּוֹת הָעוֹלָם "לִסְטִים אַתֶּם שֶׁכִּבַּשְׁתֶּם אַרְצוֹת שִׁבְעָה גּוֹיִם": בְּיוֹדְעָם, שֶׁעַל יְדֵי כִּבּוּשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁתַּנְּתָה הָאָרֶץ בְּמַהוּתָהּ שִׁנּוּי תְּמִידִי לִהְיוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּמֵעַתָּה אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִשְׁתַּיֵּךְ עוֹד לְאֻמָּה אַחֶרֶת, אִם כֵּן נִטְלָה מֵהֶם שֶׁיְּכוּתָם לָאָרֶץ לַחֲלוּטִין, וְלֹא כְּכִבּוּשׁ שְׁאָר הָאֲרָצוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַחֲזֹר וּלְכָבְשָׁם, וְאִם כֵּן "לִסְטִים אַתֶּם".

וְהַמַּעֲנֶה לְכָךְ הוּא: "כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּבָּ"ה הִיא, הוּא בְּרָאָהּ וְגוֹ' וּבִרְצוֹנוֹ נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לָנוּ": הֱיוֹת שֶׁהַקָּבָּ"ה בָּרָא אֶת הָאָרֶץ, לָכֵן "כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּבָּ"ה הִיא" הַיְינוּ לֹא רַק מְציאוּת הַשְּׁלִיטָה בָּאָרֶץ אֶלָּא גַּם עָצֶם מַהוּתָהּ, וְלָכֵן הוּא יָכוֹל לְשַׁנּוֹת אֶת מַהוּתָהּ שֶׁל הָאָרֶץ לִהְיוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(ב) וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:

ב וְאַרְעָא הֲוַת צָדְיָא וְרֵיקָנְיָא וַחֲשׁוֹכָא עַל אַפֵּי תְהוֹמָא וְרוּחָא מִן קֳדָם יְיָ מְנַשְּׁבָא עַל אַפֵּי מַיָּא:

רש"י ◄ **תֹהוּ וָבֹהוּ** • תֹּהוּ, לְשׁוֹן תֵּמַהּ וְשִׁמָּמוֹן, שֶׁאָדָם תּוֹהֶה וּמִשְׁתּוֹמֵם עַל בֹּהוּ שֶׁבָּהּ. **תֹּהוּ** • אשטורדישו"ן בְּלָעַ"ז. **בֹּהוּ** • לְשׁוֹן רֵיקוּת וְצָדוּ (בְּסִפְרִים אֲחֵרִים אֵינוֹ). **עַל פְּנֵי תְהוֹם** • עַל פְּנֵי הַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ. **וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת** • כִּסֵּא הַכָּבוֹד עוֹמֵד בָּאֲוִיר וּמְרַחֵף עַל פְּנֵי הַמַּיִם בְּרוּחַ פִּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּבְמַאֲמָרוֹ, כְּיוֹנָה הַמְרַחֶפֶת עַל הַגֶּזֶל, אקובטי"ר בְּלַעַ"ז.

אור החיים על התורה

כְּאוֹמְרָם ז"ל (יוֹמָא ט) מִכַּמָּה טְעָמִים, וְאוֹמְרוֹ רוּחַ אֱלֹהִים וְגוֹ' אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (ב"ר פ"ב) זֶה רוּחוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם אֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בַּזֹּהַר (בַּהַשְׁמָטוֹת לְחֵלֶק א' י"ג) שֶׁלֹּא יִגָּאֲלוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בִּזְכוּת הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לְמַיִם:

וְהִנֵּה יָדוּעַ הוּא כִּי בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים הִרְבֵּה נִיצוֹצוֹת שֶׁל קְדֻשָּׁה הָטְבְּעוּ בְּתוֹךְ הַקְּלִפּוֹת וְגַם הִרְבֵּה עֵרֶב רַב נִשְׁתַּקְּעוּ בְּתוֹךְ הַקְּדֻשָּׁה כְּאוֹמְרָם בְּסֵפֶר תִּקּוּנֵי הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (תִּקּוּן ס"ו) וּמְעֹרָבִים רַע בְּטוֹב וְטוֹב בְּרַע לָזֶה צָרִיךְ כִּבְיָכוֹל לְהַבְדִּיל הַטּוֹב מֵהָרַע וְהָאוֹר מֵהַחֹשֶׁךְ אֲשֶׁר נִתְעָרְבוּ, וְהִנֵּה יָדוּעַ כִּי הַקְּלִפָּה חִיּוּתָהּ הִיא יְנִיקָתָהּ מֵהַקְּדֻשָּׁה דַּוְקָא וְזוּלַת זֶה אֵין לָהּ חִיּוּת, וְלָכֵן אָז בְּהַבְדִּילוֹ ה' אֶת הָאוֹר שֶׁהִיא הַקְּדֻשָּׁה וְנִשְׁאָר הָרַע מֻבְדָּל וְאֵין לוֹ מְקוֹם חִיּוּת לִינַק מִמֶּנּוּ מִמֵּילָא יִבָּטֵל, וְזֶה הוּא אוֹמְרוֹ (זְכַרְיָה י"ג) וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ כִּי יִדְמֶה לִקְצִיצַת הָאֵילָן מִמְּקוֹם יְנִיקָתוֹ וְשָׁרְשׁוֹ אֲשֶׁר יוֹנֵק מִמֶּנּוּ שֶׁיִּיבַשׁ וְלֹא יִצְלַח עוֹד וְלֹא יִשָּׁאֵר כִּי אִם הָאוֹר הַטּוֹב, וְזֶה הוּא שֶׁאָמַר וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם פֵּרוּשׁ וַיִּקְרָא לְשׁוֹן יָקָר וּגְדֻלָּה, כִּי אֵין מַעֲלַת הַקְּדֻשָּׁה נִכֶּרֶת אֶלָּא בְּהִפּוֹל הַקְּלִפָּה הַנִּקְרֵאת חֹשֶׁךְ, וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי בַּיּוֹם הַהוּא הַיְדוּעַ לְפָנָיו בְּמָרוֹם יִקְרָא ה' לָאוֹר בִּיקָר וּגְדֻלָּה, וְזֶה יִהְיֶה בְּיוֹם יְדֻעַ לַה' שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ ה' אֶחָד, וְאוֹמְרוֹ וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה לְשׁוֹן מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר, וְלָזֶה לֹא סָמַךְ הַכָּתוּב עַל תֵּבַת וַיִּקְרָא שֶׁאָמַר בַּתְּחִלָּה כִּי אֵין יָקָר וְכָבוֹד עוֹד לַחֹשֶׁךְ אֶלָּא מִקְרֶהוּ יִהְיֶה דַּוְקָא בַּלַּיְלָה וְהוּא סוֹד אוֹמְרוֹ (תֵּצֵא כ"ג) מִקְרֶה לַיְלָה, אֲבָל כְּשֶׁיַּעֲבֹר הַלַּיְלָה שֶׁהוּא זְמַן הַגָּלוּת כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (יְשַׁעְיָה כ"א) מַשָּׂא דּוּמָה וְגוֹ' שׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה כִּי הַגָּלוּת דּוּמָה לְלַיְלָה, וְאָז בְּעֲלוֹת הַשַּׁחַר אֵין עוֹד חֹשֶׁךְ וְלֹא לַיְלָה אֶלָּא עֶרֶב וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם אֶחָד כִּי בְּחִינַת הָרַע נִסְתַּלְּקָה וְאֵינָהּ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה, וְהוּא אוֹמְרוֹ יוֹם אֶחָד, וְהוּא שֶׁרָמַז הַכָּתוּב בְּאוֹמְרוֹ (זְכַרְיָה י"ד) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: תורה ב

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (מהתוועדות שבת־קודש פרשת בראשית ה'תשי"ג)

אודות ד' הלשונות "תוהו, בוהו, חושך ותהום" – איתא בספרים שהם כנגד ד' קליפות: ג' קליפות הטמאות לגמרי, וקליפת נוגה.

ולעומת זאת - על "רוח אלקים מרחפת על־פני המים" אמרו חז"ל "זה רוחו של מלך המשיח", שזהו גילוי נעלה ביותר, גילוי העצמות.

ולכאורה תמוה ביותר: היתכן שכאשר מדברים אודות קליפות - מזכירים בהמשך אחד אודות "רוחו של מלך המשיח"?!

והסברה בזה - שכונת הפסוק להדגיש שמבלי הבט על גודל החושך מצד הקליפות בכלל, ובפרט מצד ג' קליפות הטמאות לגמרי, צריך לידע שישנו כבר "רוחו של מלך המשיח",

– ועל־דרך שמצינו במדרשי חז"ל בנוגע לחורבן בית־המקדש, שתיכף ומיד נולד מושיען של ישראל – אלא שצריכים רק **לגלות** זאת.

וגם ענין זה מודגש בהמשך הכתובים: "ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור", ש"אור" מורה על ענין הגילוי, ובזה גופא - גילוי האור שנברא ביום הראשון שגנוז הקדוש־ברוך־הוא לעתיד־לבוא, שזהו תוכן הגילוי ד"רוחו של מלך המשיח".

וגילוי זה נעשה על־ידי התורה - כמובן מדברי המדרש "יהי אור - זה **אברהם**", שבו מתחילים "שני אלפים **תורה**", ועל־ידו (הינו, על־ידי ענינו של אברהם, תורה) נעשה גילוי "רוחו של מלך המשיח".

והרורא מזה בעבודת האדם:

ישנם כאלה שמתירים מפני גודל החושך, וטוענים שבמצב של התגברות החושך אי־אפשר להתחיל עם אור גדול, אלא עם אור מצומצם לפי ערך הזמן והמקום כו'.

ועל־זה באה ההורראה מהתחלת קריאת פרשת בראשית - שלמרות שנמצאים **בהתחלת** העבודה (זה עתה הסתיים חודש תשרי ומתחילה עבודת כל השנה), ולא עוד אלא ששורים **תוהו ובוהו חושך ותהום**, מכל־מקום, מתחילים מיד עם **"רוחו של מלך המשיח"** - אור הכי נעלה, פנימיות השכינה שלמעלה ובהבדלה מעולמות, שאין העולמות יכולים לקבלו אפילו לא באופן מקיף - שדוגמתה בנפש האדם היא פנימיות הלב.

ומיד מתחשיכים עם ההכרזה **"יהי אור"**, הינו, שמבלי להתחשב במעמד ומצב העולם, אם הוא שייך לכך אם לאו, מכריזים "יהי אור - זה אברהם", שמתחילים להאיר את העולם באור אלוקי, כמו אברהם שפרסם אלקותו יתברך בעולם גם לערבים, מבלי להתחשב אם הם ראויים לכך אם לאו.

ואז – **"ויהי אור"**, שנעשה כן בפועל, "עס ווערט טאקע בפועל ליכטיק", ועד לגילוי אור גדול ביותר - אור שהיה מאיר ביום הראשון.

(ג) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר׃

ג וַאֲמַר יְיָ יְהִי נְהוֹרָא וַהֲוָה נְהוֹרָא׃

(ד) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ׃

ד וַחֲזָא יְיָ יָת נְהוֹרָא אֲרֵי טָב וְאַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא׃

רש"י ◄ **וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל •** אַף בָּזֶה אָנוּ צְרִיכִים לְדִבְרֵי אַגָּדָה: 'רָאָהוּ שֶׁאֵינוֹ כְּדַאי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ רְשָׁעִים, וְהִבְדִּילוֹ לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא'. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, כָּךְ פֵּרְשֵׁהוּ: רָאָהוּ כִּי טוֹב וְאֵין נָאֶה לוֹ וְלַחֹשֶׁךְ שֶׁיִּהְיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּעַרְבּוּבְיָא, וְקָבַע לָזֶה תְּחוּמוֹ בַּיּוֹם, וְלָזֶה תְּחוּמוֹ בַּלַּיְלָה.

(ה) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃

ה וּקְרָא יְיָ לִנְהוֹרָא יְמָמָא וְלַחֲשׁוֹכָא קְרָא לֵילְיָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹמָא חַד׃

רש"י ◄ **יוֹם אֶחָד •** לְפִי סִדֶּר לְשׁוֹן הַפָּרָשָׁה, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב יוֹם רִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּשְׁאָר הַיָּמִים: שֵׁנִי, שְׁלִישִׁי, רְבִיעִי. לָמָּה כָּתַב "אֶחָד"? לְפִי שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ, שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ הַמַּלְאָכִים עַד יוֹם שֵׁנִי, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

(ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם׃

ו וַאֲמַר יְיָ יְהִי רְקִיעָא בְּמִצְיעוּת מַיָּא וִיהִי מַפְרִישׁ בֵּין מַיָּא לְמַיָּא׃

רש"י ◄ **יְהִי רָקִיעַ •** יִתְחַזֵּק הָרָקִיעַ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, עֲדַיִן לַחִים הָיוּ, וְקָרְשׁוּ בַּשֵּׁנִי מִגַּעֲרַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּאָמְרוֹ: "יְהִי רָקִיעַ", וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יִרוֹפָפוּ" כָּל יוֹם רִאשׁוֹן,

וּבַשֵּׁנִי: "וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ", כְּאָדָם שֶׁמִּשְׁתּוֹמֵם וְעוֹמֵד מִגַּעֲרַת הַמַּאֲיִם עָלָיו. בְּתוֹךְ הַמָּיִם • בְּאֶמְצַע הַמַּיִם, שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים לָרָקִיעַ, כְּמוֹ בֵּין הָרָקִיעַ לַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּמַאֲמָרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת קרח, מברכים החודש תמוז, תשכ"ז)

מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם (שֶׁאָז הָיָה הָעוֹלָם מַיִם בְּמַיִם, וְלֹא הָיְתָה עֲדַיִן הִתְחַלְּקוּת בֵּין מַיִם עֶלְיוֹנִים לְמַיִם תַּחְתּוֹנִים שֶׁעַל־יְדֵי רָקִיעַ הַמַּבְדִּיל) לֹא הָיָה קִילּוּסוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה עוֹלֶה אֶלָּא מִן הַמַּיִם, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁבָּנָה פַּלְטְרִין וְהוֹשִׁיב בְּתוֹכָהּ אִלְּמִים, וְהָיוּ מַשְׁכִּימִין וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ בִּרְמִיזָה כוּ'. וּמְבֹאָר בָּזֶה, שֶׁדִּיּוּרִים אִלְּמִים שֶׁהָיוּ מְקַלְּסִין בִּרְמִיזָה, קָאֵי עַל הַנִּבְרָאִים דְּעָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא שֶׁהֵם בְּטֵלִים בִּמְקוֹרָם כוּ'. וְהִנֵּה, אַף שֶׁגָּדְלָה מַעֲלַת הַקִּילּוּס שֶׁל דִּיּוּרִים אִלְּמִים כַּאֲשֶׁר הָיָה הָעוֹלָם מָלֵא מַיִם בְּמַיִם, מִכָּל־מָקוֹם הָיְתָה אַחַר־כָּךְ הַהַבְדָּלָה בֵּין מַיִם לְמַיִם עַל־יְדֵי רָקִיעַ הַמַּבְדִּיל, וּבְאוֹפֶן שֶׁיִּקְווּ הַמַּיִם גו' וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה גו', שֶׁהוּא עִנְיַן עָלְמָא דְּאִתְגַּלְיָא, שֶׁהַנִּבְרָאִים שָׁבוֹ הֵם בִּבְחִינַת מְצִיאוּת יֵשׁ דַּוְקָא.

(ז) **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן:**

ז וַעֲבַד יְיָ יָת רְקִיעָא וְאַפְרֵישׁ בֵּין מַיָּא דִּי מִלְּרַע לְרְקִיעָא וּבֵין מַיָּא דִּי מֵעַל לְרְקִיעָא וַהֲוָה כֵן:

רש"י ◄**וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ** • תִּקְּנוֹ עַל עָמְדוֹ, וְהִיא עֲשִׂיָּתוֹ, כְּמוֹ: "וְעָשִׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ". **מֵעַל לָרָקִיעַ** • "עַל הָרָקִיעַ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "מֵעַל לָרָקִיעַ", לְפִי שֶׁהֵן תְּלוּיִים בָּאֲוִיר. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר: "כִּי טוֹב" בְּיוֹם שֵׁנִי? לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה נִגְמָר מְלֶאכֶת הַמַּיִם עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הִתְחִיל בָּהּ בַּשֵּׁנִי, וְדָבָר שֶׁלֹּא נִגְמַר אֵינוֹ בְּמִלּוּאוֹ וְטוּבוֹ. וּבַשְּׁלִישִׁי שֶׁנִּגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמַּיִם וְהִתְחִיל וְגָמַר מְלָאכָה אַחֶרֶת, כָּפַל בּוֹ "כִּי טוֹב", שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶחָד לִגְמַר מְלֶאכֶת הַשֵּׁנִי וְאֶחָד לִגְמַר מְלֶאכֶת הַיּוֹם.

אור החיים על התורה

ו) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ וגו'.** פֵּרוּשׁ הָרָקִיעַ שֶׁבָּרָא ה' בְּיוֹם אֶחָד כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק בְּרֵאשִׁית שֶׁהַכֹּל נִבְרָא יַחַד בְּדִבּוּר אֶחָד אֶלָּא שֶׁלֹּא נִתְקָנָה מְלֶאכֶת כָּל דָּבָר וְדָבָר עַל אָפְנָהּ, עַתָּה אָמַר אֱלֹהִים שֶׁיִּקָּנֶה מְקוֹמוֹ בְּתוֹךְ הַמַּיִם, וְיִהְיֶה מְשַׁמֵּשׁ דָּבָר זֶה לְהַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם וְעַיֵּן בַּפָּסוּק שֶׁאַחַר זֶה: תורה ז

ז) **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ.** מִקְרָא זֶה לֹא הָיָה צָרִיךְ לְאוֹמְרוֹ אַחַר שֶׁכְּבָר אָמַר פָּסוּק שֶׁלְּפָנֶיו זֶה וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וגו' בּוֹ הָיָה לוֹ לִגְמֹר אוֹמֵר וַיְהִי כֵן. וְעוֹד רוֹאֲנִי כִּי לֹא יָצְדַּק לוֹמַר וַיְהִי כֵן אַחַר אוֹמְרוֹ וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶלָּא אַחַר אֲמִירַת וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יַשְׁמִיעֵנוּ כִּי הוּא אָמַר וַתֶּהִי:

וְנִרְאֶה לוֹמַר כִּי שְׁלִשָּׁה מְלָאכוֹת נַעֲשׂוּ בָּרָקִיעַ. הָא' הִיא בְּרִיאַת הָוָיַת גָּלְמוֹ בַּמְּצִיאוּת, וְזֶה הוּא שֶׁנִּבְרָא בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן בַּמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן:

וְהַב' שֶׁאָמַר אֵלָיו ה' שֶׁיַּעֲשֶׂה רָקִיעַ פֵּרוּשׁ שֶׁיִּמְּתַח וְיֵעָשֶׂה וִילוֹן, וְשִׁעֵר ה' לוֹ שִׁעוּר הַמִּתּוּחַ הוּא כְּדֵי שֶׁיַּסְפִּיק לְהַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם, וְהוּא הָאָמוּר בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנֶיו זֶה:

וְהַג' לִהְיוֹת שֶׁהַשָּׁמַיִם כַּדּוּרִיִּים הֵם וּמְשֻׁפָּעִים, כִּי אֵין לָנוּ לוֹמַר שֶׁמִּשְּׁנִית רָקִיעַ זוֹ מִכָּל הַשָּׁמַיִם, וּבְדִבּוּר שֶׁאָמַר יְהִי רָקִיעַ לֹא אָמַר אֶלָּא שֶׁיִּמְּתַח אֲבָל סֵדֶר תִּקּוּנוֹ אִם יִהְיֶה נִמְתָּח כְּוִילוֹן בְּהַשְׁוָאָה אוֹ מְשֻׁפָּע לִקְצוֹתָיו אוֹ מָטָה לְאֶחָד מִצִּדָּדֵי ד' רוּחוֹת הָעוֹלָם אֵין זֶה נִשְׁמַע בְּמַאֲמַר ה' שֶׁאָמַר יְהִי רָקִיעַ, לָזֶה חָזַר וְאָמַר וַיַּעַשׂ פֵּרוּשׁ תִּקֵּן סֵדֶר הַעֲרָכָתוֹ כְּסֵדֶר תִּקּוּנֵי שָׁמַיִם שֶׁהֵם כִּקְעָרָה הֲפוּכָה לְצַד מִטָּה וַאֲחוֹרֶיהָ לְמַעְלָה לִטְעָמִים יְדוּעִים לְבוֹרֵא עוֹלָם, וְחָזַר לוֹמַר וַיַּבְדֵּל וְגו'. לִהְיוֹת כִּי סֵדֶר הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר הֵכִינוֹ הַבּוֹרֵא הוּא הַפְכִּיּוּת לַמַּאֲמָר הַסָּמוּךְ שֶׁיִּבְדִּיל בֵּין וְכוּ' שֶׁאֵין כְּלִי בְּסֵדֶר זֶה מוֹנֵעַ בֵּין ב' מִימוֹת אֵלּוּ, לָזֶה אָמַר שֶׁהֲגַם שֶׁעָשָׂאוֹ כְּסֵדֶר זֶה אַף עַל פִּי כֵן וַיַּבְדֵּל בֵּין וְגו':

וְעַל ב' פְּרָטִים אֵלּוּ אָמַר הַכָּתוּב וַיַּעַשׂ שֶׁקִּבְּעוֹ בַּסֵּדֶר שֶׁיִּשָּׁר בְּעֵינָיו, וְשֶׁעָשָׂה בּוֹ הַמְּצִאָה שֶׁיּוּכַל שְׁאֵת גַּם בְּסֵדֶר זֶה:

וְדִקְדֵּק לוֹמַר אֲשֶׁר מֵעַל וגו', לוֹמַר שֶׁהֲגַם שֶׁהוּא עָשׂוּי כְּסֵדֶר זֶה הִבְדִּיל בֵּין מַיִם שֶׁעָלָיו מַה שֶׁאֵין מְצִיאוּת זֶה יְכוֹלָה לִהְיוֹת בָּעוֹלָם, וְאַחַר כָּל זֶה אָמַר וַיְהִי כֵן, חוֹזֵר לְמָה שֶׁכָּתוּב בְּפָסוּק א' וּב', כִּי כְּשֶׁאָמַר לוֹ לִהְיוֹת נִרְקָע כֵּן הָיָה, וּכְשֶׁאָמַר לוֹ לִהְיוֹת מַבְדִּיל הָגַם שֶׁאֵין הַעֲרָכָתוֹ כְּפִי הַטֶּבַע לְהַבְדִּיל בְּסֵדֶר זֶה כַּנִּזְכָּר וַיְהִי כֵן. אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁטַּעַם שֶׁעִבֵּב לוֹמַר וַיְהִי כֵן אַחַר פָּסוּק וַיַּעַשׂ, שֶׁלֹּא רָצָה לוֹמַר וַיְהִי כֵן עַד שֶׁהִשְׁלִים הַמַּעֲשֶׂה בְּכָל תְּנָאֵי הַבְּרִיאָה:

וְאַחַר שֶׁכָּתַבְתִּי זֶה מְצָאתִי כִּי מִקְרָא מָלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב מֵעִיד עַל פֵּרוּשֵׁנוּ, דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה מב) כֹּה אָמַר וגו' בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם, הֲרֵי שֶׁזָּכַר ב' דְּבָרִים הַבְּרִיאָה לְבַד וְהַנְּטִיָּה לְבַד, וְהוּא שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּמַעֲשֵׂה א' וּב', כִּי בְּיוֹם רִאשׁוֹן הָיְתָה הַבְּרִיאָה, וּבְיוֹם שֵׁנִי הָיְתָה הַנְּטִיָּה, וּבְכֹלֶל הַנְּטִיָּה וְאָפְנָהּ הֵם ב' דְּבָרִים שֶׁרָמַזְנוּ:

וְרָאִיתִי מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פ"ד) וְזֶה לְשׁוֹנָם וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ זֶה אֶחָד מֵהַמִּקְרָאוֹת שֶׁהִרְעִיש בֶּן זוֹמָא אֶת הָעוֹלָם וַהֲלֹא בְּמַאֲמַר אֶחָד בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ עַד כָּאן וּלְפִי דַּרְכֵּנוּ וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה

(ח) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃

ח וּקְרָא יְיָ לִרְקִיעָא שְׁמַיָּא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹם תִּנְיָן׃

רש"י◄ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם• שָׁא מַיִם, שָׁם מַיִם, אֵשׁ וּמַיִם שֶׁעֵרְבָן זֶה בָּזֶה וְעָשָׂה מֵהֶם שָׁמַיִם.

(בְּסָפָרִים אֲחֵרִים: שָׁמַיִם, שָׁם מַיִם, דָּבָר אַחֵר: אֵשׁ וּמַיִם)◆

(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃

ט וַאֲמַר יְיָ יִתְכַּנְּשׁוּן מַיָּא מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לַאֲתַר חָד וְתִתְחֲזֵי יַבֶּשְׁתָּא וַהֲוָה כֵן׃

רש"י◄ יִקָּווּ הַמַּיִם• שִׁטּוּחִין הָיוּ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וְהִקְוָם בָּאוֹקְיָנוֹס, הוּא הַיָּם הַגָּדוֹל שֶׁבְּכָל הַיַּמִּים.

אור החיים על התורה

מֵרֵעֶשָׂה, וְאוּלַי כִּי מַה שֶּׁהִרְעִישׁ הָעוֹלָם בֶּן זוֹמָא הָיָה קֹדֶם שֶׁיֵּשֵׁב הַמִּקְרָאוֹת אֲבָל אַחַר יִשּׁוּב הַמִּקְרָאוֹת נָחָה שָׁקְטָה הָאָרֶץ:

אוֹ יֵאָמֵר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ וְגוֹ' כִּי ב' מִימוֹת הֵם א' זָכָר וְא' נְקֵבָה, לְפִי זֶה לְצַד שֶׁהָיוּ הַמַּיִמוֹת כֻּלָּם מְעֹרָבִים כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ מְעֹרָבִים זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם כְּאוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ"ג) וְהִבְדִּיל ה' בֵּין הָאוֹר וְגוֹ', כְּמוֹ כֵן מַיִם הָעֶלְיוֹנִים פֵּרוּשׁ הַמַּעֲלִים וְהֵם הַזְּכָרִים הָיוּ מְעֹרָבִים עִם מַיִם הַתַּחְתּוֹנִים בַּמַּדְרֵגָה, וְהֵן עַתָּה אָמַר ה' שֶׁהָרָקִיעַ יַבְדִּיל ב' הַבְּדָלוֹת, הָא' שֶׁיְּבֻרַר זֶה מִזֶּה, כְּפִי מַה שֶּׁהִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹ שֶׁיְּבֻרַר זֶה מִזֶּה, וְהַב' שֶׁיִּהְיוּ מְבֻדָּלִים תָּמִיד בְּאֶמְצָעוּתוֹ שֶׁהוּא יַפְסִיק בֵּין שְׁנֵיהֶם, וּכְפִי זֶה אוֹמְרוֹ יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם כָּאן נִתְכַּוֵּן אֶל הַבֵּרוּר הַמְבֹרָר בֵּין ב' הַמַּיִמוֹת, וְהוּא שֶׁאָמַר בְּתוֹךְ הַמַּיִם לְפִי שֶׁהָיוּ כָּל הַמַּיִמוֹת מְעֹרָבִים, וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה ה' הֲכָנָה לָרָקִיעַ שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן לְהַפְסִיק בֵּין שְׁנֵיהֶם תָּמִיד וְזוֹ הִיא הַבְדָּלָה ב', וְעַל שְׁנֵיהֶם אָמַר הַכָּתוּב וַיְהִי כֵן: תורה ח

ח) וַיִּקְרָא וְגוֹ'. כָּאן הוֹדִיעַ כִּי אֵלּוּ הֵם הָאֲמוּרִים בְּפָסוּק בְּרֵאשִׁית וְגוֹ', וּמַה שֶּׁקָּרָאָם בְּפָסוּק רִאשׁוֹן בְּשֵׁם שָׁמַיִם פֵּרוּשׁ בְּרִיאָה אַחַת שֶׁעָתִיד לִקְרוֹתָהּ שָׁמַיִם, וּלְעוֹלָם לֹא קָרָא ה' לוֹ שֵׁם זֶה עַד יוֹם ב':

וּלְדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאָמְרוּ (שָׁם פ"ד) פֵּרוּשׁ שָׁמַיִם הוּא שָׁא מַיִם, יְכַוֵּן הַכָּתוּב עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וַיִּקְרָא ה' לָרָקִיעַ וְאָמַר לוֹ שָׁא מַיִם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אֲוִיר לִמְקוֹם הַנִּבְרָאִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַנִּבְרָאִים בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ, וְזוּלַת זֶה אֵין מָקוֹם לְיוֹשְׁבֵי תֵּבֵל עַד שֶׁקָּרָא לָרָקִיעַ שֶׁיִּשָּׂא הַמַּיִם שֶׁהָיוּ מֻנָּחִים עָלָיו, וְאָמַר לַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיִּקָּווּ לְמָקוֹם אֶחָד בְּיוֹם ג' וְנִתְרָאֵית הַיַّבָּשָׁה בָּזֶה הִנֵּה מָקוֹם לְיוֹשְׁבֵי תֵּבֵל. וְאֵין סְתִירָה לָזֶה מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאָמְרוּ מַיִם הָעֶלְיוֹנִים בְּנֵס עוֹמְדִים, שֶׁהֲגַם שֶׁהַשָּׁמַיִם הֵם נוֹשְׂאִים אוֹתָם, עִם כָּל זֶה לְסֵדֶר תְּכוּנַת הַשָּׁמַיִם וְסִדּוּרָם הִרְגִּישׁוּ כִּי בְּנֵס עוֹמְדִים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ בַּפָּסוּק וַיַּעַשׂ: תורה ט

ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ. צָרִיךְ לָדַעַת מַיִם אֵלּוּ אִם הֵם מַיִם הַתְּהוֹמִיִּים, וּבְאוֹמְרוֹ יִקָּווּ הַמַּיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד הִנֵּה לֹא נִשְׁאֲרוּ מֵימוֹת אֲחֵרִים עוֹד, וְזֶה הֶפֶךְ מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (יִתְרוֹ כ') וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ, וְאִם הֵם מַיִם אֲחֵרִים לְבַד הַתְּהוֹם, צָרִיךְ לָדַעַת בַּמֶּה הָיוּ מְבֻדָּלִים מִמֵּימֵי הַתְּהוֹם לְיַחֵד הַדִּבּוּר לָהֶם לְבַדָּם. גַּם לֹא רָאִינוּ שֶׁיְּיַחֵד הַדִּבּוּר לוֹמַר מַיִם פְּלוֹנִי יִקָּווּ אֶלָּא סְתָם יִקָּווּ הַמַּיִם כָּל מֵימוֹת הַנִּמְצָאִים בָּעוֹלָם בְּמַשְׁמָע. עוֹד לָמָּה תְּלָה רְאִיַּת הַיַّבָּשָׁה בִּקְוִיאַת הַמַּיִם. עוֹד צָרִיךְ לְדַקְדֵּק תֵּבֵת וְתֵרָאֶה שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר וְתִהְיֶה הַיַّבָּשָׁה:

וּכְמָה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּפָסוּק בְּרֵאשִׁית שֶׁבְּמַאֲמָר רִאשׁוֹן נִבְרָא הַכֹּל אֶלָּא הָיָה מְעֹרְבָּב עַד שֶׁהֵכִין ה' סֵדֶר כָּל אֶחָד דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, וּכְפִי זֶה מִדִּבְרֵי ה' בְּמַאֲמָר זֶה אָנוּ יוֹדְעִים כִּי הַיַّבָּשָׁה הָיְתָה שְׁטוּחָה תּוֹךְ הַמַּיִם לְרֹחַב הָעוֹלָם וּמַיִם לְמַעְלָה וּמַיִם לְמַטָּה לָהּ וְאוֹתָם הַמַּיִם שֶׁלְּמַעְלָה לַיַّבָּשָׁה חִלְּקָם הָרָקִיעַ וְנָשָׂא חֲצִיָּם בִּכְנָפָיו, כְּאוֹמְרוֹ יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ וּסְתָם תּוֹךְ אֶמְצָע בְּמַשְׁמָע, וְחֵצִי הַנִּשְׁאָר הָיָה מְכַסֶּה לַיַّבָּשָׁה, וּלְאוֹתָם מַיִם אָמַר ה' יִקָּווּ אֶל מָקוֹם אֶחָד שֶׁהוּא מֵי אוֹקְיָנוּס וְתֵרָאֶה הַיַّבָּשָׁה בְּמָקוֹם שֶׁהָיְתָה בּוֹ בְּעֵת בְּרִיאָתָהּ כִּי שָׁם קָנְתָה מְקוֹמָהּ אֶלָּא שֶׁהָיְתָה מְכֻסָּה וְגָזַר עָלֶיהָ שֶׁתֵּרָאֶה. וְאוּלַי שֶׁיְּכַנֵּס בְּמַשְׁמָעוּת תֵּרָאֶה לְפִי שֶׁהָיָה גְּלוּיָה בְּמַרְאֵה הַיַّבָּשׁוֹת וְהָיָה גְּוָנָהּ כְּגֶוֶן הַמַּיִם וְאֵין הֶבֵּר בֵּין גְּבוּלָהּ לִגְבוּל הַמַּיִם, וְגַם יְכַנֵּס בְּמַשְׁמָעוּת תֵּרָאֶה לְפִי שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לְמַה שֶׁרָאוּי לִהְיוֹת מֵהַיַّבָּשׁוֹת לְצָרְכֵי הָעוֹלָם. עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ וְתֵרָאֶה לִהְיוֹת שֶׁכָּל עוֹד שֶׁהַמַּיִם מַטָּה וּמַעְלָה לָאָרֶץ אֵין הָאָרֶץ מִתְקַיֶּמֶת בְּטִבְעָהּ כִּי הַמַּיִם יַהַפְכוּ טִבְעָהּ, וְצֵא וּלְמַד מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּרֵישׁ הִלְכוֹת דֵּעוֹת (הִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה פ"ד ה"ה) כִּי הַמַּיִם יַהַפְכוּ יְסוֹד הֶעָפָר לְמַיִם, לָזֶה אָמַר יִקָּווּ הַמַּיִם וְגוֹ' וּבָזֶה תֵּרָאֶה הַיַّבָּשָׁה, וּפֵרוּשׁ תַּעֲמֹד בִּיסוֹדָהּ לְהַפְעִיל סִבַּת בְּרִיאָתָהּ, וּלְעוֹלָם כְּבָר קָדְמָה בְּרִיאָתָהּ בְּמַאֲמָר א' בְּיוֹם אֶחָד כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה, גַּם נִמְצִינוּ אוֹמְרִים כִּי לֹא כָּל מֵימוֹת הָעוֹלָם נִקְווּ לְיַם הָאוֹקְיָנוּס וְיֵשׁ תְּהוֹמוֹת לְמַטָּה לָאָרֶץ, וְאֶפְשָׁר שֶׁהַמַּיִם שֶׁנִּקְווּ אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם לַתְּהוֹם שֶׁמִּתַּחַת לָאָרֶץ וְעַל אוֹתוֹ חֵלֶק שֶׁאֵין בּוֹ אֶרֶץ אָמְרוּ ז"ל (חֲגִיגָה יב.) שֶׁאָמַר ה' לָאָרֶץ דַּי שֶׁלֹּא תִּתְפַּשֵּׁט מִסּוֹף לְסוֹף וְנִשְׁאֲרוּ הַמַּיִם מְחֻבָּרִים לַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים:

אַחַר שֶׁכָּתַבְתִּי כָּל הַכָּתוּב בָּא לְיָדִי מִדְּרָשׁ מִפִּרְקֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פ"ה) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ בַּשְּׁלִישִׁי הָיְתָה הָאָרֶץ מִישׁוֹר כִּבְקִעָה וְהַמַּיִם מְכַסִּים עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ

(י) **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמָּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:**

י וּקְרָא יְיָ לְיַבֶּשְׁתָּא אַרְעָא וּלְבֵית כְּנִישׁוּת מַיָּא קְרָא יַמְמֵי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

רש"י ◄ **קָרָא יַמִּים.** וַהֲלֹא יָם אֶחָד הוּא? אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה טַעַם דָּג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם בְּעַכּוֹ, לְדָג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם בְּאַסְפַּמְיָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת קרח, מברכים החודש, תשכ"ח)

אַף שֶׁבַּשֵּׁנִי לֹא כְּתִיב כִּי־טוֹב, לְפִי שֶׁבּוֹ נִבְרֵאת מַחֲלוֹקֶת, מִכָּל־מָקוֹם כָּתוּב בַּשְּׁלִישִׁי כִּי־טוֹב שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶחָד לִמְלָאכֶת הַמַּיִם כו', לְפִי שֶׁעַל־יְדֵי הַהַבְדָּלָה וְהַמַּחֲלוֹקֶת, נַעֲשָׂה עִנְיָן שֶׁל אַחְדוּת וְהִתְכַּלְּלוּת בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁמְּצִיאוּת הַיֵּשׁ גּוּפָא נַעֲשֵׂית כְּלִי לֶאֱלוּקוּת.

(יא) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן:**

יא וַאֲמַר יְיָ תַּדְאִית אַרְעָא דִּיתְאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעֵהּ מִזְדַּרַע אִילַן פֵּירִין עָבֵד פֵּירִין לִזְנֵהּ דִּי בַר זַרְעֵהּ בֵּהּ עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵּן:

רש"י ◄ **תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב.** לֹא דֶּשֶׁא לְשׁוֹן עֵשֶׂב וְלֹא עֵשֶׂב לְשׁוֹן דֶּשֶׁא, וְלֹא הָיָה לְשׁוֹן הַמִּקְרָא לוֹמַר תַּעֲשִׂיב הָאָרֶץ, שֶׁמִּינֵי דְּשָׁאִין מְחֻלָּקִין, כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב פְּלוֹנִי, וְאֵין לָשׁוֹן לַמְּדַבֵּר לוֹמַר

אור החיים על התורה

וּכְשֶׁיָּצָא הַדָּבָר מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִקָּווּ הַמַּיִם וְגוֹ' הָרִים וּגְבָעוֹת נִתְפָּרְדוּ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ עָלָה תּוֹכָהּ שֶׁל אֶרֶץ וְנִתְגַּלְגְּלוּ וְנִקְווּ הַמַּיִם וְכוּ' ע"כ. הֲרֵי דִּכְשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִקָּווּ הַמַּיִם כְּבָר הָיְתָה הָאָרֶץ בַּמְּצִיאוּת וְהֵם דְּבָרֵינוּ. הָגַם שֶׁלְּפִי דִּבְרֵי הַמַּאֲמָר נִרְאֶה שֶׁמְּפֹרָשׁ וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה פֵּרוּשׁ שֶׁתִּהְיֶה הַיַּבָּשָׁה חוֹל גְּבוּל לַיָּם, כְּשֶׁיֵּרָאֶה הַמַּיִם לַיַּבָּשָׁה יִקָּווּ מְקוֹמָם. עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (יִרְמְיָה ה') אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם, וְעָשָׂה מוֹרָאוֹ שֶׁל הַיַּבָּשָׁה עַל הַיָּם, וּפֵרוּשׁ וְתֵרָאֶה מִלְּשׁוֹן יִרְאָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ הָאוֹתִי לֹא תִירָאוּ וְגוֹ' אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם, וְזֶה מְשֻׁנֶּה מִפֵּרוּשֵׁנוּ, זֶה דֶּרֶךְ הַדֶּרֶשׁ, וְדַרְכֵּנוּ דֶּרֶךְ הַפֵּשֶׁט וְהַכָּתוּב יְכַוֵּן לַכֹּל:

וְרַמְבַּ"ן ז"ל פֵּרֵשׁ אוֹמְרוֹ וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה שֶׁהָיָה הָעָפָר מְעֹרָב עִם הַמַּיִם וְגָזַר ה' שֶׁיִּבָּדְלוּ זֶה מִזֶּה וְתִסָּמֵךְ בְּחִינַת הֶעָפָר וְתִהְיֶה הַיַּבָּשָׁה ע"כ. וּפֵרוּשׁוֹ ז"ל צָרִיךְ עָרֵב, גַּם אֵין פֵּשֶׁט הַכָּתוּב מַגִּיד זֶה, גַּם לְפִי דְּבָרָיו ז"ל לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַקְוָאַת הַמַּיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד אֶלָּא שֶׁיֵּאָמֵר לַיַּבָּשָׁה שֶׁתֵּרָאֶה בַּסֵּדֶר הָאָמוּר בְּדִבְרֵי הָרַב שֶׁיִּתְבָּרֵר הֶעָפָר מִן הַמַּיִם וְיָצוּף לְמַעְלָה וְיִשְׁאֲרוּ הַמַּיִם בִּמְקוֹמָם, וְעוֹד מֵהַכָּתוּב מִשְׁמָע שֶׁכָּל הַמַּיִם הַנִּמְצָאִים מִתַּחַת לָרָקִיעַ שֶׁהָיוּ סְמוּכִים לָאָרֶץ נִקְווּ לְמָקוֹם אֶחָד וְלֹא כֵן מִשְׁמָע לְפִי פֵּרוּשׁ הָרַב, וְעוֹד אֵין לְשׁוֹן וְתֵרָאֶה מְדֻקְדָּק לְדַרְכּוֹ ז"ל. וְהַנְּכוֹן בְּעֵינַי הוּא כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי שֶׁהָאָרֶץ הָיְתָה תּוֹךְ הַמַּיִם שְׁטוּחָה וּמַיִם לְמַעְלָה וּמַיִם לְמַטָּה מִמֶּנָּה וְעַל מַיִם שֶׁלְּמַעְלָה לָאָרֶץ גָּזַר הַגּוֹזֵר שֶׁהָרָקִיעַ יִתְמַצֵּע בְּתוֹכָם וְיִשָּׁא בְּכְנָפָיו מַיִם הָעֶלְיוֹנִים וְהַחֵלֶק הַנִּשְׁאָר מִתַּחַת לָרָקִיעַ לֹא יִשָּׁאֵר תַּחַת כָּל הָרָקִיעַ בְּהַשְׁוָאָה אֶלָּא יִקָּווּ בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהוּא אוֹמְרוֹ יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד וּבְזֶה תֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה כִּבְפָשְׁטָהּ:

וְנִרְאֶה לוֹמַר כִּי כָּל בְּחִינוֹת הַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ בֵּין הָעֶלְיוֹנִים מִמַּעַל לָרָקִיעַ בֵּין שֶׁנִּקְווּ לְמָקוֹם אֶחָד הֵם בִּבְחִינַת מַיִם זְכָרִים, וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁהוּלֶּדֶת הַזְּרָעִים תִּהְיֶה מִמֵּימֵי אוֹקְיָנוֹס שֶׁהֵם מַיִם הַנְּקֵבִים, כְּאוֹמְרָם ז"ל (תַּעֲנִית ט:) שֶׁמִּמֵּימֵי אוֹקְיָנוֹס הֵם הַגְּשָׁמִים וְאַחַר שֶׁיַּמְטִיר ה' מֵהֶם עוֹלִים מֵהַתְּהוֹם כְּנֶגְדָּם, וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (שָׁם כ"ה:) אֵין טִפָּה יוֹרֶדֶת מִלְּמַעְלָה שֶׁאֵין טִפִּים עוֹלִים כְּנֶגְדָּהּ מִלְּמַטָּה, וְאֵין הַזְּרָעִים צוֹמְחִים לֹא מִן הַנִּמְטָרִים וְלֹא מֵהַתְּהוֹמִיִּים כִּי זָכָר לְבַד אוֹ נְקֵבָה לְבַד לֹא יֵלְדוּ. וְהֵא לָךְ דִּבְרֵיהֶם ז"ל שֶׁאָמְרוּ (פדר"א פכ"ג) שֶׁבּ' מֵימוֹת הֵם אֶחָד זָכָר וְאֶחָד נְקֵבָה, וְזֶה לְשׁוֹנָם וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד כְּשֶׁנִּתְחַבְּרוּ הַמַּיִם זְכָרִים עִם מַיִם נְקֵבוֹת גָּבְרוּ בְּיוֹתֵר: תורה י

י) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַّבָּשָׁה אֶרֶץ. וְהִיא הַמְּזֻכֶּרֶת בְּפָסוּק רִאשׁוֹן בְּרֵאשִׁית וְגוֹ', וְאוֹמְרוֹ תֵּבֵל וַיִּקְרָא תִּתְפָּרֵשׁ בְּב' אֲפָנִים אוֹ לְשׁוֹן קְרִיאַת שֵׁם אוֹ לְשׁוֹן צְעָקָה צָעַק עָלֶיהָ לְבַל תִּתְפַּשֵּׁט עוֹד כְּאוֹמְרָם ז"ל (חֲגִיגָה י"ב.) שֶׁאָמַר לְעוֹלָמוֹ דַּי, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁמְעָה וְלֹא נִתְפַּשְּׁטָה עוֹד קָרְאָהּ אֶרֶץ כְּאוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ"ה) שֶׁעַל שֵׁם שֶׁנִּתְרַצִּית נִקְרֵאת אֶרֶץ. וְאוֹמְרוֹ קָרָא יַמִּים לֹא זֶה הוּא הַתְּהוֹם הָאָמוּר בְּפָסוּק ב' כִּי הַתְּהוֹם יֵאָמֵר עַל כְּלָלוּת מֵימוֹת וַאֲשֶׁר מִתַּחַת לָאָרֶץ וְגַם מֵימוֹת הַנִּקְווֹת הָיָה אָז בִּבְחִינַת תְּהוֹם קֹדֶם שֶׁנִּרְאֵית הָאָרֶץ כִּי הָיוּ שָׁוִים בַּתַּעֲרֹבֶת עִם מֵימוֹת אֲשֶׁר הֵם הֵן הַיּוֹם תַּחַת לָאָרֶץ, וְאוֹמְרוֹ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב חוֹזֵר גַּם עַל מִקְוֵה הַמַּיִם כִּי בָּזֶה יֵשׁ חִיּוּת וְקִיּוּם הָעוֹלָם כִּי מִמֶּנּוּ גְּשָׁמִים בָּעוֹלָם כְּאוֹמְרָם ז"ל (תַּעֲנִית ט:): תורה יא

יא) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא וְגוֹ'. רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (חֻלִּין ס.) אָמְרוּ שֶׁהֲגַם שֶׁלֹּא אָמַר הַבּוֹרֵא לְמִינוֹ אֶלָּא לָעֵץ נָשְׂאוּ

דֶּשֶׁא פְּלוֹנִי, שֶׁלְּשׁוֹן דֶּשֶׁא הוּא לְבִישַׁת הָאָרֶץ בָּעֲשָׂבִים כְּשֶׁהִיא מִתְמַלֵּאת בִּדְשָׁאִים. **תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ** • תִּתְמַלֵּא וְתִתְכַּסֶּה לְבוּשׁ עֲשָׂבִים, בִּלְשׁוֹן לָעַ"ז נִקְרָא דֶּשֶׁא ארבאז"י, כֻּלָּן בְּעִרְבּוּבְיָא, וְכָל שֹׁרֶשׁ לְעַצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב. **מַזְרִיעַ זֶרַע** • שֶׁיִּגְדַּל בּוֹ זֶרַע לִזְרֹעַ מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם אַחֵר. **עֵץ פְּרִי** • שֶׁיְּהֵא טַעַם הָעֵץ כְּטַעַם הַפְּרִי. וְהִיא לֹא עָשְׂתָה כֵּן, אֶלָּא "וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ וְגוֹ' וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי" וְלֹא "וְעֵץ פְּרִי", לְפִיכָךְ כְּשֶׁנִּתְקַלְּל אָדָם עַל עֲוֹנוֹ, נִפְקְדָה גַּם הִיא עַל עֲוֹנָהּ וְנִתְקַלְּלָה. (סְפָרִים אֲחֵרִים אֵינוֹ, וְדוֹ"ק). **אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ** • הֵן גַּרְעִינֵי כָּל פְּרִי שֶׁמֵּהֶן הָאִילָן צוֹמֵחַ כְּשֶׁנּוֹטְעִים אוֹתוֹ.

(יב) **וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:**

יב וְאַפִּקַּת אַרְעָא דִּיתְאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעֵהּ מִזְדְּרַע לִזְנוֹהִי וְאִילַן עָבֵד פֵּירִין דְּבַר זַרְעֵהּ בֵּהּ לִזְנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

רש"י ◄ **וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ וְגוֹ'** • אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר "לְמִינֵהוּ" בַּדְּשָׁאִין בְּצִוּוּיֵיהֶן, שֶׁמְּעוּ שֶׁנִּצְטַוּוּ הָאִילָנוֹת עַל כָּךְ, וְנָשְׂאוּ קַל־וָחֹמֶר בְּעַצְמָן, כַּמְּפֹרָשׁ בָּאַגָּדָה בִּ'שְׁחִיטַת חֻלִּין'.

אור החיים על התורה

הַדְּשָׁאִים קַל וָחֹמֶר וְכוּ'. וְקָשֶׁה כִּי לְסֵדֶר הַכָּתוּב הִקְדִּים ה' דְּבָרָיו עַל הַדְּשָׁאִים וְאִם כֵּן לָמָּה נִתְעַכְּבוּ מִלְּצֵאת תֵּכֶף סָמוּךְ מִמֹּשֶׁ לְמַאֲמַר ה' עַד שֶׁגָּמַר ה' אֹמֶר לְהוֹצִיא עֵץ שֶׁמִּמֶּנּוּ נָשְׂאוּ קַל וָחֹמֶר. וּלְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בַּפָּסוּק בְּרֵאשִׁית כִּי כָּל מָקוֹם שֶׁיֹּאמַר דָּבָר גְּבוּרוֹת בְּשֵׁם אֱלֹהִים יְדַבֵּר בְּדִבּוּר אֶחָד כָּל הַמַּאֲמָר אִם כֵּן לֹא הָיְתָה הַקְדָּמָה לַדְּשָׁאִים קֹדֶם לָעֵץ: תורה יב

יב) וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ וְגוֹ'. אַחַר שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַיְהִי כֵן לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר כָּל פָּסוּק זֶה, אֶלָּא הַטַּעַם הוּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ ב' דְּבָרִים מְחֻדָּשִׁים אֶחָד בַּדְּשָׁאִים וְאֶחָד בָּעֵץ, אֶחָד בַּדְּשָׁאִים שֶׁעָשׂוּ קַל וָחֹמֶר וְיָצְאוּ לְמִינֵיהֶם. וְצָרִיךְ לָדַעַת לְאֵיזֶה עִנְיָן הוֹדִיעֵנוּ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא יָצְאוּ בְּעִרְבּוּבְיָא וְאוּלַי כִּי לְהוֹדִיעֵנוּ בָּא שֶׁאֵין לְהַרְכִּיב דְּשָׁאִים זֶה בָּזֶה וְכִדְבָעֵי רִבִּינָא בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין דַּף ס' וְזֶה לְשׁוֹנָם הִרְכִּיב דְּשָׁאִים זֶה עַל גַּב זֶה לְר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא מַהוּ כֵּיוָן דְּלֹא כְתִיב בְּהוּ לְמִינֵהוּ וְכוּ' אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַיְּדֵיהוּ כְּמָאן דִּכְתִיב בֶּהֶן לְמִינֵהוּ דַּמְיָא תֵּיקוֹ ע"כ. וּפֵרַשׁ רש"י בְּד"ה לְרַבִּי חֲנִינָא וְזֶה לְשׁוֹנוֹ דְּאָמַר מִדַּעְתָּן יָצְאוּ לְמִינֵיהֶם וְלֹא נִצְטַוּוּ עַל כָּךְ ע"כ. מַשְׁמָע מִדְּבָרָיו דְּהַשַּׁ"ס סוֹבֵר כִּי מִן הַסְּתָם נִצְטַוּוּ עַל כָּךְ וַהֲגַם שֶׁלֹּא הֻזְכַּר בְּפֵרוּשׁ סָמוּךְ לַדְּשָׁאִים מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב לְמִינוֹ לְבַסּוֹף חוֹזֵר עַל הָעֵץ וְעַל הַדֶּשֶׁא, וְהִנֵּה לְפִי דִּבְרֵי ר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא דְּלֹא אָמַר ה' לְמִינֵהוּ אֶלָּא לָעֵץ וְהַדְּשָׁאִים נָשְׂאוּ קַל וָחֹמֶר הִשְׁמִיעָנוּ הַכָּתוּב בַּמֶּה שֶׁחָזַר לוֹמַר וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ שֶׁהַדְּשָׁאִים נָשְׂאוּ הַקַּל וָחֹמֶר. וּלְמַאי דְּסוֹבֵר הַשַּׁ"ס אִם לֹא הָיוּ דִּבְרֵי ר' חֲנִינָא בַּר פַּפָּא שֶׁאוֹמְרוֹ לְמִינוֹ חוֹזֵר גַּם עַל הַדְּשָׁאִים, נִרְאֶה כִּי יַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁהַדְּשָׁאִים הֵבִינוּ הַדִּבְרִים עַל בֶּרֶן שֶׁמַּה שֶׁאָמַר לְמִינוֹ גַּם עַל הַדְּשָׁאִים הוּא אוֹמֵר, וְזֶה לֹא הָיָה מוּבָן לָנוּ מִפָּסוּק רִאשׁוֹן, וַהֲגַם שֶׁאָמַר בְּפָסוּק רִאשׁוֹן וַיְהִי כֵן אַף עַל פִּי כֵן אֵין מוּבָן אוֹמְרוֹ לְמִינוֹ אִם חוֹזֵר לְכָל הָאָמוּר בַּפָּסוּק, וּבָא הַכָּתוּב הַב' וְהִכְרִיעַ שֶׁחוֹזֵר אוֹמְרוֹ לְמִינֵהוּ לְכָל הָאָמוּר בַּכָּתוּב, וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיֹּאמַר ה' בְּסֵדֶר הַדִּבְרִים הַנֶּאֱמָרִים בְּעִנְיָן זֶה שֶׁפֵּרוּשׁ דְּבָרָיו הֵם כְּמוֹ שֶׁפָּעֲלוּ הַדְּשָׁאִים:

וְהוֹדִיעֲנוּ הַכָּתוּב בְּמִפְעַל הוֹצָאַת הָעֵץ כִּי הָאָרֶץ לֹא קִיְּמָה מַאֲמַר הַבּוֹרֵא שֶׁהוּא אָמַר לָהּ עֵץ פְּרִי שֶׁעֵץ עַצְמוֹ יִהְיֶה טַעֲמוֹ כְּטַעַם פְּרִי וְהִיא הוֹצִיאָה עֵץ עוֹשֵׂה פְּרִי וְלֹא כֵּן הָעֵץ עַצְמוֹ:

וְאֵל זֶה אַבִּיט אֵיךְ תִּמְרֹד הָאָרֶץ בְּרוֹקַע הָאָרֶץ, וּמַה גַּם כִּי אֵין לָהּ יֵצֶר הָרַע, שֶׁלֹּא הוֹכִיחוּ חֲכָמִים (בְּרָכוֹת ס"א) שֶׁיֵּשׁ לָהּ יֵצֶר הָרַע כִּי אִם לִבְהֵמָה מִדְּבָעֲטָה וְכוּ' וּפֵרַשְׁנוּהוּ בִּמְקוֹמוֹ (בְּסֶפֶר חֵפֶץ ה') כִּי לְצַד שֶׁהִיא צְרִיכָה לְחוּשׁ הַיֵּצֶר לְהִזָּקֵק עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהּ יֵצֶר הַמְחַמֵּם אֲבָל הָאָרֶץ לֹא מָצִינוּ לָהּ שֶׁיֵּשׁ לָהּ יֵצֶר הָרַע שֶׁיַּסִּיתָהּ לִמְרֹד מֶרֶד לַעֲבֹר פִּי ה':

עוֹד יֵשׁ לַחְקֹר זֹאת כִּי לֹא מָצִינוּ מֻזְכָּר בַּבְּרִיאָה שֶׁאָמַר ה' שֶׁתּוֹצֵא הָאָרֶץ אִילָנֵי סְרָק לְתַשְׁמִישׁ עֵצִים וְאָנוּ רוֹאִים שֶׁגְּדֵלָה בְּחִינַת הָעֵצִים שֶׁהֵם בָּעוֹלָם אֵין קֵץ רַבּוּ מֵאִילָנֵי פֵּרוֹת. וְלָזֶה אֶפְשָׁר לוֹמַר כִּי קֹדֶם קִלְלַת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֵרַרְהּ ה' הָיוּ כָּל הָאִילָנוֹת עוֹשִׂים פֵּרוֹת אֶלָּא אַחַר שֶׁקִּלֵּל הָאֲדָמָה נִתְמַעֵט כֹּחָהּ וְלֹא הָיוּ כָּל הָאִילָנוֹת עוֹשִׂים פֵּרוֹת אֶלָּא קוֹצִים וְדַרְדָּרִים:

אָכֵן פֵּרוּשָׁן שֶׁל דְּבָרִים הוּא כִּי הָאָרֶץ דִּקְדְּקָהּ בְּחָכְמַת ה' אֲשֶׁר יָסַד בָּהּ דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ג') בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ דִּקְדְּקָה מַאֲמַר ה' לָהּ שֶׁתּוֹצֵא עֵץ פְּרִי עוֹשֶׂה פְּרִי שֶׁסּוֹבֵל ב' דְּרָכִים, הָאֶחָד שֶׁיִּהְיֶה הָעֵץ טַעֲמוֹ כְּטַעַם פִּרְיוֹ שֶׁאָז תִּהְיֶה הַכַּוָּנָה שֶׁיִּהְיֶה הָעֵץ פְּרִי וְגַם עוֹשֶׂה פְּרִי. וּמֵאוֹמְרוֹ עוֹשֶׂה פְּרִי פֵּרְשָׁה דֶּרֶךְ אַחֵר שֶׁהַכַּוָּנָה הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ עֵץ פְּרִי לְבַד וְעוֹשֶׂה פְּרִי לְבַד פֵּרוּשׁ עֵץ שֶׁיַּעֲשֶׂה פְּרִי לְבַד מֵהָרִאשׁוֹן וְהֵם ב' מִינִים. וְטַעַם שֶׁלֹּא אָמַר וְעוֹשֶׂה פְּרִי בְּוא"ו שֶׁלֹּא לְהָבִין שֶׁיִּהְיֶה הָעֵץ עַצְמוֹ פְּרִי וְעוֹד לוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה פְּרִי. גַּם בְּמַשְׁמָעוּת עֵץ פְּרִי יֵשׁ בָּהּ ב' דְּרָכִים, הָא' עֵץ שֶׁהוּא עַצְמוֹ פְּרִי, וְהַב' שֶׁהוּא רָאוּי לַעֲשׂוֹת פְּרִי וְהוּא אֵינוֹ עוֹשֶׂה פְּרִי, וְנִתְחַכְּמָה הָאֲדָמָה וְהוֹצִיאָה ג' מִינִים הַנִּשְׁמָעִים בְּדִבְרֵי ה' לְרֹב זְרִיזוּתָהּ, הָא'

(יג) **וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי׃**

יג **וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם תְּלִיתָאִי׃**

(יד) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיַּע הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים׃**

יד **וַאֲמַר יְיָ יְהוֹן נְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַפְרָשָׁא בֵּין יְמָמָא וּבֵין לֵילְיָא וִיהוֹן לְאָתִין וּלְזִמְנִין וּלְמִמְנֵי בְּהוֹן יוֹמִין וּשְׁנִין׃**

רש״י ◄ **יְהִי מְאֹרֹת וְגוֹ׳** • מִיּוֹם רִאשׁוֹן נִבְרְאוּ, וּבָרְבִיעִי צִוָּה עֲלֵיהֶם לְהִתָּלוֹת בָּרָקִיעַ. וְכֵן כָּל תּוֹלְדוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ נִבְרְאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נִקְבַּע בַּיּוֹם שֶׁנִּגְזַר עָלָיו, הוּא שֶׁכָּתוּב: ״אֵת הַשָּׁמַיִם״, לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם, ״וְאֵת הָאָרֶץ״, לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֶיהָ. **יְהִי מְאֹרֹת** • חָסֵר וָיו״ו כְּתִיב, עַל שֵׁם שֶׁהוּא יוֹם מְאֵרָה, לִפֹּל אַסְכָּרָה בְּתִינוֹקוֹת, הוּא שֶׁשָּׁנִינוּ: ׳בְּרִבִיעִי, הָיוּ מִתְעַנִּים עַל אַסְכָּרָה, שֶׁלֹּא תִּפֹּל בַּתִּינוֹקוֹת׳. **לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה** • מִשֶּׁנִּגְנַז הָאוֹר הָרִאשׁוֹן, אֲבָל בְּשִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שִׁמְּשׁוּ הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ הָרִאשׁוֹנִים יַחַד, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. **וְהָיוּ לְאֹתֹת** • כְּשֶׁהַמְּאוֹרוֹת לוֹקִין, סִימָן רַע הוּא לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י): ״וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל תֵּחַתּוּ״, בַּעֲשׂוֹתְכֶם רְצוֹן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֵין אַתֶּם צְרִיכִין לִדְאֹג מִן הַפֶּרְעָנוּת. **וּלְמוֹעֲדִים** • עַל שֵׁם הָעָתִיד, שֶׁעֲתִידִים יִשְׂרָאֵל לְהִצְטַוּוֹת עַל הַמּוֹעֲדוֹת, וְהֵם נִמְנִים לְמוֹלַד הַלְּבָנָה. **וּלְיָמִים** • שִׁמּוּשׁ הַחַמָּה חֲצִי יוֹם, וְשִׁמּוּשׁ הַלְּבָנָה חֶצְיוֹ, הֲרֵי יוֹם שָׁלֵם. **וְשָׁנִים** • לְסוֹף שס״ה יָמִים (סִפְּרִים אַחֲרִים: וּרְבִיעַ יוֹם), יִגְמְרוּ מַהֲלָכָן בְּי״ב מַזָּלוֹת הַמִּשְׁרְתִים אוֹתָם, וְהִיא שָׁנָה. (סִפְּרִים אַחֲרִים: וְהוּא שס״ה יוֹם וּרְבִיעַ יוֹם), וְחוֹזְרִים וּמַתְחִילִים פַּעַם שְׁנִיָּה לְסַבֵּב בַּגַּלְגַּל כְּמַהֲלָכָן הָרִאשׁוֹן.

(טו) **וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיַּע הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃**

טו **וִיהוֹן לִנְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַנְהָרָא עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵן׃**

רש״י ◄ **וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת** • עוֹד זֹאת יְשַׁמְּשׁוּ, שֶׁיָּאִירוּ לָעוֹלָם.

אור החיים על התורה

הֵם אִילָנוֹת שֶׁעוֹשִׂים פֵּרוֹת וְאֵין טַעַם עֵצָם כְּטַעַם פִּרְיָם, וְהַב׳ שֶׁעוֹשִׂים פֵּרוֹת וְטַעַם עֵצוֹ כְּטַעַם פִּרְיוֹ וְהוּא עֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע שֶׁאָמְרוּ ז״ל (ב״ר פט״ו) שֶׁהָיָה טַעַם עֵצוֹ כְּטַעַם פִּרְיוֹ, וְהַג׳ הוּא עֵץ שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְעֵץ פְּרִי וְהֵם אִילָנֵי סָרָק וַהֲרֵי הִיא נִזְדָּרְזָה לַעֲשׂוֹת כָּל הַנִּשְׁמַע, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא וְגוֹ׳ וְעֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי דְּקֻדַּק לוֹמַר וְעֵץ בְּתוֹסֶפֶת וָא״ו, לְלֹא צֹרֶךְ כְּמוֹ שֶׁכֵּן דִּבֵּר הַכָּתוּב בְּסָמוּךְ בְּדִבְרֵי ה׳ שֶׁלֹּא הָצְרַךְ לוֹמַר וְעֵץ בְּתוֹסֶפֶת ו׳ נִתְכַּוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר מִלְּבַד שְׁאָר עֵצִים שֶׁהוֹצִיאָה הוֹצִיאָה עוֹד עֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי וְכָאן רִבָּה עֵץ פְּרִי שֶׁאָמְרוּ ז״ל שֶׁעֵץ הַדַּעַת הָיָה טַעַם עֵצוֹ כְּטַעַם פִּרְיוֹ. וְאֶפְשָׁר דְּכָלַל גַּם כֵּן עֵצִים שֶׁאֵינָם עוֹשִׂים פְּרִי שֶׁיֶּשְׁנָם בָּעוֹלָם לִכְשֶׁנֹּאמַר שֶׁהָיוּ קֹדֶם קִלְקֹלַת הָאֲדָמָה וְטַעַם שֶׁקִּלֵּל ה׳ הָאֲדָמָה. לְמָאן דְּאָמַר עַל אֲשֶׁר שִׁנְּתָה אֲפָרֵשׁ בִּמְקוֹמוֹ בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא: תורה יג

יד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת. טַעַם אוֹמְרוֹ יְהִי לְשׁוֹן יָחִיד עַל ב׳. בָּזֶה רָמַז כִּי א׳ מֵהֶם הוּא הַמֵּאִיר בַּיּוֹם וְלָזֶה אָמַר לְשׁוֹן רַבִּים, וּבְאֶמְצָעוּת שֶׁדִּבֵּר ה׳ בְּדֶרֶךְ זֶה הוּא שֶׁהָיָה מַה שֶׁהָיָה בְּתַכְלִית הַדָּבָר שֶׁנִּתְמַעֲטָה הַיְרֵחַ כְּאוֹמְרָם ז״ל (חֻלִּין ס:) כִּי אִם הָיָה ה׳ אוֹמֵר פֶּתַח דִּבְרָיו יִהְיוּ מְאוֹרוֹת בְּהֶכְרֵחַ הָיָה הַדָּבָר עוֹמֵד כֵּן כִּי דִּבֵּר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם. עוֹד נִרְאֶה בְּהָעִיר עוֹד אוֹמְרוֹ לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה אִם הַמְּאוֹרוֹת שְׁנֵיהֶם אֶחָד יְשַׁמֵּשׁ בַּיּוֹם וְאֶחָד יְשַׁמֵּשׁ בַּלַּיְלָה בַּמֶּה יָכֹר לַיְלָה מִיּוֹם כֵּיוָן שֶׁלַּיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר:

אָכֵן יִרְצֶה הַכָּתוּב לִהְיוֹת שֶׁקָּדַם בְּיוֹם רִאשׁוֹן וּבָרָא הָאוֹר וְתִמְצָא שֶׁאָמַר בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה ה׳ פְּעָמִים אוֹר וְרָמְזוּ ז״ל (תִּקּוּנִים ה׳) כִּי ה׳ אוֹרוֹת נִבְרְאוּ וְהִבְדִּילָם ה׳ לְנַחֲלָתוֹ לָעָתִיד לָבֹא לַצַּדִּיקִים, וְהֵן עַתָּה בְּיוֹם רְבִיעִי הֶאֱצִיל מֵהָאוֹרוֹת חֵלֶק הַמַּסְפִּיק לָעוֹלָם וּתְלָאוֹ בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם וְהוּא אוֹמְרוֹ יְהִי מְאֹרֹת פֵּרוּשׁ יְהִי חֵלֶק אֶחָד מֵאוֹרוֹת הַנִּבְרָאִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְהִתְנָה שֶׁלֹּא יִהְיוּ קְבוּעִים אֶלָּא שֶׁיְּסוֹבְבוּ כְּדֵי שֶׁבְּאֶמְצָעוּת הַסִּבּוּב יָכֹר יוֹם וְלַיְלָה, וְזֶה עֲשָׂה לְסִימָן הַכָּרַת הַיָּמִים הַמְקֻדָּשִׁים כְּאוֹמְרוֹ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וְגוֹ׳, וּכְשֶׁנֶּאֱצַל הַמְּאוֹר נֶאֱצְלוּ ב׳ חֲלָקִים וּשְׁנֵיהֶם לְשַׁמֵּשׁ מִדַּת יוֹם נִבְרְאוּ. וְלָזֶה תִּמְצָא (חֻלִּין ס:) שֶׁטָּעֲנָה הַיָּרֵחַ אִי אֶפְשָׁר לְב׳ מְלָכִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֶתֶר אֶחָד פֵּרוּשׁ בִּזְמַן אֶחָד וְכָךְ הוּבָא בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁאִם גְּבוּלוֹ שֶׁל יָרֵחַ הָיָה בַּלַּיְלָה וְשֶׁל שֶׁמֶשׁ בַּיּוֹם אֵין כֶּתֶר אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם אֶלָּא כָּל אֶחָד גְּבוּלוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְכֵן תִּמְצָא שֶׁאָמַר וְהָיוּ לִמְאוֹרוֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ בְּלֹא קְבִיעוּת זְמָן: תורה טו

טו) וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת וְגוֹ׳. מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב יַגִּיד כִּי צִוָּה ה׳ שֶׁיִּהְיֶה אוֹר הַמְּאוֹרוֹת בּוֹקֵעַ בַּשָּׁמַיִם וְעוֹד לוֹ

(טז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים:

טז וַעֲבַד יְיָ יָת תְּרֵין נְהוֹרַיָּא רַבְּרְבַיָּא יָת נְהוֹרָא רַבָּא לְמִשְׁלַט בְּיֹמָמָא וְיָת נְהוֹרָא זְעֻרָא לְמִשְׁלַט בְּלֵילְיָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא:

רש"י ◄ הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים וְגוֹ' • שָׁוִים נִבְרְאוּ, וְנִתְמַעֲטָה הַלְּבָנָה עַל שֶׁקִּטְרְגָה וְאָמְרָה: "אִי אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מְלָכִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד". **וְאֵת הַכּוֹכָבִים** • עַל־יְדֵי שֶׁמִּעֵט אֶת הַלְּבָנָה, הִרְבָּה צְבָאֶיהָ לְהָפִיס דַּעְתָּהּ.

(יז) וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ:

יז וִיהַב יָתְהוֹן יְיָ בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא לְאַנָּהָרָא עַל אַרְעָא:

(יח) וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְלַהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:

יח וּלְמִשְׁלַט בְּיֹמָמָא וּבְלֵילְיָא וּלְאַפְרָשָׁא בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

(יט) וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי:

יט וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם רְבִיעָאי:

(כ) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם:

כ וַאֲמַר יְיָ יִרְחַשׁוּן מַיָּא רְחֵשׁ נַפְשָׁא חַיְתָא וְעוֹפָא יְפָרַח עַל אַרְעָא עַל אַפֵּי רְקִיעָא דִשְׁמַיָּא:

אור החיים על התורה

שֶׁיָּאִיר בָּאָרֶץ פְּרוּשׁ שֶׁיָּאִירוּ הַמְּאוֹרוֹת בְּכָל הֶקֵּף הַשָּׁמַיִם וְגַם יַגִּיעַ אוֹרָם עַד לְמִטָּה לָאָרֶץ. עוֹד יִרְצֶה כִּי הֵכִינָם ה' שֶׁיָּאִירוּ תֹּקֶף אוֹרָן בָּרָקִיעַ וּמֵהָאוֹר הַמִּתְפַּשֵּׁט בָּרָקִיעַ תָּאִיר אֶרֶץ כִּי אֵין כֹּחַ בָּאָרֶץ לִסְבֹּל תֹּקֶף אוֹר הַמְּאוֹרוֹת וְהוּא שֶׁדִּקְדֵּק לוֹמַר לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם פְּרוּשׁ כִּי שָׁם יָאִירוּ, וְאוֹמְרוֹ לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ פְּרוּשׁ כִּי מֵאוֹר הַבָּהִיר בַּשְּׁחָקִים תָּאִיר אֶרֶץ. וּלְדִבְרֵיהֶם ז"ל (חֲגִיגָה יב:) כִּי הַמְּאוֹרוֹת בָּרָקִיעַ שְׁנֵי אֵין מְאוֹר הַמְּאוֹרוֹת בּוֹקֵעַ אֶלָּא בַּשָּׁמַיִם וְהַשָּׁמַיִם ב' הֵם מְאִירִים לָאָרֶץ. וּמַה שֶּׁאָמְרוּ ז"ל (יוֹמָא כח:) יוֹמָא דְּעִיבָא כּוּלֵּיה שִׁמְשָׁא, אֵינוֹ מַכְחִישׁ דִּבְרֵינוּ כִּי עַל כָּל פָּנִים מְקוֹם הַשָּׁמֶשׁ הֲגַם שֶׁמִּתְפַּשֵּׁט תֹּקֶף הַשָּׁמֶשׁ לִצְדָדִין יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּין מְקוֹם קְבִיעוּת הַשָּׁמֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תֹּקֶף יוֹתֵר מִצְּדָדָיו וְיוֹמָא דְּעִיבָא חוֹזֵר פַּעַם שֵׁנִי וּמִתְפַּשֵּׁט תֹּקֶף הַשָּׁמֶשׁ הַנִּשְׁאָר מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הָאָרֶץ שֶׁעוֹר שֶׁתּוּכַל לִסְבֹּל חוֹזֵר וּמִתְפַּשֵּׁט בְּגֹבַהּ הַשָּׁמַיִם בְּאֶמְצָעוּת הָעֲנָנִים וְהֵינוּ כּוּלֵּיה שִׁמְשָׁא: תורה טז

טז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים וְגוֹ'. טַעַם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בַּמֶּה שֶׁאָמַר כְּבָר וַיְהִי כֵּן עַל כָּל הָאָמוּר. כִּי מַעֲשֶׂה זֶה הוּא מַעֲשֶׂה חָדָשׁ שֶׁאַחַר שֶׁנִּתְמַעֲטָה הַיָּרֵחַ כָּאָמוּר בְּדִבְרֵיהֶם תִּקֵּן ה' וְקָבַע מַעֲשֶׂה חָדָשׁ שֶׁקָּבַע מֶמְשָׁלָה לַיָּרֵחַ בַּלַּיְלָה כִּי בַּיּוֹם אֵין לָהּ מֶמְשָׁלָה לִפְנֵי אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וְלִזֶּה לָהּ הַכּוֹכָבִים וְאֵין בָּזֶה הַכְּפִיּוּת לְמַה שֶׁאָמַר ה' בִּתְחִלַּת דְּבָרָיו, כִּי כְּבָר רָמַז אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ כְּמוֹ שֶׁדִּיַּקְתִּי בְּאוֹמְרוֹ יְהִי. וְהֲגַם שֶׁפֵּרַשְׁנוּ אוֹתָהּ בְּאֹפֶן אַחֵר סוֹבֶלֶת הִיא ב' הַפֵּרוּשִׁים: תורה יז

יז) וַיִּתֵּן אֹתָם. לֹא הִסְפִּיק לוֹמַר וַיְהִי כֵּן. כִּי רָצָה לְהוֹדִיעֵנוּ כִּי ה' נָתַן בְּתוֹרַת מִתְּנַת חִנָּם דָּבָר זֶה לְהָאִיר לָעוֹלָם כְּאוֹמְרָם ז"ל בַּמִּדְרָשׁ (ב"ר פ"ו) יְעָיֵן שָׁם. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁהוֹדִיעָם כִּי אֵינָם מְאִירִים לָעוֹלָם לְצַד שֶׁרָאוּיִים לְאוֹר דְּאִם כֵּן כָּל זְמַן שֶׁיִּרְאוּ הַמְּאוֹרוֹת כִּי יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל מַשְׁחִיתִים דַּרְכָּם יַאַסְפוּ נָגְהָם. גַּם בְּאֶמְצָעוּת אֵיזוֹ סִבָּה יַחְפְּצוּ לֶאֱסֹף נָגְהָם כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (פְּתִיחְתָּא לְאֵיכָה רַבְּתִי) שֶׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לַשֶּׁמֶשׁ בְּחָרְבַּן הַבַּיִת לָמָּה לֹא חָשַׁכְתָּ אוֹרְךָ כְּשֶׁנִּכְנַס אוֹיֵב לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְכוּ', לָזֶה אָמַר ה' כִּי הֵם נְתוּנִים לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וּמַעֲתָּה אֵינָם בִּרְשׁוּת עַצְמָן וּמֻכְרָחִים הֵם בְּמַעֲשֵׂיהֶם לְהָאִיר וְאֵין סִבָּה מוֹנַעַת. וּבָזֶה הֵאִירוּ עֵינֵינוּ לָמָּה חָזַר פַּעַם ב' הַכָּתוּב לוֹמַר וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם הֲלֹא כְּבָר אָמַר הַמָּאוֹר הַגָּדוֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְגוֹ'. וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"ר פ"ו) דָּרְשׁוּ שֶׁהַכָּתוּב רוֹמֵז אֶל הַצַּדִּיקִים יְעָיֵן שָׁם דִּבְרֵיהֶם. אֲבָל לְפִי הַפֵּשֶׁט אֵין צֹרֶךְ לַחֲזוֹר וְלוֹמַר, וּלְדַרְכֵּנוּ הֶצְרַךְ לַחֲזוֹר וְלוֹמַר מִטַּעַם אוֹמְרוֹ וַיִּתֵּן כִּי נְתוּנִים נְתוּנִים הֵמָּה מֵעַתָּה הִנֵּה אֵינָם בִּרְשׁוּת עַצְמָן וְחִיּוּב אֲחֵרִים עֲלֵיהֶם, לָזֶה חָזַר וְאָמַר כִּי מֶמְשַׁלְתָּם בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת אֶלָּא דַּוְקָא לִבְחִינָה זוֹ לְהָאִיר דַּוְקָא אֵין בִּידָם לְשַׁנּוֹת אֲבָל בִּשְׁאָר הַמֶּמְשָׁלוֹת שֶׁיֶּשְׁנָם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה הַמְיֻחָדִים לָהֶם הֵן הֵנָּה הַמּוֹשְׁלִים: **וְטַעַם** שֶׁחָזַר לוֹמַר עוֹד וּלְהַבְדִּיל כָּאן צִוָּה לָהֶם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ זֶה לְגֶדֶר שֶׁל זֶה וְכָל אֶחָד מְצֻוֶּה עַל גְּבוּלוֹ לְבַל

רש"י ◄ **נֶפֶשׁ חַיָּה** • שֶׁיְּהֵא בָּהּ חִיּוּת. שֶׁרֶץ • כָּל דָּבָר חַי שֶׁאֵינוֹ גָּבֹהַּ מִן הָאָרֶץ, קָרוּי שֶׁרֶץ: בָּעוֹף, כְּגוֹן זְבוּבִים. בִּשְׁקָצִים, כְּגוֹן נְמָלִים וְחִפּוּשִׁים וְתוֹלָעִים. וּבַבְּרִיּוֹת, כְּגוֹן חֹלֶד וְעַכְבָּר וְחֹמֶט וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, וְכָל הַדָּגִים.

(כא) **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:**

כא **וּבְרָא יְיָ יָת תַּנִּינַיָּא רַבְּרְבַיָּא וְיָת כָּל נַפְשָׁא חַיְּתָא דְּרָחֵשָׁא דִּי אַרְחִישׁוּ מַיָּא לִזְנֵיהוֹן וְיָת כָּל עוֹפָא דְּפָרַח לִזְנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:**

רש"י ◄ **הַתַּנִּינִם** • דָּגִים גְּדוֹלִים שֶׁבַּיָּם. וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה: הוּא לִוְיָתָן וּבֶן זוּגוֹ, שֶׁבְּרָאָם זָכָר וּנְקֵבָה, וְהָרַג אֶת הַנְּקֵבָה וּמְלָחָהּ לַצַּדִּיקִים לְעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאִם יִפְרוּ וְיִרְבּוּ - לֹא יִתְקַיֵּם הָעוֹלָם בִּפְנֵיהֶם. "הַתַּנִּינִם" כְּתִיב. **נֶפֶשׁ הַחַיָּה** • נֶפֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה עמוד 16 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קְנֵה לְךָ חָבֵר

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים

הוּא לִוְיָתָן וּבֶן זוּגוֹ (א, כא. ובפירוש רש"י)

יֵשׁ לְפָרֵשׁ זֶה עַל־פִּי דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת:

בַּסֵּפֶר "לִקּוּטֵי תּוֹרָה" (שמיני יח, ב) מְבָאֵר אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן שֶׁלְּוִיָּתָן הוּא "לְשׁוֹן הִתְחַבְּרוּת כְּמוֹ הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי", וּמְרַמֵּז עַל צַדִּיק שֶׁמִּחְבָּר כָּל כָּלוֹ לַעֲבוֹדַת ה'.

וְהִנֵּה, הָיָה אֶפְשָׁר לַחְשֹׁב שֶׁאַף שֶׁכְּלָל גָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת ה' הוּא "קְנֵה לְךָ חָבֵר", שֶׁבִּשְׁבִיל לְהַצְלִיחַ בַּעֲבוֹדַת ה' צָרִיךְ כָּל אֶחָד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חָבֵר, שֶׁיַּעַזְרוּ אֶחָד לְרֵעֵהוּ לְהִתְגַּבֵּר עַל כָּל הַמִּכְשׁוֹלִים, הֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁזֶּהוּ רַק בְּנוֹגֵעַ לַאֲנָשִׁים רְגִילִים, אֲבָל כְּשֶׁמְּדֻבָּר בַּאֲנָשִׁים שֶׁהֵם בְּדַרְגַּת "לִוְיָתָן", אוּלַי אֵין הֵם צְרִיכִים לְ"חָבֵר", וְיְכוֹלִים לְהִסְתַּדֵּר לְבַד בַּעֲבוֹדַת ה'.

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה מֵהַלִּוְיָתָן שֶׁגַּם לוֹ בָּרָא ה' "בֶּן זוּג", לְהַרְאוֹת שֶׁגַּם אֵצֶל מִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ לְקוֹנוֹ הִיא בְּאֹפֶן גָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר, גַּם הוּא צָרִיךְ לְ"חָבֵר" וּ"בֶן זוּג" בַּעֲבוֹדַת ה'.

(וּמִכָּאן רְאִיָּה עַד הֵיכָן חָשׁוּב "חָבֵר" וּ"בֶן זוּג" בַּעֲבוֹדַת ה' אֵצֶל כָּל אֶחָד, וּבְקַל־וָחֹמֶר מֵאֵלּוּ שֶׁבִּבְחִינַת "לִוְיָתָן").

אור החיים על התורה

יֵעָבֵר שֶׁבָּזֶה יִהְיֶה נִכָּר יוֹם מִלַּיְלָה: תורה יח

כ) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ שֶׁיִּתְהַוּוּ מֵהַמַּיִם בְּרִיּוֹת וְדָבָר זֶה אֵינוֹ בִּתְמִידוּת אֶלָּא בִּשְׁעַת מַאֲמַר הַבְּרִיאָה וְאוֹתָם הַבְּרִיּוֹת שֶׁשָּׁרְצוּ הַמַּיִם עָמְדוּ לְעוֹלָם כְּמִין הַבְּהֵמִי אֲשֶׁר הוֹצִיאָה הָאָרֶץ שֶׁלֹּא הוֹצִיאָה אֶלָּא בִּשְׁעַת הַמַּאֲמָר וְעָמְדוּ לְעוֹלָם כְּמִצְוַת ה' לָהֶם שֶׁיִּשְׁרְצוּ וְיִפְרוּ וְיִרְבּוּ. וְאוֹמְרוֹ שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה הֵם הַדָּגִים. וְאָמַר לְשׁוֹן שֶׁרֶץ לְהַפְרִישׁ בֵּינוֹ וּבֵין הַמְּעוֹפֵף כִּי זֶה אֵין לוֹ כֹּחַ אֶלָּא בְּסָמוּךְ מִמֶּשׁ לָאָרֶץ, וְהַמְּעוֹפֵף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִסָּמֵךְ וְעוֹד לוֹ שֶׁיַּגְבִּיהַּ עַד לַשָּׁמַיִם כְּאוֹמְרוֹ עַל פְּנֵי רְקִיעַ וְזוּלַת מַאֲמָר זֶה לֹא הָיוּ הָעוֹפוֹת מַגְבִּיהִים עַד לַשָּׁמַיִם: **וְאוֹמְרוֹ** רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם פֵּרוּשׁ רָקִיעַ הַנִּקְרָא שָׁמַיִם. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת לְדִבְרֵיהֶם ז"ל שֶׁאָמְרוּ (ב"ר פ"ו) וְזֶה לְשׁוֹנָם הֵיכָן חַמָּה וּלְבָנָה בָּרָקִיעַ ב' שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם מִקְרָא מְלֵא הוּא וְאַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה פֵּרְשׁוּהָ (נְחֶמְיָה ט) אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הֵיכָן הֵם צְבָאָם בְּרָקִיעַ ב' ע"כ. לְדִבְרֵיהֶם ז"ל מַה יֵּעָנוּ בְּפְסוּק זֶה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם:

וְנִרְאֶה כִּי עַל פִּי הַנִּקְדּוֹת יִשְׁתַּנֶּה כְּתוּב זֶה מִקְרָא דְּוַיִּתֵּן אֹתָם וְגוֹ' כִּי כָּאן כָּתַב קָמַ"ץ תַּחַת רֵי"ש שֶׁל רָקִיעַ וְשָׁם כָּתַב שְׁבָ"א תַּחַת הָרֵי"ש שֶׁל רְקִיעַ וְהִנֵּה כְּשֶׁאָמַר רְקִיעַ בְּשְׁבָ"א יַגִּיד שֶׁהוּא סָמוּךְ פֵּרוּשׁ רְקִיעַ שֶׁל שָׁמַיִם וּכְשֶׁיֹּאמַר רָקִיעַ בְּקָמַ"ץ אֵינוֹ סָמוּךְ לַשָּׁמַיִם וּפֵרוּשׁ הוּא רָקִיעַ וְהוּא הַנִּקְרָא שָׁמַיִם וּבָזֶה לֹא קָשֶׁה וְהָבֵן: תורה כא

כא) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ הוֹסִיף ה' כֹּחַ בְּב' פְּרָטֵי הַבְּרִיאָה שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הַמַּיִם, וּמַה שֶּׁחָזַר לוֹמַר וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה וְגוֹ' וְלֹא הִסְפִּיקוּ הַמַּיִם לְהוֹצִיאָם מַה שֶּׁלֹּא מָצִינוּ שֶׁעָשְׂתָה הָאֲדָמָה בְּהוֹצָאַת הַדְּשָׁאִים וְהָעֲשָׂבִים שֶׁהִסְפִּיקָה אִמְרַת ה' לָהּ. דַּע כִּי אֵין הַמַּצְמִיחַ וְלֹא הַבּוֹרֵא בּוֹרֵא יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ בְּכֹחַ תּוֹלַדְתּוֹ כִּי אֵיךְ יִתֵּן אָדָם מַה שֶּׁאֵין בּוֹ, וְהִנֵּה הַמַּיִם וְהֶעָפָר הֵם מְחִסְרֵי רוּחַ הַחִיּוּנִית וּמִמֵּין לָהֶם רוּחַ לְתֵת בִּבְרוּאֵיהֶם. וַהֲגַם כִּי הָאָרֶץ וְהַמַּיִם יֵשׁ בָּהֶם חִיּוּנִיּוּת דַּק עַד מְאֹד, הֲגַם שֶׁיִּתְּנוּ מִמֶּנּוּ לֹא יִתְּנוּ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁבָּהֶם וְזֶה לֹא יַסְפִּיק לַדָּגִים וְלָעוֹפוֹת, אֲשֶׁר עַל כֵּן לֹא הִסְפִּיק כֹּחָם וְהֶצְרַךְ ה' לִבְרֹא לָהֶם רוּחַ הַחִיּוּנִית וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּבְרָא וְגוֹ' וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ וְגוֹ'. וַהֲגַם שֶׁבְּצַוּוֹתוֹ לַמַּיִם אָמַר יִשְׁרְצוּ שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה, פֵּרוּשׁ שֶׁרֶץ שֶׁתִּהְיֶה בּוֹ הֲכָנָה לְקַבֵּל נֶפֶשׁ חַיָּה, כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי הַחִיּוּנִי יִרְצֶה הֲכָנָה וְהוּא אֶמְצָעִי בֵּינוֹ לְבֵין הַחֹמֶר וְזֶה יָשְׁנוֹ בְּכֹחַ הַמַּיִם לַעֲשׂוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחָם כֹּחַ רוּחָנִי דַּק. וּבַתַּנִּינִים הַגְּדוֹלִים עָשָׂה ה' שִׁנּוּי בִּבְרִיאָתָם כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְלֹא אָמַר בְּדָרְכָּן כְּלָל וַיִּבְרָא נֶפֶשׁ הַתַּנִּינִם וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ וְגוֹ' בְּזֶה גִּלָּה הַכָּתוּב כִּי מְשֻׁנִּים הֵם מִכָּל מַה שֶּׁבַּיָּם שֶׁמִּלְּבַד שֶׁהוֹלִיד בָּהֶם נֶפֶשׁ גַּם בְּכֹחַ בְּרִיאָתָם עַצְמָהּ בָּרָא ה' בָּהֶם כֹּחַ נוֹסָף אֲשֶׁר אֵין כֹּחַ בַּיָּם לַעֲשׂוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. וְזֶה הוּא הַדָּג הַמְפֹלָא לִוְיָתָן זֶה, וּכְבָר דִּבְּרוּ מְפֹרָשִׁים בְּדִבְרֵיהֶם ז"ל (ב"ב עד:) וְטַעַם שֶׁלֹּא אָמַר בִּבְרִיאָה זוֹ וַיְהִי כֵּן, אֵין לוֹ מָקוֹם

(כב) וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ
אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ׃

כב וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ לְמֵימַר פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ
יָת מַיָּא בְּיַמְמַיָּא וְעוֹפָא יִסְגֵּי בְּאַרְעָא׃

רש"י ◄וַיְבָרֶךְ אֹתָם • לְפִי שֶׁמְּחַסְּרִים אוֹתָם, וְצָדִין מֵהֶם וְאוֹכְלִין אוֹתָם, הֵצְרְכוּ לִבְרָכָה, וְאַף הַחַיּוֹת הֵצְרְכוּ לִבְרָכָה, אֶלָּא מִפְּנֵי הַנָּחָשׁ שֶׁעָתִיד לִקְלָלָה, לְכָךְ לֹא בֵּרְכָן, שֶׁלֹּא יְהֵא הוּא בַּכְּלָל. פְּרוּ • לְשׁוֹן פְּרִי, כְּלוֹמַר עֲשׂוּ פֵּרוֹת. וּרְבוּ • אִם לֹא אָמַר אֶלָּא "פְּרוּ", הָיָה אֶחָד מוֹלִיד אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר, וּבָא "וּרְבוּ", שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה.

(כג) וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי׃

כג וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹם חֲמִישָׁאי׃

(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ
בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן׃

כד וַאֲמַר יְיָ תַּפֵּק אַרְעָא נַפְשָׁא חַיְתָא לְזַנָּהּ
בְּעִיר וּרְחֵשׁ וְחֵוַת אַרְעָא לְזַנָּהּ וַהֲוָה כֵן׃

רש"י ◄תּוֹצֵא הָאָרֶץ • הוּא שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁהַכֹּל נִבְרָא מִיּוֹם רִאשׁוֹן, וְלֹא הֵצְרְכוּ אֶלָּא לְהוֹצִיאָם. נֶפֶשׁ חַיָּה • שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת. וָרֶמֶשׂ • הֵם שְׁרָצִים, שֶׁהֵם נְמוּכִים וְרוֹמְשִׂים עַל הָאָרֶץ וְנִרְאִים כְּאִלּוּ נִגְרָרִים, שֶׁאֵין הִלּוּכָן נִכָּר. כָּל לְשׁוֹן "רֶמֶשׂ" וְ"שֶׁרֶץ", בִּלְשׁוֹנֵנוּ קונמוברי"ש.

(כה) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־
הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ
וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃

כה וַעֲבַד יְיָ יָת חֵוַת אַרְעָא לְזַנָּהּ וְיָת בְּעִירָא
לְזַנָּהּ וְיָת כָּל רִחֲשָׁא דְאַרְעָא לְזִנּוֹהִי וַחֲזָא יְיָ
אֲרֵי טָב׃

רש"י ◄וַיַּעַשׂ • תִּקְּנָם בְּצִבְיוֹנָם, בְּתִקּוּנָן וּבְקוֹמָתָן.

(כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ
וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־
הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃

כו וַאֲמַר יְיָ נַעֲבִיד אֵינָשָׁא בְּצַלְמָנָא
כִּדְמוּתָנָא וְיִשְׁלְטוּן בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא
דִשְׁמַיָּא וּבִבְעִירָא וּבְכָל אַרְעָא וּבְכָל רִחֲשָׁא
דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא׃

אור החיים על התורה

כִּי לֹא יִצְטָרֵךְ לוֹמַר וַיְהִי כֵן אֶלָּא כְּשֶׁלֹּא יִזְכֹּר אֶלָּא אִמְרוֹת ה' לְבַד תַּגִּיד הַתּוֹרָה וַיְהִי כֵן כִּי אָמַר וַתֶּהִי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁאוֹמֵר וַיִּבְרָא יֵשׁ בִּכְלָלוֹ אֲמִירָה יֵשׁ בִּכְלָלוֹ הֲוָיָה: תורה כב

כב) וַיְבָרֶךְ טַעַם שֶׁהָצְרְכוּ ה' לְבָרֵךְ שֶׁרֶץ הַמַּיִם מַה שֶּׁלֹּא עָשָׂה כֵּן בַּנִּבְרָאִים הַיּוֹצְאִים מִן הָאָרֶץ. וְעוֹד לוֹ שֶׁגַּם בְּתוֹלְדוֹת הַמַּיִם עַצְמָם הִטִּיל קִנְאָה שֶׁלֹּא בֵּרֵךְ שֶׁרֶץ הָעוֹף. נִרְאֶה כִּי הַדָּבָר צָרִיךְ לִהְיוֹת כֵּן מִטַּעַם הֶכְרֵחִי לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ כִּי מַה שֶּׁצִּוָּה ה' לַמַּיִם שֶׁיִּשְׁרְצוּ אֵינוֹ אֶלָּא לְפִי שָׁעָה וְלֹא לְאַחֲרֵי כֵּן וּלְקִיּוּם הַמִּין צִוָּה ה' שֶׁיִּפְרוּ וְיִרְבּוּ שֶׁאִם לֹא כֵּן הֲרֵי מִינָם כָּלָה, וְלִהְיוֹת שֶׁכְּפִי טֶבַע הַנִּבְרָאִים אֲשֶׁר בָּרָא ה' כֹּחַ הַמּוֹלִיד הִיא יְסוֹד הָאֵשׁ כִּי טֶבַע הַקֹּר אַדְרַבָּה יַפְסִיד כֹּחַ הַהוֹלָדָה. וְצֵא וּלְמַד מֵחָכְמַת הַטֶּבַע גַּם מִדִּבְרֵיהֶם ז"ל (שַׁבָּת קנו.:) שֶׁאָמַר ה' לְאַבְרָהָם מַאי דַּעְתֵּיךְ דְּקַאי צָדָק וְכוּ' דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה מא) צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יְעַיֵּן שָׁם דִּבְרֵיהֶם, וּכְפִי זֶה הַדָּגִים אֵין לָהֶם מְציאוּת כְּפִי טֶבַע הַקָּבוּעַ בַּנִּבְרָאִים לְהוֹלִיד אֲשֶׁר עַל כֵּן חָזַר ה' בְּמַאֲמָרוֹ הַנִּכְבָּד וּבֵרְכָם לֵאמֹר פְּרוּשׁ כַּוָּנַת הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָם הוּא לוֹמַר שֶׁיּוּכְלוּ לְהוֹלִיד וְלֹא יִמְנְעֵם קְרִירוּת הַמַּיִם וְלֹא יִצְטָרְכוּ לָצֵאת חוּץ לַמַּיִם לְהִתְחַמֵּם בָּאָרֶץ כְּדֶרֶךְ הַתַּרְנְגוֹלִים (בֵּיצָה ז) דְּסַפְנֵי מֵאַרְעָא אֶלָּא תּוֹךְ הַמַּיִם יַעֲשׂוּ פְּרִי וְהוּא אוֹמְרוֹ וּמִלְאוּ אֶת הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְקָשֶׁה לָמָּה הֶצְרֵךְ לוֹמַר בַּיַּמִּים וְלֹא הִסְפִּיק בְּאוֹמְרוֹ וּמִלְאוּ אֶת הַמַּיִם אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁבְּתוֹךְ הַיַּמִּים שָׁם יִשְׁרְצוּ וְזוֹ הִיא בִּרְכַּת הַמְבָרֵךְ בָּרוּךְ הוּא. וְגָמַר אֹמֶר וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ כִּי הוּא יִרֶב כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ וְנָכוֹן: תורה כג

כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וְגוֹ'. גַּם זֶה לֹא הָיָה אֶלָּא לְפִי שָׁעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בִּבְרִיאַת שֶׁרֶץ הַמַּיִם. וְטַעַם שֶׁלֹּא הֶצְרַךְ לוֹמַר לָהֶם שֶׁיִּפְרוּ הֲלֹא הִטְבִּיעַ בָּהֶם הַהוֹלָדָה וְהֵם מֵעַצְמָם יֵלְדוּ אֶלָּא שֶׁצִּוָּה לָהֶם שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ וְהוּא אוֹמְרוֹ לְמִינָהּ וְגוֹ': תורה כה

כה) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים. פֵּרוּשׁ בְּרִיאַת נֶפֶשׁ הַחַיּוּנִית עַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּשֶׁרֶץ הַמַּיִם. וְרַשִּׁ"י פֵּרֵשׁ בְּאֹפֶן אַחֵר וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים: תורה כו

כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם וְגוֹ'.

רש"י ◄ **נַעֲשֶׂה אָדָם** • עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָמַדְנוּ מִכָּאן: לְפִי שֶׁהָאָדָם הוּא בִּדְמוּת הַמַּלְאָכִים וְיִתְקַנְּאוּ בוֹ, לְפִיכָךְ נִמְלַךְ בָּהֶם. וּכְשֶׁהוּא דָן אֶת הַמְּלָכִים הוּא נִמְלַךְ בְּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַחְאָב, שֶׁאָמַר לוֹ מִיכָה: "רָאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ, וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עוֹמֵד עָלָיו מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ". וְכִי יֵשׁ יָמִין וּשְׂמֹאל לְפָנָיו? אֶלָּא אֵלּוּ מַיְמִינִים לִזְכוּת וְאֵלּוּ מַשְׂמְאִילִים לְחוֹבָה, וְכֵן "בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָּמָא וּבְמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָּא". אַף כָּאן בְּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ נָטַל רְשׁוּת, אָמַר לָהֶם: יֵשׁ בְּעֶלְיוֹנִים כִּדְמוּתִי. אִם אֵין כִּדְמוּתִי בַּתַּחְתּוֹנִים, הֲרֵי יֵשׁ קִנְאָה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית. **נַעֲשֶׂה אָדָם** • אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא סִיְּעוּהוּ בִּיצִירָתוֹ וְיֵשׁ מָקוֹם לָאֶפִּיקוֹרְסִים לִרְדּוֹת, לֹא נִמְנַע הַכָּתוּב מִלְּלַמֵּד "דֶּרֶךְ אֶרֶץ" וּמִדַּת עֲנָוָה, שֶׁיְּהֵא הַגָּדוֹל נִמְלָךְ וְנוֹטֵל רְשׁוּת מִן הַקָּטָן, וְאִם כָּתַב "אֶעֱשֶׂה אָדָם", לֹא לָמַדְנוּ שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם בֵּית דִּינוֹ, אֶלָּא עִם עַצְמוֹ, וּתְשׁוּבָתוֹ כָּתַב בְּצִדּוֹ: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם" וְלֹא כָּתַב "וַיִּבְרְאוּ". **בְּצַלְמֵנוּ** • בִּדְפוּס שֶׁלָּנוּ. **כִּדְמוּתֵנוּ** • לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל. **וְיִרְדּוּ בִּדְגַת הַיָּם** • יֵשׁ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן רִדּוּי וּלְשׁוֹן יְרִידָה: זָכָה, רוֹדֶה בַּחַיּוֹת וּבַבְּהֵמוֹת. לֹא זָכָה, נַעֲשָׂה יָרוּד לִפְנֵיהֶם וְהַחַיָּה מוֹשֶׁלֶת בּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר שבת פרשת בראשית, מברכים החודש מרחשון, ה'תשי"ז)

נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ. הִנֵּה פָּסוּק זֶה קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם בְּצֶלֶם וּדְמוּת שֶׁלְּמַעְלָה, כִּמְבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת הָעִנְיָן דְּ"צֶלֶם" וּ"דְמוּת", וְזֶהוּ "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ", דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל גַּם בְּהִיוֹתָם לְמַטָּה הֵם דְּגְמָא וְכוֹלְלִים בְּתוֹכָם כָּל הַבְּחִינוֹת שֶׁלְּמַעְלָה עַד הַשֹּׁרֶשׁ הָרִאשׁוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כז עמ' 18)

הוּא נִמְלַךְ בְּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ (רש"י א, כו)

בַּגְּמָרָא (זְבָחִים מא, א) פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י תֵּבַת 'פַּמַלְיָא': כְּנִיסַת חֲבוּרַת עֲצָתוֹ וּמְהַמַּסְכִּימִים לְדַעְתּוֹ, אֲשֶׁר דִּבְרֵי סִתְרוֹ אֲלֵיהֶם. אֲבָל כָּאן כָּתַב תֵּבָה זוֹ וְלֹא פֵּרְשָׁהּ. וְנִרְאֶה, דִּבְזְמַנּוֹ הָיְתָה זוֹ תֵּבָה בִּשְׂפַת הַמְּדִינָה שֶׁפֵּרוּשָׁהּ בְּנֵי בֵּיתוֹ, וְלָכֵן לֹא הֶצְרַךְ לְפָרְשָׁהּ; אַךְ בַּגְּמָרָא פֵּרְשָׁהּ מִשּׁוּם שֶׁהֶצְרַךְ לְהוֹסִיף פְּרָטִים (כְּנִיסַת חֲבוּרַת עֲצָתוֹ כו'). - בִּירוּשַׁלְמִי (סוטה ספ"ה) אִיתָא: פַּמִּילְיֵיא. וּלְפִי זֶה יֵשׁ לְבַטְּאָהּ פַּמִּילְיֵא (פ"א רְפוּיָה, מ"ם חֲרוּקָה), וְלֹא פָּמַלְיָא (פ"א דְּגוּשָׁה, מ"ם פְּתוּחָה).

אור החיים על התורה

הַכַּוָּנָה בָּזֶה כִּי לֹא בָּרָא ה' אֶת הָאָדָם כִּבְרִיאַת שֶׁרֶץ הַמַּיִם וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַר לַמַּיִם וְהִשְׁרִיצוּ וְאָמַר לָאָרֶץ וְהוֹצִיאָה אֶלָּא הוּא הַבּוֹרֵא אָמַר שֶׁהוּא יַעֲשֶׂה הָאָדָם. וְאָמַר נַעֲשֶׂה כִּי הוּא מְקוֹר הָעֲנָוָה לָזֶה דִּבֵּר בִּלְשׁוֹן רַבִּים כִּי כֵן יְדַבֵּר יָחִיד הֶעָנָו. וְלֹא חָשׁ לָתֵת מָקוֹם לְטָעוּת, כִּי הִקְדִּים לֵאמֹר וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים שֵׁם יָחִיד ה' הוּא הָאֱלֹהִים הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ כִּבְיָכוֹל גִּבֵּל עֶפְרוֹ וְהַפִּיחַ בּוֹ רוּחַ חַיִּים. עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ נַעֲשֶׂה בִּלְשׁוֹן רַבִּים כִּי מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רַבִּים הֵם י"ג מִדּוֹת רַחֲמִים וְשֵׁם אֱלֹהִים שֶׁהוּא מִדַּת הַדִּין הִסְכִּימוּ יַחַד לִבְרֹא אָדָם, וְאוֹמְרוֹ בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ אֶפְשָׁר שֶׁיְּכַוֵּן לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ צַד הָרַחֲמִים וְצַד הַדִּין לְהַפְעִיל בָּהֶם דַּרְכֵּי הַדִּין וְדַרְכֵּי הָרַחֲמִים לַאֲשֶׁר יִכּוֹנוּ וְהָבֵן. וְהוּא סוֹד אוֹמְרוֹ (ב' ז') וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים וּגוֹ'. וְאוֹמְרוֹ וְיִרְדּוּ יַסְכִּים לְפֵרוּשֵׁנוּ לִהְיוֹת שֶׁהַבְּרִיאָה הִיא בְּהִדָּמוּת לַבּוֹרֵא בִּבְחִינוֹת הָרַחֲמִים וְהַדִּין, בְּדִין הוּא שֶׁיִּהְיֶה מוּשָׁל בַּנִּבְרָאִים כִּי יֵשׁ בּוֹ בְּחִינַת הָרַחֲמִים לָרָאוּי וְלַצָּרִיךְ אֵלָיו וּלְהָמִית לַמִּתְחַיֵּב בְּדִין. וְהִשְׁלִיטוֹ בַּכֹּל וַהֲגַם שֶׁלֹּא הִזְכִּיר שִׁלִּיטָה בַּמַּיִם רָמוּז בְּאֹמֶר בִּדְגַת הַיָּם הֲרֵי הִזְכִּיר הַיָּם בַּנִּשְׁלָטִים. וּבְדָרֶךְ רֶמֶז רָמַז בְּאוֹמְרוֹ לְשׁוֹן יְרִידָה עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁהוֹדִיעָנוּ ז"ל (סֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים) כִּי בְּאֶמְצָעוּת מַעֲשֵׂה הָאָדָם יָרַד בְּמַדְרֵגָתוֹ מִבְּחִינַת אָדָם לִבְחִינַת דָּגִים וְלִבְחִינַת עוֹפוֹת וְלִבְחִינַת בְּהֵמָה וְלִבְחִינַת שְׁרָצִים כְּפִי עֵרֶךְ הַחֵטְא יִשְׁפֹּל אָדָם מִבְּחִינַת מַעֲלָתוֹ עַד אֲשֶׁר יֵרֵד מַטָּה מַטָּה רַחְמָנָא לִצְלָן וְהוּא שֶׁרָמַז כָּאן בִּשְׁעַת הַבְּרִיאָה חֶלְקֵי יְרִידוֹת הַהַדְרָגוֹת שֶׁבָּהֶם יְקַבֵּל עָנְשׁוֹ וְגַם שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָם יַחְזוֹר לְשָׁרְשׁוֹ, וְהִקְדִּים לוֹמַר יְרִידַת נֶפֶשׁ אָדָם לְמַדְרֵגַת הַדָּגִים כִּי יְרִידָה הַמַּיֶּעֱדָת לַנְּפָשׁוֹת הָרָמוֹת כִּי יַחְטְאוּ הִיא שֶׁתֵּרֵד נַפְשָׁם לְהִתְגַּלְגֵּל בְּדָגִים וְלָזֶה יֵחֵס הַכָּתוּב לָהֶם בִּמְקוֹמָם אֲסִיפָה כִּי אֵין לָהֶם לְהִצְטַעֵר בְּצַעַר שְׁחִיטַת חֶרֶב אֶלָּא אֲסִיפָתָם מַתֶּרֶת אוֹתָם (חֻלִּין כז:). וְאַחַר כָּךְ אָמַר יְרִידָה הַפְּחוּתָה מִמֶּנָּה וְהוּא גִּלְגּוּל הַנֶּפֶשׁ בְּעוֹף וְזֶה יִצְטָרֵךְ צַעַר יָתֵר עַל הַדָּגִים וְצִוָּה ה' בָּרוּךְ הוּא בּוֹ חֲצִי שְׁחִיטָה כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ רֹב א' בְּעוֹף וְאַחַר כָּךְ אָמַר יְרִידָה בַּבְּהֵמָה שֶׁהִיא בְּחִינָה גְּרוּעָה יוֹתֵר וְצִעֲרוֹ מְרֻבֶּה כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ (שָׁם) רֹב שְׁנַיִם בַּבְּהֵמָה, וְאַחַר כָּךְ אָמַר יְרִידָה שֶׁהִיא בְּדוֹמֵם וְצוֹמֵחַ וְהוּא אוֹמְרוֹ וּבְכָל הָאָרֶץ תֵּבֵל הָאָרֶץ תַּגִּיד עַל הַדּוֹמֵם וְתֵבֵל בְּכָל רָמַז בָּהּ הַצּוֹמֵחַ וְכָל אֵלּוּ הֵם יְרִידוֹת הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר יָשְׁנָם בִּתְקוּנוֹת הַתִּקּוּן לָשׁוּב לְקַדְמוּתָם כִּי מֵהַדּוֹמֵם יַעֲלֶה לַצּוֹמֵחַ וּמֵהַצּוֹמֵחַ יִכָּנֵס בְּבַעַל חַי בִּלְתִּי מְדַבֵּר וּמִבַּעַל חַי בִּלְתִּי מְדַבֵּר יַעֲלֶה לְבַעַל חַי מְדַבֵּר, וְיֶשְׁנוֹ עוֹד בִּירִידָה פְּחוּתָה וְהוּא כְּלָיוֹן שֶׁאֵין אַחֲרָיו תִּקְוָה וְהִיא יְרִידָה לִבְחִינַת שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים זֶה אָבְדָה תִּקְוָתוֹ וְהֵם בְּחִינוֹת הָרְשָׁעִים הַמְּמִירִין דָּתָם פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִפְלִיאוּ עֲשׂוֹת: תורה כז

(כז) **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם:**

כז וּבְרָא יְיָ יָת אָדָם בְּצַלְמֵהּ בְּצַלַם אֱלָהִין בְּרָא יָתֵהּ דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָא יָתְהוֹן:

רש"י◄ **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ.** בִּדְפוּס הֶעָשׂוּי לוֹ, שֶׁהַכֹּל נִבְרָא בְּמַאֲמָר וְהוּא נִבְרָא בְּיָדַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלט): "וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה", נַעֲשָׂה בְּחוֹתָם כְּמַטְבֵּעַ הָעֲשׂוּיָה עַל־יְדֵי רֹשֶׁם, שֶׁקּוֹרִין קוֹנִ"ו בְּלַעַ"ז, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם". **בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ.** פֵּרֵשׁ לְךָ שֶׁאוֹתוֹ צֶלֶם הַמִּתְקַיֵּם לוֹ, צֶלֶם דְּיוֹקֵן יוֹצְרוֹ הוּא. **זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם.** וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וַיַּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וְגוֹ'". מִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵי פַּרְצוּפִים בַּבְּרִיאָה רִאשׁוֹנָה, וְאַחַר־כָּךְ חִלְקוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: כָּאן הוֹדִיעֲךָ שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵיהֶם בַּשִּׁשִּׁי, וְלֹא פֵּרֵשׁ לְךָ כֵּיצַד בְּרִיָּתָן, וּפֵרֵשׁ לְךָ בְּמָקוֹם אַחֵר.

(כח) **וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ:**

כח וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ וַאֲמַר לְהוֹן יְיָ פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יָת אַרְעָא וּתְקוּפוּ עֲלַהּ וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּבְכָל חַיְתָא דְּרַחֵשָׁא עַל אַרְעָא:

רש"י◄ **וְכִבְשֻׁהָ.** חָסֵר יָ"ו, לְלַמֵּדְךָ שֶׁהַזָּכָר כּוֹבֵשׁ אֶת הַנְּקֵבָה שֶׁלֹּא תְּהֵא יַצָּאנִית. וְעוֹד, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָאִישׁ שֶׁדַּרְכּוֹ לִכְבֹּשׁ, מְצַוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה - וְלֹא הָאִשָּׁה.

(כט) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה:**

כט וַאֲמַר יְיָ הָא יְהָבִית לְכוֹן יָת כָּל עִסְבָּא דְּבַר זַרְעָה מִזְדְּרַע דִּי עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְיָת כָּל אִילָנָא דִּי בֵהּ פֵּירֵי אִילָנָא דְּבַר זַרְעֵהּ מִזְדְּרַע לְכוֹן יְהֵא לְמֵיכָל:

רש"י◄ **לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ.** הִשְׁוָה לָהֶם בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת לְמַאֲכָל וְלֹא הִרְשָׁה לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ לְהָמִית בְּרִיָּה וְלֶאֱכֹל בָּשָׂר, אַךְ כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב יֹאכְלוּ יַחַד כֻּלָּם. וּכְשֶׁבָּאוּ בְּנֵי נֹחַ, הִתִּיר לָהֶם בָּשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי וְגוֹ'", "כְּיֶרֶק עֵשֶׂב", שֶׁהִתַּרְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, "נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל".

אור החיים על התורה

כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ. פֵּרוּשׁ בְּצַלְמוֹ הַנִּכָּר בָּאָדָם, וְהַכַּוָּנָה שֶׁבָּרָא גִּלְמוֹ וְגַם צַלְמוֹ וְאַחַר כָּךְ אָמַר בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בְּזֶה הוֹדִיעֵנוּ הַצֶּלֶם שֶׁבָּרְאוּ כִּי הוּא צֶלֶם אֱלֹהִים. עוֹד יִרְצֶה לוֹמַר כִּי בָּרָא הָאָדָם בִּשְׁנֵי צְלָמִים הָרִאשׁוֹן צֶלֶם הַנִּכָּר בְּכָל אָדָם וַאֲפִלּוּ בִּבְנֵי אָדָם הָרְחוֹקִים מֵהַקְּדֻשָּׁה אֲשֶׁר לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה וַעֲלֵיהֶם אָמַר בְּצַלְמוֹ פֵּרוּשׁ שֶׁל הַנִּבְרָא, וְהַב' הֵם בְּחִינַת הַמְּאֻשָּׁרִים עַם יִשְׂרָאֵל נַחֲלַת שַׁדַּי כְּנֶגֶד אֵלּוּ אָמַר בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמְּדֵנוּ כִּי יֵשׁ בַּנִּבְרָאִים ב' צְלָמִים צֶלֶם הַנִּכָּר וְצֶלֶם אֱלֹהִים רוּחָנִי נֶעֱלָם וְהָבֵן: תורה כח

כח) וַיְבָרֶךְ אֹתָם. פֵּרוּשׁ שֶׁלֹּא יִכָּרֵת מִין הָאֱנוֹשִׁי וַיֹּאמֶר וְגוֹ' צִוָּה אֲלֵיהֶם לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת שֶׁהַגֶּם שֶׁבֵּרֵךְ אוֹתָם שֶׁיִּהְיֶה מִין הָאֱנוֹשִׁי קַיָּם לֹא מִפְּנֵי זֶה יִתְרַשְּׁלוּ מִלִּפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וְרָאִיתִי דֵּעוֹת נִפְסָדוֹת בְּנִבְרָאִים מִבְּנֵי עַמֵּנוּ דִּכְשֶׁיֵּשׁ ג' אוֹ ד' אֲחִים א' אוֹ ב' מֵהֶן מִשְׁתַּדְּלִים בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה וְאוֹמְרִים כִּי הוּא זֶה קִיּוּם הַמִּין. גַּם בְּאָדָם א' כְּשֶׁיִּקְיֵם מִינוֹ תְּבֹא לוֹ הַסִּבָּרָא שֶׁלֹּא יִשְׁתַּדֵּל עוֹד לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת. לָזֶה אָמַר ה' תְּחִלַּת דְּבַר ה' מִצְוַת ה' בָּרָה אָמַר פְּרוּ וּרְבוּ וְלֹא עָשָׂה גְּבוּל לַמִּצְוָה וַהֲגַם שֶׁבֵּרֵךְ אוֹתָם שֶׁלֹּא יִכָּרֵת מִין הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. וְגָמַר אֹמֶר וּמִלְּאוּ אֶת הָאָרֶץ. וְאוֹמְרוֹ וְכִבְשֻׁהָ סָמוּךְ לְוּמִלְּאוּ לוֹמַר כִּי בְּאֶמְצָעוּת שֶׁיִּמָּלְאוּ הָאָרֶץ בָּזֶה תִּהְיֶה נִכְבָּשָׁה לִפְנֵיהֶם כִּי מָקוֹם הֶחָרֵב אֵין אָדָם שׁוֹלֵט בּוֹ כִּי לְצַד שׁוֹמְמוּתוֹ הוּא מִתְמַלֵּא נֶגְדִּיִּים לָאָדָם. עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ וַיְבָרֶךְ אֹתָם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם כֹּחַ הַמּוֹלִיד וְאַחַר כָּךְ צִוָּה אוֹתָם עַל הַדָּבָר: תורה כט

כט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם **וְאֶת.** כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ. כָּאן שָׁלַל עֵץ הַדַּעַת כִּי אֵינוֹ בְּגֶדֶר זֶה עוֹשֶׂה פְּרִי לְבַד אֶלָּא שֶׁהוּא עַצְמוֹ פְּרִי, וְשֶׁעוּר הַכָּתוּב הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְאֶת כָּל הָעֵץ וְלֹא כָּל הָעֵץ בַּכְּלָל אֶלָּא אוֹתוֹ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ וְלֹא אוֹתוֹ שֶׁהוּא עַצְמוֹ פְּרִי שֶׁהוּא עֵץ הַדַּעַת שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו אַחַר כָּךְ בְּפֵרוּשׁ. אוֹ יֹאמַר דַּאֲפִלּוּ עֵץ **וְגוֹ'.** שֶׁעוּר הַכָּתוּב הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ לִהְיוֹת שֶׁכְּבָר אָמַר וּמִלְּאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ וְגוֹ' בָּזֶה עָשָׂה אֶת הָאָדָם אָדוֹן וְשַׁלִּיט בְּכָל הַבְּרִיאָה וְעַתָּה בָּא לוֹמַר תּוֹעֶלֶת הַנְּתִינָה שֶׁהוּא לְאָכְלָה וּבָזֶה הִרְשָׁה אוֹתָם לֶאֱכֹל מֵהַצְּמָחִים, וּמִמּוֹצָא דָּבָר אַתָּה יוֹדֵעַ כִּי מַה שֶׁנָּתַן לָהֶם דִּגַת הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְהַבְּהֵמָה אֵינוֹ אֶלָּא לִמְשֹׁל בָּהֶם וְלֹא לֶאֱכֹל מֵהֶם כִּי פֵּרֵט עַל אֶחָד מֵהַנִּמְשָׁלִים שֶׁהוּא לַאֲכִילָה וְלֹא כֻּלָּם:

(ל) וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן׃

ל וּלְכָל חֵוַת אַרְעָא וּלְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְכֹל דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא דִּי בֵהּ נַפְשָׁא חַיְתָא יָת כָּל יְרוֹק עִסְבָּא לְמֵיכָל וַהֲוָה כֵן׃

(לא) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי׃

לא וַחֲזָא יְיָ יָת כָּל דִּי עֲבַד וְהָא תַקִּין לַחֲדָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם שְׁתִיתָאי׃

רש"י ◄ **יום הששי.** הוסיף ה' בששי, בגמר מעשה בראשית, לומר שהתנה עמהם על־מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חמשי תורה. דבר אחר: "יום הששי", כלם תלויים ועומדים עד "יום הששי", **הוא ששי בסיון.** (ספרים אחרים, שביום ו' בסיון, שקבלו ישראל התורה, נתחזקו כל יצירת בראשית, ונחשב כאלו נברא העולם עתה, וזהו "יום הששי" בהי"א, אותו יום ו' בסיון) **המוכן למתן תורה.**

ב (א) וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם׃

א וְאִשְׁתַּכְלָלוּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְכָל חֵילֵיהוֹן׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ בראשית, מבה"ח חשון, התוועדות א) ה'תשכ"ח

מֵביא הַ'צָּמַח צָדָק' בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה' כַּמָּה פֵּירוּשִׁים בְּתֵיבַת 'וַיְכֻלּוּ', וּבִכְלָלוּת הֵם ג' פֵּירוּשִׁים. פֵּירוּשׁ הָא' הוּא כִּפְשׁוּטוֹ (שֶׁהֲרֵי אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ) שֶׁ'וַיְכֻלּוּ' הוּא מִלְּשׁוֹן גְּמָר, שֶׁנִּגְמְרָה מְלֶאכֶת בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ. פֵּירוּשׁ הַב' הוּא מִלְּשׁוֹן כִּלָּיוֹן. וּפֵירוּשׁ הַג' הוּא מִלְּשׁוֹן תַּעֲנוּג, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב לְכָל תְּכֻלָּה רָאִיתִי קֵץ, שֶׁפֵּירוּשׁ תֵּיבַת 'תְּכֻלָּה' (לְדַעַת כַּמָּה מְפָרְשִׁים) הוּא לְשׁוֹן תַּעֲנוּג.

אור החיים על התורה

הַדַּעַת בַּכְּלָל וַהֲגַם שֶׁמְּצִינוּ שֶׁנִּצְטַוָּה עָלָיו, כְּבָר אָמְרוּ ז"ל (ב"ר פכ"א) שֶׁאִם הָיָה מַמְתִּין עַד עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה מְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן עַד כָּאן, וּמִתּוֹךְ דִּבְרֵיהֶם אַתָּה לָמֵד כִּי לֹא נֶאֱסַר אִסּוּר עוֹלָם: תורה ל

ל) וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ וְגוֹ'. סָמַךְ הַכָּתוּב חַיַּת הָאָרֶץ עִם הָאֲמוּרִים בְּסָמוּךְ לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וּלְכָל וְגוֹ' שֶׁנִּרְאֶה שֶׁנּוֹתֵן מַאֲכַל אָדָם לַבְּהֵמָה בְּהַשְׁוָאָה, וְגָמַר אֹמֵר לְאָכְלָה פַּעַם שֵׁנִית סָמוּךְ לְיֶרֶק עֵשֶׂב שֶׁנִּרְאֶה שֶׁאֲכִילַת בְּהֵמָה וְעוֹף אֵינוֹ אֶלָּא מֵעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. הַכַּוָּנָה הִיא כִּי לֹא בָּרָא ה' לַבְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף אֶלָּא דַּוְקָא יֶרֶק עֵשֶׂב, וְשֶׁמָּא תֹּאמַר אִם אֵין יֶרֶק עֵשֶׂב נִמְצֵאת הַחַיָּה מֵתָה תַּלְמוּד לוֹמַר לָכֶם לְאָכְלָה וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ וְגוֹ'. נִמְצִינוּ אוֹמְרִים כִּי הָאָדָם יִחְיֶה מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ וּמִפְּרִי הָעֵץ, וְהַחַיָּה וְהָעוֹף מֵהָעֵשָׂבִים וְהַיְּרָקוֹת וְאִם אֵין מִחְיָה מֵאֵלּוּ הֲרֵי מִחְיָתָהּ מִמַּאֲכַל אָדָם. וְיֵשׁ לִרְמֹז זֶה בְּאוֹמְרוֹ (עֵקֶב יא) וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וּבָזֶה וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ אֲבָל תּוֹלֶדֶת זֶה תֶּחְסַר הַשְׂבִּיעָה כִּי תֹּאכְלֶנּוּ הַחַיָּה וְהָעוֹף כִּי מְזוֹנוֹתָם מְזוֹנוֹתֶיךָ: תורה לא

לא) וַיַּרְא אֱלֹהִים וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ בְּאֶמְצָעוּת בְּרִיאַת הָאָדָם נִרְאֶה מַעֲשֵׂהוּ בִּכְלָלוּתוֹ כִּי טוֹב הוּא, כִּי אִם אֵין אָדָם מַה תּוֹעֶלֶת בְּכָל הַתִּקּוּן וּבְכָל הַבְּרִיאָה וְצִמְחֵי הָאֲדָמָה, כִּי אֵין הַבְּהֵמָה טוֹבָה נִכֶּרֶת אֶלָּא בְּאֶמְצָעוּת הָאָדָם כִּי אֵלָיו יָכֵר וְיָבְחַן הַטּוֹב וְיוֹדֶה לַמֵּטִיב. וְאוֹמְרוֹ תֵּבֵל וְהִנֵּה מַה שֶּׁלֹּא דִּקְדֵּק לוֹמַר בַּיָּמִים שֶׁאָמַר בָּהֶם כִּי טוֹב לִהְיוֹת כִּי הָאָדָם מְצִינוּ לוֹ שֶׁקִּלְקֵל מַעֲשָׂיו וְעָשָׂה מַעֲשֶׂה הָרַע, לָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר וְהִנֵּה כִּי מַה שֶּׁהָיָה אָז לְצַד מַעֲשֵׂה ה' טוֹב הָיָה מְאֹד וְאַחַר כָּךְ הוּא הָאָדָם בִּקֵּשׁ חֶשְׁבּוֹנוֹת רַבּוֹת לְצַד הֱיוֹת הַבְּחִירָה בְּיָדוֹ לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב וְשָׁלַל הַטּוֹב וְהִנֵּה בְּמַעֲשָׂיו בְּחֵינַת הָרַע אֲבָל לְצַד מַעֲשֵׂה ה' לֹא בָּרָא אֶלָּא לַצַּד הַטּוֹב. עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ וַיַּרְא אֱלֹהִים וְגוֹ' כָּאן רָמַז כִּי בִּשְׁעַת בְּרִיאַת הָאָדָם הִבִּיט ה' בַּצַּדִּיקִים (ב"ר ג') וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיַּרְא וְגוֹ' וְהִנֵּה טוֹב שֶׁהֵם הַצַּדִּיקִים, וְהַגַּם שֶׁהִבִּיט בְּרְשָׁעִים גַּם לָהֶם הֵכִין וְעָשָׂה תִּקּוּן לִבְרִיאָתָם וְהוּא אוֹמְרוֹ מְאֹד וְאָמְרוּ ז"ל (ב"ר פ"ט) מְאֹד זֶה מַלְאַךְ הַמָּוֶת שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ נִתְקָנִים הַנִּבְרָאִים הַנּוֹטִים מִדֶּרֶךְ הַשֵּׂכֶל. וְלָזֶה כְּנֶגֶד בְּחֵינַת הַצַּדִּיקִים אָמַר וְהִנֵּה טוֹב פֵּרוּשׁ הִנֵּה הִנָּם בְּחֵינַת טוֹב מִבְּלִי צֹרֶךְ מָוֶת. וּכְנֶגֶד בְּחֵינַת הַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם יֶשְׁנָם גַּם הֵם בִּבְחִינַת טוֹב בְּאֶמְצָעוּת מְאֹד:

עוֹד יִרְמֹז כָּאן טַעַם הַבְּרִיאָה לְמָה שֶׁיָּדַעְנוּ כִּי עִקַּר הַכֹּל הוּא הָאָדָם וּבִשְׁבִילוֹ וְאֵלָיו בָּרָא ה' כָּל בְּרוּאָיו, וּמִעַתָּה תָּבֹא הַשְׁאֵלָה לְאָדָם לָמָּה, לָזֶה אָמַר וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד פֵּרוּשׁ שֶׁהַגַּם שֶׁבְּחֵינַת נִשְׁמַת הָאָדָם הוּא מִבְּחֵינַת הַטּוֹב, עִם כָּל זֶה בָּרְאוֹ ה' לְעֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת הַטּוֹב יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוּא וְהוּא אוֹמְרוֹ מְאֹד עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה הָאָדָם מִתְעַלִּית נִשְׁמָתוֹ מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה זֹאת: תורה א

א) וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'. מִקְרָא זֶה לֹא יָדַעְנוּ מַה בָּא לְלַמְּדֵנוּ, וְנִרְאֶה כִּי יְכַוֵּן לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פס"ח) הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם. גַּם מְצִינוּ כִּי הוּא מָלֵא עוֹלָם כָּאָמוּר (יְשַׁעְיָה ו) מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ וּמַעֲתָּה אוֹרוֹ יִתְבָּרַךְ נִמְצָא בְּהֶקֵּף הָעוֹלָם וּבִפְנִימִיּוּתוֹ. וְצָרִיךְ לָתֵת לֵב

(ב) **וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:**

ב וְשֵׁיצֵי יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עֲבִידָתֵהּ דִּי עֲבָד וְנַח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִכָּל עֲבִידָתֵהּ דִּי עֲבַד:

רש"י ◄**וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי•** רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בָּשָׂר־וָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, צָרִיךְ לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיּוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, נִכְנָס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׁעָרָה וְנִרְאֶה כְּאִלּוּ כֻּלָּה בּוֹ בַּיּוֹם. דָּבָר אַחֵר: מֶה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר? מְנוּחָה. בָּאת שַׁבָּת, בָּאת מְנוּחָה, כָּלְתָה וְנִגְמְרָה הַמְּלָאכָה.

אור החיים על התורה

לָדַעַת טַעַם הַדָּבָר לָמָּה עָשָׂה ה' כָּכָה. וּמִקְּבָלַנִי מִפִּי זְקֵנֵי תּוֹרָה כִּי טַעַם שֶׁעָשָׂה ה' הָעוֹלָם כַּדּוּרִי הוּא כְּדֵי שֶׁיַּעֲמֹד וְיִתְקַיֵּם בְּהַשְׁוָאַת כֹּחֵי חֶלְקָיו. וּפֵרוּשָׁן שֶׁל דְּבָרִים הוּא יֵשׁ לְךָ לָדַעַת שֶׁאֵין תְּשׁוּקָה בָּעוֹלָם עֲרֵבָה וְחֲבִיבָה וְנֶחְמָדָת וְנֶאֱהֶבֶת וְנִתְאֶבֶת וּמְקֻוָּוֹת לַנִּבְרָאִים וּבִפְרָט לְחֶלְקֵי הָרוּחָנִי הַמַּכִּיר וְיוֹדֵעַ בְּחִינַת אוֹר הָאֱלֹהוּת כְּהִדְּבְקוּת בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ וְאֵלָיו יִכְסְפוּ כָּל נֶפֶשׁ חִיּוּנִית הַמַּגַּעַת לְהַכִּיר קְצָת מִנַּעַם אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ תֵּצֵא נַפְשָׁם לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה'. וּלְךָ לָדַעַת כִּי כָּל אֲשֶׁר בָּרָא ה' בָּעוֹלָמוֹ יָצַר בּוֹ ה' בְּחִינַת הַהַשְׂכָּלָה וְהַהִבְחָנָה כְּפִי בְּחִינָתוֹ בַּעֲלֵי חַיִּים מְדַבְּרִים וּבִלְתִּי מְדַבְּרִים וְצוֹמֵחַ וְדוֹמֵם יֵשׁ לְכָל אֶחָד כֹּחַ מֵהַהַשְׂכָּלָה לְהַכִּיר יוֹצְרוֹ כְּפִי הַשָּׂגָתוֹ. וּבְזֶה תַּשְׂכִּיל לָדַעַת הֶעְמְדַת הָעוֹלָם בְּאֵיזֶה דָּבָר הוּא תָּלוּי וְעוֹמֵד מִבִּלְי הִתְנוֹעֲעוּת כִּי ה' גִּלָּה סוֹדוֹ אֶל יְרֵאָיו וּבְאֶמְצָעוּת הַהֶעָרוֹת הַנֶּאֱמָרִים הֶשֵּׂג הַמֶּרְגָּשׁ. וְהוּא כִּי בְּאֶמְצָעוּת אוֹרוֹ הַנֶּעֱרָב וְהַמְקֻוֶּה אֲשֶׁר יְסוֹבֵב כַּדּוּרִיּוּת הָעוֹלָם בְּהַשְׁוָאָה וְכָל חֵלֶק וְחֵלֶק מֵהַסּוֹבֵב שֶׁל הָעוֹלָם יִתְעַצֵּם בְּכֹחַ אֵשׁ הִתְּשׁוּקָה הַבּוֹעֶרֶת בּוֹ לְהִתְקָרֵב לְבְחִינַת כְּלָלוּת נֶצֶר הַמְקֻוֶּה, וְלִהְיוֹת כִּי כָּל בְּחִינַת סִבּוּב הָעוֹלָם תִּשְׁוֶה בּוֹ שִׁעוּר הַתְּשׁוּקָה בֵּין מִצַּד מַה שֶׁמִּמֶּנּוּ כִּי אֵין תַּאֲוַת חֵלֶק אֶחָד רַבָּה עַל חֲבֵרוֹ שֶׁבְּאֶמְצָעוּת זֶה יִתְרַבֶּה הִתְעַצְּמוּת הַחֵלֶק הַהוּא וְיָחֵלֹשׁ שֶׁכְּנֶגְדּוֹ, בֵּין מִצַּד מַה שֶׁאֵלָיו הוּא הָאוֹר הַנָּעִים כִּי אֵינוֹ קָרוֹב לְחֵלֶק מֵהַסּוֹבֵב יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ שֶׁבָּזֶה יִגְדַּל חֵלֶק מֵהָעוֹלָם בְּכֹחַ הִתְעַצְּמוּתוֹ יוֹתֵר מֵחֵלֶק אַחֵר אֶלָּא הַכֹּל בְּהַשְׁוָאָה וְכָל חוּט הַשַּׁעֲרָה מִכָּל חֶלְקֵי הַסּוֹבֵב שֶׁל הָעוֹלָם יִתְעַצֵּם לְהִתְקָרֵב וּמוֹשֵׁךְ לַצַּד הַפּוֹנֶה אֵלָיו וּבְאֶמְצָעוּת הִתְעַצְּמוּת הַנִּמְשָׁךְ מִכָּל סְבִיבוֹת כַּדּוּרִיּוּת הָעוֹלָם נִמְצָא הָעוֹלָם עוֹמֵד וְקַיָּם וְכָל חֵלֶק מַעֲמִיד אֶת חֲבֵרוֹ בְּאֶמְצָעוּת הָאָמוּר וְנִמְצָא כָּל הָעוֹלָם תָּקוּעַ בִּיתֵדוֹת וּמַסְמְרֵי חֵשֶׁק הַבּוֹרֵא לְצַד כְּלוֹת וּנְטוֹת רוּחָנִיּוּת שֶׁבּוֹ לְהִתְקָרֵב לְהַנֶּעֱרָב יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ. וּבָזֶה אַתָּה מַשִּׂיג טַעַם שֶׁבָּרָא ה' אֶת הָעוֹלָם כַּדּוּרִי וְהָבֵן. וּבְזֶה גַּם כֵּן מָצִינוּ טַעַם לָמָּה הָעוֹלָם נִרְקַע וְנִתְקַע בְּלִי הִתְנוֹעֲעוּת כִּי הַהִתְנוֹעֲעוּת תִּתְהַוֶּה לְצַד הַגְּבָרַת וְהַחְלָשַׁת חֵלֶק מֵחֶלְקֵי הַמַּעֲמִיד מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּמְּצִיאוּת זֶה אִי אֶפְשָׁר לְהִתְנוֹעֵעַ בְּשׁוּם אֹפֶן:

וְאֶפְשָׁר כִּי לָזֶה רָמְזוּ ז"ל בְּנֹעַם אִמְרֵיהֶם (חֲגִיגָה יב:) וְזֶה לְשׁוֹנָם דְּקַיְּמֵי וְלֹא יָדְעוּ עַל מָה קַיְּמֵי עַד כָּאן, הַכַּוָּנָה כִּי אִם הָיוּ הַנִּבְרָאִים מַבְחִינִים הַבְחָנָה זוֹ וְיָדְעוּ רֹם מַעֲלַת חִבַּת הַקֹּדֶשׁ וּתְשׁוּקַת הַנִּבְרָאִים לַנֶּעֱלָם הַנֶּעֱרָב וְיִרְאוּ כַּמָּה הוּא עֹצֶם הַתְּקָוָה וְהִתְעַצְּמוּת דּוֹמֵם זֶה שֶׁהוּא הָעוֹלָם אֲשֶׁר מִתְעַצֵּם לְהִתְקָרֵב לֵהָנוֹת מֵאוֹר הַמְקֻוֶּה וְלֹא נָהַג רִפְיוֹן בְּשׁוּם חֵלֶק מִסּוֹבֵב הָעוֹלָם יִשְׁאוּ קַל וָחֹמֶר מִזֶּה כַּמָּה צָרִיךְ הָאָדָם לַעֲשׂוֹת כִּי בּוֹ נִתְרַבִּית הַהַבְחָנָה וְהַהַשְׂכָּלָה. גַּם יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי לִהְיוֹת שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים בִּמְלֹא עוֹלָם כָּל אֲשֶׁר רוּחַ הַחִיּוּנִי בּוֹ אָמְרוּ ז"ל (יַלְקוּט תְּהִלִּים קנ) כִּי אֵין כָּל נֶפֶשׁ מִתְיַשֶּׁבֶת בִּמְקוֹמָהּ כִּי אִם לְצַד שֶׁיֶּשְׁנוֹ לַנִּכְסָף וּמְקֻוֶּה מְלֹא עוֹלָם הַזֶּה לֹא תִּגְעַל הַנֶּפֶשׁ אֶת הַבָּשָׂר וּלְטַעַם זֶה הֵאִיר ה' עוֹלָמוֹ מִכְבוֹדוֹ וּכְבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם וְנִמְצָא הָעוֹלָם בְּתוֹךְ תּוֹךְ בּוֹרָאוֹ וְאוֹר הַבּוֹרֵא בְּתוֹךְ כָּל הָעוֹלָם וְסוֹבֵב עוֹלָמוֹ וּבְזֶה עָמַד וְנִתְקַיֵּם הָעוֹלָם בְּאֶמְצָעוּת הַתְּשׁוּקָה לַמָּצוּי, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם פֵּרוּשׁ וַיְכֻלּוּ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים פ"ד) נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה וּבְאֶמְצָעוּת זֶה נִשְׁלְמָה וְנִתְקַיְּמָה הַבְּרִיאָה. וְטַעַם שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב הָעִנְיָן בִּלְשׁוֹן זֶה וַיְכֻלּוּ לִרְמֹז כִּי הוּא תְּשׁוּקָה גְּדוֹלָה עַד כְּלוֹת הַחֵלֶק אֶל הַכֹּל וְהוּא בְּחִינָה גְּדוֹלָה מִבְּחִינַת הַחֵשֶׁק וְהַתְּשׁוּקָה, וְהוּא שֶׁרְמַז דָּוִד בְּאוֹמְרוֹ נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה חֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי בְּחִינָה זֶה גְּדוֹלָה מִבְּחִינָה שֶׁלְּפָנֶיהָ וּבְאֶמְצָעוּת בְּחִינָה זוֹ וְהִתְעַצְּמוּתָהּ הָעוֹלָם קַיָּם. וְזֶה הוּא סוֹד קְרִיאָתוֹ חַי הָעוֹלָמִים וְהָבֵן וְהוּא סוֹד בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים: תורה ב

ב) וַיְכַל אֱלֹהִים וְגוֹ'. פְּשָׁט הַכָּתוּב הוּא שֶׁבָּא לְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא תַחְשֹׁב שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה אַחֶרֶת אַחַר כָּךְ וְלֹא הֶזְכִּירָה בַּתּוֹרָה לָזֶה אָמַר וַיְכַל אֱלֹהִים פֵּרוּשׁ כְּלָה מַה שֶּׁעָלָה בְּדַעְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ לַעֲשׂוֹת. וְכָאן שָׁלַל גַּם כֵּן שֶׁלֹּא עָשָׂה מְלָאכָה אַחַר הַשַּׁבָּת בִּשְׁשָׁה יָמִים אֲחֵרִים וְהָבֵן אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לָתֵת לֵב לְאוֹמְרוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא וַיְכַל אֱלֹהִים וְגוֹ' מְלַאכְתּוֹ. עוֹד יֵשׁ לְהָעִיר אוֹמְרוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשְּׁמָע כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עָשָׂה מְלָאכָה וְכָלָה אוֹתָהּ וְאֵינוֹ כֵן כִּי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי הוּא שֶׁכָּלָה, וַהֲגַם שֶׁרַבּוֹתֵינוּ ז"ל הִרְגִּישׁוּ לְתַקֵּן זֶה וְאָמְרוּ וְזֶה לְשׁוֹנָם (ב"ר פ"י) רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר בָּשָׂר וָדָם אֵינוֹ יוֹדֵעַ וְכוּ' ע"כ, עִם כָּל זֶה תֵּבַת בַּיּוֹם אֵינָהּ מְדֻיֶּקֶת וּלְפִי דִּבְרֵיהֶם פֵּרוּשׁ הוּא כְּאִלּוּ בַּיּוֹם. וּבֶאֱמֶת כִּי דִּבְרֵיהֶם דִּבְרֵי אֱמֶת אֶלָּא עוֹד יֵשׁ לֵאֱלֹהַּ מִלִּין וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ:

וְנִרְאֶה שֶׁיְּכַוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (חֲגִיגָה יב) כִּי הָעוֹלָם הָיָה רוֹפֵף וְרוֹעֵד עַד שֶׁבָּאָה שַׁבָּת וְנִתְקַיֵּם הָעוֹלָם וְנִתְיַסֵּד. וְהַכַּוָּנָה הוּא כִּי בְּיוֹם שַׁבָּת בָּרָא ה' נֶפֶשׁ הָעוֹלָם

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך ה, עמ' 25)

וַיְכֻל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (ב, ב)

וַיְכֻל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בָּשָׂר־וָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, צָרִיךְ לְהוֹסִיף מֵחוֹל עַל הַקּוֹדֶשׁ; אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁיּוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, נִכְנָס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׂעָרָה וְנִרְאֶה כְּאִילּוּ כֻּלָּה בּוֹ בַּיּוֹם (רש"י)

מַהוּ הַכָּפָל "עִתָּיו" וּ"רְגָעָיו" וּמַה מַּשְׁמָעוּת כָּל אֶחָד מֵהֶם? יְדִיעַת זְמַן מְסוּיָם, כְּגוֹן יְדִיעַת שְׁעַת כְּנִיסַת הַשַּׁבָּת, יְכוֹלָה לִהְיוֹת בִּשְׁתֵּי דְּרָכִים:

א) עַל־יְדֵי סְפִירַת הַיָּמִים, הַשָּׁעוֹת וְהָרְגָעִים שֶׁעָבְרוּ מֵהַשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה עַד עַתָּה, וּכְשֶׁעוֹבְרִים חֲמִשָּׁה יָמִים וְכָךְ וְכָךְ שָׁעוֹת וּרְגָעִים שֶׁל הַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, יוֹדְעִים שֶׁעִכְשָׁיו מַתְחִיל יוֹם הַשַּׁבָּת.

ב) עַל־יְדֵי שֶׁ'מַרְגִּישִׁים' אֶת הַשַּׁבָּת עַצְמָהּ, כְּשֶׁהִיא מַגִּיעָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ נח ב' דר"ח מר חשון, ה'תשכ"ז)

וַיְכֻל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (רש"י ב, ב)

וַיְכֻל אֱלֹקִים, פֵּרוּשׁ שֶׁכָּלְתָה בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת מִדַּת הַצִּמְצוּם יְהוּדִי הַמַּרְגִּישׁ אֶת קְדוּשַׁת הַשַּׁבָּת יוֹדֵעַ מָתַי הַשַּׁבָּת נִכְנָסֶת (וְכַמְסוּפָּר עַל הָרֶב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי יִשְׂרָאֵל מִרוּז'ִין, שֶׁנָּהֵג לְעַשֵּׁן מִקְטֶרֶת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וּכְשֶׁהִרְגִּישׁ אֶת זְמַן כְּנִיסַת הַשַּׁבָּת, זָרַק אֶת הַמִּקְטֶרֶת מִיָּדוֹ וּפָנָיו נִשְׂתַּנּוּ).

זוֹ מַשְׁמָעוּת שְׁנֵי הַלְּשׁוֹנוֹת שֶׁבְּרַשִׁ"י, "עִתָּיו" וּ"רְגָעָיו":

עִתָּיו – מְכָנֶן לִיְדִיעָה שֶׁמַּרְגִּישׁ אֶת הַזְּמַן מַחֲמַת עַצְמוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַשַּׁבָּת נִכְנֶסֶת מִתּוֹךְ הַרְגָּשַׁת קְדוּשַׁת הַשַּׁבָּת. [כִּי "עֵת" פֵּירוּשָׁהּ זְמַן לְעִנְיָן מְסוּיָם, כְּמוֹ "עֵת לָלֶדֶת גו' עֵת לִשְׂחֹק גו'" (קהלת ג)].

רְגָעָיו – מְכָנֶן לַיְדִיעָה שֶׁיּוֹדֵעַ עַל בּוֹא הַדָּבָר מִתּוֹךְ סְפִירַת הַזְּמַן שֶׁעָבַר עַד עַתָּה, דְּהַיְנוּ שֶׁיּוֹדֵעַ עַל כְּנִיסַת הַשַּׁבָּת מִסְּפִירַת הַיָּמִים, הַשָּׁעוֹת וְהָרְגָעִים מֵהַשַּׁבָּת שֶׁעָבְרָה.

אור החיים על התורה

וְהוּא סוֹד אוֹמְרוֹ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֵשׁ. הֲגַם שֶׁחֲכָמֵינוּ ז"ל (בֵּיצָה טז) דָּרְשׁוּ כֵּיוָן שֶׁיָּצָא שַׁבָּת יֵי נֶפֶשׁ, אֵין זֶה אֶלָּא דֶּרֶךְ דְּרָשׁ שֶׁדָּרְשׁוּ מֵאוֹמְרוֹ וַיִּנָּפֵשׁ וְלֹא אָמַר וְנָפַשׁ דָּרְשׁוּ כִּי נִתְכַּוֵּן הַכָּתוּב לִרְמֹז כֵּיוָן שֶׁיָּצָא שַׁבָּת יֵי שֶׁאָבְדָה הַנֶּפֶשׁ אֲבָל מַשְׁמָעוּת פְּשַׁט הַכָּתוּב אֵינוֹ יוֹצֵא מִמֶּנָּה שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר כֵּיוָן שֶׁשָּׁבַת פֵּרוּשׁ בָּא שַׁבָּת וַיִּנָּפֵשׁ פֵּרוּשׁ נִשְׁפַּע שֶׁפַע הַחִיּוּנִי בְּכָל הַנִּבְרָאִים כִּי קֹדֶם הַשַּׁבָּת לֹא הָיָה נֶפֶשׁ לְכָל הַנִּבְרָאִים. וְכֵן מָצָאנוּ לְרַז"ל בַּסֵּפֶר הַקָּדוֹשׁ זֹהַר הַתּוֹרָה (תַּזְרִיעַ מד.) שֶׁנָּתְנוּ טַעַם לְמִצְוַת ה' לָמוּל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְשֶׁלֹּא לִקְרֹב קָרְבָּן לַה' עַד יוֹם הַח' כִּי הַטַּעַם הוּא עַד עֲבוֹר עָלָיו יוֹם הַשַּׁבָּת וְיִהְיֶה בַּעַל נֶפֶשׁ. וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַיְכֻל אֱלֹהִים וְגו', פֵּרוּשׁ שֶׁכִּלָּה ה' בְּאֶמְצָעוּת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ וְחָזַר וּפֵרֵשׁ מַה הוּא מְלַאכְתּוֹ שֶׁכִּלָּה לֹא שֶׁהָיָה חָסֵר דָּבָר מֵעֲשׂוֹתוֹ וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר וַיְכֻל אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא אֲשֶׁר עָשָׂה פֵּרוּשׁ הַמְּלָאכָה שֶׁכִּבֵּר עָשָׂה עֲדַיִן הָיְתָה חֲסֵרָה דָּבָר הַמַּעֲמִיד וּבְאֶמְצָעוּת יוֹם הַשְּׁבִיעִי בּוֹ נִגְמַר הָעִנְיָן. וּבְזֶה נִתְיַשֵּׁב מַה שֶּׁדִּקְדַּקְנוּ. גַּם בָּזֶה הִרְוַחְנוּ לִמְצֹא בַּתּוֹרָה בְּרִיאַת יוֹם הַשְּׁבִיעִי עַצְמוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהוֹדִיעָה אוֹתָנוּ הַתּוֹרָה בְּרִיאַת יוֹם בְּיוֹמוֹ דִּכְתִיב וַיְהִי עֶרֶב וְגו' הֲרֵי זֶה מַגִּיד הֲוָיַת הָעֶרֶב וַהֲוָיַת הַבֹּקֶר וְכָאן לֹא מְצִינוּ שֶׁהוֹדִיעַ בְּרִיאַת יוֹם זֶה, וּלְדַרְכֵּנוּ הֲרֵי הוּא אָמוּר. וּלְמַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק וַיְכֻלּוּ שֶׁהוּא לָשׁוֹן תְּשׁוּקָה וְחֵשֶׁק יָכוֹל לְהִתְפָּרֵשׁ גַּם כֵּן אוֹמְרוֹ וַיְכֻל אֱלֹהִים וְגו' עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (אִיּוֹב יד) לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף וּכְתִיב (דְּבָרִים י) רַק בַּאֲבוֹתֶיךָ חָשַׁק כִּי הָאָדוֹן חָשַׁק וְחָפֵץ בְּעוֹלָמוֹ וְזֶה הָיָה בְּאֶמְצָעוּת יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁנִּתְקַיֵּם הָעוֹלָם כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ חָשַׁק ה' וְנִתְרַצָּה בִּבְרִיּוֹתָיו וְדָבָר זֶה הוּבָא בִּדְבָרֵיהֶם (שה"ש ב') ז"ל וְעַיֵּן בְּסָמוּךְ:

וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְגוֹמֵר. מִקְרָא זֶה בָּא לְלַמְּדֵנוּ כִּי הֵם הַדִּבְרִים עַצְמָן הַנֶּאֱמָרִים בְּסָמוּךְ וַיְכֻל אֱלֹהִים: **וְנִרְאֶה** לוֹמַר עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁאָמְרוּ ז"ל (ב"ר פ"ז) כִּי בְּרִיּוֹת נִבְרְאוּ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה וְלֹא הִסְפִּיקוּ לִגְמֹר בְּרִיאַת גּוּפָם עַד שֶׁקִּדֵּשׁ הַיּוֹם וְהֵן הֵם הַמַּזִּיקִים ע"כ. וְיֵשׁ לָנוּ לְהַשְׂכִּיל זֹאת אֵיךְ יָצְדַּק לֵאָמֵר בְּעֶרֶךְ הַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לִגְמֹר וְכוּ' הֲלֹא דָּבָר יָדוּעַ לַכֹּל כִּי כְּהֶרֶף עַיִן יָכוֹל לִבְרֹא עוֹלָמוֹת כֻּלָּם. וְצֵא וּלְמַד מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בִּתְחִלַּת הַפָּרָשָׁה וְתִרְאֶה קְצָת גְּבוּרוֹתָיו יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ:

אָכֵן הַכַּוָּנָה הִיא כִּי רָצָה ה' לְהוֹדִיעַ עֹצֶם מַעֲלוֹת יוֹם הַמְּכֻבָּד כִּי הֲלֹא תֵּדַע שֶׁיִּשְׁתַּנֶּה הַדָּבָר בֵּין מְלָאכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ וְאֵין בָּהּ הֶפְסֵד לִמְלָאכָה שֶׁכִּבֵּר הִתְחִיל בָּהּ וְתִפָּסֵד אִם לֹא יִגְמֹר אוֹתָהּ. וְכָאן הוֹדִיעָנוּ הַכָּתוּב כִּי מִלְּבַד שֶׁלֹּא הִתְחִיל בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּמְלָאכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ כְּשֶׁקִּדֵּשׁ הַיּוֹם גַּם כֵּן שָׁבַת מִלִּגְמֹר אוֹתָהּ הֲגַם שֶׁנִּפְסְדָה הַמְּלָאכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ הֶפְסֵד שֶׁאֵין אַחֲרָיו תִּקּוּן אַף עַל פִּי כֵן לֹא רָצָה לַעֲשׂוֹת עוֹד. וְהוּא שֶׁרָמַז בְּאוֹמְרוֹ וַיִּשְׁבֹּת אַחַר שֶׁאָמַר וַיְכֻל כִּי מִלְּבַד שֶׁכִּלָּה וְלֹא הוֹסִיף עוֹד עֲשׂוֹת בְּרִיאָה אַחֶרֶת אֶלָּא אֲפִלּוּ מַה שֶּׁהָיָה בְּיָדוֹ לְהַשְׁלִימוֹ שָׁבַת פֵּרוּשׁ בִּטֵּל גְּמַר הַדָּבָר שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ, וְלָזֶה אָמַר מִכָּל מְלַאכְתּוֹ לוֹמַר אֲפִלּוּ מְלָאכָה שֶׁכִּבֵּר הִתְחִיל בָּהּ וְהוּא אוֹמְרוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִתְחִיל בָּהּ כֵּיוָן שֶׁבָּא יוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת מִלְּהַשְׁלִימָהּ. וְה' עָשָׂה כֵּן לְהַרְאוֹת דָּבָר זֶה לֹא לְצַד מְנִיעַת הַיְכֹלֶת חַס וְשָׁלוֹם כִּי פְּשִׁיטָא שֶׁבְּהֶרֶף עַיִן בּוֹרֵא כְּהֵנָּה וְכְהֵנָּה רִבֵּי רִבָבוֹת, גַּם אוֹמֵר אֲנִי כִּי לְטַעַם זֶה סִדֵּר ה' הַמְּלָאכוֹת שֶׁעָשָׂה בְּסֵדֶר הַיָּמִים דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ כְּדֵי שֶׁיְּכַבֵּד מַעֲלַת הַשַּׁבָּת כִּי זוּלַת זֶה יָכוֹל הָיָה ה' לַעֲשׂוֹת כָּל הַמַּעֲשֶׂה בְּיוֹם אֶחָד וּבִזְמַן מֻעָט: תורה ג

וְכֵיוָן שֶׁלֹּא צָרִיךְ לְבָרֵר אֶת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר דְּשֵׁם אֱלֹקִים, לָכֵן אֵין צוֹרֶךְ בְּעִנְיָן הַמְּלָאכָה, וְאַדְּרַבָּה, יֵשׁ אִסּוּר בַּעֲשִׂיַּת הַמְּלָאכָה, מִשּׁוּם דְּמָאן דְּמַחְוֵי בְּמָחוֹג קָמֵי מַלְכָּא כּוּ', וַעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת נִקְרֵאת בְּשֵׁם חִלּוּל, שֶׁמַּכְנִיס אֶת הַ'לְעוּמַת זֶה' לְתוֹךְ הֶחְלֵל וְהַמְּקוֹם שֶׁל הַקְּדֻשָּׁה כּוּ'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 31)

אֲבָל הַקָּבָּ"ה . . נִכְנַס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׂעָרָה (רש"י ב, ב) יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי הַחִיּוּב לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ אֵינוֹ רַק בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת, שֶׁהוּא סָפֵק יוֹם סָפֵק לַיְלָה, אֶלָּא גַּם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא וַדַּאי יוֹם. וְאִם כִּי זֶה גּוּפָא הוּא מִפְּנֵי שֶׁאָדָם אֵינוֹ יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, וְהוּא עָלוּל לְחַלֵּל שַׁבָּת – הֲרֵי סוֹף סוֹף יֵשׁ חִיּוּב כָּזֶה, וְגַם הַקָּבָּ"ה חַיָּב לְקַיְּימוֹ (כִּבְיָכוֹל). כְּדֵי לְתָרֵץ שְׁאֵלָה זוֹ מֵבִיא רַשִׁ"י אֶת הַמֵּימְרָא בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ – רַבִּי שִׁמְעוֹן, הַדּוֹרֵשׁ טַעֲמָא דִּקְרָא (ב"מ קטו, א), וּמִכֵּיוָן שֶׁטַּעַם הַחִיּוּב לֹא שַׁיָּךְ אֵצֶל הַקָּבָּ"ה, אֵין אֶצְלוֹ גַּם הַדִּין הַזֶּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר־השיחות תשמ"ח, כרך א, עמ' 147)

וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה (ב, ב) כָּזֶה שֶׁהוּא מַכֶּה בַּקּוּרְנָס עַל־גַּבֵּי הַסַּדָּן – הִגְבִּיהָהּ מִבְּעוֹד יוֹם וְהוֹרִידָהּ מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ (בראשית רבה פ"י, ט).

יֵשׁ לִשְׁאוֹל, לְשֵׁם מַה סִיֵּים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת מְלֶאכֶת הַבְּרִיאָה בְּאוֹפֶן כָּזֶה שֶׁהַמְּלָאכָה תִּיכָּנֵס לְתוֹךְ יוֹם הַשַּׁבָּת, וּבִלְשׁוֹן רַשִׁ"י כָּאן - "נִכְנַס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׂעָרָה וְנִרְאֶה כְּאִילוּ כִּילָּה בּוֹ בַּיּוֹם".

יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבָּזֶה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוֹרָה לָנוּ עַד כַּמָּה צְרִיכִים לְיַיקֵר כָּל רֶגַע וְכָל פְּעוּלָּה, שֶׁכֵּן פְּעוּלָּה זוֹ שֶׁל הוֹרַדַת הַקּוּרְנָס הִשְׁלִימָה אֶת כָּל מְלֶאכֶת הַבְּרִיאָה, וּמִיַּד בָּאָה מְנוּחַת יוֹם הַשַּׁבָּת. לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁגַּם כְּשֶׁמְּדוּבָּר בִּפְעוּלָּה טוֹבָה אַחַת וִיחִידָה, וְלוּ תִּהְיֶה פְּעוּלָּה קְטַנָּה, 'כְּחוּט הַשְּׂעָרָה' בְּלִבַּד, הֲרֵי פְּעוּלָּה זוֹ הִיא הַ'מַּכָּה בַּפַּטִּישׁ', שֶׁעַל־יָדָהּ נִשְׁלֶמֶת כָּל עֲבוֹדַת זְמַן הַגָּלוּת וְנִכְנָסִים מִיַּד לְיוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה.

וּפְסַק־דִּין מְפוֹרָשׁ הוּא בָּרַמְבַּ"ם (הלכות תשובה פרק ג, הלכה ד): "עָשָׂה מִצְוָה אַחַת, הִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לְכַף זְכוּת, וְגָרַם לוֹ וְלָהֶם תְּשׁוּעָה וְהַצָּלָה".

(ג) **וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:**

רש"י ◄ **וַיְבָרֶךְ וַיְקַדֵּשׁ • בֵּרְכוֹ בַּמָּן, שֶׁכָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ יָרַד לָהֶם עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת, וּבַשִּׁשִּׁי "לֶחֶם מִשְׁנֶה", וְקִדְּשׁוֹ בַּמָּן שֶׁלֹּא יָרַד כְּלָל בְּשַׁבָּת, וְהַמִּקְרָא כָּתַב עַל הֶעָתִיד. אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת • הַמְּלָאכָה שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לֵעָשׂוֹת בְּשַׁבָּת, כָּפַל וַעֲשָׂאָהּ בַּשִּׁשִּׁי, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.**

ג **וּבָרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְקַדִּישׁ יָתֵהּ אֲרֵי בֵּהּ נַח מִכָּל עֲבִדְתֵּהּ דִּי בְרָא יְיָ לְמֶעְבַּד:**

אור החיים על התורה

ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת מַה הִיא הַבְּרָכָה, וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"ר פי"א) אָמְרוּ בֵּרְכוֹ בַּמָּן וְכוּ', וְדִבְרֵיהֶם ז"ל אֵינָם אֶלָּא רָמֶז בַּכָּתוּב אֲבָל הַפְּשָׁט לֹא יְדֻבַּר עַל זְמַן מֵהַזְּמַנִּים הָעֲתִידִין. וְהַנָּכוֹן כְּמַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב הוּא כִּי לִהְיוֹת שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה צָרִיךְ הוּא לְשֶׁפַע הַמְּקַיֵּם וְהוּא בְּחִינַת הָאֲכִילָה וְהַשְּׁתִיָּה וְצָרְכֵי הָאָדָם וְכֻלָּן מְשֻׁגִּים עַל יְדֵי טֹרַח וִיגִיעָה הַגַּשְׁמִית וְחֻלִּין הִיא, וַה' כְּשֶׁרָצָה לְקַדֵּשׁ יוֹם הַשִּׁבִיעִי קָדַם וּבֵרְכוֹ שֶׁלֹּא יֶחְסַר בּוֹ דָּבָר הֲגַם שֶׁאֵין טוֹבַת הָעוֹלָם הַשָּׁפָל מֻשָּׂגֶת מֵהַפְּרִישׁוּת וְהַקְדָּשָׁה אֶלָּא מֵעֵסֶק חֹל אַף עַל פִּי כֵן בֵּרְכוֹ שֶׁלֹּא יֶחְסַר טוּב וְעוֹד לוֹ שֶׁהוּא יָתֵר עַל שְׁאָר הַיָּמִים לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת וְתַעֲנוּגִים יְתֵרִים וְזוֹ הִיא בִּרְכָתוֹ וְהוּא דְּבַר הֶפֶךְ הַסֵּדֶר. וּלְמַה שֶׁפֵּרֵשׁ בַּזֹּהַר (יִתְרוֹ פ"ח) כִּי בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מִשְׁתַּלְשֵׁל הַשֶּׁפַע שֶׁל כָּל שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה יְכֻוַּן עַל זֶה אוֹמְרוֹ וַיְבָרֶךְ כִּי בוֹ צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה לְחַיּוּת הָעוֹלָמוֹת: **כִּי** בוֹ שָׁבַת וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת כַּוָּנַת הַכָּתוּב בְּמַאֲמָר זֶה: וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ לְפִי מַה שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה כִּי הָעוֹלָם הָיָה חָסֵר הַקִּיּוּם עַד שֶׁבָּאתָה שַׁבָּת וְעָמַד הָעוֹלָם. וְיֵשׁ לְהָעִיר בָּזֶה שֶׁאוֹתָם יָמִים קֹדֶם שֶׁבָּאָה שַׁבָּת בַּמֶּה הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד וּכְשֵׁם שֶׁהִסְפִּיק לִחְיוֹת בְּאוֹתָן יָמִים בְּלֹא נֶפֶשׁ הַשַּׁבָּת הָיָה מַתְמִיד וְהוֹלֵךְ:

אָכֵן מְצִינוּ כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גִּלָּה הַדָּבָר בַּמֶּה שֶׁאָמַר (שְׁמוֹת כ) בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' הֲרֵי גִּלָּה כִּי בִּשְׁעַת הַבְּרִיאָה לֹא בָּרָא ה' כֹּחַ בָּעוֹלָם זוּלַת לַעֲמוֹד שֵׁשֶׁת יָמִים לַטַּעַם הַנּוֹדָע לוֹ גַּם יָדוּעַ לְיוֹדְעֵי אֱמֶת. וְנִתְחַכֵּם ה' וּבָרָא יוֹם אֶחָד הוּא יְוֹדֵעַ לַה' וּבוֹ בַּיּוֹם חוֹזֵר ה' וּמִשְׁפִּיעַ נֶפֶשׁ לָעוֹלָם שְׁעוּר הַמְקַיֵּם עוֹד שֵׁשֶׁת יָמִים וְכֵן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְזוּלַת זֶה הַיּוֹם הָיָה הָעוֹלָם חָרֵב בִּגְמַר שֵׁשֶׁת יָמִים וְחוֹזֵר לְתֹהוּ וָבֹהוּ וְצָרִיךְ ה' לְהַכִּינוֹ פַּעַם ב' וּבְאֶמְצָעוּת שַׁבָּת הָעוֹלָם עוֹמֵד, וְהוּא אוֹמְרוֹ כִּי בוֹ פֵּרוּשׁ בְּאֶמְצָעוּת יוֹם זֶה שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ, וּפֵרֵשׁ מַה הוּא הַמְּלָאכָה הִיא הַבְּרִיאָה עַצְמָהּ כִּי לֹא מֵהַתִּקּוּן שֶׁהוּא הַמַּעֲשֶׂה לְבַד שָׁבַת אֶלָּא גַּם מֵהַבְּרִיאָה, וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה שֶׁהַבְּרִיאָה הִיא יֵשׁ מֵאַיִן וְהוּא מַה שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בְּדִבּוּר אֶחָד וְהַמַּעֲשֶׂה הוּא הַתִּקּוּן אֲשֶׁר תִּקֵּן דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ וּבְאֶמְצָעוּת יוֹם שַׁבָּת מַשְׁפִּיעַ בִּכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת רוּחַ הַמְקַיֵּמֶת עוֹד

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך כה עמוד 14 – מתוך 'לקראת שבת')

הַשְׁלֵמוּת וְהַחִסָּרוֹן שֶׁבַּבְּרִיאָה

אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: (ב, ג)

כָּל מַה שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית צְרִיכִין עֲשִׂיָּה, הֲדָא הוּא דִּכְתִיב אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת, אֲשֶׁר בָּרָא וְעָשָׂה אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא לַעֲשׂוֹת, לוֹמַר שֶׁהַכֹּל צָרִיךְ תִּקּוּן (בראשית רבה פרשה יא, ו)

לִכְאוֹרָה מַאֲמָר זֶה סוֹתֵר לְמַאֲמָרָם ז"ל "עוֹלָם עַל מְלֹיאָתוֹ נִבְרָא" (וְאֵין לִתְרֵץ שֶׁעַל מִלּוּאוֹ נִבְרָא, וְאַחַר־כָּךְ בְּחֵטְא עֵץ הַדַּעַת נִתְקַלְקֵל, דַּעֲדַיִן יָקְשֶׁה מִפְּשֶׁט הַלָּשׁוֹן דַּ"אֲשֶׁר בָּרָא" דְּהַחִסָּרוֹן הוּא מִצַּד הַבְּרִיאָה עַצְמָהּ).

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה: הֵן אֱמֶת שֶׁהָעוֹלָם כְּפִי שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, עַל מִלּוּאוֹ נִבְרָא, אַךְ כַּאֲשֶׁר מַגִּיעַ יוֹם הַשְּׁבִיעִי, הִנֵּה מִצַּד הָעִלּוּי דְּיוֹם הַשַּׁבָּת אֶפְשָׁר לְהִתְעַלּוֹת לְדַרְגָּא נַעֲלֵית יוֹתֵר מִבְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הַחֹל. וּלְגַבֵּי דַּרְגָּא זוֹ, הָעוֹלָם – כְּמוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי הַחֹל – חָסֵר וְצָרִיךְ תִּקּוּן.

וּכְמוֹ בַּעֲבוֹדַת ה': כַּאֲשֶׁר מִתְעַלֶּה הָאָדָם לְדַרְגָּא נַעֲלֵית יוֹתֵר, נִדְרָשׁ מִמֶּנּוּ לַעֲבֹד אֶת ה' בְּאֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר, כִּי לְגַבֵּי מַצָּבוֹ עַתָּה, עֲבוֹדָתוֹ הַקּוֹדֶמֶת אֵינָהּ בִּשְׁלֵמוּת (הֲגַם שֶׁלְּגַבֵּי מַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם הָיְתָה עֲבוֹדָתוֹ שְׁלֵמָה).

וּבְדַרְגְּמַת מִצְוַת הַצְּדָקָה: חִיּוּב נְתִינַת הַצְּדָקָה הוּא לְפִי גֹּדֶל רְכוּשׁוֹ. וּלְפִי זֶה מוּבָן שֶׁכַּאֲשֶׁר גָּדֵל רְכוּשׁוֹ, עָלָיו לְהַרְבּוֹת יוֹתֵר בִּצְדָקָה וְלָתֵת כְּפִי מַצָּבוֹ עַתָּה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִסְתַּפֵּק בִּנְתִינָתוֹ כְּמִקֹּדֶם (אַף־עַל־גַּב שֶׁבְּמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם קַיֵּם מִצְוַת הַצְּדָקָה בִּשְׁלֵמוּת).

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בַּנִּדּוֹן דִּידַן: הָעוֹלָם כְּפִי שֶׁנִּבְרָא בְּשִׁשֶּׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, הָיָה בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת מִצַּד מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ - "יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה", אַךְ כַּאֲשֶׁר מַגִּיעַ יוֹם הַשַּׁבָּת וְנִמְשֶׁכֶת בָּעוֹלָם קְדֻשָּׁה נַעֲלֵית, הִנֵּה לְגַבָּיו הַשְּׁלֵמוּת דְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַחֹל נֶחְשֶׁבֶת כְּ"חֶסֶר" וְ"צָרִיךְ תִּקּוּן".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת פרשת בראשית תשט"ז)

אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת (ב, ג)

"אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים וְעָשָׂה" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת", לוֹמַר שֶׁהַכֹּל צָרִיךְ תִּיקּוּן (רַשִּׁ"י לב"ר פי"א)

אָדָם עָלוּל לַחְשׁוֹב: כֵּיצַד דּוֹרְשִׁים מִמֶּנּוּ לְתַקֵּן וּלְהַעֲלוֹת אֶת עִנְיְנֵי הָעוֹלָם עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ, וַהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּרָא אֶת הָעוֹלָם כְּפִי שֶׁהוּא, וְכֵיצַד יָבוֹא הוּא וִישַׁנֶּה אֶת מַה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קָבַע בְּעוֹלָמוֹ?!

הַתְּשׁוּבָה עַל־כָּךְ הִיא - "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת, לְתַקֵּן". תַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הִיא - לְתַקֵּן: הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נוֹתֵן כּוֹחַ וִיכוֹלֶת לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ יְתַקֵּן אֶת הֶחָסֵר בָּעוֹלָם וִיבִיאוֹ לִידֵי שְׁלֵימוּת! זוֹהִי אֵפוֹא **הַכַּוָּנָה וְהַתַּכְלִית** שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם כּוּלוֹ.

◆ יום שני כ"ד תשרי ◆

(ד) אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם:

ד אִלֵּין תּוֹלְדַת שְׁמַיָּא וְאַרְעָא כַּד אִתְבְּרִיאוּ בְּיוֹמָא דִּי עֲבַד יְיָ אֱלֹהִים אַרְעָא וּשְׁמַיָּא:

אור החיים על התורה

שֵׁשֶׁת יָמִים. וּלְפִי פֵּרוּשֵׁנוּ זֶה מָצָאנוּ נַחַת רוּחַ בְּמַאֲמָר אֶחָד שֶׁאָמְרוּ ז"ל (שַׁבָּת קיט:) כָּל הַמְקַדֵּשׁ וְכוּ' וְאוֹמֵר וַיְכֻלּוּ וְגוֹ' כְּאִלּוּ נַעֲשָׂה שֻׁתָּף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית ע"כ. וְדִבְרֵיהֶם רְחוֹקִים וּדְחוּקִים לְפִי הַנִּרְאֶה מִי שָׁמַע כָּזֹאת שֶׁיָּבֹא אָדָם וְיִשְׁתַּתֵּף בְּדָבָר שֶׁכְּבָר נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ אֵין אַחַר מַעֲשֶׂה כְּלוּם וּבַמֶּה יֵעָשֶׂה שֻׁתָּף. עוֹד מַה הִיא הַפְּעֻלָּה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָהּ יַשִּׂיג הַשָּׁגָה זוֹ:

וְעוֹד לוּ יִהְיֶה שֶׁיִּהְיֶה מַעֲשֶׂה זֶה גָּדוֹל עַד מְאֹד מִנַּיִן לָהֶם לוֹמַר דְּבָר זֶה שֶׁהוּא נַעֲשָׂה שֻׁתָּף וְאִם לְצַד הַגְּדֻלַּת הַשָּׂכָר הָיָה לָהֶם לְהַגְדִּיל שְׂכָרוֹ לְחַלֵּק לוֹ בָּרַבִּים (יְשַׁעְיָה נג) וְאֹרֶךְ יָמִים וּגְבוּרָה וְעֹשֶׁר וְכוּ' וּמִנַּיִן מָצְאוּ לְהַאֲרִיךְ לָשׁוֹן לְצַד עִלָּאָה לְהִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית. וּלְמָה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי אֱמֶת יַהֲגֶה חִכָּם וּדְבַר ה' בְּפִיהֶם אֱמֶת בְּטַעַם צוֹדֵק כִּי לִהְיוֹת שֶׁהַשַּׁבָּת הוּא הַמְקַיֵּם הָעוֹלָם כָּל שֵׁשֶׁת יָמִים וְאַחַר עֲבוֹר שֵׁשֶׁת יָמִים יָבֹא שַׁבָּת אַחֶרֶת וִיחַדֵּשׁוּ וִיקַיְּמוּהוּ עוֹד שֵׁשֶׁת יָמִים אֲחֵרִים, וּלְךָ לָדַעַת כִּי מְצִיאוּת הַשַּׁבָּת בָּעוֹלָם הוּא קִיּוּמוֹ שֶׁמְּקַיְּמִים אוֹתוֹ כִּי אִם אֵין מְקַיְּמִים שַׁבָּת אֵין שַׁבָּת, וְתִמְצָא שֶׁאָמְרוּ ז"ל (שַׁבָּת קנא:) חִלֵּל עָלָיו שַׁבָּת אֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה וְאִם אֵין שׁוֹמֵר שַׁבָּת מַה זֹּאת עוֹשֶׂה. וְלָזֶה כָּל הַמְקַדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת וְכוּ' פֵּרוּשׁ מְקַיֵּם וְשׁוֹמֵר קְדֻשָּׁתוֹ, בְּאֶמְצָעוּת זֶה יֶשְׁנוֹ לְשַׁבָּת וּמֵאֶמְצָעוּתוֹ מִתְקַיֵּם הָעוֹלָם. הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי הוּא הַמְקַיֵּם הָעוֹלָם וְאֵין לְךָ שֻׁתָּף גָּדוֹל מִזֶּה כַּדִּין וְכַהֲלָכָה. וּלְךָ לָדַעַת כִּי מִיּוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם לֹא חָסֵר הָעוֹלָם דָּבָר הַמַּעֲמִיד צַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם שֶׁהוּא שׁוֹמֵר שַׁבָּת כִּי אָדָם שׁוֹמֵר שַׁבָּת הָיָה עָלָיו הַשָּׁלוֹם (ב"ר כב) וְאַחֲרָיו קָם שֵׁת בְּנוֹ כִּי הוּא הָיָה צַדִּיק גָּמוּר וְאַחֲרָיו כַּמָּה צַדִּיקִים וּכְשֶׁזֶּה נוֹפֵל כְּבָר בָּא הַשֶּׁמֶשׁ שׁוֹמֵר שַׁבָּת מְתוּשֶׁלַח וְכוּ' נֹחַ שֵׁם אַבְרָהָם וְכוּ' וּמִשָּׁם לֹא פָּסְקָה שְׁמִירַת שַׁבָּת מִיִּשְׂרָאֵל וַאֲפִלּוּ בְּמִצְרַיִם הָיוּ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּתוֹת כְּמַאֲמָרָם ז"ל (שמו"ר פ"א) וְנָכוֹן. וַהֲגַם שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק וַיְכֻלּוּ כִּי הַעֲמָדַת הָעוֹלָם

רש"י◄ **אֵלֶּה•** הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה. **תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה'•** לְלַמֶּדְךָ שֶׁכֻּלָּם נִבְרְאוּ בָּרִאשׁוֹן. דָּבָר אַחֵר: "בְּהִבָּרְאָם", בְּהֵ"א בְּרָאָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים", בְּב' אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ שֶׁל הַשֵּׁם, יָצַר שְׁנֵי עוֹלָמִים, וְלִמֶּדְךָ כָּאן, שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה נִבְרָא בְּהֵ"א. (סִפְרִים אַחֲרִים: רָמַז כְּמוֹ שֶׁהֵהֵ"א פְּתוּחָה לְמַטָּה, כָּךְ הָעוֹלָם פָּתוּחַ לַשָּׁבִים בִּתְשׁוּבָה, וְעוֹלָם הַבָּא נִבְרָא בְּיוּ"ד, לוֹמַר שֶׁצַּדִּיקִים שֶׁבְּאוֹתוֹ זְמַן מוּעָטִים כְּמוֹ י' שֶׁהִיא קְטַנָּה בָּאוֹתִיּוֹת) **רָמַז שֶׁיֵּרְדוּ הָרְשָׁעִים לְמַטָּה לִרְאוֹת שַׁחַת, כְּהֵ"א זֹאת שֶׁסְּתוּמָה מִכָּל צְדָדֶיהָ וּפְתוּחָה לְמַטָּה, לָרֶדֶת דֶּרֶךְ שָׁם.**

(ה) **וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה:**

ה וְכֹל אִילָנֵי חַקְלָא עַד לָא הֲווּ בְּאַרְעָא וְכָל עִסְבָּא דְחַקְלָא עַד לָא צְמָח אֲרֵי לָא אָחִית מִטְרָא יְיָ אֱלֹהִים עַל אַרְעָא וְאֱנָשׁ לַיְת לְמִפְלַח יָת אַדְמְתָא:

רש"י◄ **טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ•** כָּל "טֶרֶם" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן עַד לֹא' הוּא, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קֹדֶם, וְאֵינוֹ נִפְעַל, לוֹמַר הִטְרִים, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר הִקְדִּים, וְזֶה מוֹכִיחַ. וְעוֹד אַחֵר: "כִּי טֶרֶם תִּירָאוּן", עֲדַיִן לֹא תִּירָאוּן. וְאַף זֶה תְּפָרֵשׁ: עֲדַיִן לֹא הָיָה בָּאָרֶץ, כְּשֶׁנִּגְמְרָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם בַּשִּׁשִּׁי קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא אָדָם. **וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה•** עֲדַיִן לֹא צָמַח, וּבַשְּׁלִישִׁי שֶׁכָּתוּב "וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ", לֹא יָצְאוּ, אֶלָּא עַל פֶּתַח הַקַּרְקַע עָמְדוּ עַד יוֹם שִׁשִּׁי, וְלָמָּה?. **כִּי לֹא הִמְטִיר•** וּמַה טַעַם "לֹא הִמְטִיר"? לְפִי שֶׁ"אָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה" וְאֵין מַכִּיר בְּטוֹבָתָן שֶׁל גְּשָׁמִים, וּכְשֶׁבָּא אָדָם וְיָדַע שֶׁהֵם צֹרֶךְ לָעוֹלָם, הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וְיָרְדוּ, וְצָמְחוּ הָאִילָנוֹת וְהַדְּשָׁאִים: **ה' אֱלֹהִים•** ה' הוּא שְׁמוֹ. אֱלֹהִים, שֶׁהוּא שַׁלִּיט וְשׁוֹפֵט עַל כֹּל, וְכֵן פֵּרוּשׁ זֶה בְּכָל מָקוֹם לְפִי פְּשׁוּטוֹ: ה' שֶׁהוּא אֱלֹהִים.

אור החיים על התורה

הוּא בְּחֵשֶׁק הַקְּבָלַת אוֹר הַמַּקִּיף וְהַיָּשָׁר בַּנֶּעֱלָמוֹת אֵין זֶה מַכְחִישׁ לִדְבָרֵנוּ כָּאן כִּי זוּלַת הַשַּׁבָּת אֵין הַשָּׂגָה בָּעוֹלָם לְהַכִּיר לִכְסֹף וְלִכְלוֹת אֶל הַבּוֹרֵא וְהָבֵן: תורה ד

ד) אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת וְגוֹ'. כְּבָר רז"ל דָּרְשׁוּ (ב"ר פ"א) הַכָּתוּב אֲבָל פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא לֹא נוֹדָע:

וְנִרְאֶה כִּי לִהְיוֹת שֶׁקֹּדֶם וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי אָמַר ה' לַנִּבְרָאִים שֶׁיַּעֲשׂוּ גַּם הֵם תּוֹלְדוֹת, לַשָּׁמַיִם לַחֵלֶק הַמַּיִם וְהַרְבֵּה פְּרָטִים כָּאֲמוּר בְּדִבְרֵיהֶם וְלָאָרֶץ אָמַר גַּם כֵּן לְהוֹצִיא חַיּוֹת וּלְהוֹצִיא עֲצֵי פֵּרוֹת וַעֲשָׂבִים וְלַמַּיִם אָמַר יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם וְגוֹ', כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעֶה הָאָדָם וְיַחְשֹׁב כִּי הָאָרֶץ וְהַשָּׁמַיִם מֵעַצְמָן עָשׂוּ הַפְּעֻלָּה וְתוֹלִיד הַמַּחְשָׁבָה הַלָּזוֹ תּוֹלְדוֹת מְשֻׁבָּשׁוֹת, לָזֶה בָּא הַכָּתוּב וְאָמַר אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרוּשׁ תּוֹלְדוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּכָּתוּב בְּסֵדֶר הַיָּמִים לֹא תַחְשֹׁב כִּי הֵם עָשׂוּ הַדְּבָרִים יֵשׁ מֵאַיִן כְּדֶרֶךְ הַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ שֶׁבָּרָא הַכֹּל יֵשׁ מֵאַיִן לֹא כֵּן הוּא אֶלָּא בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד שֶׁבָּרָא ה' אוֹתָם בְּכֹחַ הַבְּרִיאָה שֶׁבָּרָא ה' בָּהֶם בָּרָא שֶׁיּוֹצִיאוּ מַה שֶׁגָּזַר עֲלֵיהֶם אַחַר כָּךְ כְּמוֹ שֶׁבָּרָא בָּאָדָם כֹּחַ הַמּוֹלִיד בְּכֹחַ הַבְּרִיאָה שֶׁהִטְבִּיעַ בּוֹ הוּא הִיּוֹצֵר בָּרוּךְ הוּא הוּא הַבּוֹרֵא וְאֵין אָדָם עוֹשֶׂה דָּבָר כְּמוֹ כֵּן הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ. וְטַעַם שֶׁלֹּא הִזְכִּיר אֶלָּא שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְלֹא הִזְכִּיר הַמַּיִם, כִּי הוּא כָּלוּל בַּשָּׁמַיִם. וְשִׁעוּר תֵּבַת בְּהִבָּרְאָם כְּאִלּוּ אָמַר בָּהֶם בְּרָאָם פֵּרוּשׁ לַתּוֹלְדוֹת הַנִּזְכָּרִים. אוֹ תִּתְפָּרֵשׁ כְּשִׁעוּר תֵּבַת הֵילִיכִי (שְׁמוֹת ב) וְאָמְרוּ ז"ל (שמו"ר פ"א) זֶה שְׁלִיכִי וּכְמוֹ כֵּן יְכַוֵּן הַכָּתוּב אוֹמְרוֹ בְּהִבָּרְאָם פֵּרוּשׁ בְּאוֹתָן הָאֲמוּרִים בְּסָמוּךְ בְּרָאָם וּלְעוֹלָם הוּא הִיּוֹצֵר הוּא הַבּוֹרֵא: תורה ה

ה) וְכָל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה וְגוֹ'. בָּא לְהוֹדִיעַ מַה שֶׁרָמַז בְּפָסוּק רִאשׁוֹן כִּי הוּא הַבּוֹרֵא הַכֹּל עַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי. וְאָמַר כִּי הָאָרֶץ לֹא הוֹצִיאָה צִמְחָהּ עַד אֲשֶׁר הִשְׁקָה ה' וְהוּא אוֹמְרוֹ כִּי לֹא הִמְטִיר וְגוֹ'. גַּם הוֹדִיעַ כִּי חַיַּת הַשָּׂדֶה הוּא יְצִירָה כְּאוֹמְרוֹ וַיִּיצֶר ה' וְגוֹ' כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֶלָּא שֶׁהֵכִין גֹּלֶם מֵהָאֲדָמָה כְּמוֹ שֶׁהֵכִין צוּרַת אָדָם, וְהִשְׁרָצַת הַמַּיִם רְמָזָהּ גַּם כֵּן בְּאוֹמְרוֹ וְעוֹף הַשָּׁמַיִם, וּכְבָר אָמְרוּ ז"ל (חֻלִּין כז:) כִּי מֵהָרָקִיעַ נִבְרְאוּ:

עוֹד יְכַוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר בְּדַקְדֵּק בַּכָּתוּב עוֹד אוֹמְרוֹ וְאָדָם אַיִן מַה הוּא הַכַּוָּנָה בְּהוֹדָעָה זוֹ. עוֹד לָמָּה חָזַר לוֹמַר וַיִּיצֶר וְגוֹ' עָפָר וְגוֹ' וּכְבָר הִשְׁמִיעָנוּ בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם וְאִם בָּא לְהַשְׁמִיעֵנוּ כִּי מִן הָעָפָר בְּרָאוֹ לָמָּה הֶצְרַךְ לִכְפֹּל הוֹדַעַת הַבְּרִיאָה וְהָיָה לוֹ לְהוֹסִיף שָׁם בְּהוֹדַעַת הַבְּרִיאָה וְלוֹמַר עָפָר מִן הָאֲדָמָה:

אָכֵן יִתְבָּאֵר עַל פִּי מַה שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ב"ר פי"ד) כִּי אָדָם הָרִאשׁוֹן חֶלְתּוֹ שֶׁל עוֹלָם עַד כָּאן, מוּבָן מִדִּבְרֵיהֶם כִּי הָעוֹלָם דִּין חֻלָּה יֵשׁ בּוֹ. וְשָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק ב' מִמַּסֶּכֶת חֻלָּה וְזֶה לְשׁוֹנָם הַמַּפְרִישׁ חֻלְּתוֹ קָמַח וְכוּ' אֵינֶהּ חֻלָּה וּתְנַן בְּפֶרֶק ג' גִּלְגֵּל בְּחִטִּים וְכוּ' הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה חַיָּב מִיתָה עַד כָּאן וְהַנָּה אֵין מְצִיאוּת לָאָרֶץ לְהוֹצִיא מִמֶּנָּה צְמָחִים זוּלַת עַל יְדֵי הַשִּׁקָּאַת הָאָרֶץ וְזֶה הוּא גִּלְגֵּל בָּעֲסָה וּמֵעֵתָה כָּל צְמָחֵי הָאֲדָמָה אֲסוּרִים קֹדֶם שֶׁהוּרְמָה מִמֶּנָּה חַלָּה שֶׁהוּא יְצִירַת הָאָדָם כִּי הָאֲדָמָה נִתְחַיְּבָה בְּחַלָּה וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ טָבֶל הִיא, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כָּאן וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה וְגוֹ' וְכָל עֵשֶׂב וְגוֹ' טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לָאָרֶץ לְהוֹצִיאָם אֶלָּא הָאָרֶץ נִתְעַבְּרָה מֵהֶם בְּמַאֲמָרוֹ יִתְבָּרֵךְ אֲבָל לֹא יָצְאוּ וְהַטַּעַם הוּא לִהְיוֹת

(ו) וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:

ו וַעֲנָנָא הֲוָה סָלִיק מִן אַרְעָא וְאַשְׁקֵי יָת כָּל אַפֵּי אַדְמְתָא:

רש"י ◄ **וְאֵד יַעֲלֶה** • לְעִנְיַן בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם. הֶעֱלָה הַתְּהוֹם וְהִשְׁקָה עֲנָנִים לִשְׁרוֹת הֶעָפָר, וְנִבְרָא אָדָם, כְּגַבָּל זֶה, שֶׁנּוֹתֵן מַיִם וְאַחַר־כָּךְ לָשׁ אֶת הָעִסָּה, אַף כָּאן "וְהִשְׁקָה", וְאַחַר־כָּךְ "וַיִּיצֶר".

(ז) וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה:

ז וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם עַפְרָא מִן אַדְמְתָא וּנְפַח בְּאַנְפּוֹהִי נִשְׁמְתָא דְחַיֵּי וַהֲוַת בְּאָדָם לְרוּחַ מְמַלְלָא:

רש"י ◄ **וַיִּיצֶר** • שְׁתֵּי יְצִירוֹת, יְצִירָה לָעוֹלָם הַזֶּה וִיצִירָה לִתְחִיַּת הַמֵּתִים. אֲבָל בִּבְהֵמָה, שֶׁאֵינָהּ עוֹמֶדֶת לַדִּין, לֹא נִכְתַּב בִּיצִירָתָהּ שְׁנֵי יוּדִי"ן. **עָפָר מִן הָאֲדָמָה** • צָבַר עֲפָרוֹ מִכָּל הָאֲדָמָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיָּמוּת, שָׁם תְּהֵא קוֹלַטְתּוֹ לִקְבוּרָה. דָּבָר אַחֵר: נָטַל עֲפָרוֹ מִמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי", אָמַר: הַלְוַאי תִּהְיֶה לוֹ כַּפָּרָה וְיוּכַל לַעֲמֹד. **וַיִּפַּח בְּאַפָּיו** • עֲשָׂאוֹ מִן הַתַּחְתּוֹנִים וּמִן הָעֶלְיוֹנִים, גּוּף מִן הַתַּחְתּוֹנִים וּנְשָׁמָה מִן הָעֶלְיוֹנִים. לְפִי שֶׁבְּיוֹם רִאשׁוֹן נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ. בַּשֵּׁנִי, בָּרָא רָקִיעַ לָעֶלְיוֹנִים. בַּשְּׁלִישִׁי, "תֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה" לַתַּחְתּוֹנִים. בָּרְבִיעִי, בָּרָא מְאוֹרוֹת לָעֶלְיוֹנִים. בַּחֲמִשִּׁי, "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם" לַתַּחְתּוֹנִים. הֵזִקַּק בַּשִּׁשִּׁי לִבְרִאוֹת בּוֹ בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים, וְאִם לָאו, יֵשׁ קִנְאָה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ רַבִּים עַל אֵלּוּ בִּבְרִיאַת יוֹם אֶחָד. **נֶפֶשׁ חַיָּה** • אַף בְּהֵמָה וְחַיָּה נִקְרְאוּ: "נֶפֶשׁ חַיָּה", אַךְ זוֹ שֶׁל אָדָם – חַיָּה שֶׁבְּכֻלָּן, שֶׁנִּתּוֹסַף לוֹ דֵּעָה וְדִבּוּר.

(ח) וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר:

ח וּנְצִיב יְיָ אֱלֹהִים גִּינְתָא בְּעֵדֶן מִלְּקַדְמִין וְאַשְׁוֵי תַּמָּן יָת אָדָם דִּי בְרָא:

רש"י ◄ **מִקֶּדֶם** • בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל עֵדֶן, נָטַע אֶת הַגַּן. וְאִם תֹּאמַר, וַהֲרֵי כְּתִיב: "וַיִּבְרָא וְגוֹ' אֶת הָאָדָם וְגוֹ'"? רָאִיתִי בְּבָרַיְתָא שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, מִל"ב מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת, וְזוֹ אַחַת מֵהֶן, כְּלָל שֶׁלְּאַחֲרָיו מַעֲשֶׂה, הוּא פְּרָטוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן: "וַיִּבְרָא וְגוֹ' אֶת הָאָדָם" זֶהוּ כְּלָל, סָתַם בְּרִיאָתוֹ מֵהֵיכָן, וְסָתַם מַעֲשָׂיו. חָזַר וּפֵרַשׁ "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים וְגוֹ'" וַיַּצְמַח לוֹ גַּן־עֵדֶן, וַיַּנִּיחֵהוּ בְּגַן־עֵדֶן, וַיַּפֵּל עָלָיו תַּרְדֵּמָה. הַשּׁוֹמֵעַ סָבוּר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה אַחֵר, וְאֵינוֹ אֶלָּא פְּרָטוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן. וְכֵן אֵצֶל הַבְּהֵמָה, חָזַר וְכָתַב: "וַיִּצֶר ה' וְגוֹ' מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" כְּדֵי לְפָרֵשׁ "וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם" לִקְרוֹת שֵׁם, וּלְלַמֵּד עַל הָעוֹפוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָרָקִיעַ.

אור החיים על התורה

שֶׁאָדָם אֵין שֶׁהוּא הַחֵלֶה שֶׁל הָאָרֶץ, וְאָמַר הַתִּקּוּן שֶׁעָשָׂה ה' לְהוֹצִיא הַצְּמָחִים וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְגִלְגֵּל אֶת כָּל עֵפֶר הָעוֹלָם כְּאוֹמְרוֹ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל וְגוֹ' וַיִּיצֶר ה' וְגוֹ' אֶת הָאָדָם עָפָר וְגוֹ' זוֹ הִיא הֲרָמַת הַחֵלֶה אַחַר שֶׁנִּתְחִיבָה כָּל הָאָרֶץ בְּחַלָּה וְהֵרִים ה' חַלָּה זוֹ הִתְּרָה כָּל הָאָרֶץ וּצְמָחֶיהָ וְאִם הָיָה מְגַלְגֵּל בְּמַיִם חֵלֶק אֶחָד מֵהָאָרֶץ לֹא הָיָה יוֹצֵא מִכְּלַל טֶבֶל אֶלָּא הַחֵלֶק שֶׁנִּתְגַּלְגֵּל: **וְיֵשׁ** לְךָ לָדַעַת כִּי עָפָר שֶׁמִּמֶּנּוּ נוֹצַר הָאָדָם לֹא עָפָר שֶׁל גַּן עֵדֶן אֶלָּא שֶׁל הָעוֹלָם וּכְמוֹ שֶׁדִּיֵּק הַכָּתוּב (ג' כ"ג) לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם, אֲבָל גַּן עֵדֶן לֹא הֻצְרַךְ לְהָרִים מִמֶּנָּה חַלָּה וְאַחַר כָּךְ יוֹצִיא מִמֶּנָּה נְטָעִים כִּי כֻּלָּה קֹדֶשׁ וְלָזֶה אָמַר וַיִּטַּע ה' וְגוֹ' גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם פֵּרוּשׁ קֹדֶם בְּרִיאַת הָאָדָם כְּאוֹמְרָם ז"ל (פְּסָחִים נד.) וְהֵכִינָהּ לָאָדָם שֶׁהָיָה עַצְמוֹ חַלָּה קֹדֶשׁ לֵהָנוֹת מִקֹּדֶשׁ וּכְכֹהֵן הָאוֹכֵל בִּתְרוּמָה: תורה ו ח) **וַיִּטַּע ה' וְגוֹ'.** וַיָּשֶׂם וְגוֹ' וַיַּצְמַח וְגוֹ'. טַעַם שֶׁהִפְסִיק בְּשִׂימַת הָאָדָם בְּתוֹךְ הוֹדָעַת נִטְעֵי הַגַּן לוֹמַר כִּי בִּשְׁבִילוֹ בָּרָא ה' הַגַּן וְלִכְבוֹדוֹ. וְזֶה הוּא שֶׁעִוֵּר הַכָּתוּב וַיִּטַּע וְגוֹ' וַיָּשֶׂם פֵּרוּשׁ לְסִבָּה זוֹ לָשׁוּם שָׁם הָאָדָם וְאַחַר כָּךְ חָזַר לְפָרֵט עִנְיְנֵי הַגַּן וּנְהָרוֹתָיו וְתוֹעֲלִיּוֹתֵיהֶם וְחָזַר לוֹמַר (פְּסוּק טו) וַיִּקַּח ה' וְגוֹ' וַיַּנִּיחֵהוּ וְגוֹ' לְגַלּוֹת עַל מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בְּאוֹמְרוֹ וַיָּשֶׂם שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לוֹמַר בָּהּ אֶלָּא שֶׁהָאָדָם הָיָה סִבָּה לִנְטֹעַ הַגַּן שֶׁאִם עַל הוֹדָעַת הַנַּחַת אָדָם בַּגַּן הֲרֵי הוּא אוֹמֵר וַיִּקַּח וְגוֹ' וַיַּנִּיחֵהוּ. וּפְסוּק וַיַּנִּיחֵהוּ לְבַד לֹא יַסְפִּיק לְהוֹדָעָה זוֹ שֶׁבִּשְׁבִיל הָאָדָם לוֹ לִשְׁמוֹ בָּרָא ה' הַגַּן שֶׁאֶפְשָׁר כִּי ה' בָּרְאוֹ לְשׁוּם בּוֹ לַאֲשֶׁר יָשָׁר בְּעֵינָיו לִמְשָׁרְתָיו לְמַלְאָכָיו לְרוּחוֹת הָעֶלְיוֹנִים וּבְאוֹתוֹ זְמַן נִתְרַצָּה שֶׁיִּהְיֶה שָׁם גַּם הָאָדָם, וּבֵן יוֹמוֹ נִקְרָא פְּרוּשׁ וְגִרוּשׁ וְשָׁלוּחַ וְנִשְׁאַר הַגַּן לִשְׁאָר בְּרוּאָיו. לָזֶה הוֹדִיעַ ה' חַסְדּוֹ כִּי הַגַּן לָאָדָם בְּרָאוֹ וְעוֹדְנוּ עוֹמֵד לָאָדָם הַיְדִיד לְקוֹנוֹ וְאֵין לְשׁוּם נִבְרָא חֵלֶק בַּגַּן זוּלַת אָדָם אֲשֶׁר לֹא פָּגַם דְּיוֹקְנוֹ וְצַלְמוֹ: תורה ט

(ט) וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע:

ט וְאַצְמַח יְיָ אֱלֹהִים מִן אַרְעָא כָּל אִילָן דִּמְרַגַּג לְמֶחֱזֵי וְטַב לְמֵיכַל וְאִילַן חַיָּיא בְּמְצִיעוּת גִּינְתָא וְאִילָן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ:

רש"י ◄ וַיַּצְמַח • לְעִנְיַן הַגַּן, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. בְּתוֹךְ הַגָּן • בְּאֶמְצַע הַגָּן.

(י) וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים:

י וְנַהֲרָא הֲוָה נָפִיק מֵעֵדֶן לְאַשְׁקָאָה יָת גִּינְתָא וּמִתַּמָּן יִתְפְּרַשׁ וַהֲוֵי לְאַרְבְּעָה רֵישֵׁי נַהֲרִין:

(יא) שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב:

יא שׁוּם חָד פִּישׁוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל אֲרַע דְּחַוִילָה דִּי תַמָּן דַּהֲבָא:

רש"י ◄ פִּישׁוֹן • הוּא נִילוּס נְהַר מִצְרַיִם, וְעַל שֵׁם שֶׁמִּימָיו מִתְבָּרְכִין וְעוֹלִין וּמַשְׁקִין אֶת הָאָרֶץ, נִקְרָא פִּישׁוֹן, כְּמוֹ "וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו". דָּבָר אַחֵר: "פִּישׁוֹן", שֶׁהוּא מְגַדֵּל פִּשְׁתָּן, שֶׁנֶּאֱמַר אֵצֶל מִצְרַיִם: "וּבוֹשׁוּ עוֹבְדֵי פִּשְׁתִּים".

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחת שבת פרשת בראשית תשכ"ט)

וְעַל שֵׁם שֶׁמִּימָיו מִתְבָּרְכִין . . נִקְרָא פִּישׁוֹן (רש"י ב, יא) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה מַּכְרִיחַ אֶת רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ אֶת שֵׁם הַנָּהָר (וְהֲרֵי לֹא פֵּרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם "אֶרֶץ הַחֲוִילָה"). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַתּוֹרָה מַאֲרִיכָה בְּשִׁבְחוֹ וּמַעֲלָתוֹ שֶׁל הַ'גַּן': "כָּל עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל", "וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים" (הֵינוּ שֶׁנְּהָרוֹת אֵלּוּ הֵם הַמְּקוֹר לְכָל הַנְּהָרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם), "אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב . . וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם". לָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁגַּם שֵׁם הַנָּהָר מוֹרֶה עַל מַעֲלָה וְשֶׁבַח - מֵימָיו מִתְבָּרְכִין. וְכֵן בִּשְׁאָר הַנְּהָרוֹת: **גִּיחוֹן** – הוֹלֵךְ וְהוֹמֶה. **חִדֶּקֶל** – מֵימָיו חַדִּין וְקַלִּין. **פְּרָת** – מֵימָיו פָּרִים וְרַבִּים וּמַבְרִין אֶת הָאָדָם.

(יב) וְזָהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם:

יב וְדַהֲבָא דְּאַרְעָא הַהִיא טָב תַּמָּן בְּדֶלְחָא וְאַבְנֵי בּוּרְלָא:

(יג) וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֶת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ:

יג וְשׁוּם נַהֲרָא תִּנְיָנָא גִּיחוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל אַרְעָא דְכוּשׁ:

רש"י ◄ גִּיחוֹן • שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וְהוֹמֶה, וְהֶמְיָתוֹ גְּדוֹלָה מְאֹד, כְּמוֹ: "וְכִי יִגַּח", שֶׁמְּנַגֵּחַ וְהוֹלֵךְ וְהוֹמֶה.

(יד) וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת:

יד וְשׁוּם נַהֲרָא תְּלִיתָאָה דִּיגְלַת הוּא מְהַלֵּךְ לְמַדִּנְחָא דְאַתּוּר וְנַהֲרָא רְבִיעָאָה הוּא פְּרָת:

רש"י ◄ חִדֶּקֶל • שֶׁמִּימָיו חַדִּין וְקַלִּין. פְּרָת • שֶׁמִּימָיו פָּרִין וְרַבִּין, וּמַבְרִין אֶת הָאָדָם. כּוּשׁ וְאַשּׁוּר • עֲדַיִן לֹא הָיוּ, וְכָתַב הַמִּקְרָא עַל שֵׁם הֶעָתִיד. קִדְמַת אַשּׁוּר • לְמִזְרָחָהּ שֶׁל אַשּׁוּר. הוּא פְּרָת • הֶחָשׁוּב עַל כֻּלָּם, הַנִּזְכָּר עַל שֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(טו) וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ:

טו וְדַבַּר יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם וְאַשְׁרֵיהּ בְּגִינְתָא דְעֵדֶן לְמִפְלְחָהּ וּלְמִטְרָהּ:

רש"י ◄ וַיִּקַּח • לְקָחוֹ בִּדְבָרִים נָאִים וּפִתָּהוּ לִיכָּנֵס. 'בְּרֵאשִׁית רַבָּה'.

אור החיים על התורה

טו) וַיִּקַּח וְגוֹ'. לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ. מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב יַגִּיד כִּי הַגַּן צָרִיךְ לָהּ עוֹבֵד וְשׁוֹמֵר וְהָאֱמֶת יַכְחִישׁ זֶה כִּי לָמָּה יִהְיֶה צָרִיךְ

(טז) וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל:

טז וּפַקִּיד יְיָ אֱלֹהִים עַל אָדָם לְמֵימָר מִכֹּל אִילַן גִּינְתָּא מֵיכַל תֵּיכוּל:

(יז) וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת:

יז וּמֵאִילָן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ לָא תֵּיכוּל מִנֵּהּ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכוּל מִנֵּהּ מֵימַת תְּמוּת:

(יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ:

יח וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא תַקִּין לְמֶהֱוֵי אָדָם בִּלְחוֹדוֹהִי אֶעְבֵּיד לֵהּ סָמֵךְ לְקִבְלֵהּ:

רש"י ◄ **לֹא־טוֹב הֱיוֹת וְגו'** • שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רָשֵׁיעוֹת הֵן, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָחִיד בָּעֶלְיוֹנִים וְאֵין לוֹ זוּג, וְזֶה בַּתַּחְתּוֹנִים וְאֵין לוֹ זוּג. **עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ** • זָכָה — "עֵזֶר", לֹא זָכָה — "כְּנֶגְדּוֹ" לְהִלָּחֵם.

אור החיים על התורה

לְשָׁמְרָהּ אִם מֵהַגַּנָּבִים זֶה הֲבַאי הִיא וּמַה הִיא הָעֲבוֹדָה שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה הַגַּן וְאִם צְרִיכָה עוֹבֵד אִם כֵּן זֶה לָהּ חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה (בְּקִרוּב) מִי עָבְדָהּ:

אָכֵן יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי כָּל הוֹוֶה אֵינוֹ אֶלָּא דֻּגְמָא לְרוּחָנִיּוּת וּכְמוֹ שֶׁהָאֲדָמָה צְרִיכָה עֲבוֹדָה וְהַזְרָעָה וְהַגְּשָׁמָה לְהוֹצִיא מִזּוֹן אָדָם גַּם שְׁמִירָה מִדְּבָרִים הַמַּפְסִידִים וְהַמְּרֵעִים לַצּוֹמֵחַ כְּמוֹ כֵן גַּן עֵדֶן אֲשֶׁר הִיא הַיּוֹם אַדְמַת הַנַּפְשׁוֹת לְבַד כִּי הַגּוּפוֹת נִגְשְׁמוּ גַּם הִיא צְרִיכָה עֲבוֹדָה וּשְׁמִירָה כְּפִי רוּחָנִיּוּתָהּ הַגְּשָׁמָה הַמְיֻחֶדֶת לָהּ הִיא עֵסֶק הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (דְּבָרִים לב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי, וְהַזְּרָעִים הֵם מִצְוֹת עֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם כְּרָמוּז בְּדִבְרֵי נָבִיא (הוֹשֵׁעַ י) זִרְעוּ לָכֶם וְגוֹמֵר וַהֲגַם שֶׁלֹּא נִזְכַּר בְּדִבְרֵי הַנָּבִיא אֶלָּא הַצְּדָקָה לֹא עַל פְּרָט הַצְּדָקָה לְבַד הוּא אוֹמֵר אֶלָּא עַל כָּל פְּרָטֵי הַצְּדָקוֹת הוּא אוֹמֵר וְכֵן הוּבָא בְּדִבְרֵיהֶם ז"ל (מִדְרַשׁ תְּהִלִּים קיד) שֶׁכָּל מִצְוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זוֹרְעָהּ וְכוּ', וְהָעֲבוֹדָה הִיא הִתְעַסְּקוּת גָּדוֹל וְהִסְתַּכְּלוּת נִמְרָץ בַּתּוֹרָה שֶׁהוּא עִקַּר מִצְוָתָהּ, וְהַשְּׁמִירָה גַּם כֵּן לְבַל יִפְרֹץ גְּדָרֶיהָ וּלְבַל יַפְסִיד צְמָחֶיהָ וְהִיא שְׁמִירַת מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה אֲשֶׁר צָרִיךְ הָאָדָם לִשְׁמֹר לְבַל עֲבוֹר עֲלֵיהֶם כִּי הֵם הַמַּפְסִידִים כָּל דָּבָר טוֹב וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (סוֹטָה כא.) עֲבֵרָה מְכַבָּה מִצְוָה וְהַגַּם שֶׁאָמְרוּ וְאֵין עֲבֵרָה מְכַבָּה תּוֹרָה אֵין כַּוָּנָתָם לוֹמַר שֶׁמַּעֲשֶׂה הָרַע לֹא יַפְסִיד הַתּוֹרָה כָּל עִקָּר אֶלָּא לוֹמַר שֶׁאֵין כֹּחַ בַּעֲבֵרָה אַחַת לְכַבּוֹת הַתּוֹרָה וּלְעוֹלָם כִּי יִרְבֶּה לְהַשְׁחִית תִּשָּׁחֵת תּוֹרָתוֹ וְיִדְעֶךָ נֵרָהּ וְתֵהָפֵךְ שִׁלְיָתוֹ עַל פָּנָיו רַחְמָנָא לִצְלָן:

וּמֵעֵתָה יְצִדַּק לוֹמַר עַל גַּן עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ. וְהִנֵּה בַּיָּמִים הַהֵם כְּשֶׁהִנִּיחַ ה' הָאָדָם בְּגַן עֵדֶן הָיָה מַבִּיט וְצוֹפֶה בִּפְעֻלּוֹת צַדִּיק לְחַיִּים בְּמַעֲשָׂיו מַה שֶּׁהָיָה פּוֹעֵל בְּגַן עֵדֶן אַךְ אַחַר אֲשֶׁר נִגְרַשׁ הָאָדָם הֻשְׁלַל מִמֶּנּוּ רְאוּת הַדָּבָר אֲבָל הַמַּעֲשֶׂה נָפֵשׁ עָמֵל עָמְלָה לוֹ כִּי הָרוּחָנִיּוּת לֹא יִמְנָעֶנָּה הַהַרְחָקָה וְהַפְּעֻלָּה נַעֲשֵׂית אַשְׁרֵי הַמַּחֲכֶה וְיַגִּיעַ בָּעוֹלָם הַזֶּה לָאֱכֹל מִפְּרִי דַּרְכּוֹ שֶׁהוּא מְזוֹן הַנִּשְׁמָה בְּגַן עֵדֶן. שׁוּב בָּא לְיָדֵי מַאֲמַר חֲכָמֵינוּ ז"ל וז"ל לְעָבְדָהּ אֵלּוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה וּלְשָׁמְרָהּ אֵלּוּ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וְכַוָּנָתָם ז"ל עַל דֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ: תורה טז

טז) וַיְצַו ה' וְגו'. טַעַם אוֹמְרוֹ לֵאמֹר וְכָפַל אָכֹל תֹּאכֵל וְכָפַל מוֹת וְגו' יְכַוֵּן עַל חַוָּה שֶׁצִּוָּהוּ לֵאמֹר הַמִּצְוָה לְחַוָּה, אָכֹל אַתָּה, תֹּאכֵל בַּת זוּגְךָ, מוֹת אַתָּה, תָּמוּת גַּם הִיא אִם תַּעֲבֹר, יֶשְׁנָהּ בָּאַזְהָרָה וְיֶשְׁנָהּ בָּעֹנֶשׁ:

וּמְצָאתִי שֶׁאָמְרוּ ז"ל (ש"ר פכ"ח) וז"ל אָמַר רַבִּי תַּחְלִיפָא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אִם נַקִּדִּים לָאֲנָשִׁים כְּמוֹ שֶׁהִקְדַּמְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן וְאַחַר כָּךְ נִצְטַוִּיתִ חַוָּה וְעָמְדָה וְקִלְקְלָה וְכוּ' עַד כָּאן דִּקְדֵּק לוֹמַר נִצְטַוִּיתִ וְלֹא אָמַר צִוִּיתִי לְחַוָּה לִרְמֹז דְּבָרֵנוּ כִּי לָאָדָם צִוָּה לֵאמֹר לָהּ:

עוֹד יִרְמֹז בַּכֶּפֶל אָכֹל תֹּאכֵל מוֹת תָּמוּת לֵאמֹר כִּי הַמַּתָּנָה נִתּוּנָה לוֹ וּלְכָל הַבָּאִים מִמֶּנּוּ שֶׁהֵם כָּל זַרְעוֹ עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת לֶאֱכֹל מֵהַגַּן וְאִם וְגוֹ' מוֹת וְגוֹ' פֵּרוּשׁ מוֹת הוּא וְיָמוּתוּ כָּל הַבָּאִים מִמֶּנּוּ כְּמוֹ שֶׁכֵּן הָיָה שֶׁנִּקְנְסָה מִיתָה עַל כָּל הַנִּבְרָאִים עַד אֲשֶׁר תֹּאבַד וְהֵמָה שֶׁנִּדְבְּקָה אָז וּבְלַע הַמָּוֶת לָנֶצַח:

וְטַעַם אוֹמְרוֹ וַיְצַו ה' אֱלֹהִים וְלֹא הִסְפִּיק בְּאוֹמְרוֹ וַיְצַו ה' אוֹ וַיְצַו אֱלֹהִים. כָּאן רָמַז רַחֲמִים וְדִין אִם יֵיטִיב יַקִּיפוּהוּ בְּרַחֲמִים וְאִם לֹא מִשְׁפָּט לְמוּלוֹ: תורה יז

יח) וַיֹּאמֶר ה' וְגו' לֹא טוֹב וְגו'. קָשֶׁה הֲלֹא כְּבָר בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם, עוֹד קָשֶׁה אוֹמְרוֹ סָמוּךְ לוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ וְגוֹמֵר וַיִּצֶר וְגוֹמֵר כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה שֶׁנִּבְרְאָה שְׁרָצָה לְזַוֵּג לוֹ חַיַּת הַשָּׂדֶה וְזֶה פֶּלֶא לְזַוֵּג אָדָם וּבְהֵמָה וְעוֹד שֶׁיָּסִיר נְקֵבַת בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה מִבֵּן זוּגָהּ וּלְזַוְּגָהּ עִם הָאָדָם, עֲלִיּוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה, עוֹד קָשֶׁה אוֹמְרוֹ וַיַּפֵּל ה' תַּרְדֵּמָה וְגוֹ' וְכִי לֹא הָיָה ה' יָכוֹל לִבְרֹא לוֹ בַּת זוּגוֹ עָפָר מִן הָאֲדָמָה מִלְּבַד מַה שֶׁהִקְשִׁינוּ שֶׁמְּצִינוּ לוֹ שֶׁבָּרָא לוֹ בַּת זוּגוֹ בְּיוֹם הִבָּרְאוֹ וּכְמוֹ שֶׁהֵעִיד הַכָּתוּב אַחַר כֵּן זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וְגוֹ' בְּיוֹם הִבָּרְאָם וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ דְּרָשׁוֹת רַבּוֹת וּצְרִיכִין פּוֹתֵר אֲבָל פְּשָׁט הַכָּתוּב לֹא מְצָאנוּהוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 20)

שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רָשְׁיוֹת הֵן (רש"י ב, יח)

וְקָשֶׁה, מַדּוּעַ אֵינוֹ מְפָרֵשׁ כִּפְשׁוּטוֹ, שֶׁקָּשֶׁה לָאָדָם לִהְיוֹת לְבַד, בּוֹדֵד. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה "לֹא טוֹב לָאָדָם הֱיוֹת לְבַדּוֹ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ". מוּבָן אֵפוֹא, שֶׁעֶצֶם הֱיוֹתוֹ לְבַדּוֹ אֵינוֹ טוֹב, וְלֹא רַק שֶׁזֶּה לֹא טוֹב לָאָדָם.

לָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י מַדּוּעַ זֶה "לֹא טוֹב" בְּעֶצֶם – שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רָשְׁיוֹת הֵן. וּמִטַּעַם זֶה מַעְתִּיק בְּ'דִבּוּר הַמַּתְחִיל' אֶת הַתֵּבוֹת **לֹא טוֹב הֱיוֹת וְגוֹ'** (וְתוּ לֹא), כִּי בְּתֵבוֹת אֵלֶּה קַיָּם הַיְסוֹד וְהַהֶכְרֵחַ לְפֵרוּשׁוֹ.

אור החיים על התורה

וְנִרְאֶה לְפִי מַה שֶּׁקָּדַם מִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (עֲרוּבִין יח) כִּי אָדָם וְחַוָּה דּוּ פַּרְצוּפִין נִבְרְאוּ לְמָאן דְּאָמַר פַּרְצוּף, וּלְמָאן דְּאָמַר זָנָב, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת, וּכְפִי זֶה זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה בִּנְיָנָהּ כִּי מִתְּחִלָּה בְּרָאָה דְּבוּקָה עִמּוֹ מַמָּשׁ לְמָן דְּאָמַר כִּסְבָרָתוֹ וּלְמָן דְּאָמַר כִּסְבָרָתוֹ וּבְסֵדֶר זֶה יֶשְׁנָם גַּם כֵּן בַּהֲכָנַת הַמּוֹלִיד דַּהֲלֹא תִּמְצָא שֶׁאָמַר ה' לָהֶם (א' כח) פְּרוּ וּרְבוּ וְגוֹ' קֹדֶם הַנְּסִירָה הָא לָמַדְתָּ שֶׁהֵכִינָם ה' לְהוֹלִיד גַּם בִּהְיוֹתָם בְּסֵדֶר זֶה וְזֹאת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נִסַּר ה' וּלְקָחָהּ מִמְּקוֹם דְּבִיקָתָהּ אֲשֶׁר בְּרָאָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם, גַּם דָּבָר יָדוּעַ הוּא כִּי כָּל מַשְׂכִּיל וְחָכָם הַמַּתְחִיל לְהַבִּיט אִמְרֵי נֹעַם ה' תּוֹרַת ה' מֵעֵת יֵאוֹרוּ עֵינָיו יֵדַע גֹּדֶל הַפְלָגַת מִדַּת טוּבוֹ יִתְבָּרֵךְ אֲשֶׁר הִגְדִּיל לְהִתְחַכֵּם לְהָכִין הַפְלָגַת הַטּוֹב וַהֲכָנָתָם. וּמֵעַתָּה יֵשׁ לָנוּ לַחְקֹר זֹאת סִבַּת חֵטְא הָאָדָם וּמַה שֶּׁנִּתְגַּלְגֵּל לוֹ וּלְכָלוּת הַנִּבְרָאִים וּמְצָאנוּהוּ כִּי הִיא הָאִשָּׁה הָיְתָה סִבָּה לְכָל הֶפְסֵד וְכִלְיוֹן הָעוֹלָם שֶׁשָּׁלַט בָּהּ הַנָּחָשׁ וְנִצֵּחַ דַּעְתָּהּ וְלֹא הָיָה עִמָּהּ הָאָדָם כַּנִּשְׁמָע מֵהַכָּתוּב וְאָמְרוּ ז"ל (ב"ר פי"ט) כִּי הָיָה הָאָדָם יָשֵׁן אוֹ לְמַאן דְּאָמַר שֶׁהָיָה עוֹבֵר בָּעוֹלָם וְכוּ' וּמְצָא נָחָשׁ לְחַוָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְהֵסִיתָהּ. וּמֵעַתָּה יִהְיֶה פֶּה וְלָשׁוֹן לַנִּבְרָאִים לוֹמַר יַד ה' עָשְׂתָה זֹאת בַּמֶּה שֶׁנִּסְּרָהּ וְלֹא הִנִּיחַ תַּכְלִית הַבְּרִיאָה כַּסֵּדֶר הָרִאשׁוֹן וְלֹא הָיָה מָקוֹם לַנָּחָשׁ לְהָסִית הָאִשָּׁה בִּפְנֵי עַצְמָהּ אֲשֶׁר עַל כֵּן נִתְחַכֵּם ה' וְכָתַב קֹדֶם לְקִיחַת הַצֵּלַע מֵהָאָדָם טַעַם הַדָּבָר שֶׁכַּוָּנַת ה' בַּדָּבָר הָיְתָה לְהֵיטִיב לְהָאָדָם אֱלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה כְּמִדַּת אֱלֹהֵינוּ וְזֶה הוּא שִׁעוּר וּמִשְׁמָעוּת הַכְּתוּבִים אַחַר אֲשֶׁר הוֹדִיעַ אוֹתָנוּ בִּבְרִיאַת יוֹם ו' כִּי בָּרָא הָאָדָם זָכָר וּנְקֵבָה דּוּ פַּרְצוּפִין אוֹ זָנָב רָאָה ה' כִּי לֹא נָכוֹן שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם בַּד אֶחָד וַהֲגַם שֶׁהָיְתָה לוֹ בַּת זוּג אַף עַל פִּי כֵן אֶחָד הָיָה וְאֵינוֹ אֶלָּא לְבַדּוֹ, הַמֻּשָּׁל בָּזֶה אִם יִרְצֶה הוּא לָלֶכֶת לַעֲשׂוֹת חֲפָצָיו תֵּלֵךְ עִמּוֹ אִם תֵּלֵךְ הָאִשָּׁה לְשַׁמֵּשׁ בַּעֲלָהּ יֵלֵךְ עִמָּהּ גַּם כֵּן וְנִמְצָא שֶׁהוּא בַּד אֶחָד וְנִמְלַךְ ה' כִּי הָעֵזֶר תִּהְיֶה עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ פֵּרוּשׁ בִּנְיָן נִפְרָד לְמוּלוֹ לְשַׁמְּשׁוֹ וּלְהַכְנָתוֹ כִּי לִבְחִינַת הַהוֹלָדָה וְהַזִּוּוּג כְּבָר הֻטְבַּע בַּסֵּדֶר הָרִאשׁוֹן כִּי מָצִינוּ לוֹ שֶׁצִּוָּה לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ קֹדֶם הַנְּסִירָה. וּמֵעַתָּה אִם לָזֶה הָיְתָה סִבַּת קִיחַת הַנְּקֵבָה, מִצַּד הָאָדָם יֶשְׁנוֹ מְציאוּת אַחֵר שֶׁיִּגְזֹר ה' עַל אֶחָד מֵהַנִּבְרָאִים וְיִהְיֶה לוֹ לְעֵזֶר לְהוֹעִיל וְתִשָּׁאֵר הָאִשָּׁה בִּמְקוֹם יְצִירָתָהּ. לָזֶה אָמַר הַכָּתוּב (יט) וַיִּצֶר וְגוֹ' כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְגוֹ' וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לִרְאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ כִּי בִּבְחִינַת קְרִיאַת הַשֵּׁם תֶּכֶר בְּחִינַת הַמֶּזֶג וּבְאֶמְצָעוּת הַהַכָּרָה יוּכַל לְבָרֵר מְציאוּת הָעֵזֶר הֲיֶשְׁנָהּ. וְהוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי לֹא מָצָא עֵזֶר וְהֶכְרֵחַ לִקְלַע הַנְּקֵבָה מִצִּדּוֹ וְלַעֲשׂוֹתָהּ כְּנֶגְדּוֹ וְהַכַּוָּנָה הִיא לְטוֹבַת הָאָדָם וְאִם אַחַר כָּךְ יָצָא מַה שֶּׁיָּצָא וְהָיָה זֶה סִבָּה לְהַמְצָאַת הָאִשָּׁה בִּיחוּד מִבַּלְעֲדֵי אִישָׁהּ וְהִכִּישָׁהּ נָחָשׁ אֵין מָקוֹם לוֹמַר לָמָּה עָשָׂה ה' כָּכָה כִּי אֱלֹקִים חֶשְׁבָּהּ לְטוֹבָה וּיִשְׁרִים דַּרְכֵי ה' וְצַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם וְגוֹ'. וְזֶה הוּא שִׁעוּר הַכְּתוּבִים לִהְיוֹת שֶׁרָצָה הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ חֵטְא הָאָדָם כִּי הוּא זֶה סִבָּה לִגְזֵרַת הַמָּוֶת וְהוּא הַסּוֹבֵב וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (כה) וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים וְגוֹ' קֹדֶם לְהוֹדִיעַ הֲכָנַת הַסִּבָּה שֶׁהִיא לְצַד הֱיוֹת הָאִשָּׁה מְפֹרֶדֶת מִגּוּף אָדָם וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעוֹתָיו פֵּרוּשׁ נְסִירַת הָאִשָּׁה מֵהָאָדָם. וְלִהְיוֹת שֶׁתַּקְשֶׁה לוֹמַר וְלָמָּה הָיְתָה הֲכָנָה זוֹ לַחֵטְא וְלֹא הָיָה לוֹ לַה' לִנְסֹר אוֹתָהּ וְקָנְתָה לָהּ מְקוֹמָהּ וְאָז לֹא הָיָה חֵטְא בָּעוֹלָם. לָזֶה קָדַם לוֹמַר כִּי הָיָה לְצַד הַהֶכְרֵחַ וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיֹּאמֶר וְגוֹ' לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ וְגוֹ' וַהֲגַם שֶׁבִּקֵּשׁ הָעֵזֶר מֵהַנִּבְרָאִים דִּכְתִיב וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם וְגוֹ' לֹא מָצָא עֵזֶר לָאָדָם מֵהֶם וְהֶכְרֵח לִנְסֹר הַנְּקֵבָה וְנָחָה דַּעַת אָדָם בָּהּ כְּנֶגְדּוֹ וְלֹא טְמוּנָה מֵאֲחוֹרָיו כִּי בָּזֶה תִּשָּׁא עֹל סוֹבְלוֹ לָנוּחַ הוּא בִּמְקוֹמוֹ וְאוֹתָהּ יִשְׁלַח לְהָכִין וְלַעֲשׂוֹת צְרָכָיו:

וּלְפִי דַּרְכֵּנוּ יֵשׁ טַעַם נָכוֹן בַּחֲקִירָה אַחַת לָמָּה ה' נִמְלַךְ מִמַּחְשַׁבְתּוֹ רִאשׁוֹנָה שֶׁבָּרָא הָאָדָם וּבַת זוּגוֹ עִמּוֹ וְחָזַר וּנְסָרָהּ. כִּי הַכַּוָּנָה הִיא לְהוֹדִיעַ כִּי מַעֲשֵׂה ה' טוֹב הוּא לַכֹּל וֵאלֹהִים חֲשָׁבָהּ לְטוֹבָה וּבָרָא יַחַד זָכָר וּנְקֵבָה אֶלָּא דְּלְצַד הֲנָאַת הָאָדָם לְסִדֵּר הֲכָנָתוֹ הִפְרִידָם שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים אֵין נִשְׁתָּוִין אֵלָיו וְאֵין מְציאוּת לְבָרֹא לוֹ אָדָם אַחֵר לְהֲכָנָתוֹ כִּי יֵשׁ טְעָמִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים לִבְלְתִּי עֲשׂוֹת ה' ב' אָדָם כְּמַאֲמָרָם ז"ל (סַנְהֶדְרִין ל"ז) וְהָבֵן. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר כִּי כָּל סֵדֶר הָאָמוּר בְּפָרָשָׁה זוֹ בְּבַקָּשַׁת הָעֵזֶר וּשְׁלִילָתוֹ וְהַמְצָאתוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְצַד עֲשׂוֹת הַנְּקֵבָה נִפְרֶדֶת מֵהַזָּכָר כִּי טוֹב' הַשְׁנַיִם מֵהָאֶחָד אֲבָל לְעִנְיַן זִוּוּג הֲכָנַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה כְּבָר בְּרָאוֹ ה' בְּיוֹם ו' וּבְרָאָם לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת אֵין מְנִיעָה לָזֶה לְצַד שֶׁאֵין פָּנִים בְּפָנִים כִּי הֵכִינָם ה' לְהַרְכָּבָה גַּם בְּסֵדֶר שֶׁהָיוּ בָּהּ אָחוֹר וְאָחוֹר שֶׁיְּרִיק הַזָּכָר הַזֶּרַע דֶּרֶךְ מָקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ הַנּוֹצֵר. וְיֵשׁ לָנוּ לַחְקֹר זֹאת לְאַיזֶה טַעַם בָּרָא ה' הָאִשָּׁה בְּגוּף הָאָדָם מַמָּשׁ וְלֹא בְּרָאָהּ בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ מִן הֶעָפָר כְּמוֹ שֶׁבָּרָא הַזָּכָר. וְנִרְאֶה כִּי בָּזֶה גִּלָּה דַּעְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּי יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין הֲכָנַת זִוּוּג הָאֲנוֹשִׁי מִזִּוּוּג הַבְּהֵמִי כִּי זִוּוּג הַבְּהֵמִי פּוֹעֵל פְּעֻלַּת הַהִזְרָעָה בְּכָל נְקֵבָה אֲשֶׁר תִּזְדַּמֵּן לְפָנָיו וְהַגַּם שֶׁאָמַר הַכָּתוּב בְּסוּג זֶה גַּם כֵּן זָכָר וּנְקֵבָה לֹא שֶׁיִּתְחַיֵּב כָּל זָכָר לְהַכִּיר נְקֵבָתוֹ כָּל שֶׁמִּמִּינוֹ הִיא כָּל אֲשֶׁר יִזְדַּמֵּן לְפָנָיו מִמִּינוֹ הֲרֵי הוּא רַשָּׁאי וְאֵין רִשּׁוּם וְיִחוּד לִנְקֵבַת זָכָר בַּבְּהֵמִי לוֹמַר זוֹ פָּרָתוֹ שֶׁל שׁוֹר זֶה וְזוֹ פָּרָתוֹ וְכוּ' מַה שֶּׁאֵין כֵּן

(יט) וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ:

יט וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים מִן אַרְעָא כָּל חֵוַת בָּרָא וְיָת כָּל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְאַיְתֵהּ לְוַת אָדָם לְמֶחֱזֵי מַה יִקְרֵי לֵהּ וְכֹל דִּי הֲוָה קָרֵי לֵהּ אָדָם נַפְשָׁא חַיְתָא הוּא שְׁמֵהּ:

רש"י ◄ וַיִּצֶר וְגוֹ' מִן הָאֲדָמָה • הִיא יְצִירָה, הִיא עֲשִׂיָּה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה: "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ וְגוֹ'", אֶלָּא בָּא וּפֵרַשׁ שֶׁהָעוֹפוֹת נִבְרְאוּ מִן הָרָקִיעַ. לְפִי שֶׁאָמַר לְמַעְלָה, מִן הַמַּיִם נִבְרְאוּ, וְכָאן אָמַר, מִן הָאֲדָמָה נִבְרְאוּ. וְעוֹד, לְמִדְּךָ כָּאן, שֶׁבִּשְׁעַת יְצִירָתָן מִיָּד בּוֹ בַּיּוֹם הֱבִיאָם אֶל הָאָדָם לִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם. וּלְדִבְרֵי אַגָּדָה: יְצִירָה זוֹ, לְשׁוֹן רִדּוּי וְכִבּוּשׁ, כְּמוֹ: "כִּי תָצוּר אֶל עִיר", שֶׁכְּבָשָׁן תַּחַת יָדוֹ שֶׁל אָדָם. **וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה וְגוֹ'** • סָרְסֵהוּ וּפָרְשֵׁהוּ: "כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם שֵׁם, הוּא שְׁמוֹ לְעוֹלָם".

◆ יום שלישי כ"ה תשרי ◆

(כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ:

כ וּקְרָא אָדָם שְׁמָהָן לְכָל בְּעִירָא וּלְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּלְכֹל חֵוַת בָּרָא וּלְאָדָם לָא אַשְׁכַּח סָמֵךְ לְקִבְלֵהּ:

(כא) וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה:

כא וּרְמָא יְיָ אֱלֹהִים שִׁנְתָא עַל אָדָם וּדְמֵךְ וְנָסִיב חָדָא מֵעִלְעוֹהִי וּמְלֵי בִּשְׂרָא תְּחוֹתָהּ:

רש"י ◄ וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר • וַיַּפֵּל ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה. כְּשֶׁהֱבִיאָן, הֱבִיאָן לְפָנָיו כָּל מִין וּמִין זָכָר וּנְקֵבָה, אָמַר: לְכֻלָּם יֵשׁ בֶּן זוּג, וְלִי אֵין בֶּן זוּג, מִיָּד: "וַיַּפֵּל". **מִצַּלְעֹתָיו** • מִסְּטָרָיו, כְּמוֹ: "וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן", זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: "שְׁנֵי פַּרְצוּפִין נִבְרְאוּ". **וַיִּסְגֹּר** • מְקוֹם הַחֲתָךְ. **וַיִּישָׁן וַיִּקַּח** • שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲתִיכַת הַבָּשָׂר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְרֵאת, וְתִתְבַּזֶּה עָלָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת יום שמחת תורה ה'תשי"ז)

אין בִּרְצוֹנִי לוֹמַר שֶׁהַזְּמַן הוּא קָצָר,
- שֶׁכַּן, פַּעַם כְּשֶׁהָיָה כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר בְּוִינָא, בָּאוּ אַנַ"שׁ לְלַוּוֹתוֹ, וְכָרְגִיל אֵצֶל אַנַ"שׁ, בָּאוּ מָשָׁךְ זְמַן קֹדֶם זְמַן נְסִיעָתָהּ שֶׁל הָרִכָּבָת. בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה עָמַד שָׁם אֶחָד מִיְּהוּדֵי אַשְׁכְּנַז ("אַ דַיטְשׁ"), וְאָמַר שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ "אַיינָע מִינוּטֶע". נַעֲנָה הָרַבִּי וְאָמַר: אָכֵן, רָגַע אֶחָד הוּא זְמַן רַב, שֶׁהָרֵי "בְּשַׁעְתָּא חָדָא וּבְרִגְעָא חָדָא" אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וְעַד שֶׁזְּדוֹנוֹת נַעֲשִׂים לוֹ כִּזְכִיּוֹת". -
אֶלָּא אֹמֵר אֲנִי שֶׁהַזְּמַן הוּא **יָקָר**. וְלָכֵן, יֵשׁ לְמַלֵּא זְמַן זֶה בְּתֹכֶן מָלֵא - בְּנִגּוּן שִׂמְחָה.
הָרַב הַקָּדוֹשׁ מִצַּאנְז נָהַג לִישֹׁן זְמַן מוּעָט בְּיוֹתֵר, שָׁעוֹת אַחָדוֹת בְּמָשָׁךְ הַמַּעַת־לְעֵת. וְשָׁאֲלוּהוּ: הֲרֵי זֶה עִנְיָן הַנּוֹגֵעַ לִבְרִיאוּת הַגּוּף? וְעָנָה: אוֹמְרִים עָלַי שֶׁהֲנִנִי בַּעַל "תְּפִיסָה מְהִירָה". מַה פֵּרוּשׁ "תְּפִיסָה מְהִירָה"? - שֶׁדָּבָר שֶׁנִּמְשָׁךְ אֵצֶל אַחֵר זְמַן רַב, נִמְשָׁךְ אֵצֶל בַּעַל הַתְּפִיסָה הַמְּהִירָה זְמַן מוּעָט. וּבְמִילָא, גַּם בְּעִנְיָן הַשֵּׁינָה - הֲנִנִי יָשֵׁן מַהֵר...
יָדוּעַ, שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָשְׁנוּ עִנְיָן הַדּוּרְמִיטָא. בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְלֵיל רֹאשׁ הַשָּׁנָה הִיא עֲלִיַּת הָעוֹלָמוֹת, וּלְאַחֲרֵי־זֶה עַל־יְדֵי תְּפִילוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּתְקִיעַת שׁוֹפָר, יָשְׁנָה הַהַכְתָּרָה וְהַהַמְשָׁכָה, עַד שֶׁגְּמַר הַהַמְשָׁכָה וְהַקְּלִיטָה הוּא בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת.

אור החיים על התורה

הָאָדָם שֶׁלֹּא מִלְּבַד שֶׁמְּבַדֵּל בִּבְחִינַת הַמִּין אֶלָּא גַּם מְבַדֵּל בִּפְרָטֵי הַמִּין כִּי כָּל אֶחָד יֵשׁ לוֹ בַּת זוּגוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלָזֶה נִתְחַכֵּם ה' לִבְנוֹת בַּת זוּגוֹ שֶׁל הָאָדָם מֵעֶצְמָיו לוֹמַר כִּי זוֹ בָּשָׂר מִבְּשָׂרוֹ. וְלָזֶה כְּשֶׁהִזְהִיר עַל הָעֲרָיוֹת רָשַׁם כִּנּוּי הָעֲרָיוֹת אֶל הַזְּכָרִים כְּאוֹמְרוֹ (אַחֲרֵי י"ח) עֶרְוַת אָבִיךָ עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ וְגוֹ' הֲרֵי שֶׁהֲגַם שֶׁאֵינוֹ מְצַוֶּה אֶלָּא עַל הַנְּקֵבוֹת מְיֻחָד הַדִּבֻּר אֶל הַזְּכָרִים וְהָבֵן: תורה יט

כְּשֵׁם שֶׁהָעִנְיָן הוּא בִּכְלָלוּת, בְּמָשָׁךְ יְמֵי הַשָּׁנָה, כֵּן הוּא גַּם בִּפְרָטִיּוּת בְּמָשָׁךְ יְמֵי הַשָּׁבוּעַ: בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת וְלֵיל שַׁבָּת, "מַעֲלֵי שַׁבַּתָּא", יֶשְׁנָהּ עֲלִיַּת הָעוֹלָמוֹת, שֶׁהוּא עִנְיָן דּוּרְמִיטָא, וּבְשַׁבָּת הִיא הַהַמְשָׁכָה.

וְכֵן בִּבְרִיאַת אָדָם הָרִאשׁוֹן בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, הָיָה "וַיַּפֵּל . . תַּרְדֵּמָה עַל הָאָדָם", וּלְאַחֲרֵי־זֶה הָיְתָה הַנְּסִירָה, וּלְאַחֲרֵי־זֶה הַיִּחוּד, וְהַהַמְשָׁכָה בְּשַׁבָּת קֹדֶשׁ.

כְּבוֹד־קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר (מוֹהַרַשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן סִפֵּר, שֶׁאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן הָיָה נִרְדָּם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לִפְנוֹת עֶרֶב, כִּי לְמַעְלָה אָז הוּא זְמַן שֵׁינָה. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן עֲלִיַּת הָעוֹלָמוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת.

כְּשֵׁם שֶׁיֶּשְׁנוֹ עִנְיָן הַדּוּרְמִיטָא בִּימֵי הַשָּׁבוּעַ וִימֵי הַשָּׁנָה, כָּךְ יֶשְׁנוֹ בִּכְלָלוּת גַּם בְּ"שֵׁת אַלְפֵי שְׁנִין דְּקַיְּימָא עָלְמָא", שֶׁבְּסוֹף "שֵׁת אַלְפֵי שְׁנִין", יוֹם הַשִּׁשִּׁי לִפְנוֹת עֶרֶב דִּכְלָלוּת, יֶשְׁנָהּ הָעֲלִיָּה וְסִלּוּק, שֶׁמִּזֶּה נִמְשָׁכִים חֲבָלֵי מָשִׁיחַ, עִם כָּל הַגְּזֵירוֹת רַחֲמָנָא־לִצְלָן, וּלְאַחֲרֵי־זֶה הִיא הַהַמְשָׁכָה בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ.

בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָנֵנוּ:

כֵּיוָן שֶׁהַיּוֹם נִצְטָרְפוּ כָּל ג' הָעִנְיָנִים בְּיַחַד: יוֹם הַשִּׁשִּׁי לִפְנוֹת עֶרֶב, הַהַתְחָלָה דְּשַׁבָּת; שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת; וְנִמְצָאִים כְּבָר בְּסִיּוּם "שֵׁת אַלְפֵי שְׁנִין", קֹדֶם מָשִׁיחַ - צָרִיךְ לְהַתְחִיל כְּבָר הַסֵּדֶר דְּהַמְשָׁכוֹת, שֶׁמִּיָּד מִשְׁמִינִי עֲצֶרֶת וְשִׂמְחַת תּוֹרָה נֵלֵךְ לִקְרַאת הַגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה, שֶׁתִּהְיֶה בְּקָרוֹב מַמָּשׁ, לֹא "בַּעֲגָלָא דִּידֵיהּ", אֶלָּא "בַּעֲגָלָא **דִּידָן**", לְמַטָּה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

(כב) וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם:

כב וּבְנָא יְיָ אֱלֹהִים יָת עִלְעָא דְּנָסִיב מִן אָדָם לְאִתְּתָא וְאַיְתֵהּ לְוַת אָדָם:

רש"י ◄ **וַיִּבֶן** • כְּבִנְיָן, רְחָבָה מִלְּמַטָּה וּקְצָרָה מִלְּמַעְלָה, לְקַבֵּל הַיָּלֶד. כְּאוֹצָר שֶׁל חִטִּים, שֶׁהוּא רָחָב מִלְּמַטָּה וְקָצָר מִלְּמַעְלָה, שֶׁלֹּא יַכְבִּיד מַשָּׂאוֹ עַל קִירוֹתָיו.

וַיִּבֶן וְגוֹ' אֶת הַצֵּלָע וְגוֹ' לְאִשָּׁה • לִהְיוֹת אִשָּׁה, כְּמוֹ: "וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִּדְעוֹן לְאֵפוֹד", לִהְיוֹת אֵפוֹד.

(כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה־זֹּאת:

כג וַאֲמַר אָדָם הֲדָא זִמְנָא גַּרְמָא מִגַּרְמַי וּבִסְרָא מִבִּסְרִי לְדָא יִתְקְרֵי אִתְּתָא אֲרֵי מִבַּעְלָא נְסִיבָא דָּא:

רש"י ◄ **זֹאת הַפַּעַם** • מְלַמֵּד שֶׁבָּא אָדָם עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁבָּא עַל חַוָּה. **לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ וְגוֹ'** • לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן, מִכָּאן שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

(כד) עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד:

כד עַל כֵּן יִשְׁבּוֹק גְּבַר בֵּית מִשְׁכְּבֵי אָבוּהִי וְאִמֵּהּ וְיִדְבַּק בְּאִתְּתֵהּ וִיהוֹן לְבִסְרָא חָד:

רש"י ◄ **עַל כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ** • רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת כֵּן, לֶאֱסֹר עַל בְּנֵי נֹחַ אֶת הָעֲרָיוֹת. **לְבָשָׂר אֶחָד** • הַוָּלָד נוֹצָר עַל־יְדֵי שְׁנֵיהֶם, וְשָׁם נַעֲשָׂה בְּשָׂרָם אֶחָד.

(כה) וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ:

כה וַהֲווֹ תַרְוֵיהוֹן עַרְטִילָאִין אָדָם וְאִתְּתֵהּ וְלָא מִתְכַּלְּמִין:

רש"י ◄ **וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ** • שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים דֶּרֶךְ צְנִיעוּת, לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ דֵּעָה לִקְרוֹת שֵׁמוֹת, לֹא נִתַּן בּוֹ יֵצֶר־הָרָע עַד אָכְלוֹ מִן הָעֵץ, וְנִכְנַס בּוֹ יֵצֶר הָרַע, וְיָדַע מַה בֵּין טוֹב לְרָע.

אור החיים על התורה

כה) וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים וְגוֹ'. טַעַם הַדָּבָר לִהְיוֹתָם מִקֹּדֶם מֻשְׂלָלִים מִבְּחִינַת הָרַע וּכְלָלוּתָם קֹדֶשׁ הָיוּ דּוֹמוֹת בָּהֶם פָּנִים שֶׁלְּמַטָּה כְּפָנִים שֶׁל מַעְלָה כִּי בְּחִינַת הָרַע שֶׁנִּדְבְּקָה בְּאָדָם הִיא אֲשֶׁר תַּבְדִּיל בַּחֵלֶק שֶׁלְּמַטָּה בָּאָדָם כִּי שָׁם קָנָה הָרַע מְקוֹמוֹ וְזֶה לְךָ הָאוֹת אוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תְּסוֹבְבֵהוּ הַקְּלִפָּה בָּעָרְלָה וְצִוָּה ה' לִכְרוֹת אוֹתָהּ הִנֵּךְ רוֹאֶה כִּי שָׁם הִרְגִּישָׁה שִׂידָה. וְתִמְצָא כִּי כָּל תַּאֲוַת הָרְשָׁעִים הִנּוֹאֲפִים תִּבְעַר בַּמָּקוֹם הַהוּא וְגָזַר ה' לְכַסּוֹת הַתַּעוּב. וְתִמְצָא שֶׁאָסְרוּ חֲז"ל (נִדָּה יד.) לְהָנִיחַ יָדוֹ וְכוּ' וְאָמְרוּ (שַׁבָּת קח:) יַד לָאַמָּה תִּקָּצֵץ כִּי יַבְעִיר אֵשׁ זָרָה וּתְאָכְלֵהוּ אֵשׁ לֹא נָפַח וְזֶה לֹא הָיָה קֹדֶם לָכֵן. וְיֵשׁ לָנוּ לִבְחֹן הַדָּבָר מִמָּה שֶׁרָאִינוּ בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁאָמַר (בְּרֵאשִׁית כד) לָעֶבֶד שִׂים נָא יָדְךָ וְגוֹ'. הַטַּעַם אָמְרוּ רז"ל (זֹהַר) כִּי אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם לֹא הָיָה כָּל כָּךְ בְּהַשְׁוָאָה

ג (א) **וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן:**

א וְחִוְיָא הֲוָה חַכִּים מִכֹּל חֵוֹת בָּרָא דְּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִתְּתָא בְּקוּשְׁטָא אֲרֵי אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִכֹּל אִילַן גִּינְתָא:

רש"י◄ **וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם•** מָה עִנְיָן זֶה לְכָאן, הָיָה לוֹ לִסְמֹךְ: "וַיַּעַשׂ לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם"? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, מֵאֵיזוֹ סִבָּה קָפַץ הַנָּחָשׁ עֲלֵיהֶם, רָאָה אוֹתָם עֲרֻמִּים וְעוֹסְקִים בְּתַשְׁמִישׁ לְעֵין כֹּל וְנִתְאַוָּה לָהּ. **עָרוּם מִכֹּל•** לְפִי עָרְמָתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ, הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ: "עָרוּם מִכֹּל", "אָרוּר מִכֹּל" (בראשית רבה)◆. **אַף כִּי־אָמַר וְגוֹ'•** שֶׁמָּא אָמַר לָכֶם: "לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל וְגוֹ'", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁרָאָה אוֹתָם אוֹכְלִים מִשְּׁאָר פֵּרוֹת, הִרְבָּה עָלֶיהָ דְּבָרִים כְּדֵי שֶׁתְּשִׁיבֶנּוּ וְיָבֹא לְדַבֵּר בְּאוֹתוֹ הָעֵץ.

אור החיים על התורה

עִם כָּל הַנִּבְרָאִים בִּבְחִינָה זוֹ כִּי הִרְחִיק הַתֵּעוּב וְהַגַּם שֶׁלֹּא הֻרְחַק בְּהֶחֱלֵט וְהַמִּיתָה מוֹכַחַת אֲבָל עַל כָּל פָּנִים לֹא הָיָה הַתֵּעוּב כָּל כָּךְ וּבְרִית קֹדֶשׁ שֶׁבִּבְשָׂרוֹ תַּמָּה הָיְתָה נְקִיָּה הָיְתָה. וּלְדֶרֶךְ זֶה יְדַיֵּק הַכָּתוּב עַל נָכוֹן אוֹמְרוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר וְלֹא נִתְבַּיְּשׁוּ, שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁהָגַם שֶׁהָיוּ עֲרוּמִים לֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ פֵּרוּשׁ הַתּוֹרָה מַגֶּדֶת עֲלֵיהֶם שֶׁאֵין לָהֶם דָּבָר שֶׁיִּתְבַּיְּשׁוּ מִמֶּנּוּ וְהָבֵן. וְהִגִּיד הַכָּתוּב מִי גָּרַם בְּחִינַת הָעֲרָוָה לְהַבְדִּיל בָּאָדָם חֶצְיוֹ שֶׁל מַטָּה וְאָמַר וְהַנָּחָשׁ וְגוֹ' וּמִזֶּה נִתְגַּלְגְּלוּ הַדְּבָרִים וְכוּ': תורה א

א) וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם וְגוֹ'. צָרִיךְ לְדַעַת לְאֵיזֶה סִבָּה הוֹדִיעָנוּ הַכָּתוּב כִּי הַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם:

עוֹד נָתַתִּי לִבִּי לָתוּר הָעָרְמָה אֲשֶׁר הֶעָרִים בָּעִנְיָן וְלֹא רָאִיתִי אֶלָּא דְּבַר רִשְׁעוּת, וְחָכְמָה נִפְלְאָה מִמֶּנּוּ:

אָכֵן יִתְבָּאֵר הָעִנְיָן בְּהָבִין כַּוָּנַת דְּבָרָיו בְּאוֹמְרוֹ אַף כִּי אָמַר וְגוֹ' שֶׁנִּרְאִים דְּבָרָיו כְּדִבְרֵי הוֹלְלוּת אֲשֶׁר עַל כֵּן קָדַם הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ כִּי הַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם כְּדֵי לְהִתְבּוֹנֵן בְּאֲמָרָיו שֶׁבָּהֶם הִשִּׂיג לְהָסִית וּלְהַדִּיחַ אִשָּׁה יִרְאַת ה':

וְהִנֵּה בְּסֵדֶר דְּבָרָיו נִתְכַּוֵּן לוֹמַר ג' עִנְיָנִים וּבָהֶם הִשִּׂיג כַּוָּנָתוֹ:

א' בָּא לְהוֹדִיעַ אוֹתָהּ יְדִיעָה אַחַת כִּי כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִשִּׂיגָה לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַדַּעַת יִהְיֶה הַדָּבָר בְּעֵינֶיהָ כְּאִלּוּ אֵינָהּ אוֹכֶלֶת מִכָּל עֵץ הַגָּן, הַכַּוָּנָה בָּזֶה כִּי כֻּלָּן כְּאֵין נֶגְדּוֹ וְהָיוּ כְּלֹא הָיוּ לְגֹדֶל מַעֲלָתוֹ וְחֲשִׁיבוּתוֹ וְכוּ' וְהוּא אוֹמְרוֹ אַף כִּי אָמַר וְגוֹ' פֵּרוּשׁ יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ כְּאִלּוּ נִצְטַוִּית עַל הַכֹּל, נִתְכַּוֵּן בָּזֶה לְהַגְדִּיל חֶשְׁקָהּ בּוֹ וּלְהַבְזוֹת כָּל תַּאֲוֹתֶיהָ בְּכָל עֲצֵי הַגָּן. וְזוֹ הִיא הַמִּדָּה אֲשֶׁר מִתְנַהֵג בָּהּ הַיֵּצֶר הָרַע עִם הַנִּשְׁמָעִים לוֹ שֶׁיָּסִיר מֵהֶם תַּאֲוַת הַהֶתֵּר וְיִמְאָסֶנּוּ בְּעֵינֵיהֶם וְיַגְדִּיל בְּעֵינֵיהֶם תַּאֲוַת הָאִסּוּר עַד אֵין כָּמוֹהוּ.

ב' נִתְכַּוֵּן סֵדֶר פִּתּוּי אַחֵר וְהוּא כִּי מוֹרֵה הוֹרָאָה הוּא לָהּ וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (בְּרֵאשִׁית יח) כִּי עֵץ הַדַּעַת הוּא שֶׁנָּטַע ה' תְּחִלָּה בַּגָּן וּמִמֶּנּוּ שָׁתַל כָּל הָאִילָנוֹת שֶׁבַּגָּן וְלָזֶה בָּא הַמַּסִּית וְאָמַר שֶׁהָגַם שֶׁלֹּא אָסַר ה' אֶלָּא עֵץ הַדַּעַת תִּתְחַיֵּב לוֹמַר שֶׁאַף כָּל שְׁאָר הָעֲצִים שֶׁבַּגָּן אָסַר כִּי דָּן בָּהֶם דִּין הַבְרָכָה וּתְנַן בְּפֶרֶק א' מִמַּסֶּכֶת עֲרָלָה הִבְרִיכָה שָׁנָה אַחַר שָׁנָה מוֹנֶה לָהּ מִשָּׁנָה שֶׁנִּפְסַק ע"כ. וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה כִּי קֹדֶם שֶׁנִּפְסַק הַגַּם שֶׁהֵם מֻשְׁרָשׁוֹת בָּאָרֶץ אַף עַל פִּי כֵן עִקֵּר יְנִיקָתָם מֵהָאִילָן וְהָיוּ כְּעַנְפֵי הָאִילָן הַזָּקֵן, וְכֵן פֵּרוּשׁ רַמְבַּ"ם וְר"ש, וְהוּא שֶׁטָּעַן הַמַּסִּית בְּאוֹמְרוֹ אַף כִּי אָמַר וְגוֹ' פֵּרוּשׁ כִּי אִם תְּקַבֵּל עָלֶיהָ לְקַיֵּם דָּבָר זֶה צְרִיכָה הִיא לְהִבָּדֵל מֵהַכֹּל לְצַד שֶׁכָּל עֲצֵי הַגַּן עוֹדָנָם יוֹנְקוֹת מֵעֵץ הַדַּעַת בְּטוֹעֲנוֹ כִּי מְבֻרָכִים הֵם וַעֲדַיִן לֹא נִפְסְקוּ כִּי זְמַן מֶעֶט הָיָה מִזְּמַן שֶׁנָּטַע ה' הַגַּן לְעֵת צִוּוֹתוֹ עָלָיו:

ג' נִתְכַּוֵּן בְּאוֹמְרוֹ אַף וְגוֹ' לְהָיוֹת כִּי חִוָּה לֹא נִצְטַוִּית מִפִּי הַבּוֹרֵא אֶלָּא מִפִּי אָדָם וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בִּמְקוֹמוֹ לָזֶה בָּא הַמַּסִּית וְאָמַר לָהּ הוֹדָעָה אַחַת כִּי מִצְוַת ה' עָלֶיהָ הִיא שֶׁלֹּא תֹּאכַל מִכָּל עֵץ הַגָּן כִּי הוּא עֵד בַּדָּבָר שֶׁכָּךְ צִוָּה ה' עָלֶיהָ. וְכַוָּנַת הַמַּסִּית ב' מַחְשָׁבוֹת לְעִנְיָן זֶה לְרָעָה. הָא' תַּאֲמִין דְּבָרָיו וְתֶאֱסֹר הַכֹּל וְאָז יִכָּנֵס בְּטַעֲנַת מְנִיעַת הָאֶפְשָׁרִיּוּת וְיֵשׁ לוֹ מָבוֹא לְהִכָּנֵס בּוֹ לְהָסִית. וְהַב' נִתְכַּוֵּן כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה עֵדוּת אָדָם שֶׁצִּוָּה לָהּ עַל עֵץ הַדַּעַת לְבַד עֵדוּת מֻכְחֶשֶׁת וְהִיא סְבָרַת בֵּית שַׁמַּאי בְּפֶרֶק ד' מִמַּסֶּכֶת עֵדֻיּוֹת מִי שֶׁהָיוּ ב' כִּתֵּי עֵדִים מְעִידוֹת אוֹתוֹ אֵלּוּ מְעִידוֹת שֶׁנָּדַר ב' וְאֵלּוּ מְעִידוֹת שֶׁנָּדַר ה' בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים נֶחְלְקָה הָעֵדוּת וְאֵין כָּאן נְזִירוּת וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יֵשׁ בִּכְלַל ה' ב' ע"כ וּבְסַנְהֶדְרִין (דף ל"א) הֶעֱמִידוּ מַחְלֹקֶת בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּכַת אַחַת פֵּרוּשׁ א' מֵהַב' אָמַר ה' וְאֶחָד אָמַר ב' וְכוּ'. וּמֵעַתָּה חָשַׁב הַמַּסִּית כֵּיוָן שֶׁלֹּא הָיוּ אֶלָּא ב', אָדָם אָמַר לֹא אָסַר אֶלָּא עֵץ הַדַּעַת וְהַמַּסִּית אָמַר הַכֹּל אָסַר נֶחְלְקָה הָעֵדוּת. וְאַחַר שֶׁכָּתַבְתִּי זֶה מְצָאתִי מַאֲמָר א' בְּתִקּוּנֵי הַזֹּהַר תִּקּוּן נ"ט שֶׁמַּסְכִּים לְפֵרוּשֵׁנוּ שֶׁכָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנָם וְחִוְיָא בִּישָׁא אַעְבַּר הָכָא עַל לֹא תַּעֲנֶה בְּרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר דְּסָהִיד שִׁקְרָא שֶׁאָמַר אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים וְגוֹ' ע"כ. וְזוֹ הִיא מִדָּתוֹ לְשַׁקֵּר וּלְהוֹלִיד בִּלְבַד אֱנוֹשׁ אֱמוּנוֹת וְדֵעוֹת כּוֹזְבוֹת רַחֲמָנָא לִצְלַן וּלְפָעָמִים יִתְכַּוֵּן לְהַפְלִיג וּלְהַגְדִּיל עֲבֵרוֹת בְּלֶב אָדָם וְיָשׁוּב לוֹמַר לוֹ כִּי הוּא מֵהַנִּמְנָע בַּמֻּשָּׂג וְאֵין לְךָ עָרוּם בָּעוֹלָם כָּזֶה:

וְטַעַם שֶׁעָשָׂה ה' כָּכָה, לִהְיוֹת שֶׁכָּל מַחְשֶׁבֶת ה' הוּא לְצַד הַשָּׂגַת טוֹב הַמְּפֻלָּא וְהוּא תָּלוּי בִּבְחִינַת עֲבוֹדָה זוֹ לָזֶה הִגְדִּיל בְּחִינַת עָרְמָתוֹ וִיכָלְתּוֹ וּלְפִי הַצַּעַר שֶׁיִּסְבֹּל אָדָם וְיִתְחַכֵּם לְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ יַעֲלֶה בַּמַּעֲלוֹת:

וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ בַּצִּפְצוּף אֲשֶׁר יְדַבְּרוּ בּוֹ הַבַּעֲלֵי חַיִּים בִּלְתִּי מְדַבְּרִים וְאָז הָיוּ מַכִּירִים כָּל צִפְצוּפֵי וְכוּ' וַאֲפִלּוּ שִׁיחַת הַדּוֹמֵם כִּי כָּל מַה שֶּׁבָּרָא ה' יֵשׁ לוֹ כְּפִי בְּחִינָתוֹ דִּבּוּר לַטַּעַם אֲשֶׁר יְשַׁבֵּחַ אֶת קוֹנוֹ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך י עמ' 16)

לְפִי עָרְמָתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ (רש"י ג, א) עַל פִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא הָיָה הַנָּחָשׁ מְדַבֵּר כְּמוֹ אָדָם, כַּכָּתוּב "וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה". לָכֵן כָּתַב רַשִ"י שֶׁנָּחָשׁ הָיְתָה גַּם עָרְמָה וְגַם תְּכוּנָה נוֹסֶפֶת שֶׁאִפְשְׁרָה לוֹ לְבַטֵּא אֶת הָעָרְמָה - כֹּחַ הַדִּבּוּר. אַךְ לֹא כָּתַב בִּמְפֹרָשׁ "עָרְמָתוֹ וְדִבּוּרוֹ", כִּי כָּאן אֵין הַכַּוָּנָה לְדִבּוּר כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ, אֶלָּא כְּפִי שֶׁהוּא מַעֲלָה (לְפִי עָרְמָתוֹ . . הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ), וְאִם כֵּן מַתְאִים יוֹתֵר לוֹמַר שֶׁלְּפִי **גְּדֻלָּתוֹ** הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ, שֶׁבָּזֶה מְדֻגָּשׁ שֶׁהַדִּבּוּר הוּא מַעֲלָה.

(ב) **וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן נֹאכֵל:**

ב **וַאֲמַרֶת אִתְּתָא לְחִוְיָא מִפֵּירֵי אִילַן גִּינְתָא נֵיכוּל:**

(ג) **וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־תְּמֻתוּן:**

ג **וּמִפֵּירֵי אִילָנָא דִּי בְּמְצִיעוּת גִּינְתָא אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְלָא תִקְרְבוּן בֵּהּ דִּילְמָא תְּמוּתוּן:**

רש"י ◄**וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ•** הוֹסִיפָה עַל הַצִּוּוּי, לְפִיכָךְ בָּאָה לִידֵי גֵּרָעוֹן, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי ל) "אַל־תּוֹסֵף עַל דְּבָרָיו"•.

(ד) **וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן:**

ד **וַאֲמַר חִוְיָא לְאִתְּתָא לָא מוּת תְּמוּתוּן:**

רש"י ◄**לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן•** דְּחָפָהּ עַד שֶׁנְּגָעָה בּוֹ, אָמַר לָהּ: 'כְּשֵׁם שֶׁאֵין מִיתָה בִּנְגִיעָה, כָּךְ אֵין מִיתָה בַּאֲכִילָה' (בראשית רבה)•

אור החיים על התורה

כְּאוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי טז) כֹּל פָּעַל ה' לַמַּעֲנֵהוּ וְצָא וּלְמַד מִפִּרְקֵי שִׁירָה, וּמְצָאנוּ לִגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מַכִּירִים בְּכָל צִפְצוּף וְשִׂיחָה כְּאוֹמְרָם ז"ל (סָפָה כח.) אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי עָלָיו הַשָּׁלוֹם וְכוּ' וּמִכָּל שֶׁכֵּן אָדָם הָרִאשׁוֹן יְצִיר כַּפָּיו יִתְבָּרֵךְ: תורה ב

ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה וְגוֹ'. נִתְחַכְּמָה לְהָשִׁיב לְכָל הַנִּשְׁמַע מִדְּבָרָיו כְּפִי מַה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ כִּי ג' טַעֲנוֹת נִתְכַּוֵּן לוֹמַר וְהֵשִׁיבָתוֹ, כְּנֶגֶד מַה שֶׁנִּשְׁמַע בִּדְבָרָיו א' שֶׁהַכֹּל אָסוּר, אוֹ לְטַעֲנַת שֶׁכָּל עֲצֵי הַגָּן הֵם עַנְפֵי הָאִילָן הַהוּא מְבָרְכִים וְעוֹדְנָם יוֹנְקוֹת מֵעֵץ הַדַּעַת, אוֹ לְטַעֲנַת שֶׁהוּא הָעֵד שֶׁשָּׁמַע כִּי הַכֹּל אָסַר הַבּוֹרֵא, אָמְרָה לֹא כֵן הוּא מִכָּל עֵץ הַגָּן נֹאכֵל כִּי ה' שֶׁאָסַר עֵץ הַדַּעַת הוּא הִתִּיר שְׁאָר אִילָנוֹת וּמַה בְּכָךְ אִם הֵם מְבֹרָכוֹת מִמֶּנּוּ בִּשְׁלָמָא אִם לֹא הָיָה ה' מִתִּיר בְּפֵרוּשׁ כָּל עֲצֵי הַגָּן אָז יֵשׁ מָקוֹם לְצַדֵּד כִּדְבָרֶיךָ מַה שֶׁאֵין כֵּן אַחַר שֶׁה' הִתִּיר בְּפֵרוּשׁ כָּל עֲצֵי הַגָּן מַה מָּקוֹם לָנוּ לֶאֱסֹר דָּבָר שֶׁהִתַּר מִפִּי הַבּוֹרֵא. גַּם אֵין לִשְׁמֹעַ לְעֵדוּתוֹ כִּי עֵדוּתוֹ מְכֻחֶשֶׁת הִיא אֲצָלָהּ מִדִּבְרֵי בַּעְלָהּ וְתוֹעִיל הַכְּחָשַׁת הָעֵדֻיּוֹת לְבַל תֶּאֱסֹר עַצֵּי הַגָּן כִּי עֵדוּת מְחֻלָּקֶת הִיא אֲבָל לֹא תוֹעִיל לְהַכְחִישׁ כָּל הָעֵדוּת לְהַתִּיר הַכֹּל כִּי בִּכְלַל כָּל שֶׁאוֹמֵר הַנָּחָשׁ יֶשְׁנוֹ לְעֵץ הַדַּעַת וּבְדַעַת בֵּית הִלֵּל:

וּכְנֶגֶד מַה שֶׁנִּשְׁמַע מִדְּבָרָיו בְּהַפְלָגַת שֶׁבַח הָאִילָן אָמְרָה אַדְרַבָּא לְצַד פְּחִיתוּתוֹ אֲסָרוֹ הַבּוֹרֵא וְהוּא אוֹמְרוֹ פֶּן תְּמֻתוּן כִּי יֵשׁ בּוֹ בְּחִינַת מָוֶת וְהָאֱלֹהִים אָמַר לָנוּ לֹא תֹאכְלוּ וגו' פֶּן תְּמֻתוּן. וּלְהַשְׁכִּילְךָ בַּמְכֻוָּן יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי כָּל אֲשֶׁר יְצַוֶּה ה' עִמּוֹ לֹא צִוָּה ה' דָּבָר לְצַד הַהוֹרְמְנָא וְהַנְּקָמָה אֶלָּא הַכֹּל לְסִבַּת הַרְחָקַת הַנֶּזֶק וְהַקְרָבַת הַתּוֹעֶלֶת. וְהִנֵּהּ רוֹאֶה כַּמָּה נִטְיעוֹת נָטַע ה' וְכַמָּה עִנְיָנִים מְפֻלָּאִים בָּרָא בְּעוֹלָם וְהַכֹּל נְתָנוֹ לִיצִיר כַּפָּיו, וְהֵם דִּבְרֵי חַוָּה שֶׁדָּנָה כִּי לֹא מִנְעָהּ ה' מֵעֵץ הַדַּעַת אִם לֹא שֶׁהוּא חֵלֶק הַמַּזִּיק, וְיָפָה דָּנָה וְהוּא אוֹמְרָה [מִפְּרִי] עֵץ הַגָּן נֹאכֵל פֵּרוּשׁ הֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי חָפֵץ ה' לְהֵטִיב לְצַד הָרְצוֹן וּמִזֶּה אַתָּה לָמֵד כִּי מַה שֶׁמְּנָעָנוּ מִזֶּה הוּא לְצַד הַרְחָקַת הַנֶּזֶק. וְהוֹסִיפָה לוֹמַר וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ הֶגֶם שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בְּדִבְרֵי ה', חָשְׁבָה כֵּיוָן שֶׁהַמְּנִיעָה הִיא לְצַד שֶׁלֹּא תִסְתַּכֵּן מַעֲתָּה כָּל מַה שֶׁתּוֹסִיף לְהַרְחִיק מִבְּחִינַת הַמַּזִּיק כֵּן רָאוּי לַעֲשׂוֹת:

וְאַפְשָׁר כִּי הָאָדָם כְּשֶׁצִּוָּה לָהּ עַל הָעֵץ בְּסֵדֶר זֶה אָמַר לָהּ לְהַגְדִּיל הַהַרְחָקָה כְּשֶׁתֵּדַע כִּי עֵץ זֶה הוּא סַם הַמְּמִית תַּפְלִיג בְּהַרְחָקָה. עוֹד נִתְכַּוְּנָה לוֹמַר לוֹ יִהְיֶה שֶׁכִּדְבָרָיו כֵּן הוּא כִּי הוּא הַמְשֻׁבָּח מִכָּל עֲצֵי הַגָּן כִּי מַה בְּכָךְ אִם הָאִילָן מְשֻׁבָּח הוּא מִכֻּלָּן הֲרֵי הָאֱלֹהִים אָמַר כִּי אִם נֹאכַל מִמֶּנּוּ נִתְחַיֵּב מָוֶת וְיֵשׁ לָנוּ לָחוּשׁ לְעַצְמֵנוּ. וְאוֹמְרָה וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ אֶפְשָׁר שֶׁחָשְׁשָׁה לְשׁוּמָן הַפֵּרוֹת וּבִנְגִיעָה יַהֲנֶה הַגּוּף כְּאוֹמְרָם (שַׁבָּת פ"ו) מִנַּיִן לְסִיכָה שֶׁהִיא וְכוּ' וַהֲרֵי הִיא נֶהֱנִית מִמֶּנּוּ וְהִיא בִּכְלַל אֲכִילָה כְּאוֹמְרָם בַּשּ"ס (פְּסָחִים כא:) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תֹאכְלוּ וגו' אֶחָד אִסּוּר אֲכִילָה וְכוּ'. וּמִכֹּוָן הַדְּבָרִים כִּי הֶגֶם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲלָה רָמָה כִּדְבָרָיו וְאֵין דּוֹמָה לוֹ הֲלֹא רַגְלָיו יוֹרְדוֹת מָוֶת בָּזֶה הוּא נִשְׁפָּל מִכָּל עֲצֵי הַגָּן:

וּמַעֲתָּה לֹא נִשְׁאָר מָקוֹם לִטְעֹן עוֹד קוּם אֱכֹל מִמַּה נַּפְשְׁךָ מְנִיעָה זוֹ שֶׁמָּנַע ה' אוֹתָנוּ מֵעֵין זֶה לֹא תִמְנַע מֵחֶלְקָהּ, אוֹ לְצַד הַרְחָקָה מֵהַנֶּזֶק אוֹ לְצַד לְקַבֵּל עָלֵינוּ גְּזֵרַת מֶלֶךְ וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ כִּי זֶה מִנִּמּוּסֵי הַמְּלוּכָה וְלִשְׁנֵי הַטְּעָמִים יֵשׁ יִרְאַת מָוֶת בַּדָּבָר וְעָלֵינוּ לְהִתְרַחֵק: תורה ג

ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ וְגוֹ'. כָּפַל לוֹמַר לֹא מוֹת תְּמֻתוּן נִתְכַּוֵּן לִשְׁלֹל ב' מִיתוֹת שֶׁרְמָזָה הִיא בִּדְבָרֶיהָ בֵּין לְצַד שֶׁהָעֵץ עַצְמוֹ הוּא הַמְּמִית וִירֵאָה לֶאֱכֹל סַם

(ה) כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע:

ה אֲרֵי גַּלֵי קֳדָם יְיָ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכְלוּן מִנַּהּ וְיִתְפַּתְּחַן עֵינֵיכוֹן וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ:

רש"י◄ כִּי יֹדֵעַ • כָּל אֻמָּן שׁוֹנֵא בְּנֵי אֻמָּנוּתוֹ, מִן הָעֵץ אָכַל וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם (בראשית רבה). וְהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים • יוֹצְרֵי עוֹלָמוֹת.

(ו) וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל:

ו וַחֲזַת אִתְּתָא אֲרֵי טַב אִילָן לְמֵיכָל וַאֲרֵי אַסִּי הוּא לָעֵינִין וּמְרַגֵּג אִילָנָא לְאִסְתַּכְּלָא בֵּהּ וּנְסִיבַת מֵאִבֵּהּ וַאֲכָלַת וִיהַבַת אַף לְבַעְלַהּ עִמַּהּ וַאֲכָל:

רש"י◄ וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה • רָאֲתָה דְּבָרָיו שֶׁל נָחָשׁ וְהִנְּאוּ לָהּ וְהֶאֱמִינַתּוּ (בראשית רבה). כִּי טוֹב הָעֵץ • לִהְיוֹת כֵּאלֹהִים. וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם • כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: "וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם". וְנֶחְמָד לְהַשְׂכִּיל • כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ "יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע". וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ • שֶׁלֹּא תָּמוּת הִיא, וְיִחְיֶה הוּא וְיִשָּׂא אַחֶרֶת. גַּם • לְרַבּוֹת בְּהֵמָה וְחַיָּה.

אור החיים על התורה

הַמָּוֶת בֵּין לְצַד הַיִּרְאָה פֶּן יִפְגְּעֶנָּה ה' בַּדָּבָר, אָמַר לא מוֹת תְּמוּתוּן לא מִיתָה טִבְעִית לא מִיתָה שִׁפְטִיִּית. וּמֵעֵתָה חָלָה הַקֻּשְׁיָא אִם כֵּן לָמָּה יָצוּ ה' שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בִּדְבְרֵי חַוָּה. לָזֶה בָּא וְנָתַן טַעַם חָדָשׁ וְשָׁת בַּשָּׁמַיִם פִּיו כִּי טַעַם שֶׁמְּנָעָם הוּא לְבַל יִשְׁוּו אֵלָיו כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם וגו' יִהְיוּ כֵּאלֹהִים. וְהִנֵּה הָרִשָׁע מָצָא מָקוֹם לוֹמַר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לִהְיוֹת שֶׁהוּא קָדַם לִבְרִיאַת אָדָם וְחַוָּה מָצָא מָקוֹם לוֹמַר שֶׁיּוֹדֵעַ דָּבָר שֶׁלֹּא יָדְעוּ הַבָּאִים אַחֲרָיו. גַּם לִהְיוֹתוֹ מֶשֶׁל מִכְּנִיסַת גַּן עֵדֶן מָצָא מָקוֹם לוֹמַר שֶׁלֹּא נִתַּן רְשׁוּת לִכְנֹס לַגַּן אֶלָּא לָהֶם שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים סוֹד הַדָּבָר וְאָסַר לָהֶם הָעֵץ לא כֵּן הוּא לְצַד הֱיוֹתוֹ יוֹדֵעַ סוֹד הָעִנְיָן לא נְתָנוֹ ה' לִכְנֹס שָׁם. וּמֵעַתָּה לְפִי הַדְּבָרִים הָהֵם אַחַר שֶׁיֹּאכְלוּ אֵין פַּחַד אֱלֹהִים כִּי יִהְיוּ כְּמוֹתוֹ וְלא יִשְׁלֹט בָּהֶם לְהָמִיתָם, וּבְזֶה נָעַץ צִפֹּרֶן עֲבוֹדָה זָרָה. וְהֲלא לְךָ לָדַעַת כִּי עֲבוֹדָה זָרָה דָּנִים בָּהּ גַּם עַל הַמַּחְשָׁבָה (קִדּוּשִׁין מ): **עוֹד** יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ לא מוֹת תְּמוּתוּן לְפִי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (ב"ר פי"ט) שֶׁדְּחָפָהּ וְהוֹכִיחַ שֶׁלֹּא מֵתָה בִּנְגִיעָה לָזֶה כְּפַל הָרִשָׁע לוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁלֹּא מֵתָה בִּנְגִיעָה שֶׁאָמְרָה גַּם לא תָּמוּת בַּאֲכִילָה. וְהִנֵּה הוֹכָחָה זוֹ יֶשְׁנָהּ לְא' מֵהַב' טְעָמִים שֶׁאָמְרָה הָאִשָּׁה כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה שֶׁהַמְחוּשׁ הוּא שֶׁהָעֵץ מִצַּד עַצְמוֹ מֵמִית יֶשְׁנָהּ לְהַבְחָנָה זוֹ שֶׁאִם הָעֵץ מֵמִית בִּנְגִיעָה הֲרֵי נָגְעָה וְלא מֵתָה אֶבָל לְמָה שֶׁנִּתְכַּוְּנָה לוֹמַר גַּם כֵּן כִּי יְרֵאָה הִיא מֵאלֹהִים הַמְצַוֶּה אוֹתָהּ פֶּן יִפְגְּעֶנָּה אֵין הוֹכָחָה מִמָּה שֶׁלֹּא מֵתָה בִּנְגִיעָה כִּי עֲדַיִן יֶשְׁנָהּ בְּעֹנֶשׁ אֲשֶׁר גָּזַר עָלֶיהָ, וְחוֹזְרִים אָנוּ לַטַּעַם שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה: **וְאִם** תֹּאמַר לָמָּה יִבְרָא ה' בְּרִיָּה רָעָה

כָּזוֹ לְתַקָּלָה, דַּע כִּי בְּרִיָּה זוֹ כָּל מַה שֶׁהִפְלִיא ה' בִּגְדֶל בְּחִינָתָהּ כֵּן גֹּדֶל בְּחִינַת הַשָּׂגַת הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הָעֶלְיוֹן כִּי לְפִי הִתְעַצְּמוּת הַצָּרִיךְ לָאָדָם לְנַצְּחוֹ כֵּן יִטֹּל שְׁכָרוֹ כְּמַאֲמָרָם ז"ל (אָבוֹת פ"ה) לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא וְאִם הָיָה מַגְבִּיל שִׁעוּר כֹּחַ הַמֵּסִית בְּשִׁעוּר מֶעֶט אֵין מָקוֹם לְרוֹצָה לְהַשִּׂיג הַשָּׂגָה גְּדוֹלָה לְהַשִּׂיגָהּ כִּי אֵין הַשָּׂגָה זוּלַת אֶמְצָעוּת נִצְחוֹן הַמֵּסִית. וְצֵא וּלְמַד מֵהָאָמוּר בַּסֵּפֶר זֹהַר הַקָּדוֹשׁ (תְּרוּמָה קסג.) בְּמִשָּׁל בֶּן מֶלֶךְ אֲשֶׁר צִוָּהוּ אָבִיו לְבַל קְרֹב לְהַזּוֹנָה וְאֶת הַזּוֹנָה צִוָּה לְהָסִיתוֹ לִבְחוֹן בֵּן יְכַבֵּד אָב יְעַיֵּן שָׁם. וּמֵעַתָּה הִפְלִיא ה' לְהִתְחַסֵּד עִם אוֹהֲבָיו לְהָכִין לָהֶם דָּבָר שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ יַשִּׂיגוּ עֲלוֹת בְּמַעֲלוֹת חַיִּים הַנִּצְחִיִּים אֲשֶׁרִי הָעָם שֶׁכָּכָה לוֹ: תורה ה ו) **וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב וגו'.** קָשֶׁה אֵיךְ יֶצְדַּק לְהַכִּיר הַרְגָּשַׁת הַמַּאֲכָל עַל יְדֵי רְאִיָּה. עוֹד קָשֶׁה לָמָּה הִקְדִּים הַרְגָּשַׁת הַפֶּה לְהַרְגָּשַׁת הָעַיִן הֲלא הָעַיִן תַּרְגִּישׁ בִּרְאוּת קֹדֶם שֶׁהִבְחִין חוּשׁ הַטּוֹעֵם וְאִם כֵּן קֹדֶם שֶׁאָכְלָה קָדַם יְדִיעַת תַּאֲוָה לָעֵינַיִם וּמֵהָרְאוּי לְהַקְדִּים לוֹמַר כִּי תַאֲוָה לָעֵינַיִם. עוֹד מִנַּיִן יָדְעָה שֶׁיֶּשְׁנוּ בְּהַשְׂכֵּל, וְאִם עַל הַצְּדָקַת דִּבְרֵי נָחָשׁ הוּא אוֹמֵר לא הָיָה לוֹ לוֹמַר וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה עַל דָּבָר שֶׁלֹּא רָאֲתָה. עוֹד לָמָּה הָאֲרִיךְ לוֹמַר ב' תֵּבוֹת נוֹתְרוֹת תֵּבַת הוּא וְתֵבַת הָעֵץ שְׁנִיָּה בַּכָּתוּב. עוֹד לָמָּה אָמַר תֵּבַת הָעֵץ בְּחֶלְקָה ג' וְלא בַּחֲלָקָה ב':

אָכֵן הַכָּתוּב יַגִּיד אֹפֶן מְצָדְּתָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה וְאֵיךְ נִתְרַצִּית לִשְׁמֹעַ לַמֵּסִית. וְהִנֵּה תִּמְצָא בְּסֵדֶר דְּבָרֶיהָ הָרִאשׁוֹנִים אֶל הַנָּחָשׁ דִּקְדְּקָה לוֹמַר וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגַּן הֲרֵי זֶה מַגֶּדֶת דַּעְתָּהּ וִידִיעָתָהּ כִּי לא נֶאֱסַר לָהּ אֶלָּא הַפְּרִי עַצְמוֹ אֲבָל הָעֵץ שֶׁל הָאִילָן וַעֲנָפָיו וְעָלָיו לא נֶאֱסְרוּ. וּסְבָרָא זוֹ נוֹכֵל לוֹמַר בָּהּ שֶׁנּוֹלְדָה לָהּ מֵא' מִבּ' דְּרָכִים. אוֹ שֶׁהָאָדָם בְּצִוּוּתוֹ צִוָּה לָהּ בְּנֹסַח זֶה, אוֹ שֶׁהֲגַם שֶׁאָמַר סְתָם עֵץ הַדַּעַת וגו' חָשְׁבָה בְּדַעְתָּהּ כִּי לא יְצוּ הָאֵל אֶלָּא עַל הַפְּרִי כִּי הָעֵץ אֵין בּוֹ מַמָּשׁ וְלא תָּבֹא עָלָיו הַמִּצְוָה. וּכְבָר הִקְדַּמְנוּ מַאֲמְרֵי קַדְמוֹנֵינוּ (ב"ר פט"ו) כִּי כָּל עֲצֵי הַגַּן לא הָיָה טַעַם בָּעֵץ זוּלַת עֵץ הַדַּעַת שֶׁהָיָה טַעַם עֵצוֹ וְטַעַם פִּרְיוֹ שָׁוֶה. וְכָאן מוֹדִיעֵנוּ הַכָּתוּב כִּי בִּדְבַר הַמֵּסִית לְחַוָּה בְּחַנָּה חַוָּה וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְאָכְלָה מֵהָעֵץ לא מֵהַפְּרִי כִּי חוֹשֶׁבֶת שֶׁאֵין אִסּוּר בַּדָּבָר לְא' מִבּ' הַטְּעָמִים שֶׁכָּתַבְנוּ וְלא חָשְׁשָׁה לִנְגִיעָה כִּי לא נֶאֱסְרָה הַנְּגִיעָה אֶלָּא בַּפְּרִי עַצְמוֹ וְלא בְּאִילָן. אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁשָּׁלְלָה בְּדַעְתָּהּ אִסּוּר הַנְּגִיעָה לְפִי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (שָׁם פי"ט) שֶׁאָמְרוּ שֶׁדְּחָפָהּ וְנִגְעָה וְלא מֵתָה הֶחֱלִיטָה

(ז) **וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת:**

ז **וְאִתְפַּתְּחָא עֵינֵי תַרְוֵיהוֹן וִידָעוּ אֲרֵי עַרְטִילָאִין אִינּוּן וְחַטִּיטוּ לְהוֹן טַרְפֵי תְאֵנִין וַעֲבַדוּ לְהוֹן זְרָזִין:**

רש"י ◄ **וַתִּפָּקַחְנָה וְגוֹ'** • לְעִנְיַן הַחָכְמָה דִּבֵּר הַכָּתוּב וְלֹא לְעִנְיַן רְאִיָּה מַמָּשׁ, וְסוֹף הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ. **וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם** • אַף הַסּוּמָא יוֹדֵעַ כְּשֶׁהוּא עֵרֹם, אֶלָּא מַהוּ "וַיֵּדְעוּ כִּי עֵרֻמִּים הֵם"? מִצְוָה אַחַת הָיְתָה בְּיָדָם

אור החיים על התורה

אִסּוּר הַנְּגִיעָה כֵּיוָן שֶׁלֹּא בָּא בְּפֵרוּשׁ בְּדִבְרֵי ה'. וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ פֵּרוּשׁ גּוּף הָאִילָן וַעֲנָפָיו רָאֲתָה בָּהֶם מִדָּה מְשֻׁנָּה מִכָּל אִילָנֵי הַשָּׂדֶה זוֹ הַבְּחָנָה רִאשׁוֹנָה. וְלִהְיוֹת שֶׁטַּעֲמָהּ שִׁנּוּי בָּעֵץ נָתְנָה דַּעְתָּהּ לְהִסְתַּכֵּל בְּמַרְאִית הַפְּרִי מַה שֶּׁלֹּא הִסְתַּכְּלָה מִקֹּדֶם כְּשֶׁהֶחְלִיטָה בְּדַעְתָּהּ אֲכִילָתוֹ כְּשֶׁרָאֲתָה הַשִּׁנּוּי נָתְנָה דַּעְתָּהּ וְרָאֲתָה הַפְּרִי כִּי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם, וְהוּא שֶׁדִּקְדֵּק הַכָּתוּב בְּאוֹמְרוֹ וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם דִּקְדֵּק לוֹמַר תֵּבַת הוּא חוֹזֵר אֶל הַפְּרִי שֶׁאִם חוֹזֵר אֶל הָעֵץ לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר הוּא אֶלָּא וְכִי תַאֲוָה לָעֵינַיִם וּמוּבָן שֶׁחוֹזֵר אֶל הָעֵץ כְּמוֹ שֶׁדִּקְדַּקְנוּ לְמַעְלָה. וּכְשֶׁהוֹדִיעַ הַבְּחָנַת הַהַשְׂכָּלָה אָמַר וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל דִּקְדֵּק לוֹמַר הָעֵץ לִהְיוֹת כִּי לֹא הָיָה בּוֹ מַאֲמָר הַסָּמוּךְ כִּי מַאֲמָר הַסָּמוּךְ מְדַבֵּר בִּפְרִי וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ אֶלָּא הַבְּחָנָה הַנִּכֶּרֶת בְּלֹא טְעִימָה וַחֲלָקָה זוֹ שֶׁל הַהַשְׂכָּלָה אֵינָהּ נִבְחֶנֶת בְּחוּשׁ הָרְאִיָּה אֶלָּא בְּאֶמְצָעוּת הָאֲכִילָה לָזֶה דִּקְדֵּק הַכָּתוּב לוֹמַר וְנֶחְמָד הָעֵץ פֵּרוּשׁ שֶׁאָכְלָה לְהַשְׂכִּיל שֶׁהִרְגִּישָׁה בּוֹ הַהַשְׂכָּלָה. וּבָזֶה נִתְאַמְּתוּ בְּעֵינֶיהָ דִּבְרֵי הַשָּׂטָן שֶׁאָמַר לָהּ טַעַם שֶׁהִבְדִּילָם ה' מֵאֲכִילָתוֹ הוּא לְבַל יִהְיוּ שָׁוִים אֵלָיו וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל דִּקְדֵּק לוֹמַר מִפִּרְיוֹ כִּי מֵעֵצוֹ כִּבֵּר אָכְלָה קֹדֶם. וּבָזֶה נִתְיַשְּׁבוּ כָּל הַכְּתוּבִים וְכָל הַדִּקְדּוּקִים שֶׁדִּקְדַּקְנוּ עַל נָכוֹן, גַּם טַעַם לִפְעָמִים מַזְכִּיר עֵץ וְלִפְעָמִים פְּרִי, וְטַעַם שֶׁנִּתְּנָה לְבַעְלָהּ הוּא לְצַד חִבָּתוֹ כְּדֵי שֶׁגַּם הוּא יִהְיֶה לֵאלֹהִים וְגוֹ':

וְרָאִיתִי לָתֵת טוּב טַעַם כִּי אֵין כָּל כָּךְ אַשְׁמָה עַל חַוָּה, כִּי לֹא חָשְׁבָה שֶׁיֵּשׁ בְּרִיָּה בָּעוֹלָם שֶׁבְּרָאָהּ ה' לְהַבְחִין בָּהּ אַהֲבַת בְּרוּאָיו שֶׁהוּא הַנָּחָשׁ שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בּוֹ הַשָּׂטָן וְאִם הָיְתָה יוֹדַעַת זֶה הָיְתָה חוֹשֶׁשֶׁת לוֹ וְלֹא הָיְתָה נוֹתֶנֶת אֹזֶן לִשְׁמֹעַ דְּבָרָיו כַּאֲשֶׁר עוֹשִׂים הֵן הַיּוֹם אֲנָשִׁים צַדִּיקִים שֶׁאֵינָם מַטִּים אֹזֶן לְפִתּוּיָיו הֲגַם כִּי יִרְבֶּה חֵלֶק לְשׁוֹנוֹ וְהַפְלָגַת חֵשֶׁק מַעֲדַנֵּי מַטְעַמֵּי אִסּוּרוֹ וְזֶה הוּא לְצַד שֶׁהִכִּירוּ כִּי הוּא אָוֶן וּמִרְמָה יוֹרֵד וּמַסְטִין עוֹלָה וּמְקַטְרֵג, וְהִיא הָאִשָּׁה הָעֲנִיָּה לֹא עָלָה בְּדַעְתָּהּ כִּי יֶשְׁנָהּ לִבְרִיָּה זוֹ בָּעוֹלָם לְנַסּוֹתָהּ וְנוֹסָף כִּי הִרְגִּישָׁה בִּטְעִימַת הָעֵץ לְצַד הֱיוֹתוֹ מֻתָּר לְפִי סְבָרָתָהּ וְרָאֲתָה כִּי מְשֻׁנֶּה הוּא לְשֶׁבַח וּבְהִצְטָרְפוּת דַּעְתָּהּ שֶׁקָּלָה מֵאָדָם אֲבָל אִם הָיְתָה יוֹדַעַת כִּידִיעָתֵנוּ כִּי בָּרָא ה' שָׂטָן לְנַסּוֹת יְדִידָיו אוֹ אִם הָיָה לָהּ טְעִימַת הָעֵץ בְּאִסּוּר וְלֹא הָיְתָה טוֹעֶמֶת לֹא הָיְתָה שׁוֹלַחַת יָדָהּ לֶאֱכֹל:

עוֹד נִרְאֶה לָתֵת טַעַם לְחַוָּה שֶׁמְּהֵרָה לַעֲבֹר פִּי ה' שֶׁהוּא לְצַד שֶׁחָשְׁבָה שֶׁקַּבָּלַת מִצְוָה זוֹ הָיָה בְּטָעוּת שֶׁלֹּא חָשְׁבָה שֶׁכָּל כָּךְ הָיָה הָעֵץ הַהוּא חָשׁוּב כְּשֶׁקִּבְּלָה עָלֶיהָ הַמִּצְוָה. וְתִמְצָא כִּי בִּנְתִינַת הַתּוֹרָה כַּמָּה בְּרִיתוֹת כָּרַת ה' עַל הַתּוֹרָה עִם יִשְׂרָאֵל הֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי הוּא דְּבַר צֹרֶךְ וְלֹא תִּסְפִּיק הַמִּצְוָה, שֶׁיָּכוֹל לַחֲזוֹר בּוֹ. וְתִמְצָא עוֹד שֶׁאָמְרוּ ז"ל (שַׁבָּת פח.) שֶׁקִּיְּמוּ בִּימֵי מָרְדְּכַי מַה שֶּׁכְּבָר קִבְּלוּ לְצַד שֶׁהָיְתָה הַשְּׁבוּעָה הָרִאשׁוֹנָה בְּאֹנֶס שֶׁכָּפָה עֲלֵיהֶם הָהָר כְּגִגִּית הֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי צֹרֶךְ בַּשְּׁבוּעָה. וּמֵעַתָּה חַוָּה שֶׁלֹּא נִשְׁבְּעָה אֵין עָלֶיהָ חוֹבָה. וַהֲגַם שֶׁקִּבְּלָה וַאֲמִירָתָהּ לַגְּבוֹהַּ בְּמָקוֹם נֶדֶר הוּא עִם כָּל זֶה הִיא קִבְּלָה בְּטָעוּת. וְהִנֵּה לְפָנֶיךָ מַה שֶּׁאָמְרוּ ז"ל בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים פ"ט (סו.) וְזֶה לְשׁוֹנָם קוֹנָם יַיִן שֶׁאֵינִי טוֹעֵם שֶׁהַיַּיִן רַע לְמַעַיִם אָמְרוּ לוֹ וַהֲלֹא הַמְּיֻשָּׁן יָפֶה לְמַעַיִם הֻתַּר וְכוּ' בְּכָל הַיַּיִן וְכוּ' ע"כ. וְהוּא עִצְמוֹ מְצִיאוּת שֶׁלְּפָנֵינוּ שֶׁהֲגַם שֶׁקִּבְּלָה עָלֶיהָ הַדָּבָר כֵּיוָן שֶׁרָאֲתָה מַה שֶּׁלֹּא הָיָה בְּדַעְתָּהּ בְּעֵת הַקַּבָּלָה כְּאוֹמְרוֹ וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ וְגוֹ':

וּמֵעַתָּה נִגְלָה לָנוּ כִּי ב' סִבּוֹת סִבְּבוּ מִכְּשׁוֹל הָאִשָּׁה הָא' הוּא בְּחוֹשְׁבָה שֶׁלֹּא נֶאֱסַר לָהֶם אֶלָּא הַפְּרִי וְלֹא הָעֵץ אֲשֶׁר לְצַד זֶה שָׁלְחָה יָדָהּ וְטָעֲמָה הָעֵץ וְנִתְקַיְּמוּ לָהּ דִּבְרֵי הַנָּחָשׁ, וְהַב' שֶׁלֹּא יָדְעָה בִּשְׁעַת הַצִּוּוּי כִּי הָעֵץ הוּא מַחְכִּים אוֹכְלָיו שֶׁאִם הָיְתָה יוֹדַעַת בִּתְחִלַּת הַמִּצְוָה שֶׁעַל מְנָת כֵּן הַבּוֹרֵא מְצַוֶּה לָהּ לֹא הָיָה נִשְׁאַר מָקוֹם לַמִּסִּית אַחַר שֶׁקִּבְּלָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אַחַר שֶׁיָּדְעָה מַעֲלָתוֹ:

וְהִנֵּה הָאָדוֹן ה' צְבָאוֹת יָדַע מַה בַּחֲשׁוֹכָא הוּא הַנָּחָשׁ שֶׁעָתִיד לָבוֹא בִּטְעָנוֹת אֵלּוּ, וּבְכֶסֶף נִבְחָר לְשׁוֹן צַדִּיק שָׁלַל ב' דְּבָרִים אֵלּוּ בְּאוֹמְרוֹ (ב' י"ז) וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ הֲרֵי שֶׁדִּקְדֵּק לוֹמַר וּמֵעֵץ לֶאֱסֹר אֲפִלּוּ הָעֵץ וְהוֹדִיעַ גַּם כֵּן כִּי הוּא מַחְכִּים וְיֵשׁ בּוֹ דַּעַת הַבְּחָנַת טוֹב וְכוּ' וְעַל מְנָת כֵּן גָּזַר אֹמֶר לְבַל יֹאכְלוּ אֲפִלּוּ מֵהָעֵץ וּבָזֶה אֵין מָקוֹם לַמִּסִּית לְהָסִית אֶלָּא שֶׁהָאָדָם לֹא אָמַר הַדְּבָרִים כִּכְתָבָן לְהָאִשָּׁה כַּמּוּבָן מִתּוֹךְ דְּבָרֶיהָ כְּמוֹ שֶׁדִּקְדַּקְנוּ מִמָּה שֶׁאָמְרָה לַנָּחָשׁ שֶׁהָאִסּוּר הוּא בְּפִרְי וְלֹא דִּקְדְּקָה לוֹמַר עֵץ הַדַּעַת גַּם מֵאוֹמְרוֹ וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה וְגוֹ' וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל הֲרֵי זֶה מַגִּיד כִּי לֹא הָיְתָה לָהּ יְדִיעָה מִתְּחִלָּה. וְטַעַם הָאָדָם שֶׁלֹּא אָמַר לָהּ לְחַוָּה לֹא רָצָה לְהוֹדִיעָהּ כִּי יֵשׁ בּוֹ מַעֲלָה זוֹ שֶׁמַּחְכִּים אוֹכְלָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַגְדִּיל בְּלִבָּהּ תַּאֲוָתוֹ וְלֹא יָדַע כִּי הָאוֹיֵב בַּחֹדֶשׁ. גַּם לֹא חָשׁ לוֹמַר לָהּ אִסּוּר הָעֵץ בְּחוֹשְׁבוֹ כִּי אֵין טַעַם בָּעֵץ לְצַוּוֹתָהּ עָלָיו. וְהַגַּם שֶׁאָמַר לוֹ ה' וּמֵעֵץ הַדַּעַת חָשַׁב שֶׁאֵין דָּבָר זֶה בְּדִיּוּק וְהַכַּוָּנָה הִיא עַל מַה שֶּׁבָּעֵץ שֶׁהוּא הַפְּרִי כִּי הָעֵץ כְּבָר הִשִּׂיג מִשְׁאָר אִילָנוֹת כִּי אֵין בּוֹ טַעַם וְלֹא תָּבֹא עָלָיו הַצָּוָאָה. וּשְׁגָגָה זוֹ נוֹלְדָה מִשִּׁגְגַת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר שִׁנְּתָה עֵץ הַדַּעַת מִשְׁאָר עֲצֵי הַגַּן וְעַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בִּמְקוֹמוֹ (א' י"ב) וְלָזֶה לָקוּ חַוָּה וְהָאָדָם וְהָאֲדָמָה כִּי כֻּלָּם שָׁגוּ וְשֶׁל חַוָּה גָּדוֹל מִכֻּלָּן: תורה ז

ז) **וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי וְגוֹ'.** לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ בַּפָּסוּק (ב' כ"ה) וַיִּהְיוּ

וְנִתְעַרְטְלוּ הֵימֶנָּה (בראשית רבה)• עֲלֵה תְאֵנָה • הוּא הָעֵץ שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ, בַּדָּבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ, בּוֹ נִתְקְנוּ (סנהדרין ע), אֲבָל שְׁאָר הָעֵצִים מְנָעוּם מִלְּטֹל עֲלֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִתְפַּרְסֵם הָעֵץ? שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָפֵץ לְהוֹנוֹת בְּרִיָּה, שֶׁלֹּא יַכְלִימוּהוּ וְיֹאמְרוּ: 'זֶהוּ שֶׁלָּקָה הָעוֹלָם עַל־יָדוֹ' (מדרש רבי תנחומא)•

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך כד עמ' 132)

הוּא הָעֵץ שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ (רש"י ג, ז)

לְפִי־זֶה נִמְצָא, שֶׁאָדָם וְחַוָּה נֶאֱסְרוּ בַּאֲכִילַת תְּאֵנִים, וְעַל־פִּי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עַל־פִּי מִדְרָשֵׁי חֲז"ל) הֲרֵי זֶה אִסּוּר עוֹלָם!

(ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן:

ח וּשְׁמָעוּ יָת קַל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלֹהִים מְהַלֵּךְ בְּגִינְתָּא לְמִנַּח יוֹמָא וְאִיטַמַּר אָדָם וְאִתְּתֵהּ מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּגוֹ אִילַן גִּינְתָּא:

רש"י◄ **וַיִּשְׁמְעוּ** • יֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים, וּכְבָר סִדְּרוּם רַבּוֹתֵינוּ עַל מְכוֹנָם בְּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' וּבִשְׁאָר מִדְרָשׁוֹת, וַאֲנִי לֹא בָּאתִי אֶלָּא לִפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, וּלְאַגָּדָה הַמְיֻשֶּׁבֶת דִּבְרֵי הַמִּקְרָא דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו. **וַיִּשְׁמְעוּ** • מַה שָּׁמְעוּ? שָׁמְעוּ אֶת קוֹל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהָיָה מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן. **לְרוּחַ הַיּוֹם** • לְאוֹתוֹ רוּחַ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה מִשָּׁם (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְשָׁם, וְדוֹ"ק כִּי כֵן עִקָּר), וְזוֹ הִיא מַעֲרָבִית, שֶׁלִּפְנוֹת עֶרֶב חַמָּה בַּמַּעֲרָב, וְהֵם (שם לח) סָרְחוּ בָּעֲשִׁירִית•

(ט) וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה:

ט וּקְרָא יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וַאֲמַר לֵהּ אָן אָתְּ:

רש"י◄ **אַיֶּכָּה** • יוֹדֵעַ הָיָה הֵיכָן הוּא, אֶלָּא לִכְנֹס עִמּוֹ בְּדְבָרִים, שֶׁלֹּא יְהֵא נִבְהָל לְהָשִׁיב אִם יַעֲנִישֵׁהוּ פִּתְאֹם (בראשית רבה)• וְכֵן בְּקַיִן אָמַר לוֹ: "אֵי הֶבֶל אָחִיךָ"? (בראשית ד) וְכֵן בְּבִלְעָם: "מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ"? לִכְנֹס עִמָּהֶם בִּדְבָרִים, וְכֵן בְּחִזְקִיָּהוּ, בִּשְׁלוּחֵי מְרוֹדָךְ בַּלְאֲדָן (ישעיה לט)•

(י) וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַּגָּן וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֶחָבֵא:

י וַאֲמַר יָת קַל מֵימְרָךְ שַׁמְעִית בְּגִינְתָּא וּדְחֵילִית אֲרֵי עַרְטִילַאי אָנָא וְאִיטַמָּרִית:

(יא) וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ:

יא וַאֲמַר מָן חַוִּי לָךְ אֲרֵי עַרְטִילַאי אָתְּ הֲמִן אִילָנָא דִּפַקֵּדְתָּךְ בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל מִנֵּהּ אֲכַלְתְּ:

אור החיים על התורה

שְׁנֵיהֶם עֲרֻמִּים שֶׁהָעוֹן יוֹלִיד הִרְגָּשַׁת הָעֲרָוָה אֲשֶׁר מִצִּדָּהּ יוֹלִיד בּוֹשֶׁת הָעֲרוֹם הוּא הַדָּבָר שֶׁאָמַר הַכָּתוּב וַתִּפָּקַחְנָה וְגוֹ' וְכָל אֶחָד נִתְבַּיֵּשׁ מֵחֲבֵרוֹ. עוֹד יִרְמֹז בְּאוֹמְרוֹ וַתִּפָּקַחְנָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (סוֹטָה ג.) אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אֶלָּא אִם כֵּן נִסְתַּתְּמוּ עֵינֵי שִׂכְלוֹ וְהוּא שֶׁמַּיְחֵס הַכָּתוּב הַסְּמָאוֹן לָרְשָׁעִים כְּאוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָ' מב) וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת, וְהוּא שֶׁהוֹדִיעַ הַכָּתוּב כָּאן בְּאוֹמְרוֹ וַתִּפָּקַחְנָה פֵּרוּשׁ שֶׁאַחַר שֶׁעָבְרוּ הָעֲבֵרָה וְעָבַר הַמַּסִּית הַמִּכְנֶה בְּמִדַּת חֹשֶׁךְ שֶׁמַּחְשִׁיךְ עֵינֵי הָאָדָם תֵּכֶף וּמִיָּד נִפְקְחוּ עֵינֵיהֶם וְהִרְגִּישׁוּ כִּי עֲרֻמִּים הֵם פֵּרוּשׁ שֶׁנִּפְשְׁטוּ מִזְּהֶרָא דִּקְדֻשָּׁה. וְכֵן יִקְרֶה לְכָל רָשָׁע שֶׁבִּגְמַר מַעֲשֶׂה הָרָע יִרְגִּישׁ כִּי הִתְעִיב וְיִכָּלֵם בְּמַעֲשָׂיו וְיָאִירוּ עֵינֵי שִׂכְלוֹ. וּלְדִבְרֵי רז"ל (פדר"א פי"ד) שֶׁאָמְרוּ וָזֶה לְשׁוֹנָם לְבוּשׁוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן עוֹר צִפֹּרֶן וַעֲנַן כָּבוֹד מְכֻסֶּה עָלָיו, יִתְיַשֵּׁב הַכָּתוּב עַל נָכוֹן אוֹמְרוֹ כִּי עֵירֻמִּים הֵם מִמַּלְבּוּשׁ שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶם: תורה ח

ח) וַיִּשְׁמְעוּ וְגוֹ' לְרוּחַ הַיּוֹם. טַעַם שֶׁהוֹדִיעַ הַכָּתוּב סֵדֶר מַהֲלָכוֹ הוּא לוֹמַר שֶׁבָּזֶה יָדְעוּ לִבְחֹן מָקוֹם שֶׁיִּהְיוּ נֶחְבָּאִים מִפָּנָיו וְהוּא אוֹמְרוֹ מִתְהַלֵּךְ לְרוּחַ הַיּוֹם פֵּרוּשׁ לְצַד מַעֲרַב הַגַּן וְהֵם עָמְדוּ בְּאֶמְצַע הַגָּן: תורה ט

ט) וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה. פֵּרוּשׁ לָמָּה אַתָּה מִתְחַבֵּא וְאֵינְךָ מִתְרָאֶה לְפָנַי, וְהֵשִׁיב כִּי יָרֵא לַעֲמֹד לְפָנָיו לְצַד רְאוֹת עַצְמוֹ עָרֹם וְאָסוּר לַעֲמֹד לִפְנֵי סֵפֶר תּוֹרָה עָרֹם וּמִכָּל שֶׁכֵּן לִפְנֵי הָאָדוֹן יִתְבָּרֵךְ. וּלְפֵרוּשֵׁנוּ בַּפְּסוּק וַתִּפָּקַחְנָה וְגוֹ' שֶׁהִרְגִּישׁוּ בִּירִידָתָם וּבְפִשְׁעֵיהֶם עָנָה כִּי נִכְלַם בִּרְאוֹת עַצְמוֹ עָרֹם מִזְּהֶרָא דִּקְדֻשָּׁה. גַּם לְפִי מַאֲמָרָם ז"ל (שָׁם) שֶׁנִּפְשַׁט מִמַּלְבּוּשׁ שֶׁלְּבָשׁוֹ הַמֶּלֶךְ כִּי אִם עַל הֱיוֹתוֹ עָרֹם מִמָּשׁ הוּא אוֹמֵר הֲלֹא תָּפֵר עֲלֵה תְאֵנָה: תורה י

יא) וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ מַה נִּשְׁתַּנְּה שָׁעָה זוֹ מִשֶּׁלְּפָנֶיהָ שֶׁהָיִיתָ עוֹמֵד לְפָנַי וְלֹא הִרְגַּשְׁתָּ בְּעֵירֹם עַד עַתָּה דָּבָר זֶה מֵעַצְמְךָ לֹא תִּתְחַדֵּשׁ

רש"י◄ מִי הִגִּיד לְךָ • מֵאַיִן לְךָ לָדַעַת מַה בֹּשֶׁת יֵשׁ בָּעוֹמֵד עֵרֹם?. הֲמִן־הָעֵץ • בִּתְמִיהָה.

(יב) וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל:

יב וַאֲמַר הָאָדָם אִתְּתָא דִּיהַבְתְּ עִמִּי הִיא יַהֲבַת לִי מִן אִילָנָא וַאֲכָלִית:

רש"י◄ אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי • (ע"ז ה) כָּאן כָּפַר בַּטּוֹבָה.

(יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל:

יג וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְאִתְּתָא מַה דָּא עַבְדַּת וַאֲמֶרֶת אִתְּתָא חִוְיָא אַטְעִינִית וַאֲכָלִית:

רש"י◄ הִשִּׁיאַנִי • הִטְעַנִי, כְּמוֹ: "אַל יַשִּׁיא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ". (ישעיה לו)

(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ:

יד וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְחִוְיָא אֲרֵי עֲבַדְתָּ דָּא לִיט אַתְּ מִכָּל בְּעִירָא וּמִכֹּל חֵוֹת בָּרָא עַל מְעָךְ תֵּיזִיל וְעַפְרָא תֵּיכוּל כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ:

אור החיים על התורה

לְךָ הַיְדִיעָה זוֹלֶת עַל יְדֵי מַגִּיד וְהוּא אוֹמְרוֹ מִי הִגִּיד לְךָ בַּמֶּה נִתְחַדֵּשׁ בִּידִיעָתְךָ דָּבָר זֶה. וּלְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ כִּי הָיְתָה הַכְּלָמָתוֹ מֵהֶעוֹן אוֹ מִגְּרִיעַת הַמַּשָּׂג לוֹ מֵהַקְּדֻשָּׁה וּמִכְּסוּת עֲנַן כָּבוֹד לֹא יְצַדֵּק לוֹמַר מִי הִגִּיד לְךָ אֶלָּא טַעֲמוֹ שֶׁל הַבּוֹרֵא הוּא לֹא רָצָה לְהַבְזוֹתוֹ כָּל כָּךְ וְדִבֵּר אֵלָיו בְּסֵדֶר זֶה מִי הִגִּיד לְךָ, כְּשׁוֹאֵל דָּבָר. וְיֶשְׁנָהּ לִשְׁאֵלָה זוֹ לְמָה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי כִּי בְּאֶמְצָעוּת אֲכִילָה זוֹ הִרְגִּישׁוּ עֵירֻמָּם כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי כָּל הַפֵּרוּשׁ שֶׁאָנוּ מְפָרְשִׁים בְּמַשְׁמָעוּת הַכְּתוּבִים כֻּלָּם צוֹדְקִים:

הֲמִן הָעֵץ וגו'. כָּאן רְמָזוֹ כִּי גַּם עַל בְּחִינַת הָעֵץ צִוָּהוּ ה': תורה יב

יב) וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה וגו'. צָרִיךְ לָדַעַת מַה מַּעֲנָה בִּלְשׁוֹנוֹ בִּתְשׁוּבַת הָאִשָּׁה וְגו' אֲפִלּוּ קַל שֶׁבַּקַּלִּים לֹא יָשׁוּב תְּשׁוּבָה כָּזֶה וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְמֶלֶךְ גָּדוֹל. וְעוֹד אוֹמְרוֹ מִן הָעֵץ שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא הִיא נָתְנָה לִי וְאֹכֵל וּמוּבָן הַדָּבָר שֶׁעַל הָעֵץ הַמָּזְכָּר הוּא אוֹמֵר וְכֵן מְצִינוּ שֶׁאָמְרָה חַוָּה בִּתְשׁוּבָתָהּ הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל וְלֹא הֶצְרְכָה לוֹמַר מִן הָעֵץ:

וְנִרְאֶה שֶׁכַּוָּנַת הָאָדָם הִיא שֶׁלֹּא יָדַע דָּבָר כִּי אִם הָאִשָּׁה הֵבִיאָה לְפָנָיו הַמְזֻמָּן וְאָכַל וְאֵינוֹ חַיָּב לִשְׁאֹל עַל הַמֻּגָּשׁ לְפָנָיו דָּבָר זֶה מִנַּיִן כִּי הֲלֹא כָּל הָאָרֶץ לְפָנָיו הִיא מְלֵאָה מַעֲדַנִּים אֲשֶׁר נָטַע ה'. וְדִקְדֵּק לוֹמַר אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי שֶׁלֹּא לְחַיְּבוֹ לְחַפֵּשׂ וּלְדַקְדֵּק אַחֲרֶיהָ לָדַעַת הַמּוּבָא לְפָנָיו כֵּיוָן שֶׁהָאִשָּׁה הַלָּז נְתָנָהּ ה' עִמּוֹ לְעֵזֶר וּלְהוֹעִיל וְאֵין רַע יוֹרֵד מֵהַשָּׁמַיִם וְאֵין לוֹ לִבְדֹּק אַחֲרֶיהָ כִּי מִן הַסְּתָם מַעֲשֶׂיהָ נָאִים. וְתִמְצָא שֶׁאָמְרוּ ז"ל (קידושין עו.) אֵין בּוֹדְקִין מִן הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַעְלָה וְכוּ' ע"כ. הֲרֵי דְּכָל שֶׁהֶחְזַק בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ חֶזְקַת כַּשְׁרוּת שְׁלֵמָה עָלָיו וּמִכָּל שֶׁכֵּן אִשָּׁה גְּדוֹלָה כָּזוֹ אֲשֶׁר בָּרָא לוֹ ה' לְעֵזֶר אֵינוֹ צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ אַחֲרֶיהָ מַה נּוֹתֶנֶת לְפָנָיו. וְאוֹמְרוֹ מִן הָעֵץ פֵּרוּשׁ מִן הָעֵץ הַנִּטּוּעַ בַּגַּן כִּי כֻּלָּה מְלֵאָה נִטְעֵי ה' וִידֵיעַ אוֹמְרוֹ מִן הָעֵץ כִּי לֹא עַל הָעֵץ הַמְזֻכָּר בְּדִבְרֵי ה' הוּא אוֹמֵר אֶלָּא עַל עֵץ מֵעֲצֵי הַגַּן, וּלְכֶשֶׁנֹּאמַר דְּעַל עֵץ הַדַּעַת הוּא אוֹמֵר אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁהוּא יָדַע שֶׁמִּמֶּנּוּ הֵבִיאָה לוֹ וְאָכַל אֶלָּא אַחַר שֶׁאָכַל יָדַע כִּי מִמֶּנּוּ אָכַל מֵאֶמְצָעוּת הַכָּרָתוֹ בְּהַרְגָּשָׁתוֹ הַהִשְׁתַּנּוּת וּלְעוֹלָם בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה לֹא יָדַע דָּבָר וְלֹא שָׁאַל לְצַד בִּטְחוֹנוֹ בְּאִשָּׁה שֶׁנָּתַן ה' עִמּוֹ וְהוּא שֶׁטָּעַן בְּאוֹמְרוֹ אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי וְגו'. עוֹד אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁגַּם הָאָדָם טָעָה כִּי לֹא אָסַר ה' אֶלָּא הַפְּרִי וְלֹא הָעֵץ וְהוּא אוֹמְרוֹ מִן הָעֵץ, וְאֵין זֶה פֵּרוּשׁ נָכוֹן מִבַּמָּה טְעָמִים וְרִאשׁוֹן עִקָּר:

וּמֵעֵתָּה אֵין בְּיַד אָדָם עָוֹן אֶלָּא שׁוֹגֵג. וְאֶפְשָׁר שֶׁדִּין אֹנֶס יֵשׁ לוֹ כִּי לֹא הָיָה לוֹ מָקוֹם לוֹמַר לוֹ, הָיָה לְךָ לָתֵת לֵב לְבַל תֶּחְטָא וְלֹא חָשַׁד בָּאִשָּׁה שֶׁתַּאֲכִילֵהוּ דְּבַר אִסּוּר כֵּיוָן שֶׁנִּתְּנָה לוֹ מֵאֵל עֶלְיוֹן וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁלֹּא קִלֵּל ה' לְאָדָם אֶלָּא לְהָאֲדָמָה. הָאֱמֶת כִּי שִׁגְיוֹנוֹ הוּא שֶׁלֹּא נִשְׁמַר בְּדַבְּרוֹ לְחַוָּה וְלֹא הִזְכִּיר לָהּ אֶלָּא הַפְּרִי כַּנִּשְׁמָע מִדְּבָרֶיהָ לַנָּחָשׁ שֶׁמִּזֶּה נִמְשַׁךְ הַחֵטְא לְחַוָּה וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ לְמַעְלָה: תורה יג

יג) וַיֹּאמֶר ה' וְגו' לָאִשָּׁה וְגו'. טַעַם שְׁאֵלָה זוֹ הִיא לְהִתְוַדּוֹת עַל עֲוֹנָהּ לִפְנֵי ה' כִּי בָּזֶה הָיְתָה אֲרוּכָה לְמַחֲלָתָהּ כִּי אָמְרָה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וְזֶה הוּא וִדּוּיָהּ. גַּם טָעֲנָה כִּי שׁוֹגֶגֶת בַּדָּבָר לְצַד פִּתּוּי הַנָּחָשׁ. וּכְבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה כִּי לֹא יָדְעָה שֶׁיֵּשְׁנוֹ לְמֵסִית זֶה שֶׁאִם הָיְתָה יוֹדַעַת בּוֹ לֹא הָיְתָה נִשְׁמַעַת לוֹ. וְאוֹמְרָה הִשִּׁיאַנִי שֶׁרָמְזָה לְשׁוֹן נְשִׁיאוּת רֹאשׁ כִּי אָמַר לָהּ שֶׁבְּאֶמְצָעוּת אֲכִילָה זוֹ תִּהְיֶה כֵּאלֹהִים וְתִתְנַשֵּׂא וְהוֹדִית בְּשִׁגְגָתָהּ לִפְנֵי קוֹנָהּ: תורה יד

יד) וַיֹּאמֶר ה' וְגו' אֶל הַנָּחָשׁ וְגו'. שְׁלִשָּׁה דְּבָרִים גָּרַם בְּדִבּוּרוֹ:

א' שֶׁגָּרַם סִלּוּק אוֹר כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁהָיָה חוֹפֵף עַל אָדָם וְאִשְׁתּוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה וְהוּא סוֹד כָּתְנוֹת אוֹר:

ב' גָּרַם שֶׁנִּכְרְתוּ אָדָם וְחַוָּה מֵעוֹלָם הַזֶּה

רש"י◄ **כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת•** מִכָּאן שֶׁאֵין מְהַפְּכִים בִּזְכוּתוֹ שֶׁל מֵסִית, שֶׁאִלּוּ שְׁאָלוֹ: לָמָּה עָשִׂיתָ זֹּאת? הָיָה לוֹ לְהָשִׁיב: דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הַתַּלְמִיד, דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִין? (סנהדרין כט)• **מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה•** אִם מִבְּהֵמָה נִתְקַלֵּל, מַחַיָּה לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? הֶעֱמִידוּ רַבּוֹתֵינוּ מִדְּרָשׁ זֶה בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (דף ח), לְלַמֵּד שֶׁיְּמֵי עִבּוּרוֹ שֶׁל נָחָשׁ שֶׁבַע שָׁנִים. **עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ•** רַגְלַיִם הָיוּ לוֹ וְנִקְצְצוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך י עמוד 13 – מתוך 'לקראת שבת')

דִּבּוּרוֹ שֶׁל הַנָּחָשׁ

וַיֹּאמֶר יְיָ אֱלֹהִים | אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה (ג, יד)

הִנֵּה מָצִינוּ שֶׁקּוֹדֶם הַחֵטְא הָיָה לַנָּחָשׁ כֹּחַ הַדִּבּוּר, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ" וְגוֹ'. וּמֵאַחַר שֶׁהַנְּחָשִׁים עַכְשָׁו אֵין לָהֶם כֹּחַ הַדִּבּוּר, עַל־כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁנִּטַּל מֵהֶם כֹּחַ זֶה. וּמִסְתַּבֵּר לוֹמַר שֶׁזֶּה אֵרַע בַּנָּחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי, וְנִתְקַלֵּל בָּזֶה עֲבוּר חֶטְאוֹ. וְצָרִיךְ לְהָבִין מִפְּנֵי מַה לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּכָּתוּב שֶׁנִּתְקַלֵּל הַנָּחָשׁ גַּם בְּדִבּוּרוֹ?

וְהָעִנְיָן יוּבָן בְּהַקְדִּים מַה שֶּׁהוֹסִיף ה' וְאָמַר לוֹ "כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת (אָרוּר אַתָּה מִכָּל וְגוֹ')" דְּלִכְאוֹרָה מְיֻתָּר, דַּהֲרֵי מֵהֶמְשֵׁךְ הַסִּפּוּר כְּבָר מַשְׁמַע שֶׁהָעֹנֶשׁ הוּא עֲבוּר זֶה.

וְנִרְאֶה לוֹמַר דְּבָזֶה מַסְבִּירוֹ לְהַנָּחָשׁ שֶׁהָעֹנֶשׁ שֶׁמְּקַבֵּל הוּא בִּבְחִינַת מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה "כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת". וּמִכֵּיוָן שֶׁעִקַּר הַחֵטְא בָּא עַל יְדֵי כֹּחַ הַדִּבּוּר וְהַשִּׁכְנוּעַ שֶׁל הַנָּחָשׁ, הֲרֵי שֶׁהָעֹנֶשׁ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה "כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה" מְכֻוָּן בְּעִקַּר כְּנֶגֶד כֹּחַ הַדִּבּוּר, שֶׁהַקָּבָּ"ה לוֹקֵחַ מֵאִתּוֹ לֹא רַק אֶת כֹּחַ הַדִּבּוּר כְּאָדָם, אֶלָּא גַּם אֶת הַקּוֹל בִּכְלָל, וְעַד שֶׁלֹּא יוּכַל לְהַשְׁמִיעַ קוֹלוֹת כִּבְהֵמוֹת וְחַיּוֹת אֲחֵרוֹת (שְׁאָגָה, נְהִימָה וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה) "אָרוּר אַתָּה מִכָּל". שֶׁהוּא פָּחוֹת מֵהֶם בְּאוֹתָן תְּכוּנוֹת שֶׁהָיָה מְבֹחָר מֵהֶם.

וְעַל זֶה מוֹסִיף וּמְפָרֵט גַּם אֶת שְׁאָר הַקְּלָלוֹת, "עַל גְּחֹנְךָ וְגוֹ'" מִכֵּיוָן שֶׁלֹּא נִכְלְלוּ בְּמַעֲשֵׂה הַהֶסְתָּה דְּהַנָּחָשׁ "כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת" לָכֵן הֶצְרַךְ הַכָּתוּב לְפָרְטָם.

(טו) **וְאֵיבָה | אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב:**

רש"י◄ **וְאֵיבָה אָשִׁית•** אַתָּה לֹא נִתְכַּוַּנְתָּ אֶלָּא שֶׁיָּמוּת אָדָם, כְּשֶׁיֹּאכַל הוּא תְּחִלָּה, וְתִשָּׂא אֶת חַוָּה, וְלֹא בָּאתָ לְדַבֵּר אֶל חַוָּה תְּחִלָּה אֶלָּא לְפִי שֶׁהַנָּשִׁים דַּעְתָּן קַלּוֹת לְהִתְפַּתּוֹת וְיוֹדְעוֹת לְפַתּוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן, לְפִיכָךְ: "וְאֵיבָה אָשִׁית". **יְשׁוּפְךָ•** (סוטה ט) יְכַתֶּתְךָ, כְּמוֹ: (דברים ט) "וָאֶכֹּת אוֹתוֹ" וְתַרְגּוּמוֹ: 'וְשָׁפִית יָתֵהּ'. **וְאַתָּה** תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב• לֹא יְהֵא לְךָ קוֹמָה וְתִשְׁכְּנוּ בַּעֲקֵבוֹ, וְאַף מִשָּׁם תְּמִיתֶנּוּ. וּלְשׁוֹן 'תְּשׁוּפֶנּוּ', כְּמוֹ: (ישעיה מ) "נָשַׁף בָּהֶם", כְּשֶׁהַנָּחָשׁ בָּא לִנְשֹׁךְ הוּא נוֹשֵׁף כְּמִין שְׂרִיקָה. וּלְפִי שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן, כָּתַב לְשׁוֹן נְשִׁיפָה בִּשְׁנֵיהֶם.

טו **וּדְבָבוֹ אֶשַׁוִּי בֵּינָךְ וּבֵין אִתְּתָא וּבֵין בְּנָךְ וּבֵין בְּנָהּ הוּא יְהֵי דְּכִיר לָךְ מַה דְּעָבַדְתָּ לֵהּ מִלְּקַדְמִין וְאַתְּ תְּהֵי נָטֵיר לֵהּ לְסוֹפָא:**

אור החיים על התורה

שֶׁלֹּא יִחְיוּ לְעוֹלָם כָּעֹנֶשׁ הָרִשּׁוּם בַּכָּתוּב (ב' י"ז) כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת:

ג' גְּרַם שֶׁאֲפִלּוּ בַּיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים בְּעוֹלָם לֹא יִתְעַדְּנוּ בְּעֵדֶן אֱלֹהִים כָּאָמוּר (פָּסוּק כד) וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם. כְּנֶגֶד שְׁלָשְׁתָּן לָקָה שְׁלֹשָׁה כְּנֶגֶד הַפְּשָׁטַת עֲנַן כָּבוֹד שֶׁהוּא בְּחִינַת בָּרוּךְ אָמַר ה' אֵלָיו אָרוּר וְגוֹ'. כְּנֶגֶד הַכְרָתַת אָדָם מֵהָעוֹלָם הַזֶּה נִכְרְתוּ רַגְלָיו (ב"ר פ"כ) שֶׁהֵם בְּעֵרֶךְ אָדָם בְּחִינַת הֶעְדֵּר הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא רַגְלַיִם שֶׁל עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי אִם לֹא הָיָה אָדָם אוֹכֵל מֵעֵץ הַדַּעַת הָיָה מָצוּי בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הָעֶלְיוֹן כְּאַחַת כְּאָדָם הַדָּר בַּבַּיִת וּבַעֲלִיָּה וּכְשֶׁחָטָא נִגְשַׁם וְאֵינוֹ יָכוֹל לָדוּר בִּשְׁנֵיהֶם יַחַד אֶלָּא בָּעוֹלָם הַזֶּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּכְשֶׁיִּרְצֶה לַעֲלוֹת לָעֲלִיָּה צָרִיךְ הִשְׁתַּנּוּת הַגֶּשֶׁם וְזוֹ הִיא מִיתַת אָדָם לָזֶה נִכְרְתוּ רַגְלֵי נָחָשׁ. וּכְנֶגֶד מַה שֶּׁגְּרַם לִשְׁלֹל מֵאָדָם וְחַוָּה הִתְעַדְּנוּת גַּן עֵדֶן אָמַר אֵלָיו וְעָפָר תֹּאכַל וְגוֹ' וְאָמְרוּ ז"ל (יוֹמָא עה.) כִּי כָּל מַה שֶּׁאֹכַל לֹא יִטְעַם אֶלָּא טַעַם עָפָר. וּלְפִי זֶה יְדֵיק עַל נָכוֹן אוֹמְרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנָּחָשׁ בִּתְחִלַּת דִּבְרָיו כִּי עָשִׂיתָ זֹאת פֵּרוּשׁ כִּי הַקְּלָלוֹת שֶׁמְּקַלְּלוֹ ה' הֵם מַעֲשָׂיו שֶׁעָשָׂה וְהֵם דְּבָרֵינוּ עַצְמָן וְהָבֵן: תורה טו

טו) וְאֵיבָה וְגוֹ'. דָּן הַדַּיָּן דִּין גּוֹאֵל הַדָּם כִּי לִהְיוֹת שֶׁלְּכָל זֶרַע הָאִשָּׁה גָּרַם לוֹ מִיתָה יִרְדֹּף גּוֹאֵל הַדָּם וְהִכָּה אֶת הָרוֹצֵחַ וְהוּא אוֹמְרוֹ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ פֵּרוּשׁ מַה שֶּׁעָשִׂיתָ לוֹ בִּתְחִלָּה כִּי הוּא פָּתַח בָּרָעָה אוֹ יֹאמַר רֹאשׁ עַל שֵׁם רֹאשׁ שֶׁשָּׁם תְּלוּיִים הַחַיִּים וְשָׁם הוּא שְׁחִיטַת מַלְאַךְ הַמָּוֶת. וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב עַל אֲשֶׁר נִמְשַׁךְ לְךָ לְבַסּוֹף מֵהֶם שֶׁבָּאוּ עָלָיו כָּל הַקְּלָלוֹת, אוֹ יֹאמַר עָקֵב שֶׁנִּפְסְקוּ עֲקֵבָיו וְהוֹלֵךְ עַל גְּחוֹנוֹ:

וְאַם תֹּאמַר בִּשְׁלָמָא אוֹמְרוֹ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ יֵשׁ טַעַם כִּי יֵחַם לְבַב אֱנוֹשׁ עַל אֲשֶׁר עָשָׂה הַנָּחָשׁ וְהָרוֹג יַהַרְגֶנּוּ אֲבָל הַנָּחָשׁ מַה שֶּׁנִּטַּל מֵהַקְּלָלוֹת הוּא עֹנֶשׁ עַל אֲשֶׁר כְּבָר עָשָׂהוּ וּמַה מָּקוֹם לְשׁוּף עָקֵב. הַטַּעַם הוּא לִהְיוֹת כִּי יֵשׁ מַעֲנֶה בְּפִי הַנָּחָשׁ שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ לִשְׁמֹעַ לִדְבָרָיו כִּי דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הַתַּלְמִיד דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִים (סַנְהֶדְרִין כט.) וְלֹא

(טז) אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ׃

רש"י◄ עִצְּבוֹנֵךְ • זֶה צַעַר גִּדּוּל בָּנִים. וְהֵרֹנֵךְ • זֶה צַעַר הָעִבּוּר. בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים • זֶה צַעַר הַלֵּדָה. וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ • לְתַשְׁמִישׁ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין לָךְ מֵצַח לְתָבְעוֹ בַּפֶּה, אֶלָּא "הוּא יִמְשָׁל־בָּךְ", הַכֹּל מִמֶּנּוּ וְלֹא מִמֵּךְ. תְּשׁוּקָתֵךְ • תַּאֲוָתֵךְ, כְּמוֹ: (ישעיה כט) "וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה".

טז לְאִתְּתָא אֲמַר אַסְגָּאָה אַסְגֵּי צַעֲרֵיכִי וְעִדּוּיַיכִי בְּצַעַר תִּלְדִי בְּנִין וּלְוַת בַּעְלֵךְ תְּהֵא תְּאוּבְתֵּיךְ וְהוּא יִשְׁלָט בֵּךְ׃

(יז) וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃

רש"י◄ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ • תַּעֲלֶה לְךָ דְּבָרִים אֲרוּרִים, כְּגוֹן: זְבוּבִים, וּפַרְעוֹשִׁים וּנְמָלִים. מָשָׁל לַיּוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה, וְהַבְּרִיּוֹת מְקַלְּלוֹת שָׁדַיִם שֶׁיָּנַק מֵהֶם.

יז וּלְאָדָם אֲמַר אֲרֵי קַבִּילְתָּ לְמֵימַר אִתְּתָךְ וַאֲכַלְתָּ מִן אִילָנָא דִּי פַקִּידְתָּךְ לְמֵימַר לָא תֵּיכוּל מִנֵּהּ לִיטָא אַרְעָא בְּדִילָךְ בַּעֲמַל תִּיכְלִינַהּ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ׃

אור החיים על התורה

הָיָה נִמְשָׁךְ רַע לֹא לוֹ וְלֹא לָהּ הָא לָמַדְתָּ שֶׁהִיא הַסּוֹבֶבֶת וּלְצַד בְּחִינַת טַעֲנָה זוֹ תִּהְיֶה לוֹ אֵיבָה עִמָּהּ. וְרָמַז זְמַן הַשָּׂגַת נִצָּחוֹן שֶׁל כָּל אֶחָד מֵהֶם וְאָמַר הוּא יְשׁוּפְךָ בִּזְמַן שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ פֵּרוּשׁ שֶׁיְּגַדֵּיל מַעֲלָתוֹ וְיִתְנַשֵּׂא בִּבְחִינַת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה עָקֵב בִּירִידָה. וְכֵן הוּא כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם נָחָשׁ כּוֹפֵף רֹאשׁוֹ וּלְהֵפֶךְ בַּר מִינָן. עוֹד יִרְמוֹז מַעֲשֶׂה שֶׁל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא (בְּרָכוֹת לג.) שֶׁנִּשְׁכוֹ נָחָשׁ בְּרַגְלוֹ וּמֵת הַנָּחָשׁ וּכְפִי זֶה שָׁף אוֹתוֹ בְּרַגְלוֹ מֵרֹאשׁוֹ שֶׁל נָחָשׁ: תורה טז

טז) אֶל הָאִשָּׁה אָמַר וְגוֹ'. נִתְכַּוֵּן ה' לוֹמַר ג' קְלָלוֹת כְּנֶגֶד ג' דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בָּעִנְיָן, כִּי טוֹב הָעֵץ וְגוֹ' וְכִי תַאֲוָה וְגוֹ' וְנֶחְמָד וְגוֹ' כְּנֶגֶד כִּי טוֹב הָעֵץ שֶׁרָצְתָה לְהִשְׁתַּעְשֵׁעַ וּלְהִתְעַנֵּג הֶפֶךְ רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ הִרְבָּה עִצְּבוֹנָהּ וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן שִׂמְחָה בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים. וּכְנֶגֶד וְכִי תַאֲוָה וְגוֹ' אָמַר וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ שֶׁתִּתְאַוֶּה לוֹ תָּמִיד וְיֵשׁ בָּזֶה ב' פְּרָטֵי קְלָלָה הָא' הִיא שֶׁתִּתְאַוֶּה וְאֵין בְּיָדָהּ לְהַשְׁלִים מַאֲוַיֶּיהָ אֶלָּא בְּיַד הַבַּעַל וּפְרָט זֶה נִכְלָל בִּכְלַל אוֹמְרוֹ וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ. וְהַב' הוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהּ מְציאוּת לְהַשְׁלִים תְּשׁוּקָתָהּ וְתִמְצָא שֶׁתִּשְׁתַּנֶּה הָאִשָּׁה מֵאִישׁ בִּפְרָט זֶה כִּי הָאִישׁ יִשְׂבַּע בִּתְשׁוּקָתוֹ מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָאִשָּׁה וְהָבֵן. וְזוֹ קְלָלָה גְּדוֹלָה שֶׁתָּמִיד חֲסֵרָה תְּשׁוּקָתָהּ וְזֶה כְּנֶגֶד מִדַּת תַּאֲוָה לָעֵינַיִם. וּכְנֶגֶד נֶחְמָד וְגוֹ' אָמַר וְהוּא יִמְשָׁל וְגוֹ' הִיא חָשְׁבָה לְהָסִיר מֵעָלֶיהָ כֹּחַ הַמּוֹשֵׁל הַגָּדוֹל שֶׁתִּהְיֶה כֵּאלֹהִים וְגוֹ' הוֹסִיף לָהּ מוֹשֵׁל לְהַכְנִיעָהּ: תורה יז

יז) וּלְאָדָם אָמַר וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת לְאֵיזֶה עִנְיָן מַקְפִּיד ה' עַל שְׁמִיעָתוֹ לְקוֹל אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא כִּי אָכַלְתָּ מִן הָעֵץ וְגוֹ'. עוֹד לָמָּה דִּקְדֵּק לוֹמַר לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ, עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ תֵּבֵת לֵאמֹר. אָכֵן לְפִי מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ כִּי אָדָם לֹא יָדַע בְּעֵת אָכְלוֹ כִּי עֵץ הַדַּעַת הוּא לֹא יְצַדֵּק לוֹמַר לוֹ כִּי אָכַלְתָּ מִן הָעֵץ וְגוֹ' כִּי הוּא לֹא אָכַל מִן הָעֵץ בִּידִיעָה אֶלָּא בְּשׁוֹגֵג לָזֶה אָמַר אֵלָיו ה' כִּי שָׁמַעְתָּ וְגוֹ' פֵּרוּשׁ שֶׁקִּבֵּל דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ וְלֹא בָּדַק אַחֲרֶיהָ וְנִמְשַׁךְ לוֹ מִזֶּה שֶׁאָכַל מִן הָעֵץ. וְדִקְדֵּק לוֹמַר לְקוֹל לִרְמוֹז שֶׁלֹּא בָּחַן בִּדְבָרֶיהָ אֶלָּא לַהֲבָרַת דְּבָרֶיהָ שֶׁאָמְרָה לוֹ קַח וַאֲכֹל אָכַל וְהָיָה לוֹ לִשְׁאֹל מֵאֵיזֶה עֵץ לָקְחָה. וְאוֹמְרוֹ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר כָּאן רָמַז הַחֵטְא שֶׁשָּׁגַג בּוֹ כִּי הוּא צִוָּה לוֹ לֵאמֹר לָאִשָּׁה שֶׁלֹּא תֹּאכַל מִן הָעֵץ וְהוּא אוֹמְרוֹ הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר פֵּרוּשׁ לוֹמַר לְהָאִשָּׁה וְהוּא לֹא אָמַר לְהָאִשָּׁה אֶלָּא מֵהַפְּרִי כְּמוֹ שֶׁדִּיַּקְנוּ דִּבְרֵיהָ. וְאוֹמְרוֹ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה וְלֹא קִלֵּל לָאָדָם כְּמוֹ שֶׁקִּלֵּל לְחַוָּה מִטַּעַם הָאָמוּר בִּדְבָרָיו כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְנוּ וְקִלֵּל לְהָאֲדָמָה כִּי הִיא סִבָּה כִּי הֵגֵם שֶׁהָאָדָם צִוָּה לְהָאִשָּׁה עַל הַפְּרִי לְבַד וְלֹא עַל הָעֵץ עִם כָּל זֶה לֹא הָיָה בָּזֶה מִכְשׁוֹל אִם לֹא הָיָה הַשִּׁנּוּי שֶׁשִּׁנְּתָה הָאֲדָמָה בְּעֵץ הַדַּעַת וְהָיָה עֵצוֹ כִּשְׁאָר עֲצֵי הַגַּן לֹא הָיָה סִבָּה לְהַחֵטְא כְּמוֹ שֶׁכְּתַבְנוּ לְמַעְלָה. גַּם אִם הָיְתָה עוֹשָׂה כָּל עֲצֵי הַגַּן טַעַם הָעֵץ כְּטַעַם הַפְּרִי הָיָה הָאָדָם נִזְהָר לוֹמַר לְחַוָּה כִּי נִצְטַוִּיתִי גַּם עַל הָעֵץ וְהִיא גַּם הִיא לֹא הָיְתָה שׁוֹלַחַת יָד בָּעֵץ מִקֹּדֶם. גַּם לֹא הָיְתָה מִתְפַּלֶּאת בּוֹ בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ שֶׁל עֵץ מִשְּׁאָר עֲצֵי הַגַּן. לָזֶה קִלֵּל ה' לְהָאֲדָמָה כִּי הִיא הָיְתָה סִבָּה לַכֹּל שֶׁתּוֹצִיא מִין קְלָלָה. וְלָאָדָם לֹא קִלֵּל אֶלָּא שֶׁבְּאֶמְצָעוּת קְלָלָה זוֹ שִׁלֵּם לוֹ ה' מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה הוּא שָׁמַע לְאִשְׁתּוֹ וְעָשָׂה חֶפְצוֹ בְּתְאָוַת אֲכִילַת דְּבַר אִסּוּר גַּם הוּא תָּמִיד בְּעִצָּבוֹן וְגוֹ' וְתַצְמִיחַ לוֹ קוֹצִים וְגוֹ'. וּכְנֶגֶד עֲרֵבוּת הָאֲכִילָה אָמַר לוֹ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. וּכְנֶגֶד שֶׁלֹּא טָרַח לָדַעַת מִנַּיִן הוּבָא אֵלָיו הָאֹכֶל אָמַר בְּזֵעַת אַפֶּיךָ וְגוֹ' שֶׁלֹּא יַשִּׂיג אֹכֶל בִּמְנוּחָה בְּלֹא טֹרַח: תורה יח

(יח) **וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה:**

יח וְכוּבִּין וְאַטְדִּין תַּצְמַח לָךְ וְתֵיכוּל יָת עִסְבָּא דְחַקְלָא:

רש"י ◄ **וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ** • הָאָרֶץ, כְּשֶׁתִּזְרָעֶנָּה מִינֵי זְרָעִים, תַּצְמִיחַ קוֹץ וְדַרְדַּר, קוּנְדָּס וְעַכָּבִיּוֹת, וְהֵן נֶאֱכָלִים עַל־יְדֵי תִּקּוּן (ביצה לד). **וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה** • וּמַה קְּלָלָה הִיא זוֹ, וְהַלֹּא בַּבְּרָכָה נֶאֱמַר לוֹ: "הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע וגו'"? אֶלָּא מָה אָמוּר כָּאן בְּרֹאשׁ הָעִנְיָן: "אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה", וְאַחַר הָעִצָּבוֹן: "וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ", כְּשֶׁתִּזְרָעֶנָּה קִטְנִיּוֹת, אוֹ יְרָקוֹת גִּנָּה, הִיא תַּצְמִיחַ לְךָ קוֹצִים וְדַרְדָּרִים וּשְׁאָר עִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה, וְעַל־כָּרְחֲךָ תֹּאכְלֵם.

(יט) **בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב:**

יט בְּזִעָתָא דְאַפָּךְ תֵּיכוּל לַחְמָא עַד דְּתִיתוּב לְאַרְעָא דְּמִנַּהּ אִתְבְּרִיתָא אֲרֵי עַפְרָא אַתְּ וּלְעַפְרָא תְּתוּב:

רש"י ◄ **בְּזֵעַת אַפֶּיךָ** • לְאַחַר שֶׁתַּטְרִיחַ בּוֹ הַרְבֵּה.

(כ) **וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל־חָי:**

כ וּקְרָא אָדָם שֵׁם אִתְּתֵהּ חַוָּה אֲרֵי הִיא הֲוַת אִמָּא דְכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא:

רש"י ◄ **וַיִּקְרָא הָאָדָם** • חָזַר הַכָּתוּב לְעִנְיָנוֹ הָרִאשׁוֹן: "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת", וְלֹא הִפְסִיק אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁעַל־יְדֵי קְרִיאַת שֵׁמוֹת נִזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ". לְפִיכָךְ: "וַיַּפֵּל... תַּרְדֵּמָה", וְעַל־יְדֵי שֶׁכָּתַב: "וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים", סָמַךְ לוֹ פָּרָשַׁת הַנָּחָשׁ, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁרָאָה אוֹתָם עֲרֵמִּים וְרָאָה אוֹתָם עֲסוּקִים בְּתַשְׁמִישׁ, נִתְאַוָּה לָהּ וּבָא עֲלֵיהֶם בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמִרְמָה. **חַוָּה** • נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן חַיָּה, שֶׁמְּחַיָּה אֶת וְלָדוֹתֶיהָ, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר (קהלת ב כב): "מָה הֹוֶה לָאָדָם" בִּלְשׁוֹן הָיָה.

אור החיים על התורה

יט) עַד שׁוּבְךָ וגו'. טַעַם שֶׁנִּתַּן ב' טְעָמִים כִּי מִמֶּנָּה וגו' כִּי עָפָר וגו'. לְהִיוֹת שֶׁטַּעַם מִמֶּנָּה לֻקַּחְתָּ אֵינוֹ טַעַם מַסְפִּיק לָשׁוּב אֶל הָאֲדָמָה כִּי הֲלֹא קֹדֶם שֶׁחָטָא גַּם כֵּן הָיָה בִּבְחִינָה זוֹ וְלֹא נִגְזַר עָלָיו לָשׁוּב לְמָקוֹם שֶׁמִּמֶּנּוּ לֻקַּח לָזֶה נָתַן טַעַם ב' בְּאוֹמְרוֹ כִּי עָפָר אַתָּה וגו'. הַכַּוָּנָה בָּזֶה כִּי אִם הָיָה נִצּוֹל מֵהַחֵטְא בְּשִׁכַּר קִיּוּם מִצְוַת ה' הָיָה ה' מַגְבִּיר בּוֹ צַד הָרוּחָנִיּוּת וְיִהְיֶה גּוּפוֹ מִזְדַּכֵּךְ וְיִתְהַפֵּךְ הַחֹמֶר וְיֵעָשֶׂה צוּרָה בְּהִתְגַּבְּרוּת חֵלֶק הָרוּחָנִי, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אַחַר שֶׁחָטָא גָּרַם ב' דְּבָרִים הִפְלִיג חֵלֶק הַחֹמֶר שֶׁבּוֹ וְהִגְשִׁימוֹ וְהֶחְלַט מִמֶּנּוּ הִתְהַפְּכוּתוֹ לְצוּרָה גַּם הֶחְשֵׁךְ מָאוֹר הָרוּחָנִי שֶׁבּוֹ וְאֵין בּוֹ כֹּחַ לְהָאִיר לְבְחִינַת הַחֹמֶר לַעֲשׂוֹתוֹ צוּרָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ כִּי פֵּרוּשׁ טַעַם שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לְךָ עַתָּה שֶׁתָּשׁוּב אֶל הָאֲדָמָה שֶׁלֻּקַּחְתָּ מִמֶּנָּה וְלֹא מִקֹּדֶם לָזֶה כִּי עָפָר אַתָּה פֵּרוּשׁ הֶעֱמַדְתָּ עַצְמְךָ בְּמִדַּת עָפָר שֶׁהִגְשַׁמְתָּ מִצַּד מַעֲשֶׂיךָ שֶׁלֹּא שָׁמַרְתָּ הַמִּצְוָה שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָהּ הָיָה הַזִּכּוּךְ וְכֵיוָן שֶׁכֵּן כִּי כָּל מָקוֹר יְקָר לְמִקּוֹרוֹ וְשׁוֹב יָשׁוּב אֵלָיו וְהוּא מִקּוֹר גָּלְמוֹ הוּא מִן הָאֲדָמָה לֻקַּח. וְטַעַם אוֹמְרוֹ וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב נִתְכַּוֵּן עוֹד לוֹמַר כִּי לֹא מִלְּבַד שֶׁיָּשׁוּב אֶל הָאֲדָמָה אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה נִרְקָב גּוּפוֹ וְיֵעָשֶׂה הוּא עִצְמוֹ עָפָר. וְכֵן הֶעֱמִידוּ פֵּרוּשׁ הַפְּסוּק בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (קנב.) בְּמַעֲשֶׂה דְּהַנְהוּ קַפּוּלָאֵי דְּרַב נַחְמָן: תורה כ

כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם וגו'. יֵשׁ לְתֵת לֵב לָמָּה לֹא קָרָא לָהּ שֵׁם בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה קֹדֶם כָּל מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה. דַּע כִּי זֹאת הָאִשָּׁה כְּבָר נִתְעַלִּית לְשֶׁבַח וְקָרָא לָהּ ה' שֵׁם יַחַד עִם בַּעְלָהּ כְּאוֹמְרוֹ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם שֵׁם לִתְהִלָּה וּלְתִפְאֶרֶת כִּי שֵׁם זֶה אָדָם הוּא שֵׁם מְעֻלֶּה וּכְמַאֲמַר הַנְּבִיא (יְחֶזְקֵאל לד) אָדָם אַתֶּם וְאָמְרוּ ז"ל (ב"מ קיד:) אַתֶּם קְרוּיִם אָדָם וכו':

וּמֵעַתָּה אֵין מָקוֹם לָאָדָם לִקְרוֹת שֵׁם לְחַוָּה מַה שֶּׁאֵין כֵּן אַחַר מַעֲשֶׂה שֶׁשְּׁמָעָה לְדִבְרֵי מֵסִית וְהֵזִידָה בְּעֵץ הַדַּעַת יָרְדָה מִבְּחִינָתָהּ וְחָסְרָה שֵׁם הַמַּעֲלָה. וְכֵן מִדָּה זוֹ בָּעוֹלָם שֶׁכָּל שֶׁיָּזִיד אָדָם יֶחְסַר שְׁמוֹ כְּאוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי י) וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב רַחֲמָנָא לִצְלַן לָזֶה בָּא הָאָדָם וְקָרָא לָהּ שֵׁם עַל מַעֲשֶׂיהָ שֶׁהָיְתָה אֵם כָּל חַי. וַהֲגַם שֶׁגַּם הָאָדָם חָטָא, כְּבָר כָּתַבְתִּי לְמַעְלָה שֶׁשּׁוּגֵג הָיָה בַּדָּבָר:

וְעוֹד גַּם לוֹ הֻכְּרָה יְרִידָה לְפִי שָׁעָה. שֶׁקָּרָא לוֹ הַכָּתוּב כָּאן הָאָדָם ג' אוֹ ד' פְּעָמִים. וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי בְּחִינַת הָאָדָם הִיא פְּחוּתָה מִבְּחִינַת שֵׁם אָדָם כְּאָמוּר בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (ג) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ אָמַר ר"י (ר"מ) אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וגו' כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם לֹא נֶאֱמַר וְכוּ' אֲפִלּוּ גּוֹי הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְכוּ' וְהִקְשׁוּ רַשִּׁ"י וְתוֹסְפוֹת (סַנְהֶדְרִין נט) מֵאֲמַר זֶה עִם מֵאֲמַר (ג.) רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שֶׁאָמַר אַתֶּם קְרוּיִם אָדָם וְכוּ' וְתֵרְצוּ הַתּוֹסְפוֹת שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ וּמַעֲלָה בֵּין אָדָם לְהָאָדָם כִּי אָדָם הוּא הַגָּדוֹל וְהַמְשֻׁבָּח וְכוּ'. וַהֲגַם שֶׁרַשִּׁ"י ז"ל כָּתַב

(כא) **וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם:**

כא **וַעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִתְּתֵהּ לְבוּשִׁין דִּיקַר עַל מְשַׁךְ בִּשְׂרֵיהוֹן וְאַלְבִּישִׁנּוּן:**

רש"י◄ **כָּתְנוֹת עוֹר•** יֵשׁ דִּבְרֵי אַגָּדָה אוֹמְרִים: חֲלָקִים כְּצִפֹּרֶן הָיוּ מְדֻבָּקִים עַל עוֹרָן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: דָּבָר הַבָּא מִן הָעוֹר, כְּגוֹן צֶמֶר הָאַרְנָבִים שֶׁהוּא רַךְ וְחַם, וְעָשָׂה לָהֶם כֻּתָּנוֹת מִמֶּנּוּ.

◆ יום רביעי כ"ו תשרי ◆

(כב) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם:**

כב **וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אָדָם הֲוָה יְחִידִי בְּעַלְמָא מִנַּהּ לְמִידַע טַב וּבִישׁ וּכְעַן דִּילְמָא יוֹשִׁיט יְדֵהּ וְיִסַּב אַף מֵאִילַן חַיָּיא וְיֵכוּל וִיחֵי לְעָלָם:**

רש"י◄ **הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ•** חֲרֵי הוּא יָחִיד בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּמוֹ שֶׁאֲנִי יָחִיד בָּעֶלְיוֹנִים, וּמַה הִיא יְחִידָתוֹ? "לָדַעַת טוֹב וָרָע", מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּבְהֵמָה וְחַיָּה. **וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְגוֹ'•** וּמִשֶּׁיִּחְיֶה לְעוֹלָם, חֲרֵי הוּא קָרוֹב לְהַטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו, וְלוֹמַר אַף הוּא אֱלוֹהַּ. וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, אֲבָל אֵין מְיֻשָּׁבִין עַל פְּשׁוּטוֹ.

אור החיים על התורה

שֶׁחוֹלְקִים הַתַּנָּאִים עִם כָּל זֶה דִּבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת עִקָּר כִּי מָצִינוּ בְּפֵרוּשׁ בְּדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שֶׁמְּחַלֵּק כְּדִבְרֵי הַתּוֹסְפוֹת. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא כִּי אָדָם הוּא בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ מ"ה וּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוי"ה בְּמִלּוּי אַלְפִי"ן יַעֲלֶה כֵּן וּבְתוֹסֶפֶת הֵה"א תֹּאבַד הַכַּוָּנָה הָרְמוּזָה, וְלָזֶה קָרָא לוֹ הָאָדָם אַחַר שֶׁחָטָא אֲבָל לֹא נִשְׁאַר בִּירִידָה זוֹ שֶׁמָּצִינוּ לוֹ שֶׁחָזַר ה' וּקְרָאוֹ אָדָם דִּכְתִיב (ד' כ"ה) וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וְחָזַר לְמַעֲלָתוֹ כִּי חֶטְאוֹ שׁוֹגֵג הוּא:

עוֹד יֵשׁ לוֹמַר טַעַם קְרִיאַת שֵׁם אַחַר כָּל הַמַּעֲשֶׂה. וְקֹדֶם יֵשׁ לְהָעִיר לָמָּה יִתְיַחֵסוּ אֵלֶיהָ הַחַיִּים וְלֹא יִתְיַחֵסוּ אֶל הָאָדָם כִּי גַּם הוּא אָב כָּל חַי. עוֹד יֵשׁ לְהָעִיר כִּי לְטַעַם הָאָמוּר הָיָה צָרִיךְ לִקְרוֹתָהּ חַיָּה וְלֹא חַוָּה. אָכֵן הַכַּוָּנָה הִיא לִהְיוֹת שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהּ ב' דְּבָרִים הָא' שֶׁשָּׁמְעָה דִּבְרֵי הַמִּסִּית קָרָא אוֹתָהּ עַל שְׁמוֹ וְהוּא אוֹמְרוֹ חַוָּה מִלְּשׁוֹן חִוְיָא שֶׁהוּא הַנָּחָשׁ וּכְמוֹ כֵּן הוּבָא בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (ז"ח בְּרֵאשִׁית י"ט), וְהַב' שֶׁנִּגְזַר עָלֶיהָ לֵילֵד בְּעֵצֶב לָזֶה קָרָא לָהּ חַוָּה וְלֹא קְרָאָהּ חִוְיָא לִרְמֹז כִּי הִיא הָיְתָה אֵם כָּל חַי כֵּיוָן שֶׁהִיא סוֹבֶלֶת הָעִצָּבוֹן שֶׁל הֵרָיוֹן וְשֶׁל לֵידָה לָהּ יָאֱתָה לְהִתְיַחֵס אֵם כָּל חַי וְלֹא לָאָדָם. וְלֹא אָמַר הַכָּתוּב אֶלָּא טַעַם שֶׁהוּא בִּלְתִּי מוּחָשׁ בְּמַשְׁמָעוּת הַשֵּׁם כִּי רָמֵז הַחִוְיָא נִכָּר הוּא בַּשֵּׁם. גַּם סְמַךְ הַדָּבָר לְמַעֲשֶׂה הַנָּחָשׁ יַגִּיד הַדָּבָר: תורה כא

כב) וַיֹּאמֶר ה' וְגוֹ' הֵן הָאָדָם וְגוֹ'.

יֵשׁ לְהָעִיר לָמָּה לֹא חָשׁ הָאֵל לְצַוּוֹת לְהָאָדָם עַל עֵץ הַחַיִּים לְבַל יַקְדִּים וְיֹאכַל מִמֶּנּוּ וְחַי לְעוֹלָם קֹדֶם שֶׁיֹּאכַל מֵעֵץ הַדַּעַת:

עוֹד אָמְרוּ תֵּבֵת הָיָה שֶׁהָיָה צָרִיךְ לוֹמַר הוּא, עוֹד לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא הֵן הָאָדָם כְּאַחַד מִמֶּנּוּ. עוֹד אֵיךְ יְצַדֵּק לְדִמּוּתוֹ לֵאלֹהִים לְצַד שֶׁיּוֹדֵעַ טוֹב וָרָע. עוֹד אֵיךְ יְצַדֵּק לוֹמַר תֵּבֵת מִמֶּנּוּ חַס וְשָׁלוֹם שֶׁמַּרְאֶה שֶׁיֵּשׁ לְמַעְלָה כִּדְמוּת וְהָיָה צָרִיךְ לוֹמַר כְּאַחַד מִכֶּם אוֹ כֵּאלֹהִים:

אָכֵן לִהְיוֹת שֶׁקֹּדֶם ה' וְצִוָּה לָאָדָם עַל עֵץ הַדַּעַת לֹא חָשׁ ה' לְהָאָדָם שֶׁיֹּאכַל מֵעֵץ הַחַיִּים בֵּין מִצַּדּוֹ כִּי הוּא מֻשְׂכָּל מֵהַהַכָּרָה וְהַיְדִיעָה לְבַקֵּשׁ תַּחְבֻּלּוֹת לַעֲלוֹת בְּרָמֵי הַצְּלָחוֹת גּוּפִיּוֹת. בֵּין לְצַד הַמִּסִּית כִּי הַמִּסִּית מִטִּבְעוֹ שֶׁלֹּא יָסִית לְהָאָדָם עַל הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ בּוֹ הֲנָאָה וּזְכוּת וּפְשִׁיטָא שֶׁלֹּא יָסִיתֵהוּ לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים, וְאִם הָיָה ה' מְצַוֵּהוּ עַל עֵץ הַחַיִּים עִם עֵץ הַדַּעַת הָיָה הַמִּסִּית מִתְגָּרֶה בּוֹ לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים לְצַד בִּטּוּל הַמִּצְוָה וְאָפְשָׁר שֶׁהָיָה מוֹצֵא מָקוֹם לְהָסִית גַּם לָאָדָם עַצְמוֹ, לָזֶה נִתְחַכֵּם ה' לְבַל צִוּוֹתוֹ עַל זֶה שֶׁבָּזֶה לֹא יִתְגָּרֶה בּוֹ מֵסִית, וְכַאֲשֶׁר אָכַל מֵעֵץ הַדַּעַת וְיָשְׁנוּ בְּהַכָּרַת דָּבָר שֶׁיֵּאוֹת לוֹ נִכְנָס בְּגֶדֶר סָפֵק שֶׁמָּא יִשְׁלַח יָדוֹ לֶאֱכֹל לְחִיּוּת לְעוֹלָם. וְלַחֲשָׁשָׁא זוֹ דִּבֵּר ה' דְּבַר חָכְמָה וְזֶה הוּא שֶׁעוּר דְּבָרָיו הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד פֵּרוּשׁ שֶׁה' בְּרָאוֹ כְּאַחַד פֵּרוּשׁ כְּאַחְדּוּת אֶחָד הַמְּכֻּרָת בָּעוֹלָם שֶׁהוּא אַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרַךְ כְּאוֹמְרוֹ נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְהִשְׁלִיטוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים כְּאוֹמְרוֹ וְיִרְדּוּ וְגוֹ'. וְיָצְתָה פְּעֻלָּה זוֹ מִמֶּנּוּ פֵּרוּשׁ מֵהָאָדָם לָדַעַת טוֹב וָרָע כִּי אָנִי צִוִּיתִיו לְבַל יֹאכַל מֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע אֶלָּא שֶׁהוּא חָטָא וְהִשִּׂיג הַיְדִיעָה וְכֵיָון שֶׁהִשִּׂיג הַיְדִיעָה יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁבְּאֶמְצָעוּת הַיְדִיעָה יִבְחַר לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים וְחַי לְעוֹלָם. וּמְצָאתִי רְאִיָּה לַפֵּרוּשׁ מִמֶּנּוּ מִדִּבְרֵי אֶנְקְלוּס שֶׁתִּרְגֵּם מִמֶּנּוּ מִנַּיָּה:

עוֹד יִתְבָּאֵר הָעִנְיָן עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי ה' בְּיוֹם צִוּוֹתוֹ עַל עֵץ הַדַּעַת צִוָּה ב' דְּבָרִים, הָא' הוּא בִּלְתִּי אָכוֹל מֵעֵץ הַדַּעַת, וְהַב' אִם יֹאכַל יָשְׁנוּ בְּתַקָּנַת הַמָּוֶת וְהוּא אוֹמְרוֹ כִּי בְּיוֹם וְגוֹ' תָּמוּת כִּי זֶה הוּא תִּקּוּן הַדָּבָר וְהַזֶּה לֵיה כְּלָאוּ הַנִּתָּק לַעֲשֹׂה שֶׁהוּא הַתִּקּוּן. וּכְבָר כָּתַבְנוּ לְמַעְלָה כִּי זוּלַת הַחַטָּא הָיָה הָאָדָם מַשִּׂיג לַעֲלוֹת וּלְהִתְעַדֵּן בָּעוֹלָם הַנִּצְחִי בִּדְמוּת שֶׁהוּא וְהָיָה דָּר בְּעֵלִיָּה וּבָחָצֵר. וְצֵא וּלְמַד מֵאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב. וְעַל יְדֵי הַחֵטְא נִפְסְלָה גְּוִיָּתוֹ

(כג) וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם׃

כג וְשַׁלְּחֵה יְיָ אֱלֹהִים מִגִּינְתָא דְעֵדֶן לְמִפְלַח בְּאַרְעָא דְּאִיתְבְּרִי מִתַּמָּן׃

(כד) וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים׃

כד וְתָרִיךְ יָת אָדָם וְאַשְׁרֵי מִלְּקַדְמִין לְגִינְתָא דְעֵדֶן יָת כְּרוּבַיָּא וְיָת שְׁנַן חַרְבָּא דְּמִתְהַפְּכָא לְמִיטַר יָת אוֹרַח אִילַן חַיָּיא׃

רש"י◄ מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן • בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל גַּן עֵדֶן, חוּץ לַגַּן. אֶת־הַכְּרֻבִים • מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת • וְלָהּ לַהַט לְאַיֵּם עָלָיו מִלִּכָּנֵס עוֹד לַגַּן.

תַּרְגּוּם "לַהַט", שְׁנַן, כְּמוֹ שְׁלַף שְׁנָנָא, וּבִלְשׁוֹן לָעַ"ז לאמ"ה (קלינגע), וּמִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ, וַאֲנִי אֵינִי בָּא אֶלָּא לְפִשּׁוּטוֹ.

ד (א) וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה׃

א וְאָדָם יְדַע יָת חַוָּה אִתְּתֵהּ וְעַדַּיאַת וִילִידַת יָת קַיִן וַאֲמֶרֶת קָנִיתִי גַּבְרָא (מִן) קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ וְהָאָדָם יָדַע • כְּבָר קֹדֶם הָעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה, קֹדֶם שֶׁחָטָא וְנִטְרַד מִגַּן־עֵדֶן, וְכֵן הַהֵרָיוֹן וְהַלֵּדָה, שֶׁאִם כָּתוּב "וַיֵּדַע אָדָם", נִשְׁמַע שֶׁלְּאַחַר שֶׁנִּטְרַד הָיוּ לוֹ בָּנִים. קַיִן • עַל שֵׁם "קָנִיתִי". אֶת ה' • כְּמוֹ עִם ה',

---

אור החיים על התורה

מֵהַשָּׂגַת עֲלוֹת לְמָקוֹם קָדוֹשׁ וּכְשֶׁיִּהְיֶה מָשְׁלָל אֶפְשָׁרִיּוּת הַהַפְרָדָה מֵהַגּוּפָה הֲרֵי הוּא חָסֵר הַשָּׂגַת הִתְעַדְּנוּת הַנִּצְחִי וְהֶעְרֵב הַמְּקָוֶה, וּכְפִי זֶה הֲגַם שֶׁלֹּא יָצוּ הָאֵל לְהָאָדָם בִּלְתִּי אָכוֹל מֵעֵץ הַחַיִּים הָאָדָם מֵעַצְמוֹ יִפְרֹשׁ מֵחֲשַׁשׁ יוֹם אוֹכְלוֹ מֵעֵץ הַדַּעַת שֶׁאִם לֹא כֵן אֵין מְציאוּת לְתַקֵּן הַלָּאוּ וְנִמְצָא הָאָדָם אָבוּד, אֲבָל אַחַר שֶׁאָכַל הֵן אֱמֶת אִם הָיָה בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֲכִילָתוֹ הִיא אֲכִילָה שֶׁצָּרִיךְ עָלֶיהָ מִיתָה פְּשִׁיטָא שֶׁלֹּא הָיָה ה' חָשׁ שֶׁיֹּאכַל מֵעֵץ הַחַיִּים אֶלָּא שֶׁאֲכִילָתוֹ הָיְתָה בְּשׁוֹגֵג וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה וּמַעְתָּה אֵין לוֹ לְחוּשׁ עוֹד עַל הָעָוֹן לְשִׁמֹּר עַצְמוֹ בִּלְתִּי קָרוֹב לָעֵץ. כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי עִקַּר טַעַם מִצְוַת הַמֶּלֶךְ עַל עֵץ הַדַּעַת הִיא לְבִלְתִּי יָשֹׁג בְּדַעַת אָדָם הַכָּרַת בְּחִינַת הָרַע וְתִהְיֶה דַּעְתּוֹ מְחֻלֶּטֶת בִּבְחִינַת הַטּוֹב מִבְּלִי הַרְגָּשַׁת בְּחִינַת הָרַע וַהֲוָיָתוֹ בָּעוֹלָם וְהוּא אוֹמְרוֹ (קֹהֶלֶת ז) עָשָׂה וְגוֹ' אֶת הָאָדָם יָשָׁר פֵּרוּשׁ בִּידִיעָה אַחַת טוֹבָה וְאֵין דִּמְיוֹן הָרַע מְצֻיָּר בְּדַעְתּוֹ וְכַאֲשֶׁר הֻכַּר הָרַע בִּידִיעָתוֹ וְדַעְתּוֹ וְזֶה לְךָ הָאוֹת וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם וַיִּתְבֹּשְׁשׁוּ אֵין מָקוֹם לְמִצְוָה זוֹ בָּעוֹלָם וְיִחְשֹׁב הָאָדָם שֶׁפְּקֻעָה מִצְוָה זוֹ מֵעַצְמָהּ וּמֵעַתָּה לֹא יָחוּשׁ לִשְׁלֹחַ יָדוֹ וָחַי, וְאָמַר ה' כִּי טוֹעֶה בְּדַעְתּוֹ וְצָרִיךְ הוּא לָמוּת אֲפִלּוּ עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר שָׁגַג מִטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה כִּי נִפְסָל גּוּפוֹ מֵעֲלוֹת אֶל הָאֱלֹהִים יַחַד עִם הַנְּשָׁמָה: **וּלְפִי** דֶּרֶךְ זֶה נִשְׂכִּיל מַאֲמַר אֶחָד תְּמוּהַּ (ב"ר פכ"א) וְזֶה לְשׁוֹנָם וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ אָמַר ר' אַבָּא בַּר כַּהֲנָא מְלַמֵּד שֶׁפָּתַח לוֹ הקב"ה פֶּתַח שֶׁל תְּשׁוּבָה דִּכְתִיב וְעַתָּה אֵין וְעַתָּה אֶלָּא תְּשׁוּבָה שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה וְגוֹ' וְהוּא אָמַר פֶּן אֵין פֶּן אֶלָּא לָאו אָמַר הקב"ה יִשְׁלַח יָדוֹ וְאָכַל וְאִם אָכַל וָחַי לְעֹלָם עכ"ל. דִּבְרֵיהֶם ז"ל תְּמוּהִים בְּיוֹתֵר אֵיךְ יָצְדַּק לוֹמַר ה' לְאָדָם שֶׁיַּחְזֹר בִּתְשׁוּבָה וְיִמְרֹד מָרֶד גָּדוֹל כָּזֶה לוֹמַר לֹא. עוֹד לָמָּה לֹא חָשׁ ה' שֶׁיֹּאכַל אֶלָּא כְּשֶׁאָמַר לֹא. וְהָיָה נִרְאֶה לוֹמַר כִּי אִם הָיָה עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה לֹא הָיָה ה' מַקְפִּיד עַל חִיּוּתוֹ לְעוֹלָם וְזֶה אֵינוֹ כִּי כְּבָר נִתְחַיֵּב מִיתָה בְּיוֹם אָכְלוֹ מֵעֵץ הַדַּעַת: **וּלְפִי** דַּרְכֵּנוּ יָבוֹאוּ עַל נָכוֹן דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל כִּי ה' רָצָה לְהוֹדִיעַ לְהָאָדָם כִּי חָטָא בַּאֲכִילָתוֹ וּבְאֶמְצָעוּת הַכָּרָתוֹ כֵּן, הוּא מֵעַצְמוֹ יִבְדַּל מִלָּאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה כִּי הוּא זֶה תִּקּוּנוֹ וְלָזֶה אָמַר לוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה וּמִשְּׁמָעוּת תְּשׁוּבָה יַגִּיד כִּי פָּשַׁע וְהָאָדָם הֵשִׁיב לָאוּ פֵּרוּשׁ כִּי לֹא חָטָא שֶׁיִּצְטָרֵךְ לָשׁוּב וְטוֹעֵן טַעֲנָה הַנִּשְׁמַעַת כִּי לֹא יָדַע בָּהּ וְאֵינוֹ אֶלָּא שׁוֹגֵג וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וְכֵיוָן שֶׁטָּעַן כֵּן אָמַר ה' מֵעַתָּה יִשְׁלַח יָדוֹ וְאָכַל שֶׁאֵין לוֹ מוֹנֵעַ כְּפִי סְבָרָתוֹ לָזֶה שְׁלֹחוֹ ה' כִּי מִשְׁפָּטוֹ נָחְתַּם לְמָוֶת עַל אֲכִילָתוֹ מִטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ. וְאַחַר כָּךְ שָׁב וְנִכְנַס בְּמֵי גִיחוֹן ק"ל שָׁנָה לְכַפֶּרֶת עָוֹן:

וְהִנֵּה הֲגַם שֶׁה' אָמַר אֵלָיו בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ וְגוֹ' דִּבְרֵי קָדוֹשׁ אֲמָרָם בְּב' פָּנִים יֵשׁ בְּמַשְׁמָעוּת יוֹם יוֹמוֹ שֶׁל אָדָם, וְיֵשׁ בְּמַשְׁמָעוּת יוֹמוֹ שֶׁל הקב"ה שֶׁהוּא אֶלֶף שָׁנָה (מִדְרָשׁ רַבָּה פי"ט) וְהַכַּוָּנָה הוּא כְּפִי בְּחִינַת הַחֵטְא וּכְפִי הַרְגָּשָׁתוֹ בַּדָּבָר, אִם יַרְשִׁיעַ לַעֲבֹר פִּי ה' בְּעַזּוּת יִקְיָם בּוֹ יוֹמוֹ שֶׁל אָדָם, וְאִם יִשְׁגֹּג שְׁגָגָה כָּזוֹ וְיִגַּלֶּה דַּעְתּוֹ כִּי לֹא הָיָה חָפֵץ בַּדָּבָר תִּהְיֶה הַכַּוָּנָה יוֹמוֹ שֶׁל הקב"ה אֶלֶף שָׁנָה כְּמוֹ שֶׁכֵּן הָיָה: תורה כג

א) וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (זֹהַר ח"א נד) כִּי קַיִן הוּא בְּחִינַת הָרַע וְהֶבֶל הוּא בְּחִינַת הַטּוֹב וְהוּא נַפְשׁוֹ שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תִּקּוּנִים סט), וְהִנֵּה בְּאֶמְצָעוּת הַפְּלָגַת הַפְּצָעִים שֶׁפָּצַע קַיִן בְּהֶבֶל עַד שֶׁהֲרָגוֹ כְּאוֹמְרָם ז"ל (סַנְהֶדְרִין לז:) שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מְקוֹם הַנֶּפֶשׁ וּבָזֶה הֵסִיר חֵלֶק הָרַע מִמֶּנּוּ וְהֻכַּר

כְּשֶׁבָּרָא אוֹתִי וְאֶת אִישִׁי, לְבַדּוֹ בְּרָאָנוּ. אֲבָל בָּזֶה, שֶׁתָּפִים אָנוּ עִמּוֹ (נדה לא). **אֶת־קַיִן אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל** • ג׳ ״אֶת״ים רְבוּיִים הֵם, מְלַמֵּד שֶׁתְּאוֹמָה נוֹלְדָה עִם קַיִן, וְעִם הֶבֶל נוֹלְדוּ שְׁתַּיִם, לְכָךְ נֶאֱמַר ״וַתֹּסֶף״ (בראשית רבה)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ח עמ׳ 262)

שְׁלֹשָׁה ׳אֶת׳ים רְבוּיִים הֵם (רש״י ד, א)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ הִקְדִּים רַשִׁ״י אֶת הַמְּאֻחָר וּפֵרַשׁ ״אֶת ה״ לִפְנֵי ״אֶת קַיִן״. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אֵין הֶכְרֵחַ לִדְרֹשׁ וַתֵּלֶד **אֶת** קַיִן, שֶׁהֲרֵי זֶהוּ סִגְנוֹן לְשׁוֹן הַכָּתוּב (כְּמוֹ וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ – פסוק יז). אֲבָל מֵאַחַר שֶׁבַּפָּסוּק הַבָּא נֶאֱמַר פַּעֲמַיִם ״אֶת״, שֶׁאֶחָד מְיֻתָּר וּבָא לְרַבּוֹת – הֲרֵי זֶה מַכְרִיחַ שֶׁכָּל הַשְּׁלֹשָׁה ׳אֶת׳ים שֶׁבַּפָּסוּק רְבוּיִים הֵם. וּמֵאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה׳, וּפֵרוּשׁוֹ **עִם** ה׳, מוּבָן שֶׁגַּם שְׁאָר הַשְּׁלֹשָׁה ׳אֶת׳ים פֵּרוּשָׁם **עִם**: תְּאוֹמָה נוֹלְדָה **עִם** קַיִן, וְעִם הֶבֶל נוֹלְדוּ שְׁתַּיִם.

(ב) **וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה:**

ב **וְיוֹסִיפַת לְמֵילַד יָת אַחוֹהִי יָת הָבֶל וַהֲוָה הֶבֶל רָעֵי עָנָא וְקַיִן הֲוָה פָּלַח בְּאַרְעָא:**

רש״י◄ **רֹעֵה צֹאן** • לְפִי שֶׁנִּתְקַלְּלָה הָאֲדָמָה, פֵּרַשׁ לוֹ מֵעֲבוֹדָתָהּ◆

(ג) **וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה:**

ג **וַהֲוָה מִסּוֹף יוֹמִין וְאַיְתִי קַיִן מֵאִבָּא דְאַרְעָא תַּקְרֻבְתָּא קֳדָם יְיָ:**

רש״י◄ **מִפְּרִי הָאֲדָמָה** • מִן הַגְּרוּעַ, וְיֵשׁ אַגָּדָה שֶׁאוֹמֶרֶת: ׳זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה׳. (דְּבָר אַחֵר: מִפְּרִי, מֵאֵיזֶה שֶׁבָּא לְיָדוֹ, לֹא טוֹב וְלֹא מֻבְחָר)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו עמוד 20 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

קָרְבָּנוֹ שֶׁל קַיִן מְשׁוּבָּח אוֹ גְרוּעַ

וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיְיָ: מִן הַגְּרוּעַ, וְיֵשׁ אַגָּדָה שֶׁאוֹמֶרֶת זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה (ד, ג. ובפירוש רש״י)

יֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ הֵבִיא רַשִׁ״י אֶת הָאַגָּדָה שֶׁקָּרְבָּנוֹ שֶׁל קַיִן ״זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה״, מַה זֶּה נוֹגֵעַ לַהֲבָנַת הַכְּתוּבִים?

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפַשְׁטוּת, דְּבָזֶה בֵּאֵר דָּבָר תָּמוּהַּ בְּיוֹתֵר: הֲרֵי קַיִן הֵבִיא קָרְבָּן כְּמִנְחָה וְתוֹדָה לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, וְאִם־כֵּן תָּמוּהַּ מַדּוּעַ הֵבִיא קָרְבָּן ״מִן הַגְּרוּעַ״? וִיתֵירָה מִזּוֹ: לְאַחֲרֵי שֶׁהֵבִיא אֶת הַקָּרְבָּן וְרָאָה שֶׁלֹּא נִתְקַבֵּל בַּשָּׁמַיִם, כָּתוּב ״וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָנָיו״, וְכִי לֹא חָשַׁשׁ שֶׁאִם יַקְרִיב ״מִן הַגְּרוּעַ״ לֹא יִתְקַבֵּל קָרְבָּנוֹ?

וְעַל זֶה הֵבִיא רַשִׁ״י אֶת הָאַגָּדָה שֶׁהֵבִיא ״זֶרַע פִּשְׁתָּן״, שֶׁפִּשְׁתָּן הוּא מִין מְשֻׁבָּח. דְּטָעוּתוֹ שֶׁל קַיִן הָיְתָה שֶׁחָשַׁב שֶׁאַף שֶׁהֵבִיא רַק מִסּוּג הַצּוֹמֵחַ שֶׁהוּא מִין ״גְּרוּעַ״, הֲרֵי מִכֵּיוָן שֶׁהֵבִיא מֵהַמֻּבְחָר שֶׁבְּמִין הַצּוֹמֵחַ יִתְקַבֵּל קָרְבָּנוֹ. וּמוּבָן הַטַּעַם שֶׁחָרָה לוֹ כְּשֶׁלֹּא נִתְקַבֵּל קָרְבָּנוֹ. וְזוֹ הָיְתָה טָעוּתוֹ, דְּיֵשׁ לְהָבִיא לֹא רַק מֵהַמִּין הַמְּשֻׁבָּח אֶלָּא מִסּוּג נַעֲלֶה יוֹתֵר, סוּג הַחַי וקו״ל.

(ד) **וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ:**

ד **וְהֶבֶל אַיְתִי אַף הוּא מִבַּכִּירֵי עָנֵהּ וּמִשַּׁמְנְהוֹן וַהֲוָת רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ לְהֶבֶל וּלְקוּרְבָּנֵהּ:**

אור החיים על התורה

הַטּוֹב מְחֻלָּט, וְהוּא אוֹמְרוֹ קָנִיתִי וְגוֹ׳ פֵּרוּשׁ בְּאֶמְצָעוּת זֶה קָנִיתִי אִישׁ שֶׁהוּא מֹשֶׁה אֶת ה׳, שֶׁלֹּא הִשִּׂיג מְצִיאוּת זֶה לִהְיוֹת עִם ה׳ כְּמֹשֶׁה עָלָיו הַשָּׁלוֹם אֶלָּא בְּאֶמְצָעוּת יִסּוּרִין שֶׁעָשָׂה לוֹ קַיִן: תורה ב

ב) וַתֹּסֶף וְגוֹ׳ אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל.

טַעַם שֶׁהָצְרַךְ לוֹמַר אֶת אָחִיו לְלֹא צֹרֶךְ, גַּם הֶאֱרִיךְ לוֹמַר פַּעֲמַיִם תֵּבַת אֶת, יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (ב״ר פכ״ב) כִּי אַחַר שֶׁנִּצַּח הֶבֶל לְקַיִן וְהִפִּילוֹ רִחֵם עָלָיו הֶבֶל וְקָם מֵעָלָיו וְאַחַר כָּךְ קָם קַיִן וְגוֹ׳ וַהֲרָגוֹ, וְהוּא שֶׁרָמַז בְּאוֹמְרוֹ אֶת אָחִיו פֵּרוּשׁ כִּי נָהַג הוּא עִם קַיִן בְּמִדַּת הָאַחֲוָה כִּנְזִכָּר, אֲבָל קַיִן נָהַג עִמּוֹ בְּלֹא אַחֲוָה אֶלָּא כְּאָדָם אַחֵר, וְהוּא אוֹמְרוֹ אֶת הֶבֶל בְּלֹא אַחֲוָה, וְלָזֶה הִפְסִיק בְּאֶת ב׳. עוֹד רָמַז בְּב׳ אֶתִּין עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז״ל (שָׁם) כִּי ב׳ תְּאוֹמוֹת נוֹלְדוּ עִם הֶבֶל לָזֶה אָמַר ב׳ פְּעָמִים אֶת, וּבְקַיִן פַּעַם אַחַת אֶת כִּי לֹא נוֹלְדָה אֶלָּא אַחַת: תורה ג

ד) וַיִּשַׁע ה׳ וְגוֹ׳ וְאֶל קַיִן וְגוֹ׳. טַעַם שֶׁלֹּא הִתְחִיל בְּהוֹדָעַת הַמֻּקְדָּם עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא שָׁעָה אֶל קַיִן וַיִּשַׁע אֶל הֶבֶל, בָּא לְלַמְּדֵנוּ הַפְּלָגַת רִחוּק קַיִן שֶׁאֲפִלּוּ אַחַר שֶׁהָיָה נַחַת רוּחַ לִפְנֵי ה׳ בְּאֶמְצָעוּת מִנְחַת הֶבֶל לֹא שָׁעָה לְקַיִן

רש"י ◄ **וַיִּשַׁע** • וַיִּפָּן, וְכֵן: "וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה", לֹא פָּנָה. וְכֵן "וְאַל יִשְׁעוּ", לֹא יִפְנוּ. וְכֵן: (איוב יד) "שְׁעֵה מֵעָלָיו", פְּנֵה מֵעָלָיו. **וַיִּשַׁע** • יָרְדָה אֵשׁ וְלִחֲכָה מִנְחָתוֹ.

(ה) **וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו:**

ה ולקין ולקורבנה לא הות רעוא ותקף לקין לחדא ואתכבישו אפוהי:

(ו) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ:**

ו ואמר יי לקין למא תקיף לך ולמא אתכבישו אפיך:

אור החיים על התורה

וְאֶל מִנְחָתוֹ הֵגַם הֲיוֹתוֹ רִאשׁוֹן בַּתְּשׁוּרָה וְגָדוֹל בְּסֵדֶר הַלֵּדָה יָרַד מִטָּה מִטָּה. וְטַעַם שֶׁכָּפַל לוֹמַר אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ וְאֶל קַיִן וְאֶל וגו' וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר אֶל מִנְחַת הֶבֶל וְאֶל מִנְחַת קַיִן. כָּאן רָמַז כִּי הָאָדוֹן הָיָה מַרְאֶה פָּנִים שֶׁל רָצוֹן לִמְקָרְבֵי תְּשׁוּרָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּשַׁע אֶל הֶבֶל וְגַם קִבֵּל תְּשׁוּרָתוֹ, וְאֶל קַיִן לֹא הֶרְאָה פָּנִים לֹא לוֹ וְלֹא לִתְשׁוּרָתוֹ: תורה ה

ה) וַיִּחַר לְקַיִן וגו'. הִנֵּה הֶחָרוֹן אַף יַגִּיד הַגִּבְהוּת, וּנְפִילַת אַפַּיִם יַגִּיד הַהַשְׁפָּלָה, הַחָרוֹן אַף הוּא נֶגֶד אָחִיו שֶׁעָלָה בְּמַעֲלוֹת וְהוּא יָרַד לְמַטָּה בְּחוֹשְׁבוֹ כִּי הוּא סִבָּה שֶׁהֵבִיא קָרְבָּן מְשֻׁבָּח וּמְעֻלֶּה יוֹתֵר מִמֶּנּוּ וּבְאֶמְצָעוּתוֹ הָכַּר חֶסְרוֹן מִנְחָתוֹ. וְהַשְּׁפָלוּת בְּהַכָּרָתוֹ פְּחִיתוּתוֹ בְּעֵינֵי ה'. עוֹד יִרְצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וַיִּחַר לְקַיִן כְּשֶׁרָאָה שֶׁלֹּא קִבֵּל ה' מִנְחָתוֹ כִּי זֶה יַגִּיד שֶׁמָּאַס הַבּוֹרֵא בִּבְרוּאָיו וְאֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ בָּהֶם לָזֶה חָרָה אַף, וּמִדָּה זוֹ בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הִיא כְּאוֹמְרוֹ (יְשַׁעְיָ' ח) וְהָיָה כִּי יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְגוֹ' וּבֵאלֹהָיו אֲשֶׁר אֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ בּוֹ. וְכַאֲשֶׁר רָאָה כִּי שָׁעָה ה' לְהֶבֶל וְלֹא לוֹ אָז נָפְלוּ פָּנָיו וְיָדַע כִּי לֹא מִצַּד הַמַּשְׁגִּיחַ אֶלָּא מִצַּד הַנִּשְׁגָּח הוּא סִבָּה לִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ הָרָצוֹן וְאָחִיו יוֹכִיחַ ב' דְּבָרִים יוֹכִיחַ כִּי ה' מַשְׁגִּיחַ, וְיוֹכִיחַ כִּי קַיִן מְשֻׁלָּל מֵהָרָצוֹן כִּי הֵם ב' מְנָחוֹת וּפָגַל אַחַת. עוֹד יִרְמוֹ הַכָּתוּב אוֹמְרָם ז"ל (זֹהַר ח"ב קפב.) כִּי כָּל הַכּוֹעֵס נִשְׁמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ וּבְחִינָה זוֹ מִתְיַחֶסֶת אֶל צֶלֶם אֱלֹהִים שֶׁעַל פְּנֵי אָדָם וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּחַר לְקַיִן וּבָזֶה נָפְלוּ פָּנָיו שֶׁנִּסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ הַנְּשָׁמָה וְהוּסַר מִמֶּנּוּ צֶלֶם הַפָּנִים. וְטַעַם הַשְּׁפָלָתוֹ בְּעֵינֵי ה' הֵגַם שֶׁלֹּא נוֹדַע חֶטְאוֹ מַעֲשָׂיו מְעִידוֹת שֶׁרָשָׁע הָיָה: תורה ו

ו) וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן וגו'. קָשֶׁה אוֹמְרוֹ לָמָּה חָרָה וגו' הַהֵיטֵב יֻחֲרָה לוֹ עַל הַפְּלָגַת הַשְּׁפָלָתוֹ בְּעֵרֶךְ אָחִיו הַקָּטָן וְיִפְּלוּ פָּנָיו וּבַמָּה מֵסִיר בּוּשָׁתוֹ בְּאוֹמְרוֹ הֲלֹא אִם תֵּיטִיב, זֶה הוּא תִּקּוּן לְהַבָּא וְלֹא לְשֶׁעָבַר. עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ לַפֶּתַח חֲטָאת רֹבֵץ אֵין לוֹ מַשְׁמָעוּת וְכָל הָאָמוּר בְּעִנְיָן צָרִיךְ פֵּרוּשׁ:

אָכֵן כַּוָּנַת דִּבֵּר ה' הוּא תְּחִלַּת דְּבָרָיו הוֹדִיעוֹ כִּי הִשְׁגִּיחַ ה' בְּב' הַרְגָּשׁוֹת אֲשֶׁר עֲבָרוּהוּ וְעַל כָּל אַחַת הוּא אוֹמֵר לָמָּה לְכָל הַפֵּרוּשִׁים שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בַּחֲרוֹן אַפּוֹ וּנְפִילַת פָּנָיו. וְנָתַן לוֹ טַעַם הַדָּבָר וִיסוֹדוֹ לָדַעַת עֶלְיוֹן וְסוֹדוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ הֲלֹא אִם תֵּיטִיב פֵּרוּשׁ אִם תִּהְיֶה מִבְּחִינַת הַטּוֹב כָּל מַעֲשֶׂיךָ שׁוֹרָה עֲלֵיהֶם בְּחִינַת הַטּוֹב וּמֵעַצְמָן הֵם מִתְנַשְּׂאִים כִּי הַקְּדֻשָּׁה אֵינָהּ צְרִיכָה לַאֲחֵרִים. וְצֵא וּלְמַד (ב"מ פה:) מִמַּעֲשֵׂה כִּסְאוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּא שֶׁהָיָה עוֹלֶה מֵעַצְמוֹ לְמַעְלָה וְהוּא אוֹמְרוֹ שְׁאֵת פֵּרוּשׁ מֵעַצְמוֹ, וְתִתְפָּרֵשׁ שְׁאֵת עַל הַמִּנְחָה גַּם עַל קַיִן עַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִפְּלוּ פָּנָיו שֶׁהוּא צֶלֶם הַנֶּאוֹת אֶלָּא תִּהְיֶה מַעֲלָתוֹ נִשָּׂאָה וְהִיא בְּחִינַת הַטּוֹב שֶׁהִיא בְּחִינַת הָרוֹמֵמוּת וְהַגְּדֻלָּה וְהֵם כְּנֶגֶד ב' בְּחִינוֹת הָאֲמוּרִים בָּעִנְיָן וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ שֶׁהֵם ב' דְּבָרִים, וְאִם לֹא תֵּיטִיב פֵּרוּשׁ כְּשֶׁתִּשְׁלַל בְּדַעְתְּךָ בְּחִינַת הַטּוֹב לַפֶּתַח פֵּרוּשׁ לְהִתְחַלְּתְךָ חָשׁוּב רַע הִנֵּה בְּחִינַת הָרַע שֶׁנִּקְרֵאת חַטָּאת רוֹבֶצֶת עָלֶיךָ גַּם עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ וְשׁוֹלֶלֶת מִמְּךָ הַנְּשִׂיאוּת וּמוֹשֶׁלֶת בְּמַעֲשֶׂיךָ. וּמֵעַתָּה מַה מָּקוֹם לַחֲרוֹן אַפְּךָ כֵּיוָן שֶׁאַתָּה סִבָּה לַדָּבָר. וְאוֹמְרוֹ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ כָּאן רָמַז כִּי יֵצֶר הָרַע יֵשׁ בְּטִבְעוֹ בְּחִינַת הַתְּשׁוּקָה לְהַחֲטִיא הָאָדָם כְּטֶבַע שֶׁבָּאָדָם לְהִתְאַוּוֹת תַּאֲוָה וְלַחְשֹׁק זָהָב. וְאוֹמְרוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ כָּאן הוֹדִיעַ כִּי הֲגַם כִּי הוּא בְּסֵדֶר זֶה יֶשְׁנוֹ בְּיָדוֹ לִמְשֹׁל בּוֹ, וּמֵעַתָּה לָמָּה יִפְּלוּ פָּנֶיךָ אַחַר שֶׁבְּיָדְךָ הַדָּבָר לִמְשֹׁל בּוֹ וּלְהָרִים הַמִּכְשׁוֹל שֶׁהוּא הַחַטָּאת:

עוֹד יְכַוֵּן לוֹמַר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְאִם לֹא תֵּיטִיב, לַפֶּתַח שֶׁהוּא שַׁעַר קַבָּלַת הַמִּנָּחוֹת וְהַתְּשׁוּרוֹת שָׁם רוֹבֵץ הַחַטָּאת לְבַל יִהְיֶה מָקוֹם לַעֲלוֹת הַתְּשׁוּרָה וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין בָּהּ כֹּחַ לְהִנָּשְׂאוֹת. וְאִם תֹּאמַר אַתָּה הָאָדוֹן שֶׁלֵּיט תְּקַבֵּל הַמִּנְחָה וְלֹא יִהְיֶה מוֹנֵעַ הַחַטָּאת, לָזֶה אָמַר הֵן אֱמֶת אִם תַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה יֵשׁ מָקוֹם לְטַעֲנָה זוֹ אֲבָל כֵּיוָן שֶׁאֵינְךָ חוֹשֵׁב בִּתְשׁוּבָה כָּרָמוּז בְּתֵבַת לֹא תֵּיטִיב שֶׁעוֹדְךָ מִתְאַוֶּה וְחוֹשֵׁק לִבְחִינַת הָרַע וְהוּא אוֹמְרוֹ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה חָפֵץ לִמְשֹׁל בּוֹ וּלְגָרֵשׁ אוֹתוֹ לְבַל יִרְבֹּץ לִפְתְחֶךָ, וְהַגַּם כִּי ה' יִרְצֶה לְהַפְרִידוֹ מֵעָלֶיךָ אֲבָל צָרִיךְ שֶׁאַתָּה תַּרְחִיקֵהוּ מִתְּשׁוּקָתְךָ כִּי כָּל עוֹד שֶׁאָדָם חוֹשֵׁק בִּבְחִינַת הָרַע הוּא מַמְשִׁילוֹ עָלָיו כְּאוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים פא) לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר, וּכְשֶׁהָאָדָם מוֹאֵס בִּדְבָרָיו וּבְעֲצָתוֹ זוֹ הִיא הַשְּׁפָלָתוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ (מִשְׁלֵי טז) וּמוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר. וּכְפִי זֶה יְדַבֵּר ה' אֵלָיו בְּדֶרֶךְ תְּמִיהָא כְּדֶרֶךְ שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר אֵלָיו לָמָּה וגו' וְלָמָּה וגו' כִּי תְּלוּנָתוֹ עַל עַצְמוֹ וְלֹא עַל מַלְכּוֹ כִּי אֵיךְ יַחְפֹּץ שֶׁיִּמְשֹׁל הוּא בּוֹ וְהוּא מַמְשִׁילוֹ עַל עַצְמוֹ וְהָבֵן: תורה ז

(ז) הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ׃

ז הֲלָא אִם תֵּיטִיב עוֹבָדָךְ יִשְׁתְּבֵק לָךְ וְאִם לָא תֵיטִיב עוֹבָדָךְ לְיוֹם דִּינָא חַטָּאת נְטִיר וְדִעֲתִיד לְאִתְפְּרָעָא מִנָּךְ אִם לָא תְתוּב וְאִם תְּתוּב יִשְׁתְּבֵק לָךְ׃

רש"י◄ הֲלֹא אִם תֵּיטִיב• כְּתַרְגּוּמוֹ פֵּרוּשׁוֹ. לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ• לְפֶתַח קִבְרְךָ חַטָּאךְ שָׁמוּר. וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ• שֶׁל חַטָּאת, הוּא יֵצֶר הָרָע, תָּמִיד שׁוֹקֵק וּמִתְאַוֶּה לְהַכְשִׁילְךָ. וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ• אִם תִּרְצֶה, תִּתְגַּבֵּר עָלָיו.

(ח) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ׃

ח וַאֲמַר קַיִן לְהֶבֶל אַחוֹהִי וַהֲוָה בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּחַקְלָא וְקָם קַיִן בְּהֶבֶל אַחוֹהִי וְקַטְלֵהּ׃

רש"י◄ וַיֹּאמֶר קַיִן• נִכְנַס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי רִיב וּמַצָּה, לְהִתְעוֹלֵל עָלָיו לְהָרְגוֹ, וְיֵשׁ בָּזֶה מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, אַךְ זֶה יִשּׁוּבוֹ שֶׁל מִקְרָא.

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי׃

ט וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן אָן הֶבֶל אָחוּךָ וַאֲמַר לָא יָדַעְנָא הֲנָטֵר אָחִי אָנָא׃

אור החיים על התורה

ח) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו. פֵּרוּשׁ אָמַר לוֹ דְּבַר אַחְוָה לְצַד שֶׁקָּדַם אֵלָיו סִבַּת הַשִּׂנְאָה מֵחֲמַת קִנְאָה, יַרְגִּישׁ הֶבֶל מֵאֶמְצָעוּת הַדָּבָר שֶׁיִּשְׂנְאֵהוּ וְיַשְׂכִּיל לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ אֲשֶׁר עַל כֵּן אָמַר אֵלָיו הָאַחְוָה כִּי לֹא נוֹלַד בְּלִבּוֹ שִׂנְאָה מֵחֲמַת הַדָּבָר לְצַד קִנְאָתוֹ, וְטַעֲמוֹ כְּדֵי לְהַאֲמִין בּוֹ לְתַכְלִית כַּוָּנָתוֹ לְהַפִּילוֹ בְּמִכְמֹרֶת הַכָּתוּב אַחַר זֶה. וְלָכֵן נִתְחַכֵּם מַפְסִיק פְּסוּקִים שֶׁעֶשָׂה פִּסְקָא וְאֵינָהּ פִּסְקָא בְּפָסוּק זֶה עִם פָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו: **וַיְהִי** בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה. צָרִיךְ לָדַעַת לְאֵיזֶה עִנְיָן הוֹדִיעַ הַכָּתוּב הֱיוֹתָם בַּשָּׂדֶה. גַּם אָמְרוֹ וַיָּקָם קִימָה זוֹ לָמָּה וְלֹא הָיָה צָרִיךְ הַכָּתוּב לוֹמַר אֶלָּא וַיַּהֲרֹג קַיִן לְהֶבֶל. עוֹד לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אָחִיו. עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ אֵי הֶבֶל מַה כַּוָּנַת הַבּוֹרֵא בִּשְׁאֵלָה זוֹ. עוֹד מִי פֶּתִי בְּקַיִן שֶׁיָּשִׁיב לְיוֹדֵעַ וָעֶד לֹא יָדַעְתִּי וּמִי מַכִּיר הַשִּׁגְחָתוֹ כַּנִּבְרָאִים הָרְאשׁוֹנִים:

עוֹד מַה יִּצְרִיךְ לָשׁוֹן לוֹמַר הֲשֹׁמֵר. עוֹד אוֹמְרוֹ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה לָמָּה יֻצְרַךְ לוֹמַר מִן הָאֲדָמָה וּמַה הִיא הַצְּעָקָה. עוֹד לָמָּה קִלֵּל הָאֲדָמָה אִם הוּא הָרוֹצֵחַ עָלָיו תָּבֹא קְלָלָה וּמַה מַּעֲלָה וּמַה מוֹרֶדֶת הָאֲדָמָה בִּרְצִיחָתוֹ אִם לֹא תִּקַּבֵּל הִיא דָּמוֹ יִהְיֶה לִלְקִיקַת הַלּוֹקֵק וּמַעֲשֶׂיהָ נָאִים בְּכַסּוֹת דָּמוֹ וְכִמְעַט אֵין מַשְׁמָעוּת לְדִבְרֵי ה׳: **אָכֵן** הַכַּוָּנָה הִיא לִהְיוֹת כִּי קַיִן נִתְקַנֵּא בְּהֶבֶל בְּחוֹשְׁבוֹ כִּי הוּא סִבָּה לְהַשְׁפָּלָתוֹ כִּי בְּאֶמְצָעוּתוֹ הָכַּר אִפְלוֹ וְחָשַׁב כִּי כְּשֶׁלֹּא יִהְיֶה הֶבֶל בַּמְּצִיאוּת יִתְרַצֶּה ה׳ בְּקַיִן כִּי אֵין עוֹד אַחֵר לִבְחֹר בּוֹ וְחָשַׁב לְהָרְגוֹ וְחָשׁ שֶׁתַּעַל צַחֲנָתוֹ וּבָאַשׁוֹ בְּפָגְעוֹ בּוֹ כִּי נִצְטַוָּה עַל הָרְצִיחָה, וְנִתְיַעֵץ עֵצוֹת לְהָרְגוֹ מִבְּלִי שִׁלֹּחַ יָד בּוֹ וְהִנֵּה זֶה הָאִישׁ אִישׁ אֲדָמָה הָיָה יוֹדֵעַ מוֹצָאֶיהָ וּמוֹבָאֶיהָ וּבְקִי בַּחֲדָרֶיהָ וְאָמְרוּ ז"ל (קוֹהֶלֶת רַבָּה פא) כִּי הָאָרֶץ יֵשׁ לָהּ אֵיבָרִים כְּאֵיבְרֵי אָדָם עֵינַיִם יָדַיִם רַגְלַיִם פֶּה וְכוּ׳ וּלְמַכִּיר בָּהּ יֵדַע הַמְּקוֹמוֹ וּמֵעַתָּה מָצָא הֵיוֹעֵץ רָעָה לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מִבְּלִי שִׁלֹּחַ יָדוֹ בּוֹ. וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה מִתְהַלְּכִים בָּאֲדָמָה מָצָא מָקוֹם לְמוֹעֲצוֹתָיו וּבְאֶמְצָעוּת מַה שֶּׁקָּדַם שֶׁהִטְעָהוּ בִּבְחִינַת הָאַחְוָה הָאֲמִין בּוֹ הֶבֶל וּבָזֶה קָם עָלָיו וּבְקִימָה זוֹ שֶׁקָּם פֵּרוּשׁ עָמַד עָלָיו בָּזֶה הֵרָגוֹ, וְהִנֵּה הֶעֱמִידָה אֵינָהּ הוֹרֶגֶת אֶלָּא שֶׁנִּתְחַכֵּם לַעֲמֹד עָלָיו בַּמָּקוֹם שֶׁיִּהְיֶה נִבְלָע בַּאֲדָמָה וְזוֹ הִיא מִיתָתוֹ וְהָאֲדָמָה הִיא הַהוֹרֶגֶת. וְהַגַּם שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן הַכָּתוּב אֹפֶן הַהֲרִיגָה הִנֵּה הוּא גִּלָּה בַּפָּסוּק שֶׁאַחַר זֶה שֶׁאָמַר אֲשֶׁר פָּצְתָה. וַה׳ בּוֹחֵן לִבּוֹת שֶׁאָלוֹ אֵי הֶבֶל אָחִיךָ לִרְאוֹת הֲיִוֹדֵעַ עַל פִּשְׁעוֹ וְהֵשִׁיב לֹא יָדַעְתִּי וְאִם תֹּאמַר הָיָה לְךָ לָתֵת לֵב עָלָיו לָזֶה אָמַר הֲשֹׁמֵר אָחִי וְגוֹ׳ וְכִי שׁוֹמֵר עֲשִׂיתַנִי עָלָיו וְלֹא הוֹדָה עַל מַעֲשֵׂהוּ הָרַע שֶׁחָשַׁב כִּי ה׳ לֹא יַעֲנִישׁ עַל הַסִּבָּה אוֹ לֹא יַשְׁגִּיחַ בָּהּ. וְהֵשִׁיבוֹ ה׳ מָה עָשִׂיתָ הוֹדִיעוֹ כִּי מַעֲשָׂיו הָרָעִים הֵם סִבָּה לָאֲדָמָה לִבְלֹעַ הֶבֶל וְהוּא אוֹמְרוֹ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה פֵּרוּשׁ כִּי הֶבֶל חוֹשֵׁב בִּדְעָתוֹ כִּי הָאֲדָמָה הֵרָגְתּוֹ וְקָבֵל לִפְנֵי ה׳ מִמֶּנָּה, וְלָזֶה קִלֵּל ה׳ אוֹתוֹ כִּי הוּא הַסִּבָּה וּבְהִצְטָרְפוּת קִלְלָתוֹ קִלֵּל גַּם לְהָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה פִּיהָ לְקַחַת הֶבֶל מִיָּדוֹ שֶׁלֹּא תִּפְצֶה עוֹד פִּיהָ, וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (סַנְהֶדְרִין לז) שֶׁלֹּא פָּצְתָה עוֹד פִּיהָ וּמִזְּמֶרֶת הִיא זָמֵר וְשִׁיר לְאֵל עֶלְיוֹן חִיּוּב הַצִּרִיכָה לַעֲשׂוֹת בִּכְנָפֶיהָ דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה כד) מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמָעְנוּ, וּפְחֻדָּה בְּעֵת שֶׁאָמַר לָהּ ה׳ שֶׁתִּבְלַע הַמִּצְרִים מִפַּחַד פְּתִיחַת פִּיהָ לִבְלֹעַ הֶבֶל עַד שֶׁנִּשְׁבַּע לָהּ ה׳ (מְכִילְתָא) דִּכְתִיב (שְׁמוֹת טו) נָטִית יְמִינְךָ וְנִשְׁבַּע לָהּ וְאָז בָּלְעָה אֹתָם בְּפִיהָ. וְאֶפְשָׁר שֶׁלָּזֶה נִתְכַּוֵּן מַאֲמָרָם ז"ל (ב"ר פכ"ב) וְזֶה לְשׁוֹנָם רַבָּנָן אָמְרוּ בְּאֶבֶן הֲרָגוֹ ע"כ, וְהִנֵּה בְּמְצִיאוּת הֲרִיגָה זוֹ יֵעָשֶׂה כָּל גּוּפוֹ פְּצָעִים פְּצָעִים וְהוּא אוֹמְרוֹ דְּמֵי לְשׁוֹן רַבִּים וְלֹא הָיְתָה מִיתָתוֹ מִמְּקוֹם א׳ כְּדֶרֶךְ הַנִּשְׁחָטִים וּבְזֶה הָפְשַׁט הֶבֶל מִכָּל דֶּבֶק רַע כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה׳ וְיֵשׁ מִדְּרָשִׁים רַבִּים בַּכָּתוּב: תורה ט

רש"י◄ אִי הֶבֶל אָחִיךָ • לְהַכָּנֵס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי נַחַת, אוּלַי יָשׁוּב, וְיֹאמַר: 'אֲנִי הֲרַגְתִּיו וְחָטָאתִי לְךָ'. לֹא יָדַעְתִּי • נַעֲשָׂה כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֶלְיוֹנָה. הַשֹּׁמֵר אָחִי • לְשׁוֹן תֵּמַהּ הוּא, וְכֵן כָּל הֵ"א הַנִּקּוּדָה בַּחֲטַף פַּתָּ"ח.

(י) וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה:

י וַאֲמַר מֶה עֲבַדְתָּא קַל דַּם זַרְעִין דְּעַתִּידִין לְמִפַּק מִן אָחוּךָ קָבְּלִין קָדָמַי מִן אַרְעָא:

רש"י◄ דְּמֵי אָחִיךָ • דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר, שֶׁעָשָׂה בּוֹ פְּצָעִים הַרְבֵּה, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן נַפְשׁוֹ יוֹצֵאָה (סנהדרין לז).

(יא) וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ:

יא וּכְעַן לִיט אַתְּ מִן אַרְעָא דִּפְתַחַת יָת פּוּמַהּ וְקַבְּלַת יָת דְּמֵי דְּאָחוּךָ מִן יְדָךְ:

רש"י◄ מִן הָאֲדָמָה • יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנִּתְקַלְּלָה הִיא כְּבָר בַּעֲוֹנָהּ, וְגַם בָּזוֹ הוֹסִיפָה לַחֲטֹא. אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ וְגוֹ' • וְהִנְנִי מוֹסִיף לָהּ קְלָלָה אֲצָלְךָ: "לֹא תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ" (סִפְרֵי אֲחֵרִים: הַכֹּל דִּבּוּר אֶחָד, מ"מִן הָאֲדָמָה" עַד כָּאן).

(יב) כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ:

יב אֲרֵי תִּפְלַח בְּאַרְעָא לָא תּוֹסִיף לְמִתַּן חֵילַהּ לָךְ מִטַּלְטַל וְגָלֵי תְּהֵי בְּאַרְעָא:

רש"י◄ נָע וָנָד • אֵין לְךָ רְשׁוּת לָדוּר בְּמָקוֹם אֶחָד.

(יג) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא:

יג וַאֲמַר קַיִן קֳדָם יְיָ סַגִּי חוֹבִי מִלְּמִשְׁבָּק:

רש"י◄ גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא • בִּתְמִיהָה, אַתָּה טוֹעֵן עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, וַעֲוֹנִי אִי אֶפְשָׁר לְךָ לִטְעֹן? (ב"ר).

(יד) הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי:

יד הָא תְּרִיכְתָּא יָתִי יוֹמָא דֵּין מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא וּמִן קֳדָמָךְ לֵית אֶפְשָׁר לְאִטַּמָּרָא וַאֲהֵי מִטַּלְטַל וְגָלֵי בְּאַרְעָא וִיהֵי כָל דְּיִשְׁכְּחֵנָנִי יְקַטְלִינָנִי:

(טו) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ:

טו וַאֲמַר לֵהּ יְיָ לְכֵן כָּל קָטִיל קַיִן לְשַׁבְעָא דָּרִין יִתְפְּרַע מִנֵּהּ וְשַׁוִּי יְיָ לְקַיִן אָתָא בְּדִיל דְּלָא לְמִקְטַל יָתֵהּ כָּל דְּיִשְׁכְּחִנֵּהּ:

רש"י◄ לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן • זֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁקִּצְּרוּ דִּבְרֵיהֶם, וְרָמְזוּ וְלֹא פֵּרְשׁוּ: "לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן", לְשׁוֹן גְּעָרָה, כֹּה יֵעָשֶׂה לוֹ, כָּךְ וְכָךְ עָנְשׁוֹ, וְלֹא פֵּרֵשׁ עָנְשׁוֹ. שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם • אֵינִי רוֹצֶה לְהִנָּקֵם מִקַּיִן עַכְשָׁו, לְסוֹף שִׁבְעָה דּוֹרוֹת אֲנִי נוֹקֵם נְקָמָתִי מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּעֲמֹד לֶמֶךְ מִבְּנֵי בָּנָיו וְיַהַרְגֵהוּ, וְסוֹף הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר: "שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם", וְהוּא נִקְמַת הֶבֶל מִקַּיִן, לָמַדְנוּ שֶׁתְּחִלַּת הַמִּקְרָא לְשׁוֹן גְּעָרָה הִיא שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּרִיָּה מַזִּיקָתוּ. וְכַיּוֹצֵא בוֹ (שמואל ב ה): "וַיֹּאמֶר דָּוִד כָּל מַכֵּה יְבוּסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר", וְלֹא פֵּרַשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ, אֲבָל דִּבֵּר הַכָּתוּב בְּרֶמֶז, "כָּל מַכֵּה יְבוּסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר וְיִקְרַב אֶל הַשַּׁעַר וְיִכְבְּשֶׁנּוּ, וְאֶת הָעִוְרִים וְגוֹ'", וְגַם

אור החיים על התורה

טו) לָכֵן כָּל הֹרֵג טַעַם לָכֵן. לִהְיוֹת שֶׁהִכִּיר וְיָדַע שֶׁאִם ה' לֹא יִשְׁמְרֶנּוּ כָּל מוֹצְאוֹ יַהַרְגֵהוּ, בִּשְׁבִיל מִצְוָה זוֹ רִחֵם ה' עָלָיו וְאָמַר כָּל הֹרֵג וְגוֹ'. וְרָשַׁם ה' אוֹת בְּפָנָיו כְּמִשְׁפָּטוֹ הַנָּהוּג בְּעוֹשֶׂה מִצְוָה שֶׁנִּרְשֶׁמֶת בְּמִצְחוֹ לְטוֹבָה אוֹת וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ ז"ל (שמו"ר פי"ז) בַּפָּסוּק וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאוֹת פֵּרוּשׁ לְאוֹת מִצְוָה לָהֶם לִשְׁמִירָה: תורה טו

אותָם יַכֶּה, עַל אֲשֶׁר אָמְרוּ: 'הָעִוֵּר וְהַפִּסֵּחַ לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת', הַמַּכֶּה אֶת אֵלּוּ, אֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ רֹאשׁ וְשֹׁר, כָּאן קִצֵּר דְּבָרָיו, וּבְ'דִבְרֵי הַיָּמִים' א' (יא ו) פֵּרֵשׁ: יִהְיֶה לְרֹאשׁ וּלְשֹׁר. **וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת•** חָקַק לוֹ אוֹת מִשְּׁמוֹ בְּמִצְחוֹ. (סְפָרִים אֲחֵרִים:) דָּבָר אַחֵר: "כָּל מוֹצְאֵי יַהַרְגֵנִי", הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת, אֲבָל בְּנֵי אָדָם עַדַיִן לֹא הָיוּ שֶׁיִּירָא מֵהֶם, רַק אָבִיו וְאִמּוֹ, וּמֵהֶם לֹא הָיָה יָרֵא שֶׁיַּהַרְגוּהוּ, אֶלָּא אָמַר: עַד עַכְשָׁו הָיָה פַּחְדָּתִי עַל כָּל הַחַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּמוֹרַאֲכֶם וְגוֹ'", וְעַכְשָׁו, בִּשְׁבִיל עָוֹן זֶה לֹא יִירְאוּ מִמֶּנִּי הַחַיּוֹת וְיַהַרְגוּנִי, מִיָּד: "וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת", הֶחֱזִיר מוֹרָאוֹ עַל הַכֹּל.

(טז) וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־עֵדֶן:

טז וּנְפַק קַיִן מִן קֳדָם יְיָ וִיתִיב בְּאַרְעָא גְּלֵי וּמִטַּלְטַל דִּהְוָה עֲבִידָא עֲלוֹהִי מִלְּקַדְמִין דְּגִינְתָּא דְּעֵדֶן:

רש"י◄ **וַיֵּצֵא קַיִן•** יָצָא בְּהַכְנָעָה, כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֶלְיוֹנָה. **בְּאֶרֶץ נוֹד•** בְּאֶרֶץ שֶׁכָּל הַגּוֹלִים נָדִים שָׁם. **קִדְמַת עֵדֶן•** שָׁם גָּלָה אָבִיו כְּשֶׁגֹּרַשׁ מִגַּן־עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן וְגוֹ'", לִשְׁמֹר אֶת שְׁמִירַת דֶּרֶךְ מְבוֹא הַגַּן, שֶׁיֵּשׁ לִלְמֹד שֶׁהָיָה אָדָם שָׁם, וּמְצִינוּ רוּחַ מִזְרָחִית קוֹלֶטֶת בְּכָל מָקוֹם אֶת הָרוֹצְחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ד) "אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה וְגוֹ' מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ". דָּבָר אַחֵר: "בְּאֶרֶץ נוֹד", כָּל מָקוֹם שֶׁהָלַךְ הָיְתָה הָאָרֶץ מִזְדַּעְזַעַת תַּחְתָּיו, וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: "סוּרוּ מֵעָלָיו, זֶהוּ שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו".

(יז) וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ:

יז וִידַע קַיִן יָת אִתְּתֵהּ וְעַדְיָאַת וִילִידַת יָת חֲנוֹךְ וַהֲוָה בָּנֵי קַרְתָּא וּקְרָא שְׁמָא דְקַרְתָּא כְּשׁוּם בְּרֵהּ חֲנוֹךְ:

רש"י◄ **וַיְהִי•** קַיִן "בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר" לְזֵכֶר בְּנוֹ חֲנוֹךְ.

(יח) וַיִּוָּלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת־לֶמֶךְ:

יח וְאִתְיְלִיד לַחֲנוֹךְ יָת עִירָד וְעִירָד אוֹלִיד יָת מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל אוֹלִיד יָת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל אוֹלִיד יָת לָמֶךְ:

רש"י◄ **וְעִירָד יָלַד•** יֵשׁ מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּזָכָר 'הוֹלִיד', וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר 'יָלַד', שֶׁהַלֵּדָה מְשַׁמֶּשֶׁת שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: לֵדַת הָאִשָּׁה, נישטר"א בְּלַעַ"ז, וּזְרִיעַת תּוֹלְדוֹת הָאִישׁ, אינזינד"ר בְּלַעַ"ז. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'הוֹלִיד', בִּלְשׁוֹן הִפְעִיל, מְדַבֵּר בְּלֵדַת הָאִשָּׁה: פְּלוֹנִי הוֹלִיד אֶת אִשְׁתּוֹ, בֵּן אוֹ בַּת. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר 'יָלַד', מְדַבֵּר בִּזְרִיעַת הָאִישׁ, וְהוּא בְּלַעַ"ז אניידרי"ר.

◆ יום חמישי כ"ז תשרי ◆

(יט) וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה:

יט וּנְסִיב לֵהּ לֶמֶךְ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חָד עָדָה וְשׁוּם תִּנְיָנְתָא צִלָּה:

רש"י◄ **וַיִּקַּח לוֹ לֶמֶךְ•** לֹא הָיָה לוֹ לְפָרֵשׁ כָּל זֶה, אֶלָּא לָמַדְנוּ מִסּוֹף הָעִנְיָן שֶׁקִּיֵּם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַבְטָחָתוֹ שֶׁאָמַר: "שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן", וְעָמַד לֶמֶךְ לְאַחַר שֶׁהוֹלִיד בָּנִים וְעָשָׂה דּוֹר שְׁבִיעִי וְהָרַג אֶת קַיִן, זֶהוּ שֶׁאָמַר "כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְגוֹ'". **שְׁתֵּי נָשִׁים•** (ב"ר) כָּךְ הָיָה דַּרְכָּן שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל: אַחַת לְפִרְיָה וּרְבִיָּה וְאַחַת לְתַשְׁמִישׁ, זוֹ שֶׁהִיא לְתַשְׁמִישׁ מַשְׁקֶה כּוֹס שֶׁל עֲקָרִין (סְפָרִים אֲחֵרִים אֵינוֹ), כְּדֵי שֶׁתִּתְעַקֵּר, וּמְקַשְּׁטָת כְּכַלָּה וּמַאֲכִילָהּ מַעֲדַנִּים, וַחֲבֵרְתָּהּ נְזוּפָה וַאֲבֵלָה כְּאַלְמָנָה. וְזֶהוּ שֶׁפֵּרֵשׁ אִיּוֹב (כד כא): "רוֹעֶה עֲקָרָה לֹא תֵלֵד, וְאַלְמָנָה לֹא יֵיטִיב", כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּ'אַגְּדַת חֵלֶק'. **עָדָה•** הִיא שֶׁל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, עַל שֵׁם שֶׁמְּגַנָּה עָלָיו וּמוֹסֶרֶת מֵאֶצְלוֹ (סְפָרִים אֲחֵרִים: מִמַּאֲכָלוֹ). "עָדָה" תַּרְגּוּם שֶׁל סוּרָה. **צִלָּה•** הִיא שֶׁל תַּשְׁמִישׁ, עַל שֵׁם שֶׁיּוֹשֶׁבֶת תָּמִיד בְּצִלּוֹ, דִּבְרֵי אַגָּדָה הֵם בְּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

(כ) וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה׃

כ וִילִידַת עָדָה יָת יָבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דְּיָתְבֵי מַשְׁכְּנִין וּמָרֵי בְעִיר׃

רש"י◄ **אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה•** הוּא הָיָה הָרִאשׁוֹן לְרוֹעֵי בְּהֵמוֹת בַּמִּדְבָּרוֹת, וְיוֹשֵׁב אֹהָלִים, חֹדֶשׁ כָּאן וְחֹדֶשׁ כָּאן בִּשְׁבִיל מִרְעֶה צֹאנוֹ, וּכְשֶׁכָּלָה הַמִּרְעֶה בְּמָקוֹם זֶה, הוֹלֵךְ וְתוֹקֵעַ אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: בּוֹנֶה בָּתִּים לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (יחזקאל ח ג): "סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֵה", וְכֵן אָחִיו: "תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב" לְזַמֵּר לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים.

(כא) וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב׃

כא וְשׁוּם אַחוֹהִי יוּבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דִּמְנַגֵּן עַל פּוּם נִבְלָא יָדְעֵי זְמַר כִּנּוֹרָא וְאַבּוּבָא׃

(כב) וְצִלָּה גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה׃

כב וְצִלָּה אַף הִיא יְלִידַת יָת תּוּבַל קַיִן רַבְּהוֹן דְּכָל יָדְעֵי עִיבִידַת נְחָשָׁא וּפַרְזְלָא וַאֲחָתֵהּ דְּתוּבַל קַיִן נַעֲמָה׃

רש"י◄ **תּוּבַל קַיִן•** תּוּבֵל אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל קַיִן. תּוּבַל, לְשׁוֹן תַּבְלִין, תּוּבֵל וְהִתְקִין אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל קַיִן, לַעֲשׂוֹת כְּלֵי זַיִן לְרוֹצְחִים. **לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל•** מְחַדֵּד אֻמָּנוּת נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל, כְּמוֹ (איוב טז ט): "יִלְטֹשׁ עֵינָיו לִי". "חֹרֵשׁ", אֵינוֹ לְשׁוֹן פֹּעֵל (בְּסָגוֹ"ל) אֶלָּא לְשׁוֹן פּוֹעֵל (בְּצֵרֵי), שֶׁהָרֵי נָקוּד קָמַץ קָטָן וְטַעְמוֹ לְמַטָּה, כְּלוֹמַר מְחַדֵּד וּמְצַחְצֵחַ כָּל כְּלֵי אֻמָּנוּת נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל. **נַעֲמָה•** הִיא אִשְׁתּוֹ שֶׁל נֹחַ, בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

◆ יום שישי כ"ח תשרי ◆

(כג) וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזֵנָה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי׃

כג וַאֲמַר לֶמֶךְ לִנְשׁוֹהִי עָדָה וְצִלָּה שִׁמְעַן קָלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ אַצִּיתָא לְמִמְרִי לָא גַבְרָא קְטֵלִית דִּבְדִילֵהּ אֲנָא סָבִיל חוֹבִי וְאַף לָא עוֹלִימָא חֲבִּלִית דִּבְדִילֵהּ יִשְׁתֵּיצֵי זַרְעִי׃

רש"י◄ **שְׁמַעַן קוֹלִי•** שֶׁהָיוּ נָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ מִתַּשְׁמִישׁ, לְפִי שֶׁהָרַג אֶת קַיִן וְאֶת תּוּבַל קַיִן בְּנוֹ, שֶׁהָיָה לֶמֶךְ סוּמָא וְתוּבַל קַיִן מוֹשְׁכוֹ, וְרָאָה אֶת קַיִן וְנִדְמָה לוֹ כְּחַיָּה, וְאָמַר לְאָבִיו לִמְשֹׁךְ בַּקֶּשֶׁת, וַהֲרָגוֹ, וְכֵיוָן שֶׁיָּדַע שֶׁהוּא קַיִן זְקֵנוֹ, הִכָּה כַּף אֶל כַּף וְסָפַק אֶת בְּנוֹ בֵּינֵיהֶם וַהֲרָגוֹ, וְהָיוּ נָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ וְהוּא מְפַיְּסָן. **שְׁמַעַן קוֹלִי•** לְהִשָּׁמַע לִי לְתַשְׁמִישׁ: 'וְכִי אִישׁ אֲשֶׁר הָרַגְתִּי, לְפִצְעִי הוּא נֶהֱרָג, וְכִי אֲנִי פִּצַּעְתִּיו מֵזִיד, שֶׁיִּהְיֶה הַפֶּצַע קָרוּי עַל שְׁמִי? וְיֶלֶד אֲשֶׁר הָרַגְתִּי, לְחַבֻּרָתִי נֶהֱרָג? כְּלוֹמַר עַל־יְדֵי חַבֻּרָתִי, בִּתְמִיהָה. וַהֲלֹא שׁוֹגֵג אֲנִי וְלֹא מֵזִיד, לֹא זֶהוּ פִּצְעִי וְלֹא זֶהוּ חַבֻּרָתִי. **פֶּצַע•** מַכַּת חֶרֶב, אוֹ חֵץ, מקאדור"ה בְּלַעַ"ז.

(כד) כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה׃

כד אֲרֵי לְשַׁבְעָא דָּרִין אִיתְּלִין לְקָיִן הֲלָא לְלֶמֶךְ בְּרֵהּ שַׁבְעִין וְשַׁבְעָא׃

רש"י◄ **כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן•** קַיִן, שֶׁהָרַג מֵזִיד, נִתְלָה לוֹ עַד שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אֲנִי שֶׁהָרַגְתִּי שׁוֹגֵג, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁיִּתָּלֶה לִי שְׁבִיעִיּוֹת הַרְבֵּה?. **שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה•** לְשׁוֹן רִבּוּי שְׁבִיעִיּוֹת אָחֵז לוֹ, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא. וּמִדְרַשׁ 'בְּרֵאשִׁית רַבָּה': לֹא הָרַג לֶמֶךְ כְּלוּם, וְנָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ מִשֶּׁקִּימוּ פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, לְפִי שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה לְכַלּוֹת זַרְעוֹ שֶׁל קַיִן לְאַחַר שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אָמְרוּ: 'מָה אָנוּ יוֹלְדוֹת לַבֶּהָלָה. לְמָחָר הַמַּבּוּל בָּא וְשׁוֹטֵף אֶת הַכֹּל'. וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן: "וְכִי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי", וְכִי אֲנִי הָרַגְתִּי אֶת הֶבֶל שֶׁהָיָה אִישׁ בְּקוֹמָה וְיֶלֶד בְּשָׁנִים, שֶׁיִּהְיֶה זַרְעִי כָּלֶה בְּאוֹתוֹ עָוֹן? וּמַה קַיִן שֶׁהָרַג, נִתְלָה לוֹ שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אֲנִי שֶׁלֹּא הָרַגְתִּי, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁיִּתָּלוּ לִי שְׁבִיעִיּוֹת הַרְבֵּה? וְזֶהוּ קַל־וָחֹמֶר שֶׁל שְׁטוּת. אִם כֵּן, אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גּוֹבֶה אֶת חוֹבוֹ וּמְקַיֵּם אֶת דְּבָרוֹ.

(כה) וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן:

כה וִידַע אָדָם עוֹד יָת אִתְּתֵהּ וִילִידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵהּ שֵׁת אֲרֵי אֲמַר יְהַב לִי יְיָ בַּר אָחֳרָן חֲלַף הֶבֶל דִּקְטָלֵהּ קָיִן:

רש"י◄ **וַיֵּדַע אָדָם וְגוֹ'** • בָּא לוֹ לֶמֶךְ אֵצֶל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְקָבַל עַל נָשָׁיו, אָמַר לָהֶם: 'וְכִי עֲלֵיכֶם לְדַקְדֵּק עַל גְּזֵרָתוֹ שֶׁל מָקוֹם? אַתֶּם עֲשׂוּ מִצְוָתְכֶם, וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ'. אָמְרוּ לוֹ: 'קְשׁוֹט עַצְמְךָ תְּחִלָּה, וַהֲלֹא פָּרַשְׁתָּ מֵאִשְׁתְּךָ זֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, מִשֶּׁנִּקְנְסָה מִיתָה עַל־יָדְךָ', מִיָּד: "וַיֵּדַע אָדָם וְגוֹ'", וּמַהוּ 'עוֹד'? לְלַמֵּד, שֶׁנִּתּוֹסְפָה לוֹ תַּאֲוָה עַל תַּאֲוָתוֹ (בראשית רבה).

(כו) וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה:

כו וּלְשֵׁת אַף הוּא אִתְיְלִיד בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ אֱנוֹשׁ בְּכֵן בְּיוֹמוֹהִי חָלוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא מִלְּצַלָּאָה בִּשְׁמָא דַיְיָ:

רש"י◄ **אָז הוּחַל** • לְשׁוֹן חֵלִּין, לִקְרֹא אֶת שְׁמוֹת הָאָדָם וְאֶת שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים בִּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, לַעֲשׂוֹתָן אֱלִילִים וְלִקְרוֹתָן אֱלֹהוּת.

ה (א) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ:

א דֵּין סִפַּר תּוֹלְדַת אָדָם בְּיוֹמָא דִּבְרָא יְיָ אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָבֵד יָתֵהּ:

רש"י◄ **זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם** • זוֹ הִיא סְפִירַת תּוֹלְדוֹת אָדָם, וּמִדְרָשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ רַבִּים. **בְּיוֹם בְּרֹא וְגוֹ'** • מַגִּיד שֶׁבַּיּוֹם שֶׁנִּבְרָא, הוֹלִיד.

(ב) זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם:

ב דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָאנוּן וּבָרִיךְ יָתְהוֹן וּקְרָא יָת שְׁמָהוֹן אָדָם בְּיוֹמָא דְּאִתְבְּרִיאוּ:

אור החיים על התורה

א) זֶה סֵפֶר וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת כַּוָּנַת אוֹמְרוֹ זֶה סֵפֶר מַה הַסִּפּוּר הַלָּז. עוֹד אוֹמְרוֹ בְּיוֹם בְּרֹא וְגוֹ' בִּדְמוּת שֶׁנִּרְאֶה כִּי בְּיוֹם בְּרֹא הָיָה בִּדְמוּת וְלֹא אַחֲרֵי כֵן. עוֹד אַחַר שֶׁכְּבָר הוֹדִיעַ דָּבָר זֶה בְּיוֹם הַבְּרִיאָה לָמָּה חָזַר פַּעַם ב' עַל הַדָּבָר. עוֹד לָמָּה הֶצְרַךְ לוֹמַר פַּעַם ב' עוֹד זָכָר וּנְקֵבָה וְגוֹ' וְעוֹד לָמָּה חָזַר לוֹמַר פַּעַם ב' בְּיוֹם הִבָּרְאָם. אָכֵן כַּוָּנַת הַכְּתוּבִים לִשְׁמֹר דֶּרֶךְ ה' כִּי כָּל אוֹרְחוֹתָיו חַיִּים עַד הָעוֹלָם, וְהִנֵּה בָּבֹא אֱלֹהִים לְסַדֵּר שְׁנֵי עוֹלָם אֲשֶׁר נִסְדְּרוּ בַּדּוֹרוֹת לְכַמָּה סִבּוֹת נִגְלוֹת וְנִסְתָּרוֹת וְהֶצְרַךְ לְהַזְכִּיר מִיתַת אָדָם וְיוֹצְאֵי חֲלָצָיו הַקְּדִים לְהָסִיר טַעֲנַת טוֹעֵן כְּנֶגְדּוֹ יִתְבָּרֵךְ אֵיךְ יִמְאַס יְגִיעַ כַּפָּיו בִּבְיָכוֹל יֵשׁ יוֹצֵר אֲשֶׁר יְשַׁבֵּר כֵּלָיו יֵשׁ בּוֹנֶה סוֹתֵר בִּנְיָנָיו יֵשׁ טוֹרֵחַ וּמַפְסִיד טִרְחָתוֹ וְיוֹתֵר תִּגְדַּל הַתִּימָה בְּהַגְדִּיל עֶרֶךְ הַהוֹוָה וְנִפְסָד וְלָמָּה יַעֲשֶׂה כָּכָה הוּא הַיּוֹצֵר הוּא הַבּוֹרֵא הוּא הַבּוֹנֶה עוֹלָמוֹ לְצֹרֶךְ הָאָדָם וְיִשְׁבְּרֵנוּ בְּפֶתַע וְנִמְצָא חֶמְדַּת הַכֹּל מֻפְסֶדֶת וְאֵין הֶפְסֵד נוֹגֵעַ אֶלָּא לִבְעָלֶיהָ. אֲשֶׁר עַל כֵּן קֹדֶם שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב מִיתַת אָדָם קֹדֶם וְאָמַר כִּי לֹא מֵהֶ' הָיָה הַדָּבָר לְהָמִית דּוֹר חֶמְדַּת הַבְּרִיאָה אֶלָּא הוּא הַסּוֹבֵב לְעַצְמוֹ לָמוּת וְהוּא אוֹמְרוֹ זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת פֵּרוּשׁ אֲשֶׁר הוֹלִיד אָדָם בְּאֶמְצָעוּת מַעֲשָׂיו כִּי תּוֹלְדוֹת יֹאמַר עַל הַבָּנִים וְעַל הַמַּעֲשִׂים כְּדֶרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (תַּנְחוּמָא נֹחַ) בְּפָרָשַׁת אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ וְדָרְשׁוּ ז"ל עִקַּר תּוֹלְדוֹת שֶׁל צַדִּיקִים מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הִנֵּה שֶׁיֹּאמַר עַל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם בְּהַנְהָגוֹתָיו לְשׁוֹן תּוֹלְדֹת גַּם כָּאן יַגִּיד תּוֹלְדוֹתָיו שֶׁל אָדָם כִּי מִמֶּנּוּ יָצְאוּ הַדְּבָרִים הֶפֶךְ חֵפֶץ ה' כִּי ה' חָפֵץ בְּיוֹם שֶׁבְּרָאָם לִהְיוֹת בִּדְמוּת אֱלֹהִים וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּיוֹם בְּרֹא אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אוֹתוֹ פֵּרוּשׁ תִּקְּנוֹ לִחְיוֹת תָּמִיד. עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים פב) אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וְגוֹ' אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן הָרֵי זֶה מַגִּיד כִּי בְּאוֹמְרוֹ אֱלֹהִים חַיִּים עַד הָעוֹלָם. וְאוֹמְרוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם יַגִּיד כִּי מַה שֶּׁאָמַר בִּדְמוּת אֱלֹהִים וְגוֹ' הָיְתָה גַּם הַנְּקֵבָה בְּגֶדֶר זֶה. גַּם נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁהֵגַם שֶׁבְּרָאָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים לִחְיוֹת לְעוֹלָם אַף עַל פִּי כֵן בְּרָאָם זָכָר וּנְקֵבָה לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וְאָמַר עוֹד וַיְבָרֶךְ וְגוֹ' וַיִּקְרָא שְׁמָם אָדָם שֶׁהוּא שֵׁם הַמַּעֲלָה כִּי הִגְדִּיל ה' חַסְדּוֹ עִמָּהֶם בְּכָל בְּחִינַת הַמַּעֲלוֹת. וְגָמַר אֹמֶר בְּיוֹם הִבָּרְאָם שֶׁכָּל הַמַּעֲלוֹת הָיוּ בְּיוֹם הַבְּרִיאָה אֲבָל לֹא עָמַד הַדָּבָר כֵּן בֵּין בִּבְחִינַת הָאָדָם בֵּין בִּבְחִינַת הָאִשָּׁה כַּמּוּבָן מֵהַמְּאֹרָע. וְאַחַר שֶׁהוֹדִיעַ מַה שֶּׁמִּמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ כָּתַב וַיִּחִי אָדָם וְגוֹ' וַיָּמֹת וְהַדָּבָר מוּבָן כִּי לֹא מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת וְלֹא חִבֵּל מַעֲשֵׂה יָדָיו אֶלָּא הוּא הַסּוֹבֵב: תורה ב

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כרך לג עמ' 80)

וַיְבָרֶךְ אוֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם (ה, ב) הָאָדָם נִקְרָא בְּאַרַבְּעָה תְּאָרִים. **אָדָם** – מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל. **אִישׁ** – מַעֲלַת הַמִּדּוֹת. **גֶּבֶר** – הַהִתְגַּבְּרוּת לְהַשִּׂיג מַעֲלַת הַשֵּׂכֶל אוֹ מַעֲלַת הַמִּדּוֹת, הַיְנוּ שֶׁגֶּבֶר עוֹסֵק עִם הָאֱנוֹשׁ, לְהַגְּבִיהוֹ לְמַעֲלַת אָדָם אוֹ לְמַעֲלַת אִישׁ. זֶהוּ וַיְבָרֶךְ אוֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם **אָדָם** – הַשֵּׁם הַנַּעֲלֶה בְּיוֹתֵר, הַמּוֹרֶה עַל תַּכְלִית שְׁלֵמוּת הָאָדָם. וְיֵשׁ לְהָעִיר מִ'שִׁדֵּי חֶמֶד' (א כללים מע' א אות עו): אָדָם הוּא כִּנּוּי לְאִישׁ דְּעָלְמָא שֶׁאֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם כו', עַיֵּן שָׁם בַּאֲרָכָה.

(ג) וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת:

ג וַחֲיָא אָדָם מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בִּדְמוּתֵהּ דְּדָמֵי לֵהּ וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ שֵׁת:

רש"י◄ שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה • עַד כָּאן פֵּרֵשׁ מִן הָאִשָּׁה (ב"ר)◆

(ד) וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

ד וַהֲווֹ יוֹמֵי אָדָם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֵׁת תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(ה) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמוּת:

ה וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אָדָם דְּחַיָּא תְּשַׁע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וּמִית:

(ו) וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אֱנוֹשׁ:

ו וַחֲיָא שֵׁת מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ:

(ז) וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

ז וַחֲיָא שֵׁת בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ תַּמְנֵי מְאָה וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(ח) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמוּת:

ח וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי שֵׁת תְּשַׁע מְאָה וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי שְׁנִין וּמִית:

(ט) וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן:

ט וַחֲיָא אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת קֵינָן:

אור החיים על התורה

ג) וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ. פֵּרוּשׁ לִהְיוֹת שֶׁקַּיָּן וְהֶבֶל נוֹלְדוּ בְּתִגְּבֹרֶת בְּחִינַת הָרַע קָרוֹב לַמַּעֲשֶׂה הָרַע וּבֵן זֶה הָיָה מְרֻחָק מִבְּחִינַת הָרַע כִּי כְּבָר נִתְרוֹקֵן הַזִּדּוּם לָזֶה אָמַר בִּדְמוּתוֹ וְגוֹ'. עוֹד לִהְיוֹת כִּי ב' הָרִאשׁוֹנִים מֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם הֶבֶל תֵּכֶף וּמִיָּד קַיִן בַּאֲבֹד דּוֹר הַמַּבּוּל וּמִשֵּׁת הֶשְׁתַּת הָעוֹלָם לָזֶה אָמַר בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ אָדָם שֶׁמִּמֶּנּוּ בִּנְיַן הָעוֹלָם, גַּם הוּא ג' לַבֶּטֶן הוּא הַקָּדוֹשׁ וְצֵא וּלְמַד מִלֵּוִי (תַּנְחוּמָא יִתְרוֹ): תורה ד

ה) וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי אָדָם וְגוֹ'. טַעַם שֶׁהֶצְרַךְ הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ פֵּרָט וּכְלָל שֶׁל כָּל הַשָּׁנִים לְלֹא צֹרֶךְ וְלֹא הִסְפִּיק בְּפֵרָט לְבַד כְּסֵדֶר שֶׁלָּקַח הַכָּתוּב בְּפָרָשַׁת נֹחַ. הוּא לִהְיוֹת שֶׁחַיֵּי כָּל הַנִּבְרָאִים הֵם קְצוּבִים וְחֲרוּצִים מִיּוֹם הַלֵּדָה דִּכְתִיב (אִיּוֹב יד) אִם חֲרוּצִים יָמָיו, וְאָדָם הָרִאשׁוֹן לִהְיוֹת שֶׁנּוֹצַר לִחְיוֹת תָּמִיד אִם לֹא הָיָה חוֹטֵא וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה לֹא הָיְתָה לוֹ קִצְבָּה וְהוּא שֶׁאָמַר וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר חַי הַכַּוָּנָה לֹא הַקְּצוּבִים לוֹ מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ כִּי לֹא הָיְתָה לוֹ קִצְבָּה. וְקִצְבָּתוֹ הָיְתָה בְּעוֹלָם הַזֶּה נַעֲשָׂה לוֹ הַקִּצְבָּה אֲשֶׁר חַי וְלֹא אֲשֶׁר נִקְצְבוּ לוֹ. וּמַה שֶּׁכָּתַב פֵּרָט וּכְלָל מֵאָדָם וְעַד נֹחַ לְהוֹדִיעַ כִּי כֻּלָּם שָׁלְמוּ יְמֵיהֶם אֲשֶׁר קָצְבוּ לָהֶם וְאֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב בְּאוֹמְרוֹ וַיִּהְיוּ כָּל יְמֵי וְגוֹ' הֵם יָמִים הַקְּצוּבִים לוֹ מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ שֶׁלֹּא קָצְבוּ לוֹ יוֹתֵר מֵעוֹלָם הָעֶלְיוֹן, וְלֹא אָמַר אֲשֶׁר חַי שֶׁתָּבִין שֶׁחֶשְׁבּוֹן מַה שֶׁחַי הוּא מוֹנֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּתַב בָּאָדָם כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי וְהָבֵן: תורה ו

(י) וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הֹולִידוֹ אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות:

י וַחֲיָא אֱנוֹשׁ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת קֵינָן תַּמְנֵי מְאָה וַחֲמֵשׁ עַשְׂרֵי שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(יא) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאֹות שָׁנָה וַיָּמֹת:

יא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אֱנוֹשׁ תְּשַׁע מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית:

(יב) וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיֹּולֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל:

יב וַחֲיָא קֵינָן שַׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל:

(יג) וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הֹולִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות:

יג וַחֲיָא קֵינָן בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה וְאַרְבְּעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(יד) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאֹות שָׁנָה וַיָּמֹת:

יד וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי קֵינָן תְּשַׁע מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין וּמִית:

(טו) וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיֹּולֶד אֶת־יָרֶד:

טו וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת יָרֶד:

(טז) וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הֹולִידוֹ אֶת־יָרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות:

טז וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת יָרֶד תַּמְנֵי מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(יז) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹות שָׁנָה וַיָּמֹת:

יז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית:

(יח) וַיְחִי־יָרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיֹּולֶד אֶת־חֲנוֹךְ:

יח וַחֲיָא יָרֶד מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ:

(יט) וַיְחִי־יָרֶד אַחֲרֵי הֹולִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות:

יט וַחֲיָא יָרֶד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(כ) וַיְהִיוּ כָּל־יְמֵי־יָרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאֹות שָׁנָה וַיָּמֹת:

כ וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי יָרֶד תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וּמִית:

(כא) וַיְחִי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיֹּולֶד אֶת־מְתוּשֶׁלַח:

כא וַחֲיָא חֲנוֹךְ שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח:

(כב) וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הֹולִידוֹ אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות:

כב וְהַלִיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח תְּלַת מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(כג) וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה׃

כג וַהֲוָה כָּל יוֹמֵי חֲנוֹךְ תְּלַת מְאָה וְשִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין׃

(כד) וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים׃

כד וְהַלִּיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחַלְתָּא דַיְיָ וְלֵיתוֹהִי אֲרֵי (לָא) אֲמֵית יָתֵהּ יְיָ׃

רש"י◄ וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ • (כ"ד) צַדִּיק הָיָה וְקַל (סְפָרִים אֲחֵרִים: וְקַבָּל) בְּדַעְתּוֹ לָשׁוּב וּלְהַרְשִׁיעַ. לְפִיכָךְ, מִהֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְסִלְּקוֹ וֶהֱמִיתוֹ קֹדֶם זְמַנּוֹ, וְזֶהוּ שֶׁשִּׁנָּה הַכָּתוּב בְּמִיתָתוֹ לִכְתֹּב: "וְאֵינֶנּוּ" בָּעוֹלָם לְמַלְאוֹת שְׁנוֹתָיו. כִּי לָקַח אֹתוֹ • לִפְנֵי זְמַנּוֹ, כְּמוֹ: (יחזקאל כד) "הִנְנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ".

◆ שבת קודש כ"ט תשרי ◆

(כה) וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֵׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לָמֶךְ׃

כה וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח מְאָה וּתְמָנָן וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת לָמֶךְ׃

(כו) וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

כו וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וּתְמָנָן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(כז) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃

כז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מְתוּשֶׁלַח תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין וּתְשַׁע שְׁנִין וּמִית׃

(כח) וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן׃

כח וַחֲיָא לֶמֶךְ מְאָה וּתְמָנָן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד בַּר׃

רש"י◄ וַיּוֹלֶד בֵּן • שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְנָה הָעוֹלָם.

(כט) וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה׃

כט וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ נֹחַ לְמֵימַר דֵּין יְנַחֲמִנָּנָא מֵעוֹבָדָנָא וּמִלֵּאוּת יְדָנָא מִן אַרְעָא דִּי לַטְטַהּ יְיָ׃

רש"י◄ זֶה יְנַחֲמֵנוּ • יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ אֶת עִצְּבוֹן יָדֵינוּ. עַד שֶׁלֹּא בָּא נֹחַ, לֹא הָיָה לָהֶם כְּלִי מַחֲרֵשָׁה, וְהוּא הֵכִין לָהֶם, וְהָיְתָה הָאָרֶץ מוֹצִיאָה קוֹצִים וְדַרְדָּרִים כְּשֶׁזּוֹרְעִים חִטִּים, מִקְּלָלָתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וּבִימֵי נֹחַ נָחָה, וְזֶהוּ "יְנַחֲמֵנוּ". וְאִם לֹא תְּפָרְשֵׁהוּ כָּךְ, אֵין טַעַם הַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַשֵּׁם, וְאַתָּה צָרִיךְ לִקְרוֹת שְׁמוֹ מְנַחֵם.

(ל) וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

ל וַחֲיָא לֶמֶךְ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת נֹחַ חֲמֵשׁ מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(לא) וַיְהִי כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃

לא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וּשְׁבַע שְׁנִין וּמִית׃

(לב) **וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת:**

לב **וַהֲוָה נֹחַ בַּר חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד נֹחַ יָת שֵׁם יָת חָם וְיָת יָפֶת:**

רש"י◄ **בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה•** אָמַר רַבִּי יוּדָן: מַה טַּעַם כָּל הַדּוֹרוֹת הוֹלִידוּ לְמֵאָה שָׁנָה, וְזֶה לַחֲמֵשׁ מֵאוֹת? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'אִם רְשָׁעִים הֵם, יֹאבְדוּ בַּמַּיִם וְרַע לְצַדִּיק זֶה (סִפְרִים אַחֲרִים: לְזֶרַע שֶׁל צַדִּיק זֶה), וְאִם צַדִּיקִים הֵם, אַטְרִיחַ עָלָיו לַעֲשׂוֹת תֵּבוֹת הַרְבֵּה? כָּבֵשׁ אֶת מַעְיָנוֹ וְלֹא הוֹלִיד עַד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא יָפֶת, הַגָּדוֹל שֶׁבִּבָנָיו, רָאוּי לָעֲנָשִׁין לִפְנֵי הַמַּבּוּל (ב"ר), דִּכְתִיב: "כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת", רָאוּי לְעָנֶשׁ לֶעָתִיד, וְכֵן לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה. **אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת•** וַהֲלֹא יָפֶת הַגָּדוֹל הוּא?! אֶלָּא בַּתְּחִלָּה, אַתָּה דּוֹרֵשׁ אֶת שֶׁהוּא צַדִּיק, וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל וְשֶׁאַבְרָהָם יָצָא מִמֶּנּוּ וְכוּ' (בבראשית רבה).

ו (א) **וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם:**

א **וַהֲוָה כַּד שְׁרִיאוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא לְמִסְגֵּי עַל אַפֵּי אַרְעָא וּבְנָתָא אִתְיְלִידוּ לְהוֹן:**

(ב) **וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ:**

ב **וַחֲזוֹ בְּנֵי רַבְרְבַיָּא יָת בְּנַת אֱנָשָׁא אֲרֵי שַׁפִּירָן אִנִּין וּנְסִיבוּ לְהוֹן נְשִׁין מִכֹּל דִּי אִתְרְעִיאוּ:**

רש"י◄ **בְּנֵי־הָאֱלֹהִים•** בְּנֵי הַשָּׂרִים וְהַשּׁוֹפְטִים. דָּבָר אַחֵר: בְּנֵי הָאֱלֹהִים, הֵם הַשָּׂרִים הַהוֹלְכִים בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף הֵם הָיוּ מִתְעָרְבִים בָּהֶם. כָּל 'אֱלֹהִים' שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן מָרוּת, וְזֶה יוֹכִיחַ: (שמות ד) "וְאַתָּה תִּהְיֶה לּוֹ לֵאלֹהִים", (שם ז) "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים". **כִּי טֹבֹת הֵנָּה•** אָמַר רַבִּי יוּדָן: טָבַת כְּתִיב, כְּשֶׁהָיוּ מֵיטִיבִין אוֹתָהּ מְקַשֶּׁטֶת לִיכָּנֵס לַחֻפָּה, הָיָה גָּדוֹל נִכְנָס וּבוֹעֲלָהּ תְּחִלָּה (ב"ר). **מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ•** אַף בְּעוּלַת בַּעַל, אַף הַזָּכָר וְהַבְּהֵמָה (ב"ר).

(ג) **וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה:**

ג **וַאֲמַר יְיָ לָא יִתְקַיַּם דָּרָא בִישָׁא הָדֵין קֳדָמַי לְעָלָם בְּדִיל דְּאִנּוּן בִּשְׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא אַרְכָּא יְהִיבַת לְהוֹן מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין אִם יְתוּבוּן:**

רש"י◄ **לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם•** לֹא יִתְרַעֵם וְיָרִיב רוּחִי עָלַי בִּשְׁבִיל הָאָדָם. **לְעֹלָם•** לְאֹרֶךְ יָמִים, הִנֵּה רוּחִי נָדוֹן בְּקִרְבִּי אִם לְהַשְׁחִית וְאִם לְרַחֵם, לֹא יִהְיֶה מָדוֹן זֶה בְּרוּחִי לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, לְאֹרֶךְ יָמִים. **בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר•** כְּמוֹ בְּשֶׁגַּם בְּסֶגוֹ"ל, כְּלוֹמַר, בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם זֹאת בּוֹ, שֶׁהוּא בָשָׂר וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינוֹ נִכְנָע לְפָנַי, וּמָה אִם יִהְיֶה אֵשׁ, אוֹ דָּבָר קָשֶׁה? כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (שופטים ה) "עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה", כְּמוֹ שֶׁקַּמְתִּי, וְכֵן "שֶׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי", כְּמוֹ שֶׁאַתָּה, אַף "בְּשַׁגַּם" כְּמוֹ בְּשֶׁגַּם. **וְהָיוּ יָמָיו וְגוֹ'•** עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אַאֲרִיךְ לָהֶם אַפִּי, וְאִם לֹא יָשׁוּבוּ, אָבִיא עֲלֵיהֶם מַבּוּל. וְאִם תֹּאמַר: מִשֶּׁנּוֹלַד יֶפֶת עַד הַמַּבּוּל אֵינוֹ אֶלָּא מֵאָה שָׁנָה, אֵין מֵקֶדֶם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה (פסחים ו). כְּבָר הָיְתָה הַגְּזֵרָה גְּזוּרָה עֶשְׂרִים שָׁנָה קֹדֶם שֶׁהוֹלִיד נֹחַ תּוֹלְדוֹת, וְכֵן מָצִינוּ בְּ'סֵדֶר עוֹלָם'. וְיֵשׁ מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים בְּ"לֹא יָדוֹן", אֲבָל זֶה הוּא צִחְצוּחַ פְּשׁוּטוֹ.

אור החיים על התורה

ג) וַיֹּאמֶר ה' לֹא יָדוֹן רוּחִי וְגוֹ'. מִקְרָא זֶה צָרִיךְ מַגִּיד וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל דָּרְשׁוּ בּוֹ (ב"ר פכ"ו) הַרְבֵּה דְּרָשׁוֹת אֲבָל פְּשַׁט הַכָּתוּב לֹא נוֹדַע. וְנִרְאֶה שֶׁיְּכַוֵּן לוֹמַר לְהִיוֹת שֶׁהָיָה ה' מִתְנַהֵג עִם בְּרוּאָיו לְהוֹכִיחַ וּלְהִתְדַּיֵּן עִמָּהֶם בְּנִגְלֶה וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַנָּחָשׁ (ג' י"ד), אֶל הָאִשָּׁה אָמַר וְגוֹ' (שָׁם ט"ז). וּלְאָדָם אָמַר וְגוֹ', וַיֹּאמֶר ה' אֶל קַיִן לָמָּה וְגוֹ' (ד' ו'), וַיֹּאמֶר ה' וְגוֹ' אֵי הֶבֶל וְגוֹ' (שָׁם ט') וְכַאֲשֶׁר הִגְדִּילוּ לְהַתְעִיב אָמַר ה' לֹא יָדוֹן עוֹד לְעוֹלָם רוּחִי בָאָדָם פָּנִים בְּפָנִים לְהִשָּׁפֵט עִמּוֹ יַחַד, וּפֵרוּשׁ רוּחִי הוּא שִׁכְינָתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה עוֹד נֶחְשָׁב הָאָדָם לְהַדְרָגָה זוֹ. וְתִמְצָא כִּי כְּפִי מַעֲשָׂיו מַרְחִיק הַדְרָגָתוֹ מַטָּה מַטָּה, שֶׁבַּתְּחִלָּה הָיָה ה' מוֹכִיחַ לְאָדָם עַל פָּנָיו וְנִמְצָאִים הַנִּבְרָאִים כֻּלָּם בְּמַדְרֵגַת נְבִיאִים. וַיְהִי כִּי הֵחֵל הָאָדָם פֵּרוּשׁ נִתְחַלֵּל אוֹ נַעֲשָׂה חֵלִין הֻבְדַּל מֵהַדְרָגַת נְבִיא, וּבְהֶמְשֵׁךְ הַזְּמַן הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָּאָרֶץ הֵם הַצַּדִּיקִים שֶׁהֶחְזִירוּ עֲטָרָה לְיָשְׁנָהּ, וּמִשֶּׁהָרַב הַמָּעוֹן נִסְתַּם חָזוֹן וְנִשְׁאֲרָה בְּחִינַת רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וּכְשֶׁנִּסְתַּתְּמוּ עֵינֵי יִשְׂרָאֵל אֵין

(ד) הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם:

ד גִּבָּרַיָּא הֲווֹ בְּאַרְעָא בְּיוֹמַיָּא הָאנוּן וְאַף בָּתַר כֵּן דִּי עַלִּין בְּנֵי רַבְרְבַיָּא לְוַת בְּנַת אֱנָשָׁא וִילִידָן לְהוֹן אִנּוּן גִּבָּרַיָּא דְּמֵעָלְמָא אֱנָשִׁין דִּשְׁמָא:

רש"י ◄ הַנְּפִלִים • עַל שֵׁם שֶׁנָּפְלוּ וְהִפִּילוּ אֶת הָעוֹלָם. וּבְלָשׁוֹן עִבְרִית, לְשׁוֹן עֲנָקִים הוּא. בַּיָּמִים הָהֵם • (ב"ר) בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ וּבְנֵי קַיִן. וְגַם אַחֲרֵי־כֵן • אַף־עַל־פִּי שֶׁרָאוּ בְּאָבְדָן שֶׁל דּוֹר אֱנוֹשׁ, שֶׁעָלָה אוֹקְיָנוֹס וְהֵצִיף שְׁלִישׁ הָעוֹלָם, לֹא נִכְנַע דּוֹר הַמַּבּוּל לִלְמֹד מֵהֶם. אֲשֶׁר יָבֹאוּ • הָיוּ יוֹלְדוֹת עֲנָקִים כְּמוֹתָם. הַגִּבֹּרִים • לִמְרֹד בַּמָּקוֹם. אַנְשֵׁי הַשֵּׁם • אוֹתָם שֶׁנִּקְבוּ בְּשֵׁמוֹת: עִירָד, מְחוּיָאֵל, מְתוּשָׁאֵל שֶׁנִּקְבוּ עַל שֵׁם אָבְדָן, שֶׁנִּמּוֹחוּ וְהוּתְּשׁוּ. דָּבָר אַחֵר: אַנְשֵׁי שֵׁמָמוֹן, שֶׁשִּׁמְּמוּ אֶת הָעוֹלָם.

(ה) וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם:

ה וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי סְגִיאַת בִּישַׁת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וְכָל יִצְרָא מַחְשָׁבַת לִבֵּהּ לְחוֹד בִּישׁ כָּל יוֹמָא:

אור החיים על התורה

אִתְּנוּ מַשִּׂיג רֵיחַ הַקֹּדֶשׁ וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְזוֹ הִיא צָרַת בֵּית יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לְמַעְלָה מִמֶּנָּה הַצְּמֵאִים לְהָרִיחַ רֵיחַ אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם וַתְּחִי רוּחֵנוּ. וּתְחִלַּת קְלָלָה זוֹ הַתְּחִילָה מִדּוֹר הַמַּבּוּל. וְנָתַן ה' טַעַם לְדָבָר זֶה בְּשַׁגָּם הוּא בָּשָׂר פֵּרוּשׁ בִּשְׁבִיל שֶׁהוֹסִיף לְהַתְעִיב בְּתֵעוּב מִסְרָח בַּעֲוֹן הַנַּאוּף הוּא בָּשָׂר כָּאָמוּר בְּעִנְיָן זֶה: שׁוֹנֵא זִימָה וּמְאַס מִדַּבֵּר אֵלָיו:

עוֹד יִרְצֶה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם (הר"י עֶרְאָמָה ז"ל) כִּי הַצַּדִּיקִים מְהַפְּכִים הַחֹמֶר לַעֲשׂוֹתוֹ צוּרָה וְהָרְשָׁעִים מְהַפְּכִים הַצּוּרָה לְחֹמֶר וְזֶה הוּא אִבּוּדָן לָעוֹלָם. וְהוּא אוֹמְרוֹ לֹא יָדוֹן רוּחִי פֵּרוּשׁ לֹא יִהְיֶה לִי רָצוֹן מֵהֶם לְעוֹלָם פֵּרוּשׁ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם וַאֲפִלּוּ עוֹלָם הַנִּצְחִי, וְהַטַּעַם הוּא בְּשַׁגָּם פֵּרוּשׁ בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם הוּא רוּחָנִיּוּת שֶׁבּוֹ הֲפָכוֹ וַעֲשָׂאוֹ בָּשָׂר וְזֶה הוּא אִבּוּד הַנֶּפֶשׁ, וְהוּא אוֹמְרָם ז"ל (סַנְהֶדְרִין קז) דּוֹר הַמַּבּוּל אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא:

עוֹד יִרְצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר ה' לֹא יָדוֹן עוֹד מִדַּת רַחֲמִים הָרְמוּזָה בְּתֵיבַת רוּחִי לְעוֹלָם הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁלֹּא יַחֲזֹר בּוֹ מִגְּזֵרָתוֹ עֲלֵיהֶם לְרָעָה כְּמִנְהָגוֹ הַטּוֹב אֲשֶׁר יִנְחָם ה' עַל הָרָעָה בְּטַעֲנַת כִּי הֵם מֵחֹמֶר קֹרְצוּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ (תְּהִלִּים עח) וַיִּזְכֹּר כִּי בָשָׂר הֵמָּה, וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּשַׁגָּם הוּא בָּשָׂר פֵּרוּשׁ עִם הֱיוֹת הוּא בָּשָׂר טַעֲנָה זוֹ וְסִנֵּגוֹרְיָא זוֹ לֹא תּוֹעִיל לָהֶם לַחֲזֹר לָדוּן אוֹתָם לְרַחֲמִים:

עוֹד יִרְצֶה לִהְיוֹת שֶׁה' קָבַע הַשֶּׂכֶר וְהָעֹנֶשׁ הַכֹּל לָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה, עַתָּה אָמַר ד' כִּי לֹא יָדוֹן דִּין הָרְשָׁעִים לָעוֹלָם הַבָּא, בְּשַׁגָּם הוּא בָּשָׂר פֵּרוּשׁ בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם הוּא בָּשָׂר שֶׁהוּא חֹמֶר וְהַחֹמֶר יִתְיַסֵּר בָּעוֹלָם הָעָכוּר וְהַגֵּס הוּא עוֹלָם הַזֶּה הַשָּׁפֵל, וְתָלָה לָהֶם ק"ך שָׁנָה אוּלַי יַחֲזִרוּ, גַּם שֶׁבְּמֶשֶׁךְ זֶה יַשְׁלִימוּ שְׁנוֹתֵיהֶם הַצַּדִּיקִים שֶׁהָיוּ בַּדּוֹר הַהוּא כִּמְתוּשֶׁלַח וְכַדּוֹמֶה. וְתִמְצָא שֶׁדָּרְשׁוּ ז"ל (זֹהַר ח"א כו.) בַּפָּסוּק (נח ז' כ"ב) כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ וְגוֹ' מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ, שֶׁהֵם הַצַּדִּיקִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּחִינַת הַנְּשָׁמָה כֻּלָּם מֵתוּ קֹדֶם בִּיאַת הַמַּבּוּל ע"כ:

עוֹד יִרְמֹז שֶׁנִּתְכַּוֵּן ה' לוֹמַר כִּי לֹא יַנְהִיג רַחֲמִים גְּמוּרִים לְעוֹלָם וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיֹּאמֶר ה' שֶׁהוּא שֵׁם הָרַחֲמִים לֹא יָדוֹן רוּחִי פֵּרוּשׁ רְצוֹן שֵׁם הַמְיֻחָד הַזֶּה שֶׁהוּא מְרֻצֶּה לְרַחֵם וְכוּ' לֹא יָדוֹן לְעוֹלָם פֵּרוּשׁ לַנִּבְרָאִים שֶׁבָּעוֹלָם כִּי בְּאֶמְצָעוּת רִבּוּי הָרַחֲמִים הַנִּבְרָאִים מַפְלִיאוֹת לְהִתְגָּאוֹת וּלְבַקֵּשׁ תַּאֲווֹת נָכְרִיּוֹת עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (הוֹשֵׁעַ ב) וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְגוֹ' וְסִלֵּק ה' הָרַחֲמִים לָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן. וְתִמְצָא שֶׁגַּם הַצַּדִּיקִים אֲפִלּוּ כְּיַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא הִשִּׂיג הָרָצוֹן לְהִתְיַשֵּׁב בְּשַׁלְוָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְקָפַץ עָלָיו רָגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף, וְכֵן כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק כְּשֶׁרוֹאֶה עַצְמוֹ עָבְרוּ עָלָיו ל' יוֹם (עַרְכִּין טז:) בְּשַׁלְוָה מְפֻחָד עַל עַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ מְרֻצֶּה לָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן וְהַטַּעַם הוּא כִּי כֵן גְּזַר ה' שֶׁלֹּא יִתְנַהֵג בְּמִדַּת רַחֲמִים גְּמוּרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וַאֲפִלּוּ עִם הַצַּדִּיקִים וְהוּא אוֹמְרוֹ בְּשַׁגָּם הוּא בָּשָׂר פֵּרוּשׁ מֵאוֹתָן שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לֵב בָּשָׂר עַל כָּל פָּנִים תִּרְדְּפֵם מִדַּת הַדִּין לְשַׁלֵּם דִּקְדּוּקֵי הָעֲבֵרוֹת וּבָזֶה יִתְרַבֶּה הַמּוֹרָא בְּלֵב הַנִּבְרָאִים כְּשֶׁיֵּעָשֶׂה דִּין בַּצַּדִּיקִים וְיִירְאוּהוּ, וְגַם הַצַּדִּיקִים לְהַנְחִילָם י"ש עוֹלָמוֹת: תורה ד

ה) וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם וְגוֹ'. וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ לָמָּה יִחֵס הָרָעָה בָּאָרֶץ שֶׁנִּרְאָה שֶׁרָעָתָם הָיְתָה בְּגוּף הָאָרֶץ וְאַחַר הָאֱמֶת רִשְׁעַת הָרְשָׁעִים הָהֵם הָיְתָה בִּזְנוּת וּמִפֹּרֶשׁ בַּכָּתוּב וּבְחָמָס וְגָזֵל, וְאַף שֶׁיְּצַדֵּק לוֹמַר בָּאָרֶץ עַל בְּחִינַת גָּזֵל הָאָרֶץ עִם כָּל זֶה יִהְיֶה זֶה פָּרָט מֵהַפָּרָט. עוֹד לָמָּה דִּקְדֵּק לוֹמַר וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ לָמָּה אָמַר תֵּבַת בָּאָרֶץ שֶׁנִּרְאֶה שֶׁאִם עֲשָׂאוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר לֹא יִנָּחֵם לְעוֹלָם וְאֵין מַשְׁמָעוּת לָזֶה. עוֹד אֵיךְ יְצַדֵּק לוֹמַר וַיִּנָּחֶם ה' כִּי לֹא אִישׁ אֵל וְגוֹ'. עוֹד אוֹמְרוֹ וַיִּתְעַצֵּב עִצָּבוֹן זֶה לָמָּה שֶׁאַחַר שֶׁהוּא נוֹקֵם נִקְמָתוֹ מֵהֶם וּמוֹחֶה כָּל מוֹרֵד. וְלָזֶה אֶפְשָׁר לוֹמַר עַל הֶפְסֵד הַבְּרִיאָה:

אָכֵן כַּוָּנַת הַכְּתוּבִים הוּא לִהְיוֹת כִּי הָאָדָם מֻרְכָּב מִדּ' יְסוֹדוֹת אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר וְהֵם בְּהַדְרָגוֹת, הַדְּרָגָה הַפְּחוּתָה שֶׁבַּד' הוּא הֶעָפָר כִּי הוּא עָכוּר וְגַס מִכֻּלָּם, לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ יְסוֹד הַמַּיִם, לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ יְסוֹד הָאֵשׁ, לְמַעְלָה מֵהָאֵשׁ יְסוֹד הָרוּחַ, שֶׁהוּא הָרוּחָנִי שֶׁבְּכֻלָּן, וְתִמְצָא כִּי כָּל הַנִּבְרָאִים שֶׁבָּעוֹלָם הֵגַם שֶׁכֻּלָּן מִד' יְסוֹדוֹת בְּרָאָם

(ו) **וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ:**

ו **וְתָב יְיָ בְּמֵימְרֵהּ אֲרֵי עֲבַד יָת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וַאֲמַר בְּמֵימְרֵהּ לְמִתְּבַר תָּקִפְהוֹן כִּרְעוּתֵהּ:**

רש"י ◄**וַיִּנָּחֶם ה' כִּי־עָשָׂה • נְחָמָה הָיְתָה לְפָנָיו שֶׁבְּרָאוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים, שֶׁאִלּוּ הָיָה מִן הָעֶלְיוֹנִים, הָיָה מַמְרִידָן.** בְּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'. **וַיִּתְעַצֵּב • הָאָדָם. אֶל־לִבּוֹ • שֶׁל מָקוֹם. עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם לְהַעֲצִיבוֹ, זֶה תַּרְגּוּם**

אור החיים על התורה

עִם כָּל זֶה כָּל בְּרִיָּה עִקַּר בִּנְיָנָהּ מִיסוֹד א' וְהוּא יְסוֹד הַיְסוֹד וְהַגּ' סְנִיפִים לוֹ. יֵשׁ בְּרִיָּה שֶׁעִקַּר יְסוֹדָהּ הוּא הַמַּיִם כְּדָגִים הַגְּדֵלִים בַּמַּיִם, וְיֵשׁ שֶׁעִקַּר יְסוֹדָם מִן הָרוּחַ כְּעוֹפוֹת וַהֲגַם שֶׁמִּן הָרָקִיעַ נִבְרְאוּ עִם כָּל זֶה ה' הִגְבִּיר בָּהֶם יְסוֹד הָרוּחַ וְלָזֶה לֹא יָנוּחוּ הַצִּפֳּרִים עָפוֹת הֵן בִּבְחִינַת הָרוּחַ. וְיֵשׁ בְּרִיָּה שֶׁעִקָּרָהּ מִן הָאֵשׁ כִּסְלַמְנְדְּרָא. וְהֵן הָאָדָם יְסוֹד שֶׁעָלָיו נִבְנוּ בּוֹ הַיְסוֹדוֹת הוּא יְסוֹד הֶעָפָר דִּכְתִיב (ב' ז') וַיִּיצֶר ה' וְגוֹ' אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה שֶׁהוּא יְסוֹד הַגַּס וְהֶעָב שֶׁבְּד' יְסוֹדוֹת וְלָזֶה יְשִׁיבָתוֹ וּמְנוּחָתוֹ בָּאֲדָמָה וְלֹא יִסְבֹּל דִּירָה בַּמַּיִם וְלֹא בָּאֲוִיר וְלֹא בָּאֵשׁ וְעָשָׂה ה' כֵּן לְסִבּוֹת הַרְבֵּה וְאַחַת מֵהֶנָּה כִּי הוּא הַסֵּלֶם אֲשֶׁר בּוֹ עוֹלוֹת הַמַּדְרֵגוֹת מִמַּטָּה לְמַעְלָה וְהַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה הִיא יְסוֹד הָעָפָר וְצָרִיךְ לִהְיוֹת בָּאָרֶץ וְאִם הָיָה נִבְנָה יְסוֹדוֹ מִן הַגּ' הָאֲחֵרִים הָרוּחָנִיּוֹת בְּעֵרֶךְ הָעָפָר לֹא הָיְתָה הַכַּוָּנָה שְׁלֵמָה בִּבְרִיאָתוֹ וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין כִּי הוּא סוֹד הַבֵּרוּר וְהָבֵן. וְלָזֶה כַּאֲשֶׁר רָאָה ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם הִכִּיר כִּי רֹב הַתַּעוּב הוּא לְצַד יְסוֹדוֹ שֶׁהוּא בָּנוּי מִן הָאָרֶץ וְגַם מְקוֹם הַנָּחָתוֹ וְחִיּוּתוֹ בָּאָרֶץ, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּרָא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ כִּי הוּא יְסוֹד הַגַּס וְנִגְדִּי לְרוּחָנִי בְּתַכְלִית וְלָזֶה נִחַם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְלֹא עֲשָׂאוֹ בָּנוּי מִשְּׁאָר הַיְסוֹדוֹת הַדַּקִּים שֶׁבָּזֶה לֹא הָיָה רַק רַע כָּל הַיּוֹם. וְלִהְיוֹת שֶׁמַּעֲשֵׂהוּ מִשְּׁאָר יְסוֹדוֹת לֹא תֵּצֵא כַּוָּנַת הַיְצִירָה שֶׁחָשַׁב ה' בְּלִבּוֹ לְפֹעַל וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ וְלֹא אָמַר בְּלִבּוֹ פֵּרוּשׁ אֶל רְצוֹנוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׁב בִּבְרִיאַת הָאָדָם וּמִצַּד זֶה לֹא הָפַךְ ה' הַבְּרִיאָה שֶׁאִם לֹא כֵּן הָיָה ה' סוֹתֵר וּבוֹנֶה בִּנְיָן חָדָשׁ בְּהַרְכָּבָה מִגּ' יְסוֹדוֹת וְלָזֶה הַגַּם שֶׁהֵבִיא מַבּוּל וְאָבַד הַכֹּל הִנִּיחַ הַבְּרִיאָה כְּמוֹת שֶׁהָיְתָה לְטַעַם כְּמוּס בְּלִבּוֹ יִתְבָּרֵךְ וַהֲגַם שֶׁבָּאדוֹן יִתְבָּרֵךְ לֹא יְצֻדַּק לוֹמַר וַיִּנָּחֶם כִּי הוּא צוֹפֶה וּמַבִּיט עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, אָמַר כֵּן לִהְיוֹת כִּי הָאָדוֹן יִתְבָּרֵךְ מִדּוֹתָיו מִדּוֹת הָרַחֲמִים גַּם בּוֹ יִתְבָּרֵךְ צַד הַדִּין וּבִזְמַן שֶׁהַנִּבְרָאִים הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ יָשָׁר ה' הוּא הָאֱלֹהִים מַסְכֶּמֶת מִדַּת הַדִּין לְמִדַּת הָרַחֲמִים וּכְשֶׁהָרְשָׁעִים מַכְעִיסִים מִדַּת הָרַחֲמִים תַּרְחִיק הָרַחֲמִים וְתַחְפֹּץ בִּשְׁלִילַת הַהֲוָיָה מַעֲשׂוֹת דִּין בָּהֶם, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּנָּחֶם ה' פֵּרוּשׁ בְּחִינַת הָרַחֲמִים תַּחְפֹּץ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַבְּרִיאָה כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַפֹּךְ הַמִּדָּה וְלֹא מִפְּנֵי זֶה תִּשְׁלַל הַבְּרִיאָה:

עוֹד נִרְאֶה לוֹמַר לְפִי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבָּ"ם פֶּרֶק ה' מֵהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה וְזֶה לְשׁוֹנוֹ כִּי יִתְעַלֶּה שְׁמוֹ הוּא וְדֵעָתוֹ אֶחָד וְאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג דָּבָר זֶה עַל בָּרְיוֹ וְכוּ' וְאֵין בְּנוּ כֹּחַ לֵידַע הֵיאַךְ יֵדַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַבְּרוּאִים וּמַעֲשֵׂיהֶם אֲבָל נֵדַע וַדַּאי שֶׁמַּעֲשֵׂה הָאָדָם בְּיַד הָאָדָם וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשְׁכוֹ וְכוּ' ע"כ. וְהָרַאֲב"ד ה' יְכַפֵּר בַּעֲדוֹ נָהַג מְעוּט כָּבוֹד בְּהָרַמְבַּ"ם עַל דְּבָרוֹ בָּזֶה וְהֶעֱלָה כִּי טוֹב לוֹמַר שֶׁרְאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּרְאוֹת אִצְטַגְנִינִין וְכוּ' יָעִין שָׁם דְּבָרָיו. וְדִבְרֵי הָרַמְבַּ"ם עִקָּר כִּי אֵין אֹפֶן יְדִיעַת ה' מֻשָּׂגֶת אֶצְלֵנוּ וּמִי יִדְּמֶה לַה' לָקְחַת יְדִיעָה מֵהַנִּדְּמֶה אֵלָיו. וְאַשְׁכִּילְךָ כִּי ה' יָכוֹל לִשְׁלֹל הַיְדִיעָה הַמֻּשָּׂגֶת בִּידִיעָתוֹ לְבַל יֵדָעֶנָּה, כְּשֶׁיִּרְצֶה הָאָדוֹן מַה שֶּׁאֵין כֹּחַ בָּאֱנוֹשׁ לַעֲשׂוֹת זֹאת שֶׁתַּגִּיעַ אֵלָיו הַיְדִיעָה וְלֹא יֵדָעֶנָּה הוּא שֶׁרָמַז רַמְבַּ"ם בְּאוֹמְרוֹ וְאֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם יְכוֹלָה לְהַשִּׂיג וְכוּ' כִּי אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁתַּגִּיעַ עָדָיו הַיְדִיעָה מֵעַצְמָהּ וְתִהְיֶה מְשֻׁלֶּלֶת מֵעַצְמָהּ וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (בַּמִּדְבָּר כג) לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עָמָל הִנֵּךְ רוֹאֶה כְּשֶׁיִּרְצֶה ה' שֶׁלֹּא לָדַעַת יְשֻׁלַּל הַיְדִיעָה הַגַּם שֶׁהַיְדִיעָה יֶשְׁנָהּ מֵעַצְמָהּ כִּי אֵינוֹ בִּבְחִינַת הָאָדָם שֶׁהַיְדִיעָה הוּא חוּץ מִמֶּנּוּ לוֹמַר יִמְנַע יְדִיעָה זוֹ מִמֶּנּוּ: תורה ו

וְלֹא יֵדָעֶנָּה כִּי ה' הוּא וְדַעְתּוֹ אֶחָד וְאֵינוֹ צָרִיךְ לָתֵת לֵב לָדַעַת שֶׁבָּזֶה נֹאמַר דִּכְשֶׁלֹּא יִתֵּן לֵב לֹא יֵדַע, לֹא כֵּן, וְאַף עַל פִּי כֵן כִּבְיָכוֹל יֶשְׁנוֹ בִּבְחִינָה זוֹ דִּכְתִיב לֹא הִבִּיט וְגוֹ'. וּמֵעַתָּה נוּכַל לוֹמַר כִּי ה' בְּעֵת בְּרֹא הָאָדָם שָׁלַל מֵהַיְדִיעָה פִּשְׁעֵי אָדָם לְב' סִבּוֹת א' לַטַּעַם הַפְּשָׁטִי כִּי טוֹב ה' וְלֹא יַבִּיט אֶל הַתַּעוּב וְטַעַם זֶה לְבַד לֹא יַסְפִּיק כֵּיוָן שֶׁהוּא צוֹרֵךְ בִּידִיעָה לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה וְהַנִּמְשָׁךְ. אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ עוֹד טַעַם ב' וְהוּא שֶׁנִּתְחַכֵּם לַעֲשׂוֹת ה' כֵּן לְבַל תָּחוּל טַעֲנַת הָרְשָׁעִים שֶׁיֹּאמְרוּ יְדִיעָתוֹ מְכָרַחַת כֵּיוָן שֶׁה' יָדַע כִּי פְּלוֹנִי זֶה יַעֲבֹר עַל מַה שֶּׁעָבַר, הַדָּבָר מֵעַצְמוֹ יִתְחַיֵּב לִהְיוֹת הֲגַם שֶׁה' לֹא גָּזַר לִהְיוֹת כֵּן, וּמֵעַתָּה אֵין עֹנֶשׁ לָרְשָׁעִים כִּי לֹא מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע וּבַמֶּה יִפְּחַד רָשָׁע וְיֶחְדַּל מֵעֹשֶׁק לָזֶה מָנַע ה' יְדִיעָה זוֹ שֶׁל מַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים. אֲבָל מַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים לֹא שְׁלָלוֹ מֵהַיְדִיעָה וּבוֹ שָׂמַח וּלְסִבָּה זוֹ הָיְתָה הַבְּרִיאָה, וְהוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (לְעֵיל א לא) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד. וְאִם תֹּאמַר אִם לֹא הִבִּיט אָוֶן שֶׁל רְשָׁעִים הֵיאַךְ קָבַע עֹנֶשׁ לְעוֹשֵׂי רִשְׁעָה. וְכִי צָרִיךְ לִקְבֹּעַ עֹנֶשׁ לִפְלוֹנִי הַמַּרְשִׁיעַ אֵין צָרִיךְ לִקְבֹּעַ עֹנֶשׁ אֶלָּא לְעוֹשֶׂה עָוֹן וָפֶשַׁע. וּבְעֵרֶךְ הַצַּדִּיקִים. אֵין מָקוֹם לְטַעֲנַת יְדִיעָתוֹ מְכָרַחַת כִּי טַעֲנָה זוֹ הִיא הַתַּשְׁלוּם וְהִנֵּה ה' חָפֵץ לְשַׁלֵּם וְאֵין טוֹעֵן נֶגֶד עַצְמוֹ מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעֹנֶשׁ הָרְשָׁעִים שֶׁיָּבוֹאוּ בְּטַעֲנָה לְבַל יְקַבְּלוּ עֹנֶשׁ לָזֶה שָׁמַר ה' אֶת הַדָּבָר. וְאֵין לִטְעֹן וְלוֹמַר אִלּוּ הִבִּיט ה' בָּהֶם שֶׁיִּהְיוּ צַדִּיקִים הָיוּ עוֹשֵׂי צֶדֶק. שֶׁטַּעֲנָה זוֹ אֵינָהּ טַעֲנָה לְפָטְרָם מִפְּרַט הַבְּחִירָה שֶׁנָּתַן בְּיָדָם וּבָחֲרוּ בָּרַע וּמָאֲסוּ בַּטּוֹב בִּרְצוֹנָם. וַאֲחֵרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתָנוּ אֶת זֶה אֵין תְּמִיהָה בְּאוֹמְרוֹ וַיִּנָּחֶם ה' וְגוֹ' כִּי נִחַמְתִּי כִּי הוּא עַצְמוֹ שָׁלַל יְדִיעָה זוֹ מִמֶּנּוּ:

אונְקְלוֹס. דָּבָר אַחֵר: "וַיִּנָּחֶם", נֶהְפְּכָה מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם מִמִּדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנָיו מַה לַּעֲשׂוֹת בָּאָדָם שֶׁעָשָׂה בָּאָרֶץ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן 'נִחוּם' שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן נִמְלָךְ מַה לַּעֲשׂוֹת: (במדבר כג) "וּבֶן־אָדָם וְיִתְנָחֵם", (דברים לב) "וְעַל עֲבָדָיו יִתְנָחָם", (שמות לב) "וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה", (שמואל א טו) "נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי". כֻּלָּם לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת הֵם. **וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ** • נִתְאַבֵּל עַל אָבְדָן מַעֲשֵׂה יָדָיו, כְּמוֹ: (שמואל ב יט) "נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ", וְזֶה כָּתַבְתִּי לִתְשׁוּבַת אֶפִּיקוֹרוֹס אֶחָד שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, אָמַר לוֹ: 'אֵין אַתֶּם מוֹדִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד'? אָמַר לוֹ: 'הֵן'. אָמַר לוֹ: 'וְהָא כְּתִיב "וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ"'? אָמַר לוֹ: 'נוֹלַד לְךָ בֵּן זָכָר מִיָּמֶיךָ'? אָמַר לוֹ: 'הֵן', אָמַר לוֹ: 'וּמָה עָשִׂיתָ'? אָמַר לוֹ: 'שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי אֶת הַכֹּל'. אָמַר לוֹ: 'וְלֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ שֶׁסּוֹפוֹ לָמוּת'? אָמַר לוֹ: 'בִּשְׁעַת חֶדְוָתָא — חֶדְוָתָא, בִּשְׁעַת אֶבְלָא — אֶבְלָא'. אָמַר לוֹ: 'כָּךְ מַעֲשֵׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אַף־עַל־פִּי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁסּוֹפָן לַחֲטֹא וּלְאַבְּדָן, לֹא נִמְנַע מִלְּבָרְאָן (ועיין בראש"ם) בִּשְׁבִיל הַצַּדִּיקִים הָעֲתִידִים לַעֲמֹד מֵהֶם'.

(ז) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם:**

ז **וַאֲמַר יְיָ אֶמְחֵי יָת אֲנָשָׁא דִּי בְרֵאתִי מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֲנָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רִחֲשָׁא וְעַד עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא אֲרֵי תָבֵית בְּמֵימְרִי אֲרֵי עֲבַדְתִּנּוּן:**

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם** • הוּא עָפָר, וְאָבִיא עָלָיו מַיִם וְאֶמְחֶה אוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר לְשׁוֹן 'מִחוּי'. **מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה** • אַף הֵם הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם (ב"ר). דָּבָר אַחֵר: הַכֹּל נִבְרָא בִּשְׁבִיל אָדָם, וְכֵיוָן שֶׁהוּא כָּלֶה, מַה צֹּרֶךְ בְּאֵלּוּ?. **כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם** • חָשַׁבְתִּי מַה לַּעֲשׂוֹת עַל אֲשֶׁר עֲשִׂיתִים.

(ח) **וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:**

ח **וְנֹחַ אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כרך יח עמ' 113)

וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' (ו, ח)

גִּלּוּי שְׁלֵמוּת מְצִיאַת הַחֵן תִּהְיֶה לָעָתִיד לָבוֹא, כְּמַאֲמַר הַזֹּהַר נַיְיחָא לְעָלְמָא דְּאָתִי. וְהַגִּלּוּי יִהְיֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא, וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה אֵינָהּ הָעוֹלְמוֹת הָעֶלְיוֹנִים אֶלָּא עוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא. וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב (יִרְמְיָה לא, א) מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר – הַ'חֵן' מִתְגַּלֶּה דַּוְקָא בַּ'מִּדְבָּר', מְקוֹם נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מַיִם.

פפפ קמ"ו פסוקים, אמציה, יחזקיהו סימן. חסלת פרשת בראשית

הפטרות לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רעא - רעז

אור החיים על התורה

ז) וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה וְגוֹ'. הֶצְרֵךְ לוֹמַר כִּי נִחַמְתִּי וְגוֹ' וְלֹא הִסְפִּיק בְּמָה שֶׁאָמַר בְּסָמוּךְ, בָּא לוֹמַר שֶׁטַּעַם שֶׁאָמַר אֶמְחֶה הוּא לְצַד שֶׁנִּחַם עַל עֲשִׂיָּתָם לֹא לְצַד מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, כִּי יֵשׁ הֶפְרֵשׁ אִם הַכִּלָּיוֹן יִהְיֶה לְצַד מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים יִמְצָאוּן שֶׁלֹּא יִתְחַיְּבוּ כִּלָּיָה וְהֵם אוֹתָם שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לָעָנְשִׁין וְאִם יִהְיֶה הַכִּלָּיוֹן לְצַד כִּי נִחַם ה', קָטָן וְגָדוֹל שָׁם הוּא בִּכְלַל הַגְּזֵרָה וְלָזֶה אָמַר אֶמְחֶה וְגוֹ' כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם וּלְטַעַם זֶה אֵין נִמְלָט, וְלָזֶה אָמַר תֵּכֶף וּמִיָּד וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה', פֵּרוּשׁ לֹא לְצַד מַעֲשָׂיו כִּי בִּבְחִינַת הַחֲזָרָה שֶׁחָזַר ה' מִבְּרִיאַת הָאָדָם לֹא יַצִּילֶנּוּ הֱיוֹתוֹ צַדִּיק וְלָזֶה הֶצְרֵךְ לוֹמַר מָצָא חֵן וְלֹא מִחָאוּ. וְאֵין מִזֶּה הוֹכָחָה לוֹמַר כִּי לֹא הָיָה צַדִּיק כִּי הָגַם שֶׁהָיָה צַדִּיק לֹא תַּצִּילֶנּוּ צִדְקָתוֹ אֶלָּא בִּבְחִינַת הַחֵן שֶׁהִשִּׂיג מֵאֶמְצָעוּת בְּחִינַת הַמִּצְוֹת כִּי יֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי יֵשׁ מִצְוָה שֶׁתּוֹעִלְתָּהּ הִיא לְהַמְשִׁיךְ חֵן עַל הָאָדָם אוֹ בִּבְחִינַת ג' אוֹ ד' מִצְוֹת יְדוּעוֹת, וַה' לֹא הוֹדִיעַ תּוֹעֲלִיּוֹת הַמִּצְוֹת לַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ ז"ל (תַּנְחוּמָא עֵקֶב) שֶׁיָּרוּצוּ כָּל הָעוֹלָם לַתּוֹעֲלִיּוֹת וְזֶה נֹחַ זָכָה וּמָצָא הַחֵן גַּם שְׁמוֹ יַגִּיד כֵּן נֹחַ חֵן: תורה ח

חֲסָלַת פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית

המשך תהלים מעמוד ג

דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה
דְּבָרֶךָ׃ יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃
יט גֵּר אָנֹכִי בָּאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃
כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃
כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ
שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־
עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר
נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וִיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃
מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדְתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֵלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחֵם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכֶסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ
וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ׃ פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ׃ כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי׃ פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט׃ פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ׃ פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי׃ פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי

פִּקֻּדֶיךָ׃ פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃ צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃ צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי קִוּו רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי׃ צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי׃ קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר׃ נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃ קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי׃ קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְּחֻקֶּיךָ
תָמִיד׃ קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם׃ קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ׃ קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים׃ קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ׃ קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הַבִּינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ׃ קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃ קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן׃ קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ׃ קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ׃ צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃ קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃ קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ׃ קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם׃ ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃

קסב שָׁשׁ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֲבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד:
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ:
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי:
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק:
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֶּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה:

המשך ביאור למס' עירובין ליום חמישי עמ' ב

לטלטל מתוכו לים או מהים לתוכו, **דִּלְמָא אָמְרֵי** – שמא יבואו לומר **רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה הִיא, וְאָתֵי לְטַלְטוּלֵי כְּבוּלֵיהּ** – ויבואו לטלטל בכל הסלע כדין רשות היחיד, והרי באמת דינו ככרמלית לחומרא ואסור לטלטל בתוכו יותר מארבע אמות, וכדי שיתקיים איסור זה, התירו חכמים לטלטל ממנו לים ומהים לתוכו. שואלת הגמרא: **וּמַאי שְׁנָא** – מה שונים שני האיסורים זה מזה, מדוע הקילו באיסור דרבנן של הוצאה מרשות היחיד לכרמלית כדי שיתקיים איסור הטלטול בתוכו, הרי שניהם אסורים מדרבנן. עונה הגמרא: טלטול **בְּתוֹכוֹ** יותר מארבע אמות הוא דבר **שְׁכִיחַ**, ואם יתירו טלטול כזה, יבואו מתוך כך אף לטלטל ברשות הרבים יותר מארבע אמות שהוא איסור דאורייתא. אבל טלטול **מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם לְתוֹכוֹ**, הוא דבר **לֹא שְׁכִיחַ**, שאין שכיח שיהיה סלע גדול יותר מבית סאתים שיטלטלו מתוכו לים ולהיפך, ובדבר שאינו שכיח לא גזרו חכמים, ולכן לא אסרו לטלטל מסלע גדול יותר מבית סאתים אל הים ולהיפך.

הגמרא מביאה מעשה שהיו צריכים להביא דבר מבית לבית, ולא עירבו בחצר: **הַהוּא יְנוּקָא** – מעשה בתינוק שהיו צריכים למולו, **דְּאִשְׁתַּפִּיךְ חַמִּימֵיהּ** – שנשפכו בשבת המים החמים שהוכנו מבעוד יום לצורך רחיצתו קודם המילה. **אָמַר לְהוּ רַבָּה** לבני משפחתו של התינוק, **נַיְיתוּ לֵיהּ חַמִּימֵי מִגּוֹ בֵּיתָאי** – נביא לו מים חמים מתוך ביתי, שהוא באותה חצר של ביתו של התינוק. ורבה היה סבור שתיקנו את החצר והמבוי מערב שבת, ולכן התיר להוציא את המים מביתו לביתו של התינוק. אביי אף הוא התגורר באותה חצר, וידע שלא תיקנו את החצר והמבוי, והקשה על רבה: **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַבָּה, וְהָא לֹא עֲרֵבִינָן** – והרי לא עירבנו בני החצר עירובי חצירות. **אָמַר לֵיהּ** רבה לאביי, אם כן **נְסָמוֹךְ** להתיר להוציא את המים ולהעבירם מבית לבית **אַשִּׁיתּוּף** – על השיתוף שהניחו בני החצירות שבמבוי, כפי ששנינו (להלן עג:) 'ואם נשתתפו במבוי מותרים כאן וכאן', והיינו שעל ידי השיתוף במבוי, מותר לטלטל ולהוציא ממקום למקום בין במבוי ובין בחצירות שבמבוי, אף שלא עירבו עירובי חצירות. **אָמַר לֵיהּ** – חזר אביי והקשה לרבה, **וְהָא לֹא שַׁתְּפִינָן** – והרי גם לא שיתפנו במבוי, ואין על מה לסמוך להתיר את ההוצאה מבית לבית בחצר.

כיון שנודע לרבה שלא עירבו עירובי חצירות ולא שיתפו שיתופי מבואות, הורה היתר באופן אחר: **נֵימְרוּ לֵיהּ לְנָכְרִי לַיְיתֵי לֵיהּ** – יאמרו לו לגוי להביא את המים החמים לתינוק, ונתיר איסור אמירה לגוי כדי שיוכלו לקיים את ברית המילה. **אָמַר אַבַּיֵי, בְּעָאי לְאוֹתְבֵיהּ לְמַר** – רציתי להקשות לאדוננו רבה כיצד התיר זאת, **וְלֹא שַׁבְקָן רַב יוֹסֵף** – ורב יוסף לא הרשה לי להקשות לו, משום **דְּאָמַר רַב [יוֹסֵף אָמַר רַב] כַּהֲנָא, כִּי הֲוֵינָן בֵּי רַב יְהוּדָה** – כשלמדנו בבית מדרשו של רב יהודה, **הָוָה אָמַר לָן** – היה אומר לנו, כשרואים חכם שמורה היתר **בְּדָאוֹרַיְיתָא** – בדבר הנוגע לאיסור תורה, ולאחד מהתלמידים שלפניו יש מה להקשות על היתרו, **מוֹתְבִינָן תִּיוּבְתָּא** – מקשים את הקושיא **וְהָדַר עָבְדִינָן מַעֲשֶׂה** – ואחר כך יעשו מעשה על פי היתר החכם, כדי שלא יבואו לעבור על איסור תורה. אבל כשמורה להיתר בְּדבר הנוגע לאיסור **דְּרַבָּנָן, עָבְדִינָן מַעֲשֶׂה** – נותנים לעשות למעשה כהוראתו של החכם, **וְהָדַר מוֹתְבִינָן תִּיוּבְתָּא** – ולאחר המעשה מקשים על הוראתו כדי ללמוד אם אכן כך הוא הדין, שגם אם מתחילה הורה שלא כדין לא עברו אלא על איסור דרבנן בשוגג. וכיון שבמעשה זה הדבר נוגע לאיסור דרבנן של הוצאה וטלטול בחצר ללא עירוב ושיתוף, אין להקשות על ההוראה קודם המעשה.

ממשיך אביי ומספר: **לְבָתַר הָכִי** – לאחר שעשו מעשה כהוראתו של רבה, **אָמַר לִי** רב יוסף, **מַאי בָּעֵית לְאוֹתְבֵיהּ לְמַר** – מה רצית להקשות לאדוננו רבה. והשבתי לרב יוסף, **אַמְרִי** – הייתי מקשה **לֵיהּ** – לרבה, **[ממה דְּתַנְיָא], הַזָּאָה** של מי חטאת על טמא מת, אסור לעשותו בשבת באיסור **שְׁבוּת** – דרבנן, **וַאֲמִירָה לְנָכְרִי** לעשות מלאכה בשבת, אף היא אסורה באיסור **שְׁבוּת** – דרבנן,

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ג תשרי פרק כ, מפרק קח עד סוף פרק קיב	**יום רביעי - כ"ו תשרי** פרק כ, פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק
יום שני - כ"ד תשרי פרק כ, מפרק קיג עד סוף פרק קיח	**יום חמישי - כ"ז תשרי** פרק כ, מפרק קכ עד סוף פרק קלד
יום שלישי - כ"ה תשרי פרק כ, פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו	**יום שישי - כ"ח תשרי** פרק כ, מפרק קלה עד סוף פרק קלט
שבת קודש - כ"ט תשרי פרק כ מפרק קמ עד סוף פרק קמד	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ג תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 272, על כן אהוביי... עד עמ' קלז, יהי רצון:

עַל כֵּן, – לכן, **אֲהוּבַי אַחַי וְרֵעַי, אַל נָא תָּרֵעוּ הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת,** – לעשות, לפני התפלה או אחרי התפלה, מושב לצים רחמנא־ליצלן, **וּתְנוּ כָּבוֹד לַה' אֱלֹהֵיכֶם כְּטֶרֶם יַחְשֹׁךְ**[43], **דְּהַיְינוּ בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב כָּל יְמוֹת הַחֹל**[44], **לִלְמֹד בַּעֲשָׂרָה פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא אַגָּדָה שֶׁבְּסֵפֶר "עֵין יַעֲקֹב", שֶׁרֹב סוֹדוֹת הַתּוֹרָה גְּנוּזִין בָּהּ, וּמְכֻפֶּרֶת עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, כַּמְּבֹאָר בְּכִתְבֵי הָאֲרִיז"ל**[45], **וְהַנִּגְלוֹת שֶׁבָּהּ** – סודות התורה, הרי אמר, **גְּנוּזִין** באגדה שב"עין יעקב", והדברים הגלויים אודותם לומדים בחלק הנגלה של האגדה, **הֵן דַּרְכֵי ה' שֶׁיֵּלֵךְ בָּהֶם הָאָדָם, וְיֶשֶׁת עֵצוֹת בְּנַפְשׁוֹ כְּמֵלֵי דִּשְׁמַיָּא** – בעניני תורה ומצוות, **וּכְמֵלֵי דְּעַלְמָא,** – בעניני עולם, **וְכַיָּדוּעַ לְכָל חַכְמֵי לֵב. וְגַם לִלְמֹד מְעַט** – בין מנחה למעריב, **בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ' אֹרַח־חַיִּים הֲלָכוֹת הַצְּרִיכוֹת לְכָל אָדָם,** – שהרי החלק "אורח חיים" שב'שולחן ערוך' נחוץ לכל אחד לדעת הלכותיו, **וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל**[46]**: "כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם כּו'",** – מובטח לו שהוא בן עולם הבא", **שֶׁהֵן הֲלָכוֹת בְּרוּרוֹת וּפְסוּקוֹת הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה,** – לדעת איך לעשות בפועל, **כַּמְּבֹאָר בְּפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י זַ"ל שָׁם**[47]. – שב"הלכות" מתכוונת הגמרא להלכות ברורות, בלי השקלא־וטריא והמחלוקת שבדבר, כפי שרש"י מפרש במגילה לפני המאמר "כל השונה הלכות", אלא בנוגע להספד על "שונה הלכות" שלמד את ההלכות עצמן בלי השקלא־וטריא וכו', ובמס' נדה על מאמר זה עצמו מפרש רש"י, שאלו הן משניות, ברייתות והלכה למשה מסיני, שגם הן בלי השקלא־וטריא של הגמרא, ועל־דרך־זה בנוגע ל'שולחן ערוך' הכוונה להלכות פסוקות ברורות הנוגעות למעשה.

וּבְשַׁבָּת קֹדֶשׁ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה - יַעַסְקוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת, כִּי "הִלְכְתָא רַבְּתָא לְשַׁבְּתָא", – שבת היא הלכה גדולה, ישנן הרבה הלכות שיש לדעתן בנוגע לשבת, **וּבְקַל יָכוֹל הָאָדָם לְכָשֵׁל בָּהּ חַס־וְשָׁלוֹם, אֲפִלּוּ בְּאִסּוּר כָּרֵת וּסְקִילָה, מֵחֲסָרוֹן יְדִיעָה,** – של הדינים, **וְ"שִׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלֶה זָדוֹן" חַס־וְשָׁלוֹם,** – כשעושים איסור מבלי לדעת שזה איסור, ואי הידיעה הוא מפני שלא למד – נחשב הדבר כאילו עשה זאת במזיד חס־ושלום, כפי שהמשנה אומרת באבות[48]. הרי שאפילו באיסורים של כרת וסקילה יכולים להיכשל חס־ושלום כשלא יודעים הלכות שבת, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּאִסּוּרֵי דִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁרַבּוּ כְּמוֹ רַבּוּ לְמַעְלָה, וּבִפְרָט בְּאִסּוּרֵי מֻקְצֶה דִּשְׁכִיחֵי טוּבָא,** – הקורים לעתים קרובות מאד, **וַחֲמוּרִים דִּבְרֵי סוֹפְרִים** – דמדרבנן, **יוֹתֵר מִדִּבְרֵי תּוֹרָה**[49], **כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[50]**, שֶׁכָּל הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים אֲפִלּוּ בְּאִסּוּר קַל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם,** – שהחכמים אסרוהו, **כְּמוֹ הָאוֹכֵל קֹדֶם תְּפִלַּת עַרְבִית וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה, **חַיָּב מִיתָה כְּעוֹבֵר עַל חֲמוּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה**[51]. – על־כל־פנים נוגע הדבר מאד ללמוד ולדעת הלכות ודיני שבת, אשר לכן ילמדו הלכות שבת בעלות המנחה של שבת, **וְכָל יָחִיד אַל יִפְרֹשׁ עַצְמוֹ מִן הַצִּבּוּר** – בשעה שהציבור לומד הלימודים האמורים ב"עין

אגרת הקדש

על כן אהוביי אחיי

ורעיי אל נא תרעו הרעה הגדולה הזאת ותנו כבוד לה' אלהיכם בטרם יחשך דהיינו בין מנחה למעריב כל ימות החול ללמוד בעשרה פנימיות התורה שהיא אגדה שבס' ע"י שרוב סודות התורה גנוזין בה ומכפרת עונותיו של אדם כמבואר בכהאריז"ל והנגלות שבה הן דרכי ה' שילך בהם האדם וישית עצות בנפשו במילי דשמיא ובמילי דעלמא וכידוע לכל חכמי לב וגם ללמוד מעט בשו"ע או"ח הלכות הצריכות לכל אדם וע"ז ארז"ל כל השונה הלכות בכל יום כו' שהן הלכות ברורות ופסוקות הלכה למעשה כמבואר בפרש"י ז"ל שם ובשבת קדש בעלות המנחה יעסקו בהל' שבת כי הלכתא רבתא לשבתא ובקל יכול האדם ליכשל בה ח"ו אפילו באיסור כרת וסקילה מחסרון ידיעה ושגגת תלמוד עולה זדון ח"ו ואצ"ל באיסורי דברי סופרים שרבו כמו רבו למעלה ובפרט באיסורי מוקצה דשכיחי טובא וחמורים ד"ס יותר מד"ת כמ"ש רז"ל שכל העובר על דברי חכמים אפילו באיסור קל של דבריהם כמו האוכל קודם תפלת ערבית וכה"ג חייב מיתה כעובר על חמורות שבתורה וכל יחיד אל יפרוש עצמו מן הציבור אפילו ללמוד

---

43. ע"פ ל' הכתוב - ירמי' יג, טז. **44.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "י"ל הא דאינו מתחיל בנוגע לתפלה הא', שחרית - כי אז הרי דין מפורש הוא בשו"ע (ספ"ט ס"ד) דאסור לעסוק בצרכיו קודם התפלה, וכן שלאחרי' צ"ל ת"ת דרבים, מביהכנ"ס לביהמ"ד (סקנ"ה ס"א)". **45.** ראה הלכות ת"ת לאדמו"ר הזקן פ"ב ה"ב ובנסמן שם (בהוצאת קה"ת). הקדמת הרמב"ן לשיר השירים. **46.** מגילה כח, ב. נדה עג, א. **47.** ראה ט"ז יו"ד סרמ"ו סק"ב. **48.** פרק ד' משנה י"ב. **49.** ירושלמי ברכות פ"א ה"ד. **50.** ברכות ד, ב. **51.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי קמ"ל - טובא קמ"ל שלא כהדעות דלהפלגה וגוזמא כוונתו. וראה שו"ע אדה"ז סס"ג ס"ה. שד"ח כללים ע' 386. פאת השדה ח, טו - בארוכה. אנציק' תלמודית יד ע' תקצט ואילך".

יעקב", "שולחן ערוך" וכדומה, **אֲפִלּוּ לִלְמֹד עִנְיָן אַחֵר,** – גם כן אל יפרוש היחיד מן הציבור, **כִּי־אִם** – יצטרף **בַּדָּבָר שֶׁהַצִּבּוּר עֲסוּקִין בּוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יֵצֵא הַחוּצָה** – בשעה שהציבור לומד **אִם לֹא יִהְיוּ עֲשָׂרָה מִבַּלְעָדוֹ, וְעָלָיו** – על מי שיוצא החוצה, **אֲנִי** – רבנו הזקן, **קוֹרֵא הַפָּסוּק**[52]**: "וְעוֹזְבֵי ה' – אלה שעוזבים תורתו של ה', יִכְלוּ כוּ", כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[53] **עַל כָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, כִּי אֵין קְדֻשָּׁה בִּקְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, דְּ"אוֹרַיְתָא וְקִדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד".** – התורה והקדוש־ברוך־הוא הם דבר אחד, שלכן, למרות שרבותינו ז"ל אמרו זאת רק לגבי דבר שבקדושה, שבהם הענין של עשרה מישראל (מנין) הוא **תנאי** שבלעדו אי אפשר לומר אותו דבר שבקדושה, מה־שאין־כן בלימוד תורה הרי אין זה תנאי שמן ההכרח שיהיו עשרה, זה רק עילוי כשעשרה מישראל הם ביחד – בכל זאת, כיוון שאין קדושה בקדושת התורה, וכשעשרה מישראל לומדים תורה ביחד הם הרי ממשיכים כאמור לעיל, את הבחינה הגבוהה של קדושה והשראת השכינה – לכן מי שיוצא החוצה ובגלל זה לא נשאר "ציבור" בשעת הלימוד, הוא על־דרך מי שהולך מדבר שבקדושה ועל־ידו מופרע הדבר שבקדושה. **וְ"כָל הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר כוּ",** – אינו זוכה לראות בנחמת הציבור[54]**, וְשׁוֹמֵעַ לִי** – אומר רבנו הזקן, **יִשְׁכּוֹן בֶּטַח, וּבְיָמָיו וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה, וִירוּשָׁלַיִם תִּשְׁכֹּן לָבֶטַח**[55]**, אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:**

אגרת הקדש

ענין אחר כ"א בדבר שהציבור עסוקין בו ואצ"ל שלא יצא החוצה אם לא יהיו עשרה מבלעדו ועליו אני קורא הפסוק ועוזבי ה' יכלו כו' כמשארז"ל על כל דבר שבקדושה. כי אין קדושה כקדושת התורה דאורייתא וקוב"ה כולא חד. וכל הפורש מן הציבור כו' ושומע לי ישכון בטח ובימיו ובימינו תושע יהודה וירושלים תשכון לבטח אמן כן יהי רצון:

יום שני כ"ד תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 274, כד אהוביי אחיי... עד עמ' קלח, בלבותם:

כד. באגרת הקדושה הקודמת, סימן כ"ג, הסביר רבנו הזקן ההפלאה הגדולה, בהשראת השכינה, כשעשרה מישראל לומדים תורה ביחד או עושים מצוה ברבים, ולכן (אמר) "רע בעיני המעשה" שיכול לקרות, שגם אלה אשר "נגשים אל ה' הגשה זו תפלה", שעוסקים בעבודת התפלה, ובכל זאת לפני או אחרי התפלה נעשה מושב לצים מפני שלא לומדים תורה, ולכן תבע לעשות קביעות ברבים ללמוד "עין יעקב" ו"שולחן ערוך" הלכה למעשה בין מנחה למעריב. לאחר האגרת האמורה, באה האגרת הקדושה סימן כ"ד, בה תובע רבנו הזקן בצורה חריפה מדוע ישנם כאלה שמדברים בשעת התפלה. ואין הכוונה לדברים בטלים, אלא אפילו כשמדברים בתוכן של "סיפור בצרכיו", הוא מדבר אודות דברים הנצרכים לו, ואם היה מדבר בהם בזמן אחר (שלא בשעת התפלה) לא היה בזה משום חטא. שכן, הוא **צריך** לדבר אודות דברים אלה: אך אם הוא מדבר אותם בשעת התפלה, אומר רבנו הזקן, שהוא מראה בכך שאין הוא רוצה להתבונן ולראות את ההתגלות האלקית שהקדוש־ברוך־הוא מתגלה בשעת התפלה.

רבנו הזקן מביא דוגמה לכך, כמו למשל במלך למטה שבדרך כלל כבודו וגדולתו מוחבאים בחדרי חדרים, ורבים מחכים ימים ושנים שיעלה בידם לראות אותו, וכשעלה ברצון המלך לצוות להכריז בכל רחבי ממלכתו שיתאספו בזמן מסויים, והוא יראה להם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו, הרי מי שעומד אז מן הצד ואינו מתעניין לראות את המלך – עד כמה מטופש הוא נראה בעיני הכל, וגם יש בכך משום בזיון למלך, שאין המלך חשוב בעיניו לשאוף נחת ותענוג מההסתכלות בכבודו ובתפארת גדולתו, וחשוב לו יותר לספר ולדבר אז בענינים הנחוצים לו. יתירה מזו, הוא מתחייב בנפשו למלך בהראותו עלבונו ובזיונו כלפי המלך בעיני כל.

כך הדבר בנמשל, בענין התפלה, שמלך מלכי המלכים צווה לקבוע זמני התפלה בהם הוא מתגלה לכל דורשי שמו על ידי התבוננותם בגדולתו של הקדוש־ברוך־הוא. וגם כאן הרי זה כאילו צווה המלך להכריז **בכל** רחבי ממלכתו, שכן זמני התפלה הם עת רצון גם למעלה וגם למטה, כפי שרבנו הזקן אומר בפרק י"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", ששעת התפלה היא זמן של "מוחין דגדלות" למעלה, ולמטה היא "שעת הכושר" לכל אדם – הרי זו קריאה בכל רחבי מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא. ועל האדם רק להכין עצמו שיוכל "לקבל" התגלות זו – על ידי התבוננותו בגדולת הקדוש־ברוך־הוא בשעת התפלה, וכפי שרבנו הזקן פירש בתורה קצרה את המאמר[1] "אם כיוון לבו יצא", אם פתח חלון בלבו, "כיוון" מלשון "וכוין פתיחין ליה" הכתוב בתפלתו של דניאל[2] שהכוונה היא שחלונות היו פתוחים אצלו – כך כאן הכוונה ב"אם כיוון לבו" היא, שפתח חלון בלבו שיוכל להאיר דרכו בלבו ההתגלות המאירה במוח על ידי ההתבוננות בגדולת ה'.

וכאשר מישהו מדבר אז בעניניו הוא, ויהיו אלה גם דברים הנחוצים לו, הוא מראה – כאמור לעיל – שאין הוא רוצה לראות התגלות המלך שישנה בשעת התפלה, ויתירה מזו, זהו בזיונו של המלך ולפני עיני כל. לכן מסיים רבנו הזקן בגזירת גזירה שלא לדבר שום "שיחה בטילה" מהשעה שהחזן מתחיל בתפלה עד לסוף הקדיש האחרון שאחרי

---

52. ישעי' א, כח. **53.** ברכות ח, א. ירושלמי מגילה פ"ד ה"ד. **54.** מסכת שמחות ב, י. אבל שם מדרכי ציבור. ועיין רמב"ם הלכות אבל פ"א ה"י. **55. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "השייכות כאן - אולי - ע"פ תענית (יא, א) דהמצער עצמו עם הצבור רואה בנחמת הצבור. ולהעיר מברכות ל, רע"א". **1.** ברכות יג, א. **2.** דניאל ו, יא.

התפלה. ומי שיעבור על כך במזיד ישב על הקרקע ויבקש משלשה אנשים להתיר לו הנידוי שלמעלה. אך, זה רק בשעה שהוא עושה זאת במזיד, לא כאשר שכח או שהתפרצו מפיו כמה מלים, שאז לא חל עליו מלכתחילה ענין הנידוי, ורבנו הזקן מסיים ב"הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם".

אגרת הקדש

כד אהוביי אחיי אל נא תרעו ריעים האהובים ליוצרם ושנואים ליצרם ואל יעשה אדם עצמו רשע שעה אחת לפני המקום אשר בחר בה מכל היום להקהל ולעמוד לפניו בשעה זו שהיא עת רצון לפניו להתגלות לבוא אל המקדש מעט לפקוד לשכינת כבודו השוכן אתם בתוך טומאותם ולהמצא לדורשיו ומבקשיו ומייחליו והמספר בצרכיו מראה בעצמו שאינו חפץ להתבונן ולראות בגילוי כבוד מלכותו ונעשה מרכבה טמאה לכסיל העליון שנאמר עליו לא יחפוץ כסיל בתבונה כו' כמ"ש הזהר והאריז"ל דהיינו שאינו חפץ להתבונן ולראות ביקר תפארת גדולתו של מלך מה"מ הקב"ה הנגלות למעלה בשעה זו וגם למטה אל החפצים להביט אל כבודו וגדלו המתעטף ומתלבש בתוך תיבות התפלה הסדורה בפי כל ומתגלה לכל אחד לפי שכלו ושורש נשמתו כדכתיב לפי שכלו יהולל איש יהלל כתיב ומלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא שדרך המלך להיות חביון עוזו בחדרי חדרים וכמה שומרים על הפתחים (עד) אשר כמה וכמה מצפים ימים ושנים לראות עוזו וכבודו וכשעלה רצונו להתגלות לכל והעביר קול בכל מלכותו להקהל ולעמוד לפניו להראותם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו מי שעומד לפניו ואינו חושש לראותו ומתעסק בצרכיו כמה גרוע וסכל ופתי הוא ונמשל כבהמות נדמה בעיני כל הבריות וגם הוא בזיון המלך בהראותו לפניו שאינו ספון בעיניו לקבל נחת ושעשועים מהביט אל כבודו ויפיו יותר מעסק צרכיו וגם הוא מתחייב בנפשו למלך על הראות קלונו ובזיונו את המלך לעין כל רואה וע"ז נאמר וכסילים מרים קלון כלומר אף שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְהִתְבּוֹנֵן וְלִרְאוֹת בִּיקָר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הַנִּגְלוֹת לְמַעְלָה בְּשָׁעָה זוֹ, – ששעת התפלה היא הרי עת רצון למעלה, וְגַם – זה נתגלה לְמַטָּה אֶל הַחֲפֵצִים – ברצון פנימי, לְהַבִּיט אֶל כְּבוֹדוֹ וְגָדְלוֹ, הַמִּתְעַטֵּף וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹךְ תֵּבוֹת הַתְּפִלָּה הַסְּדוּרָה בְּפִי כֹּל, וּמִתְגַּלֶּה לְכָל אֶחָד לְפִי שִׂכְלוֹ – והבנתו, וְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, כִּדְכְתִיב: – כמו שכתוב[9]: "לְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל אִישׁ" - "יְהֻלָּל" כְּתִיב; – בלי וא"ו – שמשמעותו, שבהתאם לשכלו ולהבנתו בגדולת הקדוש־ברוך־הוא, מהלל האדם את הקדוש־ברוך־הוא בשעת התפלה, וּמַלְכוּתָא דְּרָקִיעַ כְּעֵין מַלְכוּתָא דְּאַרְעָא[10], – מלכות השמים דומה למלכות על הארץ, להנהגת המלכות למטה, שֶׁדֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לִהְיוֹת "חֶבְיוֹן עֻזּוֹ"[11] בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, וְכַמָּה שׁוֹמְרִים עַל הַפְּתָחִים, (עַד) אֲשֶׁר כַּמָּה וְכַמָּה מְצַפִּים יָמִים וְשָׁנִים לִרְאוֹת עֻזּוֹ וּכְבוֹדוֹ, וּכְשֶׁעָלָה רְצוֹנוֹ לְהִתְגַּלּוֹת לַכֹּל, וְהֶעֱבִיר קוֹל בְּכָל מַלְכוּתוֹ לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד לְפָנָיו, לְהַרְאוֹתָם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וִיקַר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ, מִי שֶׁעוֹמֵד לְפָנָיו וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִרְאוֹתוֹ וּמִתְעַסֵּק בִּצְרָכָיו - כַּמָּה גָּרוּעַ וְסָכָל וּפֶתִי הוּא, וְנִמְשָׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמֶה בְּעֵינֵי כָּל הַבְּרִיּוֹת. וְגַם הוּא בִּזְיוֹן הַמֶּלֶךְ - בְּהַרְאוֹתוֹ לְפָנָיו שֶׁאֵינוֹ – שהמלך אינו סָפוּן – חשוב בְּעֵינָיו לְקַבֵּל נַחַת וְשַׁעֲשׁוּעִים מֵהַבִּיט אֶל כְּבוֹדוֹ וְיָפְיוֹ, יוֹתֵר מֵעֵסֶק צְרָכָיו. וְגַם הוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ לַמֶּלֶךְ, עַל הַרְאוֹת קְלוֹנוֹ וּבִזְיוֹנוֹ אֶת הַמֶּלֶךְ לְעֵין כָּל רוֹאֶה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר[12]: "וּכְסִילִים מֵרִים

אֲהוּבַי אַחַי, אַל נָא תָּרֵעוּ, רֵעִים הָאֲהוּבִים לְיוֹצְרָם וּשְׂנוּאִים לְיִצְרָם, – צריכים הרי לעשות מה שהאוהב (הבורא) רוצה, ולא מה שהשונא (היצר הרע) רוצה, וְאַל יַעֲשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ רָשָׁע שָׁעָה אַחַת – השעה היחידה והמיוחדת של תפלה, לִפְנֵי הַמָּקוֹם, – לפני הקדוש־ברוך־הוא, אֲשֶׁר – הקדוש ברוך הוא, בָּחַר בָּהּ מִכָּל הַיּוֹם, לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד[3] לְפָנָיו בְּשָׁעָה זוֹ, – של תפלה, שֶׁהִיא עֵת רָצוֹן לְפָנָיו, לְהִתְגַּלּוֹת לָבוֹא אֶל הַ"מִּקְדָּשׁ מְעַט", – "בית המקדש" הקטן, כפי שנקרא בית הכנסת בו יהודים מתפללים[4], לִפְקֹד לִשְׁכִינַת כְּבוֹדוֹ, הַשּׁוֹכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאוֹתָם[5], – שגם במצב של גלות ושל טומאה – שוכנת בכל זאת השכינה עם בני ישראל, הרי בשעת הרצון של תפלה, בא כביכול הקדוש־ברוך־הוא לבקר את השכינה השוכנת איתם, וּלְהִמָּצֵא לִדּוֹרְשָׁיו וּמְבַקְּשָׁיו וּמְיַחֲלָיו. – ובעת רצון זו שהיא שעת התפלה, הרי וְהַמְסַפֵּר בִּצְרָכָיו - מַרְאֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְהִתְבּוֹנֵן וְלִרְאוֹת בְּגִלּוּי כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, וְנַעֲשָׂה מֶרְכָּבָה טְמֵאָה – נעשה בטל כמו מרכבה לַכְּסִיל הָעֶלְיוֹן, – לקליפה, הנקראת "כסיל העליון", שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו[6]: "לֹא יַחְפֹּץ כְּסִיל בִּתְבוּנָה כו'", כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַזֹּהַר[7] וְהָאַר"י זַ"ל[8], דְּהַיְנוּ

---

3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר ממחז"ל אין עמידה אלא תפלה (ברכות ו, ב)". **4.** מגילה כט, א. **5.** אחרי טז, טז. וראה תניא פמ"ה. **6.** משלי יח, ב. **7.** ראה זח"א קעט, א. **8.** ראה רמ"ז לזח"א שם. **9.** משלי יב, יח. **10.** ברכות נח, א. **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקו"ת (דרושי יוהכ"פ - סד"ה שבת שבתון) בי' דרגת חביון עוזו למע' שמזה מובן למטה, כביכול". **12.** משלי ג, לה.

קָלוֹן", כְּלוֹמַר: אַף שֶׁהוּא כְּסִיל - לֹא יִהְיֶה "מֵרִים קָלוֹן", שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה הַקָּלוֹן לְעֵין כֹּל. – ועל הראותו קלונו של המלך לעיני כל, הוא הרי לא רק מבזה את המלך אלא מתחייב בנפשו למלך. וְעַל כֵּן – ולכן, קָבְעוּ חַז"ל בַּתְּפִלָּה: – שעליה להיות כְּאִלּוּ עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ[13]. – שבאמת הוא הרי עומד לפני מלך מלכי המלכים, אם־כן מדוע אומרים "באילו" עומד לפני המלך? אלא, הכוונה היא: עַל־כָּל־פָּנִים יִהְיֶה מַרְאֶה בְּעַצְמוֹ כְּאִלּוּ עוֹמֵד כּוֹ' – לפני המלך, כך יראה עצמו לְעֵין כָּל רוֹאֶה בְּעֵינֵי בָּשָׂר אֶל מַעֲשָׂיו וְדִבּוּרָיו, – שכל אחד יראה שמעשיו ודיבוריו הם כפי שהם צריכים להיות כשהוא עומד לפני המלך, אַף שֶׁאֵין לוֹ מַחֲשָׁבָה לַכְּסִיל. – להרגיש במחשבתו שבעמדו בתפלה הוא עומד לפני המלך, וְעַל זֶה הָעָנְיָן – שעומדים לפני המלך שקבע זמן זה להתגלות לכל הדורשים אותו, נִתְקַן[14] כָּל הַתְּפִלּוֹת, לַמִּתְבּוֹנֵן בָּהֶם הֵיטֵב. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מַרְאֶה כֵּן - מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. וְעָלָיו אָמְרוּ בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[15]: "דְּאַנְהִיג קְלָנָא בְּתִקּוּנָא עִלָּאָה – הוא מכניס קלון בתיקון העליון, וְאַחֲזֵי פְּרוּדָא, – ומראה היפרדות (מקדושה) וְלֵית לֵיהּ חֵלְקָא בְּאֶלָּהָא דְּיִשְׂרָאֵל", – ואין לו, חלק באלקי ישראל, דַּחֲמָנָא־לְצַלַּן. – עַל כֵּן – לכן, אומר רבנו הזקן, שֶׁלִּיחוּתֵיהוּ דְּרַז"ל קָא עָבִידְנָא, – מקיים אני שליחותם של רבותינו ז"ל, לְגָזֹר גְּזֵרָה[16] שָׁוָה לְכָל נֶפֶשׁ, שֶׁלֹּא לְשׂוֹחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה מִשֶּׁיַּתְחִיל הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר – החזן, לְהִתְפַּלֵּל הַתְּפִלָּה עַד גְּמַר קַדִּישׁ בַּתְרָא, – עד סוף הקדיש האחרון, שַׁחֲרִית עַרְבִית וּמִנְחָה[17] וְכוּ'. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בְּזָדוֹן - יֵשֵׁב עַל הָאָרֶץ וִיבַקֵּשׁ מִשְּׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים שֶׁיִּתֵּירוּ לוֹ נִדּוּי שֶׁלְּמַעְלָה, – שמגיע למי שעובר על גזירה שגזרו, "וְשָׁב – יעשה תשובה, שלא לדבר יותר בשעת התפלה, וְרָפָא לוֹ", וְלֹא חָל עָלָיו שׁוּם נִדּוּי לְמַפְרֵעַ כָּל עִקָּר, – לא זו בלבד שיירפא מהנידוי על להבא, אלא תשובה זו גורמת שמלכתחילה לא היה עליו שום נידוי, כִּי מִתְּחִלָּתוֹ לֹא חָל – הנידוי, כִּי־אִם עַל הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים, שֶׁאֵינָם חוֹשְׁשִׁים כְּלָל לְבַקֵּשׁ כַּפָּרָה מִן הַשָּׁמַיִם וּמִן הַבְּרִיּוֹת עַל הֶעָוֹן פְּלִילִי הַזֶּה. וְגַם דַּוְקָא כְּשֶׁמְּדַבְּרִים בְּזָדוֹן בְּשַׁבָּת נֶפֶשׁ, וְלֹא עַל הַשּׁוֹכֵחַ אוֹ שֶׁנִּזְרְקוּ מִפִּיו כַּמָּה תֵּבוֹת בְּלֹא מִתְכַּוֵּן, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הַתָּרָה כְּלָל, – שיתירו לו את הנידוי, ומי שידבר במזיד ויאמר שהיה זה שלא במתכוין וכו' – עליו הוא אומר: "וּבוֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת אֱלֹקִים צַדִּיק"[18], "הֵטִיבָה ה' לַטּוֹבִים – לאלה שעושים טוב ושומרים עצמם מלדבר כלל, וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם"[19]: – שלא חשבו בלבם לדבר, אלא נזרקו מפיהם כמה תיבות שלא במתכוין – גם להם יעשה ה' טוב.

אגרת הקדש

שהוא כסיל לא יהי' מרים קלון שיהי' נראה הקלון לעין כל. וע"כ קבעו חז"ל בתפלה כאלו עומד לפני המלך עכ"פ יהי' מראה בעצמו כאלו עומד כו' לעין כל רואה בעיני בשר אל מעשיו ודיבוריו אף שאין לו מחשבה לכסיל וע"ז הענין נתקן כל התפלות למתבונן בהם היטב ומי שאינו מראה כן מתחייב בנפשו ועליו אמרו בזהר הק' דאנהיג קלנא בתקונא עילאה ואחזי פרודא ולית ליה חולקא באלהא דישראל ר"ל ע"כ שליחותייהו דרז"ל קא עבידנא לגזור גזירה שוה לכל נפש שלא לשוח שיחה בטלה משיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה עד גמר קדיש בתרא שחרית ערבית ומנחה וכו'. והעובר ע"ז בזדון ישב על הארץ ויבקש מג' אנשים שיתירו לו נידוי שלמעלה ושב ורפא לו ולא חל עליו שום נידוי למפרע כל עיקר כי מתחלתו לא חל כ"א על המורדים והפושעים שאינם חוששים כלל לבקש כפרה מן השמים ומן הבריות על העון פלילי הזה. וגם דוקא כשמדברים בזדון בשאט נפש ולא על השוכח או שנזרקו מפיו כמה תיבות בלא מתכוין שא"צ התרה כלל ובוחן לבות וכליות אלקים צדיק. הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם:

יום שלישי כ"ה תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלח, כה להבין אמרי... עד עמ' 276, לו וגו'.

כה. תוכנה של אגרת הקודש, סימן כ"ה, הוא ביאור על תורה של הבעל־שם־טוב, שנדפסה בספר "צוואת הריב"ש" (סימן ק"ב בהוצאת קה"ת משנת תשל"ה), בה מדובר איך כל דבר הוא התפשטות מהקדוש־ברוך־הוא באמצעות המדות אהבה ויראה, אלא שיכול להיות שהאהבה או היראה הן בגלות וכו'.

בהמשך כתוב שם, שכך הדבר גם כשהוא שומע מישהו מדבר בשעה

---

13. ברכות לג, א. **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לברר בשאר הדפוסים הצ"ל 'נתקנו'". **15.** ח"א קלא, ב. **16.** עיין סמ"ק סוף סימן יא. **17.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "נ"ל בדא"פ לתרץ הסדר: שחרית ערבית ו(אפילו) מנחה, היינו, אפילו בתפלת מנחה שבאה בהמשך לתפלת שחרית (שלכן אצ"ל ק"ש עוה"פ), ג"כ כל כך חמורה הפסק שיחה (ואף שמפסיק בפשטות בין ק"ש דשחרית ששייכת גם למנחה - למנחה)". **18.** ל' הכתוב - תהלים ז, י. **19.** ל' הכתוב - תהלים קכה, ד.

שהוא מתפלל, יחשוב לעצמו "לשם מה הביא אותי הקדוש־ברוך־הוא כאן שהלז ידבר בשעת תפילתי, הרי זה הכל בהשגחה פרטית", אלא, הדיבור הוא השכינה והיא (השכינה) "שרתה" (כך כתוב שם **הלשון**, אך כפי שיסביר רבנו הזקן (באגרת זו) הלשון המתאימה היא לא "שרתה" כי־אם "נתלבשה") בפיו של אותו אדם, כדי שאתחזק בעבודת התפלה, ובפרט (כתוב שם להלן) אם המדבר הוא גוי או קטן, הרי יוצא שהשכינה צמצמה את עצמה כביכול בסוג אדם כזה, צריך הדבר בודאי להביא אותו לזירוז יתר בעבודתו. כפי הנראה, התנכלו מנגדי תורת החסידות למאמר זה של הבעל־שם־טוב האומר שהשכינה **שרתה** בגוי המדבר בשעה שיהודי מתפלל – הדבר היה קשה בעיניהם, לומר ענין של השראה (או אפילו התלבשות) של השכינה בגוי וכו'. ענין זה בא רבנו הזקן להסביר באגרת זו, בהקדמת ביאור מאמר רבותינו ז"ל "כל הכועס כאילו עובד עבודה־זרה" – שעל יהודי לדעת שכל דבר הוא מהקדוש־ברוך־הוא, וכשהלז הכה אותו או דיבר דיבורים העלולים להביאו לידי כעס, התלבשה בזה הארה מהשכינה המחיה כל נברא כולל גם אותו אדם, בשעת מעשה, כשהכה אותו או כשדיבר אותם דיבורים.

אגרת הקדש

כה להבין אמרי בינה מ"ש בספר הנק' צוואת ריב"ש הגם שבאמת אינה צוואתו ולא ציוה כלל לפני פטירתו רק הם לקוטי אמרותיו הטהורות שלקטו לקוטי בתר לקוטי ולא ידעו לכוין הלשון על מתכונתו. אך המכוון הוא אמת לאמיתו. והוא בהקדים מארז"ל כל הכועס כאילו עובד עכו"ם וכו'. והטעם מובן ליודעי בינה לפי שבעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה כי אילו היה מאמין שמאת ה' היתה זאת לו לא היה בכעס כלל ואף שבן אדם שהוא בעל בחירה מקללו או מכהו או מזיק ממונו ומתחייב בדיני אדם ובדיני שמים על רוע בחירתו אעפי"כ על הניזק כבר נגזר מן השמים והרבה שלוחים למקום ולא עוד אלא אפילו בשעה

וכפי שהוא מביא ראיה על כך ממה שאמר דוד המלך כששמעי בן גרא קילל אותו: "ה' אמר לו קלל", שלמרות שאין אנו מוצאים שהקדוש־ברוך־הוא יאמר זאת לשמעי, אך הרי כיוון שרוח פיו יתברך החיה בשעת מעשה את שמעי ונתן לו **הכוח** לדבר אותם דיבורים, הוא קורא לכך "ה' **אמר** לו קלל", וכפי שרבנו הזקן מסביר בפרוטרוט ענין התלבשות הארת השכינה גם בקליפות וכו'. מה שאין רבנו הזקן מביא מאמרו של הבעל־שם־טוב והקושיא האמורה שהקשו עליו – אפשר אולי לומר, על־דרך מה שאנו מוצאים בסיפורי מאסרו של רבנו הזקן, שמסר נפשו בפועל ממש שלא להיות נפרד חס־ושלום מתנועה של הבעל־שם־טוב, אף לא לשעה קלה ואף לא למראית עין[1], כך גם בענייננו, שרבנו הזקן נזהר גם שלא להזכיר ענין של קושיא על תורת הבעל־שם־טוב, אלא הוא מסביר את הענין, ובמילא מתורצת הקושיא שהקשו על כך.

לְהָבִין אִמְרֵי בִינָה, – בהבנה של תורה, על־דרך הלשון במשלי[2], ועל־דרך מאמר הגמרא[3]: "אל"ף־בי"ת – אלף בינה", מפרש רש"י: למוד תורה, **מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסֵּפֶר הַנִּקְרָא "צַוָּאַת רִיבַ"שׁ",** – צוואתו של רבי ישראל בעל־שם (טוב) – כך נקרא הספר, **הֲגַם שֶׁבֶּאֱמֶת אֵינָהּ צַוָּאָתוֹ כְּלָל**[4], **וְ** – הבעל־שם־טוב, **לֹא צִוָּה כְּלָל לִפְנֵי פְּטִירָתוֹ, רַק** – הענינים שבספר, **הֵם לִקּוּטֵי אִמְרוֹתָיו הַטְּהוֹרוֹת** – על־דרך "טהורה היא" הנאמר לגבי הנשמה, המציין מדריגת הנשמה שב"אצילות"; "טהורה" מלשון "בעצם השמים לטוהר"[5], **שֶׁלִּקְּטוּ לִקּוּטֵי בָּתַר לִקּוּטֵי,** – כלומר, שלא אחד ליקט את הדברים, אלא היו כמה וכמה שליקטו אימרות מתורת הבעל־שם־טוב. "לקוטי בתר לקוטי" הוא לשון במסכת תענית[6], **וְלֹא יָדְעוּ לְכַוֵּן הַלָּשׁוֹן עַל מַתְכֻּנְתּוֹ,** – שתבטא במדויק את תוכן הענין, כפי שיסביר להלן, שהבעל־שם־טוב היה אומר תורתו בשפת אידיש, ואילו התורות שבספר "צוואת הריב"ש" לשונן לשון הקודש, **אַךְ הַמְכֻוָּן הוּא אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ.** – וזאת מתחיל רבנו הזקן להסביר המאמר המובא ב"צוואת הריב"ש" סימן ק"כ: **וְהוּא,** – המאמר יוסבר, **בְּהַקְדִּים מַאֲמַר רַז"ל**[7]: **"כָּל הַכּוֹעֵס כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹ"ם וְכו'",** – מדוע הכועס הוא כאילו עובד עבודה זרה, **מוּבָן לְיוֹדְעֵי בִינָה**[8], **לְפִי שֶׁבְּעֵת כַּעֲסוֹ נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ הָאֱמוּנָה;** – בהקדוש־ברוך־הוא והשגחתו, שהיא השגחה פרטית על כל נברא ונברא, **כִּי אִלּוּ הָיָה מַאֲמִין שֶׁמֵּאֵת ה' הָיְתָה זֹאת לוֹ** - הדיבורים או המעשים שהביאו אותו לידי כעס – שהם באו מהקדוש־ברוך־הוא, **לֹא הָיָה בְּכַעַס כְּלָל.** – על מי שדיבר אותם דיבורים או עשה אותם מעשים. **וְאַף שֶׁבֶּן־אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל בְּחִירָה מְקַלְּלוֹ אוֹ מַכֶּהוּ אוֹ מַזִּיק מָמוֹנוֹ, וּמִתְחַיֵּב בְּדִינֵי אָדָם וּבְדִינֵי שָׁמַיִם עַל רֹעַ בְּחִירָתוֹ** – שבחר לעשות מעשים רעים אלה, לקללו או להכותו וכו', הרי, לבאורה, אי אפשר לומר שהוא לא אשם, מפני שהוא שליח בלבד של הקדוש־ברוך־הוא והשגחתו; וראיה לדבר, שהרי הוא מחוייב בדיני אדם ובדיני שמים? **אַף־עַל־פִּי־כֵן, עַל הַנִּזָּק כְּבָר נִגְזַר מִן הַשָּׁמַיִם,** – שיינזק באותו נזק, ואם אותו אדם לא היה עושה זאת מפני שלא היה רוצה לבחור בבחירתו להרע להלז, הרי את הנזק היה הלז מקבל בין כה וכה, שכן: **וְהַרְבֵּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם.** – לבצע גזירה שנגזרה. כל הענין המדובר כאן, הוא על־דרך המכילתא (שמביא רש"י) על

---

1. "התמים" חוברת ב' ע' נו. 2. א, ב. 3. שבת קד, א. 4. בתניא לפנינו ליתא לתיבת "כלל", וניתוספה ע"פ הגהת כ"ק אדמו"ר הצ"צ, הובאה ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא הוצאת קה"ת. 5. משפטים כד, ו. 6. ו, ב. 7. זח"א כז, ב. ח"ג קעט, א. רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ג בשם "חכמים הראשונים". ובכ"מ. 8. ביאור הקשר דתואר "יודעי **בינה**" דוקא - ראה לקוטי לוי יצחק לתניא כאן.

הפסוק[9]: "והאלקים אנה לידו", שזהו מה שכתוב[10]: "מרשעים יצא רשע", שלמרות שנגזר על הניזק לקבל אותו נזק – מסבב הקדוש־ברוך־הוא שאותו אדם מסויים יהיה המזיק שיזיק לניזק. אך, שם מדובר **בשוגג**, מה־שאין־כן כשהדבר הוא **במזיד**, כשהמזיק עושה זאת בבחירתו, ואם הוא לא היה עושה זאת, הרי (כפי שהגמרא אומרת במסכת תענית[11]) "הרבה שלוחים למקום" לבצע על־ידם את הגזירה. על־כל־פנים, מוכח מהאמור, שאין לניזק להיות בכעס על האדם שהזיק לו וכדומה, שכן לא הוא היה **הסיבה** על מה שאירע לו, הסיבה היא גזר הדין מן השמים. להלן יאמר רבנו הזקן יתירה מזו, שלא זו בלבד כשכבר היה גזר הדין, דבר הנותן את האפשרות הכללית שהלז יוכל להרע לו – אלא אפילו הרעיון להרע לזולת והכוח שיש לו בשעת מעשה לעשות זאת, הרי **הכוח** לרעיון זה בא מהקדוש־ברוך־הוא (אלא מובן הדבר שאותו אדם שהוא בעל בחירה, היה יכול לדחות מחשבה זו ולא לעשות אותו מעשה), אך כעסו הוא הרי לא מפני שמרגיז אותו **שהלז** בחר בבחירתו להרע לו, אלא מרגיז אותו למה הוא הזיק לו, וזאת מפני שחסרה לו האמונה שהסיבה להיזקו היא גזר־דין מן השמים ולא בחירתו הרעה של הלז. ובלשון רבנו הזקן: **וְלֹא עוֹד,** – מה שהגזירה מן השמים נתנה את הרשות והאפשרות **הכללית** שהוא יינזק, **אֶלָּא בְּשָׁעָה זוֹ מַמָּשׁ שֶׁמַּכֵּהוּ אוֹ מְקַלְּלוֹ** – הרי **באותו** זמן ממש, **מִתְלַבֵּשׁ בּוֹ** – במזיק, **כֹּחַ ה' וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ הַמְּחַיֵּהוּ וּמְקַיְּמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[12]: **"כִּי ה' אָמַר לוֹ קַלֵּל",** – דוד אומר זאת, שהקדוש־ברוך־הוא אמר לשמעי בן גרא לקלל את דוד, **וְהֵיכָן אָמַר** – הקדוש־ברוך־הוא **לְשִׁמְעִי?** – היכן מוצאים אנו שהקדוש־ברוך־הוא יאמר לשמעי לקלל את דוד? **אֶלָּא שֶׁמַּחֲשָׁבָה זוֹ שֶׁנִּפְלָה לְשִׁמְעִי בְּלִבּוֹ וּמוֹחוֹ** – לקלל את דוד, **יָרְדָה מֵאֵת ה',** – הקדוש־ברוך־הוא סיבב הסיבות שתעלה בלבו ובמוחו של שמעי מחשבה זו, **וְ"רוּחַ פִּיו"** – של הקדוש־ברוך־הוא, **הַמְּחַיֶּה כָּל צְבָאָם** – כלשון הפסוק[13]: "וברוח פיו כל צבאם", **הֶחֱיָה רוּחוֹ שֶׁל שִׁמְעִי בְּשָׁעָה שֶׁדִּבֵּר דְּבָרִים אֵלּוּ לְדָוִד; כִּי אִלּוּ נִסְתַּלֵּק "רוּחַ פִּיו" יִתְבָּרֵךְ רֶגַע אֶחָד מֵרוּחוֹ שֶׁל שִׁמְעִי - לֹא יָכוֹל לְדַבֵּר מְאוּמָה. (וְזֶהוּ "כִּי ה' אָמַר לוֹ" - בְּעֵת הַהִיא מַמָּשׁ** – כשדיבר אותם דיבורים, **"קַלֵּל" אֶת דָּוִד,** – בכך שבשעת מעשה החיה אותו ונתן לו הכוח לדבר אותם דיבורים, **"וּמִי יֹאמַר לוֹ וְגוֹ'"**. – מדוע עשית כן. על המלה "לו" מציין הרבי ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" (שנדפס בסוף "תניא") **שלכאורה** מלה זו ("לו") מיותרת, שהרי בפסוק כאן[14] כתוב: "ומי יאמר מדוע עשית כן", בלי המלה "לו". – מה שהרבי אומר ש"לכאורה" המלה "לו" מיותרת, יש שרוצים לפרש, שזה מפני שיכול להיות שכוונת רבנו הזקן היא על פסוק אחר בקהלת[15]: "[באשר דבר מלך שלטון] ומי יאמר **לו** מה תעשה", שמשמעותו "מי יכול לומר **להקדוש־ברוך־הוא** מה אתה עושה?"; אך כיוון שהרי דוחק לומר שבדברו אודות הפסוק המסתיים ב"ומי יאמר", יביא רבנו הזקן פסוק אחר (בקהלת), אפשר אולי לומר, שהמלה "לו" שמביא רבנו הזקן היא לא מהפסוק אלא הוא מפרש ש"מי יאמר מדוע עשית כן" אין הכוונה לשמעי בן גרא (כפי שיש מפרשים כך) אלא הכוונה היא "לו" לה' ש"אמר לו קלל": "מי יכול לומר להקדוש־ברוך־הוא מדוע עשית כך לצוות לשמעי לקלל את דוד".

אגרת הקדש

זו ממש שמכהו או מקללו מתלבש בו כח ה' ורוח פיו ית' המחייהו ומקיימו וכמ"ש כי ה' אמר לו קלל והיכן אמר לשמעי אלא שמחשבה זו שנפלה לשמעי בלבו ומוחו ירדה מאת ה' ורוח פיו המחי' כל צבאם החיה רוחו של שמעי בשעה שדיבר דברים אלו לדוד כי אילו נסתלק רוח פיו ית' רגע אחד מרוחו של שמעי לא יכול לדבר מאומה (וזהו כי ה' אמר לו בעת ההיא ממש קלל את דוד ומי יאמר לו וגו'

יום רביעי כ"ו תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 276, וכנודע מ"ש הבעש"ט... עד עמ' קלט, רוחניית.

וְכִנּוֹדַע מַה שֶּׁכָּתַב הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב זַ"ל עַל פָּסוּק[16]**: "לְעוֹלָם ה'** [9] **דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמַיִם",** – הסביר הבעל־שם־טוב פסוק זה באריכות ובביאור, והפיץ את הנקודה המובאת במדרש תהלים (במובא לעיל – "שער היחוד והאמונה"

אגרת הקדש

וכנודע מ"ש הבעש"ט ז"ל ע"פ לעולם ה' דברך נצב בשמים שצירוף

---

9. משפטים כא, יג. **10.** שמואל א' כד, יד. **11.** יח, ב. **12.** שמואל ב' טז, י. **13.** תהלים לג, ו. **14.** ש"ב שם. **15.** ח, ד. **16.** תהלים קיט, פט.

פרק א'), **שֶׁצְּרוּף אוֹתִיּוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ בָּהֶן הַשָּׁמַיִם, שֶׁהוּא מַאֲמַר: "יְהִי רָקִיעַ כּוּ'"** – בתוך המים"[17], שממאמר זה נבראו השמים, **הֵן** – אותיותיו של מאמר זה, **נִצָּבוֹת וְעוֹמְדוֹת מְלֻבָּשׁוֹת בַּשָּׁמַיִם לְעוֹלָם לְהַחֲיוֹתָם וּלְקַיְּמָם.** – וכפי שמוסבר בפרוטרוט ב"שער היחוד והאמונה" פרק א' ופרק ב' – שכך הדבר בכל הנבראים. **וְלֹא כְּהַפִּילוֹסוֹפִים שֶׁכּוֹפְרִים בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית,** – בהשגחתו הפרטית של הקדוש־ברוך־הוא על כל נברא ונוצר, והם סוברים שלמרות שהעולם נברא מהקדוש־ברוך־הוא ואינו קדמון, אך אין הקדוש־ברוך־הוא משגיח על הנבראים. שכן, **וּמְדַמִּין בְּדִמְיוֹנָם הַכּוֹזֵב אֶת מַעֲשֵׂה ה', "עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ", לְמַעֲשֵׂה אֱנוֹשׁ וְתַחְבּוּלוֹתָיו;** – למעשים שאדם עושה מגולם (מחתיכת זהב או כסף וכדומה) כלי, ולתחבולותיו שמערבב חומרים שונים ועושה מהם כלי, **כִּי כַּאֲשֶׁר יֵצֵא לַצּוֹרֵף כְּלִי - שׁוּב אֵין הַכְּלִי צָרִיךְ לִידֵי הַצּוֹרֵף, שֶׁאַף שֶׁיָּדָיו** – של הנפח, **מְסֻלָּקוֹת הֵימֶנּוּ** – מהכלי, **הוּא** – הכלי, **קַיָּם מֵעַצְמוֹ.** – בלי עזרתו של הנפח; כך הדבר, חושבים הם, בבריאת שמים וארץ, שאחרי שהקדוש־ברוך־הוא ברא אותם, אין הם זקוקים יותר חס־ושלום להקדוש־ברוך־הוא, ולכן הם כופרים בהשגחה פרטית – שעל הקדוש־ברוך־הוא להשגיח תמיד על הנבראים, **וְטָח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם,** – עינידהם דבוקות מלראות, **הַהֶבְדֵּל הַגָּדוֹל שֶׁבֵּין מַעֲשֵׂה אֱנוֹשׁ וְתַחְבּוּלוֹתָיו, שֶׁהוּא יֵשׁ מִיֵּשׁ** – מדבר שכבר קיים יוצר האדם "יש" שני, כמו למשל מחתיכת כסף, שהחומר שלו כבר ישנו, יוצר האדם כלי, הרי שאת הכסף הוא לא היה צריך לייצר, שכן זה כבר היה קיים, **רַק שֶׁמְּשַׁנֶּה הַצּוּרָה וְהַתְּמוּנָה,** – מצורת חומר הכסף הוא מייצר דמותו וצורתו של הכלי; הרי, כיוון שלא יצר שום דבר **חדש**, שכן הדבר היה קיים כבר, ואף תבניתו של הכלי שהוא יצר מהכסף, איננה **חידוש** נוסף בכסף, שכן לכסף יש מלכתחילה ה"עלוליות" (האפשרות) לעשות ממנו כלי, שהרי הכסף נברא כך, שיכולים לכופפו בכל צורה שהיא, הרי שהאדם לא **חידש** בכך שום דבר, לכן לאחר יצירתו, אין הכלי זקוק לידי האדם שיצר אותו, – אין הפילוסופים רואים את ההבדל בין מעשה אדם אלה, **לְמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁהוּא יֵשׁ מֵאַיִן.** – לפני בריאת שמים וארץ, לא היה קיים **שום דבר**, ועם בריאתם, נתהווה "יש", דבר שהוא חדש לגמרי שלא היה קיים לפני זה כלל, ואז, כשנברא דבר **חדש** (יסביר רבנו הזקן להלן) מן ההכרח שהכוח שברא את הדבר החדש, יהיה בו ויחדש אותו תמיד, שאילולא כך היה הדבר החדש מתבטל. על־כל־פנים, הרי בריאת שמים וארץ היא "יש מאין", **וְהוּא פֶּלֶא גָּדוֹל יוֹתֵר מִקְּרִיעַת יַם־סוּף עַל הֶרֶךְ־מָשָׁל, אֲשֶׁר הוֹלִיךְ ה'** – את הים, **בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל הַלַּיְלָה** – הכוח האלקי שבקע את הים התלבש ברוח מזרחית עזה, **וַיַּבְּקָעוּ הַמַּיִם**[18], – ונצבו כחומה, **וְאִלּוּ פָּסַק הָרוּחַ כְּרֶגַע - הָיוּ הַמַּיִם חוֹזְרִים וְנִגָּרִים כַּמּוֹרֶד כְּדַרְכָּם וְטִבְעָם, וְלֹא קָמוּ כְּחוֹמָה,** – ב"שער היחוד והאמונה" הוא מוסיף שזה "בלי ספק", כלומר, שאין שום מקום לחשוב שהמים היו נשארים ניצבים כחומה אחרי שהרוח היתה פוסקת לרגע, אלא הם היו בוודאי חוזרים לטבעם לזרום במורד, **אַף שֶׁטֶּבַע זֶה בַּמַּיִם** – להיות ניגרים במורד, **הוּא גַּם־כֵּן נִבְרָא וּמְחֻדָּשׁ יֵשׁ מֵאַיִן,** – שבמקום שלפני זה היה "אין", לא היה טבע כזה, נוצר "יש", נוצר טבע כזה. כלומר, בהתאם לפירושו של הרבי, טבע זה במים, שהם זורמים במורד ואינם ניצבים במקום כחומה, טבע זה עצמו הוא נברא "יש מאין" במים. כלומר, נוסף על שהמים עצמם נבראו "יש מאין" – נברא **בתוך** המים הטבע להיות זורמים ולא לעמוד במקום כחומה; הרי, כשבאה הרוח העזה והשפיעה במים להיות ניצבים כחומה, מה היה על הרוח לפעול במים? – לא היה על הרוח ליצור דבר חדש, "יש" מ"אין", אלא היה עליה לשנות "יש" אחד ל"יש" שני, לשנות את טבע המים מלהיות זורמים ומתנועעים, ל"יש" אחר של טבע, להיות ניצבים כחומה, ובכל זאת, כיוון שיש בכך משום חידוש במים להיות ניצבים כחומה – מן ההכרח שאותו כוח שפעל את החידוש, הרוח שעשתה את המים ניצבים, ייצר את החידוש כל רגע, ומשרק פוסק כוח זה – מתבטל החידוש, הרי זה מוכיח שגם בחידוש של "יש מיש" מן ההכרח שעל הכוח המחדש להיות ולפעול תמיד את החידוש. אלא, על כך שהטבע במים להיות ניגרים במורד, הוא נברא "יש מאין" – מביא רבנו הזקן ראיה להלן, שאין זה ענין עצמי במים, שנאמר שאם ישנו נברא (דבר שנברא), שזהו מים, מן ההכרח שיזרום במילא במורד, כמו למשל שנאמר שמה שנברא "תופס מקום" הוא ענין עצמי בנברא, ואין זה צריך להיבראות במיוחד "יש מאין", אלא עם בריאת הנברא הוא במילא באופן שהוא "תופס מקום"; אך זרימת המים איננה כך – שכן, ישנם הרי נבראים שהטבע שלהם

ליקוטי אמרים

אותיות שנבראו בהן השמים שהוא מאמר יהי רקיע כו' הן נצבות ועומדות מלובשות בשמים לעולם להחיותם ולקיימם ולא כהפלוסופים שכופרים בהשגחה פרטית ומדמין בדמיונם הכוזב את מעשה ה' עושה שמים וארץ למעשה אנוש ותחבולותיו כי כאשר יצא לצורף כלי שוב אין הכלי צריך לידי הצורף שאף שידיו מסולקות הימנו הוא קיים מעצמו וטח מראות עיניהם ההבדל הגדול שבין מעשה אנוש ותחבולותיו שהוא יש מיש רק שמשנה הצורה והתמונה למעשה שמים וארץ שהוא יש מאין והוא פלא גדול יותר מקריעת ים סוף עד"מ אשר הוליך ה' ברוח קדים עזה כל הלילה ויבקעו המים ואילו פסק הרוח כרגע היו המים חוזרים וניגרים במורד כדרכם וטבעם ולא קמו כחומה אף שטבע זה במים הוא ג"כ נברא ומחודש

---

17. בראשית א, ו. **18.** בשלח יד, כא.

אינו כך, הטבע שלהם הוא אחר לגמרי, הם עומדים, כמו למשל חומת אבנים שעומדת – ואינה זקוקה לדבר מן החוץ שיחזיק אותה, ובלשון רבנו הזקן: **שֶׁהֲרֵי חוֹמַת אֲבָנִים נִצֶּבֶת מֵעַצְמָהּ בְּלִי רוּחַ, רַק שֶׁטֶּבַע הַמַּיִם אֵינוֹ כֵּן.** – ואם יש בטבע המים שלא להיות עומדים אלא להיות זורמים במורד, הרי **טבע זה** הוא דבר נברא "יש מאין" בתוך המים. אם־כן מה היה על הכוח האלקי שהתלבש ברוח, לפעול? – הוא לא היה צריך לפעול "יש מאין", ליצור דבר חדש לגמרי שלא היה לפני זה בנבראים, היה עליו רק לשנות "יש" אחד ל"יש" אחר (מטבע הזרימה לטבע היציבות כחומה), ובכל זאת זה פלא גדול, "חידוש", שאנו מבינים שעל הכוח המחדש – הכוח שפעל חידוש זה – לפעול תמיד בחידוש, אחרת יתבטל החידוש מיד, הרי כל־שכן וקל־וחומר, יסביר להלן רבנו הזקן, שבחידוש של "יש מאין", כפי שהדבר בבריאת כל הנבראים – בודאי שמן ההכרח שעל הכוח המחדש – הכוח האלקי שברא את הדבר – לפעול תמיד את החידוש, שהדבר יהיה "יש", ולא לחזור מיד כבתחילה ל"אין". הרי שגם בהתאם להשוואה המדומה שמדמים הפילוסופים מעשה שמים וארץ למעשה אדם שבכוחו ליצור רק "יש מיש" – הרי גם ב"יש מיש" – באופן שצריך להיות **חידוש**, שינוי מ"יש" אחד ל"יש" אחר (כמו מטבע המים לזרום במורד לטבע של להיות עומדים כחומה) מן ההכרח שעל הכוח המחדש לפעול תמיד, הרי זה מחייב, שהכוח האלקי שברא את הנברא, מן ההכרח שיהיה תמיד בנברא. הרי שנוסף על השקר שבהשוואתם מעשה שמים וארץ למעשה אנוש ותחבולותיו, הם טועים גם בכך שהם חושבים שאין זה מן ההכרח שהכוח המחדש יעמוד תמיד בדבר המחודש, ואם כאן, שהחידוש הוא רק בשינוי "יש" אחד ל"יש" שני – מן ההכרח שהכוח המחדש יעמוד ויפעל תמיד בדבר המחודש – **וְכָל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר בְּבְרִיאַת יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְהַפְלֵא וָפֶלֶא יוֹתֵר מִקְרִיעַת יַם־סוּף,** הרי **עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁבְּהִסְתַּלְקוּת חַס־וְשָׁלוֹם כֹּחַ הַבּוֹרֵא יֵשׁ מֵאַיִן מִן הַנִּבְרָא - יָשׁוּב הַנִּבְרָא לְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת כֹּחַ הַפּוֹעֵל** – הכוח היוצר ופועל את הנברא, **כַּנִּפְעָל** – בנברא, **תָּמִיד, לְהַחֲיוֹתוֹ וּלְקַיְּמוֹ, וּבְחִינָה זוֹ**[19] – של כוח הבורא העומד תמיד בנברא להחיותו ולקיימו, **הוּא "דִּבַּר ה'" וְ"רוּחַ פִּיו" שֶׁבַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם,** – "דבר ה'" שבעשרה מאמרות הבורא את הנברא, עומד תמיד בנברא, שמעשרה המאמרות באים צירופי אותיות הדיבור המרכיבות את "דבר ה'" הבורא כל נברא, כפי שהוא אומר ב"שער היחוד והאמונה" בפרק א', שגם הנבראים שאינם נזכרים בעשרה המאמרות נמשך להם חיות מעשרה המאמרות על־ידי צירופי האותיות השונים ועל־ידי חילופים ותמורות של האותיות (שאות אחת מחליפה אות שניה וכו'), **וַאֲפִלּוּ אֶרֶץ הַלֵּזוֹ הַגַּשְׁמִית וּבְחִינַת דּוֹמֵם שֶׁבָּהּ** – שעפר[20] יש בו הרי גם כוח הצומח להצמיח צמחים, וצמיחה היא הרי ענין שנראה בו חיות לצמוח מקטן לגדול, ואילו הדומם שבעפר, שלא נראה בו שום ענין של חיות, אפילו לא חיות של צמיחה מקטן לגדול **חַיּוּתָן וְקִיּוּמָן הוּא "דִּבַּר ה'" מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת הַמְלַבֵּשׁ בָּהֶן וּמְקַיְּמָן לִהְיוֹת דּוֹמֵם וְ"יֵשׁ" מֵ"אַיִן", וְלֹא יַחְזְרוּ לְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ כְּשֶׁהָיוּ.** – לפני שנבראו מ"אין" ל"יש". **וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל**[21]**, שֶׁגַּם בַּדּוֹמֵם, כַּאֲבָנִים וְעָפָר וּמַיִם,** – שלא נראה בהם לכאורה שום חיות, **יֵשׁ בָּהֶם בְּחִינַת נֶפֶשׁ וְחַיּוּת רוּחָנִית.** – והוא "דבר ה'" שברא אותו ומחיה ומקיים אותו להיות דומם ולא לשוב להיות "אין" כפי שהאבן או העפר או המים היו לפני שנתהוו. להלן מסביר רבנו הזקן, ש"דבר ה'" המהווה כל הנבראים – הוא ה"שכינה":

אגרת הקדש

יש מאין שהרי חומת אבנים נצבת מעצמה בלי רוח רק שטבע המים אינו כן וכ"ש וק"ו בבריאת יש מאין שהיא למעלה מהטבע והפלא ופלא יותר מקריעת י"ם עאכ"ו שבהסתלקות ח"ו כח הבורא יש מאין מן הנברא ישוב הנברא לאין ואפס ממש אלא צ"ל כח הפועל בנפעל תמיד להחיותו ולקיימו ובחי' זה הוא דבר ה' ורוח פיו שבעשרה מאמרות שבהן נברא העולם ואפילו ארץ הלזו הגשמית ובחי' דומם שבה חיותן וקיומן הוא דבר ה' מי' מאמרות המלובש בהן ומקיימן להיות דומם ויש מאין ולא יחזרו לאין ואפס ממש כשהיו וז"ש האריז"ל שגם בדומם כאבנים ועפר ומים יש בהם בחי' נפש וחיות רוחניית.

---

19. בתניא לפנינו: "זה", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק רבינו שצ"ל "זו", כבפנים. **20.** הערת כ"ק רבינו: "כנראה מפרש "ארץ" דכאן - עפר (כמו בתדשא הארץ). לי נראה הפי' כאן - בניגוד ל(דברך ה' נצב ב)שמים שקדמו, ול"עולמות עליונים ותחתונים" (שהיוחה"א פ"א עיי"ש). וא"צ לחילוק דכח הצומח כו'. והרי מפרש תומ"י "בדומם כאבנים ועפר כו'". **21.** ע"ח שער ל"ט פרק ג. וראה ג"כ שם שער נ'.

יום חמישי כ"ז תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלט, והנה נודע לי"ח... עד עמ' 278, לארץ.

אגרת הקדש

והנה נודע לי"ח כי דבר ה' נק' בשם שכינה בלשון רז"ל ואימא תתאה ומטרוניתא בלשון הזהר ובפרט בר"פ וארא לפי ששוכן ומתלבש בנבראים להחיותם ובלשון המקובלים נק' בשם מלכות ע"ש דבר מלך שלטון כי המלך מנהיג מלכותו בדיבורו ועוד טעמים אחרים ידועים לי"ח ומודעת זאת כי יש בחי' ומדריגת מל' דאצילות ובחי' מל' דבריאה וכו'. ופי' מל' דאצילות הוא דבר ה' המחי' ומהוה נשמות הגדולות שהן מבחי' אצילות כמו נשמת אדה"ר שנא' בו ויפח באפיו כו' וכמו נשמות האבות והנביאים וכיוצא בהן (שהיו מרכבה לה' ממש ובטלים ממש במציאות אליו כמארז"ל שכינה מדברת מתוך גרונו של משה וכן כל הנביאים ובעלי רוה"ק היה קול ודבור העליון מתלבש בקולם ודבורם ממש כמ"ש האריז"ל) ומל' דבריאה הוא דבר ה' המחיה ומהוה הנשמות והמלאכי' שבעולם הבריאה שאין מעלתם כמעלת האצי' וכו' ומלכות דעשיה הוא דבר ה' המחיה ומהוה את עוה"ז בכללו עד יסוד העפר והמים אשר מתחת לארץ.

1 **וְהִנֵּה, נוֹדַע לְיוֹדְעֵי חֵן,** – ליודעי חכמה נסתרה (תורת
2 הקבלה), **כִּי "דְּבַר ה'"** – המהוה ומחיה את הנבראים, בחינה
3 זו באלקות **נִקְרָא בְּשֵׁם "שְׁכִינָה" בִּלְשׁוֹן רַז"ל,** – בש"ס
4 ומדרשים וכדומה, **וְ** – היא נקראת **"אִמָּא תַּתָּאָה"** – ה"אמא
5 התחתונה", **וּ"מַטְרוֹנִיתָא"**
6 – מלכה, **בִּלְשׁוֹן הַזֹּהַר,**
7 **וּבְפֶרֶט** – בזהר, **בְּרֵישׁ** – 1
8 בתחילת **פָּרָשַׁת וָאֶרָא,** – 2
9 דף כב, ב. – שם מובא
10 משל על הבחינה בה
11 הקדוש־ברוך־הוא מדבר,
12 מבת מלך, "מטרוניתא",
13 **לְפִי שֶׁ** – "דבר ה'", **שׁוֹכֵן** 7
14 **וּמִתְלַבֵּשׁ בַּנְּבָרָאִים**
15 **לְהַחֲיוֹתָם,** – ולכן הוא
16 נקרא "שכינה", מלשון
17 "שוכן", ו"אימא תתאה"
18 ו"מטרוניתא", המתייחסים
19 לבחינה שהיא "אמא"
20 ו"מלכה" המחיה את
21 ילדיה ואת החוסים
22 בקרבה, **וּבִלְשׁוֹן**
23 **הַמְקֻבָּלִים נִקְרָא בְּשֵׁם**
24 **"מַלְכוּת",** עַל שֵׁם **"דְּבַר**
25 **מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן"**[22], **כִּי**
26 **הַמֶּלֶךְ מַנְהִיג מַלְכוּתוֹ**
27 **בְּדִבּוּרוֹ, וְעוֹד טְעָמִים אֲחֵרִים יְדוּעִים לְיוֹדְעֵי חֵן.** – חכמה
28 נסתרה (תורת הקבלה). **וּמוֹדַעַת זֹאת,** – וידוע הדבר, **כִּי** –
29 בבחינת "מלכות", דבר ה', ישנן דרגות רבות. שכן, **יֵשׁ בְּחִינַת**
30 **וּמַדְרֵגַת "מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת",** – ספירת ה"מלכות" של עולם
31 ה"אצילות", **וּבְחִינַת "מַלְכוּת דְּבְרִיאָה"** – ספירת ה"מלכות"
32 של עולם ה"בריאה", **וְכוּ'.** – הרי שבבחינת "דבר ה'" ישנן
33 דרגות רבות, **וּפֵרוּשׁ "מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת", הוּא "דְּבַר ה'"**
34 **הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה נְשָׁמוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁהֵן מִבְּחִינַת אֲצִילוּת,**
35 **כְּמוֹ נִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ**[23]**: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו כו'",**
36 – נשמת חיים" – כלומר שהקדוש־ברוך־הוא נפח נשמה זו
37 בבחינת "אצילות", **וּכְמוֹ נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וְהַנְּבִיאִים וְכֵיוֹצֵא**
38 **בָּהֶן** – ורבנו הזקן מפרש במה מתבטא מעלתם של הנביאים –
39 **(שֶׁהָיוּ מֶרְכָּבָה לַה' מַמָּשׁ**[24]**, וּבְטֵלִים מַמָּשׁ בִּמְצִיאוּת אֵלָיו,**
40 – אל הקדוש־ברוך־הוא, **כְּמַאֲמַר** רַז"ל[25]**: שְׁכִינָה מְדַבֶּרֶת**
41 **מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.** –
42 כלומר, ביטולו של משה
43 היה גדול כל כך,
44 שנבואתו אינה נחשבת
45 כאילו הוא המדבר מה
46 שהקדוש־ברוך־הוא
47 מצווה עליו לדבר, אלא
48 שמלכתחילה מדבר
49 הקדוש־ברוך־הוא עצמו
50 באמצעות גרונו של משה,
51 **וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים וּבַעֲלֵי**
52 **רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, הָיָה קוֹל**
53 **וְדִבּוּר הָעֶלְיוֹן מִתְלַבֵּשׁ**
54 **בְּקוֹלָם וְדִבּוּרָם מַמָּשׁ,**
55 **כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאָרִ"י**
56 **זַ"ל).** **וּ"מַלְכוּת**
57 **דְּבְרִיאָה", הוּא "דְּבַר**
58 **ה'" הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה**
59 **הַנְּשָׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים**
60 **שֶׁבְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה,**
61 **שֶׁאֵין מַעֲלָתָם** –
62 ומדריגתם, **כְּמַעֲלַת** –
63 ומדריגת **הָאֲצִילוּת וְכוּ'.** – ש"מלכות" של עולם ה"יצירה"
64 היא ה"דבר ה'" המהוה ומחיה את הנוצרים של עולם
65 ה"יצירה", **וּ"מַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה",** – בחינת ה"מלכות" של עולם
66 ה"עשיה", **הוּא "דְּבַר ה'" הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת עוֹלָם הַזֶּה**
67 **בְּכְלָלוֹ, עַד יְסוֹד הֶעָפָר, וְ** – כן **הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת**
68 **לָאָרֶץ**[26] – בהתאם לאמור, שהתהוות כל הנבראים אשר על
69 פני האדמה היא מבחינת ה"שכינה", מ**ה**ת**הגלות** של הקדוש־
70 ברוך־הוא, דרושה הסברה נוספת, כיצד נבראים אותם ענינים
71 בעולם שהם מ"קליפות" שכ"נגד" האור האלקי – ורבנו הזקן
72 מסביר:

יום שישי כ"ח תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 278, (אלא שבארצות... עד עמ' קמ, עמהם)):

אגרת הקדש

(אלא שבארצות העו"ג החיות הוא על ידי התלבשות שרים החיצוני' הממוני' על ע' אומות דהיינו שיורד הוא עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת שָׂרִים הַחִיצוֹנִים הַמְמֻנִּים עַל שִׁבְעִים אֻמּוֹת. דְּהַיְנוּ, שֶׁיּוֹרֵד

73 **(אֶלָּא שֶׁבְּאַרְצוֹת**
74 **הָאֻמּוֹת** – בחוץ לארץ,
75 **הַחִיּוּת** – מ"דבר ה'" 20
76 המחיה שם את העולם, 21

---

22. קהלת ח, ד. **23.** בראשית ב, ז. **24.** ב"ר רפמ"ו. ובכ"מ. **25.** ראה זח"ג רלד, א. ועוד. **26.** לשון הכתוב - יתרו כ, ד.

ניצוץ מ"דבר ה'", הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "מַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה", – שמ"דבר ה'" עצמו בא ניצוץ בלבד, **וּמֵאִיר עַל הַשָּׂרִים** – המלאכים, **שֶׁל מַעְלָה בִּבְחִינַת מַקִּיף מִלְּמַעְלָה,** – והוא מפרש שוב **אַךְ אֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם מַמָּשׁ, אֶלָּא נִמְשָׁךְ לָהֶם חַיּוּת מֵהֶאָרָה זוֹ שֶׁמֵּאִיר עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת מַקִּיף.** **וּמְהַשָּׂרִים** – מהמלאכים, **נִשְׁפַּע חַיּוּת לָאֻמּוֹת, וְלִבְהֵמוֹת חַיּוֹת וְעוֹפוֹת שֶׁבְּאַרְצוֹתֵיהֶם,** – בחוץ לארץ; כלומר, בתחילה נשפעת החיות באומות עצמן, "מין המדבר", ולאחר מכן בבהמות וכדומה, מין החי, וְ־למין הדומם, **לָאָרֶץ הַגַּשְׁמִית, וְלַשָּׁמַיִם הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁהֵם הַגַּלְגַּלִּים**[27] (**אֶלָּא** – קיים הבדל בין הנבראים עצמם, **שֶׁשָּׁמַיִם וָאָרֶץ וּבְהֵמוֹת וְחַיּוֹת וְעוֹפוֹת טְהוֹרִים - נִשְׁפָּעִים** – מקבלים שפעם וחיותם **מִקְּלִפַּת נֹגַהּ,** וְ־בעלי החיים **הַטְּמֵאִים וְנַפְשׁוֹת הָאֻמּוֹת** – מקבלים חיותם **מִשְּׁאָר קְלִפּוֹת).** – כמוסבר באריכות בחלק א' של ספר ה"תניא" פרק ו', ההבדל בין "קליפת נוגה" המעורבת טוב ורע, לבין שאר "ג' קליפות הטמאות" שכולן רע. **וְהִנֵּה, שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם בְּאַרְצוֹת הָאֻמּוֹת - כֻּלָּם כְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבֵי** – נחשבים ככלום, **לְגַבֵּי הַשָּׂרִים** – המלאכים, **שֶׁהֵם חַיּוּתָם וְקִיּוּמָם. וְהַשָּׂרִים כְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבֵי** – נחשבים ככלום ממש, **לְגַבֵּי חַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ לָהֶם מֵהַנִּיצוֹץ מ"דִּבַּר ה'" הַמֵּאִיר עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה.** – באופן של "מקיף", **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, הַחַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ לְתוֹכָם** – במלאכים ובשרים העליונים, **מֵהֶאָרָה זוֹ הוּא בִּבְחִינַת גָּלוּת בְּתוֹכָם, שֶׁלָּכֵן נִקְרָאִים** – השרים של הגוים, **בְּשֵׁם "אֱלֹקִים אֲחֵרִים", וְקָרוּ לֵיהּ: "אֱלָהָא דְּאֱלָהַיָּא"**[28], – והם קוראים להקדוש־ברוך־הוא האלוקה של האלקויות (כלומר שגם הם נחשבים, לעצמם, כ"אלקים"), **שֶׁגַּם הֵם, הֵן בְּחִינַת אֱלֹקוּת.** – בהרגשתם ובישותם. **וְלָכֵן** – כיון שהחיות של אומות העולם (וכל אשר ברשותם) היא מההארה האלקית המאירה בשרים העליונים, במילא הם אכן מקבלים חיותם מהם, ולכן **הַגּוֹיִם הַנִּשְׁפָּעִים מֵהֶם** – מהשרים העליונים, **הֵם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה מַמָּשׁ, עַד עֵת קֵץ,** – של הגאולה העתידה, **שֶׁיְּבַלֵּע הַמָּוֶת וְהַסִּטְרָא־אָחֳרָא,** – הקליפות, **וְ"אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים כּוּ' לִקְרֹא כֻּלָּם בְּשֵׁם ה'"**[29]. – רבנו הזקן חוזר כאן למה שהסביר שהניצוץ האלקי המחיה את השרים העליונים, ודרכם את העובדים עבודה־זרה, הוא בגלות, ואומר: וְ־החיותם של עובדי עבודה־זרה על־ידי החיות האלקית, **נִקְרָא גַּם־כֵּן בְּשֵׁם "גָּלוּת הַשְּׁכִינָה", מֵאַחַר שֶׁחַיּוּת זֶה אֲשֶׁר בִּבְחִינַת "גָּלוּת" בְּתוֹכָם,** – כפי שהוסבר לעיל, **הוּא מֵהֶאָרָה הַנִּמְשֶׁכֶת לָהֶם מֵהַנִּיצוֹץ מ"דִּבַּר ה'" הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "שְׁכִינָה"** – כאמור לעיל ש"דבר ה'" נקרא "שכינה" בלשון רבותינו ז"ל. ברם, מתעוררת השאלה: אם כך, הרי שענין הגלות היה תמיד, מאז בריאת העולם עם כל הדברים הטמאים שבו? – מסביר רבנו הזקן בחצאי עיגול: (**וְגָלוּת זֶה** – הנגרם בגלל חיותן של הקליפות על־ידי ניצוץ מ"דבר ה'", **נִמְשָׁךְ מֵחֵטְא עֵץ־הַדַּעַת וָאֵילָךְ,** – כידוע, שעל־ידי חטא עץ־הדעת נמשכה חיות לקליפות שלא היתה להם לפני החטא, אך – **וְהוּא בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם לְכַד דִּקְדֻשָּׁה.** – כלומר, הניצוץ הנמשך אז לשרים הוא מבחינת "אחוריים" בלבד, מהצד התחתון והחיצוני של קדושה ואלקות, **אַךְ כְּשֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל לְבֵין הָאֻמּוֹת, וַאֲחִיזַת יִשְׂרָאֵל וְשָׁרְשָׁם הוּא בִּבְחִינַת פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים** – הפנימיות של הקדוש־ברוך־הוא, **הִנֵּה זוֹ הִיא גָּלוּת שְׁלֵמָה,** – שכן, גם הפנימיות של אלקות נמשכה בשרים של האומות; כמוסבר בפרוטרוט לעיל ב"אגרת התשובה" פרק ו', עיין שם, **וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל**[30]**: "גָּלוּ לֶאֱדוֹם - שְׁכִינָה עִמָּהֶם"**):

אגרת הקדש

ניצוץ מדבר ה' הנקרא בשם מלכות דעשיה ומאיר על השרים של מעלה בבחי' מקיף מלמעלה אך אינו מתלבש בהם ממש אלא נמשך להם חיות מהארה זו שמאיר עליהם מלמעלה בבחי' מקיף ומהשרים נשפע חיות לעו"ג ולבהמות חיות ועופות שבארצותיהם ולארץ הגשמית ולשמים הגשמיים שהם הגלגלים (אלא ששמים וארץ ובהמות וחיות ועופות טהורים נשפעי' מקליפת נוגה והטמאים ונפשות העו"ג משאר קליפות). והנה שמים וארץ וכל אשר בהם בארצות עו"ג כולם כלא ממש חשיבי לגבי השרים שהם חיותם וקיומם. והשרים כלא ממש חשיבי לגבי החיות הנמשך להם מהניצוץ מדבר ה' המאיר עליהם מלמעלה ואעפ"כ החיות הנמשך לתוכם מהארה זו הוא בבחי' גלות בתוכם שלכן נקראי' בשם אלקי' אחרים וקרו ליה אלהא דאלהיא שגם הם הן בחי' אלקות ולכן העו"ג הנשפעים מהם הם עע"ז ממש עד עת קץ שיבולע המות והסט"א ואז אהפוך אל עמים כו' לקרוא כולם בשם ה' ונקרא גם כן בשם גלות השכינה מאחר שחיות זה אשר בבחי' גלות בתוכם הוא מהארה הנמשכת להם מהניצוץ מדבר ה' הנקרא בשם שכינה (וגלות זה נמשך מחטא עה"ד ואילך והוא בחי' אחוריים לבד דקדושה אך כשגלו ישראל לבין האומות ואחיזת ישראל ושרשם הוא בבחי' פנים העליונים הנה זו היא גלות שלימה וע"ז ארז"ל גלו לאדום שכינה עמהם)):

---

27. ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ג. **28.** מנחות קי, א. ובחדא"ג מהרש"א שם. **29.** צפני' ג, ט. **30.** מגילה כט, ב. מכילתא בא יב, מא. ובכ"מ.

יום שבת קודש כ"ט תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמ, והנה אף כי... עד עמ' קמ, האר"י ז"ל:

וְהִנֵּה, אַף כִּי "ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד"[31], דְּהַיְינוּ – ששמו הוא דִּבּוּרוֹ וְ"רוּחַ פִּיו" הַמְכֻנֶּה בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[32] בְּשֵׁם "שְׁמוֹ" הוּא יָחִיד וּמְיֻחָד - אַף־עַל־פִּי־כֵן, הַהֶאָרָה וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת הַנִּמְשֶׁכֶת מֵ"רוּחַ פִּיו" יִתְבָּרֵךְ מִתְחַלֶּקֶת לְאַרְבַּע מַדְרֵגוֹת שׁוֹנוֹת, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת: אֲצִילוּת, בְּרִיאָה, יְצִירָה עֲשִׂיָּה. וְהַשִּׁינּוּי – בֵּין אַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת, הוּא מַחֲמַת צִמְצוּמִים וּמְסָכִים (רַבִּים), לְצַמְצֵם הָאוֹר וְהַחַיּוּת וּלְהַסְתִּירוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא מֵאִיר כָּל־כָּךְ בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה כְּמוֹ – שהוא מאיר בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, וּבְעוֹלָם הַיְצִירָה הוּא – הוא והחיות מוסתרים עַל־יְדֵי צִמְצוּמִים וּמְסָכִים יוֹתֵר וְכוּ'. – ויותר מכך בעולם ה"עשייה"; אֲבָל – למרות כל האמור, אֵין שׁוּם שִׁנּוּי הַם־וְשָׁלוֹם – על ידי הצמצומים והמסכים, בְּעַצְמוּת הַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא "דִּבֵּר ה'" וְ"רוּחַ פִּיו". וְגַם בִּבְחִינַת הַהֶאָרָה וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת, – הנמשכת מ"דבר ה'", הִנֵּה הַהֶאָרָה שֶׁבַּ'אֲצִילוּת' בּוֹקַעַת הַמָּסָךְ וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּ'בְּרִיאָה', וְכֵן מִ'בְּרִיאָה' לְ'יְצִירָה' וּמִ'יְצִירָה' לַ'עֲשִׂיָּה', וְלָכֵן אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא שֶׁ'בַּאֲצִילוּת' הוּא גַּם־כֵּן בַּ'עֲשִׂיָּה' – ויתירה מזו וּבָעוֹלָם הַזֶּה הַחֻמְרִי, עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתוֹ – של "אור אין סוף", בְּמַלְכוּת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, כַּמְבֹאָר הַכֹּל בְּכִתְבֵי הָאַר"י זַ"ל[33]:

אגרת הקדש

והנה אף כי ה' אחד ושמו אחד דהיינו דבורו ורוח פיו המכונה בזוה"ק בשם שמו הוא יחיד ומיוחד אעפ"כ ההארה והמשכת החיות הנמשכת מרוח פיו יתברך מתחלקת לד' מדרגות שונות שהן ד' עולמות אבי"ע והשינוי הוא מחמת צמצומים ומסכים (רבים) לצמצם האור והחיות ולהסתירו שלא יהא מאיר כ"כ בעולם הבריאה כמו בעולם האצילות ובעולם היצי' הוא ע"י צמצומים ומסכים יותר וכו' אבל אין שום שינוי ח"ו בעצמות השכינה שהיא דבר ה' ורוח פיו וגם בבחי' ההארה והמשכת החיות הנה ההארה שבאצילות בוקעת המסך ומתלבשת בבריאה וכן מבריאה ליצירה ומיצירה לעשיה ולכן אור א"ס ב"ה שבאצילות הוא ג"כ בעשיה ובעוה"ז החומרי ע"י התלבשותו במלכות דבי"ע כמבואר הכל בכתבי האר"י ז"ל:

31. זכרי' יד, ט. **32.** ראה תקו"ז תכ"ב (סו, ב). **33.** ראה ע"ח שמ"ב פ"ד. ובכ"מ.

המשך ביאור למס' עירובין ליום שלישי עמ' א

מתפלל במשך שלשה ימים.

שְׁמוּאֵל לֹא מְצַלֵּי בְּבֵיתָא דְּאִית בֵּיהּ שִׂכְרָא – לא היה מתפלל בבית שיש בו שכר, לפי שריח השכר היה משכרו. רַב פַּפָּא לֹא מְצַלֵּי בְּבֵיתָא דְּאִית בֵּיהּ הֲרֵסָנָא – לא היה מתפלל בבית שיש בו דגים קטנים מטוגנים בשומנם עם קמח, משום שריחם הפריע לו מישוב דעתו בתפילתו.

הגמרא שבה לעסוק בענייני שתיית יין, ומביאה מימרות שונות בענין זה: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כָּל הַמִּתְפַּתֶּה בְּיֵינוֹ – כל מי שכאשר טוב ליבו ביין מפתים אותו באיזה דבר לפייסו והוא מתפתה ומתרצה, יֵשׁ בּוֹ מִדַּעַת קוֹנוֹ, שאף הקב"ה נוהג כן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ח כא) 'וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וגו' וַיֹּאמֶר ה' אֶל לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי', הרי שנתרצה ונתפייס הקב"ה עם עולמו מפני ריח הניחוח שבא מן הקרבנות, ולעיל נאמר שריח דומה לשתייה, ומכאן שהמתרצה מפני שתייה דומה בכך להקב"ה שנתרצה מפני הריח.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא, כָּל הַמִּתְיַיֵּשֵׁב בְּיֵינוֹ, כלומר שהוא שותה יין ועדיין דעתו מיושבת עליו, יֵשׁ בּוֹ מִדַּעַת שִׁבְעִים וְקָנִים. והטעם, לפי ש'יַיִן' נִיתָּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת, כלומר הגימטריא של המילה עולה שבעים, וְכֵן 'סוֹד' נִיתָּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת, שאף הוא עולה בגימטריא שבעים, ולכן יש לדרוש שכשנִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד, וזה שנכנס יין ולא יצא סודו, הרי הוא שקול כשבעים זקנים.

אָמַר רַבִּי חָנִין, לֹא נִבְרָא יַיִן אֶלָּא לְנַחֵם בו את הָאֲבֵלִים מצערם, וּלְשַׁלֵּם בו שָׂכָר לָרְשָׁעִים בעולם הזה על מעט מצות שעשו, על ידי שהם שותים ושמחים ומקבלים בזה את שכרם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי לא ו) 'תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וגו' וַיַּיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ', הרי שהיין והשכר נועדו לאובדים, שהם הרשעים האובדים ברשעם, ולמרי הנפש, שהם האבלים.

אָמַר רַבִּי חָנִין בַּר פַּפָּא, כָּל אדם שֶׁאֵין יַיִן נִשְׁפָּךְ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ כַּמַּיִם, אֵינוֹ בִּכְלָל בְּרָכָה, כלומר עדיין לא קיבל ברכה שלימה, אף שהוא עשיר בדברים אחרים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג כה) 'וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ', והוקשו המים ללחם, מַה לֶּחֶם הוא דבר שֶׁנִּיקַּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר שני, אַף מַיִם האמורים בפסוק הם דבר שֶׁנִּיקַּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר שני, וּמַאי נִיהוּ – ומה הם, יַיִן, כי מים אינם ניקחים בכסף מעשר, וְקָא קָרֵי לֵיהּ – וקורא הכתוב ליין בשם מַיִם,

יום ראשון

יום ששי **כג תשרי, שמחת תורה [בחו"ל. בא"י – אסרו חג]** ה'תש"ד

אֵין קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה. נוֹשְׂאִים כַּפַּיִם בְּשַׁחֲרִית. אֵין נוֹהֲגִים לִפְרוֹשׂ טַלִּית עַל רָאשֵׁי הָעוֹלִים לַחֲתַן תּוֹרָה אוֹ לַחֲתַן בְּרֵאשִׁית. גַּם הָעוֹלֶה לַתּוֹרָה אוֹמֵר חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק.

שיעורים. חומש: ברכה, ששי ושביעי עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: כד. אהובי . . . קלח לעין כל.

בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה תק"מ אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" – אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַשָּׂגָה הַלּוֹמְדִים תּוֹרָה. "וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר" – אֵלּוּ בַּעֲלֵי עֲבוֹדָה הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. "מְאֻשָּׁר" – כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר (חֵלֶק ג' נג. ב), אַל תִּקְרֵי 'מְאֻשָּׁר' אֶלָּא 'מֵרֹאשׁוֹ', דְּעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם מַמְשִׁיכִים מֵרֹאשׁוֹ, הַיְנוּ מִפְּנִימִיּוּת הָאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּכְמַעֲלַת הָרֶגֶל הַמְקַיֵּם אֶת הָרֹאשׁ דַּוְקָא.

יום שני

שבת **כד תשרי, אסרו חג [בחו"ל]** ה'תש"ד

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ מַרְחֶשְׁוָן. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
הַפְּטוֹרָה: כֹּה אָמַר – וַיַּאְדִּיר.

שיעורים. חומש: בראשית, כל הסדרה עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: וע"כ קבעו . . . בלבותם.

הַהִתְוַעֲדוּת – פאַרְבְּרֵיינְגעֶן – בָּרַבִּים בִּכְלָל, וּבְשַׁבָּת אוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בִּפְרָט, הִיא אַחַת הַיְסוֹדוֹת בְּדַרְכֵי הַחֲסִידִים וְהַחֲסִידוּת, וּפֶתַח וּמָבוֹא לַמִּצְוָה הַיְסוֹדִית דְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל.

רָבָא דְּרָבָא [בְּרוֹב הַמִּקְרִים], הִנֵּה בְּכָל הִתְוַעֲדוּת הָרֵי רָאשֵׁי הַמְדַבְּרִים תּוֹבְעִים מֵאֵת הַמְסֻבִּים שֶׁיֵּטִיבוּ הַנְהָגוֹתֵיהֶם וְדַרְכֵיהֶם, שֶׁיִּקְבְּעוּ עִתִּים לְלִמּוּד דא"ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] וְשֶׁיִּשְׁמְרוּ הַקְּבִיעוּת, וַאֲשֶׁר הַלִּמּוּד יִהְיֶה עַל־מְנָת לִלְמֹד וּלְקַיֵּם. – וְהִנֵּה כְּלָלוּת עִנְיָן וְאֹפֶן הַתּוֹכָחָה מְבֹאָר הֵיטֵב בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל "וְאִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל" (קֻנְטְרֵס למ"ד), אֲשֶׁר רָאוּי לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵאַנ"ש לִלְמֹדוֹ הֵיטֵב אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ [=עִם עַצְמוֹ] – אָמְנָם הוֹכָחָה זוֹ בְּעֵת הַהִתְוַעֲדוּת הִיא רַק עַל דְּבָרִים וְעִנְיָנִים שֶׁאֵין בָּהֶם מִשּׁוּם הַלְבָּנַת פָּנִים וְלֹא כְּלוּם, כְּמוֹ שֶׁהָיָה מֵאָז וּמִקֶּדֶם, אֲשֶׁר אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ הוֹכִיחוּ בְּאַהֲבָה וּבְחִבָּה גְּדוֹלָה.

יום שלישי

יום ראשון **כה תשרי** ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי...מצותך מאד.
תניא: כה. להבין...לדבר מאומה.

עֲשָׂרָה נִגּוּנִים – מֵהֶם תְּנוּעוֹת בִּלְבַד – מְיֻחָסִים לְרַבֵּנוּ הַזָּקֵן שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ חִבְּרָם.

הַמְיֻחָסִים לְרַבֵּנוּ הָאֶמְצָעִי, הַיְנוּ שֶׁנִּתְחַבְּרוּ בִּזְמַנּוֹ וְהָיוּ מְנַגְּנִים אוֹתָם לְפָנָיו, אֲבָל לֹא שֶׁהוּא מְחַבְּרָם. וְהָיְתָה אֲצִלּוֹ קְבוּצַת אַבְרְכִים מְנַגְּנִים – וִידוּעָה בְּשֵׁם "דעם מיטעלען רֶבִּי'ס קאַפּעלע" [="מַקְהֵלָתוֹ שֶׁל הָרֶבִּי הָאֶמְצָעִי"] – וְנֶחְלְקָה לִשְׁתֵּי פְּלַגּוֹת: בַּעֲלֵי שִׁיר – בְּפֶה, וּבַעֲלֵי זִמְרָה – בְּכֵלִים שׁוֹנִים.

יום רביעי

יום שני — **כו תשרי** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, שני עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה...לא שכחתי.
תניא: וזהו כי...קלט רוחניית.

הָעִנְיָן עַל פָּסוּק "לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם", מֵבִיא רַבֵּנוּ הַזָּקֵן (שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פֶּרֶק א, אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ כ"ה) בְּשֵׁם הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, הֲגַם שֶׁיֵּשׁ עִנְיָן זֶה בְּמִדְרָשׁ תְּהִלִּים, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר גַּם בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר", וְכַוָּנָה מְיֻחֶדֶת בָּזֶה, כִּי בְּיוֹם שֵׁנִי הָיָה הַמַּאֲמָר "יְהִי רָקִיעַ" – שֶׁהוּא הַנִּצָּב בַּשָּׁמַיִם – וְזֶה יִהְיֶה לְזִכְרוֹן עוֹלָם, כִּי בְּיוֹם שֵׁנִי ח"י אֱלוּל נוֹלַד הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב.

יום חמישי

יום שלישי — **כז תשרי** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: והנה נודע . . . 278 לארץ.

הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מַקִּיפוֹת אֶת חַיֵּי הָאָדָם מִיּוֹם גִּיחוֹ מִבֶּטֶן אִמּוֹ עַד עֵת פְּקֻדָּתוֹ, וּמַעֲמִידוֹת אוֹתוֹ בְּקֶרֶן אוֹרָה בְּשֵׂכֶל בָּרִיא וּבְקִנְיָן מִדּוֹת נַעֲלוֹת וְהַנְהָגוֹת יְשָׁרוֹת לֹא רַק בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם אֶלָּא גַּם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כִּי הַמִּתְנַהֵג עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהוֹרָאוֹת חַז"ל הוּא חַי חַיִּים מְאֻשָּׁרִים בְּגֶשֶׁם וּבְרוּחַ.

יום שישי

יום רביעי — **כח תשרי** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: (אלא שבארצות . . . עמהם).

"אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וגו' וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם".. לִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת הֵם טַבַּעַת הַקִּדּוּשִׁין שֶׁבָּהֶם קִדֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל לְהִתְחַיֵּב לָזוּן אוֹתָם וּלְפַרְנְסָם.

שבת קודש

יום חמישי — **כט תשרי** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קמ־קמד.
תניא: והנה . . . האר"י ז"ל.

מְבָרְכִים בִּרְכַּת הַקֶּשֶׁת, וְלֹא כְּיֵשׁ מְפַקְפְּקִים בָּזֶה.

איינער פון די מעזיבוזשער בעלי בתים האָט געהאַט א מחלוקת מיט נאָך א בעל הבית, און זייענדיג אַמאָל בא דעם בעש"ט אין שוהל האָט ער געשריען, אַז ער וואָלט זיין בר פלוגתא קורע כדג זיין.

דער בעש"ט האָט געהייסען די תלמידים געבען איינע די אנדערע די הענט, און זיך שטעלען לעבען אים מיט צוגעמאַכטע אויגען. דער בעש"ט האָט ארויפגעלייגט זיין הייליגע הענט אויף די אקסלען פון די צוויי תלמידים, וועלכע זיינען געשטאַנען לעבען אים, פלוצלונג האָבען די תלמידים אָנגעהויבען שרייען פון גרויס שרעק: זיי האָבען געזעהן ווי דער בעל הבית איז קורע כדג זיין בר פלוגתא.

דאָס באַווייזט קלאָהר, אַז פון יעדער כח איז פאַראַן אַ פועל דבר: אָדער אין אַ לבוש חומרי, אָדער אַ רוחני וואָס מי קאָן אים אָנעמען נאָר מיט העכערע און איידעלערע געפילען.

אֶחָד מֵהַ׳בַּעֲלֵי בָּתִּים׳ שֶׁל הָעִיר מַעֲזִיבּוּז׳ הָיְתָה לוֹ מְרִיבָה עִם עוֹד ׳בַּעַל בַּיִת׳, וּבִהְיוֹתוֹ פַּעַם אֵצֶל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הוּא צָעַק, שֶׁהָיָה ״קוֹרֵעַ אֶת יְרִיבוֹ כְּדָג״.

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב צִוָּה אֶת תַּלְמִידָיו לְשַׁלֵּב יָדַיִם כָּל אֶחָד עִם חֲבֵירוֹ, וּלְהִתְיַצֵּב לְיָדוֹ בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת. הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הִנִּיחַ יָדָיו הַקְּדוֹשׁוֹת עַל כִּתְפֵי שְׁנֵי הַתַּלְמִידִים שֶׁעָמְדוּ בְּסָמוּךְ אֵלָיו. לְפֶתַע הֵחֵלּוּ הַתַּלְמִידִים לִצְעוֹק מִתּוֹךְ אֵימָה גְּדוֹלָה: הֵם רָאוּ כֵּיצַד ׳בַּעַל־הַבַּיִת׳ קוֹרֵעַ אֶת יְרִיבוֹ כְּדָג!

זֶה מוֹכִיחַ בְּבֵרוּר, שֶׁמִּכָּל כֹּחַ יֶשְׁנוֹ פֹּעַל דָּבָר: אִם בִּלְבוּשׁ חָמְרִי, אוֹ רוּחָנִי שֶׁאֶפְשָׁר לְתָפְסוֹ רַק בְּחוּשִׁים נַעֲלִים וַעֲדִינִים יוֹתֵר.

המשך ביאור למס׳ עירובין ליום שבת קודש עמ׳ ב

שַׁרְיָא – מדוע מותר להכניס מהחצר לשאר הבתים ולהוציא מהם לחצר, הרי החצר היא גם ברשותו, ואילו בבתיהם אין לו רשות, ואסור להוציא מרשות של אדם אחד לרשות משותפת אם לא עירבו.

משיבה הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן, כְּגוֹן שֶׁבִּיטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ וְלֹא בִּיטֵּל רְשׁוּת בֵּיתוֹ, וְקָא סָבְרֵי רַבָּנַן, שֶׁהַמְּבַטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ סתם ולא** אמר שמבטל אף את רשות ביתו, אמנם את רשות חצירו ביטל, אך את **רְשׁוּת בֵּיתוֹ לֹא בִּיטֵּל**, משום **דְּדַיֵּיר אִינִישׁ בְּבֵית בְּלֹא חָצֵר** – מצוי שאדם דר בבית שאין לו חצר, ולכך גם אם ביטל רשותו בחצר, מסתבר שביטל רק רשותו בחצר ולא רשותו בבית שלא הזכיר שמבטלו.

שנינו במשנה: **וְשֶׁלָּהֶן מוּתָּר לוֹ וְלָהֶן.**

הגמרא דנה בטעם הדין. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** שגם זה ששכח לערב יכול להוציא לחצר משאר הבתים, הרי בזה הוא נראה שחוזר ומחזיק ברשותו. משיבה הגמרא: משום **דְּהָוֵי אוֹרְחַי לְגַבֵּיהוּ** – שהוא נחשב כאורח שלהם, והרי הוא מטלטל בתוך רשותם.

שנינו במשנה: **נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּתָן הוּא מוּתָּר וְהֵן אֲסוּרִין.**

הגמרא דנה בטעם הדין. שואלת הגמרא: מדוע אם נתנו כולם רשותם ליחיד ששכח לערב הם אסורים להוציא לחצר אף מביתו, **וְנֶהֱוֵי אִינְהוּ לְגַבֵּיהּ כִּי אוֹרְחִין** – שיהיו כל דיירי החצר כאורחים של אותו אחד שבטלו לו רשותם, וממילא יהיו מותרים להוציא מביתו לחצר. משיבה הגמרא: אמנם **חַד לְגַבֵּי חֲמִשָּׁה** – אדם אחד ביחס לחמשה שעירבו והשתתפו יחד, **הָוֵי אוֹרֵחַ** – ניתן להחשיבו כאורח של החמשה, אולם **חֲמִשָּׁה לְגַבֵּי חַד** – חמשה אנשים הדרים בחצר ביחס לאדם אחד הדר עימהם, **לֹא הָוֵי אוֹרֵחַ** – אינם נראים כאורחים של אותו יחיד.

מבררת הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – האם אכן מוכח מדברי המשנה, **שִׁמְבַטְּלִין, וְחוֹזְרִין הַזּוֹכִים וּמְבַטְּלִין** את הרשות שזכו בה לאלו שביטלו להם. שהרי לכאורה דין זה שנתנו הם את רשותם ליחיד שלא עירב הוא המשך לדין הראשון שהוא נתן להם את רשותו.

דוחה הגמרא: אין להוכיח כן, משום שיש לומר, **הָכִי קָאָמַר** – כך כוונת המשנה לומר, אם **נָתְנוּ לוֹ** הם את **רְשׁוּתָן** ליחיד **מֵעִיקָּרָא** – מתחילה, ולא נתן להם הוא את רשותו, **הוּא מוּתָּר** להוציא מביתו לחצר ולהכניס ממנה לביתו, **וְהֵן אֲסוּרִין** להוציא מבתיהם לחצר ולהכניס ממנה לבתיהם, כיון שהחצר אינה רשותם, ואף להוציא מביתו לחצר אסורים, כיון שאין זה רשותם ורבים אינם נחשבים כאורחים של היחיד.

שנינו במשנה: **הָיוּ שְׁנַיִם, אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה.**

הגמרא מבארת מה החידוש בדברי המשנה. שואלת הגמרא: הלא **פְּשִׁיטָא** הוא ששנים שלא עירבו אוסרים זה על זה, ומדוע הוצרכה המשנה להשמיענו כן. משיבה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא, דְּהָדַר חַד מִינַּיְיהוּ** – שחזר אחד מהשנים שלא עירבו **וּבַטֵּיל לֵיהּ** לרשותו **לְחַבְרֵיהּ** שלא עירב, ובכללה רשות המערבים שבבר ניתנה לו, והוצרך התנא לחדש שאף באופן זה אוסרים זה על זה, משום שבאופן זה, **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר, **לִישְׁתְּרֵי** – שיותר ליחיד שזכה עתה בכל החצר להוציא מביתו לחצר, שהרי הוא כבני חצר שכולם ביטלו רשותם לאחד מהם, שמותר לו להוציא מביתו לחצר. **קָא מַשְׁמַע לָן** – לכך משמיעה לנו המשנה, **דְּכֵיוָן דְּבְעִידְּנָא דְּבַטֵּיל** – בזמן שאלו שעירבו ביטלו רשותם לאותם שנים שלא עירבו, **לֹא הָוָה לֵיהּ שַׁרְיוּתָא בְּהַאי חָצֵר** – לא הותר לאף אחד מהם להוציא לחצר, שהרי הם אוסרים זה על זה. נמצא שלא זכו ממש ברשות של אלו שעירבו ובטלו להם רשותם, ומשום כך **לֹא** – הם אינם יכולים לתת זה לזה רשות שלא זכו בה.

שנינו במשנה: **שֶׁאֶחָד נוֹתֵן רְשׁוּת** ונוטל רשות.

הגמרא מוסיפה לבאר מה החידוש בהמשך המשנה. שואלת הגמרא: **הָא תּוּ לָמָה לִי** – מדוע חזרה המשנה וכפלה דין זה שאחד נותן רשות ונוטל רשות, **אִי** [–אם] החידוש הוא שאחד **נוֹתֵן** רשותו, כבר **תְּנִינָא** במשנה ׳ושלהם מותרין לו ולהם׳, והתבאר שהוא מחמת שזה ששכח לערב ביטל להם רשותו בחצר. **וְאִי** החידוש הוא שאחד **נוֹטֵל** מאחרים רשותם, הרי גם זה **תְּנִינָא** במשנה, ׳נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורין׳, והיינו שרבים יכולים לבטל רשותן ליחיד. משיבה הגמרא: **סֵיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – המשנה כפלה דין זה משום שהוצרכה ללמדנו את המשך המשנה, ששנינו בה **שְׁנַיִם** שלא עירבו **נוֹתְנִין רְשׁוּת**, ולכך משמיעה לנו המשנה גם את הדין של אחד ששכח לערב.

חוזרת הגמרא ושואלת: **הָא נַמִּי פְּשִׁיטָא** – הלא גם דין זה פשוט הוא, שהרי שנינו במשנתנו, ׳נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורין׳, והיינו שרבים יכולים לבטל את רשותם, ומדוע הוצרכה המשנה לחזור ולהשמיעו. משיבה הגמרא: המשנה הוצרכה להשמיענו דין זה, משום **דְּמַהוּ דְּתֵימָא,**

'שסועה' האסורה באכילה

יום ראשון כ"ג תשרי ה'תשפ"א

הלכות מאכלות אסורות פרק א, הלכה ו: בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁיָּלְדָה, אוֹ שֶׁנִּמְצָא בָּהּ, בְּרִיָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁתֵּי שְׁדָרוֹת - אֲסוּרָה כַּאֲכִילָה; וְזוֹ הִיא הַ"שְּׁסוּעָה" שֶׁנֶּאֱמְרָה בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ... הַשְּׁסוּעָה", כְּלוֹמַר בְּרִיָּה שֶׁנּוֹלְדָה שְׁסוּעָה לִשְׁתֵּי בְהֵמוֹת.

חז"ל דרשו את הכתוב "אך את זה לא תאכלו... השסועה" (דברים יד, ז) - שה'שסועה' היא "בריה שיש לה שני גבין ושתי שדראות" (נדה כד, א). ונחלקו אמוראים בדבר: לדעת רב אין בריה כזו שיש לה 'שני גבין ושתי שדראות' (היינו, בעל חי שזו צורתו), ואיסור ה'שסועה' האמור בתורה מכוון לבעל חי בצורה זו שנמצא במעי בהמה טהורה שנשחטה. ואף שכל עובר ניתר בשחיטת אמו – ה'שסועה' אינה ניתרת בשחיטת אמה. ולדעת שמואל יש בריה כזו ('שסועה') והתורה אסרה אותה, אך אם נמצאה במעי בהמה טהורה שנשחטה – הרי היא מותרת בשחיטת אמה (ככל עובר).

והקשה ה'כסף משנה':

כיון שהלכה כרב ש'שסועה' הנמצאת במעי בהמה טהורה אינה ניתרת בשחיטת אמה, אם־כן מדוע כתב הרמב"ם בהלכה זו "בהמה טהורה שילדה או שנמצא בה בריה" – הרי לדעת רב אין בעולם בעל חי בצורה זו?

מבאר ה'מרכבת המשנה':

גם לדעת רב, בריה זו ('שסועה') הנמצאת במעי בהמה טהורה יכולה להיוולד ולצאת לאויר העולם, אלא שרב חולק על שמואל וסובר שאין בעולם מין בעל חי הנקרא 'שסועה'. וזו גם דעת הרמב"ם שאין מין בעל חי כזה, אך אם נמצאה בריה כזו במעי הבהמה, אין היא ניתרת בשחיטת אמה. וגם אם נולדה ויצאה לאויר העולם, הרי היא אסורה באכילה.

מתי 'מזהירין מן הדין'?

יום שני כ"ד תשרי ה'תשפ"א

הלכות מאכלות אסורות פרק ב, הלכה א: וּבַגָּמָל וּבַחֲזִיר וּבְאַרְנֶבֶת וּבַשָּׁפָן נֶאֱמַר: "אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה" וְגוֹ' - הֲרֵי לָמַדְתָּ שֶׁהֵן כְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימָן אֶחָד. וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה טְמֵאָה שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן כְּלָל - שֶׁאֲסוּר אֲכִילָתָהּ כְּלֹא תַעֲשֶׂה, יָתֵר עַל עֲשֵׂה הַבָּא מִכְּלַל "אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ".

כתב ה'מגיד משנה': לכאורה, איך לומדים מ'קל וחומר' שיש איסור 'לא תעשה' בשאר בהמות וחיות טמאות, והרי 'אין מזהירין מן הדין' (יבמות כב, ב)? אלא שכיון שכבר מפורש בהם איסור 'עשה' (לאו הבא מכלל עשה) יכול ה'קל וחומר' ללמד שיש בהם גם 'לאו'.

ועל פי זה מבארים אחרונים (חתם סופר ב"ב נו א, ערוך לנר מכות ה, ב) את שיטת הרמב"ם בדין עדים זוממין; שהדין הוא, אם זממו להרוג את הנפש נהרגים העדים כל עוד לא התבצע זממם, אך אם התבצע זממם ונהרג - אינם נהרגים (הל' עדות פ"כ ה"ב.). ומהמשנה (בבא בתרא נו, א) למדים שבממון נענשים גם אם התבצע זממם. ומבארים התוספות (בבא קמא ד, ב ד"ה ועדים) שלענין ממון אכן 'עונשין מן הדין', כדברי הגמרא (מכות ה, ב) ש'קל וחומר' הוא - אם רק זממו לעשות נענשים, כל־שכן שיש להענישם אם התבצע זממם.

והרמב"ם (הל' עדות פ"כ ה"ב) הוסיף שאף לענין מלקות "אם לקה זה שהעידו עליו - לוקין". ותמה ה'תוספות יו"ט' (ב"ב פ"ג מ"ד. וכן הקשה הכס"מ הל' עדות שם) מה המקור לחלק בין מיתה (שעד זומם אינו נענש אם התבצע זממו) למלקות, שלוקה אף "אם לקה זה שהעידו עליו"?

ולפי האמור שלדעת הרמב"ם באיסור המפורש בתורה 'מזהירין מן הדין', מבוארים דבריו בדין עדים זוממין:

בעדים זוממין כבר מפורש איסור 'לאו' של 'לא תענה ברעך' (ככל עדות שקר). ואמנם אין לוקים עליו כי הוא לאו שאין בו מעשה, אך היות ואיסורו מפורש ('לא תענה') יכול ה'קל חומר' לחייבו מלקות אף אם לקה זה שהעידו עליו. וכן בממון (כמשמעות המשנה ב"ב שם). וזהו שכתב הרמב"ם שהן "אם לקה זה שהעידו עליו" והן "אם יצא הממון מיד זה ליד זה" - עושים להם כאשר זממו לעשות.

וה'שער המלך'(כאן) דייק: בעדים זוממין בממון ובמלקות 'מזהירין (איסור לאו) מן הדין' כשהאיסור מפורש כבר, אבל 'אין עונשין מן הדין' (בעונש מיתה) גם אם האיסור מפורש, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' עדות שם) לגבי עונש מיתה: "נהרג זה שהעידו עליו ואח"כ הוזמו, אינן נהרגין מן הדין".

שחיטת בהמה שחוטה

יום שלישי כ"ה תשרי ה'תשפ"א

הלכות מאכלות אסורות פרק ה, הלכה יד: מָצָא בָּהּ עֻבָּר חַי - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בֶּן תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים, וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה - אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁחִיטָה, אֶלָּא שְׁחִיטַת אִמּוֹ מְטַהַרְתּוֹ; וְאִם הִפְרִים עַל גַּבֵּי קַרְקַע, צָרִיךְ שְׁחִיטָה.

מעיקר הדין, שחיטת האם מתירה לאכול את העובר שבמעיה (למרות שהוא חי), אלא שחכמים תיקנו שאם כבר התהלך על הקרקע, יש לשוחטו מפני מראית העין, כדי שלא יחשדו במי שאוכלו שהוא אוכל בהמה ללא שחיטה.

ונחלקו ראשונים בדין שחיטה זו: יש אומרים שצריך לעשותה בכשרות ככל פרטיה ודקדוקיה, ואם היתה הסכין פגומה, נאסר עובר זה באכילה (רא"ש חולין פ"ד, ו). ויש אומרים כי די בפעולה של שחיטה אע"פ שאיננה כשרה, ואף אין

צריך לבדוק לאחר השחיטה אם איננו טריפה שהרי מלכתחילה נחשב כבר כשחוט (ראה מגיד משנה הי"ד).

וביאור המחלוקת: לדעת הרא"ש, אמנם תקנת חכמים היא משום מראית העין, אך למעשה נחשב העובר מדרבנן כמי שאיננו שחוט, וממילא יש לבצע בו שחיטה כשרה, כדי לקיים את מצות השחיטה מדרבנן, אך הרשב"א סובר כי גם מדרבנן העובר נחשב כשחוט, אלא שיש לעשות פעולה צדדית כדי לסלק את החשש של מראית העין, ולשם כך די בכל פעולה הנראית כשחיטה כשרה, אע"פ שבאמת איננה כזו (ראה שו"ת בן פורת א עמ' 78, חידושי הגרי"ז בכורות ו, א).

והאם יש לברך על שחיטה זו?

יש שתלו זאת בשאלה הנזכרת: לדעת הסוברים שהעובר נחשב מדרבנן כאינו שחוט, הרי יש בו מצות שחיטה גמורה מדרבנן ומברכים עליה כמו על שאר מצוות מדרבנן. ואילו אם נאמר שאין כאן מצות שחיטה אפילו מדרבנן אלא רק מניעת מראית העין, אין לברך על שחיטה זו (ראה פרי חדש יו"ד יג, ה, ורעק"א שו"ע שם ס"ב בשם בשמים ראש). אולם יש סוברים כי גם אם השחיטה נעשית רק כדי למנוע מראית העין, מכל־מקום היא נחשבת כמצוה מדרבנן ומברכים עליה (ראה פר"ח שם ושו"ת בית שערים או"ח שס).

מדוע גיד הנשה מותר בהנאה? יום רביעי כ"ו תשרי ה'תשפ"א

הלכות מאכלות אסורות פרק ח, הלכה יד: גִּיד הַנָּשֶׁה מֻתָּר בַּהֲנָאָה.

לדעת רבי אבהו (פסחים כא, ב), כל מקום שנאמר לאו על איסור אכילה נכלל בו גם איסור הנאה, אך גיד הנשה, אף שאיסורו נאמר בלשון 'אכילה' (בראשית לב, לג) הרי הוא מותר בהנאה, כי כשהותרה נבילה בהנאה ("לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה") — הותרו היא וגידה, וממילא גם גיד הנשה של בהמה טהורה מותר בהנאה. אך זהו רק לדעה הסוברת 'יש בגידין בנותן טעם' ומאחר שהגיד הוא בטעם הבשר, הרי הוא בכלל הנבילה שהותרה, אך לדעה הסוברת 'אין בגידין בנותן טעם', אין הגיד בכלל הנבילה שהותרה, ואם כן גיד הנשה אסור בהנאה.

ולפי זה הקשו אחרונים (מגיד משנה וכסף משנה כאן, לחם משנה הל' חו"מ פ"א ה"ב):

הרמב"ם פסק כדעת רבי אבהו שלאו הנאמר בלשון 'אכילה' כולל גם איסור הנאה (הל' חו"מ שם) וכן סובר הרמב"ם ש'אין בגידין בנותן טעם' (להלן פט"ו הי"ז), ולפי זה אין הגיד בכלל ההיתר שבנבילה. ואיך פסק כאן שגיד הנשה מותר בהנאה?

ותירץ ה'שפת אמת' (פסחים כב, ב):

אף אם אין בגידין בנותן טעם וגיד הנשה אינו נכלל בהיתר של נבילה, דעת הרמב"ם היא, כמבואר בהמשך הסוגיה (שם כג, ב) שיש ללמוד שגיד הנשה מותר בהנאה בקל־וחומר מחלב: אם חלב שהאוכלו ענוש כרת מותר בהנאה, גיד הנשה שאין עונשו כרת כל־שכן שהוא מותר בהנאה.

וה'אור שמח' (הל' מאכ"א פ"ח ה"ד) מיישב:

אמנם 'אין בגידין בנותן טעם', אך כיון שהתורה אסרה אכילת גיד הנשה אף שאין בו טעם, הרי הוא נחשב כ'אוכל' ('איסורו חישובו', בכורות י, א), והאוכל גיד הנשה של נבילה לוקה משום נבילה ומשום גיד הנשה, וכשהותרה נבילה בהנאה — נכלל גם גיד הנשה בהיתר זה.

האם שתיה ב'קשית' נחשבת כשתיה מהכוס? יום חמישי כ"ז תשרי ה'תשפ"א

הלכות מאכלות אסורות פרק יב, הלכה טו: גּוֹי שֶׁמָּצַץ הַיַּיִן מִן הֶחָבִית בְּמִינָקֶת בַּמִּינָקֶת - אָסַר כָּל הַיַּיִן שֶׁבָּהּ; שֶׁכְּשֶׁיִּפְסֹק, יַחֲזֹר הַיַּיִן שֶׁעָלָה בַּמִּינָקֶת בְּמִצִּיצָתוֹ, וְיִפֹּל לֶחָבִית, וְיֶאֱסֹר הַכֹּל.

כאשר הגוי שותה ישירות מפי הכוס או החבית, הרי זה נחשב שנגע בכל היין (ולא רק בטיפה שבאה במגע עם פיו), משום שכל תכולת הכוס או החבית נחשבת כיחידה אחת, וממילא נאסר כל היין, אך כאן מדובר באופן ששתה באמצעות 'מינקת' (קשית שתיה) ולא נגע ביין שבחבית, ואף על פי כן נאסר כולו.

ובטעם הדבר נחלקו ראשונים:

מדברי הרמב"ם מבואר שאמנם נגיעת הגוי מתייחסת רק ליין שאותו הוא שואב ב'קשית', אלא שמיד שמפסיק למצוץ, היין שנאסר נופל לחבית ומתערב בכל היין שבתוכה ואוסר אותו. ואף אם כמות היין שבחבית גדולה מאוד ביחס ליין האסור שהתערב בה, הרי יין נסך חמור ואוסר בכל שהוא.

אך לדעת הר"ן (חולין כז, א מדפי הרי"ף) כששותה מה'קשית' הרי זה נחשב שנוגע ישירות בכל היין שבחבית, כי היין התחתון הוא הבסיס ליין העליון והכל נחשב דבר אחד, ונמצא שהיין שבחבית נאסר ישירות ולא מחמת עירוב היין שהיה ב'קשית' (ראה ט"ז יו"ד סי' קכד, סקל"ב).

ו'נפקא מינה' בין שתי השיטות לגבי נגיעת גוי שאיננו עובד עבודה־זרה, כגון רוב הגויים בימינו, שאוסר את היין במגעו אך אין דינו חמור ובטל בשישים. לדעת הרמב"ם מעט היין שהיה ב'קשית' בטל ביין שבחבית והכל מותר, ואילו לדעת הר"ן כל היין שבחבית נאסר מצד עצמו. וכתב הט"ז (שם) שלמעשה ניתן להקל כדעת הרמב"ם.

כיוצא בזה דנו הפוסקים האם שתיה באמצעות 'קשית' פוגמת את הכוס לקידוש? וכתב ה'שבות יעקב' (או"ח סי' יד) כי מעיקר הדין, מאחר והאיסור לקדש על יין פגום הוא מדרבנן, אפשר להקל ולהסתמך על הסוברים שהיין שב'קשית' אינו נחשב כמחובר ליין שבכוס, ואם־כן היין שבכוס לא נפגם, אך מאחר וניתן לתקן זאת בקלות (על ידי הוספת מעט יין לכוס) לכתחילה ראוי לתקן.

'דבר שיש לו מתירין' — יום שישי כ"ח תשרי ה'תשפ"א

הלכות מאכלות אסורות פרק טו, הלכה י: כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין, וַאֲפִלּוּ הָיָה אִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן אִסּוּר מֻקְצֶה וְנוֹלָד בְּיוֹם טוֹב - לֹא נָתְנוּ בּוֹ חֲכָמִים שִׁעוּר, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֶחָד בְּכַמָּה אֲלָפִים אֵינוֹ בָּטֵל; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ דֶּרֶךְ שֶׁיַּתֵּר בָּה, כְּגוֹן הֶקְדֵּשׁ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי.

מן התורה, 'דבר שיש לו מתירין' בטל ברוב וחכמים החמירו שאפילו באלף אינו בטל. ושני טעמים נאמרו בדבר:

רש"י (ביצה ג, ד ד"ה אפילו) כתב: "אף על גב דמדאורייתא חד בתרי בטיל... אחמור רבנן, הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן, לא יאכלנו באיסור על ידי ביטול". כלומר, עד שתאכלנו באיסור, תאכלנו בהיתר.

והר"ן (נדרים נב, א, ד"ה וקשיא) מבאר: כיון שהאיסור עתיד להיות מותר וגם התערובת בה הוא מעורב מותרת, הרי זה דומה ל'מין במינו' שאינו בטל ורק תערובת איסור בהיתר נחשבת תערובת מין בשאינו מינו.

וכתב הצל"ח (ביצה כד, ב): טעמו של רש"י, שכיון שיכול לאכלו בשעה שיהיה מותר לא התירו לו לאכלו באיסור (אף ע"י ביטול) שייך רק באיסור אכילה, כי אפשר לאכלו רק פעם אחת ואם יאכל היום לא יאכלנו למחר ומוטב שיאכלנו למחר בהיתר גמור. אבל דבר האסור בטלטול משום מוקצה שהתערב בהיתר שיכול לטלטלו גם היום וגם מחר, אם נאסור היום לא יהיה לו היתר לעולם, כי מה שמחר יוכל לטלטלו אין זה במקום הטלטול של היום ולא שייך לומר 'עד שתטלטלו באיסור טלטלו בהיתר' ולכן הרי הוא בטל ומותר בטלטול.

אבל לפי טעמו של הר"ן ש'דבר שיש לו מתירין' אינו בטל משום שדומה ל'מין במינו' - גם מוקצה האסור בטלטול שהתערב בהיתר דינו כ'דבר שיש לו מתירין' שהרי מחר יהיה מותר בטלטול וכיון שזה היתר וזה היתר, הרי הוא דומה ל'מין במינו' שאינו בטל ויאסר בטלטול.

ציצית שקשרוה בשבת — שבת קודש כ"ט תשרי ה'תשפ"א

הלכות שחיטה פרק א, הלכה כט: הַשּׁוֹחֵט בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹ בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג - אַף עַל פִּי שֶׁאִלּוּ הָיָה מֵזִיד, הָיָה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ... שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

הקשו אחרונים (נודע ביהודה תנינא יו"ד סי' ט, הגר"ע איגר יו"ד סי י ס"א):

לדעת רבא (תמורה ד, ב), "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני" (מעשה הנעשה באיסור אינו מועיל). וכן דעת הרמב"ם (מגיד משנה, הל' גזו"א פ"א ה"ט). ואם כן, מדוע שחיטה האסורה ביום הכפורים ובשבת, כשרה ומתירה את הבשר?

ומבארים:

העובר על איסור, אין מעשיו מועילים אלא אם על ידי ביטול המעשה יתוקן האיסור, כגון ממיר בהמת הקדש בבהמת חולין (העובר על 'לא יחליפנו ולא ימיר אותו') שאם המעשה שעשה אינו מועיל - האיסור בטל וכאילו לא נעשה דבר, אבל השוחט בשבת, מה יתן ומה יוסיף אם נאמר ששחיטתו פסולה, הרי גם אם לא הועיל במעשיו והשחיטה לא חלה, אינו ניצל מן האיסור, כיון שחילול השבת נעשה על ידי נטילת הנשמה, ולכן אין לומר שהמעשה בטל.

והוסיף ה'חמדת שלמה' (יבמות קג, ב ד"ה ועוד): 'מילתא דאמר רחמנא לא תעביד לא מהני' קבעו חכמים כדי שלא יהא קיום לדבר האסור מן התורה, כיון "שהוא מרוחק בעיני ה'", אבל השוחט בשבת שאי אפשר למנוע האיסור שהרי חילול השבת נעשה, אין להחשיבו כמי שלא נעשה.

וכן כתב ה'מנחת חינוך'(לב, מוסף השבת, קושר) שהקושר ציצית בשבת - הציצית כשרה, כי גם אם נאמר שהציצית פסולה, האיסור שעשה בקשירת הציצית כבר נעשה ולא יתוקן.

וה'שער המלך' (גירושין פ"ג הי"ט ד"ה הדרן) מיישב:

בגמרא (חולין קטו, א) אמרו ש'מעשה שבת' (דבר שנעשה באיסור מלאכה) אינו נאסר מן התורה שנאמר "ושמרתם את השבת כי קודש היא לכם", ודורשים "היא קודש ואין מעשיה קודש". ומכאן יש ללמוד שבמלאכת שבת המעשה קיים אף אם נעשה באיסור, והשוחט בשבת שחיטתו כשרה.

המשך ביאור למס' עירובין ליום שישי עמ' ב

אם ביטלו את רשותן), וּכְמַעֲשֶׂה בְּצַדּוּקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִם רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּמָבוֹי בִּירוּשָׁלַיִם, וביטל הצדוקי את רשותו במבוי כדי להתיר בו את הטלטול, וְאָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְבָנָיו, בָּנַי, מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ למבוי את מַה שֶּׁאַתֶּם מוֹצִיאִין – רוצים להוציא, וְהַכְנִיסוּ – או שתכניסו מהמבוי לבית את מַה שֶּׁאַתֶּם מַכְנִיסִין – רוצים להכניס, עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא הַתּוֹעֵב הַזֶּה – קודם שהצדוקי המתועב הזה יוציא למבוי, וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם להוציא למבוי, שֶׁהֲרֵי בִּיטֵּל הצדוקי את רְשׁוּתוֹ לָכֶם, ואם הוא יוציא ראשון יחזור ויזכה ברשותו, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. הרי שמועיל ביטול רשות של צדוקי. רַבִּי יְהוּדָה חולק וואוֹמֵר, בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת אמר רבן גמליאל לבניו, מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ צוֹרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי בערב שבת עַד שֶׁלֹּא תֶחְשַׁךְ – קודם שיחשיך היום, וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם הצדוקי להוציא מהבית למבוי בשבת, שאין מועיל שיבטל את רשותו.

הגמרא מביאה את דברי הברייתא ומקשה עליהם: אָמַר מַר – שנינו בברייתא בדברי רבי מאיר, שרבן גמליאל אמר לבניו, הוֹצִיאוּ מַה שֶּׁאַתֶּם מוֹצִיאִין וְהַכְנִיסוּ מַה שֶּׁאַתֶּם מַכְנִיסִין עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא הַתּוֹעֵב הַזֶּה וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם. מקשה הגמרא: לְמִימְרָא דְּכִי מַפְקֵי אִינְהוּ וַהֲדַר מַפְקִיק אִיהוּ לֹא אָסַר – האם בא הדבר לומר שאם הם יוציאו למבוי ואחר כך יוציא הצדוקי, לא יאסור עליהם.

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ג-כ"ט תשרי ה'תשפ"א

יום ראשון כ"ג תשרי ה'תשפ"א

הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר איסור חיבוק ונישוק לערוה דרך תאוה; אם מותר להסתכל בבתולה או באשתו נדה; אם מותר לחבק אחת מן העריות שאין לבו נוקפו עליהן; נשים המסולולות אם נאסרות לכהונה או לבעליהן; אם ישמש האדם עם אשתו שלא כדרכה או לאור הנר או ביום; וכל הנהגת האדם עם אשתו בתשמיש המטה; אסור להוציא שכבת זרע לבטלה ושיתקשה עצמו לדעת; אסור לעבור על פתח זונה; אסור לשלוח יד במבושיו אם אינו נשוי; שישיא בניו סמוך לפרקן; ומי שגרש אשתו אם תדור עמו בחצר; אם ישא אשה ודעתו לגרשה; ואשה שנשאת לשני אנשים ומתו; לעולם ימכור אדם מה שיש לו לישא בת תלמיד חכם.

1 **א. כָּל הַבָּא עַל עֶרְוָה[2] מִן הָעֲרָיוֹת דֶּרֶךְ אֵיבָרִים, אוֹ**
2 **שֶׁחִבֵּק וְנִשֵּׁק דֶּרֶךְ תַּאֲוָה וְנֶהֱנָה בִּקְרוּב בָּשָׂר - הֲרֵי**
3 **זֶה לוֹקֶה[3] מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת**
4 **מֵחֻקּוֹת[4] הַתּוֹעֵבֹת וְגוֹמֵר. וְנֶאֱמַר: לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת**
5 **עֶרְוָה - כְּלוֹמַר: לֹא תִקְרְבוּ לִדְבָרִים הַמְּבִיאִין לִידֵי**
6 **גִּלּוּי עֶרְוָה[5].**

2) כל ביאות שחייבים עליהן מיתת בית דין או כרת "והם האמורים בפרשת אחרי מות הן הנקראות עריות וכל אחת מהן נקראת ערווה. 3) אבל מיתת בית דין וכרת אינו חייב אלא בביאה או בהעראה. ודברים אלה אסורים גם בחייבי לאווין, אבל אינו לוקה אלא בחייבי כריתות בלבד. 4) מנהגים המביאים לתועבות הזימה. 5) מדרבנן.

7 **ב. הָעוֹשֶׂה דָּבָר מֵחֻקּוֹת אֵלּוּ - הֲרֵי הוּא חָשׁוּד עַל**
8 **הָעֲרָיוֹת. וְאָסוּר לְאָדָם לִקְרֹץ בִּידָיו וּבְרַגְלָיו אוֹ לְרַמֵּז**
9 **בְּעֵינָיו לְאַחַת מִן הָעֲרָיוֹת, אוֹ לִשְׂחֹק עִמָּהּ[6] אוֹ לְהָקֵל**
10 **רֹאשׁ. וַאֲפִלּוּ לְהָרִיחַ בְּשָׂמִים שֶׁעָלֶיהָ אוֹ לְהַבִּיט**
11 **בְּיָפְיָהּ - אָסוּר. וּמַכִּין[7] לַמַּתְכִּוֵּן לְדָבָר זֶה מַכַּת**
12 **מַרְדּוּת. וְהַמִּסְתַּכֵּל אֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁל אִשָּׁה**
13 **וְנִתְכַּוֵּן לֶהָנוֹת - כְּמִי שֶׁנִּסְתַּכֵּל בִּמְקוֹם הַתֹּרֶף[8]. וַאֲפִלּוּ**
14 **לִשְׁמֹעַ קוֹל הָעֶרְוָה אוֹ לִרְאוֹת שַׂעֲרָהּ - אָסוּר.**

6) "שחוק וקלות ראש מרגילין לערווה". 7) ככל העובר על דברי חכמים. 8) ערוותה.

15 **ג. וְהַדְּבָרִים הָאֲלוּ אֲסוּרִין בְּחַיָּבֵי[9] לָאוִין. וּמֻתָּר**
16 **לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי הַפְּנוּיָה וּלְבָדְקָהּ, בֵּין בְּתוּלָה בֵּין**
17 **בְּעוּלָה, כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה אִם הִיא נָאָה בְּעֵינָיו יִשְׂאֶנָּה,**
18 **וְאֵין בָּזֶה צַד אִסּוּר. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁרָאוּי לַעֲשׂוֹת**
19 **כֵּן. אֲבָל לֹא יִסְתַּכֵּל דֶּרֶךְ זְנוּת. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: בְּרִית**
20 **כָּרַתִּי לְעֵינָי, וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה.**

9) כלומר, גם בחייבי לאווין. וחיבוק ונישוק וקרבת בשר בחייבי לאווין איסורן מדרבנן.

21 **ד. וּמֻתָּר לְאָדָם לְהַבִּיט בְּאִשְׁתּוֹ כְּשֶׁהִיא נִדָּה, וְאַף**
22 **עַל פִּי שֶׁהִיא עֶרְוָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֲנָאַת לֵב**
23 **מִמֶּנָּה בָּרְאִיָּה, הוֹאִיל וְהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ לְאַחַר זְמַן -**
24 **אֵינוֹ בָּא בָּזֶה לִדְבַר מִכְשׁוֹל. אֲבָל לֹא יִשְׂחֹק וְלֹא יָקֵל**
25 **רֹאשׁ עִמָּהּ, שֶׁמָּא יַרְגִּיל לָעֲבֵרָה.**

26 **ה. אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאִשָּׁה כְּלָל, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין**
27 **קְטַנָּה, בֵּין שִׁפְחָה בֵּין מְשֻׁחְרֶרֶת, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי**
28 **הִרְהוּר. בְּאֵי זֶה שִׁמּוּשׁ אָמְרוּ[10]? רְחִיצַת פָּנָיו יָדָיו**
29 **וְרַגְלָיו, וְהַצָּעַת מִטָּה לְפָנָיו, וּמְזִיגַת הַכּוֹס, שֶׁאֵין**
30 **עוֹשֶׂה לְאִישׁ דְּבָרִים אֵלּוּ אֶלָּא אִשְׁתּוֹ בִּלְבַד. וְאֵין**
31 **שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל, וַאֲפִלּוּ עַל יְדֵי שָׁלִיחַ.**

10) שאסור.

32 **ו. הַמְחַבֵּק אַחַת מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁאֵין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם**
33 **נוֹקְפוֹ[11] עֲלֵיהֶן, אוֹ שֶׁנִּשֵּׁק לְאַחַת מֵהֶן, כְּגוֹן אֲחוֹתוֹ**
34 **הַגְּדוֹלָה וַאֲחוֹת אִמּוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
35 **שָׁם תַּאֲוָה וְלֹא הֲנָאָה כְּלָל - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה בְּיוֹתֵר,**
36 **וְדָבָר אָסוּר הוּא, וּמַעֲשֶׂה טִפְּשִׁים הוּא. שֶׁאֵין קְרֵבִין**
37 **לְעֶרְוָה כְּלָל, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, חוּץ מֵהָאֵם לִבְנָהּ**
38 **וְהָאָב לְבִתּוֹ.**

11) כלומר, אין לבו חרד שיבוא לידי חטא.

39 **ז. כֵּיצַד? מֻתָּר הָאָב לְחַבֵּק בִּתּוֹ וּלְנַשְּׁקָהּ, וְתִישַׁן עִמּוֹ**
40 **בְּקִרּוּב בָּשָׂר, וְכֵן הָאֵם עִם בְּנָהּ, כָּל זְמַן שֶׁהֵם**
41 **קְטַנִּים. הִגְדִּילוּ וְנַעֲשָׂה הַבֵּן גָּדוֹל וְהַבַּת גְּדוֹלָה עַד**
42 **שֶׁיִּהְיוּ שֲׁדַיִם נְכֹנוּ וּשְׂעָרָהּ צָמַח - זֶה יָשֵׁן בִּכְסוּתוֹ,**
43 **וְהִיא יְשֵׁנָה בִּכְסוּתָהּ. וְאִם הָיְתָה הַבַּת בּוֹשָׁה לַעֲמֹד**
44 **לִפְנֵי אָבִיהָ עֲרֻמָּה, אוֹ שֶׁנִּשֵּׂאת[12], וְכֵן אִם הָאֵם בּוֹשָׁה**
45 **לַעֲמֹד בִּפְנֵי בְּנָהּ עֲרֻמָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן קְטַנִּים -**
46 **מִשֶּׁהִגִּיעוּ לְהִכָּלֵם מֵהֶן אֵין יְשֵׁנִים עִמָּהֶם אֶלָּא**
47 **בִּכְסוּתָן.**

12) ואפילו נתקדשה.

48 **ח. נָשִׁים הַמְסוֹלְלוֹת[13] זוֹ בָזוֹ - אָסוּר, וּמִמַּעֲשֵׂה**
49 **מִצְרַיִם הוּא שֶׁהֱזְהַרְנוּ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ**
50 **מִצְרַיִם לֹא תַעֲשׂוּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: מֶה הָיוּ עוֹשִׂים?**
51 **אִישׁ נוֹשֵׂא אִישׁ, וְאִשָּׁה נוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְאִשָּׁה נִשֵּׂאת**
52 **לִשְׁנֵי אֲנָשִׁים. אַף עַל פִּי שֶׁמַּעֲשֶׂה זֶה אָסוּר - אֵין**
53 **מַלְקִין עָלָיו, שֶׁאֵין לוֹ לָאו מְיֻחָד, וַהֲרֵי אֵין שָׁם**
54 **בִּיאָה כְּלָל. לְפִיכָךְ אֵין נֶאֱסָרוֹת לַכֹּהֲנָה מִשּׁוּם זְנוּת,**
55 **וְלֹא תֵאָסֵר אִשָּׁה עַל בַּעְלָהּ בָּזֶה, שֶׁאֵין כָּאן זְנוּת[14].**

וְרָאוּי לְהַכּוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת, הוֹאִיל וְעָשׂוּ אִסּוּר[15].
וְיֵשׁ לָאִישׁ לְהַקְפִּיד עַל אִשְׁתּוֹ מִדָּבָר זֶה, וּמוֹנֵעַ
הַנָּשִׁים הַיְדוּעוֹת בְּכָךְ מִלְּהִכָּנֵס לָהּ וּמִלָּצֵאת הִיא
אֲלֵיהֶן.

13) "מביאות אשה על אשה ... וזה שקוראין חכמים נשים המסוללות זו בזו". 14) "פריצותא בעלמא" ומשום פריצותא אין אשה נאסרת על בעלה. 15) ככל העובר על איסור מדבריהם.

ט. אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם - מֻתֶּרֶת הִיא לוֹ. לְפִיכָךְ כָּל מַה
שֶּׁאָדָם רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת בְּאִשְׁתּוֹ - עוֹשֶׂה: בּוֹעֵל בְּכָל עֵת
שֶׁיִּרְצֶה, וּמְנַשֵּׁק בְּכָל אֵבֶר וְאֵבֶר שֶׁיִּרְצֶה, [וּבָא עָלֶיהָ
כְּדַרְכָּהּ וְשֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא שִׁכְבַת
זֶרַע לְבַטָּלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, מִדַּת חֲסִידוּת שֶׁלֹּא יָקֵל
אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ לְכָךְ, וְשֶׁיְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ,
כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת דֵּעוֹת, וְלֹא יָסוּר מִדֶּרֶךְ הָעוֹלָם
וּמִנְהָגוֹ, שֶׁאֵין דָּבָר זֶה אֶלָּא כְּדֵי לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת.

י. אָסוּר לְאָדָם לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ לְאוֹר הַנֵּר. הֲרֵי שֶׁהָיְתָה
שַׁבָּת וְלֹא הָיָה לוֹ בַּיִת אַחֵר וְהָיָה הַנֵּר דָּלוּק - הֲרֵי
זֶה לֹא יְשַׁמֵּשׁ כְּלָל. וְכֵן אָסוּר לְיִשְׂרְאֵלִי לְשַׁמֵּשׁ
מִטָּתוֹ בַּיּוֹם, שֶׁעֲזוּת פָּנִים הִיא לוֹ. וְאִם הָיָה תַּלְמִיד
חָכָם, שֶׁאֵינוֹ בָּא לְהִמָּשֵׁךְ בְּכָךְ - הֲרֵי זֶה מַאֲפִיל
בְּטַלִּיתוֹ וּמְשַׁמֵּשׁ. וְאֵין נִזְקָקִין לְדָבָר זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי
צֹרֶךְ גָּדוֹל[16]. וְדֶרֶךְ קְדֵשָׁה לְשַׁמֵּשׁ בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה.

16) "כמו דרך הרפואה".

יא. אֵין דַּעַת חֲכָמִים נוֹחָה לְמִי שֶׁהוּא מַרְבֶּה
בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וְיִהְיֶה מָצוּי אֵצֶל אִשְׁתּוֹ כְּתַרְנְגוֹל,
וּפָגוּם הוּא עַד מְאֹד, וּמַעֲשֶׂה בּוּרִים הוּא. אֶלָּא כָּל
הַמְמַעֵט בְּתַשְׁמִישׁ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח; וְהוּא שֶׁלֹּא
יְבַטֵּל עוֹנָה [אֶלָּא] מִדַּעַת אִשְׁתּוֹ. וְלֹא תִּקְּנוּ
בָּרִאשׁוֹנָה[17] לְבַעֲלֵי קְרָיִין שֶׁלֹּא יִקְרְאוּ בַּתּוֹרָה עַד
שֶׁיִּטְבְּלוּ, אֶלָּא כְּדֵי לְמַעֵט בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה.

17) אחר כך בטלוה.

יב. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ אָדָם מִטָּתוֹ וְלִבּוֹ
מְחֻשָּׁב בְּאִשָּׁה אַחֶרֶת, וְלֹא יִבְעַל מִתּוֹךְ שִׂכְרוּת, וְלֹא
מִתּוֹךְ מְרִיבָה, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂנְאָה, וְלֹא יָבוֹא עָלֶיהָ עַל
כָּרְחָהּ וְהִיא יְרֵאָה מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּשֶׁיִּהְיֶה אֶחָד מֵהֶן
מְנֻדֶּה, וְלֹא יָבוֹא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ לְגָרְשָׁהּ.
וְאִם עָשָׂה כֵּן - הַבָּנִים אֵינָן הֲגוּנִים, אֶלָּא מֵהֶן עַזֵּי
פָּנִים וּמֵהֶן מוֹרְדִים וּפוֹשְׁעִים.

יג. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל אִשָּׁה חֲצוּפָה שֶׁהִיא
תּוֹבַעַת תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בְּפִיהָ, אוֹ הַמְפַתָּה אִשָּׁה לְשֵׁם
נִשּׂוּאִין, אוֹ הַמִּתְכַּוֵּן לָבוֹא עַל רָחֵל אִשְׁתּוֹ וּבָא עַל
לֵאָה אִשְׁתּוֹ, וּמִי שֶׁלֹּא שָׁהַתָּה אַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ
שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַהֲרֵי הַבֵּן סָפֵק - כָּל אֵלּוּ הַבָּנִים
הַיְלוּדִים מֵהֶם הֵם הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים שֶׁיִּסּוּרֵי
הַגָּלוּת בּוֹרְרִין אוֹתָן.

יד. וְאָסוּר לְאָדָם לָבוֹא עַל אִשְׁתּוֹ בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחוֹבוֹת
אוֹ בְּגַנּוֹת וּבְפַרְדֵּסִין, אֶלָּא בְּבֵית דִּירָה; שֶׁלֹּא יֵרָאֶה
כִּזְנוּת, וְיַרְגִּילוּ עַצְמָם לִידֵי זְנוּת. וְהַבּוֹעֵל אֶת אִשְׁתּוֹ
בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְכֵן
הַמְקַדֵּשׁ בְּבִיאָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בַּשּׁוּק[18], וְהַמְקַדֵּשׁ בְּלֹא
שִׁדּוּךְ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

18) "אפילו בכספא דמנהג זילות ופריצות הוא".

טו. וְאַכְסְנַאי אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה עַד שֶׁיַּחֲזֹר
לְבֵיתוֹ. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים עַל הָאִישׁ שֶׁיָּדוּר בְּבֵית
חָמִיו, שֶׁזּוּ עַזּוּת פָּנִים הִיא. וְלֹא יִכָּנֵס עִמּוֹ לַמֶּרְחָץ.

טז. וְלֹא יִכָּנֵס אָדָם עִם אָבִיו לַמֶּרְחָץ, וְלֹא עִם בַּעַל
אֲחוֹתוֹ, וְלֹא עִם תַּלְמִידוֹ. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לְתַלְמִידוֹ
- מֻתָּר. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ שְׁנֵי אַחִים
כְּאֶחָד לַמֶּרְחָץ.

יז. לֹא יְהַלְּכוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּעֵי[19] רֹאשׁ בַּשּׁוּק,
אַחַת פְּנוּיָה[20] וְאַחַת אֵשֶׁת אִישׁ. וְלֹא תֵּלֵךְ אִשָּׁה בַּשּׁוּק
וּבְנָהּ אַחֲרֶיהָ. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְפְּשׁוּ בְּנָהּ, וְתֵלֵךְ אַחֲרָיו
לְהַחֲזִירוֹ, וְיִתְעַלְּלוּ בָּהּ הָרְשָׁעִים שֶׁתִּפָּסוּהוּ דֶּרֶךְ
שְׂחוֹק.

19) מגולות שער. 20) אלמנה או גרושה או בעולה, אבל בתולה מותרת לצאת פרועת ראש.

יח. אָסוּר לְהוֹצִיא שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה. לְפִיכָךְ לֹא
יִהְיֶה אָדָם דָּשׁ מִבִּפְנִים וְזוֹרֶה מִבַּחוּץ, וְלֹא יִשָּׂא
קְטַנָּה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד. אֲבָל אֵלּוּ שֶׁמְּנָאֲפִין בַּיָּד
וּמוֹצִיאִין שִׁכְבַת זֶרַע - לֹא דַּי לָהֶם שֶׁאִסּוּר גָּדוֹל
הוּא, אֶלָּא שֶׁהָעוֹשֶׂה זֶה - בְּנִדּוּי הוּא יוֹשֵׁב[21],
וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר: יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ, וּכְאֵלּוּ הָרֵג
הַנֶּפֶשׁ.

21) כלומר, שחכמים נידו כל מי שיעשה כן.

יט. וְכֵן אָסוּר לְאָדָם שֶׁיְּקַשֶּׁה עַצְמוֹ לְדַעַת אוֹ יָבִיא
עַצְמוֹ לִידֵי הִרְהוּר. אֶלָּא אִם יָבוֹא לוֹ הִרְהוּר - יַסִּיעַ
לִבּוֹ מִדִּבְרֵי הֲבַאי (וְהַשִּׂחָתָה) לְדִבְרֵי תּוֹרָה[22], שֶׁהִיא
אַיֶּלֶת אֲהָבִים וַיַּעֲלַת חֵן. לְפִיכָךְ אָסוּר לְאָדָם לִישֹׁן
עַל עָרְפּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה, עַד שֶׁיִּטֶּה מְעַט, כְּדֵי שֶׁלֹּא
יָבוֹא לִידֵי קְשׁוּי.

22) "משכהו לבית המדרש".

כ. וְלֹא יִסְתַּכֵּל בִּבְהֵמָה וּבְחַיָּה וָעוֹף בְּשָׁעָה
שֶׁמִּזְדַּקְּקִין זָכָר לִנְקֵבָה. וּמֻתָּר לְמַרְבִּיעֵי בְּהֵמָה

לְהַכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן עֲסוּקִין בִּמְלַאכְתָּן לֹא יָבוֹאוּ לִידֵי הִרְהוּר.

כא. וְכֵן אָסוּר לְאָדָם לְהִסְתַּכֵּל בַּנָּשִׁים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן עוֹמְדוֹת עַל הַכְּבִיסָה. אֲפִלּוּ לְהִסְתַּכֵּל בְּבִגְדֵי צֶמֶר שֶׁל אִשָּׁה שֶׁהוּא מַכִּירָהּ - אָסוּר, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר.

כב. מִי שֶׁפָּגַע בְּאִשָּׁה בַּשּׁוּק - אָסוּר לוֹ לְהַלֵּךְ אַחֲרֶיהָ, אֶלָּא רָץ וּמְסַלְּקָהּ לִצְדָדִין אוֹ לְאַחֲרָיו. וְכָל הַמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק אַחֲרֵי אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה מְקַלְּלֵי עַמֵּי הָאָרֶץ. וְאָסוּר לַעֲבֹר עַל פֶּתַח אִשָּׁה זוֹנָה עַד שֶׁיַּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָהּ.

כג. וְאָסוּר לְאָדָם שֶׁאֵינוֹ נָשׂוּי לִשְׁלֹחַ יָדוֹ בִּמְבוּשָׁיו, שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר. וַאֲפִלּוּ מִתַּחַת טִבּוּרוֹ לֹא יַכְנִיס[23] יָדוֹ, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר. וְאִם הִשְׁתִּין מַיִם - לֹא יֵאָחֵז בְּאַמָּה וְיַשְׁתִּין. וְאִם הָיָה נָשׂוּי - מֻתָּר. וּבֵין נָשׂוּי וּבֵין שֶׁאֵינוֹ נָשׂוּי - לֹא יוֹשִׁיט יָדוֹ לְאַמָּה כְּלָל אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא צָרִיךְ לִנְקָבָיו.

23) "לא כתב (רבינו) אסור (כמו בתחילת ההלכה) ... דבזה אין איסור רק מצד תוספת קדושה (שלכן קראו לרבי יהודה הנשיא רבינו הקדוש "שלא הכניס ידו תחת אבנטו".

כד. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים וּגְדוֹלֵי הַחֲכָמִים - הִתְפָּאֵר אֶחָד מֵהֶם שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא נִסְתַּכֵּל בַּמִּילָה שֶׁלּוֹ, וּמִהֵן מִי שֶׁהִתְפָּאֵר שֶׁלֹּא הִתְבּוֹנֵן מֵעוֹלָם בְּצוּרַת אִשְׁתּוֹ[24]. מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ פּוֹנֶה מִדִּבְרֵי הֲבַאי לְדִבְרֵי הָאֱמֶת, שֶׁהֵן אוֹחֲזוֹת לְבַב הַקְּדוֹשִׁים.

24) "מעשה באדם שנשא אשה גידמת ולא הכיר בה (במומה) עד יום מותה ... כמה צנוע אדם זה שלא הכיר באשתו".

כה. מִצְוַת חֲכָמִים, שֶׁיִּשֵּׂא אָדָם בָּנָיו וּבְנוֹתָיו סָמוּךְ לִפְרִקָּן; שֶׁאִם יַנִּיחֵן - יָבוֹאוּ לִידֵי זְנוּת אוֹ לִידֵי הִרְהוּר. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא. וְאָסוּר לְהַשִּׂיא אִשָּׁה לְקָטָן[25], שֶׁזֶּה כְּמוֹ זְנוּת הִיא.

25) לפני שנת השלוש עשרה.

כו. וְאֵין הָאִישׁ רַשַּׁאי לֵישֵׁב בְּלֹא אִשָּׁה. וְלֹא יִשָּׂא עֲקָרָה וּזְקֵנָה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד[26]. וּרְשׁוּת לְאִשָּׁה שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא לְעוֹלָם אוֹ תִּנָּשֵׂא לְסָרִיס. וְלֹא יִשָּׂא בָּחוּר זְקֵנָה[27], וְלֹא יִשָּׂא זָקֵן יַלְדָּה; שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לִזְנוּת.

26) כאשר עדיין לא קיים מצות פריה ורביה. 27) אפילו הראוייה לילד.

כז. וְכֵן מִי שֶׁגֵּרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין - לֹא תָּדוּר עִמּוֹ בֶּחָצֵר, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לִידֵי זְנוּת. וְאִם הָיָה כֹּהֵן[28] - לֹא תָּדוּר עִמּוֹ בַּמְּבוֹי[29]. וּכְפָר קָטָן נִדּוֹן כְּמָבוֹי.

הָיָה לָהּ מִלְוֶה אֶצְלוֹ - עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְתָבְעוֹ. וּגְרוּשָׁה שֶׁבָּאָה עִם הַמְּגֻרָּשׁ לְדִין - מְנַדִּין אוֹתָן אוֹ מַכִּין אוֹתָן מַכַּת מַרְדּוּת[30]. וְאִם נִתְגָּרְשָׁה מִן הָאֵרוּסִין - מֻתֶּרֶת לְתָבְעוֹ בְּדִין וְלָדוּר עִמּוֹ. וְאִם הָיָה לִבּוֹ גַס[31] בָּהּ - אַף מִן הָאֵרוּסִין אָסוּר. וּמִי נִדְחֶה מִפְּנֵי מִי? הִיא נִדְחֵית מִפָּנָיו. וְאִם הָיְתָה הֶחָצֵר שֶׁלָּהּ - הוּא יִדָּחֶה מִפָּנֶיהָ.

28) שיש עליו גם איסור גרושה. 29) בתים שלהם היו בנויים על פי תכנית שכזו: בתים אחדים פתוחים לחצר אחת וחצרות אחדות פתוחות למבוי. 30) "ואי אתי לקמן לדינא (ואם באו לפנינו לדין) רב פפא אמר שמותי משמתינן להו (מנדין אותן, נידוי הוא חרם קל), רב הונא בריה דרב יהושע אמר נגודי מנגדינן להו" (מכין אותן). ומכיוון שבגמרא לא נפסקה ההלכה, פסק רבינו או נידוי או מכין. 31) "לבו קרוב לה"

כח. אָסוּר לְאָדָם לִשָּׂא אִשָּׁה וְדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תַּחֲרֹשׁ עַל רֵעֲךָ רָעָה וְהוּא יוֹשֵׁב לָבֶטַח אִתָּךְ. וְאִם הוֹדִיעָהּ בַּתְּחִלָּה שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אוֹתָהּ לְיָמִים - מֻתָּר.

כט. וְלֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה בִּמְדִינָה זוֹ וְאִשָּׁה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת; שֶׁמָּא יַאֲרִיכוּ הַיָּמִים, וְנִמְצָא אָח נוֹשֵׂא אֲחוֹתוֹ וַאֲחוֹת אִמּוֹ וַאֲחוֹת אָבִיו וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאֵינוֹ יָדוּעַ. וְאִם הָיָה אָדָם גָּדוֹל שֶׁשְּׁמוֹ יָדוּעַ, וַהֲרֵי זַרְעוֹ מְפֻרְסָמִין וִידוּעִין - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ל. לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה מִמִּשְׁפַּחַת מְצֹרָעִים וְלֹא מִמִּשְׁפַּחַת נִכְפִּין[32]. וְהוּא שֶׁהֶחֱזִקוּ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים[33] שֶׁיָּבוֹאוּ בְּנֵיהֶם כָּךְ.

32) מחלת הנפילה, "ונקרא כך לפי שמתהפך שלא ברצונו בשעה שהוא כורע". 33) ואף על פי שרבינו פוסק שבשתי פעמים הווה חזקה, אולם להחזיק את המשפחה צריך שלוש פעמים.

לא. אִשָּׁה שֶׁנִּשֵּׂאת לִשְׁנֵי אֲנָשִׁים וָמֵתוּ - לִשְׁלִישִׁי[34] לֹא תִּנָּשֵׂא; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא. וַאֲפִלּוּ נִתְקַדְּשָׁה - יִכְנֹס. וְלֹא יִשָּׂא יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ כֹּהֶנֶת, שֶׁזֶּה כְּמוֹ חִלּוּל לְזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. וְאִם נָשָׂא - אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין זִוּוּגָן עוֹלֶה יָפֶה, אֶלָּא מֵת בְּלֹא בָנִים, אוֹ מֵת הוּא אוֹ הִיא בִּמְהֵרָה, אוֹ קְטָטָה תִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם[35]. אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁנָּשָׂא כֹּהֶנֶת - הֲרֵי זֶה נָאֶה וּמְשֻׁבָּח, הֲרֵי תּוֹרָה וּכְהֻנָּה כְּאֶחָד.

34) שהוחזקה שבעליה מתים ונקראת "קטלנית" ויש סכנה לבעל השלישי הנושא אותה. 35) "או מביאתו לידי עניות", ורבינו כותב "קטטה תהיה ביניהם", מפני שעניות מביאה לידי קטטה, כמו שאמרו "כמשלם שערי מכדא נקיש ואתי תיגרא בביתא" (=כאשר נגמרים השעורים בכד באה

מריבה לבית) ודעת רבינו שמריבה גרועה מן העניות. וכאשר משבח רבינו ביתו של תלמיד חכם הוא כותב: ולא מריבה בביתו של תלמיד חכם.

לב. לא יִשָּׂא אָדָם בַּת עַמֵּי הָאָרֶץ; שֶׁאִם מֵת אוֹ גוֹלֶה - בָּנָיו עַמֵּי הָאָרֶץ יִהְיוּ, שֶׁאֵין אִמָּן יוֹדַעַת כֻּתֶּר הַתּוֹרָה. וְלֹא יַשִּׂיא בִּתּוֹ לְעַם הָאָרֶץ. שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן בִּתּוֹ לְעַם הָאָרֶץ - כְּמִי שֶׁכְּפָתָהּ וּנְתָנָהּ לִפְנֵי הָאַרְיֵ; מַכֶּה וּבוֹעֵל, וְאֵין לוֹ בּוֹשֶׁת פָּנִים. וּלְעוֹלָם יִמְכֹּר אָדָם כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וְיִשָּׂא בַּת תַּלְמִיד חָכָם; שֶׁאִם מֵת אוֹ גוֹלֶה - בָּנָיו תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְכֵן יַשִּׂיא בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם; שֶׁאֵין דָּבָר מְגֻנֶּה וְלֹא מְרִיבָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שאין אמן יודעת כתר התורה.."

המושג "כתר תורה" מופיע ברמב"ם שלוש פעמים, ובכל פעם נתכוון לעניין אחר שבכתר התורה.

בהלכות תלמוד תורה (פרק ג' ה"א) כתב "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה, לא יסיח דעתו לדברים אחרים כו'" ובהלכה שבסוף הפרק שם כתב: "אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו כו'".

וכוונתו לשני עניינים: בהלכה א' מדבר על כך שהתורה נעשית כתרו של האדם הלומדה, וזוהי כוונתו במילים "מוכתר בכתר תורה". אבל בסוף הפרק כוונתו לסגולת הלימוד בלילה שעל־ידה זוכה לכתר התורה, היינו לעניין נעלה יותר בתורה גופא - כתרה של תורה. ולכן שינה בענין זה וכתב כתר התורה, היינו לעיקרה ומהותה של התורה, שלא רק שמבין ומשיג את התורה אלא שיש בו גם הדביקות ב'נותן התורה'. אבל הלשון בהלכה א' "כתר תורה" מורה על האדם הלומד שהתורה מכתירה אותו.

אמנם מה שכתב הרמב"ם כאן "שאין אמן יודעת כתר התורה", כוונתו שאינה יודעת יוקר התורה.

(על־פי לקוטי־שיחות עמוד 43 והערה 27)

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) יבאר איסור ייחוד עם ערוה מן העריות ועם בהמה או זכר; איסור ייחוד ישראלית עם הגויים וכן תינוק ותינוקת ובהמה; מי שאין לו אשה אם ילמד תינוקות; ואשה אם תלמד קטנים; אין דורשין בסתרי עריות בשלשה; ושירגיל עצמו בקדושה.

א. אָסוּר לְהִתְיַחֵד עִם עֶרְוָה מִן הָעֲרָיוֹת[2], בֵּין זְקֵנָה בֵּין יַלְדָּה; שֶׁדָּבָר זֶה גּוֹרֵם לְגַלּוֹת עֶרְוָה. חוּץ מֵהָאֵם עִם בְּנָהּ, וְהָאָב עִם בִּתּוֹ, וְהַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה. וְחָתָן שֶׁפִּרְסָה אִשְׁתּוֹ נִדָּה קֹדֶם שֶׁיִּבְעַל - אָסוּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, אֶלָּא הִיא יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים וְהוּא יָשֵׁן בֵּין הָאֲנָשִׁים. וְאִם בָּא עָלֶיהָ בִּיאָה רִאשׁוֹנָה וְאַחַר כָּךְ נִטְמָאת - מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ.

2) ראה ביאורנו למעלה פרק כא הלכה א. אבל יחוד עם חייבי לאוין אינו אסור מן התורה.

ב. לֹא נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל מִשְׁכַּב זְכוּר וְעַל הַבְּהֵמָה. לְפִיכָךְ אֵין אִסּוּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהֶן. וְאִם נִתְרַחֵק אֲפִלּוּ מִיִּחוּד זְכוּר וּבְהֵמָה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח. וּגְדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מַרְחִיקִין הַבְּהֵמָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְיַחֲדוּ עִמָּהּ. וְאִסּוּר יִחוּד הָעֲרָיוֹת מִפִּי הַקַּבָּלָה[3].

3) כלומר, שקיבלו איש מפי איש עד משה רבינו. ושם "רמז ליחוד מן התורה".

ג. כְּשֶׁאֵרַע מַעֲשֵׂה אַמְנוֹן וְתָמָר גָּזַר דָּוִד וּבֵית דִּינוֹ עַל יִחוּד פְּנוּיָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ עֶרְוָה[4] - בִּכְלַל יִחוּד עֲרָיוֹת הִיא. וְשַׁמַּאי וְהִלֵּל[5] גָּזְרוּ עַל יִחוּד כּוּתִית. נִמְצָא, כָּל הַמִּתְיַחֵד עִם אִשָּׁה שֶׁאָסוּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, בֵּין יִשְׂרְאֵלִית בֵּין כּוּתִית - מַכִּין אֶת שְׁנֵיהֶן מַכַּת מַרְדּוּת, הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה, וּמַכְרִיזִין עֲלֵיהֶן[6]. חוּץ מֵאֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, אִם נִתְיַחֵד - אֵין לוֹקִין; שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עָלֶיהָ שֶׁזִּנְּתָה, וְנִמְצְאוּ מוֹצִיאִין לַעַז עַל הַבָּנִים שֶׁהֵן מַמְזֵרִים.

4) אלא לאו, כמבואר בפרק א מהלכות אישות הלכה ד: "הבועל אשה לשם זנות בלא קידושין, לוקה מן התורה". 5) כלומר, בית־שמאי ובית־הלל, ובגמרא עבודה־זרה לו: "ואתו (ובאו) תלמידי בית־שמאי ובית־הלל גזור אפילו איחוד דבת גוים". ומפני "שהיו שמאי והלל עצמן ביום שגזרו שמונה־עשר דבר", הזכיר רבינו את שמאי והלל כגוזרי הגזירה. 6) "מר זוטרא מלקי ומכריז".

ד. כָּל אִשָּׁה שֶׁאָסוּר לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[7] לְהִתְיַחֵד, מִפְּנֵי שֶׁאִשְׁתּוֹ מְשַׁמְּרַתּוּ. אֲבָל לֹא תִּתְיַחֵד יִשְׂרְאֵלִית עִם הַכּוּתִי וְאַף עַל פִּי שֶׁאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל כּוּתִי מְשַׁמְּרַתּוּ וְאֵין לָהֶן בּוּשָׁה.

7) בכת"י תימן: הרי זה מותר.

ה. וְכֵן אֵין מוֹסְרִין תִּינוֹק יִשְׂרָאֵל לְכוּתִי לְלַמְּדוֹ סֵפֶר וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת, מִפְּנֵי שֶׁכֵּלָּן חֲשׁוּדִין עַל מִשְׁכַּב זְכוּר. וְאֵין מַעֲמִידִין בְּהֵמָה בְּפַנְדְּקָיוֹת[8] שֶׁל כּוּתִים, וַאֲפִלּוּ זְכָרִים אֵצֶל זְכָרִים וּנְקֵבוֹת אֵצֶל נְקֵבוֹת.

8) "שעושין להתאכסן עוברי דרכים שם ומעלים שכר לבעלים" (רש"י).

ו. וְאֵין מוֹסְרִין בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[9] לְרוֹעֶה כּוּתִי, אֲפִלּוּ זְכָרִים לְכוּתִים וּנְקֵבוֹת לְכוּתִית. מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּן חֲשׁוּדִין עַל הַרְבָּעַת בְּהֵמָה, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[10] שֶׁהֵן אֲסוּרִין בִּזְכוּר וּבִבְהֵמָה, וְנֶאֱמַר: וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל.

9) שרביעה אסורה גם בעוף, כמבואר למעלה פרק א הלכה טז. 10) למעלה פרק יד הלכה י.

ז. וּמִפְּנֵי מָה אֵין מוֹסְרִין בְּהֵמָה נְקֵבָה לְכוּתִית? מִפְּנֵי שֶׁכֵּלָן בְּחֶזְקַת נוֹאֲפִים, וּכְשֶׁיָּבוֹא הַנּוֹאֵף לִשְׁכַּב עִם הַכּוּתִית זוֹ, אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִמְצָאֶנָּה וְיִשְׁכַּב עִם הַבְּהֵמָה. אוֹ אֲפִלּוּ יִמְצָאֶנָּה יִשְׁכַּב עִם הַבְּהֵמָה.

ח. לֹא תִּתְיַחֵד אִשָּׁה אַחַת אֲפִלּוּ עִם אֲנָשִׁים הַרְבֵּה, עַד שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶם שָׁם[11]. וְכֵן לֹא יִתְיַחֵד אִישׁ אֶחָד אֲפִלּוּ עִם נָשִׁים הַרְבֵּה. נָשִׁים הַרְבֵּה עִם אֲנָשִׁים הַרְבֵּה - אֵין חוֹשְׁשִׁין לְיִחוּד[12]. הָיוּ הָאֲנָשִׁים מִבַּחוּץ וְהַנָּשִׁים מִבִּפְנִים, אוֹ הָאֲנָשִׁים מִבִּפְנִים וְהַנָּשִׁים מִבַּחוּץ, וּפִרְשָׁה[13] אִשָּׁה אַחַת לְבֵין הָאֲנָשִׁים אוֹ אִישׁ לְבֵין הַנָּשִׁים - אֲסוּרִין מִשּׁוּם יִחוּד[14]. אֲפִלּוּ[15] אִישׁ שֶׁעִסְקוֹ וּמְלַאכְתּוֹ עִם הַנָּשִׁים - אָסוּר לוֹ לְהִתְיַחֵד עִם הַנָּשִׁים. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? יִתְעַסֵּק עִמָּהֶן וְאִשְׁתּוֹ עִמּוֹ, אוֹ יִפְנֶה לִמְלַאכָה אַחֶרֶת.

11) מפני שאשתו משמרתו, כמבואר למעלה הלכה ד. ואין לחוש שמא האשה תזנה עם האחרים, שאין נשותיהן שם, מכיון שהיא לא תזנה מפני בעלה, גם חברתה לא תזנה, מפני שהיא מפחדת שמא היא ובעלה יגלו סודה. 12) אנשים מבחוץ (בבית החיצון) ונשים מבפנים, אין חוששים משום יחוד (שהחיצונים אין להם דרך לפנים, ואם יכנס אחד מהם לפנים - ירגישו בזה חבריו), אנשים מבפנים ונשים מבחוץ, חוששין משום יחוד (שמא יצא אחד מהם ויתייחד עם הנשים). "במתניתא תנא איפכא" (אנשים בחוץ ונשים בפנים חוששין שמא יכנס האחד לפנים... אנשים בפנים ונשים בחוץ אין חוששין... ואם אחד מהם יוצא לבין הנשים אין זה יחוד, דמיסתפי (מפחד) שמא יצא אחד מהם אחריו שהרי דרך הפנימיים על החיצוניים. רש"י) והרי בנשים הרבה עם אנשים הרבה - אין חוששין ליחוד. 13) נראה שרבינו מפרש דברי הגמרא, שהמדובר אם פירשה אשה לבין האנשים או איש לבין הנשים, אבל מותר שיתאספו אנשים הרבה בחדר אחד ונשים בחדר הסמוך לו, אולם בסוכה נא: משמע קצת שלא כדעת רבינו. 14) "אמר אביי, השתא דאמר רב כהנא הכי, ותנא מתניתא איפכא - אנן נעביד לחומרא". 15) כלומר, "אף־על־פי שהיה ראוי להתיר לו יותר, משום דבעבידתיה (בעבודתו) טריד, או משום שאינו יכול ליזהר, אפילו הכי אסור" (הרא"ש). ואף־על־פי שמותר להרביע בהמה (למעלה פרק כא הלכה כ), מפני שעסוק במלאכתו, באשה חוששים יותר.

ט. מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם שְׁתֵּי יְבָמוֹת, אוֹ עִם שְׁתֵּי צָרוֹת, אוֹ עִם אִשָּׁה וַחֲמוֹתָהּ, אוֹ עִם אִשָּׁה וּבַת בַּעְלָהּ, אוֹ עִם אִשָּׁה וּבַת חֲמוֹתָהּ; מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ, וְאֵין מְחַפּוֹת זוֹ עַל זוֹ. וְכֵן מֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עִמָּהּ תִּינֹקֶת קְטַנָּה שֶׁיּוֹדַעַת טַעַם בִּיאָה וְאֵינָהּ מוֹסֶרֶת עַצְמָהּ לְבִיאָה; שֶׁאֵינָהּ מְזַנָּה בְּפָנֶיהָ, שֶׁהֲרֵי זוֹ מְגַלָּה אֶת סוֹדָהּ.

יא. אַנְדְּרוֹגִינוֹס[17] אֵינוֹ מִתְיַחֵד עִם הַנָּשִׁים[18], וְאִם נִתְיַחֵד - אֵין מַכִּין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק. אֲבָל הָאִישׁ מִתְיַחֵד עִם הָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[19] וְעִם הַטֻּמְטוּם.

17) שיש בו זכרות ונקבות. ראה ביאורנו למעלה פרק א הלכה טו. 18) "דהוא מתאוה לאשה גמורה, לכן אסור להתייחד עם נשים". 19) "ואיש אינו מתאוה לספק אשה, לכן מותר להתייחד עם אנדרוגינוס". והגר"א מגיה דברי רבינו וגורס: אנדרוגינוס אינו מתייחד עם האנשים ולא עם הנשים... אבל האיש ואשה מתייחד עם הטומטום.

יב. אִשָּׁה שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בָּעִיר - אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת לְיִחוּד, מִפְּנֵי שֶׁאֵימַת בַּעְלָהּ עָלֶיהָ. וְאִם הָיָה זֶה גַּם[20] בָּהּ, כְּגוֹן שֶׁגְּדָלָה עִמּוֹ אוֹ שֶׁהָיְתָה קְרוֹבָתוֹ - לֹא יִתְיַחֵד עִמָּהּ וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּעְלָהּ בָּעִיר. וְכֵן כָּל הַמִּתְיַחֵד עִם אִשָּׁה, וְהָיָה הַפֶּתַח פָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין חוֹשְׁשִׁין מִשּׁוּם יִחוּד.

20) לבו קרוב לה, ראה ביאורנו למעלה פרק כא הלכה כז.

יג. מִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה לֹא יְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאִמּוֹת הַבָּנִים בָּאוֹת לְבֵית הַסֵּפֶר לִבְנֵיהֶם, וְנִמְצָא מִתְגָּרֶה[21] בַּנָּשִׁים. וְכֵן אִשָּׁה לֹא תְּלַמֵּד קְטַנִּים, מִפְּנֵי אֲבוֹתֵיהֶן שֶׁהֵן בָּאִין בִּגְלַל בְּנֵיהֶם, וְנִמְצְאוּ מִתְיַחֲדִים[22] עִמָּהּ. וְאֵין הַמְלַמֵּד צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ שְׁרוּיָה עִמּוֹ בְּבֵית הַסֵּפֶר, אֶלָּא הִיא בְּבֵיתָהּ וְהוּא מְלַמֵּד בִּמְקוֹמוֹ.

21) ואפילו באופן שאין חשש ליחוד, אסור משום גירוי בנשים. 22) כאן כותב רבינו מתייחדים עמה, מפני שבנשים לא שייך גירוי, ואין אסור אלא אם מתייחדת.

יד. תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁתִּהְיֶינָה הַנָּשִׁים מְסַפְּרוֹת זוֹ עִם זוֹ בְּבֵית הַכִּסֵּא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס שָׁם אִישׁ, מִשּׁוּם יִחוּד.

טו. אֵין מְמַנִּין אֲפִלּוּ אָדָם נֶאֱמָן וְכָשֵׁר לִהְיוֹת שׁוֹמֵר חָצֵר שֶׁיֵּשׁ שָׁם נָשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹמֵד בַּחוּץ; שֶׁאֵין אַפּוֹטְרוֹפּוֹס לָעֲרָיוֹת. וְאָסוּר לְאָדָם לְמַנּוֹת אַפּוֹטְרוֹפּוֹס עַל בֵּיתוֹ, שֶׁלֹּא יַנְהִיג אִשְׁתּוֹ לִדְבַר עֲבֵרָה.

טז. אָסוּר לְתַלְמִיד חָכָם לִשְׁכֹּן בְּחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אַלְמָנָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְיַחֵד עִמָּהּ, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד; אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. וְכֵן אַלְמָנָה אֲסוּרָה לְגַדֵּל כֶּלֶב[23], מִפְּנֵי הַחֲשָׁד. וְלֹא תִּקְנֶה אִשָּׁה עֲבָדִים[24] זְכָרִים, אֲפִלּוּ קְטַנִּים[25], מִפְּנֵי הַחֲשָׁד.

23) משום לזות שפתים, שלא ירננו אחריה, כשיראו שהכלב הולך אחריה, אבל מותרת להתייחד עם הכלב, שלא נחשדו ישראל על הזכור ועל הבהמה. 24) "ומבואר בש"ס שכל־שכן דעבד עברי אסור לה לקנות, משום דצנוע בעיניה, שאם יקלקלו יחד לא יתפאר לגלות הדבר". 25) "ויראה לי, שאינה אסורה לקנות אלא עבד בן תשע שנים ומתשע ולמעלה" (קשה להבין דין זה, הלא העבדים יגדלו? ראה 'טור' יורה־דעה סימן רסז וב'כסף משנה' הלכות עבדים שם).

1 יז. אֵין דּוֹרְשִׁין בְּסִתְרֵי עֲרָיוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, מִפְּנֵי
2 שֶׁהָאֶחָד טָרוּד בִּשְׁאֵלַת הָרַב, וְהַשְּׁנַיִם נוֹשְׁאִין
3 וְנוֹתְנִין זֶה עִם זֶה וְאֵין דַּעְתָּם פְּנוּיָה לִשְׁמֹעַ.
4 שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל עֲרָיוֹת, אִם נִסְתַּפֵּק
5 לוֹ דָּבָר שֶׁשָּׁמַע - מוֹרֶה לְהָקֵל. לְפִיכָךְ אֵין דּוֹרְשִׁין
6 אֶלָּא לִשְׁנַיִם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּפָּה
7 דַּעְתּוֹ וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁיִּשְׁמַע מִן הָרַב.

8 יח. אֵין לְךָ דָּבָר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ שֶׁהוּא קָשֶׁה לִרֹב
9 הָעָם לִפְרֹשׁ אֶלָּא מִן הָעֲרָיוֹת וְהַבִּיאוֹת הָאֲסוּרוֹת.
10 אָמְרוּ חֲכָמִים: בְּשָׁעָה שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל עַל הָעֲרָיוֹת
11 בָּכוּ, וְקִבְּלוּ מִצְוָה זוֹ בִּתְרוּעָמֶת וּבְכִיָּה; שֶׁנֶּאֱמַר: בֹּכֶה
12 לְמִשְׁפְּחֹתָיו - עַל עִסְקֵי מִשְׁפָּחוֹת[26].

26) "שנאסר להם קרובות" (רש"י).

13 יט. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: גָּזֵל וַעֲרָיוֹת - נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם
14 מִתְאַוֶּה לָהֶן וּמְחַמְּדָתָן. וְאֵין אַתָּה מוֹצֵא קָהָל בְּכָל
15 זְמַן וּזְמָן שֶׁאֵין בָּהֶן פְּרוּצִין בַּעֲרָיוֹת וּבִיאוֹת אֲסוּרוֹת.
16 [וְעוֹד] אָמְרוּ חֲכָמִים: רֹב - בְּגָזֵל, מְעוּט - בַּעֲרָיוֹת,
17 וְהַכֹּל - בַּאֲבַק[27] לָשׁוֹן הָרָע[28].

27) כלומר, מעין לשון הרע כאבק שאינו עפר ממש. 28) "אבק לשון הרע כיצד? מי יאמר לפלוני שיהיה כמות שהוא עתה, או שיאמר: שתקו מפלוני, איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה".

18 כ. לְפִיכָךְ רָאוּי לוֹ לָאָדָם לָכֹף יִצְרוֹ בְּדָבָר זֶה,
19 וּלְהַרְגִּיל עַצְמוֹ בִּקְדֻשָּׁה יְתֵרָה וּבְמַחֲשָׁבָה טְהוֹרָה
20 וּבְדֵעָה נְכוֹנָה, כְּדֵי לְהִנָּצֵל מֵהֶן. וְיִזָּהֵר מִן הַיִּחוּד,
21 שֶׁהוּא הַגּוֹרֵם הַגָּדוֹל. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים הָיוּ אוֹמְרִים
22 לְתַלְמִידֵיהֶם: הִזָּהֲרוּ בִי מִפְּנֵי בִתִּי, הִזָּהֲרוּ בִּי מִפְּנֵי
23 כַּלָּתִי. כְּדֵי לְלַמֵּד לְתַלְמִידֵיהֶם שֶׁלֹּא יִתְבַּיְּשׁוּ מִדָּבָר
24 זֶה, וְיִתְרַחֲקוּ מִן הַיִּחוּד.

25 כא. וְכֵן יִנְהַג לְהִתְרַחֵק מִן הַשְּׁחוֹק וּמִן הַשִּׂכְרוּת
26 וּמִדִּבְרֵי עֲגָבִים[29], שֶׁאֵלּוּ גּוֹרְמִין גְּדוֹלִים וְהֵם מַעֲלוֹת
27 שֶׁל עֲרָיוֹת. וְלֹא יֵשֵׁב בְּלֹא אִשָּׁה, שֶׁמִּנְהָג זֶה גּוֹרֵם
28 לְטָהֲרָה יְתֵרָה. גְּדוֹלָה מִכָּל זֹאת אָמְרוּ[30]: יְפַנֶּה עַצְמוֹ
29 וּמַחֲשַׁבְתּוֹ לְדִבְרֵי תּוֹרָה, וְיַרְחִיב דַּעְתּוֹ בְּחָכְמָה;
30 שֶׁאֵין מַחֲשֶׁבֶת עֲרָיוֹת מִתְגַּבֶּרֶת אֶלָּא בְּלֵב פָּנוּי מִן
31 הַחָכְמָה. וּבַחָכְמָה הוּא אוֹמֵר: אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת
32 חֵן, דַּדֶּיהָ יְרַוּךְ בְּכָל עֵת, בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד.

29) דברי תאוה. 30) ראה ביאורנו למעלה פרק כא הלכה יט.

סְלִקוּ לְהוּ הִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה בְּסִיעְתָּא דִשְׁמַיָּא

הִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת

33 יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת. אַרְבַּע מִצְוֹת
34 עֲשֵׂה, וְאַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא
35 פִּרְטָן: א) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה לְהַבְדִּיל בֵּין
36 טְמֵאָה לִטְהוֹרָה[1]. ב) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי הָעוֹף לְהַבְדִּיל
37 בֵּין הַטָּמֵא לַטָּהוֹר[2]. ג) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי חֲגָבִים לְהַבְדִּיל
38 בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר[3]. ד) לִבְדֹּק בְּסִימָנֵי דָגִים לְהַבְדִּיל
39 בֵּין טָמֵא לְטָהוֹר[4]. ה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בְּהֵמָה וְחַיָּה
40 טְמֵאָה[5]. ו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל עוֹף טָמֵא[6]. ז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל
41 דָּגִים טְמֵאִים[7]. ח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף[8]. ט) שֶׁלֹּא
42 לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ[9]. י) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל רֶמֶשׂ הָאָרֶץ[10].
43 יא) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל תּוֹלַעַת הַפֵּרוֹת כְּשֶׁתֵּצֵא לָאֲוִיר[11]. יב)
44 שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל שֶׁרֶץ הַמַּיִם[12]. יג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל נְבֵלָה[13].
45 יד) שֶׁלֹּא לְהָנוֹת בְּשׂוֹר הַנִּסְקָל[14]. טו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל
46 טְרֵפָה[15]. טז) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל אֵבֶר מִן הַחַי[16]. יז) שֶׁלֹּא
47 לֶאֱכֹל דָּם[17]. יח) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל חֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה[18].
48 יט) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל גִּיד הַנָּשֶׁה[19]. כ) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל בָּשָׂר
49 בְּחָלָב[20]. כא) שֶׁלֹּא לְבַשְּׁלוֹ[21]. כב) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל לֶחֶם
50 תְּבוּאָה חֲדָשָׁה[22]. כג) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל קָלִי מִן הֶחָדָשׁ[23].
51 כד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כַּרְמֶל מִן הֶחָדָשׁ[24]. כה) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל
52 עָרְלָה[25]. כו) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[26]. כז) שֶׁלֹּא
53 לֶאֱכֹל טֶבֶל[27]. כח) שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יֵין נֶסֶךְ[28].

1) שנאמר (ויקרא יא, ב): זאת החיה אשר תאכלו, ודרשו ב'תורת כהנים' פ' שמיני פרק ג סי' א־ב: "אותה באכילה, ואין בהמה טמאה באכילה. ולאו הבא מכלל עשה - הריהו עשה". ולכן מצוה לבדוק ('ספר המצוות', עשה קמט. אולם לקמן בפ"א ה"א מוסר רבינו 'עשה' אחרת, היינו מה שנאמר (שם כ, כה) והבדלתם וגו', ראה שם הערה א. 2) שנאמר (דברים יד, א): כל צפור טהורה תאכלו, ומכאן שציפור טמאה אסורה באכילה, ולאו הבא מכלל עשה - עשה (מגיד־משנה לקמן פ"ב ה"ד בשם 'ספרי', אולם ב'ספרי' שלפנינו, לא מצאנו זאת). 3) שנאמר (ויקרא יא, כא): את זה תאכלו מכל שרץ העוף, ומשמע אחרים לא תאכלו. 4) שנאמר (שם ט): את זה תאכלו מכל אשר במים. 5) שנאמר (שם ד): אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה. פסוק זה מדבר בבהמה וחיה בעלי סימן טהרה אחד, היינו: גמל, שפן, ארנבת, חזיר, ולמדנו בקל־וחומר את אלה שאין בהם סימן טהרה כלל (ראה לקמן פ"ב ה"א). 6) שנאמר, ואת אלה תשקצו מן העוף (ויקרא יא, ג). 7) שנאמר (שם יא): ושקץ יהיו לכם, מבשרם לא תאכלו.

8) שנאמר (דברים יד, יט): וכל שרץ העוף, טמא הוא לכם. 9) שנאמר (ויקרא יא, מא): וכל השרץ השורץ על הארץ, שקץ הוא. 10) שנאמר (שם, מד): ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש. 11) שנאמר (שם, מב): לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום. [במנין המצוות שבפתיחה ל'יד החזקה' הגירסא: כשיצא לארץ, וכן בכת"י תימן. ומדברי רבינו ב'ספר המצוות' יש ללמוד, שלהלכה אין הבדל בין שתי הגירסאות, ואם יצאו על הפרי (היינו לאויר) נקרא "יצאו לארץ"]. 12) שנאמר (שם, מג): אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ (לקמן פ"ב הי"ב). 13) שנאמר (דברים יד, כא): לא תאכלו כל נבלה. 14) שנאמר (שמות כא, כח): ולא יאכל את בשרו. 15) שנאמר (שם כב, ל): ובשר בשדה טרפה לא תאכלו. 16) שנאמר (דברים יב, כג): ולא תאכל הנפש עם הבשר. 17) שנאמר (ויקרא ז, כו): וכל דם לא תאכלו. 18) שנאמר (שם, כג): כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו. 19) שנאמר (בראשית לב, לג): לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. 20) שנאמר (שמות לד, כו): לא תבשל גדי בחלב אמו. 21) [אותו הלא־תעשה, ראה לקמן פ"ט ה"ב. כאן הקדים רבינו איסור אכילה לאיסור בישול, אולם ב'ספר המצוות', לא־תעשה קפו־קפז, הפך הסדר. והטעם, מפני שלקמן (שם) למד רבינו שני האיסורים מפסוק אחד. וב'ספר המצוות', שלומד איסור אכילה מ"לא תבשל" השני, מקדים איסור בישול, הנלמד מ"לא תבשל" הראשון]. 22) שנאמר (ויקרא כג, יד): ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה. 23־24) מאותו הפסוק שבהערה הקודמת. 25) שנאמר (שם יט, כג): ערלים לא יאכל. 26) שנאמר (דברים כב, ט): פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם. ו"פן" משמעותה 'לא תעשה'. 27) שנאמר (ויקרא כב, טו): ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה'. 28) שנאמר (דברים לב, לח): אשר חלב זבחימו יאכלו, ישתו יין נסיכם.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר סימני בהמה חיה ועוף [דג] וחגב; דג טהור שנמצא במעי דג טמא או איפכא; היוצא מן הטמא — טמא.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לֵידַע[2] הַסִּימָנִין שֶׁמַּבְדִּילִין בָּהֶן בֵּין**
2 **בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף וְדָגִים וַחֲגָבִים שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלָן[3] וּבֵין**
3 **שֶׁאֵין מֻתָּר לְאָכְלָן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה**
4 **הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר[4]. וְנֶאֱמַר:**
5 **לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֶּאֱכֶלֶת**
6 **וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל.**

2) גירסת ה'מגיד משנה' "לבדוק" שהרי המצוה אינה ידיעת הסימנים ולימודם, אלא הבדיקה של בעל־החי, כדי להבדיל בין הטמא ובין הטהור. רבינו בפתיחתו להלכות אלו, מנה בדיקת כל מין מצוה בפני עצמה, ויצאו לו ארבע מצוות: בהמה וחיה, עוף, דגים, חגבים. וכן מנאן ב'ספר המצוות' עשין קמט־קנב, במצוות־עשה של "והבדלתם וכו'". ובמצוה קמט הוא מבאר כוונת מצוות אלו: "שאנו נצטוינו לדרוש סימנים אלה בכל בהמה וחיה, ואז מותר יהיה לאכלה, ודין זה הוא המצוה". 3) המצוה מוטלת על האדם כשהוא רוצה לאכול את בעל־החי, כמו 'עשה' של שחיטה שהאדם חייב בה רק אם הוא רוצה לאכול בשר. 4) רבינו סידר את מיני בעלי־החיים לא כפי שהם סדורים בתורה (ויקרא יא). סדר הכתוב הוא: בהמה וחיה, דגים, עוף, חגבים. והטעם, מפני שהסתמך כאן על הפסוק והבדלתם וכו' שבו נסמך עוף לבהמה, מנה עוף סמוך לבהמה, ולאחר מכן סידר דגים תחילה ואחר־כך חגבים, כסדר שנכתבו בתורה במקומם. ובמצוות "והבדלתם" לא נזכרו דגים וחגבים בפירוש. וראה לקמן הכ"ד.

7 **ב. סִימָנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה[5] נִתְפָּרְשׁוּ[6] בַּתּוֹרָה[7], וְהֵם שְׁנֵי**
8 **סִימָנִין: מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וּמַעֲלַת גֵּרָה. עַד שֶׁיִּהְיוּ**
9 **שְׁנֵיהֶם. וְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה[8] שֶׁהִיא מַעֲלַת גֵּרָה - אֵין**
10 **לָהּ שְׁנַיִם בִּלְחִי הָעֶלְיוֹן[9]. וְכָל בְּהֵמָה שֶׁהִיא מַעֲלַת**
11 **גֵּרָה[10] - הֲרֵי הִיא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה[11], חוּץ מִן הַגָּמָל[12].**
12 **וְכָל בְּהֵמָה שֶׁהִיא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה - הִיא[13] מַעֲלַת גֵּרָה,**
13 **חוּץ מִן הַחֲזִיר[14].**

5) כלומר, סימני ההבדל בין בהמה וחיה טהורה לטמאה, אבל סימני ההבדל שבין בהמה לחיה, מבואר להלן (ה"י) ש"מפי השמועה הן". 6) לשון המשנה חולין נט, א. 7) ויקרא יא, ג. 8) הטהורים. 9) חולין, שם. 10) ואין לה שניים בלחי העליון (מגיד־משנה). 11) ואין צריך לבדוק (מגיד־משנה). 12) ויקרא יא, ד. ואין לתמוה למה לא הזכיר רבינו השפן והארנבת, שגם הם מעלי גרה ואינם מפריסי פרסה (שם, ה־ו), כהשגת הראב"ד: כי רבינו מדבר במינים הטהורים, ועליהם אמר שאין להם שניים למעלה, והשפן והארנבת שהם טמאים, אם כי מעלי גרה הם יש להם שניים בלחי העליון, אבל הגמל הרך דומה לבהמות הטהורות שאין לו שניים למעלה (מגיד־משנה). 13) בכת"י תימן: הרי היא. 14) שם, ז, א.

14 **ג. לְפִיכָךְ[15], הַמּוֹצֵא בְּהֵמָה בַּמִּדְבָּר וְאֵינוֹ מַכִּירָהּ,**
15 **וּמְצָאָהּ חֲתוּכַת הַפַּרְסוֹת[16] - בּוֹדֵק בְּפִיהָ[17]: אִם אֵין**
16 **לָהּ שְׁנַיִם לְמַעְלָה[18] - בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא טְהוֹרָה[19]. וְהוּא**
17 **שֶׁיַּכִּיר גָּמָל[20]. מָצָא בְּהֵמָה שֶׁפִּיהָ חָתוּךְ[21] - בּוֹדֵק**
18 **בְּפַרְסוֹתֶיהָ: אִם הִיא שְׁסוּעָה - טְהוֹרָה[23]. וְהוּא**
19 **שֶׁיַּכִּיר חֲזִיר[24]. מָצָא פִּיהָ חָתוּךְ וְרַגְלֶיהָ חֲתוּכוֹת[25] -**
20 **בּוֹדֵק בָּהּ[26] אַחַר שֶׁשְּׁחָטָהּ בְּכַנְפֵי הָעֹקֶץ[27]: אִם מָצָא**
21 **בְּשָׂרָהּ שָׁם מְהַלֵּךְ שְׁתֵּי וָעֵרֶב[28] - טְהוֹרָה. וְהוּא**
22 **שֶׁיַּכִּיר עָרוֹד[29], שֶׁכֵּן הוּא בְּשָׂרוֹ[30] שְׁתֵּי וָעֵרֶב[31].**

15) מאחר שאנו יודעים שלשה הסימנין האלו: מעלה גרה, מפריסי פרסה ואין להם שניים בלחי העליון. 16) ואין האפשרות לבדוק אם היא מפרסת פרסה. 17) חולין, שם. 18) בלחי העליון. 19) שהרי אם אין לה שניים למעלה, כבר ברור שהיא מעלה גרה, כמבואר למעלה (ה"ב), ומאחר שהיא מעלה גרה, ידוע לנו גם שהיא מפרסת פרסה. כמבואר למעלה (שם). 20) חולין, שם. לגמל רך אין שניים בלחי העליון, כמבואר למעלה הערה ט. 21) ואי אפשר להכיר אם אין לה שניים למעלה. 22) חולין, שם.

23) שהרי אם היא מפרסת פרסה, היא גם מעלה גרה, כמבואר בהלכה הקודמת. 24) חולין, שם. שהרי חזיר הוא מפריס פרסה. 25) ואין לבודקה לא בפה ולא ברגלים. 26) שם. 27) בקצות הזנב. 28) לאורך ולרוחב, "יש בשר שכשקורעין אותו נקרע שתי (לאורך), ויש שנקרע ערב (לרוחב)" רש"י. כלומר, שהבשר שבקצות הזנב, אם תקרעהו שתי - נקרע, ואם תקרעהו ערב - גם כן נקרע ('מעדני יום טוב' להרא"ש, שם). ורבינו גרשום מפרש: דמצד אחד הבשר נקרע בשתי, ומצד אחר נקרע בערב. 29) חמור הבר. 30) בכת"י תימן: מהלך שתי וערב. 31) חולין שם.

1 **ד. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין בְּהֵמָה טְמֵאָה, אַף**
2 **עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מַפְרִיס פַּרְסָה וְלֹא מַעֲלֵה גֵרָה, אֶלָּא**
3 **כְּמִין סוּס אוֹ חֲמוֹר לְכָל דָּבָר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר**
4 **בַּאֲכִילָה[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁיָּלְדָה לְפָנָיו;**
5 **אֲבָל אִם הִנִּיחַ פָּרָה מְעֻבֶּרֶת בְּעֶדְרוֹ, וּבָא וּמָצָא כְּמִין**
6 **חֲזִיר כָּרוּךְ אַחֲרֶיהָ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹנֵק מִמֶּנָּה -**
7 **הֲרֵי זֶה סָפֵק, וְאָסוּר בַּאֲכִילָה[33]; שֶׁמָּא מִן הַטְּמֵאָה**
8 **נוֹלַד, וְנִכְרַךְ אַחַר הַטְּהוֹרָה.**

32) בכורות ה, ב. 33) שם כד, א.

9 **ה. בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין בְּהֵמָה טְהוֹרָה, אַף**
10 **עַל פִּי שֶׁהוּא מַפְרִיס פַּרְסָה וּמַעֲלֵה גֵרָה, וַהֲרֵי הוּא**
11 **כְּמִין שׁוֹר לְכָל דָּבָר אוֹ כְּמִין שֶׂה - הֲרֵי זֶה אָסוּר**
12 **בַּאֲכִילָה[34]. שֶׁהַגָּדֵל[35] מִן הַטְּמֵאָה - טָמֵא, וּמִן**
13 **הַטְּהוֹרָה - טָהוֹר. (לְפִיכָךְ)[36] דָּג טָמֵא שֶׁנִּמְצָא[37]**
14 **בִּמְעֵי דָג טָהוֹר - אָסוּר[38], וְדָג טָהוֹר הַנִּמְצָא בִּמְעֵי**
15 **דָג טָמֵא - מֻתָּר[39]; לְפִי שֶׁאֵין גִּדּוּלָיו, אֶלָּא בְּלָעוֹ.**

34) שם ה, ב. 35) במשנה שם כתוב: "שהיוצא", ורבינו שינה הלשון וכתב "שהגדל", להשמיענו שהגידול בלבד קובע ולא הגוף שבו נמצא או שממנו יצא. 36) כלומר, מכיון שתלוי בגידול ולא בגוף שבו נמצא. 37) ואפילו כשלא ראינו שבלעו (ביאורי הגר"א יו"ד, סי' פג, סקל"א). 38) שם ז, ב. 39) שם.

16 **ו. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁיָּלְדָה אוֹ שֶׁנִּמְצָא בָּהּ בְּרִיָּה שֶׁיֵּשׁ**
17 **לָהּ שְׁתֵּי[40] גַּבִּין וּשְׁתֵּי שְׁדָרוֹת - אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה[41].**
18 **וְזוֹ הִיא הַשְּׁסוּעָה שֶׁנֶּאֱסְרָה בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת זֶה**
19 **לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה**
20 **הַשְּׁסוּעָה. כְּלוֹמַר: בְּרִיָּה שֶׁנּוֹלְדָה שְׁסוּעָה לִשְׁתֵּי**
21 **בְּהֵמוֹת.**

40) בכת"י תימן, ובדפוס רומי: שני. ראה פ"י מהל' איסורי ביאה הי"א. 41) נדה כד, א.

22 **ז. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁנִּמְצָא בָּהּ דְּמוּת עוֹף, אַף עַל פִּי**
23 **שֶׁהוּא עוֹף טָהוֹר - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּאֲכִילָה[42]. לֹא הֻתַּר**
24 **מִן[43] הַנִּמְצָא בִּבְהֵמָה אֶלָּא מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ פַּרְסָה.**

42) חולין סט, א. 43) בכת"י תימן: "מין", וכן גורס ה'מגיד משנה'.

25 **ח. אֵין לְךָ בְּכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁמֻּתָּר**
26 **בַּאֲכִילָה חוּץ מֵעֶשֶׂרֶת הַמִּינִין[44] הַמְּנוּיִין בַּתּוֹרָה[45].**
27 **שְׁלֹשָׁה מִינֵי בְּהֵמָה, וְהֵם: שׁוֹר, שֶׂה, וָעֵז; וְשִׁבְעָה**
28 **מִינֵי חַיָּה: אַיָּל, וּצְבִי, וַיַּחְמוּר, וְאַקּוֹ, וְדִישֹׁן, וּתְאוֹ,**
29 **וְזֶמֶר. הֵם וּמִינֵיהֶן. כְּגוֹן שׁוֹר הַבָּר וְהַמְּרִיא[46], שֶׁהֵן**
30 **מִמִּין הַשּׁוֹר[47]. וְכָל הָעֲשָׂרָה מִינִין וּמִינֵיהֶם - מַעֲלֵה**
31 **גֵּרָה וּמַפְרִיס פַּרְסָה. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁהוּא מַכִּירָן - אֵינוֹ**
32 **צָרִיךְ לִבְדֹּק לֹא בַּפֶּה[48] וְלֹא בָּרַגְלַיִם[49].**

44) שם פ, א. 45) דברים יד, ד־ה. 46) מין מיוחד בבקר המצטיין בגדלו ובשמנו. [אין אנו בקיאים בשמות הבהמות והחיות, ואין לסמוך על תוצאות החקירות המדעיות, כי מושתתות הן על יסודות רעועים והשערות, ויש לסמוך על המסורת שבידינו מה מותר ומה אסור, כמו בעופות]. 47) ראה 'מגיד משנה', 'כסף משנה' ו'לחם משנה'. 48) אם יש לה שיניים בלחי העליון, כמבואר למעלה ה"ג. 49) אם היא מפריסה פרסה, כמבואר למעלה שם.

33 **ט. אַף עַל פִּי שֶׁכֻּלָּן מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה, צְרִיכִין אָנוּ**
34 **לְהַבְדִּיל בֵּין בְּהֵמָה טְהוֹרָה וְחַיָּה טְהוֹרָה. שֶׁהַחַיָּה -**
35 **חֶלְבָּהּ מֻתָּר[50], וְדָמָהּ טָעוּן כִּסּוּי[51]; וְהַבְּהֵמָה**
36 **הַטְּהוֹרָה[52] - חֶלְבָּהּ בְּכָרֵת[53], וְאֵין דָּמָהּ טָעוּן כִּסּוּי[54].**

50) חולין נט, ב. 51) "מצות־עשה לכסות דם שחיטת חיה טהורה" (פי"ד מהל' שחיטה ה"א). 52) אבל על חלב של בהמה טמאה אינו חייב כרת, כמבואר להלן פ"ז ה"א. 53) ויקרא ז, כה. 54) שכיסוי הדם אינו אלא בחיה ועוף ולא בבהמה.

37 **י. וְסִימָנֵי חַיָּה - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[55] הֵן: כָּל מִין שֶׁהוּא**
38 **מַפְרִיס פַּרְסָה וּמַעֲלֵה גֵרָה וְיֵשׁ לוֹ קַרְנַיִם[56]**
39 **מְפֻצָּלוֹת[57], כְּגוֹן הָאַיָּל - הֲרֵי זֶה חַיָּה טְהוֹרָה בְּוַדַּאי;**
40 **וְכָל שֶׁאֵין קַרְנָיו מְפֻצָּלוֹת, אִם הָיוּ קַרְנָיו כְּרוּכוֹת[58]**
41 **כְּקַרְנֵי הַשּׁוֹר, וַחֲרוּקוֹת[59] כְּקַרְנֵי הָעֵז, וְיִהְיֶה הַחֶרֶק**
42 **מֵבֶלַע בָּהֶן, וַהֲדוּרוֹת[60] כְּקַרְנֵי הַצְּבִי - הֲרֵי זוֹ חַיָּה**
43 **טְהוֹרָה. וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה בַּקַּרְנַיִם שְׁלֹשָׁה[61] סִימָנִין**
44 **אֵלּוּ: כְּרוּכוֹת, חֲרוּקוֹת וַהֲדוּרוֹת.**

55) "דברים שלמדו אותן מפי השמועה, והם תורה שבעל־פה" (פ"א מהל' ממרים ה"ב). 56) חולין נט, א. 57) שהרבה פיצולין יוצאין מהן (רמ"א יו"ד, סי' פ). 58) עקומות ומעוותות (פירוש המשנה לרבינו). 59) "מעוותים ומפותלים כמו נפתל, דבר עגול שאין לו שפה חדה" (פירוש המשנה לרבינו). 60) עגולות, לשון המקרא "והדורים אישר" (ישעיה מה, ב). 61) כלומר, ואם חסר סימן אחד - אין זו ודאי חיה.

45 **יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִין שֶׁאֵינוֹ מַכִּירוֹ; אֲבָל**
46 **שִׁבְעָה מִינֵי חַיָּה הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה, אִם הָיָה מַכִּיר**
47 **אוֹתָן, אֲפִלּוּ לֹא מָצָא לוֹ קַרְנַיִם - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל**
48 **חֶלְבּוֹ, וְחַיָּב לְכַסּוֹת דָּמוֹ.**

49 **יב. שׁוֹר הַבָּר - מִין בְּהֵמָה הוּא[62]. וְהַקֶּרֶשׁ[63], אַף עַל**

פי[64] שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא קֶרֶן אַחַת - הֲרֵי הוּא חַיָּה. וְכָל שֶׁיִּסְתַּפֵּק לְךָ אִם הוּא מִין חַיָּה אוֹ מִין בְּהֵמָה - חֶלְבּוֹ אָסוּר[65], וְאֵין לוֹקִין[66] עָלָיו, וּמְכַסִּין אֶת דָּמוֹ[67].

62) כלאים פ"ה, מ"ו. ואף שהוא גדל במדבר וטבעו כחיה, נחשב הוא למין בהמה, מפני שהוא בא מישוב וברח למדבר ('ירושלמי' שם, ה"ד). 63) חולין נט, ב. 64) וכל החיות הטהורות יש להן שתי קרנים. 65) שמא מין בהמה הוא. 66) שאולי מין חיה הוא, ואין לוקין על הספק. 67) מספק, כחיה.

יג. כִּלְאַיִם הַבָּא מִבְּהֵמָה טְהוֹרָה עִם חַיָּה טְהוֹרָה - הוּא הַנִּקְרָא כּוּי[68]. חֶלְבּוֹ אָסוּר[69], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[70], וּמְכַסִּין אֶת דָּמוֹ[71]. וְאֵין מִין טָמֵא מִתְעַבֵּר[72] מִמִּין טָהוֹר כְּלָל[73].

68) שם פ, א. 69) כבהמה (הל' ביכורים פ"ב, ה"י). 70) שם. 71) חולין פג, ב. 72) בכורות ז, א. 73) וגם מין טהור אינו מתעבר ממין הטמא, כמבואר שם בגמרא.

יד. סִימָנֵי עוֹף טָהוֹר לֹא נִתְפָּרֵשׁ מִן הַתּוֹרָה[74], אֶלָּא מָנָה[75] מִנְיַן טְמֵאִים בִּלְבַד, וּשְׁאָר מִינֵי הָעוֹף - מַתְּרִין[76]. וְהַמִּינִין הָאֲסוּרִין אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים הֵן[77], וְאֵלּוּ הֵן: א) נֶשֶׁר. ב) פֶּרֶס. ג) עָזְנִיָּה. ד) דָּאָה. וְהִיא[78] הָרְאָה הָאֲמוּרָה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה[79]. ה) אַיָּה. וְהִיא[80] הַדַּיָּה הָאֲמוּרָה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה[81]. ו) מִין הָאַיָּה. שֶׁכֵּן כָּתוּב בָּהּ[82]: לְמִינָהּ, מִכְּלָל שֶׁהוּא[83] שְׁנֵי מִינִין. ז) עוֹרֵב. ח) זַרְזִיר. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בְּעוֹרֵב[84]: לְמִינוֹ - לְהָבִיא אֶת הַזַּרְזִיר[85]. ט) יַעֲנָה. י) תַּחְמָס. יא) שַׁחַף. יב) נֵץ. יג) וְשַׁרְנָקָא, וְהוּא מִין הַנֵּץ[86]. שֶׁכֵּן כָּתוּב בּוֹ: לְמִינֵהוּ[87]. יד) כּוֹס. טו) שָׁלָךְ. טז) יַנְשׁוּף. יז) תִּנְשֶׁמֶת. יח) קָאַת. יט) רָחָמָה. כ) חֲסִידָה. כא) הָאֲנָפָה. כב) מִין הָאֲנָפָה[88]. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בָּהּ: לְמִינָהּ[89]. כג) הַדּוּכִיפַת. כד) הָעֲטַלֵּף.

74) חולין נט, א. 75) ויקרא יא, יג־יט; דברים יד, יב־יח. 76) חולין סג ,ב. 77) שם. 78) שם. 79) דברים יד, יג. 80) חולין, שם. 81) דברים, שם. 82) ויקרא יא, יג. 83) בכת"י תימן: "שהן", וכן בסמ"ג. 84) שם, טו. 85) חולין סב, א. 86) שם סג, א. 87) ויקרא, שם, טז. 88) חולין, שם. 89) ויקרא, שם, יט.

טו. כָּל מִי שֶׁהוּא בָּקִי בְּמִינִין אֵלּוּ וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל עוֹף שֶׁאֵינוֹ מֻהָם, וְאֵינוֹ צָרִיךְ בְּדִיקָה[90]. וְעוֹף טָהוֹר[91] נֶאֱכָל בְּמָסֹרֶת[92]. וְהוּא[93] שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר פָּשׁוּט בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁזֶּה עוֹף טָהוֹר. וְנֶאֱמָן צַיָּד לוֹמַר: עוֹף זֶה הִתִּיר לִי רַבִּי הַצַּיָּד. וְהוּא שֶׁיֵּחָזֵק[94] אוֹתוֹ צַיָּד[95] שֶׁהוּא בָּקִי בְּמִינִין אֵלּוּ וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן[96].

90) בסימנים המפורשים להלן (בהלכה הסמוכה). 91) חולין, שם, ב. 92) ואינו צריך בדיקה. 93) "כלומר, שאם קיבלו בני המקום ונהגו בפשיטות לאכלו בחזקת טהור שאין לפקפק עליו כלל ואין צריך לבודקו" (ה'חינוך' מצוה קנז). 94) בכת"י תימן: שהוחזק. 95) כלומר, הרב שהתיר לו (ש"ך, יו"ד, סי' פב). 96) חולין, שם.

טז. מִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּירָן[97] וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ שְׁמוֹתֵיהֶן - בּוֹדֵק בְּסִימָנִין אֵלּוּ שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים[98]: כָּל עוֹף שֶׁהוּא דוֹרֵס[99] וְאוֹכֵל - בְּיָדוּעַ[100] שֶׁהוּא מֵאֵלּוּ הַמִּינִין[101], וְטָמֵא[102]; וְשֶׁאֵינוֹ דוֹרֵס וְאוֹכֵל, אִם יֵשׁ בּוֹ אֶחָד[103] מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנִין אֵלּוּ - הֲרֵי זֶה עוֹף טָהוֹר. וְאֵלּוּ הֵן: אֶצְבַּע יְתֵרָה[104], אוֹ זֶפֶק[105], וְהִיא הַמֵּרָאָה[106], אוֹ שֶׁהָיָה קֵרְקְבָנוֹ[107] נִקְלָף[108] בַּיָּד[109].

97) ששני הדברים צריכין: לידע את שמותיהן וגם להכירן (שם בגמרא). 98) שם נט, א. ודף סא, א. 99) "שיתן ידו על הדבר שהוא אוכל ואחר־כך אוכל ממנו, וכן עושים כל בעלי־חיים שהם טורפים" (פירוש המשנה לרבינו). ראה 'מגיד משנה'. 100) שם נט, א. "כל עוף הדורס - טמא". 101) הנזכרים למעלה הי"ד. 102) ואפילו אם יש לו סימני טהרה. 103) שם סב, א. 104) "אצבע הגבוה שאחורי האצבעות" (רש"י, שם). "ואף־על־פי שברוב העופות היא, קרי לה יתירה לפי שאינה בסדר אצבעות חברותיה. ואחרים פירשו: שהאצבע שלפניו גדולה ויתרה מחברותיה, קרויה אצבע יתרה" (הר"ן). 105) "כיס שהאוכל נקבץ שם" (לפני שהוא מגיע לקורקבן, רש"י). "והוא לעוף במקום האסטומכא לאדם" (פירוש המשנה לרבינו). 106) הכתובה בתורה (ויקרא א, טז)) "והסיר את מוראתו". 107) קיבת העופות. "ויש בתוכו כיס מקיף על המאכל שבא אליו" (פירוש המשנה לרבינו). 108) כלומר, הכיס שבתוך הקורקבן נקלף. 109) שם סב, ב.

יז. לְפִי שֶׁאֵין בְּכָל אֵלּוּ הַמִּינִין הָאֲסוּרִין מִין שֶׁאֵינוֹ דוֹרֵס וְיֵשׁ בּוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה סִימָנִין אֵלּוּ חוּץ מִפֶּרֶס וְעָזְנִיָּה, וּפֶרֶס וְעָזְנִיָּה אֵינָן מְצוּיִין בַּיִּשּׁוּב[110], אֶלָּא בְּמִדְבְּרוֹת אֵיֵי הַיָּם הָרְחוֹקוֹת עַד מְאֹד, שֶׁהֵן סוֹף הַיִּשּׁוּב.

110) שם.

יח. הָיָה הַקֵּרְקְבָן נִקְלָף בְּסַכִּין וְאֵינוֹ נִקְלָף בַּיָּד, וְאֵין בּוֹ סִימָן אַחֵר[111], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ דוֹרֵס[112] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[113]. הָיָה חָזָק וְדָבֵק, וְהִנִּיחוֹ בַּשֶּׁמֶשׁ וְנִתְרַפָּה וְנִקְלָף בַּיָּד - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[114].

111) שאם היה בו סימן אחר, הרי הוא עוף טהור, כמבואר למעלה הט"ז. 112) שאם הוא דורס, הרי זה עוף טמא ודאי, כמבואר למעלה (שם). 113) שם סב, ב. 114) שם.

יט. אָמְרוּ הַגְּאוֹנִים: שֶׁמָּסֹרֶת הִיא בִּידֵיהֶם, שֶׁאֵין מוֹרִין לְהַתִּיר עוֹף הַבָּא בְּסִימָן אֶחָד, אֶלָּא אִם הָיָה אוֹתוֹ סִימָן שֶׁיִּקְלֵף קֵרְקְבָנוֹ בַּיָּד; אֲבָל אִם אֵינוֹ נִקְלָף בַּיָּד, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֶפֶק אוֹ אֶצְבַּע יְתֵרָה - מֵעוֹלָם לֹא הִתִּירוּהוּ.

כ. כָּל עוֹף שֶׁחוֹלֵק אֶת רַגְלָיו[115] כְּשֶׁמּוֹתְחִין לוֹ חוּט שְׁתַּיִם לְכָאן וּשְׁתַּיִם לְכָאן, אוֹ שֶׁקּוֹלֵט מִן הָאֲוִיר וְאוֹכֵל בָּאֲוִיר - הֲרֵי זֶה דּוֹרֵס, וְטָמֵא[116]. וְכָל הַשּׁוֹכֵן עִם הַטְּמֵאִים וְנִדְמֶה לָהֶם - הֲרֵי זֶה טָמֵא[117].

115) "וענינו שעוף טמא כשעומד על חבל או שרביט דק, ונותן קצת צפרניו על אותו השרביט מצד אחד ומקצתם מצד אחר עד שיהא השרביט תחת אצבעותיו כמו שאוחז שום דבר ביניהן" (פירוש המשנה לרבינו). 116) שם סה, א. 117) שם.

כא. וּמִינֵי חֲגָבִים שֶׁהִתִּירָה תּוֹרָה[118] - שְׁמוֹנָה, וְאֵלּוּ הֵן: א) חָגָב[119]. ב) מִין חָגָב, וְהוּא הָרַזְבָּנִית[120]. ג) חַרְגֹּל. ד) וּמִין חַרְגֹּל, וְהוּא עַרְצוּבְיָא[121]. ה) אַרְבֶּה. ו) וּמִין אַרְבֶּה, וְהִיא צִפֹּרֶת[122] כְּרָמִים[123]. ז) סָלְעָם. ח) וּמִין סָלְעָם, וְהִיא יוֹחֲנָא יְרוּשַׁלְמִית[124].

118) ויקרא יא, כב. 119) רבינו שינה מסדר המקרא, שהוא: ארבה, סלעם, חרגול, חגב. מפני ש"חגב" הוא שם הכולל לכל החגבים הטהורים, ומסימני טהרה: ששמו יהא חגב, כמבואר להלן בסוף הכ"ב, לכן הזכיר רבינו את ה"חגב" בראשונה. ומכיון שבתורה כתוב חרגול על־יד חגב, סמכו רבינו למין החגב, ואחרי מין החרגול חזר רבינו לסדר המקרא: ארבה וסלעם. 120) שם. 121) שם. 122) שם. 123) המצויה אצל דקלים צעירים (שבת צ:). 124) חולין, שם.

כב. מִי שֶׁהוּא בָּקִי בָּהֶן וּבִשְׁמוֹתֵיהֶן - אוֹכֵל. וְהַצַּיָּד נֶאֱמָן עֲלֵיהֶן, כְּעוֹף[125]. וּמִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי בָּהֶן - בּוֹדֵק בַּסִּימָנִין. וּשְׁלֹשָׁה[126] סִימָנִין יֵשׁ בָּהֶן: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ[127] אַרְבַּע רַגְלַיִם, וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם שֶׁחוֹפוֹת[128] רֹב אֹרֶךְ גּוּפוֹ וְרֹב הֶקֵּף גּוּפוֹ[129], וְיֵשׁ לוֹ שְׁנֵי כְּרָעַיִם[130] לְנַתֵּר בָּהֶם - הֲרֵי זֶה מִין טָהוֹר. וְאַף עַל פִּי[131] שֶׁרֹּאשׁוֹ אָרֹךְ וְיֵשׁ לוֹ זָנָב, אִם הָיָה שְׁמוֹ חָגָב[132] - טָהוֹר.

125) כמבואר למעלה הט"ו. 126) רבינו מנה את שניהם: ארבע כנפים וחופות רוב אורך גופו - לסימן אחד, וממילא הם שלשה סימנים. אולם, הגמרא (שם סו.) מונם לשני סימנים והרי הם ארבעה (לחם־משנה). ונימוקו של רבינו הוא: שהמשנה הפסיקה בין הארבע כנפים לכנפיו חופין את רובו, בסימן של קרסולים (הכרעים), וממילא הם מחולקים לשנים, אולם רבינו חשיב ה"כרעים" בסוף - וטעמו לזה יבואר להלן (אות קכב) - לכן כללם לסימן אחד. 127) בכת"י תימן: לו, וכן במשנה. 128) ואף־על־פי שבמשנה כתוב הסימן של הכרעים לפני הסימן של החופות את רוב אורך גופו, שינה רבינו את הסדר, שלא נבוא לטעות ולומר שגם הכרעים צריכות להיות חופות רוב אורך הגוף, לכן כתב: "שחופות", אצל הכנפים, ללמדנו שרק הכנפים צריכות להיות חופות, אבל לא הכרעים ('בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' פה). 129) שם סה, א. 130) לשון המקרא (ויקרא יא, כא). 131) שכל שמונת המינים אין ראשם ארוך ואין להם זנב, וזה אפילו אם ראשו ארוך ויש לו זנב, הרי הוא מין טהור, כיון שיש לו כל שלושת הסימנין ושמו חגב. 132) שם סה, ב.

כג. מִי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁו כְּנָפַיִם אוֹ כְּרָעַיִם, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ כְּנָפַיִם הַחוֹפִין[133] אֶת רֻבּוֹ, וְעָתִיד לְגַדֵּל אוֹתָן אַחַר זְמַן כְּשֶׁיִּגְדִּיל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[134] מֵעַתָּה[135].

133) בכת"י תימן: החופות. 134) שם סה, א. 135) כלומר, ואפילו שעכשיו אין לו הסימנין.

כד. וּבַדָּגִים[136] שְׁנֵי סִימָנִין: סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת[137]. וּסְנַפִּיר הוּא שֶׁפּוֹרֵחַ בּוֹ[138], וְקַשְׂקֶשֶׂת הִיא הַדְּבוּקָה[139] בְּכָל גּוּפוֹ. וְכָל שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת - יֵשׁ לוֹ סְנַפִּיר[140]. אֵין לוֹ עַכְשָׁיו וּכְשֶׁיִּגְדַּל יִהְיֶה לוֹ, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַשְׂקֶשֶׂת כְּשֶׁהוּא בַּיָּם וּכְשֶׁיַּעֲלֶה יַשִּׁיר קַשְׂקָשָׁיו - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[141]. וּמִי שֶׁאֵין לוֹ קַשְׂקַשִּׂים הַחוֹפִין אֶת כֻּלּוֹ - מֻתָּר. אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ אֶלָּא סְנַפִּיר אֶחָד וְקַשְׂקֶשֶׂת אַחַת[142] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[143].

136) רבינו שינה כאן את הסדר, והקדים חגבים לדגים כפי שהם סדורים במשנה חולין נט, ששם מקור הדינים שבהלכה זו. 137) ויקרא יא, ט. 138) חולין, שם. 139) במשנה: "קשקשין הקבועים בו". ורבינו כתב: "הדבוקה" במקום "הקבועה", ללמדנו שהקשקשת אינה קבועה בגוף, שהרי היא נקלפת ביד או בכלי, אבל אם היא קבועה שאינה נקלפת מעור הדג, אינה קשקשת (מגיד־משנה). 140) נדה נא, ב. 141) עבודה זרה לט, א. 142) בכת"י תימן: אחד. 143) 'ספרא' שמיני, פרשה ג.

יום שני כ"ד תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר האוכל מבהמה חיה ועוף הטמאים או מבשר אדם; ודין שמונה שרצים האמורים בתורה; ותולעים הנמצאים בפירות או במים; ודין רסק נמלות והביא אחת שלימה וצירפה לאלו.

א. מִכְּלַל שֶׁנֶּאֱמַר[2]: וְכָל בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה, שׁוֹמֵעַ[3] אֲנִי שֶׁכֹּל שֶׁאֵינָהּ מַעֲלַת גֵּרָה וּמַפְרֶסֶת פַּרְסָה - אֲסוּרָה. וְלֹא הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה[4] - עֲשֵׂה הוּא[5]. וּבַגָּמָל וּבַחֲזִיר וּבָאַרְנֶבֶת וּבַשָּׁפָן נֶאֱמַר: אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה וְגוֹמֵר. הֲרֵי לָמַדְתָּ שֶׁהֵן בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימָן אֶחָד. וְכָל שֶׁכֵּן שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה טְמֵאָה, שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן כְּלָל[6], שֶׁאִסּוּר אֲכִילָתָם בְּלֹא תַעֲשֶׂה, יָתֵר עַל עֲשֵׂה הַבָּא מִכְּלַל אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"מכלל שנאמר וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה, שומע אני שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה אסורה, ולאו הבא מכלל עשה הוא".

וממשיך, "ובגמל ובחזיר ובארנבת ובשפן נאמר את זה לא

תאכלו... הא למדת שהן בלא־תעשה... וכל־שכן שאר בהמה טמאה וחיה טמאה שאין בה סימן כלל, שאיסור אכילתם בלא־תעשה יתר על 'עשה' הבא מכלל אותה תאכלו".

וכתב ה'מגיד משנה' שאין לתמוה על שלאו בהמה וחיה טמאין, בא ק"ו מחזיר שפן וארנבת, והרי אין עונשים מק"ו? לפי שאלו כבר נאסרו ב'לאו' הבא מכלל 'עשה', וכיון שכן אפשר ל'לאו' שלהן לבוא מקל־וחומר. ודבריו דורשים ביאור, שהרי אחרי הכל איסור 'לאו' אינו מצד הק"ו, וא"כ מה עוזר שנאסר כבר ב'לאו' הבא מכלל 'עשה' לגבי איסור 'לאו' להענישו מלקות.

וכתב הרוגוצו'בי: לאחר שאלו כבר נאסרו בכלל הבא מכלל עשה מן התורה בביאור, מובן שגדר האיסור של חזיר גמל שפן וארנבת אינו מצד גדרם הפרטי אלא משום שחסר בהם סימן טהרה, וממילא אין הק"ו אלא גילוי מילתא בעלמא שגם אלו שחסרים בהם שני סימנים הם בכלל זה. בעניין זה מתגלה אמיתותה של תורה, שכתבה שכל בהמה שהיא מעלת גרה הרי היא גם מפרסת פרסה, וכל שבהמה שהיא מפרסת פרסה היא גם מעלת גרה חוץ מארבע אלו. ובנוגע לדגים, מצינו דבר דומה הנלמד מהפסוק "כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים" ש"כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר", ובנוגע לשרצים "אין תולעת מתקיימת שתים עשרה חודש", ובנוגע לחלב "חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד כחלב הטהורה".

ונראה מכאן גודל אמיתותה של תורה, שמאז שניתנה תורה ומזמן המשנה והגמרא, ואפילו מאז שכתב הרמב"ם את חיבורו, נתגלו בעולם סוגי בעלי־חיים שלא ידעו על קיומם ושלא היו נמצאים בכל המקומות שבהם חיו התנאים והאמוראים, ואעפ"כ הכללים שהובאו בתורה וברמב"ם הם נכונים ואמיתיים ומהווים הוכחה מוחשית לאמיתתה של תורה, וכבודו של הקב"ה ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו".

(על־פי 'יין מלכות' ספר קדושה סימן ה)

2) ביטוי שגור במשנה ובברייתא. כלומר, זה שאומר הכתוב. 3) מבין אני, כלומר, מכאן אני לומד. 4) מאחר שכתוב: "לעשות כך" אנו מבינים שרצון התורה הוא שלא לעשות אחרת, אף שלא נכתב במפורש לא לעשות, וזהו "לאו הבא מכלל עשה", כלומר, שהלאו נלמד מסגנון הפסוק הנכתב בלשון עשה. 5) ואם עשה לא כציווי התורה הוא עובר על עשה. 6) שאינן מפורשות בתורה.

1 **ב. לְפִיכָךְ, כָּל הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה**
2 **כְּזַיִת - לוֹקֶה[7] מִן הַתּוֹרָה. בֵּין שֶׁאָכַל מִן הַבָּשָׂר בֵּין**
3 **שֶׁאָכַל מִן הַחֵלֶב[8]. לֹא חֵלֶק הַכָּתוּב בַּטְּמֵאִים בֵּין**
4 **בְּשָׂרָם לְחֶלְבָּם.**

7) "כל השיעורין כולן בכזית". 8) כלומר, רק משום לאו של בשר בהמה טמאה, אבל לא משום אכילת חלב.

5 **ג. הָאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ**
6 **חַיָּה[9] - אֵינוֹ מִכְּלַל מִינֵי חַיָּה בַּעֲלַת פַּרְסָה[10], לְפִיכָךְ[11]**
7 **אֵינוֹ[12] בְּלֹא תַעֲשֶׂה. הָאוֹכֵל מִבְּשַׂר הָאָדָם אוֹ מֵחֶלְבּוֹ,**
8 **בֵּין מִן הַחַי בֵּין מִן הַמֵּת - אֵינוֹ לוֹקֶה[13], אֲבָל אָסוּר**
9 **הוּא בַּעֲשֵׂה; שֶׁהֲרֵי מָנָה הַכָּתוּב שִׁבְעַת מִינֵי חַיָּה**
10 **וְאָמַר בָּהֶן: זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ[14], הָא כֹּל שֶׁהוּא**
11 **חוּץ מֵהֶן[15] - לֹא תֹאכְלוּ, וְלַאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה -**
12 **עֲשֵׂה.**

9) ואין בו סימני טהרה, אף על פי כן אין בשרו בלא תעשה של "את זה לא תאכלו". 10) והתורה כתבה: אך את זה לא תאכלו וג' וממפריסי הפרסה. 11) כלומר, מפני שהמין שאינו בעל פרסה אינו בכלל פרשה זו. 12) האדם. 13) וגם משום בשר מן החי אינו חייב, שזה אינו אלא בבהמה, חיה ועוף טהורים. וגם איסור נבלה אינו אלא במינים טהורים. 14) ה"לאו הבא מכלל עשה" שיש בבשר אדם, אינו אותו שלמד ממנו למינים טמאים בראש הלכה א', כי מקרא זה מדבר בבעלי פרסה ואדם אינו מבעלי פרסה, כמו שכתב רבינו בראש הלכה זו, אלא העשה "זאת החיה אשר תאכלו" ואדם נקרא חיה כאמור למעלה. 15) אפילו לא מבעלי פרסה.

13 **ד. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר עוֹף טָמֵא - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה,**
14 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ.**
15 **וַהֲרֵי עָבַר עַל עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל צִפּוֹר טְהֹרָה**
16 **תֹּאכֵלוּ, הָא טְמֵאָה - לֹא תֹאכֵלוּ. וְכֵן הָאוֹכֵל כְּזַיִת**
17 **מִדָּג[16] טָמֵא - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם,**
18 **מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ. וְעָבַר עַל עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל**
19 **אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּאכֵלוּ, מִכְּלָל שֶׁמִּי שֶׁאֵין**
20 **לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת - לֹא יֵאָכֵל. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל**
21 **הָאוֹכֵל דָּג טָמֵא אוֹ בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה אוֹ עוֹף טָמֵא**
22 **- בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה.**

16) רבינו לא הזכיר כאן "מבשר הדג", כמו בבהמה ובעוף, מפני שלא בכל מקום נקרא בשר הדג בשם בשר, בלשון בני אדם.

23 **ה. חָגָב טָמֵא - הֲרֵי הוּא בִּכְלַל שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְהָאוֹכֵל**
24 **כְּזַיִת[17] מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל[18] שֶׁרֶץ**
25 **הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ. וְאֵי זֶהוּ שֶׁרֶץ**
26 **הָעוֹף? כְּגוֹן זְבוּב אוֹ יַתּוּשׁ וְצִרְעָה וּדְבוֹרָה וְכַיּוֹצֵא**
27 **בָּהֶן.**

17) גם כאן בחגב לא הזכיר רבינו מבשר שרץ העוף, כי חגבים לא נקראו בשם בשר. 18) בספר ויקרא לא נזכר לאו על שרץ העוף, אלא בספר דברים בלבד.

28 **ו. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל**
29 **הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל. וְאֵי**

זֶהוּ שֶׁרֶץ הָאָרֶץ? כְּגוֹן נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים וְחִפּוּשִׁית וְנָדָל[19] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

19) בלשון הפסוק: מרבה רגלים.

ז. וּשְׁמֹנָה שְׁרָצִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁהֵן: הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט וְהַתִּנְשֶׁמֶת, הָאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם[20] כַּעֲדָשָׁה - לוֹקֶה. שְׁעוּר אֲכִילָתָן כְּשִׁעוּר טֻמְאָתָן. וְכֻלָּם מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה בְּכַעֲדָשָׁה[21].

20) לאחר מיתתן. 21) שאם יש בין כולם ביחד כעדשה - האוכל מהם לוקה.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָכַל מֵהֶן אַחַר מִיתָתָן[22]; אֲבָל הַחוֹתֵךְ אֵבֶר מִן הַחַי מִן אֶחָד מֵהֶן וַאֲכָלוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה עָלָיו עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּזַיִת בָּשָׂר[23]. וְכֻלָּן מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת. אָכַל אֵבֶר שָׁלֵם מִן הַשֶּׁרֶץ אַחַר שֶׁמֵּת - אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כַּעֲדָשָׁה.

22) והטעם, שבמיתתן הם מטמאים לכן שיעור אכילתן כעדשה, משום שהוקשה לטומאה, אבל בחייהן אינם מטמאים ולפיכך שיעור אכילתם בכזית בכל איסורי אכילות שבתורה. 23) ואף על פי שאברים מטמאים בכל שהוא: "האברים אין להן שיעור אבר מן השרץ כברייתו", אין לוקין על אכילתו בכל שהוא, שלא אמרו "שיעור אכילתו כשיעור טומאתו" אלא בכעדשה, שזהו חידוש בשרץ, אבל טומאת האברים בכל שהוא, אינה נבדלת בשרצים משאר הטומאות, שכל הטומאות אבריהן מטמאין בכל שהן, אין אנו אומרים באברים שיעור אכילתן כשיעור טומאתן, והשיעור בכעדשה, גם באברים שלמים בעינו עומד. ולמה בכעדשה ולא בכזית? מפני שאין מתקבל על הדעת, שאבר שלם שיעורו גדול יותר מחתיכת אבר.

ט. דַּם שְׁמֹנָה שְׁרָצִים וּבְשָׂרָן - מִצְטָרֵף לְכַעֲדָשָׁה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַדָּם מְחֻבָּר לַבָּשָׂר. וְכֵן דַּם הַנָּחָשׁ[24] מִצְטָרֵף לִבְשָׂרוֹ לִכְזַיִת וְלוֹקֶה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בְּשָׂרוֹ חָלוּק מִדָּמוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ מִשְּׁאָר שְׁרָצִים שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין[25].

24) שהוא מן השרצים ששיעורם בכזית. 25) "ואין לך בכל השרצים מה שמטמא במותו חוץ משמונת המינין המפורשין בתורה". אבל אסורים באכילה ושיעורם בכזית, ואין דמן חלוק מבשרן ולפיכך מצטרפין.

י. דַּם שְׁרָצִים שֶׁפָּרַשׁ, וּכְנָסוֹ וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה עָלָיו בְּכַזַּיִת[26]. וְהוּא שֶׁיִּתְּרוּ בּוֹ מִשּׁוּם אוֹכֶל שֶׁרֶץ; אֲבָל אִם הִתְּרוּ בּוֹ מִשּׁוּם אוֹכֵל דָּם - פָּטוּר[27], שֶׁאֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל דַּם בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף.

26) אפילו בשמונה שרצים ששיעורן בכעדשה. 27) לא כרת ולא מלקות.

יא. כָּל הַשִּׁעוּרִין וּמַחְלִקוֹתָם[28] - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי.

28) כלומר, החילוקים שיש בשיעורים, כגון אלה שנאמרו למעלה: זה בכזית וזה בכעדשה.

יב. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם; הֲרֵי כָּלַל בְּלָאו זֶה שֶׁרֶץ הָאָרֶץ וְשֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם. אִי זֶהוּ שֶׁרֶץ הַמַּיִם? אֵלּוּ הַבְּרִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת, כְּמוֹ הַתּוֹלְעִים וְהָעֲלוּקָה שֶׁבַּמַּיִם, וְהַבְּרִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת בְּיִתְר, שֶׁהֵן חַיּוֹת הַיָּם. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כֹּל שֶׁאֵינוֹ בְּצוּרַת הַדָּגִים, לֹא דָּג טָמֵא וְלֹא דָּג טָהוֹר, כְּגוֹן כֶּלֶב הַמַּיִם וְהַדַּלְפוֹן[29] וְהַצְּפַרְדֵּעַ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

29) "דגים יש בים שחציין צורת אדם וחציין צורת דג".

יג. אֵלּוּ הַמִּינִין שֶׁנִּבְרָאִין בָּאַשְׁפּוֹת וּבְגוּפֵי הַנְּבֵלוֹת, כְּגוֹן רִמָּה וְתוֹלַעָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁאֵינָן נִבְרָאִין מִזָּכָר וּנְקֵבָה אֶלָּא מִן הַגְּלָלִים שֶׁהִסְרִיחוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֵן הַנִּקְרָאִין רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. וְהָאוֹכֵל מֵהֶן כְּזַיִת - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין פָּרִין וְרָבִין. אֲבָל הַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ הוּא שֶׁפָּרָה וְרָבָה מִזָּכָר וּנְקֵבָה.

יד. אֵלּוּ הַמִּינִין הַנִּבְרָאִין בַּפֵּרוֹת וּבַמַּאֲכָלוֹת: אִם פֵּרְשׁוּ וְיָצְאוּ לָאָרֶץ[30], אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ לְתוֹךְ הָאֹכֶל, מִי שֶׁאָכַל מֵהֶן כְּזַיִת - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ - לֶאֱסֹר אֵלּוּ שֶׁפָּרְשׁוּ לָאָרֶץ. אֲבָל אִם לֹא פָּרְשׁוּ - מֵתָר לֶאֱכֹל הַפִּרְי וְהַתּוֹלַעַת שֶׁבְּתוֹכוֹ.

30) לאו דווקא "לארץ", הוא הדין אם עלתה וריחשה על הפרי.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהִתְלִיעַ הָאֹכֶל אַחַר שֶׁנֶּעֱקַר מִן הָאָרֶץ; אֲבָל אִם הִתְלִיעַ וְהוּא מְחֻבָּר - אוֹתָהּ הַתּוֹלַעַת אֲסוּרָה כְּאִלּוּ פָרְשָׁה לָאָרֶץ, שֶׁעַל הָאָרֶץ נִבְרֵאת, וְלוֹקִין עָלֶיהָ[31]. וְאִם סָפֵק - אֲסוּרָה[32]. לְפִיכָךְ, כָּל מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהַתְלִיעַ כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּבְדֹּק הַפִּרְי מִתּוֹכוֹ, שֶׁמָּא יֵשׁ בּוֹ תּוֹלַעַת[33]. וְאִם שָׁהָה הַפִּרְי אַחַר שֶׁנֶּעֱקַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - אוֹכֵל בְּלֹא בְּדִיקָה; שֶׁאֵין תּוֹלַעַת שֶׁבּוֹ מִתְקַיֶּמֶת[34] שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ.

31) משום הלאו של השרץ השורץ על הארץ. 32) ככל ספק של איסורי תורה. 33) ואם יש בו אסור מספק. 34) הני תמרי דכדא (שהתליעו) לבתר תריסר ירחי שתא שריין (אחרי שעברו עליהן י"ב חודש - מותרין).

טז. פָּרְשׁוּ לָאֲוִיר וְלֹא נָגְעוּ לָאָרֶץ[35], אוֹ שֶׁפָּרְשׁוּ מִקְצָתָן לָאָרֶץ, אוֹ שֶׁפָּרְשׁוּ אַחַר שֶׁמֵּתוּ, אוֹ שֶׁנִּמְצֵאת תּוֹלַעַת עַל הַגַּרְעִינָה מִבַּפְנִים, אוֹ שֶׁיָּצְאוּ מִתּוֹךְ הָאֹכֶל

לְתוֹךְ אֹכֶל אַחֵר - כָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין מִסָּפֵק, וְאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן[36].

35) כלומר, שלפני שהגיעו לארץ קלטה בפיו לבולעה. 36) שאין מלקות בספק. וכל הדינים בהלכה זו נאמרו בהתליעו בתלוש, אבל אם התליעו במחובר פסק רבינו שאפילו לא פירשה התולעת - אסורה.

יז. תּוֹלַעַת[37] הַנִּמְצֵאת בִּמְעֵי הַדָּגִים וּבַמֹּחַ שֶׁבְּרֹאשׁ הַבְּהֵמָה[38] וְהַנִּמְצֵאת בַּבָּשָׂר[39] - אֲסוּרָה. אֲבָל דָּג מְלִיחַ שֶׁהִתְלִיעַ - הֲרֵי הַתּוֹלַעַת שֶׁבּוֹ מֻתֶּרֶת[40]; שֶׁהֵן כְּפֵרוֹת שֶׁהִתְלִיעוּ אַחַר שֶׁנֶּעֱקְרוּ מִן הָאָרֶץ, שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלָן כֻּלָּן כְּאַחַת בַּתּוֹלַעַת שֶׁבְּתוֹכָן. וְכֵן הַמַּיִם שֶׁבַּכֵּלִים שֶׁהִשְׁרִיצוּ - הֲרֵי אוֹתָן שְׁרָצִים מֻתָּר לִשְׁתּוֹתָן עִם הַמַּיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹל אֲשֶׁר לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ. כְּלוֹמַר: בַּמַּיִם וּבַיַּמִּים וּבַנְּחָלִים הוּא שֶׁאַתָּה אוֹכֵל אֶת שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְאֵין אַתָּה אוֹכֵל אֶת שֶׁאֵין לוֹ; אֲבָל בַּכֵּלִים, בֵּין שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּין שֶׁאֵין לוֹ - מֻתָּר.

37) "קוקיאני אסיר", כלומר תולעים. ואסורים מפני שאינם מתהווים ממנו אלא נכנסו לו דרך נחיריו מן החוץ. 38) שבוודאי דרך הנחירים נכנסה. 39) מפני שנתהוו בבשר אחר מיתה, ואסורות מפני שבהמה ניתרת באכילה בשחיטה וכל דבר חי שיצא ממנה אפילו לאחר מיתה אסור כיוון שאי אפשר לו בשחיטה. 40) אם התולעת עודנה מחוברת בהם, אבל אם פירשה מהחתיכה - אסורה.

יח. שֶׁרֶץ הַמַּיִם הַנִּבְרָא בַּבּוֹרוֹת וּבַשִּׁיחִין וּבַמְּעָרוֹת, הוֹאִיל וְאֵינָן מַיִם נוֹבְעִין וַהֲרֵי הֵן עֲצוּרִים[41] - הֲרֵי הֵן כַּמַּיִם שֶׁבַּכֵּלִים וּמֻתָּר. וְשׁוֹחֶה וְשׁוֹתֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע, וְאַף עַל פִּי שֶׁבּוֹלֵעַ בִּשְׁעַת שְׁתִיָּה מֵאוֹתָן הַשְּׁרָצִים הַדַּקִּים.

41) מכונסים. אבל אם אינם עצורים, כגון חריצים ונעיצין של מים הנמשכים, דינם כימים, אף על פי שאינן נובעין.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא פֵּרְשׁוּ מִמְּקוֹם בְּרִיָּתָן; אֲבָל אִם פֵּרַשׁ הַשֶּׁרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר לְתוֹךְ הַכְּלִי אוֹ לְתוֹךְ הַבּוֹר - אָסוּר. פָּרַשׁ לְדָפְנֵי הֶחָבִית וְחָזַר וְנָפַל לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הַשֵּׁכָר - מֻתָּר[42]. וְכֵן אִם פָּרַשׁ לְדָפְנֵי הַבּוֹר אוֹ הַמְּעָרָה וְחָזַר לַמַּיִם - מֻתָּר.

42) "היינו רביתיה", כלומר כך הוא גדל, זה מקום גידולן, ודרכו לפרוש לדפני הכלי או הבור ולחזור למים ולפיכך אף על פי שפירש לדופן אין בכך כלום. ואם פירש לאחורי הכלי או על שפת הבור בחוץ, אסור שאינו מקום גידולו.

כ. הַמְסַנֵּן אֶת הַיַּיִן אוֹ אֶת הַחֹמֶץ אוֹ אֶת הַשֵּׁכָר, וְאָכַל אֶת הַיַּבְחוּשִׁים אוֹ אֶת הַיַּתּוּשִׁין וְהַתּוֹלָעוֹת שֶׁסִּנֵּן - לוֹקֶה מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם[43] אוֹ מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם[44]. אֲפִלּוּ חָזְרוּ לַכְּלִי אַחַר שֶׁסִּנֵּנָן, שֶׁהֲרֵי פָּרְשׁוּ מִמְּקוֹם בְּרִיָּתָן[45]. אֲבָל אִם לֹא סִנְּנָן - שׁוֹתֶה וְאֵינוֹ נִמְנָע, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁנוּ.

43) ביבחושים. 44) ביתושים, שהוא גם שרץ העוף. ומכיוון שהתהווה במים לוקה גם משום שרץ המים. 45) כלומר, אין לחשוש שאולי פירשו.

כא. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה הָאוֹכֵל כְּזַיִת - כְּשֶׁאָכַל כְּזַיִת מִבְּרִיָּה גְּדוֹלָה, אוֹ שֶׁצֵּרֵף מְעַט מִבְּרִיָּה זוֹ וּמְעַט מִבְּרִיָּה זוֹ שֶׁבְּמִינָהּ[46] עַד שֶׁיֹּאכַל כְּזַיִת; אֲבָל הָאוֹכֵל בְּרִיָּה טְמֵאָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ כֻּלָּהּ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה פְּחוּתָה מִן הַחַרְדָּל[47]. בֵּין שֶׁאֲכָלָהּ מֻתָּה[48] בֵּין שֶׁאֲכָלָהּ חַיָּה. וַאֲפִלּוּ סָרְחָה הַבְּרִיָּה[49] וְנִשְׁתַּנִּית צוּרָתָהּ[50], הוֹאִיל וַאֲכָלָהּ כֻּלָּהּ - לוֹקֶה.

46) כלומר משם אחד, שאסורים בלאו אחד "כל שאיסורן בלאו אחד מצטרפין" אבל שני מינים אינם מצטרפים לכזית. 47) כלומר, בכמות קטנה ביותר, כל שהוא. 48) "טמאה בין בחייה בין במיתתה בכל שהוא". 49) אולם היא עוד ראוייה לאכילת אדם, אבל אם סרחה עד כדי כך שאינה ראוייה כבר לאכילת אדם, פטור כמבואר להלן פרק י"ד הלכה י"א "שאכל אוכל האסור אחר שהסריח והבאיש ובטל מאוכל אדם הרי זה פטור". 50) נשתנית, אבל לא נתרסקה.

כב. נְמָלָה שֶׁחָסְרָה אֲפִלּוּ אַחַת מֵרַגְלֶיהָ - אֵינוֹ לוֹקֶה עָלֶיהָ[51] אֶלָּא בִּכְזַיִת. לְפִיכָךְ[52], הָאוֹכֵל זְבוּב שָׁלֵם אוֹ יַתּוּשׁ שָׁלֵם, בֵּין חַי וּבֵין מֵת - לוֹקֶה מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף.

51) בעייא בגמרא: אם חשובה ברייה או לא, ולא נפשטה, ועל ספק אין לוקים. 52) מכיוון שלוקים על אכילת ברייה שלימה כל שהיא.

כג. הֲרֵי שֶׁהָיְתָה הַבְּרִיָּה מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף וּמִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם וּמִשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ לָהּ כְּנָפַיִם[53], וְהִיא מְהַלֶּכֶת עַל הָאָרֶץ כִּשְׁאָר שְׁרָצִים[54], וְהָיְתָה רָבָה בַּמַּיִם[55], וַאֲכָלָהּ - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת[56]. וְאִם הָיְתָה יָתֵר עַל זֶה מִן הַמִּינִין שֶׁנִּבְרְאוּ בַּפֵּרוֹת - לוֹקֶה עָלֶיהָ אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת[57]. וְאִם הָיְתָה מִן הַמִּינִין שֶׁפָּרִין וְרָבִין - לוֹקֶה חָמֵשׁ. וְאִם הָיְתָה מִכְּלַל עוֹף טָמֵא יָתֵר עַל הֱיוֹתָהּ מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף - לוֹקֶה עָלֶיהָ שֵׁשׁ מַלְקִיּוֹת: מִשּׁוּם עוֹף טָמֵא, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם, וּמִשּׁוּם רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ, וּמִשּׁוּם תּוֹלַעַת הַפֵּרוֹת. בֵּין שֶׁאֲכָלָהּ כֻּלָּהּ בֵּין שֶׁאָכַל מִמֶּנָּה כְּזַיִת. לְפִיכָךְ, הָאוֹכֵל נְמָלָה הַפּוֹרַחַת הַגְּדֵלָה בַּמַּיִם - לוֹקֶה חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת.

53) ופורחת ויש בה לאו שרץ העוף. 54) ההולכים על הארץ, ולכן היא נכללת בלאו "בכל השרץ השורץ על הארץ". 55) שנוסף בה לאו של שרץ המים. 56) מלקות לכל לאו ולאו. 57) "אכל פוטיתא לוקה ארבע, נמלה

לוקה חמש, צרעה לוקה שש". דעת רבינו שאם יש בדבר אחד כמה לאווין אינו לוקה אלא אחת ולכן הוא מבאר כאן טעם ריבוי המלקיות מפני שבריות אלו יש בהן תכונות שונות ועל ידן הן נכללות בכל אלה המינים והאוכלן לוקה על כל הלאווין ואין זה דומה כלל למקרה של לאווין הרבה על איסור אחד ולפיכך הדגיש כאן את התכונות השונות.

כד. רִסֵּק[58] נְמָלִים וְהֵבִיא אַחַת שְׁלֵמָה וְצָרְפָהּ לְאֵלּוּ שֶׁנִּתְרַסְּקוּ וְנַעֲשָׂה הַכֹּל כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה שֵׁשׁ מַלְקָיוֹת: חָמֵשׁ - מִשּׁוּם הַנִּמְלָה הָאַחַת, וְאַחַת - מִשּׁוּם כְּזַיִת מִנִּבְלַת הַטְּמֵאִים[59].

58) דכיוון שריסקם ביטלם מתורת ברייה ואין לה דין של אוכל נמלה שלימה. 59) ולא משום לאו "לא תאכלו כל נבלה", כי לאו זה מדבר במיני טהורים. וכאן לוקה משום נבלת הטמאים, כלומר שרצים, משום אל תשקצו את נפשותיכם.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר מאכל היוצא מן האסור אם הוא אסור; ומה טעם לדבש דבורים וצרעים שהוא מותר; חלב האדם אם מותר לאכול או לינק אותו מהשדיים; חלב וביצים הבאים מהטמאה; וביצת עוף טהור שנמצא עליו קורט דם; ודין אפרוח שנולד מביצת טריפה; גבינה וחמאה של גויים וסימני ביצים; וציר דגים טמאים; גוי שהביא חביות פתוחות של ציר ודג טהור באחת מהם.

א. כָּל מַאֲכָל הַיּוֹצֵא מִמִּין מִן הַמִּינִין הָאֲסוּרִין שֶׁלּוֹקִין[2] עַל אֲכִילָתָן - הֲרֵי אוֹתוֹ הַמַּאֲכָל אָסוּר בַּאֲכִילָה מִן הַתּוֹרָה. כְּגוֹן חֵלֶב בְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים וּבֵיצֵי עוֹף וְדָג הַטְּמֵאִים. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת בַּת הַיַּעֲנָה - זוֹ בֵּיצָתָהּ. וְהוּא הַדִּין לְכָל הָאָסוּר[3] כְּיַעֲנָה[4], וּלְכָל הַדְּבָרִים הַדּוֹמִין לַבֵּיצָה.

2) כלומר, איסורי לאו ולא איסורי 'עשה'. 3) כוונת רבינו היא שהדין "שכל היוצא מן הטמא טמא" אנו למדים מפסוק זה. 4) שמתמצאים מתוך הגוף.

ב. חֵלֶב הָאָדָם מֻתָּר בַּאֲכִילָה, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשַׂר הָאָדָם אָסוּר בַּאֲכִילָה, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[5] שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה[6].

5) למעלה פרק ב הלכה ג. 6) ובאיסור 'עשה' אין הכלל: "שכל היוצא מן הטמא טמא" כמבואר בהלכה הקודמת.

ג. דְּבַשׁ דְּבוֹרִים[7] וּדְבַשׁ צְרָעִים - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מִתַּמְצִית גּוּפָן, אֶלָּא כּוֹנְסִין אוֹתוֹ מִן הָעֲשָׂבִים בְּתוֹךְ פִּיהֶן וּמְקִיאִין אוֹתוֹ בַּכֶּוֶרֶת, כְּדֵי שֶׁיִּמְצְאוּ אוֹתוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים.

7) כסתם משנה, מכשירין פרק ו, ולא כר' יעקב בבכורות ז.

ד. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלֶב אָדָם מֻתָּר, אָסְרוּ חֲכָמִים לְגָדוֹל לִינֹק אוֹתוֹ מִן הַשָּׁדַיִם, אֶלָּא חוֹלֶבֶת אִשָּׁה לְתוֹךְ הַכְּלִי וְשׁוֹתֶה. וְגָדוֹל שֶׁיָּנַק מִן הַשַּׁד - כְּיוֹנֵק שֶׁרֶץ[8], וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

8) לפיכך מכין אותו מכת מרדות.

ה. יוֹנֵק תִּינוֹק וְהוֹלֵךְ אֲפִלּוּ אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים. וְאִם גְּמָלוּהוּ וּפָרַשׁ שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ יָתֵר, מֻחֲמַת בֵּרְיוֹ[9] לֹא מֻחֲמַת חָלְיוֹ - אֵינוֹ חוֹזֵר וְיוֹנֵק. וְהוּא שֶׁגְּמָלוּהוּ אַחַר עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ; אֲבָל בְּתוֹךְ זְמַן זֶה, אֲפִלּוּ גְּמָלוּהוּ חֹדֶשׁ אוֹ שְׁנַיִם - מֻתָּר לַחֲזוֹר וְלִינֹק עַד סוֹף עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ[10].

9) כשהוא בריא. 10) כלומר, שאם לא פירש כלל, יונק והולך עד ארבע שנים. אבל אם פירש תוך ארבעה ועשרים חודש, אף־על־פי שמותר לחזור ולינק, יונק והולך רק עד סוף כ"ד חודש ולא יותר.

ו. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה וּבֵיצֵי עוֹף טָמֵא אֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה - אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶם[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ - עַל הַבָּשָׂר הוּא לוֹקֶה, וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַל הַבֵּיצָה וְעַל הֶחָלָב. וַהֲרֵי הָאוֹכֵל אוֹתָן - כְּאוֹכֵל חֲצִי שִׁעוּר[12], שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה וְאֵינוֹ לוֹקֶה, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[13].

11) "אם ריקמה ואכלה, לוקה עליה משום השרץ השורץ על הארץ", משמע, אבל אם לא ריקמה אף־על־פי שהיא אסורה כביצת טמא - אין לוקין עליה. והוא־הדין כל היוצא מן הטמא שאסור מן התורה, אין שם מלקות. 12) שבא מדרשת כל חלב לא תאכלו, ויש רק איסור מן התורה ואינו לוקה, כן ביצת עוף טמא וחלב בהמה טמאה שבא מדרשת בת היענה אין בהם מלקות אף־על־פי שאיסורם מן התורה. 13) "והאוכל חצי שיעור מכין אותו מכת מרדות".

ז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁהָאוֹכֵל בֵּיצֵי דָגִים טְמֵאִים הַנִּמְצָאִים בִּמְעֵיהֶם - כְּאוֹכֵל קִרְבֵּי דָגִים טְמֵאִים[14], וְלוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה. וְכֵן בֵּיצֵי הָעוֹף הַטָּמֵא הַתְּלוּיוֹת בָּאֶשְׁכּוֹל, שֶׁעֲדַיִן לֹא פָרְשׁוּ וְנִגְמְרוּ[15], הָאוֹכֵל אוֹתָן - לוֹקֶה, כְּאוֹכֵל בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁלָּהֶן.

14) כיון שהם בגוף הדגים ואין בהם קליפה, הרי הם בשר גמור. 15) כלומר, שעדיין לא פרשו, וגם לא נגמרו. והמלה "לא", מוסבת על שניהם, שאם נגמרו, אינם כבני מעיים ואינו לוקה.

ח. בֵּיצַת עוֹף טָמֵא שֶׁהִתְחִיל הָאֶפְרוֹחַ לְהִתְרַקֵּם בָּהּ וַאֲכָלָהּ - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל שֶׁרֶץ הָעוֹף[16]. אֲבָל בֵּיצַת הָעוֹף טָהוֹר שֶׁהִתְחִיל הָאֶפְרוֹחַ לְהִתְרַקֵּם בָּהּ וַאֲכָלָהּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[17].

16) "ריקמה לוקה משום שרץ הארץ". ודעת רבינו שהוא־הדין בביצת עוף טמא, שאם ריקמה לוקה משום שרץ העוף, מכיון שהוא ממין העוף, ואף־על־פי־כן אינו לוקה משום עוף טמא, מפני שטרם הגיע לכלל עוף, ועדיין הוא שרץ, ולכן דינו כזבובים ויתושים, וכמבואר למעלה פרק ב הלכה ה. 17) בגמרא שם מבואר שריקמה אסורה מדרבנן כל זמן שהאפרוח לא יצא לאויר העולם. ולכן חייב מכת מרדות.

ט. נִמְצָא עָלֶיהָ קֹרֶט דָּם[18]: אִם עַל הַחֶלְבּוֹן - זוֹרֵק אֶת הַדָּם[19] וְאוֹכֵל אֶת הַשְּׂאָר, וְאִם עַל הַחֶלְמוֹן - אֲסוּרָה כֻּלָּהּ[20]. בֵּיצָה הַמּוּזֶרֶת[21] - הַנֶּפֶשׁ הַיָּפָה[22] תֹּאכְלֶנָּה.

18) טיפת דם. 19) מפני שרק במקום הדם יש קשר הולד, ולא נתפשט בשאר החלקים. 20) שכבר פשט קלקול בכל הביצה. 21) שאינה של זכר אלא התרנגולת "מתחממת בקרקע ויולדת ביצים, ואותן ביצים אין מגדלות אפרוחים". 22) "שאין דעתו קצה בה מחמת מיאוס".

י. אֶפְרוֹחַ שֶׁנּוֹלַד, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְפַּתְּחוּ עֵינָיו - מֻתָּר לְאָכְלוֹ[23]. בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁנִּטְרְפָה - חֲלָבָהּ אָסוּר כַּחֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה. וְכֵן בֵּיצַת עוֹף טָהוֹר שֶׁנִּטְרַף - כְּבֵיצַת עוֹף טָמֵא[24], וְאָסוּר.

23) ודוקא כשיצא לאויר העולם, וכל עוד שלא יצא לאויר העולם - אסור מדברי סופרים משום שרץ, כמבואר למעלה הלכה ח. 24) כמבואר למעלה הלכה א.

יא. אֶפְרוֹחַ שֶׁנּוֹלַד מִבֵּיצַת טְרֵפָה - מֻתָּר, שֶׁאֵין מִינוֹ טָמֵא[25]. הָיָה הָעוֹף סְפֵק טְרֵפָה, כָּל הַבֵּיצִים שֶׁתִּלֵּד בַּעֲרֵמָה רִאשׁוֹנָה[26] - מַשְׁהִין אוֹתָן[27]: אִם טָעֲנָה עֲרֵמָה שְׁנִיָּה[28] וְהִתְחִילָה לֵילֵד - הֲרֵי הָרִאשׁוֹנוֹת, שֶׁאִם הָיְתָה טְרֵפָה - לֹא הָיְתָה יוֹלֶדֶת עוֹד[29]; וְאִם לֹא יָלְדָה - הֲרֵי הֵן אֲסוּרוֹת.

25) רבינו לא התכוון כאן לנמק למה האפרוח מותר, אף־על־פי שבא מביצת טריפה, כי לזה ניתן נימוק אחר בגמרא שם, אלא כוונתו לומר מה בין אפרוח מביצת טריפה לאפרוח מביצת טמאה. 26) בטעינה ראשונה, כלומר אותן הביצים שהיו במעיה בשעה שנולד בה ספק טריפות. 27) אחרי שגמרה להטיל כל הביצים של הטעינה הראשונה. 28) וזמן השהיה עשרים ואחד יום, שזה זמן עיבורה של התרנגולת. 29) "טריפה אינה יולדת" כלומר, אינה מתעברת ויולדת, אבל יולדת היא מה שעיברה לפני שנטרפה.

יב. חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה אֵינוֹ נִקְפָּה וְעוֹמֵד כַּחֵלֶב הַטְּהוֹרָה. וְאִם נִתְעָרֵב חֵלֶב טְמֵאָה בַּחֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, כְּשֶׁתַּעֲמִיד אוֹתוֹ - יַעֲמֹד חֵלֶב הַטְּהוֹרָה, וְיֵצֵא חֵלֶב הַטְּמֵאָה עִם הַקּוֹם שֶׁל גְּבִינָה.

יג. וּמִפְּנֵי זֶה יִתֵּן הַדִּין: שֶׁכָּל חֶלֶב הַנִּמְצָא בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[30] - אָסוּר, שֶׁמָּא עֵרֵב בּוֹ חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה; וּגְבִינַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - מֻתֶּרֶת, שֶׁאֵין חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה מִתְגַּבֵּן. אֲבָל בִּימֵי חֲכָמֵי מִשְׁנָה גָּזְרוּ עַל גְּבִינַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וַאֲסָרוּם, מִפְּנֵי שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ בְּעוֹר קֵבָה שֶׁל שְׁחִיטָתָן שֶׁהִיא נְבֵלָה. וְאִם תֹּאמַר: וַהֲלֹא עוֹר הַקֵּבָה דָּבָר קָטָן הוּא עַד מְאֹד בֶּחָלֶב שֶׁעָמַד בּוֹ, וְלָמָּה לֹא יִבְטַל בְּמִעוּטוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהוּא הַמַּעֲמִיד הַגְּבִינָה, וְהוּאִיל וְדָבָר הָאָסוּר הוּא שֶׁהֶעֱמִיד - הֲרֵי הַכֹּל אָסוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[31].

30) ואין ישראל רואה אם חלבו מבהמה טהורה. 31) להלן פרק ט הלכה טז.

יד. גְּבִינָה שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּעֲשָׂבִים אוֹ בְּמֵי פֵּרוֹת, כְּגוֹן שְׁרַף הַתְּאֵנִים, וַהֲרֵי הֵן נִכָּרִין בַּגְּבִינָה - הוֹרוּ מִקְצַת הַגְּאוֹנִים שֶׁהִיא אֲסוּרָה. שֶׁכְּבָר גָּזְרוּ[32] עַל כָּל גְּבִינַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, בֵּין שֶׁהֶעֱמִידוּהָ בְּדָבָר אָסוּר בֵּין שֶׁהֶעֱמִידוּהָ בְּדָבָר הַמֻּתָּר, גְּזֵרָה מִשּׁוּם שֶׁמַּעֲמִידִין[33] אוֹתָהּ בְּדָבָר הָאָסוּר.

32) שהגזירה היתה סתם. 33) בכת"י תימן: "משום שהעמידוה בדבר האסור", וכן הגירסה בהגהות מיימוניות. פירוש הדברים: מפני שנוהגים להעמיד בדבר האסור, גזרו על סתם גבינות גויים, ולא חילקו בין העמידו בדבר אסור או בדבר מותר, ולכן אסורה אפילו במקומות שרובם או כולם מעמידים בהיתר.

טו. הָאוֹכֵל גְּבִינַת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ חֶלֶב שֶׁחֶלְבּוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ[34] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35]. הַחֻמְאָה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - מִקְצָת הַגְּאוֹנִים הִתִּירוּהָ; שֶׁהֲרֵי לֹא גָּזְרוּ עַל הַחֻמְאָה, וַחֲלֵב הַטְּמֵאָה אֵינוֹ עוֹמֵד[36]. וּמִקְצָת הַגְּאוֹנִים אֲסָרוּהָ, מִפְּנֵי צַחְצוּחֵי חֶלֶב שֶׁיִּשָּׁאֵר בָּהּ. שֶׁהֲרֵי הַקּוֹם שֶׁבַּחֻמְאָה אֵינוֹ מְעֹרָב[37] עִם הַחֻמְאָה כְּדֵי שֶׁיִּבְטַל בְּמִעוּטוֹ, וְכָל חֶלֶב שֶׁלָּהֶן חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא עֵרְבוּ בוֹ חֵלֶב בְּהֵמָה טְמֵאָה[38].

34) שחלבו מבהמה טהורה. 35) ככל העובר על איסורי חכמים. 36) וצחצוחי (טיפות זעירות) חלב טמא שנשארו בה, אינם אוסרים. שהמה בטלים במיעוטם כשאר איסורים שבטלים בששים, שהרי חלב זה אינו מעמיד. 37) כלומר שהאיסור, היינו הקום, ניכר - אלא שאי־אפשר לברור אותו ולסלקו מן החמאה, לפיכך אינו בטל. 38) כמבואר למעלה הלכה יג.

טז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם לָקַח חֶמְאָה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וּבִשְּׁלָהּ עַד שֶׁהָלְכוּ לָהֶן צַחְצוּחֵי חֶלֶב[39] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[40]. שֶׁאִם תֹּאמַר: נִתְעָרְבוּ עִמָּהּ וְנִתְבַּשְּׁלוּ כֻּלָּן - בָּטְלוּ בְּמִעוּטָם. אֲבָל הַחֻמְאָה שֶׁבִּשְּׁלוּ אוֹתָהּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֲסוּרָה מִשּׁוּם גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[41], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[42].

39) שניתכו על־ידי האש. 40) כלומר, אפילו לשיטת האוסרין חמאה של גוי, מותר אפילו לכתחילה, שהרי יש כאן הרבה ספיקות. שמא לא היה חלב טמא כלל. ואם תמצא לומר שנתערב, שמא לא נשאר כלום. ואם תמצא לומר נשאר, שמא בתחלת הבישול ניתך על־ידי אש, ולפיכך אין לאסור משום מבטל מלכתחילה, שהרי כוונתו בבישולה שיותכו

הצחצוחים ולא ישארו בה כלל. 41) פליטת איסור מהכלי של הגוי. 42) להלן פרק יז הלכה ב. שסתם כלי גוי הם בני יומן, והבלועה שבהם אינה פוגמת את התבשיל.

יז. יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּשַׁב בְּצַד הָעֵדֶר שֶׁל נָכְרִי, וּבָא הַנָּכְרִי וְהֵבִיא לוֹ חֶלֶב מִן הָעֵדֶר[43], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּעֵדֶר בְּהֵמָה טְמֵאָה - חֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאָה אוֹתוֹ חוֹלֵב. וְהוּא שֶׁיָּכוֹל לִרְאוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא חוֹלֵב כְּשֶׁיֵּעָמֵד; שֶׁהַנָּכְרִי מִתְיָרֵא לַחֲלֹב מִן הַטְּמֵאָה, שֶׁמָּא יֵעָמֵד וְיִרְאֶה אוֹתוֹ.

43) שחלבו לצרכו של ישראל, ומתיירא לערב בו חלב טמא, פן יעמוד ויראה אותו.

יח. בֵּיצָה שֶׁשְּׁנֵי רָאשֶׁיהָ כַּדִּין אוֹ שֶׁשְּׁנֵי רָאשֶׁיהָ חַדִּין, אוֹ שֶׁהָיָה חֶלְמוֹן מִבַּחוּץ וְחֶלְבּוֹן מִבִּפְנִים - בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא בֵּיצַת עוֹף טָמֵא. רֹאשָׁהּ אֶחָד כַּד וְרֹאשָׁהּ אֶחָד חַד, וְחֶלְבּוֹן מִבַּחוּץ וְחֶלְמוֹן מִבִּפְנִים - אֶפְשָׁר שֶׁהִיא בֵּיצַת עוֹף טָמֵא[44] וְאֶפְשָׁר שֶׁהִיא בֵּיצַת עוֹף טָהוֹר. לְפִיכָךְ שׁוֹאֵל לְצַיָּד יִשְׂרָאֵל[45] שֶׁמּוֹכְרָהּ: אִם אָמַר לוֹ: שֶׁל עוֹף פְּלוֹנִי הוּא וְעוֹף טָהוֹר הוּא - סוֹמֵךְ עָלָיו; וְאִם אָמַר: שֶׁל עוֹף טָהוֹר, וְלֹא אָמַר לוֹ שְׁמוֹ - אֵינוֹ סוֹמֵךְ עָלָיו[46].

44) שאין סומכין על סימני טהרה אלו, מפני שסימני ביצים אינם מן התורה, והדבר ספק. 45) אבל גוי אינו נאמן, כמבואר בהלכה הסמוכה. 46) כלשון הגמרא: "של עוף פלוני, וטהור הוא". וכן בעוף טהור, אנו מאמינים רק לצייד שבקי בהם ובשמותיהם, כמבואר למעלה פרק א הלכה טו. וכתב הראב"ד, שאם הוא מוחזק בנאמנות לוקחים ממנו אפילו בסתם. ונראה שגם דעת רבינו כך, כפי שכתב בפירוש גבי ביצי דגים בהלכה כ.

יט. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִים בֵּיצִים מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אֶלָּא אִם הָיָה מַכִּיר אוֹתָן[47] וְיֵשׁ לוֹ בָּהֶן טְבִיעוּת עַיִן שֶׁהֵן בֵּיצֵי עוֹף פְּלוֹנִי הַטָּהוֹר. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן שֶׁמָּא הֵן בֵּיצֵי טְרֵפָה אוֹ בֵּיצֵי נְבֵלָה. וְאֵין לוֹקְחִין מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בֵּיצָה טְרוּפָה[48] כְּלָל.

47) וכמבואר בהלכה הקודמת, שרק ישראל שאינו מוחזק בכשרות נאמן, אם אומר של עוף פלוני וטהור הוא, אבל לא גוי. ועכשיו לוקחים ביצים מן הגויים אף־על־פי שאינו אומר של עוף פלוני הוא, שסומכים אנו על רוב ביצים המצויים בינינו שהן של עופות טהורים (הגהות מיימוני). 48) ואפילו אם הוא מכיר שהן ממין עוף טהור, מפני שאנו חוששין שמא היא ביצת טריפה, וישראל מכרה לו, כמבואר שם בגמרא.

כ. בֵּיצֵי דָגִים - סִימָנֵיהֶם כְּסִימָנֵי בֵּיצֵי הָעוֹף. אִם הָיוּ שְׁנֵי רָאשֵׁיהָ כַּדִּין אוֹ חַדִּין - טְמֵאָה. אֶחָד כַּד וְאֶחָד חַד - שׁוֹאֵל לַיִּשְׂרְאֵלִי הַמּוֹכֵר[49]: אִם אָמַר לוֹ: אֲנִי מְלַחְתִּים[50] וְהוֹצֵאתִים מִדָּג טָהוֹר - אוֹכֵל עַל פִּיו[51]; וְאִם אָמַר לוֹ: טְהוֹרִין הֵם - אֵינוֹ נֶאֱמָן[52], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָדָם שֶׁהֵחֲזַק בְּכַשְׁרוּת.

49) שגוי אינו נאמן בעדותו. 50) ובעוף, די אם הוא אומר של עוף פלוני. והטעם, שהדגים המלוחים באים ממרחק, ואולי נשמטו הביצים האלו מדג טמא, לפיכך צריך לומר אני מלחתים. 51) אם הוא אינו חשוד ואינו מוחזק בכשרות, אבל אם הוא חשוד למכור טמא בטהור - אינו נאמן, מכיון שהוא נוגע בדבר. 52) מפני שעל סימנים לבד אין סומכים, שסימני ביצי דגים "לאו דאורייתא" הם, כסימני ביצי עוף.

כא. וְכֵן אֵין לוֹקְחִין גְּבִינָה וַחֲתִיכַת דָּג שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן[53] אֶלָּא מִיִּשְׂרְאֵלִי שֶׁהֵחֲזַק בְּכַשְׁרוּת. אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[54], כְּשֶׁהָיְתָה רַבָּה יִשְׂרָאֵל[55] - לוֹקְחִין מִכָּל יִשְׂרְאֵלִי שֶׁבָּהּ[56]. וְהֶחָלָב - לוֹקְחִין אוֹתוֹ מִכָּל יִשְׂרָאֵל מִכָּל מָקוֹם.

53) תוספתא עבודה־זרה פרק ה. ובברייתא שם לט: מונה חלב במקום חתיכת דג. אולם במימרא של רב שם בדין שני חותמות, מוחק רב כהנא "חלב" ומכניס במקומו חתיכת דג. ומסתבר, שגם בברייתא הנזכרת הוא גורס חתיכת דג במקום "חלב". 54) והגירסא שם "אין לוקחין בסוריא". ודעת רבינו, שסוריא לאו דוקא אלא הכוונה לכל חוץ לארץ, ומוכח מכאן שבארץ ישראל מותר. ובזמן הזה (של רבינו), דינה של ארץ ישראל לענין זה כחוצה לארץ, ראה לקמן פי"א הלכה כה. 55) אבל אם אין רובה ישראל, חוששים שמא קנה מן הגוי, כיון שאינו מוחזק בכשרות. 56) כגירסת התוספתא, ראה למעלה. וכנראה שגירסת רבינו בגמרא שלנו כגירסת התוספתא, וכן גורס שם רבינו חננאל.

כב. הַכּוֹבֵשׁ דָּגִים טְמֵאִים - צִירָן אָסוּר. אֲבָל צִיר חֲגָבִים טְמֵאִים - מֻתָּר[57], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶם לַחְלוּחִית. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִין צִיר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בּוֹ דָּג טָהוֹר[58] מְשׁוּטֵט בּוֹ, אֲפִלּוּ דָּג אֶחָד.

57) "העיד ר' צדוק על ציר של דגים טמאים, שהוא טהור", ופירש רבינו בעדויות פ"ז, משנה ב, שהוא מותר. 58) "ואלו דברים של גוים אסורין... וציר שאין בה דגה כלבית שוטטת בו". ורבינו מפרש כלבית דג טהור הוא, וכן פירש רבינו חננאל. והוא הדין לכל דג טהור אם משוטט בו, הציר מותר אלא שנה כלבית לרבותא, אף־על־פי שקטן ביותר.

כג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהֵבִיא עֲרֵבָה מְלֵאָה חָבִיּוֹת פְּתוּחוֹת שֶׁל צִיר, וְדָג אֶחָד טָהוֹר בְּאַחַת מֵהֶן - כֻּלָּן מֻתָּרוֹת[59]. הָיוּ סְתוּמוֹת, פָּתַח אַחַת וְנִמְצָא בָּהּ דָּג טָהוֹר, שְׁנַיָּה וְנִמְצָא בָּהּ טָהוֹר[60] - כֻּלָּן מֻתָּרוֹת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁוֹ שֶׁל דָּג וְשִׁדְרוֹ[61] קַיָּם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶא נִכָּר[62] שֶׁהוּא דָּג טָהוֹר. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִין דָּגִים מְרֻצָּצִין מְלוּחִין מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וְהֵם הַנִּקְרָאִים טָרִית טְרוּפָה. וְאִם הָיָה רֹאשׁ הַדָּג וְשִׁדְרוֹ

נִבְּר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְרֻצָּץ - מֻתָּר לִקַּח אוֹתוֹ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.

59) שכל חביות פתוחות כחבית אחת הן, מפני שאדם עשוי ליטול מזו וליתן בזו. ולפיכך כמעורבות הן ומותרות. 60) שנמצא דג טהור בשתים, מוכח הדבר שבכולן ציר של דגים טהורים ומותרות. 61) שניהם יחד, כדמוכח שם בגמרא. 62) כלומר, שהוא מכיר בטביעות עין בראש ושדרה שהוא ממין דג פלוני שהוא טהור (רש"י מפרש, שדגים טמאים אין להם שדרה, ותבנית ראשם משונה מזו של טהורים), ואפילו אם אין קשקשת וסנפיר נמצא בו, שאנו תולים שהשיר אותן בים.

כד. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהֵבִיא גֶּרֶב שֶׁל חֲתִיכוֹת דָּג שֶׁחִתּוּכָן שָׁוֶה[63], וְהֵן נִכָּרִין שֶׁכֻּלָּן מִדָּג אֶחָד, וּמָצָא בַּחֲתִיכָה אַחַת מֵהֶן קַשְׁקַשִּׁין - הֲרֵי כֻּלָּן מֻתָּרוֹת.

63) אבל אם אין חיתוכן שוה עם אותן שיש בהן קשקשת - אסורות.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר האוכל מבשר נבלת בהמה חיה ועוף; הא כל עוף טהור חי ואין בו כזית; האוכל כזית נפל מבהמה טהורה ובן כמה הוא נפל; האוכל כזית טרפה; ושנכנסין הטרפיות בכלל בשר בשדה טרפה; בהמה חולה שתשש כוחה למות או שחט מסוכנת ולא פירכסה; האיסורין אם מצטרפין וכן הנבלות ונבלה עם טרפה; הדברים שעורותיהם כבשרם; ודין שור הנסקל.

א. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה שֶׁמֵּתָה אוֹ חַיָּה שֶׁמֵּתָה אוֹ עוֹף שֶׁמֵּת - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תֹאכְלוּ כָּל נְבֵלָה. וְכֹל שֶׁלֹּא נִשְׁחֲטָה כָּרָאוּי - הֲרֵי זוֹ מֵתָה[2]. וּבְהִלְכוֹת הַשְּׁחִיטָה[3] יִתְבָּאֵר הַשְּׁחִיטָה שֶׁהִיא כָּרָאוּי[4] וְשֶׁאֵינָהּ כָּרָאוּי.

2) חולין לב, א. 3) פרקים ב-ג. 4) כלומר, איזוהי שחיטה שהיא כראוי.

ב. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם נְבֵלָה אֶלָּא מִינִים טְהוֹרִים[5] בִּלְבַד, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לִשְׁחִיטָה[6], וְאִם נִשְׁחֲטוּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה יִהְיוּ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה; אֲבָל מִינִין טְמֵאִין, שֶׁאֵין שְׁחִיטָה מוֹעֶלֶת בָּהֶן, בֵּין שֶׁנִּשְׁחֲטָה כָּרָאוּי בֵּין שֶׁמֵּתָה כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁחָתַךְ בָּשָׂר מִן הַחַי מִמֶּנָּה וַאֲכָלוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם נְבֵלָה וּטְרֵפָה[7], אֶלָּא מִשּׁוּם אוֹכֵל בְּשַׂר טְמֵאָה.

5) חולין ק, א. ומעילה טז, א. כרב. 6) בחולין שם נאמר הטעם, מפני שאין איסור נבילה חל על איסור טמא, אבל מסגנונו של רבינו כאן משמע נימוק אחר. היינו, שאיסור נבילה תלוי בהכשר שחיטה, ולפיכך אין איסור נבילה במינים טמאים, שאין להם הכשר שחיטה, כלומר, שאינם ניתרים בשחיטה. 7) גם בבהמה טהורה אינו חייב על בשר מן החי משום נבילה רק משום טריפה, כמבואר להלן הלכה י. והחידוש בטמאה הוא, שאף משום טריפה אינו לוקה.

ג. הָאוֹכֵל עוֹף טָהוֹר חַי כָּל שֶׁהוּא - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה[8], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת, הוֹאִיל וַאֲכָלוֹ כֻּלּוֹ. וְאִם אֲכָלוֹ אַחַר שֶׁמֵּת - עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּזַיִת[9]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּכֻלּוֹ בָּשָׂר כְּזַיִת, הוֹאִיל וְיֵשׁ בְּכֻלּוֹ כְּזַיִת[10] - חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם נְבֵלָה.

8) חולין קב, ב: "אכל צפור טהורה בחייה, בכל שהוא". ורבינו מפרש שהוא חייב משום נבילה ולא משום אבר מן החי (מגיד־משנה). [אבל בגמרא שם נראה ללא כל ספק, שלוקה משום אבר מן החי. ונלאו כל המפרשים למצוא ישוב מלא לדברי רבינו, ובהגהות ה'חזון איש' שנספחו לרמב"ן הוצאת "אל המקורות", כתב שטעות־סופר היא, וצריך לומר: משום אבר מן החי]. וראה שם ברש"י. 9) שם: "במיתתה בכזית". 10) שם: "במשהו בשר גידין ועצמות", כלומר, שגידים ועצמות משלימין לכזית.

ד. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר נֵפֶל[11] בְּהֵמָה טְהוֹרָה - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה[12]. וְאָסוּר לֶאֱכֹל[13] מִן הַבְּהֵמָה שֶׁנּוֹלְדָה עַד לֵיל שְׁמִינִי[14]; שֶׁכָּל שֶׁלֹּא שָׁהָה שְׁמוֹנָה יָמִים בַּבְּהֵמָה - הֲרֵי זֶה כְּנֵפֶל[15]. וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[16]. וְאִם נוֹדַע לוֹ שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו[17] בַּבֶּטֶן וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד, שֶׁהֵן תִּשְׁעָה חֲדָשִׁים לְבְהֵמָה גַּסָּה וַחֲמִשָּׁה לְדַקָּה[18] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בְּיוֹם שֶׁנּוֹלַד.

11) ואפילו אם הוא חי. 12) שנפל חשוב כמת (שבת קלו.). 13) חולין קלח, ב. 14) שם קלו, א. ומשנכנס ליל שמיני מותר לאוכלה, ואין צריך לחכות שמונה ימים שלמים (מגיד־משנה). 15) כלומר, ספק נפל (שם קלה, א). 16) שאין לוקים על הספק. 17) שם קלו, א. 18) בכורות ה, א.

ה. הַשִּׁלְיָא שֶׁיָּצְאָה עִם הַוָּלָד - אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה[19]. וְהָאוֹכְלָהּ - פָּטוּר[20], שֶׁאֵינָהּ בָּשָׂר[21].

19) חולין עז, א. 20) משום נבילה. 21) שם: "חישב עליה מטמאה טומאת אוכלין, אבל לא טומאת נבילות", והיינו מפני שאינה בשר, אבל נחשבה לאוכל, כדמוכח שם.

ו. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף טְהוֹרִים[22] שֶׁנִּטְרְפוּ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ, לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ. טְרֵפָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה - זוֹ שֶׁטְּרָפָהּ אוֹתָהּ[23] חַיַּת הַיַּעַר, כְּגוֹן אֲרִי וְנָמֵר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[24]. וְכֵן עוֹף שֶׁטָּרַף אוֹתוֹ עוֹף הַדּוֹרֵס, כְּגוֹן נֵץ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. וְאֵין אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר שֶׁטָּרְפָה אוֹתָהּ וְהֵמִיתָהּ אוֹתָהּ; שֶׁאִם מֵתָה - הֲרֵי הִיא נְבֵלָה, וּמַה לִּי מֵתָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ אוֹ הִכָּהּ בְּסַיִף וֶהֱמִיתָהּ אוֹ שִׁבְּרָהּ אֲרִי וֶהֱמִיתָהּ? הָא[25] אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשֶׁנִּטְרְפָה וְלֹא מֵתָה.

22) אבל לא טמאים, שאיסור טריפה אינו אלא במינים

טהורים בלבד כמו איסור נבילה, כמבואר למעלה ה"ב. 23) כגון שדרסה עליה בידה או גרמה לה בכל אופן שהוא, אחד מסוגי הטריפות המבוארים בפ"ה מהל' שחיטה ה"ה. 24) שלאו דוקא ארי, אלא כל חיית יער גדולה, שדרסה בהמה גסה וכל־שכן בהמה דקה, נטרפה. 25) הרי.

1 ז. וְאִם הַטְּרֵפָה שֶׁלֹּא מֵתָה אֲסוּרָה, יָכוֹל אִם בָּא זְאֵב
2 וְגָרַר הַגִּדִי בְּרַגְלוֹ[26] אוֹ בִּזְנָבוֹ אוֹ בְּאָזְנוֹ, וְרָדַף אָדָם
3 וְהִצִּילוֹ מִפִּיו, יִהְיֶה אָסוּר, שֶׁהֲרֵי נִטְרַף? תַּלְמוּד
4 לוֹמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה וְגוֹמֵר לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ
5 - עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתָהּ בָּשָׂר הָרְאוּיָה[27] לְכֶלֶב. הָא
6 לָמַדְתָּ, שֶׁהַטְּרֵפָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה הִיא שֶׁטָּרְפָה
7 אוֹתָהּ חַיַּת הַיַּעַר וְשִׁבְּרָה אוֹתָהּ וְנָטַת לָמוּת וַעֲדַיִן לֹא
8 מֵתָה. אַף עַל פִּי שֶׁקָּדַם וּשְׁחָטָהּ קֹדֶם שֶׁתָּמוּת - הֲרֵי
9 זוֹ אֲסוּרָה מִשּׁוּם טְרֵפָה, הוֹאִיל וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּחְיֶה
10 מִמַּכָּה זוֹ הַבָּאָה עָלֶיהָ.

26) כלומר, שלא דרסה בידו, שאם דרסה, הרי היא דרוסת זאב בדקה, שהיא טריפה. 27) בדפוס רומי ר"מ: הראוי.

11 ח. נִמְצֵאתָ לָמֵד: שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה הַמֵּתָה, וְהִיא
12 הַנִּבֵּלָה, וְאָסְרָה הַנּוֹטָה לָמוּת מֵחֲמַת מַכּוֹתֶיהָ וְאַף עַל
13 פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא מֵתָה, וְהִיא הַטְּרֵפָה. וּכְשֵׁם שֶׁלֹּא
14 תַּחֲלֹק בְּמִיתָה בֵּין מֵתָה מֵחֲמַת עַצְמָהּ, בֵּין שֶׁנִּפְלָה
15 וָמֵתָה, בֵּין שֶׁחֲנָקָהּ עַד שֶׁמֵּתָה, בֵּין שֶׁדְּרָסַתְּהָ חַיָּה
16 וַהֲרָגַתְּהָ; כָּךְ לֹא תַּחֲלֹק בְּנוֹטָה לָמוּת בֵּין שֶׁטָּרְפַתְּהָ
17 חַיָּה וְשִׁבְּרַתְּהָ, בֵּין שֶׁנִּפְלָה מִן הַגַּג וְנִשְׁתַּבְּרוּ רֹב
18 צַלְעוֹתֶיהָ, בֵּין שֶׁנִּפְלָה וְנִתְרַסְּקוּ אֵיבָרֶיהָ, בֵּין שֶׁזָּרַק
19 בָּהּ חֵץ וְנִקַּב לִבָּהּ אוֹ רֵאָתָהּ, בֵּין שֶׁבָּא לָהּ חֹלִי
20 מֵחֲמַת עַצְמָהּ וְנִקַּב לִבָּהּ אוֹ רֵאָתָהּ אוֹ שִׁבֵּר רֹב
21 צַלְעוֹתֶיהָ וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן. הוֹאִיל וְהִיא נוֹטָה לָמוּת מִכָּל
22 מָקוֹם - הֲרֵי זוֹ טְרֵפָה, בֵּין שֶׁהָיָה הַגּוֹרֵם בִּידֵי בָּשָׂר
23 וָדָם בֵּין שֶׁהָיָה בִּידֵי שָׁמַיִם. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר
24 בַּתּוֹרָה טְרֵפָה?[28] דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה[29]. שֶׁאִם לֹא
25 תֹּאמַר כֵּן[30], לֹא תֵּאָסֵר אֶלָּא אוֹתָהּ שֶׁנִּטְרְפָה בַּשָּׂדֶה,
26 אֲבָל אִם נִטְרְפָה בֶּחָצֵר - לֹא תֵּאָסֵר. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין
27 הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בַּהֹוֶה[31].

28) שמשמעה שנטרפה בידי חיה. 29) דבר המצוי ורגיל. 30) אלא שהכל דוקא לפי מה שנכתב. 31) מכילתא משפטים פרשה ב.

28 ט. וְעִנְיַן הַכָּתוּב[32]: שֶׁהַנּוֹטָה לָמוּת מֵחֲמַת מַכּוֹתֶיהָ[33]
29 וְאִי אֶפְשָׁר לָהּ לִחְיוֹת[34] מֵחֲמַת מַכָּה זוֹ - אֲסוּרָה.
30 מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים[35]: זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאֵין כָּמוֹהָ
31 חַיָּה[36] - טְרֵפָה. וּבְהִלְכוֹת שְׁחִיטָה[37] יִתְבָּאֵר אֵי זֶה
32 חֹלִי עוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה וְאֵי זֶה חֹלִי אֵין עוֹשֶׂה אוֹתָהּ
33 טְרֵפָה.

32) "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו". 33) או מחמת חולי, כמבואר בהלכה הקודמת. 34) שנים עשר חודש, כמבואר בפי"א מהל' שחיטה ה"א. 35) חולין מב, א. 36) "שלקתה מכה שאין בהמה לקויה דוגמתה ראויה לחיות" (רש"י). 37) פ"י ה"ט.

34 י. וְכֵן הַחוֹתֵךְ בָּשָׂר מִן הַחַי מִן הַטְּהוֹרִים[38] - הֲרֵי
35 אוֹתוֹ הַבָּשָׂר טְרֵפָה[39], וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת - לוֹקֶה
36 מִשּׁוּם אוֹכֵל טְרֵפָה. שֶׁהֲרֵי בָּשָׂר זֶה מִבְּהֵמָה שֶׁלֹּא
37 נִשְׁחֲטָה וְלֹא מֵתָה[40], מַה לִּי טָרְפָה אוֹתָהּ חַיָּה מַה
38 לִּי חֲתָכָהּ בְּסַכִּין? מַה לִּי בְּכֶלְבָּהּ מַה לִּי בְּמִקְצָתָהּ?
39 הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ -
40 כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשֵׂית הַבְּהֵמָה בָּשָׂר בַּשָּׂדֶה[41] הֲרֵי הִיא טְרֵפָה.

38) אבל בטמאים, כשם שאיסור טריפה אינו נוהג בהם, כמבואר למעלה ה"ב, כך אינו נוהג בהם איסור בשר מן החי. 39) חולין קב, ב. 40) שרק מתה אסורה משום נבילה, כמבואר למעלה ה"א. 41) שפירש ממקומו (רש"י שם).

41 יא. בְּהֵמָה שֶׁהִיא חוֹלָה מֵחֲמַת שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחָהּ וְנָטְתָה
42 לָמוּת[42], הוֹאִיל וְלֹא אִרְעָה[43] מַכָּה בְּאֵבֶר מֵאֵיבָרֶיהָ
43 הַמְּמִיתִים אוֹתָהּ[44] - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; שֶׁלֹּא אָסְרָה תּוֹרָה
44 אֶלָּא כְּעֵין טְרֵפַת חַיַּת הַיַּעַר, שֶׁהֲרֵי עָשָׂת[45] בָּהּ מַכָּה
45 הַמְּמִיתָה אוֹתָהּ.

42) שם לז, א. בלשון המשנה: "מסוכנת". 43) לא קרה. 44) כוונת רבינו לבאר את ההבדל המהותי בין טריפה למסוכנת, ואומר - שבטריפה נעשית בה מכה, ובמסוכנת לא אירעה מכה. 45) בכת"י תימן: נעשית.

46 יב. אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת, גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים[46] לֹא
47 הָיוּ אוֹכְלִין מִבְּהֵמָה שֶׁמְּמַהֲרִין וְשׁוֹחֲטִין אוֹתָהּ כְּדֵי
48 שֶׁלֹּא תָּמוּת, וְאַף עַל פִּי שֶׁפִּרְכְּסָה בְּסוֹף שְׁחִיטָה[47].
49 וְדָבָר זֶה אֵין בּוֹ אִסּוּר, אֶלָּא כָּל הָרוֹצֶה לְהַחְמִיר עַל
50 עַצְמוֹ בְּדָבָר זֶה - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

46) שם לז, ב. 47) שאם לא פירכסה בסוף שחיטה - אסורה באכילה, כמבואר להלן בהלכה הסמוכה.

51 יג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וְלֹא יָצָא מֵהֶן דָּם -
52 הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[48], וְאֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא מֵתִים הָיוּ. וְכֵן
53 הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּרִיאָה וְלֹא פִּרְכְּסָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[49].
54 אֲבָל הַמְסֻכֶּנֶת, וְהִיא: כֹּל שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתָהּ וְאֵינָהּ
55 עוֹמֶדֶת, אַף עַל פִּי[50] שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת מַאֲכַל בְּרִיאוֹת,
56 אִם שְׁחָטָהּ וְלֹא פִּרְכְּסָה[51] כְּלָל - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה[52],
57 וְלוֹקִין עָלֶיהָ. וְאִם פִּרְכְּסָה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וְצָרִיךְ
58 שֶׁיִּהְיֶה הַפִּרְכּוּס בְּסוֹף הַשְּׁחִיטָה[53], אֲבָל בִּתְחִלָּתָהּ -
59 אֵינוֹ מוֹעִיל.

48) שם לג, א. 49) שם לז, א. 50) שם, ב. 51) שם. 52) שכל שלא פירכסה, אין שחיטתה כלום ורק גמר מיתתה (מגיד־משנה). 53) שם לח, א: "כל שאינה עושה כן בסוף שחיטה, בידוע שנשמתה נטולה הימנה קודם לכן".

60 יד. כֵּיצַד הוּא הַפִּרְכּוּס? בִּבְהֵמָה דַּקָּה[54] וּבְחַיָּה

גַּסָּה[55] וְדַקָּה: בֵּין שֶׁפָּשְׁטָה[56] יָדָהּ וְהֶחֱזִירָהּ, אוֹ שֶׁפָּשְׁטָה רַגְלָהּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִירָהּ[57], אוֹ שֶׁכָּפְפָה רַגְלָהּ בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה פִּרְכּוּס וּמֻתָּר; אֲבָל אִם פָּשְׁטָה יָדָהּ וְלֹא הֶחֱזִירַתָּהּ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה, שֶׁאֵין זוֹ אֶלָּא הוֹצָאַת נֶפֶשׁ בִּלְבַד[58]. וּבְבְהֵמָה גַּסָּה[59]: אֶחָד הַיָּד וְאֶחָד הָרֶגֶל, בֵּין שֶׁפָּשְׁטָה וְלֹא כָּפְפָה בֵּין כָּפְפָה וְלֹא פָּשְׁטָה - הֲרֵי זֶה פִּרְכּוּס וּמֻתָּרֶת; וְאִם לֹא פָּשְׁטָה לֹא יָד וְלֹא רֶגֶל וְלֹא כָּפְפָה כְּלָל - הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה. וּבְעוֹף: אֲפִלּוּ לֹא רִפְרֵף אֶלָּא בְּעֵינוֹ[60] וְלֹא כִּשְׁכֵּשׁ אֶלָּא בִּזְנָבוֹ - הֲרֵי זֶה פִּרְכּוּס.

54) שם לז, א. 55) עבודה זרה טז, ב: "חיה גסה, הרי היא כבהמה דקה לפירכוס". 56) אבל אם היתה ידה פשוטה מקודם וכפפתה - אינו פרכוס. 57) שם לה, ב: "אבל ברגל, בין פשטה ולא כפפה, בין כפפה ולא פשטה - כשרה". 58) שם לז, א. 59) שם לח, ב. 60) שם, וכן גירסת הרי"ף והערוך. אולם הגירסא שלנו בגמרא: "בגפו".

טו. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַמְסֻכֶּנֶת בַּלַּיְלָה, וְלֹא יָדַע אִם פִּרְכְּסָה אוֹ לֹא פִּרְכְּסָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה וַאֲסוּרָה[61].

61) שם לז, א.

טז. כָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מִצְטָרְפִין[62] זֶה עִם זֶה, חוּץ מֵאִסּוּרֵי נָזִיר[63], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר שָׁם[64]. לְפִיכָךְ, הַלּוֹקֵחַ מְעַט[65] חֵלֶב וּמְעַט דָּם וּמְעַט בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה וּמְעַט בְּשַׂר נְבֵלָה וּמְעַט בְּשַׂר דָּג טָמֵא וּמְעַט בְּשַׂר עוֹף טָמֵא וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ מִשְּׁאָר הָאִסּוּרִין וְצֵרַף מִן הַכֹּל כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה, וְדִינוֹ כְּדִין אוֹכֵל חֲצִי שִׁעוּר[66].

62) ערלה פ"ב, מ"א. 63) נזיר לז, ב: "מכל אשר יעשה מגפן היין, לימד על איסורי נזיר שמצטרפין זה עם זה". 64) פ"ה מהל' נזירות ה"ג. 65) פחות מכזית. 66) "שהוא אסור מן התורה, ואינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות" (למעלה פ"ג ה"ו).

יז. כָּל הַנְּבֵלוֹת[67] מִצְטָרְפוֹת[68] זוֹ עִם זוֹ. וּנְבֵלָה מִצְטָרֶפֶת עִם טְרֵפָה[69]. וְכֵן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים - מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. אֲבָל בְּשַׂר נְבֵלָה עִם בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה - אֵין מִצְטָרְפִין. כֵּיצַד? הַלּוֹקֵחַ מִנִּבְלַת הַשּׁוֹר וְנִבְלַת הַצְּבִי וְנִבְלַת הַתַּרְנְגוֹל, וְקִבֵּץ מִן הַכֹּל כְּזַיִת בָּשָׂר וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה. וְכֵן אִם קִבֵּץ חֲצִי זַיִת מִנִּבְלַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה וַחֲצִי זַיִת מִן הַטְּרֵפָה, אוֹ חֲצִי זַיִת מִבְּשַׂר נְבֵלָה וַחֲצִי זַיִת מִבָּשָׂר מִן הַחַי[70] מִן הַטְּהוֹרָה[71], וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה. וְכֵן בְּשַׂר הַגָּמָל וְהַחֲזִיר וְהָאַרְנֶבֶת[72], שֶׁקִּבֵּץ מִכֻּלָּם כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה. אֲבָל אִם צֵרַף חֲצִי זַיִת מִנִּבְלַת הַשּׁוֹר וַחֲצִי זַיִת מִבְּשַׂר הַגָּמָל - אֵינָן מִצְטָרְפִין. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן בְּהֵמָה טְמֵאָה וְעוֹף טָמֵא אוֹ דָג טָמֵא - אֵין בְּשַׂר שְׁנֵיהֶן מִצְטָרֵף, לְפִי שֶׁהֵן שְׁנֵי שֵׁמוֹת; שֶׁהֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן בְּלָאוֹ בִּכְנָפַי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[73]. אֲבָל כָּל הָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִין - מִצְטָרְפִין, כְּמוֹ שֶׁמִּצְטָרְפִין כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִין. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאִסּוּרָן בְּלָאוֹ אֶחָד - מִצְטָרְפִין, בִּשְׁנֵי לָאוִין - אֵין מִצְטָרְפִין; חוּץ מִנְּבֵלָה וּטְרֵפָה, הוֹאִיל וְהַטְּרֵפָה תְּחִלַּת נְבֵלָה הִיא[74].

67) כלומר, נבילת בהמה ונבילת חיה ועוף הטהורים. 68) מעילה טז, ב. 69) שטריפה תחילת נבילה, כמו שמסיים בסוף ההלכה. 70) שבשר מן החי אסור משום טריפה, כמבואר למעלה ה"י, ונבילה מצטרפת עם טריפה. 71) אבל בטמאה אין איסור בשר מן החי, כמבואר למעלה שם. 72) אף־על־פי שכל אחד מוזהר לבדו, אמנם הואיל וכולם נכללו בפסוק "את זה לא תאכלו", כמבואר למעלה פ"ב ה"א, הרי איסורם בלאו אחד ולפיכך מצטרפים. 73) למעלה פ"ב. 74) שטריפה אסורה משום שאי־אפשר לה לחיות, כמבואר למעלה ה"ז. [ולא נתבאר למה הוצרך רבינו לטעם זה. הלא נבילה וטריפה נאמרו בלאו אחד: "נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה" (ויקרא כב, ח), וכל שבלאו אחד מצטרפים? ואולי מפני שחיוב המלקות אינו מלאו זה, אלא מלאוים מחולקים].

יח. הָאוֹכֵל מִנְּבֵלָה וּטְרֵפָה אוֹ מִבְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים מִן הָעוֹר[75] וּמִן הָעֲצָמוֹת וּמִן הַגִּידִים, וּמִן הַקַּרְנַיִם וּמִן הַטְּלָפַיִם, וּמִן הַצִּפָּרְנַיִם שֶׁל עוֹף מִמְּקוֹמוֹת שֶׁמְּבַצְּבֵץ מִשָּׁם הַדָּם כְּשֶׁיֵּחָתְכוּ, וּמִן הַשִּׁלְיָא שֶׁלָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵלּוּ אֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה[76]. וְאֵין מִצְטָרְפִין עִם הַבָּשָׂר לִכְזַיִת.

75) חולין קיז, ב: "העור. . . והעצמות והגידין והקרנים והטלפים מצטרפין לטמא טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבילות". והטעם: מפני שאין בהן לאו של נבלה (מגיד־משנה). 76) אין כוונת רבינו לומר, שאינם ראויין להחשב כאוכל, שהרי הם מטמאים טומאת אוכלין, אלא שאינם נקראים בשר שיחול עליהם איסור בשר נבילה.

יט. קֵבַת[77] הַנְּבֵלָה וְקֵבַת הַטְּמֵאָה - מֻתֶּרֶת, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּשְׁאָר טִנֹּפֶת שֶׁבַּגּוּף[78]. וּלְפִיכָךְ מֻתָּר[79] לְהַעֲמִיד הַגִּבִּינָה בְּקֵבַת שְׁחִיטַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וּבְקֵבַת בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה. אֲבָל עוֹר הַקֵּבָה - הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר הַמֵּעַיִם[80], וְאָסוּר.

77) חלב הכנוס בתוך הקיבה, ולא חילק רבינו בין קרוש לניגר, וכן דעת הרי"ף. וראה 'כסף משנה' ורדב"ז לקמן פ"ט הט"ו. 78) שם קטז, ב: "פירשה בעלמא הוא". 79) שם. 80) שם.

כ. עוֹר הַבָּא כְּנֶגֶד פָּנָיו שֶׁל חֲמוֹר[81] - מֻתָּר בַּאֲכִילָה[82], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ הַפֶּרֶשׁ וּמֵי רַגְלַיִם שֶׁהֵן מַתִּירִין[83]. יֵשׁ עוֹרוֹת שֶׁהֵן כְּבָשָׂר[84], וְהָאוֹכֵל מֵהֶן כְּזַיִת - כְּאוֹכֵל מִן הַבָּשָׂר. וְהוּא כְּשֶׁיֹּאכַל אוֹתָן כְּשֶׁהֵן רַכִּים[85].

81) "כעין שליא שהחמור נולד בו" (רש"י). 82) בכורות ז, ב. 83) ראה השגת הראב"ד וב'מגיד משנה'. 84) חולין קכב, א. 85) שם. שאם עבדן או שהילך בהן כדי עבודה שהם מתקשים, אינם אוכל ואינם כבשר.

כא. וְאֵלּוּ שֶׁעוֹרוֹתֵיהֶן כִּבְשָׂרָן[86]: עוֹר הָאָדָם; וְעוֹר הַחֲזִיר שֶׁל יִשּׁוּב[87]; וְעוֹר חֲטוֹטֶרֶת[88] שֶׁל גָּמָל שֶׁלֹּא טָעֲנוּ עָלָיו מַשָּׂא מֵעוֹלָם וְלֹא הִגִּיעַ[89] לְמַשָּׂא, שֶׁעַדַיִן הִיא רַכָּה; וְעוֹר בֵּית הַבֹּשֶׁת[90]; וְעוֹר שֶׁתַּחַת הָאַלְיָה[91]; וְעוֹר הַשְּׁלִיל; וְעוֹר הָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט. כָּל אֵלּוּ הָעוֹרוֹת, כְּשֶׁהֵן רַכּוֹת - הֲרֵי הֵן כְּבָשָׂר לְכָל דָּבָר, בֵּין לְאִסּוּר אֲכִילָה בֵּין לְטֻמְאָה.

86) ביאור להלכה הקודמת. 87) מפני שהוא רך ואוכלים אותו (רש"י). אבל חזיר הבר קשה ואינו כבשר. 88) דבשת הגמל. "ועל דבשת גמלים" (ישעיה ל, ו) תרגום: על חטרייא גמליא (ערוך). 89) זמנו. 90) בית הרחם (רש"י שם). 91) עור הזנב מתחת מקום שאין שיער מפני שהוא רך (רש"י שם).

כב. נֶאֱמַר בְּשׁוֹר הַנִּסְקָל: וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וְהֵיאַךְ הָיָה אֶפְשָׁר לְאָכְלוֹ אַחַר שֶׁנִּסְקַל וַהֲרֵי הוּא נְבֵלָה? אֶלָּא לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ[92]: שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה נֶאֱסַר[93], וְנַעֲשָׂה כְּבְהֵמָה טְמֵאָה, וְאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָיָה, וְאִם אָכַל מִבְּשָׂרוֹ כְּזַיִת - לוֹקֶה[94]. וְכֵן כְּשֶׁיִּסָּקֵל לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִתְּנֶנּוּ לִכְלָבִים וְלֹא לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר[95]: לֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ. וּפְרֵשׁ שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל מֻתָּר[96] בַּהֲנָאָה. נוֹדַע שֶׁהוּא פָּטוּר מִסְּקִילָה[97] אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, כְּגוֹן שֶׁהוּזַמּוּ הָעֵדִים - יֵצֵא וְיִרְעֶה בָּעֵדֶר[98]. וְאִם נוֹדַע אַחַר שֶׁנִּסְקַל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה[99].

92) בבא־קמא מא, א. 93) כלומר, אפילו שלא סקלו אלא שחטו. 94) משום הלאו: "ולא יאכל את בשרו". 95) פסחים כב, ב. 96) עבודה זרה לד, ב: שנאמר: "לא יאכל את בשרו", בשרו אסור ופירשו מותר. 97) כריתות כג, ב. 98) עם שאר צאנו, כחולין גמורים (רש"י שם). 99) שם.

יום ג' כ"ה תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר איסור אבר מן החי ובשר המדולדל בבהמה; המושיט ידו למעי הבהמה וחתך מן הטחול והכליות והניחו בתוכה; ודין ביצים שניתקן; עובר שהוציא ידו שנאסר אותו אבר ואח"כ נולד; השוחט בהמה מעוברת ומצאה בה שליל או בן תשעה חי.

א. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[2] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: לֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר - לֶאֱסֹר אֵבֶר שֶׁנֶּחְתַּךְ מִן הַחַי[3]. וְעַל אֵבֶר מִן הַחַי[4] הוּא אוֹמֵר לְנֹחַ: אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ. וְאִסּוּר אֵבֶר מִן הַחַי נוֹהֵג בִּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, בִּטְהוֹרִים אֲבָל לֹא בִּטְמֵאִים[5].

2) תורה שבעל פה. 3) "דאבר חי מקרי נפש שאם יחתכנו אינו עושה חליפין שלא ישוב עוד, כנפש הנטולה שאינה חוזרת והכי משמע לא תאכל הנפש בעודו עם הבשר בעוד החיות עם הבשר". 4) אבר מן החי היא אחת משבע מצוות שבני נח נצטוו עליהן. 5) מחלוקת תנאים בדבר, ופסק כחכמים.

ב. אֶחָד אֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, כְּגוֹן הַיָּד וְהָרֶגֶל, וְאֶחָד אֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ עֶצֶם[6], כְּגוֹן הַלָּשׁוֹן וְהַבֵּיצִים וְהַטְּחוֹל וְהַכְּלָיוֹת וְחֵלֶב[7] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. אֶלָּא שֶׁהָאֵבֶר שֶׁאֵין בּוֹ עֶצֶם - בֵּין שֶׁחָתַךְ כֻּלּוֹ בֵּין שֶׁחָתַךְ מִקְצָתוֹ[8], הֲרֵי זֶה אָסוּר מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי; וְהָאֵבֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶצֶם - אֵינוֹ חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי עַד שֶׁיִּפְרֹשׁ כִּבְרִיָּתוֹ: בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת; אֲבָל אִם פָּרַשׁ מִן הַחַי הַבָּשָׂר בִּלְבַד - חַיָּב עָלָיו מִשּׁוּם טְרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, לֹא מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי.

6) "אכל חלב מן החי מן הטריפה חייב שלוש" (משום חלב ומשום טרפה ומשום אבר מן החי). הרי דגם באבר שאין בו עצם חייב משום אבר מן החי, שהלא אין עצם בחלב. 7) "כגון שתלש ממנה אבר וטרפה בו ... איסור אבר ואיסור טרפה בהדי הדדי קאתו" (שחלו בבת אחת), הרי שאם חתך ממנה אבר שהיא נטרפת מנטילתה חייב משום אבר מן החי כשאכלו (אמנם בגיליון נדפס: "מצאתי כתוב בגליון ספר אחד וזה לשונו, והלב, נראה לי שצריך להיות והחלב כי הלב עושה טרפה אם ניטל", אבל הדברים תמוהים, כי מה בכך אם הבהמה נטרפת, וכי משום זה אין איסור אבר מן החי? 8) "אכל חלב מן החי", משמע אפילו מקצת. הרי שבאבר שאין בו עצם, כמו חלב, חייב משום אבר מן החי אפילו אם חתך מקצתו.

ג. הָאוֹכֵל מֵאֵבֶר מִן הַחַי כְּזַיִת[9] - לוֹקֶה. וַאֲפִלּוּ אָכַל אֵבֶר שָׁלֵם: אִם יֵשׁ בּוֹ כְּזַיִת[10] - חַיָּב, פָּחוֹת מִכְּזַיִת - פָּטוּר[11]. חָתַךְ מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת כְּזַיִת וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ בָּשָׂר אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא[12]. אֲבָל אִם הִפְרִיד הָאֵבֶר אַחַר שֶׁתְּלָשׁוֹ מִן הַחַי וְהִפְרִיד הַבָּשָׂר מִן הַגִּידִים וּמִן הָעֲצָמוֹת - אֵינוֹ לוֹקֶה[13] עַד שֶׁיֹּאכַל כְּזַיִת מִן הַבָּשָׂר לְבַדּוֹ, וְאֵין הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים מִצְטָרְפִין בּוֹ לִכְזַיִת, מֵאַחַר שֶׁשִּׁנָּה בְּרִיָּתוֹ[14].

9) ככל איסורי תורה. 10) וגידים ועצמות מצטרפים לכזית. 11) אף על פי שאכל אבר שלם. 12) שגידים ועצמות מצטרפים. 13) "חלקו מבחוץ פטור". ואפילו אם החלק הוא יותר מכזית, אין עליו כבר שם אבר מן החי אלא בשר מן החי, והגידין והעצמות אין מצטרפים. 14) האבר נברא בשר ועצמות וגידים מחוברים, ועכשיו הם נפרדים ולפיכך אין לו דין אבר מן החי.

ד. חִלְקוֹ לְאֵבֶר זֶה[15] וַאֲכָלוֹ מְעַט מְעַט: אִם יֵשׁ בְּמַה שֶׁאָכַל כְּזַיִת בָּשָׂר - חַיָּב, וְאִם לָאו - פָּטוּר[16]. לָקַח כְּזַיִת מִן הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ בָּשָׂר וְגִידִים וְעַצָּמוֹת וַאֲכָלוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנֶּחֱלַק בְּפִיו בִּפְנִים קֹדֶם שֶׁיִּבְלָעֶנּוּ - חַיָּב[17].

15) ולא הפריד הבשר מן הגידים והעצמות, ואין בכל חלק כזית. אין לו דין אבר מן החי, אלא דין בשר מן החי, ולפיכך דייק רבינו וכתב: "שאכל כזית בשר", כי הגידים והעצמות אינם מצטרפים. אבל אם יש בכל חלק כזית, הרי הוא אבר מן החי, מכיוון שלא הפריד הבשר מן הגידים והעצמות. 16) שגידים ועצמות אין מצטרפים בבשר מן החי. 17) "חלקו מבפנים חייב".

ה. תָּלַשׁ אֵבֶר מִן הַחַי וְנִטְרְפָה בִּנְטִילָתוֹ וַאֲכָלוֹ - חַיָּב שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וּמִשּׁוּם טְרֵפָה; שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת[18]. וְכֵן הַתּוֹלֵשׁ חֵלֶב מִן הַחַי וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה שְׁתַּיִם: מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי, וּמִשּׁוּם חֵלֶב[19]. תָּלַשׁ חֵלֶב מִן הַטְּרֵפָה וַאֲכָלוֹ - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ[20].

18) כלומר, בבת אחת, ש"בהמה בחייה לאו לאיברים עומדת", ואיסור אבר מן החי חל רק בשעה שהופרש האבר ובאותה שעה היא נטרפה ובאיסור בת אחת איסור חל על איסור לכל הדעות. 19) ואף על פי שאיסור אבר מן החי חל בשעה שנחתך האבר ואיסור חלב הרי חל משעת יציאת הבהמה לאוויר העולם, חל איסור אבר מן החי על איסור חלב, מפני שאבר מן החי נאסר גם לגויים, ומתוך שהוא חל על הגויים חל גם על יהודים, אף על פי שכבר נאסר עליהם משום חלב. 20) משום טרפה ומשום חלב ומשום אבר מן החי.

ו. בָּשָׂר הַמְּדֻלְדָּל[21] בְּבְהֵמָה וְאֵבֶר הַמְּדֻלְדָּל בָּהּ, אִם אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר וְלִחְיוֹת[22], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָרַשׁ אֶלָּא אַחַר שֶׁנִּשְׁחֲטָה - אָסוּר[23], וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ נָפַל מֵחַיִּים[24]. לְפִיכָךְ לוֹקִין עָלָיו מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי. אֲבָל הַיָּכוֹל לַחֲזֹר וְלִחְיוֹת, אִם נִשְׁחֲטָה הַבְּהֵמָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[25].

21) נתלש מן הגוף, אבל לא לגמרי אלא מחובר עוד ברצועות בשר קטנות. 22) להתחבר אל הגוף ולהידבק בו. 23) מדרבנן. 24) "מיתה עושה ניפול שחיטה אין עושה ניפול", כלומר, אם מתה אנו רואים כאילו האבר נפל מחיים והרי זה אבר מן החי, אבל בשחיטה אין אנו אומרים, כאילו נפל מחיים, וממילא אין זה אבר מן החי. 25) הואיל ויכול האבר לחזור ולחיות, השחיטה מתירתו ונחשב כגוף הבהמה. ובמתה אינו חייב אלא משום נבלה ולא משום אבר מן החי.

ז. שָׁמַט[26] אֵבֶר אוֹ מִעֶכוֹ אוֹ דָכוֹ, כְּגוֹן הַבֵּיצִים שֶׁמִּעֵךְ אוֹתָן אוֹ נִתְקָן[27] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בּוֹ מִקְצָת חַיִּים, וּלְפִיכָךְ[28] אֵין מַסְרִיחַ. וְאַף עַל פִּי כֵן אָסוּר לְאָכְלוֹ מִמִּנְהָג שֶׁנָּהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִקֶּדֶם, שֶׁהֲרֵי הוּא דּוֹמֶה לְאֵבֶר מִן הַחַי.

26) אבל לא תלשו. 27) ונשחטה הבהמה. 28) מפני שיש בו מקצת חיים.

ח. עֵצֶם שֶׁנִּשְׁבַּר: אִם הָיָה הַבָּשָׂר אוֹ הָעוֹר חוֹפֶה[29] רֹב עָבְיוֹ[30] שֶׁל עֵצֶם הַנִּשְׁבָּר וְרֹב הֶקֵּף הַשֶּׁבֶר[31] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאִם יָצָא הָעֵצֶם לַחוּץ[32] - הֲרֵי הָאֵבֶר אָסוּר. וּכְשֶׁיִּשְׁחַט הַבְּהֵמָה אוֹ הָעוֹף - יַחְתֹּךְ מִמְּקוֹם הַשֶּׁבֶר וְיַשְׁלִיכוֹ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר. נִשְׁבַּר הָעֵצֶם, וְהַבָּשָׂר חוֹפֶה אֶת רֻבּוֹ, אֲבָל הָיָה אוֹתוֹ בָּשָׂר מְרֻסָּס[33] אוֹ נִתְאַכֵּל, כַּבָּשָׂר שֶׁהָרוֹפֵא גּוֹרְרוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה מִתְלַקֵּט[34] הָרֹב מִמְּקוֹמוֹת הַרְבֵּה, אוֹ שֶׁהָיָה הַבָּשָׂר שֶׁעָלָיו נְקָבִים נְקָבִים[35], אוֹ שֶׁנִּסְדַּק הַבָּשָׂר, אוֹ שֶׁנִּקְדַּר כְּמִין טַבַּעַת, אוֹ שֶׁנִּגְרַר הַבָּשָׂר מִלְּמַעְלָה עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מִן הַבָּשָׂר אֶלָּא כִּקְלִפָּה, אוֹ שֶׁנִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר מִלְּמַטָּה מֵעַל הָעֵצֶם שֶׁנִּשְׁבַּר עַד שֶׁנִּמְצָא הַבָּשָׂר הַחוֹפֶה אֵינוֹ נוֹגֵעַ בָּעֵצֶם - בְּכָל אֵלּוּ מוֹרִין לְאִסּוּר[36], עַד שֶׁיִּתְרַפֵּא הַבָּשָׂר[37]. וְאִם אָכַל מִכָּל אֵלּוּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

29) מכסה. 30) שלא יצא רוב עובי השבירה לחוץ אלא מיעוט חלל העצם נגלה ורובו מכוסה. 31) רוב היקף הבשר שעל השבר - קיים. 32) הבשר אינו מכסה אותו. 33) כלומר, שהיה הבשר מרודד וקלוש אבל מכסה את רוב העצם. 34) בשר הנותר לכסות הרוב אינו יחד אלא כאן מעט וכאן מעט ואם תצרפו הרי רוב היקפו נכסה. 35) בלא חיסרון. 36) כל אלו בעיות הן בגמרא שם ומספק מחמירים. 37) "מסרטו בעצם ומעלה ארוכה", הרי שאם מעלה ארוכה (מתרפא) - כשר.

ט. הַמּוֹשִׁיט יָדוֹ לִמְעֵי הַבְּהֵמָה וְחָתַךְ מִן הַטְּחוֹל וּמִן הַכְּלָיוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[38], וְהִנִּיחַ הַחֲתִיכוֹת בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ - הֲרֵי אוֹתָן הַחֲתִיכוֹת אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם אֵבֶר מִן הַחַי[39], וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ. אֲבָל אִם חָתַךְ מִן הָעֵבֶר שֶׁבְּמֵעֶיהָ וְלֹא הוֹצִיאוֹ, וְאַחַר כָּךְ שְׁחָטָהּ - הֲרֵי חֲתִיכַת הָעֵבֶר אוֹ אֵיבָרוֹ מֻתָּר, הוֹאִיל וְלֹא יָצָא[40]. עֵבֶר שֶׁהוֹצִיא יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ - נֶאֱסַר אוֹתוֹ אֵבֶר לְעוֹלָם, בֵּין שֶׁחָתְכוֹ קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁחֵט אִמּוֹ בֵּין שֶׁחָתְכוֹ אַחַר שֶׁנִּשְׁחְטָה אִמּוֹ[41]. וַאֲפִלּוּ הֶחֱזִיר אוֹתוֹ אֵבֶר לִמְעֵי אִמּוֹ וְאַחַר כָּךְ נִשְׁחַט[42], אוֹ נוֹלַד הַוָּלָד וְחָיָה כַּמָּה שָׁנִים - הֲרֵי אוֹתוֹ הָאֵבֶר אָסוּר מִשּׁוּם טְרֵפָה. שֶׁכָּל בָּשָׂר שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִצָּתוֹ - נֶאֱסַר כְּבָשָׂר שֶׁפֵּרַשׁ מִן הַחַי; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה - כֵּיוָן שֶׁיָּצָא לְמָקוֹם שֶׁהוּא לוֹ כְּשָׂדֶה נַעֲשָׂה טְרֵפָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה נעשה טריפה..".

דין זה מרמז על ישראל בגלות, ש'טריפה' רומז על הגלות, כמארז"ל על הפסוק "ובשר בשדה טריפה", כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה, שהרמז בזה הוא

שכאשר ישראל נמצאים חוץ למחיצתן בגלות, הגם שעבודתם בתכלית המעלה והשלימות, הרי מצד שנמצאים ב"שדה" - גלות, אין להם שלימות אמיתית החיות והחירות.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ב עמוד 42)

38) איברים שנטילתם אינה מטריפה את הבהמה. 39) והשחיטה אינה מתירה אותן. 40) וניתר בשחיטת אמו. 41) אכן יש הבדל בין חתכו קודם שחיטת אמו לחתכו אחר שנשחטה אמו, שאם נחתך לפני שנשחטה אמו, אסור משום טרפה כדמסיים בסוף ההלכה. ובחתכו לאחר שחיטת אמו חייב משום אבר מן החי. 42) כלומר, שהוולד יצא חי לאוויר העולם אחרי שחיטת אמו, אז נשאר האבר היוצא באיסורו לעולם ושחיטת אמו אינה מתירתו מכיוון שהאבר לא היה בפנים הבהמה בשעת שחיטה, והוולד עצמו, הרי נחשב כשחוט, מפני שהוא היה בפנים [=הבהמה] בשעת שחיטה, ואין לו דין שחיטה. אבל אם הוולד יצא לפני ששחטו את אמו, הרי יש לוולד דין שחיטה, ששחיטת אמו לא התירתו, ואז שחיטתו מתירה גם את האבר היוצא.

1 **י. הוֹצִיא מִקְצָת הָאֵבֶר וְנִשְׁאַר מִקְצָתוֹ בִּפְנִים, אֲפִלּוּ**
2 **לֹא נִשְׁאַר אֶלָּא מְעוּטוֹ[43] - הַיּוֹצֵא אָסוּר, וְשֶׁבִּפְנִים**
3 **מֻתָּר[44]. וְאִם חָתַךְ הַיּוֹצֵא מִן הָאֵבֶר אַחַר שֶׁהֶחֱזִירוּ**
4 **וְנִשְׁחֲטָה - אוֹתוֹ שֶׁיָּצָא בִּלְבַד אָסוּר[45], וּשְׁאָר הָאֵבֶר**
5 **מֻתָּר; וְאִם לֹא הֶחֱזִירוּ וַחֲתָכוֹ וְהוּא בַּחוּץ, בֵּין**
6 **שֶׁחֲתָכוֹ קֹדֶם שְׁחִיטָה אוֹ אַחַר שְׁחִיטָה - מְקוֹם**
7 **הַחֲתָךְ אָסוּר. וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁנֶּגֶד הָאַוִּיר[46], אַחַר**
8 **שֶׁיַּחְתֹּךְ הַיּוֹצֵא חוֹזֵר וְחוֹתֵךְ מְקוֹם הַחֲתָךְ.**

43) כלומר, אף על פי שבלידה אומרים אנו "יצא רובו הרי זה כילוד". 44) כי אין לידה לאברים ואין הרוב היוצא עושה כילוד את המיעוט שנשאר בפנים. 45) ומצמצם וחותך ומקום החתך גם כן ניתר בשחיטת הבהמה. 46) "מפני שהוא עומד על שפת הרחם ולא קרינא ביה בהמה בבהמה, דלאו בתוכה הוא".

9 **יא. כָּל אֵבֶר עֲבָר שֶׁיָּצָא, וַחֲתָכוֹ קֹדֶם שְׁחִיטָה וְהוּא**
10 **בַּחוּץ - הֲרֵי זֶה אֵבֶר מִן הַחַי[47] וְלוֹקִין עָלָיו, וַאֲפִלּוּ**
11 **מֵת[48] הָעֵבֶר קֹדֶם שְׁחִיטָה. וְאִם נֶחְתַּךְ אַחַר שְׁחִיטָה**
12 **- הָאוֹכְלוֹ אֵינוֹ לוֹקֶה[49], וַאֲפִלּוּ מֵת. וְאִם מֵתָה**
13 **הַבְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ חֲתָכוֹ - הָאוֹכְלוֹ לוֹקֶה מִשּׁוּם אֵבֶר**
14 **מִן הַחַי[50].**

47) וכמו שביארנו למעלה שהאיסור של "ובשר בשדה טרפה" אינו אלא כשנחתך אחרי שחיטת אמו, אבל בנחתך לפני השחיטה הרי זה אבר מן החי. 48) "דעובר שבפנים אפילו מת חשיב כחי דהא מהני ליה שחיטת אמו להתירו אף באכילה". 49) משום אבר מן החי. אבל לוקה משום טריפה. 50) דמיתה עושה ניפול ורואים כאילו נפל מחיים.

15 **יב. עֻבָּר שֶׁהוֹצִיא אֵבֶר וְנֶאֱסַר הָאֵבֶר, וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד**
16 **וַהֲרֵי הִיא נְקֵבָה - הֶחָלָב שֶׁלָּהּ אָסוּר לִשְׁתּוֹתוֹ מִסָּפֵק,**
17 **הוֹאִיל וְהוּא בָּא מִכְּלַל הָאֵיבָרִין וְיֵשׁ בָּהּ אֵבֶר אֶחָד**
18 **אָסוּר. וַהֲרֵי זֶה כַּחֲלֵב טְרֵפָה שֶׁנִּתְעָרֵב בַּחֲלֵב טְהוֹרָה.**

19 **יג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת וּמָצָא בָּהּ שְׁלִיל[51], בֵּין**
20 **חַי בֵּין מֵת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה. וַאֲפִלּוּ שִׁלְיָא[52]**
21 **מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה. וְשִׁלְיָא שֶׁיָּצְאַת מִקְצָתָהּ וְשָׁחַט אֶת**
22 **הַבְּהֵמָה: אִם הָיְתָה שִׁלְיָא זוֹ קְשׁוּרָה[53] בְּוָלָד - מַה**
23 **שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה אָסוּר[54], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; וְאִם לֹא הָיְתָה**
24 **קְשׁוּרָה בּוֹ - כֻּלָּהּ אֲסוּרָה; שֶׁמָּא שִׁלְיָא זוֹ שֶׁיָּצְאַת**
25 **מִקְצָתָהּ הָלַךְ לוֹ וָלָד שֶׁהָיָה בָּהּ[55], וּוָלָד זֶה שֶׁנִּמְצָא**
26 **בַּבֶּטֶן הָלְכָה שִׁלְיָא שֶׁלּוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם לֹא**
27 **נִמְצָא בַּבֶּטֶן וָלָד כְּלָל, שֶׁהַשִּׁלְיָא כֻּלָּהּ אֲסוּרָה.**

51) עובר. 52) "והוא הכיס שבתוכו יהיה העובר". 53) ואם כן השלייה היא חלק מהוולד שנמצא בתוך הבהמה. 54) שהרי הוא כאבר מן העובר שיצא. 55) ולא ניתר בשחיטת האם ולפיכך גם שלייתו אסורה.

28 **יד. מָצָא בָּהּ עֵבָר חַי, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בֶּן תִּשְׁעָה**
29 **חֳדָשִׁים גְּמוּרִין וְאִפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה - אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁחִיטָה,**
30 **אֶלָּא שְׁחִיטַת אִמּוֹ מְטַהַרְתּוֹ. וְאִם הִפְרִיס עַל גַּבֵּי**
31 **קַרְקַע - צָרִיךְ שְׁחִיטָה[56].**

56) ושחיטה זו היא מדרבנן משום מראית עין.

32 **טו. קָרַע אֶת הַבְּהֵמָה אוֹ שָׁחַט בְּהֵמָה טְרֵפָה וּמָצָא**
33 **בָּהּ בֶּן תִּשְׁעָה חַי - צָרִיךְ שְׁחִיטָה[57] לְהַתִּירוֹ, וְאֵין**
34 **שְׁחִיטַת אִמּוֹ מוֹעֶלֶת לוֹ. וְאִם לֹא גָּמְרוּ לוֹ חֳדָשָׁיו,**
35 **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַי בִּמְעֵי הַטְּרֵפָה - הֲרֵי זֶה אָסוּר,**
36 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּאֵבֶר מֵאִמּוֹ. כָּל עֵבָר שֶׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ**
37 **וְהֶחֱזִירוּ, וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת אִמּוֹ - אֵין שְׁחִיטַת אִמּוֹ**
38 **מוֹעֶלֶת לוֹ, וַהֲרֵי הוּא כְּיָלוּד וְצָרִיךְ שְׁחִיטָה.**

57) שאין הוולד ניתר בשחיטת אמו טרפה.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר האוכל כזית מן הדם ועל איזה דם חייב; ודיני הלב הטחול והכבד ודגים וחגבים; השובר מפרקת בהמה עד שתצא נפשה; ודין מליחת הבשר; ואם מולחין דגים ועופות ביחד; וראש שצלהו בתנור; עופות שהניחן שלמים ומילא חללן בשר וביצים או שטפלן בבצק; סכין ששחט בה אם יחתוך בה רותח.

39 **א. הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִן הַדָּם[2]: בְּמֵזִיד - חַיָּב כָּרֵת[3],**
40 **בְּשׁוֹגֵג - מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וְדָבָר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה,**
41 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל דַּם בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף בִּלְבַד, בֵּין**
42 **טְמֵאִין בֵּין טְהוֹרִין. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ**
43 **בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה; וְחַיָּה בְּכֹלֶל בְּהֵמָה,**
44 **שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ שׁוֹר וְגוֹמֵר אַיָּל**
45 **וּצְבִי וְגוֹמֵר. אֲבָל דַּם דָּגִים וַחֲגָבִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים**
46 **וְדַם הָאָדָם[4] - אֵין חַיָּבִין עָלָיו[5] מִשּׁוּם דָּם. לְפִיכָךְ:**

1 **דַּם דָּגִים וַחֲגָבִים טְהוֹרִים[6] - מֻתָּר לְאָכְלוֹ. וַאֲפִלּוּ**
2 **כְּנָסוֹ בִּכְלִי וְשָׁתָהוּ - מֻתָּר[7]. וְדַם חֲגָבִים וְדָגִים**
3 **טְמֵאִים - אָסוּר, מִשּׁוּם שֶׁהוּא תַּמְצִית גּוּפָן, כַּחֵלֶב**
4 **בְּהֵמָה טְמֵאָה[8]. וְדַם שְׁקָצִים - כִּבְשָׂרָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

2) שיעור איסור אכילת דם בכזית, אף־על־פי שהוא משקה, וכל המשקים שיעורם רביעית. וטעמו של דבר, מפני שהתורה כתבה בלשון אכילה "כל נפש אשר תאכל כל דם ונכרתה". "דמו הוא כל אוכליו יכרת" וכל אכילה שיעורה בכזית, וכן כתב פרק ב הלכה ט־י, וכן משמע מגמרא כריתות כא: כב. ורק לענין טומאה שיעורו ברביעית. וכן בנזיר לח. בסוגיא של עשר רביעיות. אולם ביבמות קיד: גרסינן "דם עד דאיכא רביעית", ושם המדובר באיסורי אכילה. וכיצד משערים אותו? שנינו בתוספתא נזיר, ששמים זית בכוס מלאה משקה, והכמות הנשפכת מהכוס הוא שיעור כזית. 3) משנה כריתות ב. כשלא התרו בו שעבירה זו עונשה מלקות, אבל כשהתרו בו למלקות, בית־דין מלקים אותו ונפטר מכרת. 4) בלשון הגמרא: דם מהלכי שתים. 5) אבל הוא אסור כשפירש, כמבואר בהלכה ב. 6) ברייתא בכריתות כא. דם דגים וחגבים מותר לכתחילה. ובגמרא שם מפרשים, כגון "דאית ביה קשקשים", ולפיכך אין לחוש משום מראית עין, אפילו כנסו בכלי. 7) רבינו אינו מחלק בדם דגים טהורים, בין כנסו ובין לא כנסו. 8) ואין לוקין עליו, כמו שכתב בפרק ג הלכה א, ו, אבל אין בו איסור דם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"האוכל כזית מן הדם במזיד, חייב כרת".

ואינו חייב אלא על דם חיה ועוף, אבל דם חגבים ושקצים ורמשים ודם האדם, אין חייבין עליהם משום דם, ובהלכה שאח"ז ממשיך "דם האדם אסור מדברי סופרים ... ומכין אותו מכת מרדות". נמצא שבאיסור דם יש הבדל בין בעלי־חיים גדולים - חיה ועוף - ובין דגים וחגבים ושקצים ורמשים. ולאידך, דם האדם "אין חייבים עליו אלא מדברי סופרים". תוכן זה מצינו גם בהלכה שלפני־זה "כל האוכל מבשר בהמה וחיה טמאה כזית, לוקה מן התורה". אבל "האוכל מבשר האדם ... אינו לוקה, אבל אסור הוא ב'עשה'".

וביאור העניין: עניין טומאה וטהרה שייך רק בעניינים השייכים לקדושה - אצל בני ישראל דוקא, כי רוח הטומאה והלעו"ז מתאווה לדבר כדי לקבל יניקה מקדושה, משא"כ בדבר שאין בו קדושה אין השתדלות מצד רוח הטומאה והלעו"ז לקבל ממנו, ועד"ז בענין הגלות ושליטת אוה"ע על ישראל בסיבת החטאים - "מפני חטאינו גלינו מארצנו" כי כשיהודי עובר על המצוות, אזי יש יניקה ללעו"ז.

ומזה יובן גם ההבדל בנוגע לדם בהמה חיה ועוף לדם דגים וחגבים כו' כי בריה קטנה אין בה ריבוי חיות, ומעט הדם שבה הוא להחיות את מציאותו של החגב, ובוודאי שאין בו כדי שמישהו אחר יוכל לקבל ולינוק ממנו ולכן אין איסור לשתות מדמו, אבל בדם בהמה ועוף הגדולים ישנה חיות מרובה ויש מקום ללעו"ז לינוק ממנו ולכן אסור לשתותו. אלא שלפי־זה אין מובן מדוע הותר דם האדם ונאסר רק מדברי סופרים.

והביאור בזה: אמרו חז"ל "חמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה", ונמצא שלא זו בלבד שאיסורו של דם האדם חמור יותר משל בהמה חיה ועוף להיותו איסור מדברי סופרים, ומה שאין בו עונש חמור כמו בהם הוא שאיסורו חמור כל־כך עד שאי אפשר לתקנו על־ידי עונש. וא"כ צריך להבין, מדוע מסיים הרמב"ם "ומכין אותו מכת מרדות" כי הוא אחרי עבודת התשובה, שאז "אין לך דבר שעומד בפני התשובה". ועניינן של מכות מרדות הוא כדי לעוררו לתשובה, ואין צורך במלקות ממש שהם לשם צער ועונש אלא רק ב"מכת מרדות" שעל־ידי־זה יבוא הדבר על תיקונו ואף יתהפך לטוב.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קדושה סימן ז)

5 **ב. דַּם הָאָדָם - אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אִם פֵּרַשׁ,**
6 **וּמַכִּין עָלָיו מַכַּת מַרְדּוּת[9]. אֲבָל דַּם הַשִּׁנַּיִם[10] - בּוֹלְעוֹ**
7 **וְאֵינוֹ נִמְנָע. חֲרֵי שֶׁנָּשַׁךְ בְּפַת וּמָצָא עָלֶיהָ דָּם - גּוֹרֵר**
8 **אֶת הַדָּם וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל, שֶׁחֲרֵי פֵּרַשׁ.**

9) מלקות מדרבנן, כדי לרדות את החוטאים העוברים על דברי חכמים. 10) בגמרא: דם שבין השיניים.

9 **ג. אֵין חַיָּבִין כָּרֵת אֶלָּא עַל דָּם הַיּוֹצֵא בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה**
10 **וּנְחִירָה אוֹ הַתָּזַת הָרֹאשׁ[11], כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ**
11 **אַדְמוּמִית[12]; וְעַל הַדָּם הַכָּנוּס בְּתוֹךְ הַלֵּב[13]; וְעַל דַּם**
12 **הַקָּזָה, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מְקַלֵּחַ וְיוֹצֵא[14]. אֲבָל הַדָּם**
13 **הַשּׁוֹתֶתֶת[15] בִּתְחִלַּת הַקָּזָה קֹדֶם שֶׁיַּתְחִיל לְקַלֵּחַ, וְדָם**
14 **הַשּׁוֹתֶתֶת בְּסוֹף הַקָּזָה כְּשֶׁיַּתְחִיל הַדָּם לִפְסֹק - אֵין**
15 **חַיָּבִין עָלָיו, וַהֲרֵי הוּא כְּדַם הָאֵיבָרִים[16]; שֶׁדַּם**
16 **הַקִּלּוּחַ הוּא הַדָּם שֶׁהַנֶּפֶשׁ[17] יוֹצְאָה בּוֹ.**

11) כל אלה הם דם שהנשמה יוצאה בו, כמו ששנינו בדם הקזה ונקרא דם הנפש. 12) שהוא דם של חיות הבהמה, אבל הליחה שאין בה אדמימות המטפטפת אינה דם. 13) שם כב. שנמצא תמיד בלב, אבל דם שמתכנס מאליו בשעת שחיטה, אינו חייב כרת אלא בלאו, כמו שכתב בהלכה ד. בגמרא שם גירסת רבינו היא: "כי קאמר רב (שחייב כרת) בדם דיליה (דם שלו), כי קתני "אין חייבין" דאתי מעלמא (שבא מבחוץ). ובספרים שלפנינו הגירסא הפוכה, ראה שם. ופירשה רש"י שדם דיליה זהו דם של בשר הלב, ודינו כדם איברים שאין חייבים עליו כרת, ודם שחייב עליו כרת הוא הדם הכנוס בחלל הלב. 14) הקילוח רצוף, שרק דם זה הנפש יוצאה בו. כמו שמסיים רבינו. כרבי יוחנן שם. 15) מטפטף. 16) בהלכה הסמוכה. 17) הנשמה.

ד. דַּם הַתַּמְצִית[18] וְדַם הָאֵיבָרִין, כְּגוֹן דַּם הַטְּחוֹל וְדַם הַכְּלָיוֹת וְדַם בֵּיצִים[19], וְדָם הַמִּתְכַּנֵּס לַלֵּב בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה, וְדָם הַנִּמְצָא בַּכָּבֵד[20] - אֵין חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. אֲבָל הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת - לוֹקֶה[21], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ. וּבְחִיּוּב כָּרֵת הוּא אוֹמֵר: כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִיא[22] - אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת אֶלָּא עַל הַדָּם שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצֵאָה בּוֹ.

18) דם השותת שאין הנפש יוצאה בו. 19) ביצי זכר. 20) במשנה ובברייתא שם, לא נמנה דם הכבד בדין דם האיברים. ורבינו־תם למד מזה, שדם הכבד אף־על־פי שפירש, מותר מן התורה. מפני שהכבד כולו דם, והתורה התירה לאכלו. ראה תוספות חולין קי: דיבור־המתחיל כבדא. ורבינו מסתמך כנראה, על מה שאמרו שם קיא. לענין דם הכבד: "דם דאורייתא הוא". 21) כריתות כא: הרי אלו בלא־תעשה. 22) ולפני־זה (פסוק י) כתוב: והכרתי אותה מקרב עמה".

ה. הַשְּׁלִיל הַנִּמְצָא בִּמְעֵי הַבְּהֵמָה - הֲרֵי דָּמוֹ כְּדַם הַיְלוּד[23]. לְפִיכָךְ: הַדָּם הַנִּמְצָא כָּנוּס בְּתוֹךְ לִבּוֹ - חַיָּבִין עָלָיו[24] כָּרֵת[25], אֲבָל שְׁאָר דָּמוֹ - הֲרֵי הוּא כְּדַם הָאֵבָרִין[26].

23) ואפילו הוא בן שמונה שלא שלמו לו חדשיו, שחלבו מותר, כמבואר בפרק ז הלכה ג - דמו אסור. 24) כר' יוחנן חולין עד: וטעם ההבדל בין חלב לדם בשליל שלא שלמו לו חדשיו, שבחלב פירט הכתוב שור או כשב או עז, ושליל שלא שלמו לו חדשיו אינו חלב שור כשב ועז אלא חלב אבר מאיברי אמו, שהתירתו התורה מקרא "וכל... בבהמה אותה תאכלו", אבל בדם נאמר "כל דם" ואפילו של שליל משמע, תשובת הרשב"ץ הובאה ב'לחם משנה'. 25) כמבואר בהלכה ג. 26) שעובר בלא־תעשה, אבל אינו חייב כרת.

ו. הַלֵּב, בֵּין לְצָלִי[27] בֵּין לִקְדֵרָה[28] - קוֹרְעוֹ וּמוֹצִיא אֶת דָּמוֹ, וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחוֹ[29]. וְאִם בִּשֵּׁל הַלֵּב וְלֹא קְרָעוֹ - קוֹרְעוֹ אַחַר שֶׁבִּשְׁלוֹ וּמֵתָּר[30]; וְאִם לֹא קְרָעוֹ וַאֲכָלוֹ[31] - אֵינוֹ חַיָּב עָלָיו כָּרֵת[32]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּלֵב הָעוֹף, שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת דָּם[33]; אֲבָל אִם הָיָה לֵב בְּהֵמָה - חַיָּב כָּרֵת; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בּוֹ כְּזַיִת מִדָּם שֶׁבְּתוֹךְ הַלֵּב, שֶׁחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת.

27) לצלות אותו. 28) לבשלו. 29) מלשון רבינו נראה שמולחו בין לצלי ובין לקדירה, שאף לצלות את הבשר צריך למלחו קודם, כמו שכתב רבינו בהלכה יב, וראה מה שכתבתי שם. 30) משום שבשר הלב חלק ואינו בולע את הדם (פסחים עד), ולפי־זה רק הלב אינו נאסר, אבל אם לא בשלו עמו דברים אחרים נאסרים, שהדם היוצא מן הלב נבלע בהם ואוסר אותם (רשב"א). 31) בבא בפני עצמה ואינו מוסב על בשלו, דמיירי בלא בישול, שהרי הדם שבשלו אסור רק מדרבנן (מנחות כא. מגיד משנה). וב'לחם משנה' כאן מביא בשם הרלב"ח, שרבינו לא קיבל להלכה את המימרא של ר' חנינא במנחות שהזכרנו, וסובר שגם דם שבישלו, אסור מן התורה וחייבין עליו כרת. 32) ואפילו מלקות אין בו, כיון שאין בו כזית. 33) בתוך הלב. ואם יש בו כזית מדם שבתוכו ומתכנס אליו בשעת שחיטה ביחד, עובר בלאו וחייב מלקות, אבל כרת אין בו, שעל הדם המתכנס אין חייבין כרת כמו שכתב למעלה הלכה ד, ובדם שבתוכו אין שיעור כזית. תשובות ר' לוי בן חביב הובאה ב'לחם משנה'.

ז. הַכָּבֵד, אִם חֲתָכָהּ[34] וְהִשְׁלִיכָהּ לְתוֹךְ הַחֹמֶץ[35] אוֹ לְתוֹךְ מַיִם רוֹתְחִין[36] עַד שֶׁתִּתְלַבֵּן - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַשֵּׁל אוֹתָהּ[37] אַחַר כֵּן. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל[38] לְהַכְבִּיהָ עַל הָאוּר וְאַחַר כָּךְ מְבַשְּׁלִין אוֹתָהּ. בֵּין שֶׁבִּשְׁלָהּ לְבַדָּהּ בֵּין שֶׁבִּשְׁלָהּ עִם בָּשָׂר אַחֵר. וְכֵן מִנְהָג פָּשׁוּט[39], שֶׁאֵין מְבַשְּׁלִין הַמֹּחַ שֶׁל רֹאשׁ וְלֹא קוֹלִין[40] אוֹתוֹ עַד שֶׁמְּהַבְהֲבִין אוֹתוֹ בָּאוּר[41].

34) אע"פ שחולט אותה בחומץ או במים רותחים, צריך לפני כן לחתוך הכבד ואז מותר לבשל אותה, החליטה רק מצמיתה הדם שבכבד עצמה, והדם אינו יוצא והרי הוא כדם האיברים שלא פירש שמותר, אבל הרי יש דם בסמפונות הכבד והוא ככנוס בכלי, ולפיכך צריך לחתוך אותה כדי שיצא הדם שבסמפונות. 35) בגמרא הלשון: חלטה. 36) ולא פושרים, עיין הלכה י. 37) אבל לצלי, דין הכבד כדין בשר ואינה צריכה חתיכה. ויש אומרים, שכבד צריכה חתיכה אפילו לצלי. 38) בבה"ג מביא תשובות הגאונים: שלחו מישיבה, שעכשיו אין אנו בקיאים בחליטה וספק איסור להחמיר, ומותר לאכול כבד מבושלת אלא אם צלאוה תחלה ואחר־כן בישלוה, אבל לבשלה לכתחלה (בלי צליה) אסור, וכן המנהג בכל ישראל. ור' אלפסי כתב מנהג ישראל שלא לבשל את הכבד בקדירה אלא לאחר צלייה ולא לאחר מליחה, אבל רבינו־תם אומר שאם נמלחה הכבד, מותר לבשלה כמו אחר צלייה, שגם המלח מוציא דם. 39) אבל לא פשט בכל ישראל. 40) צולין. 41) ועכשיו נוהגים שמוציאים המוח מקדרת הראש שהוא נתון בו ואחר־כך הקרום מעליו ומולחו, ומותר בזה אף לקדרה.

ח. הַכָּבֵד שֶׁבִּשְׁלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ עַל הָאוּר וְלֹא חֲלָטָהּ[42] בְּחֹמֶץ אוֹ בְּרוֹתְחִין - הֲרֵי הַקִּדְרָה כֻּלָּהּ אֲסוּרָה, הַכָּבֵד וְכָל שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִמָּהּ[43]. וּמֻתָּר לִצְלוֹת[44] כָּבֵד עִם הַבָּשָׂר בְּשַׁפּוּד אֶחָד, וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה הַכָּבֵד לְמַטָּה[45]. וְאִם עָבַר וּצְלָאָהּ לְמַעְלָה מִבָּשָׂר - הֲרֵי זֶה אוֹכְלוֹ[46].

42) וגם לא חלטה, אבל אם חלטה כדין הגמרא, מותרת הכבד וכל שנתבשל עמה, שמה שתיקנו הגאונים והמנהג הנהוג שלא לבשל כבד אפילו לאחר חליטה, אינו אלא לכתחילה. אבל בדיעבד, אם נתבשלה מותר. 43) כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, שאמר: שלוקה אוסרת ונאסרת. 44) לכתחילה. 45) שהדם הזב מן הכבד, אינו נוטף על הבשר אלא זב לחלל התנור, שם. ודווקא אם

השפוד מונח או תלוי בתנור זקוף וחודו למטה, אבל אם השפוד כולו מונח לרוחב התנור על גבי האש ואין כאן מעלה ומטה, בכל אופן אסור לכתחילה, מגיד משנה. והרשב"א כתב: הוא הדין שאסור למלוח לכתחילה את הכבד על הבשר, וכן נהגו. 46) שהדם הזב אגב צליה, אינו נבלע בבשר אלא מחליק ונופל, בגמרא: מישרק שריק.

1 **ט. הַטְּחוֹל - מֻתָּר לְבַשְּׁלוֹ אֲפִלּוּ עִם הַבָּשָׂר; שֶׁאֵינוֹ**
2 **דָּם, אֶלָּא בָּשָׂר[47] הַדּוֹמֶה לְדָם. הַשּׁוֹבֵר מַפְרֶקֶת בְּהֵמָה**
3 **קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ - הֲרֵי הַדָּם נִבְלָע בָּאֵבָרִים[48],**
4 **וְאָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה בָּשָׂר חַי[49], וַאֲפִלּוּ חֲלָטוֹ[50]. אֶלָּא**
5 **כֵּיצַד יַעֲשֶׂה[51]? יַחְתּוֹךְ הַחֲתִיכָה[52] וְיִמְלַח יָפֶה יָפֶה[53],**
6 **וְאַחַר כָּךְ יְבַשֵּׁל אוֹ יִצְלֶה[54]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַשּׁוֹחֵט**
7 **בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וְלֹא יָצָא מֵהֶן דָּם, שֶׁהֵן מֻתָּרִין[55].**

47) ואף שהוא אדום מאד, ונראה כאילו כולו דם. בגמרא חולין שם: "טחלא שומנא בעלמא הוא". ורבינו כתב: "בשר", שצריך מליחה כשאר בשר. והדם שבו הוא כדם האיברים, כמו שכתב בהלכה ד. 48) לפי שבשעת שחיטתה היא טרודה להוציא דם. וכששבר מפרקתה, מתוך צרתה אין בה כוח להתאנח ולהוציא דם, והיא נחה ושוקטת והדם נבלע באבריה, רש"י. 49) בעיה בגמרא שם קיג. ומשום ספק איסור - מחמירים ואוסרים. 50) שהחליטה אינה מוציאה את הדם אלא מצמיתו במקומו, ודם זה שנבלע באיברים אינו דומה לדם האיברים שלא פירש, ו'מגיד משנה' מפרש בדעת רבינו, שכל דם האיברים שלא פירש אסור, ולכן אסור לאכול כל בשר חי בלא מליחה או חליטה, אבל בשובר מפרקתה אפילו חליטה אינה מועילה אלא מליחה. וראה להלן הלכה יב ו'כסף משנה' שם. 51) כיון שאפילו חליטה אינה מותרת. 52) לדעת ה'מגיד משנה' החתיכה אינה מעכבת כלל. וה'לחם משנה' מפרש, שצריך לחתוך כמו בכבד למעלה הלכה ז. 53) אבל חליטה, אפילו אחר החיתוך אינה מועילה. ואין זה דומה לכבד, מפני ששבר המפרקת ונבלע בבשרה דם האיברים שפירש ממקומו כדי לצאת, ולפיכך דינו כדם האיברים שפירש, שאסור. והחליטה אינה מוציאו, אלא מצמיתו במקומו, כמו שנתבאר למעלה. מה־שאין־כן בכבד שדם הכבד שלא פירש מותר, שהרי כולו דם הוא והתורה התירתו, וראה לקמן בהלכה יב בדין חליטה של בשר. 54) שאפילו לצלי צריך מליחה קודם בשובר מפרקתה, וב'לחם משנה' מפרש שלצלי לא צריך חתיכה ומליחה כלל, אלא צולה כשאר הבשר. 55) ואין אומרים שמא מתים היו, כמו שכתב רבינו שם. וגם אין אנו חוששין שמא נבלע דם באיבריה ולא יצא כמו בשובר מפרקתה.

8 **י. אֵין הַבָּשָׂר יוֹצֵא מִידֵי דָּמוֹ אֶלָּא אִם כֵּן מוֹלְחוֹ**
9 **יָפֶה יָפֶה וּמְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? מֵדִיחַ**
10 **הַבָּשָׂר תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה[56], וּמַנִּיחוֹ**
11 **בְּמֶלְחוֹ כְּדֵי הִלּוּךְ מִיל[57], וְאַחַר כָּךְ מְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה[58]**
12 **עַד שֶׁיֵּצְאוּ הַמַּיִם זַכִּים, וּמַשְׁלִיכוֹ מִיָּד[59] לְתוֹךְ מַיִם**
13 **רוֹתְחִין, אֲבָל לֹא לְפוֹשְׁרִין, כְּדֵי שֶׁיִּתְלַבֵּן מִיָּד וְלֹא**
14 **יֵצֵא דָּם.**

56) מכל צדדיו עד שיהיה אינו נאכל מחמת מלחו, הגהות מיימוניות. 57) שמליח הרי הוא כרותח דצלי, שם קיא: ושיעור צלייה, פירשו הגאונים: כדי הילוך מיל. 58) להדיח שתי פעמים, ראשונה להעביר המלח הבלוע מדם, ושניה להעביר לחלוחית המים הראשונים האסורים הנשארים על הבשר, הגהות מיימוניות. 59) חומרת רבינו, אבל הראב"ד כתב: לא שמענו ולא ראינו מימינו. וכל האדמימות שיצא אחר מליחה ממנו אינו אלא חמר בשר. והמחמיר יותר מכן, עליו להביא ראיה. וכן דעת כל האחרונים, שאחר מליחה אין צריך שום דבר. ואין מקור לדברי רבינו, מגיד משנה.

15 **יא. כְּשֶׁמּוֹלְחִין הַבָּשָׂר - אֵין מוֹלְחִין אוֹתוֹ אֶלָּא בִּכְלִי**
16 **מְנֻקָּב. וְאֵין מוֹלְחִין אֶלָּא בְּמֶלַח עָבֶה כַּחוֹל הַגַּס[60];**
17 **שֶׁהַמֶּלַח דַּק כְּקֶמַח יִבָּלַע בַּבָּשָׂר וְלֹא יוֹצִיא דָּם.**
18 **וְצָרִיךְ לְנַפֵּץ הַבָּשָׂר מִן הַמֶּלַח[61] וְאַחַר כָּךְ יְדִיחֶנּוּ[62].**

60) "מילחא גללינתא". והערוך פירש גללינתא חזק כאבן. והטעם, שהמלח הדקה נבלעת ואינה מוציאה דם. 61) שנאסר מפני שנבלע בו דם. 62) אפילו בכלי שאינו מנוקב.

19 **יב. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - לְבָשָׂר שֶׁצָּרִיךְ לְבַשְּׁלוֹ; אֲבָל**
20 **לְצָלִי - מוֹלֵחַ וְצוֹלֶה מִיָּד[63]. וְהָרוֹצֶה לֶאֱכֹל בָּשָׂר חַי**
21 **- מוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה[64] וּמְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה, וְאַחַר כָּךְ**
22 **יֹאכַל. וְאִם חֲלָטוֹ בְּחֹמֶץ[65] - מֻתָּר לֶאֱכֹלוֹ[66] כְּשֶׁהוּא**
23 **חַי. וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹת הַחֹמֶץ[67] שֶׁחֲלָטוֹ בּוֹ, שֶׁאֵין הַחֹמֶץ**
24 **מוֹצִיא הַדָּם.**

63) שאין צריך לשהות במלחו כדי הילוך מיל, האמור בהלכה י. נראה מזה שדעת רבינו, שאף לצלי צריך מליחה. ובמנחות כא. גורס "אמר אביי, וכן לצלי" שמולחו וצולהו מיד, מגיד משנה. ואפשר לפרש אחרת בדברי רבינו: אם רצה למלוח ולצלות מיד, בלא הדחה רשאי, שהמלח הנשאר על הבשר לא נאסר. אבל אם שהה במלחו, המלח בולע הדם ונאסר, ולפיכך מדיחו יפה יפה וצולהו ואוכל. ולפי פירוש זה, אין ללמוד מדבריו אם לצלי צריך מליחה או לא, שהרי כאן המדובר במקרה שהוא רוצה למלוח, והשאלה היא אם צריך להדיח לפני הצליה. 64) והראב"ד משיג ואומר, שמותר לאכול בשר חי בלא מליחה, שדם האברים שלא פירש מותר, והסוגיא דחולין שם, מדברת בבשר מבית השחיטה שבולע יותר כמו חתיכה שהאדימה בהלכה הסמוכה, ולפיכך מולחו יפה יפה, מגדל עוז. ודעת רבינו, שדם האברים אף־על־פי שלא פירש אסור, אם הוא ראוי (יכול) לפרוש. 65) פסחים עד: האי אומצא וכו'. 66) שהחומץ מצמית את הדם ולא יפרוש יותר. ודם האברים שאינו ראוי לפרוש, גם לדעת רבינו מותר, כסף משנה. 67) שם: "הוא וחליה שרי", שהדם לא נבלע בחומץ.

25 **יג. חֹמֶץ שֶׁחָלַט בּוֹ בָּשָׂר - לֹא יַחְלֹט בּוֹ פַּעַם**
26 **שְׁנִיָּה[68]. וַחֲתִיכָה שֶׁהֶאֱדִימָה[69] בְּתוֹךְ הַחֹמֶץ - הִיא**
27 **וְהַחֹמֶץ אֲסוּרִין[70], עַד שֶׁיִּמְלַח[71] אוֹתָהּ יָפֶה יָפֶה**

וְיִצְלֶה[72]. בָּשָׂר שֶׁהָאֲדִים[73], וְכֵן בֵּיצֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה[74] בַּקְּלִפָּה שֶׁעֲלֵיהֶן[75], וְכֵן הָעֹרֶף שֶׁבּוֹ הַמִּזְרָקִים[76] שֶׁהֵן מְלֵאִים דָּם, אִם חֲתָכָן וּמְלָחָן כַּדָּת - מֻתָּר לְבַשְּׁלָן[77]. וְאִם לֹא חֲתָכָן[78] וּצְלָאָן בְּשַׁפּוּד, וְצָלָה הָעֹרֶף וּפִיו לְמַטָּה[79], אוֹ שֶׁצְּלָאָן כֻּלָּן עַל הַגֶּחָלִים[80] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.

68) בשר כדי להתירו כשהוא חי, לפי שנחלש כוחו בחליטה הראשונה, רש"י שם. 69) בגמרא פסחים שם: "אומצא דאסמיק". ורבינו מפרש, שהכוונה להאדים בתוך החומץ. 70) רבינו גורס: "הוא וחליה אסור". כשנותנים בשר חי לתוך החומץ, ואינו שוהה בתוכו, הדם נצמת בתוך הבשר ואינו פולט כלום, ולפיכך הכל מותר שהדם לא פירש. ואם שוהה בתוכו עד שהתאדם, נעקר הדם מהבשר ונפלט בחוץ, ולפיכך גם החתיכה וגם החומץ אסורים. 71) כבשר שלא נחלט. 72) נראה שהכוונה או יצלה, כי לפי פירושו של ה'מגיד משנה' שאנו הולכים כאן בעקבותיו, מותר גם לבשלו אחרי המליחה. וב'כסף משנה' פירוש אחר, ולדעתו רק לצלייה מותר. וכן כתב בפירוש ב'טור' יורה־דעה סי' סז, וראה 'לחם משנה' כאן. 73) פסחים שם: אומצא דאסמיק חתכיה וכו'. 74) של זכר, רש"י שם. 75) הקרום שעליהם, שאסור משום דם, כמבואר בחולין צג. וזהו כפירוש רבינו חננאל שם ולא כפירוש רש"י, ראה תוספות שם. 76) כן מפרש רבינו "ומזרקי" שם עד: אבל רש"י מפרש חוטים גסים שהם ורידים שבבית השחיטה. 77) בגמרא, חתכיה ומלחיה אפילו לקדירה שרי, דין זה כולל בשר שהאדים בתוך החומץ, לחם משנה. וכנראה גם ה'מגיד משנה' מפרש כך. 78) לבשלו צריך גם חתיכה, אבל לצלי לא. ובתוספות חולין צג. דיבור־המתחיל חתכיה, כתבו שגם לצלי צריך חתיכה, אבל לא מליחה. 79) בגמרא שם, בית השחיטה למטה שהדם זב דרך החתך, ורבינו אומר ופיו למטה שהמדבר במזרקי העורף. ראה מה שכתבנו למלעלה. 80) מחלוקת רב אחא ורבינא שם, והלכה כרב אחא להקל.

יד. רֹאשׁ הַבְּהֵמָה שֶׁצָּלָהוּ בְּתַנּוּר אוֹ בְּכִבְשָׁן, אִם תָּלָהוּ וּבֵית שְׁחִיטָתוֹ לְמַטָּה[81] - מֻתָּר; שֶׁהַדָּם יוֹצֵא וְשׁוֹתֵת. וְאִם הָיָה בֵּית הַשְּׁחִיטָה מִן הַצַּד: מֹחוֹ - אָסוּר[82], שֶׁהַדָּם מִתְקַבֵּץ לְתוֹכוֹ; וּשְׁאָר הַבָּשָׂר שֶׁעַל הָעֲצָמוֹת מִבַּחוּץ - מֻתָּר[83]. הִנִּיחַ חָטְמוֹ לְמַטָּה[84]: אִם הִנִּיחַ בּוֹ גְּמִי אוֹ קָנֶה כְּדֵי שֶׁיִּשָּׁאֵר פָּתוּחַ וְיֵצֵא דָּמוֹ דֶּרֶךְ חָטְמוֹ - מֻתָּר, וְאִם לַאו - מֹחוֹ אָסוּר.

81) והוא־הדין אם ניקב העצם שהמוח מונח בו, וצלאו כשהנקב למטה - מותר (רשב"א). 82) אבל ראשו מותר, וכן כתב בהלכות גדולות בפירוש הסוגיא, ואם בישל את הראש אחרי צלייתו, הכל אסור אם אין ששים נגד המוח, ואף־על־פי שמונח בקדרתו, רמב"ן. 83) בצלי. 84) שם, כלשון ראשון להחמיר.

טו. אֵין מַנִּיחִין כְּלִי תַּחַת הַצָּלִי לְקַבֵּל מִימָיו[85] עַד שֶׁתִּכְלֶה כָּל מַרְאֵה אַדְמוּמִית שֶׁבּוֹ. וְכֵיצַד עוֹשִׂין? מַשְׁלִיכִין לְתוֹךְ הַכְּלִי[86] מְעַט מֶלַח[87], וּמַנִּיחַ הַכְּלִי עַד שֶׁיִּצָּלֶה, וְלוֹקֵחַ הַשַּׁמְנוּנִית[88] שֶׁל מַעְלָה[89], וְהַמַּיִם שֶׁל מַטָּה שֶׁתַּחַת הַשַּׁמְנוּנִית אֲסוּרָה[90].

85) השמנונית של הצלי, ואסור מפני שמעורב בה דם. 86) ורש"י שם פירש בין על הבשר ובין בתוך הכלי. 87) בגמרא: "תרי גללי דמילחא". והדם נגרר אל המלח בשולים, ודווקא מעט מלח, אבל כשנותן הרבה מלח מתערב הדם בשומן. רש"י שם (מגיד משנה בשם הלכות גדולות). 88) ויש לשאול: הרי מיד כשנוטף קצת שומן מן הבשר נאסר מחמת איסורו, על־פי הכלל "אפשר לסוחטו אסור"? בעלי התוספות הרגישו בקושיא זו שם דיבור־המתחיל תרי, ותירצו שהדם נפרד לגמרי מן השמנוניות ולא נשאר אפילו משהו, ובכגון זה לא אמרו אפשר לסוחטו אסור. 89) בגמרא שם: ומשפייה. ופירש רש"י יערה השומן העליון בנחת מכלי אל כלי, כדי שלא יתערב הדם בו. 90) צריך להיות: אסורים.

טז. פַּת שֶׁחָתַךְ עָלֶיהָ בָּשָׂר צָלִי[91] - מֻתָּר לְאָכְלָהּ, שֶׁאֵינָהּ[92] אֶלָּא שַׁמְנוּנִית[93]. דָּגִים וְעוֹפוֹת שֶׁמְּלָחָן זֶה עִם זֶה, אֲפִלּוּ בִּכְלִי מְנֻקָּב - הַדָּגִים אֲסוּרִין[94]; שֶׁהַדָּג רָפֶה[95], וּבוֹלֵעַ דָּם הַיּוֹצֵא מִן הָעוֹף. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מָלַח דָּג עִם בְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה[96].

91) שם. והיינו שנצלה עד שיהא ראוי לאכילה. ויש מי שכתב, כל שהגיע לשליש בישולו, מגיד משנה. ובלשון התלמוד: "כמאכל בן דרוסאי", שהיה אוכל בשר כשהגיע לשליש בישולו. 92) האדמימות. 93) הואיל ונצלה. בגמרא: רבא אכל, וקרא לזה יין של בשר. 94) אבל העופות מותרים. 95) שהקרום שלו רפה, כמבואר בגמרא. 96) אבל בהמה ועוף, מותר למלוח ביחד בכלי נקוב, מפני שהעופות פולטים ציר כל זמן שבשר בהמה פולט דם, ומתוך שטרוד לפלוט אינו בולע את הדם, מגיד משנה.

יז. עוֹפוֹת שֶׁהִנִּיחָן שְׁלֵמִים וּמִלֵּא חֲלָלָן בָּשָׂר וּבֵיצִים וּבִשְׁלָן - אֲסוּרוֹת, שֶׁהֲרֵי דָּם יוֹצֵא לְתוֹכָן[97]. וְאַף עַל פִּי שֶׁמְּלָחָן יָפֶה יָפֶה[98]. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַבָּשָׂר שֶׁבְּתוֹכָן שָׁלוּק אוֹ צָלוּי[99]. וְאִם צָלָאן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת[100], אַף עַל פִּי שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁבְּתוֹכָן חַי[101], וַאֲפִלּוּ פִּיהֶן לְמַעְלָה[102].

97) כלומר, הדם יוצא מן העופות לתוך הבשר וביצים של המילוי, מגדל עוז. 98) לפני בישולם, שאין המליח מפליט את כל הדם בשיעור המליחה, כמו שכתב רבינו בהלכה י, שאחרי המליחה משליך את הבשר מיד לתוך רותחין, כדי שיתלבן מיד ולא יצא דם. וכשחללן מלא מבשר, אין המים הרותחים נכנסים לתוכן יפה, מגיד משנה. והוא מוסיף וכותב, שכל האחרונים חולקים על רבינו וסוברים, שלאחר המליחה אין כל דם בבשר, ונהגו כדבריהם. 99) (ואין אומרים שבשר שלוק או צלי הוא רך ואינו מעכב על המים הרותחים להכנס לפנים. ומה שכתב ה'מגיד משנה' כאן: "מה לי מבושל, מה לי אינו מבושל" וכו', אי־אפשר ליישבו עם פירושו בעיקר הדין שלפנינו).

100) שם. והלכתא מולייתא שריא, ופירש הרי"ף: ודוקא לצלי כעין פסח שהוא צלי, אבל לקדירה לא, מגיד משנה. 101) דקיימא־לן כבולעו כך פולטו. 102) שהאור שואב הדם ומוציאו.

1 יח. בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁמִּלְּאָן עַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָשָׁר צָלוּי אוֹ
2 שָׁלוּק[103], אוֹ שֶׁמִּלְּאָן בְּבֵיצִים וּשְׁלָקָן אוֹ קְלָאָן[104] -
3 הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין דָּם בִּבְנֵי מֵעַיִם[105].
4 וְכֵן הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים.

103) אבל בבשר מלוח, אנו חוששים משום דם היוצא מן הבשר ובולעים בני המעיים, שאין המלח מפליט את כל הדם, כמו שכתבנו בהלכה יז, מגיד משנה. 104) צלאן. 105) האיברים הפנימיים, שהמאכל סובב בחללם, כמו שכתב בפרק ז הלכה טו.

5 יט. עוֹפוֹת שֶׁטְּפָלָן בְּבָצֵק וּצְלָאָן, בֵּין שְׁלֵמִים בֵּין
6 מְחֻתָּכִין: אִם טְפָלָן בְּסֹלֶת גַּסָּה, אֲפִלּוּ הִסְמִיקָהּ[106]
7 הַטְּפִלָּה - אוֹכֵל אֶת הַטְּפִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁסֹּלֶת גַּסָּה
8 מִתְפָּרֶרֶת[107] וְיוֹצֵא הַדָּם. וְאִם טְפָלָן בְּקֶמַח חִטִּים
9 שֶׁלְּתָתָן[108]: אִם הָיְתָה הַטְּפִלָּה לְבָנָה כְּמוֹ הַכֶּסֶף[109] -
10 מֻתָּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה, וְאִם לַאו - אֲסוּרָה[110]. טְפָלָן
11 בִּשְׁאָר קְמָחִין: אִם הֶאְדִּימוּ - אֲסוּרִין, וְאִם לֹא
12 הֶאְדִּימוּ[111] - מֻתָּרִין.

106) האדימה. 107) אינה נדבקת כל־כך ומלחלח, והדם זב דרך הרווחים הזעירים וכבולעו כך פולטו. 108) הקמח דק, והבצק נדבק ואינו פולט מה שבלע. 109) בגמרא: "דזיג כזוזא חיוורא". 110) אף בצלי, מה־שאין־כן במולייתא שמותרת בצלי, כמו שנתבאר בהלכה יז. וכל דינים אלה, אף אם העופות מלוחים ומוכשרים לקדירה כמו שביארנו בדעת רבינו, מגיד משנה. 111) אף שאינו לבן ככסף.

13 כ. סַכִּין שֶׁשָּׁחַט בָּהּ[112] - אָסוּר לַחְתּוֹךְ בָּהּ רוֹתֵחַ[113],
14 עַד שֶׁיְּלַבֵּן הַסַּכִּין בָּאוּר, אוֹ יַשְׁחִיזֶנָּה בְּמַשְׁחֶזֶת, אוֹ
15 יִנְעָצֶנָּה בְּקַרְקַע[114] קָשֶׁה עֶשֶׂר פְּעָמִים. וְאִם חָתַךְ בָּהּ
16 רוֹתֵחַ - מֻתָּר[115]. וְכֵן אֵינוֹ חוֹתֵךְ בָּהּ צְנוֹן[116] וְכַיּוֹצֵא
17 בּוֹ מִדְּבָרִים הַחֲרִיפִים לְכַתְּחִלָּה. וְאִם הֵדִיחַ הַסַּכִּין[117]
18 אוֹ שֶׁקִּנְּחָהּ בִּכְלִי - מֻתָּר לַחְתּוֹךְ בָּהּ צְנוֹן וְכַיּוֹצֵא
19 בּוֹ[118], אֲבָל לֹא רוֹתֵחַ.

112) והסכין בולעת מן הדם, רש"י. 113) חולין קיא: מפני שחוזרת ופולטת בו, רש"י. 114) כיון שהיא רק חומרא בעלמא כמו שיתבאר, מספיקה נעיצה בקרקע. אבל מסכין שבלעה איסור רותח ממש, צריך ללבנה באור אם רוצה לחתוך בה רותח, ולחתוך צונן מספיקה נעיצה בקרקע. 115) לאכול, מפני שבית השחיטה צונן, והסכין לא בלעה דם בשעת השחיטה, אלא לכתחילה אנו מחמירים (מגיד משנה). 116) שם קיב. "צנון, אגב חורפיה בלע". 117) שם קיא: כפירוש התוספות שם ח: דיבור־המתחיל והלכתא, ולא כפירוש רש"י שהצנון שנחתך טעון הדחה. 118) נראה שרבינו גורס שם בגמרא "צנון" ולא "צונן" כגירסתנו. וסתם צנון אינו חריף כל כך. ויש ספרים שגורסים ברבינו "צונן", אבל הסיום "וכיוצא בו", מראה שגירסא זו מוטעית. וה'מגיד משנה' מקיים גירסא זו, ואם־כן לכל צונן צריך הדחת סכין לכתחלה או קינוח.

20 כא. קְעָרָה שֶׁמָּלַח בָּהּ בָּשָׂר, אֲפִלּוּ הָיְתָה שׁוּעָה
21 בְּאָבָר - אָסוּר לֶאֱכֹל בָּהּ רוֹתֵחַ[119] לְעוֹלָם, שֶׁכְּבָר
22 נִבְלַע הַדָּם בַּחֲרָסֶיהָ[120].

119) חולין שם. מפני שדם הנבלע בכלי חוזר ונפלט בו. ויש אומרים שאף בצונן אסור להשתמש בה, שמא יבא להשתמש בחמין. ולפיכך שבר ר' אמי הקערה שמלח בה. יש אומרים דוקא כשאין הקערה מנוקבת, אבל אם היתה מנוקבת לא נאסרה. והרשב"א אוסר אפילו אם היא מנוקבת (מגיד משנה). 120) משמע שמדבר בכלי חרס, ולפיכך כתב "אסור לעולם", כי כלי חרס ניתרים בהגעלה במים רותחים (מגיד משנה).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר האוכל כזית חלב משלשה מיני בהמה; השוחט בהמה ונמצא בה שליל חי או מת אם חלבו מותר; החלבים שחייב עליהם כרת מן התורה; חוטין האסורין משום דם וחלב; מליחת חלבים עם בשר; וסכין שחתך בה חלבים אם יחתוך בה בשר; ודין טבח שדרכו לנקר הבשר ומצאו אחריו חלב.

23 א. הָאוֹכֵל כְּזַיִת חֵלֶב[2]: בְּמִזִּיד - חַיָּב כָּרֵת[3], בְּשׁוֹגֵג
24 - מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה[4]. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרָה תּוֹרָה שֶׁאֵינוֹ
25 חַיָּב אֶלָּא עַל שְׁלֹשָׁה מִינֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה בִּלְבַד[5],
26 שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ. בֵּין
27 שֶׁאָכַל מֵחֵלֶב שְׁחוּטָה בֵּין שֶׁאָכַל מֵחֵלֶב נְבֵלָה
28 וּטְרֵפָה[6] שֶׁלָּהֶן[7]. אֲבָל שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין טְמֵאָה
29 בֵּין טְהוֹרָה - חֶלְבָּהּ כִּבְשָׂרָהּ[8]. וְכֵן נֵפֶל[9] שֶׁל שְׁלֹשָׁה
30 מִינֵי בְּהֵמָה טְהוֹרָה - חֶלְבּוֹ כִּבְשָׂרוֹ[10], וְהָאוֹכֵל
31 מֵחֶלְבּוֹ כְּזַיִת - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה.

2) כל איסורי אוכלין שיעורם בכזית. 3) משנה כריתות ב, א. 4) כבשה או שעירה, שם. יש שני סוגי קרבן חטאות, קבועה ועולה ויורד, חטאת קבועה בין עני בין עשיר מביא בהמה, וקרבן עולה ויורד - עשיר מביא בהמה, ועני מביא שני תורים או שני בני יונה. ויש קרבנות שעני שקשה לו להביא עופות, מביא סולת למנחה, וזה נקרא בתלמוד "דלי דלות". 5) שם ד, א. 6) ככתוב (ויקרא ז, כד) "וחלב נבלה וחלב טריפה . . . ואכול לא תאכלוהו". 7) ראה הלכה ב. 8) בחיה טהורה מותר לאכול אפילו החלב, ובבהמה וחיה טמאות אסור לאכול החלב כבשרן, משום טומאה, אבל אין בו כרת. 9) שלא נגמרו חדשי הריונו. 10) ואין בו עונש כרת של חלב. ודוקא נפל שלא נגמרו חדשי הריונו, אבל כשנגמרו חדשיו - אסרה התורה את חלבו, כרבי יוחנן בחולין עה, א. וכלשון אחרון.

32 ב. הָאוֹכֵל מֵחֵלֶב נְבֵלָה וּטְרֵפָה - חַיָּב מִשּׁוּם אוֹכֵל
33 חֵלֶב וּמִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה וּטְרֵפָה. מִתּוֹךְ שֶׁנּוֹסַף

1 **הָאִסּוּר בִּבְשָׂרָהּ[11] שֶׁהָיָה מֻתָּר[12], נוֹסָף עַל הַחֵלֶב,**
2 **וּלְפִיכָךְ לוֹקֶה שְׁתַּיִם.**

11) כלומר, אף־על־פי שכלל בידינו ש"אין איסור חל על איסור", ולמה כאן חל איסור נבילה או טריפה על איסור חלב? ומבאר, מתוך שנוסף וכו'. ובתלמוד זה נקרא "איסור כולל", מפני שהאיסור השני כולל דברים שהאיסור הראשון לא חל עליהם. "ואיסור מוסיף" זהו ענין אחר. ובפירוש המשניות לכריתות פ"ג מ"ד, מגדיר את שלושת האופנים, שאיסור חל על איסור, היינו: כולל, מוסיף ובת־אחת. ולפי הגדרתו שם, המקרה שלפנינו נקרא "איסור כולל". וראה 'מגיד משנה' ו'כסף משנה' כאן. ויש לדייק בדברי רבינו, למה הוא מנמק דין זה מפני שהוא "מוסיף", הלא בחולין לז, א - אמר רבא, אמרה התורה יבא איסור נבילה ויחול על איסור חלב, שנאמר (ויקרא ז, כד) "וחלב נבילה וחלב טריפה . . . ואכול לא תאכלוהו", והוא חידוש שאין אומרים כאן "אין איסור חל על איסור", כמו שפירש רש"י שם, וכן פירשו 'תוספות' במעילה טז, א. דיבור־המתחיל אמר. וכנראה רבינו מפרש טעם הפסוק על־פי הכלל, שב"איסור כולל" איסור חל על איסור, ואיסור נבילה חל על איסור חלב משום שנבילה "איסור כולל" הוא. 12) אחר שחיטה.

3 **ג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה וּמָצָא בָהּ שְׁלִיל[13] - כָּל חֶלְבּוֹ**
4 **מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ מְצָאוֹ חַי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּאֵבֶר מִמֶּנָּה[14].**
5 **וְאִם שָׁלְמוּ לוֹ חֲדָשָׁיו וּמְצָאוֹ חַי, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
6 **הִפְרִיס[15] עַל הַקְּרָקַע וְאֵינוֹ צָרִיךְ שְׁחִיטָה[16] - חֶלְבּוֹ**
7 **אָסוּר[17], וְחַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת. וּמוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ כָּל**
8 **הַחוּטִין וְהַקְּרוּמוֹת הָאֲסוּרִין[18], כִּשְׁאָר הַבְּהֵמוֹת[19].**

13) שלא שלמו לו חדשיו. 14) ואין איסור חלב בו.
15) עמד על פרסותיו, רש"י. 16) כמו שכתב פ"ב הי"ד.
17) כרבי יוחנן וכלשון אחרון, חולין עה, א - שסובר שחדשים גורמים באיסור חלב, וכיון ששלמו לו חדשיו אף־על־פי שלא יצא לאויר העולם - החלב אסור. וסובר רבינו שאפילו בנשחטה האם ונמצא העובר בתוכה, גם כן חלבו אסור. אבל מפרשים אחרים אמרו, שכשנשחטה האם - חלבו מותר, ורבי יוחנן לא אמר אלא בשלא נשחטה האם, וכגון שהושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב של העובר החי ואכלו, אבל נשחטה ועוד העובר במעיה - הכל מותר, כמו שדרשו חכמינו: כל בבהמה תאכלו (מגיד־משנה).
18) שיש בהם משום חלב, וכל־שכן הקרומות האסורים משום דם, כמו שכתב בפ"ו ה"ח. 19) הילודות.

9 **ד. הוֹשִׁיט יָדוֹ לִמְעֵי בְּהֵמָה וְחָתַךְ מֵחֵלֶב הָעֻבָּר**
10 **שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו וְהוֹצִיאוֹ[20] - הֲרֵי זֶה חַיָּב עָלָיו כְּאִלּוּ**
11 **חִתְּכוֹ מֵחֵלֶב הָאֵם עַצְמָהּ; שֶׁהַחֲדָשִׁים הֵן הַגּוּרְמִין**
12 **לֶאֱסֹר הַחֵלֶב.**

20) משמע דוקא כשהוציאו לחוץ ואכלו, אבל אם תלשו והניחו במעי בהמה, מותר לאכול את החלב שניתר בשחיטת האם, מן הדרש "כל בבהמה תאכלו". וכן כתבו הרא"ש ורמב"ן. ואף־על־פי שכתב רבינו בהלכה הקודמת שאין חלב השליל ניתר בשחיטת האם - כאן, בחלב שנחתך ונשאר במעיה - מותר (כסף־משנה).

13 **ה. שְׁלִשָׁה חֲלָבִים הֵן שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת: חֵלֶב**
14 **שֶׁעַל הַקֵּרֶב, וְשֶׁעַל שְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת, וְשֶׁעַל הַכְּסָלִים.**
15 **אֲבָל הָאַלְיָה מֻתֶּרֶת בַּאֲכִילָה[21]. לֹא נִקְרֵאת חֵלֶב[22]**
16 **אֶלָּא לְעִנְיַן קָרְבָּן בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁנִּקְרְאוּ חֲלָבִים כְּלָיוֹת**
17 **וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד[23] לְעִנְיַן קָרְבָּן. כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר[24]:**
18 **חֵלֶב הָאָרֶץ[25] וְחֵלֶב כְּלָיוֹת חִטָּה[26], שֶׁהוּא טוּבָם.**
19 **וּלְפִי שֶׁמְּרִימִין דְּבָרִים אֵלּוּ מִן הַקָּרְבָּן לִשְׂרֵפָה לַשֵּׁם**
20 **נִקְרְאוּ חֵלֶב, שֶׁאֵין שָׁם[27] דָּבָר טוֹב אֶלָּא הַמּוּרָם**
21 **לַשֵּׁם[28]. וּלְכָךְ נֶאֱמַר בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: בַּהֲרִימְכֶם אֶת**
22 **חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ.**

21) חולין קיז, א. 22) כן מפרש רבינו את תשובת רב זביד לרב מרי שם. ראה שם בסוגיא. 23) לענין קרבן, שם. למדו שיש מעילה בכליות ויותרת הכבד של קדשים קלים, מפסוק "כל חלב לה'" לרבות אימורי קדשים־קלים למעילה.
24) כלומר, פירושו של חלב האמור לענין קרבן טובָהּ של הבהמה, היינו המורם לשם. 25) בראשית מה, יח.
26) דברים לב, יד. 27) ראה פ"א מהל' יסודי התורה הערה ד. 28) מובא ב'תוספות' שם צב, ב: חלב שאין ראוי ליקרב לא אמרתי לך.

23 **ו. חֵלֶב שֶׁעַל הַמֵּסֶס וְשֶׁעַל בֵּית הַכּוֹסוֹת - הוּא הַחֵלֶב**
24 **שֶׁעַל הַקֵּרֶב[29]. וְחֵלֶב שֶׁבְּעִקְּרֵי הַיְּרֵכוֹת מִבִּפְנִים[30] -**
25 **חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, וְהוּא הַחֵלֶב שֶׁעַל הַכְּסָלִים. וְיֵשׁ**
26 **שָׁם חֵלֶב עַל הַגֵּבָה עָקֹם כְּמוֹ קֶשֶׁת, וְהוּא הָאָסוּר[31];**
27 **וְחוּט מָשׁוּךְ כְּמוֹ יֶתֶר, וְהוּא מֻתָּר[32]. חוּטִין שֶׁבַּחֵלֶב**
28 **- אֲסוּרִין[33], וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת.**

29) שם צג, א. 30) שם: תרבא דקליבוסתא. וב'הלכות גדולות' וב'שאילתות' כתבו: חלב הקלובוסתא במקום שהירכים מתחברות. 31) שם מט, ב. 32) בגמרא שם, שבני בבל נהגו בו איסור שלא מן הדין, ואין אנו נגררים אחר בני בבל במנהג שלא מן הדין, ובזמננו נהגו לאסור (מגיד־משנה). 33) מדרבנן, רש"י שם צב, ב.

29 **ז. חֵלֶב שֶׁהַבָּשָׂר חוֹפֶה אוֹתוֹ - מֻתָּר; שֶׁעַל הַכְּסָלִים**
30 **אָסַר הַכָּתוּב, לֹא שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּסָלִים[34]. וְכֵן חֵלֶב שֶׁעַל**
31 **הַכְּלָיוֹת נֶאֱסַר, וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ הַכְּלָיוֹת[35]. וְאַף עַל פִּי**
32 **כֵּן, נוֹטֵל אָדָם לְבֶן שֶׁבְּתוֹךְ הַכִּלְיָא[36] וְאַחַר כָּךְ אוֹכֵל**
33 **אוֹתָהּ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַטֵּט[37] אַחֲרָיו.**

34) שם צג, א. 35) שם. 36) שיש להחמיר בלובן כוליא. וכן דעת רש"י, ועי' ב'תוספות' שם צב, ב דיבור־המתחיל אמר אביי, שביארו הדברים בהרחבה. 37) כרב אסי, שם.

34 **ח. יֵשׁ כְּמוֹ שְׁתֵּי פִּתִּילוֹת שֶׁל חֵלֶב בְּעִקְּרֵי הַמָּתְנַיִם[38]**
35 **סָמוּךְ לְרֹאשׁ הַיָּרֵךְ. כְּשֶׁהַבְּהֵמָה חַיָּה - חֵלֶב זֶה נִרְאֶה**
36 **בַּמַּעַיִם[39], וּכְשֶׁתָּמוּת - יִדְבַּק בָּשָׂר בְּבָשָׂר וְיִתְכַּסֶּה**
37 **חֵלֶב זֶה, וְאֵינוֹ נִרְאֶה עַד שֶׁיִּתְפְּרֵק הַבָּשָׂר מִן הַבָּשָׂר.**

וְאַף עַל פִּי כֵן הֲרֵי זֶה אָסוּר, שֶׁאֵין זֶה חֵלֶב שֶׁהַבָּשָׂר חוֹפֶה אוֹתוֹ[40]. וְכָל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא בּוֹ הַחֵלֶב תַּחַת הַבָּשָׂר, וְהַבָּשָׂר מַקִּיף אוֹתוֹ מִכָּל סְבִיבָיו, וְלֹא יֵרָאֶה עַד שֶׁיִּקָּרַע הַבָּשָׂר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

38) שם צג, ב: תרבא דתותי מתני. 39) מפני שבחייה, מפורק הבשר מן הבשר. "בהמה בחייה, אפרוקי מיפרקא". 40) כיון שבחיים, אין הבשר חופהו.

ט. חֵלֶב הַלֵּב[41] וְחֵלֶב הַמֵּעַיִם[42], וְהֵן הַדַּקִּין הַמְלֻפָּפִין[43] - כֻּלָּן מֻתָּרִין, וַהֲרֵי הֵם כַּשֶּׁמֶן שֶׁהוּא מֻתָּר. חוּץ מֵרֹאשׁ הַמְּעֵי שֶׁסָּמוּךְ לַקֵּבָה[44], שֶׁהוּא תְּחִלַּת בְּנֵי מֵעַיִם, שֶׁצָּרִיךְ לִגְרֹר הַחֵלֶב שֶׁעָלָיו[45]. וְזֶהוּ חֵלֶב שֶׁעַל הַדַּקִּין[46] שֶׁאָסוּר. וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁאוֹמֵר, שֶׁרֹאשׁ הַמְּעֵי שֶׁצָּרִיךְ לְגָרְרוֹ הוּא הַמְּעֵי שֶׁיֵּצֵא בּוֹ הָרְעִי, שֶׁהוּא סוֹף הַמֵּעַיִם[47].

41) וכן פסק רבינו בהל' שחיטה פ"ו ה"ו, ולמד דין זה ממה שאמרו בגמרא שם מט, ב - שלב שניקב וחלב הלב סותמו - טריפה, שאין זו סתימה טובה. ולמה צריך להשמיענו במיוחד דין זה, הלא כבר נאמר למעלה שחלב אסור אינו סותם? ומוכח מכאן שחלב הלב מותר באכילה, ואף־על־פי־כן אינו סותם. 42) בחולין צג, א — אמרו: בראש המעים צריך גרירה, ודנו מזה ששאר חלב המעים מותר (מגיד־משנה). 43) היינו "כנתא דהדורי", וכיון שבשעה שמפרישים את החלב, נשאר מן החלב על המעים ואינו תותב קרום ונקלף כחלב המכסה את הקרב - אינו אסור (רש"י שם מט:). 44) כשהדקין יוצאין מן הקיבה (רש"י שם צג.). 45) שם הגירסא: ריש מעיא באמתא בעי גרירה, ופירש רש"י: לגרור חלב שעליהן אורך אמה. ורבינו לא כתב באורך אמה, ונראה שהוא מפרש "באמתא" בבני מעיים, שלבני מעיים קורא אמתא, כמו אמת המים (כסף־משנה בשם הרא"ש). 46) כרבי ישמעאל, שאומר שם מט, ב: "את כל החלב", להביא חלב שעל גבי הדקין. ופירשו שם צג, א בראש המעיים בלבד. 47) וכן פירשו הראב"ד ורבינו חננאל בפירוש שני. וכתב ה'מגיד משנה' שרבינו הביא שני הפירושים, שיש לחוש לשניהם. אבל בפ"ו מהל' שחיטה ה"י הוא מונה חלב המעי האחרון, בין החלבים המותרים.

י. יֵשׁ בְּגוּף הַבְּהֵמָה חוּטִין וּקְרוּמוֹת שֶׁהֵן אֲסוּרִין. מֵהֶם מִשּׁוּם חֵלֶב, וּמֵהֶן מִשּׁוּם דָּם[48]. וְכָל חוּט אוֹ קְרוּם שֶׁאָסוּר מִשּׁוּם כָּל דָּם לֹא תֹּאכְלוּ - צָרִיךְ לְנָטְלוֹ וְאַחַר כָּךְ יִמְלַח וִיבַשֵּׁל הַבָּשָׂר, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[49]. וְאִם חֲתָכוֹ וּמְלָחוֹ[50] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְנָטְלוֹ. וְכֵן לְצָלִי - (אֵינוֹ צָרִיךְ לְנָטְלוֹ)[51]. וְכָל חוּט אוֹ קְרוּם שֶׁהוּא אָסוּר מִשּׁוּם כָּל חֵלֶב, בֵּין לְצָלִי בֵּין לְבִשּׁוּל - צָרִיךְ לְנָטְלוֹ[52] מִן הַבְּהֵמָה.

48) שם צג, א. 49) פ"ו ה"י. 50) שם. חתכו ומלחו אפילו לקדירה - שפיר דמי. 51) שהצלי מוציא הדם, וכן שם קלג, א. בחוטי לחי אם בצלי הדם זב, ואם לבשל צריך חתיכה ומליחה. וראה למעלה פ"ו הי"ג בענין מזרקים. ודעת הרשב"א שאפילו לצלי צריך חתיכה, אבל אינו טעון מליחה. וראה ב'תוספות' שם צג, א דיבור־המתחיל חתכיה. 52) שם.

יא. חֲמִשָּׁה חוּטִין יֵשׁ בַּכְּסָלִים:[53] שְׁלֹשָׁה מִן הַיָּמִין, וּשְׁנַיִם מִן הַשְּׂמֹאל. הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁמִּן הַיָּמִין - מִתְפַּצֵּל כָּל אֶחָד מֵהֶם לִשְׁנַיִם שְׁנַיִם, וְהַשְּׁנַיִם שֶׁמִּן הַשְּׂמֹאל - מִתְפַּצְּלִין לִשְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה. וְכֻלָּן מְשׁוּם חֵלֶב. וְחוּטֵי הַטְּחוֹל וְחוּטֵי הַכְּלָיוֹת - מְשׁוּם חֵלֶב. וְכֵן קְרוּם שֶׁעַל הַטְּחוֹל וּקְרוּם שֶׁעַל הַכְּסָלִים וּקְרוּם שֶׁעַל הַכְּלָיוֹת - אֲסוּרִין מְשׁוּם חֵלֶב. וּקְרוּם שֶׁעַל דַּד הַטְּחוֹל[54] - חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת; וּשְׁאָר הַקְּרוּם[55] - אָסוּר, וְאֵין חַיָּבִין עָלָיו[56].

53) שם: "בכפלי" (בארמית). 54) על מקום עביו (רש"י שם). 55) שעל הטחול. 56) שם.

יב. וּשְׁנֵי קְרוּמוֹת יֵשׁ לַכֶּלְיָא: הָעֶלְיוֹן[57] - חַיָּבִין עָלָיו כָּרֵת, כַּחֵלֶב שֶׁעַל הַכֶּלְיָא; וְהַתַּחְתּוֹן - הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר קְרוּמוֹת. וְחוּטִין שֶׁבָּהֶן - אֲסוּרִין, וְאֵין בָּהֶן כָּרֵת.

57) שעל הכליות יש חלב דק והוא חלב גמור, שם.

יג. חוּטֵי הַלֵּב[58] וְחוּטֵי הַיָּד[59] וְחוּטֵי הָעֹקֶץ[60] וְחוּטֵי הַלְּחִי הַתַּחְתּוֹן[61] שֶׁבְּצַד הַלָּשׁוֹן מִכָּן וּמִכָּן, וְכֵן הַחוּטִין הַדַּקִּין[62] שֶׁהֵן בְּתוֹךְ חֵלֶב הַדַּקִּין כְּמוֹ בֵּית עַכְבִּישׁ מְסֻבָּכִין זֶה בָּזֶה, וּקְרוּם שֶׁעַל הַמֹּחַ[63] שֶׁבַּקָּדְקֹד, וּקְרוּם שֶׁעַל הַבֵּיצִים - הַכֹּל אֲסוּרִין מִשּׁוּם דָּם.

58) שהן מלאים דם. בגמרא לא מוזכרים חוטי הלב, אבל לפי שמלאים דם - דינם כדין שאר החוטים. וכן נוטה דעת הראב"ד, אבל הרשב"א כתב שאינן אסורים אלא הנזכרים בגמרא (ביאור הגר"א). 59) רש"י חולין צג, א. 60) שם: חוטין שבעוקץ, אסורין. ומפרש רבינו שאסורים משום דם, אבל רש"י שם מפרש חוטין שבעוקץ היינו ה' חוטין שבכפלי, ואם כן אסורים משום חלב. וכוונתו לקרום שאנו נוטלים מן הכסלים שקורים פלאנקש, ועב וחזק הוא, לכן אסור שחלב נבלע בו, כמו שכתב רש"י שם ח, ב. אבל אין זה חלב הכפלא ממש. ובזה תתיישב תמיהת ה'לחם משנה' וה'בית יוסף' על רש"י. ולפירוש רבינו, עוקץ לחוד וכפלי לחוד. 61) בגמרא: דלועה. 62) היא הוראת הגאונים שאסרו חלב הדקין מפני ריבוי החוטין הדקים שיש בהם דם. ועכשיו נהגו בהם היתר, והבקי בחוטים אלו שולפם היטב עד שלא ישאר אחד מהם (מגיד־משנה). וב'בית יוסף' יו"ד סי' סה, מביא בשם 'הרוקח' סי' סט: יש בבהמה נ"א חוטין, כ"ה מצד זה וכ"ה מצד זה, ואחד בתוך האליה. וסימנך: אל תאכלו נ"א. 63) חולין, שם.

יד. בֵּיצֵי גִּדִי אוֹ טָלֶה[64] שֶׁלֹּא הִשְׁלִים שְׁלֹשִׁים יוֹם - מֻתָּר לְבַשְּׁלָן בְּלֹא קְלִפָּה[65]. לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם נִרְאֶה בָּהֶן חוּטִין דַּקִּין אֲדֻמִּים[66] - בְּיָדוּעַ שֶׁהָלַךְ בָּהֶם

הַדָּם, וְלֹא יְבַשֵּׁל עַד שֶׁיִּקָּלֵף[67] אוֹ עַד שֶׁיַּחְתּוֹךְ וְיִמְּלַח, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וְאִם עֲדַיִן לֹא נִרְאוּ בָּהֶן חוּטִין הָאֲדֻמִּים - מֻתָּרִין.

64) שם צג, ב: ביעי דגדיא. משמע דוקא בהמה דקה כמו גדי או טלה, ודינה של בהמה גסה לא נתפרש (מגיד־משנה). 65) בלא קליפת הקרום (רש"י). ואפילו נראים בהם חוטים אדומים, שאין זה אודם אלא שומן (מגיד־משנה בשם הרשב"א). 66) בגמרא שם: "אי אית בהו שורייקי סומקי". 67) את הקרום.

טו. וְכָל בְּנֵי מֵעַיִם שֶׁהַמַּאֲכָל סוֹבֵב בַּחֲלָלָן[68] - אֵין מַחֲזִיקִין בָּהֶן דָּם[69].

68) כגון חלחולת, קיבה, כרס ומעיים, שם קיג, א. 69) ואינם צריכים מליחה, כמו שכתב למעלה בפ"ו הי"ח, אבל הכרס ושאר המעיים צריכים מליחה (מגיד־משנה). וכתב הרשב"א, דוקא במעיים עצמם אין דם, אבל בשומן שעליהם יש דם, והעין מעידה על כך, ולפיכך שמולחים כרכשתא מולחים אותה בצד החיצון ששם נמצא השומן.

טז. יֵרֶאֶה לִי, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַחוּטִין וְהַקְּרוּמוֹת - אִסּוּרָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[70]. וְאִם תֹּאמַר שֶׁהֵן אֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה[71] בִּכְלַל כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם[72] - אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת; וְיִהְיוּ כַּחֲצִי שִׁעוּר[73], שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.

70) שאין אלו דם גמור היוצא צלול, ואינו דומה לדם האיברים שעובר בלא־תעשה, כמו שנתבאר למעלה פ"ו ה"ד, שחוטין וקרומות אינם קרויים דם (מגיד־משנה) וכן כתב רש"י שם צב, ב שאסורים מדרבנן. 71) רבינו אינו מכריע, אלא שדעתו נוטה שהוא מדברי סופרים. 72) שנאמר "כל", לרבות חוטין וקרומות. 73) שגם כן בא מריבוי הכתוב. וכן כתב ה'מגיד משנה' בפ"ג ה"ו שנקט רבינו לשון דומה. [וראה 'ספר המצוות' לרבינו שורש ב, הגדרה מדויקת בדבר הדינים שלמדו בי"ג מידות, איזהו מדאורייתא ואיזהו מדרבנן.

יז. אֵין מוֹלְחִין חֲלָבִים[74] עִם הַבָּשָׂר, וְלֹא מְדִיחִין[75] חֲלָבִים עִם בָּשָׂר. וְסַכִּין שֶׁחָתַךְ בָּהּ חֲלָבִים - לֹא יַחְתֹּךְ בָּהּ בָּשָׂר[76], וּכְלִי שֶׁהֵדִיחַ בּוֹ חֲלָבִים - לֹא יָדִיחַ בּוֹ בָּשָׂר[77]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הַטַּבָּח[78] לְהַתְקִין שָׁלֹשׁ סַכִּינִין: אַחַת - שֶׁשּׁוֹחֵט בָּהּ[79], וְאַחַת - שֶׁמְּחַתֵּךְ בָּהּ בָּשָׂר, וְאַחַת - שֶׁמְּחַתֵּךְ בָּהּ חֲלָבִים.

74) שם צז, ב. שהבשר בולע קימעה מן החלב, וגם נדבק בבשר. ואם עבר ומלח לא נאסר הבשר, כמו שיתבאר לקמן בהי"ט. ורבים חולקים בזה על רבינו, וגם לדעתו, צריך לשפשף את הבשר יפה יפה, כדי להוריד את החלב שנדבק עליו מבחוץ (מגיד־משנה). 75) שם ח, ב. 76) בלא קינוח, רש"י. 77) שם. שמא ידיח חלבים תחילה, ויקלטו המים מן השמנונית ע"י השפשוף בידים, ואע"ג שאין החלב נבלע בבשר, נדבק הוא מבחוץ (רש"י). 78) שם. 79) ולא ינקנה על־ידי חיתוך דבר אחר, כדי שלא תיפגם ותתקלקל, ופעמים שיבוא לידי איסור, שישחוט בלא בדיקה (רש"י).

יח. וְאִם דֶּרֶךְ אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁיָּדֵיחַ הַטַּבָּח הַבָּשָׂר בַּחֲנוּת, צָרִיךְ לְהַתְקִין לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים שֶׁל מַיִם[80]: אֶחָד - שֶׁמִּדִּיחַ בּוֹ בָּשָׂר, וְאֶחָד - שֶׁמִּדִּיחַ בּוֹ חֲלָבִים.

80) ועושה באחד מהם סימן (רש"י שם).

יט. וְאָסוּר לַטַּבָּח לִכְרֹשׁ[81] חֵלֶב הַכְּסָלִים עַל הַבָּשָׂר כְּדֵי לְנָאוֹתוֹ; שֶׁהַקְּרוּם שֶׁעַל הַחֵלֶב דַּק, וְיִתְמַעֵךְ בְּיַד הַטַּבָּח[82], וְיָזוּב הַחֵלֶב וְיִבָּלַע בַּבָּשָׂר[83]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[84] אָסוּר לַעֲשׂוֹתָן, וְאִם נַעֲשׂוּ - לֹא נֶאֱסַר הַבָּשָׂר[85]. וְאֵין מַכִּין[86] אֶת הָעוֹשֶׂה, אֶלָּא מְלַמְּדִין[87] אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה.

81) בגמרא שם: לסחוף. 82) כיון שיד הטבח ממשמשת בו. 83) יש אומרים: דוקא בעוד שהם חמים, אבל אחר שנצטננו מותר, שהרי כתוב (ויקרא ט, כ) "וישימו את החלבים על החזות" (מגיד־משנה). וכן כתבו ה'תוספות' שם. וכנראה כן דעת רבינו שכתב "טבח", היינו אחר ששחטו שעוד חמים (לחם־משנה). 84) אין מולחים ולא מדיחים חלב עם בשר, סכין שחתך בה חלבים לא יחתוך בה בשר, כלי שהדיח בו חלבים לא ידיח בו בשר, וכן אסור לפרוש חלב הכסלים על הבשר. 85) ויש חולקים בדין חלב הכסלים, וסוברים שהבשר בלע חלב וצריך קליפה (מגיד־משנה בשם הרשב"א). ודעת רבינו שהיא בליעה מועטת ובטלה, ולפיכך אין צריך אלא הדחה כדין בשר למליחה. 86) מכות מרדות, כטבח שנמצא אחריו כזית חלב, כמו שמסיים רבינו בהכ"א. 87) משמע שאין מעבירין אותו, ראה בהכ"א.

כ. וְכֵן אֵין מוֹלְחִין[88] אֶת הַבָּשָׂר קֹדֶם שֶׁיָּסִיר מִמֶּנּוּ אֶת הַקְּרוּמוֹת וְאֶת הַחוּטִין הָאֲסוּרִין. וְאִם מָלַח - מְסִירָם אַחַר שֶׁנִּמְלְחוּ[89]. וַאֲפִלּוּ הָיָה בָּהֶן גִּיד הַנָּשֶׁה - מְסִירוֹ אַחַר שֶׁנִּמְלַח וּמְבַשֵּׁל.

88) לכתחילה. משמיענו כאן רבינו שגם חוטים וקרומות אסור למלוח עם בשר לכתחילה ולא רק חלב, וצריך לטרוח ולהסירם לפני מליחת הבשר. 89) ודעת הרשב"א, שצריך להסיר משהו מן הבשר כנגד כל החוטין והקרומות מפני שאוסרים בקליפה (מגיד־משנה).

כא. וְטַבָּח שֶׁדַּרְכּוֹ לְנַקּוֹת הַבָּשָׂר, וְנִמְצָא אַחֲרָיו חוּט אוֹ קְרוּם - מְלַמְּדִין אוֹתוֹ[90] וּמַזְהִירִין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יְזַלְזֵל בָּאִסּוּרִין. אֲבָל אִם נִמְצָא אַחֲרָיו חֵלֶב, אִם הָיָה כְּשִׁעוּרָה[91] - מַעֲבִירִין אוֹתוֹ. וְאִם נִמְצָא אַחֲרָיו כְּזַיִת חֵלֶב, אֲפִלּוּ בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[92] וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ. מִפְּנֵי שֶׁהַטַּבָּח נֶאֱמָן[93] עַל הַחֵלֶב.

90) שרק בטבח שנמצא חלב אחריו, אמרו "מכין אותו" או "מעבירין אותו" מפני שחלב אסור מן התורה, אבל חוטין וקרומות שאיסורם מדרבנן - לא אמרו (מגיד־משנה).

91) חולין צג, ב. 92) מפני שעובר על "לפני עור לא תתן מכשול", אבל אינו חייב מלקות מן התורה, מפני שלאו זה כולל כמה דינים, כגון: לייעץ עצה לא נכונה, ללוות ולהלוות בריבית, וכל הלאווין הכוללים כמה איסורים, אין לוקים עליהם. ולאו כזה נקרא "לאו שבכללות". 'ספר המצוות' שורש ט, ולא־תעשה רצ"ח. 93) כחכמים שם, שעד אחד נאמן באיסורין, ואע"פ שיש טורח לחטט אחרי החלב, הואיל והוא איבד את נאמנותו וחשוד הוא, לפיכך מעבירין אותו. ונקט רבינו "טבח", מפני שדרכו לנקות הבשר, כמו שכתב בראש דבריו "וסומכים עליו", ולפיכך אם מצאו חלב אחריו מעבירים אותו, וכן כתב רש"י שם שדרך הטבח לנקות הבשר.

יום ד' כ"ו תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר דיני גיד הנשה ובמה נוהג; טבח שיצאה טרפה מתחת ידו ומאי תקנתיה; קבוע כמחצה על מחצה דמי ואם מצא בשר בין החנויות; בשר הנעלם מן העין; ואם עושין סחורה בנבלות וטרפות.

1 **א. גִּיד הַנָּשֶׁה נוֹהֵג בִּבְהֵמָה וְחַיָּה הַטְּהוֹרִין[2], וַאֲפִלּוּ**
2 **בִּנְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. וְנוֹהֵג בִּשְׁלִיל וּבְמֵקְדָּשִׁין,**
3 **בֵּין קָדָשִׁים הַנֶּאֱכָלִים בֵּין קָדָשִׁים שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין.**
4 **וְנוֹהֵג בְּיָרֵךְ שֶׁל יָמִין וּבְיָרֵךְ שֶׁל שְׂמֹאל. וְאֵין אָסוּר**
5 **מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא שֶׁעַל כַּף הַיָּרֵךְ בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר**
6 **עַל כַּף הַיָּרֵךְ. אֲבָל שְׁאָר הַגִּיד שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַכַּף**
7 **וְשֶׁלְּמַטָּה עַד סוֹפוֹ, וְכֵן חֵלֶב שֶׁעַל הַגִּיד - אֵינוֹ אָסוּר**
8 **אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וּשְׁנֵי גִידִין הֵן: הַפְּנִימִי[3]**
9 **הַסָּמוּךְ לָעֶצֶם - אָסוּר מִן הַתּוֹרָה[4], וְהָעֶלְיוֹן כֻּלּוֹ[5] -**
10 **אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם[6].**

~ נקודות משיחות קודש ~

בטעם איסור אכילת גיד הנשה, התפרש בתורה גם טעמו "... כי נגע בכף ירך יעקב". וטעם זה קובע גם את פרטיו של האיסור, כפסק הרמב"ם שנוהג גם בירך של ימין וגם בשל שמאל, כדעת חכמים שהמלאך נגע בשתיהן.

ומובא במפרשים הטעם שהוא "לזכרון גבורתו של יעקב, ונס שעשה לו הקב"ה". וב'חינוך' כתב "שהוא רמז לישראל שאע"פ שיעברו צרות רבות בגלות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו אלא לעולם יעמוד זרעם". כלומר, שהצלה זו קשורה עם עניין כללי מאוד בישראל.

וצריך להבין: הלא כל זכר לנס שאנו עושים יש בו מעין המאורע, על־דרך שעושים כל מעשה ליל הסדר "דרך חירות", ומדוע הזכר והרמז לעניין יסודי וכללי כל־כך בישראל מוזכר רק בפרט קטן שאינו נוגע ממש לנס ההצלה מהמלאך, ואיך גיד הנשה הוא זכר שמתאים לעניין ההצלה.

ויובן בהקדים: ידועה שיטת הבעש"ט שההשגחה הפרטית היא לא רק על מין המדבר אלא גם על כל הברואים, שלא כדעת כמה מחכמי ישראל שסברו שההשגחה הפרטית על כל הברואים היא על המין הכללי ולא על כל פרט ופרט שבהם, וסובר הבעש"ט שכל תנועה ותנועה של כל אחד מהפרטים, משלימה את הכוונה הכללית של הבריאה.

אמנם גם לשיטת הבעש"ט יש הבדל בין שניהם, כי כל הברואים אינם תכלית ומטרת הבריאה אלא אמצעי המשלים את כוונת הבריאה, ומכין את העולם לישראל שבשבילם נברא העולם, נמצא שחפץ ה' בישראל הוא רצון 'עצמי', ולא שהם אמצעי להשלמת כוונת הבריאה. תכונת הרצון היא שכשרוצה ובוחר בדבר מסויים, הרי הרצון הוא בכל הפרטים בשווה. ועל־דרך־משל כמו עקרת הבית שמלבד שיודעת ומפקחת על כל חפצי ופרטי הדברים הנמצאים אצלה בבית, ובנוסף כל פרטי חפצי הבית הם חלק במטרה הכללית של הנהגת הבית. כך ממש השגחת הקב"ה על ישראל שכיון שרצונו וחפצו בהם, הרי שמשגיח על כל פרט ופרט השייך ונוגע להם. ומכאן יובן מדוע נקבע הזכרון של פרטי המאורע של יעקב עם המלאך בפרט שולי לכאורה של המאורע, לרמז שההשגחה הפרטית על ישראל היא בכל פרט ופרט, וגם הדברים הנראים כטפלים ומיעוטי ערך - כולם מושגחים מאתו יתברך באופן שוה.

ועדיין קצת קשה, מדוע לא הוקבע זכרון הנס בעניין הנוגע לכללות ההצלה, ורק בגיד הנשה שהוא פרט של המאורע. ויש לומר: הכלל לגבי עצם הוא ש"התופס במקצתו תופס בכולו", כי העצם של כל עניין נמצא בכל עצמותו בכל חלקיו בשוה, ועל־דרך שמצינו בהלכה לגבי בני ישראל ש"עכו"ם שאמרו לישראל "תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרוג כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל", כי בכל חלק של ישראל תופסים בכולו. ובזה יובן מדוע נקבע זכרון הנס בעניין גיד הנשה, כי זהו התוכן של הקשר בין הקב"ה לישראל שכשהוא תופס בעצם תופסים את כולו, וגם זכרון בעניין שולי וצדדי לכאורה, מבטא את כללות עניין ההשגחה הפרטית המיוחדת על ישראל.

(על־פי 'יין מלכות' ספר קדושה סימן ט)

2) ולא הטמאין. ולמדו דין זה מן הפסוק: על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. ודרשו: מי שבשרו מותר גידו אסור. ובמשנה שם: אמר ר' יהודה והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה, ועדיין בהמה טמאה מותרת להם. אמרו לו: בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו. 3) הגיד הארוך והוא בצד פנימי של ירך. הצד שכלפי ירך חברתה כשהבהמה מחוברת קורא לה פנימי. 4) שהוא על הכף. 5) גיד הקצר שבסוף השופי (=הבשר העב הסובב את הקולית

לרחבו.) וראשו מחובר בעצם אליה ויורד ומתפשט על הכף וכשמגיע למקום חיבור הקולית ועצם הירך שם הוא סמוך לעצם ומשם ואילך נכנס בצד פנימי של ירך שתחת הבשר לאורך הירך עד הארכובה התחתונה לצומת הגידין. 6) שאינו על הכף אלא מובלע בתוך בשר הכף.

ב. הָאוֹכֵל מִגִּיד הַנָּשֶׁה הַפְּנִימִי מִמָּקוֹם שֶׁעַל הַכַּף - לוֹקֶה. וְאִם אָכַל מֵחֶלְבּוֹ אוֹ מִשְּׁאָר הַגִּיד הַפְּנִימִי אוֹ מִכָּל הַחִיצוֹן - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[7]. וְכַמָּה שִׁעוּר אֲכִילָה? כְּזַיִת. וְאִם אָכַל הַגִּיד שֶׁעַל הַכַּף כֻּלּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ כְּזַיִת - לוֹקֶה[8], מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּבְרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ.

7) כעובר על איסור מדברי סופרים. 8) שכל דבר ששמו עליו כשהוא שלם, וכשאינו שלם אבד את שמו, נקרא "בריה", וגיד הנשה כשאינו שלם אינו קרוי גיד אלא חתיכת גיד.

ג. אָכַל כְּזַיִת מִגִּיד שֶׁל יָמִין וּכְזַיִת מִגִּיד שֶׁל שְׂמֹאל[9], אוֹ שֶׁאָכַל שְׁנֵי גִידִים כֻּלָּן אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן כְּזַיִת - לוֹקֶה שְׁמוֹנִים. (וְכֵן הוּא לוֹקֶה עַל כָּל גִּיד וָגִיד.)

9) ומדובר כשהתרו על כל אכילה ואכילה בפני עצמה.

ד. הָעוֹף - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם גִּיד הַנָּשֶׁה; מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ כַּף יָרֵךְ[10], אֶלָּא יֶרְכּוֹ אָרֹךְ. וְאִם נִמְצָא עוֹף שֶׁיֶּרְכּוֹ כְּיֶרֶךְ הַבְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּף - גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁלּוֹ אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[11]. וְכֵן בְּהֵמָה[12] שֶׁכַּף יֶרְכָהּ אָרֹךְ כְּשֶׁל עוֹף - גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁלָּהּ אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו.

10) שיש לו כף, אבל אינו עגול. 11) שהיא בעייא שלא נפשטה בגמרא: ואסור מספק, אבל אין לוקין על הספק. 12) גם זו בעייא שלא נפשטה בגמרא.

ה. הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה מִבְּהֵמָה וְחַיָּה הַטְּמֵאִים - פָּטוּר; לְפִי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּטֻמְאָה, אֶלָּא בִּבְהֵמָה שֶׁכֻּלָּהּ מֻתֶּרֶת[13]. וְאֵינוֹ כְּאוֹכֵל מִשְּׁאָר גּוּפָהּ, שֶׁאֵין הַגִּידִים מִכְּלַל הַבָּשָׂר, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ. וְאִם אָכַל מֵחֶלֶב שֶׁעַל הַגִּיד - הֲרֵי זֶה כְּאוֹכֵל מִבְּשָׂרָהּ[14].

13) דרשו דין זה מן המקרא. ואין לומר משום שאין איסור גיד הנשה שבא אחרי שנקשרו הגידין חל על איסור בהמה טמאה שקדם לו, שהרי לדעת רבינו אין עליו איסור טומאה כלל. 14) וחייב משום בהמה טמאה.

ו. הָאוֹכֵל גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁל נְבֵלָה אוֹ שֶׁל טְרֵפָה אוֹ שֶׁל עוֹלָה - חַיָּב שְׁתַּיִם[15]. מִתּוֹךְ שֶׁנִּכְלָל בְּאִסּוּר[16] שְׁאָר גּוּפָהּ שֶׁהָיָה מֻתָּר, נִכְלָל גַּם הַגִּיד וְנוֹסַף עָלָיו אִסּוּר אַחֵר[17].

15) משום גיד הנשה ומשום נבילה או טריפה או עולה. 16) ואיסור כולל חל על איסור. 17) אין זה איסור מוסיף, אלא איסור כולל.

ז. הַנּוֹטֵל גִּיד הַנָּשֶׁה צָרִיךְ לְחַטֵּט אַחֲרָיו עַד שֶׁלֹּא יַשְׁאִיר מִמֶּנּוּ כְּלוּם. וְנֶאֱמָן הַטַּבָּח עַל גִּיד הַנָּשֶׁה, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמָן עַל הַחֵלֶב. וְאֵין לוֹקְחִין בָּשָׂר מִכָּל טַבָּח[18]; אֶלָּא אִם הָיָה אָדָם כָּשֵׁר וּמֻחְזָק בְּכַשְׁרוּת - הוּא שֶׁשּׁוֹחֵט לְעַצְמוֹ וּמוֹכֵר[19] וְנֶאֱמָן.

18) מקור הדין בעבודה זרה לט: (מגיד משנה כאן), [תוספתא שם, הובאה בגמרא: אין לוקחים ימ"ח מה"ג (ראשי תיבות של שישה דברים) וכו' אלא מן המומחה, פירוש: בני אדם שהם בחזקת כשרות ואינם חשודים להאכיל איסורים, ובשר לא נמנה בין ששת הדברים, ורק בדין לשלוח על ידי נכרי נזכר בשר. אבל רבינו תפס כאן גירסת התוספתא, שבמקום "חלב" כתוב "חתיכה", היינו חתיכת בשר או חתיכת דג, לפי גירסת התוספות שם ודין בשר כדין דג]. ולקמן בפרק י"א הלכה כ"ה, השיג הראב"ד על רבינו, שהרי לא נחשדו עמי הארץ על איסורים חוץ ממעשרות, ובמגיד משנה שם מבאר, שכל ששת הדברים שנמנו שם בברייתא, שאין לוקחים אותם אלא מן המומחה, רגילים עמי הארץ להקל בהם ולכן אין לוקחים מהם. ונראה שבבשר החמיר רבינו ביותר ודורש שיהיה אדם כשר ומוחזק בכשרות כי שמא אינו בקי או אינו זהיר בהלכות שחיטה. 19) אבל אם אינו מוחזק בכשרות ישחוט אחר והוא ימכור.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחוּצָה לָאָרֶץ[20]; אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּהּ לְיִשְׂרָאֵל - לוֹקְחִין מִכָּל אָדָם.

20) שמעורבים בין הגויים ויש חשש של חילוף עם גוי או שיקנו מן הגוי.

ט. טַבָּח הַנֶּאֱמָן לִמְכֹּר בָּשָׂר, וְנִמְצָא בְּשַׂר נְבֵלָה אוֹ בְּשַׂר טְרֵפָה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדוֹ - מַחֲזִיר אֶת הַדָּמִים[21] לַבְּעָלִים, וּמְשַׁמְּתִין אוֹתוֹ וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ. וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה לְעוֹלָם לִקַּח מִמֶּנּוּ בָּשָׂר, עַד שֶׁיֵּלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְיַחֲזִיר אֲבֵדָה בְּדָבָר חָשׁוּב, אוֹ יִשְׁחוֹט לְעַצְמוֹ וְיוֹצִיא טְרֵפָה לְעַצְמוֹ בְּמָמוֹן חָשׁוּב; שֶׁוַּדַּאי עָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּלֵא הַעֲרָמָה[22].

21) ואף על פי שאכלו הבשר. 22) אבל אם יש ספק שהערים, אין תשובתו מועילה.

י. הַלּוֹקֵחַ בָּשָׂר וְשִׁלְּחוֹ בְּיַד אֶחָד מֵעַמֵּי הָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מֻחְזָק בְּכַשְׁרוּת - אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא יַחֲלִיף[23]. וַאֲפִלּוּ עַבְדֵי יִשְׂרָאֵל[24] וְאַמְהוֹתֵיהֶן נֶאֱמָנִין בְּדָבָר זֶה[25]; אֲבָל לֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁמָּא יַחֲלִיף[26].

23) כיוון שאינו חשוד על הגזל לא יקח את הבשר של חבירו ויחליפו באיסור, שהרי גוזלו, ואם אינו מרוויח בזה למה לו להחליף, הרי אין אדם חוטא ולא לו. 24) נכרים שנמכרו לישראל לעבדים. שבכל מקום שעד אחד נאמן אפילו עבד או שפחה נאמנין. 25) אף על פי שבכל מקום שנוגע לאיסורי תורה אין העבדים נאמנים, אך כאן נאמנים מפני שאינם חשודים על הגזל. 26) שגוי אינו נאמן כלל.

יא. עֶשֶׂר חֲנֻיּוֹת, תֵּשַׁע מוֹכְרוֹת בְּשַׂר שְׁחוּטָה וְאַחַת מוֹכֶרֶת נְבֵלוֹת, וְלָקַח בָּשָׂר מֵאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח - הֲרֵי זֶה אָסוּר; שֶׁכָּל קָבוּעַ - כְּמֻחֱצָה עַל מֻחֱצָה דָּמֵי[27]. אֲבָל בָּשָׂר הַנִּמְצָא מֻשְׁלָךְ בַּשּׁוּק[28] - הַלֵּךְ אַחַר הָרֹב; דְּכָל דְּפָרֵשׁ - מֵרֻבָּא פָּרֵשׁ[29]. אִם הָיוּ רֹב הַמּוֹכְרִים[30] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אָסוּר, וְאִם הָיוּ רֹב הַמּוֹכְרִים יִשְׂרָאֵל - מֻתָּר.

27) והחנויות של השחוטות ושל הנבלות הן קבועות במקומן והרי זה כספק השקול, וספק איסור של תורה אסור. 28) ואין אנו יודעים מאין בא. 29) כלומר, פירש מן הרוב, היינו מחנות כשרה ודווקא כשלא ראינו שפירש אלא מצאנוהו כך, אבל אם בפנינו לקח מחנות ולא ידענו אם המקום שממנו לקח הייתה חנות מוכרת שחוטה או חנות מוכרת נבלה, דינו כקבוע מכיוון שנולד הספק במקום קביעות. 30) של אותה עיר.

יב. וְכֵן בָּשָׂר הַנִּמְצָא בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵינוֹ יָדוּעַ מִמִּי לָקַח[31], אִם הָיוּ מוֹכְרֵי הַבָּשָׂר יִשְׂרָאֵל[32] - מֻתָּר. זֶה הוּא דִּין תּוֹרָה. וּכְבָר אָסְרוּ חֲכָמִים[33] כָּל הַבָּשָׂר הַנִּמְצָא, בֵּין בַּשּׁוּק בֵּין בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[34], אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַשּׁוֹחֲטִין[35] וְכָל הַמּוֹכְרִין יִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הַלּוֹקֵחַ בָּשָׂר[36] וְהִנִּיחוֹ בְּבֵיתוֹ וְנֶעְלַם מִן הָעַיִן - אָסוּר, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ בּוֹ סִימָן, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ בּוֹ טְבִיעַת עַיִן[37] וְהוּא מַכִּירוֹ וַדַּאי שֶׁהוּא זֶה, אוֹ שֶׁהָיָה צָרוּר וְחָתוּם.

31) הגוי. 32) כלומר, רוב מוכרי הבשר. 33) כבשר שנתעלם מן העין. 34) בנמצא ביד גוי לא אסר רב, והטעם פירש רש"י שם הואיל שהייתה בחזקת המשתמר והוא לא שחטה וטריפה לא מכרו לו למוכרה כאן, אבל בשר המונח [=סתם, שאינו נשמר] שמא עורבים החליפוהו. אבל רבינו פוסק שאסור משום בשר שנתעלם מן העין מפני שסומך על סוגיית הירושלמי שקלים פרק ז הלכה ד, שרב מחמיר אף בנמצא ביד גוי, לפיכך ראוי להחמיר בכל אופן. והכסף משנה מיישב שיש חילוק בין אם נוהגים להכריז בעיר שיש טריפה ואז אם לא הכריזו נמצא ביד גוי מותר שמן הסתם אינו טריפה, ובכגון זה עוסקת סוגיית הגמרא שם, מה שאין כן במקום שאין מנהג להכריז, ואם כן אפילו לא הכריזו יש חשש טריפה, לפיכך אפילו נמצא ביד גוי אסור, ורבינו מדבר במקום שאין מכריזין. 35) ולא רק רובם. 36) מאדם שהוחזק בכשרות. 37) ומשמע שכל אדם נאמן לאמר טביעות עין יש לי בו ואפילו אינו תלמיד חכם, כי עד אחד נאמן באיסורין, אבל באבידה אין סומכין אלא על תלמיד חכם שאין לחשוד בו שמא משקר הוא, כי בדברי ממון אין עד אחד נאמן.

יג. תָּלָה כְּלִי מָלֵא חֲתִיכוֹת בָּשָׂר, וְנִשְׁבַּר הַכְּלִי וְנָפְלוּ הַחֲתִיכוֹת לָאָרֶץ, וּבָא וּמָצָא חֲתִיכוֹת וְאֵין לוֹ בָּהֶן סִימָן וְלֹא טְבִיעַת עַיִן - הֲרֵי זֶה אָסוּר; שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר: אוֹתוֹ בָּשָׂר שֶׁהָיָה בַּכְּלִי גְּרָרָתוּ חַיָּה אוֹ שֶׁרֶץ, וְזֶה בָּשָׂר אַחֵר הוּא.

יד. גִּיד הַנָּשֶׁה מֻתָּר בַּהֲנָאָה[38]. לְפִיכָךְ מֻתָּר לְאָדָם לִשְׁלֹחַ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יָרֵךְ שֶׁגִּיד הַנָּשֶׁה בְּתוֹכָהּ. וְנוֹתֵן לוֹ הַיָּרֵךְ שְׁלֵמָה בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין[39] שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל זֶה[40] קֹדֶם שֶׁיִּנָּטֵל הַגִּיד, שֶׁהֲרֵי מְקוֹמוֹ נִכָּר[41]. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה הַיָּרֵךְ חֲתוּכָה - לֹא יִתְּנֶנָּה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּטֹּל הַגִּיד, שֶׁמָּא יֹאכַל מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל[42].

38) במתנה או במכירה. 39) בשלימה. 40) כלומר, ישראל שראה שהירך באה לידו [=לידי הגוי] מישראל יקנה מן הגוי ויאכל. 41) אילו ניטל הגיד. 42) שישראל הרואה סובר שכבר ניטל גידה. כי אין המקום ניכר.

טו. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: לֹא תֹאכַל, לֹא תֹאכְלוּ, לֹא יֹאכְלוּ, לֹא יֹאכַל - אֶחָד אִסּוּר אֲכִילָה וְאֶחָד אִסּוּר הֲנָאָה בַּמַּשְׁמָע, עַד שֶׁיִּפְרֹט לְךָ הַכָּתוּב כְּדֶרֶךְ שֶׁפָּרַט לְךָ בַּנְּבֵלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ, וּכְחֵלֶב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה. אוֹ עַד שֶׁיִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה. כְּגוֹן שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וְדָם וְאֵבֶר מִן הַחַי וְגִיד הַנָּשֶׁה, שֶׁכָּל אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּהֲנָאָה מִפִּי הַקַּבָּלָה אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה.

טז. כָּל מַאֲכָל שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, אִם נֶהֱנָה וְלֹא אָכַל, כְּגוֹן שֶׁמָּכַר אוֹ נָתַן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אוֹ לִכְלָבִים - אֵינוֹ לוֹקֶה[43]. וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[44], וְהַדָּמִים מֻתָּרִין[45]. וְכָל דָּבָר שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה וּמֻתָּר בַּהֲנָאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר בַּהֲנָאָה - אָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה, וּלְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ[46] בִּדְבָרִים אֲסוּרִים. חוּץ מִן הַחֵלֶב, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ: יֵעָשֶׂה לְכָל מְלָאכָה[47]. לְפִיכָךְ, אֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה[48] לֹא בִּנְבֵלוֹת וְלֹא בִּטְרֵפוֹת וְלֹא בִּשְׁקָצִים וְלֹא בִּרְמָשִׂים.

43) מפני שדבר מאכל דרכו לאכילה ועיקר לא יאכל נאמר על איסור אכילה אלא שנכלל בזה גם איסור הנאה, וכל דבר הראוי לאכילה אין דרך הנאתו אלא דרך אכילה כתקנו, ולמדנו: כל איסורין שבתורה אין לוקין עליהם אלא כדרך הנאתן. לפיכך אסור מן התורה ואין לוקין עליו. 44) כמו חצי שיעור. 45) שחליפי איסורי הנאה מלבד עבודה זרה מותרים, ויש אומרים שהמוכר עצמו אסור לו ליהנות מדמיהם, אבל אחרים מותרים, ומדברי רבינו משמע, שאפילו המוכר מותר בהם. 46) לקבוע עסק, אבל אם נזדמן לו דבר איסור מותר לסחור, שהרי התורה אמרה בנבילה "או מכור לנכרי". 47) רבינו מביא ראייה מן התורה שבחלב מותר לסחור. ומוכח מזה, שאיסור סחורה בדברים האסורים הוא מן התורה, כי אם הוא מדרבנן, אין

ראייה ממה שהתורה התירה מלאכה בחלב. 48) דין זה נאמר רק בדבר שהוא אסור באכילה ואינו עומד למלאכה, אבל מה שעומד למלאכה כמו חמור או גמל מותר, שהרי אין לחוש בהם לאכילה.

יז. הַצַּיָּד שֶׁנִּזְדַּמְּנוּ לוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף וְדָג טְמֵאִים וְצָדָן, אוֹ שֶׁנִּצּוֹדוּ לוֹ טְמֵאִים וּטְהוֹרִים - מֻתָּר לְמָכְרָן. אֲבָל לֹא יְכַוֵּן מְלַאכְתּוֹ לַטְּמֵאִים. וּמֻתָּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּחֶלְבָּם שֶׁחֶלְבָּם עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ וּבִגְבִינוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[49] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

49) כי חלב וגבינת גויים אסורים מדבריהם ומותר לעשות בהם סחורה, כמו שמסיים רבינו בהלכה הסמוכה. [ולמה משמיענו רבינו דין חלב וגבינת גויים לחוד? והלא כותב בהלכה יח, שכל איסורי דרבנן מותרים בסחורה? מפני שחלב וגבינות של גויים נאסרו משום שמא נתערב בהם דבר האסור מן התורה, וספק איסורי תורה אסורין בסחורה, לכן משמיענו רבינו שמותרים בסחורה, והטעם הוא, כי אין זה ספק גמור, אלא חששו רבנן לכך וגזרו עליהם איסור אכילה, אבל לא איסור סחורה].

יח. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁאִסּוּרוֹ מִן הַתּוֹרָה[50] - אָסוּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה; וְכֹל שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם - מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ סְחוֹרָה, בֵּין בִּסְפֵקוֹ בֵּין בְּוַדָּאוֹ.

50) ואפילו בספק איסור אסור לעשות סחורה.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר בשר בחלב ואם ניער וכסה; הכחל צלוי ומבושל; ודין המעמיד בעור קיבת נבלה; ואם מותר לצרור בשר וגבינה במטפחת אחת; מליח אם הוא כרותח; ואם מעלים העוף עם הגבינה בשולחן; אם לשין העיסה בחלב; ופת שאפאה עם הצלי; סכין שחתך בה צלי וחזר וחתך בה צנון; ואם מניחין כד של מלח בצד כד של כמך; מי שאכל גבינה אם יאכל אחריה בשר או איפכא.

א. בָּשָׂר בְּחָלָב - אָסוּר לְבַשְּׁלוֹ, וְאָסוּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה, וְאָסוּר בַּהֲנָאָה, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ, וְאֶפְרוֹ אָסוּר כְּאֵפֶר כָּל הַנִּקְבָּרִין. וּמִי שֶׁיְּבַשֵּׁל מִשְּׁנֵיהֶם כְּזַיִת כְּאֶחָד[2] - לוֹקֶה[3], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. וְכֵן הָאוֹכֵל[4] כְּזַיִת מִשְּׁנֵיהֶם, מֵהַבָּשָׂר וְהֶחָלָב שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ כְּאֶחָד[5] - לוֹקֶה, וַאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בִּשֵּׁל[6].

2) הבשר והחלב ביחד. ואיך משערים חלב שהוא משקה בשיעור כזית? מביא כוס מלא משקין ומביא זית ונותנן לתוכו, המשקה היוצא לחוץ הוא שיעור כזית.
3) שמצטרפים, כלוי שם. 4) משמע רק אוכל, אבל נהנה אינו לוקה אף על פי שאסור מן התורה בהנאה, שעל הנאת איסור אין לוקין אפילו בבשר ובחלב. למעלה בפרק ח הלכה טז כתב רבינו שהנהנה מאיסורי הנאה אינו לוקה. ומנמק המגיד משנה, שכל הנאה מדבר מאכל הוא שלא כדרך הנאתן, ואם כן יש לשאול למה הנהנה מבשר בחלב אינו לוקה? הלא בשר בחלב אסור אפילו כדרך הנאתם, כמו שמבואר לקמן בפרק יד הלכה י? ובלחם משנה כתב שרבינו סובר כאיסי בן יהודה בחולין קטו: שלומד איסור הנאה בבשר בחלב בקל וחומר מערלה, ואין עונשין מן הדין, כלומר, אין מטילין ענשי הגוף על עבירות שלא נאמרו בפירוש בתורה, אלא נלמדו מקל וחומר. אמנם בספר המצוות לא־תעשה קפו, כתב רבינו כדברי המכילתא פרשת משפטים, שלמדנו איסור הנאה ממה שנכפל בתורה שלש פעמים הפסוק "לא תבשל גדי בחלב אמו". 5) שלא אסרה תורה אלא דרך בישול, שם קח. 6) אלא אחרים בישלו.

ב. לֹא שָׁתַק הַכָּתוּב[7] מִלֶּאֱסֹר הָאֲכִילָה אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָסַר הַבִּשּׁוּל. כְּלוֹמַר: וַאֲפִלּוּ בִּשּׁוּלוֹ אָסוּר, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אֲכִילָתוֹ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁתַק מִלֶּאֱסֹר הַבַּת מֵאַחַר שֶׁאָסַר בַּת הַבַּת.

7) זה ביאור למה שכתב בהלכה הקודמת, שהאוכל בשר בחלב לוקה והלא איסור אכילה אינו מפורש בתורה ורק נדרשת ממדות התורה ומדוע לוקה? ולזה כתב, שאכילה נכללת באיסור הבישול, ופירוש הפסוק "לא תבשל" הוא שאף הבישול אסור ואין צריך לומר האכילה, כמו באיסור הבת שהתורה כתבה רק בת הבת ונכללה בזה הבת. ואין לראות בכך מידת קל וחומר ולומר אין עונשין מין הדין, ובלשון התלמוד זה נקרא "גילוי מילתא בעלמא". וראה פרק ב מהלכות איסורי ביאה הלכה ו.

ג. אֵין אָסוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ[8]. וּגְדִי הוּא כּוֹלֵל[9] וְלַד הַשּׁוֹר וְלַד הַשֶּׂה וְלַד הָעֵז, עַד שֶׁיִּפְרֹט וְיֹאמַר גְּדִי עִזִּים. וְלֹא נֶאֱמַר גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהֹוֶה. אֲבָל בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה (שֶׁבִּשְּׁלוֹ)[10] בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְמֵאָה, אוֹ בְּשַׂר בְּהֵמָה טְמֵאָה (שֶׁבִּשְּׁלוֹ) בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה - מֻתָּר לְבַשֵּׁל, וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה, וְאֵין חַיָּבִין עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב[11].

8) גדי להוציא בהמה טמאה, חולין קיג: 9) שם. נאמר "וישלח יהודה את גדי העזים" וכן נאמר, "את עורות גדיי העזים" ולמדנו מכאן שבכל מקום שנאמר גדי סתם, אפילו פרה ורחל במשמע. 10) בספרים אחרים אינו, והוא הנכון.
11) אלא יש בו איסור בהמה טמאה.

ד. וְכֵן בְּשַׂר חַיָּה וָעוֹף[12], בֵּין בַּחֲלֵב חַיָּה בֵּין בַּחֲלֵב בְּהֵמָה - אֵינוֹ אָסוּר בַּאֲכִילָה מִן הַתּוֹרָה. לְפִיכָךְ מֻתָּר לְבַשְּׁלוֹ[13] וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה. וְאָסוּר בַּאֲכִילָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְשְׁעוּ הָעָם וְיָבוֹאוּ לִידֵי אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב שֶׁל תּוֹרָה, וְיֹאכְלוּ בְּשַׂר בְּהֵמָה טְהוֹרָה בַּחֲלֵב בְּהֵמָה טְהוֹרָה, שֶׁהֲרֵי אֵין מִשְׁמַע[14] הַכָּתוּב אֶלָּא גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ מַמָּשׁ, לְפִיכָךְ אָסְרוּ[15] כָּל בָּשָׂר בְּחָלָב[16].

12) אין בו איסור בשר בחלב מן התורה, כרבי עקיבא במשנה שם. ה'כסף משנה' מקשה, והרי בהלכות ממרים

פ"ב ה"ט כתב רבינו: "הרי כתוב בתורה לא תבשל גדי וכו' שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב בין בשר בהמה בין בשר חיה", מפורש שבשר חיה אסור מן התורה, הפך ממה שכתב כאן, ראה לחם משנה כאן שתירץ. 13) אפילו מדרבנן, שלא גזרו חכמים אלא באכילה לבד. ומה ששנינו שבשר חיה ועוף אסור לבשל בחלב, הכוונה לבשל ולאכול, אבל בישול עצמו לא אסרו. 14) כלומר, הם יאמרו כן ויכשלו באיסור בשר בחלב. 15) באכילה. 16) אפילו בשר חיה ועוף.

1 **ה. דָּגִים וַחֲגָבִים - מֻתָּר לְאָכְלָן בְּחָלָב. וְהַשּׁוֹחֵט עוֹף**
2 **וְנִמְצָא בּוֹ בֵּיצִים גְּמוּרוֹת[17] - מֻתָּר לְאָכְלָן בְּחָלָב.**

17) שיש להן חלמון וחלבון ואף על פי שהן מעורות בגידין. אבל אם אין לה אלא חלמון עדיין היא בשר ואסור לאכלה בחלב, וטעונה מליחה לבישול בקדירה כדין בשר, מגיד משנה בשם רשב"א. עיין בפרק ב הלכה ז במגיד משנה שם.

3 **ו. הַמְעֻשָּׁן וְהַמְבֻשָּׁל בְּחַמֵּי טִבֶּרְיָא וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין**
4 **לוֹקִין עָלָיו[18]. וְכֵן הַמְבֻשָּׁל בָּשָׂר בְּמֵי חָלָב[19] אוֹ בַּחֲלֵב**
5 **מֵתָה[20] אוֹ בַּחֲלֵב זָכָר[21], אוֹ שֶׁבִּשֵּׁל דָּם בְּחָלָב - פָּטוּר,**
6 **וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב[22]. אֲבָל**
7 **הַמְבֻשָּׁל בְּשַׂר מֵתָה אוֹ חֵלֶב וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בְּחָלָב -**
8 **לוֹקֶה עַל בִּשּׁוּלוֹ[23], וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ מִשּׁוּם**
9 **בָּשָׂר בְּחָלָב; שֶׁאֵין אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב חָל עַל אִסּוּר**
10 **נְבֵלָה אוֹ אִסּוּר חֵלֶב, שֶׁאֵין כָּאן לֹא אִסּוּר כּוֹלֵל וְלֹא**
11 **אִסּוּר מוֹסִיף[24] וְלֹא אִסּוּר בַּת אַחַת.**

18) לא על הבישול משום לא תבשל ולא על האכילה אם אכל מעושן שעשנו בחלב וכן מבושל בחמי טבריה עם חלב, שלא אסרה תורה בשר בחלב אלא דרך בישול. מעושן בעיא היא בירושלמי נדרים פרק ה אם חשוב בישול. ומספק אסור ואין לוקין עליו, ומבשל בחמי טבריה אינו בישול לענין חיוב מלקות כמו ששנינו בהלכות שבת פרק ט הלכה ג: המבשל בחמי טבריה פטור. 19) מים המתחמצים מן הקפאת הגבינה ונשארים אחרי שהוציאו את הגבינה פטור ואינו לוקה, מפני שמי חלב אינם כחלב אבל אסור מדרבנן, שהרי כותח עושים ממי חלב, וקיימא לן אסור לאכול בשר בכותח. 20) בגמרא שם קיג: בחלב אמו להוציא חלב שחוטה, שכתוב אמו הראויה להיות אם ולא משנשחטה (רש"י) והוא הדין מתה. 21) אבל אסור. כל אלו שאנו ממעטים בחלב אמו הוא פטור אבל אסור. 22) אבל לוקה משום נבלה בחלב מתה. 23) שהרי לא נאסר לבשל אלא בשר בחלב בלבד, לפיכך לענין בישול אין כאן אלא איסור בשר בחלב, רש"י שם. ופסק רבינו כלשון אחרון שם קיד. שלא נחלקו כלל ר' אמי ור' אסי ושניהם סוברים שלוקה על בישולו ואינו לוקה על אכילתו. 24) (ואם תשאל, הלא דעת רבינו שאיסור הנאה נקרא מוסיף, כמו שכתב בפירוש המשניות כריתות פרק ג וכאן ניתוסף איסור הנאה כשבישל החלב או הנבילה בחלב ולמה לא חל איסור בשר בחלב? יש לומר, שמפני שאין לוקין על הנאת בשר בחלב (ראה הלכה א) אין חיוב מלקות כאן גם באכילה, כי כל איסור האכילה בא מתוך שניתוסף איסור הנאה, ולא יהא טפל חמור מן העיקר. ובפירוש המשניות הנ"ל מבאר רבינו בעצמו טעמו של דבר ואומר, שמכיון שאיסור הנאה בבשר וחלב כלול באיסור אכילה, לפיכך אם לא חל איסור אכילה, לא נקרא שם בשר בחלב עליו ומותר בהנאה ואין כאן "מוסיף", אבל מדסתם רבינו כאן ולא כתב "מותר בהנאה" כמו שכתב בהלכה ג גבי בשר בהמה טמאה, משמע שאסור בהנאה. וכנראה חזר בו מדבריו שבפירוש המשניות. כידוע רבים הם המקומות ביד החזקה המנוגדים לפירוש המשניות, שחיבר בצעירותו).

12 **ז. הַמְבֻשָּׁל שְׁלִיל[25] בְּחָלָב - חַיָּב[26]. וְכֵן הָאוֹכְלוֹ. אֲבָל**
13 **הַמְבֻשָּׁל שְׁלָיָא[27] אוֹ עוֹר וְגִידִין[28] וַעֲצָמוֹת וְעִקְּרֵי**
14 **קַרְנַיִם[29] וּטְלָפַיִם הָרַכִּים בְּחָלָב - פָּטוּר. וְכֵן הָאוֹכְלָן**
15 **- פָּטוּר.**

25) עובר. 26) ששליל גם כן נקרא גדי. 27) מפני שאינה ראויה לאכילה וכן כתב רבינו פרק ד הלכה יח. 28) שם קיד. לא נזכר בברייתא שם, אלא ודאי עור כדין גידים ועצמות שמשוה אותם בכל מקום. 29) בברייתא שם, קרנים, וכן כתב רבינו שם ולמה כתב כאן עיקרי קרנים? אפשר שקרנים יבשים שם ואין בהם כל לחלוחית ולא צריך להשמיענו. ולכן כתב, שהכוונה עיקריהם הדקים וכן כתב בטלפים הרכים, אבל עור מדובר בקשה, שהרי עורות רכים דינם כבשר.

16 **ח. בָּשָׂר שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ הֶחָלָב אוֹ חָלָב שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ**
17 **הַבָּשָׂר וְנִתְבַּשֵּׁל עִמּוֹ - שְׁעוּרוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם[30]. כֵּיצַד?**
18 **חֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר שֶׁנָּפְלָה לְקִדְרָה רוֹתַחַת[31] שֶׁל חָלָב**
19 **- טוֹעֵם הַנָּכְרִי[32] אֶת הַקִּדְרָה: אִם אָמַר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ טַעַם**
20 **בָּשָׂר - אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. וְאוֹתָהּ חֲתִיכָה -**
21 **אֲסוּרָה[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁקָּדַם וְהוֹצִיא אֶת**
22 **הַחֲתִיכָה קֹדֶם שֶׁתִּפְלֹט חָלָב שֶׁבְּלִעָה[34]; אֲבָל אִם לֹא**
23 **סִלֵּק - מְשַׁעֲרִים אוֹתָהּ[35] בְּשִׁשִּׁים[36], מִפְּנֵי שֶׁהֶחָלָב**
24 **שֶׁנִּבְלַע בָּהּ וְנֶאֱסַר יָצָא וְנִתְעָרֵב עִם שְׁאָר הֶחָלָב[37].**

30) בבשר שנפל לתוך חלב אם יש בבשר כדי לתת טעמו בחלב, ובחלב שנפל לתוך בשר אם יש בחלב כדי לתת טעמו בבשר. 31) שהצונן אינו בולע ואינו פולט. 32) בגמרא שם צז. גרסינן "קפילא ארמאה", היינו נכרי מומחה בטעמי המאכלים. מדברי רבינו משמע שכל נכרי נאמן, אבל בתוספות שם דבור המתחיל קפילא, כתבו, שרק מומחה נאמן, כי חושש הוא שמא יערער את האימון במומחיותו או בנאמנותו, ולפיכך לא ישקר. 33) שהרי נבלע בה חלב. 34) לא ביאר רבינו כמה זמן תשהה. 35) את החתיכה. 36) אם יש בקדרה ששים כנגדה, היינו שביחד יהיו ששים ואחד, וראה פרק טז הלכה יז. 37) ואי אפשר להבחין בטעמו, כי טעמם שוים ולפיכך משערים בששים, וידוע היה לחז"ל, שביותר מששים אין נתינת טעם (והסמיכו זאת על דין זרוע בשילה באיל נזיר, שם צח.).

25 **ט. נָפַל חָלָב לְתוֹךְ קִדְרָה שֶׁל בָּשָׂר[38] - טוֹעֲמִין אֶת**
26 **הַחֲתִיכָה[39] שֶׁנָּפַל עָלֶיהָ חָלָב: אִם אֵין בָּהּ טַעַם חָלָב**

- הַכֹּל מֻתָּר; וְאִם יֵשׁ בַּחֲתִיכָה טַעַם חָלָב, אַף עַל
פִּי שֶׁאִם תִּסָּחֵט הַחֲתִיכָה[40] לֹא יִשָּׁאֵר בָּהּ טַעַם,
הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהּ עַתָּה טַעַם חָלָב - נֶאֱסְרָה אוֹתָהּ
חֲתִיכָה. וּמְשַׁעֲרִין בְּכֻלָּהּ[41]: אִם הָיָה בְּכָל שֶׁיֵּשׁ
בַּקְּדֵרָה מִן הַחֲתִיכוֹת וְהַיָּרָק וְהַמָּרָק וְהַתַּבְלִין כְּדֵי
שֶׁתִּהְיֶה חֲתִיכָה זוֹ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[42] מִן הַכֹּל[43] -
הַחֲתִיכָה אֲסוּרָה[44], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר[45].

38) כלומר, על חתיכה אחת של בשר. 39) כלומר, נכרי, כמבואר למעלה. 40) ותפלוט את החלב שבלעה, בגמרא שם: "אפשר לסוחטו אסור". 41) שהחתיכה עצמה נעשית כולה חתיכת איסור ואוסרת כל החתיכות. 42) וטעימה אינה מועילה, שהרי הבשר עצמו אוסר ואי אפשר לעמוד על טעם בשר בבשר. 43) וביחד יהיה ששים ואחד כמו שבארנו. 44) שהיא כבר נעשית דבר אסור, כיון שהיה בה טעם חלב, בלשון התלמוד והפוסקים: "חתיכה נעשית נבילה", ולהלן נשתמש במשפט זה. 45) ואם אין ששים הכל אסור.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא נִעֵר אֶת הַקְּדֵרָה
בַּתְּחִלָּה[46] כְּשֶׁנָּפַל הֶחָלָב אֶלָּא לְבַסּוֹף[47], וְלֹא כִּסָּה[48];
אֲבָל אִם נִעֵר מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף[49], אוֹ שֶׁכִּסָּה מִשְּׁעַת
נְפִילָה עַד סוֹף - הֲרֵי זֶה בְּנוֹתֵן טַעַם[50]. וְכֵן אִם נָפַל
חָלָב לְתוֹךְ הַמָּרָק אוֹ לְכָל הַחֲתִיכוֹת וְלֹא נוֹדַע לְאֵי
זוֹ חֲתִיכָה נָפַל - נוֹעֵר[51] אֶת הַקְּדֵרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁיָּשׁוּב
וְיִתְעָרֵב הַכֹּל. אִם יֵשׁ בַּקְּדֵרָה כֻּלָּהּ טַעַם חָלָב[52] -
אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. אִם לֹא נִמְצָא נָכְרִי
שֶׁיִּטְעַם וְנִסְמֹךְ עָלָיו[53] - מְשַׁעֲרִים בְּשִׁשִּׁים. בֵּין בָּשָׂר
לְתוֹךְ חָלָב בֵּין חָלָב לְתוֹךְ בָּשָׂר, אֶחָד מִשִּׁשִּׁים -
מֻתָּר, פָּחוֹת מִשִּׁשִּׁים - אָסוּר.

46) הרי זאת החתיכה כדבר נפרד בפני עצמו והחלב אינו מפעפע לשאר החתיכות ולמרק ולפיכך בה לבדה משערים, ואם אין בחתיכה ששים כנגד החלב נעשית כל החתיכה כנבלה. 47) אחר שכבר נאסרה זאת החתיכה, זה הניעור גורם לכך, שהחתיכה שנאסרה חוזרת ואוסרת כל מה שבקדרה אם אין בכולה ששים כנגדה, שאם לא ניער כלל אינה פולטת כלום לתוך הקדירה, מכיון שהיא כדבר נפרד, כמו שאמרנו למעלה, שמטעם זה אין שאר החתיכות מצטרפות לבטל את טיפת החלב. 48) בתחלה. 49) והטור ביורה דעה סימן צב כתב, שמספיק אם ינער או יכסה מיד בשעת נפילה ואפילו פסק אחר כך מלנער כבר נתערב הטעם בכל מה שבקדירה ונתבטל, ובכסף משנה כאן מפרש, שגם דעת רבינו כך. 50) אם הטיפה נותנת טעם בכל הקדרה אוסרת, ואם אין בה כדי ליתן טעם בכולה, הכל מותר אף על פי שיש בה כדי ליתן טעם באותה חתיכה לבדה, שכיון שניער או כיסה מיד בשעת נפילה באותה שעה נעשה כל דבר שבקדרה כחתיכה אחת. 51) מיד כשראה נפילת הטיפה לקדירה ולא השגיח על איזו חתיכה נפלה ימהר לנער או לכסות ובזה מצטרף כל מה שבקדרה לבטל את החלב. 52) יטעום נכרי. 53) מזה הלשון משמע שלא כל נכרי נאמן, אלא "קפילא ארמאה" שעליו אנו סומכים וזה מנוגד למה שנתבאר למעלה בהלכה ח, וצריך עיון.

יא. קְדֵרָה שֶׁבִּשֵּׁל בָּהּ בָּשָׂר - לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ חָלָב.
וְאִם בִּשֵּׁל - בְּנוֹתֵן טַעַם[54].

54) אם יש נכרי טועם ואם אין משערים בששים, גמרא שם.

יב. הַכְּחָל[55] אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[56]; שֶׁאֵין בָּשָׂר
שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בַּחֲלֵב שְׁחוּטָה[57] אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ
שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ, אִם קְרָעוֹ וּמֵרֵק[58] הֶחָלָב שֶׁבּוֹ -
מֻתָּר לְצָלוֹתוֹ וּלְאָכְלוֹ. וְאִם קְרָעוֹ שְׁתֵּי וָעֶרֶב[59] וְטָחוֹ
בַּכֹּתֶל[60] עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בּוֹ לַחְלוּחִית חָלָב - מֻתָּר
לְבַשְּׁלוֹ עִם הַבָּשָׂר. וּכְחָל שֶׁלֹּא קְרָעוֹ, בֵּין שֶׁל קְטַנָּה
שֶׁלֹּא הֵנִיקָה[61] בֵּין שֶׁל גְּדוֹלָה - אָסוּר לְבַשְּׁלוֹ. וְאִם
עָבַר וּבִשְּׁלוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[62] - מֻתָּר לְאָכְלוֹ; וְאִם בִּשְּׁלוֹ
עִם בָּשָׂר אַחֵר[63] - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ[64] בְּשִׁשִּׁים, וּכְחָל מִן
הַמִּנְיָן[65].

55) שד הבהמה. 56) שם קט: רבינו כותב בראש ההלכה: "אסור מדברי סופרים" ולאחר מכאן הוא מברר את פרטי דין הכחל. 57) החלב שנשאר בכחל אחרי שחיטת הבהמה. 58) ומיצה. 59) שלבישול עם בשר לא די במריקה משום טעם בשר הנבלע בחלב שבכחל ויש בו טעם בבשר בחלב. 60) לחצו בכוח אל הכותל והוציא כל מה שעומד לצאת. 61) שם קי. כחל של מניקה שניתי לו. וראה שם בתוספות. 62) ואינו אסור אפילו מדברי סופרים כר' זירא אמר רב, כלשון ראשון, שם קט: כיון שאפילו נסחט ויצא ממנו חלב שחוטה אסור רק מדרבנן, וזה שמובלע ולא פירש אפילו מדברי סופרים מותר (רש"י שם) (אמנם דרכו של רבינו לפסוק כלשון אחרון, אבל כאן פסק כלשון ראשון מפני ששנינו בברייתא כמותו). 63) ולא קרעו. 64) כל הכחל לא רק בחלב שיצא ממנו, כי אין אנו יודעים כמה חלב פלט, שם צז. 65) כלומר, אם יש חמשים ותשעה נגד הכחל, מצרפים גם את הכחל עצמו ומתבטל בששים. ובפרק טו הלכה יח מבאר רבינו: הואיל והכחל מדבריהם, כמו שביארנו, הקלו בשיעורו. ויש מפרשים, מפני שלא הכחל אוסר אלא החלב שבו, לפיכך הכחל עצמו שהוא בשר, מצטרף לבטל את החלב. (רבו הפירושים בסוגיא של כחל, ודעתו של רבינו, כפי פירושו של המגיד משנה כאן, היא: לכתחילה צריך לצלי קריעה ומירוק, ולבישול אפילו לבדו צריך קריעה שתי וערב וטחו בכותל, ובדיעבד בין צלאו בין בישלו לבדו אפילו בלא קריעה כלל מותר, אבל אם בשלו עם בשר ולא קרעו שתי וערב וטחו בכותל, אוסר אם אין שישים נגדו).

יג. כֵּיצַד[66]? אִם הָיָה הַכֹּל עִם הַכְּחָל כְּמוֹ שִׁשִּׁים
בַּכְּחָל - הַכְּחָל אָסוּר[67], וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; וְאִם הָיָה
בִּפְחוֹת מִשִּׁשִּׁים - הַכֹּל אָסוּר. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ[68],
אִם נָפַל לִקְדֵרָה אַחֶרֶת - אוֹסֵר אוֹתָהּ, וּמְשַׁעֲרִין בּוֹ
בְּשִׁשִּׁים כְּבָרִאשׁוֹנָה[69]; שֶׁהַכְּחָל עַצְמוֹ שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל
נַעֲשָׂה כַּחֲתִיכָה הָאֲסוּרָה[70]. וְאֵין מְשַׁעֲרִין בּוֹ אֶלָּא

כְּמוֹת שֶׁהוּא[71] בְּעֵת שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל, לֹא כְּמוֹת שֶׁהָיָה בְּשָׁעָה שֶׁנָּפַל[72].

66) מוסב על ההלכה הקודמת. 67) מפני שהבשר נתן טעם בחלב שבתוך הכחל, רש"י שם. והר"ן מפרש: מפני מראית העין. 68) בין שיש ששים ובין שאין ששים. 69) ששים ביחד עם הכחל. 70) כיון שאסרוה חכמים היא אוסרת עד ששים, שם מימרא של ר' יצחק. 71) שם צז: בדידיה משערינן. 72) אין משערים את הפרש הכמות שבין שעת הנפילה ובין השעה שהביאוהו לפנינו, אלא משערים לפי כל כמותו כמו שהוא לפנינו, כך פירש במגיד משנה.

יד. אֵין צוֹלִין אֶת הַכְּחָל שֶׁחֲתָכוֹ[73] [לְמַעְלָה] מִן הַבָּשָׂר[74] בְּשַׁפּוּד; וְאִם צָלָהוּ - הַכֹּל מֻתָּר[75].

73) כלומר, שקרעו כדין כחל לצליה, ראה בהלכה הקודמת. 74) אף על פי שחתכו אסור לכתחילה שעדיין נוטף חלב מן הכחל על הבשר (שם קיא.) ובקרעו וחתכו וטחו, מותר אפילו למעלה מן הבשר (כסף משנה). 75) כמרימר שם. הכל מותר אפילו הבשר ואין אומרים הרי החלב ודאי נבלע בבשר ואסור - כיון שכחל איסורו מדברי סופרים לא גזרו אלא לכתחילה.

טו. קֵבָה שֶׁבִּשְׁלָהּ בֶּחָלָב שֶׁבָּהּ[76] - מֻתֶּרֶת; שֶׁאֵינוֹ חֶלֶב, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּטִנּוֹפֶת[77], שֶׁהֲרֵי יִשְׁתַּנֶּה בַּמַּעַיִם.

76) המכונס בה. 77) בגמרא: "חלב המכונס בה פירשא בעלמא הוא". ומשמע אפילו אם החלב צלול גם כן פרש הוא, ולא כשיטת רבינו תם שבחלב צלול עדיין שם חלב עליו ואסור (כסף משנה).

טז. אָסוּר לְהַעֲמִיד הַגְּבִינָה בְּעוֹר הַקֵּבָה[78] שֶׁל שְׁחוּטָה. וְאִם הֶעֱמִיד - טוֹעֵם[79] אֶת הַגְּבִינָה: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם בָּשָׂר - אֲסוּרָה, וְאִם לַאו - מֻתֶּרֶת. מִפְּנֵי שֶׁהַמַּעֲמִיד[80] דָּבָר הַמֻּתָּר הוּא, שֶׁקֵּבַת שְׁחוּטָה הִיא, וְאֵין כָּאן אֶלָּא אִסּוּר בָּשָׂר בְּחָלָב[81], שֶׁשַּׁעוּרוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם. אֲבָל הַמַּעֲמִיד בְּעוֹר קֵבַת נְבֵלָה וּטְרֵפָה וּבְהֵמָה טְמֵאָה, הוֹאִיל וְהַמַּעֲמִיד דָּבָר הָאָסוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ - נֶאֱסְרָה הַגְּבִינָה מִשּׁוּם נְבֵלָה, לֹא מִשּׁוּם בָּשָׂר בְּחָלָב. וּמִפְּנֵי חַשָּׁשׁ זֶה אָסְרוּ גְּבִינַת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

78) שבשר גמור הוא (פי' הרדב"ז). 79) נכרי. 80) שלא תאמר הרי כלל בידינו שדבר המעמיד אוסר בכל שהוא ועור הקיבה מעמיד הוא, לפיכך מבאר רבינו שזה נאמר כשהמעמיד הוא דבר האסור, אבל כשהוא בפני עצמו מותר כגון בשר בחלב, אוסר בנותן טעם בלבד. 81) ואם אינו נותן טעם אין זה בשר בחלב.

יז. הַבָּשָׂר לְבַדּוֹ מֻתָּר, וְהֶחָלָב לְבַדּוֹ מֻתָּר, וּבְהִתְעָרֵב שְׁנֵיהֶן עַל יְדֵי בִּשּׁוּל - יֵאָסְרוּ שְׁנֵיהֶם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ שְׁנֵיהֶם[82] בְּיַחַד, אוֹ שֶׁנָּפַל חַם לְתוֹךְ חַם[83], אוֹ צוֹנֵן לְתוֹךְ חַם[84]; אֲבָל אִם נָפַל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם וְהוּא חַם לְתוֹךְ הַשֵּׁנִי וְהוּא צוֹנֵן - קוֹלֵף הַבָּשָׂר כֻּלּוֹ[85] שֶׁנָּגַע בּוֹ הֶחָלָב, וְאוֹכֵל הַשְּׁאָר. וְאִם נָפַל צוֹנֵן לְתוֹךְ צוֹנֵן - מֵדִיחַ[86] הַחֲתִיכָה וְאוֹכְלָהּ. לְפִיכָךְ[87] מֻתָּר לִצְרוֹר בָּשָׂר וּגְבִינָה בְּמִטְפַּחַת אַחַת, וְהוּא שֶׁלֹּא יִגְּעוּ זֶה בָּזֶה. וְאִם נָגְעוּ - מֵדִיחַ הַבָּשָׂר[88] וּמֵדִיחַ הַגְּבִינָה[89] וְאוֹכֵל.

82) גמרא שם קח. "דרק בישול אסרה תורה". 83) שבולע, והרי הוא כבישול. 84) כשמואל פסחים עו. שסובר תתאה גבר (התחתון גובר), וכיון שלמטה חם הרי הוא בולע. ואף על פי שבכל מקום הלכה כרב באיסורים, כאן הלכה כשמואל ששנינו כמותו בברייתא שם. 85) שעד אשר הצונן שהוא למטה מקרר את החם שעליו, בולע החם קצת המצונן והבליעה מתפשטת עד כדי קליפה. ורק הבשר צריך קליפה שהוא דבר שאפשר לקלוף אותו אבל החלב שאין שייך בו קליפה מותר. 86) להסיר את החלב שיש בעין על הבשר (שם). 87) מפני שצונן בצונן מספיקה הדחה מותר לצרור וכו' ואין חוששין שמא יאכל בלי הדחה, מפני שהיא טירחה קלה (רדב"ז). 88) שם בסוגיא: "הדחה מי לא בעי". 89) וגבי חלב שלא שייך בו הדחה אין צריך שום דבר ומותר כמו שנתבאר למעלה.

יח. מָלִיחַ שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל[90] מֵחֲמַת מִלְּחוֹ - הֲרֵי הוּא כְּרוֹתֵחַ[91]. וְאִם נֶאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא[92], כְּמוֹ הַכּוּתָח[93] - אֵינוֹ כְּרוֹתֵחַ[94].

90) כמליחת בשר לשימור, שאינו נוח להאכל מרוב מלח שבו עד ששורים ומדיחים אותו במים. 91) ובולע ופולט ואוסר. 92) בלא הדחה. 93) שנאכל אף על פי שמליח הוא. ולשון הגמרא הוא שם קיב. "האי כותחא הרי נאכל מחמת מלחו הוא". כותח יש בו נסיובו של חלב והוא מליח ועשוי לטבל בו. 94) והוא כצונן שצריך קליפה או הדחה כמבואר בהלכה יז.

יט. עוֹף שָׁחוּט שֶׁנָּפַל לְחָלָב אוֹ לְכוּתָח שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חָלָב[95]: אִם חַי הוּא - מְדִיחוֹ וּמֻתָּר[96]; וְאִם צָלִי - קוֹלְפוֹ[97]. וְאִם הָיוּ בּוֹ פְּלָחִים פְּלָחִים[98], אוֹ שֶׁהָיָה מִתְבָּל בְּתַבְלִין[99], וְנָפַל לְחָלָב אוֹ לְכוּתָח - הֲרֵי זֶה אָסוּר.

95) אף על פי שהכותח מליח הוא כיון שנאכל מחמת מלחו אינו כרותח אלא הוא כצונן. 96) כדין צונן בצונן. 97) בבית יוסף יו"ד סימן צא הביא בשם הרא"ש, שאפילו צלי צונן צריך קליפה, כי הוא רך ובולע. והר"ן אומר שהגמרא עומדת בצלי חם. ורבינו סתם ולא נתבררה דעתו. 98) בגמרא שם "פילי פילי" ורש"י מפרש: בקעים בקעים. 99) שהתבלין מרככים אותו נוח לבלוע, וכשנפל לכותח היה צמא לבלוע ונבלע (רש"י שם).

כ. אָסוּר לְהַעֲלוֹת הָעוֹף[100] עִם הַגְּבִינָה עַל הַשֻּׁלְחָן שֶׁהוּא אוֹכֵל עָלָיו[101]. גְּזֵרָה מִשּׁוּם הֶרְגֵּל עֲבֵרָה[102], שֶׁמָּא יֹאכַל זֶה עִם זֶה[103]. אַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹף בְּחָלָב אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[104].

100) משנה שם קד: וכבית הלל שאוסרים, שהלכה זו מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. 101) אבל שלחן שמסדר עליו את התבשיל נותן זה בצד זה ואינו חושש (משנה שם). 102) מביא לידי עבירה. 103) העוף עם הגבינה. 104) כלומר, מדברי סופרים בלבד כמבואר בהלכה ד. כאן בדין זה ובדומה לו עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה שקרוב לבוא לידי איסור תורה ולאכול גם בשר בהמה שאינו גדי מפני שבתורה נאמר רק גדי (רדב"ז). יוצא מלשונו של רבינו שהגזירה היא העלאת עוף משום אכילתו ואכילתו משום אכילת בשר בהמה עם הגבינה, אבל בגמרא כאן משמע שהגזירה היא: העלאה של עוף משום העלאה ואכילה של בשר בהמה, ופירש רש"י שהעלאה ואכילה נחשבות כגזירה אחת (וראה לחם משנה).

כא. שְׁנֵי אַכְסְנָאִין שֶׁאֵינָם מַכִּירִין זֶה אֶת זֶה - אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחָן אֶחָד זֶה בְּשַׂר בְּהֵמָה וְזֶה גְּבִינָה; מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה גַּס לִבּוֹ בָּזֶה כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל עִמּוֹ.

כב. אֵין לָשִׁין הָעִסָּה בְּחָלָב. וְאִם לָשׁ - כָּל הַפַּת אֲסוּרָה[105], מִפְּנֵי הֶרְגֵּל עֲבֵרָה, שֶׁמָּא יֹאכַל בָּהּ בָּשָׂר. וְאֵין טָשִׁין[106] אֶת הַתַּנּוּר בְּאַלְיָה[107]. וְאִם טָשׁ - כָּל הַפַּת אֲסוּרָה[108] עַד שֶׁיַּסִּיק[109] אֶת הַתַּנּוּר, שֶׁמָּא יֹאכַל בָּהּ חָלָב. וְאִם שָׁנָה[110] בְּצוּרַת הַפַּת עַד שֶׁתְּהֶיהָ נִכֶּרֶת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּהּ לֹא בָּשָׂר[111] וְלֹא חָלָב[112] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

105) ואפילו לאכלה במלח (רש"י). 106) טחים. 107) שומן. 108) שהשומן נותן טעם בקרקעית התנור ונותן טעם בלחם (רש"י). 109) הא הוסק כבר נאבד טעם השומן, שם ל: 110) שם לו. "עבדינהו כעין תורא", וכפירוש הרי"ף דהיינו שינה תבנית הפת. 111) אם לש עיסה בחלב. 112) אם אפה פת בתנור שטח בשומן אליה. ואם לש עיסה בחלב ושינה תבנית הפת ואפה עיסה אחרת בתנור שטח בשומן ושינה תבנית הפת בצורה אחרת מותר לאכול כל אחת לפי צורתה ואין חוששים שמא יטעה (רדב"ז).

כג. פַּת שֶׁאָפָאָהּ עִם הַצָּלִי[113], וְדָגִים שֶׁצָּלָאן עִם הַבָּשָׂר[114] - אָסוּר לְאָכְלָן בְּחָלָב[115]. קְעָרָה שֶׁאָכְלוּ בָּהּ בָּשָׂר[116] וּבִשְּׁלוּ[117] בָּהּ דָּגִים - אוֹתָן הַדָּגִים מֻתָּר לְאָכְלָן בְּכוּתָּח[118].

113) בתנור אחד ואינם נוגעים זה בזה (רדב"ז). 114) לשון הגמרא פסחים עו: "ביניתא דאטוי בהדי בישרא". 115) רש"י שם מפרש הטעם: משום "ריחא מילתא היא" פירוש: הריח ממשות יש בו. ורבינו בפרק טו פוסק, ריחא לאו מילתא היא ואף על פי כן אוסר כאן כדעת הרי"ף בחולין סימן תתכב, שאפילו לדעת האומרים ריחא לאו מילתא היא, כאן אסור מכמה טעמים: א. שזה כמו לכתחילה, ב. זה כמו דבר שיש לו מתירין, מפני שאפשר לאכלו עם בשר, ודבר שיש לו מתירין אוסר במשהו ואפילו באלף אינו בטל וריח משהו יש בו. 116) אפילו שבישלו בה בשר, ונקט שאכלו, כדי שלא יטעו לומר דוקא בישלו במים מותר, שהן בן בנו של נ"ט. 117) בחולין קיא: "עלו", והוא הדין אם נתבשלו הדגים בקערה. 118) כשמואל שם, שאביי פסק הלכה כמותו, והטעם: משום שהוא נותן טעם בן נותן טעם, שהבשר נותן טעמו בקערה והקערה נותנת טעם בדגים, ועדיין הכל היתר. בלשון הפוסקים: נ"ט בר נ"ט, ולא נעשה בשר בחלב. ורק בבשר וחלב מותר נ"ט בר נ"ט, לפי שכל אחד מותר בפני עצמו, אבל לא בשאר איסורים (רדב"ז ובית יוסף יורה דעה סימן צה, בשם הר"ן והרשב"א). והכלל הוא: נ"ט בר נ"ט דהיתירא -מותר, נ"ט בר נ"ט דאיסורא - אסור.

כד. סַכִּין שֶׁחָתַךְ בָּהּ בָּשָׂר צָלִי[119], וְחָזַר וְחָתַךְ בָּהּ צְנוֹן וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים חֲרִיפִין[120] - אָסוּר לְאָכְלָן בְּכוּתָּח[121]. אֲבָל אִם חָתַךְ בָּהּ בָּשָׂר, וְחָזַר וְחָתַךְ בָּהּ קִשּׁוּת אוֹ אֲבַטִּיחַ - גּוֹרֵד מְקוֹם הַחֲתָךְ[122] וְאוֹכֵל הַשְּׁאָר בְּחָלָב.

119) שהוא חם. צלי לאו דוקא והוא הדין בשר מבושל חם (כסף משנה ורדב"ז). 120) כגון שומים ובצלים. 121) שם קיא: הלכה בשם אביי. וטעמו של דבר, שהצנון בולע משמנונית הסכין הקרושה עליה ולפעמים אינה ניכרת ויש כאן טעם הבא מן הממש ואינו בגדר נ"ט. ורש"י שם קיב. מוסיף עוד טעם, מפני שהדבר חריף בולע יותר מדגים חמים. ומשמע מדברי רבינו, שכל הצנון אסור לאכלו בחלב וכן דעת הרשב"א ור"ן, ויש חולקים עליהם ואוסרים רק כדי קליפה או נטילה (כעובי אצבע, ראה בית יוסף יורה דעה סימן צו). 122) בגמרא שם. וזה רק בחתך בשר חם, אבל בחתך בשר צונן מספיקה הדחת הקישות, מפני שלא נדבקה שמנונית הרבה על הסכין. (וגרידה פחותה מקליפה שבהלכה יז, קליפה עבה קצת, כדי שתוכל להינטל כולה כאחת (ר"ן)).

כה. אֵין מַנִּיחִין כַּד שֶׁל מֶלַח בְּצַד כַּד שֶׁל כָּמָךְ[123], מִפְּנֵי שֶׁשּׁוֹאֵב מִמֶּנּוּ[124], וְנִמְצָא מְבַשֵּׁל הַבָּשָׂר בְּמֶלַח זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם הֶחָלָב. אֲבָל מַנִּיחַ כַּד הַחֹמֶץ בְּצַד כַּד הַכָּמָךְ, שֶׁאֵין הַחֹמֶץ שׁוֹאֵב מִמֶּנּוּ[125].

123) כותח בלשון הגמרא בצורה ארמית - כמכא, ורבינו נתן לה צורה עברית, שם קיב. 124) דרך דפנות הכלים שואב המלח מן הכותח. כתב הרדב"ז, לפי טעם רבינו אסור רק בכדים של חרס, אבל כלי מתכות מותר מפני שאין שואבים זה מזה. אבל לפירוש רש"י ותוספות שאסור להניח שמא יפול מן הכותח לתוך המלח והוא לא ידע וימלח ממנו בשר, אין חילוק בין כדי חרס לכדי מתכות. 125) רש"י ותוספות מפרשים לפי גירסתם בגמרא, שאפילו אם יפול מן הכותח לתוך החומץ יבטל בששים, אבל במלח ניכר הכותח הסמיך במקומו ולפיכך אינו מתבטל. ברור, שרבינו אינו גורס בגמרא את המשפט: האי איתיה לאיסורא בעיניה והאי ליתיה לאיסורא בעיניה (וראה ראב"ד וכסף משנה).

כו. מִי שֶׁאָכַל גְּבִינָה אוֹ חָלָב תְּחִלָּה - מֻתָּר לֶאֱכֹל אַחֲרָיו בָּשָׂר מִיָּד. וְצָרִיךְ שֶׁיָּדִיחַ יָדָיו[126] וִיקַנֵּחַ פִּיו[127] בֵּין הַגְּבִינָה וּבֵין הַבָּשָׂר. וּבַמֶּה מְקַנֵּחַ פִּיו[128]? בְּפַת

אוֹ בְּפֵרוֹת, שֶׁלּוֹעֲסָן וּבוֹלְעָן אוֹ פּוֹלְטָן. וּבַכֹּל מְקַנְּחִין אֶת הַפֶּה, חוּץ מִתְּמָרִים אוֹ קֶמַח אוֹ יְרָקוֹת, שֶׁאֵין אֵלּוּ מְקַנְּחִין יָפֶה.

126) רש"י פירש מדיח שאומרים בית הלל, היינו הדחת פה, ורבינו מפרש "מדיח" שאמרו בית הלל, היינו הדחת ידים. 127) לדעת הרי"ף ורש"י צריך גם הדחת הפה וגם קינוחו. 128) שם בסוגיא.

כז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּבְשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה[129]; אֲבָל אִם אָכַל בְּשַׂר עוֹף אַחַר שֶׁאָכַל הַגְּבִינָה אוֹ הֶחָלָב - אֵינוֹ צָרִיךְ לֹא קִנּוּחַ הַפֶּה וְלֹא נְטִילַת יָדַיִם.

129) צריך קנוח והדחה, אף על פי שבשר חיה בחלב אסור רק מדברי סופרים כמו שכתב רבינו בהלכה ד. ומה ההבדל בן בשר חיה לבשר עוף, יש לומר משום שבשר חיה דומה לבשר בהמה, לכן עשו חיה כבהמה (כסף משנה בשם הר"ן). ובתוספות שם קד: ד"ה עוף, כתבו בשם רבינו תם שאגרא התיר בשר עוף בלבד מפני שאינו נדבק בחניכיים, אבל בשר חיה נדבק ולכן אסור לאכול אחריו גבינה.

כח. מִי שֶׁאָכַל בָּשָׂר בַּתְּחִלָּה, בֵּין בְּשַׂר בְּהֵמָה בֵּין בְּשַׂר עוֹף[130] - לֹא יֹאכַל אַחֲרָיו חָלָב עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶן כְּדֵי שִׁעוּר סְעֻדָּה אַחֶרֶת[131], וְהוּא כְּמוֹ שֵׁשׁ שָׁעוֹת, מִפְּנֵי הַבָּשָׂר שֶׁל בֵּין הַשִּׁנַּיִם[132] שֶׁאֵינוֹ סָר בְּקִנּוּחַ.

130) צריך להמתין שיעור האמור כאן. 131) "אמר מר עוקבא וכו' בסעודתא אחריתא אכילנא". ובין סעודה לסעודה הפסק של שש שעות. וכתב הרי"ף שכן צריך לנהוג ורבינו הולך בשיטתו ומחמיר גם בבשר עוף לחכות שש שעות ולאחר ששהה שש שעות נתעכל הבשר הזה. 132) ולטעם זה אפילו לא בלע אלא לעס להאכיל לתינוק גם כן צריך לחכות שש שעות. ויש מפרשים שטעם הבשר נמשך בפה כשיעור הזה. ולדבריהם אם לעס ולא בלע מותר לאכול גבינה אחרי קינוח והדחה (וראה כסף משנה וטור יורה דעה סימן פט).

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר דיני החדש וכלאי הכרם והערלה, ואם נוהגים בארץ ובחוצה לארץ; נטע רבעי ופדיונו ואם נוהג בארץ ובחוץ לארץ; האוכל כזית טבל; וטבל שיש בו מיתה או לאו; משקין היוצאין מהטבל והחדש וספיחי שביעית כו'.

א. כָּל אִסּוּרִין שֶׁאָמַרְנוּ[2] הֵן בְּמִינֵי נֶפֶשׁ חַיָּה[3]. וְיֵשׁ אִסּוּרִין אֲחֵרִים שֶׁל תּוֹרָה בְּזֶרַע הָאָרֶץ, וְהֵן: הֶחָדָשׁ, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, וְהַטֶּבֶל, וְהָעָרְלָה[4].

2) בתשעת הפרקים הקודמים. 3) כלומר, בבעלי־חיים וחלקי הגוף שלהם. 4) בהלכות שלפנינו, מפרש רבינו לפי הסדר את כל דיני האיסורים הללו. וישנם עוד איסורים אחרים בזרע הארץ, כגון תרומה, תרומת מעשר וביכורים, אלא שאיסורם מוגבל לזרים, אבל לכהנים מותרים. ורבינו קבע להם הלכות מיוחדות בספר זרעים. ויש גם איסורים במיני בעלי־חיים שלא נתבארו בתשעת הפרקים הקודמים, וכולם במוקדשין - כגון פיגול, נותר וטמא, ונתבארו בספר עבודה.

ב. הֶחָדָשׁ כֵּיצַד? כָּל אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מִינֵי תְּבוּאָה בִּלְבַד[5] אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶחָדָשׁ שֶׁלּוֹ קֹדֶם שֶׁיִּקְרַב הָעֹמֶר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ[6]. וְכָל הָאוֹכֵל כְּזַיִת חָדָשׁ[7] קֹדֶם הַקְרָבַת הָעֹמֶר - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה, בְּכָל מָקוֹם[8] וּבְכָל זְמַן, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[9], בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת[10] בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת. אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מִקְדָּשׁ - מִשֶּׁיִּקְרַב הָעֹמֶר הֵתַּר הֶחָדָשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, וְהַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִין[11] מֻתָּרִין אַחַר חֲצוֹת[12], שֶׁאֵין בֵּית דִּין מִתְעַצְּלִין בּוֹ עַד אַחַר חֲצוֹת; וּבִזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ אָסוּר מִן הַתּוֹרָה[13]. וּבַזְּמַן הַזֶּה, בַּמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים - הֶחָדָשׁ אָסוּר כָּל יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּנִיסָן עַד לָעֶרֶב[14], מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[15].

5) חלה פ"א, מ"א: החיטים, והשעורים, והכוסמים, ושיבולת שועל, והשיפון. 6) ומסיים הפסוק: עד עצם היום הזה, עד הביאכם את קרבן אלהיכם וגו', והיינו קרבן עומר שהקריבו בט"ז בניסן. ובמנחות ע, ב — דריש, אתיא "לחם" "לחם" ממצה, בחדש כתוב לחם וקלי, ובמצה כתוב לחם עני, מה מצה הלחם הנאכל בפסח אינו בא אלא מחמשת מינים, אף חדש נוהג בחמשת המינים בלבד (פירוש המשניות חלה פ"א, מ"א). 7) שכל איסורי אכילה בכזית, כמבואר בכמה מקומות. 8) משנה, ערלה פ"ג, מ"ט. 9) פירוש של בכל מקום. 10) פירוש של בכל זמן (משנה מנחות סח.). 11) שאינם יודעים אם כבר קרב העומר או לא. 12) שם: מפני מה הרחוקים מותרים מחצות היום ולהלן? מפני שהן יודעים שאין בית־דין מתעצלים בו. 13) שנאמר (ויקרא כג): "עד עצם היום הזה" עד עיצומו של יום, היינו כל היום. פלוגתא של אמוראים שם: ופסק כרבינא שהוא אחרון (כסף־משנה). 14) ואם תאמר: והרי רבינו סובר "חדש אסור מן התורה" אפילו בחוץ לארץ, ואם־כן אסור מפני הספק, שמא הוא יום טז, ולמה אמר "מדברי סופרים" ולא אמר שזה ספק איסור תורה? יש לומר שעכשיו בקיאים אנו בקביעות החודש, ואין אנו מסופקים ביום יז שמא הוא טז לחודש, ומה שאנו עושים שני ימים־טובים הוא, כדי שלא לשנות מנהג אבותינו, לפיכך אומר רבינו שאסור רק מדברי סופרים (רדב"ז). 15) כרבינא, שם.

ג. הָאוֹכֵל לֶחֶם וְקָלִי[16] וְכַרְמֶל[17], כְּזַיִת מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת[18]; שֶׁנֶּאֱמַר וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[19], שֶׁשִּׁלְּשָׁתָן בְּלָאוִין חֲלוּקִין זֶה מִזֶּה.

16) גרעיני תבואה קלויים באש. 17) שבלים קלויות. 18) ודוקא בשלש התראות, ואם לאו אינו לוקה אלא אחת (רדב"ז). ואע"פ ששלשתם נכללו בלאו אחד, וכלל בידינו "אין לוקין על לאו שבכללות", כאן לוקין־ מפני שמצאו

חכמים (כריתות ה) פסוקים מיותרים, ופירשו שבאו לחלק לשלשה לאוין. וזה שסיים רבינו "מפי השמועה למדו". 19) רצונו לומר, כל לימוד שאינו יוצא ברור מן המקרא שחז"ל מסתמכים עליו, אומר רבינו: מפי השמועה למדו (יד מלאכי, כללי הרמב"ם). וראה מה שכתב רבינו בשורש תשיעי מ'ספר המצוות'.

1 **ד. כָּל תְּבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה קֹדֶם הַקְּרָבַת הָעֹמֶר[20], אַף**
2 **עַל פִּי שֶׁלֹּא נִגְמְרָה אֶלָּא אַחַר שֶׁקָּרַב - מֻתֶּרֶת**
3 **בַּאֲכִילָה[21] מִשֶּׁקָּרַב הָעֹמֶר. וּתְבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה אַחַר**
4 **שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה זְרוּעָה[22] קֹדֶם שֶׁקָּרַב**
5 **הָעֹמֶר - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַד שֶׁיִּקְרַב הָעֹמֶר שֶׁל שָׁנָה**
6 **הַבָּאָה. וְדִין זֶה בְּכָל מָקוֹם[23] וּבְכָל זְמַן[24] מִן הַתּוֹרָה.**

20) אע"פ שכבר נקצר העומר, כרבי יונה מנחות ע, ב. 21) משנה, חלה פ"א מ"א, ומנחות שם, אם השרישו קודם לעומר - העומר מתירן. 22) שם. 23) [אפילו במקומות שזמני הזריעה והחשרשה שונים מזמנים שבארץ ישראל]. 24) אע"פ שאין העומר קרב, תבואה שהשרישה קודם לטז בניסן, מותרת ביז בניסן לערב, ותבואה שלא השרישה עד טז בניסן, אסורה עד יז בניסן בערב לשנה הבאה.

7 **ה. תְּבוּאָה שֶׁהִשְׁרִישָׁה אַחַר הָעֹמֶר[25], וּקְצָרָהּ, וְזָרַע**
8 **מִן הַחִטִּים בַּקַּרְקַע, וְאַחַר כָּךְ קָרַב הָעֹמֶר הַבָּא[26]**
9 **וַעֲדַיִן הַחִטִּים בַּקַּרְקַע[27] - הֲרֵי אֵלּוּ סָפֵק[28] אִם הִתִּירָן**
10 **הָעֹמֶר[29] כְּאִלּוּ הָיוּ מֻנָּחִין בְּכַד[30], אוֹ לֹא יַתִּיר אוֹתָן**
11 **מִפְּנֵי שֶׁבָּטְלוּ בַּקַּרְקַע[31]. לְפִיכָךְ, אִם לָקַט מֵהֶם וְאָכַל**
12 **- אֵינוֹ לוֹקֶה, וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[32]. וְכֵן שִׁבֹּלֶת**
13 **שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ[33] מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר, וַעֲקָרָהּ וּשְׁתָלָהּ אַחַר**
14 **שֶׁקָּרַב הָעֹמֶר, וְהוֹסִיפָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק[34] אִם תִּהְיֶה**
15 **אֲסוּרָה[35] מִפְּנֵי הַתּוֹסֶפֶת[36] עַד שֶׁיָּבוֹא הָעֹמֶר הַבָּא, אוֹ**
16 **לֹא תִּהְיֶה אֲסוּרָה, שֶׁהֲרֵי הִשְׁרִישָׁה קֹדֶם הָעֹמֶר[37].**

25) ולא התירה העומר העבר. 26) שהיה מתיר את החיטים לולא זרען. 27) ולא הושרשו (כסף־משנה). 28) אם החיטים שנזרעו מותרות, בעיא היא במנחות סט, א - ולא איפשטא. 29) הבא. 30) ולא זרען. 31) והרי זו זריעה חדשה, ולא השרישו קודם העומר הבא ואינו מתירן. 32) כדין כל ספק 'איסור תורה'. 33) שליש בישול הגרעינין, שזה חשוב כגמר פרי והעומר מתיר, ואם לא הביאה שליש ועקרה, הרי זה כקוצר שחת ולא תבואה ואין העומר מתיר (רש"י שם). 34) בעיא, שם. 35) כולה. 36) שהולכים אחר התוספת, גמרא שם. 37) והולכים אחר העיקר.

17 **ו. כִּלְאֵי הַכֶּרֶם כֵּיצַד? מִין מִמִּינֵי תְּבוּאָה אוֹ מִינֵי**
18 **יְרָקוֹת[38] שֶׁנִּזְרְעוּ עִם הַגֶּפֶן, בֵּין שֶׁזָּרַע יִשְׂרָאֵל בֵּין**
19 **שֶׁזָּרַע נָכְרִי[39], בֵּין שֶׁעָלוּ מֵאֵלֵיהֶן בֵּין שֶׁנָּטַע הַגֶּפֶן**
20 **בְּתוֹךְ הַיָּרָק[40] - שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה וּבַהֲנָיָה.**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע**
22 **וּתְבוּאַת הַכָּרֶם. כְּלוֹמַר: פֶּן תִּתְרַחֵק[41] וְתֵאָסֵר שְׁנֵיהֶם.**

38) משמע אפילו מין אחד בגפן, אסור באכילה ובהנאה. ואע"פ שרבינו פסק בפ"ה מהל' כלאים ה"א, שאינו חייב על זריעת כלאי הכרם עד שיזרע חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד, על אכילתם לוקה אפילו נזרע רק מין אחד בכרם, ואפילו עלו מאליהם (לחם־משנה ורדב"ז). 39) שאין איסור האכילה תלוי באיסור זריעה. ב'ירושלמי' קידושין פ"א ה"ח, שנינו: "נוהג בגויים", כנראה מפרש רבינו, בין אם זרע גוי ובין אם הכרם הוא של גוי. 40) 'ירושלמי' כלאים פ"א ה"ח. 41) בראש הפסוק כתוב "לא תזרע כרמך כלאים", ומפרש רבינו: פן תתרחק מהם כי תאסור שניהם. ובחולין קטו, א - דרשו איסור אכילה והנאה מן "פן תקדש" "תוקד אש" שתצטרך לשורפן, ונפלא הדבר למה לא הביא רבינו דרשה זו (וראה רדב"ז).

23 **ז. וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת[42] מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם, בֵּין מִן הַיָּרָק בֵּין**
24 **מִן הָעֲנָבִים - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[43]. וּשְׁנֵיהֶם מִצְטָרְפִין[44]**
25 **זֶה עִם זֶה.**

42) אע"פ שלא נזכר בו לשון אכילה, שאיסור אכילה נלמד מ"פן תקדש", שיעורו כשאר איסורי אכילה, שסתם אכילה בכזית. 43) שנאמר "פן תקדש", וכלל הוא בידינו (מכות יג, ובמקבילות) השמר, פן, אל – לא־תעשה. 44) אם אכל חצי זית ירק, וחצי זית ענבים - מצטרפים לכזית, שהכל איסור אחד הוא.

26 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּזְרְעוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[45];**
27 **אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - כִּלְאֵי הַכֶּרֶם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[46].**
28 **וּבְהִלְכוֹת כִּלְאַיִם[47] יִתְבָּאֵר: אֵי זֶה מִין אָסוּר בְּכִלְאֵי**
29 **הַכֶּרֶם וְאֵי זֶה מִין אֵינוֹ אָסוּר, וְהֵיאַךְ יֵאָסֵר, וּמָתַי**
30 **יֵאָסֵר, וְאֵי זֶה דָּבָר מְקַדֵּשׁ[48] וְאֵי זֶה אֵינוֹ מְקַדֵּשׁ.**

45) שכלאי הכרם הוא מסוג המצוות התלויות בארץ, ואינן נוהגות אלא בארץ (משנה, קידושין סוף פ"א). 46) משנה, ערלה פ"ג, מ"ט. 47) בספר זרעים, וכאן אנו עוסקים רק בדיני איסור אכילה והנאה של כלאי הכרם. 48) כלאי הכרם שאסורים מן התורה באכילה ובהנאה וטעונים שריפה, על־פי לשון הכתוב: "פן תקדש".

31 **ט. הָעֲרֵלָה כֵּיצַד? כָּל הַנּוֹטֵעַ אִילָן מַאֲכָל - כָּל פֵּרוֹת**
32 **שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתוֹ אִילָן שָׁלֹשׁ שָׁנִים[49] מִשֶּׁנְּטָעָה הֲרֵי הֵן**
33 **אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה וּבַהֲנָאָה[50], שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁלֹשׁ שָׁנִים**
34 **יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל. וְכָל הָאוֹכֵל[51] מֵהֶם**
35 **כְּזַיִת[52] - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה.**

49) הפרשה מתחילה: וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל. ומונים משעת נטיעה. 'ירושלמי' ערלה פ"א ה"ב (כסף־משנה). אבל אינו יוצא מאיסור ערלה עד חנטת הפירות בטו בשבט של השנה הרביעית, והפירות שחנטו לפני כן אף־על־פי שנגמרו אחרי טו בשבט, אסורים משום ערלה (ראה ראש־השנה י:). 50) ברייתא, קידושין נו, ב. 51) אבל הנהנה אינו לוקה, כמו שכתב רבינו בפ"ח הט"ז. 52) שסתם אכילה בכזית, כמבואר בכמה מקומות.

36 **י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּנוֹטֵעַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,**
37 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ[53] וְגוֹמֵר; אֲבָל**

אסור ערלה בחוצה לארץ - הלכה למשה מסיני[54], שודאי הערלה בחוצה לארץ אסורה, וסקקה מתר[55]. ובהלכות מעשר שני יתבאר דברים האסורין משום ערלה ודברים המתרין.

53) משעת ביאה (פ"י מהל' מעשה שני ה"ט). ואפילו בי"ד שנים שכבשו וחילקו את ארץ ישראל, נוהגת ערלה במקומות שכבשו (ערלה פ"א, מ"ב). 54) כך נאמרה: ודאה אסור, ספיקה מותר (קידושין לט.). 55) ובסוריא - ראה הלכה הבאה.

יא. סקק ערלה וכלאי הכרם: בארץ ישראל - אסור; בסורייא, והיא ארצות שכבש דוד[56] - מתר. כיצד? היה כרם[57] וערלה[58] וענבים נמכרות חוצה לו, היה ירק זרוע בתוכו[59] וירק נמכר חוצה לו, שמא ממנו[60] הוא זה שמא מאחר - בסוריא מתר. ובחוצה לארץ, אפלו ראה הענבים יוצאות מכרם ערלה, או ירק יוצא מן הכרם - לוקחם מהן[61]; והוא שלא יראה אותו בוצר מן הערלה או לוקט הירק בידו[62].

56) מחוץ לגבולות ארץ ישראל שנקבעו בתורה, ונקראת כיבוש יחיד ולא נתקדשה בקדושת הארץ, ולפיכך ספיקה מותר. 57) שאינו כלאים. 58) והכרם הוא ערלה. 59) והירק אסור משום כלאי הכרם, כמו שנתבאר בה"ו. 60) כלומר, מאותו הכרם שאילנותיו ערלה או מהירקות שגדלו בו האסורים משום כלאים. 61) שאפילו ספק כמו זה, שאין שני הצדדים שקולים, והדעת נוטה שהפירות הם מכרם זה שהוא ערלה או כלאים, אלא שיש אפשרות רחוקה שהפירות האלו הם מכרם אחר והובאו לכאן, התירה ההלכה, שכך נאמרה - כל מיני ספקות מותר (רדב"ז בהי"ג). 62) שזהו ודאי ערלה או כלאי הכרם, ואסור אפילו בחוצה לארץ. הרמ"ך משיג על רבינו שהשווה דין ערלה לכלאי הכרם, והלא בגמרא קידושין לז, ב - אמרו שלדעת הסוברים ערלה בחוץ לארץ הלכה למשה מסיני, אין דין ספיקם שווה. ורבינו סובר הלכה למשה מסיני, ולמה השווה כאן דינם? והר"ן שם מתרץ שרבינו סובר כמר בריה דרבינא שפוסק להקל בשניהם. ובתשובות הרמב"ם המסופחות לספר קדושה, הוצאת שולזינגר סימן כב, מסתמך רבינו על ה'ירושלמי' ואומר: "למדנו התלמוד, שהדין בערלה ובכלאי הכרם שווין, דהיינו ודאן אסור בכל מקום, אבל ספקן הוא אסור בארץ ישראל ומותר בסוריא וכו' עד שנראה לקיטתן". רבינו גילה איפוא כאן את מקור שיטתו, והסיר את ההשגה.

יב. כרם שהוא סקק ערלה[63] או סקק כלאים[64]: בארץ ישראל - אסור, ובסורייא - מתר[65], ואין צריך לומר בחוצה לארץ.

63) ספק עבר על הכרם שלש שנים. 64) ספק אם נזרע בכרם ירק קודם או לא. 65) משמע מותר בכל אופן, אפילו ראה אותו בוצר או לוקט בידו. בהלכה הקודמת מדובר בכרם שהוא ודאי ערלה או כלאים, והספק נפל בפירות אם הם מאותו הכרם או ממקום אחר, ולפיכך אם רואה אותו קוצר או לוקט ביד, הרי זה ודאי ערלה או כלאים, ואסור אפילו בחוצה לארץ, ובסוריא אסור אפילו אם ראה הפירות יוצאים מכרם זה ולא ראה הלקיטה. אבל כאן מדובר כשהספק בכרם עצמו, אם הוא ערלה או כלאים, ולכן אפילו רואה אותו קוצר או לוקט ביד, הוא עומד בספקו - והלכה "ספק בחוץ לארץ ואפילו בסוריא מותר" (כסף־משנה).

יג. חבית יין הנמצאת טמונה בפרדס[66] של ערלה - אסורה בשתיה[67] ומתרת בהנאה; שאין הגנב[68] מקום וטומן בו. אבל ענבים הנמצאין טמונים שם - אסורים; שמא משם נלקטו והצניען שם.

66) בבא־בתרא כד, א. 67) כך היא גירסת הב"ח ב'טור' יו"ד סי' רצד. ובספרים אחרים הגירסא: מותרת בשתיה ומותרת בהנאה, וכן גורסים ה'לחם משנה' והרדב"ז. וכן משמע ממה שכתב רבינו "אבל ענבים וכו' אסורים", ולגירסת הב"ח - הלא גם יין אסור, ומה "אבל"? ואם תשאל: למה אין אוסרים היין משום חשש יין נסך? ה'תוספות' שם הקשו כך, ותירצו: רוב גנבי ישראל נינהו (עבודה זרה ע.). פירוש: רובם של הגנבים הם יהודים, אמנם בזמנו ובמקומו של רבינו נשתנה המצב, ולפיכך אומר רבינו לקמן בסוף פי"ב בחבית שפתחוה גנבים: אם רוב גנבי העיר ישראל - היין מותר, ואם לאו - אסור. וכאן עוסק רבינו בדיני ערלה בלבד, ולא נכנס לדיני יין נסך, וסומך על מה שכתב שם (וראה לחם־משנה ורדב"ז). 68) בגמרא בבא־בתרא כד, א. אומר זה הטעם למאן־דאמר רוב וקרוב הולכים אחר הקרוב, ואם כן לולא הטעם שאין הגנב טומן שם, היה אסור משום שפרדס זה של ערלה הוא הקרוב והוא כוודאי ערלה, כמו שמפרשים ה'תוספות' (ובלחם־משנה מתמה, הלא בגמרא שם נאמר טעם זה להסוברים רוב וקרוב - הולכים אחר הקרוב, ודעת רבינו היא שהולכים אחר הרוב, ראה שם).

יד. נכרי וישראל שהיו שתפין בנטיעה[69]: אם התנו מתחלת השתפות שיהיה הנכרי אוכל שני ערלה[70] וישראל אוכל שלש שנים משני התר כנגד שני הערלה - הרי זה מתר[71]; ואם לא התנו מתחלה - אסור[72]. ובלבד שלא יבאו לחשבון[73]. כיצד? כגון שיחשב כמה פרות אכל הנכרי בשני ערלה עד שיאכל ישראל כנגד אותן הפרות. אם התנו כזה - אסור, שהרי זה כמחליף פרות ערלה.

69) ע"ז כב, א. 70) ומתעסק בנטיעה באותן השנים (רש"י שם). 71) ואינו כנהנה מערלה, שכן המשפט לפי התנאי שהגוי יאכל בשני ערלה שהתעסק בנטיעות, והישראל בשנות היתר כשהוא עובד. 72) שנהנה מחליפת אכילת שני ערלה באכילת שנים המותרות. 73) ואפילו התנו כך, מכיון שמחשבים פירות כנגד פירות, הרי זה חילופי פירות ערלה ממש, וערלה חליפיה אסורים, כמו שמסיים רבינו.

טו. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין דִּין נֶטַע רְבָעִי נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ[74], אֶלָּא אוֹכֵל פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית בְּלֹא פִּדְיוֹן כְּלָל; שֶׁלֹּא אָמְרוּ אֶלָּא הָעָרְלָה. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: וּמַה סוּרְיָא, שֶׁהִיא חַיֶּבֶת בְּמַעַשְׂרוֹת וּבִשְׁבִיעִית מִדִּבְרֵיהֶם, אֵינָהּ חַיֶּבֶת[75] בְּנֶטַע רְבָעִי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי; חוּצָה לָאָרֶץ - לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִהְיֶה נֶטַע רְבָעִי נוֹהֵג בָּהּ?! אֲבָל בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - נוֹהֵג בָּהּ בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[76]. וְהוֹרוּ מִקְצָת גְּאוֹנִים[77], שֶׁכֶּרֶם רְבָעִי לְבַדּוֹ[78] פּוֹדִין אוֹתוֹ[79] בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה. וְאֵין לְדָבָר זֶה עִקָּר.

74) טעמו מפני שלומדים נטע רבעי ממעשר שני ב'גזירה־שוה' "קודש" "קודש" בקידושין נד, א. יש ללמוד גם מה מעשר שני אין נוהג בחוצה לארץ, כך נטע רבעי אינו נוהג בחוץ לארץ (כסף־משנה בשם הרשב"א). ולפי זה, גם כרם רבעי אינו נוהג בחוץ לארץ, שגם כרם רבעי לומדים שם מ'גזירה־שוה' "קודש" "קודש". וחלקו על רבינו כמה מגדולי הפוסקים, ומחלקים בין כרם רבעי לנטע רבעי (שאר אילנות, לא גפנים) וסוברים שכרם רבעי נוהג בחוץ לארץ, אבל לא בשאר אילנות. וכן כתבו ה'תוספות' ברכות לה, א. ד"ה ולמאן. 75) רבינו למד דין סוריא, מ'ירושלמי' מעשר שני פ"ה (ר"ן סוף קידושין). 76) מעשר שני פ"ה מ"ב, וכן משמע מגמרא ביצה ה, א. בכרם רבעי של רבי אליעזר, והרי הוא היה אחרי חורבן בית שני. 77) רב אחאי גאון (כסף־משנה). 78) כלומר, רק בכרם ולא בשאר אילנות, ראה מה שכתבנו למעלה בזה. 79) מחללין אותו על שוה פרוטה ושוחק ומטיל לנהר, שאילתות דרב אחאי פרשת קדושים סי' ק. וכן כותב רבינו בהי"ז בארץ ישראל בזמן הזה.

טז. פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית[80] כֻּלָּהּ[81] - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵהֶן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּפָּדוּ. וּבְהִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִתְבָּאֵר מִשְׁפְּטֵי פִּדְיוֹנָן, וְדִין אֲכִילָתָן, וּמֵאֵימָתַי מוֹנִין לְעָרְלָה וְלִרְבָעִי.

80) של כל אילנות ולא רק כרם רבעי (ברכות לה.). 81) אפילו אם חנטו ברביעית ונכנסו לחמישית, אין אוכלים אותם בלא פדיון (רדב"ז).

יז. כֵּיצַד פּוֹדִין פֵּרוֹת נֶטַע רְבָעִי בַּזְּמַן הַזֶּה? אַחַר שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן[82] מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן נֶטַע רְבָעִי. וְאַחַר כָּךְ פּוֹדֶה אֶת כֻּלָּן, וַאֲפִלּוּ בִּפְרוּטָה אַחַת[83], וְאוֹמֵר: הֲרֵי אֵלּוּ פְּדוּיִין בִּפְרוּטָה זוֹ. וּמַשְׁלִיךְ אוֹתָהּ פְּרוּטָה לְיָם הַמֶּלַח[84]. אוֹ מְחַלְּלָן עַל שָׁוֶה פְּרוּטָה מִפֵּרוֹת אֲחֵרוֹת, וְאוֹמֵר: הֲרֵי כָּל הַפֵּרוֹת הָאֵלּוּ מְחֻלָּלִין[85] עַל חִטִּים אֵלּוּ[86] אוֹ עַל שְׂעוֹרִים אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְשׁוֹרֵף אוֹתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּקָּלָה לַאֲחֵרִים[87]. וְאוֹכֵל כָּל הַפֵּרוֹת.

82) שאין פודים במחובר לקרקע כדאיתא בתוספתא (כסף־משנה). 83) שבזמן הזה מותר אפילו לכתחילה לחלל שוה מנה על שוה פרוטה כמו בהקדש (ערכין כט.). 84) כדי שלא ימצאנה אדם ויבוא לידי תקלה. 85) [הראב"ד משיג, שהרי נטע רבעי למדנו ממעשר שני, ואין פודים מעשר שני אלא בכסף. וביותר קשה, שרבינו עצמו אומר בהל' מעשר שני פ"ד ה"ט: אין פודין מעשר שני אלא בכסף. אולם באותו פרק עצמו ה"ב, הוא כותב: וכן אם רצה לחלל על פירות אחרות יעלו וכו' בירושלים, וראה רדב"ז שם שמחלק בין פדיון לחילול, פדיון רק בכסף - וחילול מותר רק על פירות. וראה סיני כרך מה, מאמר פדיון מעשר שני, מאת משה רייך]. 86) אף־על־פי שחיטים הוא אינו מינו, ומעשר שני אין מחללין מין על שאינו מינו, כמו שפסק בפ"ג מהל' מעשר שני, כיון שבזמן שבית־המקדש קיים - בדיעבד אם חיללו מחולל, מחללים בזמן הזה לכתחילה (כמו שכתב הכסף־משנה כאן לתרץ השגת הראב"ד, וכן כתב ביו"ד סי' שלא) (לחם־משנה). 87) ואם תאמר, בכל דבר שהוא משום תקלה - ההלכה היא שקוברים ולא שורפים, ראה עבודה זרה סב, ב. ושנינו במשנה תמורה לד, א: כל הנקברים לא ישרפו, וכן פסק רבינו. ולמה כתב כאן "ושורף אותן"? אולם רבינו למד מגמרא עבודה זרה סב, ב - שבתבואה אין הקבורה מונעת את התקלה, כי המוצא אותה יחשוב שגנבים הטמינוה ויאכלוה (ראה שם).

יח. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁפָּדָה פֵּרוֹת שָׁנָה רְבִיעִית אוֹ חִלְּלָן - אָסוּר לְאָכְלָן עַד שֶׁתִּכָּנֵס שָׁנָה חֲמִישִׁית. וְדָבָר זֶה אֵין לוֹ עִקָּר. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁזּוֹ שִׁגְגַת הוֹרָאָה. וְהַטַּעַם[88]: לְפִי שֶׁכָּתוּב: וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ[89]. וְאֵין עִנְיַן הַכָּתוּב אֶלָּא שֶׁבַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תֹּאכְלוּ פִּרְיוֹ[90] בְּלֹא פִּדְיוֹן, כְּכָל חֵלִין שֶׁבָּעוֹלָם. וְאֵין רָאוּי לָחֹשׁ לְהוֹרָאָה זוֹ.

88) כלומר, טעמם של מקצת הגאונים. 89) ופירשו שהכתוב מדבר בפירות שנה רביעית, ואמרה תורה לאכול אותם בשנה החמישית אחרי שפדאם, ולא ברביעית. 90) פירוש, פירות של השנה החמישית ובלא פדיון, אבל פירות של הרביעית שנפדו - אוכלים אותן גם ברביעית.

יט. הַטֶּבֶל כֵּיצַד? כָּל אֹכֶל שֶׁהוּא חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִמְּנוּ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת - קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ נִקְרָא טֶבֶל, וְאָסוּר לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ. כְּלוֹמַר: לֹא יִנְהֲגוּ בָּהֶן מִנְהַג חֵלִין וַעֲדַיִן קָדָשִׁים שֶׁעֲתִידִין לְהִתָּרֵם לֹא הוּרְמוּ. וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת[91] מִן הַטֶּבֶל קֹדֶם שֶׁיַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[92]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְחַלְּלוּ[93] אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר, וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ולא יחללו את קדשי בני ישראל וגו' והשיאו אותם עון אשמה".

והוא כדרשת הגמרא (סנהדרין פג, א.) "בעתידים לתרום הכתוב מדבר", אבל רש"י בפירושו על התורה (ויקרא כב, טו.) פירש הפסוק "שהוא איסור להאכילו לזרים". ולכאורה צ"ע כיון שאיסור טבל הוא מצד התרומה המעורבת בו, למה דחק רש"י לפרש שהוא איסור להאכיל תרומה לזרים, ולא פירש כהגמרא שמדבר באיסור אכילת טבל, ונקרא "קדשי בני ישראל" מצד חלק התרומה שבו. ויש לומר שלשיטת רש"י בפשוטו של מקרא, יש חילוק בין טבל לתרומה גדולה ומעשר הטבול לתרומת מעשר, כי בפשוטו של מקרא לא מסתבר לומר שרק מצד החיוב להפריש תרומה כבר ישנו בפועל חלק תרומה בטבל, ולכן אי אפשר לפרש הכתוב "ולא יחללו את קדשי בני ישראל" על איסור טבל כי אין כאן קודש. משא"כ לגבי מעשר שכבר נעשית פעולת ההפרשה, הרי בהפרשה זו כבר נכללת גם הפרשת תרומת מעשר, אלא שהיא מעורבת במעשר, ופעולת הלוי היא רק שמברר חלק תרומת מעשר מן המעשר.

ולכן לא מצינו בפשוטו של מקרא חיוב מיתה על אכילת טבל, כי בגמרא סנהדרין (שם) למדו "חילול חילול מתרומה", לחייבו עונש מיתה (או מ"והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם") אבל לפי רש"י לא איירי שם בטבל.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד עמוד 69 הערה 36)

91) משנה, מכות פ"ג מ"א, כחכמים. 92) סנהדרין סג, א. 93) ולומדים "חילול" "חילול" מטמא שאכל תרומה טהורה, שנאמר בו (ויקרא כב, ט) "ומתו בו כי יחללוהו" (רש"י שם).

1 **כ. אֲבָל הָאוֹכֵל מִדָּבָר שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה**
2 **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וַעֲדַיִן לֹא הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ מַעַשְׂרוֹת[94],**
3 **וַאֲפִלּוּ לֹא נִשְׁאַר בּוֹ אֶלָּא מַעְשַׂר עָנִי[95] - הֲרֵי זֶה**
4 **לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל טֶבֶל[96], וְאֵין בּוֹ מִיתָה; שֶׁאֵין עָוֹן**
5 **מִיתָה אֶלָּא בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[97].**

94) כגון שעבר והפריש תרומת מעשר מן הכרי לפני שהפריש מעשר ראשון. 95) אע"פ שאין בו קדושה, ומותר לזרים ונאכל בכל מקום (רש"י). 96) שם טז, ב. להלן בהכ"א מבאר רבינו שהאזהרה לאוכל טבל, למדנו מן הכתוב (דברים יב, יז) לא תוכל לאכול בשעריך, ולהלן הוא אומר הגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו (שם יד, כט), וזהו מעשר עני. וזהו פירושו של הפסוק: לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר שכתוב בו "בשעריך" - בתוכו (רש"י שם) ולפיכך לוקה משום לאו ד"לא תוכל לאכול". 97) שזר חייב על אכילתן מיתה בידי שמים, אבל מעשרות אין בהם מיתה. ואפילו לרבי מאיר האוסר מעשר ראשון לזרים - אין חיוב מיתה על אכילתו, ולמדו זה ביבמות פו, א - ממה שכתוב בתרומה "ומתו בו כי יחללוהו", ודרשו: "בו" ולא במעשר.

6 **כא. אַזְהָרָה לְאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מִמֶּנּוּ**
7 **מַעַשְׂרוֹת - בִּכְלַל שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל[98]**
8 **בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְגוֹמֵר. וּבְהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת**
9 **וּמַעַשְׂרוֹת[99] יִתְבָּאֵר: אֵי זֶה דָּבָר חַיָּב בִּתְרוּמָה**
10 **וּבְמַעַשְׂרוֹת וְאֵי זֶה דָּבָר פָּטוּר, וְאֵי זֶה דָּבָר הוּא**
11 **חַיָּב מִן הַתּוֹרָה וְאֵי זֶהוּ הַחַיָּב מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.**
12 **וְהָאוֹכֵל כְּזַיִת מִטֶּבֶל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם אוֹ מִכִּלְאֵי**
13 **הַכֶּרֶם[100] וְעָרְלָה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ[101] - מַכִּין אוֹתוֹ**
14 **מַכַּת מַרְדּוּת.**

98) ראה מה שכתבנו בהלכה הקודמת. 99) בספר זרעים. 100) בחוץ לארץ - מדברי סופרים, כמ"ש בה"ה. 101) ערלה בחוץ לארץ אסורה - הלכה למשה מסיני, כמבואר בה"י, אבל כיון שאין כאן לאו מפורש בתורה, אינו לוקה מלקות מן התורה אלא מכת מרדות, כדין חצי שיעור. וכן כתב רבינו למעלה בפ"ג ה"ו. ובכמה מקומות אחרים.

15 **כב. הַטֶּבֶל וְהֶחָדָשׁ וְהַהֶקְדֵּשׁ וּסְפִיחֵי שְׁבִיעִית**
16 **וְהַכִּלְאַיִם[102] וְהָעָרְלָה - מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִפֵּרוֹתֵיהֶן[103]**
17 **אֲסוּרִים כְּמוֹתָם[104], וְאֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן[105]. חוּץ מִיַּיִן**
18 **וָשֶׁמֶן שֶׁל עָרְלָה[106] וְיַיִן שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[107], שֶׁלּוֹקִין**
19 **עֲלֵיהֶן כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקִין עַל הַזֵּיתִים וְעַל הָעֲנָבִים שֶׁלָּהֶן.**

102) פירוש, הירק הנזרע בכרם שאסור משום כלאי הכרם. ואין לפרש שהמדובר בכלאי זרעים, שהרי כלאי זרעים מותרים באכילה (ראה פ"א מהל' כלאים ה"ז). 103) כגון: תותים, תאנים ורמונים. 104) חולין קכ, ב. 105) שהוא שלא כדרך אכילתו, ואין לוקין עליו כמ"ש הרב המגיד למעלה בפ"ח הט"ז לדעת רבינו בדין אין לוקין על הנאה. 106) שלמדים ב'גזירה־שוה' "פרי" "פרי" מביכורים, וביכורים מתרומה, ובתרומה כתיב "תירוש ויצהר", תירוש הוא יין, ויצהר הוא שמן, כמבואר שם קכא, א. ו'גזירה־שוה' היא כמפורש בתורה, ולפיכך לוקים על יין ושמן. 107) דקיימא־לן כלאי הכרם לוקה עליהם אפילו שלא כדרך הנאתם. וכן פסק בפט"ו. ולכך לוקין על המשקין היוצאים מהם שאסורים כמותם (לחם־משנה). [אולם נשאר עוד לבאר למה כתב רבינו בתחילת הלכה זו שאין לוקין על משקה היוצא מירקות שנזרעו בכרם כפי שפירשנו שם דבריו, והלא דינם כדין הענבים. והרגיש בזה ה'לחם משנה' עצמו. ונראה שרבינו נוקט כאן שיטתו של אביי בפסחים כד, ב - שמיץ פירות "זיעה בעלמא", כלומר אין בו ממשות האיסור. וראה רש"י תמורה לג, ב - שלמדנו ערלה טעונה שריפה מכלאי הכרם בהיקש. ומכאן אפשר ללמוד כלאי הכרם מערלה לענין מלקות ביין, בלי כל הפלפול של ה'לחם משנה'].

20 **כג. וְיֵשׁ בְּקָדָשִׁים אִסּוּרִין אֲחֵרִים בְּמַאֲכָלוֹת, וְכֻלָּן**
21 **שֶׁל תּוֹרָה הֵן. כְּגוֹן אִסּוּרִין שֶׁיֵּשׁ בַּאֲכִילַת תְּרוּמוֹת**
22 **וּבִכּוּרִים וְחַלָּה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, וְאִסּוּרִין שֶׁיֵּשׁ בְּקָדְשֵׁי**

מִזְּבֵחַ, כְּגוֹן פִּגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא. וְכָל אֶחָד מֵהֶן יִתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

כד. וְשִׁעוּר כָּל אֲכִילָה מֵהֶן - כְּזַיִת, בֵּין לְמַלְקוּת בֵּין לְכָרֵת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ אִסּוּר חָמֵץ בְּפֶסַח וְדִינָיו בְּהִלְכוֹת חָמֵץ וּמַצָּה[108]. אֲבָל אִסּוּר אֲכִילָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - אִסּוּר מִין בִּכְּנֵי עַצְמוֹ[109]; וְכֵן אִסּוּר יוֹצֵא מִגֶּפֶן עַל הַנָּזִיר אֵינוֹ שָׁוֶה בַּכֹּל. וּלְפִיכָךְ[110] יִתְבָּאֵר אִסּוּר כָּל אֶחָד מֵהֶן וְשִׁעוּרוֹ וְדִינָיו בִּמְקוֹמוֹ הָרָאוּי לוֹ.

108) ולפיכך לא נכתבו כאן. 109) שאין שם איסור על המאכל, אלא שביום זה נאסרה אכילה ושתיה בכלל. 110) מפני שישנם הבדלים עקרוניים בין אלה ובין שאר איסורי אכילה.

יום ה' כ"ז תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר יין שנתנסך לעבודה זרה וסתם יינם; וגוי שנגע ביין שלא בכוונה; ודין הלוקח עבדים מהגוי ומלו וטבלו וגר תושב, שנגעו ביין; אם נתערב ביין ישראל מעט דבש ומעט שאור; גוי שדרך וישראל עומד על גביו, וחומץ הגוי; הכשר כלי הגויים אשר לחרש ולעץ ולאבן; בזמן הזה אין לוקחין אלא מאדם שהוחזק בכשרות; והמתארח אצל בעל הבית.

א. יַיִן[2] שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - אָסוּר בַּהֲנָיָה, וְהַשּׁוֹתֶה מִמֶּנּוּ כָּל שֶׁהוּא - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה[3]. וְכֵן הָאוֹכֵל כָּל שֶׁהוּא מִתְּקָרְבַת[4] עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, מִבָּשָׂר אוֹ מִפֵּרוֹת, אֲפִלּוּ מַיִם וָמֶלַח, הָאוֹכֵל מֵהֶן כָּל שֶׁהוּא - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ, יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם, יָקוּמוּ וְגוֹמֵר[5].

~ נקודות משיחות קודש ~

"יין שנתנסך לעבודה־זרה אסור בהניה.... שנאמר "אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם".

לדעת הרמב"ם, ה'חינוך' ועוד, שלא מנו מצות־עשה של ברכת התורה מהפסוק בהאזינו (לב, ג - "כי שם ה' אקרא כו'") כן מנו בנוגע למצוות איסור יין נסך, מהפסוק בפרשת האזינו לב, לח. כי הוא מצות לא־תעשה ואפשר ללומדו משירת האזינו.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ד עמוד 187 הערה 1)

~ נקודות משיחות קודש ~

"האוכל מהן כל שהוא – לוקה".

ידוע הכלל שעצם, כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכולו, והגם ש"מקצתו" ו"כולו" הם שני הפכים, בכל זאת כשמדובר בעצם, הרי כל נקודה ונקודה שבו היא ככולו. כך גם כשאדם פוגע בעניין כללי, גם אם יפגע במשהו קטן ממנו, הרי הוא פוגע בכולו. לכן יש שני אופנים בגדר "משהו". האחד הוא שיכול להיות משהו שהוא חלק ממשהו כי מתחלק ונפרד ממנו ונעשה מציאות חדשה, והאחר הוא שבכל חלק הכי קטן ישנו המציאות של ה"משהו".

כך גם באיסורי הנאה מעבודה־זרה שכל חלק וחלק ממנה אסור מאותה סיבה שאסור הכל, ולכן גם "האוכל ממנו כל שהוא - לוקה".

(על־פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 155)

2) ניסוך יין הוא אחת מארבע עבודות של עבודה זרה שחייבין עליהן סקילה אפילו אם אין דרך עבודתו של אותו אליל בכך. 3) שתי מלקות, אחת משום לא תביא תועבה אל ביתך ואחת משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. ואף על פי שכתב כאן סתם "לוקה" נתכוין לשתי מלקות. 4) מה שמקריבים לעבודה זרה. 5) ומה שהביא כאן פסוק זה, הרי זה רק כדי ללמוד ממנו שיין נסך דינו כזבח.

ב. יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ - כְּזֶבַח שֶׁקָּרַב לָהּ. וְכֵיוָן שֶׁאִסּוּר זֶה מִשּׁוּם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הוּא - אֵין לוֹ שִׁעוּר[6], שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים: וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם[7].

6) טעם למה שאמר בהלכה הקודמת, שלוקה אפילו בכל שהוא ואין צריך שיעור. 7) בעיר הנידחת שהיא גם כן מעין עבודה זרה.

ג. יֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין אִם נִתְנַסֵּךְ אוֹ לֹא נִתְנַסֵּךְ, וְהוּא הַנִּקְרָא סְתָם יֵינָם[8] - אָסוּר בַּהֲנָאָה כְּמוֹ יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ[9]. וְדָבָר זֶה מִגְּזֵרוֹת סוֹפְרִים הוּא[10]. וְהַשּׁוֹתֶה מִסְּתָם יֵינָם רְבִיעִית[11] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

8) ודניאל פירש ממנו שנאמר: "אשר לא יתגאל בפתבג המלך וביין משתיו". 9) משום חומרת איסור עבודה זרה עשאוהו חכמים כיין נסך גמור שנתנסך לעבודה זרה שאסור מן התורה. 10) גזרו החכמים על יינם של גויים משום בנותיהם. פירוש: שתיית יין מביא לקירוב לבבות ויביא לחיתון עם בנותיהם. והיא אחת משמונה עשר גזירות שגזרו בעליית חנניא בן גוריון: וגזרו מתחילה על השתייה בלבד, אבל בית דין שלאחריהם ראו שהגויים מרבים בניסוך וגזרו איסור הנאה אף בסתם יינם. 11) אבל השותה פחות מרביעית אינו לוקה מכת מרדות ואף על פי שעל יין נסך ממש לוקה בכל שהוא וסתם יינם עשו חכמים כיין נסך, לא החמירו חכמים לעניין שיעורו, מפני שלא נאסר משום עבודה זרה אלא משום חשש חיתון.

ד. וְכָל יַיִן שֶׁיִּגַּע[12] בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי זֶה אָסוּר[13], שֶׁמָּא נִסֵּךְ אוֹתוֹ[14]; שֶׁמַּחֲשֶׁבֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[15]. הָא לָמַדְתָּ[16], שֶׁיַּיִן יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַע בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - דִּינוֹ כְּסְתָם יֵינָם שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה.

12) נגיעה משמעותה שכשוך. 13) בגמרא אמרו, רבא

שהתיר בהנאה חזר בו. 14) אם נגע בו בכוונה וידע שזהו יין. 15) אפילו שלא בפני עבודה זרה. 16) שלא יין של גוי בלבד אסור אלא אפילו יין של ישראל שנגע בו גוי ואין הישראל יכול לומר לו אין בכוחך לאסור ייני שלא בהסכמתי. ולפיכך חוששים שמא נסך ודינו כסתם יינם.

1 **ה. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּגַע בְּיַיִן שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה[17],**
2 **וְכֵן תִּינוֹק[18] עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּגַע בְּיַיִן - אָסוּר**
3 **בִּשְׁתִיָּה[19] וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה[20]. הַלּוֹקֵחַ עֲבָדִים מִן הָעוֹבְדֵי**
4 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וּמָלוּ וְטָבְלוּ - מִיָּד אֵין מְנַסְּכִין, וְיַיִן**
5 **שֶׁנָּגְעוּ בּוֹ מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נָהֲגוּ**
6 **בְּדָתֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא פָּסְקָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִפִּיהֶם[21].**

17) שלא כיוון לנגוע ביין ונגע במקרה. או שהושיט ידו לחבית וחשב שיש בה שמן ונמצא יין. 18) לא תינוק ממש אלא כל שאינו יודע בטיב עבודה זרה ומשמשיה, דינו כך. 19) והטעם משום הרחקת עבירה כמבואר בגמרא: "לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב" (לנזיר אומרים: לך מסביב לכרם ואל הכרם לא תקרב) להרחיקו מן העבירה, שהנזיר אסור ביין. 20) ודאי לא נתנסך כיון שהיה שלא בכוונה. 21) כרב, ולא כשמואל שאומר עושן יין נסך עד שתשקע [=תישכח] עבודה זרה מפיהם. וטעמו של דבר מכיוון שמלו וטבלו ודאי לא ניסכו לשם עבודה זרה.

7 **ו. בְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת הָעוֹבְדוֹת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ**
8 **בִּרְשׁוּת יִשְׂרָאֵל וּמָלוּ וַעֲדַיִן לֹא טָבְלוּ[22] - הַגְּדוֹלִים**
9 **אוֹסְרִין הַיַּיִן כְּשֶׁיִּגְּעוּ בּוֹ, וְהַקְּטַנִּים אֵינָן אוֹסְרִין[23].**

22) אבל אם לא מלו ולא טבלו אפילו קטנים אוסרים במגעם לשתייה כדין גוי קטן. 23) דווקא בני שפחות שמלו ולא טבלו שגדלו ברשות ישראל, קטנים אינם אוסרים, אבל הלוקח עבד מן הגוי ומלו ולא טבלו אפילו קטנים עושים יין נסך לאסור בשתייה כשאר גוי קטן.

10 **ז. גֵּר תּוֹשָׁב, וְהוּא שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁבַע מִצְוֹת כְּמוֹ**
11 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[24] - יֵינוֹ אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה[25].**
12 **וּמְיַחֲדִין אֶצְלוֹ יַיִן[26], וְאֵין מַפְקִידִין אֶצְלוֹ יַיִן[27]. וְכֵן**
13 **כָּל גּוֹי שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּגוֹן**
14 **אֵלּוּ הַיִּשְׁמְעֵאלִים[28] - יֵינָן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר**
15 **בַּהֲנָיָה. וְכֵן הוֹרוּ כָּל הַגְּאוֹנִים. אֲבָל אוֹתָם הָעוֹבְדִים**
16 **עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - סְתַם יֵינָם אָסוּר בַּהֲנָיָה.**

24) "אי זה הוא גר תושב? זה גוי שקיבל עליו שלא יעבוד עבודה זרה עם שאר המצוות שנצטוו בני נח". 25) והטעם שגזירה ראשונה על יין גויים משום בנותיהם, בשתייה בלבד אסרו וגזירה זו כוללת גם גר תושב. אבל איסור הנאה בסתם יינם שגזרו בית דין שלאחריהם משום חשש ניסוך, לא גזרו אלא בעובד עבודה זרה בלבד. 26) מניח בחנותם זמן מה עד שילך כדי מיל בערך. והטעם, כיון שאינו עובד עבודה זרה, אינו נוגע ביין ולא ינסך וגם לא יניח לגוי אחר לנגוע ולנסך, שהרי אין לו כל הנאה בזה. 27) בביתו לזמן מרובה, שמא יחליף יין זה ביינו, ויינו אסור בשתייה. אבל בזמן מועט אין חוששים לחילוף. 28) ומה שכתב רבינו בתחילת הלכה זו "שקיבל עליו שבע מצוות" ומשמע מדבריו שאם קיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה בלבד אסור בהנאה, זה נאמר רק בגר תושב בן אומה עובדת עבודה זרה, אבל אם כל אומתו אינה עובדת עבודה זרה, אינו אסור במגעו בהנאה וגם לא צריך קבלה בפני שלושה חברים.

17 **ח. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיָן זֶה[29] שֶׁהַיַּיִן אָסוּר, אִם**
18 **הָיָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנֶּאֱסַר הַיַּיִן בִּגְלָלוֹ**
19 **עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - הֲרֵי הוּא אָסוּר**
20 **בַּהֲנָיָה; וְאִם אֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת -**
21 **הֲרֵי הוּא אָסוּר בִּשְׁתִיָּה בִּלְבַד. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר**
22 **נָכְרִי סְתָם - הֲרֵי זֶה עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.**

29) בעניין ניסוך היין.

23 **ט. אֵין מִתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶלָּא יַיִן**
24 **שֶׁרָאוּי לְהַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וּמִפְּנֵי זֶה, כְּשֶׁגָּזְרוּ**
25 **עַל סְתַם יֵינָם וְגָזְרוּ עַל כָּל יַיִן שֶׁיִּגַּע בּוֹ שֶׁיִּהְיֶה אָסוּר**
26 **בַּהֲנָיָה - לֹא גָזְרוּ אֶלָּא עַל הַיַּיִן הָרָאוּי לְהִתְנַסֵּךְ.**
27 **לְפִיכָךְ, יַיִן מְבֻשָּׁל[30] שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַע בּוֹ הָעוֹבֵד**
28 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵינוֹ אָסוּר. וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹתוֹ עִם**
29 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[31] בְּכוֹס אֶחָד. אֲבָל יַיִן מָזוּג[32]**
30 **וְיַיִן שֶׁהִתְחִיל לְהַחְמִיץ וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּשְׁתֶּה[33], אִם נָגַע בּוֹ**
31 **- נֶאֱסָר.**

30) מאימתי נקרא מבושל? משהרתיח על גבי האש. 31) וכתב הרא"ש: הדבר תמוה כיון שגזרו על יינם בשתייה משום בנותיהם וכי משום שהרתיחו לא שייך לגזור בזה? ואפשר לפי שהמבושל אינו מצוי כל כך ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים. [=ואולי אפשר לומר שיין מבושל אינו גורם לקירוב לבבות.] 32) במים, אם יש בו טעם ומראה יין. 33) שלושה ימים הראשונים יש בו משום יין נסך, שכל שלושה ימים הראשונים עדיין טעמו טעם יין.

32 **י. הוֹרוּ גְּאוֹנֵי הַמַּעֲרָב, שֶׁאִם נִתְעָרֵב בְּיֵין יִשְׂרָאֵל**
33 **מְעַט דְּבַשׁ אוֹ מְעַט שְׂאוֹר, הוֹאִיל וְאֵינוֹ רָאוּי**
34 **לַמִּזְבֵּחַ[34] - הֲרֵי הוּא כִּמְבֻשָּׁל אוֹ כְּשֵׁכָר[35], וְאֵינוֹ**
35 **מִתְנַסֵּךְ, וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹתוֹ עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת.**

34) הרמב"ן, הרא"ש והר"ן חולקים על רבינו ואוסרים, ונימוקם, שהרי הגויים מקריבים פירות לעבודה זרה שאסורים להקרבה על גבי המזבח, גם יין מזוג פסול למזבח ויש בו משום יין נסך. 35) סתם שכר בתלמוד הוא מתמרים או משעורים ואין דרכם לנסכו לעבודה זרה, שלא אסרו שכר של גויים, אלא משום שחוששים שמא שתה ממנו נחש, וגויים אינם מקפידים לכסות, אבל לא אסרוהו משום בנותיהם או משום גזירת יין נסך, ולפיכך אם ידוע שלא נתגלה או במקומות שאין נחשים מצויים מותר לשתותו.

36 **יא. מֵאֵימָתַי יֵאָסֵר יֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת?**

מִשֶּׁיִּדְרֹךְ וְיִמָּשֵׁךְ הַיַּיִן[36]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָרַד לַבּוֹר,
אֶלָּא עֲדַיִן הוּא בַּגַּת - הֲרֵי זֶה אָסוּר. לְפִיכָךְ אֵין
דּוֹרְכִין עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בַּגַּת, שֶׁמָּא יִגַּע בְּיָדוֹ[37]
וְיַנִּיחֶנָּה. וַאֲפִלּוּ הָיָה כָּפוּת[38]. וְאֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ גַּת
דְּרוּכָה[39], וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הַיַּיִן מְעֹרָב עִם
הַחַרְצַנִּים וְזַגִּין וְלֹא יָרַד לַבּוֹר.

36) מימרא של רב הונא: ופירש רש"י הגת עשוייה כמדרון ומשעה שהיוצא מן הענבים נמשך מצד העליון לצד התחתון נקרא יין ונגיעת גוי אוסרתו ואף על פי שעדיין הוא בגת. ורבינו תם מפרש משהתחיל היין לקלח מן הגת אל הבור, וקודם לכן הם ענבים דרוכים ולא יין ולפיכך אינם נעשים יין נסך. 37) משמע שאם ניסך ברגלו שהוא דורך בה אינו יין נסך שכלל בידינו ניסוך ברגל אינו נקרא ניסוך... ומותר בהנאה, אבל בשתייה אסור. [=והטור סימן קכג נוקט שיטה אחרת לגמרי, ודעתו שניסוך ברגל אסור בהנאה וכאן מותר בהנאה מפני שהגוי טרוד בדריכה ואינו מנסך, אבל נגיעה ברגל שלא אגב דריכה אוסרת כמו ביד]. 38) ידיו קשורות שגוזרים כפות משום אינו כפות ואסור אפילו בהנאה. 39) והיין מושך מחלק העליון לתחתון.

יב. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁדָּרַךְ הַיַּיִן וְלֹא נָגַע בּוֹ,
וַהֲרֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּיו[40], וְיִשְׂרָאֵל[41] הוּא שֶׁכִּנְּסוֹ
בֶּחָבִית - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה.

40) ומשמרו שלא יגע בידו. 41) לבדו.

יג. הַחֹמֶץ שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אָסוּר
בַּהֲנָיָה, מִפְּנֵי שֶׁנַּעֲשָׂה יֵין נֶסֶךְ קֹדֶם שֶׁיַּחְמִיץ. עוֹבֵד
כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהָיָה דּוֹרֵס עֲנָבִים בְּחָבִית, אַף עַל
פִּי שֶׁהַיַּיִן צָף עַל גַּבֵּי יָדָיו - אֵין חוֹשְׁשִׁין מִשּׁוּם יֵין
נֶסֶךְ. הָיָה אוֹכֵל מִן הַסַּלִּים[42] וְהוֹתִיר כִּסְאָה וְכִסְאָתַיִם
וּזְרָקָן בַּגַּת, אַף עַל פִּי שֶׁהַיַّין מִגִּתּוֹ[43] עַל הָעֲנָבִים -
אֵין עוֹשֶׂה יֵין נֶסֶךְ[44].

42) שהביאו ענבים לגת. 43) בדפוס רומי ר"מ וכן בתוספתא שם: מנתז. וכן נכון. 44) תוספתא שם: גוי שהיה מעלה ענבים בסלים ובדרדורין לגת אף על פי שניפצן לגת והיין מנתז על גבי ענבים מותר שאין דרכם מנסכין כן.

יד. הַחַרְצַנִּים וְהַזַּגִּין שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת -
אֲסוּרִים[45] כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[46]; וּלְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר
חֹדֶשׁ - כְּבָר יָבְשׁוּ וְלֹא נִשְׁאֲרָה בָהֶן לַחְלוּחִית,
וּמֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. וְכֵן שְׁמָרִים שֶׁל יַיִן שֶׁיָּבְשׁוּ לְאַחַר
שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - מֻתָּרִין; שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר בָּהֶן רֵיחַ
יַיִן, וַהֲרֵי הֵן כְּעָפָר וְכַאֲדָמָה[47].

45) אפילו בהנאה. 46) שהם לחים, כחכמים, שאמרו לחים אסורים, יבשים מותרים. ופירשו בגמרא: לחים - כל י"ב חודש, יבשים - לאחר י"ב חודש. 47) משמע אפילו לא נתן עליהם מים מותרים ולא כדעת רבינו תם.

טו. נֹאדוֹת הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְקַנְקַנֵּיהֶן
שֶׁהִכְנִיסוּ בָּהֶן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יֵינָם - אָסוּר
לִתֵּן לְתוֹכָן יַיִן עַד שֶׁיְּיַשְּׁנָן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[48]; אוֹ
עַד שֶׁיַּחֲזִירֶן לְאוּר[49] עַד שֶׁיִּתְרַפֵּה הַזֶּפֶת[50] שֶׁעֲלֵיהֶן אוֹ
שֶׁיְּחַמְּמוּ[51]; אוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן לְתוֹכָן מַיִם שְׁלִשָׁה יָמִים
מֵעֵת לְעֵת[52], וּמְעָרֶה הַמַּיִם וּמַחֲלִיף מַיִם אֲחֵרִים כָּל
מֵעֵת לְעֵת שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בִּשְׁלִשֶׁת הַיָּמִים. בֵּין שֶׁהָיוּ
הַכֵּלִים שֶׁלָּהֶן בֵּין שֶׁהָיוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשָׁאֲלוּ אוֹתָן
וְהִכְנִיסוּ בָּהֶן יֵינָם. וְאִם נָתַן לְתוֹכָם יַיִן[53] קֹדֶם
שֶׁיְּטַהֵר אוֹתָן - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה.

48) ואז יוצא ריח היין מהם ומתנדף. 49) שהחזירן לכבשן האש. 50) שבפנים וזהו סימן שנתלבנו הכלים. 51) אם אין הכלים מזופתים אבל הוחמו בשיעור כזה, שאילו היו מזופתים היה הזפת מתרפה. 52) שהמים יהיו בכלים שלושה ימים מעת לעת. 53) מלשון רבינו נראה שאפילו נתן בהם רק לזמן קצר גם כן אסור.

טז. וּמֻתָּר לִתֵּן לְתוֹכָן שֵׁכָר[54] אוֹ צִיר[55] אוֹ מוּרְיָס[56]
מִיָּד[57], וְאֵין צָרִיךְ לִכְלוּם. וּמֻתָּר לִתֵּן הַיַּיִן לְתוֹכָן
אַחַר שֶׁנּוֹתֵן הַצִּיר אוֹ הַמּוּרְיָס[58], שֶׁהַמֶּלַח שׁוֹרְפָן.

54) כי השכר מבטל טעמו של היין. 55) המתמצה מדגים שנמלחו. 56) שומן של דגים. 57) ואף על פי שלא מילאוהו מים, מפני שהם שורפין את היין הנבלע בכלים ומכלין אותו. 58) ואין צריך הכשר קודם נתינת היין, מפני שהמלח שבציר ובמורייס שורף את היין שהיה מובלע בכלים, אבל אם נתן שכר טעון הכשר אם רצה לתת בו יין, שהשכר רק מבטל טעם היין אבל אינו מכלהו.

יז. הַלּוֹקֵחַ כֵּלִים חֲדָשִׁים שֶׁאֵינָם מְזֻפָּתִים מִן הָעוֹבְדֵי
כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - נוֹתֵן לְתוֹכָן יַיִן מִיָּד[59], וְאֵינוֹ
חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא נָתְנוּ בָהֶן יֵין נֶסֶךְ. וְאִם הָיוּ מְזֻפָּתִין -
מִדִּיחָן[60], וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן חֲדָשִׁים[61]. וְכֵן כְּלֵי שֶׁנָּתְנוּ
בּוֹ יֵין נֶסֶךְ וְאֵין מַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם[62], כְּגוֹן כְּלֵי שֶׁחוֹשֵׁשׁ
בּוֹ[63] אוֹ הַמַּשְׁפֵּךְ וְכַיּוֹצֵא בָהּ - מְשַׁכְשְׁכוֹ[64] בְּמַיִם
וְדַיּוֹ.

59) ואין צריכים הדחה. 60) ואין צריך עירוי מים שלוש פעמים, כיוון שהגוי לא הכניס לתוכם יין לקיום, כי אחרת לא היו נראים הכלים כחדשים, מספיקה הדחה לבדה. 61) כלומר, נראים כחדשים. 62) הגוי אינו מכניס בהם יין על מנת לשהותו בהם זמן רב. 63) כלי שדולים [=שואבים] בו מן הבור. 64) למרות שהם ישנים, מספיק שכשוך.

יח. וְכֵן כּוֹס שֶׁל חֶרֶס שֶׁשָּׁתָה בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים
וּמַזָּלוֹת - אָסוּר לִשְׁתּוֹת בּוֹ. הֶדִּיחוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה
וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית - מֻתָּר, שֶׁכְּבָר הָלְכוּ צַחְצוּחֵי הַיַּיִן
שֶׁבּוֹ[65]. וְהוּא שֶׁהָיָה מְצֻפֶּה בְּאָבָר[66], כְּדֶרֶךְ
שֶׁהַיּוֹצְרִין[67] עוֹשִׂין, אוֹ שֶׁהָיָה מְזֻפָּת[68]; אֲבָל שֶׁל
חֶרֶס[69] - צָרִיךְ הֲדָחָה[70].

65) אבל בפעם ראשונה ושנייה נשארו עוד טיפות זעירות של יין. 66) בבדיל. 67) עושי כלי חרס. 68) ובכלים

ישנים, צריכים שלוש הדחות. 69) בלא ציפוי ואינו מזופת. 70) פעם אחת בלבד. שיותר בולע מצופה באבר או מזופת מאינו מצופה באבר, והמדובר כשאין הציפוי חלק כל כך, אבל כאשר הוא חלק לגמרי בולע פחות מחרס ונקרא "שוע" שיתבאר דינו בהלכה יט.

יט. כְּלֵי חֶרֶס הַשּׁוּעִים[71] בְּאָבָר שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן בְּיֵין נֶסֶךְ: אִם הָיוּ לְבָנִים אוֹ אֲדֻמִּים[72] אוֹ שְׁחוֹרִים - מֻתָּרִין[73]; וְאִם הָיוּ יְרַקִּין - אֲסוּרִין[74], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בּוֹלְעִים. וְאִם יֵשׁ בָּהֶם מָקוֹם מְגֻלֶּה שֶׁל חֶרֶס[75], בֵּין לְבָנִים בֵּין יְרַקִּים - אֲסוּרִים[76], מִפְּנֵי שֶׁהֵם בּוֹלְעִין. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין הַדָּבָר אֶלָּא בְּשֶׁכְּנִסוֹ בָּהֶם לְקִיּוּם[77]; אֲבָל לֹא כִּנְסוֹ בָּהֶם לְקִיּוּם - מִדִּיחָן וּמַתִּירִין וַאֲפִלּוּ הֵם שֶׁל חֶרֶס[78].

71) חלקים ומצופים יפה. 72) בגמרא נזכר רק לבנים ושחורים. 73) בהדחה בלבד. 74) "משום דמיצריף". [פירש רש"י, שיש בהם תערובת קרקע של מחפורת צריף, היינו נתר שבולע הרבה. ומשמע מדבריו, שאפילו הגעלה ברותחים אינה מועילה. ... ומכל שכן שמילוי ועירוי או יישון אינם מועילים. אולם רבינו כאן בדין "מקום מגולה" כלל ביחד ירוקים ולבנים ומשמע שמשווה דינם, ולבנים בוודאי שמועיל בהם עירוי ויישון. 75) היינו שיש בקעים וסדקים בציפוי. 76) ואפילו כמה הדחות אינן מועילות וצריכים מילוי ועירוי ג' מעת לעת או יישון. 77) כלומר, בכלים העשויים להכניס בהם לקיום. ... כל דבר שמכניסו לקיום אפילו לפי שעה גזרו בו חכמים. ולבנים ושחורים שאין בהם מקום מגולה אפילו במכניסם לקיום מותרים בשכשוך בעלמא שהם ככלי מתכות מפני שהם מצופים באבר, ומדבריו למדנו שכלי מתכות אפילו במכניס לקיום אין צריך מילוי ועירוי אלא בהדחה בעלמא די. 78) פירוש: אף על פי שהם של חרס.

כ. גַּת שֶׁל אֶבֶן וְשֶׁל עֵץ שֶׁדָּרַךְ בָּהֶן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[79], אוֹ גַּת שֶׁל אֶבֶן שֶׁזִּפְּתָהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[80] אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא דָרַךְ בָּהּ - מִדִּיחָן[81] בְּמַיִם וּבְאֵפֶר פְּעָמִים[82] וְדוֹרֵךְ בָּהֶן. וְאִם הָיְתָה בָּהֶם לַחְלוּחִית - מַקְדִּים הָאֵפֶר[83] לַמַּיִם; וְאִם לַאו - מַקְדִּים הַמַּיִם[84].

79) ואינם זפותים. 80) ודרך לשים בגת מעט יין כדי להעביר את ריח העשן של הזפת. 81) כדי להעביר צחצוחי היין שעל הזפת. ודווקא גת של אבן שזפתה די בהדחה, אבל גת של עץ אם זפתה אף על פי שלא דרך בה צריך לקלוף את הזפת, מפני שנבלע בה הרבה יין. 82) כלומר, שתי פעמים מים ושתי פעמים אפר. 83) היינו, נותן אפר ומים אפר ומים. 84) נותן מים ואפר מים ואפר.

כא. גַּת שֶׁל אֶבֶן מְזֻפֶּפֶת[85] שֶׁדָּרַךְ בָּהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אוֹ גַּת שֶׁל עֵץ זְפוּתָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא דָרַךְ בָּהּ - צָרִיךְ לִקְלֹף[86] אֶת הַזֶּפֶת. וְאִם יִשְׁנָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ אוֹ נָתַן בָּהּ מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת - אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְלֹף. לֹא תִּהְיֶה הַגַּת חֲמוּרָה[87] יָתֵר מִן הַקַּנְקַנִּים. לֹא נֶאֱמַר יִקְלֹף אֶלָּא לְהַתִּירָהּ מִיָּד[88].

85) שאפילו גת של אבן בולעת הרבה אם דרך בה הגוי. 86) אפילו בגת של עץ. 87) שהרי בגת אין מעכבים את היין כל כך כמו בקנקנים. 88) בלי יישון ועירוי.

כב. גַּת שֶׁל חֶרֶס[89], אַף עַל פִּי שֶׁקָּלַף אֶת הַזֶּפֶת - אָסוּר לִדְרֹךְ בָּהּ מִיָּד, עַד שֶׁיֶּחֱם אוֹתָהּ בָּאֵשׁ עַד שֶׁיִּרְפֶּה הַזֶּפֶת[90]. וְאִם יִשְׁנָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ אוֹ נָתַן בָּהּ מַיִם שְׁלֹשָׁה יָמִים - מֻתֶּרֶת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

89) במשנה שם: ושל חרס אף על פי שקלף את הזפת הרי זו אסורה. והקליפה אינה מתירה אותה. 90) הראב"ד תמה הלא המדובר בקלף ואין כאן זפת? אבל רבינו דייק בלשונו וכתב "עד שייחם אותה באש עד שירפה" וכוונתו עד שיתחמם כדי שיתרפה הזפת אילו היה נמצא שם.

כג. מְשַׁמֶּרֶת[91] שֶׁל יַיִן שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת: אִם הָיְתָה שֶׁל שֵׁעָר[92] - מִדִּיחָהּ[93] וּמְשַׁמֵּר בָּהּ; וְאִם הָיְתָה שֶׁל צֶמֶר[94] - מִדִּיחָהּ בְּמַיִם וּבְאֵפֶר[95] אַרְבַּע פְּעָמִים, וּמַנִּיחָהּ עַד שֶׁתִּנָּגֵב וּמְשַׁמֵּר בָּהּ; וְאִם הָיְתָה שֶׁל שֵׁשׁ[96] - מְיַשְּׁנָהּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם יֵשׁ בָּהֶן קְשָׁרִים - מַתִּירָן[97]. וְכֵן כְּלֵי חֶלֶף[98] וְהוּצִים[99] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִכְּפִיפוֹת[100] שֶׁדּוֹרְכִין בָּהֶן יַיִן: אִם הָיוּ תְּפוּרִין בַּחֲבָלִים - מִדִּיחָן; וְאִם הָיוּ אֲחוּזוֹת זוֹ בָּזוֹ בְּסִבּוּךְ קָשֶׁה - מִדִּיחָן בְּאֵפֶר[101] וּבְמַיִם אַרְבַּע פְּעָמִים, וּמְנַגְּבָן וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן; וְאִם הָיוּ תְּפוּרוֹת בְּפִשְׁתָּן - מְיַשְּׁנָן שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם יֵשׁ בָּהֶן קְשָׁרִים - מַתִּירָן[102].

91) מסננת. 92) משמע כל מיני שער, ורש"י פירש שער אדם. 93) שהשער אינו בולע כלל. 94) בולע קצת. 95) היינו ניגוב. 96) של פשתן. 97) ואחר כך מנגבן שהיין נבלע בקשרים. 98) מין צמח. 99) סיבים הנכרכים סביב הדקלים. 100) סלים קלועים. 101) מנגבן שהיין מתעכב יותר. 102) ואחר כך מנגבן.

כד. כְּלֵי הַגַּת שֶׁדָּרַךְ בָּהֶן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יֵין נֶסֶךְ, כֵּיצַד מְטַהֲרִין אוֹתָן כְּדֵי שֶׁיִּדְרֹךְ בָּהֶן הַיִּשְׂרָאֵל? הַדַּפִּין[103] וְהָעֲדָשִׁים וְהַלּוּלָבִין[104] - מִדִּיחָן[105]. הָעַקָּלִין[106]: שֶׁל נְסָרִין וְשֶׁל בִּצְבּוּץ[107] - מְנַגְּבָן; שֶׁל שִׁיפָּה[108] וְשֶׁל גֶּמִי - מְיַשְּׁנָן שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם רָצָה לְטַהֲרָן מִיָּד - מַגְעִילָן בְּרוֹתְחִין, אוֹ חוֹלְטָן בְּמֵי זֵיתִים[109], אוֹ מַנִּיחָן תַּחַת צִנּוֹר שֶׁמֵּימָיו מְקַלְּחִין[110] אוֹ בְּמַעְיָן שֶׁמֵּימָיו רוֹדְפִין[111] שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת[112], וְאַחַר כָּךְ יֶחֱרוּ[113].

103) כעין דלת שנותנים על הענבים. 104) מטאטא שמאספים בו את הענבים המתפזרים, או שמנקים בו את הגת. 105) במים. 106) שקושרים בהם את הקף סביב הזיתים שלא יתפזרו בשעת הדריכה. וכנראה גם בגת השתמשו בכלי כזה שלא יתפזרו הענבים מכובד הקורה. 107) קנבוס שבולע יותר. 108) מין עשב הגדל במים.

109) דרך לבשל זיתים להיות רכים להוציא שומנם. 110) בזרם חזק בלתי פוסק. 111) שוטפים. 112) עונה, יום או לילה בתקופת תשרי וניסן שהיום והלילה שווים, והעיקר שישהו במים שתים עשרה שעות. 113) שקילוח המים ורדיפתם במשך י"ב שעות מבטל ומפליט את היין.

1 **כה. בִּזְמַן שֶׁהָיְתָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ לְיִשְׂרָאֵל - הָיוּ**
2 **לוֹקְחִין הַיַּיִן מִכָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ,**
3 **וּבְחוּצָה לָאָרֶץ לֹא הָיוּ לוֹקְחִין אֶלָּא מֵאָדָם שֶׁהֶחְזַק**
4 **בְּכַשְׁרוּת; וּבַזְּמַן הַזֶּה - אֵין לוֹקְחִין יַיִן בְּכָל מָקוֹם**
5 **אֶלָּא מֵאָדָם שֶׁהֶחְזַק בְּכַשְׁרוּת. וְכֵן הַבָּשָׂר וְהַגְּבִינָה**
6 **וַחֲתִיכַת דָּג שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

7 **כו. הַמִּתְאָרֵחַ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן,**
8 **וְהֵבִיא לוֹ יַיִן אוֹ בָּשָׂר אוֹ גְּבִינָה וַחֲתִיכַת דָּג - הֲרֵי**
9 **זֶה מֻתָּר[114], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִשְׁאֹל עָלָיו, אַף עַל פִּי**
10 **שֶׁאֵינוֹ מַכִּירוֹ, אֶלָּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יְהוּדִי בִּלְבַד. וְאִם**
11 **הֶחְזַק שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר וְלֹא מְדַקְדֵּק בִּדְבָרִים אֵלּוּ - אָסוּר**
12 **לְהִתְאָרֵחַ אֶצְלוֹ. וְאִם עָבַר וְנִתְאָרַח אֶצְלוֹ - אֵינוֹ**
13 **אוֹכֵל בָּשָׂר וְלֹא שׁוֹתֶה יַיִן עַל פִּיו עַד שֶׁיָּעִיד לוֹ אָדָם**
14 **כָּשֵׁר עֲלֵיהֶם.**

114) שסתמו אוכל כשר ונותן לו ממה שהוא אוכל. אבל אין לוקחים דברים אלו בחוץ לארץ ובארץ ישראל בזמן הזה אלא ממי שהוחזק בכשרות, מפני שעמי הארץ אינם מקפידים על לפני עיוור לא תיתן מכשול ושמא קנה מהגוי ומוכרם לישראל ואינו מקפיד על מה שהישראל יאכל דבר איסור.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר כיצד היא הנגיעה, שאוסר בה הגוי היין; וניצוק אי הוי חיבור; המניח יינו בקרון או בספינה ונכנס לעיר לעשות צרכיו; היה שוהה עם הגוי ושמע קול תפלה ויצא; גדוד שנכנס למדינה דרך שלום או מלחמה; חבית שצפה בנהר כנגד עיר שרובה ישראל.

15 **א. כֵּיצַד הִיא הַנְּגִיעָה שֶׁאוֹסֵר בָּהּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
16 **וּמַזָּלוֹת[2] הַיַּיִן? הוּא שֶׁיִּגַּע בַּיַּיִן עַצְמוֹ[3], בֵּין בְּיָדוֹ בֵּין**
17 **בִּשְׁאָר אֵיבָרָיו שֶׁדַּרְכָּן לְנַסֵּךְ[4] בָּהֶן, וִישַׁכְשֵׁךְ[5]. אֲבָל**
18 **אִם פָּשַׁט יָדוֹ לֶחָבִית[6], וְתָפְסוּ אֶת יָדוֹ קֹדֶם שֶׁיּוֹצִיאָהּ**
19 **וְלֹא יְנִידָהּ, וּפָתְחוּ הֶחָבִית מִלְּמַטָּה עַד שֶׁיָּצָא הַיַּיִן**
20 **וְיָרַד לְמַטָּה מִיָּדוֹ - לֹא נֶאֱסַר[7] הַיַּיִן. וְכֵן אִם אָחַז**
21 **כְּלִי פָּתוּחַ שֶׁל יַיִן וְשִׁכְשְׁכוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגְבִּיהַּ[8]**
22 **הַכְּלִי וְלֹא נָגַע בַּיַּיִן - נֶאֱסַר הַיַּיִן[9].**

2) אפילו בהנאה. 3) אבל אם נגע בנוד שיש בו יין, ופי הנוד סתום ואפילו אינו מלא והניע דפנותיו זה לזה והיין התנדנד על ידי ההנעה מותר. 4) אבל ברגל אין דרך ניסוך בכך, ואם נגע גוי ביין ברגלו אין היין נאסר, כמו שנתבאר למעלה בפרק יא, הלכה יא. 5) וינדנד ויניע היין בחוזק, אבל נגיעה בלא שכשוך, ואפילו נענוע קל הבא על ידי הכנסת היד בלבד - אינם אוסרים בהנאה, אבל בשתיה אסור. 6) עבודה זרה נט: מעשה שהיה. 7) בהנאה, אבל בשתיה אסור, כמו שנתבאר למעלה. 8) שהגבהה לא מעלה ולא מורידה, בין לאיסור ובין להיתר, והעיקר נדנוד היין ופי הכלי פתוח. רבינו למד דין זה מגמרא שם ס. בדין גוי הנושא נאד יין, והתיר רב אשי מפני שאין דרך ניסוך בכך, ופירש רבינו שהמדובר בנאד סגור ואין דרך ניסוך בכלי סגור, ומכאן שבכלי פתוח דרך ניסוך בשכשוך. 9) והרשב"א בתורת הבית חולק, וסובר שאין דרך ניסוך בכך לנסך בהנעת כלי בין פתוח בין סתום, אלא על ידי שכשוך גופו של יין באחד מאבריו, שדרכם לנסך בהם או על ידי דבר אחר. וכן כתב הטור ביורה־דעה סימן קכה בשם הרא"ש.

23 **ב. נָטַל כְּלִי שֶׁל יַיִן[10] וְהִגְבִּיהוּ[11] וְיָצַק הַיַּיִן, אַף עַל**
24 **פִּי שֶׁלֹּא שִׁכְשֵׁךְ[12] - נֶאֱסַר; שֶׁהֲרֵי בָּא הַיַּיִן מִכֹּחוֹ[13].**
25 **הִגְבִּיהַּ וְלֹא שִׁכְשֵׁךְ וְלֹא נָגַע - מֻתָּר[14].**

10) פתוח. 11) נתבאר למעלה, שהגבהה אינה קובעת כלל, ומשום שדרך יציקה על ידי הגבהה, כתב "והגביהו". 12) אפילו בהנאה. 13) והרי הוא כאילו נגע בו. (רבינו סתם ולא פירש אם גם היין שנשאר בכלי שממנו יצק נאסר, או רק היין שיצא ממנו. בגמרא שם מפרש רב ששת, שגוי המערה מכלי אל כלי נאסר רק היין שיצא מן הכלי, אבל הנשאר מותר, מפני שאיסור כוחו הוא רק מדרבנן, גזרו רק ביין שיצא. וכתב רבינו ירוחם, שמשמע מלשונו של רבינו שהכל אסור. אבל הרא"ש והמרדכי מתירים את הנשאר אפילו בשתיה, וכן דעת רש"י שם ותוספות שם ס. דיבור־המתחיל גוי). 14) גיטין נג. שהגבהה בעצמה אינה ניסוך עד שיעשה מעשה ניסוך. ומותר אפילו בשתיה, ואין זה דומה לפשט ידו בחבית שבהלכה הקודמת, מפני ששם נגע ביד אלא שלא שכשך, אבל כאן לא נגע כלל, והגבהה אינה אוסרת.

26 **ג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהָיָה אוֹחֵז הַכְּלִי בַּקַּרְקַע,**
27 **וְיִשְׂרָאֵל יָצַק לְתוֹכוֹ יַיִן - הַיַּיִן מֻתָּר[15]. וְאִם נִדְנֵד**
28 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת הַכְּלִי - נֶאֱסַר הַיַּיִן[16].**

15) אפילו בשתיה, שהרי לא נגע בו ולא שכשכו. ראה ההלכה הקודמת. 16) מימרא של רב פפא ע"ז ס. כיון שנדנד בשעת הקילוח הרי הוא כנוגע בקנה. תוספות שם דיבור־המתחיל ואי. כלומר, כנוגע על ידי דבר אחר בקילוח (הגהות מיימוניות). ואין לומר שמשום הנדנוד נאסר היין שבכלי, כמו שמשמע מפשטות לשונו של רבינו, שהרי נענוע קל אינו אוסר, אלא שכשוך כמו שנתבאר למעלה.

29 **ד. כְּלִי סָתוּם[17] - מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
30 **וּמַזָּלוֹת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן מִתְנַדְנֵד;**
31 **שֶׁאֵין זֶה דֶּרֶךְ הַנִּסּוּךְ. הֶעֱבִיר נוֹד שֶׁל יַיִן מִמָּקוֹם**
32 **לְמָקוֹם וְהוּא אוֹחֵז פִּי הַנּוֹד בְּיָדוֹ[18], בֵּין שֶׁהָיָה הַנּוֹד**
33 **מָלֵא אוֹ חָסֵר - מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיַּיִן מִתְנַדְנֵד.**
34 **הֶעֱבִיר כְּלִי חֶרֶס פָּתוּחַ מָלֵא יַיִן - אָסוּר, שֶׁמָּא נָגַע**
35 **בּוֹ[19]. וְאִם הָיָה חָסֵר[20] - מֻתָּר, אֶלָּא אִם כֵּן שִׁכְשְׁכוֹ[21].**

17) מבואר למעלה. 18) הרי הוא כסתום, וכן אם פיו

קשור. ירושלמי שם: והוא דקטור פומיה. 19) שם: כיון שהוא מלא יין ופתוח, קרוב הדבר שיגע ביין. ודווקא שהעביר כלי בידיו, אבל אם העבירו בחוט או דרך טבעות מותר, שאין לחשוש שמא נגע בו. 20) אין לחשוש שמא נגע בו. 21) נתבאר למעלה בהלכה א, ששכשוך בכלי פתוח אוסר אפילו בלא נגיעה ביין עצמו.

ה. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּגַע בְּיַיִן וְלֹא נִתְכַּוֵּן לָזֶה - הֲרֵי הַיַּיִן מֻתָּר בַּהֲנָיָה בִּלְבַד[22]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנָּפַל עַל נוֹד שֶׁל יַיִן[23], אוֹ שֶׁהוֹשִׁיט יָדוֹ לֶחָבִית עַל מְנָת[24] שֶׁהִיא שֶׁמֶן וְנִמְצֵאת יַיִן.

22) אבל אסור בשתיה, כמו שנתבאר בפרק יא, הלכה ה. 23) פתוח. 24) כלומר, נדמה היה לו שהיא של שמן.

ו. בָּא הַיַּיִן מִכֹּחוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּלֹא כַּוָּנָה, הוֹאִיל וְלֹא נָגַע בַּיַּיִן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[25]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִגְבִּיהַּ כְּלִי שֶׁל יַיִן וְיָצַק לִכְלִי אַחֵר, וְהוּא מְדַמֶּה שֶׁהוּא שֵׁכָר אוֹ שֶׁמֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

25) אפילו בשתיה. כוחו של גוי בלי נגיעה ביין מותר מן התורה, וחכמים אסרוהו וגזרו על כוחו בכוונה בלבד, אבל שלא בכוונה לא אסרו חכמים, שם.

ז. נִכְנַס הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְבַיִת אוֹ לַחֲנוּת לְבַקֵּשׁ יַיִן, וּפָשַׁט יָדוֹ כְּשֶׁהוּא מְחַפֵּשׂ וְנָגַע בְּיַיִן[26] - אָסוּר; שֶׁהֲרֵי לְיַיִן נִתְכַּוֵּן[27], וְאֵין זֶה נוֹגֵעַ בְּלֹא כַּוָּנָה.

26) בנגיעה האוסרת, כלומר, על ידי שכשוך. שם נז: מעשה שהיה במחוזא, ונפסקה הלכה שאסור בהנאה. 27) אף־על־פי שבשעת הנגיעה לא ידע שבחבית זו יין, שהרי היה מחפש יין, אין זה נוגע שלא בכוונה, כיון שנתכוין ליין בכלל. והראב"ד סובר שמה שאמרו בגמרא שם "שכשך ביה", פירושו ששכשך אחרי שהכיר שבחבית זו יש יין, אבל אם אחר שנודע הוציא ידו ולא שכשך מותר, כמו שהביא הטור בשמו. וזו היא כוונת דבריו בהשגתו על רבינו כאן. ובזה מיושבת תמיהת ה'כסף משנה' על הראב"ד.

ח. חָבִית שֶׁנִּסְדְּקָה לְאָרְכָּהּ, וְקָדַם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וַחֲבָקָהּ[28] כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְפָּרְדוּ הַחֲרָסִים[29] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה[30]. אֲבָל אִם נִסְדְּקָה לְרָחְבָּהּ, וְתָפַס בַּסֶּדֶק הָעֶלְיוֹן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפֹּל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה; שֶׁהֲרֵי אֵין הַיַּיִן עַל כֹּחוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[31].

28) לחצה בין זרועותיו, וחיבר חלקי החרס שלא ישפך היין, רש"י שם (ראה ערוך, ערך חבק). 29) המדובר בחבית של חרס. 30) כנוגע שלא בכוונה, שהרי נתכוין להציל היין בלבד. 31) שהרי גם בלי מעשה הגוי אין היין נשפך, כל זמן שלא נפל החלק העליון, והוא רק מכביד עליו, כדי שלא יפול. בגמרא שם: מעשה לבינה קעביד, פירוש כאילו ניתנת לבינה על החבית, כדי להכביד. ורש"י מוסיף ואומר שאף־על־פי שיוצא מעט יין, מותר בשתיה.

ט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁנָּפַל לְבוֹר שֶׁל יַיִן[32] וְהֶעֱלוּהוּ מִשָּׁם מֵת, אוֹ שֶׁמָּדַד הַבּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַיַּיִן בְּקָנֶה[33], אוֹ שֶׁהִתִּיז אֶת הַזְּבוּב וְהַצִּרְעָה מֵעָלָיו[34] בְּקָנֶה, אוֹ שֶׁהָיָה מְטַפֵּחַ[35] עַל פִּי הֶחָבִית הָרוֹתַחַת[36] כְּדֵי שֶׁתְּנוּחַ הָרְתִיחָה[37], אוֹ שֶׁנָּטַל חָבִית וּזְרָקָהּ בַּחֲמָתוֹ לַבּוֹר[38] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה בִּלְבַד. וְאִם עָלָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת חַי[39] - הַיַּיִן אָסוּר בַּהֲנָיָה.

32) משנה שם: ואף־על־פי שנגע ממש ביין מותר בהנאה, מכיון שהוא נוגע שלא בכוונה, כמו שנתבאר בהלכה ה. 33) שמודדין בו את היין. ונגיעה על ידי דבר אחר אוסרת בשתיה אבל לא בהנאה, ואין זה דומה לכוחו שלא בכוונה שבהלכה ו, שהרי כאן נתכוון לנגוע ביין. 34) מעל היין. 35) בידו. 36) התוססת ומעלה בועות, והגוי מטפח בידו על הרתיחות (הבועות). 37) אין דרך ניסוך בכך. 38) שם: "זה היה מעשה והכשירו". ומפרש רבינו, והכשירו בהנאה אבל בשתיה אסור. והטעם מפני שזה נגיעה על ידי דבר אחר, אבל שלא בחמתו חוששים שמא נגע בידו ביין, ואסור גם בשתיה. (וראה כסף־משנה, רדב"ז ולחם־משנה, שהאריכו בדברי רבינו אלה, כדי להסיר מעליו השגת הראב"ד, וראה ט"ז יורה־דעה סימן קכה, סעיף־קטן ה וש"ך שם). 39) הוא שמח שניצול, ומודה לאליל שלו ומנסך לו את היין. שם: אמר רב פפא, דמי עליה כיום אידם, וכפירוש רש"י שם.

י. חָבִית שֶׁהָיָה נֶקֶב בְּצִדָּהּ, וְנִשְׁמַט הַפְּקָק מִן הַנֶּקֶב, וְהִנִּיחַ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֶצְבָּעוֹ בִּמְקוֹם הַנֶּקֶב כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא הַיַּיִן. כָּל הַיַּיִן שֶׁמֵּרֹאשׁ הֶחָבִית עַד הַנֶּקֶב[40] - אָסוּר, וְשֶׁתַּחַת הַנֶּקֶב - מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[41].

40) אפילו בהנאה. והטעם, שאילו לא הניח אצבעו, היה יוצא כל אותו היין ונמצא כולו בא מכחו. 41) ואף שרבינו פוסק בהלכה ב ניצוק חיבור, שאם יוצקים יין כשר לתוך כלי שבו יין נסך בקילוח בלתי פוסק, נאסר כל היין, והיין שלמעלה מתחבר עם היין שלמטה, וכל־שכן כאן שכל היין מחובר, לא אסרו כאן מה שלמטה מן הנקב, מפני שהיין שלמעלה מן הנקב נאסר רק מדרבנן כבא מכוחו, לא אסרו חיבורו, וגם לא אסרוהו משום שמתערב היין התחתון בעליון.

יא. מֵינֶקֶת כְּפוּפָה[42], שֶׁעוֹשִׁין אוֹתָהּ מִמַּתֶּכֶת אוֹ מִזְּכוּכִית וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, שֶׁהִנִּיחַ רֹאשָׁהּ לְתוֹךְ הַיַּיִן שֶׁבֶּחָבִית וְהָרֹאשׁ הָאַחֵר חוּץ לֶחָבִית, וּמָצַץ הַיַּיִן וְהִתְחִיל הַיַּיִן לֵירֵד כְּדַרְכּוֹ שֶׁעוֹשִׁין תָּמִיד, וּבָא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהִנִּיחַ אֶצְבָּעוֹ עַל פִּי הַמֵּינֶקֶת וּמָנַע הַיַּיִן מִלֵּירֵד - נֶאֱסַר כָּל הַיַּיִן שֶׁבֶּחָבִית; שֶׁהַכֹּל הָיָה יוֹצֵא וְנִגְרָר[43] לוּלֵי יָדוֹ, וְנִמְצָא הַכֹּל כְּבָא מִכֹּחוֹ.

42) בגמרא שם עב: "גישתא ובת גישתא". 43) והרי הוא כנוגע בחבית ממש, שזו היא כמו חבית ארוכה. ומשום ניצוק אינו אסור היין כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, כיון שאינו נוגע ממש, ונאסר רק כבא מכוחו, וגם אין כאן כוונה לנסך, לא אסרו בו חכמים משום ניצוק חיבור.

יב. הַמְעָרֶה יַיִן לְתוֹךְ כְּלִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת[44] - נֶאֱסַר[45] כָּל הַיַּיִן שֶׁבַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן; שֶׁהֲרֵי הָעַמּוּד הַנִּצּוֹק[46] מְחַבֵּר[47] בֵּין הַיַּיִן שֶׁבַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן וּבֵין הַיַּיִן שֶׁבַּכְּלִי הַתַּחְתּוֹן. לְפִיכָךְ, הַמּוֹדֵד לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לְתוֹךְ כְּלִי שֶׁבְּיָדוֹ - יְנַפֵּץ נְפִיצָה[48] אוֹ יִזְרֹק זְרִיקָה[49], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִצּוֹק חִבּוּר וְיֵאָסֵר עָלָיו מַה שֶׁיִּשָּׁאֵר בַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן.

44) (אפילו סתם יינם, והרשב"א בשם הגאונים, מובא בטור יורה־דעה סימן קכה, כתב, שניצוק אוסר רק ביין נסך ממש, אבל בסתם יינם מותר אפילו בשתיה. וראה בית־יוסף שם). 45) בהנאה. והראב"ד משיג ואומר שאסור בשתיה בלבד. 46) עמוד של יין המקלח. 47) כרב הונא, ומעשה רב של רב חסדא שם. 48) שיפסיק ראש העליון של הניצוק קודם שיגיע ראש התחתון לכלי, כדי שלא יחבר את היין שבשני הכלים. 49) מרחוק. בגמרא שם: "קטפי קטופי או נפצי נפוצי". ומפרש רבינו ש"קטפי" היינו זריקה, ו"נפצי" משמעותה להפסיק. ורש"י פירש להיפך.

יג. מַשְׁפֵּךְ[50] שֶׁמְּדַד בּוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, אִם יֵשׁ בִּקְצֵה הַמַּשְׁפֵּךְ עֲכֶבֶת יַיִן[51] - לֹא יִמְדֹּד בּוֹ לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיְּדִיחֶנּוּ וְיִנַּגֵּב[52]. וְאִם לֹא הֵדִיחַ[53] - הֲרֵי זֶה אָסוּר.

50) כלי שלמעלה פיו רחב ומלמטה נקב קצר, ומושיבים אותו על פי צלוחית של לוקחים שפיה צר, ושופכים היין מן המידה לתוכו והוא יורד לתוך הצלוחית. 51) מקום שמתעכבת שם טיפת יין. והיא אסורה משום ניצוק חיבור. 52) סתם ניגוב האמור בגמרא היינו במים ואפר, כמו שנתבאר בפרק יא הלכה ג. ובלא עכבת יין אין צורך ניגוב, ומספיקה הדחה בלבד, ומה ששנינו בברייתא שם עד. המשפך של עץ ושל אבן ינגב, ומשמע אף־על־פי שאין שם עכבת יין, היינו במשפך של גוי שנשתמש בו הרבה, אבל משפך של ישראל שאין בו עכבת יין, ומדד בו פעם אחת לגוי, מדיחו ודיו. (הכסף־משנה מדייק מלשונו של רבינו, שכתב "ידיחנו וינגב", שניגוב לבדו אינו מועיל, ומתוך כך נכנס לפירוש דחוק קצת, אבל מפירושו הקצר של הלחם־משנה משמע שאין כל קושי, ומה שאמר רבינו שידיחנו וינגב היינו סתם ניגוב, האמור בגמרא, שהוא הדחה וניגוב, ולהלן בהלכה כז כותב רבינו גם כן "להדיח וינגב"). 53) אבל אם הדיח, אף־על־פי שלא ניגב, מותר בדיעבד.

יד. כְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כְּמִין שְׁנֵי חֲטָמִין[54] יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ הַכֵּלִים שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶם לַדָּדִים, שֶׁהָיָה מָלֵא יַיִן בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה יִשְׂרָאֵל מוֹצֵץ וְשׁוֹתֶה מֵחֹטֶם זֶה, וְהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מוֹצֵץ וְשׁוֹתֶה מִן הַחֹטֶם הַשֵּׁנִי - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[55]. וְהוּא שֶׁיַּקְדִּים הַיִּשְׂרְאֵלִי וְיִפְסֹק וַעֲדַיִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שׁוֹתֶה; שֶׁמִּשֶּׁיִּפְסֹק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - יַחֲזֹר הַיַּיִן שֶׁיִּשָּׁאֵר בַּחֹטֶם[56] לַכְּלִי וְיֵאָסֵר כָּל מַה שֶׁיִּשָּׁאֵר בּוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּא הַיַּיִן מִכֹּחוֹ[57].

54) בגמרא שם עב: קנישקין. 55) ואין זה דומה לניצוק שבהלכה יב, מפני ששם כל היין סופו לרדת באותה דרך, אבל כאן הקילוח הנמשך לפיו של ישראל, שוטף בכיוון אחר מזה שנמשך לפיו של הגוי. 56) אף־על־פי שלא נגע בפי הגוי. ורש"י שם מפרש שהיין הנוגע בפי גוי חוזר למטה. 57) לשיטתו שחוששים ליין שנשאר בחוטם, אבל לשיטת רש"י שחוששין ליין שנגע בפיו שחוזר למטה, אין צריך לזה, אלא פשוט משום שמתערב היין בכל החבית.

טו. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁמָּצַץ הַיַּיִן מִן הֶחָבִית בְּמֵינֶקֶת[58] - אָסַר כָּל הַיַּיִן שֶׁבָּהּ; שֶׁכְּשֶׁיִּפְסֵק - יַחֲזֹר הַיַּיִן שֶׁעָלָה בַּמֵּינֶקֶת[59] בִּמְצִיצָתוֹ וְיִפֹּל לֶחָבִית וְיֵאָסֵר הַכֹּל[60].

58) קנה חלול שנותנים לחבית דרך נקב שבמגופה, ומוצצים בו ומעלה יין. 59) ואפילו לא הגיע לפיו נאסר משום שבא מכחו, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת. ושיטת רש"י משום שמעלה במינקת היין עד לפיו. וראה מה שכתבנו למעלה בהלכה יד. 60) אפילו בהנאה.

טז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁהָיָה מַעֲבִיר עִם יִשְׂרָאֵל כַּדֵּי יַיִן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהוּא הוֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶן לְשָׁמְרָן[61], אֲפִלּוּ הִפְלִיגוּ[62] מִמֶּנּוּ כְּדֵי מִיל[63] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת; שֶׁאֵימָתוֹ עֲלֵיהֶן, וְאוֹמֵר: עַתָּה יֵצֵא לְפָנַיְנוּ וְיִרְאֶה אוֹתָנוּ. וְאִם אָמַר לָהֶם: לְכוּ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרֵיכֶם - אִם נִתְעַלְּמוּ מֵעֵינָיו כְּדֵי שֶׁיִּפְתְּחוּ[64] פִּי הַכַּד וְיַחְזְרוּ וְיָגִיפוּ[65] אוֹתָהּ וְתִגֹּב[66] - הֲרֵי הַיַּיִן כֻּלּוֹ אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[67]; אִם פָּחוֹת מִכָּן - מֻתָּר[68].

61) במשנה: אם היה בחזקת המשתמר. 62) התרחקו. 63) בגירסתנו שם בברייתא כתוב: אפילו הפליג מהם יותר ממיל. ורבינו גורס כדי מיל, וכן גירסת הרי"ף והרא"ש. וכן מפרש רש"י במשנה. 64) פירוש, שיפתח את כל פי הכד. 65) ויסתמו במגופה אחרת. 66) ותתייבש, אבל אם שהה כדי לעשות חור במגופה ולסותמה לא נאסר, כרבן שמעון בן גמליאל שם. 67) שמא פתחו את פי הכד ונגעו ביין ואחר־כך סתמוהו, אבל בהנאה מותר, מפני שחתימת הכד הרי הוא כחותם אחד, ורבינו פוסק להלן בפרק יג הלכה ט, שיין המופקד אצל גוי בחותם אחד, אסור בשתיה ומותר בהנאה. 68) אפילו בשתיה.

יז. וְכֵן הַמַּנִּיחַ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בַּחֲנוּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹצֵא וְנִכְנָס כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הַיַּיִן מֻתָּר[69]; וְאִם מוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג[70], וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח וְיָגוּף וְתִגֹּב - הַיַּיִן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה. וְכֵן הַמַּנִּיחַ יֵינוֹ בְּקָרוֹן אוֹ בִּסְפִינָה עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְנִכְנַס לָעִיר לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו[71] - הַיַּיִן מֻתָּר; וְאִם הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מַפְלִיג, וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁיִּפְתַּח[72] וְיָגוּף[73] וְתִגֹּב - הַיַּיִן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ בְּחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת[74]; אֲבָל בִּפְתוּחוֹת, אֲפִלּוּ לֹא שָׁהָה, מֵאַחַר שֶׁהוֹדִיעָן שֶׁהוּא מַפְלִיג - הַיַּיִן אָסוּר.

69) אפילו בשתיה, שמתיירא הגוי לנגוע ביין, פן יכנס

הישראל. 70) שהוא מתרחק. 71) במשנה: הלך לו בקפנדריא נכנס לעיר ורחץ. פירוש, הלך בדרך עקלתון קצרה. ורבינו לא הזכיר קפנדריא, ומשמע שאפילו הלך בדרך הרגילה מותר, וקפנדריא שאמרו במשנה לאו דוקא, ואין בזה כל ניגוד לדברי רבא שם: שהמדובר רק בבא בדרך עקלתון, כי דבריו נאמרו לענין טהרות הטעונות על החמור, והפועלים עמי הארץ ומטמאים בנגיעתם, אבל לענין יין נסך לא צריכים דרך עקלתון. והטעם, כתב הכסף־משנה, שבטהרות בנגיעה בלבד כהרף עין נטמאות, מה־שאין־כן ביין אינו נאסר אלא־אם־כן יגע הגוי וישכשך, וחושש הוא שמא בינתיים יבוא הישראל ויראהו, ונוסף לכך, הרי כאן המדובר בחביות סתומות כמו שמסיים וצריך זמן מסוים כדי לפתוח ולסתום, ולכן מותר אפילו אם לא בא הישראל דרך עקלתון, ומותר בשתיה. והר"ן והרא"ש חולקים על רבינו, וסוברים שגם ביין נסך רק בדרך עקלתון מותר בשתיה. 72) החבית. 73) יעשה מגופה חדשה. 74) בסוף המשנה: חביות פתוחות אסורות, סתומות מותרות. משמע שעל כל הבבות מוסבים הדברים.

1 **יח. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה אוֹכֵל עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְהִנִּיחַ**
2 **יַיִן פָּתוּחַ עַל הַשֻּׁלְחָן וְיַיִן פָּתוּחַ עַל הַדּוֹלְפְּקִי[75] וְיָצָא**
3 **- שֶׁעַל הַשֻּׁלְחָן אָסוּר[76], וְשֶׁעַל הַדּוֹלְפְּקִי מֻתָּר. וְאִם**
4 **אָמַר לוֹ: מְזֹג וּשְׁתֵה[77] - כָּל הַיַּיִן הַפָּתוּחַ שֶׁבַּבַּיִת**
5 **אָסוּר.**

75) כגירסת הערוך. ופירושו, כלי עץ שמניח בו כלי יין. 76) שמתיירא הגוי לנגוע בו, פן יכנס הישראל. 77) הואיל שחיזק את ידיו ברשות במקצת, סומך דעתו ונוגע בכל היין.

6 **יט. הָיָה שׁוֹתֶה עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[78], וְשָׁמַע קוֹל**
7 **תְּפִלָּה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְיָצָא - אַף הַיַּיִן הַפָּתוּחַ מֻתָּר.**
8 **שֶׁהַנָּכְרִי אוֹמֵר: עַתָּה יִזְכֹּר הַיַּיִן וְיָבוֹא בִּמְהֵרָה,**
9 **וְיִמְצָא אוֹתִי נוֹגֵעַ בְּיֵינוֹ, וּלְפִי זֶה אֵינוֹ זָז מִמְּקוֹמוֹ,**
10 **וְאֵין נֶאֱסָר אֶלָּא מַה שֶּׁלְּפָנָיו בִּלְבַד[79].**

78) שם ע. מעשה שהיה, והתיר רבא. 79) ומה שלפניו אסור, שהרי שותה עמו. כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, שעל השולחן אסור.

11 **כ. עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ דָרִין בְּחָצֵר אַחַת[80],**
12 **וְיָצְאוּ שְׁנֵיהֶם[81] בְּבֶהָלָה לִרְאוֹת חָתָן אוֹ הֶסְפֵּד, וְחָזַר**
13 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְסָגַר הַפֶּתַח[82], וְאַחַר כָּךְ יִשְׂרָאֵל -**
14 **הֲרֵי הַיַּיִן הַפָּתוּחַ שֶׁבְּבֵית יִשְׂרָאֵל בְּהֶתֵּרוֹ[83]; שֶׁלֹּא סָגַר**
15 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶלָּא עַל דַּעַת שֶׁכְּבָר נִכְנַס הַיִּשְׂרְאֵלִי**
16 **לְבֵיתוֹ וְלֹא נִשְׁאַר אָדָם בַּחוּץ, וְכִמְדֻמֶּה לוֹ שֶׁהוּא**
17 **קִדְּמוֹ[84].**

80) שם, מעשה שהיה. 81) ולא סגר הישראל את ביתו. 82) של החצר. 83) כמו שהיה קודם לפני יציאתו בבהלה, ראה לקמן פרק יג הלכה א. ואין חוששין שמא נכנס הגוי לביתו של ישראל ונגע ביינו, מכיון שסגר את הפתח בפניו. 84) שמתוך הבהלה אינו מרגיש בו, אם חזר או לא. בגמרא המדובר, כשישראל גר למעלה והגוי למטה. ורבינו סתם, ומשמע שגם בשני בתים סמוכים זה לזה, הדין כך. ודעת רש"י שעליונה ותחתונה דוקא, והיין בתחתונה והישראל רואהו מלמעלה.

18 **כא. יַיִן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּבַיִת אֶחָד[85],**
19 **וְהָיוּ חָבִיּוֹת פְּתוּחוֹת[86], וְנִכְנַס הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לַבַּיִת**
20 **וְנָעַל הַדֶּלֶת בַּעֲדוֹ - נֶאֱסַר כָּל הַיַּיִן[87]. וְאִם יֵשׁ חַלּוֹן[88]**
21 **בַּדֶּלֶת שֶׁמִּסְתַּכֵּל מִמֶּנּוּ הָעוֹמֵד אֲחוֹרֵי הַפֶּתַח וְרוֹאֶה**
22 **כְּנֶגְדּוֹ - כָּל הֶחָבִיּוֹת שֶׁכְּנֶגֶד הַחַלּוֹן מֻתָּרוֹת, וְשֶׁמִּן**
23 **הַצְּדָדִין אֲסוּרוֹת; שֶׁהֲרֵי מְפַחֵד מִן הָרוֹאֶה אוֹתוֹ.**

85) שם בגמרא שלפנינו הגירסא: ההוא ביתא דיתיב ביה חמרא דישראל, על גוי. אולם רבינו גורס "דיתיב ביה חמרא דישראל וגוי", וכן היא גירסת הרי"ף והרשב"א. 86) אבל בסתומות אינו אסור אלא אם שהה כשיעור שיפתח ויגוף ותיבש, כמו בהלכה יז. 87) שהרי אין הגוי מפחד שמא יראה אותו ישראל, ובוודאי נסך. 88) שם. שהרי מפחד - נימוק להיתרן של החביות שכנגד החלון.

24 **כב. וְכֵן אִם שָׁאַג אֲרִי[89] וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, וּבָרַח הָעוֹבֵד**
25 **כּוֹכָבִים וְנֶחְבָּא בֵּין הֶחָבִיּוֹת הַפְּתוּחוֹת - הַיַּיִן מֻתָּר;**
26 **שֶׁהוּא אוֹמֵר: שֶׁמָּא יִשְׂרָאֵל אַחֵר נֶחְבָּא כָּאן, וְהוּא**
27 **רוֹאֶה אוֹתִי כְּשֶׁאֲגַע.**

89) שם, מעשה שהיה.

28 **כג. אוֹצָר שֶׁל יַיִן[90] שֶׁהָיוּ חָבִיּוֹתָיו פְּתוּחוֹת, וְיֵשׁ**
29 **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים חָבִיּוֹת אֲחֵרוֹת בְּאוֹתוֹ הַפֻּנְדָּק[91],**
30 **וְנִמְצָא הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עוֹמֵד בֵּין חָבִיּוֹת יִשְׂרָאֵל**
31 **הַפְּתוּחוֹת: אִם נִבְהַל כְּשֶׁנִּמְצָא וְנִתְפַּשׂ עָלָיו כְּגַנָּב[92]**
32 **- הַיַּיִן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה, שֶׁמִּפַּחְדּוֹ וְיִרְאָתוֹ אֵין לוֹ פְּנַאי**
33 **לְנַסֵּךְ; וְאִם לֹא נִתְפַּשׂ כְּגַנָּב, אֶלָּא הֲרֵי הוּא בּוֹטֵחַ**
34 **שָׁם - הַיַּיִן אָסוּר. וְתִינוֹק הַנִּמְצָא בֵּין הֶחָבִיּוֹת, בֵּין**
35 **כָּךְ וּבֵין כָּךְ[93] - כָּל הַיַּיִן מֻתָּר[94].**

90) שם, מעשה שהיה. גם כאן הגירסא בגמרות שלפנינו: מחמרא דישראל. ורבינו גורס: דישראל ודגוי. 91) פונדק הוא מחסן גדול ובו כמה אוצרות, היינו פינות להעמיד בהן יין. בדין שלפנינו, היה באותו פונדק אוצר יין של ישראל וגם אוצר יין של גוי, ומצאו את הגוי עומד בין החביות הפתוחות של הישראל. 92) והסימן שנבהל כשנמצא, ואף־על־פי שנכנס ברשות לפונדק, מתיירא הוא מפני שנכנס לאוצר שאינו שלו. 93) בין שנתפס כגנב, בין שלא נתפס כגנב. 94) מפני שעיקר מגע התינוק אינו אוסר היין אלא בשתיה (ראה למעלה פרק יא הלכה ה), לפיכך אם הדבר ספק אם נגע או לו, מותר אפילו בשתיה, דכיון שאין לו דעת לנסך, אינו טורח ליגע ביין. והראב"ד בהשגתו סובר שרק שנתפס כגנב מותר, ואם לא נתפס כגנב אפילו בתינוק אסור.

36 **כד. גְּדוּד שֶׁנִּכְנַס לִמְדִינָה דֶּרֶךְ שָׁלוֹם[95] - כָּל הֶחָבִיּוֹת**
37 **הַפְּתוּחוֹת שֶׁבַּחֲנֻיּוֹת[96] אֲסוּרוֹת, וּסְתוּמוֹת מֻתָּרוֹת[97].**
38 **וּבִשְׁעַת מִלְחָמָה, אִם פָּשַׁט הַגְּדוּד בַּמְּדִינָה וְעָבַר -**
39 **אֵלּוּ וָאֵלּוּ[98] מֻתָּרוֹת, שֶׁאֵין פְּנַאי לְנַסֵּךְ[99].**

95) במשנה: בשעת שלום. 96) משמע מלשון רבינו, שהחביות הפתוחות שבבתים מותרות. 97) שאילו פתחון לא טרחו לסתמן, שאין אימת אדם עליהם. ודוקא סתומות במגופה של טיט, אבל בפקק של עץ אסורות, מפני שבני אדם רגילים להחזיר את הפקק למקומו, ואין בזה כל טורח. ולפיכך אע"פ שהחביות סתומות, אפשר שפתחון ונגעו ביין וחזרו ופקקון. 98) בין סתומות בין פתוחות. 99) ודוקא פתוחות מתחילתן, אבל סתומות שנפתחו - חוששים להן ואסורות, שהרי אנו רואים שהיה להם פנאי לפתוח.

1 **כה. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנִּמְצָא עוֹמֵד בְּצַד הַבּוֹר שֶׁל יַיִן:**
2 **אִם יֵשׁ לוֹ מִלְוָה עַל אוֹתוֹ הַיַּיִן[100] - הֲרֵי זֶה אָסוּר[101];**
3 **מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ גַּס בּוֹ, שׁוֹלֵחַ יָדוֹ וּמְנַסֵּךְ; וְאִם אֵין לוֹ**
4 **עָלָיו מִלְוָה - הַיַּיִן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[102].**

100) במשנה כתוב: "אם יש לו עליו מלוה". ושמואל שם בגמרא אומר: והוא שיש לו מלוה על אותו יין, ופירש רש"י, שהישראל שיעבד לו על אותו היין לגבות ממנו, ולפיכך סומך דעתו ונוגע בו ואינו מתיירא. אבל לא היתה לו מלוה על אותו יין, אף־על־פי שיש לו מלוה על בעליו, מותר בשתיה שמפחד ואינו נוגע. 101) כיון שיש לו מלוה עליו, אינו נתפס כגנב. 102) אם נתפס עליו כגנב.

5 **כו. זוֹנָה עוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים בְּמִסְבָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל - הַיַּיִן**
6 **מֻתָּר; שֶׁאֵימָתָן עָלֶיהָ וְלֹא תִּגַּע[103]. אֲבָל זוֹנָה**
7 **יִשְׂרְאֵלִית בְּמִסְבַּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - יֵינָהּ שֶׁלְּפָנֶיהָ**
8 **בְּכֵלֶיהָ אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נוֹגְעִין בּוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ[104].**

103) בגמרא נותן טעם: אמנם יצר הזנות תקפם, אבל יצר של עבודה־זרה לא, וכיון שאין מסכימים לניסוך, מפחדת הזונה הגויה מפניהם ואינה נוגעת ביין. 104) כלומר, שלא ברשותה ואינם מתייראים מפניה, הואיל והיא זולה בעיניהם, והיא נגררת אחריהם. ופירש רש"י שהיא אינה מוחה בהם כשמנסכים את היין.

9 **כז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים הַנִּמְצָא בְּבֵית הַגַּת[105]: אִם יֵשׁ שָׁם**
10 **לַחְלוּחִית יַיִן כְּדֵי לִבְלֹל הַכַּף[106] עַד שֶׁתִּבָּלֵל הַכַּף**
11 **לְכַף שְׁנִיָּה - צָרִיךְ לְהָדִיחַ כָּל בֵּית הַגַּת וְיַנִּגֵּב[107]; וְאִם**
12 **לַאו - מֻדִּיחַ בִּלְבַד. וְזוֹ הַרְחָקָה יְתֵרָה[108].**

105) שאין בו יין, שם ס: 106) להרטיב את כף היד. בגמרא: טופח על־מנת להטפיח. 107) במים ואפר. ראה למעלה פרק יא, הלכה כ. 108) מפני שאם אין טופח על־מנת להטפיח לא נחשב יין כלל ולמה צריך הדחה, אלא משום הרחקה יתרה.

13 **כח. חָבִית שֶׁצָּפָה בְּנָהָר: אִם נִמְצֵאת כְּנֶגֶד עִיר**
14 **שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל - מֻתֶּרֶת בַּהֲנָיָה[109]; כְּנֶגֶד עִיר שֶׁרֻבָּהּ**
15 **עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - אֲסוּרָה.**

109) כרב, נגד דעת שמואל, בהתאם למקובל שהלכה כרב נגד שמואל באיסורים. (בגמרא שם אמרו, שרב התיר רק במקרה שהספינות הבאות ממקומות רחוקים קשה להן להגיע למקום שנמצאה החבית (מפני מכשולות שבדרך - בלשון הגמרא: "דאיכא עקולי ופשורי") אבל כשאין עיכובים, הולכים אחר רוב הסביבות, כר' חנינא שרוב וקרוב הולכים אחר הרוב. וראה לחם־משנה שתמה, למה סתם רבינו ולא חילק בין יש עקולי ופשורי או אין).

16 **כט. מָקוֹם שֶׁהָיוּ רֹב מוֹכְרֵי הַיַּיִן בּוֹ יִשְׂרְאֵלִים[110],**
17 **וְנִמְצְאוּ בּוֹ כֵּלִים גְּדוֹלִים מְלֵאִים יַיִן, וְהֵם כֵּלִים**
18 **שֶׁדֶּרֶךְ הַמּוֹכְרִין לְבַדָּם לִכְנֹס בָּהֶם הַיַּיִן - הֲרֵי אֵלּוּ**
19 **מֻתָּרִין בַּהֲנָיָה[111]. חָבִית שֶׁפִּתָּחוּהָ גַּנָּבִים: אִם רֹב גַּנָּבֵי**
20 **הָעִיר יִשְׂרָאֵל - הַיַּיִן מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[112]; וְאִם לַאו -**
21 **אָסוּר.**

110) שם: רוב שפוכאי ישראל. 111) הקנקנים והיין. (אף־על־פי שרוב תושבי העיר הם גוים, הולכים רוב המוכרים, משום שרק מוכרים משתמשים בכלים כאלה, ורוב המוכרים הם ישראלים. ובשתיה אסור, מפני שרוב התושבים הם גויים. דין זה דומה לדין שבהלכה הקודמת, וגם שם התיר בהנאה בלבד ולא בשתיה, מפני רוב הסביבות שתושביהן גויים. וראה כסף־משנה שצידד לפרש, שרבינו התיר את הקנקנים בלבד ולא את היין. ונראה שאין כן דעת הלחם־משנה והרדב"ז). 112) (קשה למצוא את הסברא המבדילה בין דין זה לדין שלמעלה ושבהלכה כח, למה שם אסר בשתיה וכאן התיר, ולא חילק בין רוב תושבי העיר ישראלים ובין רוב גויים).

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר השוכר בית בחצרו של גוי ומלאה יין; גוי ששכר ישראל לדרוך לו יינו בטהרה למוכרו לישראל; אם היה היין ברשות הרבים או בבית הפתוח לרשות הרבים; חותם בתוך חותם באיסור תורה, וחותם אחד באיסור דרבנן; דברים שאסרו אותם חכמים אע"פ שאין בהם איסור נחסוך כלל; ודין דבר שהוא בהנייה ועבר ומכרו; גר וגוי שירשו את אביהם גוי; המוכר יינו לגוי ומודד לו בכליו או בכלי הגוי; גוי שנגע ביינו של ישראל לאונסו.

22 **א. הַלּוֹקֵחַ בַּיִת[2] אוֹ שֶׁשָּׂכַר בַּיִת בַּחֲצֵרוֹ שֶׁל עוֹבֵד**
23 **כּוֹכָבִים וּמִלְּאָהוּ יַיִן: אִם הָיָה הַיִּשְׂרְאֵלִי דָּר בְּאוֹתָהּ**
24 **חָצֵר, אַף עַל פִּי שֶׁהֶפְתַּח פָּתוּחַ[3] - הַיַּיִן מֻתָּר; מִפְּנֵי**
25 **שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מְפַחֵד תָּמִיד וְאוֹמֵר: עַתָּה יִכָּנֵס**
26 **לְבֵיתוֹ פִּתְאֹם וְיִמְצָא אוֹתִי בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. וְאִם הָיָה דָּר**
27 **בְּחָצֵר אַחֶרֶת - לֹא יֵצֵא עַד שֶׁיִּסְגֹּר הַבַּיִת, וְיִהְיֶה**
28 **הַמַּפְתֵּחַ וְהַחוֹתָם בְּיָדוֹ[4]. וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יְזַיֵּף[5]**
29 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מַפְתֵּחַ הַבַּיִת.**

2) עבודה זרה סא, א. 3) בברייתא שם: ואף־על־גב שאין מפתח וחותם בידו. 4) מפתח וחותם הם שני סימנים, והרי זה כחותם בתוך חותם (ר"ן). ועיין לקמן בה"ח וב'לחם משנה' שם, ה"ט. 5) כיון שהיין של ישראל, מתיירא הוא לזייף שמא ירגיש בו הישראל הדר בחצר אחרת. פסק כרבי מאיר שם: ואע"פ שחכמים חולקים עליו שם לפי מה שפירשו בגמרא דבריהם, ורבינו דרכו לפסוק כחכמים נגד רבי מאיר, אבל כאן הוא מסתמך על הסוגיא שם דף לא, א - שממנה יש ללמוד שחכמים מתירים ביין של ישראל כשמפתח וחותם ביד ישראל (לחם־משנה).

ב. יָצָא וְלֹא סָגַר הַפֶּתַח, אוֹ שֶׁסָּגַר וְהִנִּיחַ הַמַּפְתֵּחַ בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי הַיַּיִן אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[6]; שֶׁמָּא נִכְנַס הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְנִסַּךְ, שֶׁהֲרֵי אֵין הַיִּשְׂרְאֵלִי שָׁם. וְאִם אָמַר לוֹ: אֶחוֹז לִי מַפְתֵּחַ זֶה עַד שֶׁאָבוֹא - הַיַּיִן מֻתָּר; שֶׁלֹּא מָסַר לוֹ שְׁמִירַת הַבַּיִת, אֶלָּא שְׁמִירַת הַמַּפְתֵּחַ[7].

6) ובהנאה מותר מן הספק, דַּיֵּינוּ שנאסור בשתיה עד שנדע שוודאי נגע (רדב"ז). בהלכה זו מדובר בדין השני שבהלכה הקודמת, היינו כשהישראל גר בחצר אחרת. 7) אבל לא שמירת הבית, ולפיכך הגוי מפחד ליכנס בבית שלא יהיה נתפס כגנב, שם ע, ב - מעשה שהיה. וסובר רבינו שהתירו בשתיה רק כשאמר לגוי בפירוש אחוז לי מפתח זה, אבל כשמסר לו סתם את המפתח - אין הגוי מפחד להכנס לבית, משום שהישראל מסר לו שמירת הבית. [וה'כסף משנה' כתב, שהמדובר בבית של גוי המושכר לישראל, ומכיון שיש לו קצת שייכות בבית, וגם נמסר לו המפתח -אינו מפחד להכנס, אבל כשהבית של ישראל מותר בשתיה אפילו אם לא אמר כלום לגוי בשעת מסירת המפתח].

ג. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁכַר יִשְׂרָאֵל[8] לִדְרֹךְ לוֹ יֵינוֹ בְּטָהֳרָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל וְיִקָּחוּהוּ מִמֶּנּוּ, וְהָיָה הַיַּיִן בְּבֵיתוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים[9]: אִם הָיָה יִשְׂרָאֵל זֶה שֶׁשּׁוֹמֵר הַיַּיִן דָּר בְּאוֹתָהּ חָצֵר[10] - הַיַּיִן מֻתָּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַפֶּתַח פָּתוּחַ[11] וְהַשּׁוֹמֵר נִכְנָס וְיוֹצֵא; וְאִם הָיָה הַשּׁוֹמֵר דָּר בְּחָצֵר אַחֶרֶת[12] - הַיַּיִן אָסוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּפְתֵּחַ וְהַחוֹתָם בְּיַד יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַיַּיִן שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּבִרְשׁוּתוֹ, אֵינוֹ מְפַחֵד לְזַיֵּף[13] וּלְהַכְנִיס לַבַּיִת, וְיֹאמַר: וִיהִי מָה, אִם יֵדְעוּ בוֹ - לֹא יִקְחוּ מִמֶּנִּי[14].

8) משנה וברייתא שם סא, א. 9) אפילו בביתו של גוי (רדב"ז). 10) הרי הוא כשומר קבוע, שדי ביוצא ונכנס (רבינו־תם ב'תוספות' שם ד"ה המטהר). רבינו סובר ששני התנאים מעכבים, היינו א. ישראל יוצא ונכנס. ב. הישראל דר באותה חצר. 11) כרבי יוחנן שם שאמר: אע"פ שאין מפתח וחותם בידו. 12) אינו שומר קבוע, ומשום כך לא מועיל יוצא ונכנס (לחם־משנה). והבדל זה בין שומר קבוע לאינו קבוע, אנו לומדים מלשון המשנה שם על־פי הגירסא בספרי המשניות: "עד שיושיב שומר", ולא כגירסתנו במשנה שבגמרא "עד שישב ומשמר", והיינו שיהיה שומר ממונה וקבוע. ודעת הראב"ד שאם ישראל יוצא ונכנס, היין מותר בשתיה אפילו אם הוא דר בחצר אחרת. 13) להתקין מפתח אחר. 14) ולא ייתפס כגנב, מכיון שהיין שלו.

ד. אֲפִלּוּ כָּתַב הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[15] לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְקַבֵּל מִמֶּנּוּ הַמְּעוֹת[16] לִמְכֹּר לוֹ בָּהֶן יַיִן, הוֹאִיל וְאֵין הַיִּשְׂרְאֵלִי יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַמְּעוֹת - הֲרֵי הוּא שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאָסוּר[17], אֶלָּא אִם הָיָה הַשּׁוֹמֵר דָּר שָׁם בֶּחָצֵר. וְאֵין הַשּׁוֹמֵר צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּמְשַׁמֵּר תָּמִיד, אֶלָּא נִכְנָס וְיוֹצֵא[18], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19]. בֵּין בִּרְשׁוּת בַּעַל הַיַּיִן בֵּין בִּרְשׁוּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחֵר[20].

15) משנה, שם. 16) והיין נשאר ביד הגוי כמשכון (רש"י). 17) משמע, אפילו אם מפתח וחותם ביד ישראל. והטעם, כיון שיש לו מלוה על אותו היין, אינו מתיירא הגוי לנגוע בו, שהרי יש לו שייכות בו, כמו שנתבאר למעלה בפי"ב הכ"ה. 18) כמו שביארנו למעלה, שצריך שני דברים, גם דר בחצר וגם יוצא ונכנס, ואם לאו - אסור. 19) בהלכה הקודמת. 20) גמרא שם: מפני שחוששים לגומלים, ואין גוי אחד מתיירא מפני גוי חבירו, כי הפעם הוא אינו מפריע לנפקד, ובפעם אחרת כשיופקד בידו יין של אותו הנפקד - לא יפריע לו לנסך.

ה. הָיָה יַיִן זֶה הַטָּהוֹר[21] שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים מֻנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּבֵית הַפָּתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְיִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים וְשָׁבִים - מֻתָּר; שֶׁעֲדַיִן לֹא נִכְנַס בִּרְשׁוּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[22].

21) במשנה שם. ומותר אפילו כשאין מפתח וחותם ביד ישראל, וגם לא כתב לו התקבלתי (לחם־משנה). 22) ולפיכך הוא מתיירא פן יראוהו ישראל העוברים ושבים ויתפס כגנב. ורש"י פירש אחרת, ראה שם. אבל כשנכנס לרשותו, נתבאר כבר בה"ג שאינו מפחד פן ייאסר יינו.

ו. וַאֲשֻׁפָּה וְחַלּוֹן[23] וָדֶקֶל אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ פֵּרוֹת[24] - הֲרֵי אֵלּוּ כִּרְשׁוּת הָרַבִּים: וְחָבִית יַיִן שָׁם[25] וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים הִנְמְצָא שָׁם - אֵינוֹ אוֹסְרָהּ; וּבַיִת הַפָּתוּחַ לְשָׁם - הֲרֵי הוּא כְּפָתוּחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים.

23) מימרא של רב יוסף, שם. גם בהלכה זו מדובר כשהיין לא נכנס עדיין לרשותו של הגוי. 24) בגמרא שם: "פסיק רישיה". 25) רבינו מפרש, מה שאמרו בגמרא: "אשפה חלון ודקל", היינו בין כשהיין נמצא שם, ובין אם מקומו של היין פתוח להם. בשני המקרים האלה, דינם כמו בהלכה הקודמת.

ז. חָצֵר הַחֲלוּקָה[26] בִּמְסִיפִיס[27], וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּצַד זֶה וְיִשְׂרָאֵל בְּצַד אַחֵר; וְכֵן שְׁנֵי גַּגִּין, שֶׁהָיָה גַּג יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה וְגַג הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְמַטָּה[28], אוֹ שֶׁהָיוּ זֶה בְּצַד זֶה וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶן מְסִיפִיס[29]; אַף עַל פִּי שֶׁיַּד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מַגַּעַת לְחֵלֶק יִשְׂרָאֵל - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ מִשּׁוּם יֵין נֶסֶךְ[30] וְלֹא מִשּׁוּם טְהָרוֹת[31].

26) שם ע, ב. 27) מחיצה נמוכה (רש"י שם). וה'ערוך' פירש בשם גאון, כותל שיש בו חלונות (כסף־משנה). 28) ואע"פ שהגוי אינו מפחד כל־כך להושיט ידו ולנגוע ביין מפני שיוכל להתנצל בטענה שכוונתו היתה להתמודד או למדוד הגובה - היין מותר, וכל־שכן כשגג גוי למעלה ושל ישראל למטה (ב"ח יו"ד סי' קכט). 29) בברייתא שם לא נזכר מסיפיס גבי שני גגים, אלא גבי חצר שחלקו. וסובר רבינו שגם בשני גגים הסמוכים זה לזה, הדין כך. [וב'בית יוסף' יו"ד סי' קכט, פירש שגם בגג גוי למעלה ושל ישראל למטה, מותר רק כשיש מחיצה, וכן פסק באותו סי' סט"ז

ב'שולחן ערוך']. 30) מפני שנתפס עליו כגנב אם ישלח ידו לגג אחר או לחצר אחרת כדי לנגוע ביין. 31) פסק כרבנן שם החולקים על רבי שמעון בן גמליאל (ראה כסף־משנה ולחם־משנה).

ח. מֵתָּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיד יֵינוֹ בִּכְלִי סָתוּם בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בּוֹ שְׁנֵי סִימָנִין[32]. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא חוֹתָם בְּתוֹךְ חוֹתָם[33]. כֵּיצַד? סָתַם הֶחָבִית בִּכְלִי שֶׁאֵינוֹ מְהֻדָּק, כְּדֶרֶךְ שֶׁסּוֹתְמִין כָּל אָדָם, וְטָח בְּטִיט - הֲרֵי זֶה חוֹתָם אֶחָד[34]; הָיָה כְּלִי מְהֻדָּק וְטָח עָלָיו מִלְמַעְלָה - הֲרֵי זֶה חוֹתָם בְּתוֹךְ חוֹתָם. וְכֵן אִם צָר פִּי הַנּוֹד - הֲרֵי זֶה חוֹתָם אֶחָד; הָפַךְ פִּי הַנּוֹד לְתוֹכוֹ וְצָר עָלָיו - הֲרֵי זֶה חוֹתָם בְּתוֹךְ חוֹתָם. וְכֵן כָּל שִׁנּוּי[35] שֶׁמְּשַׁנֶּה מִדְּבָרִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ כָּל אָדָם - הֲרֵי הֵן כְּחוֹתָם אֶחָד, וְהַטִּיחָה אוֹ הַקְּשִׁירָה - חוֹתָם שֵׁנִי.

32) שם לא, א. מחלוקת של רבי אליעזר ורבנן. וכתב הר"ן שם שנראה שרבינו גורס בברייתא "מפתח וחותם בידו", שהם שני סימנים, כמו שנתבאר למעלה בה"א בשם הר"ן. וכן היא גם גירסת ה'תוספות' שם ד"ה ותרוויהו. ופסק רבינו כרבי אליעזר, משום שבגמרא שם אמרו: הלכה כרבי אליעזר. 33) שם, כרבי יוחנן. 34) שם. 35) שהגוי לא יטרח לזייף כל־כך.

ט. וְאִם הִפְקִיד בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּחוֹתָם אֶחָד - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה. וְהוּא שֶׁיִּחֵד לוֹ קֶרֶן זָוִית[36].

36) שאם לא כן, אין הגוי מפחד לנגוע בו, ואסור אפילו בהנאה (גמרא שם). אבל אסור בשתיה, כי רבי אליעזר מתיר בשתיה רק כשיש בו שני סימנים, היינו חותם בתוך חותם.

י. יַיִן מְבֻשָּׁל וְהַשֵּׁכָר, אוֹ יַיִן שֶׁעֵרְבוּ עִם דְּבָרִים אֲחֵרִים[37], כְּגוֹן דְּבַשׁ וְשֶׁמֶן, וְכֵן הַחֹמֶץ[38] וְהַגְּבִינָה[39] וְהֶחָלָב וְכָל שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁהִפְקִידוֹ בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵינוֹ צָרִיךְ שְׁנֵי חוֹתָמוֹת, אֶלָּא חוֹתָם אֶחָד בִּלְבַד דַּיּוֹ[40]. אֲבָל הַיַּיִן[41] וְהַבָּשָׂר וַחֲתִיכַת דָּג שֶׁאֵין בָּהּ סִימָן[42] שֶׁהִפְקִידָן בְּיַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים - צְרִיכִין שְׁנֵי חוֹתָמוֹת[43].

37) שאין בהם משום ניסוך, כמבואר למעלה פי"א ה"ט־י. 38) למעלה שם. 39) למעלה פ"ג. 40) גמרא שם לט, ב. כדי לנסך, טורח ומזייף חותם אחד, אבל כדי להחליף לא יטרח, ולפיכך חותם אחד מועיל ביין מבושל וחומץ יין, אבל יין הראוי לניסוך טרח ומזייף ומנסך. וברשב"א, הובא ב'טור', מרחיב הדברים ומבאר: כל דבר שאם הוחלף יש בו איסור תורה, כגון בשר שאם הוחלף בבשר נבילה, ודג שהוחלף בדג טמא, ודאי צריך שני חותמות. אבל דבר שאם הוחלף אין בו אלא איסור מדברי סופרים, כגון גבינה שהוחלפה בגבינת גוי, וכן בחומץ שהוחלף בחומץ של גוי שהיה יין מתחילתו האסור משום סתם יינם, אין חוששים לחלוף בחותם אחד שלא יטרח הגוי בזה (לחם־משנה).

41) אע"פ שסתם יינם אינו אסור אלא מדברי סופרים, החמירו בו כמו בשל תורה, משום שחביב על הגוי ניסוך, וטורח ומזייף בחותם אחד (כסף־משנה). 42) ואפשר להחליפה בחתיכת דג טמא. 43) כמו שביארנו, שאלה הם איסורי תורה, וחוששים שמא יחליף.

יא. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ בְּעִנְיָן זֶה בְּיַיִן שֶׁלָּנוּ שֶׁהוּא אָסוּר בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה מִפְּנֵי צַד נְגִיעָה[44] שֶׁנָּגַע בּוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - כְּשֶׁהָיָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים; אֲבָל אִם הָיָה אִסּוּרוֹ בִּגְלַל עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּגוֹן יִשְׂמְעֵאלִי[45] שֶׁנָּגַע בְּיַיִן שֶׁלָּנוּ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה אוֹ שֶׁטִּפַּח עַל פִּי הֶחָבִית - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בִּשְׁתִיָּה[46]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

44) כגון גוי שנגע ביין שלא בכוונה, וכן תינוק גוי שנגע ביין, פי"א ה"ה, ופי"ב ה"ה; חבית שנסדקה וקדם הגוי וחבקה, שם ה"ח, וכדומה. 45) רבינו גילה בכמה מקומות, ולמעלה בפי"א ה"ז, שמאמיני דת מוחמד, אינם עובדי עבודה־זרה. 46) שאין כאן איסור של חתנות מפני שהיין הוא של ישראל, והנגיעה אינה אוסרת מכיון שאינו עובד עבודה־זרה.

יב. אֲבָל הַמַּפְקִיד יַיִן בְּיַד גֵּר תּוֹשָׁב[47], אוֹ שֶׁשְּׁלָחוֹ עִמּוֹ וְהִכְפִּלִיג, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בֵּיתוֹ פָּתוּחַ בַּחֲצַר גֵּר תּוֹשָׁב - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּשְׁתִיָּה[48]. שֶׁכָּל חֲשָׁשׁ שֶׁל חִלּוּף וְזִיּוּף - יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שָׁוִים בּוֹ. הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה הַיַּיִן בִּרְשׁוּתָן[49], נֶאֱסַר בִּשְׁתִיָּה עַל כָּל פָּנִים.

47) שקיבל עליו שבע מצוות, ודינו כגוי שאינו עובד אלילים, כמו שנתבאר בפי"א ה"ז. 48) שמא יחליף ביינו, שאסור משום סתם יינם. 49) יכול הוא להחליף מבלי שירגיש בזה הישראל.

יג. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶם אִסּוּר נִסּוּךְ כְּלָל, וְאָסְרוּ אוֹתָם חֲכָמִים כְּדֵי לְהַרְחִיק מִן הַנִּסּוּךְ[50]. וְאֵלּוּ הֵן: לֹא יִמְזֹג[51] הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַמַּיִם לְתוֹךְ הַיַּיִן שֶׁבְּיַד יִשְׂרָאֵל, שֶׁמָּא יָבוֹא לָצוּק הַיַּיִן לְתוֹךְ הַמַּיִם. וְלֹא יוֹלִיךְ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[52] עֲנָבִים לַגַּת, שֶׁמָּא יָבוֹא לִדְרֹךְ אוֹ לִגַּע. וְלֹא יְסַיַּע לְיִשְׂרָאֵל[53] בְּשָׁעָה שֶׁמַּרִיק מִכְּלִי לִכְלִי, שֶׁמָּא יַנִּיחַ הַכְּלִי בְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְנִמְצָא הַיַּיִן בָּא מִכֹּחוֹ. וְאִם סִיַּע אוֹ מָזַג הַמַּיִם אוֹ הֵבִיא עֲנָבִים - מֻתָּר[54].

50) משום הרחקת עבירה. 51) שם נח, ב. משום לך לך אמרין נזירא, סחור סחור לכרמא לא תקרב. 52) שם נט, א. 53) שם עב, ב. וראה למעלה פי"ב ה"ג. 54) דעת רבינו שאסור רק לכתחילה משום הרחקת עבירה, ובדיעבד מותר. ושיטת רש"י שם נח, ב - שיין שמזגו גוי, אסור בשתיה ובהנאה מותר. וב'תוספות' שם ד"ה שמסכו, כתבו שהיין אסור אף בהנאה. [בגמרא שם: אמר רבי יוחנן, יין שמגזו גוי אסור, משמע שגם בדיעבד אסור, ורבינו פסק

שכל מה שאסרו משום לך לך אמרינן נזירא וכו' מותר בדיעבד, ולמד זאת מדין הולכת ענבים לגת, שם נט, ב - שאסרו משום לך לך אמרין וכו', ואמרו שם בפירוש שבדיעבד מותר. וכן משמע גם בדין סיוע, שם עב, ב - שאם לא הניח הכלי ביד הגוי - מותר (כסף־משנה)].

יד. וְכֵן מֻתָּר שֶׁיְּרִיחַ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[55] בְּחָבִית שֶׁל יַיִן שֶׁלָּנוּ. וּמֻתָּר לְיִשְׂרָאֵל[56] לְהָרִיחַ בְּחָבִית שֶׁל יֵין נֶסֶךְ, וְאֵין בָּזֶה שֵׁם אִסּוּר; שֶׁאֵין הָרֵיחַ כְּלוּם, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַמָּשׁ[57].

55) ולא נחשב כנגיעה, שם סו, ב. 56) כרבא, שם. 57) בגמרא שם: "ריחא לאו מילתא", ומפרש רבינו, שאין בו ממש. וזה נאמר רק בדברים שעיקרם אינם להריח, כמו יין וכדומה, אבל בדברים שעיקרם לריח, כגון מיני בושם - לא אמרו. ולפיכך פוסק רבינו בהל' מעילה סוף פ"ה, שהמריח בקטורת של הקדש, חייב אשם מעילות. ראה רש"י ו'תוספות' פסחים כו, א. ולמעלה בפ"ט הכ"ג, כתב רבינו: פת שאפאה עם הצלי, אסור לאכלה בחלב. והסתמך בזה על דעת רביה דרביה, הרי"ף, שאפילו רבא מודה בזה (כסף־משנה). וראה לחם־משנה כאן.

טו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[58], שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה, אִם עָבַר וּמְכָרוֹ - דָּמָיו מֻתָּרִין, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ[59] וְתַקְרֹבֶת שֶׁלָּהּ וְיַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לָהּ[60]. וְהֶחְמִירוּ חֲכָמִים בִּסְתָם יֵינָם לִהְיוֹת דָּמָיו אֲסוּרִין כִּדְמֵי יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. לְפִיכָךְ[61], עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁכַר אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ בְּיַיִן[62] - שְׂכָרוֹ אָסוּר[63].

58) בהל' אישות פ"ה ה"ב. 59) שאסורים בהנאה כעבודה־זרה. ראה הל' עבודה זרה ה"ב. 60) כולם אסורים בהנאה משום עבודה־זרה, שנאמר "והיית חרם כמוהו". ודרשו חז"ל: כל מה שאתה מהווה ממנו, הרי הוא כמוהו (קידושין נח:). 61) כיון שהחמירו חכמים באיסור סתם יינם, ואסרו דמיו (לחם־משנה). 62) סתם יינם. 63) שקנסוהו חכמים, כמו בעושה יין נסך ששכרו אסור (עבודה זרה סב.).

טז. וְכֵן הַשּׁוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לְהָבִיא עָלָיו יַיִן, אוֹ שֶׁשָּׁכַר סְפִינָה לְהָבִיא בָּהּ יַיִן - שְׂכָרָן אָסוּר[64]. אִם מָעוֹת נָתְנוּ לוֹ - יוֹלִיכֵן לְיָם הַמֶּלַח[65]; וְאִם נָתְנוּ לוֹ בִּשְׂכָרוֹ כְּסוּת אוֹ כֵּלִים אוֹ פֵּרוֹת - הֲרֵי זֶה יִשְׂרֹף אוֹתָן וְיִקְבֹּר הָאֵפֶר[66] כְּדֵי שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת בּוֹ.

64) אף־על־פי שהישראל עצמו אינו עושה כלום בגופו (שם:). 65) ולא ישליכם במקום שאפשר לישראל למצוא אותם ולהיכשל בהנאתם. 66) אבל לקברם כמו שהם, אסור - פן ימצאם ישראל ויהנה מהם, שלא ידע שהם שכר עבודה־זרה ויבוא לידי תקלה (שם).

יז. שָׂכַר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[67] חֲמוֹר לִרְכֹּב עָלָיו, וְהִנִּיחַ עָלָיו לָגִין שֶׁל יַיִן[68] - שְׂכָרוֹ מֻתָּר. שְׂכָרוֹ לְשַׁבֵּר כַּדֵּי יֵין נֶסֶךְ[69] - שְׂכָרוֹ מֻתָּר. וְתָבוֹא עָלָיו בְּרָכָה[70], מִפְּנֵי שֶׁמְּמַעֵט בִּתְפִלָּה.

67) משנה, שם. ביין נסך, והוא־הדין לסתם יינם. במשנה כתוב "שכר" סתם, והכוונה שהגוי שכר, וסגנונו של רבינו כאן קשה קצת, ואולי נפלה שגיאה קלה, וצריך להיות: השכיר לגוי או שכר הגוי, כלשון המשנה. 68) במשנה, שם: והניח לגינו עליו, ופירש ה'ערוך', וכן רש"י בשבת קלט, ב - כדים גדולים. 69) שינה ואמר יין נסך, ולא סתם יין כבבא ראשונה - לרבותא, שאפילו ביין נסך והישראל רוצה בקיומם של הכדים שלא ישתברו עכשיו מאליהם עד שישברם הוא ויטול שכרו (ע' רש"י ע"ז סג:) - שכרו מותר, כמו שמסיים רבינו. 70) לשון הגמרא שם.

יח. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל וְאָמַר לוֹ: הַעֲבֵר לִי מֵאָה חָבִיּוֹת שֶׁל שֵׁכָר בְּמֵאָה פְּרוּטוֹת, וְנִמְצָא אַחַת מֵהֶן יַיִן - שְׂכָרוֹ כֻּלּוֹ אָסוּר[71].

71) אפילו של תשעים ותשע חביות של היתר. ואין זה דומה לנתערבה חבית יין נסך ביין של היתר, שהדין הוא שיוליך חבית אחת מהן לים המלח והשאר מותרות, מפני ששם ההיתר היה מובדל מן האיסור בתחילה ואחר־כך נתערב, ולפיכך מותר למוכרו לגוי ויוותר לו על דמי יין נסך שבו, ונמצא שאינו נהנה מן האיסור כלל, אבל כאן שלא נתברר מעולם שכר ההיתר לבדו ולא נבדל מעולם שכר האיסור, שהרי מתחילה שכרו בשכירות אחת, מאה חביות במאה פרוטות, הרי כל פרוטה ופרוטה היא גם שכר של יין נסך, שהכל שכירות אחת היא ('מגדל עוז' בשם רבותינו הראשונים).

יט. אָמַר לוֹ: הַעֲבֵר לִי חָבִית בִּפְרוּטָה חָבִית בִּפְרוּטָה[72], וְהֶעֱבִיר, וְנִמְצָא בֵּינֵיהֶן חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן - שְׂכַר חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן אָסוּר, וּשְׁאָר שְׂכָרוֹ מֻתָּר.

72) שם סה, א.

כ. אֲמָנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁלַח לָהֶם עוֹבֵד כּוֹכָבִים חָבִית שֶׁל יַיִן בִּשְׂכָרָן - מֻתָּר שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ[73]: תֵּן לָנוּ אֶת דָּמֶיהָ. וְאִם מִשֶּׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּתָן - אָסוּר[74].

73) שהאומנים לא קנו את היין, והגוי חייב להם מעות, ולפיכך המעות שיתן להם אינם חליפים של יין ששלח להם (משנה, שם עא.). 74) כיון שהיין נכנס כבר לרשות האומנין, קיבלוהו בשכרם. וכשיתן להם הגוי כסף ויקח את היין בחזרה, הרי הכסף חליפי יין נסך ואסור.

כא. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה נוֹשֶׂה[75] בְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים מָנֶה, הָלַךְ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּמָכַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְיַיִן נֶסֶךְ וְהֵבִיא לוֹ דְּמֵיהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[76]. וְאִם אָמַר לוֹ קֹדֶם שֶׁיִּמְכֹּר: הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁאֶמְכֹּר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ יַיִן נֶסֶךְ שֶׁיֵּשׁ לִי וְאָבִיא לְךָ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סְתָם יֵינוֹ[77], וּמָכַר וְהֵבִיא לוֹ - הֲרֵי זֶה אָסוּר; מִפְּנֵי שֶׁהַיִּשְׂרְאֵלִי רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ כְּדֵי שֶׁיִּפָּרַע מִמֶּנּוּ חוֹבוֹ.

75) שם סד, א. 76) מימרא של רב נחמן: דמי עבודה־זרה

ביד גוי מותרים. 77) גם בסתם יינם אסור כשרוצה בקיומו.

כב. וְכֵן גֵּר וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[78] שֶׁהָיוּ שֻׁתָּפִין וּבָאוּ לַחֲלֹק - אֵין הַגֵּר יָכוֹל לוֹמַר לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים: טֹל אַתָּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וַאֲנִי מָעוֹת, אַתָּה יַיִן וַאֲנִי פֵּרוֹת; שֶׁהֲרֵי רוֹצֶה בְּקִיּוּמָן כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל כְּנֶגְדָּן. אֲבָל גֵּר וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[79] שֶׁיֵּרְשׁוּ אֶת אֲבִיהֶן עוֹבֵד כּוֹכָבִים - יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: טֹל אַתָּה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וַאֲנִי מָעוֹת, אַתָּה יַיִן וַאֲנִי שֶׁמֶן. קֹל הוּא שֶׁהֵקֵלוּ בִּירֻשַּׁת הַגֵּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחֲזֹר לְסוּרוֹ. וְאִם מִשֶּׁבָּאוּ לִרְשׁוּת הַגֵּר - אָסוּר[80].

78) שם סד, ב. 79) שם. 80) שזהו חילופי עבודה־זרה ממש, ולא הקילו כל־כך אפילו בגר. [בגמרא שם הקדימו דין ירושה לדין שותפות, ורבינו החליף את הסדר, כדי להשלים את רשימת האסורים, ואחריה הוא מביא רק דין של היתר].

כג. יִשְׂרָאֵל שֶׁמָּכַר יֵינוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[81]: פָּסַק[82] עַד שֶׁלֹּא מָדַד לוֹ - דָּמָיו מֻתָּרִין. שֶׁמִּשֶּׁפָּסַק סָמְכָה דַעְתּוֹ[83], וּמִשֶּׁמָּשַׁךְ קָנָה[84], וְיֵין נֶסֶךְ אֵינוֹ נַעֲשֶׂה עַד שֶׁיִּגַּע בּוֹ. נִמְצָא בִּשְׁעַת מִכִּירָה[85] הָיָה מֻתָּר[86]. מָדַד לוֹ[87] עַד שֶׁלֹּא פָּסַק הַדָּמִים - דָּמָיו אֲסוּרִין. שֶׁהֲרֵי לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ[88] אַף עַל פִּי שֶׁמָּשַׁךְ, וְנִמְצָא כְּשֶׁנָּגַע עֲדַיִן לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ לִקַּח, וְנֶאֱסַר הַיַּיִן בִּנְגִיעָתוֹ, וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹכֵר סְתָם יֵינָם.

81) משנה, שם עא, א. 82) קבע מחיר היין. 83) לקנות, כיון שיודע מחירו. 84) והכסף נשאר בהלואה אצל הגוי, שגוי קונה במשיכה. וכן כתב הרב המגיד בדעת רבינו בפ"א מהל' זכיה ומתנה. 85) בשעה שנגמר הקנין. 86) והדמים אינם חליפי יין נסך. 87) ונתן לגוי, ומשכו לפני שפסק דמיו. 88) שמא יבקש ממנו דמים מרובים ויבטל את הקניה.

כד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁמָּדַד הַיִּשְׂרְאֵלִי לְכֵלָיו; אֲבָל אִם מָדַד לִכְלֵי הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[89] אוֹ לִכְלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[90] - צָרִיךְ לִקַּח אֶת הַדָּמִים[91] וְאַחַר כָּךְ יִמְדֹּד. וְאִם מָדַד וְלֹא לָקַח דָּמִים, אַף עַל פִּי שֶׁפָּסַק - דָּמָיו אֲסוּרִים; שֶׁמִּשֶּׁיַּגִּיעַ לַכְּלֵי נֶאֱסָר[92] כִּסְתָם יֵינָם.

89) שהיה בו קצת יין שלו, ונאסר היין בנפילתו לכלי קודם שקנהו הגוי, שהרי עוד לא משך. וכשלוקח הדמים, דמי יין אסור הוא לוקח. 90) שאוחזו באויר ומתנדנד הכלי, ואוסר היין בנדנודו שהוא כנגיעה, כמו שנתבאר בפי"ב ה"ג (כסף־משנה). 91) והגוי קונה את היין בכסף והיין נעשה שלו מיד, וסובר רבינו שגוי קונה בין במשיכה ובין בכסף, כמ"ש הרב המגיד פ"א מהל' זכיה ומתנה (כסף־משנה). שאם לא כן, הרי הדמים שבידי ישראל עודם קנינו של הגוי, וכשנגע ביין ואסרו, נעשו הדמים שביד ישראל דמי יין נסך למפרע כמו שכתבו ה'תוספות' שם ד"ה שקילו. 92) משום ניצוק חיבור, כמבואר בפי"ב הי"ב. ורבינו לשיטתו הולך, שניצוק אפילו בסתם יינם אסור בהנאה.

כה. הַנּוֹתֵן דִּינָר לְחֲנֻנִּי עוֹבֵד כּוֹכָבִים[93], וְאָמַר לְפוֹעֲלוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים: לֵךְ וּשְׁתֵה וֶאֱכֹל מִן הַחֲנֻנִּי וַאֲנִי מְחַשֵּׁב לוֹ - הֲרֵי זֶה חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁקָּנָה לוֹ יֵין נֶסֶךְ וְהִשְׁקָהוּ[94]. וּכְנֶגֶד זֶה בִּשְׁבִיעִית[95] - אָסוּר. כְּגוֹן שֶׁנָּתַן דִּינָר לְחֲנֻנִּי יִשְׂרָאֵל עַם הָאָרֶץ[96], וְאָמַר לְפוֹעֲלוֹ הַיִּשְׂרְאֵלִי: לֵךְ וֶאֱכֹל וַאֲנִי מְחַשֵּׁב לוֹ. וְאִם אָכַל הַפּוֹעֵל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְעֻשָּׂר - אָסוּר[97].

93) שם סג, ב - כשהקדים לו דינר. כיון שנתן לחנוני מעות קודם ששלח את הפועל אליו, הרי הוא כאילו קנה מהחנוני מה שיתן לפועל, ונמצא שהפועל אוכל משל בעל־הבית. 94) ופורע חוב מזונותיו מיין נסך. 95) שנמצא בעל־הבית פורע חוב מזונות הפועל מפירות שביעית שקנה מן החנוני. 96) וחשוד על המעשרות. 97) כלומר, שאסור לבעל־הבית לעשות כן. ולשון רבינו כאן אינו ברור.

כו. אֲבָל אִם אָמַר לָהֶם: אִכְלוּ וּשְׁתוּ בְּדִינָר זֶה, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם: אִכְלוּ וּשְׁתוּ עָלַי מִן הַחֲנֻנִּי וַאֲנִי פּוֹרֵעַ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּעְבֵּד, הוֹאִיל וְלֹא נִתְיַחֵד שִׁעְבּוּדוֹ[98] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא מִשּׁוּם יֵין נֶסֶךְ וְלֹא מִשּׁוּם שְׁבִיעִית וְלֹא מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר.

98) שלא שעבד לחנוני מעות מסוימות, ולפיכך לא קנה בעל־הבית מה שיתן החנוני לפועל, ונמצא שהפועל אינו אוכל משל בעל־הבית, כפי פירושו של רב פפא שם.

כז. מֶלֶךְ שֶׁהָיָה מְחַלֵּק[99] יֵינוֹ לָעָם וְלוֹקֵחַ מֵהֶן דָּמָיו כְּפִי מַה שֶּׁירְצֶה - אַל יֹאמַר אָדָם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים: הֵא לְךָ מָאתַיִם זוּז וְהִכְנֵס תַּחְתַּי בְּאוֹצַר הַמֶּלֶךְ[100], כְּדֵי שֶׁיִּקַּח הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַיַּיִן[101] שֶׁכְּתָבוֹ בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וְיִתֵּן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הַדָּמִים לַמֶּלֶךְ. אֲבָל אוֹמֵר לוֹ: הֵא לְךָ מָאתַיִם זוּז וּמַלְּטֵנִי מִן הָאוֹצָר[102].

99) כן מפרש רבינו הברייתא שם עא, א. והסוגיא שם. 100) גירסת רבינו בגמרא: אצר באל"ף, אבל בגירסתנו: עוצר בעי"ן. ופירושו, שוטר. וראה רש"י שם. 101) שנמצא שהישראל מוכר לגוי את יינו שצריך לקבל מאת המלך (רדב"ז). 102) שהרי הישראל חייב לאוצר מעות, והגוי פוטרו מחיוב זה, ואין הישראל מוכר לו יין, והגוי מקבל את היין לא בשליחותו, מה־שאין־כן באומר לו הכנס במקומי.

כח. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנָּגַע בְּיֵינוֹ[103] שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְאָנְסוֹ - מֻתָּר לִמְכֹּר[104] אוֹתוֹ יַיִן לְאוֹתוֹ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁאָסָרוֹ לְבַדּוֹ. שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּתְכַּוֵּן[105] זֶה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְהַזִּיקוֹ וְלֶאֱסֹר יֵינוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁשִּׁבְּרוֹ אוֹ שְׂרָפוֹ[106] שֶׁחַיָּב לְשַׁלֵּם; וְנִמְצְאוּ הַדָּמִים שֶׁלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ דְּמֵי הַהֶזֵּק[107], וְלֹא דְּמֵי הַמְּכִירָה.

103) שם נט, ב. 104) [בגמרא שם, לא אמרו "מותר למכור", אלא: שרי ליה למשקל דמיה (פירוש: מותר לו לבעל היין לקבל דמיו מהגוי), מאי טעמא? מיקלא קלייה (שרפו), וקשה להבין למה נקט רבינו לשון זה, הלא טעם ההיתר הוא מפני שאין כאן מכירה אלא גביית דמי הזיקו]. 105) ואם נגע שלא בכוונה להזיק, אינו חייב לשלם לו, מפני שזה היזק שאינו ניכר. כלומר, לא נשתנה היין כלל על־ידי מעשיו, ורבינו פוסק בפ"א מהל' חובל ומזיק ה"ג, שהיזק שאינו ניכר בשגגה או באונס - פטור. 106) בגמרא: מקלא קלייה. 107) ודמי יין כשר נוטל (רש"י שם).

יום ו' כ"ח תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שכל איסורי מאכלות אסורות בכזית; ושיעור אכילת פרס ושיעור השתייה; כל האיסורין אם חייב עליהן שלא כדרך הנאתן; ומי שאחזו בולמוס; עוברה שהריחה מאכל איסור; ואם איסור חל על איסור.

1 **א. כָּל אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה - שִׁעוּרָן[2] בִּכְזַיִת**
2 **בֵּינוֹנִי, בֵּין לְמַלְקוּת בֵּין לְכָרֵת בֵּין לְמִיתָה בִּידֵי**
3 **שָׁמַיִם[3]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁכָּל הַמְחַיֵּב כָּרֵת אוֹ מִיתָה**
4 **בִּידֵי שָׁמַיִם עַל מַאֲכָל - לוֹקֶה[4].**

2) כדי להתחייב בעונשי הגוף הנמנים למטה. 3) כגון האוכל טבל. ... לא מנה רבינו מיתת בית דין, מפני שלא מצאנו חיוב מיתה בבית דין על אכילה ושתייה אלא בבן סורר ומורה על זלילת בשר וסביאת יין, ואין שיעורו בכזית. 4) אם התרו בו למלקות.

5 **ב. וְשִׁעוּר זֶה עִם כָּל הַשִּׁעוּרִין - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי**
6 **הֵם. וְאָסוּר מִן הַתּוֹרָה[5] לֶאֱכֹל כָּל שֶׁהוּא מִדָּבָר**
7 **הָאָסוּר, אֲבָל אֵינוֹ לוֹקֶה[6] אֶלָּא עַל כְּזַיִת. וְאִם אָכַל**
8 **כָּל שֶׁהוּא פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[7].**

5) כר' יוחנן דאמר חצי שיעור אסור מן התורה. 6) מן התורה. 7) מפני שזה כעובר על איסור מדברי סופרים שמכין אותו מכת מרדות.

9 **ג. כְּזַיִת שֶׁאָמַרְנוּ - חוּץ מִשֶּׁל בֵּין הַשִּׁנַּיִם; אֲבָל מַה**
10 **שֶּׁבֵּין הַחֲנִיכַיִם[8] - מִצְטָרֵף לְמַה שֶּׁבָּלַע, שֶׁהֲרֵי נֶהֱנָה**
11 **גְּרוֹנוֹ[9] מִכְּזַיִת. אֲפִלּוּ אָכַל כַּחֲצִי זַיִת וֶהֱקִיאוֹ, וְחָזַר**
12 **וְאָכַל אוֹתוֹ[10] חֲצִי זַיִת עַצְמוֹ שֶׁהֵקִיא - חַיָּב; שֶׁאֵין**
13 **הַחִיּוּב אֶלָּא עַל הֲנָאַת הַגְּרוֹן בְּכַזַּיִת מִדָּבָר הָאָסוּר.**

8) המודבק בחכו ולא בלעו. 9) והרי טעם שיעור מלא, כיון שהיה כזית שלם סמוך לבית הבליעה, אבל מאוכל שבין השיניים אין גרונו נהנה. 10) שטעם גרונו כזית שלם ביחד.

14 **ד. כְּזַיִת חֵלֶב אוֹ נְבֵלָה אוֹ פִּגּוּל אוֹ נוֹתָר וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
15 **שֶׁהִנִּיחוֹ בַּחֲמָה וְנִתְמַעֵט - הָאוֹכְלוֹ פָּטוּר[11]. חָזַר**
16 **וְהִנִּיחוֹ בַּגְּשָׁמִים וְנִתְפַּח[12] - חַיָּבִין עָלָיו[13] כָּרֵת[14] אוֹ**
17 **מַלְקוּת[15]. הָיָה פָּחוֹת מִכְּזַיִת מִבַּתְּחִלָּה, וְנִתְפַּח וְעָמַד**
18 **עַל כְּזַיִת - אָסוּר, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו[16].**

11) מכרת וממלקות, שמשערין כמות שהוא, ועכשיו הוא פחות מכשיעור. 12) ועמד על כזית כמו שהיה בתחילתו. 13) מפני שתחילתו וסופו כשיעור. 14) בחלב פיגול ונותר. 15) בנבלה או כשהתרו בו למלקות בפיגול, נותר וטמא. ואף על פי שבינתיים נתמעט שיעורן אין דיחוי אצל איסורים, כלומר, אין אומרים כיון שנדחה אינו חוזר למצבו הקודם. 16) כיון שמתחילתו, במצבו הטבעי, לא היה בו כזית.

19 **ה. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁכָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין מִצְטָרְפִין**
20 **זֶה עִם זֶה לְכַזַּיִת, חוּץ מִבְּשַׂר נְבֵלָה עִם בְּשַׂר**
21 **טְרֵפָה[17], וְאִסּוּרֵי נָזִיר שֶׁיִּתְבָּאֲרוּ בִּמְקוֹמָן. וַחֲמֵשֶׁת**
22 **מִינֵי תְבוּאָה[18] וּקְמָחִין שֶׁלָּהֶן וְהַבְּצֵקוֹת שֶׁלָּהֶן - הַכֹּל**
23 **מִצְטָרְפִים לְכַזַּיִת, בֵּין לְאִסּוּר חָמֵץ בְּפֶסַח[19], בֵּין**
24 **לְאִסּוּר חָדָשׁ[20] מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר, בֵּין לְאִסּוּרֵי מַעֲשֵׂר**
25 **שֵׁנִי[21] וּתְרוּמוֹת.**

17) שמצטרפין הואיל והטריפה תחילת נבילה היא. 18) חיטים, שעורים, כוסמים, שיבולת שועל, שיפון קודם טחינה. 19) שכולם מחמיצים. 20) לפני הקרבת העומר בט"ז בניסן. שאם אכל מכולם ביחד כזית, לוקה. 21) שאם אכל מכולן כזית חוץ לחומת ירושלים, לוקה.

26 **ו. יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּל הַחַיָּב[22] בִּתְרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת מִצְטָרֵף**
27 **לְכַזַּיִת בְּטֶבֶל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שֵׁם אֶחָד. הָא לְמָה זֶה**
28 **דּוֹמֶה? לְנִבְלַת הַשּׁוֹר וְנִבְלַת הַשֶּׂה וְנִבְלַת הַצְּבִי, שֶׁהֵן**
29 **מִצְטָרְפִין לְכַזַּיִת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23].**

22) אפילו מינים אחרים חוץ מחמשת מיני תבואה. 23) שכל שאיסורן בלאו אחד מצטרפין.

30 **ז. הָאוֹכֵל אֲכִילָה גְּדוֹלָה[24] מִדָּבָר אָסוּר - אֵין מְחַיְּבִין**
31 **אוֹתוֹ מַלְקוּת אוֹ כָּרֵת עַל כָּל כְּזַיִת וּכְזַיִת, אֶלָּא חִיּוּב**
32 **אֶחָד לְכָל הָאֲכִילָה[25]. וְאִם הָיוּ הָעֵדִים מַתְרִים בּוֹ[26]**
33 **בִּשְׁעַת אֲכִילָה עַל כָּל כְּזַיִת וּכְזַיִת - חַיָּב עַל כָּל**
34 **הַתְּרָאָה וְהַתְּרָאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא אֲכִילָה אַחַת**
35 **וְלֹא הִפְסִיק.**

24) כזיתים הרבה בלי הפסק. 25) ונקט רבינו "אכילה גדולה" משום הבבא האחרונה, להשמיענו שאם התרו בו כמה התראות, חייב על כל התראה אף על פי שלא הפסיק אכילתו בין התראה להתראה, משום שהתראות מחלקות. 26) אמרו לו אל תשתה והוא שותה חייב על כל אחת ואחת.

36 **ח. הָאוֹכֵל כִּשְׁעוֹרָה אוֹ כְּחַרְדָּל מֵאֶחָד מִכָּל מַאֲכָלוֹת**
37 **הָאֲסוּרִים, וְשָׁהָה מְעַט וְחָזַר וְאָכַל כְּחַרְדָּל, וְכֵן עַד**
38 **שֶׁהִשְׁלִים כַּזַּיִת, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד: אִם שָׁהָה**
39 **מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי אֲכִילַת שָׁלֹשׁ בֵּיצִים[27] - יִצְטָרֵף**
40 **הַכֹּל, וַהֲרֵי הוּא חַיָּב כָּרֵת אוֹ מַלְקוּת אוֹ קָרְבָּן כְּמוֹ**

שֶׁאָכַל כְּזַיִת בְּבַת אַחַת; וְאִם שָׁהָה יָתֵר מִזֶּה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁהָה בֵּינֵיהֶן, אֶלָּא אָכַל כְּחַרְדָּל אַחַר כְּחַרְדָּל, הוֹאִיל וְלֹא הִשְׁלִים כְּזַיִת אֶלָּא בְּיָתֵר מִכְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס - אֵינָן מִצְטָרְפִין וּפָטוּר.

27) כדי אכילת פרס, ואכילת פרס שיעור שלוש ביצים כר' יוחנן בן ברוקא. ורש"י סובר שיעור פרס הוא ארבע ביצים.

ט. וְכֵן הַשּׁוֹתֶה רְבִיעִית שֶׁל סְתָם יֵינָם מְעַט מְעַט, אוֹ שֶׁהִמְהָה אֶת הֶחָמֵץ בְּפֶסַח אוֹ אֶת הַחֵלֶב וּגְמָעוֹ מְעַט מְעַט, אוֹ שֶׁשָּׁתָה מִן הַדָּם מְעַט מְעַט: אִם שָׁהָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כְּדֵי שְׁתִּיַּת רְבִיעִית - מִצְטָרְפִין, וְאִם לַאו - אֵין מִצְטָרְפִין.

י. כָּל הָאֲכָלִין הָאֲסוּרִין[28] אֵינוֹ חַיָּב[29] עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיֹּאכַל אוֹתָן דֶּרֶךְ הֲנָאָה[30], חוּץ מִבָּשָׂר בְּחָלָב וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם. לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן אֲכִילָה, אֶלָּא הוֹצִיא אִסּוּר אֲכִילָתָן בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת, בְּלָשׁוֹן בִּשּׁוּל[31] וּבְלָשׁוֹן הֶקְדֵּשׁ[32], לֶאֱסֹר אוֹתָן וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הֲנָיָה.

28) באכילה או בהנאה. 29) כר' יוחנן. ובגמרא: אין לוקין, אבל מדרבנן אסור אפילו שלא בדרך הנאה. 30) וכל דבר מאכל האסור בהנאה אינו חייב על הנאתו שלא כדרך אכילה, מפני שדבר מאכל עומד לאכילה ואם נהנה באופן אחר הרי זה שלא כדרך הנאתו הרגילה. 31) לא תבשל גדי בחלב אמו ודרשו חכמים על איסור אכילה. 32) פן תקדש המלאה, שלא תהנה ממנו אלא תשרפנו.

יא. כֵּיצַד[33]? הֲרֵי שֶׁהִמְהָה אֶת הַחֵלֶב וּגְמָעוֹ כְּשֶׁהוּא חַם עַד שֶׁנִּכְוָה גְרוֹנוֹ מִמֶּנּוּ, אוֹ שֶׁאָכַל חֵלֶב חַי; אוֹ שֶׁעֵרֵב דְּבָרִים מָרִים, כְּגוֹן רֹאשׁ וְלַעֲנָה, לְתוֹךְ יֵין נֶסֶךְ אוֹ לְתוֹךְ קְדֵרָה שֶׁל נְבֵלָה, וַאֲכָלָן כְּשֶׁהֵן מָרִין; אוֹ שֶׁאָכַל אֹכֶל הָאָסוּר אַחַר שֶׁהִסְרִיחַ וְהִבְאִישׁ וּבָטַל מֵאֹכֶל אָדָם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְאִם עֵרֵב דָּבָר מַר בְּתוֹךְ קְדֵרָה שֶׁל בָּשָׂר בְּחָלָב אוֹ בְּיֵין כִּלְאֵי הַכֶּרֶם וַאֲכָלוֹ - חַיָּב.

33) מפרט סוגי אכילה שלא כדרך אכילה והנאה. ולפיכך אינו מונה רבינו הדוגמא שנאמרה בגמרא שם: הניח חלב של שור הנסקל על גבי מכתו פטור.

יב. הָאוֹכֵל מַאֲכָל מִמַּאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת דֶּרֶךְ שְׂחוֹק אוֹ כְּמִתְעַסֵּק[34], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְגוּף הָאֲכִילָה, הוֹאִיל וְנֶהֱנָה - חַיָּב, כְּמִי שֶׁמִּתְכַּוֵּן לְעַצְמָהּ שֶׁל אֲכִילָה. וַהֲנָיָה הַבָּאָה לוֹ לָאָדָם בְּעַל כָּרְחוֹ בְּאִסּוּר מִכָּל הָאִסּוּרִין[35]: אִם נִתְכַּוֵּן - אָסוּר, וְאִם לֹא נִתְכַּוֵּן - מֻתָּר[36].

34) בלי כוונה לאכילה. 35) בין איסורי הנאה בין איסורי אכילה. 36) שהלכה כר' שמעון שדבר שאינו מתכוון מותר בכל האיסורים.

יג. הָאוֹכֵל מַאֲכָל אָסוּר לְתֵאָבוֹן אוֹ מִפְּנֵי הָרָעָב - חַיָּב[37]. וְאִם הָיָה תּוֹעֶה בַּמִּדְבָּר וְאֵין לוֹ מַה יֹּאכַל אֶלָּא דְּבַר אִסּוּר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת[38].

37) אם אין סכנת נפש. 38) מותר לכל אדם, שאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש.

יד. עֲבָרָה[39] שֶׁהֵרִיחָה מַאֲכָל אָסוּר, כְּגוֹן בְּשַׂר קֹדֶשׁ אוֹ בְּשַׂר חֲזִיר - מַאֲכִילִין אוֹתָהּ מִן הַמָּרָק. אִם נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתָּהּ - מוּטָב, וְאִם לַאו - מַאֲכִילִין אוֹתָהּ פָּחוֹת מִכַּשֶּׁעוּר. וְאִם לֹא נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתָּהּ - מַאֲכִילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתָּהּ.

39) אשה הרה כשהיא מריחה איזה מאכל ומתאווה לאוכלו, תסתכן אם ימנעו ממנה מאכל זה.

טו. וְכֵן הַחוֹלֶה שֶׁהֵרִיחַ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֹמֶץ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדְּבָרִים שֶׁמְּעַרְעֲרִין אֶת הַנֶּפֶשׁ - דִּינוֹ כְּעֵבָרָה.

טז. מִי שֶׁאֲחָזוֹ בֻּלְמוּס[40] - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ דְּבָרִים הָאֲסוּרִים מִיָּד[41] עַד שֶׁיֵּאוֹרוּ עֵינָיו[42]. וְאֵין מְחַזְּרִין עַל דָּבָר הַמֻּתָּר, אֶלָּא מְמַהֲרִין בַּנִּמְצָא[43]. וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ הַקַּל הַקַּל תְּחִלָּה[44]. אִם הֵאִירוּ עֵינָיו - דַּיּוֹ[45]; וְאִם לַאו - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ הֶחָמוּר.

40) מחלת הרעבון. 41) ואין מנסים מקודם במרק, ובפחות מכשיעור, אלא נותנים לו מיד דבר האסור. 42) בשלב מסוכן של המחלה עיני החולה כהות. 43) בדברים הנמצאים במקום. 44) אם אין לנו דברים מותרים כדי צורכו ויש לפנינו שני מיני איסורים מאכילין אותו הקל קל. 45) אין מאכילים אותו יותר.

יז. כֵּיצַד? הָיוּ לְפָנֵינוּ טֶבֶל וּנְבֵלָה - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ נְבֵלָה תְּחִלָּה; שֶׁהַטֶּבֶל בְּמִיתָה[46]. נְבֵלָה וּסְפֵיחֵי שְׁבִיעִית - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ סְפֵיחֵי שְׁבִיעִית; שֶׁאֲסוּרִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[47], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת שְׁמִטָּה. טֶבֶל וּשְׁבִיעִית[48] - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁבִיעִית[49]. טֶבֶל וּתְרוּמָה, אִם אִי אֶפְשָׁר לְתַקֵּן הַטֶּבֶל[50] - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ טֶבֶל[51], שֶׁאֵינוֹ קָדוֹשׁ כִּתְרוּמָה[52]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

46) בידי שמים, ונבלה בלאו. והמדובר בטבל שלא הופרשו ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר, אבל טבל שלא הפרישו ממנו מעשרות אינו במיתה. 47) שמאכילים אותו תחילה איסורי דרבנן. 48) לאחר זמן הביעור. 49) שהטבל במיתה בידי שמים והשביעית בעשה. 50) ולהאכילו את החולין שבו, כגון, שהחולה צריך לאכול כולו ואם יפריש ממנו התרומות לא יספיק לו. 51) אין מפרישים ממנו תרומה ותרומת מעשר, שיאכל החולה תרומה לעצמה וחולין לעצמם, אלא מאכילים אותו את הטבל כמו שהוא. והמדובר בזר שאסור בתרומה. 52) תרומה חמורה אבל טבל אפשר לתיקוני, ומפרש רבינו, שלא התכוונו לומר שיש

לתקן, היינו להפריש תרומה, אלא שטבל מכיון שאפשר לתקנו אין בו קדושה חמורה, אבל תרומה קודש ממש היא.

יח. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר, אֶלָּא אִם הָיוּ שְׁנֵי הָאִסּוּרִין בָּאִין כְּאַחַת[53], אוֹ שֶׁהָיָה אִסּוּר מוֹסִיף אוֹ אִסּוּר כּוֹלֵל. לְפִיכָךְ יֵשׁ אוֹכֵל כְּזַיִת אֶחָד, וְלוֹקֶה עָלָיו חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת[54]. וְהוּא שֶׁהִתְּרוּ בּוֹ בַּחֲמִשָּׁה אִסּוּרִין[55] שֶׁנִּתְקַבְּצוּ בּוֹ. כֵּיצַד? כְּגוֹן טָמֵא שֶׁאָכַל כְּזַיִת חֵלֶב שֶׁנּוֹתַר מִן הַמִּקְדָּשִׁים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל חֵלֶב[56], וּמִשּׁוּם אוֹכֵל נוֹתָר, וּמִשּׁוּם אוֹכֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּמִשּׁוּם טָמֵא שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ, וּמִשּׁוּם שֶׁנֶּהֱנָה מִן הַקֹּדֶשׁ וּמָעַל.

53) שאי זה מהם תוציא, ולכן חייב על שניהם. 54) שנינו שבשוגג חייב ארבע חטאות ואשם אחד, ורבינו משמיענו שגם למלקות הדין כך. 55) צריך להתרות בו ולפרש כל איסור בפני עצמו, אבל אם התרו בו סתם ואפילו אמרו לו שהוא עובר על חמישה לאווין, אינו לוקה אלא אחת. 56) שכל המחוייב כרת או מיתה בידי שמים על מאכל, לוקה אם התרו בו למלקות.

יט. וְלָמָּה חָל כָּאן אִסּוּר עַל אִסּוּר? שֶׁבְּהֵמָה זוֹ הָיָה חֶלְבָּהּ אָסוּר בַּאֲכִילָה וּמֻתָּר בַּהֲנָיָה[57]. הִקְדִּישָׁהּ - נֶאֱסַר חֶלְבָּהּ בַּהֲנָיָה[58]. וּמִתּוֹךְ שֶׁנּוֹסַף בּוֹ אִסּוּר הֲנָיָה[59], נוֹסַף עָלָיו אִסּוּר קָדָשִׁים. וַעֲדַיִן הָיָה חֵלֶב זֶה מֻתָּר לַגָּבוֹהַּ[60] וְאָסוּר לְהֶדְיוֹט. נַעֲשָׂה נוֹתָר - מִתּוֹךְ שֶׁנּוֹסַף בּוֹ אִסּוּר לַגָּבוֹהַּ, נֶאֱסַר לְהֶדְיוֹט. וְהָאוֹכֵל הַזֶּה[61] הָיָה מֻתָּר בִּבְשַׂר הַבְּהֵמָה וְאָסוּר בְּחֶלְבָּהּ. נִטְמָא - נֶאֱסַר אַף בִּבְשָׂרָהּ. נוֹסַף לוֹ אִסּוּר עַל הַחֵלֶב. בָּא יוֹם הַכִּפּוּרִים - כָּלַל כָּל הָאֲכָלִין. וּמִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱסַר אַף בְּחֵלִין, נוֹסַף אִסּוּרוֹ בְּחֵלֶב זֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

57) שהחלב אסור רק באכילה. 58) שהקדש אסור בהנאה. 59) הרי הוא איסור מוסיף או איסור חמור שחל על איסור. 60) להקריב למזבח. 61) כלומר, האדם שאכל. עד כאן מנה רבינו האיסורים שניתוספו על חתיכת החלב, מכאן ואילך מונה רבינו איסורים החלים על האדם, אבל על המאכל עצמו לא ניתוסף איסור, כגון יום הכיפורים וטומאת האוכל.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר איסור שנתערב בהיתר מין במינו או בשאינו מינו; שיש איסור ששיעורו בששים ויש במאה ויש במאתים; כל דבר שיש לו מתירין אם הוא בטל; וביצה שיש בה אפרוח ששלקה; ודין נותן טעם לשבח או לפגם; וגדי שצלאו בחלבו; אם מבטלין איסור לכתחלה; ואם צולין בשר שחוטה ונבילה בתנור אחד; ודין בשר נבילה מליח שנבלל עמו בשר שחוטה.

א. דָּבָר אָסוּר שֶׁנִּתְעָרֵב בְּדָבָר מֻתָּר: מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[2]; וּמִין בְּמִינוֹ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל טַעְמוֹ - יִבָּטֵל בְּרֹב[3].

2) כמו שמבאר בהלכה ב. 3) כרבא, זבחים עט. בטל ברוב מן התורה, אבל אסור מדברי סופרים, כמו שיתבאר להלן בהלכות ד־ה.

ב. כֵּיצַד? חֵלֶב הַכְּלָיוֹת שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ הַגְּרִיסִין וְנִמּוֹחַ הַכֹּל[4] - טוֹעֲמִין אֶת הַגְּרִיסִין: אִם לֹא נִמְצָא בָּהֶן טַעַם חֵלֶב - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; וְאִם נִמְצָא בָּהֶם טַעַם חֵלֶב, וְהָיָה בָּהֶן מַמָּשׁוֹ[5] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה[6]; נִמְצָא בָּהֶן טַעְמוֹ, וְלֹא הָיָה בָּהֶן מַמָּשׁוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[7].

4) ונתערב. 5) אע"פ שנמוח החלב ואינו בעין נקרא טעמו וממשו אם יש כזית איסור בתוך שלש ביצים של היתר. וזהו כפירוש רבינו אליהו בתוספות עבודה זרה סז. אבל רש"י סובר, שאם נמוח האיסור ואינו בעין, הוא טעמו ולא ממשו ואפילו אם יש כזית בכדי אכילת פרס. 6) עבודה זרה סז: אמר ר' יוחנן כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס, טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין, ומפרש רבינו שאסור מדברי סופרים בלבד. 7) שטעם כעיקר אינו מן התורה. וכן גם דעת רש"י בחולין צח.

ג. כֵּיצַד הוּא מַמָּשׁוֹ? כְּגוֹן שֶׁהָיָה מִן הַחֵלֶב כְּזַיִת בְּכָל שָׁלֹשׁ בֵּיצִים[8] מִן הַתַּעֲרֹבֶת. אִם אָכַל מִן הַגְּרִיסִין הָאֵלּוּ כְּשָׁלֹשׁ בֵּיצִים, הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהֶן כְּזַיִת מִן הַחֵלֶב - לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי טַעַם הָאִסּוּר וּמַמָּשׁוֹ קַיָּם; אָכַל פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ בֵּיצִים[9] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[10] מִדִּבְרֵיהֶם[11]. וְכֵן אִם לֹא הָיָה בַּתַּעֲרֹבֶת כְּזַיִת בְּכָל שָׁלֹשׁ בֵּיצִים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן טַעַם חֵלֶב וְאָכַל כָּל הַקְּדֵרָה - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת.

8) זהו בכדי אכילת פרס שבדברי ר' יוחנן שם, ששיעורו שלש ביצים, כמו שכתב למעלה פרק יד הלכה ח. 9) אין בהן כזית של האיסור. 10) כדין חצי שיעור, שאסור מן התורה ואין לוקין עליו אלא מכת מרדות, כלמעלה בפרק ג הלכה ו. 11) שתערובת איסור פחות מכדי אכילת פרס, נקרא טעמו ולא ממשו.

ד. נָפַל חֵלֶב כְּלָיוֹת לְחֵלֶב הָאַלְיָה וְנִמּוֹחַ הַכֹּל, אִם הָיָה חֵלֶב הָאַלְיָה כִּשְׁנַיִם בְּחֵלֶב הַכְּלָיוֹת - הֲרֵי הַכֹּל מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה[12]. אֲפִלּוּ חֲתִיכַת נְבֵלָה[13] שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת שֶׁל שְׁחוּטָה - הַכֹּל מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - הַכֹּל אָסוּר, עַד שֶׁיֹּאבַד דָּבָר הָאָסוּר מֵעֹצֶם מְעוּטוֹ, וְלֹא יִהְיֶה דָּבָר חָשׁוּב שֶׁעֵינוֹ עוֹמֶדֶת[14], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

12) שמין במינו בטל ברוב, כמבואר בהלכה א. 13) שהחתיכה עומדת בעינה ולא נימוחה, אלא שאין אנו יודעים איזוהי החתיכה האסורה. 14) שנשאר בעין.

ה. וּבְכַמָּה יִתְעָרֵב דָּבָר הָאָסוּר וְיֹאבַד בְּעֹצֶם מְעוּטוֹ?

כַּשְׁעוּר שֶׁנָּתְנוּ בּוֹ חֲכָמִים: יֵשׁ דָּבָר שֶׁשְּׁעוּרוֹ בְּשִׁשִּׁים, וְיֵשׁ שֶׁשְּׁעוּרוֹ בְּמֵאָה[15], וְיֵשׁ שֶׁשְּׁעוּרוֹ בְּמָאתַיִם[16].

15) תרומה, כמבואר בהלכה יג. 16) ערלה וכלאי הכרם, כמבואר שם.

ו. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁכָּל אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין אִסּוּרֵי מַלְקוּת בֵּין אִסּוּרֵי כָּרֵת בֵּין אִסּוּרֵי הֲנָיָה, שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּמַאֲכָל הַמֻּתָּר: מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[17]; מִין בְּמִינוֹ, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל הַטַּעַם - שִׁעוּרוֹ בְּשִׁשִּׁים אוֹ בְּמֵאָה אוֹ בְּמָאתַיִם[18]. חוּץ מִיֵּין נֶסֶךְ, מִפְּנֵי חֻמְרַת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, וְחוּץ מִטֶּבֶל, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ[19]; וּמִפְּנֵי זֶה אוֹסְרִין בְּמִינָן - בְּכָל שֶׁהֵן, וְשֶׁלֹּא בְּמִינָן - בְּנוֹתֵן טַעַם[20], כִּשְׁאָר כָּל הָאִסּוּרִין.

17) חולין צז: וראה למעלה פרק ט הלכה ח. 18) כמבואר בהלכה הקודמת. 19) אפשר להפריש ממנו תרומות ומעשרות. וכלל הוא בידינו שכל דבר שיש לו מתירין אינו בטל ואוסר בכל שהוא. וטעם זה מביאים התוספות שם בשם הירושלמי. וכן מפורש גם בבבלי נדרים נח. (ובגמרא שם אמרו טעם אחר "כהיתרו כך איסורו". פירוש, שמן התורה חטה אחת פוטרת את כל הכרי ומתירה הכל, לפיכך גם באיסור כך, חטה אחת של טבל אוסרת כל הכרי. ורבינו העדיף את הנימוק של דבר שיש לו מתירים, כי הטעם השני מנמק טבל לתרומה בלבד, אבל טבל למעשרות ולתרומת מעשר אין לו היתר בכל שהוא ואם כן ייבטלכל האיסורים, אבל הטעם של דבר שיש לו מתירים מנמק הכל). 20) שלא החמירו ביין נסך אלא מין במינו, שהרי יש כאן האיסור, אבל מין בשאינו מינו כשאין טעם האיסור בתערובת הרי הוא כאלו אינו לגמרי ולא החמירו. וכן בטבל ולא החמירו חכמים אלא במין במינו, ולהלן בהלכה יב פוסק רבינו שבכל דבר שיש לו מתירים הדין כך. ובר"ן נדרים נב. נותן טעם הגיוני לחילוק זה.

ז. כֵּיצַד? טִפַּת יֵין נֶסֶךְ שֶׁנִּפְלוּ עָלֶיהָ כַּמָּה חָבִיּוֹת שֶׁל יַיִן - הַכֹּל אָסוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְכֵן כּוֹס שֶׁל יַיִן טֶבֶל שֶׁנִּתְעָרֵב בְּחָבִית - הַכֹּל טֶבֶל, עַד שֶׁיִּפְרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעַשְׂרוֹת הָרְאוּיִין לַתַּעֲרֹבֶת[21], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.

21) לפי כמות הטבל הנמצא באותה תערובת. ומפריש מיניה וביה או מטבל דרבנן אחר, שגם כאן האיסור הוא דרבנן מפני שמן התורה בטל ברוב או בששים. וראה מנחות לא.

ח. פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[22], אַף עַל פִּי שֶׁאִם נִתְעָרְבוּ בְּמִינָן - בְּכָל שֶׁהוּא[23], וְשֶׁלֹּא בְּמִינָן - בְּנוֹתֵן טַעַם, אֵינָן בִּכְלַל אִסּוּרֵי תּוֹרָה; שֶׁאֵין אוֹתָהּ הַתַּעֲרֹבֶת אֲסוּרָה, אֶלָּא חַיָּב לֶאֱכֹל כָּל הַתַּעֲרֹבֶת בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[24].

22) לפני שהגיע זמן ביעורם. 23) וצריל לאכול כל התערובת קודם זמן הביעור בקדושת שביעית, שדינה נתבאר בהלכות שביעית. 24) היינו שזו היא חובת האדם ולא איסור הפירות. רבינו מתכוון בהגדרתו זו לבאר, למה אמר ר' יוחנן בעבודה זרה עג: חוץ מטבל ויין נסך במינו במשהו, והלא גם פירות שביעית כך? ולפיכך הוא מבאר שיש הבדל מהותי בין שביעית ובין טבל ויין נסך. ובדומה לזה יש לפרש כוונת רבינו בהלכה הסמוכה לענין חמץ בפסח, שהא מבאר שחמץ בפסח הוא סוג מיוחד של איסור שזמן איסורו מוגבל ולכן לא מנאו ר' יוחנן. (הכסף משנה כבת שלא מנה דבר שיש לו מתירים. ונראה שנתכוון לומר שקערובת חמץ ניתרת מאליו לאחר שיעבור הזמן, אבל טבל צריך תיקון).

ט. חָמֵץ בְּפֶסַח[25], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵאִסּוּרֵי תּוֹרָה - אֵינוֹ בִּכְלָלוֹת אֵלּוּ[26]; לְפִי שֶׁאֵין הַתַּעֲרֹבֶת אֲסוּרָה לְעוֹלָם[27], שֶׁהֲרֵי לְאַחַר הַפֶּסַח תִּהְיֶה כָּל הַתַּעֲרֹבֶת מֻתֶּרֶת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. לְפִיכָךְ אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא בֵּין בְּמִינוֹ בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ[28].

25) שאוסר במשהו. 26) שאפילו שלא במינו ג"כ בכל שהו. 27) כלו', שהאיסור הוא זמני ואינו דומה לטבל הקדש, שהאיסור בעצמו הוא איסור עולם אא שיש לו תיקון ויכול להשתנות ע"י איזה מעשה שמתירו, משא"כ בחמץ בפסח שעצם האיסור הוא איסור לזמן, ולפיכך מנאו בפני עצמו. 28) פסחים ל. ושם כט: מפרש, שגזרו שלא משום מינו. ולהלן בהי"ב מפרש רבינו הטעם משום שנאמר כל מחמצת לא תאכלו.

י. וְהוּא הַדִּין לִתְבוּאָה חֲדָשָׁה[29] שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּישָׁנָה מִלִּפְנֵי הָעֹמֶר - אוֹסֶרֶת בְּכָל שֶׁהוּא; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ מַתִּירִין[30], שֶׁלְּאַחַר הָעֹמֶר יֶתֶר הַכֹּל. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין, וַאֲפִלּוּ הָיָה אִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן אִסּוּר מֵקִצָּה וְנוֹלָד בְּיוֹם טוֹב - לֹא נָתְנוּ בּוֹ חֲכָמִים שִׁעוּר, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֶחָד בְּכַמָּה אֲלָפִים אֵינוֹ בָּטֵל[31]; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ דֶּרֶךְ שֶׁיֵּתַר בָּהּ. כְּגוֹן הֶקְדֵּשׁ וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[32].

29) פירוש, כמו טבל שבימנו אוסר בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם. 30) נדרים נח. גם תבואה חדשה ניתרת מאליה אחרי טז בניסן ולכן לא מנאה ר' יוחנן, כמו שכתבנו למעלה בחמץ בפסח. 31) מה שאמרו בגמרא אפילו באלף לא בטל, הכוונה אפילו אחד בכמה אלפים. 32) נדרים נח. הקדש יותר ע"פ פדיון, ומעשר שני, יעלוהו לירושלים או יחללוהו.

יא. אֲבָל הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם וְחֵלֶב וְדָם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וְכֵן תְּרוּמוֹת - נָתְנוּ חֲכָמִים בָּהֶן שִׁעוּר; שֶׁאֵין בָּהֶן דֶּרֶךְ הֶתֵּר לְכָל אָדָם[33].

33) שתרומות מותרות לכהן בלבד, אבל לזרים אסורות לעולם ואין להן כל דרך היתר ולפיכך אינן כדבר שיש להן מתירין, כיון שאין דרך היתר לזר האסור בהן. סוגיה ביבמות פב.

יב. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֲפִלּוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין, אִם

נִתְעָרֵב בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ וְלֹא נָתַן טַעַם - מֻתָּר[34]. לֹא יִהְיֶה זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין חָמוּר מִטֶּבֶל; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן, שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאַל תִּתְמַהּ עַל חָמֵץ בְּפֶסַח; שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה: כָּל מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ, לְפִיכָךְ הֶחְמִירוּ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[35].

34) חולק על רב אלפס חולין פרק גיד הנשה, שפוסק בדבר שיש לו מתירין אפילו באינו מינו לא בטל. (כנראה הסתמך רבינו על הירושלמי נדרים פרק ו, כל דבר שיש לו מתירין, כגון טבל ומעשר שני והקדש וחדש וכו' מין במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם. 35) בה"ט, שאוסר בכל שהוא בין במינו בין שלא במינו. בפסחים כט: אמרו, שגזרו שלא במינם אטו מינם. ורבינו כאן מפרש למה גזרו בחמץ בפסח בלבד ולא בכל דבר שיש לו מתירין, וביאור משום שבחוץ בפסח נאמר כל מחמצת לא תאכלו.

יג. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁעוּרִין שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים: הַתְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[36] וְהַחַלָּה וְהַבִּכּוּרִים - עוֹלִין[37] בְּאֶחָד וּמֵאָה. וְצָרִיךְ לְהָרִים[38]. וּמְצָטָרְפִין זֶה עִם זֶה[39]. וְכֵן פְּרוּסָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים[40] לְתוֹךְ פְּרוּסוֹת שֶׁל חֵלִין - עוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה. כֵּיצַד? סְאָה קֶמַח מֵאֶחָד מֵאֵלּוּ, אוֹ סְאָה מִכֻּלָּם, שֶׁנִּפְלָה לְמֵאָה סְאָה קֶמַח שֶׁל חֵלִין וְנִתְעָרֵב הַכֹּל - מֵרִים מִן הַכֹּל[41] סְאָה אַחַת כְּנֶגֶד סְאָה שֶׁנִּפְלָה, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר לְכָל אָדָם; נִפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה - נַעֲשָׂה הַכֹּל מְדֻמָּע.

36) משנה ערלה פרק ב. בגירסתנו שם: ותרומת מעשר של דמאי (דמאי=פירות של עם הארץ שאינו נזהר בהפרשת מעשרות וחוששים שמא לא עישר ולכן מפרישים מעשר ותרומת מעשר מספק). ונראה שרבינו גורס כגירסת הר"ש שם: "ותרומת מעשר של ודאי ותרומת מעשר של דמאי" וכן במשנה מעילה טו: הגירסא תרומת מעשר ותרומת מעשר של דמאי. ולכן כתב תרומת מעשר סתם והתכוון לשני סוגי תרומת מעשר, היינו של ודאי ושל דמאי. ובפירוש המשנה לערלה שם כותב רבינו "ואין הפרש אצלנו בכל הדינים בין תרומת מעשר של דמאי או של ודאי וכבר נתבאר זה". 37) בטלים. 38) כשנפלה סאה תרומה למאה, מרים מהם סאה תרומה ונותנת לכהן כי אע"פ שהאיסור בטל במאה והוא, אבל ממונו של כהן לא בטל וצריך להרים מפני גזל השבט, כמו שיתבאר להלן בהלכ טו. 39) אם נפלה חצי סאה מאיסור זה וחצי סאה מאיסור אחר מן האיסורים הללו בפחות ממאה סאין חולין - הכל אסור. והטעם, משום שכל אלה נקראו בשם תרומה, ואפילו חלה ובכורים, וכל שהוא משם אחד מצטרפים. וראה למעלה פרק ד הלכה ז. 40) בכסף משנה מפרש, שהמדובר בלחם הפנים טמא, שאין בלחם הפנים טהור הרי פסק רבינו בפרק ו מהלכות פסולי המוקדשים, שאינו עולה ויאכל הכל לכהנים. רבינו למד דין זה מברייתא יבמות פא: וכן פרוסה של לחם הפנים טמאה שנתערבה במאה פרוסות של לחם הפנים טהורה תעלה, ר' יהודה אומר: לא תעלה. ופסק כחכמים. ומשמיענו כאן, שגם כשנתערבה בחולין - תעלה. 41) אפילו בלחם הפנים צריך להרים, מפני גזל השבט (להלן הלכה טו), שהרי הכהנים יכולים לאכלה בעזרה, כשיש להם אכילה מועטת של קדשים. ראה מנחות כא: שיאכלו עמה (עם המנחה) חולין ותרומה, ורבינו פ"י מה' מעשה הקרבנות הי"א. ומסולקת בזה קושית הרדב"ז כאן וראה תוספות בבא בתרא פא:

יד. הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם - עוֹלִין בְּאֶחָד וּמָאתַיִם[42]. וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה[43]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָרִים[44]. כֵּיצַד? רְבִיעִית שֶׁל יַיִן עָרְלָה אוֹ כִלְאֵי הַכֶּרֶם, אוֹ שֶׁהָיְתָה הָרְבִיעִית מִצְטָרֶפֶת מִשְּׁנֵיהֶם, שֶׁנִּפְלָה לְתוֹךְ מָאתַיִם[45] רְבִיעִיּוֹת שֶׁל יַיִן - הַכֹּל מֻתָּר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָרִים כְּלוּם; נִפְלָה לְפָחוֹת מִמָּאתַיִם - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה[46].

42) בירושלמי ערלה, הובא בר"ש ערלה פרק ב, א: מנין שהם עולים? למד מלאה ממלאה, בכלאי בכרם כתוב המלאה ובבכורים כתוב מלאתך ודמעך לא תאחר, מה מלאתך עולה אף כאן עולה, אי מה כאן מאה אף כאן מאה? לפי שכפל הכתוב איסורו (שאסור בהנאה) שינו חכמים חיובו (הכמות הנחוצה כדי שיתבטלו. ראה לקמו הט"ז). עד כדון (פירוש, ידוע לנו עד כאן) כלאי הכרם, ערלה מניין? מה זו אסורה בהנאה אף זו אסורה בהנאה, ומה זו עולה אף זו עולה. 43) אע"פ ששני שמות הם, כיון ששוים הם בשיעור ביטולם, שלמדים זה מזה, מצטרפין. משנה ערלה פ"ב א. 44) שמותר לאכול הכל ואינו חייב להוציא הכמות שנפלה. משנה שם. וראה בהלכה הבאה הנימוק למה בתרומה והדומה לה צריך להרים ובאיסורים אחרים לא. 45) של היתר. 46) והראב"ד משיג ואומר: "אין לך דבר שאוסר עירובו בהנאה אלא אם כן הוא שבמנין חוץ מאיסורי עבודה זרה ויין נסך דוק ותשכח". ולכאורה משמע כדבריו בגמרא עבודה זרה עד. שאמרו: "למיעוטי - אי נמי איסורי הנאה ולאו דבר שבמנין". אולם נראה שרבינו סובר, שהדברים אמורים בדברים האוסרים בכל שהוא שלא נתנו בהם חכמים שיעור כלל. אבל בערלה וכלאי הכרם שנתנו בהם שיעור באחד ומאתים אם נפלו לפחות מן השיעור הרי זה כשאר איסורים שנפלו לפחות משששים וכיון שלא נתבטל - כל התערובת אסורה אפילו בהנאה.

טו. וְלָמָּה צָרִיךְ לְהָרִים הַתְּרוּמָה וְלֹא יָרִים עָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם? שֶׁהַתְּרוּמָה מָמוֹן כֹּהֲנִים. לְפִיכָךְ, כָּל תְּרוּמָה שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מַקְפִּידִין עָלֶיהָ, כְּגוֹן תְּרוּמַת הַכְּלִיסִין[47] וְהֶחָרוּבִין וּשְׁעוֹרִין שֶׁבֶּאֱדוֹם - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָרִים.

47) מין תאנים גרועות (רבינו בפירוש המשניות תרומות פרק יא, ד).

טז. וְלָמָּה כְּפָלוּ שִׁעוּר עָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם? מִפְּנֵי שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[48]. וְלָמָּה סָמְכוּ עַל שִׁעוּר מֵאָה בִּתְרוּמוֹת? שֶׁהֲרֵי תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר אֶחָד מִמֵּאָה[49] וּמְקַדֵּשׁ[50] הַכֹּל. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ. אָמְרוּ חֲכָמִים: דָּבָר שֶׁאַתָּה מֵרִים מִמֶּנּוּ[51], אִם חָזַר לְתוֹכוֹ[52] - מְקַדְּשׁוֹ[53].

48) ירושלמי ובא למעלה בהלכה יד. 49) מעשר מן המעשר. 50) ואוסר. 51) תרומת מעשר. 52) אם יפול בחזרה לפירות שמהם הורם. 53) אוסרו.

יז. שְׁאָר אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה[54] כֻּלָּן, כְּגוֹן בְּשַׂר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וְחֵלֶב וְדָם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - שֶׁעוּרָן בְּשִׁשִּׁים. כֵּיצַד? כְּזַיִת חֵלֶב כְּלָיוֹת שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ שִׁשִּׁים כְּזַיִת[55] מֵחֵלֶב הָאַלְיָה - הַכֹּל מֻתָּר; נָפַל לְפָחוֹת מִשִּׁשִּׁים[56] - הַכֹּל אָסוּר. וְכֵן אִם נָפַל כִּשְׁעוֹרָה[57] חֵלֶב - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה שָׁם כְּמוֹ שִׁשִּׁים שְׁעוֹרָה[58]. וְכֵן בִּשְׁאָר אִסּוּרִין. וְכֵן שֶׁמֶן שֶׁל גִּיד הַנָּשֶׁה[59] שֶׁנָּפַל לְקִדְרָה שֶׁל בָּשָׂר - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּשִׁשִּׁים, וְאֵין שֶׁמֶן הַגִּיד מִן הַמִּנְיָן[60]. וְאַף עַל פִּי שֶׁשֶּׁמֶן גִּיד הַנָּשֶׁה מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - הוֹאִיל וְגִיד הַנָּשֶׁה בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, הֶחְמִירוּ בּוֹ כְּאִסּוּרֵי תּוֹרָה[61]. וְהַגִּיד עַצְמוֹ - אֵין מְשַׁעֲרִין בּוֹ וְאֵינוֹ אוֹסֵר, שֶׁאֵין בְּגִידִים בְּנוֹתֵן טַעַם.

54) למעט איסורי דרבנן ששיעורם בחמשים ותשע. 55) ועמו יהיו ששים ואחד כזית. 56) אפילו נפל לחמשים ותשע כזית ועם האסור ביחד יהיו ששים. 57) משמיענו שגם בחצי שיעור שאין לוקים עליו לא די בחמשים ותשע. 58) מלבד השעורה שנפלה. 59) רי"ף שם צו: מין במינו שאינו יכול לעמוד על טעמו כגון שמנוניתו של גיד, אמר רב נחמן גיד בששים ואין גיד מן המנין. ע"כ. פירוש, שצריך ששים בלא הגיד. 60) אלא צריך שיהא ששים מלבדו. 61) לענין ביטול.

יח. אֲבָל כְּחָל[62] שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַבָּשָׂר - בְּשִׁשִּׁים, וּכְחָל מִן הַמִּנְיָן. הוֹאִיל וְהַכְּחָל מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[63], הֵקִלּוּ בְּשִׁעוּרוֹ[64].

62) שד הבהמה. 63) שם הלכה יב: שבשר שנתבשל בחלב שחוטה אינו אסור מן התורה. 64) שהוא מן המנין.

יט. בֵּיצָה שֶׁנִּמְצָא בָּהּ אֶפְרוֹחַ שֶׁנִּשְׁלְקָה[65] עִם בֵּיצִים הַמֻּתָּרוֹת: אִם הָיְתָה עִם שִׁשִּׁים וְאַחַת וְהִיא[66] - הֲרֵי הֵן מֻתָּרוֹת; הָיְתָה עִם שִׁשִּׁים בִּלְבַד[67] - נֶאֱסְרוּ הַכֹּל. מִפְּנֵי שֶׁהִיא בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמָהּ[68], עָשׂוּ הֶכֵּר בָּהּ וְהוֹסִיפוּ בְּשִׁעוּרָהּ.

65) שנתבשלה. 66) היינו שביחד הם ששים ושתים וכן פירש רש"י שם צח. 67) וביחד הם ששים ואחת. 68) שהאיסור עצמו, היינו האפרוח, הוא בריה בפני עצמה. מה שאין כן בשמנו של גיד הנשה שהצריכו רק ששים ואחת עם השומן ואע"פ שגיד בריה בפני עצמה היא, מפני ששומן הגיד אינו בריה בפני עצמה. והכסף משנה מפרש דברי רבינו "ששים ואחת והיא", היינו שביחד הם ששים ואחת כמו בגיד, ולא כפרש"י. וכן נראה מדברי רב נחמן שם, שאמר: ביצה בששים ואין ביצה מן המנין.

כ. אֲבָל בֵּיצַת עוֹף טָמֵא שֶׁנִּשְׁלְקָה עִם בֵּיצֵי עוֹף טָהוֹר - לֹא אָסְרָה אוֹתָם[69]. וְאִם טָרַף אֵלּוּ עִם אֵלּוּ, אוֹ שֶׁנִּתְעָרְבָה בֵּיצַת עוֹף טָמֵא אוֹ בֵּיצַת טְרֵפָה עִם בֵּיצִים אֲחֵרוֹת - שְׁעוּרָן בְּשִׁשִּׁים[70].

69) חולין צח. שאינה פולטת טעם, במה דברים אמורים בשאינה קלופה אבל בביצה קלופה נותנת טעם כמבואר בירושלמי. ובביצה שיש בה אפרוח אפילו באינה קלופה אוסרת שמחלחל דרך הקליפה. 70) דעת רבינו, שאפילו מין במינו יבש ביבש צריך ששים מדרבנן. וכן משמע מדברי רבינו למעלה בהלכה ד.

כא. וּמִנַּיִן סָמְכוּ חֲכָמִים עַל שִׁעוּר שִׁשִּׁים? שֶׁהֲרֵי הַמּוּרָם מֵאֵיל נָזִיר, וְהִיא הַזְּרוֹעַ[71], אֶחָד מִשִּׁשִּׁים[72] מִשְּׁאָר הָאַיִל[73], וְהִיא מִתְבַּשֶּׁלֶת עִמּוֹ וְאֵינָהּ אוֹסֶרֶת אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָהּ[74] מִן הָאַיִל.

71) בר קפרא. חולין צח. נזיר אחרי שעברו ימי נזירותו מביא קרבנות וביניהם איל לשלמים והזרוע ניתנת לכהן ואסורה לזרים ושאר הבשר מותר להם. ולמדו שם מן המקרא שכל האיל מתבשל ביחד, ולמה אין הזרוע אוסרת את שאר הבשר? מפני שיש ששים בשאר חלקי האיל נגד הזרוע, כשמשערים בשר ועצמות נגד בשר ועצמות. 72) כך שיערו חכמים. 73) מבשר ועצמות של האיל. 74) שם. ר' שמעון אומר: אין בשילה אלא שנתבשל עם האיל.

כב. מִין בְּמִינוֹ וְדָבָר אַחֵר שֶׁנִּתְעָרְבוּ, כְּגוֹן קְדֵרָה שֶׁהָיָה בָּהּ חֵלֶב אַלְיָה[75] וּגְרִיסִין, וְנָפַל לְתוֹכָהּ חֵלֶב הַכְּלָיוֹת[76], וְנִמְחָה הַכֹּל וְנַעֲשָׂה גּוּף אֶחָד - רוֹאִין אֶת חֵלֶב הָאַלְיָה וְאֶת הַגְּרִיסִין כְּאִלּוּ הֵן גּוּף אֶחָד[77], וּמְשַׁעֲרִין חֵלֶב הַכְּלָיוֹת בַּגְּרִיסִין וּבָאַלְיָה, אִם הָיָה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים - מֻתָּר; שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר כָּאן לַעֲמֹד עַל הַטַּעַם[78].

75) היתר. 76) איסור. 77) אע"פ שהם שני מינים של היתר. 78) של האיסור מכיון שטעמם של חלב אליה ושל חלב כליות שוה.

כג. וְהוּא הַדִּין לִתְרוּמוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ[79] - לְשַׁעֲרָן בְּמֵאָה, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם אוֹ עָרְלָה - לְשַׁעֵר אוֹתָן בְּמָאתַיִם.

79) ראה מה שנתבאר בהלכה ל.

כד. כְּשֶׁמְּשַׁעֲרִין בְּכָל הָאִסּוּרִין, בֵּין בְּשִׁשִּׁים בֵּין בְּמֵאָה בֵּין בְּמָאתַיִם - מְשַׁעֲרִין בַּמֶּרֶק וּבַתַּבְלִין[80] וּבַכֹּל שֶׁיֵּשׁ בַּקְּדֵרָה[81] וּבְמַה שֶׁבָּלְעָה קְדֵרָה[82] מֵאַחַר שֶׁנָּפַל הָאִסּוּר[83] לְפִי אֹמֶד הַדַּעַת[84], שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל מַה שֶׁבָּלְעָה בְּצִמְצוּם.

80) בגמרא: ברוטב ובקיפה. 81) בגמרא: ובחתיכות. 82) בין מן האיסור בין מן ההיתר. בגמרא: ובקדירה. 83) כלומר, לא מצרפים מה שנבלע בקדירה לפני נפילת האיסור, שהוא כולו היתר, אלא מה שנבלע אחר נפילתו, היינו גם מן האיסור וגם מן ההיתר. 84) בקירוב. בדיוק אי אפשר לקבוע כמה בלעה הקדרה.

כה. אָסוּר לְבַטֵּל אִסּוּרִין שֶׁל תּוֹרָה לְכַתְּחִלָּה[85]. וְאִם

בִּטֵּל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְאַף עַל פִּי כֵּן קָנְסוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים[86] וְאָסְרוּ הַכֹּל. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּא קָנָס - אֵין אוֹסְרִין תַּעֲרֹבֶת זוֹ אֶלָּא עַל זֶה הָעוֹבֵר שֶׁבִּטֵּל הָאִסּוּר[87]; אֲבָל לַאֲחֵרִים - הַכֹּל מֻתָּר.

85) להרבות ההיתר על האיסור כדי שיבטל, ביצה ד: וראה ר"ש בפרק ה תרומות משנה ט, והמקור מירושלמי שם. 86) אם עשה זה במזיד, אבל בשוגג לא קנסו, כר' יוסי ור' שמעון בגיטין נד. ובמשנה תרומות שם. 87) וכן על מי שנתבטל בשבילו כדי שלא יהנו לו מעשיו הרעים. כך כתב הרשב"א בכוונת רבינו.

כו. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנָּפְלָה סְאָה שֶׁל עָרְלָה לְתוֹךְ מֵאָה סְאָה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱסַר הַכֹּל - לֹא יָבִיא מֵאָה סְאָה אֲחֵרוֹת וִיצָרֵף כְּדֵי שֶׁתַּעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם. וְאִם עָבַר וְעָשָׂה כֵּן - הַכֹּל מֻתָּר[88]. אֲבָל בְּאִסּוּר שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - מְבַטְּלִין הָאִסּוּר לְכַתְּחִלָּה.

88) לאחרים, אבל לא למבטל עצמו, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת.

כז. כֵּיצַד? חֵלֶב שֶׁנָּפַל לִקְדֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בְּשַׂר עוֹף[89] וְנָתַן טַעַם בַּקְּדֵרָה - מַרְבֶּה עָלָיו בְּשַׂר עוֹף אַחֵר עַד שֶׁיִּבְטַל הַטַּעַם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[90].

89) ובשר עוף בחלב אסור מדברי סופרים בלבד, למעלה פרק ט הלכה ד. 90) אפילו איסורים מדברי סופרים שיש להם שורש ועיקר בתורה כמו בשר עוף בחלב. ורבו החולקים על רבינו וסוברים, שהתירו לבטל לכתחילה רק איסורי דרבנן שאין להם שורש מן התורה כגון מוקצה. אבל בשר עוף בחלב, שיש בשר שהתורה אסרה לבשלו בחלב, אסור לבטל.

כח. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁאִם נָתַן דָּבָר הָאָסוּר טַעְמוֹ בְּדָבָר הַמֻּתָּר - נֶאֱסַר הַכֹּל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִשְׁבִּיחוֹ; אֲבָל אִם פָּגַם[91] זֶה הָאָסוּר לַמֻּתָּר וְהִפְסִיד טַעְמוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה פּוּגָם מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף; אֲבָל אִם פָּגַם בַּתְּחִלָּה וְסוֹפוֹ לְהַשְׁבִּיחַ, אוֹ הִשְׁבִּיחַ בַּתְּחִלָּה אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפוֹ לִפְגֹּם - הֲרֵי זֶה אָסוּר[92].

91) עבודה זרה סו. כר' שמעון. 92) בגמרא שם אמרו, שהשביח ולבסוף פגם אסר והטעם, מפני שנאסר בשעה שהיה לשבח אינו חוזר להיתרו. ורבינו מוסיף מדעת עצמו, שהוא הדין בפוגם ולבסוף השביח. וכן גם דעת הרשב"א. וראה לחם משנה.

כט. וּמִי יִטְעַם אֶת הַתַּעֲרֹבֶת? אִם הָיָה הַמְעֹרָב תְּרוּמוֹת עִם הַחֵלִין - טוֹעֵם אוֹתָן הַכֹּהֵן[93]. אִם הָיָה טַעַם הַתְּרוּמָה נִכָּר - הַכֹּל מְדֻמָּע[94]. וּבְהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת יִתְבָּאֵר דִּין הַמְדֻמָּע.

93) שמותר לאכול בתרומה, חולין צז: 94) תערובת תרומה עם חולין.

ל. וְאִם הָיָה בָּשָׂר בְּחֶלְבּוֹ, אוֹ יַיִן נֶסֶךְ וְיַיִן עָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לִדְבַשׁ[95], אוֹ בְּשַׂר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַיֶּרֶק וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - טוֹעֵם אוֹתָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְסוֹמְכִין עַל פִּיו[96]. אִם אָמַר: אֵין בּוֹ טַעַם, אוֹ שֶׁאָמַר: יֵשׁ בּוֹ טַעַם וּמִטַּעַם רַע הוּא וַהֲרֵי פִּגְמוֹ - הַכֹּל מֻתָּר. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה סוֹפוֹ לְהַשְׁבִּיחַ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[97]. וְאִם אֵין שָׁם עוֹבֵד כּוֹכָבִים[98] לִטְעֹם - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּשִׁעוּרוֹ: בְּשִׁשִּׁים אוֹ בְּמֵאָה[99] אוֹ בְּמָאתַיִם[100].

95) היינו באים מינו. נתבאר לעיל ה"ו, שיין נסך אוסר במשהו במינו בלבד ולא בשאינו מינו. 96) משמע, שכל גוי נאמן ואפילו אינו טבח מומחה (ראה למעלה פרק ט), ואפילו כשהגוי יודע לשם מה שואלים אותו. ושיטת רש"י, שגוי נאמן רק במסיח לפי תומו. והתוספות שם כתבו, שאין סומכים אלא על גוי מומחה בלבד. 97) בהלכה הקודמת. 98) הכוונה לאיסורים שנאמרו למעלה, אבל בתרומה טועם כהן, כנאמר בהלכה הקודמת. 99) בתרומה. 100) בערלה וכלאי הכרם. והמדובר במין במינו, שהרי בשאינו מינו בטלים בששים. ומה שאמר " ואם אין שם גוי לטעום" הכוונה, לקבוע אם הטעם לשבח או לפגם.

לא. עַכְבָּר שֶׁנָּפַל לְשֵׁכָר אוֹ לְחֹמֶץ[101] - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּשִׁשִּׁים; שֶׁאָנוּ חוֹשְׁשִׁין[102] שֶׁמָּא טַעְמוֹ בְּשֵׁכָר וּבְחֹמֶץ מַשְׁבִּיחַ. אֲבָל אִם נָפַל לְיַיִן אוֹ לְשֶׁמֶן אוֹ לִדְבַשׁ - מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ נָתַן טַעַם, מִפְּנֵי שֶׁטַּעְמוֹ פּוּגֵם[103]. שֶׁכָּל אֵלּוּ צְרִיכִין לִהְיוֹתָן מְבֻשָּׂמִים, וְזֶה מַסְרִיחָן וּמַפְסִיד טַעְמָן.

101) שמתוך חריפות שבהם בולעים מהר והרי זה ככבוש וכבוש הרי הוא כמבושל. 102) בעיה שלא נפשטה, בגמרא עבודה זרה סח: 103) בגמרא שם שאלו רק בשכר וחומץ, אבל ביין, שמן או דבש ודאי פוגם.

לב. גְּדִי שֶׁצְּלָאוֹ בְּחֶלְבּוֹ[104] - אָסוּר לֶאֱכֹל אֲפִלּוּ מִקְצָה אָזְנוֹ[105]; שֶׁהַחֵלֶב נִבְלָע[106] בְּאֵיבָרָיו וְהוּא מַשְׁבִּיחוֹ וְנוֹתֵן בּוֹ טַעַם. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה כָּחוּשׁ וְלֹא הָיָה בּוֹ חֵלֶב כְּלָיוֹת וְלֹא חֵלֶב קֶרֶב[107] אֶלָּא מְעַט כְּאֶחָד מִשִּׁשִּׁים[108] - קוֹלֵף וְאוֹכֵל עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַחֵלֶב[109]. וְכֵן יָרֵךְ שֶׁצְּלָאָהּ בְּגִיד הַנָּשֶׁה[110] שֶׁבָּהּ - קוֹלֵף וְאוֹכֵל[111] עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַגִּיד[112] וּמַשְׁלִיכוֹ. וְכֵן בְּהֵמָה שֶׁצְּלָאָהּ שְׁלֵמָה, וְלֹא הֵסִיר לֹא חוּטִין וְלֹא קְרוּמוֹת[113] הָאֲסוּרוֹת - קוֹלֵף וְאוֹכֵל[114], וְכֵיוָן שֶׁגִּיעַ לְדָבָר אָסוּר - חוֹתְכוֹ וּמַשְׁלִיכוֹ. שֶׁאֵין בְּגִידִים בְּנוֹתֵן טַעַם כְּדֵי לְשַׁעֵר בָּהֶן[115].

104) עם החלב שבו, שלא נטל חלב הכליות והקרב. 105) שרחוק מן החלב. 106) בגמרא שם: שהחלב מפעפע. 107) האסורים מן התורה. 108) בגמרא אמרו שר' יוחנן התיר בגדי כחוש שצלאו בחלבו ומפרש רבינו, שכחוש היינו שיש ששים בבשר נגד החלב. כך מבאר

הרשב"א דברי רבינו. 109) ואינו צריך לא נטילה ולא קליפה סמוך לחלב אלא משליך החלב ואוכל השאר. 110) ושומן הגיד אסור מדברי סופרים. 111) קולף את הבשר שעל הגיד ואוכלו, מפני ששמנונית הגיד רזה היא ואינה מפעפעת כחלב אלא נצמתת במקומה. ואפילו אם הוא מפעפע קצת אין זה מספיק כדי ליתן טעם. 112) או לשומנו, אבל אם נתבשל עם הגיד צריך ששים נגד שומנו. 113) האסורים מן התורה משום חלב. 114) הואיל וחלב זה כחוש ורזה, אינו מפעפע בבשר. 115) פירוש, אפילו שומנם אינו מפעפע בצליה כל כך עד כדי נתינת טעם, כמו שנתבאר למעלה בשם הכסף משנה, ולפיכך דייק רבינו וכתב: "כדי לער בהן" כלומר, שומנו של גיד או החוטין והקרומות נותנים אמנם קצת טעם, אבל לא כדי... פירוש זה, מסלק כל התמיהות של הלחם משנה.

1 **לג. אֵין צוֹלִין בְּשַׂר שְׁחוּטָה עִם בְּשַׂר נְבֵלָה אוֹ**
2 **בְּהֵמָה טְמֵאָה בְּתַנּוּר אֶחָד, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
3 **נוֹגְעִין[116] זֶה בָּזֶה. וְאִם צָלָאן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וַאֲפִלּוּ**
4 **הָיְתָה הָאֲסוּרָה שְׁמֹנָה הַרְבֵּה וְהַמֻּתֶּרֶת רָזָה. שֶׁהֲרֵיחַ**
5 **אֵינוֹ אוֹסֵר[117], וְאֵינוֹ אוֹסֵר אֶלָּא טַעְמוֹ שֶׁל אִסּוּר.**

116) משום שריח האיסור נכנס בהיתר. 117) כלוי בפסחים עו: שאומר: "ריחא לאו מילתא היא", פירוש, ריח אין בו ממש, אבל לכתחילה אסור, שגם לוי לא התיר אלא בדיעבד. ומשמע שאפילו בבשר נבילה כחוש אסור לכתחילה לצלותו עם בשר שחוטה, שהרי רבינו סתם וכתב: אין צולין וכו'. ומה שכתב רבינו למעלה בפרק יג: מותר להריח בחבית של יין נסך ואין בזה שום איסור שאין הריח כלום לפי שאין בו ממש, כבר פירש 'שם הרדב"ז, שהמדובר כשהישראל אינו מתכוון ליהנות. וראה למעלה פרק ט הלכה כג.

6 **לד. בְּשַׂר נְבֵלָה מָלִיחַ שֶׁנִּבְלַל עִמּוֹ[118] בְּשַׂר**
7 **שְׁחוּטָה[119] - הֲרֵי זֶה נֶאֱסָר[120]; מִפְּנֵי שֶׁתַּמְצִית הַנְּבֵלָה**
8 **נִבְלַעַת בְּגוּף בְּשַׂר הַשְּׁחוּטָה, וְאִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד כָּאן**
9 **לֹא עַל הַטַּעַם וְלֹא עַל הַשִּׁעוּר[121]. וְכֵן בְּשַׂר דָּג טָמֵא**
10 **מָלִיחַ שֶׁנִּבְלַל עִמּוֹ דָּג תָּפֵל טָהוֹר - נֶאֱסָר מִפְּנֵי צִירוֹ.**
11 **אֲבָל אִם הָיָה הַמָּלִיחַ טָהוֹר, וְהַתָּפֵל דָּג טָמֵא - לֹא**
12 **נֶאֱסָר[122] הַמָּלִיחַ. [אַף עַל פִּי] שֶׁהַתָּפֵל בּוֹלֵעַ מִן**
13 **הַמָּלִיחַ[123] - [אֵינוֹ בּוֹלֵעַ כָּל כָּךְ שֶׁיַּחֲזֹר וְיִפְלֹט]. דָּג**
14 **טָמֵא שֶׁכְּבָשׂוּ[124] עִם דָּג טָהוֹר - הַכֹּל אָסוּר[125]; אֶלָּא**
15 **אִם כֵּן הָיָה הַטָּמֵא[126] אֶחָד מִמָּאתַיִם[127] מִן הַטָּהוֹר.**

118) דוקא שנבלל אסור, אבל אם לא נבלל ונמלחו בפני עצמם זה אצל זה מותר שאינו בולע, ולכתחילה אסור למלוח בשר נבילה ובשר שחוטה זה אצל זה, שמא יגעו זה בזה בשעת מליחה. 119) משמע בשר שחוטה תפל. 120) אבל אם היו שניהם מולחים לא נאסר, הואיל והוא טרוד לפלוט מחמת מלחו אינו בולע. וסובר רבינו, שגם חלב וציר אינו בולע כשהוא טרוד לפלוט. 121) ומשום כך הכל נאסר ואינו ניתר לא בקליפה ולא בנטילת מקום ואינו בטל בשישים או על כל פנים במאתים, כציר דגים טמאים. 122) ואפילו קליפה אינו צריך, בין אם המליח למעלה והתפל תחתיו ובין אם המליח למטה, וחילוק זה נאמר בצלי בלבד ולא במליח. 123) ואינו פולט כלום שאינו חם כל כך, רשב"א לתירוץ אחד הובא בכסף משנה. ובדפוס ויניציה הגירסא: אע"פ שהתפל בולע מן המליח אינו בולע כל כך שיחזור ויפלוט והיינו כתירוץ השני של הרישב"א, דכל שהוא מליח פולט ומבליח בחבירו ואינו מחממו כל כך עד שיהא פולט הרבה, ומכיון שהמלוח טרוד לפלוט אינו בולע אותה פליטה מועטת שחברו פולט. 124) במלח או בחומץ או בשאר משקה. 125) שהציר הטמא אוסר כולו. 126) כלומר, הציר היוצא מן הטמא. 127) כר' יהודה משנה תרומות פרק י, ח, ולפי חשבונו של ר' אבוהו בירושלמי שם. ומשערים במאתים ואע"פ שכל האיסורים בשישים, ציר דגים חריף מאוד ונותן טעם בדגים טהורים יותר משאר איסורים. וחזר בו רבינו כאן מפסק הלכה שלו בפירוש המשנה, שציר דגים טמאים אינו בכל בפחות מאלף.?

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר דבר המחמץ או מתבל או דבר חשוב אם יש להם ביטול. שאור של כלאי הכרם או תרומה שנפל לתוך העיסה; ודין תבלין שהם שנים או שלושה שמות ממין אחד; בגד שצבעו בקליפי ערלה או קדרה שבשלה בקליפי ערלה ועצי היתר; דין המעמיד גבינה בפגי ערלה וכיוצא בו; חבית יין היתר שנתערבה בין החביות של איסור או איפכא; יין נסך שנפל על גבי ענבים.

16 **א. כָּל הַשִּׁעוּרִים הָאֵלּוּ שֶׁנָּתְנוּ חֲכָמִים לַדָּבָר הָאָסוּר**
17 **שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמִינוֹ[2] הַמֻּתָּר - בְּשֶׁלֹּא הָיָה הַדָּבָר הָאָסוּר**
18 **מְחַמֵּץ אוֹ מְתַבֵּל אוֹ דָּבָר חָשׁוּב שֶׁהוּא עוֹמֵד כְּמוֹת**
19 **שֶׁהוּא וְלֹא נִתְעָרֵב וְנִדְמַע[3] בַּדָּבָר הַמֻּתָּר; אֲבָל אִם**
20 **הָיָה מְחַמֵּץ אוֹ מְתַבֵּל[4] אוֹ דָּבָר חָשׁוּב - אוֹסֵר בְּכָל**
21 **שֶׁהוּא.**

2) משנה, ערלה פ"ב, מ"ו. 3) שלא נתמזג עם חלקי ההיתר, אלא שאי־אפשר להכיר איזו חתיכה היא האסורה, מפני שכולן ממין אחד. 4) פירוש, ויש בו כדי לחמץ או לתבל את התערובות.

22 **ב. כֵּיצַד? שְׁאוֹר שֶׁל חִטִּין שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ**
23 **עִסַּת חִטִּין[5] שֶׁל חֻלִּין, וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ - הֲרֵי הָעִסָּה**
24 **כֻּלָּהּ מְדֻמָּע[6]. וְכֵן תְּבָלִין שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לִקְדֵרַת**
25 **חֻלִּין, וְיֵשׁ בָּהֶן כְּדֵי לְתַבֵּל, וְהֵן מִמִּין הַחֻלִּין[7] - הַכֹּל**
26 **מְדֻמָּע. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁאוֹר אוֹ הַתְּבָלִין אֶחָד מֵאֶלֶף[8].**
27 **וְכֵן שְׁאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם לְתוֹךְ הָעִסָּה, אוֹ תְּבָלִין שֶׁל**
28 **עָרְלָה לְתוֹךְ הַקְּדֵרָה - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָיָה.**

5) שהוא מין במינו עם השאור של תרומה. 6) תערובת תרומה וחולין בשיעור האוסר, נקרא: מדומע. 7) אבל בשאינו מינו, הכל תלוי בנתינת טעם, כמו שנתבאר שם במשנה ז. וכל השיעורים שנאמר, כגון ששים, מאה או מאתים - אינם קובעים כלל. ראה שם בפירוש המשנה לרבינו. 8) ואפילו בכמה אלפים, לא בטל. ולמעלה פט"ו

ה"ו לענין דבר שיש לו מתירין, כתב בפירוש, שאפילו אחד בכמה אלפים, אינו בטל. וראה ברדב"ז שם. וראה להלן בה"ד.

ג. דָּבָר חָשׁוּב שֶׁהוּא אוֹסֵר בְּמִינוֹ בְּכָל שֶׁהוּא[9] - שִׁבְעָה דְּבָרִים[10]. וְאֵלּוּ הֵן: אֶגּוֹזֵי פֵּרֶךְ, וְרִמּוֹנֵי בָדָן[11], וְחָבִיּוֹת סְתוּמוֹת[12], וְחִלְפּוֹת[13] תְּרֵדִין[14], וְקִלְחֵי כְּרוּב[15], וּדְלַעַת יְוָנִית, וְכִפָּרוֹת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[16].

9) אבל בשאינו מינו - לא, אלא בנותן טעם, כמו שכתב למעלה. 10) כרבי עקיבא, ערלה פ"ג, מ"ד. 11) פרך ובדן שמות מקומות הם, פירוש המשנה שם. 12) ב'ירושלמי' שם מפורש, שדווקא בנתערבו בסתומות של היתר, אבל אם נתערבו בפתוחות ואחר־כך נפתחו החביות האסורות - בטלות. 13) מה שמחליפות וצומחות (פירוש המשנה שם), כלומר, לא מה שטומנים בקרקע אלא מה שצומח וגדל. 14) נקראים בערבי סלק, פירוש המשנה כלאים פ"א, מ"ג. 15) רבינו, במשנה ערלה שם, גורס: וקולסי. ומפרש, עיקר הכרוב. וברש"י ביצה ג, ב - מפרש, קלחי כרובים גדולים עם עלים שלהם, וכרוב של ארץ ישראל היה גדל כאילן. 16) בזמנם היו ככרות של בעל הבית גדולים יותר משל נחתומים. כל שבעת הדברים הללו נמכרים במנין במחיר שקובעים לכל אחד ואחד, אבל שאר הפירות והירקות מאותם המינים לא היו חשובים כל־כך ונמכרים באומד הרבה ביחד (רבינו שם). מפירושו זה יוצא, ששבעת הדברים אינם בטלים, משום שהם דבר שבמנין.

ד. כֵּיצַד? רִמּוֹן אֶחָד מִרִּמּוֹנֵי בָדָן שֶׁהָיָה עָרְלָה וְנִתְעָרֵב בְּכַמָּה אֲלָפִים רִמּוֹנִים[17] - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָיָה. וְכֵן חָבִית סְתוּמָה שֶׁל יַיִן עָרְלָה אוֹ שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּכַמָּה אֲלָפִים חָבִיּוֹת סְתוּמוֹת - הַכֹּל אֲסוּרִים בַּהֲנָיָה. וְכֵן שְׁאָר הַשִּׁבְעָה דְּבָרִים[18].

17) ראה למעלה הערה ז. 18) פירוש, שאר הדברים שנמנו בין השבעה.

ה. וְכֵן חֲתִיכָה שֶׁל נְבֵלָה אוֹ שֶׁל בְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף אוֹ דָּג הַטְּמֵאִין שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּכַמָּה אֲלָפִים חֲתִיכוֹת - הַכֹּל אָסוּר[19] עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ[20] אוֹתָהּ חֲתִיכָה[21], וְאַחַר כָּךְ יְשַׁעֵר הַשְּׁאָר בְּשִׁשִּׁים[22]. שֶׁאִם לֹא הִגְבִּיהָהּ - הֲרֵי הַדָּבָר הָאָסוּר עוֹמֵד וְלֹא נִשְׁתַּנָּה[23], וְהַחֲתִיכָה חֲשׁוּבָה אֶצְלוֹ, שֶׁהֲרֵי מִתְכַּבֵּד בָּהּ[24] לִפְנֵי הָאוֹרְחִין.

19) משנה, חולין צו, ב. 20) שיוציאה מן התערובת. 21) כשמכירה. 22) משמע, שהמדובר כשנתבשלו, שאם לא נתבשלו - למה הצריך ששים כשהגביה את האיסור. במשנה שם מפורש: וכן חתיכה של נבילה וכו' שנתבשלו, ולא אמרו דין זה אלא כשהחתיכה אסורה מצד עצמה, אבל כשנאסרה מפני שבלעה איסור - בטלה, שהרי הבליעה אינה חשובה. 23) ראה לקמן הי"א. 24) שם ק, א. נותן אותה בפני אורחים חשובים ומתכבד בזה. ואף־על־פי שאינה ראויה לאורחים מפני שהיא אסורה, אם נתיר את התערובת תהיה ראויה ('תוספות' שם). ועוד טעם בדבר, שהרי ראויה לכבד בה גוי. ולא מנה רבינו דין זה וגם את הדינים שבהלכות הבאות בין שבעת הדברים שבה"ג ויגדל מספרם, מפני שדרכו להביא את המשנה כלשונה, ושם מדובר בגידולי קרקע בלבד שיש בהם רק שבעה דברים חשובים.

ו. וְהוּא הַדִּין בַּחֲתִיכָה שֶׁל בָּשָׂר בְּחָלָב[25] אוֹ שֶׁל חֵלִין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעַזָּרָה, שֶׁהֲרֵי הֵן[26] אֲסוּרִים מִדִּבְרֵיהֶן[27] בַּהֲנָיָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת שְׁחִיטָה[28] - אוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ אוֹתָן. וְכֵן גִּיד הַנָּשֶׁה[29] שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם הַגִּידִין אוֹ עִם הַבָּשָׂר: בִּזְמַן שֶׁמַּכִּירוֹ - מַגְבִּיהוֹ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר; שֶׁאֵין בַּגִּידִים בְּנוֹתֵן טַעַם[30]. וְאִם אֵינוֹ מַכִּירוֹ - הַכֹּל אָסוּר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּרִיָּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ[31], הֲרֵי הוּא חָשׁוּב וְאוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא.

25) אף־על־פי שהאיסור מחמת בליעה, שהחלב נבלע בבשר - אין דינה כחתיכה שבלעה איסור שבהלכה הקודמת, הואיל שבשר וחלב כל אחד בפני עצמו מותר, וכשנתבשלו נאסרה התערובת, הרי זה איסור מחמת עצמו (רדב"ז ו'הגהות מיימוניות' מ'ספר התרומה'). 26) כלומר, אף־על־פי שאין בהם איסור תורה, אינם בטלים כשהחתיכה האסורה ראויה להתכבד (כסף־משנה). 27) מוסב על חולין שנשחטו בעזרה ולא על בשר בחלב. 28) פ"ב ה"ג. 29) משנה, חולין צו, ב. 30) שם צט, ב. המדובר, כשנתבשל הגיד בלא שומנו, אבל אם לא ניטל שומנו, אוסר בנותן טעם (לחם־משנה). 31) שם ק, א.

ז. וְכֵן כָּל בַּעֲלֵי חַיִּים - חֲשׁוּבִין הֵן וְאֵינָם בְּטֵלִין[32]. לְפִיכָךְ, שׁוֹר הַנִּסְקָל[33] שֶׁנִּתְעָרֵב בְּאֶלֶף שְׁוָרִים, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה בְּאֶלֶף עֲגָלוֹת, אוֹ צִפּוֹר מְצֹרָע הַשְּׁחוּטָה[34] בְּאֶלֶף צִפֳּרִים, אוֹ פֶּטֶר חֲמוֹר[35] בְּאֶלֶף חֲמוֹרִים - כֻּלָּן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה[36]. אֲבָל שְׁאָר הַדְּבָרִים, אַף עַל פִּי שֶׁדַּרְכָּן לִמָּנוֹת[37] - הֲרֵי אֵלּוּ עוֹלִין בְּשִׁעוּרָן.

32) זבחים עג, א. 33) כל אלו מנויים במשנה, עבודה זרה עד, א. 34) המצורע שנתרפא מביא שתי צפרים, האחת נשחטת והשניה משתלחת לנפשה, והשחוטה אסורה בהנאה. 35) בכור לאמו. 36) שגם איסור הנאה שבהם אינו בטל. והראב"ד משיג, שהרי הלכה כרבי שמעון בן גמליאל שבאיסורי הנאה שנתערבו, יוליך דמי ההנאה לים המלח. ואם כן, למה אוסר רבינו בהנאה בדברים חשובים שנתערבו? וה'כסף משנה' מתרץ, שרבינו סמך על מה שכתב להלן בהכ"ט, שאם מוליך הנאה לים המלח, הכל מותר בהנאה. 37) כרבי יוחנן ביצה ג, ב. שלא אמרו אלא בדברים שכל בני אדם מקפידים למוכרם במנין בלבד, והם אלו הדברים שנמנו למעלה.

ח. כֵּיצַד? אַגֻּדָּה שֶׁל יָרָק מִכִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנִּתְעָרְבָה בְּמָאתַיִם אֲגֻדּוֹת, אוֹ אֶתְרוֹג שֶׁל עָרְלָה שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמָאתַיִם אֶתְרוֹגִים - הַכֹּל מֻתָּר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ט. יִרְאֶה לִי, שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא חָשׁוּב אֵצֶל בְּנֵי מָקוֹם

מִן הַמְּקוֹמוֹת כְּגוֹן[38] אֲגוֹזֵי פֶּרֶךְ וְרִמּוֹנֵי בָּדָן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָן הַזְּמַנִּים, שֶׁהוּא אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא לְפִי חֲשִׁיבוּתוֹ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם וּבְאוֹתוֹ זְמַן. וְלֹא הֵזְכִּרוּ אֵלּוּ אֶלָּא לְפִי שֶׁהֵן אוֹסְרִין כָּל שֶׁהֵן בְּכָל מָקוֹם, וְהוּא הַדִּין לְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת. וְדָבָר בָּרוּר הוּא, שֶׁכָּל אִסּוּרִין הָאֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם[39].

38) כלומר: כמו. 39) שאוסרים בכל שהוא, או משום דבר שיש לו מתירין או משום דבר חשוב או משום בריה או בעלי־חיים.

י. נָפַל רִמּוֹן אֶחָד מִן הַתַּעֲרֹבֶת הַזֹּאת לִשְׁנֵי רִמּוֹנִים אֲחֵרִים מֵרִמּוֹנֵי בָּדָן, וְנָפַל מִן הַשְּׁלֹשָׁה רִמּוֹן אֶחָד לְרִמּוֹנִים אֲחֵרִים - הֲרֵי אֵלּוּ הָאֲחֵרִים מֻתָּרִין[40]; שֶׁהֲרֵי הָרִמּוֹן שֶׁל תַּעֲרֹבֶת הָרִאשׁוֹנָה בָּטֵל בְּרֹב[41]. וְאִם נָפַל מִן הַתַּעֲרֹבֶת הָרִאשׁוֹנָה רִמּוֹן לְאֶלֶף - כֻּלָּן אֲסוּרִין. לֹא נֶאֱמַר בָּטֵל בְּרֹב אֶלָּא לְהַתִּיר סְפֵק סְפֵקָן[42], שֶׁאִם יִפֹּל מִן הַתַּעֲרֹבֶת הַשְּׁנִיָּה לְמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ אוֹסֵר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

40) תערובת שלישית מותרת בין לרבי יהודה בין לרבי שמעון, בזבחים עד, א. אבל תערובת שניה, אסורה - כרבי יהודה שם (כסף־משנה). 41) מן התורה, ואינו אסור אלא מדבריהם, כמו שנתבאר למעלה בה"ט. ולפיכך כשנפל בתערובת שלישית מותר, משום שיש כאן שני ספקות: א. שמא הרימון שפירש מן התערובת הראשונה ונפל לשניה, אינו הרימון של ערלה; ב. אם תמצא לומר שהראשון של ערלה נפל ונתערב בשניה, שמא זה שפירש מן השניה ונפל לשלישית, אינו זה שנפל מן הראשון לשניה. 42) והתערובת השניה אין בה שני ספקות, כי כל ספק איסור תורה שנתערב - דינו כספק אחד (רדב"ז). והרדב"ז מעיר, שדין זה עומד בסתירה לדברי רבינו בפ"ז מהל' עבודה זרה ה"י, ובא לידי מסקנה, שרבינו חזר בו כאן מדבריו בהל' עבודה זרה.

יא. נִתְפַּצְּעוּ[43] אֲגוֹזִים אֵלּוּ[44] שֶׁנֶּאֱסְרוּ כֻּלָּן מִפְּנֵי אֲגוֹז עָרְלָה שֶׁבֵּינֵיהֶן, אוֹ נִתְפָּרְרוּ[45] הָרִמּוֹנִים[46] וְנִתְפַּתְּחוּ[47] הֶחָבִיּוֹת וְנִתְחַתְּכוּ הַדְּלוּעִין[48] וְנִתְפָּרְסוּ[49] הַכִּכָּרוֹת אַחַר שֶׁנֶּאֱסְרוּ - הֲרֵי אֵלּוּ יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם[50]. וְהוּא הַדִּין לַחֲתִיכַת נְבֵלָה שֶׁנִּדּוֹלָהּ[51] בְּכָל הַחֲתִיכוֹת וְנַעֲשָׂה הַכֹּל כְּמוֹת שֶׁהִיא[52] - עוֹלָה בְּשִׁשִּׁים.

43) ערלה פ"ג, מ"ח. 44) אגוזי פרך. 45) במשנה שלפנינו כתוב: נתפרדו. 46) רמוני בדן. 47) רבינו דייק וכתב הכל בצורת בנין התפעל, כדי להדגיש, שמדובר שזה נעשה מאליו, אבל אם עשה זאת בכוונה - לא הותרה לו התערובת, כמו שיתבאר להלן בהי"ב. 48) דלעת יוונית. 49) נעשו פרוסות, כלומר, נתחתכו. 50) שפקעה חשיבותם. 51) שנתמעכה ונתכתתה. ובלשון התוספתא, תרומות פ"א: נימוחו. ולאו דוקא נימוחו, אלא אפילו נחתכו לחתיכות קטנות, הלכה חשיבותן ובטלה אם אינה נותנת טעם. 52) שכולן נידוכו. שאם לא כן, הרי ניכר האיסור ואינו בטל, וצריך להוציאו מן התערובת.

יב. וְאָסוּר לִפְצֹעַ הָאֲגוֹזִים וּלְפָרֵר הָרִמּוֹנִים וְלִפְתֹּחַ הֶחָבִיּוֹת אַחַר שֶׁנֶּאֱסְרוּ כְּדֵי שֶׁיַּעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, שֶׁאֵין מְבַטְּלִין אִסּוּר לְכַתְּחִלָּה[53]. וְאִם עָשָׂה כֵּן[54] - קוֹנְסִין אוֹתוֹ וְאוֹסְרִין עָלָיו[55], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[56].

53) ואף־על־פי שמן התורה גם דבר חשוב בטל, ורבנן אסרו (ראה למעלה סוף ה"ט), ורבינו פסק למעלה בפט"ו הכ"ו, שמותר לבטל לכתחילה איסורי דרבנן, יש לומר, שכאן החמירו יותר מפני שעצם האיסור הוא מן התורה אלא שהביטול גורם ההיתר, לפיכך אין מבטלים לכתחילה, ואף־על־פי שמן התורה כבר נתבטלו, אסור להוסיף ולחזק הביטול של איסור תורה עד כדי שיהיה מותר אפילו מדבריהם. 54) במזיד, שקנס הוא במזיד בלבד. וראה 'כסף משנה' בפט"ו הכ"ה. 55) אבל לאחרים מותר. 56) שם.

יג. שְׂאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם[57] וְשֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ הָעִסָּה, לֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ וְלֹא בָּזֶה כְּדֵי לְחַמֵּץ, וּבִשְׁנֵיהֶם כְּשִׁיצְטָרְפוּ יֵשׁ בָּהֶם כְּדֵי לְחַמֵּץ - אוֹתָהּ עִסָּה אֲסוּרָה לְיִשְׂרָאֵל[58] וּמֻתֶּרֶת לַכֹּהֲנִים. וְכֵן תְּבָלִין[59] שֶׁל תְּרוּמָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ הַקִּדְרָה, וְלֹא בְּאֶחָד מֵהֶן כְּדֵי לְתַבֵּל, וּבִשְׁנֵיהֶם כְּדֵי לְתַבֵּל - אוֹתָהּ קִדְרָה אֲסוּרָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֲרֵי דָּבָר הָאָסוּר לָהֶם תִּבְּלָהּ, וּמֻתֶּרֶת לְכֹהֲנִים[60].

57) משנה ערלה פ"ב, מי"ד־טו. 58) כתנא־קמא שם, שהרי העיסה נתחמצה מדבר האסור לו. 59) שם, מט"ו. 60) שכלאי הכרם לבדם אין בהם כדי לחמץ, ותרומה מותרת להם.

יד. תְּבָלִין שֶׁהֵם שְׁנַיִם[61] אוֹ שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד[62], אוֹ שְׁלֹשָׁה מִינִין מִשֵּׁם אֶחָד[63] - מִצְטָרְפִין לְתַבֵּל וְלֶאֱסֹר וְכֵן לְחַמֵּץ. כֵּיצַד?[64] שְׂאוֹר שֶׁל חִטִּין וּשְׂאוֹר שֶׁל שְׂעוֹרִים, הוֹאִיל וְשֵׁם שְׂאוֹר אֶחָד הוּא[65] - אֵינָן כְּמִין וְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כְּמִין אֶחָד, וּמִצְטָרֵף לְשַׁעֵר בָּהֶן כְּדֵי לְחַמֵּץ בְּעִסָּה שֶׁל חִטִּין, אִם הָיָה טַעַם שְׁנֵיהֶם טַעַם חִטִּין[66], אוֹ כְּדֵי לְחַמֵּץ בְּעִסָּה שֶׁל שְׂעוֹרִין, אִם הָיָה טַעַם שְׁנֵיהֶם טַעַם שְׂעוֹרִים.

61) שם, מ"י. 62) מהמשך דברי רבינו נראה, שהוא מפרש שמות ממש, כפירוש רש"י עבודה זרה סו, א. ולא כ'תוספות' שם שפירשו בשם רבינו־תם, שלשה שמות, היינו שלשה איסורים. וגם רבינו בפי"ד ה"ו, קורא לאיסור אחד שם אחד. 63) כך מפרש רבינו, דברי המשנה, שם: ממין שלשה, ולא כרש"י שפירש שלשה שמות. 64) רבינו מפרש בתחילה את הבבא השניה, ולהלן בהלכה הסמוכה הוא חוזר ומפרש את הראשונה. 65) כרבא, בעבודה זרה שם, שהשם קובע. בלשון הגמרא: "בתר שמא אזלינן", ולא כאביי שהטעם קובע, שהלכה כרבא נגד אביי (וראה בכסף־משנה ובלחם־משנה). 66) שצריך שהדברים

האוסרים ביחד יהיה טעמם שוה עם העיסה הנאסרת, כגון ששאור החיטים מרובה, ואין לעמוד על טעמו בעיסת חיטים, שאם אין טעמם שוה - אוסרים בנותן טעם בלבד. ראה למעלה ה"א ובהגהות שם.

טו. שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת מִמִּין אֶחָד כֵּיצַד? כְּגוֹן כַּרְפַּס שֶׁל נְהָרוֹת וְכַרְפַּס שֶׁל אֲפָר וְכַרְפַּס שֶׁל גִּנָּה. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם שֵׁם בִּפְנֵי עַצְמוֹ[67], הוֹאִיל וְהֵם מִין אֶחָד - מִצְטָרְפִין לְתַבֵּל.

67) כיון שיש לכל כרפס שם לוי מיוחד לו, הרי אלו שלשה שמות (׳מגדל עוז׳). ובפירוש המשנה לערלה, פ"ב מ"י, כתב רבינו: ומיני הכרפס שהם מינים הרבה משונים ולהם שם אחד, רצה־לומר שכל מיני הכרפס נקראין כרפס סתם, ולפיכך זה נקרא: שלשה מינים ושם אחד. וזה מנוגד למה שכתב כאן.

טז. עִסָּה מְחֻמֶּצֶת שֶׁנָּפַל לְתוֹכָהּ שְׂאוֹר שֶׁל תְּרוּמָה אוֹ שְׂאוֹר שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְכֵן קְדֵרָה מְתֻבֶּלֶת שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹכָהּ תְּבָלִין שֶׁל תְּרוּמָה אוֹ שֶׁל עָרְלָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם: אִם יֵשׁ בַּשְּׂאוֹר כְּדֵי לְחַמֵּץ אִלּוּ הָיְתָה הָעִסָּה מַצָּה[68], וּבַתְּבָלִין כְּדֵי לְתַבֵּל הַקְּדֵרָה אִלּוּ הָיְתָה תְּפֵלָה[69] - הֲרֵי הַכֹּל אָסוּר[70]; וְאִם אֵין בָּהֶם כְּדֵי לְתַבֵּל וּלְחַמֵּץ - יַעֲלוּ בְּשִׁעוּרָן: תְּרוּמָה - בְּאֶחָד וּמֵאָה, וְעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם - בְּאֶחָד וּמָאתַיִם.

68) לא מחומצת. 69) לא מתובלת. 70) שם, יא, א. ואף־על־פי ששאור בעיסה מחומצת נותן טעם לפגם, הרי אפשר להשתמש בעיסה זו כדי לחמץ עיסות אחרות, עבודה זרה סח, א.

יז. הַתְּרוּמָה מַעֲלָה אֶת הָעָרְלָה[71] וְאֶת כִּלְאֵי הַכֶּרֶם. כֵּיצַד? סְאָה תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְתִשְׁעָה וְתִשְׁעִים חֻלִּין[72], וְאַחַר כָּךְ נָפַל לַכֹּל[73] חֲצִי סְאָה[74] שֶׁל עָרְלָה אוֹ שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם - אֵין כָּאן אִסּוּר עָרְלָה[75] וְלֹא אִסּוּר כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, שֶׁהֲרֵי עָלָה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּקְצָת הַמָּאתַיִם תְּרוּמָה.

71) משנה, ערלה פ"ב, מ"ב. 72) במשנה: "נפלה למאה", וב׳ירושלמי׳ מפרש לתשעים ותשעה, כי אם היו מאה חולין, הרי יש מאתים בלי סאה התרומה שנפלה. 73) לכל התערובת. 74) במשנה שנינו: שלשה קבים. הסאה - ששה קבים, וחצי סאה - שלשה קבים. 75) אבל איסור תרומה לזרים יש, שהרי אין בין הכל מאה נגד הסאה של תרומה אלא תשעים ותשעה וחצי בלבד, אלא שהתערובת מותרת לכהנים.

יח. וְכֵן הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם מַעֲלִין אֶת הַתְּרוּמָה[76]. כֵּיצַד? מֵאָה סְאָה שֶׁל עָרְלָה אוֹ שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ עֶשְׂרִים אֶלֶף שֶׁל חֻלִּין[77] - נַעֲשָׂת כָּל הַתַּעֲרֹבֶת עֶשְׂרִים אֶלֶף וּמֵאָה. וְאַחַר כָּךְ נָפַל לְכָל מֵאָה סְאָה שֶׁל תְּרוּמָה - הֲרֵי הַכֹּל מֻתָּר, וְתַעֲלֶה הַתְּרוּמָה בְּאֶחָד וּמֵאָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁמִּקְצָת הַמָּאתַיִם תְּרוּמָה.

76) משנה, שם. 77) היינו מאתים נגד המאה סאה ערלה שנפלו. [המשנה, אחרי הדוגמה של התרומה מעלה את הערלה שמביא רבינו כאן, מסתיימת כך: זו היא שהתרומה מעלה את הערלה, והערלה מעלה את התרומה. אם נפרש את המשנה כלשונה ממש, עלינו ללמוד שדוגמה זו עולה לשני הדינים. אבל רבינו בפירוש המשנה דוחה פירוש זה, ונימוקו עמו, שהרי אין בין הכל, החולין והערלה, אלא 99 וחצי נגד התרומה. ולכן הוא מפרש, שמה שנאמר במשנה "והערלה מעלה את התרומה", זה כאילו נאמר: וכן הערלה וכו׳. כלומר, באופן דומה, אבל לא באותה דוגמה ממש. ובהתאם לפירושו זה, נותן רבינו כאן דוגמה אחרת לערלה מעלה את התרומה. ובזה מסולקת תמיהתו של הרדב"ז, שהקשה הרי מן המשנה משמע, שמשל אחד עולה לכאן ולכאן, היינו לשני הדינים].

יט. וְכֵן הָעָרְלָה מַעֲלָה[78] אֶת כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם אֶת הָעָרְלָה, וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם אֶת כִּלְאֵי הַכֶּרֶם, וְהָעָרְלָה אֶת הָעָרְלָה. כֵּיצַד? מָאתַיִם סְאָה שֶׁל עָרְלָה אוֹ שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנָּפְלוּ לְאַרְבָּעִים אֶלֶף חֻלִּין[79], וְאַחַר כָּךְ נָפַל לְכָל מָאתַיִם סְאָה סְאָה שֶׁל עָרְלָה אוֹ שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם - הַכֹּל מֻתָּר. שֶׁכֵּיוָן שֶׁבָּטַל הָאִסּוּר שֶׁנָּפַל תְּחִלָּה - נַעֲשָׂה הַכֹּל כְּחֻלִּין הַמֻּתָּרִין[80].

78) שם, ג, א. 79) ונתבטלו המאתים סאה של ערלה, שהם חלק אחד ממאתים של החולין. 80) ולפיכך מעלה אפילו אם נפל עוד פעם אותו האיסור עצמו, כתוספתא שהביא רבינו בפירושו למשנה תרומות פ"ה מ"ח, שכשנודעה נפילה ראשונה נתבטל האיסור ואינו מצטרף עם הסאה של איסור שנפלה אחר־כך לאסור את התערובות, וכן פסק בפי"ג מהל׳ תרומות ה"ו. [ולפי פירוש זה אין אנו צריכים לפירושו הדחוק של הברטנורא במשנתנו ששנינו הערלה מעלה את הערלה, שפירש שהמדובר כשהאחת אינה ערלה ממש אלא נטע רבעי].

כ. בֶּגֶד שֶׁצְּבָעוֹ בִּקְלִפֵּי עָרְלָה[81] - יִשָּׂרֵף[82]. נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים - יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם[83]. וְכֵן תַּבְשִׁיל שֶׁבִּשְּׁלוֹ בִּקְלִפֵּי עָרְלָה וּפַת שֶׁאֲפָאָהּ בִּקְלִפֵּי עָרְלָה אוֹ בִּכְלִאֵי הַכֶּרֶם - יִשָּׂרֵף הַתַּבְשִׁיל וְהַפַּת, שֶׁהֲרֵי הֲנָיָתוֹ נִכֶּרֶת בָּהֶן[84]. נִתְעָרְבוּ בַּאֲחֵרִים - יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם.

81) קליפי פירות ערלה, אסורים כפירות עצמם (משנה, ערלה פ"א, מ"א). וערלה אסורה בהנאה אף לצבוע בה (פסחים כב:). 82) במשנה: ידלק. ולמדו ב׳ירושלמי׳, שקליפין אסורים כערלה, מן הכתוב: "את" פריו. 83) כחכמים במשנה נגד דעת רבי מאיר. [כתב רבינו בפירוש המשנה, שמותר לערב לכתחילה במאתים את התערובת שנאסרה, כנראה למד זאת ממה שאמרו "יעלה" ולא "עולה". והרדב"ז מנמק היתר זה, מפני שהתערובת אסורה מדרבנן, ואיסורי דרבנן מבטלין לכתחילה (למעלה

פט"ו הכ"ו). ואין זה דומה לפציעת אגוזי פרך וכדומה שבהלכה יב, הואיל ושם הוא עושה מעשה בגוף האיסור עצמו האסור מן התורה. וראה למעלה בהי"ב ובהערות שם]. 84) מפני שיש שבח עצים בפת, פסחים כו, ב.

כא. וְכֵן בֶּגֶד שֶׁאָרַג בּוֹ מְלֹא הַסִּיט[85] שֶׁצָּבְעוּ בְּעָרְלָה, וְאֵין יָדוּעַ אִי זֶה הוּא - יַעֲלֶה בְּאֶחָד וּמָאתַיִם[86]. נִתְעָרְבוּ סַמְּנֵי עָרְלָה[87] בְּסַמְּנֵי הֶתֵּר - יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם. מֵי צֶבַע בְּמֵי צֶבַע - יְבַטֵּל בְּרֹב[88].

85) שתות הזרת, פירוש המשנה לערלה פ"ג, מ"ב. 86) אם יש בבגד הצבוע כמאתים משיעור הסיט, כחכמים במשנה שם. 87) 'ירושלמי' ערלה פ"ג. 88) הואיל ואין כאן ממשות של האיסור אלא מראהו בלבד, ואין זה דומה לבגד שצבעו בקליפי ערלה, מפני ששם נתפס הצבע בדבר שיש בו ממש (רדב"ז).

כב. תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּ[89] בִּקְלִפֵּי עָרְלָה וּבְכִלְאֵי הַכֶּרֶם, בֵּין חָדָשׁ[90] בֵּין יָשָׁן[91] - יוּצַן[92], וְאַחַר כָּךְ יָחֵם אוֹתוֹ בַּעֲצֵי הֶתֵּר[93]. וְאִם בִּשֵּׁל בּוֹ קֹדֶם שֶׁיּוּצַן, בֵּין פַּת בֵּין תַּבְשִׁיל - הֲרֵי זֶה אָסוּר בַּהֲנָיָה[94]. יֵשׁ שֶׁבַח עֲצֵי אִסּוּר בַּפַּת אוֹ בַּתַּבְשִׁיל. גָּרַף אֶת כָּל הָאֵשׁ[95] וְאַחַר כָּךְ בִּשֵּׁל אוֹ אָפָה בְּחֻמּוֹ שֶׁל תַּנּוּר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי עֲצֵי אִסּוּר הָלְכוּ לָהֶן[96].

89) פסחים, שם. 90) שלא הסיקוהו מעולם, התנור מתחסן בהסיקו. ונמצא שנגמרה מלאכתו על־ידי קליפי ערלה האסורים בהנאה. 91) ונתחמם על ידי האיסור. 92) יצננו את התנור, ולא יבשלו ולא יאפו בחום שבא מהיסק איסורי הנאה. 93) אף־על־פי שהתנור החדש נגמרה מלאכתו בקליפות איסור, אם ציננו אותו וחממו אותו אחר־כך בעצי היתר, מותר לבשל בו או לאפות בו פת, מכיון ששני דברים גורמים שיתבשל התבשיל או שתאפה הפת, התנור שנגמרה מלאכתו על־ידי איסור ועצי ההיתר, ונפסקה הלכה ש"זה וזה גורם - מותר", כלומר אם איסור והיתר גורמים ביחד - מותר, כחכמים שם. ואע"פ ש"זה וזה גורם - אסור לכתחילה", מותר לאפות ולבשל אחרי שציננו, כי אם לא תתיר - יפסיד את התנור וזה כדיעבד. 94) ואפילו בתנור ישן שלא ציננו, כיון שהחום בא מקליפת איסור. ואף־על־פי שהתרנו בתנור חדש שציננו והסיקוהו בעצי היתר, מפני ש"זה וזה גורם מותר", והלא גם כאן יש גורם אחד של היתר, היינו התנור הישן, ולמה אסור התבשיל? הטעם הוא, מפני שאין ניכר בפת או בתבשיל אלא הגורם של איסור, היינו קליפי הערלה שחממו התנור, לפיכך גרע מ"זה וזה גורם" והולכים אחריהם ואסור (רדב"ז). והיינו שמסיים רבינו: "יש שבח עצי איסור בפת או בתבשיל", כלומר, שניכר בהם. 95) ואין אבוקה כנגדו, שם. ואפילו אם השאיר גחלים בוערות מותר, כמו שיתבאר בהכ"ד. 96) ואפילו בתנור חדש שלא ציננו שנשאר התנור שנגמרה מלאכתו על ידי איסור, ואין שם כל גורם של היתר, מותרת הפה שנאפתה אחרי שגרף האש. והטעם, מכיון שהתנור אינו אסור מצד עצמו אלא שנגמר על ידי איסור, והפת נאפה בחום ההסקה, שאין בו איסור אחרי שגרף האש, הוא קל יותר (כסף־משנה).

כג. קְעָרוֹת[97] וְכוֹסוֹת וּקְדֵרוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת שֶׁבִּשְּׁלָן הַיּוֹצֵר בְּקִלְפֵּי עָרְלָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[98]; שֶׁהֲרֵי דָּבָר הָאָסוּר בַּהֲנָאָה עָשָׂה אוֹתָן חָדָשׁ.

97) שם כז, א. 98) כיון שיש שבח עצים בהם, והנאתם בלא גורם שני, ועל ידי הגורם האסור הוא משתמש בהן הנאת גופו, מה־שאין־כן בתנור שאינו נהנה ממנו אלא אם יש גורם שני של היתר, היינו העצים - ולכן מותר (רש"י שם).

כד. פַּת שֶׁבִּשְּׁלָהּ עַל גַּבֵּי גֶחָלִים[99] שֶׁל עֲצֵי עָרְלָה[100] - מֻתֶּרֶת; כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשׂוּ גֶחָלִים הָלַךְ אִסּוּרָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בּוֹעֲרוֹת[101]. קְדֵרָה שֶׁבִּשֵּׁל אוֹתָהּ[102] בְּקִלְפֵּי עָרְלָה אוֹ בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם וּבַעֲצֵי הֶתֵּר - הֲרֵי הַתַּבְשִׁיל[103] אָסוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה וָזֶה גּוֹרֵם; שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה[104] מֵחֲמַת עֲצֵי אִסּוּר עֲדַיִן לֹא בָּאוּ עֲצֵי הַהֶתֵּר, וְנִמְצָא מִקְצָת הַבִּשּׁוּל בַּעֲצֵי הֶתֵּר וּמִקְצָתוֹ בְּאִסּוּר[105].

99) שם. 100) כלומר, קליפי הפרי של ערלה, אבל עצי ערלה מותרים (רדב"ז). 101) בגמרא: לוחשות. כלומר, בוערות ונראות כמתנענעות ולוחשות זו לזו (רש"י שם). 102) את הקדירה עצמה. 103) שנתבשל אחר־כך באותה קדירה בעצי היתר. 104) גוף הקדירה. 105) מפני שהקדירה שנעשתה בעצי איסור מקבלת את התבשיל לפני שהסיק עצי היתר, ונמצא נהנה מעצי האיסור בלי כל גורם היתר [וזה כפירוש רש"י שם, ונראה שגם הרי"ף מפרש כך דברי הגמרא כלשון אחרון. והוא גורס "דהא מקבלה בישולא מקמי דניתו עצים דהיתרא" (בגירסא שלנו: קיבלה). והכוונה ברורה, שהקדירה מקבלת תמיד את התבשיל לפני שמסיקים עצי היתר. וכן הגירסה בכת"י נירנברג. וגם הרדב"ז כותב שרבינו מפרש כרש"י].

כה. נְטִיעָה שֶׁל עָרְלָה שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּנְטִיעוֹת, וְכֵן עֲרוּגָה שֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם בָּעֲרוּגוֹת[106] - הֲרֵי זֶה לוֹקֵט לְכַתְּחִלָּה מִן הַכֹּל[107]. וְאִם הָיְתָה נְטִיעָה בְּמָאתַיִם נְטִיעוֹת וַעֲרוּגָה בְּמָאתַיִם עֲרוּגוֹת - הֲרֵי כָּל הַנִּלְקָט מֻתָּר[108]; וְאִם הָיוּ בְּפָחוֹת מִזֶּה - כָּל הַנִּלְקָט אָסוּר. וְלָמָּה הִתִּירוּ לוֹ לִלְקֹט לְכַתְּחִלָּה, וְהָיָה מִן הַדִּין שֶׁאוֹסְרִין לוֹ הַכֹּל[109] עַד שֶׁיִּטְרַח וְיוֹצִיא הַנְּטִיעָה וְהָעֲרוּגָה הָאֲסוּרָה? שֶׁהַדָּבָר חֲזָקָה[110] שֶׁאֵין אָדָם אוֹסֵר כַּרְמוֹ[111] בִּנְטִיעָה אַחַת, וְאִלּוּ הָיָה יוֹדֵעַ - הָיָה מוֹצִיאָהּ.

106) ואינו יודע איזו נטיעה וערוגה הן האסורות. 107) כרבי יוסי במס' ערלה פ"א, מ"ו. ואין כאן משום ביטול איסור לכתחילה, שנתבאר דינו למעלה בפט"ו הכ"ה, מפני שמעצמה נתערבה הנטיעה ועלתה במאתים, והחידוש הוא שאין גוזרים בזה שמא יבא להערים ולערב הנטיעה לכתחילה, כמו שמפרש רבינו בסמוך על־פי ה'ירושלמי'

גיטין פ"ה, ולא כפירוש רש"י שם, שיש כאן איסור של מבטל לכתחילה, וראה ב'כסף משנה'. 108) שהרי עלתה הנטיעה במאתים. 109) וכמו שכתבנו שהוא משום גזירה שמא יבא להערים ולערב נטיעת ערלה לכתחילה. 110) ואין מקום לגזור שמא יערב בכוונה. 111) גיטין, שם.

כו. הַמַּעֲמִיד גְּבִינָה בִּשְׁרַף פַּגֵּי עָרְלָה[112], אוֹ בְּקֵבֶת תִּקְרֹבֶת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[113], אוֹ בְּחֹמֶץ יַיִן[114] שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה בַּהֲנָיָה[115], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּל שֶׁהוּא[116]; שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר הָאָסוּר הוּא הַנִּכָּר[117] וְהוּא שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ גְּבִינָה[118].

112) פגים הם הפירות שלא הבשילו, והרבה בני אדם מעמידים החלב בדבר לבן כמו החלב השותת ויוצא מעוקצי הגפנים קודם בישולם, פירוש המשנה לערלה פ"א, מ"ז. 113) משנה, עבודה זרה כט, ב. קיבת עגלי עבודה־זרה. 114) שנתנסך לפני שהחמיץ, שם לה, ב. אבל אחרי שנתחמץ אינו נעשה נסך. 115) שם. 116) לא בטל במיעוטו. 117) והוא כמו בעין, ואסור בהנאה, שם (כסף־משנה). 118) רבינו מבאר במלים אלו את ההבדל שבין המחמץ והמתבל, שאוסר במין בשאינו מינו בנותן טעם בלבד (למעלה ה"א) ובין דבר המעמיד שבהלכה שלפנינו. ואומר, שכאן המעמיד עשה את הגבינה, אבל שם השאור לא עשה את העיסה, והתבלין לא עשו את התבשיל אלא שיפר טעמו (רדב"ז).

כז. הָעָרְלָה וְכִלְאֵי הַכֶּרֶם - דִּין הַפֵּרוֹת שֶׁלָּהֶן שֶׁיִּשָּׂרְפוּ[119], וְהַמַּשְׁקִין שֶׁלָּהֶן יִקָּבְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׂרֹף[120] הַמַּשְׁקִין.

119) משנה, תמורה ל, ב. כלאי הכרם בשריפה, שנאמר: "פן תקדש". ופירשו חז"ל "פן תוקד אש" (קידושין נו:) וכתבו רבינו למעלה בפ"י ה"ו. וערלה הוקשה לכלאי הכרם (רש"י תמורה שם). 120) במשנה, שם: את שדרכו לשרוף ישרוף, ואת שדרכו לקבור יקבר.

כח. יַיִן שֶׁנִּתְנַסֵּךְ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁנִּתְעָרֵב עִם הַיַּיִן - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָיָה בְּכָל שֶׁהוּא, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[121]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[122] בְּשֶׁהוּרַק הַיַּיִן הַמֻּתָּר עַל טִפָּה שֶׁל יֵין נֶסֶךְ[123]; אֲבָל אִם עֵרָה יֵין נֶסֶךְ מִצַּלְצוּל קָטָן[124] לְתוֹךְ הַבּוֹר שֶׁל יַיִן, אֲפִלּוּ עֵרָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן בָּטֵל[125]. עֵרָה מִן הֶחָבִית, בֵּין שֶׁעֵרָה מִן הַמֻּתָּר לָאָסוּר אוֹ מִן הָאָסוּר לַמֻּתָּר - הַכֹּל אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהַעֲמוּד הַיּוֹרֵד מִפִּי הֶחָבִית גָּדוֹל.

121) למעלה פט"ו ה"ו־ז. 122) כרב יצחק בר יוסף בשם רבי יוחנן, עבודה זרה עג, א. 123) וכל טיפה מן ההיתר, ראשון ראשון נאסרה, ואסור הכל. 124) כלומר, כלי קטן. רבינו גורס בסוגיא שם "צלצול", אבל רש"י דוחה גירסא זו, וזה לשונו: "צרצור קטן גרסינן, והוא פך קטן. ובעירובין לגבי בגדים בפרק אחרון גרסינן: צלצול קטן, והוא קשר של משי". 125) שעמוד הקילוח מן הצלצול הוא דק. ומשמע מדבריו, שמותר גם בשתיה. ורש"י שם מפרש שרק בהנאה בלבד מותר, אבל לא בשתיה. וב'תוספות' שם ד"ה כי אתא, כתבו שמותר עד ששים, אבל כשהגיעה כמותו של יין הנסך ליותר מאחד בששים בהיתר - נאסר. ורבינו סתם ולא חילק, ומשמע שהתיר אפילו כשאין ששים בהיתר.

כט. נִתְעָרֵב סְתָם יֵינָם בְּיַיִן - הֲרֵי זֶה אָסוּר בְּכָל שֶׁהוּא בִּשְׁתִיָּה[126]; וְיִמָּכֵר כֻּלּוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְלוֹקֵחַ דְּמֵי הַיַּיִן[127] הָאָסוּר שֶׁבּוֹ וּמַשְׁלִיכוֹ לְיָם הַמֶּלַח[128], וְיֵהָנֶה בִּשְׁאָר הַמָּעוֹת. וְכֵן אִם נִתְעָרְבָה חָבִית שֶׁל יֵין נֶסֶךְ[129] בֵּין הֶחָבִיּוֹת - הַכֹּל אֲסוּרִין בִּשְׁתִיָּה וּמֻתָּרִין בַּהֲנָיָה; וְיוֹלִיךְ דְּמֵי אוֹתָהּ חָבִית לְיָם הַמֶּלַח כְּשֶׁיִּמְכֹּר הַכֹּל לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[130]. וְכֵן בְּחָבִית שֶׁל סְתָם יֵינָם[131].

126) שם עד, א. אמר רב נחמן, הלכה למעשה: סתם יינם אפילו יין ביין - מותר. ומפרש רבינו - מותר בהנאה, אבל בשתיה אסור, וכן פירש רש"י שם. 127) מפני שמותר בהנאה חוץ מדמי היין האסור. 128) כרבי אליעזר, שם מט, ב. 129) שחבית בחבית מותר בהנאה חוץ מדמי אותה חבית, אפילו ביין נסך ממש, שם. 130) אבל אין לה תקנה בהולכת דמי הנאה לים המלח להתיר השאר בהנאה מגוף היין, כגון לכיבוס בגדים או להשקות לחמרים נכרים, כיון שיש האיסור בעין, ומגוף האיסור נהנה - אסור, אבל כשמוכר הכל חוץ מדמי יין נסך, אינו נהנה מן האיסור גופו ומותר. ולפיכך אומר רבן שמעון בן גמליאל שם, ימכר הכל לנכרים חוץ מדמי יין נסך שבו. וכן כתב רש"י שם. ותקנה זו מועילה ביין נסך רק בתערובת החביות, מפני שהחבית האסורה עומדת בפני עצמה אלא שאין אנו יודעים איזו היא, אבל כשנתערב יין נסך ביין שהוא לח בלח, הכל אסור בהנאה בכל שהוא ואין לו תקנה, כמו שכתב רבינו למעלה בהכ"ה. 131) שנתערבה בחביות של היתר, צריך להוליך דמי אותה הבית לים המלח (כסף־משנה).

ל. מַיִם[132] שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּיַיִן[133] אוֹ יַיִן[134] בְּמַיִם[135] - בְּנוֹתֵן טַעַם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[136]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[137] בְּשֶׁנָּפַל הַמַּשְׁקֶה הַמֻּתָּר לְתוֹךְ הַמַּשְׁקֶה הָאָסוּר; אֲבָל אִם נָפַל הַמַּשְׁקֶה הָאָסוּר לְתוֹךְ הַמַּשְׁקֶה הַמֻּתָּר - רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן בָּטֵל. וְהוּא שֶׁיּוּרַק מִצַّלְצוּל קָטָן, שֶׁהָיָה מֵרִיק וְיוֹרֵד מְעַט מְעַט. וְהֵיאַךְ יִהְיוּ הַמַּיִם אֲסוּרִים?[138] כְּגוֹן שֶׁהָיוּ נֶעֱבָדִין אוֹ תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[139].

132) של היתר. 133) של יין נסך. 134) של היתר. 135) האסורים, כמו שמבאר רבינו בסוף ההלכה. 136) ובאינו מינו, אפילו ביין נסך בנותן טעם, כמו שנתבאר למעלה בפט"ו ה"ו. משנה, עבודה זרה עג, א. 137) כמו בהלכה הקודמת ביין. [קשה להבין למה מותר כשהאיסור נותן טעם]. 138) מבאר המלים: או יין במים. 139) שהקריבו אותם לעבודה־זרה.

לא. בּוֹר שֶׁל יַיִן[140] שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ קִיתוֹן שֶׁל מַיִם תְּחִלָּה[141], וְאַחַר כָּךְ נָפַל לְתוֹכוֹ יֵין נֶסֶךְ - רוֹאִים אֶת

יֵין הַהֶתֵּר כְּאִלּוּ אֵינוֹ[142], וְהַמַּיִם שֶׁנָּפְלוּ מְשַׁעֲרִין בָּהֶן עִם יֵין נֶסֶךְ, אִם רְאוּיִין לְבַטֵּל טַעַם אוֹתוֹ יֵין נֶסֶךְ - הֲרֵי הַמַּיִם רַבִּין עָלָיו וּמְבַטְּלִין אוֹתוֹ, וְיִהְיֶה הַכֹּל מֻתָּר.

140) שם. 141) קודם שנפל יין הנסך, כלשון ראשון שם. 142) משמע שיין ההיתר אינו מצטרף לשיעור לבטל את יין הנסך, וצריך שיהיה במים לבדם כדי לבטלו. ואין זה דומה לדין שלמעלה בפט"ו הכ"ב, במין במינו ודבר אחר שנתערבו, שגם הדבר שבמינו מצטרף לאינו מינו לבטל האיסור, כי שם מדובר באיסורים שבטלים בששים במינם, דהיינו כשיעור נותן טעם באינו מינו, מה־שאין־כן בדין שלפנינו ביין נסך האוסר במינו במשהו, כאן אי־אפשר לצרף את מינו כדי לבטל, כי מין במינו אינו בטל.

לב. יֵין נֶסֶךְ שֶׁנָּפַל עַל הָעֲנָבִים[143] - יְדִיחֵם וְהֵן מֻתָּרוֹת[144] בַּאֲכִילָה. וְאִם הָיוּ מְבֻקָּעוֹת[145], בֵּין שֶׁהָיָה הַיַּיִן יָשָׁן[146] בֵּין שֶׁהָיָה חָדָשׁ: אִם נוֹתֵן טַעַם בָּעֲנָבִים - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרוֹת בַּהֲנָיָה, וְאִם לַאו - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת בַּאֲכִילָה.

143) משנה, שם סה, ב. 144) מכיון שהיין לא נבלע בענבים. 145) היין נכנס לתוכה. 146) כרבא, שם סו, א. שהולכים אחר השם, וזה נקרא יין וזה נקרא ענבים, הרי הם מין באינו מינו אפילו בחדש, שטעמו כטעם ענבים.

לג. נָפַל עַל גַּבֵּי תְּאֵנִים[147] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהַיַּיִן פּוֹגֵם בְּטַעַם הַתְּאֵנִים.

147) רבינו אינו גורס במשנה שם: "נפל על גבי תאנים או על גבי תמרים, אם יש בהם בנותן טעם - אסור". אלא: ומעשה בביתוס בן זונן שהביא גרוגרות בספינה ונשתברה חבית של יין נסך ונפל על גביהן, ושאלו לחכמים והתירון וכו'. וכן גם גירסת ה'תוספות', ולפיכך הוא פוסק שיין בתאנים, נותן טעם לפגם. ואילו לפי הגירסא שלפנינו, היה על רבינו לכתוב כלשון הגמרא: "אם הוא נותן טעם לפגם - מותר", פירוש, שלא כל יין נותן טעם לפגם בכל מיני תאנים.

לד. יֵין נֶסֶךְ שֶׁנָּפַל עַל הַחִטִּים[148] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרוֹת[149] בַּאֲכִילָה וּמֻתָּרוֹת בַּהֲנָיָה[150]. וְלֹא יִמְכְּרֵם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁמָּא יַחֲזֹר וְיִמְכְּרֵם לְיִשְׂרָאֵל[151]. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשֶׂה? טוֹחֵן אוֹתָן וְעוֹשֶׂה מֵהֶן פַּת וּמוֹכְרָהּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁלֹּא בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל[152], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְחוּ אוֹתָהּ יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁהֲרֵי פַּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - אֲסוּרָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[153]. וְלָמָּה אֵין בּוֹרְקִין אֶת הַחִטִּים בְּנוֹתֵן טַעַם? מִפְּנֵי שֶׁהֵן שׁוֹאֲבוֹת, וְהַיַּיִן נִבְלָע בָּהֶן[154].

148) שם סה, ב. 149) כיון שיש בהם סדק בולעות. 150) מותר למוכרן לגוי שלא בפני ישראל לאחר טחינה ואפיה, מכיון שאינו נהנה מיין נסך כלל, שהרי לוקח רק דמי החיטים, אבל ליהנות מגוף החיטים אסור, שהרי הוא נהנה גם מן היין. וראה למעלה בהכ"ט. 151) גמרא, שם. 152) שלא יראה שזו היא פת שאפאה ישראל, ויקח אותה ממנו. 153) בפי"ז ה"ט. 154) וטעמו מתמזג עם טעם החיטים, ואי אפשר לעמוד עליו (רדב"ז). ופירושו של ה'לחם משנה' קשה להולמו.

לה. יֵין נֶסֶךְ שֶׁהֶחְמִיץ וְנָפַל לְתוֹךְ חֹמֶץ שֵׁכָר - אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא; מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּמִינוֹ, שֶׁשְּׁנֵיהֶן חֹמֶץ הֵן[155]. וְיַיִן שֶׁנִּתְעָרֵב עִם הַחֹמֶץ, בֵּין שֶׁנָּפַל חֹמֶץ לְיַיִן בֵּין שֶׁנָּפַל יַיִן לְחֹמֶץ[156] - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּנוֹתֵן טַעַם.

155) לשניהם שם חומץ, ואנו הולכים אחר השם, כרבא - שם סו, א. וכמו שכתבנו למעלה. 156) צריך עיון למה לא כתב רבינו כאן, שאם נפל איסור להיתר מצרצור קטן - ראשון ראשון בטל, כמו בהלכה ל?

יום ש"ק כ"ט תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר דין קדירה בת יומה; הכשר כלי תשמיש הגויים; אשר לכסף ואשר לזהב לזהב; דברים שאסרו אותם חכמים אע"פ שאין להם עיקר מן התורה; איסור בישולי גויים; וקטן האוכל איסור אם בית־דין מצווין להפרישו; דברים שאסרו חכמים מפני שנפשו של אדם קצה בהם.

א. קִדְרָה שֶׁל חֶרֶס[2] שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בָּהּ בְּשַׂר נְבֵלָה אוֹ בְּשַׂר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים - לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ בְּשַׂר שְׁחוּטָה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. וְאִם בִּשֵּׁל בָּהּ מִין בָּשָׂר - הַתַּבְשִׁיל אָסוּר[3]; בִּשֵּׁל בָּהּ מִין אַחֵר - בְּנוֹתֵן טַעַם[4].

2) שאין לה תקנה בהגעלה, מה שאין כן של מתכת אפשר להגעיל אותה באותו יום ולבשל בה היתר. ובפרק ט הלכה יא כתב רבינו, קדרה שבישל בה בשר לא יבשל בה חלב ולא כתב של חרס. שאפילו קדירה של מתכת אין להגעילה, על מנת להשתמש בה בחלב. 3) כי אי אפשר לעמוד על טעמו. 4) וטועמו גוי.

ב. וְלֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא קִדְרָה בַּת יוֹמָהּ[5] בִּלְבַד, הוֹאִיל וַעֲדַיִן לֹא נִפְגַּם הַשֵּׁמֶן[6] שֶׁנִּבְלַע בַּקִּדְרָה. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[7] לֹא יְבַשֵּׁל בָּהּ[8] לְעוֹלָם[9]. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִין כְּלֵי חֶרֶס יְשָׁנִים מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן בְּחַמִּין, כְּגוֹן קְדֵרוֹת וּקְעָרוֹת, לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ הָיוּ שׁוּעִין בַּאָבָר. וְאִם לָקַח וּבִשֵּׁל בָּהֶן מִיּוֹם שֵׁנִי וָהָלְאָה[10] - הַתַּבְשִׁיל מֻתָּר[11].

5) שלא עבר עליה לילה אחד. ולפירוש התוספות שלא עברו עליה כ"ד שעות. ורבינו סתם ולא ברורה לנו דעתו בזה. 6) אבל אינה בת יומה, נותן טעם לפגם הוא ומותר. 7) שגזרו קדירה שאינה בת יומה משום קדירה בת יומה. 8) ומכאן לומדים, שמה שאמרו חכמים נותן טעם לפגם מותר, זהו רק בדיעבד ולא לכתחילה. 9) אפילו עברו כמה ימים מיום שבישלו בהן איסור. 10) מיום שני לקנייתו שאז בוודאי אינן בני יומן, משמע מדבריו, שסתם כלים של

גויים חוששים שהם בני יומם. 11) שנותן טעם לפגם הוא ומותר בדיעבד.

1 **ג. הַלּוֹקֵחַ כְּלֵי תַּשְׁמִישׁ סְעֻדָּה[12] מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
2 **מִכְּלֵי מַתָּכוֹת וּכְלֵי זְכוּכִית: דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ**
3 **בָּהֶן כָּל עִקָּר - מַטְבִּילָן[13] בְּמֵי מִקְוֶה[14] וְאַחַר כָּךְ יִהְיוּ**
4 **מֻתָּרִין לֶאֱכֹל בָּהֶן וְלִשְׁתּוֹת. וּדְבָרִים שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן**
5 **עַל יְדֵי צוֹנֵן, כְּגוֹן כּוֹסוֹת וּצְלוֹחִיּוֹת וְקִיתוֹנִיּוֹת -**
6 **מְדִיחָן[15] וּמַטְבִּילָן[16] וְהֵן מֻתָּרוֹת. וּדְבָרִים שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ**
7 **בָּהֶן עַל יְדֵי חַמִּין, כְּגוֹן יוֹרוֹת וְקֻמְקְמוֹסִין וּמְחַמְּמֵי**
8 **חַמִּין - מַגְעִילָן[17] וּמַטְבִּילָן וְהֵן מֻתָּרִין. וּדְבָרִים**
9 **שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַל יְדֵי הָאוּר[18], כְּגוֹן שַׁפּוּדִין**
10 **וְאַסְכְּלָאוֹת - מְלַבְּנָן בָּאוּר[19] עַד שֶׁתִּנָּשֵׁר קְלִפָּתָן**
11 **וּמַטְבִּילָן וְהֵן מֻתָּרִין.**

12) אבל כלי תשמיש אחרים כגון כלי חרישה אינם צריכים טבילה. 13) מדברי סופרים, שהקונה כלים חדשים מן הגוי צריך טבילה. 14) במים שיש בהם ארבעים סאה. ואפילו מי מעיין אינם מטהרים בפחות מארבעים סאה. 15) להעביר שיורי האיסור שנדבקו על פני דפנות הכלים. 16) בארבעים סאה אחר כך, כדין כלים חדשים שנקנו מן הגוי ולא נשתמש בהם. 17) להוציא מהן את האיסור שבלעו כשנשתמשו בהן בחמין. 18) ישר, בלי מים או נוזל אחר. 19) שכל דבר שנשתמש בו גוי על ידי האור טעון ליבון.

12 **ד. כֵּיצַד מַגְעִילָן? נוֹתֵן יוֹרָה קְטַנָּה לְתוֹךְ יוֹרָה**
13 **גְּדוֹלָה, וּמְמַלֵּא עָלֶיהָ מַיִם[20] עַד שֶׁיָּצוּפוּ עַל הַקְּטַנָּה,**
14 **וּמַרְתִּיחָהּ יָפֶה יָפֶה[21]. וְאִם הָיְתָה יוֹרָה גְּדוֹלָה - מַקִּיף**
15 **עַל שְׂפָתָהּ בָּצֵק אוֹ טִיט, וּמְמַלֵּא מַיִם עַד שֶׁיָּצוּפוּ**
16 **הַמַּיִם עַל שְׂפָתָהּ, וּמַרְתִּיחַ. וְכֻלָּן שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן עַד**
17 **שֶׁלֹּא הִרְתִּיחַ אוֹ עַד שֶׁלֹּא הֵדִיחַ וְעַד שֶׁלֹּא הִלְבִּין וְעַד**
18 **שֶׁלֹּא הִטְבִּיל - מֻתָּר; שֶׁכָּל הַשִּׁמּוּן[22] שֶׁבָּהֶן נוֹתֵן טַעַם**
19 **לִפְגָם[23] הוּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

20) כלומר, על היורה הקטנה, אבל יותר נכון לגרוס "אותה" כלומר, את היורה הגדולה. 21) כנראה כוונת רבינו שישהנה במי ההגעלה עד שתפלוט. 22) שנבלעו בהן. 23) באינה בת יומה.

20 **ה. טְבִילָה זוֹ שֶׁמַּטְבִּילִין כְּלֵי הַסְּעֻדָּה הַנִּלְקָחִין מִן**
21 **הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְאַחַר כָּךְ יַתְּרוּ לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה -**
22 **אֵינָן לְעִנְיַן טֻמְאָה וְטָהֳרָה[24], אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[25].**
23 **וְרֶמֶז לָהּ: כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ**
24 **וְטָהֵר. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא**
25 **בְּטָהֳרָתָן מִידֵי גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, לֹא מִידֵי**
26 **טֻמְאָה. שֶׁאֵין לְךָ טֻמְאָה עוֹלָה עַל יְדֵי הָאֵשׁ[26]. וְכָל**
27 **הַטְּמֵאִים - בִּטְבִילָה עוֹלִין מִטֻּמְאָתָן, וְטֻמְאַת מֵת -**
28 **בְּהַזָּאָה וּטְבִילָה, וְאֵין שָׁם אֵשׁ כְּלָל, אֶלָּא לְעִנְיַן**
29 **גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. וְכֵיוָן שֶׁכָּתוּב וְטָהֵר, אָמְרוּ**
30 **חֲכָמִים: הוֹסִיף לוֹ טָהֳרָה אַחַר עֲבִירָתוֹ בָּאֵשׁ לְהַתִּירוֹ**
31 **מִגְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[27].**

24) שהכתוב אינו עוסק שם כלל בטהרת כלים שנטמאו, אלא בכלים שבלעו דברים אסורים. 25) תקנת חכמים היא כמבואר בירושלמי: מפני שהוא יוצא מטומאת גויים לקדושת ישראל. 26) שהאש באה רק לפליטת האיסור של גיעולי גויים. 27) פירוש. אחרי ההעברה באש שהתירה מאיסור גיעולי גויים, תוסיף עוד טהרה אחרת.

32 **ו. לֹא חִיְּבוּ בִּטְבִילָה זוֹ אֶלָּא כְּלֵי מַתָּכוֹת[28] שֶׁל סְעֻדָּה**
33 **הַנִּלְקָחִין מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. אֲבָל הַשּׁוֹאֵל מִן**
34 **הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אוֹ שֶׁמִּשְׁכֵּן[29] הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶצְלוֹ**
35 **כְּלֵי מַתָּכוֹת - מֵדִיחַ[30] אוֹ מַרְתִּיחַ[31] אוֹ מְלַבֵּן[32], וְאֵינוֹ**
36 **צָרִיךְ לְהַטְבִּיל[33]. וְכֵן אִם לָקַח כְּלֵי עֵץ אוֹ כְּלֵי אֲבָנִים**
37 **- מֵדִיחַ[34] אוֹ מַרְתִּיחַ[35], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַטְבִּיל[36]. וְכֵן**
38 **כְּלֵי חָרָשִׁים[37] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַטְבִּיל[38]. אֲבָל הַשּׁוּעִין**
39 **בְּאָבָר[39] - הֲרֵי הֵן כִּכְלֵי מַתָּכוֹת וּצְרִיכִין טְבִילָה.**

28) לא הזכיר רבינו כאן כלי זכוכית אף על פי שגם כלי זכוכית צריכים טבילה, ... מפני שהלכה זו לא באה להשמיענו איזה כלי טעון טבילה, אלא את הדין, שהשואל כלים או שמישכנם הגוי אצלו אינו צריך להטבילם. וסמך על שכתב בהלכה ג שכלי זכוכית צריכים טבילה. 29) בעייא היא שם ולא נפשטה. וכתב הר"ן שרבינו פסק להקל משום שסובר שטבילת כלים אינה אלא מדרבנן וספק דרבנן הולכין להקל. 30) אם הם דברים שנשתמש בהם בצונן. 31) מגעיל בדברים שנשתמש בהם על ידי חמין. 32) בדברים שנשתמש בהם על ידי האור. 33) שטבילת כלים שבאו מן הגויים אינה אלא בקנה ממנו ולא בשואל. 34) בדבר שנשתמש על ידי צונן. 35) בדבר שנשתמש על ידי חמין. 36) מפני שטבילה זו למדנו מכלי מדין, שנאמר בהם "וטהר" ושם מנה הכתוב כלי מתכות בלבד. 37) כלי חרס. 38) מכיון שאם נשברו אין להם תקנה, אינם דומים לכלי מתכות ואין צריכים טבילה. 39) כלי חרס המצופים עופרת או מתכת אחרת.

40 **ז. הַלּוֹקֵחַ סַכִּין מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - מְלַבְּנָהּ בָּאֵשׁ**
41 **אוֹ מַשְׁחִיזָהּ בְּרֵיחַיִם שֶׁלָּהּ. וְאִם הָיְתָה סַכִּין יָפָה**
42 **שֶׁאֵין בָּהּ פְּגִימוֹת - דַּי לוֹ אִם נְעָצָהּ בְּקַרְקַע קָשֶׁה[40]**
43 **עֶשֶׂר פְּעָמִים, וְאוֹכֵל בָּהּ צוֹנֵן. וְאִם הָיוּ בָהּ פְּגִימוֹת,**
44 **אוֹ שֶׁהָיְתָה יָפָה וְרָצָה לֶאֱכֹל בָּהּ חַמִּין אוֹ לִשְׁחֹט**
45 **בָּהּ[41] - מְלַבְּנָהּ אוֹ מַשְׁחִיזָהּ כֻּלָּהּ. שָׁחַט בָּהּ קֹדֶם**
46 **שֶׁיְּטַהֲרֶנָּה - מֵדִיחַ מְקוֹם הַשְּׁחִיטָה[42]; וְאִם קָלַף -**
47 **הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[43].**

40) קרקע שאינה עבודה. 41) משמע שלשחוט בה הדין כמו רוצה לאכול בה חמין. 42) ומעביר שמנונית שבדפנות בית השחיטה. 43) מפני שהחמיר על עצמו כדעת רב, שעל ידי דוחק הסכין בבשר נבלעת בו השמנונית.

48 **ח. סַכִּין שֶׁשָּׁחַט בָּהּ טְרֵפָה - לֹא יִשְׁחוֹט בָּהּ עַד**
49 **שֶׁיְּדִיחָהּ אֲפִלּוּ בְּצוֹנֵן[44], אוֹ מְקַנְּחָהּ בִּכְלָיוֹת שֶׁל**
50 **בְּגָדִים.**

44) מספיק להדיחה במים צוננים ואין צריך להגעילה. הואיל ובית השחיטה צונן לא בלעה הסכין כלום.

ט. וְיֵשׁ שָׁם דְּבָרִים אֲחֵרִים אָסְרוּ אוֹתָן חֲכָמִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְאִסּוּרָן עִקָּר מִן הַתּוֹרָה, גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן כְּדֵי לְהִתְרַחֵק מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, עַד שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ בָּהֶן יִשְׂרָאֵל וְיָבֹאוּ לִידֵי חַתְנוּת. וְאֵלּוּ הֵן: אָסְרוּ לִשְׁתּוֹת עִמָּהֶן וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לָחוּשׁ לְיֵין נֶסֶךְ[45], וְאָסְרוּ לֶאֱכֹל פִּתָּן אוֹ בִּשּׁוּלֵיהֶן וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לָחוּשׁ לְגִעוּלֵיהֶן[46].

45) כגון יין מבושל או משקין אחרים. ובמקום שיש לחוש ליין נסך אסור לשתותו אפילו לבדו לא בחברת גויים. וזאת היא גזירת "סתם יינם" שנאסר משום חומר עבודה זרה ואסור אפילו בהנאה. 46) לבליעת דברים אסורים.

י. כֵּיצַד? לֹא יִשְׁתֶּה אָדָם בִּמְסִבָּה שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא יַיִן מְבֻשָּׁל שֶׁאֵינוֹ נֶאֱסָר[47], אוֹ שֶׁהָיָה שׁוֹתֶה מִכֶּלְיוֹ לְבַדּוֹ. וְאִם הָיָה רֹב הַמְּסִבָּה יִשְׂרָאֵל - מֻתָּר. וְאֵין שׁוֹתִין שֵׁכָר שֶׁלָּהֶן שֶׁעוֹשִׂין מִן הַתְּמָרִים וְהַתְּאֵנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[48]. וְאֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא בִּמְקוֹם מְכִירָתוֹ, אֲבָל אִם הֵבִיא הַשֵּׁכָר לְבֵיתוֹ וְשָׁתָהוּ שָׁם - מֻתָּר; שֶׁעִקַּר הַגְּזֵרָה שֶׁמָּא יִסְעַד אֶצְלוֹ[49].

47) יין מבושל אין בו איסור יין נסך. 48) כגון מפירות אחרים ומן התבואה. 49) זה מקרב את הדעת ויבואו לידי חיתון.

יא. יֵין תַּפּוּחִים וְיֵין רִמּוֹנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מֻתָּר לִשְׁתּוֹתָן בְּכָל מָקוֹם[50]. דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי לֹא גָּזְרוּ עָלָיו[51]. יֵין צִמּוּקִים[52] - הֲרֵי הוּא כְּיַיִן וּמִתְנַסֵּךְ.

50) בגמרא שם המדובר בשכר בלבד. 51) אבל שכר הוא דבר המצוי ואסור לשתותו במקום מכירתו. 52) תניא, יין צימוקים בדיעבד כשר למזבח וכל הראוי למזבח יש בו משום יין נסך.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁאָסְרוּ פַּת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמְּקִלִּין בַּדָּבָר וְלוֹקְחִין פַּת הַנַּחְתּוֹם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּמָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם נַחְתּוֹם יִשְׂרָאֵל וּבַשָּׂדֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁעַת הַדְּחָק. אֲבָל פַּת בַּעֲלֵי בָּתִּים - אֵין שָׁם מִי שֶׁמּוֹרֶה בָּהּ לְהָקֵל. שֶׁעִקַּר הַגְּזֵרָה מִשּׁוּם חַתְנוּת, וְאִם יֹאכַל פַּת בַּעֲלֵי בָּתִּים - יָבוֹא לִסְעֹד אֶצְלָן.

יג. הִדְלִיק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶת הַתַּנּוּר וְאָפָה בּוֹ יִשְׂרָאֵל, אוֹ שֶׁהִדְלִיק יִשְׂרָאֵל וְאָפָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אוֹ שֶׁהִדְלִיק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאָפָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּבָא יִשְׂרָאֵל וְנִעֵר[53] הָאֵשׁ מְעַט אוֹ כְּבָשׁוֹ לָאֵשׁ, הוֹאִיל וְנִשְׁתַּתֵּף בִּמְלֶאכֶת הַפַּת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת. וַאֲפִלּוּ לֹא זָרַק[54] אֶלָּא עֵץ לְתוֹךְ הַתַּנּוּר - הִתִּיר כָּל הַפַּת שֶׁבּוֹ. שֶׁאֵין הַדָּבָר אֶלָּא לְהִיוֹת הֶכֵּר[55] שֶׁהַפַּת שֶׁלָּהֶן אֲסוּרָה.

53) את העצים או הגחלים. 54) מהדברים שבין בני ארץ ישראל לבני בבל, בני בבל משליכים קיסם לתוך התנור, ובני ארץ ישראל אומרים: קיסם מה מעלה ומה מוריד? 55) משמע שרק בפת מועיל קיסם עץ ולא בבישול ממש.

יד. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁבִּשֵּׁל לָנוּ יַיִן אוֹ חָלָב אוֹ דְּבַשׁ אוֹ פִּרִישִׁין[56] וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ (מִכָּל) דָּבָר הַנֶּאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא חַי - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. וְלֹא גָּזְרוּ אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא חַי, כְּגוֹן בָּשָׂר וְדָג תָּפֵל[57] וּבֵיצָה וִירָקוֹת. אִם בִּשְׁלָן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ בְּבִשּׁוּלָן[58] - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין מִשּׁוּם בִּשּׁוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

56) מין פרי. 57) לא מלוח. 58) רק אם נשתתף בבישולו מותר, אבל הוספת קיסם עץ אינו מועיל.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁהוּא עוֹלֶה עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים לֶאֱכֹל בּוֹ אֶת הַפַּת, כְּגוֹן בָּשָׂר וּבֵיצִים וְדָגִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים לֶאֱכֹל בּוֹ אֶת הַפַּת, כְּגוֹן תּוּרְמוֹסִין[59] שֶׁשָּׁלְקוּ אוֹתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין חַיִּין - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן. שֶׁעִקַּר הַגְּזֵרָה מִשּׁוּם חַתְנוּת, שֶׁלֹּא יְזַמְּנוּ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֶצְלוֹ בִּסְעֻדָּה; וְדָבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים לֶאֱכֹל בּוֹ אֶת הַפַּת - אֵין אָדָם מְזַמֵּן אֶת חֲבֵרוֹ עָלָיו.

59) שאוכלים בקינוח סעודה.

טז. וְדָגִים קְטַנִּים שֶׁמְּלָחָן יִשְׂרָאֵל אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי הֵן כְּמוֹ שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ מִקְצָת בְּשׁוּל, וְאִם צָלָאן עוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחַר כֵּן - מֻתָּרִין[60]. וְכֹל שֶׁבִּשְּׁלוֹ יִשְׂרָאֵל מְעַט בְּשׁוּלוֹ, בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף - מֻתָּר. לְפִיכָךְ, אִם הִנִּיחַ הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בָּשָׂר אוֹ קְדֵרָה עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ וְהִפֵּךְ יִשְׂרָאֵל בַּבָּשָׂר וְהֵגִיס[61] בַּקְּדֵרָה, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ יִשְׂרָאֵל וְגָמַר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[62].

60) ודווקא דגים קטנים, אבל דג מלוח גדול שצלאו אחר כן גוי אסור, שאכילתו בלא צלייה אכילה על ידי הדחק היא, ולפיכך הצלייה שאחרי המליחה בישול גוי הוא. 61) בחש. 62) וזה רק כשמעשה הגוי הועיל רק לקרב את גמר הבישול, אבל אם לולי פעולת הגוי לא היה הבישול נגמר, הרי זה אסור.

יז. דָּג שֶׁמְּלָחוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וּפֵרוֹת שֶׁעִשְּׁנָן עַד שֶׁהִכְשִׁירָן לַאֲכִילָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין. מָלִיחַ אֵינוֹ כְּרוֹתֵחַ בִּגְזֵרָה זוֹ, וְהַמְעַשֵּׁן אֵינוֹ כִּמְבֻשָּׁל. וְכֵן קְלָיוֹת[63] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - מֻתָּרִין, וְלֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם; שֶׁאֵין אָדָם מְזַמֵּן חֲבֵרוֹ עַל הַקְּלָיוֹת.

63) גרעיני תבואה או קטניות קלויים באש.

יח. פּוֹלִין וַאֲפוּנִין וַעֲדָשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁשּׁוֹלְקִין אוֹתָן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמוֹכְרִין אוֹתָן - אֲסוּרִין מִשּׁוּם בִּשּׁוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּמָקוֹם שֶׁעוֹלִין עַל שֻׁלְחַן

מְלָכִים[64] מִשּׁוּם פַּרְפֶּרֶת[65], וּמִשּׁוּם גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּכָל מָקוֹם; שֶׁמָּא יְבַשְּׁלוּ אוֹתָן עִם הַבָּשָׂר[66] אוֹ בִּקְדֵרָה שֶׁבִּשְּׁלוּ בָּהּ בָּשָׂר. וְכֵן הַסַּפְּגָנִין שֶׁקּוֹלִין אוֹתָן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בְּשֶׁמֶן - אֲסוּרִין אַף מִשּׁוּם גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים[67].

64) לפי דברי רבינו מנהג המקום קובע ואם עולה על שולחן מלכים במקום זה אסור. 65) לקינוח סעודה וזה נקרא "עולה על שולחן מלכים". 66) ומשום סתם כליהם של גויים אינם אסורים, שדרך המוכרים לבשל הפולין בקדירה מיוחדת לזה. 67) רבינו פוסק, שסתם כלי גויים הם בני יומן, פירוש, מניחים אנו שנתבשל בהם איסור בו ביום.

יט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁבִּשֵּׁל וְלֹא נִתְכַּוֵּן לְבַשּׁוּל - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. כֵּיצַד? עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִצִּית אוּר בַּאֲגַם כְּדֵי לְהַעֲבִיר הֶחָצִיר[68], וְנִתְבַּשְּׁלוּ בָּהּ חַגָּבִים - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין, וַאֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁהֵן עוֹלִין[69] עַל שֻׁלְחַן מְלָכִים מִשּׁוּם פַּרְפֶּרֶת. וְכֵן אִם חָרַךְ הָרֹאשׁ לְהַעֲבִיר הַשֵּׂעָר - מֻתָּר לֶאֱכֹל מִן הַדִּלְדּוּלִין[70] וּמִן רֹאשׁ אָזְנַיִם שֶׁנִּצְלוּ בִּשְׁעַת חֲרִיכָה.

68) עשבים רעים. 69) שאם אינו עולה על שולחן מלכים אין בו בכלל משום בישול גויים. 70) תלתלי בשר.

כ. תְּמָרִים שֶׁשָּׁלְקוּ אוֹתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים: אִם הָיוּ מְתוּקִין מִתְּחִלָּתָן[71] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין; וְאִם הָיוּ מָרִין וּמִתַּקְּנָן הַבִּשּׁוּל - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין; הָיוּ בֵּינוֹנִיִּים - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין.

71) שהם נאכלים כשהם חיים.

כא. קָלִי שֶׁל עֲדָשִׁים שֶׁלָּשׁוּ בֵּין בְּמַיִם בֵּין בְּחֹמֶץ[72] - הֲרֵי זֶה אָסוּר. אֲבָל קָלִי שֶׁל חִטִּים וּשְׂעוֹרִים שֶׁלָּשִׁין אוֹתָן בְּמַיִם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[73].

72) כשנותנים בהם חומץ הרי זה כמו בישול ואסור כשלשו גויים משום בישוליהם. וחכמים גזרו אף כשלשו במים גזירה שמא יתירו כשעושה בחומץ. 73) חיטים ושעורים אין דרכם לעשותם אלא במים ולפיכך לא גזרו משום חומץ.

כב. שֶׁמֶן שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - מֻתָּר[74]. וּמִי שֶׁאוֹסְרוֹ - הֲרֵי זֶה עוֹמֵד בְּחֵטְא גָּדוֹל, מִפְּנֵי שֶׁמַּמְרֶה עַל פִּי בֵּית דִּין[75] שֶׁהִתִּירוּהוּ. וַאֲפִלּוּ נִתְבַּשֵּׁל הַשֶּׁמֶן[76] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר. וְאֵינוֹ נֶאֱסָר לֹא מִפְּנֵי בִּשּׁוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱכָל כְּמוֹת שֶׁהוּא חַי; וְלֹא מִפְּנֵי גְּעוּלֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, מִפְּנֵי שֶׁהַבָּשָׂר[77] פּוֹגֵם אֶת הַשֶּׁמֶן וּמַסְרִיחוֹ.

74) רבי ובית דינו התירו השמן. 75) שאמר שמואל לרב אכול, ואם לא אני כותב עליך זקן ממרא וכו'. 76) בכלי גויים. 77) הבלוע בתוך הכלי. ובגמרא: זליפתן של כלים, כלומר, פליטתן שפולטין שמנונית איסור שבלעו.

כג. וְכֵן דְּבַשׁ שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל וְעָשׂוּ מִמֶּנּוּ מִינֵי מְתִיקָה - מֻתָּר מִטַּעַם זֶה[78].

78) אינו נאסר לא מפני בישולי גויים, מפני שנאכל כמות שהוא חי; ולא מפני גיעולי גויים, מפני שהבשר פוגם את הדבש ומסריחו.

כד. כֶּסְפָּן[79] שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁהוּחַמּוּ חַמִּין[80], בֵּין בְּיוֹרָה גְּדוֹלָה בֵּין בְּיוֹרָה קְטַנָּה - מֻתָּר, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹתֵן טַעַם לִכְפָגִם הוּא[81]. וְכֵן כְּבָשִׁין שֶׁאֵין דַּרְכָּן לָתֵת לְתוֹכָן חֹמֶץ אוֹ יַיִן, אוֹ זֵיתִים הַכְּבוּשִׁים וַחֲגָבִים הַכְּבוּשִׁין שֶׁבָּאִין מִן הָאוֹצָר - מֻתָּרִין[82]. אֲבָל חַגָּבִים וּכְבָשִׁים שֶׁמְּזַלְּפִין עֲלֵיהֶן יַיִן - אֲסוּרִין. וְכֵן אִם הָיוּ מְזַלְּפִין עֲלֵיהֶן חֹמֶץ[83], וַאֲפִלּוּ חֹמֶץ שֵׁכָר[84] - אֲסוּרִין.

79) פסולת של תמרים שעשו מהן שכר וחולטין אותן. 80) שחלטו אותן. 81) שמנונית האיסור שביורה. 82) שכבוש אינו כמבושל בגזירה זו. 83) שהחומץ של גויים אסור כיין. 84) של גויים גם כן אסור.

כה. וּמִפְּנֵי מָה אָסְרוּ חֹמֶץ שֵׁכָר שֶׁל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים? מִפְּנֵי שֶׁמַּשְׁלִיכִין לְתוֹכוֹ שְׁמָרֵי יַיִן. לְפִיכָךְ, הַנִּלְקָח מִן הָאוֹצָר[85] - מֻתָּר[86].

85) זיתים וחגבים כבושים שלקחו משם. 86) שאין דרכם לזלף יין או חומץ עליהם באוצר, אלא החנוונים לפני המכירה הקמעונית.

כו. הַמּוּרְיָס[87], בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לָתֵת לְתוֹכוֹ יַיִן[88] - אָסוּר. וְאִם הָיָה הַיַּיִן יָקָר מִן הַמּוּרְיָס - מֻתָּר. וְכָזֶה מוֹרִין בְּכָל דָּבָר שֶׁחוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא עֵרְבוּ בּוֹ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים דָּבָר אָסוּר. שֶׁאֵין אָדָם מְעָרֵב דָּבָר הַיָּקָר בַּזּוֹל, שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד; אֲבָל מְעָרֵב הַזּוֹל בַּיָּקָר, כְּדֵי לְהִשְׁתַּכֵּר.

87) שמן דגים. 88) במקום שהיין זול מן המורייס. המדובר במורייס של בעלי בתים, שאילו במורייס שהאומן מוכר אותו אין לחוש. מפני שהאומן אין דרכו לערב יין במורייס.

כז. קָטָן שֶׁאָכַל אֶחָד מִמַּאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת אוֹ שֶׁעָשָׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת[89] - אֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין עָלָיו לְהַפְרִישׁוֹ, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בֶּן דַּעַת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁעָשָׂה מֵעַצְמוֹ; אֲבָל לְהַאֲכִילוֹ בַּיָּדַיִם - אָסוּר, וַאֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁאִסּוּרָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֵן אָסוּר לְהַרְגִּילוֹ[90] בְּחִלּוּל שַׁבָּת וּמוֹעֵד, וַאֲפִלּוּ בְּדְבָרִים שֶׁהֵן מִשּׁוּם שְׁבוּת.

89) בהלכות שבת פרק כד הלכה יא כותב רבינו, קטן שעשה וכו' משום שבות, אין בית דין מצווים להפרישו, משמע מדבריו שבאיסורי תורה מצווים להפרישו. 90) "לא יאמר אדם לתינוק הבא לי מפתח, הבא לי חותם, מפני שהוא מרגילו בחילול שבת. אבל מניחו תולש, מניחו זורק".

כח. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין מְצַוִּין לְהַפְרִישׁ אֶת הַקָּטָן, מִצְוָה עַל אָבִיו לִגְעֹר בּוֹ וּלְהַפְרִישׁוֹ, כְּדֵי

לְחַנְּכוֹ בִּקְדֻשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ וְגוֹמֵר.

~ נקודות משיחות קודש ~

"... מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה ופרישה, שנאמר חנוך לנער על פי דרכו".

ובהלכה כ"ז כתב "קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות או שעשה מלאכה בשבת, אין בית־דין מצווין עליו להפרישו לפי שאינו בן דעת". וי"ל שסברת הרמב"ם היא שהחובה להפרישו מאיסור באה מהחיוב הכללי לחנכו בדרך התורה, הנלמד מהפסוק "חנוך לנער כו'", ואין זה חיוב פרטי בכל האיסורים כי־אם חיוב כללי לחנכו בקדושה. ועל־פי־זה מובן מדוע הביא דין זה כאן, אף שהזכיר דין חובת חינוך במצוות כמה פעמים לפנ"ז, ומבלי להביא הפסוק "חנוך לנער כו'" כי כאן מדובר בחיוב הכללי לחנכו בדרך התורה, ומשום כך גם נקט הלשון לחנכו בקדושה ופרישה, לשון שלא הובאה בכל הפעמים שלפנ"ז.

(על־פי לקו"ש חלק לה עמוד 63 הערה 23)

כט. אָסְרוּ חֲכָמִים מַאֲכָלוֹת וּמַשְׁקִין שֶׁנִּפְּשׁ רֹב בְּנֵי אָדָם קֵהָה[91] מֵהֶן, כְּגוֹן מַאֲכָלוֹת וּמַשְׁקִין שֶׁנִּתְעָרֵב בָּהֶן קִיא אוֹ צוֹאָה וְלֵחָה סְרוּחָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּכֵלִים הַצּוֹאִים שֶׁנִּפְּשׁוּ שֶׁל אָדָם מִתְאוֹנֶנֶת[92] מֵהֶם, כְּגוֹן כְּלֵי בֵּית הַכִּסֵּא וּכְלֵי זְכוּכִית שֶׁל סַפְּרִין[93] שֶׁגּוֹרְעִין[94] בָּהֶם אֶת הַדָּם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן.

91) בוחלת בהם ומתרחקת מהם. "והוא מאמרו תקהינה שיניו, ונקרא עניין הבוסר בזה השם להיותו מרחיק האדם מלעיסה". 92) אינה סובלת, מלשון אנינות הדעת. 93) מקיזי הדם. 94) מקיזים.

ל. וְכֵן אָסְרוּ לֶאֱכֹל בְּיָדַיִם מְסֹאָבוֹת מְזֹהָמוֹת, וְעַל גַּבֵּי כֵּלִים מְלֻכְלָכִים. שֶׁכָּל דְּבָרִים אֵלּוּ בִּכְלַל אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְהָאוֹכֵל מַאֲכָלוֹת אֵלּוּ - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

לא. וְכֵן אָסוּר לְאָדָם שֶׁיַּשְׁהֶה אֶת נְקָבָיו כְּלָל, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים. וְכָל הַמַּשְׁהֶה נְקָבָיו - הֲרֵי זֶה בִּכְלָל מְשַׁקֵּץ נַפְשׁוֹ, יֶתֶר עַל חֲלָאִים רָעִים שֶׁיָּבִיא עַל עַצְמוֹ וְיִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. אֶלָּא רָאוּי לוֹ לְהַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּעִתִּים מְזֻמָּנִים[95], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְרַחֵק[96] בִּפְנֵי בְּנֵי אָדָם וְלֹא יְשַׁקֵּץ נַפְשׁוֹ.

95) שעות קבועות, לפנות בוקר ובסוף היום. 96) בזמנם נמצאו בתי הכיסאות במקום רחוק מן העיר.

לב. וְכָל הַנִּזְהָר בִּדְבָרִים אֵלּוּ - מֵבִיא קְדֻשָּׁה וְטָהֲרָה יְתֵרָה לְנַפְשׁוֹ, וּמְמָרֵק נַפְשׁוֹ לְשֵׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי. בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן. מֵרִישׁ וְעַד כְּעָן.

הִלְכוֹת שְׁחִיטָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת: שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, שְׁתַּיִם מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לִשְׁחֹט וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל. ב) שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד. ג) לְכַסּוֹת דַּם חַיָּה וָעוֹף. ד) שֶׁלֹּא לִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים. ה) לְשַׁלֵּחַ הָאֵם אִם לְקָחָהּ עַל הַבָּנִים.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שחיטת בהמה חיה ועוף; דגים וחגבים אם צריכים שחיטה; ומקום השחיטה; וכמה שיעור השחיטה; ובאי זה דבר שוחטין; ליבן סכין ושחט בה; בדיקת הסכין קודם שחיטה ואחריה; וטבח שלא בדק סכינו לפני חכם; ודין כמה אורך הסכין ומתי שוחטין.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] שֶׁיִּשְׁחוֹט מִי שֶׁיִּרְצֶה לֶאֱכֹל בְּשַׂר[3] בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וְאַחַר כָּךְ יֹאכַל. שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ. וְנֶאֱמַר בִּבְכוֹר בַּעַל מוּם: אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת הַצְּבִי וְאֶת הָאַיָּל[4]. הָא לָמַדְתָּ שֶׁחַיָּה כְּבְהֵמָה[5] לְעִנְיַן שְׁחִיטָה[6]. וּבְעוֹף הוּא אוֹמֵר: אֲשֶׁר יָצוּד צַיִד חַיָּה אוֹ עוֹף וְגוֹמֵר וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ. מְלַמֵּד, שֶׁשְּׁפִיכַת דַּם הָעוֹף כִּשְׁפִיכַת דַּם הַחַיָּה[7].

2) מן התורה 3) אע"פ ששחיטה אינה מצוה של קום ועשה שאנחנו מצווים לעשותה, ואם מוותרים על אכילת בשר אין חיוב שחיטה. דעת רבינו שהיתר והכשרת איסור גם כן מצות עשה מן התורה, ולפיכך תקנו בה ברכה "וצונו על השחיטה". כן כתב הרמב"ן בשורש ראשון בספר המצוות לדעת רבינו. ובפרק י"א מהלכות ברכות ה"ב כותב רבינו: ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות, כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית ולעשות מזוזה או לבנות בית בשביל מעקה וכו', והרי מזוזה ומעקה נמנים בחשבון מצוות עשה מן התורה, אף שחיטה כך. 4) ובראש הפסוק כתוב: "תזבח ואכלת בשר". 5) שהרי צבי ואיל חיה הם 6) ואע"פ שחיה בכלל בהמה היא בכל מקום, שהרי נאמר "זאת הבהמה אשר תאכלו" ואחר כן מונה איל וצבי כמבואר שם עא. כאן צריך ללמוד להיקש שחיה בשחיטה, משום שבפסוק לא נאמר וזבחת מבהמתך אלא מבקרך וצאנך ואין חיה בכלל. 7) למדו מפסוק זה "בשפיכה בעלמא סגי" = דיו לעוף בכל שפיכות דמו שהיא, ולאו דוקא בשחיטה. לימוד זה הוא לדעת האומר אין שחיטה לעוף מן התורה. והאומרים יש שחיטה לעוף מן התורה, וכן פסק רבינו בראש הפרק - לומדים זאת מהיקש עוף לחיה, שכאן נאמר "חיה ועוף" - ששפיכת דמם אחת היא.

ב. וְהִלְכוֹת שְׁחִיטָה[8] בְּכֻלָּן אַחַת הֵן. לְפִיכָךְ, הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף[9] - מְבָרֵךְ תְּחִלָּה[10]: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַשְּׁחִיטָה[11]. וְאִם לֹא בֵּרֵךְ,

בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - הַבָּשָׂר מֵתָר[12]. וְאָסוּר לֶאֱכֹל מִן הַשְּׁחוּטָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת[13]. וְהָאוֹכֵל מִמֶּנָּה קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וַהֲרֵי הוּא בִּכְלָל לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם[14], וְאֵינוֹ לוֹקֶה[15]. וּמֵתָר לַחְתּוֹךְ מִמֶּנָּה אַחַר שְׁחִיטָה קֹדֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ[16], וּמוֹלְחוֹ יָפֶה יָפֶה וּמְדִיחוֹ יָפֶה יָפֶה[17], וּמַנִּיחוֹ עַד שֶׁתָּמוּת[18] וְאַחַר כָּךְ יֹאכְלֶנּוּ.

8) כגון חמישה דברים הפוסלים בשחיטה: שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועיקור, וכן בדיקת הסכין שלא תהיה פגומה. 9) מפני שהלכות שחיטה שוות בכולם, לכן ברכה אחת לכולם. 10) שכל הברכות מברכין "עובר לעשייתן". פירוש: לפני עשיית המצוה. 11) ולא לשחוט, מפני שלשחוט משמע שהוא מצווה לשחוט ואינו כן שאן הוא רוצה אינו שוחט ואינו אוכל. ובפסח וקדשים שהאכילה מצוה וגם השחיטה מצוה - מברך לשחוט. 12) לפי שברכות אינן מעכבות. 13) ולא משום אבר מן החי, שהרי אין איסור אבר מן החי במפרכסת שכבר הותרה לישראל בשחיטה, אלא משום איסור אחר, כמו שמסיים: והרי הוא בכלל לא תאכלו על הדם. 14) שיש עוד חיות בבמה 15) מפני שהוא לאו שבכללות". פירוש: לא תעשה זו כוללת הרבה איסורים וכולם מפורטים בברייתא. וכן כתב רבינו. בשורש תשיעי מספר המצות: וזהו לאו שבכללות שאין לוקין עליו כמו שנבאר עתה, וזה שאמרו יתעלה "לא תאכל על הדם" וכו'. נראה בדעת רבינו שהוא איסור מן התורה אלא שאין לוקין וכן לשון הברייתא שם "שהוא בלא תעשה", ובגמרא שם אמרו: על כולם אינו לוקה משום דהווה (שהוא) לאו שאין בו מעשה. אבל דעת רש"י שאינו אלא איסור מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא. 16) וכמו שכתבנו שאין כאן משום אבר מן החי. 17) לשון הברייתא שם. וגם רבינו אינו מזכיר הדחה ראשונה קודם מליחה שזה נכלל בלשון "מולחו יפה". שכן לשונו: אין הבשר יוצא מידי דמו אלא אם כן מולחו יפה יפה וכו'. הרי שכתב מולחו תחילה וכונתו אחר הדחה ראשונה. 18) וממתין לה עד שתצא נפשה, ואחרי כן פקע האיסור של לא תאכלו על הדם.

ג. דָּגִים וַחֲגָבִים[19] - אֵינָן צְרִיכִים שְׁחִיטָה, אֶלָּא אֲסִיפָתָן הִיא הַמַּתֶּרֶת אוֹתָן. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם, אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם - אֲסִיפַת דָּגִים כִּשְׁחִיטַת בָּקָר וְצֹאן[20]. וּבַחֲגָבִים נֶאֱמַר: אֹסֶף הֶחָסִיל - בַּאֲסִיפָה לְבַדָּהּ[21]. לְפִיכָךְ, אִם מֵתוּ מֵאֲלֵיהֶן בְּתוֹךְ הַמַּיִם - מֻתָּרִין[22]. וּמֻתָּר לְאָכְלָן חַיִּים[23].

19) יצא דם דגים ודם חגבים שכולו היתר. ומפרשים בגמרא שם מאי כולו היתר שאין צריך שחיטה מביאים כמה מקומות בש"ס שחגבים מותרים בלא שחיטה. 20) הפירוש כמו שאומר בסוגיא חולין כז: הכא כתיבה אסיפה במקום שחיטה דאחריני, כלומר, שבאותו הפסוק בבקר וצאן נאמר שחיטה ובדגים שינה הלשון ואמר יאספו, שמע מינה שאסיפה בדגים היא בשחיטה בבקר ובצאן. 21) די, המגיד משנה מביא כאן בשם הרשב"א, שדחה ראיה זו של רבינו לחגבים שאין טעונים שחיטה, שהרי רק בדגים שכתוב בהם אסיפה במקום שחיטה, היינו שמשנה הפסוק בלשונו כמבואר למעלה, אנו אומרים שבאסיפה די, אבל אוסף החסיל הרי לא נאמר במקום שחיטה, שלא נזכר שחיטה בפסוק, מנין לנו שחגבים אין טעונים שחיטה? ויש ליישב דעת רבינו, שבדגים יש היקש לבהמה וחיה שנאמר בפסוק: וזאת תורה הבהמה וגו' וכל החיה הרומשת במים וצריכים היו שחיטה מן ההיקש, אלא כיון שכתוב בדגים אסיפה באותו פסוק שכתוב בו שחיטה בבהמה, אנו למדים מזה שדגים דים באסיפה, וזהו שכתב רבינו אסיפת דגים כשחיטת בקר וצאן, היינו כשם ששחיטה מתירה את הבהמה כך אסיפה מתרת את הדגים. אבל בחגבים שאין שום היקש ולא מצאנו בתורה שהם צריכים שחיטה, מפרשים הפסוק אסיפה כמשמעו ודיה אסיפה שלו אפילו אם לא נאמרו אסיפה במקום שחיטה. וכן כתבו הכסף משנה והלחם משנה. וחגבים הללו אין טעונין שחיטה, שהרי אחר דגים הזכירן הכתוב זאת תורת הבהמה כמשמעו וגו' וכל נפש החיה הרומשת במים אלו דגים וכל שרץ השורץ על הארץ אלו חגבים. 22) וכל שכן אם ניצודו בידי אדם ואחר כך מתו. ואיקא נו אומרים צידתם בחיים היא אסיפה המתרת, אבל כשמתים בתוך המים יהיו אסורים, אלא כל אסיפה שהיא דיה ואפילו לאחר מיתתם. 23) "אוכל אדם חגבים בין חיים בין מתים". מקשים על רבינו הרי חגבים חיים אסורים משום בל תשקצו, ומתרצים: א. רק חגב טמא אסור משום בל תשקצו, אבל לא חגב טהור. ב. כונת רבינו שמותר לחתוך אבר ממנו ולאכלו ואין בו משום איסור אבר מן החי, אבל לאוכלו כשהוא חי אסור משום בל תשקצו. וכן גם דעת התוספות שם.

ד. זְבִיחָה זוֹ הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ אוֹתָהּ וְלֵידַע: בְּאֵי זֶה מָקוֹם מִן הַבְּהֵמָה שׁוֹחֲטִין? וְכַמָּה שִׁעוּר הַשְּׁחִיטָה? וּבְאֵי זֶה דָּבָר שׁוֹחֲטִין? וּמָתַי שׁוֹחֲטִין? וְהֵיכָן שׁוֹחֲטִין? וְכֵיצַד שׁוֹחֲטִין? וּמָה הֵן הַדְּבָרִים הַמַּפְסִידִין אֶת הַשְּׁחִיטָה? וּמִי הוּא הַשּׁוֹחֵט? וְעַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ צִוָּנוּ בַּתּוֹרָה וְאָמַר: וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וְגוֹמֵר כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ, וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹמֵר. שֶׁכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ עַל פֶּה צִוָּה בָּהֶן, כִּשְׁאָר תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁהִיא הַנִּקְרֵאת מִצְוָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת חִבּוּר זֶה[24].

24) בהקדמה לספר משנה תורה: והתורה והמצוה. תורה - זו תורה שבכתב, והמצוה - זו פרושה, וצונו לעשות התורה על פי המצוה, ומצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה.

ה. מָקוֹם הַשְּׁחִיטָה מִן הַחַי[25] הוּא הַצַּוָּאר. וְכָל הַצַّוָּאר כָּשֵׁר לִשְׁחִיטָה. כֵּיצַד בַּוֵּשֶׁט? מִתְּחִלַּת הַמָּקוֹם שֶׁכְּשֶׁחוֹתְכִין אוֹתוֹ מִתְכַּוֵּץ[26] עַד מָקוֹם שֶׁיַּשְׁעִיר וְיַתְחִיל לִהְיוֹת פְּרָצִין פְּרָצִין[27] כְּכָרֵס - זֶה הוּא מָקוֹם הַשְּׁחִיטָה בַּוֵּשֶׁט.

25) כל חי בין בהמה בין חיה ובין עוף, או התכוון לומר:

מקום החיות. ובמגיד משנה מפרש, שרבינו מתכוון להוציא את שש הנבילות מחיים. שאף על פי שהבהמה עודנה חיה אין השחיטה מועילה לטהרה מידי נבילה. 26) נכפל הוושט בצד חללו ונסתם עוגל פי החלל. 27) ואינו חלק כפנים הוושט.

1 **ו. שָׁחַט לְמַעְלָה מִמָּקוֹם זֶה, וְהוּא הַנִּקְרָא תַּרְבַּץ**
2 **הַוֵּשֶׁט[28], אוֹ לְמַטָּה מִמָּקוֹם זֶה, וְהוּא מִתְּחִלַּת בְּנֵי**
3 **מֵעַיִם - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[29]. וְשִׁעוּר תַּרְבַּץ הַוֵּשֶׁט**
4 **שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁחִיטָה לְמַעְלָה[30]: בְּבְהֵמָה וְחַיָּה - כְּדֵי**
5 **שֶׁיֹּאחַז בִּשְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו[31]; וּבְעוֹף - הַכֹּל לְפִי גָּדְלוֹ**
6 **וְקָטְנוֹ[32]. וּלְמַטָּה - עַד הַזֶּפֶק[33].**

28) מקום דבוקו בלחי. 29) כרמי בר יחזקאל משמיה דרב. 30) לצד הראש 31) כדי תפיסת יד. ורש"י מפרש ארבע אצבעות. וכן דעת רבינו. 32) אולי מקור רבינו משם מג: יונא אמר זירא מבלעתא ופרש"י "מקום בית הבליעה קרוי תורבץ סמוך לראש הנקב מאוד". ורבינו מפרש "יונה" לא שם האמורא, אלא יונה ממש וכפוסקים שהביא הבית יוסף. ומזה משמע שמשערים כל עוף ועוף לפי גדלו וקטנו במקום בית הבליעה שלו. 33) גגו של זפק נידון כוושט.

7 **ז. וְאֵי זֶה הוּא מְקוֹם שְׁחִיטָה בַּקָּנֶה? מִשִּׁפּוּי כּוֹבַע**
8 **וּלְמַטָּה[34] עַד רֹאשׁ כְּנַף הָרֵאָה כְּשֶׁתִּמְשֹׁךְ הַבְּהֵמָה[35]**
9 **צַוָּארָהּ[36] לִרְעוֹת[37] - זֶה הוּא מְקוֹם הַשְּׁחִיטָה בַּקָּנֶה.**
10 **וְכֹל שֶׁכְּנֶגֶד הַמָּקוֹם הַזֶּה מִבַּחוּץ - נִקְרָא צַוָּאר[38].**

34) הקנה עשוי טבעות טבעות והטבעת העליונה גדולה מכולן, ולמעלה ממנה משתפע הקנה כעין כובע. ופסק רבינו כר' חנינא בן אנטיגנוס, שכל הקנה למטה משפוי הכובע - ואפילו הטבעת הגדולה - כשר לשחיטה. 35) שהם נמתחים ופורשים כנפים למעלה אע"פ שהקנה יורד ביניהם עד מקום חיבורם. 36) כדרכה 37) ולא יותר. 38) ששנינו: כל הצואר כשר לשחיטה.

11 **ח. אָנְסָה הַבְּהֵמָה עַצְמָהּ[39] וּמָשְׁכָה צַוָּארָהּ הַרְבֵּה, אוֹ**
12 **שֶׁאִנֵּס[40] הַשּׁוֹחֵט אֶת הַסִּימָנִין וּמִשְׁכָן לְמַעְלָה, וְשָׁחַט**
13 **בִּמְקוֹם שְׁחִיטָה בַּצַּוָּאר וְנִמְצֵאת הַשְּׁחִיטָה בַּקָּנֶה אוֹ**
14 **בַּוֵּשֶׁט שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם שְׁחִיטָה[41] - הֲרֵי זֶה סְפֵק נְבֵלָה[42].**

39) הבהמה מתחה את הצואר יותר מן הרגיל, כדי להגיע לעשב המרוחק ממנה. 40) שדחק. 41) אף על פי שבשעת שחיטה במקום שחיטה שחט, מכיון שאחר השחיטה נתכווצו וחזרו למקומם נמצאת השחיטה שלא במקומה. 42) דין זה נשאר בתיקו. לכן פסק רבינו: ספק נבילה. יוצא מדברי שאין הבדל בין אנסה הבהמה עצמה ובין אינסה השוחט ושני המקרים נשארו בתיקו.

15 **ט. וְצָרִיךְ הַשּׁוֹחֵט שֶׁיִּשְׁחַט בְּאֶמְצַע הַצַּוָּאר. וְאִם**
16 **שָׁחַט מִן הַצְּדָדִין - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[43]. וְכַמָּה הוּא**
17 **שִׁעוּר הַשְּׁחִיטָה? שְׁנֵי הַסִּימָנִין, שֶׁהֵן הַקָּנֶה**
18 **וְהַוֵּשֶׁט[44], הַשְּׁחִיטָה הַמְּעֻלָּה שֶׁיֵּחָתְכוּ שְׁנֵיהֶן, בֵּין**
19 **בְּבְהֵמָה בֵּין בְּעוֹף[45]. וְלָזֶה יִתְכַּוֵּן הַשּׁוֹחֵט[46]. וְאִם**
20 **שָׁחַט רֹב אֶחָד מֵהֶן בְּעוֹף, וְרֹב הַשְּׁנַיִם בְּבְהֵמָה**
21 **וּבְחַיָּה[47] - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.**

43) ודוקא בדיעבד אבל לכתחילה צריך שישחוט באמצע הצואר, כפירוש התוספות שם ולא כדברי רש"י. 44) קנה, בגמרא - גרגרת. 45) גם כן צריך לחתוך לכתחילה שני סימנים ולא סימן אחד. 46) יאמן ידו לחתוך כל שני הסימנים, כמבואר בירושלמי. 47) שחיה היא כבהמה.

22 **י. שָׁחַט הָאֶחָד כֻּלּוֹ וַחֲצִי הַשֵּׁנִי - בְּבְהֵמָה שְׁחִיטָתוֹ**
23 **פְּסוּלָה[48]. רֻבּוֹ שֶׁל זֶה וְרֻבּוֹ שֶׁל זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
24 **שָׁחַט מִכָּל אֶחָד מֵהֶן אֶלָּא יָתֵר עַל חֶצְיוֹ כְּחוּט**
25 **הַשַּׂעֲרָה[49] - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה. כֵּיצַד שֶׁשָּׁחַט יָתֵר עַל חֶצְיוֹ**
26 **כָּל שֶׁהוּא - רֻבּוֹ הוּא.**

48) שצריך לשחוט רובו של סימן זה ורובו של הסימן השני. 49) ואם כן ביחד נשחט פחות מאחד וחצי אף על פי כן כשרה, מפני שנשחט רובו של כל סימן וסימן.

27 **יא. שָׁחַט חֶצְיוֹ שֶׁל זֶה וְחֶצְיוֹ שֶׁל זֶה - אֲפִלּוּ בְּעוֹף**
28 **שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה. קָנֶה שֶׁהָיָה חֶצְיוֹ פָּסוּק[50], וְשָׁחַט**
29 **עַל מָקוֹם הֶחָתוּךְ מְעַט וְהִשְׁלִימוֹ לְרֹב, בֵּין שֶׁהִתְחִיל**
30 **לִשְׁחֹט[51] בַּמָּקוֹם הַשָּׁלֵם וּפָגַע בַּחֲתָךְ בֵּין שֶׁהִכְנִיס אֶת**
31 **הַסַּכִּין בַּחֲתָךְ וְהִשְׁלִימוֹ לְרֹב - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.**

50) בגמרא: "פגום". 51) בין שפגע בנקב בין ששחט במקום נקב.

32 **יב. כָּל הַשּׁוֹחֵט צָרִיךְ לִבְדֹּק הַסִּימָנִין[52] לְאַחַר**
33 **שְׁחִיטָה. וְאִם לֹא בָּדַק, וְנָחְתַּךְ הָרֹאשׁ קֹדֶם שֶׁיִּבְדֹּק**
34 **- הֲרֵי זוֹ נְבֵלָה[53], וַאֲפִלּוּ הָיָה הַשּׁוֹחֵט זָרִיז וּמָהִיר[54].**

52) אם חתוכים הם. 53) כברייתא שם: נבלה ומטמאה במשא. 54) בגמרא: הטבח צריך שיבדוק וסתם טבח זריז ומהיר.

35 **יג. כָּל בְּהֵמָה בְּחַיֶּיהָ[55] בְּחֶזְקַת אִסּוּר עוֹמֶדֶת[56], עַד**
36 **שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁנִּשְׁחֲטָה[57] שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה.**

55) גירסת המגיד משנה "שכל" בהמה ומוסב על הלכה הקודמת שאם לא בדק בסימנים הרי זו נבלה מפני ששכל בהמה בחייה וכו'. וכן דעת הכסף משנה שהוא טעם הדין שבהלכה הקודמת ואף על פי שהוא גורס: "כל בהמה". 56) ואנו אומרים שלא נשחטה כראוי ומכיון שהיא מתה, הרי היא בחזקת נבילה. יש מפרשים בחזקת איסור של אבר מן החי. שהרי בחייה אסורה באכילה משום אבר מן החי, וכן דעת רש"י. אבל אחרים מפרשים חזקת איסור שאינה זבוחה שהתורה אמרה "וזבחת ואכלת" שלא תאכל בשר בלא שחיטה ואם כן הבהמה בחייה אסורה באכילה בלאו הבא מכלל עשה של "וזבחת" . וכן דעת התוספות והרשב"א. 57) "עד שיודע לך במה נשחטה". היינו אם הספק בסכין שמא פגום. ורבינו פוסק אף בשאר דיני שחיטה.

37 **יד. וּבְאֵי זֶה דָּבָר שׁוֹחֲטִין? בְּכָל דָּבָר. בֵּין בְּסַכִּין**

שֶׁל מַתֶּכֶת בֵּין בְּצוּר[58], אוֹ בִּזְכוּכִית אוֹ בִּקְרוּמִית[59] שֶׁל קְנֵה הָאֲגַם[60], וְכֵיוָצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים הַחוֹתְכִין. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה פִּיהָ חַד, וְלֹא יִהְיֶה בָּהּ פְּגָם[61]. אֲבָל אִם הָיָה כְּמוֹ תֶּלֶם בְּחִדּוּ שֶׁל דָּבָר שֶׁשּׁוֹחֲטִין בּוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַתֶּלֶם קָטָן בְּיוֹתֵר[62] - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה.

58) אבן שחדדה. 59) צלע. 60) שאין קסמים נבדלים ממנו ע"פ הגמרא. 61) שהפגימה נוקבת את הסימנים. 62) ואפילו אין הצפורן חוגרת (מתעכבת) בו. ואפשר לפרש שתלם קטן ביותר היינו שתחגור בו צפורן אבל פחות מזה אין הפגימה פוסלת.

טו. הָיָה הַתֶּלֶם הַזֶּה מֵרוּחַ אַחַת[63] - לֹא יִשְׁחַט בָּהּ[64]. וְאִם שָׁחַט דֶּרֶךְ הָרוּחַ שֶׁאֵין הַפְּגִימָה נִכֶּרֶת בָּהּ[65] - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

63) שאין לפגימה אלא עוד אחד והשני הוחלק במשחזת. 64) לכתחילה. 65) כמו שמבואר בהלכה הסמוכה.

טז. כֵּיצַד? סַכִּין שֶׁתִּבְדֵּק בְּהוֹלָכָה וְלֹא תַּרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּגָם[66], וּכְשֶׁתַּחֲזִיר אוֹתָהּ בַּהֲבָאָה תַּרְגִּישׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּגָם: אִם שָׁחַט בָּהּ דֶּרֶךְ הוֹלָכָה וְלֹא הֵבִיא - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[67]; וְאִם הֵבִיא - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[68].

66) כגון שהוחלק עוקץ אחד של הפגימה במשחזת והוליך את הסכין ופגעה תחילה בעוקץ שלא הוחלק, ולא קרע את הסימן, מכיון שלא נאחז בעוקץ, והעוקץ השני בוודאי שלא קרע, שהרי הוחלק. 67) בין שהפגימה בראש הסכין בין שהיא באמצע. 68) מכיון שבהבאה נאחז הסימן בעוקץ שלא הוחלק.

יז. סַכִּין שֶׁהִיא עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת כְּנָחָשׁ[69] וְאֵין בָּהּ פְּגָם - שׁוֹחֲטִין בָּהּ לְכַתְּחִלָּה. וְסַכִּין שֶׁפִּיהָ חָלָק וְאֵינָהּ חַדָּה[70], הוֹאִיל וְאֵין בָּהּ פְּגָם - שׁוֹחֲטִין בָּהּ. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוֹלִיךְ וְהֵבִיא בָּהּ כָּל הַיּוֹם עַד שֶׁשְּׁחָטָהּ - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[71].

69) שנפגמה והוחלקו העוקצים במשחזת והסכין עמוקה שם כנחש, שהנחש כשהוא הולך על גחונו מגביה ראשו מלפניו, ושדרתו משוקעת וזנבו גבוה וביניהם כמו גומא. לפי הרדב"ז היתה גירסתו של רבינו בגמרא שם, עולה ויורד כנחש. אבל גירסתנו היא: עולה ויורד בסכין. 70) "סכין רעה". 71) כיון שלא הפסיק החתון ולא פסלה בשהייה.

יח. סַכִּין חַדָּה שֶׁהֻשְׁחֲזָה, וַהֲרֵי אֵינָהּ חֲלָקָה, אֶלָּא מַגַּעְתָּהּ כְּמַגַּע רֹאשׁ הַשִּׁבֹּלֶת שֶׁהוּא מִסְתַּבֵּךְ בָּאֶצְבַּע, הוֹאִיל וְאֵין בָּהּ פְּגָם - שׁוֹחֲטִין בָּהּ.

יט. הַתּוֹלֵשׁ קָנֶה אוֹ שֵׁן, אוֹ שֶׁקָּצַץ צֹר אוֹ צִפֹּרֶן, וַהֲרֵי הֵן חַדִּין וְאֵין בָּהֶן פְּגָם - שׁוֹחֲטִין בָּהֶן. וְאִם נְעָצָן בַּקַּרְקַע[72] - לֹא יִשְׁחוֹט בָּהֶן כְּשֶׁהֵן נְעוּצִים; וְאִם שָׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[73].

72) תלוש ולבסוף חברו. 73) כרבי, שרק מחובר מעיקרו פסול לשחוט בו, אבל תלוש ואחר כך חברו - כשר, בברייתא שם: היה צור יוצא מן הכותל או קנה עולה מאליו, ופירשו בגמרא - בכותל מערה, ולא בכותל שנבנה בידי אדם.

כ. שָׁחַט בָּהֶן כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר אוֹתָן - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[74], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם פְּגָם.

74) ששחיטה צריכה להיות בדבר תלוש ולומדים זה ממה שנאמר "ויקח את המאכלת לשחוט וגו'",

כא. לָקַח לְחִי בְּהֵמָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שִׁנַּיִם[75] חַדּוֹת וְשָׁחַט בָּהֶן - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[76], מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּמַגָּל[77]. אֲבָל בְּשֵׁן אַחַת[78] הַקְּבוּעָה בַּלֶּחִי[79] - שׁוֹחֵט בָּהּ לְכַתְּחִלָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא קְבוּעָה בּוֹ[80].

75) שתים ויותר. 76) שהיא כסכין פגומה שיש הפרש בין שן זו לזו 77) קציר שקוצרין בה התבואה. 78) ואע"ג שאין בה רוחב, הא קיימא לן הוליך והביא בסכין כל שהוא כשירה. 79) התלושה מן הגוף. 80) לא נקראת שחיטה במחובר כיון שאינה מחוברת לגוף בעלי חיים אלא בלחי, והלחי הוא כבית יד. וכן הדין בצפורן המחוברת ליד תלושה מן הגוף.

כב. לִבֵּן הַסַּכִּין בָּאוּר[81] וְשָׁחַט בָּהּ - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[82]. סַכִּין שֶׁצִּדָּהּ אֶחָד מַגָּל[83] וְצִדָּהּ הַשֵּׁנִי יָפֶה - לֹא יִשְׁחוֹט בַּצַּד הַיָּפֶה לְכַתְּחִלָּה. גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִשְׁחוֹט בַּצַּד הָאַחֵר. וְאִם שָׁחַט, הוֹאִיל וּבַצַּד הַיָּפֶה שָׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

81) באש. 82) דברי ר' זירא בשם שמואל. והטעם: מפני ש"חידודה קודם לליבונה", שמקדים וממהר לחתוך לפני שהסימן נשרף מחום הסכין. וכמה מן הראשונים גורסים "שחיטתו פסולה" מפני הצדדים כדאמר בסוגיא שם, כלומר, מפני צדדי הסכין שורפים את הסימנים ונמצא שניקבו על ידי שריפה קודם שחיטה, ווש"ט שנקב כל שהוא - טריפה. 83) מגל יד בלשון המשנה

כג. הַשּׁוֹחֵט צָרִיךְ שֶׁיִּבְדֹּק הַסַּכִּין בְּחַדָּהּ וּמִצַּד זֶה[84] וּמִצַּד זֶה. וְכֵיצַד בּוֹדְקָהּ? מוֹלִיכָהּ וּמְבִיאָהּ[85] עַל בְּשַׂר אֶצְבָּעוֹ[86] וּמוֹלִיכָהּ וּמְבִיאָהּ עַל צִפָּרְנוֹ[87] מִשָּׁלֹשׁ רוּחוֹתֶיהָ, שֶׁהֵן פִּיהָ וּשְׁנֵי צְדָדָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהּ פְּגָם כְּלָל, וְאַחַר כָּךְ יִשְׁחוֹט בָּהּ.

84) שם: "אבישרא ואטופרא ואתלת רותחא". 85) כדרך מעשה השחיטה 86) ומעבירין את הסכין על הבשר ולא את האצבע על הסכין, מפני שהבדיקה צריכה להרגש גדול ואם האצבע הולכת ובאה אפשר שתבטל קצת מהרגשתו בהיותו עסוק בתנועה, ולכן צריך שהאצבע תהיה נחה עומדת במקומה בלתי מתנועעת ואז תהיה הרגשתו שלמה בלי מפריע כל שהוא. הבדיקה על בשר אצבעו בשביל הושט שהוא רך. 87) בשביל הקנה שהוא קשה. ולאחר בדיקות אחדות יבדוק על צפורן אחרת, שמא נפגמה הצפורן

בחודו של סכין ומתוך כך לא ירגיש הבודק בפגימה קלה לפי שעוברת בתוך פגימות הצפורן.

כד. וְצָרִיךְ לִבְדֹּק כֵּן אַחַר הַשְּׁחִיטָה[88]. שֶׁאִם מָצָא בָּהּ פְּגָם אַחַר הַשְּׁחִיטָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק נְבֵלָה[89]; שֶׁמָּא בָּעוֹר[90] נִפְגְּמָה, וּכְשֶׁשָּׁחַט הַסִּימָנִים - בְּסַכִּין פְּגוּמָה שָׁחַט. לְפִיכָךְ, הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמוֹת רַבּוֹת אוֹ עוֹפוֹת רַבִּים[91] - צָרִיךְ לִבְדֹּק בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת. שֶׁאִם לֹא בָדַק, וּבָדַק בָּאַחֲרוֹנָה וְנִמְצֵאת סַכִּין פְּגוּמָה - הֲרֵי הַכֹּל סְפֵק נְבֵלוֹת, וַאֲפִלּוּ הָרִאשׁוֹנָה[92].

88) כמו הסימנים למעלה הלכה יב. וטעם בדיקה זו, שחוששים שמא נפגם הסכין בעור הצואר וחתך הסימנים בסכין פגומה, וכל שכן הוא, אם בסימנים, שרוב בני אדם נזהרים ושוחטים כראוי וגם דבר שעומד להגלות הוא הצריכו חכמינו בדיקה, בדיקת סכין מפני החשש שנפגמה בעור לפני חיתוך סימנים, שאינו ברשותו של אדם ואי אפשר לגלות אלא על ידי בדיקה וחיפוש בודאי הצריכו חכמים לבדוק אחר השחיטה. 89) אמר רב הונא פסולה, וכונתו ספק נבלה. 90) כשחתך את עור הצואר. 91) אע"פ שעור עור רך, חוששין שמא עור בעור נפגמה הסכין. 92) שמא בעור הצואר של ראשונה נפגמה שחיטתה לפני שחיטת הסימנים, שם:

כה. בָּדַק הַסַּכִּין וְשָׁחַט בָּהּ, וְלֹא בְּדָקָהּ אַחַר שְׁחִיטָה, וְשָׁבַר בָּהּ עֶצֶם אוֹ עֵץ וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, וְאַחַר כָּךְ בָּדַק וּמְצָאָהּ פְּגוּמָה - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[93]; שֶׁחֲזָקַת הַסַּכִּין שֶׁנִּפְגְּמָה בַּדָּבָר הַקָּשֶׁה שֶׁשִּׁבֵּר בָּהּ[94]. וְכֵן אִם פָּשַׁע וְלֹא בָדַק הַסַּכִּין, אוֹ שֶׁאָבְדָה הַסַּכִּין עַד שֶׁלֹּא יִבְדֹּק - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[95].

93) והלכתא כרב חסדא - החולק על רב הונא ומכשיר, כששיבר בה עצמות. 94) אבל אם שיבר דברים רכים ונמצאת פגומה אחר כך חוששים שמא בעור נפגם והשחיטה פסולה מספק. 95) כשבדק הסכין קודם השחיטה שהסכין בחזקת בדוקה. ואם תשאל מה בין סימנין, שאם לא בדקם אחר השחיטה ונחתך הראש שחיטתו נבלה? יש יש לאמר ששם, מכיוון שהריעותא (הפגם, החשש) היא בבהמה עצמה, מעמידין אותה בחזקת איסור כמ"ש שם, מה שאין כן בדין שלפנינו, שלא נולדה הריעותא בגוף הבהמה אלא בסכין, שאי אפשר לבדקה ואין ספק ריעותא בסכין מוציא מידי שחיטה ודאית, שהרי אנו יודעים "במה נשחטה" היינו בסכין שהיא בחזקת בדוקה.

כו. כָּל טַבָּח שֶׁלֹּא בָּדַק הַסַּכִּין שֶׁלּוֹ שֶׁשּׁוֹחֵט בָּהּ לִפְנֵי חָכָם[96], וְשָׁחַט בָּהּ לְעַצְמוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ: אִם נִמְצֵאת יָפָה וּבְדוּקָה - מְנַדִּין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁיִּסְמֹךְ עַל עַצְמוֹ פַּעַם אַחֶרֶת[97] וְתִהְיֶה פְּגוּמָה וְיִשְׁחוֹט בָּהּ; וְאִם נִמְצֵאת פְּגוּמָה - מַעֲבִירִין אוֹתוֹ, וּמְנַדִּין אוֹתוֹ[98], וּמַכְרִיזִין עַל כָּל בָּשָׂר שֶׁשָּׁחַט שֶׁהוּא טְרֵפָה[99].

96) מפני כבודו של חכם, ויש אסמכתא לזה מן הפסוק כמבואר שם. וכתב הראב"ד שהחכם צריך לבדוק את הסכין מפני שצריך לפנות המחשבה היטב בשעת הבדיקה כדי שירגיש בפגימה, שהרי אנו רואים שפעמים יבדוק האדם הסכין ולא ימצאנה פגומה ויחזור אחר כך ויבדוק וימצאנה פגומה, אין זה כי אם רוע לב שפנה לדברים אחרים. ומפני שצריך עיון גדול והרי זה כמו הוראה ראו בזה כבוד החכם. 97) מקשים על רבינו, שהטעם הזה אינו בגמרא. ושם: אמר ר' יוחנן: לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם. ואפשר לאמר שפירוש הדברים ברבינו כגון ששחט לעצמו, כלומר, בשביל עצמו ולא למכירה, והרי אמרינן בעירובין סג. שבשוחט לעצמו שלא למכירה אין בזה זלזול בכבודו של חכם, ובכל זאת טבח מנדין אותו לפי שעסקו בכך ופעם אחרת גם כשישחוט למכירה יסמוך על עצמו ולא יראה לחכם. 98) רבינו מפרש בגמרא שם, מעבירים אותו נוסף על נדוי. 99) כלומר, ששחיטתו פסולה והבהמה נבלה.

כז. כַּמָּה הוּא אֹרֶךְ הַסַּכִּין שֶׁשּׁוֹחֵט? כָּל שֶׁהוּא. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה דָּבָר דַּק שֶׁנּוֹקֵב וְאֵינוֹ שׁוֹחֵט, כְּמוֹ רֹאשׁ הָאִזְמֵל הַקָּטָן[100] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[101].

100) שיש לו עוקץ 101) כגון "מחטא דאושכפי" (מרצע של הרצענים).

כח. וּמָתַי שׁוֹחֲטִין? בְּכָל זְמַן, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְהוּא שֶׁתִּהְיֶה אֲבוּקָה עִמּוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה מַה יַּעֲשֶׂה. וְאִם שָׁחַט בָּאֲפֵלָה - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

כט. הַשּׁוֹחֵט בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אוֹ בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג[102], אַף עַל פִּי שֶׁאִלּוּ הָיָה מֵזִיד הָיָה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ[103] אוֹ מִתְחַיֵּב מַלְקוּת[104] עַל יוֹם הַכִּפּוּרִים - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[105].

102) אבל במזיד אסור לשוחט לעולם, כר' יהודה בדין מבשל בשבת. 103) בשבת שחייב סקילה. 104) שכל חייבי כריתות כשהתרו בהם למלקות - לוקין, כמו שכתב בפרק א. והעושה מלאכה ביום הכפורים חייב כרת. 105) ומותרת באכילה במוצאי שבת או יום הכיפורים, אבל בו ביום אסורה באכיל, מימרא של חייא בן רב בשם אביו.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר השוחט חולין בעזרה; או האומר בהמה זו שלמים וולדה חולין; ובאי זה מקום שוחטין; ודין שחיטה שאינה מכח אדם; ודין כיצד שוחטין; ושחיטת חולין אם צריכה כוונה; והשוחט לשם קדשים; והשוחט לזרוק דמה לעבודה זרה.

א. בְּכָל מָקוֹם מֻתָּר לִשְׁחֹט, חוּץ מִן הָעֲזָרָה. שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין בָּעֲזָרָה אֶלָּא קָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ בִּלְבַד; אֲבָל הַחֻלִּין - אָסוּר לְשָׁחֲטָן בָּעֲזָרָה[2], בֵּין בְּהֵמָה בֵּין חַיָּה בֵּין עוֹף[3]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בִּבְשַׂר תַּאֲוָה: כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ וְגוֹמֵר, וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ וְגוֹמֵר, וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין בְּשַׂר תַּאֲוָה אֶלָּא חוּץ לַמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַר ה'.

2) 'ספרי' פרשת ראה: כי ירחק ממך המקום וזבחת, בריחוק מקום אתה זובח, ואי אתה זובח בקירוב מקום. ובבשר תאוה שהם חולין - מדבר הכתוב, כמו שמסיים רבינו. 3) קידושין נז, ב. וב'תורת כהנים', שלשה פסוקים נאמרו בתורה הנדרשים למעט בעלי־חיים שלא יישחטו בעזרה: א. "ושחטו פתח אהל מועד". ב. "ושחט אותו לפני אהל מועד". ג. "ושחט אותו לפני אהל מועד". הוא"ו הסופית של "ושחטו" וגם המלים "אותו" שלושה מיעוטים הם, למעט בעלי מומים, חיה ועוף שאינם קדושי מזבח, שלא ישחטו אותם בעזרה.

1 **ב. וְזֶה שֶׁנִּשְׁחַט[4] חוּץ לַמָּקוֹם הוּא שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלוֹ**
2 **בְּכָל הַשְּׁעָרִים; אֲבָל הַשּׁוֹחֵט חֻלִּין בָּעֲזָרָה - אוֹתוֹ**
3 **הַבָּשָׂר טָהוֹר[5] וְאָסוּר בַּהֲנָיָה, כְּבָשָׂר בְּחֶלְבּ[6] וְכַיּוֹצֵא**
4 **בּוֹ. וְקוֹבְרִים אוֹתוֹ[7], וְאֶפְרוֹ אָסוּר[8]. אֲפִלּוּ שָׁחַט**
5 **לִרְפוּאָה[9] אוֹ לַאֲכִילַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ לְהַאֲכִיל**
6 **לִכְלָבִים. אֲבָל הַנּוֹחֵר[10] בָּעֲזָרָה, וְהַמְעַקֵּר, וְעוֹבֵד**
7 **כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁחַט, וְהַשּׁוֹחֵט וְנִמְצָא טְרֵפָה[11], וְהַשּׁוֹחֵט**
8 **בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף הַטְּמֵאִים[12] בָּעֲזָרָה - הֲרֵי אֵלּוּ כֻּלָּן**
9 **מֻתָּרִין בַּהֲנָיָה.**

4) המשך הלכה א, כלומר, שלומדים גם־כן מהפסוק "וזבחת ואכלת", שרק זה שנשחט חוץ למקום הקודש מותר לאכלו, ולא שנשחטו בעזרה. וכן הוא בקידושין שם, "וזבחת ואכלת" מה שאתה זובח ברחוק מקום אתה אוכל, ואי אתה אוכל חולין שנשחטו בעזרה. 5) שהשחיטה מטהרת מידי נבלה. ואפילו לרבי שמעון שסובר שחיטה שאינה ראויה לאכילה - לא שמה שחיטה, חולין פה, ב. 6) משנה, תמורה לג, ב. 7) כחכמים שם, שדינו בקבורה ולא בשריפה. 8) כדין כל הנקברים, שם לד, א. 9) ולא לאכילה, תוספתא חולין פ"ב. 10) שלא אסרה התורה אלא שחיטת חולין בעזרה, דומה ל"וזבחת", וכל אלו לאו שחיטה הם. תוספתא שם, הובאה ב"ירושלמי' נזיר פ"ד. 11) ששחיטה שאינה ראויה, לא שמה שחיטה – כרבי שמעון. תוספתא שם פ"ה. 12) שם: חיה או עופות טמאים מותרים בהנאה.

10 **ג. וְלֹא בְּהֵמָה וְחַיָּה בְּלֶבֶד[13], אֶלָּא כָּל הַחֻלִּין אָסוּר**
11 **לְהַכְנִיסָן לָעֲזָרָה[14], אֲפִלּוּ בְּשַׂר שְׁחוּטָה אוֹ פֵּרוֹת**
12 **וָפַת. וְאִם עָבַר וְהִכְנִיסָן - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[15] כְּשֶׁהָיוּ.**
13 **וּדְבָרִים אֵלּוּ כֻּלָּן דִּבְרֵי קַבָּלָה הֵן. וְכָל הַשּׁוֹחֵט חֻלִּין**
14 **בָּעֲזָרָה אוֹ הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר חֻלִּין שֶׁנִּשְׁחַטוּ בָּעֲזָרָה**
15 **- מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16].**

13) שאותם למדנו מן הפסוק "וזבחת". 14) יש אומרים שזהו מן התורה, שלא רק זביחת חולין בעזרה אסור, אלא הוא־הדין לכל הבאת חולין בעזרה. ויש אומרים שאסור מדרבנן שמא יראו אחרים שנוהגים בהם מנהג חולין, כדינם, ויחשבו שקדשים הם ויבואו לזלזל בקדשים (מגיד־משנה מכת"י). 15) שרק חולין שנשחטו בעזרה אסורים באכילה ובהנאה, אבל לא חולין שהוכנסו לעזרה. 16) מפני שאיסורם נאמר בלאו הבא מכלל 'עשה' של "וזבחת", ולאו הבא מכלל 'עשה' - דינו כ'עשה', ואין לוקה עליו מן התורה, אבל לוקה מכת מרדות, שלא גרע העובר על 'עשה' מעובר על איסור דרבנן, וכמ"ש הרב המגיד בהל' איסורי ביאה פי"ז ה"ז, בענין ספק גרושה לכהן, ראה שם.

16 **ד. הָאוֹמֵר: בְּהֵמָה זוֹ שְׁלָמִים וּוְלָדָהּ[17] חֻלִּין, אִם**
17 **נִשְׁחֲטָה בָּעֲזָרָה - וְלָדָהּ מֻתָּר בַּאֲכִילָה[18], לְפִי שֶׁאֵינוֹ**
18 **יָכוֹל לִשְׁחֹט אוֹתוֹ בְּרִחוּק מָקוֹם[19].**

17) העובר שבה. 18) אף־על־פי שהוא חולין ונשחט בעזרה ששחיטת אמו מתירתו. 19) שאמו קדשים ואסור לשחטה בחוץ, ובפסוק נאמר רק "כי ירחק ממך המקום וזבחת", כשאתה יכול לזבוח בריחוק מקום, אסור לזבוח בקירוב מקום בעזרה. בעיא של אביי שנפשטה, תמורה יא, ב.

19 **ה. אֵין שׁוֹחֲטִין[20] לְתוֹךְ יַמִּים וּנְהָרוֹת, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ:**
20 **עוֹבֵד מַיִם הוּא זֶה[21], וְנִרְאֶה כְּמַקְרִיב לַמַּיִם. וְלֹא**
21 **יִשְׁחוֹט לִכְלִי מָלֵא מַיִם[22], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: לַצּוּרָה[23]**
22 **שֶׁתִּרְאֶה בַּמַּיִם שָׁחַט. וְלֹא יִשְׁחוֹט בְּתוֹךְ הַכֵּלִים, וְלֹא**
23 **לְתוֹךְ הַגֶּמָּא, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ עוֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[24]. וְאִם**
24 **שָׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[25].**

20) משנה, חולין מא, א. 21) בגמרא שם: "אימור לשרא דימא קא שחיט", פירוש: למלאך שהוא שרו של הים. והאמת, שאף אם חשב למים עצמם, גם כן שחיטתו פסולה מדרבנן, ואף־על־פי שהם מחוברים. ראה להלן הי"ד וי"ז, ובמגיד־משנה שם. 22) לאו דוקא מלא מים, אלא שיש בו מים. ובמשנה: לתוך אוגן של מים. 23) בגמרא: בבואה. 24) ונראה כאילו עובד עבודה־זרה. 25) ורק לכתחילה אמרו אין שוחטים.

25 **ו. שׁוֹחֲטִין לִכְלִי מַיִם[26] עֲכוּרִין, שֶׁאֵין הַצּוּרָה נִרְאֵית**
26 **בָּהֶן. וְכֵן שׁוֹחֵט חוּץ לַגֶּמָּא[27], וְהַדָּם שׁוֹתֵת וְיוֹרֵד**
27 **לַגֶּמָּא. וּבַשּׁוּק[28] לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן[29], שֶׁמָּא יְחַקֶּה אֶת**
28 **הַמִּינִים[30]. וְאִם שָׁחַט[31] לַגֶּמָּא בַּשּׁוּק - אָסוּר לֶאֱכֹל**
29 **מִשְּׁחִיטָתוֹ עַד שֶׁיִּבְדְּקוּ אַחֲרָיו, שֶׁמָּא מִין הוּא. וּמֻתָּר**
30 **לִשְׁחֹט עַל דֹּפֶן הַסְּפִינָה[32], וְהַדָּם שׁוֹתֵת עַל הַדֹּפֶן**
31 **וְיוֹרֵד לַמַּיִם[33]. וּמֻתָּר לִשְׁחֹט עַל גַּבֵּי הַכֵּלִים[34].**

26) לכלי מלא מים (גמרא שם מ עמוד ב). 27) משנה וגמרא שם. 28) בפרהסיא 29) משום "ובחוקותיהם לא תלכו" (גמרא שם). 30) עובדי עבודה־זרה, במשנה ובגמרא יש נוסחא: "את הצדוקים", והיא לא נכונה. 31) גמרא, שם. 32) כשהוא מהלך בה. 33) שאינו שוחט לא לתוך הים ולא לתוך הנהר. 34) ולא לתוכם.

32 **ז. כֵּיצַד שׁוֹחֲטִין? מוֹתֵחַ אֶת הַצַּוָּאר[35] וּמוֹלִיךְ הַסַּכִּין**
33 **וּמְבִיאָהּ[36] עַד שֶׁשּׁוֹחֵט. בֵּין שֶׁהָיְתָה הַבְּהֵמָה רְבוּצָה[37]**
34 **בֵּין שֶׁהָיְתָה עוֹמֶדֶת וְאָחַז בְּעָרְפָּהּ וְהַסַּכִּין בְּיָדוֹ**
35 **מִלְּמַטָּה[38] וְשָׁחַט - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה.**

35) ראה שם מה, א. 36) שם ל, ב. וכן יש בתוספתא: מצות שחיטה, מוליך ומביא (מגיד־משנה מכת"י). 37) והסכין מלמעלה. 38) שם יז, ב.

ח. נָעַץ אֶת הַסַּכִּין בַּכֹּתֶל[39] וְהֶעֱבִיר הַצַּוָּאר עָלֶיהָ עַד שֶׁנִּשְׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה צַוָּאר הַבְּהֵמָה לְמַטָּה וְסַכִּין לְמַעְלָה[40]; שֶׁאִם הָיָה צַוָּאר בְּהֵמָה לְמַעְלָה מִן הַסַּכִּין - שֶׁמָּא תֵּרֵד הַבְּהֵמָה בְּכֹבֶד גּוּפָהּ וְתִחְתֹּךְ בְּלֹא הוֹלָכָה וַהֲבָאָה[41], וְאֵין זוֹ שְׁחִיטָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[42]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עוֹף[43], בֵּין שֶׁהָיָה צַוָּארוֹ לְמַעְלָה מִן הַסַּכִּין הַנְּעוּצָה אוֹ לְמַטָּה מִמֶּנּוּ - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[44].

39) והיא מחוברת. 40) שם. 41) ושחיטה כזו דרסה היא, ופסולה. אבל אם הסכין תלושה, כמו בהלכה הקודמת, אם תכביד הבהמה תפול הסכין ולא תשחוט, ולפיכך אפילו צואר למעלה כשרה, מכיון ששחט ודאי לא דרס (מגיד־משנה מכת"י). 42) להלן פ"ג הי"א. 43) שהוא קל. ואפילו עופות גדולים, כגון אווזים (מגיד־משנה). 44) שם יז, ב.

ט. הַשּׁוֹחֵט וְהוֹלִיךְ אֶת הַסַּכִּין וְלֹא הֱבִיאָהּ[45] אוֹ הֱבִיאָהּ וְלֹא הוֹלִיכָהּ וְשָׁחַט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה. הוֹלִיךְ וְהֵבִיא עַד שֶׁחָתַךְ הָרֹאשׁ וְהִתִּיזוֹ - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[46]. הוֹלִיךְ וְלֹא הֵבִיא[47] אוֹ הֵבִיא וְלֹא הוֹלִיךְ וְהִתִּיז אֶת הָרֹאשׁ בְּהוֹלָכָה בִּלְבַד אוֹ בַּהֲבָאָה בִּלְבַד: אִם יֵשׁ בַּסַּכִּין כִּמְלֹא שְׁנֵי צַוָּארִים[48] מִצַּוָּארֵי הַנִּשְׁחָט - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[49], וְאִם לַאו[50] - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[51]. שָׁחַט שְׁנֵי רָאשִׁים[52] כְּאֶחָד - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

45) משנה, שם ל, ב. 46) משנה, שם. וראה מגיד־משנה. 47) במשנה, שם. 48) בגמרא, שם לא, א. 49) שיש בה כדי לשחוט ולהתיז את הראש בהולכה בלא הובאה, או בהובאה בלא הולכה, אפילו אם לא דרסה השוחט (רש"י). 50) שאורך הסכין כעובי הצואר או חוץ לצואר משהו (רש"י). 51) דרסה היא, שאין הסימנים והראש עמהם נחתכים במשיכה זו לבדה בלא דרסה. 52) משנה, שם. ואפילו אין אורך הסכין כמלא שני צוארי הנשחט (כסף־משנה).

י. שְׁנַיִם שֶׁאָחֲזוּ בְּסַכִּין[53], אֲפִלּוּ אֶחָד מִצַּד זֶה וְשֵׁנִי מִצַּד אַחֵר כְּנֶגְדּוֹ, וְשָׁחֲטוּ - שְׁחִיטָתָן כְּשֵׁרָה. וְכֵן שְׁנַיִם שֶׁאָחֲזוּ שְׁנֵי סַכִּינִין וְשָׁחֲטוּ כְּאֶחָד בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת בַּצַּוָּאר[54] - שְׁחִיטָתָן כְּשֵׁרָה[55]. וַאֲפִלּוּ שָׁחַט זֶה הַוֵּשֶׁט בִּלְבַד[56] אוֹ רֻבּוֹ, וְהַשֵּׁנִי שָׁחַט בְּמָקוֹם אַחֵר[57] הַקָּנֶה אוֹ רֻבּוֹ - הֲרֵי שְׁחִיטָה זוֹ כְּשֵׁרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַשְּׁחִיטָה כֻּלָּהּ בְּמָקוֹם אֶחָד. וְכֵן שְׁחִיטָה הָעֲשׂוּיָה כְּקֶלְמוֹס[58] וּשְׁחִיטָה הָעֲשׂוּיָה כְּמַסְרֵק[59] - כְּשֵׁרָה.

53) במשנה שם ל, ב. שנים אוחזים בסכין ושוחטין, מוכח, שאפילו לכתחילה מותר לשחוט בשנים. ורבינו כתב, לשון דיעבד "ואחזו בסכין שחיטתם כשרה". ונראה שרבינו מפרש במתניתין שנים אוחזין - שאוחזין, והסיום שחיטתו כשרה במשנה מוכיח, שרק בדיעבד מותר, אבל לכתחילה אסור לשחוט כך, שמא יעכב האחד על השני כשירצה להביא סכין אצלו. אבל זה רק כשאחד אוחז בקצה האחד והשני בקצה השני, אחד בראש הסכין ואחד בסופו, אבל אם שניהם אוחזים במקום אחד בקתו של סכין - אפילו לכתחילה מותר (מגיד־משנה). 54) בהיקפו של סימן, בין שאותן שחיטות הן זו כנגד זו, בין שאחת למעלה ואחת למטה, כיון שכולם בהיקפו של סימן, ואילו תצרפם במקום אחד יהא רוב בהיקפו של סימן - כשרה (כסף־משנה בשם הראשונים). ורב אחא משבחא פירש, כגון שכל אותם מקומות בהיקפו של סימן בטבעת אחת בקנה וכיוצא בו בושט, כגון בשעה ששחט ונהפך הסימן, נחתך כאן מעט וכאן מעט סביב סביב, ובין כולו יש רוב, אבל כשחתך אחד למעלה והשני למטה יותר סמוך לגוף, פסולה (מגיד־משנה). 55) שם. 56) כן מפרש רבינו חננאל שנים ושלשה מקומות בגמרא, כגון רוב הקנה למעלה ורוב הושט למטה (מגיד־משנה). 57) כרב, ולא כשמואל האומר שצריך שחיטה מפורעת וגלויה, חולין שם. 58) התחיל בקנה למעלה, וחתך ושיפע באלכסון כלפי מטה, ובמקום שנגמרה שחיטת הקנה התחילה שחיטת ושט, וכן מלמטה למעלה (רש"י שם). 59) שם יט, ב. כגון, שעיקם הסכין לכאן ולכאן כמה פעמים בשעת שחיטה, והואיל ונשחט רוב הסימן, כשרה.

יא. אֵין שְׁחִיטַת הַחֻלִּין צְרִיכָה כַּוָּנָה[60], אֶלָּא אֲפִלּוּ שָׁחַט כְּמִתְעַסֵּק אוֹ דֶּרֶךְ שְׂחוֹק, אוֹ שֶׁזָּרַק סַכִּין לְנָעֲצָהּ בַּכֹּתֶל וּשְׁחָטָהּ בַּהֲלִיכָתָהּ[61], הוֹאִיל וְהַשְּׁחִיטָה כָּרָאוּי בִּמְקוֹמָהּ וְשֶׁעוּרָהּ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה.

60) ואפילו כוונה לחתוך את הסימנים - לא צריך. כרבי נתן, שם לא, א. 61) ובהוליך ולא הביא - השחיטה כשרה, כמו שכתב בה"ט. ובגמרא שם יב, ב - מציירים אפשרות של הולכה והובאה בזרק סכין, כגון שחתכה הסכין בהליכתה והכתה בכותל וחזרה וחתכה בחזירתה.

יב. לְפִיכָךְ[62], חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן אוֹ שִׁכּוּר שֶׁנִּתְבַּלְבְּלָה דַּעְתּוֹ[63] וּמִי שֶׁאֲחָזָתוּ רוּחַ רָעָה שֶׁשָּׁחֲטוּ, וַאֲחֵרִים רוֹאִין אוֹתָם[64] שֶׁהַשְּׁחִיטָה כְּתִקְנָהּ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[65]. אֲבָל סַכִּין שֶׁנָּפְלָה[66] וְשָׁחֲטָה, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁחֲטָה כְּדַרְכָּהּ - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְזָבַחְתָּ - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזּוֹבֵחַ אָדָם[67] וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לִשְׁחִיטָה.

62) הואיל ואין צריך כוונה, אף חרש שוטה וקטן שאינם בני דעת - כשרים לשחוט. 63) והרי הוא כשוטה. וכשהגיע לשכרותו של לוט (עירובין סה.). 'פרי חדש' ב'מים חיים'. 64) בשעת שחיטה שלא קלקלו שחיטתן. משנה, שם פ"א. 65) בדיעבד, אבל לכתחילה אין מוסרים לחרש שוטה וקטן לשחוט אפילו חולין. שם יב, ב. 66) מאליה. משנה, שם לא, א. מה־שאין־כן אם הפילה האדם בכוונה להפיל אף־על־פי שאין כוונה לשחיטה - כשרה, מכיון שהמעשה נעשה בידי אדם, כמו שמסיים רבינו. 67) במשנה שם, הלשון: מה שאתה זובח אתה אוכל.

יג. גַּלְגַּל שֶׁל אֶבֶן אוֹ שֶׁל עֵץ[68] שֶׁהָיְתָה הַסַּכִּין קְבוּעָה בּוֹ, וְסִבֵּב אָדָם אֶת הַגַּלְגַּל, וְשָׁם צַוַּאר הָעוֹף אוֹ הַבְּהֵמָה כְּנֶגְדּוֹ עַד שֶׁנִּשְׁחַט בְּסִבִּיבַת הַגַּלְגַּל - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[69]. וְאִם הַמַּיִם הֵן הַמְסַבְּבִין אֶת הַגַּלְגַּל, וְשָׁם אֶת הַצַּוַּאר כְּנֶגְדּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁסִּבֵּב וְנִשְׁחַט - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[70]. וְאִם פָּטַר[71] אָדָם אֶת הַמַּיִם עַד שֶׁבָּאוּ וְסִבְּבוּ אֶת הַגַּלְגַּל וְשָׁחַט בְּסִבִּיבָתוֹ - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה, שֶׁהֲרֵי מִכֹּחַ אָדָם בָּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסִבִּיבָה רִאשׁוֹנָה[72], שֶׁהִיא מִכֹּחַ הָאָדָם; אֲבָל מִסִּבִּיבָה שְׁנִיָּה וּלְאַחֲרֶיהָ[73] - אֵינָהּ מִכֹּחַ הָאָדָם, אֶלָּא מִכֹּחַ הַמַּיִם בְּהִלּוּכָן.

68) שם טז, א. 69) שהאדם סיבב את הגלגל. 70) מפני שהבהמה נשחטה ע"י כוחם של המים. 71) פתח. 72) בגמרא: כח ראשון. 73) שם: כח שני.

יד. הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם הָרִים[74], לְשֵׁם גְּבָעוֹת, לְשֵׁם יַמִּים, לְשֵׁם נְהָרוֹת, לְשֵׁם מִדְבָּרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְעָבְדָן אֶלָּא לִרְפוּאָה, וְכַיּוֹצֵא בָּהּ מִדִּבְרֵי הַבַּאי שֶׁאוֹמְרִין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים - הֲרֵי שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[75]. אֲבָל אִם שָׁחַט לְשֵׁם מַזַּל הַיָּם אוֹ מַזַּל הָהָר אוֹ לְכוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה בַּהֲנָיָה[76] בְּכָל תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[77].

74) משנה, שם מ, א. 75) אסורה באכילה מפני שנראה כמכוין לעבודה־זרה (כסף־משנה בשם הר"ן), אבל בהנאה מותר כשלא נתכוין לעבדן בשחיטה זו, ואין דרכם של גויים לעבוד הרים וגבעות. 76) בברייתא שם: הרי אלו זבחי מתים. 77) דבר הקרב לעבודה־זרה. ואפילו שחט לשם מזל הים או מזל ההר בשביל רפואה, אסורה בהנאה מדברי סופרים, שעשוהו חכמים כתקרובת עבודה־זרה, משום שדרך הגוים לעבדם (ר"ן).

טו. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַבְּהֵמָה לִזְרֹק דָּמָהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ לְהַקְטִיר חֶלְבָּהּ[78] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה[79]. שֶׁלְּמֵדִין מַחֲשָׁבָה בַּחוּץ בְּחֻלִּין[80] מִמַּחֲשֶׁבֶת הַקָּדָשִׁים בִּפְנִים, שֶׁמַּחְשָׁבָה כָּזוֹ[81] פּוֹסֶלֶת בָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[82].

78) שחטה על־מנת שיעבוד העבודה־זרה בזריקת הדם או בהקטרת החלבים, אבל השחיטה עצמה לא היתה לשם עבודה־זרה. 79) בהנאה כזבחי מתים, שם לט, א. פלוגתא של רבי יוחנן וריש לקיש, ופסק כרבי יוחנן שמחשבין מעבודה לעבודה. 80) שמחשבה פוסלת ואוסרת. 81) השוחט קדשים לשמן על־מנת לזרוק דמן או להקטיר חלבן שלא לשמן. 82) פט"ו ה"י.

טז. שְׁחָטָהּ וְאַחַר כָּךְ חָשַׁב[83] לִזְרֹק דָּמָהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים אוֹ לְהַקְטִיר חֶלְבָּהּ לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה מִסָּפֵק[84]; שֶׁמָּא סוֹפוֹ הוֹכִיחַ עַל תְּחִלָּתוֹ, וּבְמַחֲשָׁבָה כָּזוֹ שָׁחַט.

83) ששמעו שאמר כך. 84) שם: "זה היה מעשה בקיסרי, ולא אמרו (חכמים) בה לא איסור ולא היתר".

יז. הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם קָדָשִׁים[85] שֶׁמִּתְנַדְּבִין וְנִדָּרִים כְּמוֹתָן[86] - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[87], שֶׁזֶּה כְּשׁוֹחֵט קָדָשִׁים בַּחוּץ[88]. שָׁחַט לְשֵׁם קָדָשִׁים שֶׁאֵינָן בָּאִין בְּנֶדֶר וּנְדָבָה - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה.

85) משנה, שם מא, ב. 86) באים בנדר ובנדבה, והרואה שהוא שוחטם לשם קדשים - יחשוב שהוא מקדישם ושוחטם לקרבן, וקדשים בחוץ מותרים. 87) מדרבנן גזרו עליה פסול (רש"י). 88) נראה כשוחט קדשים בחוץ, אבל אינם קדשים ממש, שהרי לא הקדישום לפני השחיטה. והמלים "לשם קדשים" אינן לשון הקדש, ופסלו חכמים את השחיטה משום מראית עין, שנראה כשוחט קדשים בחוץ (מגיד־משנה).

יח. כֵּיצַד? הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם עוֹלָה[89], לְשֵׁם שְׁלָמִים, לְשֵׁם תּוֹדָה, לְשֵׁם פֶּסַח[90] - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה; הוֹאִיל וְהַפֶּסַח מַפְרִישׁ אוֹתוֹ בְּכָל הַשָּׁנָה בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[91], הֲרֵי הוּא דּוֹמֶה לְדָבָר הַנִּדָּר[92] וְהַנִּדָּב. שָׁחַט לְשֵׁם חַטָּאת, לְשֵׁם אָשָׁם וַדַּאי, לְשֵׁם אָשָׁם תָּלוּי[93], לְשֵׁם בְּכוֹר, לְשֵׁם מַעֲשֵׂר[94], לְשֵׁם תְּמוּרָה[95] - שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה[96].

89) משנה, שם. עולה ושלמים ושלמי תודה באים בנדר ובנדבה. 90) אף־על־פי שחובה היא להביא קרבן הפסח בערב פסח, שחיטתו פסולה, כמו שמפרש. 91) ולא רק בערב פסח, ודינו כשלמים. 92) שהרואה יחשוב שהפרישו לפסח, ועכשיו שוחטו שלא בזמנו והוא שלמים, ויאמר קדשים בחוץ מותרים (רש"י שם). 93) הבא על ספק חיוב כרת. "וזהו הנקרא אשם תלוי, מפני שהוא מכפר על הספק, ותולה לו עד שיוודע לו בוודאי שחטא בשגגה ויקריב חטאתו" (הל' שגגות פ"ח ה"א), והואיל ובא לכפרה - שחיטתו כשרה כשוחט לשם חטאת. 94) מעשר בהמה, שהשבט מקדישו, שנאמר: "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קודש" (ויקרא כז, לב) ואינו בנדר ונדבה. 95) אינה בנדר ונדבה, וכשאין לו קרבן בתוך ביתו, ואין מקום לחשוב שהוא עושה עכשיו תמורה. ואין לחוש שיחשבו שיש לו זבח במקום אחר, מפני שאלו כן היו יודעים, שהרי יש פרסום לדבר זה, ואפילו כשיש לו זבח בתוך ביתו ולא אמר לשם תמורת זבחי - כשר, גמרא שם מא, ב. 96) כי אין מקום לחשוש, שהרואה יאמר שקדשים שחט. באשם תלוי פסק שלא כמשנה שלנו, מפני שבגמרא אמרו, שזו דעת רבי אלעזר, האומר שמותר לנדב אשם תלוי בכל יום, אבל חכמים חולקים עליו, ופסק רבינו כרבים. ואם שחט בעלי מומים, אף־על־פי שאסורים למזבח - שחיטתו פסולה, כי לפעמים מקום המום מכוסה, דעת רבי יוחנן.

יט. הָיָה מְחֻיָּב חַטָּאת[97], וְשָׁחַט וְאָמַר: לְחַטָּאתִי - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה[98]. הָיָה לוֹ קָרְבָּן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְשָׁחַט

1 **וְאָמַר: לְשֵׁם תְּמוּרַת זִבְחֵי - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה, שֶׁהֲרֵי**
2 **הֵמִיר בּוֹ**[99].

97) גמרא, שם. 98) כל מחויב חטאת נותן בעצמו פרסום לדבר, כדי שיתבייש ויתכפר מעוונו, לפיכך השומע שאמר לשם חטאתי בשעת שחיטה, אומר: עתה הוא מפרישה לשם חטאתו, וכששוחטה בחוץ יאמרו הרואים קדשים בחוץ מותרים. אבל אינו מחוייב חטאת, שחיטתו כשרה אף־על־פי שאמר לשם חטאתי, מכיון שהאנשים יודעים שאינו מחוייב חטאת (רש"י שם). 99) משנה, תמורה כו, ב. וכן פסק רבינו בהל' תמורה פ"ב ה"א: התמורה היא שיאמר הרי זו תחת זו, הרי זו חליפת זו, תחת חטאת זו, תחת חטאת שיש לי בתוך הבית - והוא שיש לו. מלשון רבינו משמע, שזו היא תמורה ממש, ואם כן חלה עליה קדושת הגוף ופסולה מן התורה, כקדשים שנשחטו בחוץ. רבינו פסק כאן שאם אמר תמורת זבחי, ולא אמר שיש לי בבית גם־כן תמורה. ובאמת בסוגיא שם: "והא לא קאמר לשם תמורת זבחי?" ראה שם ברש"י, משמע דלשון תמורת זבחי מועיל כתמורה ממש. לפי זה, הלשון פסולה בהלכות יז־יח ותחילת הי"ט, אינה דומה להלשון פסולה כאן, שם פסול מדרבנן, כמו שביארנו, מפני הרואים, ואסור רק באכילה ולא בהנאה, כמ"ש ה'מגיד משנה' בכת"י, וכאן נעשים קדשים פסולים מן התורה, שהרי המיר בה ושחטה בחוץ, ואסורה אף בהנאה כפסולי מוקדשים.

3 **כ. הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁחֲטָה**[100] **לְשֵׁם עוּלַת יוֹלֶדֶת, וְאָמְרָה:**
4 **זוֹ לְעוּלָתִי - שְׁחִיטָתָהּ כְּשֵׁרָה; שֶׁאֵין עוּלַת יוֹלֶדֶת**
5 **בָּאָה בְּנֶדֶר וּנְדָבָה, וַהֲרֵי אֵינָהּ יוֹלֶדֶת**[101] **שֶׁנִּתְחַיְּבָה**
6 **בָּעוּלָה. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא הִפִּילָה, שֶׁכָּל**
7 **הַמַּפֶּלֶת - קוֹל יֵשׁ לָהּ**[102]. **אֲבָל הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם עוּלַת**
8 **נָזִיר**[103], **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נָזִיר - שְׁחִיטָתוֹ פְּסוּלָה;**
9 **שֶׁעִקַּר הַנְּזִירוּת נֶדֶר מִן הַנְּדָרִים**[104].

100) חולין מא, ב. גירסת רבינו שם: "לאתויי (לרבות) עולת יולדת. פשיטא (מה בא להשמיענו)? מהו דתימא אפולי אפולא — קא־משמע־לן". פירוש, הגמרא מתרצת שהמשנה באה ללמדנו שאין חוששים שמא הפילה בצינעה, וחייבת להביא עולה ושוחטת אותה בחוץ, שהרי נשים שוחטות בקדשים לכתחילה, וראה להלן בפ"ד ה"ד, וב'מגיד משנה' שם. 101) וכל הרואה יודע שמשקרת. 102) לפי גירסת רבינו, שם מב, א. 'מגיד משנה'. 103) שם. 104) ואולי נדר בנזירות בצנעא, כמ"ש בסוגיא שם. ואם תאמר: מפני מה לא אמרו גם בתמורה, שמא יש לו זבח בתוך ביתו בצנעא. תירצו ב'תוספות', שאם יש לו זבח בתוך ביתו, הדבר יש לו קול, מפני שרגילים להודיע, כדי שלא יבואו לידי מעילה. ולפיכך בזבח אין חוששים שמא יש לו בתוך ביתו בצנעא. ודעת רבינו, שלא חילקו בכלל של נידר ונידב, ונזירות גם־כן נדר ככל הנדרים, ולכן חוששים שמא הוא נזיר בצנעא ושחיטתו פסולה. [מדברי רבינו נראה, שגם בזמן הזה שאין מקריבים קרבנות - שחיטתו פסולה, 'מגיד משנה'].

10 **כא. שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בַּסַּכִּין**[105] **וְשׁוֹחֲטִין, אֶחָד מִתְכַּוֵּן**
11 **לְשֵׁם דָּבָר שֶׁהַשּׁוֹחֵט לוֹ שְׁחִיטָתוֹ אֲסוּרָה**[106], **וְהַשֵּׁנִי לֹא**
12 **הָיְתָה לוֹ כַּוָּנָה כְּלָל, וַאֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לְשֵׁם דָּבָר הַמֻּתָּר**[107]
13 **לְהִתְכַּוֵּן לוֹ - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה. וְכֵן אִם שָׁחַט זֶה אַחַר**
14 **זֶה**[108], **וְהִתְכַּוֵּן הָאֶחָד מֵהֶן לְשֵׁם דָּבָר הַפָּסוּל - פּוֹסֵל.**
15 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה לוֹ בָּהּ שֵׁתָּפוּת**[109]; **אֲבָל**
16 **אִם אֵין לוֹ בָּהּ שֵׁתָּפוּת - אֵינָהּ אֲסוּרָה**[110]; **שֶׁאֵין אָדָם**
17 **מִיִּשְׂרָאֵל אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ אֶלָּא**
18 **לְצַעֲרוֹ**[111].

~ נקודות משיחות קודש ~

"...שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו, שאין כוונתו אלא לצערו".

במקרה זה לא יועיל גם גילוי דעת שמתכוון לאסור, כי "אין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו".

(לקו"ש חלק י"א עמוד 149)

105) אחד בראשה ואחד בסופה, או שניהם אוחזין בקת. 106) כגון שוחט לשם הרים או לשם עולה. משנה שם מ, א - ומא, ב. 107) שם. 108) בלא שהיה ביניהם. 109) שם מא, א. 110) אפילו באכילה (מגיד־משנה). 111) מפני שסתם ישראל חזקה שאינו עושה דבר האסור ולהזיק לחבירו. ואף־על־פי־כן אם יש לו שותפות אסור, שאין להניח שהוא רוצה להפסיד לעצמו כדי לצער לחבירו, ובוודאי לעבודה־זרה התכוון. וזהו כשיטת רש"י שם, אבל ה'תוספות' סוברים שאפילו כשהשוחט שותף בבהמה, אם אינו ישראל מומר, אומרים שכוונתו היתה לצער את שותפו. ויש לשאול למה השמיט רבינו ההלכה שבישראל מומר אין אומרים לצער היתה כוונתו, כמבואר בגמרא שם, שמתרצים המשנה של שנים אוחזים בסכין ושוחטין אחד לשום אחד וכו' שחיטתו פסולה, ואין אומרים שכוונתו היתה רק לצער את חבירו, הכא במאי עסקינן (כאן אנו עוסקים), בישראל מומר. ויש לומר שהסוגיא מתרצת את המשנה דף מ, א - בשוחט לשום הרים וכו' ובישראל מומר אנו אומרים שסתם מחשבתו לעבודה־זרה ולא לצער את חבירו, אבל רבינו מדבר באלו שתי המשניות, כמו שביארנו, וגם בשוחט לשום עולה וכו' ואין הבדל בין מומר ובין אינו מומר, דלא שייך כאן מחשבתו לעבודה־זרה. וההלכה שבמומר לעבודה־זרה אין אומרים לצער היתה הכוונה, ראה בפ"ז מהל' חובל ומזיק.

19 **כב. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁחַט לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים**[112], **אַף עַל פִּי**
20 **שֶׁהָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִתְכַּוֵּן לְכָל מַה שֶּׁירְצֶה**[113] **-**
21 **שְׁחִיטָתוֹ כְּשֵׁרָה; שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין אֶלָּא לְמַחֲשֶׁבֶת**
22 **הַזּוֹבֵחַ**[114], **לֹא לְמַחֲשֶׁבֶת בַּעַל הַבְּהֵמָה. לְפִיכָךְ**[115],
23 **עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁחַט לְיִשְׂרָאֵל**[116], **אֲפִלּוּ הָיָה**
24 **קָטָן**[118] **- שְׁחִיטָתוֹ נְבֵלָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**[119].

112) בשביל לא יהודי. 113) ואפילו לשם עבודה־זרה. 114) במשנה שם לח, ב - הכל הולך אחר השוחט. 115) מכאן יוצא שהכל תלוי במחשבת השוחט והוא בעל הזבח, ולפיכך בבהמת ישראל ששחטה גוי, יש לקרוא בה "וקרא לך ואכלת מזבחו" (שמות לד, טו), ומפסוק זה

למדנו ששחיטת גוי נבילה. ראה לקמן פ"ד הי"א (לחם־משנה). 116) שהבהמה של ישראל. 117) הגוי. 118) שאינו יודע לעבוד עבודה־זרה. 119) להלן פ"ד הי"א, משום "וקרא לך ואכלת מזבחו". ובהלכה יב: וגדר גדול גדרו בדבר שאפילו גוי שאינו עובד עבודה־זרה, שחיטתו נבילה.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ג־כ"ט תשרי ה'תשפ"א

יום ראשון כ"ג תשרי ה'תשפ"א

הִלְכוֹת בְּרָכוֹת

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) שצריך לברך ברכת המזון במקום שאכל; חברים שאכלו ויצאו באמצע סעודתם לקראת חתן וכלה מה דינם לעניין ברכה; דין המברך על אוכל ונפל מידיו ונשרף; דברים הבאים בתוך הסעודה מה דין ברכתם.

1 **א. כָּל הַמְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן אוֹ בְרָכָה אַחַת מֵעֵין**
2 **שָׁלֹשׁ[2], צָרִיךְ לְבָרֵךְ אוֹתָהּ בַּמָּקוֹם שֶׁאָכַל[3]. אָכַל**
3 **כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ - יוֹשֵׁב בַּמָּקוֹם שֶׁפָּסַק וִיבָרֵךְ. אָכַל**
4 **כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד - יוֹשֵׁב[4] בִּמְקוֹמוֹ וִיבָרֵךְ[5]. שָׁכַח לְבָרֵךְ**
5 **בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, וְנִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיִּתְעַכֵּל הַמָּזוֹן שֶׁבְּמֵעָיו -**
6 **מְבָרֵךְ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר[6]. וְאִם הָיָה מְזִיד - חוֹזֵר**
7 **לִמְקוֹמוֹ וּמְבָרֵךְ[7]. וְאִם בֵּרַךְ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּזְכַּר[8] - יָצָא**
8 **יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְכֵן אִם בֵּרַךְ כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד אוֹ כְּשֶׁהוּא**
9 **מְהַלֵּךְ - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[9]. וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יְבָרֵךְ בִּרְכַּת**
10 **הַמָּזוֹן וְלֹא בְרָכָה שֶׁמֵּעֵין שָׁלֹשׁ, אֶלָּא כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב**
11 **וּבַמָּקוֹם[10] שֶׁאָכַל.**

2) שמברכים אחרי שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל המנויים בפסוק (דברים פרק ח, פסוק ח) חוץ מהפת שמברכים אחריה ברכת המזון, ראה לקמן פרק ח, הלכות א, יד. 3) שטרם שעומד ללכת יברך במקומו (פסחים דף קא עמוד ב וכפירוש הרשב"ם). 4) כדי שיברך בכוונה. 5) (ברכות דף נא עמוד ב) ובתוספות שם כתבו רמז לזה: ואכלת ושבעת וברכת - שֵׁב - עֵת וברכת. 6) ואינו מחוייב לחזור למקום אכילתו. 7) קנסוהו חכמים על שלא בירך במקומו (שם, דף נג עמוד ב). ואם הוא רחוק ממקומו שעד שיחזור שם יתעכל בינתיים המזון שבמעיו, מוטב שיברך בריחוק מקום (מגן אברהם אורח חיים סימן קפד). 8) הלשון דחוקה במקצת, שאם מזיד הוא אין לומר בו "נזכר" שזה שייך רק בשכח, וראה רדב"ז חלק ב, בלשונות הרמב"ם סימן קה. ואפשר שרבינו מדבר במי שיצא במזיד ממקום שאכל על מנת לברך במקום אחר ובינתיים שכח, ושוב נזכר שעוד לא בירך. ומעניין שבטור סימן קפד כתוב: בירך במקום השני. 9) שאין כל הדברים הללו אמורים אלא לכתחילה משום הידור מצוה וכמבואר בסמוך. 10) נתכוון רבינו להדגיש שאף על פי שהלכה היא כבית הלל שאם שכח, מברך במקום שנזכר (ברכות דף נג עמוד ב) בכל זאת ישתדל לחזור ולברך אפילו כששכח, משום מעשה שהיה המסופר (שם): "שני תלמידים היו, אחד שכח לברך במקומו ונזכר וחזר כדברי בית שמאי (המחייבים לחזור ולברך) ומצא ארנק של זהב. ואחד לא בירך במקומו במזיד וכשנזכר לא חזר ובירך בדרך כבית הלל (אגב, מכאן ראייה שאפילו במזיד אם בירך במקומו בדרך - יצא לפי בית הלל, וזה מקור לפסק רבינו לעיל) וקרהו אסון", הרי שיש לחוש לדברי בית שמאי לברך במקום שאכל. וכן השיבו (שם) בית שמאי לבית הלל: "לדבריכם, מי ששכח ארנק בראש הבירה (מגדל גבוה) לא יעלה ויטלנה? לכבוד עצמו הוא עולה, לכבוד שמים לא כל שכן".

12 **ב. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּרַךְ "הַמּוֹצִיא" אוֹ לֹא בֵּרַךְ**
13 **"הַמּוֹצִיא", אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ מִן**
14 **הַתּוֹרָה[11]. שָׁכַח לְבָרֵךְ "הַמּוֹצִיא" - אִם נִזְכַּר עַד**
15 **שֶׁלֹּא גָמַר סְעוּדָתוֹ, חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ[12]; וְאִם נִזְכַּר לְאַחַר**
16 **שֶׁגָּמַר - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ[13].**

11) אלא מדברי סופרים כלעיל פרק א, הלכה ב, וספק ברכות מדבריהם - אינו חוזר (ברכות דף כא עמוד א). 12) ברכת המוציא לפני שיגמור סעודתו (שם, דף נא עמוד א) כי "מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שהיא ריחו נודף"? כלומר: וכי מפני שאכל בלא ברכה, יוסיף ויאכל בלי ברכה? 13) (שם).

17 **ג. הָיָה אוֹכֵל בְּבֵית זֶה, וּפָסַק סְעוּדָתוֹ[14] וְהָלַךְ לְבֵית**
18 **אַחֵר; אוֹ שֶׁהָיָה אוֹכֵל, וּקְרָאָהוּ חֲבֵרוֹ לְדַבֵּר עִמּוֹ,**
19 **וְיָצָא לוֹ לְפֶתַח בֵּיתוֹ[15] וְחָזַר - הוֹאִיל וְשִׁנָּה מְקוֹמוֹ,**
20 **צָרִיךְ לְבָרֵךְ[16] לְמַפְרֵעַ עַל מַה שֶׁאָכַל, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ**
21 **בַּתְּחִלָּה "הַמּוֹצִיא", וְאַחַר־כָּךְ יִגְמֹר סְעוּדָתוֹ[17].**

14) ועדיין לא גמרה. 15) אף על פי שלא הלך לבית אחר. 16) ברכת המזון. 17) (פסחים דף קא עמוד ב ותוספתא ברכות פרק ד) שכל המשנה את מקומו הרי פסק אכילתו, והרי זה כגמרה וחייב לברך אחריה ברכה אחרונה. וממילא חייב לברך בתחילה המוציא, שאין הברכה של הסעודה הקודמת עולה לו לסעודה זו, שהיא סעודה חדשה לגמרי.

22 **ד. חֲבֵרִים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים לֶאֱכֹל, וְיָצְאוּ לִקְרַאת חָתָן**
23 **אוֹ לִקְרַאת כַּלָּה[18]: אִם הִנִּיחוּ שָׁם זָקֵן אוֹ חוֹלֶה -**
24 **חוֹזְרִין לִמְקוֹמָן וְגוֹמְרִין סְעוּדָתָן, וְאֵינָן צְרִיכִין לְבָרֵךְ**
25 **שְׁנִיָּה[19]; וְאִם לֹא הִנִּיחוּ שָׁם אָדָם - כְּשֶׁהֵן יוֹצְאִין,**

צְרִיכִין בְּרָכָה לְמַפְרֵעַ, וּכְשֶׁהֵן חוֹזְרִין, צְרִיכִין בְּרָכָה לְכַתְּחִלָּה[20].

18) לקבל את פניהם. 19) לא למפרע על מה שאכלו, ולא בתחילה על מה שיאכלו, שהואיל ונשארו מקצתם לא בטלה קביעותם הקודמת והרי הם באמצע סעודתם, והוא הדין אם הניחו שם צעיר או בריא שאין קביעותם בטילה, אלא שכן דרך העולם שרק הזקן והחולה נשארים במקומם מחמת תשות כוחם (כסף משנה). 20) (פסחים דף קא עמוד ב) ואם לא בירכו למפרע כשיצאו, צריכים לברך למפרע כשיחזרו, כמבואר בסמוך.

ה. וְכֵן אִם הָיוּ מְסֻבִּין בִּשְׁתִּיָּה אוֹ לֶאֱכֹל פֵּרוֹת[21]. שֶׁכָּל הַמְשַׁנֶּה מְקוֹמוֹ[22], הֲרֵי פָּסַק אֲכִילָתוֹ, וּלְפִיכָךְ מְבָרֵךְ לְמַפְרֵעַ עַל מַה שֶּׁאָכַל, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ שְׁנִיָּה לְכַתְּחִלָּה עַל מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ לֶאֱכֹל. וְהַמְשַׁנֶּה מְקוֹמוֹ מִפִּנָּה לְפִנָּה בְּבַיִת אֶחָד, אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ[23]. אָכַל בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל תְּאֵנָה[24], וּבָא לֶאֱכֹל בְּמַעֲרָבָהּ - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ[25].

21) אף על פי שאין מסיבתם קבועה כל כך כמו מסיבת אכילת פת, בכל זאת אם נשאר אחד מהם לא בטלה קביעותם ואינם צריכים לברך בשנייה (מגן אברהם אורח חיים סימן קעח). 22) זה חוזר על כל מה ששנוי בהלכות ד־ה. 23) (פסחים דף קא עמוד ב) שאין זה שינוי מקום, ואין כאן הפסק סעודה. 24) עץ התאנה. 25) (ירושלמי ברכות פרק ו, הלכה ח) וכגון שלא היה בדעתו מתחילה לאכול במערבה. ומכיוון שעץ התאנה מפסיק בין העומד במזרחה - למערבה, הרי זה חשוב כשינוי מבית לבית, אבל מפינה לפינה הואיל ורואה בפינה השנייה את מקומו הראשון וגם כתלי הבית מקיפים את שתיהן, הרי הן חשובות כמקום אחד (כסף משנה).

ו. בֵּרַךְ עַל הַפַּת - פָּטַר אֶת הַפַּרְפֶּרֶת שֶׁאוֹכְלִין בָּהֶן הַפַּת, מִמִּינֵי הַתַּבְשִׁיל וּפֵרוֹת[26] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; אֲבָל אִם בֵּרַךְ עַל הַפַּרְפֶּרֶת, לֹא פָטַר אֶת הַפַּת[27]. בֵּרַךְ עַל מַעֲשֵׂה קְדֵרָה[28] - פָּטַר אֶת הַתַּבְשִׁיל[29]. בֵּרַךְ עַל הַתַּבְשִׁיל, לֹא פָטַר אֶת מַעֲשֵׂה קְדֵרָה[30].

26) המלפתים בהם את הפת. 27) שאין ברכת הפרפראות - שאינן מזינות ומשביעות - חשובה לפטור את הפת המזינה ומשביעה (ברכות דף מב עמוד א). 28) כגון הריפות וגרש כרמל וכל מיני דגן שנתבשלו בקדירה כמבואר לעיל פרק ג, הלכה ד, וברכתם: "בורא מיני מזונות". 29) שאינו ממיני דגן, ואינו מזין כמעשה קדירה. 30) מאחר שאינו מזין אין ברכתו חשובה לפטור מעשה קדירה המזין (שם). ובירושלמי (ברכות פרק ו הלכה ה) אמרו: "הכול מודים שאין ברכת הפרפרת פוטרת את מעשה קדירה".

ז. גָּמַר בְּלִבּוֹ מִלֶּאֱכֹל אוֹ מִלִּשְׁתּוֹת, וְאַחַר־כָּךְ נִמְלַךְ לֶאֱכֹל אוֹ לִשְׁתּוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא שִׁנָּה מְקוֹמוֹ, חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ[31]. וְאִם לֹא גָּמַר בְּלִבּוֹ, אֶלָּא דַּעְתּוֹ לַחֲזֹר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת - אֲפִלּוּ פָּסַק כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ שֵׁנִית[32].

31) ברכה שלפניה, שמאחר שהסיח דעתו מלאכול עוד, כבר נסתלקה הברכה הראשונה שבאכילתו הקודמת וחייב לברך על אכילתו מחדש (ברכות דף מב עמוד א; פסחים דף קג עמוד ב). אבל אינו חייב לברך תחילה ברכה אחרונה על מה שאכל, כי אין היסח הדעת חשוב כגמר סעודה לחייבו ברכה למפרע (טור אורח חיים סימן קעט). 32) ובלבד שלא יצא בינתיים למקום אחר כמבואר לעיל הלכה ג.

ח. הָיוּ שׁוֹתִין[33], וְאָמְרוּ: בּוֹאוּ וּנְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן! אוֹ: בּוֹאוּ וּנְקַדֵּשׁ קִדּוּשׁ הַיּוֹם[34]! - נֶאֱסַר עֲלֵיהֶם לִשְׁתּוֹת[35] עַד שֶׁיְּבָרְכוּ[36] אוֹ יְקַדְּשׁוּ[37]. וְאִם רָצוּ לַחֲזֹר וְלִשְׁתּוֹת קֹדֶם שֶׁיְּבָרְכוּ אוֹ יְקַדְּשׁוּ - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָם רַשָּׁאִים, צְרִיכִים לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ תְּחִלָּה[38] "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן" וְאַחַר־כָּךְ יִשְׁתּוּ. אֲבָל אִם אָמְרוּ: בּוֹאוּ וְנַבְדִּיל[39]! - אֵין צְרִיכִין לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ[40].

33) בסוף אכילתם. 34) יום השבת. 35) ואין צורך לומר לאכול. 36) ברכת המזון, שמאחר שקיבלו עליהם לברך ברכת המזון הרי הם כאילו התחילו בברכה, ואסור להפסיק בה כלל (פסחים דף קג עמוד ב). 37) כי אסור לאכול ולשתות קודם הקידוש, כמבואר (שם דף ק עמוד א וראה הלכות שבת פרק כ"ט, הלכה ה). ואפילו לא אמרו: בוא ונקדש קידוש היום, נאסרו באכילה ושתייה אם כבר החשיך היום ונכנסה השבת, וכאן ידובר כשעדיין לא החשיך היום והם רוצים לקבל עליהם השבת מבעוד יום, ולפיכך אמירתם: "בואו ונקדש" קובעת לאסרם באכילה ושתייה עד שיקדשו (כסף משנה, והשווה הלכות שבת פרק כ"ט, הלכה י"א). 38) כי באמירתם גילו דעתם שגמרו סעודתם, ואין הברכה הקודמת פוטרתם, כמבואר לעיל הלכה ז. 39) הבדלה במוצאי שבת. 40) (פסחים דף קה עמוד א) "אין יציאת השבת קובעת להבדלה", שאם התחילו סעודתם מבעוד יום אינם צריכים להפסיק אכילתם במוצאי שבת, אלא יגמרוה ואחר כך יבדילו, ולפיכך, אפילו אמרו: "בואו ונבדיל" אין זה חשוב הפסק לחייבם לחזור ולברך (בית יוסף אורח חיים סימן רצט).

ט. הָיוּ מְסֻבִּין לִשְׁתּוֹת יַיִן, וּבָא לָהֶם מִין יַיִן אַחֵר, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שׁוֹתִין אָדֹם וְהֵבִיאוּ שָׁחוֹר, אוֹ יָשָׁן וְהֵבִיאוּ חָדָשׁ - אֵינָן צְרִיכִין לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַיַּיִן פַּעַם שְׁנִיָּה; אֲבָל מְבָרְכִין: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב[41].

41) הטוב - לי, והמטיב - לאחרים הנהנים יחד עימי (ברכות דף נט עמוד ב; ירושלמי שם, פרק ו, הלכה ח, ודווקא כשאחרים מסובים עימו, אבל כששותה יחידי אינו מברך ברכה זו, ולפיכך הדגיש רבינו לומר: "היו מסובים לשתות". ואפילו כשהמין השני אינו משובח כראשון מברך הטוב והמטיב כי על ריבוי היינות הוא מברך, לא על המשובח שבהם. והטעם שקבעו ברכה זו דווקא על היין

ולא על הפת? מפני שהיין סועד ומשמח, והפת אינה אלא סועדת (תוספות ברכות דף נט עמוד ב).

י. אֵין מְבָרְכִין עַל אֹכֶל מִן כָּל הָאֲכָלִין וְלֹא עַל מַשְׁקֶה מִן כָּל הַמַּשְׁקִין, עַד שֶׁיָּבוֹא לְפָנָיו. וְאִם בֵּרֵךְ, וְאַחַר־כָּךְ הֵבִיאוּ לְפָנָיו - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ[42]. נָטַל אֹכֶל וּבֵרֵךְ עָלָיו, וְנָפַל מִיָּדוֹ וְנִשְׁרַף[43], אוֹ שֶׁטָּפוּ נָהָר - נוֹטֵל אַחֵר וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עָלָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מֵאוֹתוֹ הַמִּין[44]; וְצָרִיךְ לוֹמַר: "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" עַל בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה[45]. עוֹמֵד אָדָם עַל אַמַּת[46] הַמַּיִם, וּמְבָרֵךְ וְשׁוֹתֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמַּיִם שֶׁהָיוּ לְפָנָיו בִּשְׁעַת הַבְּרָכָה אֵינָם הַמַּיִם שֶׁשָּׁתָה, מִפְּנֵי שֶׁלְּכָךְ נִתְכַּוֵּן תְּחִלָּה[47].

42) (ירושלמי ברכות פרק ו, הלכה א). 43) או נאבד, ראה אורח חיים סימן רו. 44) (ירושלמי שם), כי כשבירך לא הייתה דעתו אלא על זה שבידו. 45) (שם) "שהרי הכתוב מצווה ואומר: ליראה את השם הנכבד והנורא (דברים כח, נח) ובכלל יראתו שלא יזכירו לבטלה, לפיכך, אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה ימהר מייד וישבח ויפאר ויהדר לו כדי שלא ייזכר לבטלה" (לשון רבינו הלכות שבועות פרק יב, הלכה יא). ואם אמר ברוך אתה ה' ועוד לא אמר "אלוקינו" יסיים: "למדני חוקך" (תהילים פרק קיט, פסוק יב) שנראה כקורא פסוק, ואין כאן מוציא שם־שמים לבטלה (הגהות מיימוניות). 46) תעלה, שמימיה שוטפים. 47) למים שיבואו בסוף ברכתו (ירושלמי שם).

יא. דְּבָרִים הַבָּאִים בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, וְהֵן מֻחֲמַת הַסְּעוּדָה[48], אֵינָן צְרִיכִין בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם[49] וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם; אֶלָּא בִּרְכַּת "הַמּוֹצִיא" שֶׁבַּתְּחִלָּה וּבִרְכַּת הַמָּזוֹן שֶׁבַּסּוֹף פּוֹטֶרֶת הַכֹּל, שֶׁהַכֹּל טָפֵל לַסְּעוּדָה[50]. וּדְבָרִים שֶׁאֵינָן מֻחֲמַת הַסְּעוּדָה[51], שֶׁבָּאוּ בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, טְעוּנִין בְּרָכָה לִפְנֵיהֶם[52] וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם[53]. וּדְבָרִים הַבָּאִים לְאַחַר הַסְּעוּדָה[54] - בֵּין מֻחֲמַת הַסְּעוּדָה, בֵּין שֶׁלֹּא מֻחֲמַת הַסְּעוּדָה - טְעוּנִין בְּרָכָה לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶם[55].

48) כגון, בשר ודגים שרגילים לאכלם עם הפת. 49) אפילו אם אכלם בלא פת. 50) לאכילת הפת. 51) כגון תאנים וענבים שאין רגילים ללפת בהם את הפת ואינם באים להשביע אלא לעכל את המאכל. 52) כיוון שאין הם מעיקר הסעודה אין ברכת הפת פוטרתם. 53) שברכת המזון פוטרת כל מה שבא בתוך הסעודה. 54) כלומר: כל אלה הדברים אם הובאו אחרי שמשכו את ידיהם מן הפת, כי היה מנהגם לאחר גמר סעודתם לקבוע עצמם לאכילת פירות וכל מיני פרפראות. 55) שאין ברכות "המוציא" וה"מזון" פוטרות אלא דברים הנאכלים בתוך עיקר הסעודה (ברכות דף מא עמוד ב וכפירוש התוספות שם). וראה במוספנו "תשובות רבינו". ואין הדין האחרון נוהג בימינו, כי אין אנו מושכים את ידינו מן הפת עד ברכת המזון (תוספות שם ואורח חיים סימן קעז סעיף ב).

יב. בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים, וּבִסְעוּדַת הַקָּזַת הַדָּם, וּבְשָׁעָה שֶׁיָּצָא מִן הַמִּרְחָץ, וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁאָדָם קוֹבֵעַ סְעוּדָתוֹ עַל הַיַּיִן[56] - אִם בֵּרֵךְ עַל הַיַּיִן שֶׁלִּפְנֵי הַמָּזוֹן[57], פָּטַר אֶת הַיַּיִן שֶׁשָּׁתָה לְאַחַר הַמָּזוֹן, קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[58]; אֲבָל בִּשְׁאָר הַיָּמִים, צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ בַּתְּחִלָּה עַל הַיַּיִן שֶׁל אַחַר הַמָּזוֹן[59]. בָּא לָהֶן יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ[60], שֶׁאֵין בֵּית הַבְּלִיעָה פָּנוּי שֶׁיַּעֲנוּ אָמֵן[61]; וְאֵינוֹ פּוֹטֵר אֶת הַיַּיִן שֶׁלְּאַחַר הַמָּזוֹן[62].

56) שאחרי סעודתם לפני ברכת המזון קובעים את עצמם לשתיית יין, והקזה - מפורש במסכת שבת דף קכט עמוד א שהיו שותים אחרי הקזה לרפואה. ובית המרחץ - מרומז בנדרים דף לח עמוד ב ובנוסח התלמוד שלפנינו (ברכות דף מב עמוד ב) הוסיפו: "הקזה ובית המרחץ, שאדם קובע סעודתו אחריהם על היין", והיא הוספת הגאונים (רא"ש). 57) לפני התחלת הסעודה, מנהגם היה לשתות יין לפני האכילה משום תיאבון (ברכות דף מג עמוד א). 58) (שם, דף מב עמוד ב) הואיל וידע שישתה יין לאחר הסעודה - דעתו עליו מתחילה בשעת ברכה. 59) שהואיל ואין קביעותו בכך לא הייתה עליו דעתו מתחילה (שם). ויין שבתוך הסעודה מברך עליו "בורא פרי הגפן" ואין ברכת הפת פוטרתו, מפני שחשוב הוא, שהרי גורם ברכה לעצמו (שם עמוד ב) כלומר: בכמה מקומות הוא בא ומברכים עליו אף על פי שלא היו צריכים לשתותו, כגון: "קידוש" ו"ברכת אירוסין" (רש"י שם). אולם ברכת היין שלפני המזון פוטרתו וכן יין של קידוש פוטרו (אורח חיים סימן קעד סעיף ג). 60) ואין האחד מוציא את כולם. 61) שאין לב המסובים אל המברך אלא לבלוע (ברכות דף מג עמוד א). 62) שהראשון בא רק לשרות המזון שבמעיו ואינו חשוב לפטור את השני (שם דף מב עמוד ב).

יום שני כ"ד תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) מי החייב בברכת הזימון; ברכת הסועד בבית חתנים וכן סעודה שעושים אותה אחר הנישואין מחמת הנישואין.

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים חַיָּבִין בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן[2]. וְסָפֵק יֵשׁ בַּדָּבָר אִם הֵן חַיָּבִין מִן הַתּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין קָבוּעַ לָהּ זְמַן[3], אוֹ אֵינָם חַיָּבִין מִן הַתּוֹרָה[4]. לְפִיכָךְ אֵין מוֹצִיאִין אֶת הַגְּדוֹלִים יְדֵי חוֹבָתָן[5]. אֲבָל הַקְּטַנִּים חַיָּבִין בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[6], כְּדֵי לְחַנְּכָן בְּמִצְוֹת.

2) ברכות כ, ע"ב. 3) שאחרי כל אכילה בין ביום ובין בלילה מצוה לברך, וכל מצוה שאין לה זמן קבוע - נשים חייבות (קידושין כט.). 4) מפני שנאמר בה: על הארץ הטובה אשר נתן לך (דברים ח, י) והארץ לא ניתנה לבנות

להתחלק (ברכות שם וברש"י). 5) שכבר נתבאר לעיל (פ"א, ה"יא), שהמברך החייב רק מדברי סופרים – אינו מוציא את החייב מן התורה. 6) כלומר: זה ודאי שאין הקטנים חייבים לברך אלא מדברי סופרים בלבד.

ב. שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ פַּת כְּאֶחָד, חַיָּבִין לְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַזִּמּוּן[7] קֹדֶם בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. וְאֵי־זוֹ הִיא בִּרְכַּת הַזִּמּוּן? אִם הָיוּ הָאוֹכְלִים מִשְּׁלֹשָׁה עַד עֲשָׂרָה - מְבָרֵךְ אֶחָד מֵהֶם וְאוֹמֵר: נְבָרֵךְ[8] שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ! וְהַכֹּל עוֹנִין: בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ[9]; וְהוּא חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ: בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ[10].

7) שאחד מהם מזמין את חבריו לברך עמו כאחד בלשון רבים, כמבואר בסמוך. וחז"ל (ברכות מה.) סמכוה על הפסוק: גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו (תהלים לד, ג), גדלו - הרי שנים, אתי - הרי שלשה. שבזמן ששלשתם מברכים את ה' כאחד, יש בזה משום הידור ורוממות שמו. מעין זה בפירוש המשנה לרבינו (ברכות ז, ב). ושנינו בברייתא (שם, מח:): "וברכת... את ה' אלהיך - זו ברכת הזימון". ולדעת ה'קרית ספר' הדברים מכוונים לזימון בעשרה שהוא בשם, וזימון בשלשה, ודאי אינו אלא מדברי סופרים. 8) ומדרך המוסר, לכל מי שיברך, שיטול רשות מן הגדולים המסובים עמו, ואומר ברשות רבותי נברך וכו' ('כל בו'). 9) ברכות נ, ע"א. ובמדרש בראשית רבה (פ' מג) אמרו: "היה אברהם אבינו מקבל את העוברים ואת השבים, ומשהיו אוכלים ושותים היה אומר להם: ברכו! והם אומרים לו: מה נאמר? והוא אומר להם: אמרו, ברוך אל עולם שאכלנו משלו". (וראה מסכת סוטה י:). 10) ברכות מו, ע"ב: "להיכן הוא חוזר? למקום שפסק" וכפירוש ה'תוספות' שם.

ג. וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ", עַד שֶׁגּוֹמֵר אַרְבַּע בְּרָכוֹת[11], וְהֵן עוֹנִין אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה[12].

11) המנויות לעיל פ"ב, ה"א. 12) שכל העונה אמן אחר המברך, הרי זה כמברך (לעיל פ"א, ה"יא). והוא־הדין אם לא ענו אמן, אלא ששמעו כל הברכות - יצאו ידי חובתם. אלא שהעונה אמן שכרו גדול יותר (כסף־משנה).

ד. הָיוּ הָאוֹכְלִין מֵעֲשָׂרָה וּלְמַעְלָה - מְזַמְּנִין בַּשֵּׁם[13]. כֵּיצַד? הַמְבָרֵךְ אוֹמֵר: נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ[14] שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵן עוֹנִין: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ, וְהוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ, וּמַתְחִיל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[15].

13) ברכות מט, ע"ב. 14) ובשו"ע או"ח סימן קצב, כתוב: אין לומר לאלהינו בלמ"ד, אלא "אלהינו", כי לא מצינו למ"ד השימוש בברכה, וכן כתוב (תהלים ס', ה): ברכו עמים אלהינו. ורבינו נמשך אחרי לשון המשנה (ברכות פ"ז, ג) שכך היתה הגירסא לפניו, כדבריו בפירוש המשנה שם.

15) וסדר ברכת המזון, נמצא לקמן בנוסח "תפילות כל השנה" לרבינו.

ה. הַסּוֹעֵד בְּבֵית חֲתָנִים - מִשֶּׁיַּתְחִילוּ לְהִתְעַסֵּק בְּצָרְכֵי סְעוּדַת נִשּׂוּאִין וְלַהֲכִינָהּ, עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, מְבָרֵךְ: נְבָרֵךְ שֶׁהִשְׂמַחְתָּ בִּמְעוֹנוֹ, שֶׁאָכַלְנוּ[16] מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵם עוֹנִים: בָּרוּךְ שֶׁהִשְׂמַחְתָּ בִּמְעוֹנוֹ, שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וְכוּ'. וְאִם הָיוּ עֲשָׂרָה, מְבָרֵךְ: נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ שֶׁהִשְׂמַחְתָּ בִּמְעוֹנוֹ, שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, וְהֵם עוֹנִין: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִשְׂמַחְתָּ וְכוּ'. וְכֵן סְעוּדָה שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, מֵחֲמַת הַנִּשּׂוּאִין, עַד שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ[17], מְבָרֵךְ "שֶׁהִשְׂמַחְתָּ בִּמְעוֹנוֹ"[18].

16) כתובות ח, ע"א. ובעל 'העיטור' כתב: תיקנו לומר "שהשמחה במעונו", מפני שחז"ל אמרו (חגיגה יב:): "שבעה רקיעים הם: וילון, רקיע, שחקים... מעון... מעון - שבו כיתות של מלאכי השרת אומרות שירה לפני המקום" והשירה היא השמחה לפני ה', ככתוב (שופטים ט, יג): החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים, כי אומרים שירה על היין (אבודרהם הל' ברכות נישואין). 17) כגון שאמר החתן לקרואים: הנכם מוזמנים לסעודה בקשר עם שמחת נשואי. 18) ובזמן הזה, ערבה כל שמחה ואין אנו מברכים "שהשמחה במעונו" אלא בשבעת ימי המשתה בלבד ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע אה"ע ס"ב).

ו. הַכֹּל חַיָּבִין בִּבְרִכַּת הַזִּמּוּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁחַיָּבִין בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן. אֲפִלּוּ כֹּהֲנִים שֶׁאָכְלוּ קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים[19] בָּעֲזָרָה[20]; וְכֵן כֹּהֲנִים וְיִשְׂרְאֵלִים שֶׁאָכְלוּ כְּאֶחָד, וְאָכְלוּ הַכֹּהֲנִים תְּרוּמָה וְיִשְׂרָאֵל חֻלִּין[21] - חַיָּבִין בִּזְמוּן[22], כְּחִיּוּבָן בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן[23].

19) כגון שירי מנחות שהן קדשי קדשים. 20) חצר המקדש שהיא מקום אכילתם, אע"פ שיש מצוה באכילתם, ככתוב (שמות כט, לג): ואכלו אותם אשר כופר בהם - הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, והיה מקום לומר, שאין זה בכלל "ואכלת" שמשמעה אכילת רשות, בכל זאת "ושבעת" כתוב, כל שהוא שבע (ערכין ד.). ויש מפרשים: הואיל ואסור לשבת בעזרה (יומא כה.) והכהנים אוכלים קדשיהם בעמידה, הייתי אומר שאין כאן קביעות באכילתם ולא נתחייבו בזימון הנוהג רק באכילה בחבורה, משמיענו שאין הישיבה מעכבת (אדר"ת, וראה ב'תוספות' לזבחים טז. ובמשנה־למלך הלכות מעשה הקרבנות פ"י, ה"ג). 21) אע"פ שאין הישראל יכול לאכול בתרומתו של הכהן, כי זר אסור בתרומה. 22) הואיל והכהן יכול לאכול גם מן החולין שביד ישראל, הרי הוא מצטרף עמו לברכת הזימון (ערכין ד.). חולין - תבואה שהורמו ממנה הפרשותיה כדין. ומכאן יש ללמוד, שאם כהן וישראלים אוכלים כאחד, הכהן אוכל תרומה, והישראלים אוכלים פת של גויים, והכהן נזהר מלאכול פת של גויים - שאינם מצטרפים לזימון, הואיל ואין האחד יכול לאכול משל חבירו ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע או"ח סי' קצו, ס"ג).

23) ובכת"י התימנים, הנוסח: "נשים ועבדים וקטנים, חייבים בזימון כחיובן בברכת המזון".

ז. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים אֵין מְזַמְּנִין עֲלֵיהֶן[24], אֲבָל מְזַמְּנִין לְעַצְמָן. וְלֹא תְּהֵא חֲבוּרָה שֶׁל נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים, מִפְּנֵי הַפְּרִיצוּת[25]; אֲבָל נָשִׁים מְזַמְּנוֹת לְעַצְמָן[26] אוֹ עֲבָדִים לְעַצְמָן[27]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְזַמְּנוּ בַּשֵּׁם[28]. אֲנַדְרוֹגִינוֹס[29] מְזַמֵּן לְמִינוֹ, וְאֵינוֹ מְזַמֵּן, לֹא לְנָשִׁים וְלֹא לַאֲנָשִׁים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[30]. וְהַטֻּמְטוּם[31] אֵינוֹ מְזַמֵּן כְּלָל[32]. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין, מְזַמְּנִין עָלָיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא כְּבֶן שֶׁבַע אוֹ כְּבֶן שְׁמוֹנֶה[33]; וּמִצְטָרֵף, בֵּין לְמִנְיַן שְׁלֹשָׁה, בֵּין לְמִנְיַן עֲשָׂרָה, לְזַמֵּן עָלָיו[34]. וְהָעַכּוּ"ם אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו[35].

24) אין מצרפים אותם לזימון (ברכות ז, ב). 25) של עבדים בנשים, וכן של עבדים בקטנים (שם, מה:). 26) (שם). וכן אם אכלו עם אנשים, הן יוצאות בברכת הזימון של האנשים ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע או"ח סי' קצט). 27) כנוסח כת"י התימנים. וכן הנוסח של ה'טור' או"ח (סימן קצט) בדברי רבינו. 28) כי אין דבר שבקדושה אלא בעשרה אנשים גדולים ובני חורין (לעיל פ"ח, ה"ד. וראה מגילה כג:). 29) יש לו סימני זכרות ונקבות כאחד. 30) תוספתא ברכות פ"ה. כי בריה בפני עצמה הוא, ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה (יבמות פג.). וגרוע הוא משניהם (כסף־משנה). 31) שאין לו לא סימני זכרות ולא סימני נקבות אלא אטום הוא (הל' אישות ב, כד). 32) אפילו למינו (תוספתא ברכות, שם) כי טומטום לפעמים הוא נקרע (ע"י ניתוח) ונמצא זכר, ולפעמים נמצא נקבה, ולפיכך אינו מצטרף לבני מינו, שמא יקרעו הם וימצאו זכרים והוא ימצא נקבה (כסף־משנה). 33) ברכות מח, ע"א. 34) ואנו נוהגים שאין מצרפים קטן לזימון כלל, עד שיהא בן שלש־עשרה שנה (הגהות הרמ"א או"ח סי' קצט). 35) אע"פ שמל ועומד להתגייר, הואיל ולא סבל עדיין, גוי הוא (ברכות מז:). והשווה דברי רבינו הל' איסורי ביאה (פ"יג, ה"ו). וראה הל' תלמוד תורה (פ"ז, ה"ד) שאין מזמנים על המנודה ועל המוחרם.

ח. אֵין מְזַמְּנִין, אֶלָּא עַל מִי שֶׁאָכַל כַּזַּיִת פַּת וּלְמַעְלָה[36]. שִׁבְעָה שֶׁאָכְלוּ פַּת, וּשְׁלִשָׁה אָכְלוּ עִמָּהֶן יָרָק אוֹ צִיר[37] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מִצְטָרְפִין לְזַמֵּן בַּשֵּׁם; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַמְבָרֵךְ מֵאוֹכְלֵי הַפַּת. אֲבָל שִׁשָּׁה שֶׁאָכְלוּ פַּת וְאַרְבָּעָה יָרָק, אֵין מִצְטָרְפִין, עַד שֶׁיִּהְיוּ אוֹכְלֵי הַפַּת רֹב הַנִּכָּר[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲשָׂרָה, אֲבָל בִּשְׁלִשָׁה, צָרִיךְ שֶׁיֹּאכְלוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן כַּזַּיִת[39] פַּת, וְאַחַר־כָּךְ מְזַמְּנִין.

36) ברכות פ"ז, מ"א. ידובר כאן בזימון שלשה, כמבואר בסוף ההלכה. 37) מין היוצא ממאכלים כבושים או מלוחים. ובלשון התלמוד (שם, מח.) הנוסח: "אפילו לא טבל עמהם אלא בציר". 38) והוא משבעה ולמעלה (שם). 39) רי"ף, שם.

ט. שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ, וְגָמְרוּ מִלֶּאֱכֹל, וּבָא שְׁלִישִׁי וְאָכַל - אִם יְכוֹלִין לֶאֱכֹל עִמּוֹ[40] כָּל־שֶׁהוּא, וַאֲפִלּוּ מִשְּׁאָר אֲכָלִין[41], מִצְטָרֵף עִמָּהֶן[42]. וְחָכָם גָּדוֹל שֶׁבַּמְּסֻבִּין הוּא שֶׁמְּבָרֵךְ לְכֻלָּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא בָא אֶלָּא בָּאַחֲרוֹנָה[43].

40) שאין בטנם מלאה. 41) שאינם דברי פת, אלא באים לקינוח סעודה בעלמא. 42) ברכות מז, ע"א. אבל אם כבר אמרו: "הב לנו ונברך", הסיחו דעתם מלאכול, ואין השלישי מצטרף עמהם, וכן אם כבר נטלו מים אחרונים ('הגהות מיימוניות'). 43) שם. אמנם הרשות בידו למחול על כבודו וליתן לאחרים לברך, כמבואר שם. וכן מצוה להקדים כהן תלמיד חכם, שנאמר: וקדשתו (ויקרא כא, ח) - "לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון" (גיטין נט:). וכן נפסק להלכה (שו"ע אורח חיים סי' רא).

י. שְׁלִשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאֶחָד, אֵינָן רַשָּׁאִין לֵחָלֵק[44], וְכֵן אַרְבָּעָה וְכֵן חֲמִשָּׁה[45]. וְשִׁשָּׁה - יֵשׁ לָהֶם[46] לֵחָלֵק[47], עַד עֲשָׂרָה[48]. מֵעֲשָׂרָה וּלְמַעְלָה - אֵינָם רַשָּׁאִים לֵחָלֵק, עַד עֶשְׂרִים; שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיֵּחָלְקוּ, וְתִהְיֶה בִּרְכַּת הַזִּמּוּן לְכָל חֵלֶק וָחֵלֶק כְּזִמּוּן הַכֹּל, יֵשׁ לָהֶם לֵחָלֵק[49].

44) לברך כל אחד בפני עצמו, שהרי נתחייבו בברכת הזימון. 45) אסור לשלשה מהם לזמן לעצמם, והשנים יברכו בלא זימון. 46) הרשות בידם אם ירצו (שו"ע או"ח סי' קצג, סעיף א). 47) שיזמנו שלשה לעצמם, ושלשה אחרים לעצמם. 48) ולא עשרה בכלל, שהרי בעשרה נתחייבו בזימון בשם, ואיך יחלקו ויזמנו בלא הזכרת השם. 49) ברכות נ, ע"א.

יא. שְׁלִשָׁה בְּנֵי־אָדָם, שֶׁבָּאוּ מִשָּׁלֹשׁ חֲבוּרוֹת שֶׁל שְׁלִשָׁה שְׁלִשָׁה, אֵינָן רַשָּׁאִין לֵחָלֵק[50]. וְאִם כְּבָר זִמֵּן כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם בַּחֲבוּרָה שֶׁלּוֹ[51] - רַשָּׁאִין לֵחָלֵק[52], וְאֵינָן חַיָּבִין בְּזִמּוּן, שֶׁכְּבָר זִמְּנוּ עֲלֵיהֶן[53]. שְׁלִשָׁה שֶׁיָּשְׁבוּ לֶאֱכֹל פַּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹכֵל מִשֶּׁלּוֹ, אֵינָן רַשָּׁאִין לֵחָלֵק[54].

50) שכבר חלה עליהם חובת זימון באכלם בחבורותיהם, ומברכים בזימון אע"פ שלא אכלו שלשתם יחד משנתחברו מחדש (ברכות נ.). ומדובר כשאכלו כולם בבית אחד ושינו מקומם מפינה לפינה, כי אחרת מחוייב כל אחד מהם לחזור ולברך במקום שאכל. ראה לעיל פ"ד, ה"ה. וכך ביאר מרן ה'בית יוסף' (או"ח סי' קצג). 51) לא זימן ממש, אלא נצטרף לזימון, כגון שיצא לשוק והשנים הנשארים קראו לו וזימנו עליו. ראה בסמוך ה"יג. 52) אפילו אכלו שלשתם אחרי שנתחברו, הואיל ולא נועדו יחד בתחילת סעודתם (ראב"ד, וכן בפירוש "תלמידי רבינו יונה" ברכות פ"ז). 53) "ופרחה מהם חובת זימון" (ברכות נ:). 54) כי אין הפת מצרפתם, אלא קביעתם לאכול בחבורה מחייבתם בזימון (שם.).

יב. שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין בְּבַיִת אֶחָד - בְּזִמַּן שֶׁמִּקְצָתָן רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, מִצְטָרְפִין לְזִמּוּן

אֶחָד[55]; וְאִם לָאו - אֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן וְאֵלּוּ מְזַמְּנִין לְעַצְמָן. וְאִם יֵשׁ שַׁמָּשׁ אֶחָד בֵּינֵיהֶם, שֶׁהוּא הוֹלֵךְ וּמְשַׁמֵּשׁ מֵחֲבוּרָה זוֹ לַחֲבוּרָה זוֹ - מִצְטָרְפִין לְזִמּוּן אֶחָד[56], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין מִקְצָת אֵלּוּ רוֹאִין אֶת אֵלּוּ; וְהוּא[57], שֶׁיִּשְׁמְעוּ שְׁתֵּיהֶן כָּל דִּבְרֵי הַמְבָרֵךְ[58] בְּבֵאוּר[59].

55) שם. 56) שם, ע"ב. 57) ובלבד. 58) המזמן. 59) בבהירות (שם.). והוא־הדין כשאכלו בחבורה אחת גדולה, כל שאין קול המברך נשמע היטב אין מצטרפים, ועליהם לזמן בחבורות קטנות (כסף־משנה).

יג. שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ, וְיָצָא אֶחָד מֵהֶן לַשּׁוּק - קוֹרְאִין לוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּכַוֵּן לִשְׁמֹעַ מַה שֶּׁהֵן אוֹמְרִים, וּמְזַמְּנִין עָלָיו[60] וְהוּא בַשּׁוּק, וְיוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ; וְלִכְשֶׁיַּחֲזֹר לְבֵיתוֹ, יַחֲזֹר וִיבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן לְעַצְמוֹ. אֲבָל עֲשָׂרָה שֶׁאָכְלוּ, וְיָצָא אֶחָד מֵהֶן לַשּׁוּק - אֵין מְזַמְּנִין עָלָיו, עַד שֶׁיַּחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ וְיֵשֵׁב עִמָּהֶן[61].

60) ובמקום מעמדו עונה עמהם ברכת הזימון (ברכות מה:) ובפירוש רבינו יונה שם. 61) שם. כיון שצריכים להזכיר שם שמים (לעיל ה"ד) אין זה כבודו להזכירו בפחות מעשרה ובמקום אחד.

יד. שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ כְּאֶחָד, וְקָדַם אֶחָד מֵהֶן וּבֵרֵךְ לְעַצְמוֹ[62] - מְזַמְּנִין עָלָיו; וְיָצְאוּ הַשְּׁנַיִם יְדֵי חוֹבַת זִמּוּן, וְהוּא לֹא יָצָא בִּזְמוּן זֶה, שֶׁאֵין זִמּוּן לְמַפְרֵעַ[63].

62) בלא זימון. 63) משבירך ברכת המזון (ברכות נ.).

טו. שְׁנַיִם שֶׁאָכְלוּ כְּאֶחָד - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ[64]. וְאִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן יוֹדֵעַ וְאֶחָד אֵינוֹ יוֹדֵעַ - זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ מְבָרֵךְ בְּקוֹל רָם, וְהַשֵּׁנִי עוֹנֶה אָמֵן אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה, וְיוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ[65]. וּבֵן[66] מְבָרֵךְ לְאָבִיו, וְעֶבֶד מְבָרֵךְ לְרַבּוֹ, וְאִשָּׁה מְבָרֶכֶת לְבַעְלָהּ, וְיוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים: תָּבוֹא מְאֵרָה[67] לְמִי שֶׁאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו מְבָרְכִין לוֹ[68].

64) שם, מה, ע":ב. אע"פ שבברכת המוציא פוטר אחד את חבירו. והטעם, כי הואיל והם יושבים לאכול יחד, דעתם להצטרף אחד בברכת חבירו, אבל בברכת המזון שהיא בגמר הסעודה בטל הקבע ומסתלקים זה מזה (׳תוספות׳ שם.; שו"ע או"ח סי׳ קצג). 65) שאז הוא כמברך בעצמו (לעיל פ"א, ה"יא). 66) קטן, פחות משלש־עשרה שנה. 67) קללה. 68) שלא למד, ואם למד תבוא לו מארה שמבזה את קונו לעשות שלוחים כאלה (סוכה לח. וברש"י). ובירושלמי (שם, פ"ג, ה"ט) אמרו: "תבוא מארה לבן עשרים שצריך לבן עשר".

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁיְּצָאוּ יְדֵי חוֹבָתָן? בִּזְמַן שֶׁאָכְלוּ וְלֹא שָׂבְעוּ, שֶׁהֵן חַיָּבִים לְבָרֵךְ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[69], וּלְפִיכָךְ מוֹצִיאִין אוֹתָן קָטָן אוֹ עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה מִידֵי חוֹבָתָן[70]; אֲבָל אִם אָכַל וְשָׂבַע, שֶׁהוּא חַיָּב בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן מִן הַתּוֹרָה - בֵּין אִשָּׁה, בֵּין קָטָן אוֹ עֶבֶד, אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן, שֶׁכָּל הַחַיָּב בְּדָבָר מִן הַתּוֹרָה, אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מִידֵי חוֹבָתָן, אֶלָּא הַחַיָּב בְּאוֹתוֹ דָּבָר מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹתוֹ[71].

69) ראה לעיל פ"א, ה"א. 70) שגם הם מחוייבים לברך מדברי סופרים בלבד כמותם. 71) ברכות כ, ע"ב. וראה במוספנו "תשובות רבינו". וכן הדין בשני גדולים, שאחד מהם אכל ולא שבע והשני אכל לשבעה, אין האחד הבלתי שבע מוציא את השבע, וכמבואר מתשובת רבינו הנזכרת לעיל.

יז. הַנִּכְנָס אֵצֶל אֲחֵרִים, וּמְצָאָן מְבָרְכִין בִּבְרִכַּת הַזִּמּוּן: אִם מָצָא הַמְבָרֵךְ אוֹמֵר "נְבָרֵךְ" - הוּא עוֹנֶה "בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ[72]"; וְאִם מָצָא הָאוֹכְלִים עוֹנִין "בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ" - הוּא עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן אָמֵן[73].

72) ברכות מה, ע"ב. ואינו אומר: "שאכלנו משלו", שהרי לא אכל עמהם, ואם הם עשרה ומצא את המברך אומר: "נברך אלהינו שאכלנו משלו", הוא עונה: "ברוך הוא אלהינו ומבורך שמו וכו׳ (׳הגהות מיימוניות׳, וכן בשו"ע או"ח סי׳ קצח). 73) ברכות מה, ע"ב.

יום שלישי כ"ה תשרי ה׳תשפ"א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נטילת ידיים לפת ולכל דבר שטיבולו במשקה; דין מים אחרונים ולמה תיקנום; ארבעה דברים שהנוטל ידיו צריך להיזהר בהם.

א. כָּל הָאוֹכֵל הַפַּת שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו "הַמּוֹצִיא", צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם תְּחִלָּה וָסוֹף[2]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא פַּת חֻלִּין[3], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין יָדָיו מְלֻכְלָכוֹת[4], וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לָהֶן טֻמְאָה[5] - לֹא יֹאכַל עַד שֶׁיִּטֹּל שְׁתֵּי יָדָיו[6]. וְכֵן כָּל דָּבָר שֶׁטְּבוּלוֹ בְּמַשְׁקִין[7], צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם[8] תְּחִלָּה[9].

2) לפני האכילה ואחריה (חגיגה יח:; חולין קו.). 3) שאין הידים שהן שניות לטומאה פוסלות בהן, כי כלל הוא אין שלישי לטומאה בחולין, (וקל־וחומר לפת של תרומה, שהשני עושה בה שלישי לטומאה). 4) שיצטרכו נטילה משום נקיות. 5) שלא נגעו ידיו בשום דבר טמא שיטמאן. 6) משום סרך תרומה, כי סתם ידים פוסלות את התרומה אם לא נטלן. שסתם ידים עסקניות הן, ונוגעות בבשרו, וגנאי הוא לתרומה אם יגע בה בידים מזוהמות, והיא נמאסת על אוכליה (שבת יד. וברש"י שם). וכדי שיתרגלו אוכלי תרומה ליטול ידיהם, תיקנוה אף בחולין (חולין קו.). וחז"ל סמכוה על הפסוק: וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שׁוטַף במים... וטמא עד הערב (ויקרא טו, יא) וכי מי שנגע בזב אינו טעון אלא שטיפת ידים במים, והרי כל גופו טעון טבילה? אלא כך אמר הכתוב: הנוגע בזב, ומי שאינו שוטף את ידיו - שניהם טמאים, זה כדינו וזה כדינו (שם). 7) אפילו פירות וירקות, אם טבלם במשקין כגון מים יין

שמן דבש וחלב, ועוד המשקין עליהם. 8) פסחים קטו, ע"א. מפני שהמשקין הנוגעים בסתם ידים נעשים ראשון לטומאה ומטמאים אפילו בחולין (פרה פ"ח, מ"ז) החמירו בהם (רש"י שם). ולפיכך אנו נוטלים ידינו בסדר ליל הפסח לאכילת ירק שאנו טובלים אותו במשקה. השווה הל' חמץ ומצה (פ"ח, ה"א-ב). 9) אבל לא לאחריו, כי הטעם של 'מים אחרונים' המבואר בסמוך ה"ג, אינו שייך בו.

1 **ב. כָּל הַנּוֹטֵל יָדָיו - בֵּין לַאֲכִילָה, בֵּין לִקְרִיאַת**
2 **שְׁמַע[10], בֵּין לִתְפִלָּה[11] - מְבָרֵךְ תְּחִלָּה: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ**
3 **בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת[12] יָדָיִם; שֶׁזּוֹ[13] מִצְוַת**
4 **חֲכָמִים, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ מִן הַתּוֹרָה לִשְׁמֹעַ מֵהֶן[14],**
5 **שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ[15]. וּמַיִם אַחֲרוֹנִים**
6 **אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן, שֶׁאֵינָם אֶלָּא מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה[16].**
7 **וּלְפִיכָךְ[17] חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בָּהֶן בְּיוֹתֵר[18].**

10) ראה לעיל הלכות קריאת־שמע (פ"ג, ה"א). 11) לעיל הל' תפילה (פ"ד, ה"ב). 12) לפי שצריך ליטול ידיו מן הכלי (ראה לקמן ה"ו) והכלי המיוחד לנטילת ידים שמו "נטלא" בלשון חז"ל (חולין קז.), לפיכך תיקנו לומר: "נטילת ידים" ולא "רחיצת ידים" (רא"ש למס' ברכות פרק ט, וראה לקמן הלכה ט"ז בביאורנו). 13) נטילה זו. 14) חולין קו, ע"א. 15) והרי זה כאילו ציוונו הקב"ה בעצמו (שבת כג.). 16) כמבואר בסמוך ה"ג. "ודברים שהם משום סכנה אין מברכים עליהם, הא למה זה דומה? למי שסינן את המים ואחר־כך שתה בלילה - מפני סכנת עלוקה, שאינו מברך וצונו לסנן את המים" (לשון רבינו לקמן פרק יא, ה"ד). וכן דעת רב עמרם גאון, מובאת ב'רבינו יונה' לברכות פ"ח. 17) הואיל והם באים למנוע סכנה. 18) ע"פ הכלל: "חמורה סכנה מאיסור" (חולין י.).

8 **ג. נְטִילַת יָדַיִם בֵּין תַּבְשִׁיל לְתַבְשִׁיל - רְשׁוּת[19]: רָצָה**
9 **- נוֹטֵל, רָצָה - אֵינוֹ נוֹטֵל. וּפְרוֹת שֶׁל חֻלִּין אֵינָן**
10 **צְרִיכִין נְטִילַת יָדַיִם, בֵּין בַּתְּחִלָּה, בֵּין בַּסּוֹף[20]. וְכָל**
11 **הַנּוֹטֵל יָדָיו לִפֵּרוֹת, הֲרֵי זֶה מְגַסֵּי הָרוּחַ[21]. כָּל פַּת**
12 **שֶׁהַמֶּלַח בּוֹ[22], צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם בָּאַחֲרוֹנָה, שֶׁמָּא יֵשׁ**
13 **בּוֹ מֶלַח סְדוֹמִית, אוֹ מֶלַח שֶׁטִּבְעוֹ כְּמֶלַח סְדוֹמִית,**
14 **וְיַעֲבִיר יָדָיו עַל עֵינָיו וְיִסָּמֵא. מִפְּנֵי זֶה חַיָּבִין לִטֹּל**
15 **יָדַיִם בְּסוֹף כָּל סְעוּדָה, מִפְּנֵי הַמֶּלַח[23]. וּבַמַּחֲנֶה[24]**
16 **פְּטוּרִים מִנְּטִילַת יָדַיִם בַּתְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן טְרוּדִים**
17 **בַּמִּלְחָמָה[25]; וְחַיָּבִין בָּאַחֲרוֹנָה, מִפְּנֵי[26] הַסַּכָּנָה.**

19) שם, קה, ע"ב. וראה הל' מאכלות אסורות (פ"ט, ה"כו). והרא"ש היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים משום סכנה ('טור' או"ח סי' קעג, ע"פ דברי התלמוד פסחים עו:). ואנו נוהגים לאכול דבר ביניהם ולשתות, משום קינוח הפה והדחתו (יו"ד סי' קטז. ס"ג). 20) חולין קו, ע"א. ולא גזרו בהם משום סרך תרומה, מפני שאין תרומת פירות מן התורה אלא הענבים אחרי שיעשה מהם יין, והזיתים אחרי שיעשה מהם שמן, כמו שכתוב: ראשית דגנך תירושך ויצהרך (דברים יח, ד) 'רבינו יונה' לברכות פ"ח. 21) הגאוותנים. כי מראה בזה שהוא מדקדק במצוות למעלה מן המדה (חולין שם). ודוקא שנוטלן בתורת חיוב, אבל אם נטלן משום נקיות, שלא היו ידיו נקיות - מותר (או"ח סי' קנח, ס"ה). 22) ובכת"י התימנים, הנוסח: "כל את המלח צריך נטילת ידים" וכו', ופירושו מדד (כלשון הכתוב ישעיה מ, יב: וכל בשליש עפר הארץ) מלח אף־על־פי שלא אכלו. ונוסח זה מכוון ע"פ דברי התלמוד (חולין קה:). 23) וחכמינו אמרו (ברכות מ.): "אחר כל אכילתך אכול מלח". 24) היוצא למלחמה. 25) ואין מטריחים עליהם לבקש מים (עירובין פ"א, מ"י. וכלשון "פירוש המשנה" שם). 26) עירובין יז, ע"ב.

18 **ד. עַד הֵיכָן הִיא נְטִילַת יָדַיִם? עַד הַפֶּרֶק[27]. וְכַמָּה**
19 **שִׁעוּר הַמַּיִם? רְבִיעִית לְכָל שְׁתֵּי יָדַיִם[28]. וְכָל**
20 **שֶׁחוּצִצִים בִּטְבִילָה[29], חוּצֵץ בִּנְטִילַת יָדַיִם[30]. וְכָל**
21 **הָעוֹלֶה[31] לְמַדַּת מִקְוֶה[32], עוֹלֶה לְשִׁעוּר רְבִיעִית[33].**

27) מקום חיבור היד והזרוע (חולין קו:) וכרי"ף לברכות פ"ח. 28) ידים פ"א, מ"א; חולין קז. ושיעור רביעית, נתבאר בביאורנו לעיל הל' קריאת שמע פ"ג, ה"י. 29) בטבילת הגוף, כגון בצק או טיט המודבקים על בשר אדם ומבדילים בינו למים, שלא עלתה לו טבילתו ונשאר טמא כמו שהיה. וכל הדברים החוצצים - מנויים בהל' מקואות פ"א-ב. 30) חולין קו, ע"ב. 31) המשלים. 32) ששיעורו ארבעים סאה, כגון השלג והברד וטיט הנדוק שנפלה מהם סאה אחת לתוך מקוה של שלשים ותשע סאה השלימתו, והרי המקוה כשר ושלם (מלשון רבינו הל' מקואות פ"ז, ה"ג). 33) זבחים כב, ע"א.

22 **ה. כָּל הַצָּרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם, וְהִטְבִּיל יָדָיו בְּמֵי מִקְוֶה[34]**
23 **- אֵינוֹ צָרִיךְ דָּבָר אַחֵר[35]. וְאִם הִטְבִּילָן בְּמַיִם שֶׁאֵין**
24 **בָּהֶם שִׁעוּר מִקְוֶה[36], אוֹ בְּמַיִם שֶׁאוּבִין שֶׁבַּקַּרְקַע[37] -**
25 **לֹא עָשָׂה כְּלוּם, שֶׁאֵין הַמַּיִם שְׁאוּבִין מְטַהֲרִין אֶת**
26 **הַיָּדַיִם אֶלָּא בִּנְטִילָה[38].**

34) שיש בהם ארבעים סאה. 35) לא הגבהת ידים הנזכרת בסמוך הלכה טז, ולא ניגוב ידים הנזכר לקמן ה"כ (תוספתא ידים פ"ב). 36) ודוקא במים שאינם נובעים, אבל מי מעין מטהרים את הידים בטבילה, כל שיש בהם כדי לכסות את הידים בבת אחת (כסף־משנה על־פי דברי רבינו בהל' מקואות פ"ט, ה"ח). 37) שנשאבו בכלי ונשפכו לתוך הקרקע. 38) תוספתא מקואות פ"א. ודוקא שנשפכו ישר מהכלים לתוך בור הקרקע, אבל אם נשפכו מן הכלים על הארץ וממנה נמשכו והגיעו לתוך הבור שבקרקע - הרי הם "שאובים שהמשיכום" וכשרים לטבילת ידים (כסף־משנה).

27 **ו. כָּל הַנּוֹטֵל יָדָיו, צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים:**
28 **בַּמַּיִם עַצְמָן, שֶׁלֹּא יִהְיוּ פְּסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם[39],**
29 **וּבַשִּׁעוּר, שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן רְבִיעִית לְכָל שְׁתֵּי יָדַיִם, וּבַכְּלִי,**
30 **שֶׁיִּהְיוּ הַמַּיִם שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶן בְּכֶלִי, וּבַנּוֹטֵל, שֶׁיִּהְיוּ**
31 **הַמַּיִם בָּאִין מִכֹּחַ נוֹתֵן.**

39) מבואר בסמוך ה"ז. וכן שאר הדברים מתוארים והולכים בהלכות הבאות.

ז. אַרְבָּעָה דְּבָרִים פּוֹסְלִין אֶת הַמַּיִם: שִׁנּוּי מַרְאֶה, וְגִלּוּי, וַעֲשִׂיַּת מְלָאכָה בָּהֶן, וְהֶפְסֵד, שֶׁמּוֹנֵעַ אֶת הַבְּהֵמָה מִלִּשְׁתּוֹת מֵהֶן[40]. כֵּיצַד? מַיִם שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מַרְאִיתָן - בֵּין בְּכֵלִים, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת, בֵּין מֵחֲמַת דָּבָר שֶׁנָּפַל לְתוֹכָן[41], בֵּין מֵחֲמַת מְקוֹמָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[42]. וְכֵן אִם נִתְגַּלּוּ גִּלּוּי הָאוֹסֵר אוֹתָן מִשְּׁתִיָּה[43] - נִפְסְלוּ לִנְטִילַת יָדַיִם[44].

40) כגון שהיו מרים או ריחם רע, כמבואר בסמוך ה"ט. 41) כגון הדיו וקנקנתום (ידים פ"א, מ"ג). 42) חולין קז, ע"א. שצריך שיהיה בהם מראה מים, כמו במימי הכיור, שנאמר בהם (שמות ל, ג): ירחצו מים, ואם נשתנו מראיהם - פסולים (סוטה טו:), כי "מים" בהווייתם משמע (ב"י או"ח סי' קס בשם הרא"ה). 43) שמא שתה מהם נחש, והטיל בהם ארסו (ע"ז ל:) והשווה הל' רוצח ושמירת נפש פ"יא, ה"ו־יד. 44) ע"ז, שם. וכיום שאין אנו חוששים לגילוי (שאין נחשים מצויים בינינו) כשרים אף לנטילה ('טור' או"ח סי' קס).

ח. כָּל מַיִם שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶן מְלָאכָה, נַעֲשׂוּ שׁוֹפְכִין, וּפְסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם. כֵּיצַד? מַיִם שְׁאוּבִין[45] שֶׁהֵדִיחַ בָּהֶן כֵּלִים אוֹ שֶׁשָּׁרָה בָהֶם פִּתּוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָזֶה - בֵּין בְּכֵלִים, בֵּין בְּקַרְקָעוֹת - פְּסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם[46]. הֵדִיחַ בָּהֶן כֵּלִים מוּדָחִין אוֹ חֲדָשִׁים - לֹא פְסָלָן[47]. מַיִם שֶׁהַנַּחְתּוֹם[48] מִטַּבֵּל בָּהֶן אֶת הַכַּעְכִּים[49] - פְּסוּלִין, וְשֶׁהוּא חוֹפֵן מֵהֶן בִּשְׁעַת לִישָׁה[50] - כְּשֵׁרִים; שֶׁהַמַּיִם שֶׁבְּחָפְנָיו הֵן שֶׁנַּעֲשׂוּ בָהֶן מְלָאכָה, אֲבָל הַמַּיִם שֶׁחָפַן מֵהֶם הֲרֵי הֵן כְּשֵׁרוּתָן[51].

45) פרט למי מעין או מקוה שאינם שאובים בכלים. 46) ידים פ"א, מ"ג. 47) שם. 48) האופה. 49) עוגה יבשה ועגולה, ובלשון המשנה (שם, מ"ה) "הגלוסקים", והן ככרות לחם נקי. 50) לאחר עריכת הלחם טחים פניו במים, פעמים שמטבילים הלחם במים, פעמים שטובל ידיו במים וטח בהם פני הלחם (ר"ש שם). 51) שבהם לא נעשתה כל מלאכה.

ט. וְכָל מַיִם שֶׁנִּפְסְלוּ מִשְּׁתִיַּת כֶּלֶב, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מָרִים אוֹ מְלוּחִים אוֹ עֲכוּרִין[52], אוֹ רֵיחַ רַע, עַד שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה מֵהֶן הַכֶּלֶב[53]: בְּכֵלִים - פְּסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם, וּבְקַרְקָעוֹת - כְּשֵׁרִים לְהַטְבִּיל[54]. חַמֵּי טְבֶרְיָא[55], בִּמְקוֹמָן, מַטְבִּילִין בָּהֶם אֶת הַיָּדַיִם[56]; אֲבָל אִם נָטַל מֵהֶן בִּכְלִי, אוֹ שֶׁהִפְלִיג מֵהֶן אַמָּה[57] לְמָקוֹם אַחֵר[58] - אֵין נוֹטְלִין מֵהֶן, לֹא רִאשׁוֹנִים וְלֹא אַחֲרוֹנִים[59], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִיַּת בְּהֵמָה[60].

52) דלוחים מחמת טיט המעורב בהם וכיו"ב. 53) שם, מ"ג. וכפירושי הרי"ף לברכות פ"ח. 54) את הידים, שלא גזרו עליהם אלא בנטילה, שלא יבואו לזלזל בה. 55) שאינם ראויים לשתיית כלב מפני שהם מרים ('רבינו יונה' לברכות שם). 56) חולין קו, ע"א. כדין מים שבקרקעות. 57) כגון שהמשיך מהם מים לתוך תעלה ואין בה ארבעים סאה שיעור מקוה המטהר בטבילה. 58) ואינם מחוברים למי המעיינות. 59) שאחרי האכילה, כי אין המים מעבירים את הזוהמה מפני שרותחים הם, ואינו יכול לשפשף בהם כמבואר בסמוך הט"ד. 60) זה מוסב על הראשונים שאינם כשרים אלא כשהם ראויים לשתיית בהמה (לחם־משנה). ומים חמים הנובעים ממעיינות אחרים שאינם מרים וראויים לשתיית כלב, כשרים למים ראשונים (או"ח סי' קס, ס"ה).

י. יֵשׁ לַנּוֹטֵל לִתֵּן עַל יָדָיו מְעַט מְעַט[61], עַד שֶׁיִּתֵּן כַּשִּׁעוּר. וְאִם נָתַן הָרְבִיעִית כֻּלָּהּ בִּשְׁטִיפָה אַחַת - כָּשֵׁר[62]. נוֹטְלִין אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה, זֶה בְּצַד זֶה[63], אוֹ יַד זֶה עַל־גַּבֵּי זֶה, בִּשְׁטִיפָה אַחַת[64]; וּבִלְבַד שֶׁיַּרְפּוּ[65] יְדֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹא בֵּינֵיהֶן הַמַּיִם, וְיִהְיֶה בְּאוֹתָהּ הַשְּׁטִיפָה כְּדֵי רְבִיעִית לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[66].

61) כדי שהמים הבאים יטהרו את המים הראשונים שנטמאו מחמת הידים. 62) ידים פ"ב, מ"א. כדעת החכמים החולקים שם על רבי מאיר. 63) כגון שאחד יוצק על ידיהם. 64) אע"פ שהמים העליונים נטמאו בידים העליונות, הן חוזרות ומטהרות את הידים התחתונות, מפני שכולן נידונות כיד אחת (שם, פרק ד, וכמו שפירש רבינו שם). 65) שלא ידחקו ידיהם זו תחת זו. 66) חולין קז, ע"א. וראה "פירוש המשנה" לרבינו (ידים פרק א, משנה א).

יא. אֵין נוֹטְלִין מַיִם לַיָּדַיִם, לֹא בְּדָפְנוֹת הַכֵּלִים[67], וְלֹא בְּשׁוּלֵי הַמַּחַץ[68], וְלֹא בַחֲרָסִים[69], וְלֹא בִּמְגוּפַת[70] הֶחָבִית. וְאִם תִּקֵּן הַמְּגוּפָה[71] לִנְטִילָה, נוֹטְלִין מִמֶּנָּה לַיָּדַיִם. וְכֵן הַחֵמֶת[72] שֶׁתִּקְּנָהּ[73], נוֹטְלִין מִמֶּנָּה לַיָּדַיִם. אֲבָל שַׂק וְקֵפָה[74] שֶׁנִּתְקְנוּ[75] - אֵין נוֹטְלִין מֵהֶן לַיָּדַיִם[76]. וְלֹא יִתֵּן לַחֲבֵרוֹ בְּחָפְנָיו, שֶׁאֵין חָפְנָיו כֶּלִי[77]. וְכֵלִים שֶׁנִּשְׁבְּרוּ שְׁבִירָה הַמְטַהֶרֶת אוֹתָן מִידֵי טֻמְאָה[78], אֵין נוֹתְנִין בָּהֶם לַיָּדַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁבָרֵי כֵלִים[79].

67) שנשברו, ויש בדפנותיהם לקבל מים, אבל מתוך שאינם מקבלים אלא מסומכים (שאם בא להושיבם בלא סמיכה על דבר אחר, היו מימיהם נשפכים) אין בית קיבולם חשוב כשאר כלים בעלי בית קיבול. 68) כלי חרס גדול הנקרא בערבית אל מחגי"ר, ובשוליו בולט כדמות בית יד והוא חקוק להכניס בו היד בעת הגבהת המחץ (מפירוש המשנה לרבינו, כלים פ"ב, מ"ג). ומתוך שלא נעשה לקבלת מים אין נוטלים בו. 69) שברי כלי חרס, שאינם מקבלים מים אלא כשהם מסומכים. (השווה הל' כלים פרק יח, ה"י). 70) מכסה שעל פי החבית, ואע"פ שיש לה בית קיבול, אבל מתוך שבסיסה משופע אינה מקבלת מים אלא מסומכת (ידים פ"א, מ"ב). 71) שהרחיבה מלמטה והיא מקבלת רביעית מים אע"פ שאינה מסומכת (חולין קז.). 72) נאד של עור. 73) שעשה לה בית מושב. 74) סל. 75) שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזיפתם בזפת עד שהם מקבלים מים. 76) לפי שאינם עשויים לקבל מים אלא דברים יבשים בלבד (חולין שם). 77) מס' ידים, שם.

78) כגון כלי חרס שניקב "ככונס משקה" (שאם מושיבו על המשקין נכנסים לתוכו דרך הנקב) שנטהר מידי טומאתו (חולין קז.). ושאר הכלים כל אחד לפי שיעורו המפורש בהלכות כלים פרק יט. ואין הדברים אמורים אלא שניקב הכלי בשוליו או בדפניו למטה, שאינו מקבל רביעית מים. אבל אם לא ניקב אלא באמצע הדופן ומקבל רביעית מים למטה מן הנקב, מותר ליטול ידיו דרך הנקב אבל לא דרך פיו, שלמעלה מן הנקב אינו חשוב כלי (שו"ע או"ח סי' קנט, פ"ב). 79) וכשם שבטלו מתורת כלים לענין קבלת טומאה, כך אינם נקראים כלים לענין נטילת ידים.

1 **יב. בְּכָל הַכֵּלִים נוֹטְלִים לַיָּדַיִם, וַאֲפִלּוּ כְּלֵי**
2 **גְּלָלִים[80] וּכְלֵי אֲדָמָה[81]; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֵמִים. כְּלֵי**
3 **שֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק רְבִיעִית[82] אוֹ אֵין בּוֹ רְבִיעִית, אֵין**
4 **נוֹתְנִין מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם[83].**

80) עשויים מגללי בקר. 81) כלי חרס שלא הוסקו בכבשן, אע"פ שאינם חשובים כלים לענין קבלת טומאה, ראויים הם לנטילת ידים הואיל ושלמים הם (ידים פ"א, מ"ב). 82) אע"פ שמחזיק רביעית. 83) חולין קז, ע"א.

5 **יג. הַכֹּל כְּשֵׁרִים לִתֵּן לַיָּדַיִם, אֲפִלּוּ חֵרֵשׁ[84], שׁוֹטֶה**
6 **וְקָטָן[85]. אִם אֵין שָׁם אַחֵר - מַנִּיחַ הַכְּלִי בֵּין בִּרְכָּיו[86]**
7 **וְצָק עַל יָדָיו, אוֹ יַטֶּה הֶחָבִית עַל יָדָיו וְיִטֹּל[87], אוֹ**
8 **נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת וְצָק בְּזוֹ עַל זוֹ, וְחוֹזֵר וְצָק[88]**
9 **בָּרִאשׁוֹנָה עַל הַשְּׁנִיָּה. וְהַקּוֹף נוֹטֵל לַיָּדַיִם[89].**

84) שאינו שומע ואינו מדבר. 85) אף־על־פי שאינם בני דעת. 86) וברכיו מסייעות ביציקה (ידים פ"א, מ"ה. וכפירוש הרע"ב). 87) והרי הם "באים מכח נותן" (לעיל ה"ו) הואיל והמים נשפכים מכח הטייתו. 88) בכלי שביד. 89) מס' ידים, שם. כי אין אנו מצריכים "כח אדם" אל "כח נותן" ואפילו קוף.

10 **יד. הַשֹּׁקֶת[90], שֶׁדּוֹלֶה אָדָם בְּיָדוֹ אוֹ בְּגַלְגַּל וְנוֹתֵן**
11 **לְתוֹכָהּ[91], וְהַמַּיִם נִמְשָׁכִין מִמֶּנָּה[92] בָּאַמָּה[93] וְהוֹלְכִין**
12 **וּמַשְׁקִין הַיְרָקוֹת אוֹ הַבְּהֵמָה, וְהִנִּיחַ יָדָיו בַּשֹּׁקֶת,**
13 **וְעָבְרוּ הַמַּיִם וְשָׁטְפוּ עַל יָדָיו - לֹא עָלְתָה לוֹ נְטִילָה,**
14 **שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן נוֹתֵן עַל יָדָיו[94]. וְאִם הָיוּ יָדָיו קְרוֹבוֹת**
15 **לִשְׁפִיכַת הַדְּלִי, עַד שֶׁנִּמְצְאוּ הַמַּיִם שָׁטְפוּ עַל יָדָיו**
16 **מִכֹּחַ נְתִינַת הָאָדָם - עָלְתָה לוֹ נְטִילָה.**

90) אבן חלולה שעל שפת המעיין או הבאר. 91) בדלי מן הבאר. 92) דרך חור שבדפנה. 93) בתעלה. 94) חולין קז, ע"א. שכבר פסק מהם כח הדולה והם נמשכים מאליהם.

17 **טו. מַיִם שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם נַעֲשָׂה מֵהֶן מְלָאכָה אוֹ לֹא**
18 **נַעֲשָׂה, אִם יֵשׁ בָּהֶן כַּשִּׁעוּר[95] אוֹ שֶׁאֵין בָּהֶן, אִם הֵן**
19 **טְהוֹרִין אוֹ טְמֵאִין[96]; סָפֵק נָטַל יָדָיו, סָפֵק לֹא נָטַל**
20 **יָדָיו - סְפֵקוֹ טָהוֹר[97], שֶׁכָּל סָפֵק שֶׁבְּטָהֲרַת יָדַיִם**
21 **טָהוֹר[98].**

95) שנטל ידיו, ומסופק אם היה בהם כשיעור ('מגן אברהם' סי' קס). 96) שהמים בעצמם טמאים ופסולים לנטילה (ידים ב, ד). 97) מקוואות פ"ב, מ"ב. 98) מס' ידים, שם.

22 **טז. מַיִם הָרִאשׁוֹנִים - צָרִיךְ שֶׁיַּגְבִּיהַּ יָדָיו[99]**
23 **לְמַעְלָה[100], עַד שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מַיִם חוּץ לַפֶּרֶק[101] וְיַחֲזִרוּ**
24 **וִיטַמְּאוּ אֶת הַיָּדַיִם[102]; וְאַחֲרוֹנִים - צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁפִּיל**
25 **יָדָיו לְמַטָּה, כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא כָּל כֹּחַ הַמֶּלַח מֵעַל יָדָיו[103].**
26 **מַיִם רִאשׁוֹנִים נִטָּלִים, בֵּין עַל־גַּבֵּי כְלִי בֵּין עַל־גַּבֵּי**
27 **קַרְקַע, וְאַחֲרוֹנִים אֵינָן נִטָּלִין אֶלָּא עַל־גַּבֵּי כֶלִי[104].**
28 **מַיִם רִאשׁוֹנִים נִטָּלִין, בֵּין בְּחַמֵּי הָאוּר[105] בֵּין בְּצוֹנֵן,**
29 **וְאַחֲרוֹנִים אֵינָן נִטָּלִין בְּחַמִּין. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ חַמִּים**
30 **שֶׁהַיָּד סוֹלֶדֶת[106] בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מַעֲבִירִין אֶת**
31 **הַזֵּהֲמָא[107], שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁפְשֵׁף בָּהֶן[108]. אֲבָל הָיוּ**
32 **פּוּשְׁרִין, נוֹטְלִין מֵהֶן בָּאַחֲרוֹנָה[109].**

99) מסוף נטילתן עד שינגבן. 100) רמז לדבר: ויטלם וינשאם (ישעיה סג, ט). 101) שהיו בתחילה לפני הפרק, ויצאו אח"כ חוץ לפרק (חיבור היד והזרוע). 102) שהרי נטמאו בעודם תוך הפרק כשנגעו בידיו הטמאות, ואפילו ישפוך עליהם מים שניים לא יטהרום, שכלל הוא: אין המים השניים מטהרים את הראשונים אלא בעודם תוך הפרק (סוטה ד:; ידים פ"ב, מ"ג). ומובן שאם היה זהיר והשפיל ידיו מתחילת הנטילה ועד סופה, באופן שבכלל לא הגיעו המים מתוך הפרק חוצה לו, אין צורך להגביהן כלל. וכאן ידובר בסתם נוטלי ידים השופכים מים בשפע והם מתפזרים חוץ לפרק שאז עליו להגביהן כדי שלא יחזור וכו' (ב"י או"ח סי' קסב). 103) סוטה ד, עי"ב. 104) מתחתיהם לקבלם, משום רוח רעה השורה עליהם (חולין קה:), ובכת"י התימנים, הנוסח כאן: "ואחרונים אינם ניטלים על גבי קרקע", ולפי זה אינם צריכים כלי, ואם נטלם על גבי קסמים שעל הקרקע - מותר, כלשון הראשונה שבש"ס חולין שם. 105) שהוחמו באש, פרט למי טבריה, כמבואר לעיל הלכה ט. 106) נכוית. 107) חולין, שם. 108) ובתלמוד שם, אמרו: "מפני שחמים מפעפעים את הידים" מרככים את הידים ומבליעים בהן את זוהמת התבשיל (רש"י שם). 109) אפילו לכתחילה.

33 **יז. נוֹטֵל אָדָם יָדָיו שַׁחֲרִית[110], וּמַתְּנָה עֲלֵיהֶן[111] כָּל**
34 **הַיּוֹם, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִטֹּל אֶת יָדָיו לְכָל אֲכִילָה**
35 **וַאֲכִילָה[112]; וְהוּא, שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן[113]. אֲבָל אִם**
36 **הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן, צָרִיךְ לִטֹּל יָדָיו בְּכָל עֵת שֶׁצָּרִיךְ**
37 **נְטִילָה[114].**

110) כשנוטלן שלא לצורך אכילה, כגון תפילה וכדומה. 111) שנטילת ידים צריכה כוונה, וכשמתנה הרי הוא מכוין '(מגן אברהם' סי' קסד, ס"ק ב'). 112) חולין קו, ע"ב. 113) שיזהר מלטנפן ומלטמאן (רש"י שם). 114) כגון לקריאת שמע או לתפילה או לאכילה, כמבואר לעיל ה"א ובביאורנו. והנפנה לצרכיו ורוצה לסעוד, נטילה אחת עולה לו לכאן ולכאן, ומברך "אשר יצר" ואחריה "על נטילת ידים" וסועד, ואין ברכת "אשר יצר" נקראת הפסק בין

נטילה לאכילה, כיון שגם היא באה לטהרת ידים, והרי זה דומה למי שבירך על הפת וקודם שיאכל אמר תנו מאכל לבהמה, שאין זה הפסק (לעיל פ"א, ה"ח), הואיל ומצרכי הסעודה היא ('הגהות מיימוניות'; וראה או"ח סי' קסה).

1 **יח. לָט[115] אָדָם אֶת יָדָיו בְּמַפָּה וְאוֹכֵל בָּהֶן פַּת אוֹ**
2 **דָּבָר שֶׁטִּבּוּלוֹ בְּמַשְׁקֶה, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו[116].**
3 **הַמַּאֲכִיל לַאֲחֵרִים אֵינוֹ צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם[117]; וְהָאוֹכֵל**
4 **צָרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאַחֵר נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו,**
5 **וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בַּמַּאֲכָל[118]. וְהוּא הַדִּין לָאוֹכֵל**
6 **בְּמַגְרֵפָה[119], שֶׁצָּרִיךְ נְטִילַת יָדַיִם[120].**

115) עוטף. וכן לשון המקרא (שמואל־א כא, י): והנה היא לוטה בשמלה. 116) ואין חוששים שמא יגע בידיו (חולין קז:; והשווה דברי רבינו בהל' אבות הטומאה פ"ח, ה"ט). ולדעת הכסף־משנה בדברי רבינו אין זה אלא במי שאין לו מים. אבל כל שאפשר לו למצוא מים, לא יאכל בלא נטילה, כמבואר בסמוך הלכה יט ובביאורנו. 117) שלא תיקנו נטילה אלא לאוכל עצמו (חולין שם). 118) שם. 119) כלי שיש לו שיניים כעין מזלג (רמ"א לאו"ח סי' קסג, ס"ב) ונזכר במשנה תמיד פ"ב, א ועוד. את המזלגות ואת היעים (במדבר ד, יד) מתרגם אונקלוס: ית צנוריתא וית מגרופיתא. 120) כי כך היתה תקנת חז"ל לא לאכול בלי נטילה.

7 **יט. אָסוּר לְהַאֲכִיל מִי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו[121], וְאַף־עַל־פִּי**
8 **שֶׁהוּא נוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו. וְאָסוּר לְזַלְזֵל בִּנְטִילַת יָדַיִם[122].**
9 **וְצִוּוּיִים הַרְבֵּה צִוּוּ חֲכָמִים וְהִזְהִירוּ עַל הַדָּבָר[123].**
10 **אֲפִלּוּ אֵין לוֹ מַיִם אֶלָּא כְּדֵי שְׁתִיָּה, נוֹטֵל יָדָיו**
11 **בְּמִקְצָתָן, וְאַחַר־כָּךְ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מִקְּצָתָן[124].**

121) חולין קח, ע"ב משום "ולפני עור לא תתן מכשול" ('רבינו יונה' ברכות פ"ח). 122) עדיות פ"ה, מ"ו: "את מי נידו? (את) אלעזר בן חנוך שפקפק (זלזל) בנטילת ידים". וראה סוטה ד:. 123) שאמרו (שבת סב:): שלשה דברים מביאים את האדם לידי עניות, ואלו הם... והמזלזל בנטילת ידים, וכן אמרו (יומא פג:) "מים ראשונים האכילו בשר חזיר". (פונדקי ישראל היה מוכר לישראל דברים המותרים ומאכילם, ומוכר לנכרים בשר חזיר מבושל, בא ישראל לפונדק וראהו שלא נטל ידיו כשהסב לאכול, נתן לפניו בשר חזיר. רש"י שם). 124) "מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים, והיה ר' יהושע הגרסי משרתו, בכל יום ויום היו מכניסים לו מים במדה. יום אחד מצאו שומר בית האסורים, אמר לו: היום מימיך מרובים, שמא לחתור בית האסורים אתה צריך? שפך חציים ונתן לו (חציים, כשבא אצל רבי עקיבא, אמר לו: יהושע! אין אתה יודע שזקן אני וחיי תלויים בחייך (שאין לי אלא מה שאתה נותן לי)? סח לו כל אותו המאורע, אמר לו: תן לי מים שאטול ידי, אמר לו: לשתות אין מגיעים, ליטול ידיך מגיעים? אמר לו: מה אעשה שחייבים עליהם מיתה. מוטב אמות מיתת עצמי, ולא אעבור על דעת חברי, אמרו: לא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידיו" (עירובין כא:).

ורב חסדא אמר (שבת סב:): "אני נטלתי מלא חפני מים, ונתנו לי (מן השמים) מלא חפנים טובה".

12 **כ. צָרִיךְ אָדָם לְנַגֵּב אֶת יָדָיו, וְאַחַר־כָּךְ יֹאכַל. וְכָל**
13 **הָאוֹכֵל בְּלֹא נִגּוּב יָדַיִם, כְּאוֹכֵל לֶחֶם טָמֵא[125]. וְכָל**
14 **הַנּוֹטֵל יָדָיו בָּאַחֲרוֹנָה, מְנַגֵּב וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ. וְתֵכֶף**
15 **לִנְטִילַת יָדַיִם - בִּרְכַּת הַמָּזוֹן. לֹא יַפְסִיק בֵּינֵיהֶם**
16 **בְּדָבָר אַחֵר. אֲפִלּוּ לִשְׁתּוֹת מַיִם אַחַר שֶׁנּוֹטֵל יָדָיו**
17 **בָּאַחֲרוֹנָה אָסוּר, עַד שֶׁיְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[126].**

125) סוטה ד, ע"ב. שנאמר (יחזקאל ד, יג): ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא - "לחמם טמא" בגימטריא "בלא ניגוב ידים". ויש מפרשים: "לחמם" - לח - מים וכו' ('טור' או"ח סי' קנח). 126) ברכות מב, ע"א: "תיכף לנטילת ידים ברכה", שנאמר (תהלים קלד, ב): שאו ידיכם קדש וברכו את ה' (מדרש תהלים שם: ירושלמי ברכות פ"א, ה"א). וכן הדין אם אמרו: "בואו ונברך ברכת המזון", אע"פ שלא נטלו ידיהם, כמבואר לעיל (פ"ד, ה"ח).

יום רביעי כ"ו תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) מנהגות שנהגו חכמי ישראל בסעודה; דין הבוצע על הפת בשבתות ובימים טובים; שאין מפסידים את האכלים דרך ביזוי ובעיטה.

18 **א. מִנְהָגוֹת רַבּוֹת נָהֲגוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בִּסְעוּדָה, וְכֻלָּן**
19 **דֶּרֶךְ אֶרֶץ[2]. וְאֵלּוּ הֵן: כְּשֶׁנִּכְנָסִין לִסְעוּדָה - הַגָּדוֹל**
20 **שֶׁבַּכֻּלָּן נוֹטֵל אֶת יָדָיו תְּחִלָּה. וְאַחַר־כָּךְ נִכְנָסִין[3]**
21 **וְיוֹשְׁבִין מְסֻבִּין[4]. וְגָדוֹל מֵסֵב בָּרֹאשׁ[5], וְשֵׁנִי לוֹ -**
22 **לְמַטָּה הֵימֶנּוּ[6]. הָיוּ שְׁלֹשָׁה מִטּוֹת - גָּדוֹל מֵסֵב**
23 **בָּרֹאשׁ, וְשֵׁנִי לוֹ - לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ[7], וּשְׁלִישִׁי לוֹ -**
24 **לְמַטָּה הֵימֶנּוּ[8].**

2) מנהג העולם ונימוסי החברה. 3) למקום אכילתם. 4) רגילים היו לאכול בהסיבה על צידו השמאלי מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת (ברכות דף מו עמוד ב ורש"י שם). 5) תחילה. 6) מיטתו לצד מרגלותיו של גדול שאם ירצה הגדול לספר עימו לא יצטרך לזקוף ממיטתו. 7) מיטתו לצד מראשותיו של גדול. 8) ואם בא לספר יספר עם השלישי לו, וכשירצה לספר עם השני מוטב שיזקוף ואל ישפיל את השני לו לפני השלישי הקטן ממנו, שיהא הוא למטה והקטן ממנו למעלה (שם, ורש"י).

25 **ב. בַּעַל הַבַּיִת מְבָרֵךְ "הַמּוֹצִיא", וּמַשְׁלִים הַבְּרָכָה**
26 **וְאַחַר־כָּךְ בּוֹצֵעַ[9]. וְהָאוֹרֵחַ מְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[10], כְּדֵי**
27 **שֶׁיְּבָרֵךְ לְבַעַל הַבַּיִת[11]. וְאִם הָיוּ כֻּלָּן בַּעֲלֵי הַבַּיִת -**
28 **הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן בּוֹצֵעַ, וְהוּא מְבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן[12].**

9) פורס הפרוסה מהפת השלימה, כדי שתיכלה הברכה בעוד הפת שלימה (שם, דף לט עמוד ב). 10) ואומר תחילה ברשות מורי ורבותי, ואם יש שם כהן נוטל ממנו רשות, ואומר: ברשות כהן (מגן אברהם אורח חיים סימן

קסז, סעיף קטן לג). 11) הברכה הנזכרת לעיל פרק ב, הלכה ז. אבל לעניין הבציעה, בעל הבית עדיף, כדי שיבצע בעין יפה (שם, דף מו עמוד א). 12) (שם, דף מז עמוד א וכדעת התוספות שם דף מו עמוד א).

ג. אֵין הַבּוֹצֵעַ רַשַּׁאי לִבְצֹעַ עַד שֶׁיָּבִיאוּ מֶלַח אוֹ לִפְתָּן[13] לִפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד[14]; אֶלָּא־אִם־כֵּן נִתְכַּוְּנוּ לֶאֱכֹל פַּת חֲרֵבָה[15]. וְאֵינוֹ בוֹצֵעַ, לֹא פְּרוּסָה קְטַנָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִרְאֶה כְּצַר־עַיִן[16], וְלֹא פְּרוּסָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִכַּבִּיצָה, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּרַעְבְּתָן[17]. וּבְשַׁבָּת יֵשׁ לוֹ לִבְצֹעַ פְּרוּסָה גְּדוֹלָה[18]. וְאֵינוֹ בוֹצֵעַ אֶלָּא מִמְּקוֹם שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל[19] יָפֶה יָפֶה[20].

13) כל דבר הנאכל עם הפת נקרא בלשון המשנה לפתן ("הערוך" ערך בשש). 14) (ברכות דף מ עמוד א) כדי שלא יצטרכו להפסיק בין הברכה לאכילה הואיל ואין פיתם נאכלת בלי מלח וליפתן. 15) כגון שהיא פת נקייה מקמח לבן ואינה צריכה ליפתן (ברכות דף מ עמוד א וברש"י). ומכל מקום מצוה להביא על כל שולחן מלח קודם שיבצע, כי השולחן דומה למזבח (שם, דף נה עמוד א) והאכילה לקרבן, ונאמר (ויקרא פרק ב, פסוק יג): על כל קרבנך תקריב מלח (שולחן ערוך אורח חיים סימן קסז סעיף ה על פי הגאונים), וגם מגין הוא מן הפורענות כמבואר במדרש (מובא בתוספות ברכות דף מ עמוד א) וכתבו המקובלים שנכון לטבול פרוסת הבציעה במלח (מגן אברהם סימן קסז סעיף קטן טו). 16) רע עין, קמצן. והרי אמרו (ברכות דף מו עמוד א): "בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה". 17) (מסכת דרך ארץ פרק ו). 18) שתספיק לו לכל הסעודה, ומכיון שאינו עושה כן בחול אינו נראה כרעבתן (ברכות דף לט עמוד ב). 19) נאפה. 20) (סנהדרין דף קב עמוד ב).

ד. מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לִבְצֹעַ כִּכָּר שְׁלֵמָה[21]. אִם הָיְתָה שָׁם שְׁלֵמָה שֶׁל שְׁעוֹרִים וּפְרוּסָה שֶׁל חִטִּים - מַנִּיחַ שְׁלֵמָה בְּתוֹךְ פְּרוּסָה[22] וּבוֹצֵעַ מִשְּׁתֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁיִּבְצַע מֵחִטִּים וּמִשְּׁלֵמָה[23]. בְּשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים חַיָּב לִבְצֹעַ עַל שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת[24] - נוֹטֵל שְׁתֵּיהֶן בְּיָדוֹ וּבוֹצֵעַ אַחַת מֵהֶן[25].

21) ואפילו אם השלימה קטנה והפרוסה גדולה (ברכות ד לט עמוד ב). 22) בנוסח כתב יד התימנים: "מניח פרוסה בתוך שלימה" - תחת השלימה, כלשון רש"י שם. 23) וחז"ל בברכות שם אמרו: "וירא שמים יוצא ידי שניהם". 24) (שבת דף קיז עמוד ב) שנאמר (שמות פרק טז, פסוק כב): לקטו לחם משנה, ומכיוון שבשבת עצמה לא נתחייבו ישראל לבצוע על שתי כיכרות אלא משום המן שלא ירד בשבת (הוזהרו ללקוט בערב שבת לחם משנה), גם ביום טוב כיוון שלא ירד בו המן - חייב בלחם משנה (רב נטרונאי גאון הובא ב"אוצר הגאונים" ברכות דף לט עמוד ב). 25) (שבת דף קיז עמוד ב) שלא כתוב אלא לקטו לחם משנה, שמשמעה אחיזה בעלמא.

ה. הַבּוֹצֵעַ נוֹתֵן פְּרוּסָה לִפְנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד[26], וְהָאַחֵר נוֹטֵל בְּיָדוֹ. וְאֵין הַבּוֹצֵעַ נוֹתֵן בְּיַד הָאוֹכֵל, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אָבֵל[27]. וְהַבּוֹצֵעַ, הוּא פּוֹשֵׁט יָדָיו[28] תְּחִלָּה וְאוֹכֵל. וְאֵין הַמְסֻבִּין רַשָּׁאִין לִטְעֹם עַד שֶׁיִּטְעַם הַמְבָרֵךְ. וְאֵין הַבּוֹצֵעַ רַשַּׁאי לִטְעֹם, עַד שֶׁיֹּאכְלֶה אָמֵן[29] מִפִּי רֹב הַמְסֻבִּין. וְאִם רָצָה הַבּוֹצֵעַ[30] לַחֲלֹק כָּבוֹד לְרַבּוֹ אוֹ לְמִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה, וְיַנִּיחֵנוּ לִפְשֹׁט יָדוֹ קֹדֶם לוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.

26) (ירושלמי ברכות פרק ו, הלכה א). 27) הרשב"א בתשובותיו חלק א סימן רעח כתב שהיה לו מקור לזה בדברי חז"ל ושכחו, ונמצא בילקוט שמעוני (משלי י רמז תתקמ"ז) "בבית האבל, בחול - פורס מנחם ונותן לאבל (בידו ממש), שנאמר: פרשה ציון בידיה אין מנחם לה. ואילו היה לה מנחם - פרס מנחם" (הגהות הרד"ל למדרש איכה פרשה ד). וכתבו הגאונים שבשבת פרס כדרכו, שאין אבלות בשבת (וגם זה בילקוט הנ"ל). 28) לקחת הפרוסה לפיו. 29) שאחרי ברכת המוציא. 30) אחרי שבצע תחילה (ברכות דף מז עמוד א וכפירוש הכסף משנה).

ו. שְׁנַיִם מַמְתִּינִין זֶה לָזֶה בַּקְּעָרָה[31]; שְׁלֹשָׁה אֵין מַמְתִּינִין. גָּמְרוּ[32] מֵהֶן שְׁנַיִם - הַשְּׁלִישִׁי מַפְסִיק[33] עִמָּהֶן. גָּמַר אֶחָד מֵהֶן - הַשְּׁנַיִם אֵין מַפְסִיקִין לוֹ[34], אֶלָּא אוֹכְלִין וְהוֹלְכִין עַד שֶׁגּוֹמְרִין. אֵין מְשִׂיחִין בִּסְעוּדָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה[35]. וּמִפְּנֵי זֶה, אִם בָּא לָהֶם יַיִן בְּתוֹךְ הַמָּזוֹן, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְבָרֵךְ לְעַצְמוֹ; שֶׁאִם בֵּרַךְ אֶחָד, וְעוֹנֶה הָעוֹנֶה אָמֵן בִּשְׁעַת הַבְּלִיעָה, יָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה[36]. וְאֵין מִסְתַּכְּלִין בִּפְנֵי הָאוֹכֵל וְלֹא לְמָנָתוֹ, שֶׁלֹּא לְבַיְּשׁוֹ[37].

31) כשאחד מסלק ידו מן הקערה כדי לשתות או לחתוך לחם - חבירו מפסיק מלאכול עד שיגמור השתייה (רבינו יונה). 32) הפסיקו. 33) מפני הנימוס. 34) שאינו בדין שיהיו שניים מפסיקים לאחד (ברכות שם). 35) "שמא יקדים קנה לוושט", שייכנס המאכל שצריך להיכנס לתוך הוושט לפי הקנה ויסתכן (תענית דף ה עמוד ב וברש"י שם). 36) (ברכות דף מג עמוד א; ירושלמי שם). 37) כעין זה בירושלמי (ערלה פרק א הלכה ג) "האוכל משל חבירו בהית (מתבייש) להסתכל בפניו".

ז. הַשַּׁמָּשׁ שֶׁעוֹמֵד לִפְנֵי הַמְסֻבִּין, אֵינוֹ אוֹכֵל עִמָּהֶן[38]. וְדֶרֶךְ רַחֲמָנוּת הוּא לִתֵּן לְתוֹךְ פִּיו מִכָּל תַּבְשִׁיל וְתַבְשִׁיל, כְּדֵי לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ[39]. וְאִם נָתְנוּ לוֹ יַיִן, מְבָרֵךְ עַל כָּל כּוֹס וְכוֹס שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שְׁתִיָּתוֹ תְּלוּיָה בִּרְצוֹנוֹ אֶלָּא בִּרְצוֹנָם[40].

38) אלא אחרי שיקומו המסובים. 39) (כתובות דף סא עמוד א) "הכול משהין לפני השמש חוץ מבשר ויין (שמתאווה להם ומצטער). שני חכמים היו: אחד האכיל את שמשו מכל מין ומין, ואחד האכילו ממין אחד, הראשון - דיבר עימו אליהו (הנביא), השני - לא דיבר עימו אליהו". והשווה דברי רבינו הלכות עבדים פרק ט, הלכה ח.

40) ואינו יודע אם יתנו לו עוד כוס, לפיכך הסיח דעתו מן השתייה (חולין דף קז עמוד ב).

ח. יָצָא אֶחָד מִן הַמְסֻבִּין לְהַשְׁתִּין מַיִם - נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת[41] וְנִכְנָס[42]. דִּבֵּר עִם חֲבֵרוֹ וְהִפְלִיג[43] - נוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו וְנִכְנָס[44]. אִם הָיוּ מְסֻבִּין לִשְׁתִּיָּה - נִכְנָס וְיוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְנוֹטֵל יָדָיו[45], וְאַחַר־כָּךְ מַחֲזִיר פָּנָיו לָאוֹרְחִין[46]. וְלָמָּה נוֹטֵל בִּמְקוֹמוֹ? שֶׁמָּא יֹאמְרוּ לֹא נָטַל יָדָיו, מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם אֲכִילָה[47].

41) אותה ששיפשף בה ניצוצות. 42) למקום המסיבה. 43) שהה. 44) שהסיח דעתו מסעודתו ולא נזכר לשמור את ידיו והן עסקניות (יומא דף ל עמוד א וברש"י שם). 45) דרכם הייתה בשעת שתייה לאכול מעט כדי שיוכלו לשתות ולפיכך צריך ליטול ידיו (רבינו יונה לברכות סוף פרק ח). 46) שכשנטל ידיו החזיר פניו מהם הואיל ואין דרך ארץ לרחוץ ידיים על השולחן (כסף משנה). 47) אבל אם הם מסובים לאכול, הכול יודעים שנטל ידיו בחוץ, כי אין אדם חשוד לאכול בלי נטילת ידיים מפני אינוניות הדעת (יומא שם).

ט. אֵין מַנִּיחִין בָּשָׂר חַי[48] עַל הַפַּת[49], וְאֵין מַעֲבִירִין כּוֹס מָלֵא עַל הַפַּת[50], וְאֵין סוֹמְכִין אֶת הַקְּעָרָה בַּפַּת[51], וְאֵין זוֹרְקִין אֶת הַפַּת[52], וְלֹא אֶת הַחֲתִיכוֹת וְלֹא אֶת הָאֲכָלִין שֶׁאֵין לָהֶן קְלִפִּין, כְּגוֹן תּוּתִים[53] וַעֲנָבִים וּתְאֵנִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן נִמְאָסִין[54]. וּמֻתָּר לִמְשֹׁךְ אֶת הַיַּיִן בְּצִנּוֹרוֹת בְּבָתֵּי חֲתָנִים[55], וְזוֹרְקִין לִפְנֵיהֶם קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים בִּימוֹת הַחַמָּה[56], אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁנִּמְאָסִין. וְאֵין נוֹטְלִין יָדֵיהֶן בְּיַיִן - בֵּין חַי, בֵּין מָזוּג[57]. וְכֵן אֵין מַפְסִידִין שְׁאָר אֲכָלִין וּמַשְׁקִין דֶּרֶךְ בִּזּוּי וּבְעִיטָה[58].

48) בלתי מבושל. 49) שלא תימאס. 50) שמא יישפך מהכוס עליה ותימאס. 51) שמא יישפך המרק עליה. 52) משום ביזיון אוכלין, ואפילו לא תימאס הפת על ידי הזריקה (ברכות דף נ עמוד ב ובתוספות שם). 53) פרי עץ ש"עליו" נתונים למאכל לתולעי המשי, ונזכר במשנה (מעשרות פרק א משנה ב). 54) הואיל והם רכים (ברכות שם). 55) משום סימן טוב, ואין כאן משום הפסד וביזיון, לפי שמקבלים אותו בראש פי הצינור בכלי (שם, וברש"י). 56) שאין טיט בדרכים. 57) (ברכות שם). 58) כמו שאמרו (תענית דף כ עמוד ב): "מאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה", משום ביזוי אוכלין, ונראה כבועט בטובה שהשפיע הקדוש־ברוך־הוא בעולם (רש"י שם), ולצורך רפואה - מותר, כמו שאמרו (שבת דף קח עמוד ב): "שוֹרֶה אדם פיתו ביין ונותנה על גב העין" (מגן אברהם אורח חיים סימן קעא סעיף קטן א).

י. אָסוּר לָאוֹרְחִים לִטֹּל כְּלוּם מִמַּה שֶׁלִּפְנֵיהֶם וְלִתֵּן בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בִתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁמָּא יִתְבַּיֵּשׁ בַּעַל הַסְּעוּדָה, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ אֶלָּא מַה שֶׁהֵבִיא לִפְנֵיהֶם[59], וְנִמְצְאוּ הַקְּטַנִּים נוֹטְלִים אוֹתָם וְהוֹלְכִים[60]. לֹא יִשְׁלַח אָדָם לַחֲבֵרוֹ חָבִית יַיִן וְשֶׁמֶן צָף עַל פִּיהָ[61], שֶׁמָּא יִשְׁלַח לוֹ אָדָם[62] חָבִית שֶׁכֻּלָּהּ יַיִן, וְיַדְמֶה שֶׁהוּא שֶׁל שֶׁמֶן[63], וְשֶׁמֶן הוּא שֶׁעַל פָּנֶיהָ בִּלְבַד, וְיִזַּמֵּן אוֹרְחִים[64] וְיִתְבַּיֵּשׁ[65]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, הַמְבִיאִים לִידֵי בּוּשָׁה לְבַעַל הַסְּעוּדָה, אֲסוּרִין[66].

59) והאורחים חושבים שיש לו להביא עוד ונותנים מה שלפניהם. 60) (חולין דף צד עמוד א). 61) אף על פי שיודיעו שהוא יין. 62) אחר. 63) הואיל ולא הודיעו שהוא יין. 64) שדרכם היה לטבול פיתם בשמן וזה היה רוב מאכלם. 65) (שם, וכפירוש הרדב"ז ב"לשונות הרמב"ם" חלק א אות נח). 66) ובטור אורח חיים סימן קע מביא עוד דברים הנוהגים בסעודה והם משום דרך ארץ, וכדאי לציין אחד מהם: "נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא אם כן יודעים מי מיסב עימהם". מקורו בסנהדרין דף כג עמוד א וכפירוש רש"י שם, שגנאי הוא לתלמידי חכמים לישב אצל עם הארץ בסעודה. ומעניין שרבינו מביא את זה בהלכות סנהדרין פרק כ"ב, הלכה י.

יא. גָּמְרוּ מִלֶּאֱכֹל - מְסַלְּקִין אֶת הַשֻּׁלְחָן, וּמְכַבְּדִין אֶת הַמָּקוֹם שֶׁאָכְלוּ בוֹ[67], וְאַחַר־כָּךְ נוֹטְלִין אֶת יְדֵיהֶם[68]; שֶׁמָּא יְשַׁיְּרוּ שָׁם פֵּרוּרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כַּזַּיִת, שֶׁאָסוּר לְהַלֵּךְ בָּהֶן וְלִרְחֹץ עֲלֵיהֶן[69]. אֲבָל פֵּרוּרִין שֶׁאֵין בָּהֶן כַּזַּיִת, מֻתָּר לְאַבְּדָן בַּיָּד[70].

67) (ברכות דף נב עמוד ב), וכתוב ב"הגהות מיימוניות": שאין זה אלא בימיהם שהיה לכל אחד מהמסובים שולחן קטן, ומסירים מלפני כולם חוץ משולחן המברך, אבל בימינו שכולנו סמוכים אל שולחן אחד אין לסלק המפה והלחם עד אחר ברכת המזון. ובסנהדרין דף צב עמוד א אמרו: כל שאינו משמר פת על שולחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם. וראה אורח חיים סימן קפ. 68) מים אחרונים. 69) משום הפסד אוכלין (ברכות שם). 70) (שם). והעירו התוספות שם, שבכל זאת יש להיזהר גם בהם ואסור לדרוך עליהם שקשים לעניות, כמבואר בש"ס (חולין דף קה עמוד ב).

יב. הֵבִיאוּ לָהֶם מַיִם לִנְטִילָה[71] - כֹּל שֶׁמְּבָרֵךְ בִּרְכַּת הַמָּזוֹן הוּא נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵשֵׁב הַגָּדוֹל[72] וְיָדָיו מְזֹהָמוֹת עַד שֶׁיִּטֹּל אַחֵר; וּשְׁאָר הַסּוֹעֲדִין נוֹטְלִין יָדָן בַּסּוֹף, זֶה אַחַר זֶה. וְאֵין מְכַבְּדִין בְּדָבָר זֶה[73], שֶׁאֵין מְכַבְּדִין בְּיָדַיִם מְזֹהָמוֹת, וְלֹא בִּגְשָׁרִים, וְלֹא בִּדְרָכִים[74], אֶלָּא בְּפֶתַח הָרָאוּי לִמְזוּזָה[75], וּבִשְׁעַת כְּנִיסָה[76].

71) למים אחרונים. 72) שהוא המברך, כמבואר לעיל הלכה ב. ואפילו כשנתן רשות לקטן ממנו לברך, המברך במקום גדול עומד (ברכות דף מז עמוד ב; דף מג עמוד א). 73) להקדים אחד את חבירו הגדול ממנו. 74) לומר לגדול ממנו לך לפני. 75) ואפילו שאינו חייב במזוזה, כגון: בית כנסת ובית מדרש (ברכות דף מז עמוד א). 76) פרט לשעת יציאה, כמו שאמרו במסכת דרך ארץ זוטא: "לכניסה

הגדול קודם, ליציאה הקטן קודם". והגאון רבי שאול קצנלבוגן ז"ל מוילנה אמר, שזה מרומז בספר יחזקאל (פרק מו, פסוק י): והנשיא, בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו - לומר: שבכניסה - הנשיא קודם, ובשעת יציאה - העם לפניו (הגהותיו לברכות דפוס וילנה).

1 **יג. גָּמְרוּ לִטֹּל יְדֵיהֶן, וְנִגְּבוּ יְדֵיהֶן, וּבֵרְכוּ בִּרְכַּת**
2 **הַמָּזוֹן, וְהֵבִיאוּ אֶת הַמֻּגְמָר[77] - מִי שֶׁבֵּרֵךְ בִּרְכַּת**
3 **הַמָּזוֹן, הוּא מְבָרֵךְ עַל הַמֻּגְמָר[78], וְכֻלָּן עוֹנִין אָמֵן.**

77) היו רגילים להביא לפניהם אחר האכילה אבקת רוכלים על גחלי־אש במחתות לריח טוב (ברכות דף מב עמוד ב וברש"י). ועל שם הגחלים נקרא מוגמר. גחלי אש (ויקרא פרק טז, פסוק יב) מתרגם אונקלוס: גומרין דאשא. מקטרת מור ולבונה (שיר השירים פרק ג, פסוק ו) מתורגם: מתגמרא מן קטורת בוסמין (הערוך, ערך גמר). 78) הואיל והתחיל בברכות אחרונות - יגמרן (ברכות שם, וברש"י). ונוסח ברכתו מבואר לקמן פרק ט, הלכה ב.

4 **יד. אִם הָיָה שָׁם יַיִן[79], מְבִיאִין כּוֹס מַחֲזִיק רְבִיעִית**
5 **אוֹ יָתֵר עַל רְבִיעִית, וּמְבִיאִין בְּשָׂמִים[80], וְאוֹחֵז אֶת**
6 **הַיַּיִן בִּימִינוֹ[81] וְאֶת הַבְּשָׂמִים בִּשְׂמֹאלוֹ, וּמְבָרֵךְ בִּרְכַּת**
7 **הַמָּזוֹן. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן[82], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ**
8 **עַל הַבְּשָׂמִים[83]. אִם הָיוּ הַבְּשָׂמִים שֶׁמֶן עָרֵב וְכֵיוֹצֵא**
9 **בוֹ - טָחוֹ בְּרֹאשׁ הַשַּׁמָּשׁ[84]; וְאִם הָיָה הַשַּׁמָּשׁ תַּלְמִיד**
10 **חָכָם, טָחוֹ בַּכֹּתֶל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא מְבֻשָּׂם לַשּׁוּק[85].**

79) אבל אם אין לו אינו צריך לחזר אחריו כי ברכת המזון אינה טעונה כוס, כמבואר בסמוך הלכה ט"ו. 80) רמז לזה דברי התלמוד (יומא דף עו עמוד ב): "חמרא וריחני פקחין" (היין והריח של בושם עשאוני פיקח). ויש בזה הידור מצוה לכוס של ברכה (מרכבת המשנה). 81) שכל דבר מצוה רצוי לאחזו בשעת ברכה בימין. 82) ששותה אחרי ברכת המזון. 83) ואוחזם בימינו בשעת הברכה. 84) כדי שלא יצא בידיים מבושמות לשוק שגנאי הוא לתלמיד חכם מפני החשד. והשווה הלכות דעות פרק ה, הלכה ט. 85) כל הלכה זו מקורה בברכות דף מג עמוד ב.

11 **טו. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בִּרְכַּת הַמָּזוֹן צְרִיכָה יַיִן[86] - אִם**
12 **בֵּרֵךְ עַל הַיַּיִן כַּמִּנְהָג שֶׁאָמַרְנוּ, צָרִיךְ שֶׁיָּדִיחַ כּוֹס שֶׁל**
13 **בְּרָכָה מִבִּפְנִים וְלִשְׁטֹף אוֹתוֹ מִבַּחוּץ[87]. וִימַלְּאֶנּוּ יַיִן**
14 **חַי[88], וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְבִרְכַּת הָאָרֶץ, נוֹתֵן לְתוֹכוֹ מְעַט**
15 **מַיִם[89], כְּדֵי שֶׁיְּהֵא עָרֵב לִשְׁתִיָּה[90]. וְאֵין מְשִׁיחִין עַל**
16 **כּוֹס שֶׁל בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹתְקִים עַד**
17 **שֶׁתִּכְלֶה בִּרְכַּת הַמָּזוֹן וּבִרְכַּת הַיַּיִן, וְיִשְׁתּוּ[91].**

86) כמבואר בפסחים דף קיז עמוד ב, ודעת התוספות (שם, דף קה עמוד ב) שכשמברכים בזימון שלושה - טעונה כוס, וכן דעת ה"בית יוסף" אורח חיים סימן קפב על פי ה"זוהר" למגילת רות. 87) (ברכות דף נא עמוד א) ודווקא כשאין הכוס נקייה שיש בה "שיורי כוסות", אבל אם היא נקייה אינו צריך (הגהות מיימוניות). 88) בלתי מזוג במים.

89) (ברכות שם, וכגירסת הרי"ף שם). 90) להראות בזה שבח ארץ ישראל שיין שלה חזק וצריך למזגו במים (רבינו יונה). 91) מכוס של ברכה.

יום חמישי כ"ז תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) פירות האילן ברכתם תחילה וסוף; מי שנסתפק לו אם בירך או לא בירך מה דינו; דין קדימה בברכת שבעת המינים; ברכת "מעין שלוש" שעל הפירות ונוסחתה.

18 **א. כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה "בּוֹרֵא**
19 **פְּרִי הָעֵץ[2]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת[3]", חוּץ**
20 **מֵחֲמֵשֶׁת הַמִּינִין הַכְּתוּבִין בַּתּוֹרָה[4], וְהֵם: עֲנָבִים**
21 **וְרִמּוֹנִים וּתְאֵנִים וְזֵיתִים וּתְמָרִים, שֶׁהוּא מְבָרֵךְ**
22 **עֲלֵיהֶן בַּסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ[5]. וְעַל פֵּרוֹת**
23 **הָאָרֶץ וְהַיְרָקוֹת, מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה "בּוֹרֵא פְּרִי**
24 **הָאֲדָמָה[6]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת[7]". דְּבָרִים**
25 **שֶׁאֵין גִּדּוּלָן מִן הָאָרֶץ, כְּגוֹן בָּשָׂר וּגְבִינָה וְדָגִים**
26 **וּבֵיצִים וּמַיִם וְחָלָב וּדְבַשׁ[8] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן - בַּתְּחִלָּה**
27 **מְבָרֵךְ "שֶׁהַכֹּל[9]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת".**
28 **וְהַשּׁוֹתֶה מַיִם שֶׁלֹּא לְרַוּוֹת צָמָאוֹ[10], אֵינוֹ טָעוּן בְּרָכָה,**
29 **לֹא לְפָנָיו וְלֹא לְאַחֲרָיו.**

2) ברכות לה, ע"א. 3) שם, מד, ע"א. ונוסחו המלא, מובא בפירוש המשנה לרבינו (שם, פ"ו, מ"ח) ברוך אתה ה'... "בורא נפשות רבות וחסרונן (כמו לחם ומים שאי־אפשר להתקיים בלעדם) על כל מה שברא (שאפילו אם לא בראם אפשר להתקיים בלעדם כמו תפוחים וכיוצא בהם שהם לתענוג בעלמא. ('תוספות' ברכות לז.) ברוך אל חי העולמים. 4) דברים ח, ח. 5) תמצית של שלש ברכות שבברכת המזון (ברכות מד.) ונוסחה מובא לעיל פ"ג, ה"יג. ולקמן ה"יד. ופירות הללו הואיל והם חשובים ובהם נשתבחה ארץ ישראל - קובעים ברכה מיוחדת לעצמם. 6) ברכות לה, ע"א. 7) שם, מד, ע"ב. 8) דבש דבורים. 9) שם, מ, ע"ב. 10) ששותה לבלוע מאכל או עצם שנתחב בגרונו (שם, מה.) וכן אם שותה מים לרפואה. אבל בשאר משקין אפילו כששותם לרפואה, הואיל ונהנה מהם - מברך. כמבואר בסמוך ('מעשה רוקח').

30 **ב. הַסּוֹחֵט פֵּרוֹת וְהוֹצִיא מֵהֶן מַשְׁקִין - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן**
31 **בַּתְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[11]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת"; חוּץ**
32 **מִן הָעֲנָבִים וְהַזֵּיתִים, שֶׁעַל הַיַּיִן הוּא מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא**
33 **פְּרִי הַגָּפֶן[12]", וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ[13], וְעַל**
34 **הַשֶּׁמֶן, בַּתְּחִלָּה הוּא מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ[14]". בַּמֶּה**
35 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁהָיָה חוֹשֵׁשׁ בִּגְרוֹנוֹ[15], וְשָׁתָה מִן**
36 **הַשֶּׁמֶן עִם מֵי הַשִּׁלְקוֹת[16] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן, שֶׁהֲרֵי נֶהֱנֶה**
37 **בִּשְׁתִיָּתוֹ; אֲבָל אִם שָׁתָה הַשֶּׁמֶן לְבַדּוֹ[17], אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה**
38 **חוֹשֵׁשׁ בִּגְרוֹנוֹ[18] - מְבָרֵךְ עָלָיו "שֶׁהַכֹּל", שֶׁהֲרֵי לֹא**
39 **נֶהֱנֶה בְּטַעַם הַשֶּׁמֶן[19].**

11) ברכות לח, ע"א: "דבש תמרים מברך עליו שהכל -

ג. פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָכֵל חַיִּים - אִם בִּשְׁלָן אוֹ שְׁלָקָן[20], מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[21]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת". וִירָקוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָכֵל שְׁלוּקִין, כְּגוֹן כְּרוּב וָלֶפֶת[22] - אִם אֲכָלָן חַיִּין, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[23]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת". וְאִם בִּשְׁלָן אוֹ שְׁלָקָן - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה[24]" וּלְבַסּוֹף "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת רַבּוֹת". דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָכֵל חַיִּין וּמְבֻשָּׁלִין - אֲכָלָן, בֵּין חַיִּין בֵּין מְבֻשָּׁלִין - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּתְּחִלָּה בְּרָכָה הָרְאוּיָה לָהֶן: אִם הָיוּ פֵּרוֹת עֵץ, מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ", וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת הָאֲדָמָה אוֹ יְרָקוֹת, מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה[25]".

20) בישלם הרבה עד שנימוחו. שלוק - יותר ממבושל, כמבואר בחולין קיא. וכן ב'תוספות' פסחים לט: אולם בירושלמי תרומות פ"י, ה"ו אמרו, ששלוק הוא פחות מבישול. 21) שהורידם מחשיבותם הקודמת, הואיל ואין דרכם להאכל מבושלים (ברכות לח:). 22) מין ירק גנים (ריב"ע). 23) שאין זה דרך אכילתם. 24) שזהו דרך אכילתם, והוא עיקר פריים (שם, ברש"י). 25) שם: "שלקות מברך עליהם פרי האדמה" ואין שינוים (ע"י הבישול) מורידם מברכתם הראויה להם.

ד. יְרָקוֹת שֶׁדַּרְכָּן לְהִשָּׁלֵק - שְׁלָקָן, מְבָרֵךְ עַל מֵי־שֶׁלֶק שֶׁלָּהֶן "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה[26]"; וְהוּא שֶׁשְּׁלָקָן לִשְׁתּוֹת מֵימֵיהֶן, שֶׁמֵּימֵי הַשְּׁלָקוֹת כַּשְּׁלָקוֹת[27] בִּמְקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִשְׁתּוֹתָן. דְּבַשׁ תְּמָרִים - מְבָרְכִין עָלָיו תְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[28]"; אֲבָל תְּמָרִים שֶׁמְּעָכָן בַּיָּד וְהוֹצִיא גַּרְעִינִין שֶׁלָּהֶן וַעֲשָׂאָן כְּמוֹ עִסָּה - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן תְּחִלָּה "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ[29]" וּלְבַסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ.

26) ברכות לט, ע"א. ודוקא שלא בישלם עם בשר, אבל אם בישלם עם הבשר - טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר ומברך עליו שהכל (הרא"ש שם). 27) ואין זה דומה למשקין הנסחטים מפירות שמברך עליהם שהכל, לעיל ה"ב, שהמשקה אין לו טעם הפרי, ומרק השלקות יש לו טעם הירק (הרא"ש שם). 28) ברכות לח, ע"א. 29) שם.

ה. הַקָּנִים הַמְּתוּקִים, שֶׁסּוֹחֲטִין אוֹתָן וּמְבַשְּׁלִין מֵימֵיהֶן עַד שֶׁיִּקְּפָא וְיִדְּמֶה לְמֶלַח[30] - כָּל הַגְּאוֹנִים אוֹמְרִים, שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", וּמִקְצָתָם אָמְרוּ - "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ[31]"; וְכֵן אָמְרוּ[32], שֶׁהַמּוֹצֵץ אוֹתָם קָנִים, מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה". וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵין זֶה פְּרִי, וְאֵין מְבָרְכִין עָלָיו אֶלָּא "שֶׁהַכֹּל", שֶׁלֹּא יִהְיֶה דְּבַשׁ אֵלּוּ הַקָּנִים[33], שֶׁנִּשְׁתַּנָּה עַל־יְדֵי[34] אוּר, גָּדוֹל מִדְּבַשׁ תְּמָרִים, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה עַל־יְדֵי הָאוּר, וּמְבָרְכִין עָלָיו "שֶׁהַכֹּל".

30) הכוונה לשופר שלנו. 31) דעת 'בעל הלכות גדולות' הובאה ברא"ש שם. וזהו "יערת הדבש" הנזכר בשמואל־א יד, כז וכפירוש רש"י שם, שבערבית קוראים לדבש זה סוקריא. 32) הגאונים שסוברים שהקנים פרי אדמה הם. 33) כלומר: אפילו אם נניח שהוא פרי העץ, והמוצצם מברך "בורא פרי העץ", עכ"פ הסוכר היוצא ממנו ברכתו שהכל. 34) ע"י הבישול באש. וב'טור' או"ח סי' ר"ב משיג על דברי רבינו, שאין לדמות דין הסוכר לדין דבש הזב מתמרים, שהתמרים הן בעצמן פרי ועיקר נטיעתן על מנת לאכלן כמו שהן, ולפיכך כשנשתנו נשתנית ברכתן כדין כל המשקין הנסחטים מן הפירות, אבל הקנים האלו אינם ראויים לאכילה כמו שהם, ועיקר נטיעתם על דעת דבשם הוא וזהו פריים, לפיכך מברכים עליו "בורא פרי העץ". והכסף־משנה משיב, שאילו היו הקנים בארצו של ה'טור' לא היה טוען כך, שבמקום שנמצאים מוכרים מהם לאלפים ולרבבות למצצם כמו שהם, ולכן דין מימיהם כשאר מי פירות שברכתם "שהכל".

ו. הַקּוֹר, וְהוּא רֹאשׁ הַדֶּקֶל[35], שֶׁהוּא כְּמוֹ עֵץ לָבָן[36] - מְבָרֵךְ עָלָיו בַּתְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[37]". קַפְרֵס שֶׁל צָלָף[38], מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ פֶּרִי[39]. וְהָאֲבִיּוֹנוֹת[40] שֶׁל צָלָף, הֵן הַפְּרִי, שֶׁהֵן כְּצוּרוֹת תְּמָרִים דַּקִּים קְטַנִּים - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ[41]".

35) עץ התומר. 36) והוא רך ומתוק לחיך. 37) ברכות לו, ע"א. שסופו להקשות כעץ, ומתחילה לא נטעו את הדקל על דעת אכילת הקור. 38) אילן קטן־קומה (קפרסטראון), ובערבית - אל־קפא"ר. ונזכר במשנה (מעשרות פרק ד, מ"ו). והקפרס - הם העלים שלו ואינם יוצאים מן העץ עצמו אלא מן האדמה (הערוך). 39) אלא שומר הפרי. 40) גרגירים קטנים והם עיקר פריו. 41) ברכות לו, ע"א.

ז. הַפִּלְפְּלִין וְהַזַּנְגְּבִיל[42] - בִּזְמַן שֶׁהֵן רְטֻבִּין[43], מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה[44]", אֲבָל יְבֵשִׁין, אֵין טְעוּנִין בְּרָכָה, לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן תַּבְלִין[45] וְאֵינוֹ אֹכֶל. וְכֵן אֲכָלִין שֶׁאֵין רְאוּיִין לַאֲכִילָה וּמַשְׁקִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִּיָּה, אֵינָן טְעוּנִין בְּרָכָה, לֹא לִפְנֵיהֶן וְלֹא לְאַחֲרֵיהֶן.

42) מין קנמון, ששרשו היבש ניתן כבשמים לתוך מאכלים שונים. 43) וראויים לאכילה. 44) ואע"פ שהפלפלין גדלים על העץ, מכיון שאין דרך בני אדם לנטעו על דעת

לאכלם כמו שהם אלא ע"י תערובת בתבשיל, ראוי לשנות ברכתם במקצת (כסף־משנה). 45) עשויים לתבל בהם את התבשיל, ואינם נאכלים בפני עצמם (ברכות לו:).

ח. הַפַּת שֶׁעִפְּשָׁה[46], וְהַיַּיִן שֶׁהִקְרִים[47], וְתַבְשִׁיל שֶׁעָבְרָה צוּרָתוֹ[48], וְהַנּוֹבְלוֹת, שֶׁהֵן פַּגִּין[49], וְהַשֵּׁכָר[50], וְהַחֹמֶץ, וְהַגּוֹבַאי[51], וְהַמֶּלַח, וְהַכְּמֵהִין[52], וְהַפִּטְרִיּוֹת - עַל כֻּלָּן מְבָרֵךְ תְּחִלָּה "שֶׁהַכֹּל[53]". וְכָל הַמְּבָרְכִין לְפָנָיו "שֶׁהַכֹּל", לְאַחֲרוֹנָה מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא נְפָשׁוֹת[54]". וְכָל הַטָּעוּן בְּרָכָה לְאַחֲרָיו, טָעוּן בְּרָכָה לְפָנָיו[55].

46) שהעלתה טחב ורקבון, מלשון: עבשו פרדות (יואל א, יז), שהבי"ת נחלפת בפ"א (הערוך). 47) שהעלה קרום על פניו מחמת חימוצו, ובכת"י התימנים כתוב: והקריס, ופירושו: החמיץ, שכן ברומית נקרא חומץ - אקריס, וכן הוא בנוסח הש"ס כת"י פריז (ברכות מ:) שהקריס (הערוך, ערך קרס). 48) שנתקלקל. 49) פירות שהשירתם הרוח קודם שנתבשלו. 50) שעושים מתמרים או משעורים (ב"ב צו:). 51) מין חגבים טהורים. 52) מין ממיני הפטריות הגדל באדמה רטובה, אלא שהפטריות גדלות על האדמה, והכמהין גדלים בתוך האדמה ואחר חפירתה נראים (הערוך). 53) ברכות מ, ע"ב. וכמהין ופטריות אף־על־פי שגדלים מן האדמה, מברכים עליהם "שהכל", הואיל ועיקר יניקתם מן האויר הוא (שם). 54) שם, מד, ע"ב. 55) שם. ויש שטעון ברכה לפניו ולא לאחריו, כגון ריח של בושם.

ט. שְׁמָרִים[56], שֶׁנָּתַן עֲלֵיהֶם שְׁלִשָׁה[57] וְהוֹצִיא מֵהֶן אַרְבָּעָה[58] - מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן", שֶׁזֶּה יַיִן מָזוּג הוּא[59]. הוֹצִיא פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם טַעַם יַיִן, מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן "שֶׁהַכֹּל" תְּחִלָּה[60].

56) שמרי יין. 57) שלש מדות מים. 58) שנמזג יין השמרים עם המים. 59) שלשה חלקים מים ואחד יין. 60) בבא־בתרא צו, ע"ב.

י. בְּרַךְ עַל פֵּרוֹת הָאִילָן "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה" - יָצָא[61]; וְעַל פֵּרוֹת הָאֲדָמָה "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ" - לֹא יָצָא[62]. וְעַל כֻּלָּם אִם בֵּרַךְ "שֶׁהַכֹּל[63]" - יָצָא, וַאֲפִלּוּ עַל הַפַּת וְעַל הַיַּיִן[64].

61) שגם האילן יונק מן האדמה, ובכלל פירות האדמה הוא (ברכות פ"ו, מ"ב. וכפירוש 'רבינו יונה' שם). 62) שאין פירות האדמה בכלל פירות האילן (שם). וחז"ל נתנו סימן לידע בו איזהו פרי עץ ואיזהו פרי אדמה: כל פרי שאתה קוטפו, והענף של העץ נשאר ומוציא פרי לשנה הבאה - זהו פרי העץ. וכל שאתה נוטל את הפרי, ואין הענף נשאר לחזור ולהוציא פירות לשנה הבאה - פרי האדמה הוא (ברכות מ:). 63) שם, פ"ו, מ"ב. ולפיכך כל דבר שמסופק בו מה לברך עליו, יברך "שהכל" ויצא ידי חובתו ('הגהות מיימוניות'). 64) ברכות מ, ע"ב.

יא. לָקַח כּוֹס שֶׁל שֵׁכָר בְּיָדוֹ, וְהִתְחִיל הַבְּרָכָה[65] עַל־מְנָת לוֹמַר "שֶׁהַכֹּל", וְטָעָה וְאָמַר "בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן" - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[66]. וְכֵן אִם הָיוּ לְפָנָיו פֵּרוֹת הָאָרֶץ, וְהִתְחִיל הַבְּרָכָה עַל־מְנָת לוֹמַר "בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה", וְטָעָה וְאָמַר "בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ" - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ. וְכֵן אִם הָיָה לְפָנָיו תַּבְשִׁיל שֶׁל דָּגָן, וּפָתַח עַל־מְנָת לוֹמַר "בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת", וְטָעָה וְאָמַר "הַמּוֹצִיא" - יָצָא; מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהִזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם וְהַמַּלְכוּת, שֶׁהֵן עִקַּר הַבְּרָכָה, לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לַבְּרָכָה הָרְאוּיָה לְאוֹתוֹ הַמִּין, וְהוּאִיל וְלֹא הָיָה בְּעִקַּר הַבְּרָכָה טָעוּת, אַף־עַל־פִּי שֶׁטָּעָה בְּסוֹפָהּ, יָצָא וְאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ[67].

65) בשם ומלכות. 66) שיברך שנית כהלכה. 67) שם יא, ע"א. וגירסא אחרת היתה לרבינו באותה סוגיא, והיא: נקט כסא דשיכרא בידו, פתח ובירך אדעתא דשיכרא, וסיים בדחמרא (יין) וכו' (כסף־משנה הל' קריאת שמע פ"א, ה"ח).

יב. כָּל הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ[68], אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ בָּהֶם אִם בֵּרַךְ אוֹ לֹא בֵּרַךְ - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, לֹא בַתְּחִלָּה וְלֹא בַסּוֹף, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[69]. שָׁכַח וְהִכְנִיס אֲכָלִין לְתוֹךְ פִּיו בְּלֹא בְרָכָה - אִם הָיוּ מַשְׁקִין[70], בּוֹלְעָן[71], וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בַּסּוֹף[72]. וְאִם הָיוּ פֵּרוֹת, שֶׁאִם זְרָקָן[73] יִמָּאֲסוּ, כְּגוֹן תּוּתִים וַעֲנָבִים - מְסַלְקָן לְצַד אֶחָד[74] וּמְבָרֵךְ, וְאַחַר־כָּךְ בּוֹלְעָן. וְאִם אֵינָן נִמְאָסִין, כְּגוֹן פּוֹלִים וַאֲפוּנִים - פּוֹלְטָן מִפִּיו, עַד שֶׁיְּבָרֵךְ וּפִיו פָּנוּי[75], וְאַחַר־כָּךְ אוֹכֵל.

68) המנויות בפרק זה שהן מדברי סופרים, פרט לברכת המזון שהיא מן התורה, שחוזר עליה מספק כמבואר לעיל פ"ב, הלכה יד. 69) וספק דבריהם - להקל (שבת לד. וראה ברכות כא.). 70) שאם יפלטם מפיו יופסדו, וכן א"א לסלקם לאחד מלוגמיו. 71) בלא ברכה. 72) ברכה אחרונה. 73) מפיו. 74) שבפיו. 75) משום שנאמר (תהלים עא, ח): ימלא פי תהלתך, כל הפה צריך להיות פנוי בשעת ברכה (ברכות נא.) וכפירוש 'רבינו חננאל' שם.

יג. הָיוּ לְפָנָיו מִינִין הַרְבֵּה - אִם הָיוּ בִּרְכוֹתֵיהֶן שָׁווֹת[76], מְבָרֵךְ עַל אַחַת מֵהֶן וּפוֹטֵר אֶת הַשְּׁאָר; וְאִם אֵין בִּרְכוֹתֵיהֶם שָׁווֹת - מְבָרֵךְ עַל כָּל אַחַת מֵהֶן בְּרָכָה הָרְאוּיָה לוֹ, וְאֵי־זֶה מֵהֶם שֶׁיִּרְצֶה לְהַקְדִּים[77] מַקְדִּים[78]. וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה בָּזֶה יוֹתֵר מִזֶּה - אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם אֶחָד מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים, עָלָיו הוּא מְבָרֵךְ תְּחִלָּה. וְכָל הַקּוֹדֵם בַּפָּסוּק - קוֹדֵם בַּבְּרָכָה. וְהַשִּׁבְעָה, הֵן הָאֲמוּרִים בְּפָסוּק זֶה: אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ. וּדְבָשׁ זֶה הוּא דְּבַשׁ תְּמָרִים[79]. וְהַתְּמָרִים[80] קוֹדְמִין לָעֲנָבִים, שֶׁהַתְּמָרִים שֵׁנִי לְ"אֶרֶץ[81]", וְהָעֲנָבִים שְׁלִישִׁי לְ"אֶרֶץ[82]".

76) כגון תפוח וזית. 77) שחביב עליו יותר. 78) ואפילו כשהמין השני הוא משבעת המינים המיוחדים בתורה.

79) שלא לטעות בדבש דבורים. 80) אע"פ שנכתבו באחרונה. 81) שניה הנזכרת בסוף הפסוק. 82) הנזכרת בראש הפסוק.

יד. בְּרָכָה אַחַת שֶׁהִיא מֵעֵין שָׁלֹשׁ, שֶׁל חֲמִשֶּׁת הַמִּינִין שֶׁל פֵּרוֹת, וְשֶׁל יַיִן, הִיא שֶׁל מִינֵי הַדָּגָן[83]; אֶלָּא שֶׁעַל הַפֵּרוֹת הוּא אוֹמֵר: עַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה[84] וְכוּ', וְעַל הַיַּיִן הוּא אוֹמֵר: עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן, וְחוֹתֵם בִּשְׁתֵּיהֶן: עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּרוֹת[85]. וְאִם הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - חוֹתֵם: עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ[86]. וְיֵשׁ מִי שֶׁמּוֹסִיף בַּבְּרָכָה שֶׁמֵּעֵין שָׁלֹשׁ, קֹדֶם חֲתִימָה: "כִּי אֵל טוֹב וּמֵטִיב אָתָּה", שֶׁהוּא מֵעֵין בְּרָכָה רְבִיעִית[87]. וְיֵשׁ מִי שֶׁאָמַר, שֶׁלֹּא תִקְּנוּ בְּרָכָה רְבִיעִית אֶלָּא בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן בִּלְבָד.

83) המפורשת לעיל פרק ג, הלכה יג. 84) ברכות מד, ע"א. 85) והראב"ד סובר שחותם על היין: "על הארץ ועל פרי הגפן". וכן אנו נוהגים. 86) של ארץ ישראל, להדגיש שבח הארץ. 87) שבברכת המזון ('רבינו אלפס' למסכת ברכות פ"ו).

טו. שָׁתָה יַיִן, וְאָכַל תְּמָרִים, וְאָכַל תַּבְשִׁיל שֶׁל חֲמִשֶּׁת מִינֵי דָגָן - מְבָרֵךְ בָּאַחֲרוֹנָה: בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה, וְעַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן, וְעַל הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ, וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה וְכוּ', וְחוֹתֵם: בָּרוּךְ אַתָּה ה', עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל הַפֵּרוֹת[88].

88) הארץ המוציאה את המחיה והפירות. ואינו חותם חתימה מיוחדת ליין, שבכלל הפירות הוא. וכן דעת 'רבינו חננאל' הובאה ב'תוספות' (ברכות מד.).

טז. אֲבָל אִם אָכַל בָּשָׂר וְשָׁתָה יַיִן - מְבָרֵךְ בַּסּוֹף עַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ[89] וְעַל זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ[90]. אָכַל תְּאֵנִים אוֹ עֲנָבִים, וְתַפּוּחִים וְאַגָּסִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מְבָרֵךְ בַּסּוֹף בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שָׁלֹשׁ, וְהִיא כוֹלֶלֶת הַכֹּל, מִפְּנֵי שֶׁכֻּלָּן פֵּרוֹת הָעֵץ, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[91].

89) מעין שלש. 90) בורא נפשות. 91) כגון ששתה יין ואכל עמו תפוחים, שברכה אחרונה שעל היין פוטרת את הפירות, הואיל וחותם בה: "על הארץ ועל הפירות" (דעת הרשב"א בדברי רבינו, הובאה ב'בית יוסף' סי' רח).

יום שישי כ"ח תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) שמברכים על ריח טוב; שלושה מיני ריח טוב מברכים עליהם.

א. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְאָדָם לֵהָנוֹת בְּמַאֲכָל אוֹ בְּמַשְׁקֶה קֹדֶם בְּרָכָה, כָּךְ אָסוּר לוֹ לֵהָנוֹת[2] בְּרֵיחַ טוֹב קֹדֶם בְּרָכָה[3]. וְכֵיצַד מְבָרֵךְ עַל רֵיחַ טוֹב? אִם הָיָה זֶה שֶׁיֵּשׁ לְהָרִיחַ עֵץ אוֹ מִין עֵץ, מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים"; וְאִם הָיָה עֵשֶׂב אוֹ מִין עֵשֶׂב, מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים"; וְאִם לֹא הָיָה מִן הָעֵץ וְלֹא מִן הָאֲדָמָה, כְּגוֹן הַמּוֹר[5], שֶׁהוּא מִן הַחַיָּה - מְבָרֵךְ "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים[6]". וְאִם הָיָה פְּרִי הָרָאוּי לַאֲכִילָה, כְּגוֹן אֶתְרוֹג אוֹ תַפּוּחַ - מְבָרֵךְ[7] "שֶׁנָּתַן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת". וְעַל הַכֹּל אִם אָמַר "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים", יָצָא[8].

2) ובכת"י התימנים: "להריח". 3) ברכות מג, ע"ב. שנאמר (תהלים קנ, ו): כל הנשמה תהלל יה - איזה דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר: זה הריח. 4) ברכות, שם. 5) "הוא הדם הצרור בחיה שבהודו, הידוע לכל שמתבשמין בו בני אדם בכל מקום" (לשון רבינו הל' כלי המקדש פ"א, ה"ב). ויש מפרשים: חיה ידועה היא שיש לה חטוטרת בצוארה ומתקבץ שם תחילה כמין דם, ואחר כך מתייבש ונעשה ממנו המור (בראב"ש לברכות פ"ו, וכן ב'טור' או"ח סי' רטז), ונקרא בלשון אשכנז: פיז"ם, ובלשון התלמוד (ברכות מג.): מושק. 6) שם. 7) כשבא להריח בהם. אבל בא לאכול מהם, אינו מברך עליהם אלא ברכת האכילה בלבד (שם, וב'תוספות'). 8) שברכה זו כוללת היא בבשמים, כברכת "שהכל" במיני מזון (לעיל פ"ח, ה"י) וכן מצינו (ברכת נג.) שהנכנס לחנות של בושם שיש בה מינים הרבה, מברך: "בורא מיני בשמים", כמבואר בסמוך ה"ה (הגר"א או"ח סי' רטז).

ב. אֵין מְבָרְכִין עַל הַמֻּגְמָר[9] עַד שֶׁתַּעֲלֶה תִּמְרָתוֹ[10]. וְכֵיצַד מְבָרְכִין עָלָיו? אִם הָיָה זֶה הַנִּשְׂרָף, שֶׁנָּתַן רֵיחַ, מֵעֵץ - מְבָרְכִין "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים[11]"; וְאִם הָיָה עֵשֶׂב - "עִשְׂבֵי בְשָׂמִים"; וְאִם הָיָה מִמִּין חַיָּה וְכַיּוֹצֵא בָהּ - מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים".

9) מפורש לעיל (פ"ז, ה"יג). 10) קיטור העשן המתמר ועולה, שאז הוא מתחיל לתת ריחו ואע"פ שעדיין לא הגיע אליו, אבל לפני שעלתה תמרתו אין מברכין, מפני שכל הברכות צריכות להיות סמוכות לעשייתן (ברכות מג.; 'מגן אברהם' או"ח סי' רטז). 11) ברכות, שם. וכגירסת 'בעל הלכות גדולות' הובאה ב'תוספות' שם.

ג. שֶׁמֶן שֶׁל אֲפַרְסְמוֹן[12] וְכַיּוֹצֵא בוֹ, מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא שֶׁמֶן עָרֵב[13]". אֲבָל שֶׁמֶן זַיִת שֶׁכְּבָשׁוֹ אוֹ שֶׁטְּחָנוֹ עַד שֶׁחָזַר רֵיחוֹ נוֹדֵף - מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים[14]". שֶׁמֶן שֶׁבִּשְׂמוֹ[15] כְּעֵין שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[16] - מְבָרֵךְ עָלָיו[17] "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים[18]". הֵבִיאוּ לְפָנָיו שֶׁמֶן[19] וַהֲדַס - מְבָרֵךְ עַל הַהֲדַס וּפוֹטֵר אֶת הַשֶּׁמֶן, מִפְּנֵי שֶׁבְּרָכָה אַחַת לִשְׁתֵּיהֶן, וְהוּא "עֲצֵי בְשָׂמִים[20]".

12) הוא הצרי הנוטף מעצי הקטף ("הערוך"). והוא עץ בלז"ם בלע"ז. 13) ברכות, שם. מפני שהוא גדל בארץ ישראל והוא חשוב, קבעו לו ברכה לעצמו, וזהו "עצי שמן" האמור במלכים־א. ו, כג (רבינו יונה). ויש מפרשים: שזהו ה"פנג" האמור ביחזקאל (כז, יז): "יהודה וארץ ישראל...

בחטי מנית ופנג" (רש"י שם). 14) ברכות, שם. 15) שעירב בו מיני בשמים שונים מעץ ומעשב. 16) שמשחו בו את הכהנים וכלי המקדש, וגם הוא היה מעורב מבשמים שונים מעשה רוקח (שמות ל, כג־כה). 17) ואפילו סיננו ולא נשאר בו מעיקרי הבשמים כלום - מברך עליו, כמו שיתבאר בסמוך ה"ח. 18) ברכות, שם. וגורס רבינו שם: "בורא מיני בשמים", בעוד שהגירסא שלפנינו היא: "בורא עצי בשמים" (כסף־משנה). 19) להריח בו, כגון שמן זית שטחנו עד שחזר ריחו נודף. 20) ברכות מג, ע"ב וכגירסת הרי"ף שם). ומקדים את ההדס לברכה, מפני שהוא עומד להריח בו, בעוד שהשמן מיוחד בעיקר לסיכה, להעביר הזוהמה, ואין מברכים על הסיכה כמבואר בסמוך ה"ח. וכן היו מביאים את ההדס במוצאי שבת לבשמים להבדלה ('טור' או"ח סי' רצז) ובערבי שבתות להריח בשבת (שבת לג:) וברכתו תדירה יותר, ותדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם ('אור שמח').

1 **ד. הָיוּ לְפָנָיו בֹּשֶׂם שֶׁהוּא עֵץ וּבֹשֶׂם שֶׁהוּא עֵשֶׂב -**
2 **אֵין בְּרָכָה אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת חֲבֵרוֹ, אֶלָּא מְבָרֵךְ**
3 **עַל זֶה לְעַצְמוֹ וְעַל זֶה לְעַצְמוֹ. הֵבִיאוּ לְפָנָיו יַיִן**
4 **וְשֶׁמֶן[21] - אוֹחֵז יַיִן בִּימִינוֹ[22] וְשֶׁמֶן בִּשְׂמֹאלוֹ, וּמְבָרֵךְ**
5 **עַל הַיַּיִן וְשׁוֹתֵהוּ, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ עַל הַשֶּׁמֶן[23] וּמֵרִיחַ**
6 **בּוֹ, וְטָחוֹ בְּרֹאשׁ הַשַּׂמָּשׁ[24]. וְאִם הָיָה הַשַּׂמָּשׁ תַּלְמִיד**
7 **חָכָם[25], טָחוֹ בַּכֹּתֶל[26].**

21) להריח. 22) שהוא חשוב יותר, וכן הוא גורם ברכה לעצמו, שבכמה מקומות הוא בא ומברכים עליו אף־על־פי שאין צריכים לשתייתו, כגון ב"קידוש" וב"ברכת אירוסין" (ברכות מב. וברש"י שם). 23) ואוחזו בימינו, "שכל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאחזו בימינו בשעת ברכה" ('טור' או"ח סי' רו). 24) כדי שלא יצא בידים מבושמות לשוק. 25) בכתב־יד התימנים, וכן ברוב הדפוסים העתיקים, הנוסח: "תלמיד חכמים", וכן בכל מקום שנזכר שם זה. 26) שגנאי הוא לתלמיד חכם לצאת לשוק כשהוא מבושם (ברכות מג:). דין זה ביארו כבר רבינו לעיל פ"ז, הלכה יד, אלא ששם ידובר ביין הבא לברכת המזון, שהוא יין מצוה, וכאן מדובר ביין רשות שאף הוא קודם לשמן לענין ברכה.

8 **ה. דָּבָר שֶׁהוּא סָפֵק אִם מִן הָעֵץ אִם מִן הָאֲדָמָה -**
9 **מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים[27]". בֹּשֶׂם שֶׁעֵרְבוֹ**
10 **הָרוֹכֵל[28] מִמִּינִין הַרְבֵּה - מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא מִינֵי**
11 **בְשָׂמִים". נִכְנַס לְחֲנוּתוֹ שֶׁל בּוֹשֵׂם, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִינִין**
12 **הַרְבֵּה - מְבָרֵךְ עָלָיו "בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים[29]". אִם יָשַׁב**
13 **שָׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֵינוֹ מְבָרֵךְ אֶלָּא אֶחָת. נִכְנַס**
14 **וְיָצָא, נִכְנַס וְיָצָא - מְבָרֵךְ עַל כָּל פַּעַם וָפָעַם[30].**

27) וכן דעת הרב משה מקוצי ('תוספות' לברכות מג.). 28) מוכר בשמים ותמרוקי נשים, מלשון: אבקת רוכל (שיר השירים ג, ו). 29) שנכנס ונתכוין להריח, אבל אם לא נתכוין, אלא שהריח בא לו ממילא - אינו מברך (ט"ז לאו"ח סי' ריז ס"ק א). 30) ברכות נג, ע"א. כשלא היה בדעתו לחזור מיד, אבל אם דעתו לחזור מיד אינו מברך שנית, מפני שלא הסיח דעתו.

15 **ו. הַשּׁוֹשַׁנָּה וְחִלְפֵּי הַמַּיִם[31] - מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן "בּוֹרֵא**
16 **עֲצֵי בְשָׂמִים". נַרְגִּיס[32] שֶׁל גִּנָּה - "בּוֹרֵא עֲצֵי**
17 **בְשָׂמִים", וְשֶׁל שָׂדֶה - "בּוֹרֵא עִשְׂבֵי בְשָׂמִים[33]".**
18 **הַוֶּרֶד, וּמֵי הַוֶּרֶד[34], וְהַלְּבוֹנָה[35], וְהַמַּסְטִיכִי[36] וְכַיּוֹצֵא**
19 **בָהֶן - "בּוֹרֵא עֲצֵי[37] בְשָׂמִים".**

31) צמחים הגדלים ע"י הנהר. ובכת"י התימנים, הנוסח: "וחלפי הים", כלשון התלמוד (ברכות מג:). ולדעת רש"י שם, הם "שבולת נרד" ועשויים כגבעולי פשתן (ספיקא נרדי בלע"ז). ויש אומרים שזה רוזמרי"ן ('הערוך'). 32) חבצלת השרון. "אני חבצלת השרון" (שיר השירים ב, א) מתרגם יונתן: אני מתילא לנרקיס. וכן בברכות שם, כתוב: נרקוס. והוא מין פרח לבן ויש לו ריח טוב ('הערוך'). 33) ברכות מג, ע"ב. מפני שאינו נעבד, אין עצו מתקיים, ומתייבש ונופל, אבל של גינה נעבד ומשקים אותו, עצו מתקיים, לפיכך מברך עליו בורא עצי בשמים (ב"י או"ח סי' רטז בשם הרשב"א). 34) היוצאים מפרחי הורד. 35) מין שרף עץ מוצק ריחני, ווייראך בלע"ז. 36) שרף של עץ שקוראים שף שעושים ממנו זפת, וריחו דומה לריח לבונה (רש"י לביצה לג:) ונקרא מאסטיק בלע"ז, ובתוספתא (שבת פרק יג) אין לועסין מוסטכי בשבת. "נכאת ולוט" פירשו במדרש רבה (סוף פרשה צא) לוט - זה מצטכא ('הערוך השלם'). 37) שכל אלה מיני עץ הם, וכל שתחילת ברייתו מוציא עץ (לא עלים) - אילן הוא.. ומברכים עליו "בורא עצי בשמים" ('הערוך' ערך חלף; רשב"א לברכות מג: בשם רב האי גאון).

20 **ז. שְׁלֹשָׁה מִינֵי רֵיחַ טוֹב אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן, וְאֵלּוּ**
21 **הֵן: רֵיחַ טוֹב שֶׁאָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ, וְרֵיחַ טוֹב שֶׁעָשׂוּי**
22 **לְהַעֲבִיר רֵיחַ רָע, וְרֵיחַ טוֹב, שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְהָרִיחַ**
23 **בְּעַצְמוֹ שֶׁל רֵיחַ זֶה[38].**

38) אלא בדבר המתבשם ממנו, כמבואר בסמוך.

24 **ח. כֵּיצַד? בְּשָׂמִים שֶׁל עַפּוּ"ם וּבְשָׂמִים שֶׁל עֶרְוָה[39]**
25 **מִן הָעֲרָיוֹת, אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן, לְפִי שֶׁאָסוּר לְהָרִיחַ**
26 **בָּהֶן[40]. בְּשָׂמִים שֶׁל מֵתִים, וּבְשָׂמִים שֶׁל בֵּית־הַכִּסֵּא[41],**
27 **וְשֶׁמֶן הֶעָשׂוּי לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא[42] - אֵין מְבָרְכִין**
28 **עֲלֵיהֶן, לְפִי שֶׁנַּעֲשׂוּ לְהַעֲבִיר רֵיחַ רָע. מֵגְמָר,**
29 **שֶׁמְּגַמְּרִין בּוֹ אֶת הַכֵּלִים וְאֶת הַבְּגָדִים - אֵין מְבָרְכִין**
30 **עֲלֵיהֶן, לְפִי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה לְהָרִיחַ בְּעַצְמוֹ שֶׁל מֵגְמָר[43].**
31 **וְכֵן הַמַּרִיחַ בִּבְגָדִים שֶׁהֵן מֵגְמָרִים, אֵינוֹ מְבָרֵךְ, לְפִי**
32 **שֶׁאֵין שָׁם עִקַּר בֹּשֶׂם, אֶלָּא רֵיחַ בְּלֹא עִקָּר[44].**

39) אשה האסורה לו, כגון קרובתו וכיוצא בה, מלשון הכתוב (ויקרא יח, ו). 40) כגון שאוחזת בידה קופה של בשמים ואסור להריח בהם, שמא יבואו לידי הרגל עבירה (כסף־משנה בשם ה'אבודרהם'). 41) שאדם אסטניס מוליך עמו לבית הכסא להעביר ממנו ריח רע (ברכות נג. וברש"י שם). 42) הבא בסוף הסעודה לסוך בו ידים

מזוהמות, ושמן זה מבושם בבשמים (שם). 43) שם: "המהלך בערבי שבתות בטבריה, ובמוצאי שבתות בציפורי, והריח ריח - אינו מברך, מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים". 44) ואע"פ שהוא נהנה, הואיל וריח אין בו צורך הגוף כל כך - כשאין לו עיקר - לא תיקנו לברך (כסף־משנה). ואין זה דומה ל"שמן שבשמו" שמברך עליו אפילו כשסיננו (לעיל ה"ג ובביאורנו), כי שם הכניסו את עיקרי הבושם לתוך השמן, וקלט הריח מעיקר הבושם, ואע"פ שסיננו חשוב כאילו העיקר נשאר בתוכו, שכן ב"שמן המשחה" הסירו גם כן הבשמים מהשמן ולא נשאר בו אלא ריחם (ראה כריתות ה.) אבל בכלים המוגמרים, מעולם לא נכנס בהם עיקר הבושם, אלא הריח מתמרות עשן הבושם הנשרף הוא לבדו בישמם (ב"ח ל'טור' או"ח סי' רטז).

1 **ט. בְּשָׂמִים שֶׁל מְסִבָּה[45] שֶׁל עַכּוּ"ם, אֵין מְבָרְכִין**
2 **עֲלֵיהֶם, שֶׁסְּתָם מְסִבַּת עַכּוּ"ם לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
3 **וּמַזָּלוֹת[46]. הָיָה מְהַלֵּךְ חוּץ לַכְּרַךְ וְהֵרִיחַ רֵיחַ טוֹב -**
4 **אִם רֹב הָעִיר עַכּוּ"ם, אֵינוֹ מְבָרֵךְ[47], וְאִם רֹב יִשְׂרָאֵל,**
5 **מְבָרֵךְ. נִתְעָרֵב רֵיחַ שֶׁמְּבָרְכִין עָלָיו בְּרֵיחַ שֶׁאֵין**
6 **מְבָרְכִין עָלָיו[48] - הוֹלְכִין אַחֲרֵי הָרֹב[49].**

45) סעודה (ברכות נב: וברש"י). 46) שם. והרי הם כבשמים של ע"ז שאסורים בהנאה, משום: ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים יג, יח) לשון רבינו בפירושו לברכות פ"ח, מ"ו. 47) שמא ממסיבתם הוא (ברכות נג.). 48) כגון בשמים של מתים או של בגדים מגומרים. 49) מקורו מהדין הקודם, שהולכים בריח אחרי רוב בני העיר, ואם נתערב ריח של בשמים המותרים בריח בשמים של ע"ז - אין הולכים בו אחר הרוב, שהרי ע"ז אינה בטלה אפילו באלף (ע"ז עד.) ואפילו להריח - אסור, כל־שכן לברך, וזה שהדגיש רבינו: **בריח שאין מברכין עליו**, כלומר: ריח **הפטור מברכה** כגון כלים מגומרים וכיוצא בהם, אבל ריח "שאסור להריח בו" אינו בטל ברוב ('מעשה רוקח'). עם גמר פרק זה נגמרו כל הברכות ממין "ברכת הנאה" (ראה לעיל פ"א, ה"ד). ויש להעיר שישנם עוד דברים שנהנים מהם ואין מברכים עליהם, כגון מאור ושמיעת קול ערב. והטעם, מפני שאין בהם ממש ('מטה משה') וכן אין מברכים על הרחיצה מפני שאינה נכנסת לגוף ('מגן אברהם' סי' רטז ס"ק א). ועדיין יש לעיין מה דינו של עישון טבק ששואבים העשן לתוך הפה וחוזרים ופולטים אותו, אם הוא דומה ל"טועם ופולט" שאינו צריך ברכה (או"ח סי' רי ס"ו), או דינו כריח טוב שמברכים עליו, כל־שכן עישון שגם הגוף נהנה ממנו, שהרבה אנשים שבעים ממנו כאילו אכלו ושתו, וצריך עיון ('מגן אברהם' סי' רי ס"ק ט). וב'מעשה רוקח' השיב, "שאין זה דומה לדין המריח ריח טוב, שהנאתו דרך האף שהוא חוש הריח, כחוש הפה - לאכול, אבל בעישון אין כאן הנאת הפה, שאין זו אכילה, ואין כאן הנאת האף שאינו שואף דרך האף, סוף דבר: כל הלכה הרופפת בידך, צא וראה מה מנהג העולם, ומעולם לא ראינו ולא שמענו מי שיברך על העישון".

יום ש"ק כ"ט תשרי ה'תשפ"א

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) ברכות אחרות, ודברים שאין בהן פתיחה ולא חתימה; כל ברכות הראייה; ארבעה הצריכים להודות; ברכת הרואה את הלבנה בחידושה והחמה בתקופתה; הנכנס לבית המדרש והיוצא ממנו מה מברך.

7 **א. בְּרָכוֹת אֲחֵרוֹת[2] וּדְבָרִים אֲחֵרִים הַרְבֵּה, שֶׁאֵין בָּהֶן**
8 **פְּתִיחָה[3] וְלֹא חֲתִימָה[4], תִּקְּנוּ חֲכָמִים דֶּרֶךְ שֶׁבַח**
9 **וְהוֹדָיָה לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ בִּרְכוֹת הַתְּפִלָּה[5],**
10 **שֶׁכְּבָר כְּתַבְנוּם[6]. וְאֵלּוּ הֵן: הַבּוֹנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְהַקּוֹנֶה**
11 **כֵּלִים חֲדָשִׁים - בֵּין יֵשׁ לוֹ[7] כַּיּוֹצֵא בָהֶן, בֵּין אֵין לוֹ**
12 **- מְבָרֵךְ[8]: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,**
13 **שֶׁהֶחֱיָנוּ[9] וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה.**

2) מלבד ברכות ההנאה. 3) שאינם פותחים בברוך. 4) שאינם חותמים בברוך (ראה לקמן פרק י"א, הלכה א) ולפיכך נקראים "דברים" ולא "ברכות". 5) שאף על פי שאינו נהנה באותה שעה, הוא מתפלל דרך שבח והודייה, אף הברכות והדברים האלה אף על פי שאינו נהנה בשעת ברכתם תיקנום חכמים דרך שבח והודייה (כסף משנה). 6) לעיל הלכות תפילה. 7) שבאו לו בירושה. 8) הואיל והם חדשים אצלו דרך קנייה, אבל אם קנה כיוצא בהם ועכשיו חזר וקנה אינו מברך (ברכות דף נט עמוד ב). וכתבו התוספות שם, שאינו מברך אלא על כלים חשובים ויקרי ערך, אבל הרא"ש שם כתב: "יראה לי שהכול לפי מה שהוא אדם, יש עני שמח בחלקו (ראה נדרים דף מט עמוד ב) יותר מעשיר בכלים חשובים". 9) מתחיל בלשון נוכח [ברוך אתה] ומסיים בלשון נסתר [שהחיינו] וכן נוסח רוב הברכות? לפי שכבר ידעת ששני יסודות עצומים הם באמונתנו, האחד, לדעת שהקדוש־ברוך־הוא הוא מצוי ראשון ומחוייב המציאות ואין ספק בזה כלל, השני שאין מציאותו מושגת לנו ורק "הוא בעצמו יודע אותה כמו שהיא" (הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה א, הלכות ט־י) וכדי לקבוע שני היסודות האלה בליבנו קבעו חכמינו נוסח הברכות לומר "ברוך אתה" כמדבר עם מי שהוא מפורסם אצלו עד שהוא מדבר עימו פנים בפנים, וכדי שלא נשתבש לחשוב שמהות מציאותו היא כמציאות שאר הנמצאים קבעו לומר מיד "אשר קדשנו במצוותיו וכו' להורות שמהות מציאותו נסתרת מאיתנו ואי אפשר לדבר בו רק דרך נסתר (הרשב"א הובא ב"עין יעקב" לברכות דף מ עמוד ב).

14 **ב. וְכֵן הָרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ[10] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, מְבָרֵךְ**
15 **"שֶׁהֶחֱיָנוּ". וְאִם רָאָהוּ לְאַחַר שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ,**
16 **מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְחַיֵּה הַמֵּתִים[11]. הָרוֹאֶה פְּרִי**
17 **הַמִּתְחַדֵּשׁ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה - בִּתְחִלַּת רְאִיָּתוֹ[12] מְבָרֵךְ**
18 **"שֶׁהֶחֱיָנוּ[13]".**

10) החביב עליו ושמח בראייתו (טור סימן רכה). 11) (ברכות דף נח עמוד ב) מפני שנשכח מהלב, כמו שהמת משתכח מן הלב לאחר שנים עשר חודש (רבינו יונה).

12) אף על פי שלא אכלו. 13) (עירובין דף מ עמוד ב) ואנו נוהגים שלא לברך אלא בשעת האכילה (שולחן ערוך אורח חיים סימן רכ"ה סעיף ג).

1 **ג. שָׁמַע שְׁמוּעָה טוֹבָה[14], מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה'**
2 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב[15]. שָׁמַע שְׁמוּעָה**
3 **רָעָה, מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת[16]. וְחַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל**
4 **הָרָעָה בְּטוּב נֶפֶשׁ, כְּדֵרֶךְ שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה**
5 **בְּשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ' וּבְכָל**
6 **מְאֹדֶךָ[17]; וּבְכְלַל אַהֲבָה הַיְתֵרָה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בָהּ,**
7 **שֶׁאֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁיֵּצֵר לוֹ יוֹדֶה וִישַׂבֵּחַ בְּשִׂמְחָה[18].**

14) שהיא טובה לו ולאחרים, כמבואר בסמוך הלכה ז. 15) הטוב - לי והמטיב - לאחרים. 16) הואיל ומצטער בה יש לו להצדיק את הדין על שם הכתוב: צדיק אתה ה' וישר משפטיך (תהילים פרק קיט, פסוק קל"ז). 17) "בכל מידה ומידה שהוא מודד לך" (ברכות פרק ט, משנה ה) בין מידה טובה בין מידת פורענות. 18) ורבינו בפירושו למשנה שם יאמר: "לפי שיש דברים רבים נראים בתחילתם טובים ויהיה אחריתם רעה רבה, ועל כן אין ראוי למשכיל להשתומם כשתבוא עליו צרה גדולה, מפני שאינו יודע סופה".

8 **ד. הִגִּיעָה אֵלָיו טוֹבָה אוֹ שֶׁשָּׁמַע שְׁמוּעָה טוֹבָה -**
9 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהַדְּבָרִים מְרֻאִין שֶׁטּוֹבָה זוֹ תִּגְרֹם לוֹ**
10 **רָעָה[19], מְבָרֵךְ "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב". וְכֵן אִם נָגְעָה אֵלָיו**
11 **רָעָה אוֹ שָׁמַע שְׁמוּעָה רָעָה - אַף־עַל־פִּי שֶׁהַדְּבָרִים**
12 **מַרְאִים שֶׁרָעָה זוֹ גּוֹרֶמֶת לוֹ טוֹבָה[20], מְבָרֵךְ "דַּיַּן**
13 **הָאֱמֶת"; שֶׁאֵין מְבָרְכִין עַל הֶעָתִיד לִהְיוֹת, אֶלָּא עַל**
14 **מַה שֶּׁאֵרַע עַתָּה.**

19) כגון שמצא מציאה [שאין בה סימנים] וראהו איש בשעת מציאה ואף על פי שאפשר שהאיש הרואה ילשין עליו לשלטון ויענהו ויבקש ממנו יותר ממה שמצא (ברכות דף ס עמוד א וכפירוש רבינו במשנה שם). 20) כגון שסחף גשם שוטף את שדהו אף על פי שעלול הגשם להועיל לשדהו שהוא מרווה את הארץ ומשקה (שם).

15 **ה. יָרְדוּ גְשָׁמִים רַבִּים - אִם יֵשׁ לוֹ שָׂדֶה, מְבָרֵךְ**
16 **"שֶׁהֶחֱיָנוּ"; וְאִם הָיְתָה שֶׁלּוֹ וְשֶׁל אֲחֵרִים[21] - מְבָרֵךְ**
17 **"הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב". וְאִם אֵין לוֹ שָׂדֶה, מְבָרֵךְ: "מוֹדִים**
18 **אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל טִפָּה וְטִפָּה שֶׁהוֹרַדְתָּ**
19 **לָנוּ. וְאִלּוּ פִינוּ מָלֵא וְכוּ'[22]", עַד "הֵן הֵם יוֹדוּ**
20 **וִישַׁבְּחוּ וִיבָרְכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה ה', אֵל**
21 **רֹב הַהוֹדָאוֹת וְהַתִּשְׁבָּחוֹת".**

21) שהם שותפים בה. 22) נוסח זה נמצא במלואו בתפילת "נשמת כל חי" של שחרית לשבת ולקמן ב"סדר תפילות השנה" לרבינו.

22 **ו. מֵאֵימָתַי מְבָרְכִין עַל הַגְּשָׁמִים? מִשֶּׁיִּרְבֶּה הַמַּיִם**
23 **עַל הָאָרֶץ, וְיַעֲלוּ אֲבַעְבּוּעוֹת מִן הַמָּטָר עַל־פְּנֵי**
24 **הַמַּיִם, וְיֵלְכוּ הָאֲבַעְבּוּעוֹת זֶה לִקְרַאת זֶה[23].**

23) (תענית דף ו עמוד ב) ולשון התלמוד שם: "משיצא חתן לקראת כלה", שירדו כל כך שכשהטיפה נופלת יוצאת אחרת ובולטת כנגדה (רש"י). ואין אנו נוהגים היום לברך על הגשמים אלא אם יש צער במדינה מחמת עצירת הגשמים ואז כשירדו מברכים עליהם (אורח חיים סימן רכא סעיף א).

25 **ז. אָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו וִירָשָׁהוּ[24] - אִם יֵשׁ עִמּוֹ אַחִין,**
26 **מְבָרֵךְ בַּתְּחִלָּה "דַּיַּן הָאֱמֶת"[25], וְאַחַר־כָּךְ "הַטּוֹב**
27 **וְהַמֵּטִיב"[26]; וְאִם אֵין עִמּוֹ אַחִים[27], מְבָרֵךְ**
28 **"שֶׁהֶחֱיָנוּ"[28]. קָצְרוּ שֶׁל דָּבָר: כָּל דְּבַר טוֹבָה שֶׁהִיא**
29 **לוֹ וְלַאֲחֵרִים, מְבָרֵךְ "הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב", וְטוֹבָה שֶׁהִיא**
30 **לוֹ לְבַדּוֹ, מְבָרֵךְ "שֶׁהֶחֱיָנוּ"[29].**

24) שהניח נכסים. 25) על שמיעת המיתה. 26) על בשורת הירושה. ובמגן אברהם אורח חיים סימן רכב מביא שם בשם "ספר חסידים" סימן שפב "מי שהוכרח מחמת עניותו לקחת אשה עשירה שלא כחפצו, מברך "הטוב והמטיב" ו"דיין האמת". וראה (קידושין דף ע עמוד א). 27) שאין הטובה אלא לו לבדו. 28) (ברכות דף נט עמוד ב). 29) (שם).

31 **ח. אַרְבָּעָה צְרִיכִין לְהוֹדוֹת: חוֹלֶה שֶׁנִּתְרַפֵּא, וְחָבוּשׁ**
32 **שֶׁיָּצָא מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וְיוֹרְדֵי הַיָּם, כְּשֶׁעָלוּ, וְהוֹלְכֵי**
33 **דְּרָכִים[30], כְּשֶׁיַּגִּיעוּ לְיִשּׁוּב[31]. וּצְרִיכִין לְהוֹדוֹת בִּפְנֵי**
34 **עֲשָׂרָה, וּשְׁנַיִם מֵהֶם חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וִירוֹמְמוּהוּ**
35 **בִּקְהַל[32] עָם וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים[33] יְהַלְלוּהוּ. וְכֵיצַד**
36 **מוֹדֶה[34] וְכֵיצַד מְבָרֵךְ[35]? עוֹמֵד בֵּינֵיהֶן[36] וּמְבָרֵךְ:**
37 **בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים**
38 **טוֹבוֹת[37], שֶׁגְּמָלַנִי כָּל טוֹב. וְכָל הַשּׁוֹמְעִין אוֹמְרִים:**
39 **שֶׁגְּמָלְךָ טוֹב, הוּא יִגְמָלְךָ סֶלָה[38].**

30) (שם, דף נד עמוד ב) ושם הגירסה: הולכי מדברות. 31) שכל אלה היו בסכנה ונמלטו ממנה (שם) וכולם מנויים בתהילים פרק קז, ועל כל אחד מהם נאמר שם: "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם". וב"הגהות מיימוניות" נתנו סימן לזה: וכל החיים יודוך סלה - ח"י"ם ראשי תיבות: חולה, יסורין, ים, מדבר. 32) ואין קהל פחות מעשרה (ראה כתובות דף ז עמוד ב). 33) אין זקן אלא מי שקנה חכמה, ומיעוט זקנים שניים (ברכות דף נד עמוד ב). 34) מה מצב הודאתו, בישיבה או בעמידה. 35) מה נוסח ברכתו. 36) שנאמר: ובמושב זקנים יהללוהו - מכלל שהמהלל אינו בישיבה אלא בעמידה (ב"ח אורח חיים סימן ריט). וה"חתם סופר" (אורח חיים סימן ע"א) מראה לזה מקור מדברי רבינו עצמו שכתב בהלכות מגילה פרק ב, הלכה ז: "אבל לא יקרא [את מגילת אסתר] בציבור - יושב, מפני כבוד הציבור" ומקורו בירושלמי פרק ד, הלכה א, אם כן גם כאן כשהוא מברך בציבור עשרה, עליו לעמוד מפני כבוד הציבור. 37) כגירסת הרי"ף לברכות פרק ט. כלומר: אף על פי שאיני הגון ואני כאחד הרשעים, גמלני טוב, חייבים - רשעים "כי לא אצדיק רשע" (שמות פרק כג, פסוק ז) מתרגם אונקלוס: לא אזכי חייבא. 38) ואנו נוהגים

לברך בבית הכנסת אחרי קריאת התורה לפי שיש שם עשרה (תוספות לברכות דף נד עמוד ב; וכן בשולחן ערוך אורח חיים סימן ריט).

ט. הָרוֹאֶה מָקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן יַם־סוּף[39] וּמַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן[40], אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה[41]. וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ בוֹ נִסִּים לָרַבִּים. אֲבָל מָקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בוֹ גַּם לַיָּחִיד - אוֹתוֹ הַיָּחִיד, וּבְנוֹ, וּבֶן־בְּנוֹ מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה לִי גַּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה, אוֹ: שֶׁעָשָׂה גַּם לַאֲבוֹתַי בַּמָּקוֹם הַזֶּה[42]. הָרוֹאֶה גֹּב אֲרָיוֹת[43], וְכִבְשַׁן הָאֵשׁ, שֶׁהֻשְׁלַךְ בּוֹ חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה[44] - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נֵס לַצַּדִּיקִים[45] בַּמָּקוֹם הַזֶּה. הָרוֹאֶה מְקוֹם שֶׁעוֹבְדִין בּוֹ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן אֶרֶךְ אַפַּיִם[46] לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ. מָקוֹם שֶׁנֶּעְקְרָה מִמֶּנּוּ עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אִם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא, מְבָרֵךְ: שֶׁעָקַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מֵאַרְצֵנוּ; וְאִם בְּחוּץ לָאָרֶץ הוּא, מְבָרֵךְ: שֶׁעָקַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מִמָּקוֹם הַזֶּה. וְאוֹמֵר בִּשְׁתֵּיהֶן: כְּשֵׁם שֶׁעָקַרְתָּ מִמָּקוֹם זֶה, כָּךְ תַּעֲקֹר מִכָּל מְקוֹמוֹת, וְתָשִׁיב לֵב עוֹבְדֵיהֶם לְעָבְדֶךָ[47].

39) שעברו בו ישראל בצאתם ממצרים. 40) שעברו בו ישראל בחרבה בימי יהושע (יהושע פרק ג, פסוק יז). 41) (ברכות דף נד עמוד א), שנאמר (שמות פרק יח, פסוק י): ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו' - הרי שמברכים על הנס. 42) (ברכות שם, וכגירסת הרי"ף). וב"הגהות מיימוניות" הוסיפו שכל יוצאי יריכו מברכים שעשה נס לאבותינו, שכולם שייכים באותו הנס. 43) שהושלך בו דניאל וניצול ממנו (דניאל פרק ו). 44) (שם, פרק ג). בכתב יד התימנים כל הפיסקא איננה. 45) ואף על פי שזה נס של יחידים מברכים עליו הואיל ונתקדש בו שם שמים ברבים (ירושלמי ברכות פרק ט, הלכה א). 46) שמאריך אפו וממתין להיפרע מהם. ואין אנו רגילים לברך ברכה זו, לפי שאנו שרויים ביניהם ורואים בכל יום וכו' ואין החיוב אלא כשרואה משלושים יום לשלושים יום, כמבואר בסמוך הלכה ט"ו (הגהות מיימוניות, וראה הגהות הרמ"א לאורח חיים סימן רכד סעיף א). 47) (ברכות שם), ככתוב (צפניה פרק ג, פסוק ט): כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד. ובירושלמי (ברכות פרק ט, הלכה א) אמרו על זה: כל זמן שאדם חי יש לו תקווה.

י. הָרוֹאֶה בָּתֵּי יִשְׂרָאֵל בְּיִשּׁוּבָן[48] - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַצִּיב גְּבוּל אַלְמָנָה[49]; בְּחָרְבָּנָן - אוֹמֵר: בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת[50]. הָרוֹאֶה קִבְרֵי יִשְׂרָאֵל - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בַּדִּין[51], וְזָן אֶתְכֶם בַּדִּין[52], וְכִלְכֵּל אֶתְכֶם בַּדִּין[53], וְהֵמִית אֶתְכֶם בַּדִּין[54], וְהוּא עָתִיד לְהָקִים אֶתְכֶם בַּדִּין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[55]. בָּרוּךְ אַתָּה ה', מְחַיֵּה הַמֵּתִים.

48) כשמיושבים בתקפם ובכבודם, ואפשר שאין מברכים כן אלא בארץ ישראל (ב"י רכד) וברי"ף הגירסה: הרואה בתי כנסיות של ישראל ביישובם וכו'. 49) על שם הכתוב (משלי פרק טו, פסוק כה) "שכנסת ישראל היא היום כאלמנה שהלך בעלה למדינת הים ועתיד לחזור ונוהגת אלמנות חיות ("אבודרהם"). 50) (ברכות דף נח עמוד ב). 51) במעי אמכם דן עליכם שתהיו נוֹצָרים כמאמרם (אבות פרק ד, משנה כב): "שעל כורחך אתה נוֹצָר". 52) לאחר שנולדתם. 53) דן אתכם על צרכיכם אם יהיו בקושי או בריווח. 54) שגזר עליכם מיתה, כמאמרם (שם): "ועל כורחך אתה מת". 55) אם תזכו לתחיית המתים ("אבודרהם"). נוסח ברכה זו מקורו בברכות דף נח עמוד ב וברי"ף שם בשינויים קלים, ושם כתוב: "וזן" אתכם, במקום "ודן" וכן הנוסח ברמב"ם כתב יד התימנים.

יא. הָרוֹאֶה שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אָדָם כְּאֶחָד - אִם עַכּוּ"ם[56] הֵם, אוֹמֵר: בּוֹשָׁה אִמְּכֶם מְאֹד חָפְרָה יוֹלַדְתְּכֶם, הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מִדְּבָר צִיָּה וַעֲרָבָה; וְאִם יִשְׂרָאֵל הֵם וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, חֲכַם הָרָזִים[57]. הָרוֹאֶה מַחֲכְמֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם - אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן מֵחָכְמָתוֹ לְבָשָׂר וָדָם. חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל - מְבָרֵךְ: שֶׁנָּתַן מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו. מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל - אוֹמֵר: שֶׁנָּתַן מִכְּבוֹדוֹ וּמִגְּבוּרָתוֹ לִירֵאָיו. מַלְכֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם - מְבָרֵךְ: שֶׁנָּתַן מִכְּבוֹדוֹ לְבָשָׂר וָדָם[58].

56) "וכל מקום שנאמר גוי סתם הרי זה עובד עבודה זרה" (לשון רבינו בהלכות מאכלות אסורות פרק יא הלכה ח). 57) (ברכות דף נח עמוד א) הוא הקדוש־ברוך־הוא היודע מה שבלב כל אלו "שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהם דומים זה לזה" (שם). 58) (ברכות שם) אלא ששם נאמר על חכמי ישראל ברוך שֶׁחָלַק מחכמתו וכו' וכן במלכי ישראל "שֶׁחָלַק מכבודו וכו' וכן ברי"ף שם, וכן אנו נוהגים. והטעם שאומרים בישראל - חָלַק, ובאומות העולם - לשון מתנה, שישראל הם דבקים בה', וכל שאתה אומר "חָלַק" צריך אתה לדעת ממי נחלק באופן שיש יחס לחלק עם מי שנתחלק ממנו, והאומות אין להם יחס עם הנותן, כמו כל מתנה שאין בה אחריות על הנותן אלא מה שזכה זכה (ט"ז אורח חיים סימן רכד).

יב. הָרוֹאֶה אֶת הַכּוּשִׁי[59], וְאֶת הַמְשַׁנִּין בְּצוּרַת פְּנֵיהֶן אוֹ בְּאֵיבְרֵיהֶם, מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת. הָרוֹאֶה סוּמָא אוֹ קִטֵּעַ[60], וּמֻכֶּה שְׁחִין וּבוֹהֲקָנִין[61] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[62] - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, דַּיַּן הָאֱמֶת[63]. וְאִם נוֹלְדוּ כֵּן מִמְּעֵי אִמָּן - מְבָרֵךְ: מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת. הָרוֹאֶה אֶת הַפִּיל וְאֶת הַקּוֹף וְאֶת הַקִּפּוֹף[64], אוֹמֵר: בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת.

59) שהוא שחור הרבה. 60) בידיו או ברגליו. 61) מנומר בנקודות דקות, ומפורש יותר לעיל הלכות תפילה פרק טו, הלכה ב בביאורנו. 62) כגון הנגס והגיחור (אדום ביותר). 63) (ברכות דף נח עמוד ב) ויש אומרים: דווקא כשמצטער עליהם (הראב"ד). 64) עוף הנקרא וולטי"ר [גייער] ויש לו לסת ולחיים כאדם (ברכות שם וברש"י) "ואת הינשוף" (ויקרא פרק יא, פסוק יז) מתרגם אונקלוס: קפופא. ויש מפרשים: מין חיה והוא דומה לקוף ויש לו זנב ארוך (הערוך השלם ערך קיפוף, וראה בתוספות נדה דף כג עמוד א).

1 **יג. הָרוֹאֶה בְּרִיּוֹת נָאוֹת וּמְתֻקָּנוֹת בְּיוֹתֵר[65] וְאִילָנוֹת**
2 **טוֹבוֹת - מְבָרֵךְ: שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ[66]. הַיּוֹצֵא לַשָּׂדוֹת**
3 **אוֹ לַגַּנּוֹת בְּיוֹמֵי נִיסָן[67], וְרָאָה אִילָנוֹת פּוֹרְחוֹת וְנִצָּנִים[68]**
4 **עוֹלִים - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,**
5 **שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ כְּלוּם, וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת**
6 **וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת וְנָאוֹת כְּדֵי לֵהָנוֹת בָּהֶן בְּנֵי אָדָם[69].**

65) אפילו ראה גמל נאה, סוס נאה וכו' (ירושלמי ברכות פרק ט, הלכה א). 66) (ברכות דף נח עמוד ב). 67) שהוא חודש האביב. 68) ענף צעיר עם עלים רכים שיצאו רק עכשיו מהפקע. 69) (ברכות דף מג עמוד ב).

7 **יד. עַל הָרוּחוֹת שֶׁנָּשְׁבוּ בְּזַעַף[70], וְעַל הַבְּרָקִים וְעַל**
8 **הָרְעָמִים[71], וְעַל קוֹל הַהֲבָרָה[72] שֶׁתִּשָּׁמַע בָּאָרֶץ כְּמוֹ**
9 **רַחֲמִים גְּדוֹלִים, וְעַל הָאוּר שֶׁבָּאֲוִיר, שֶׁיֵּרָאוּ כְּאִלּוּ הֵם**
10 **כּוֹכָבִים נוֹפְלִים וְרָצִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אוֹ כְּמוֹ**
11 **כּוֹכָבִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זָנָב - עַל כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ מְבָרֵךְ:**
12 **בָּרוּךְ שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם[73]. וְאִם רָצָה, מְבָרֵךְ**
13 **"עוֹשֵׂה בְרֵאשִׁית"[74].**

70) בסערה. 71) קול העננים הנשמע כששופכים מים מזה לזה, ככתוב (ירמיה פרק נא פסוק טז): לקול תיתו המון מים בשמים. 72) שאון. 73) לפי שכל אלה נראים, או נשמעים למרחוק. 74) שכל אלה מעשה ששת ימי בראשית הם (ברכות דף נח עמוד ב; דף נט עמוד א).

14 **טו. עַל הֶהָרִים וְעַל הַגְּבָעוֹת[75], עַל הַיַּמִּים וְעַל**
15 **הַמִּדְבָּרוֹת וְעַל הַנְּהָרוֹת[76] - אִם רָאָה אַחַת מֵהֶן**
16 **מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִשְׁלֹשִׁים יוֹם[77], מְבָרֵךְ "עוֹשֵׂה**
17 **בְרֵאשִׁית". הָרוֹאֶה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל[78] מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם**
18 **לִשְׁלֹשִׁים יוֹם אוֹ יוֹתֵר - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה'**
19 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל.**

75) המשונים וניכרת גבורת הבורא בהם (אורח חיים סימן רכח). גבעה - קטנה מֵהַר. 76) על ארבע נהרות הכתובים בתורה (בראשית פרק ב פסוק י) כגון חידקל ופרת (שולחן ערוך אורח חיים סימן רכ"ח, סעיף ב). 77) (ברכות דף נט עמוד ב) ובירושלמי (שם, פרק ט הלכה ב) אמרו: שמעון שאל את רבי חייא: כגון אני שהנני חמר ועולה לירושלים בכל שנה מה דיני בקריעה (כדין הרואה את ירושלים בחורבנה שחייב לקרוע בגדיו), אמר לו: אם בתוך שלושים יום - אי אתה צריך לקרוע, לאחר שלושים יום צריך אתה לקרוע, וכי תעלה על דעתך שהרואה המלך בכל יום יברך? (הובא ברא"ש לברכות פרק ט) ומכאן מוכיח הרא"ש שכל ברכות הראייה שנשנו [בפרק זה] אינן אלא משלושים יום לשלושים יום. 78) ים אוקיינוס שמקיף את העולם (רע"ב לברכות פרק ט, משנה ב) ומתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו ואין זה הים הגדול הנזכר בתנ"ך (במדבר פרק לד, פסוק ו; יהושע פרק א, פסוק ד), שהוא הים התיכון הנמצא במערבה של ארץ ישראל ונקרא גדול ביחס לשאר הימים הנמצאים בארץ, כגון: ים כינרת וים המלח (דברי חמודות לברכות פרק ט, אות ל"ז).

20 **טז. הָרוֹאֶה קֶשֶׁת בֶּעָנָן - מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה ה'**
21 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, זוֹכֵר הַבְּרִית[79] וְנֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ[80]**
22 **וְקַיָּם בְּמַאֲמָרוֹ[81]. הָרוֹאֶה לְבָנָה בְּחִדּוּשָׁהּ[82] - מְבָרֵךְ:**
23 **בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בְּמַאֲמָרוֹ**
24 **בָּרָא שְׁחָקִים[83] וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם[84]. חֹק וּזְמַן נָתַן**
25 **לָהֶם, שֶׁלֹּא יְשַׁנּוּ אֶת תַּפְקִידָם[85]. שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים**
26 **לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנֵיהֶם. פּוֹעֲלֵי אֱמֶת[86] וּפְעֻלָּתָם צֶדֶק.**
27 **וְלַלְּבָנָה אָמַר, שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ[87] עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת[88] לַעֲמוּסֵי**
28 **בָטֶן, שֶׁהֵם[89] עֲתִידִין לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ[90] וּלְפָאֵר**
29 **לְיוֹצְרָם עַל כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְעַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָא. בָּרוּךְ**
30 **אַתָּה ה', מְחַדֵּשׁ הַחֳדָשִׁים.**

79) אשר כרת בינו ובין נח ובניו אחרי המבול שלא יביא עוד מבול לשחת כל בשר, כמפורש בתורה (בראשית פרק ט, פסוק טו). 80) שלא יפירנה אף על פי שרבו הרשעים בדור. 81) אפילו לא היה כורת ברית כיוון שאמר בדיבור בעלמא "ולא יהיה עוד המים למבול" וגו' ברור הוא שיקיים מאמרו (ברכות דף נט עמוד א וכפירוש ה"אבודרהם"). 82) כשהיא מתחדשת בהתחלת החודש. 83) הם השמים, ומצינו שהוזכרה לשון "שחקים" אצל הירח (תהילים פרק פט, פסוק לח). 84) הם הכוכבים והשמש והלבנה. 85) בהילוך תקופותיהם. 86) שאינם משנים את סדרם, וגירסת הרי"ף (ברכות פרק ד): "פועל אמת שפעולתו אמת" וזה חוזר לבורא שהוא פועל אמת וגם פעולתו היא קיימת, וכן אנו אומרים כיום. ובכתב יד התימנים הנוסח: "פועלי אמת שפעולתם אמת". 87) בכל חודש. 88) חידושה משמש סמל תפארה לישראל הנישאים על זרועות הקדוש־ברוך־הוא מיני צאתם מבטן כלשן הכתוב (ישעיה פרק מו, פסוק ג). 89) ישראל המונים לחדשי הלבנה. 90) מגלותם, ויקבלו מלכותם חזרה, וכמו שאמרו ב"פרקי רבי אליעזר" (פרק נא): כמו שראשי חדשים מתחדשים בעולם הזה, כן יהיו ישראל מתחדשים לעתיד לבוא. נוסח הברכה מקורו בסנהדרין (דף מב עמוד א).

31 **יז. וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכָה זוֹ מְעֻמָּד; שֶׁכָּל הַמְּבָרֵךְ עַל**
32 **הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ, כְּאִלּוּ הִקְבִּיל פְּנֵי הַשְּׁכִינָה[91]. אִם לֹא**
33 **בֵּרַךְ עָלֶיהָ בַּלֵּיל הָרִאשׁוֹן, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ עַד שִׁשָּׁה־**
34 **עָשָׂר[92] יוֹם בַּחֹדֶשׁ, עַד שֶׁתִּמָּלֵא פְּגִימָתָהּ[93].**

91) (שם) וכתב רבינו יונה לברכות פרק ד מפני שהקדוש־ברוך־הוא אף על פי שאינו נראה לעין נראה הוא על ידי

גבורותיו ונפלאותיו וכו' וגם בחידוש הלבנה הוא מתגלה לבני אדם והרי זה כאילו קיבלנו פניו. 92) ולא יום שישה עשר בכלל שאחרי שעברו חמישה עשר יום מתמלאת פגימתה והולכת הלוך וחסור וישנה היא (סנהדרין דף מא עמוד ב). 93) שיתמלא עיגולה. ואנו נוהגים לא לברך עליה עד שיעברו שלושה [=שבעה] ימים מעת לעת מיום מולדה (ט"ז לאורח חיים סימן תכו) ובמסכת סופרים (פרק כ) שנינו: "אין מברכים על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם, ובכלים נאים".

1 **יח. הָרוֹאֶה אֶת הַחַמָּה בְּיוֹם תְּקוּפַת נִיסָן[94] שֶׁל**
2 **תְּחִלַּת הַמַּחֲזוֹר שֶׁל שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, שֶׁהַתְּקוּפָה**
3 **בִּתְחִלַּת לֵיל רְבִיעִי[95] - כְּשֶׁרוֹאֶה אוֹתָהּ בְּיוֹם רְבִיעִי**
4 **בַּבֹּקֶר, מְבָרֵךְ: בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית. וְכֵן כְּשֶׁתַּחֲזֹר**
5 **הַלְּבָנָה לִתְחִלַּת מַזַּל טָלֶה[96] בִּתְחִלַּת הַחֹדֶשׁ, וְלֹא**
6 **תִהְיֶה נוֹטָה, לֹא לַצָּפוֹן[97] וְלֹא לַדָּרוֹם; וְכֵן כְּשֶׁיַּחֲזֹר**
7 **כָּל כּוֹכָב וְכוֹכָב מֵחֲמֵשֶׁת הַכּוֹכָבִים הַנִּשְׁאָרִים[98]**
8 **לִתְחִלַּת מַזַּל טָלֶה, וְלֹא יִהְיֶה נוֹטֶה, לֹא לַצָּפוֹן וְלֹא**
9 **לַדָּרוֹם; וְכֵן בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְאֶה מַזַּל טָלֶה עוֹלֶה מִקְצֵה**
10 **הַמִּזְרָח - עַל כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ מְבָרֵךְ "עוֹשֵׂה**
11 **בְּרֵאשִׁית"[99].**

94) "היא השעה והחלק (אלף ושמונים חלקים לשעה) שתיכנס בו השמש בראש מזל טלה" (לשון רבינו הלכות קידוש החודש פרק ט, הלכה ג). 95) שנת החמה שהיא שס"ה ימים ושש שעות בקירוב (שבמשך הזמן הזה היא מספיקה להקיף את גלגלה), מתחלקת לד' תקופות: ניסן, תמוז, תשרי, טבת. והן ארבע נקודות חלקי גלגל השמש בהקפתה אותו. ואין בין תקופה לתקופה שאחריה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות וחצי, והואיל ותקופת ניסן הראשונה לבריאת העולם חלה בהתחלת ליל רביעי (שבו נתלו המאורות ככתוב בתורה (בראשית פרק א פסוק יד). ותשעים ואחד יום הם שלושה עשר שבועות מיום ליום, הוסף עליהם שבע שעות וחצי - נמצא שתקופת תמוז שאחריה חלה בסוף ז' שעות וחצי לליל יום רביעי, ותקופת תשרי שאחריה בסוף שלוש שעות של יום הרביעי בבוקר, ותקופת טבת בסוף עשר שעות וחצי ביום הרביעי, ובשנה השנייה תחול תקופת ניסן בסוף שש שעות לליל יום חמישי וחוזר חלילה עד שבסוף עשרים ושמונה שנים תחזור תקופת ניסן לחול בתחילת ליל רביעי ואז תגיע השמש לאותה הנקודה ממש בגלגלה כאותה שעה שהייתה בשעת הבריאה ותקופה של עשרים ושמונה שנה נקראת המחזור הגדול של השמש (ברכות דף נט עמוד ב). 96) שהוא הראשון למזלות, שנים עשר מזלות הם: טלה, שור, תאומים וכו', וכולם קבועים בגלגל השמיני הנקרא גלגל המזלות ומכוונים תחת הגלגל התשיעי המקיף את הכול, וכנגדם חילקו החכמים את הגלגל התשיעי לשנים עשר חלק כמו שמפורש בהלכות "יסודי התורה" (פרק ג, הלכות ו-ז). 97) מהקו המשווה, הוא הקו המדומה הסובב את כדור הארץ רחוק משני הקטבים הצפוני והדרומי מרחק שווה. 98) והם: כוכב, נוגה, מאדים, צדק, שבתאי (הלכות יסודי התורה פרק ג, הלכה א). 99) (ברכות דף נט עמוד ב) ואין אנו נוהגים לברך על כל אלה חוץ מברכת החמה ביום תקופתה בתחילת מחזורה (משנה ברורה לאורח חיים סימן רכט).

12 **יט. הָרוֹאֶה בָּתֵּי עַכּוּ"ם בְּיִשּׁוּבָן[100] - אוֹמֵר: בֵּית**
13 **גֵּאִים יִסַּח ה'. בְּחֻרְבָּנָן - אוֹמֵר: אֵל נְקָמוֹת ה', אֵל**
14 **נְקָמוֹת הוֹפִיעַ. רָאָה קִבְרֵי עַכּוּ"ם - אוֹמֵר[101]: בּוֹשָׁה**
15 **אִמְּכֶם מְאֹד וְגוֹ'.**

100) שיושבים בשלווה ובעושר, או הכוונה לבתי תפילתם ואין שם אלילים (כסף משנה). 101) (ברכות דף נח עמוד ב).

16 **כ. הַנִּכְנָס לַמֶּרְחָץ - אוֹמֵר[102]: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה'**
17 **אֱלֹהַי, שֶׁתַּכְנִיסֵנִי לְשָׁלוֹם וְתוֹצִיאֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנִי**
18 **מִזֶּה וּמִכַּיּוֹצֵא בָּזֶה לֶעָתִיד לָבוֹא. וּכְשֶׁיֵּצֵא מִן**
19 **הַמֶּרְחָץ, אוֹמֵר: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי,**
20 **שֶׁהִצַּלְתַּנִי מִן הָאוּר[103] וְכוּ'.**

102) בימיהם, שהיו מסיקים האש מלמטה בחפירה ורוחצים באמבטיה מלמעלה על גבי תקרה שעל האש ויש חשש פן תפחת התקרה ויפלו לתוך האש, אבל בזמננו שהתנור עומד בפינה ואין סכנה אינו צריך להתפלל (מגן אברהם לאורח חיים סימן רל סעיף קטן ה). 103) (ברכות דף ס עמוד א).

21 **כא. הַנִּכְנָס לְהַקִּיז דָּם[104] - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ**
22 **ה' אֱלֹהַי, שֶׁיְּהֵא עֵסֶק זֶה לִי לִרְפוּאָה, כִּי רוֹפֵא חִנָּם**
23 **אָתָּה. וּכְשֶׁיָּצָא - אוֹמֵר: בָּרוּךְ אַתָּה ה', רוֹפֵא**
24 **חוֹלִים[105].**

104) שיש בה סכנה שמא יחתוך ווריד הדם וימות ("אבודרהם"), וראה הלכות דעות פרק ד, הלכה י"ח מעניין הקזה ותנאיה. 105) (ברכות דף ס עמוד א וכגירסת בעל "הלכות גדולות)".

25 **כב. הַהוֹלֵךְ לָמֹד גָּרְנוֹ - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ**
26 **ה' אֱלֹהַי, שֶׁתִּשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדַי. הִתְחִיל לָמֹד**
27 **- אוֹמֵר: בָּרוּךְ הַשּׁוֹלֵחַ בְּרָכָה בִּכְרִי[106] זֶה. מָדַד**
28 **וְאַחַר־כָּךְ בִּקֵּשׁ רַחֲמִים - הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא[107]. וְכָל**
29 **הַצּוֹעֵק לְשֶׁעָבָר[108] - הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא[109].**

106) ערימת תבואה. 107) (בבא מציעא דף מב עמוד א) "לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד... אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר (דברים פרק כח, פסוק ח)): יצו ה' אתך את הברכה באסמיך" (לשון גנזים, רש"י). 108) על מה שכבר היה, כגון שהיה בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר, ואמר: יהי רצון שלא יהא קול זה בתוך ביתי, או שהייתה אשתו מעוברת ואמר (אחרי ארבעים יום לעיבורה, שכבר נצטיירה צורת הוולד): יהי רצון שתלד אשתי זכר (ברכות פרק ט, משנה ג). 109) שאין מבקשים רחמים אלא על העתיד לבוא ולא על מה שנגזר כבר.

30 **כג. הַנִּכְנָס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ**
31 **ה' אֱלֹהַי, שֶׁלֹּא אֶכָּשֵׁל בִּדְבַר הֲלָכָה. שֶׁלֹּא אֹמַר עַל**

1 טָהוֹר טָמֵא וְעַל טָמֵא טָהוֹר, וְלֹא עַל מֵתֶר אָסוּר וְלֹא
2 עַל אָסוּר מֵתֶר, וְלֹא אֶכָּשֵׁל בִּדְבַר הֲלָכָה, וְיִשְׂמְחוּ בִי
3 חֲבֵרַי[110], וְאַל יִכָּשְׁלוּ חֲבֵרַי, וְאֶשְׂמַח בָּהֶם.

110) בכשלוני, ואגרום להם רעה שייענשו על ידי.

4 כד. וּבִיצִיאָתוֹ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ אוֹמֵר: מוֹדֶה אֲנִי
5 לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ
6 וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת[111]. שֶׁאֲנִי מַשְׁכִּים
7 וְהֵם מַשְׁכִּימִים: אֲנִי מַשְׁכִּים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם
8 מַשְׁכִּימִים לְדְבָרִים בְּטֵלִים. אֲנִי עָמֵל וְהֵם עֲמֵלִין:
9 אֲנִי עָמֵל לְדִבְרֵי תוֹרָה וּמְקַבֵּל שָׂכָר, וְהֵם עֲמֵלִין וְאֵין
10 מְקַבְּלִין שָׂכָר. אֲנִי רָץ וְהֵם רָצִים: אֲנִי רָץ לְחַיֵּי
11 הָעוֹלָם הַבָּא, וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שָׁחַת.

111) חנויות, או סתם עמי הארץ העוסקים בשיחה בטלה (ברכות דף כח עמוד ב וברש"י, וראה לעיל הלכות תפילה פרק יב, הלכה א ובביאורנו).

12 כה. הַנִּכְנָס לִכְרַךְ[112] - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה'
13 אֱלֹהַי, שֶׁתַּכְנִיסֵנִי לִכְרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם. וְאִם נִכְנַס
14 בְּשָׁלוֹם - אוֹמֵר: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי,
15 שֶׁהִכְנַסְתַּנִי לְשָׁלוֹם. וּכְשֶׁיְּבַקֵּשׁ לָצֵאת - אוֹמֵר: יְהִי
16 רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי, שֶׁתּוֹצִיאֵנִי מִכְּרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם.
17 וְאִם יָצָא בְּשָׁלוֹם - אוֹמֵר: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה'
18 אֱלֹהַי, שֶׁהוֹצֵאתַנִי מִכְּרַךְ זֶה לְשָׁלוֹם. וּכְשֶׁם
19 שֶׁהוֹצֵאתַנִי לְשָׁלוֹם, כָּךְ תּוֹלִיכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנִי
20 לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנִי מִכַּף אוֹיֵב וְאוֹרֵב
21 בַּדָּרֶךְ[113].

112) עיר גדולה ובה מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות (ברכות דף נד עמוד א וברש"י). 113) (שם, דף ס עמוד א). ונוסח מעין זה אנו אומרים גם ב"תפילת הדרך", כשיוצאים מן הבית לדרך ללכת למקום הנמצא מחוץ לעיר, בריחוק פרסה ומעלה (אורח חיים סימן קי).

22 כו. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: לְעוֹלָם יִצְעַק אָדָם עַל הֶעָתִיד
23 לָבוֹא וִיבַקֵּשׁ רַחֲמִים, וְיִתֵּן הוֹדָיָה עַל מַה שֶּׁעָבַר,
24 וְיוֹדֶה וִישַׁבֵּחַ כְּפִי כֹּחוֹ. וְכָל הַמַּרְבֶּה לְהוֹדוֹת אֶת ה'
25 וּלְשַׁבְּחוֹ תָּמִיד, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[114].

114) ככתוב (תהילים פרק לד, פסוק ב): אברכה את ה' בכל עת תמיד תהילתו בפי.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ג-כ"ט תשרי ה'תשפ"א

יום ראשון כ"ג תשרי ה'תשפ"א

מצות לא תעשה שנג.

מצות עשה קמט.

הַמִּצְוָה הַשְּׁנִיָּה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְעַנֵּג בְּאַחַת מִכָּל־הָעֲרָיוֹת וַאֲפִלּוּ בְּלִי בִּיאָה, כְּגוֹן הַחִבּוּק וְהַנִּשּׁוּק וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִפְּעֻלּוֹת הַזְּנוּת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בָּאַזְהָרָה עַל זֶה: "אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה" (ויקרא יח, ו) כְּאִלּוּ אָמַר: לֹא תִתְקָרְבוּ אֲלֵיהֶם קִרְבָה הַמְּבִיאָה לְגַלּוֹת עֶרְוָה. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (אחרי שם): "לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה", אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יְגַלֶּה, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יִקְרַב? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב" (שם, יט), אֵין לִי אֶלָּא נִדָּה בַּל תִּקְרַב וּבַל תְּגַלֶּה, וּמִנַּיִן בְּכָל־הָעֲרָיוֹת שֶׁהֵן בְּבַל תִּקְרְבוּ וּבַל תְּגַלּוּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה". וְשָׁם (שם כט) נֶאֱמַר: "וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת", מָה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִקְרְבוּ" יָכוֹל יִהְיוּ חַיָּבִין כָּרֵת עַל הַקְּרִיבָה — תַּלְמוּד לוֹמַר "הָעֹשֹׂת", לֹא הַקְּרֵבוֹת. וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּאִסּוּר הַדְּבָרִים הַמְכֹעָרִים הָאֵלֶּה וְאָמַר: "לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת" (שם, ל) אֲבָל אָמְרוֹ: (בפסוק שנאמר כהקדמה לאיסור כל העריות) "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן וְגוֹ' לֹא תַעֲשׂוּ" (שם, ג), אֵינוֹ מַזְהִיר בִּשְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת בִּלְבַד, אֶלָּא מַזְהִיר בָּהֶם מֵהַתּוֹעֵבֹת עַצְמָן שֶׁבֵּאֵר אַחַר כָּךְ, כְּלוֹמַר שֶׁהֵבִיא שְׁנֵי לָאוִין כְּלָלִיִּים עַל כָּל־הָעֲרָיוֹת. וְכַאֲשֶׁר הִזְהִיר עַל מַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן — וְזֶה כּוֹלֵל כָּל־מַה־שֶּׁהָיוּ עוֹשִׂים, הַשַּׁחִיתוּת וַעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וּמִרְעֶה הַמִּקְנֶה וְיִשּׁוּב הָאָרֶץ גַּם כֵּן, לְפִיכָךְ חָזַר וּבֵאֵר שֶׁאוֹתָם הַמַּעֲשִׂים שֶׁהִזְהַרְתִּיךָ מֵהֶם הֵם אֵלּוּ וָאֵלּוּ: עֲרָוֹת לֹא תְגַלֶּה וְעֲרָוֹת לֹא תְגַלֶּה (כלומר, פרט כל תועבה בפני־עצמה), וּכְמוֹ שֶׁבֵּאֵר בְּסוֹף הָעִנְיָן וְאָמַר: "כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ" (שם, כז). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "יָכוֹל לֹא יִבְנוּ בִּנְיָנוֹת וְלֹא יִטְעוּ כְּרָמִים כְּמוֹתָם (וגם זה, לכאורה, כלול ב"מעשה ארץ כנען לא תעשו") — תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבְחֻקּוֹתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ" (שם, ג), לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בַּחֻקִּים הַחֲקוּקִים לָהֶם וְלַאֲבוֹתֵיהֶם". וְשָׁם אָמְרוּ: "וּמָה הָיוּ עוֹשִׂין? הָאִישׁ נוֹשֵׂא אִישׁ וְהָאִשָּׁה נוֹשֵׂאָה אִשָּׁה וְאִשָּׁה נִשֵּׂאת לִשְׁנֵי אֲנָשִׁים". הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהַלָּאוִין הָאֵלֶּה שֶׁהֵם כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן לֹא תַעֲשׂוּ הֵם אַזְהָרָה עַל בִּיאַת כָּל־הָעֲרָיוֹת עַל דֶּרֶךְ הַכְּלָל. וְחָזַר וְכָפַל אֶת־הַלָּאו בָּהֶן, כָּל־עֶרְוָה לְבַדָּהּ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ אָנוּ אֵת כָּל־דִּינֵי הַמִּצְוָה הַזֹּאת בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (משנה ד) בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה וּבֵאַרְנוּ שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶם. וּמִמַּה־שֶּׁאַתָּה צָרִיךְ לָדַעַת, שֶׁכָּל־אִשָּׁה שֶׁחַיָּבִים עַל בִּיאָתָהּ כָּרֵת — הֲרֵי הַנּוֹלָד מֵאוֹתָהּ הַבִּיאָה שֵׁיֵשׁ בָּהּ חִיּוּב כָּרֵת נִקְרָא: מַמְזֵר, וְהוּא שֶׁקָּרָאוֹ ה' מַמְזֵר, בֵּין שֶׁאוֹתָהּ הַבִּיאָה בִּזְדוֹן בֵּין

בִּשְׁגָגָה — הַוָּלָד מַמְזֵר, חוּץ מִן־הַנִּדָּה בִּלְבַד שֶׁהַוָּלָד מְמֻנֶּה אֵינוֹ מַמְזֵר אֶלָּא נִקְרָא: בֶּן־הַנִּדָּה. וּכְבָר נִתְבָּאַר עִנְיָן זֶה בְּפֶרֶק ד׳ מִיבָמוֹת (מט:).

הַמִּצְוָה הַקמ"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק בְּסִמָּנֵי (הכשרות של) בְּהֵמָה וְחַיָּה, הֵינוּ: שֶׁיִּהְיוּ מַעֲלֵי גֵּרָה וּפַרְסָתָן סְדוּקָה, וְאָז מֻתָּר לְאָכְלָן. וְזֶה שֶׁאָנוּ מְצֻוִּים לִבְדֹּק אוֹתָן בְּסִמָּנִים אֵלּוּ — הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ וְגוֹ׳" (שם יא, ב). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ — אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּאֲכִילָה, כְּלוֹמַר: אֵת שֶׁיֵּשׁ־בָּהּ סִמָּנִים אֵלּוּ — הִיא שֶׁמֻּתָּר לְאָכְלָהּ, מַשְׁמַע מִזֶּה, שֶׁאֵת שֶׁאֵין בָּהּ סִמָּנִים אֵלּוּ — אָסוּר לְאָכְלָהּ, וְזֶה לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה, שֶׁהוּא עֲשֵׂה לְפִי הַכְּלָל שֶׁבְּיָדֵינוּ לְפִיכָךְ אָמְרוּ בְּסָמוּךְ לְלָשׁוֹן זֶה: "אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, מִנַּיִן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: אֶת־הַגָּמָל" — כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר בְּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה (קעב). הִנֵּה נִתְבָּאַר, שֶׁאָמְרוֹ "אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ" — מִצְוַת עֲשֵׂה. וְהַכַּוָּנָה בְּמִצְוָה זוֹ הִיא מַה שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְךָ, וְהוּא: שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ לִדְרוֹשׁ סִמָּנִים אֵלּוּ בְּכָל־בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְאָז יְהִא מֻתָּר לְאָכְלָהּ, וְדִין זֶה — הוּא הַמִּצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (ו.) וּבְמַסֶּכֶת חֻלִּין (נט.).

יום שני כ"ד תשרי ה'תשפ"א

מצות עשה קנ. קנא. קנב.
מצות לא תעשה קעב. קעד.

הַמִּצְוָה הַק"ן — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק גַּם בְּסִמָּנֵי הָעוֹף, וְהוּא שֶׁרַק כַּמָּה מִינִים מְמֻנִּוּ יִהְיוּ מֻתָּרִים. וְסִמָּנֵי הָעוֹף לֹא נֶאֱמְרוּ מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא הֻשְׁגוּ בַּחֲקִירָה, כִּי כַּאֲשֶׁר אָנוּ מִתְבּוֹנְנִים בְּכָל־הַמִּינִים שֶׁנִּתְבָּאֵר אִסּוּרָם (בתורה, ובפרטות) אֶחָד אֶחָד, מוֹצְאִים אָנוּ בָּהֶם דְּבָרִים הַכּוֹלְלִים אוֹתָם ("צד השווה" — פרטים משותפים), וְהֵם סִמָּנֵי עוֹף טָמֵא וְזֶה שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בָּעוֹפוֹת וְלוֹמַר: זֶה טָמֵא וְזֶה טָהוֹר — הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "כָּל־צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ (דברים יד, יא) — זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה". הִנֵּה נִתְבָּאֵר מַה־שֶּׁרָמַזְנוּ עָלָיו; וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין (נט.).

הַמִּצְוָה הַקנ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק גַּם בְּסִמָּנֵי חֲגָבִים, וְהֵם הַמְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה: "אֲשֶׁר לוֹ כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו" (ויקרא יא, כא). וְעִנְיַן מִצְוָה זוֹ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, וְהַפָּסוּק שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ הוּא אָמְרוֹ: "אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג׳ מִמַּסֶּכֶת חֻלִּין (מז).

הַמִּצְוָה הַקנ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְדֹּק בְּסִמָּנֵי דָּגִים וְהֵם מְפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה וְהוּא אָמְרוֹ: "אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם" (שם שם, ט) וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בִּגְמָרָא חֵלִין (סו:): שֶׁאוֹכֵל דָּג טָמֵא עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה. כִּי מִמַּה שֶׁאָמַר "זֶה אֱכוֹל׳ שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁזּוּלָתוֹ לֹא תֹּאכַל, וְלָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה — עֲשֵׂה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר, שֶׁאָמְרוֹ "אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ" — מִצְוַת עֲשֵׂה. וְהָעִנְיָן בְּאָמְרֵנוּ שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה הוּא כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְךָ, שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּסִמָּנִים אֵלּוּ וְנֹאמַר: זֶה מֻתָּר לְאָכְלוֹ וְזֶה אֵינוֹ מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר הַכָּתוּב וְאָמַר: "וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וְגוֹ׳" (שם כ, כה) לֹא תְּהֵא הַבְדָּלָה אֶלָּא בַּסִּמָּנִים — לְפִיכָךְ יִהְיֶה כָּל־מִין וָמִין מֵאַרְבַּעַת מִינֵי הַסִּמָּנִין הָאֵלֶּה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, כְּלוֹמַר: סִמָּנֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְסִמָּנֵי הָעוֹף, וְסִמָּנֵי חֲגָבִים, וְסִמָּנֵי דָּגִים. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ לְשׁוֹנָם, שֶׁקָּרְאוּ לְכָל־אֶחָד עֲשֵׂה לְבַדּוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: סִמָּנֵי דָּגִים, בְּפֶרֶק ג׳ מִמַּסֶּכֶת חֻלִּין (שם).

הַמִּצְוָה הַקע"ב — הָאִזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה טְמֵאָה, וְהוּא אָמְרוֹ (דברים יד, ה־ו): "אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹּאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וְגוֹ׳ אֶת־הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן וְאֶת־הַחֲזִיר". אֲבָל שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה לֹא בָּא בָּהֶן לָאו בְּפֵרוּשׁ, אֲבָל מִמַּה שֶׁאָמַר: "וְכָל־בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְגוֹ׳, מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ" (שם יד, ו), יָדַעְנוּ שֶׁכָּל־מַה שֶׁאֵין בּוֹ שְׁנֵי הַסִּימָנִים יַחַד מְזֻהָרִים עַל אֲכִילָתוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה שֶׁנִּתְבָּאֵר שֶׁהוּא עֲשֵׂה, וּכְלָל הוּא אֶצְלֵנוּ: לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה — עֲשֵׂה, וְאֵין לוֹקִין עָלָיו. אֲבָל נֶאֱסְרָה עָלֵינוּ שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה וְחֻיַּבְנוּ עַל אֲכִילָתָן מַלְקוּת בְּקַל וָחֹמֶר, שֶׁאָנוּ אוֹמְרִים: וּמָה חֲזִיר וְגָמָל שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה אֶחָד — לוֹקִין עָלָיו, קַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁאֵין בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה כְּלָל — שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן. וּשְׁמַע לְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני) בְּכָל־זֶה, אָמְרוּ: "אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ" — אוֹתָהּ בַּאֲכִילָה וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בַּאֲכִילָה. אֵין לִי אֶלָּא בַּעֲשֵׂה, בְּלֹא־תַעֲשֶׂה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֶת־זֶה לֹא תֹּאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה", אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִנַּיִן? וְדִין (קל וחומר) הוּא: מָה אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה חֲרֵי הֵן בְּלֹא־תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵין בָּהֶן סִימַן טָהֳרָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁתְּהֵא בְּלֹא־תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן! נִמְצָאוּ: הַגָּמָל וְהָאַרְנֶבֶת וְהַשָּׁפָן וְהַחֲזִיר — מִן־הַכָּתוּב, וּשְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה — מִקַּל־וָחֹמֶר: וְנִמְצֵאת מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלָּהֶן — מִן־הַכָּתוּב (בלאו הבא מכלל עשה — עשה), וּמִצְוָה בְּלֹא־תַעֲשֶׂה — מִקַּל־וָחֹמֶר. אֶלָּא שֶׁקַּל־וָחֹמֶר זֶה לְגַלּוּיֵי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא (כלומר: ה"קל וחומר" מגלה את הנעלם לכאורה "בין השורות" והרי זה נחשב כאילו כתבה זאת התורה במפורש), כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּבִתּוֹ", כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה שלו — שיעור פח). וּלְפִיכָךְ כָּל־הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה טְמֵאָה מֵאֵיזֶה מִין מֵהֶן שֶׁיִּהְיֶה — לוֹקֶה

מִדְּאוֹרַיְתָא. וְדַע זֹאת (כלומר: כיון שעיקר האיסור אנו יודעים גם מבלי ללמוד "קל וחומר" — אין זה בסתירה ל"אין מזהירין מן הדין" — ולוקה).

הַמִּצְוָה הַקע"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכֹל עוֹף טָמֵא, וְהוּא אָמְרוֹ בְּאוֹתָם הַמִּינִים: "וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ" (ויקרא יא, יג). וְגַם הָאוֹכֵל מֵהֶם כְּזַיִת מִבְּשָׂרָם — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ עִם הַשְּׁתַּיִם שֶׁלְּפָנֶיהָ בְּפֶרֶק ג' מֵחֵלֶק (נט.).

יום שלישי כ"ה תשרי ה'תשפ"א

מצות לא תעשה קעג. קעה. קעו. קעז. קעח.

הַמִּצְוָה הַקע"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכֹל דָּג טָמֵא, וְהוּא אָמְרוֹ בְּאוֹתָם הַמִּינִים מִן הַדָּגִים: "וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וְאֶת־נִבְלָתָם תְּשַׁקְּצוּ" (ויקרא יא, יא). וְהָאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם כְּזַיִת — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף, כְּגוֹן הַזְּבוּבִים וְהַדְּבוֹרִים וְהַצְּרָעִין וְזוּלָתָם מִן הַמִּינִים הָאֵלֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ בְּמִשְׁנֶה תּוֹרָה: "וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ" (דברים יד, יט). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף וְכוּ' — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה", וְהָאוֹכְלָם — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, כְּגוֹן הַתּוֹלָעִים וְהַחִפּוּשִׂיּוֹת וְהַדּוֹמֶה לָהֶם, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא: שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (ויקרא יא, מא). וְהָאוֹכֵל מֵהֶם מַשֶּׁהוּ (אם היתה זו בריה שלמה) — חַיָּב מַלְקוּת.

הַמִּצְוָה הַקע"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכֹל הַשֶּׁרֶץ הַמִּתְהַוֶּה מִן הָעִפּוּשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מִין מְסֻיָּם וְאֵינוֹ נוֹלָד מִזָּכָר וּנְקֵבָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ" (שם, מד). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): "הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ — אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֶה וְרוֹבֶה", וְזֶהוּ הַחִלּוּק שֶׁיֵּשׁ בֵּין אָמְרוֹ "הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ" (לעיל אזהרה קעו) וּבֵין אָמְרוֹ "הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ". לְפִי שֶׁהַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ — הוּא הַשֶּׁרֶץ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ הַמּוֹלִיד אֶת הַמִּין וַהֲרֵי הוּא מַשְׁרִיץ (מוליד שרצים) עַל הָאָרֶץ; וְהַשֶּׁרֶץ הָרוֹמֵשׂ — הוּא הַשֶּׁרֶץ הַמִּתְהַוֶּה מִן־הָעִפּוּשִׁים שֶׁאֵינוֹ מוֹלִיד כָּמוֹהוּ, וְגַם הָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקע"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכֹל בַּעֲלֵי הַחַיִּים הַמִּתְהַוִּים בְּתוֹךְ הַזְּרָעִים וְהַפֵּרוֹת מִשֶּׁיֵּצְאוּ וְיִרְמְשׁוּ עַל פְּנֵי אוֹתוֹ הַזֶּרַע אוֹ אוֹתוֹ הַפֵּרִי, אֲפִלּוּ מְצָאנוּם אַחַר־כָּךְ בְּתוֹךְ הָאֹכֶל — אָסוּר לְאָכְלָם, וְהָאוֹכְלָם — לוֹקֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם" (שם יא, מב). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת שמיני): "לְהָבִיא אֵת שֶׁפֵּרְשׁוּ לָאָרֶץ וְחָזְרוּ".

יום רביעי כ"ו תשרי ה'תשפ"א

מצות לא תעשה קעט. קפ. קפח.

הַמִּצְוָה הַקע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכֹל אֵיזֶה שֶׁרֶץ שֶׁיִּהְיֶה, בְּלִי יִחוּד (ללא הבדל המין) בֵּין שֶׁרֶץ הָעוֹף בֵּין שֶׁרֶץ הַמַּיִם בֵּין שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם" (ויקרא יא, מג). זֶה לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלוֹקִין עָלָיו, וְהוּא כְּעֵין אִסּוּר כּוֹלֵל. לְפִיכָךְ הָאוֹכֵל דָּבָר מִשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם, מא), וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְכֵן הָאוֹכֵל דָּבָר מִשֶּׁרֶץ הָעוֹף — לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם "שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכְלוּ" (דברים יד, טו) — (לא תעשה קעו), וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְאִם אָכַל בַּעַל חַי אֶחָד בִּלְבָד וְהָיָה אוֹתוֹ הַחַי מְעוֹפֵף וְשׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ, כָּךְ שֶׁהוּא שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ — יִהְיֶה חַיָּב עָלָיו אַרְבַּע מַלְקִיּוֹת (רבנו חולק להלן על שיטה זו במנין המלקות). וְאִם נוֹסַף עַל כָּךְ שֶׁהוּא גַּם מִשֶּׁרֶץ הַמַּיִם — יִהְיֶה חַיָּב עָלָיו שֵׁשׁ מַלְקִיּוֹת: מַלְקוּת הַחֲמִישִׁית מִשּׁוּם דָּג טָמֵא שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ" (ויקרא יא, יא) — (לא תעשה קעג), וְהַמַּלְקוּת הַשִּׁשִּׁית מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ", לְפִי שֶׁהוּא כּוֹלֵל גַּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם. וְאֵין לָנוּ פָּסוּק לֶאֱסוֹר שֶׁרֶץ הַמַּיִם חוּץ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ". וּלְפִי הַכְּלָלִים הָאֵלֶּה אָמְרוּ בִּגְמָרָא מַכּוֹת (טז:): "אָכַל פּוֹטִיתָא (שרץ המים. ולהלן מתאר בו רבינו תכונות של שרצים נוספים כדי לקיים מאמר הגמרא לפי שיטתו) — לוֹקֶה אַרְבַּע; נְמָלָה — לוֹקֶה חָמֵשׁ; צִרְעָה — לוֹקֶה שֵׁשׁ". זֶהוּ הַפֵּרוּשׁ שֶׁפֵּרֵשׁ כָּל־מִי שֶׁשָּׁמַעְתִּי פֵּרוּשׁוֹ אוֹ רָאִיתִי דְּבָרָיו בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהוּא: אָכַל פּוֹטִיתָא וְכוּ' (שיטה זו — עליה חולק רבנו — מחייבת מספר מלקות גם מכח לאו אחד — כשהצטרפו כמה איסורים שאצל כל אחד מהם בנפרד היה הלאו האמור קיים. וכמספר האיסורים שהצטרפו — לוקה). וְזֶה פֵּרוּשׁ שֶׁאֵינוֹ נָכוֹן, לֹא יִהְיֶה וְלֹא יִתְקַיֵּם אֶלָּא בְּהִפּוּךְ הַכְּלָלִים הָאֲמִתִּיִּים הַמְבֹאָרִים בִּלְשׁוֹן הַתַּלְמוּד. וְהוּא: שֶׁאִם תִּתְבּוֹנֵן בְּמַה שֶׁהִקְדַּמְנוּ כָּאן תִּמְצָא שֶׁחִיְּבוּ שָׁלֹשׁ מַלְקִיּוֹת מִלָּאו אֶחָד וְהוּא: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּטּוּל דָּבָר זֶה,

1 וְשֶׁאֵין לוֹקִין שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת עַל לָאו אֶחָד בְּשׁוּם פָּנִים, כְּמוֹ
2 שֶׁבְּאֵרוּ בִּגְמָרָא חֲלִין (קב:): וּכְבָר הִקְדַּמְנוּ כְּלָל זֶה
3 וּבֵאַרְנוּהוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וְיָבוֹאוּ לְךָ מִמֶּנּוּ דֻּגְמָאוֹת לְקַמָּן
4 (לא תעשה קצה, שיח־ט).

5 וְהַדָּבָר הַנָּכוֹן שֶׁלֹּא תִסְתַּפֵּק בּוֹ וְלֹא תִשְׁתַּבֵּשׁ הוּא:
6 שֶׁהָאוֹכֵל בַּעַל חַי שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם
7 וְשֶׁרֶץ הָאָרֶץ — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ בִּלְבָד: אַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ
8 הָעוֹף שֶׁנִּתְבָּאֵר בּוֹ הַלָּאו, וְאַחַת מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ שֶׁגַּם
9 בּוֹ נִתְבָּאֵר הַלָּאו, וְאַחַת מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־
10 נַפְשֹׁתֵיכֶם", שֶׁגַּם שֶׁרֶץ הַמַּיִם נֶאֱסַר בִּכְלַל "כָּל־שֶׁרֶץ",
11 וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ
12 הַשֹּׁרֵץ". וְאִם אָכַל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ בִּלְבָד — לוֹקֶה אַחַת
13 מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָאָרֶץ. וְכָךְ גַּם עַל שֶׁרֶץ הָעוֹף — אַחַת
14 מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף. וְכָךְ עַל שֶׁרֶץ הַמַּיִם לְבַדּוֹ — אַחַת
15 מִשּׁוּם "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ".
16 וּמֵחֲמַת שֶׁלָּאו זֶה כּוֹלֵל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא יִלְקֶה עַל שֶׁרֶץ
17 הָאָרֶץ שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁאֲפִלּוּ בָּאוּ לָנוּ אֶלֶף לָאוִין מְפֹרָשִׁים
18 כֻּלָּם בְּ"שֶׁרֶץ הָאָרֶץ" — אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן אֶלָּא מַלְקוּת
19 אַחַת, לְפִי שֶׁכֻּלָּם נִכְפְּלוּ בְּעִנְיָן אֶחָד בְּעַצְמוֹ, וַאֲפִלּוּ אָמַר:
20 "שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּ", "שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא תֹאכֵל",
21 "שֶׁרֶץ הָאָרֶץ לֹא יֵאָכֵל", כָּךְ אֶלֶף פְּעָמִים — לֹא יִתְחַיֵּב
22 עָלָיו אֶלָּא מַלְקוּת אֶחָת. הֲאִם רָאִיתָ שֶׁאֵלֶּה שֶׁקִּבְּעוּ
23 אֶת־הַכְּלָל הַמְשֻׁבָּשׁ הַזֶּה סוֹבְרִים שֶׁהַלּוֹבֵשׁ שַׁעְטְנֵז לוֹקֶה
24 שְׁתַּיִם כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ בּוֹ שְׁנֵי לָאוִין (ויקרא יט, יט. דברים כב,
25 יא). מְפֹרָשִׁים? לֹא רָאִיתִי שֶׁהֵם סוֹבְרִים כֵּן אֶלָּא זֶה הָיָה
26 מוּזָר בְּעֵינֵיהֶם אִלּוּ אָמְרוּ מִי שֶׁהוּא, וְאֵין דִּבְרֵיהֶם מוּזָרִים
27 בְּעֵינֵיהֶם בְּאָמְרָם שֶׁשֶּׁרֶץ הָאָרֶץ אוֹ שֶׁרֶץ הָעוֹף לוֹקִין עָלָיו
28 שְׁתַּיִם: אַחַת מִחֲמַת הַלָּאו הַמְפֹרָשׁ בּוֹ וְאַחַת מִשּׁוּם
29 "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ". וְזֶה בָּרוּר
30 בְּתַכְלִית עַד שֶׁלֹּא יֵעָלֵם אֲפִלּוּ מִן־הַחֵרְשִׁים וְהָאִלְּמִים.
31 אֶחְזוֹר לְהַשְׁלִים אֶת־הָעִנְיָן שֶׁהִתְחַלְתִּי לְבָאֲרוֹ וְאֹמַר
32 (לשיטת רבינו כדי להוסיף לאו, כל לאו צריך להיות מכוון
33 ל"חלק" או "תוספת" של תכונה. לולא כן הרי זה כפילות שאין
34 לוקין (לשיטת רבינו) יותר מפעם אחת על אותו חלק של
35 איסור. והדברים הבאים הם הקדמה לפירוש רבינו
36 במאמר הגמרא): שֶׁאִם אֵרַע שֶׁנִּתְהַוֶּה חַי בְּאֵיזֶה זֶרַע מִן
37 הַזְּרָעִים אוֹ בִּפְרִי מִן הַפֵּרוֹת וְיָצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם, אַף־עַל־
38 פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בִּפְנֵי הָאֲדָמָה — הֲרֵי הָאוֹכְלוֹ חַיָּב מַלְקוּת
39 אַחַת, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לָאו בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ
40 בַּמִּצְוָה שֶׁקֹּדְמָה לָזוֹ (לא תעשה קעח), וְאִם רָחַשׁ עַל פְּנֵי
41 הָאָרֶץ וְרָמַשׂ בָּהּ ("רמש" הוא איסור מיוחד בשרץ שאינו
42 מוליד) — חַיָּב עַל אֲכִילָתוֹ שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם: "לְכָל־
43 הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם" (שם,
44 מב) — (לא תעשה קעח), וְאַחַת מִשּׁוּם: "וְלֹא תְטַמְּאוּ
45 אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ" (ויקרא שם,
46 מד) — (לא תעשה קעז), ["וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ
47 שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם, מא)] וְאִם אֵרַע נוֹסָף לָאֲלוּ
48 [שֶׁלֹּא יְהֵא] שֶׁיְּהֵא פּוֹרֶה וְרוֹבֶה — חַיָּב עָלָיו שָׁלֹשׁ
49 מַלְקִיּוֹת: הַשְּׁתַּיִם שֶׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל, וּשְׁלִישִׁית מִשּׁוּם:
50 "וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל" (שם)
51 — (לא תעשה קעו) ["וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־
52 הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ" (שם, מב)], וְאִם נוֹסַף לְכָךְ שֶׁיְּהֵא
53 מְעוֹפֵף יִתְחַיֵּב עָלָיו מַלְקוּת רְבִיעִית מִשּׁוּם: "כָּל־שֶׁרֶץ
54 הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵל" (דברים יד, יט) — (לא
55 תעשה קעה) וְאִם נוֹסַף לְכָךְ שֶׁיְּהֵא שׁוֹחֶה בַּמַּיִם עִם שֶׁהוּא
56 מְעוֹפֵף, כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים תָּמִיד בְּמִינִים רַבִּים — יִתְחַיֵּב
57 עָלָיו חָמֵשׁ מַלְקִיּוֹת, מַלְקוּת חֲמִישִׁית זוֹ מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ
58 הַמַּיִם, שֶׁבָּא לָאו הַכּוֹלְלוֹ וְהוּא אָמְרוֹ: "אַל־תְּשַׁקְּצוּ
59 אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תְטַמְּאוּ בָהֶם" (שם,
60 מג) — (לא תעשה הנוכחי). וְאִם נוֹסַף לְכָךְ שֶׁיְּהֵא חַי זֶה
61 בְּעַצְמוֹ הַמִּתְהַוֶּה מִן הָאוֹכֵל גַּם עוֹף — יִתְחַיֵּב בְּמַלְקוּת
62 שִׁשִּׁית מִשּׁוּם: "וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ"
63 (שם, יג) — (לא תעשה קעד). וְאַל תִּתַּמֵּהּ עַל כָּךְ שֶׁיִּתְהַוֶּה
64 עוֹף מֵעִפּוּשׁ הַפֵּרוֹת, לְפִי שֶׁאָנוּ רוֹאִים לְעִתִּים קְרוֹבוֹת
65 עוֹפוֹת מִתְהַוִּים מִן־הָעִפּוּשִׁים וְהֵם יוֹתֵר גְּדוֹלִים מִן הָאֲגוֹז
66 הַקָּטָן וְאַל תִּתְפַּלֵּא עַל שֶׁמִּין אֶחָד בְּעַצְמוֹ הוּא עוֹף טָמֵא
67 וְהוּא שֶׁרֶץ הָעוֹף — כִּי אֵין זֶה דָּבָר רָחוֹק, שֶׁיִּהְיוּ לוֹ
68 תְּכוּנוֹת הָעוֹף וּפְעֻלּוֹתָיו וּתְכוּנוֹת שֶׁרֶץ הָעוֹף. הֲלֹא תִּרְאֶה
69 פֵּרוּשֵׁי כָּל־הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמָּנוּ בִּכְלַל אֵלּוּ הַשֵּׁשׁ מַלְקִיּוֹת דָּג
70 טָמֵא וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם, וְזֶה נָכוֹן וְלֹא אַכְחִישֵׁנוּ, לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר
71 שֶׁיְּהֵא דָּג וְיִהְיֶה שֶׁרֶץ הַמַּיִם, כָּךְ גַּם־כֵּן יִהְיֶה עוֹף וְיִהְיֶה
72 שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְזֶהוּ הַפּוֹטִיתָא, שֶׁהָיָה עוֹף וְשֶׁרֶץ הָעוֹף וְשֶׁרֶץ
73 הָאָרֶץ וְשֶׁרֶץ הַמַּיִם — וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלֶיהָ אַרְבַּע,
74 וְהַנִּמְלָה לוֹקֶה עָלֶיהָ חָמֵשׁ. וּנְמָלָה זוֹ הָאֲמוּרָה, הִיא
75 הַנִּמְלָה הַמְעוֹפֶפֶת הַמִּתְהַוָּה מֵעִפּוּשׁ הַפֵּרוֹת שֶׁאֵינָהּ פּוֹרָה
76 וְרוֹבָה — חַיָּב עָלֶיהָ אַחַת מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ שֶׁפֵּרֵשׁ מִן־הָאֹכֶל
77 (לא תעשה קעח), וְאַחַת מִשּׁוּם: שׁוֹרֵץ עַל הָאָרֶץ (לא
78 תעשה קעו), וְאַחַת מִשּׁוּם: רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ (לא תעשה
79 קעז), וְאַחַת מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ הָעוֹף (לא תעשה קעה), וְאַחַת
80 מִשּׁוּם: שֶׁרֶץ הַמַּיִם (לא תעשה קעט) וְהַצְּרָעָה שֶׁגַּם הִיא
81 מִתְהַוָּה מִן־הָעִפּוּשׁ, נוֹסַף בָּהּ עַל אֵלּוּ שֶׁהִיא עוֹף וְשֶׁרֶץ
82 הָעוֹף. וְאֵין מִן הַנִּמְנָע שֶׁתִּתְהַוֶּה הַצְּרָעָה אוֹ הַנִּמְלָה
83 וְזוּלָתָן מִמִּינֵי הַמְעוֹפְפִים וְהַשּׁוֹרְצִים מִן־הָעִפּוּשִׁים וּבְתוֹךְ
84 הַפֵּרוֹת אֶלָּא אֵצֶל הֶהָמוֹן, שֶׁאֵין לָהֶם יְדִיעָה בְּמַדְּעֵי
85 הַטֶּבַע, אֶלָּא מְדַמִּים שֶׁכָּל־מִין אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְהַוֶּה דָּבָר
86 מִמֶּנּוּ אֶלָּא מִזָּכָר וּנְקֵבָה כֵּיוָן שֶׁהֵם רוֹאִים שֶׁהַדָּבָר כָּךְ עַל
87 הָרֹב. וּזְכוֹר כְּלָלִים אֵלּוּ וְהָבֵן עִנְיָן זֶה, לְפִי שֶׁהוּא דָּבָר
88 דָּבֵר עַל אָפְנָיו (משלי כה, יא). וּכְבָר בֵּאַרְתִּי לְךָ אֶת
89 הָעִנְיָנִים שֶׁבָּהֶם תִּבְחוֹן וְתֹאמַר: בַּעַל חַי זֶה חַיָּבִים עַל
90 אֲכִילָתוֹ כָּךְ וְכָךְ מַלְקִיּוֹת, וְזֶה אֵין חַיָּבִין עָלָיו אֶלָּא כָּךְ
91 וְכָךְ. וּמִן הַלְּשׁוֹנוֹת הָאֵלֶּה יִתְבָּאֵר לְךָ שֶׁהָאוֹכֵל בַּעַל חַי

שָׁלֵם אֵין חוֹשְׁשִׁין לְשִׁעוּרוֹ וְאֵין אוֹמְרִים בּוֹ "כְּזַיִת", אֶלָּא אֲפִלּוּ אוֹכֵל יַתּוּשׁ — לוֹקֶה שָׁלֹשׁ: מִשּׁוּם שֶׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ, וּמִשּׁוּם רוֹמֵשׂ, וּמִשּׁוּם שֶׁרֶץ הָעוֹף. וְאָמְרוּ עוֹד (מכות טז.): הַמַּשְׁהֶה נְקָבָיו — עוֹבֵר מִשּׁוּם: אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְכֵן מַאן דְּשָׁתֵי מַיָּא (השותה מים) בְּקַרְנָא דְּאַמָּנָא, וְהוּא כְּלִי שֶׁל מַקִּיז דָּם — עוֹבֵר מִשּׁוּם: אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְהוּא הַדִּין בַּאֲכִילַת הַלִּכְלוּכִים וּדְבָרִים הַמְּאוּסִים וּשְׁתִיַּת דְּבָרִים הַמְגֹעָלִים, שֶׁנֶּפֶשׁ רֹב בְּנֵי אָדָם קֵהָה מֵהֶם — כָּל־זֶה מֻזְהָרִים עָלָיו, אֲבָל אֵין חַיָּבִים עָלָיו, מַלְקוּת, לְפִי שֶׁפְּשָׁטֵיהּ דִּקְרָא אֵינוֹ אֶלָּא בְּשֶׁרֶץ בִּלְבַד: אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ עַל אֵלּוּ מַכַּת מַרְדּוּת. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ מִכָּל־מַה־שֶּׁהִקְדַּמְנוּ שֶׁפָּסוּק זֶה, שֶׁהוּא "אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם", לְמַדְנוּ מִמֶּנּוּ אִסּוּר שֶׁרֶץ הַמַּיִם בִּלְבַד, שֶׁלֹּא בָּא עָלָיו לָאו מְיֻחָד חוּץ מִזֶּה. וְהָבֵן זֹאת.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וּשְׁמֹנִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל בְּשַׂר שׁוֹר הַנִּסְקָל (בעל חי שחייב סקילה, כגון שהרג אדם) וַאֲפִלּוּ נִשְׁחַט קֹדֶם סְקִילָתוֹ, לְפִי שֶׁמִּשְּׁגִגְמַר דִּינוֹ נֶאֱסַר בַּאֲכִילָה אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשְׁחַט שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ" (שמות כא, כח). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "שׁוֹר שֶׁיָּצָא לִסָּקֵל וְקָדְמוּ הַבְּעָלִים וּשְׁחָטוּהוּ — בְּשָׂרוֹ אָסוּר בַּאֲכִילָה", לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ". וְהָאוֹכֵל מִבְּשָׂרוֹ כְּזַיִת — לוֹקֶה.

יום חמישי כ"ז תשרי ה'תשפ"א

מצות לא תעשה קפא. קפב. קפד. קפה. קפג.

הַמִּצְוָה הַקפ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֶת־הַטְּרֵפָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ" (שמות כב, ל), פְּשַׁט הַכָּתוּב הוּא בְּמַה־שֶּׁהִזְכִּירוּ בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם), וְהוּא אָמְרָם: "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֲוֶה (כתב "שדה" מפני שהוא המציאותי ביותר), מְקוֹם שֶׁרֹּב הַבְּהֵמוֹת (דרכם) לְהִטָּרֵף": אֲבָל בָּא בְּקַבָּלָה (חולין סח.) שֶׁיֵּשׁ לְפָסוּק זֶה גַּם בֵּאוּר (בעל משמעות הלכתית) וְכָךְ הוּא: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה" הוּא — וּלְפִיכָךְ לֹא תֹאכְלֻנּוּ. כַּוָּנָתָם בָּזֶה, שֶׁכָּל־בָּשָׂר כֵּיוָן שֶׁיָּצָא חוּץ לִמְחִיצָתוֹ נַעֲשָׂה כִּטְרֵפָה, כְּגוֹן בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אִם יָצָא חוּץ לָעַזָּרָה, אוֹ בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים אִם יָצָא חוּץ לַחוֹמָה, אוֹ בְּשַׂר הַפֶּסַח אִם יָצָא חוּץ לַחֲבוּרָה, אוֹ אִם הוֹצִיא הָעֲבָר אֶת־יָדוֹ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ד' מִחֻלִּין (סח.) — שֶׁכָּל־סוּגֵי בָּשָׂר אֵלּוּ נִקְרָאִים: טְרֵפָה, וְהָאוֹכֵל מֵהֶם כְּזַיִת לוֹקֶה מִן־הַתּוֹרָה וְכֵן גַּם בָּשָׂר מִן־הַחַי נִקְרָא: טְרֵפָה וְהָאוֹכְלוֹ — לוֹקֶה. וּבִגְמָרָא חֻלִּין (קב:) אָמְרוּ: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ — זֶה בָּשָׂר מִן־הַחַי וּבָשָׂר מִן־הַטְּרֵפָה". וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּמִצְוָה זוֹ עִם שֶׁלְּפָנֶיהָ (לא תעשה קפ) גַּם בַּכֹּהֲנִים, וְהוּא אָמְרוֹ בַּכֹּהֲנִים: "נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־בָהּ" (ויקרא כב, ח), וְכָפַל בָּהֶם לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַכָּתוּב צִוָּה אוֹתָם לֶאֱכוֹל חַטַּאת הָעוֹף וְהִיא הַמְּלִיקָה (שנמלק ראשה בצפורן), וְהַמְּלִיקָה בְּלִי סָפֵק בַּחֻלִּין אֵינָהּ שְׁחִיטָה אֶלָּא נְבֵלָה; וְהָיָה עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ שֶׁמֻּתֶּרֶת לָהֶם אֲכִילַת הַמְּלִיקָה אֲפִלּוּ בְּחֻלִּין וְהוּא הַדִּין לְכָל־שְׁחִיטָה פְּסוּלָה, לְפִיכָךְ בֵּאֵר שֶׁהֵם נִשְׁאָרִים בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל בָּאַזְהָרָה מִלֶּאֱכוֹל נְבֵלָה וּטְרֵפָה, וְכָךְ פֵּרְשׁוּ חֲכָמִים נוֹסָף עַל דִּין אַחֵר שֶׁהֵעִירוּ עָלָיו מִפְּסוּק זֶה, שֶׁאֵין מֵעִנְיַן מַאֲמָרֵנוּ זֶה לְהַזְכִּירוֹ (דינים נוספים לגבי טומאה בחולין ק: ובנדה מב:). אֲבָל הַבְּהֵמָה אוֹ הַחַיָּה שֶׁנּוֹלְדוּ בָּהֶן אַחַת הַטְּרֵפוֹת שֶׁנִּלְמְדוּ בְּאַחַת הַמִּדּוֹת (שהתורה נדרשת בהן, וטרפה דרבנן) חֲרֵי אֲכִילָתָהּ אֲסוּרָה, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטָה כָּרָאוּי, וְהַשּׁוֹחֲטָהּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה וְאָכַל מִבְּשָׂרָהּ — לוֹקֶה מִדְּרַבָּנָן (וחזר בו הרמב"ם בספר היד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ לְךָ הַטְּרֵפוֹת בְּפֶרֶק ג' מֵחֻלִּין. וּבְפֶרֶק זֶה וְגַם בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן דְּמַכּוֹת וּבְפֶרֶק א' מִבְּכוֹרוֹת נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי תֵּשַׁע מִצְוֹת אֵלּוּ שֶׁקָּדְמוּ לְמִצְוָה זוֹ (לא תעשה קעא־קפא).

הַמִּצְוָה הַקפ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֵבֶר מִן הַחַי, וְהוּא שֶׁנִּחְתּוֹךְ מִמֶּנּוּ אֵבֶר (שלם) כְּשֶׁהוּא חַי וְנֹאכַל מֵאוֹתוֹ הָאֵבֶר כִּבְרִיָּתוֹ (כשהוא מכיל גם גידים ועצמות — למרות שבשאר איסורים לא מצטרפים לבשר) כְּזַיִת, וַאֲפִלּוּ הָיָה בּוֹ בָּשָׂר כָּל־שֶׁהוּא — הָאוֹכְלוֹ לוֹקֶה. וְהָאַזְהָרָה עַל כָּךְ הִיא אָמְרוֹ: "רַק־אֹתוֹ לֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר" (דברים יב, כג), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "לֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר — זֶה אֵבֶר מִן־הַחַי". וְכָךְ נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא חֻלִּין (קב:), וְשָׁם אָמְרוּ: "אָכַל אֵבֶר מִן־הַחַי וּבָשָׂר מִן־הַחַי — חַיָּב שְׁתַּיִם". פֵּרוּשׁוֹ: לְפִי שֶׁהֵם שְׁנֵי לָאוִין. הַלָּאו הָאֶחָד: "לֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר" שֶׁהוּא אִסּוּר הָאֵבֶר, וְהַלָּאו הַשֵּׁנִי: "וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ" שֶׁהוּא אִסּוּר בָּשָׂר מִן־הַחַי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה קפא). וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְנֹחַ בְּאָסְרוֹ עָלָיו אֵבֶר מִן־הַחַי: "אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ" (בראשית ט, ד).

הַמִּצְוָה הַקפ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֶת־הַדָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ" (ויקרא ז, כו). וּכְבָר נִכְפַּל בּוֹ הַלָּאו כַּמָּה פְּעָמִים. וּפֵרֵשׁ שֶׁהוּא בְּכָרֵת וְאָמַר: "כָּל־אֹכְלָיו יִכָּרֵת" (שם יז, יד). אִם הוּא מְזִיד: וְאִם הוּא שׁוֹגֵג — מֵבִיא חַטָּאת קְבוּעָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ה' מִכְּרֵתוֹת.

המצוה הקפ"ה — האזהרה שהזהרנו מלאכול חלבי בהמה טהורה אמר יתעלה: "כל־חלב שור וכשב ועז לא תאכלו" (שם ז, כג), וגם בזה נכפל הלאו ועניש בו בפרוש כרת במה דברים אמורים? אם הוא מזיד: ואם הוא שוגג — חייב חטאת קבועה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ז' מחלין (צג.).

המצוה הקפ"ג — האזהרה שהזהרנו מלאכול גיד הנשה, והוא אמרו: "על־כן לא יאכלו בני־ישראל את־גיד הנשה" (בראשית לב, לג): והאוכלו כלו, ואפלו הוא כל־שהוא, או שאכל ממנו כזית — לוקה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ז' מחלין.

יום שישי כ"ח תשרי ה'תשפ"א

מצות לא תעשה קפז. קפו. קפט. קצ. קצא. קצב.

המצוה הקפ"ז — האזהרה שהזהרנו מלאכול בשר בחלב, והוא אמרו עוד (בנוסף לשמות כג): "לא־תבשל גדי בחלב אמו" (שמות לד, כז) בפעם שניה — שהכונה בו אסור האכילה. ובגמרא חלין (קיד.) אמרו: בשר בחלב לוקה על בשולו ולוקה על אכילתו. ובגמרא מכות (כא:) אמרו: "המבשל גיד הנשה בחלב ביום טוב ואכלו — לוקה חמש מלקיות: לוקה משום אוכל גיד, ולוקה משום מבשל גיד (שאסור באכילה — והרי זה בשול שלא לצורך ביום־טוב), ולוקה משום מבשל בשר בחלב, ולוקה משום אוכל בשר בחלב, ולוקה משום הבערה". ושם אמרו: "אפיק (השמט, מן המנין) הבערה ועייל (והכנס, צרף למנין) עצי הקדש", ואזהרתיה מהכא: "ואשריהם תשרפון באש לא־תעשון כן לה' אלהיכם" (דברים יב, ג־ד). ובגמרא חלין (שם) אמרו: "להכי אפקה רחמנא לאכילה בלשון בשול (לכך התבטאה התורה באסור האכילה בלשון של בשול), כי היכי דאבשול לקי אאכילה נמי לקי" (ללמד שכשם שלוקה על הבישול כך לוקה על האכילה). ובפרק ב' מפסחים (כה.) אמרו על בשר בחלב: "להכי לא כתב ביה רחמנא אכילה בגופו (ולומדים זאת ממקום אחר). למימרא (ללמדנו) שלוקין עליו אפלו שלא דרך הנאתו". וזכור זאת. וכאן ראוי לי להעיר על כלל גדול שעדין לא הזכרתיו והוא, שאמרו יתעלה: "לא־תבשל גדי בחלב אמו" נכפל בתורה שלש פעמים (שמות כד, יט. לד, כו. דברים יד, כא). ואמרו מעתיקי השמועה שכל־לאו מהם יש בו (משמע) לענין נפרד. אמרו (מכילתא פרשת משפטים): "חד לאסור אכילה וחד לאסור הנאה וחד לאסור בשול". ואפשר למקשה להקשות עלי ולומר: למה מניתי אסור אכילתו ואסור בשולו שתי מצות ולא מניתי אסור הנאתו מצוה שלישית? ידע המקשה שאסור הנאה אין ראוי למנותו מצוה בפני עצמה, לפי שהוא ואסור אכילה ענין אחד כיון שהאכילה מין ממיני (אחד מדרכי) ההנאה. לפי שאמרו יתעלה באיזה דבר שלא יאכל אינו אלא דגמא מדגמות ההנאה, והכונה שאין נהנין בו לא באכילה ולא בזולתה, והוא אמרם (פסחים כא:) "כל־מקום שנאמר: לא תאכל, לא תאכלו — אחד אסור אכילה ואחד אסור הנאה במשמע, עד שיפרט לך הכתוב (שמותר בהנאה) כדרך שפרט בנבלה" שנתבאר הותר ההנאה בה, והוא אמרו: "לגר אשר־בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי" (שם יד, כא). ולפי הכלל הזה אין ראוי למנות אסור אכילה ואסור הנאה שתי מצות, ואלו מנינו אותם שתי מצות בבשר בחלב כי אז היינו חייבים לעשות כן גם בחמץ ובערלה ובכלאי הכרם, שיהא בכל־אחד מאלו ארבע המצות, אסור הנאה מצוה בפני עצמה. וכיון שנפל באלו ולא נמנה אלא הלאו שבא באסור אכילתם בלבד ובכלל זה אסור הנאה כפי העקר שאמרנו — כך נפל גם בבשר בחלב. נשארה כאן שאלה אחת בלבד והיא, שאפשר לאומר לומר: כיון שאסור הנאה מובן מאסור אכילה כמו שבארו עליהם השלום, אם כן למה הצרך הכתוב ללאו שלישי בבשר בחלב כדי לאסור הנאתו, כמו שבארנו? התשובה לזה: שהצרך לכך כיון שלא נאמר בבשר בחלב לשון "לא תאכל" שממנו תאסר האכילה והנאה, ולפיכך הצרך לכפול לאו אחד לאסור הנאה. וכבר הזכרנו הטעם שבגללו לא כתב רחמנא אכילה בבשר בחלב, לפי שכל־מה שנזכר בו אכילה אינו חייב עד שייהנה באכילתו: אבל אם פתח פיו ובלע אחד האסורין או שאכלו כשהוא חם ושורף עד שיכוה גרונו ומכאיבו בשעת בליעתו וכיוצא בזה: — הרי זה פטור. זולתי בבשר בחלב, שהוא חייב על אכילתו ואפלו לא נהנה בו, כמו שהזכירו (פסחים כה:), וכן כלאי הכרם, כמו שנבאר לקמן (לא תעשה קצג — שיעור ק), והבן כל־הכללים האלה וזכור אותם. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק ח' מחלין.

המצוה הקפ"ו — האזהרה שהזהרנו מלבשל בשר בחלב, והוא אמרו יתעלה: "לא־תבשל גדי בחלב אמו" (שמות כג, יט), והמבשלו — לוקה אף־על־פי שלא אכלו, כמו שנתבאר בכמה מקומות בתלמוד.

המצוה הקפ"ט — האזהרה שהזהרנו מלאכול לחם העשוי מתבואה חדשה, קדם עבור יום שישה עשר בניסן (שאז מקריבים את העומר מהתבואה החדשה), והוא אמרו יתעלה: "ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו" (ויקרא כג, יד) והאוכל ממנו כזית — לוקה.

המצוה המשלימה מאה ותשעים — האזהרה שהזהרנו מלאכול קלי (תבואה קלויה לצורך אכילה) תבואה חדשה קדם עבור יום שישה עשר בניסן, והוא

אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ". וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הַקצ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל כַּרְמֶל (גרגרי שיבולת, קלויה כשהיא באבה; מלאה בגרגיריה) הֶחָדָשׁ (מתבואה חדשה) קֹדֶם עֲבוֹר יוֹם שִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה". וּכְבָר קָדַם לָנוּ לְשׁוֹנָם בְּאָמְרָם (בריתות ה.): "אָכַל לֶחֶם קָלִי וְכַרְמֶל — חַיָּב עַל כָּל־אֶחָד וְאֶחָד". וּבֵאֲרוּ אֶת־זֶה תַּכְלִית בֵּאוּר בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי מִן־הַכְּלָלִים (השורשים) שֶׁהִקְדַּמְנוּ לְמַאֲמָר (לספר) זֶה עַיֵּן עָלָיו שָׁם. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי הֶחָדָשׁ בְּפֶרֶק ז' מִמְּנָחוֹת (ע.) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּשְׁבִיעִית וּמַעַשְׂרוֹת וְחַלָּה (פרק א משנה א).

הַמִּצְוָה הַקצ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל אֶת־הָעָרְלָה (פירות האילן בשלש שנותיו הראשונות), וְהוּא אָמְרוֹ: "שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל" (שם יט, כג), וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת עָרְלָה. וְאִסּוּר אֲכִילַת הָעָרְלָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי: אֲבָל לְשׁוֹן הַתּוֹרָה הוּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד.

יום ש"ק כ"ט תשרי ה'תשפ"א

מצות לא תעשה קצג. קנג. קצד. מצות עשה קמו.

הַמִּצְוָה הַקצ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם (ש"נכלאו" (מיני תבואה שנזרעו לצד גפנים)) בִּלְבָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בָּהֶם: "פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְּלֵאָה הַזָּרַע" (דברים כב, ט), וּבָא בְּקַבָּלָה (חולין קטו.): "פֶּן־תִּקְדַּשׁ — פֶּן־תּוּקַד אֵשׁ", כְּלוֹמַר: שֶׁאָסוּר לֵהָנוֹת בָּהֶם. וּכְבָר קָדַם לְךָ (הקדמנו כבר בסוף כלל ח) הַכְּלָל: כָּל־מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר, פֶּן וְאַל — אֵינוֹ אֶלָּא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה. וּבְפֶרֶק ב' מִפְּסָחִים (כד:), כְּשֶׁאָמְרוּ: "כָּל־אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה אֵין לוֹקִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא דֶּרֶךְ הֶנְאָתָן" — כְּלוֹמַר: כָּל־דָּבָר שֶׁנֶּאֱסָרָה אֲכִילָתוֹ לֹא יִתְחַיֵּב עַל אֲכִילָתוֹ אֶלָּא אִם נֶהֱנָה בְּכָךְ — אָמְרוּ אַחַר־כָּךְ: "אֲמַר אַבַּיֵּי: הַכֹּל מוֹדִים בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ הֲנָאָתָן. מַאי טַעְמָא? דְּלָא כְּתִיב בְּהוּ אֲכִילָה, דִּכְתִיב: "פֶּן־תִּקְדַּשׁ — פֶּן תּוּקַד אֵשׁ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת כִּלְאָיִם. וְגַם הִיא אֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּכִלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱכוֹל הַטֶּבֶל, וְהוּא הַדָּבָר שֶׁלֹּא הֻפְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַה'" (ויקרא כב, טו), הָעוֹבֵר עַל זֶה, כְּלוֹמַר: אוֹכֵל טֶבֶל — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. הֶרֶמֵז עַל כָּךְ מִמַּה שֶׁאָמַר כָּאן: "וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי", וְאָמַר בַּתְּרוּמוֹת: "וְאֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ" (במדבר יח, לב), וְיָלִיף (לומדים ב"גזרה שווה") חִלּוּל חִלּוּל מִתְּרוּמָה שֶׁהִיא עָוֹן מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ. וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (פג.): "מִנַּיִן לָאוֹכֵל טֶבֶל שֶׁהוּא בְּמִיתָה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא־יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַה' — בַּעֲתִידִים לִתָּרֵם (כלומר, בטבל), הַכָּתוּב מְדַבֵּר" וְיָלֵף חִלּוּל מִתְּרוּמָה. רָצוּ בְּאָמְרָם "בַּעֲתִידִים לִתָּרֵם" כְּאִלּוּ אָמַר: לֹא יְחַלְּלוּ קָדָשִׁים שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהָרִים אוֹתָם לַה', וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַה'" בִּלְשׁוֹן עָתִיד, וְאַחֲרֵי פְּסוּק זֶה אָמַר: "וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת־קָדְשֵׁיהֶם" (ויקרא כב, טז), וּבִגְמָרָא מַכּוֹת (טז:) אָמְרוּ: "כָּכוֹל לֹא יִהְיוּ חַיָּבִין אֶלָּא עַל הַטֶּבֶל שֶׁלֹּא הוּרַם מִמֶּנּוּ כָּל־עִקָּר; נִטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְלֹא נִטְלָה מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן וְלֹא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וַאֲפִלּוּ מַעֲשֵׂר עָנִי מִנַּיִן? (שחייבים) תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹ'" (דברים יב, יז), וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ" (שם כו, יב), מַה לְּהַלָּן מַעֲשֵׂר עָנִי אַף כָּאן מַעְשַׂר עָנִי, וְאָמַר רַחֲמָנָא: לֹא תּוּכַל לֶאֱכֹל". אֲבָל כָּל־זֶה לְמַלְקוּת. אוּלָם עָוֹן מִיתָה אֵינוֹ אֶלָּא בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, לְפִי שֶׁהָאוֹכֵל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן קֹדֶם שֶׁתֻּפְרַשׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר — חַיָּב מִיתָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לַלְוִיִּם בְּצַוּתוֹ אוֹתָם לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר (תרומת מעשר): "וְאֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ", שֶׁזֶּה לָאוּ עַל אֲכִילַת מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן בְּטִבְלוֹ. וּלְפִיכָךְ חַיָּבִין עָלָיו מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת דְּמַאי. הַיּוֹצֵא מִכָּל־זֶה: שֶׁהָאוֹכֵל טֶבֶל קֹדֶם שֶׁתֻּפְרַשׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר — חַיָּב מִיתָה, וְאַזְהָרָתֵיהּ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה זוֹ; וְהָאוֹכֵל טֶבֶל אַחַר הַפְרָשַׁת הַתְּרוּמוֹת קֹדֶם הַפְרָשַׁת כָּל־הַמַּעַשְׂרוֹת — חַיָּב מַלְקוּת. וְאַזְהָרָתֵיהּ מִ"לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ". וּזְכוֹר זֶה וְאַל תִּטְעֶה בּוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי הַטֶּבֶל בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּמַסֶּכֶת דְּמַאי וּתְרוּמוֹת וּמַסֶּכֶת מַעַשְׂרוֹת.

הַמִּצְוָה הַקצ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּשְׁתּוֹת יַיִן נֶסֶךְ, וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ פָּסוּק בָּרוּר בְּפֵרוּשׁ, אֲבָל נֶאֱמַר בַּעֲבוֹדָה זָרָה: "אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם" (שם לב, לח). מָה זֶבַח אָסוּר אַף יַיִן אָסוּר. וְאַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה וְלוֹקִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָסָם בְּכָל־הַתַּלְמוּד. וְהָרְאָיָה עַל הֱיוֹת יַיִן נֶסֶךְ מֵאִסּוּרֵי דְּאוֹרַיְתָא וְשֶׁהוּא נִמְנֶה מִכְּלַל מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, אָמְרָם בִּגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה (עג:): "רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאַמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ (שניהם אומרים): כָּל־אִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה בֵּין (שנתערבו) בְּמִינָן בֵּין שֶׁלֹּא בְּמִינָן — (נאסרה התערובת)

בְּנוֹתֵן טַעַם (כשהאיסור נתן טעמו בתערובת), חוּץ מִטֶּבֶל וְיֵין נֶסֶךְ דְּבִמְינָן — בְּמַה־שֶּׁהוּא, וְשֶׁלֹּא בְּמִינָן — בְּנוֹתֵן טַעַם". וְהֲרֵי זוֹ רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁיֵּין נֶסֶךְ מֵאִסּוּרִין שֶׁל תּוֹרָה. וְגַם בְּסִפְרֵי (במדבר כא, א) כְּשֶׁהִזְכִּירוּ אֹפֶן הִתְדַּרְדְּרוּת יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּים לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב, אָמְרוּ: "וְהוּא נִכְנַס וְהַצַּרְצוּר מָלֵא יַיִן אֶצְלָהּ מִיֵּין הָעַמּוֹנִים — וַעֲדַיִן לֹא נֶאְסַר יַיִן שֶׁל גּוֹיִם לְיִשְׂרָאֵל — אָמְרָה לוֹ: רְצוֹנְךָ שֶׁתִּשְׁתֶּה וְגוֹ'". וּמִמַּה שֶׁאָמַר "וַעֲדַיִן לֹא נֶאְסַר" מַשְׁמַע בְּלִי סָפֵק שֶׁאַחַר־כָּךְ נֶאֱסַר. אֲבָל אָמְרָם (שבת יז:) בִּכְלַל שְׁמֹנֶה עָשָׂר דָּבָר שֶׁגָּזְרוּ (חכמים) שֶׁמִּכְּלָלָם יֵינָם (שבכלל זה מנו יין גויים), וְכֵן גַּם אָמְרָם (עבודה זרה סב:): "שָׁאנֵי יֵין נֶסֶךְ דְּאַחְמְרוּ בֵּיהּ רַבָּנָן" (שממקומות אלו משמע, לכאורה, שהוא איסור רק מדרבנן) — הֲרֵי כַּוָּנָתָם בָּזֶה סְתַם יֵינָם (סתם יין של גויים גם אם לא ננסך לעבודה זרה), לֹא יֵין נֶסֶךְ עַצְמוֹ: אֲבָל יֵין נֶסֶךְ עַצְמוֹ הוּא אָסוּר מִן־הַתּוֹרָה: וַהֲרֵי יָדַעְתָּ אָמְרָם (עבודה זרה ל:): "שְׁלֹשָׁה (סוגי) יֵינוֹת (אסורים) הֵם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּפְּרָקִים הָאַחֲרוֹנִים דַּעֲבוֹדָה זָרָה.

הַמִּצְוָה הַקמ"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁחֹט בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וְאַחַר־כָּךְ נֹאכַל מִמֶּנּוּ, וְשֶׁאֵין לוֹ הֶכְשֵׁר אֶלָּא בִּשְׁחִיטָה בִּלְבַד. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ וְגוֹ' כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ" (דברים יב, כא), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה): "וְזָבַחְתָּ — מָה מֵקֶדֶשִׁין בִּשְׁחִיטָה אַף חֵלִין בִּשְׁחִיטָה. כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ — מְלַמֵּד שֶׁנִּצְטַוָּה מֹשֶׁה עַל הַקָּנֶה (צנור הנשימה) וְעַל הַוֵּשֶׁט (צנור המזון) וְעַל רֹב אֶחָד בְּעוֹף וְעַל רֹב שְׁנַיִם בַּבְּהֵמָה" (שאם שחט רוב האחד מהם בעוף, או רוב שניהם בבהמה — הותרו לאכילה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְכָל־הִלְכוֹתֶיהָ בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת חֻלִּין.

אגרות קודש

ב"ה, ט' מרחשון, ה'תשי"א

שלום וברכה!

במענה על מכתבו המהיר. זה כמה פעמים בקשתיו וגם הזהרתיו שלא יהי' בעצבות ולא מרה שחור'דיג.

והטעמתי לו אשר כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ ברך אותו פעמים רבות וצדיק גוזר והקב"ה מקיים, וכפסק הש"ס.

וחס וחלילה להטיל ספק כל שהוא בזה, או להחליש כח בטחונו שמלבד כל מאמרי רז"ל המבוארים גנות דבר זה הנה זה ג"כ מקלקל ח"ו את הצנורות. וזהו לשון הזהר פ' תצוה דקפ"ד, ע"ב:

תא חזי עלמא תתאה קיימא לקבלא תדיר והוא אקרי אבן טבא ועלמא עלאה לא יהיב ליה אלא כגוונא דאיהו קיימא. אי איהו קיימא בנהירו דאנפין מתתא, כדין הכי נהרין ליה מעילא, ואי איהו קיימא בעציבו יהבין ליה דינא בקבליה, כגוונא דא (תהלים ק) עבדו את השם בשמחה, וחדוה דב"נ משיך לגביה חדוה אחרא עלאה.

און עס איז שוין צייט ער זאל אנהייבן פאלגן אין דעם.

בברכת כ"ט ורפואה קרובה בפרט,

מנחם שניאורסאהן

ירמיה פרק־מו טז־כג

טז הִרְבֶּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ קוּמָה | וְנָשֻׁבָה אֶל־עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מֹולַדְתֵּנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב
הַיּוֹנָה: יז קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד: יח חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁמוֹ כִּי כְתָבוֹר בֶּהָרִים וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא: יט כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי לָךְ יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם כִּי־נֹף לְשַׁמָּה
תִּהְיֶה וְנִצְּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב: כ עֶגְלָה יְפֵה־פִיָּה מִצְרָיִם קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא בָא: כא גַּם־שְׂכִרֶיהָ בְּקִרְבָּהּ כְּעֶגְלֵי
מַרְבֵּק כִּי־גַם־הֵמָּה הִפְנוּ נָסוּ יַחְדָּיו לֹא עָמֶדוּ כִּי יוֹם אֵידָם בָּא עֲלֵיהֶם עֵת פְּקֻדָּתָם: כב קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ
יֵלֵךְ כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ וּבְקַרְדֻּמּוֹת בָּאוּ לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים: כג כָּרְתוּ יַעְרָהּ נְאֻם־יְהוָה כִּי לֹא יֵחָקֵר כִּי רַבּוּ
מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר:

רש"י

(טז) הרבה כושל. הקב"ה שהדפו והרבה לו מכשול: **גם נפל.** נתקבצו איש אל רעהו לאמר נקומה ונשובה אל עמנו ממקום שיצאנו משם להלחם: **חרב היונה.** חרבא דסנאה דהיא כחמר מרויא, היונה לשון יין ל"א לשון אונאה: **(יז) קראו שם.** במלחמה הכריזו משל של חרפה: **פרעה מלך מצרים שאון.** שהיה מגביה קול שאונו תשואות להתהלל בחיילותיו: **העביר המועד.** שייעד היום מלחמה קבוע לצאת ולהלחם ולא יצא ועבר יום זמן המועד: **(יח) כי כתבור בהרים.** כי כאשר דבר אמת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן באמת יבא הדבר הזה על מצרים: **(יט) כלי גולה.** אדם יוצא לדרך מתקן לו חמת ומקדה של חרס לשתות בה: **ונצתה.** לשון ציה: **(כ) עגלה יפהפיה.** מלכותא יאייא: **קרץ.** עממין קטולין. קרץ לשון חיתוך וכן מחומר קרצתי (איוב לג): **מצפון.** מבבל: **(כא) שכיריה.** שריה כמו בתער השכירה (ישעיה ז): **מרבק.** קופל"א בלעז: **הפנו.** פנו עורף לבקש לנוס: **(כב) קולה כנחש ילך.** הרי הנחש בא ללמד על מצרים ונמצא למד למדנו מכאן שכשאמר הקב"ה לנחש על גחונך תלך (בראשית ג) וקיטע את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שנוייה בל"ב מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי: **כי בחיל ילכו.** אליה: **(כג) כרתו יערה.** כח יש בהן לכרות כל יערה: **כי לא יחקר.** מספר צבאם:

מצודת דוד

(טז) הרבה כושל. הוא הרבה לו מכשולים: **גם נפל איש וכו'.** ר"ל העכו"ם הבאים לעזרת מצרים נטו והתחברו זה לזה ואמרו קומה מכאן ונשובה אל עמנו וכו': **מפני חרב היונה.** זה חרב נ"נ המאנה ואונסת לעשוק הגוף והממון: **(יז) קראו שם.** במעדכת צבא כשדים הכריזו לומר אשר פרעה מלך מצרים המרים קול שאון בגאוה ובגודל לבב הנה עתה העביר המועד ר"ל לא בא להלחם מערכה מול מערכה ביום המיועד והקבוע כי בא מורך בלבבו: **(יח) כי כתבור בהרים.** כמו הר תבור הוא קבוע בהרים ולא יזוז ממקומו וכמו שהר ככרמל עומד על הים ולא ימוש משם כן יבוא נ"נ על מצרים ולא ישתנה ולא יזוז מביאתו שמה: **(יט) כלי גולה.** דרך הולכי גולה לתקן לעצמם כלי לשתות בו וכלי ללוש בו עיסה וכדומה: **לשמה תהיה.** כי תגלו ממנה: **ונצתה.** תהיה שממה מבלי ישאר מי יושב בה: **(כ) עגלה.** מצרים שהיתה מלכות יפה כעגלה היפה מאד הנה מפאת צפון יבוא עליה נ"נ המחתך וכורת אותה: **בא בא.** כפל המלה לחזק ולומר שבודאי יבוא: **(כא) גם שכיריה.** גם השרים הגדולים אשר בקרבה יובלו לטבח כעגלים המפוטמים במרבק שאחר שנעשו שמנים מוצאים לטבח: **כי גם המה.** אף שדרך השרים להיות אמיצי לבב לעמוד בקשרי המלחמה הנה המה לא כן עשו כי פנו מן המלחמה ונסו יחדיו ולא עמדו על עמדם, ולזה כאשר השיגם האויב נפלו בנופלים ולא לקחום בשבי כדרך השרים: **כי יום אידם.** ר"ל על כי בא עליהם יום אידם עת מותם שהוא פקודת כל חי לכן בא מורך בלבבם: **(כב) קולה.** קול של מצרים ילך להיות נשמע למרחוק כמו קול הנחש הנשמע למרחוק: **כי בחיל ילכו.** הכשדים ילכו עליהם בחיל רב ובקרדמות יבואו עליהם לכרתם כחוטבי עצים ר"ל כמו שאין ביד העצים למנוע מעצמם כריתת החוטבים כן לא יוכלו מצרים למנוע מעצמם חרב הכשדים: **(כג) כרתו יערה.** ר"ל אתם בני כשדים הרגו כל אנשי מצרים כי הכח בכם לכרות הכל כי לא יחקר מספר אנשי כשדים כי רבו מארבה:

מצודת ציון

(טז) נפל. ענין נטיה והתחברות כמו אל הכשדים אתה נופל (לעיל לז): **היונה.** מלשון אונאה וענינו עושק הגוף והממון וכן העיר היונה (צפניה ג): **(יז) שאון.** ענין המייה: **המועד.** ענין זמן קבוע כמו למועד שמור לך (ש"א ח): **(יח) כתבור.** **וככרמל.** שמות הרים נודעים ומפורסמים: **(יט) לשמה.** לשממה: **ונצתה.** מלשון ציה ושממה: **(כ) יפה פיה.** פתרונו כמלה אחת ור"ל יפה ביותר ולזה נכפל העי"ן והלמ"ד הפעל וכמו ירקרק אדמדם: **קרץ.** ענין חיתוך וכריתה כמו מחומר קרצתי (איוב לג): **(כא) שכיריה.** ענינו גדולים ונכבדים וכן בתער השכירה (ישעיה ז): **מרבק.** הוא הרפת מקום יפטמו שם העגלים וכן ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו): **הפנו.** מלשון פניה והליכה: **אידם.** ענין שבר ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב לא): **פקודתם.** על המיתה יאמר שהוא פקודת וזכרון השגחת כל חי כמו ופקודת כל האדם (במדבר טז): **(כב) ובקרדומות.** הוא הגרזן החותך עצים כמו ויקח אבימלך את הקרדומות (שופטים ט): **כחוטבי.** כן נקראים כורתי העצים וכן מחוטב עציך (דברים כט):

דניאל פרק־ח טו־כג

טו וַיְהִי בִּרְאֹתִי אֲנִי דָּנִיֵּאל אֶת־הַחָזוֹן וָאֲבַקְשָׁה בִינָה וְהִנֵּה עֹמֵד לְנֶגְדִּי כְּמַרְאֵה־גָבֶר: טז וָאֶשְׁמַע
קוֹל־אָדָם בֵּין אוּלָי וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר גַּבְרִיאֵל הָבֵן לְהַלָּז אֶת־הַמַּרְאֶה: יז וַיָּבֹא אֵצֶל עָמְדִי וּבְבֹאוֹ נִבְעַתִּי
וָאֶפֹּלָה עַל־פָּנָי וַיֹּאמֶר אֵלַי הָבֵן בֶּן־אָדָם כִּי לְעֵת־קֵץ הֶחָזוֹן: יח וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי נִרְדַּמְתִּי עַל־פָּנַי אָרְצָה
וַיַּגַּע־בִּי וַיַּעֲמִידֵנִי עַל־עָמְדִי: יט וַיֹּאמֶר הִנְנִי מוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה בְּאַחֲרִית הַזַּעַם כִּי לְמוֹעֵד קֵץ:
כ הָאַיִל אֲשֶׁר־רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנָיִם מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס: כא וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן וְהַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר
בֵּין־עֵינָיו הִוא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן: כב וְהַנִּשְׁבֶּרֶת וַתַּעֲמֹדְנָה אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מִגּוֹי יַעֲמֹדְנָה
וְלֹא בְכֹחוֹ: כג וּבְאַחֲרִית מַלְכוּתָם כְּהָתֵם הַפֹּשְׁעִים יַעֲמֹד מֶלֶךְ עַז־פָּנִים וּמֵבִין חִידוֹת:

רש"י

(טו) ואבקשה בינה. הייתי מתאוה שיבינו לי מן השמים: **(טז) בין אולי.** בתוך הנהר: **ויקרא.** האדם: **ויאמר.** למלאך אתה גבריאל: **הבן להלז את המראה.** פרש לזה את החזון: **להלז.** לשון חשיבות כמו שקראו חמודות כל מקום שנא' הלז בעל צורה הוא ומכאן למדו באגדה יצחק נדמה לאביו בצלם ובדמות שנקרא האיש הלז בפ' ויהי כי זקן יצחק ויהי יוסף יפה תואר זהו הנוי המנוי בה' דברים שהאב זוכה לבנו: **(יז) לעת קץ.** לימים רבים יהיה החזון הזה: **(יח) נרדמתי.** ל' תנומה ושממון: **על עמדי.** על מעמד רגלי: **(יט) כי למועד קץ.** כי הוא לזמן קץ ימים רבים: **(כ) מלכי מדי ופרס.** ב' קרנים. שתי אומות מולכות כמו שפירשתי למעלה: **(כא) המלך הראשון.** הוא אלכסנדרוס מוקדן שהרג את דריוש בן אסתר כמו שמצינו בספר יוסיפון: **(כב) והנשברת.** שראית שנשברה: **ותעמודנה ארבע תחתיה.** כמו שכתוב בסיפור החלום למעלה: ד' מלכיות, אשר יעמודנה מאותו גוי שחלק אלכסנדרוס מוקדן מלכותו במותו לארבע ילדים ויוסף קראם בספרו ארבע ראשי נמר ולא בני המלך היו: **ולא בכחו.** ולא יהיו האחרונים ככח המלך הראשון כי חלשים ממנו יהיו: **(כג) ובאחרית מלכותם כהתם הפושעים.** כשיגיעו זמן שיתמו רשעי ישראל שבבית שני: **יעמוד מלך עז פנים.** הוא טיטוס:

מצודת דוד

(טו) ואבקשה בינה. בקשתי להבין דבר החזון: **כמראה גבר.** כמראה איש והוא גבריאל האמור במקרא שלאחריו: **(טז) בין אולי.** הקול יוצא מבין מי נהר אולי ואמר אתה גבריאל הבן את המראה אל הזה ר"ל אל דניאל: **(יז) ויבוא.** ובא גבריאל אצל מקום עמדו וכאשר בא חרדתי ונפלתי על פני מגודל החרדה: **הבן בן אדם.** אתה בן אדם תן דעתך להבין אמרי החזון אשר יהיה לעת קץ ר"ל בסוף ימי הגלות: **(יח) נרדמתי.** בתרדמה של פחד: **על פני.** מושכב על פני ארצה: **ויגע בי.** כאדם הנוגע בחברו לעוררו מן השינה: **ויעמידני.** חיזק אותי בדברים לעמוד על עמדי ר"ל כמו שהייתי עומד בתחלה: **(יט) באחרית הזעם.** בסוף ימי הזעם הם ימי הגלות: **כי למועד קץ.** למועד זמן הגלות יהיה קץ ולא לעולם יקצוף: **(כ) בעל הקרנים.** בעל שתי קרנים: **מלכי.** ר"ל ירמז על שתי מלכיות והם מדי ופרס ומה שהיתה האחת גבוה מן השניה יורה כי מלכות פרס תהיה גדולה ממלכות מדי כי היא לא משלה רק שנה אחת ולזה עלתה הגבוהה באחרונה כי פרס תמשול אחר מדי ומ"ש (לעיל פסוק ד') מנגח ימה וצפונה וכו' ולא אמר מזרחה כי ממזרח בא כמ"ש בו קורא ממזרח עיט (ישעיה מו). וכל חיות וכו'. ירמז על כל מלכי האדמה: **(כא) מלך.** ר"ל ירמז על מלך: **הוא המלך הראשון.** ירמוז על המלך הראשון והוא אלכסנדרוס מוקדן כי בא מפאת המערב והיה מתגבר מאוד בדרך מהלכו וכבש מלכים רבים במהירות רב ובא עד מדי ופרס וגבר עליהם והרג את מלכם: **(כב) והנשברת.** ומה שראית כי נשברה הקרן הגדולה ותעמודנה ארבע תחתיה ירמז על כי כאשר יתחזק אלכסנדרוס עד מאוד ימות הוא ובמקומו יעמדו ארבע מלכיות בארבע הרוחות והם רומא ומצרים וא"י ופרס האמורים למעלה: **מגוי יעמודנה.** מלכי הארצות ההם יהיו מבני עמו: **ולא בכוחו.** לא יתחזקו בכוחו של אלכסנדרוס להתגבר כמוהו, או ר"ל שהמלכים ההם לא יהיו מבניו כי הבנים יקראו כח כמ"ש כחי וראשית אוני (בראשית מט): **(כג) כהתם הפושעים.** כשיגיע הזמן להשלים ולכלות פושעי ישראל כשתתמלא הסאה: **יעמוד.** אז יעמוד מהם מלך עז פנים ויהיה מבין חידות כי ימצא בו הרבה חכמה והוא טיטוס הבא מרומא ועליו יורה קרן אחת מצעירה וכמ"ש על אדום הנה קטן נתתיך בגוים (עובדיה א) ועל רומא יאמר כי הרבה מבני אדום נתישבו בה ומלכו בתוכה ומ"ש ותגדל יתר וכו' כי התחזק ביותר על המצרים שהיא בדרומה של א"י ועל פרס שהיא במזרחה של א"י:

מצודת ציון

(טז) להלז. להזה כמו השונמית הלז (מ"ב ד'): **(יז) נבעתי.** מל' בעתה וחרדה: **כי לעת קץ.** אשר לעת קץ: **(יח) נרדמתי.** מלשון תרדמה ושינה: **(כא) והצפיר השעיר.** כפל המלה בשמות נרדפים לתוספת ביאור: **(כג) כהתם.** מלשון תם והשלמה: **עז פנים.** חצוף:

ח תִּיק הַסִּיף וְהַסַּכִּין וְהַפִּגְיוֹן, תִּיק מִסְפֶּרֶת וּמִסְפָּרַיִם וְהַתַּעַר, תִּיק מִכְחוֹל, וּבֵית הַכֹּחַל, תִּיק מַכְתֵּב, וּתְרֶנְתֵּק, תִּיק טַבְלָה וּסְקַרְטִיָּא, בֵּית הַחִצִּים, בֵּית הַפָּגוֹשׁוֹת — הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים. תִּיק סַמְפּוֹנְיָא, בְּזְמַן שֶׁהוּא נוֹתֵן מִלְּמַעְלָה — טָמֵא; מִצִּדּוֹ — טָהוֹר. תִּיק חֲלִילִין — רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹתְנוֹ מִצִּדּוֹ. חִפּוּי הָאַלָּה, הַקֶּשֶׁת, וְהָרֹמַח — הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין. זֶה הַכְּלָל: הֶעָשׂוּי לְתִיק — טָמֵא; לְחִפּוּי — טָהוֹר.

פ ר ק ש ב ע ה ע ש ר

א כָּל כְּלֵי בַּעֲלֵי בָתִּים — שֶׁעוּרָן בְּרִמּוֹנִים; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּמַה שֶּׁהֵן. קִפּוֹת הַגַּנָּנִים — שֶׁעוּרָן בַּאֲגֻדּוֹת שֶׁל יָרָק, שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים — בְּתֶבֶן, שֶׁל בַּלָּנִין — בִּגְבָבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כֻּלָּן בְּרִמּוֹנִים.

ב הַחֵמֶת — שֶׁעוּרָהּ בִּפְקָעִיּוֹת שֶׁל שֶׁתִּי. אִם אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת שֶׁל שֶׁתִּי, אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבֶּלֶת שֶׁל עֵרֶב — טְמֵאָה. בֵּית

פירוש ברטנורא

ח הפגיון. סכין שיש לו שתי פיות: **תיק מכוחל.** תיק הכלי שבו כוחלין העין: **ובית הכחול.** הכלי ששומרים בו את הכחול: **מכתב.** קולמוס של נחושת וברזל: **תרונתיק.** תרין תיק. והוא כלי אחד ובו תיקין הרבה חלוקין, לקולמוס ולסכין ולמספריים. ורופאי החבורות משתמשים בכלי זה הרבה. ובלע"ז פינארו"ל: **פגושות.** חצים רחבים. ומחי קבלו, מתרגמינן ומחת פגושוהי: **סמפוניא.** כלי זמר של מתכת: **מצדו טהור.** שכל שמכניסו מן הצד אינו חשוב נרתיק אלא מכסה בעלמא: **האלה.** שבט של ברזל ובראשו עיגול כמו כדור, ויוצאים בו יתדות שדומות לשקדים. בערבי קורין לו דבו"ם, ובלע"ז מאצ"א: **העשוי לחיפוי.** למכסה. תרגום מכסה, חופאה: **טהור.** דתניא, יכול שאני מרבה חיפוי כלים לטומאה, תלמוד לומר (ויקרא יא) אשר יעשה מלאכה בהם, פרט לחיפוי כלים:

יז א כל כלי בעלי בתים שיעורן ברמונים. אם ניקבו במוציא רמון, טהורים: **ר' אליעזר אומר כמה שהן.** כל הכלים שיעורן כשאין ראויין להשתמש בהן מעין התשמיש שהיו משתמשים בהן תחלה, כגון כלים המיוחדים לתאנים שיעורן במוציא תאנה, והמיוחדים לזיתים שיעורן במוציא זית. ואין הלכה כרבי אליעזר: **קופות הגננים.** קופות בעלי הגנות שעשויין ליתן בהם ירקות: **שיעורן במוציא אגודות ירק.** ובהא מודה תנא קמא לר' אליעזר דאין שיעורן במוציא רמון: **בתבן.** במוציא תבן: **גבבא.** תבן דק מעורב בזבל. תרגום לקושש קש (שמות ה'), לגבבא גילא. והבלנים דהיינו בעלי מרחצאות שורפין אותן במרחצאות: **כולן ברמונים.** בין של בעלי בתים בין של גננים. ואין הלכה כר' יהושע:

ב בפקעיות של שתי. מטוה השתי דק משל ערב, כדמוכח בכתובות בפרק אף על פי [דף ס"ד]. ופקעיות של שתי הן קטנים מפקעיות של ערב. ופירוש פקעיות, גלומור"י בלע"ז. אי נמי מטאם"י בלע"ז: **אע"פ שמקבלת של ערב טמאה.** הכי קאמר ואף על פי שאינה מקבלת של שתי אי מקבלת של ערב טמאה. ששיעורה במוציא ערב, שהוא גדול ממוציא שתי. וכן אע"פ שמקבל את התמחויין טמא, כלומר אע"פ שהנקב גדול שאינו מקבל את הקערות, אם

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ח

תִּיק הַסִּיף וְהַסַּכִּין – ותיק הסכין, **וְהַפִּגְיוֹן** – ותיק הפגיון, **תִּיק מִסְפֶּרֶת** – מין "מספריים" של סכין אחת כפופה, **וּמִסְפָּרַיִם** – ותיק של מספרים, **וְהַתַּעַר** – ותיק של התער, **תִּיק מִכְחוֹל** – תיק של הכף הקטנה שכוחלים בה את העיניים, **וּבֵית הַכֹּחַל** – תיק הכלי של הכוחל; **תִּיק מַכְתֵּב** – תיק של הקולמוס שכותבים או חורטים בו בלוח שעוה, **וּתְרֶנְתֵּק** – תיק שיש בו מדורים לכלים שונים (תרונתק נוטריקון: תרין תיק, והיינו תיקים רבים); **תִּיק טַבְלָה** – תיק של לוח מתכת, שעליו שרטוטים ורשמים לשימוש האסטרולוגים, **וּסְקַרְטִיָּא** – או תיק של לוח עץ, עם השרטוטים האמורים לעיל ("תוספות יום טוב" בשם בעל כף נחת: ברם, לעיל משנה ד, נתפרשה תיבת "סקורטיא" באופן אחר); **בֵּית הַחִצִּים** – נרתיק לחיצים; **בֵּית הַפָּגוֹשׁוֹת** – נרתיק לחיצים רחבים; **הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים** – מקבלים טומאה, מפני שיש להם בית קיבול. **תִּיק סַמְפּוֹנְיָא** – תיק של כלי נגינה, הנקרא "סימפוניא", **בְּזְמַן שֶׁהוּא נוֹתֵן מִלְּמַעְלָה** – שמכניס את הסימפוניא לתוך התיק מלמעלה, היינו שפי התיק למעלה, **טָמֵא** – מקבל טומאה; **מִצִּדּוֹ** – אבל אם מכניסים את הסימפוניא לתיק מן הצד, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה, שבכגון זה אינו חשוב תיק אלא כיסוי בלבד. **תִּיק חֲלִילִין, רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹתְנוֹ מִצִּדּוֹ** – שנותן את החליל לתוך התיק מן הצד (עיין "תפארת ישראל". שמבואר שם טעמם של חכמים החולקים על רבי יהודה; ועיין "תוספות יום טוב" ו"משנה אחרונה"). **חִפּוּי** – כיסוי – **הָאַלָּה** – מקל שראשו האחד עבה ועגול וראשו האחר חד לדקור בו; **הַקֶּשֶׁת** – חיפוי הקשת, **וְהָרֹמַח** – וחיפוי הרומח, **הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין** – אינם מקבלים טומאה. **זֶה הַכְּלָל: הֶעָשׂוּי לְתִיק** – שמכניסים את הכלי לתוכו מלמעלה למטה, **טָמֵא** – מקבל טומאה, שחשוב כלי קיבול; **לְחִפּוּי** – העשוי לכיסוי הכלי, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה.

באור משנה א

כָּל כְּלֵי בַּעֲלֵי בָתִּים – של עץ ושל עור, הואיל ובעלי בתים חסים על כליהם ואינם זורקים אותם מחמת נקב קטן שנתהווה בהם, **שֶׁעוּרָן** – להיטהר מטומאתם, וכן שלא לקבל טומאה, **בְּרִמּוֹנִים** – שאם ניקבו נקב, שדרכו יכולים לצאת רימונים מן הכלי, הם טהורים; **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּמַה שֶּׁהֵן** – אם על ידי הנקב אין הכלי ראוי לאותו תשמיש שהיו משתמשים בו בתחילה, כגון כלים המיוחדים לתאנים, שיעורם כמוציא תאנה, והמיוחדים לזיתים שיעורם כמוציא זית. **קִפּוֹת הַגַּנָּנִים** – הסלים של הגננים, שנותנים בהם אגודות ירק, **שֶׁעוּרָן בַּאֲגֻדּוֹת שֶׁל יָרָק** – אם ניקבו נקב שדרכו יכולה לצאת אגודה של ירק, הקופות שהורות; **שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים** – קופות של בעלי בתים, **בְּתֶבֶן** – שיעורן באגודה של תבן, שאם דרך הנקב יכולה לצאת אגודה של תבן, שהיא גדולה מאגודת ירק, הרי הן טהורות; **שֶׁל בַּלָּנִין** – קופות של בעלי מרחצאות, **בִּגְבָבָה** – שיעורן במוציא גבבה, היינו מה שמלקטים מן השדות להסקת תנור המרחץ, שאם ניקבו במוציא אגודת גבבא טהורות. יש מפרשים, שכל הפיסקה הזאת בענין הקופות היא המשך דברי רבי אליעזר, כלומר שהוא בא להדגים את דבריו: "במה שהן" כיצד? ברם, אף תנא קמא מודה לו בקופות הגננים, והוא הדין לקופות הבלנים (**הר"ש; ברטנורא; "תוספות יום טוב"**); אבל הרמב"ם מפרש, שפיסקה זו אינה מדברי רבי אליעזר, אלא דברי תנא קמא הם. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כֻּלָּן** – אף כל הקופות, **בְּרִמּוֹנִים** – שיעורן במוציא רימון. והרי שלוש דעות במחלוקת זו: א) לדעת תנא קמא כולם ברימונים, חוץ מן הקופות ששיעורן במה שהן; ב) לדעת רבי אליעזר כולן במה שהן; ג) לדעת רבי יהושע כולם ברימונים, אף הקופות.

יום שני

באור משנה ב

הַחֵמֶת – הנוד, **שֶׁעוּרָהּ בִּפְקָעִיּוֹת שֶׁל שֶׁתִּי** – בנקב המוציא

קְעָרוֹת שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל קְעָרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבֵּל אֶת הַתַּמְחוּיִין — טָמֵא. בֵּית הָרֵעִי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל מַשְׁקִין, אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבֵּל אֶת הָרֵעִי — טָמֵא. רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַהֵר, מִפְּנֵי שֶׁאֵין מְקַיְּמִין אוֹתוֹ.

ג הַסַּלִּין שֶׁל פַּת — שִׁעוּרָן בְּכִכָּרוֹת שֶׁל פַּת. אַפִּפְיָרוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶן קָנִים מִלְּמַטָּן לְמַעְלָה לְחִזּוּק — טְהוֹרָה; עָשָׂה לָהּ גַּפַּיִם כָּל שֶׁהֵן — טְמֵאָה; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִנָּטֵל בַּגַּפַּיִם — טְהוֹרָה.

ד הָרְמוֹנִים שֶׁאָמְרוּ — שְׁלֹשָׁה אֲחוּזִין זֶה בָּזֶה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בַּנָּפָה וּבַכִּבָּרָה — כְּדֵי שֶׁיִּטּוֹל וְיֵהָלֵךְ.

פירוש ברטנורא

מקבל את התמחויין שהם גדולים מן הקערות, עדיין מקרי חזי לתשמישו הראשון וטמא: **אע"פ שמקבל את הרעי.** אע"פ שאינו מקבל את המשקין, אם מקבל את הרעי טמא. בית הראי, כמו בית הרעי. כלי שנפנה בו ויש בו צואה ומי רגלים: **מפני שאין מקיימין אותו.** גרסינן. ואית דגרסי, מפני שהן מקיימין אותו. ואמלתא דת"ק קאי, דאמר אם מקבל את הערב ואת התמחויין ואת הראי טמא, מפני שהן מקיימים ושומרים אותו, כיון דחזי להכי. ואין הלכה כר' גמליאל:

ג שיעורן בכברות של פת. שיעור שבירתן במוציא כברות של פת: **אפיפירות.** כלי ארוג מקנים או זמורות: **שעשה לה קנים מלמטה למעלה.** שנפחתו שוליהן והכנים קנים ממטה למעלה להחזיק השולים: **גפים.** שגיפפו סביב. תרגום ויחבק, וגפיף. פירוש אחר, גפים, שעשה להן אזנים: **אם אינה יכולה לינטל בגפים.** שכשאוחז בגפים אין הכלי עולה עמו:

ד הרמונים שאמרו. הא דתנן בריש פרקין כל כלי בעלי בתים שיעורן ברמונים, כשיהיו שלשה רמונים אחוזים זה בזה ויצא האחד דרך הנקב, זהו שיעור של מוציא רמון: **כדי שיטול ויהלך.** שמתוך נענוע של נטילה והילוך ממהר הרמון לצאת דרך הנקב: **ובקופה כדי שיפשיל לאחוריו.** שמתוך הפשלה

משניות מבוארות – קהתי

פקעת של חוטי שתי, שהם דקים מחוטי ערב. **אִם אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת שֶׁל שְׁתִי** – אם החמת אינה מקבלת פקעות של חוטי שתי, שנופלות הן דרך הנקב, **אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבֶּלֶת שֶׁל עֵרֶב** – פקעות של חוטי ערב, **טְמֵאָה** – משנתנו קשה, שכן הלשון "אף על פי" אינו מתיישב כאן כלל, ולפי כוונת הדברים הרי המשנה היתה צריכה לומר: הואיל ומקבלת של ערב, טמאה. וכן קשה הלשון "אף על פי" גם בשתי הפיסקאות הבאות. ואמנם לדעת מפרשים אחדים, הלשון "אף על פי" מובנו כאן: "הואיל". אבל עדיין קשה, שנמצאת הסיפא סותרת את הרישא, שכן לפי הרישא: החמת שיעורה להיטהר בנקב המוציא פקעת של חוטי שתי, כלומר שאם פקעת של חוטי שתי יכולה לצאת דרך הנקב, החמת טהורה, ואילו בסיפא שנינו, שאם החמת אינה מקבלת של שתי, כיון שמקבלת של ערב, הרי היא טמאה. מכאן נדחקו המפרשים לפרש את משנתנו בדרכים שונות. ונראה לנו לבאר אותה בדרך דלקמן (**בעקבות חידושי מהרי"ח ומפרשים אחרים**): החמת – שהיתה נקובה, והיו מניחים בתוכה פקעות של חוטים, שעורה בפקעיות של שתי – כלומר אם החמת מקבלת פקעות של חוטי שתי, שאינן נופלות דרך נקביה, הרי היא מקבלת טומאה. אם אינה מקבלת של שתי – שפקעות של שתי נופלות מתוכה דרך הנקבים, אף על פי כן, כל שמקבלת של ערב – שאפשר להניח בה פקעות של ערב, טמאה – החמת. **בֵּית קְעָרוֹת** – ארגז לקערות, **שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל קְעָרוֹת** – שניקב נקב גדול עד שהקערות יוצאות דרכו, **אַף עַל פִּי** כן, כל **שֶׁמְּקַבֵּל אֶת הַתַּמְחוּיִין** – אם אפשר להניח בו תמחויים, היינו קערות גדולות, **טָמֵא** – עדיין בית הקערות טמא. **בֵּית הָרֵעִי** – כלי המיוחד לעשות בו צרכיו, **שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל מַשְׁקִין** – שהשתן יוצא דרך הנקב שבכלי, **אַף עַל פִּי** כן, כל **שֶׁמְּקַבֵּל אֶת הָרֵעִי** – שאין הצואה יוצאת דרך הנקב, **טָמֵא** – הכלי; **רַבָּן גַּמְלִיאֵל מְטַהֵר** – בכולם, **מִפְּנֵי שֶׁאֵין מְקַיְּמִין אוֹתוֹ** – שאין הבעלים מקיימים כלי בנקב גדול. ויש מפרשים, שרבן גמליאל אינו חולק אלא על בית הרעי, שהואיל ואינו חשוב כל כך, אפילו ניקב במוציא שתן, הריהו זורקו, הלכך אינו מקבל טומאה עוד.

כפי שהזכרנו, בארנו משנתנו בעקבות חידושי מהרי"ח, כיון שלפי כל המפרשים אין המשנה מתיישבת יפה. ואמנם אף באורנו דחוק קצת, שכן הפיסקה: "שעורה בפקעות של שתי" בארנוה בדרך שונה לגמרי מאשר לעיל במשנה א ולהלן במשנה ג שמפרשים שם: שיעורה – להיטהר. אבל מוצאים אנו הבדלים כאלו בלשון המשנה שאותו לשון מתפרש בשתי פנים (עיין להלן יז, ד בסוף המשנה: "שעורן במה שהן").

הגר"א הגיה במשנתנו: אף על פי שמקבלת של ערב "טהורה". וכן בבית הקערות: אף על פי שמקבל את התמחויין "טהור". **ובבית הרעי גרס:** אף על פי שמקבל את הרעי, רבן גמליאל מטהר, מפני שאין מקיימין אותו. ב"תוספות יום טוב" מובא בשם מהר"ם, שהמשנה כולה כרבן גמליאל, וכך פירוש הסיפא: אם אינה מקבלת של שתי, אף על פי שמקבלת של ערב טמאה לדעת חכמים, וכן בית קערות שאינו מקבל קערות, אף על פי שמקבל תמחויין טמא לדעת חכמים, וכן בית הרעי שאינו מקבל משקים, אף על פי שמקבל רעי טמא לדעת חכמים, מכל מקום רבן גמליאל מטהר בכולם מפני שאין מקיימים אותו.

בעל "תפארת ישראל" מפרש: החמת שיעורה – להיטהר, בפקעות של שתי – כלומר בחמת המיוחדת לפקעיות של חוטי שתי, שיעורה להיטהר אם אינה מקבלת פקעות של שתי; אף על פי שמקבלת של ערב טמאה – כלומר אף על פי שחמת המיוחדת לפקעות של חוטי ערב עדיין טמאה בנקב המוציא פקעת של שתי, מכל מקום הואיל וזו מיוחדת לפקעות של שתי, לפיכך אם ניקבה נקב שדרכו יוצאת פקעת של שתי, טהורה. וכן בשאר העניינים שבמשנה.

ובזה – מוסיף בעל "תפארת ישראל" – יתיישב גם לשון הרמב"ם (הל' כלים ז, ו): "החמת שיעורו במוציא פקעיות שתי, ואם אינו יכול לקבל פקעיות שתי, הואיל ומקבל של ערב, מקבל טומאה עד שיתנקב רובו". כלומר אם מתחילה כשהיה שלם לא היה ראוי לשים לתוכו פקעיות של שתי, וכגון שעשו בו מתחילה נקבים גדולים, שיוצאות דרכם פקעיות של שתי, אל תאמר, שהוא ככלי שבור מתחילתו ולא יקבל טומאה, אלא הואיל ומקבל על כל פנים פקעיות של ערב, לפיכך נחשב ככלי שלם, עד שיינקב כשיעור רוב הכלי.

באור משנה ג

הַסַּלִּין שֶׁל פַּת – שנשברו, **שִׁעוּרָן** – להיטהר, **בְּכִכָּרוֹת שֶׁל פַּת** – שאם כיכר פת נופלת מתוכם, הריהם טהורים. **אַפִּפְיָרוֹת** – כלי ארוג מזמורות, העשוי מעשה הדיוט ונקוב מתחילתו כמוציא רימון, ומשום שהוא דבר שאינו מתקיים, אינו מקבל טומאה, ובאה המשנה ללמד, שאף על פי **שֶׁעָשָׂה לָהֶן קָנִים מִלְּמַטָּן לְמַעְלָה לְחִזּוּק** – אין זה מועיל, שאף על פי כן אינו מתקיים, ולפיכך **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה. **עָשָׂה לָהּ גַּפַּיִם כָּל שֶׁהֵן** – מסגרות, מחיצות, העושות אותה כלי קיבול המתקיים, **טְמֵאָה** – מקבלת טומאה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִנָּטֵל בַּגַּפַּיִם** – כשאוחזים בגפיים אין הכלי ניטל עמהם, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה.

יום שלישי

באור משנה ד

הָרְמוֹנִים שֶׁאָמְרוּ – במשנה א בפרקנו: "כל כלי בעלי בתים, שיעורן ברימונים", **שְׁלֹשָׁה אֲחוּזִין זֶה בָּזֶה** – כשיהיו שלושה רימונים אחוזים זה בזה, ויצא האחד דרך הנקב, שבכגון זה צריך שיהא הנקב רחב יותר מאילו היה הרימון האחד לבד (**ברטנורא; "תוספות יום טוב"**). ויש מפרשים, שהנקב צריך להיות רחב כל כך, עד ששלושה רימונים אחוזים זה בזה כדרך גדילתם יוצאים ממנו (**הר"ש**). **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן**

וּבַקֻּפָּה – כְּדֵי שֶׁיַּפְשִׁיל לַאֲחוֹרָיו. **וּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְקַבֵּל רִמּוֹנִים, כְּגוֹן הָרֹבַע, וַחֲצִי הָרֹבַע, הַקְּנוֹנִים הַקְּטַנִּים** – שְׁעוּרָן בְּרֻבָּן; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּזֵיתִים. **נִפְרְצוּ** – שְׁעוּרָן בְּזֵיתִים. **נִגְּמְמוּ** – שְׁעוּרָן בְּמַה שֶּׁהֵן.

ה הָרִמּוֹן שֶׁאָמְרוּ – לֹא קָטָן וְלֹא גָּדוֹל, אֶלָּא בֵּינוֹנִי. **וּלְמָה הֻזְּכְּרוּ רִמּוֹנֵי בָדָאן?** שֶׁיְּהוּ מְקֻדָּשִׁין כָּל שֶׁהֵן; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: לְשַׁעֵר בָּהֶן אֶת הַכֵּלִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לְכָךְ וּלְכָךְ הֻזְּכְּרוּ: לְשַׁעֵר בָּהֶן אֶת הַכֵּלִים, וְיִהְיוּ מְקֻדָּשִׁין כָּל שֶׁהֵן. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לֹא הֻזְּכְּרוּ רִמּוֹנֵי בָדָאן וַחֲצִירֵי גֶבַע, אֶלָּא שֶׁיְּהִיוּ מִתְעַשְּׂרִין וַדַּאי בְּכָל מָקוֹם.

ו כַּבִּיצָה שֶׁאָמְרוּ – לֹא גְּדוֹלָה וְלֹא קְטַנָּה אֶלָּא בֵּינוֹנִית. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵבִיא גְּדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת וּקְטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַמַּיִם וְחוֹלֵק אֶת הַמַּיִם. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְכִי מִי מוֹדִיעֲנִי אֵיזוֹהִי גְּדוֹלָה וְאֵיזוֹהִי קְטַנָּה? אֶלָּא הַכֹּל לְפִי דַעְתּוֹ שֶׁל רוֹאֶה.

פירוש ברטנורא

לאחוריו הוא ממהר לצאת: **שאינן יכולים לקבל רמונים.** שהן קטנים: **כגון הרובע.** רובע הקב: **שיעורן ברובן.** כיון דנפחת רובו, טהור: **נפרצו.** נפחתו וחסרו: **נגממו.** בשפתותיהן: **שיעורן במה שהן.** אם נשאר בהן כדי לקבל כל שהוא, טמאין. והלכה כר' שמעון:

ה הרמון שאמרו. דכלי שניקב במוציא רמון טהור: **ולמה הוזכרו רמוני בדאן.** כיון שאין משערין בהן אלא ברמון בינוני: **שיהו מקדשים בהן.** שאם אחד מרמוני בדאן של ערלה או של כלאי הכרם נתערב עם אלף רמונים של היתר, נתקדשו כולן ונאסרו. משא"כ ברמונים של שאר מקומות. בדאן, שם מקום: **לשער בו את הכלים.** קסבר דמוציא רמון דכלים, ברמוני בדאן משערינן: **אמר ר' יהודה לא הוזכרו רמוני בדאן וכו'.** אבל לענין קידוש, אין חילוק בין רמוני בדאן לשאר רמונים, דכולן מקדשים. דסבר ר' יהודה כל שדרכו לימנות מקדש, בפרק התערובות ובריש מסכת ביצה: **בדאן וגבע.** שתי מקומות של כותים הן, וניכרים היו רמונים וחציר של מקומות הללו [מרמון וחציר] של שאר מקומות. וכותאי ודאי לא מעשרי מאי דמזבני לאחריני, דלא חיישי אלפני עור לא תתן מכשול, אף על גב דלנפשייהו מעשרי. הלכך מתעשרים ודאי בכל מקום: **חצירי.** כרתי פורו"ש בלע"ז. כמו את החציר ואת הבצלים (במדבר י"א):

ו כביצה שאמרו. גבי טומאת אוכלים, שאין מטמאין בפחות מכביצה: **ונותן לתוך המים.** ממלא כום מים, ונותן לתוכו גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות, וחולק המים היוצאין לשני חלקים, והחלק האחד הוא שיעור ביצה: **וכי מי מודיעני.** כלומר, כשלוקח גדולה שבגדולות שמא יש יותר גדולה הימנה. וכן קטנה שבקטנות שמא יש יותר קטנה ממנה: **הכל לפי דעתו של רואה.** לפי אומד דעתו שהיא בינונית למראה עיניו. והלכה כר' יוסי:

משניות מבוארות – קהתי

גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בַּנָּפָּה וּבַכַּבָּרָה, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל וְיַהֲלֹךְ – שיטול הכלי עם הרימונים וילך עמו, ועל ידי הנענוע יוצא הרימון דרך הנקב; ואף על פי שאין הנקב רחב כל כך שיצא ממנו רימון כשהכלי נח, מכל מקום הכלי טהור; **וּבַקֻּפָּה, כְּדֵי שֶׁיַּפְשִׁיל לַאֲחוֹרָיו** – את הקופה עם הרימונים, ועל ידי ההפשלה נופל רימון דרך הנקב. **וּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לְקַבֵּל רִמּוֹנִים** – שכלים קטנים הם, **כְּגוֹן הָרֹבַע** – כלי המחזיק רובע הקב (כ־½ ליטר), **וַחֲצִי הָרֹבַע** – שמינית הקב, **הַקְּנוֹנִים הַקְּטַנִּים** – הסלים הקטנים, **שְׁעוּרָן** – להיטהר, **בְּרֻבָּן** – כשנשבר רוב הכלי; **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּזֵיתִים** – כשניקבו נקב שדרכו יכול לצאת זית מן הכלי. **נִפְרְצוּ** – נפחתו הכלים וחסרו, **שְׁעוּרָן בְּזֵיתִים** – כמו שבארנו לעיל, שאם דרך הפירצה יוצא זית, הכלי טהור. **נִגְּמְמוּ** – נחתכו בשפתם, **שְׁעוּרָן בְּמַה שֶּׁהֵן** – אם נשתייר בהם כדי לקבל כל שהוא, הכלי עדיין טמא (**הרמב"ם; ברטנורא**); ויש מפרשים להיפך, שאפילו נגממו כל שהן, שוב אינם ראויים להיקרא כלי, וטהורים (**הרא"ש**).

באור משנה ה

הָרִמּוֹן שֶׁאָמְרוּ – שכלי שניקב במוציא רימון טהור, **לֹא קָטָן וְלֹא גָּדוֹל, אֶלָּא בֵּינוֹנִי** – אין משערים לא ברימון קטן ולא ברימון גדול, אלא ברימון בינוני. **וּלְמָה הֻזְּכְּרוּ** – לענין מה הוזכרו על ידי החכמים, **רִמּוֹנֵי בָדָאן** – רימונים מבדאן (והוא מקום בארץ הכותים)? **שֶׁיְּהוּ מְקֻדָּשִׁין כָּל שֶׁהֵן** – שאם רימון אחד מרימוני בדאן של ערלה נתערב ברימונים הרבה של היתר, ואפילו באלף, הרי הוא אוסר בהנאה את כולם, שהואיל ורימוני בדאן גדולים וחשובים, אפילו אחד באלף אינו בטל. מה שאין כן רימוני ערלה אחרים שבטלים באחד ומאתיים (עיין ערלה ג, ז). **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: לְשַׁעֵר בָּהֶן אֶת הַכֵּלִים** – שאם ניקבו נקב כמוציא רימון בדאן, טהורים. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לְכָךְ וּלְכָךְ הֻזְּכְּרוּ: לְשַׁעֵר בָּהֶן אֶת הַכֵּלִים** – שכלים שניקבו אינם טהורים אלא בנקב המוציא רימון בדאן, **וְיִהְיוּ מְקֻדָּשִׁין כָּל שֶׁהֵן** – שרימוני בדאן של ערלה יהיו אוסרים תערובתם בכל שהוא. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי** – ויש גורסים: רבי יהודה – **לֹא הֻזְּכְּרוּ רִמּוֹנֵי בָדָאן וַחֲצִירֵי גֶבַע** – והחציר מגבע, ואף הוא מקום בארץ הכותים, **אֶלָּא שֶׁיְּהִיוּ מִתְעַשְּׂרִין וַדַּאי בְּכָל מָקוֹם** – שהקונה פירות אלו מעם הארץ בכל מקום, צריך לעשר אותם ודאי, ולא כשאר פירות הלקוחים מעם הארץ, שהם "דמאי", ואין צריכים לעשרם אלא מספק. הטעם הוא, לפי שפירות אלו ניכרים הם שבאים ודאי מארץ הכותים, והכותים לא עישרו אותם; ועם הארץ שקנה מהם, אף הוא ודאי לא עישרם, כסבור שהכותים כבר עישרו אותם; הלכך צריכים לעשר אותם ודאי.

יום רביעי

באור משנה ו

כַּבֵּיצָה – כשיעור ביצה, **שֶׁאָמְרוּ** – חכמים, כגון לענין טומאת אוכלים, שאין אוכלים טמאים מטמאים אוכלים אחרים אלא אם כן יש באוכלים הטמאים כשיעור ביצה, **לֹא גְּדוֹלָה וְלֹא קְטַנָּה אֶלָּא בֵּינוֹנִית** – אין משערים לא בביצה גדולה ולא בביצה קטנה אלא בביצה בינונית. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מֵבִיא גְּדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת** – ביצה הגדולה ביותר, **וּקְטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת** – וביצה הקטנה ביותר, **וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַמַּיִם** – לתוך כלי מלא מים, **וְחוֹלֵק אֶת הַמַּיִם** – היוצאים מן הכלי (שהם כשיעור שתי הביצים) לשני חלקים, וכל חלק שיעורו כביצה בינונית. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְכִי מִי מוֹדִיעֲנִי אֵיזוֹהִי גְּדוֹלָה וְאֵיזוֹהִי קְטַנָּה** – כשבא להכניס במים ביצה גדולה וביצה קטנה, מי יודע איזו היא גדולה שבגדולות ואיזו היא קטנה שבקטנות? **אֶלָּא הַכֹּל לְפִי דַעְתּוֹ שֶׁל רוֹאֶה** – לפי אומד דעתו, ביצה הנראית בעיניו שהיא בינונית. והלכה כרבי יוסי.

ז כַּגְרוֹגֶרֶת שֶׁאָמְרוּ — לֹא גְּדוֹלָה וְלֹא קְטַנָּה אֶלָּא בֵּינוֹנִית. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַגְּדוֹלָה שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הִיא הַבֵּינוֹנִית שֶׁבַּמְּדִינוֹת.

ח כַּזַּיִת שֶׁאָמְרוּ — לֹא גָּדוֹל וְלֹא קָטָן אֶלָּא בֵּינוֹנִי, זֶה אֲגוֹרִי. כַּשְּׁעוֹרָה שֶׁאָמְרוּ — לֹא גְּדוֹלָה וְלֹא קְטַנָּה אֶלָּא בֵּינוֹנִית, זוֹ מִדְּבָרִית. כְּעַדָּשָׁה שֶׁאָמְרוּ — לֹא גְּדוֹלָה וְלֹא קְטַנָּה אֶלָּא בֵּינוֹנִית, זוֹ מִצְרִית. כָּל הַמִּטַּלְטְלִין מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה בָּעֲבִי הַמַּרְדֵּעַ — לֹא גָּדוֹל וְלֹא קָטָן אֶלָּא בֵּינוֹנִי. אֵיזֶה הוּא בֵּינוֹנִי? כָּל שֶׁהֶקֵּפוֹ טֶפַח.

ט הָאַמָּה שֶׁאָמְרוּ — בָּאַמָּה הַבֵּינוֹנִית. וּשְׁתֵּי אַמּוֹת הָיוּ בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה: אַחַת עַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית, וְאַחַת עַל קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית; שֶׁעַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית הָיְתָה יְתֵרָה עַל שֶׁל מֹשֶׁה חֲצִי אֶצְבַּע; שֶׁעַל קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית הָיְתָה יְתֵרָה עָלֶיהָ חֲצִי אֶצְבַּע, נִמְצֵאת יְתֵרָה עַל שֶׁל מֹשֶׁה אֶצְבַּע. וְלָמָּה אָמְרוּ אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה? אֶלָּא שֶׁהָאֻמָּנִין נוֹטְלִין בַּקְּטַנָּה וּמַחֲזִירִין בַּגְּדוֹלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי מְעִילָה.

פירוש ברטנורא

ז כגרוגרת שאמרו. להוצאת שבת ולשיתופי מבואות. ואין הלכה כר"י:

ח כזית שאמרו. כגון כזית מן המת ומן הנבלה שמטמא, ורוב שיעורים שבתורה בכזית: **אגורי.** ששמנו אגור בתוכו: **כשעורה שאמרו.** עצם כשעורה: **כעדשה שאמרו.** שרץ מטמא כבעדשה, ומחיה בכעדשה: **מביאין טומאה.** על אדם הנושאן: **בעובי המרדע.** דהיינו מלמד הבקר. ועביו אצבע ושליש אצבע בגודל, שהם שתי אצבעות בקטנות. שהטפח ארבע אצבעות בגודל, שהם שש אצבעות קטנות. ונמצא הקפו טפח. שכל שיש ברחבו טפח יש בהקפו שלשה טפחים. וגזרו על שיש בהקפו טפח, אטו על שיש בעביו טפח שהוא מביא את הטומאה מן התורה:

ט האמה שאמרו. לענין שבת ועירובין וסוכה ומדות וכלאים: **באמה בינונית.** היא אמה בת ששה טפחים. דאיכא אמה בת חמשה [קטנה ממנה], ואיכא אמה גדולה בת ששה ואצבע. ואמה בת ששה היא הבינונית: **שתי אמות.** שתי מדות שבהן מודדים האמות, וכל אחת מהן אמה: **בשושן הבירה.** חדר אחד בנוי על שער מזרחי של עזרה, ועליו שושן הבירה מצויירת, כדי שתהא עליהם אימת מלכות: **על של משה.** על אמה בת ששה טפחים: **שהאומנין נוטלים בקטנה.** שהיה הגובר מתנה עם האומנים כך וכך אמות בנין תעשו לבדק הבית מאמות של משה בכך וכך דמים, ומחזירים לו במדת האמה היתירה

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ז

כַּגְרוֹגֶרֶת שֶׁאָמְרוּ – כגון לענין הוצאה בשבת ששנינו (**שבת ז, ד**): "המוציא אוכלים כגרוגרת, חייב", וכן לענין עירובי חצרות ושיתופי מבואות, שכל אחד צריך ליתן כגרוגרת (עיין עירובין ז, ח). **לֹא גְּדוֹלָה וְלֹא קְטַנָּה אֶלָּא בֵּינוֹנִית** – אין משערים לא בגרוגרת גדולה ולא בגרוגרת קטנה אלא בגרוגרת בינונית. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַגְּדוֹלָה שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הִיא הַבֵּינוֹנִית שֶׁבַּמְּדִינוֹת** – אחרות. ויש גורסים בדברי רבי יהודה: הקטנה שבארץ ישראל היא הבינונית שבמדינות (**הגר"א; "תפארת ישראל"**).

יום חמישי

באור משנה ח

כַּזַּיִת שֶׁאָמְרוּ – ברוב שיעורי התורה, **לֹא גָּדוֹל וְלֹא קָטָן אֶלָּא בֵּינוֹנִי** – אין משערים לא בזית גדול ולא בזית קטן אלא בזית בינוני, **זֶה אֲגוֹרִי** – מין זית ששמו "אגורי". ובגמרא (**ברכות לט, א**) מבואר: "למה נקרא שמו "אגורי"? ששמנו אגור בתוכו", כלומר שאינו פולט את שמנו כשבאים עליו גשמים, מה שאין כן שאר הזיתים שפולטים את שמנם בגשמים (**הגר"א לפי הירושלמי**). **כַּשְּׁעוֹרָה שֶׁאָמְרוּ** – שעצם כשעורה מן המת מטמא במגע ובמשא (עיין לעיל א, ד). **לֹא גְּדוֹלָה וְלֹא קְטַנָּה אֶלָּא בֵּינוֹנִית** – אין משערים לא בשעורה גדולה ולא בשעורה קטנה אלא בשעורה בינונית, **זוֹ מִדְּבָרִית** – מין שעורים הנקרא "שעורה מדברית". **כְּעַדָּשָׁה שֶׁאָמְרוּ** – כגון בשרץ מת שמטמא כעדשה, ובצרעת שיעור "מחית בשר חי" כעדשה (**נגעים ד, ו**), **לֹא גְּדוֹלָה וְלֹא קְטַנָּה אֶלָּא בֵּינוֹנִית** – אין משערים לא בעדשה גדולה ולא בעדשה קטנה אלא בעדשה בינונית, **זוֹ מִצְרִית** – מין עדשים הנקרא "עדשה מצרית". **כָּל הַמִּטַּלְטְלִין מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה בָּעֲבִי הַמַּרְדֵּעַ** – מיטלטלים המאהילים בראשם האחד על המת ובראשם האחר על דברים טהורים, מטמאים את הדברים הטהורים אם עוביים של המיטלטלים המאהילים הוא כעובי המרדע, היינו מלמד הבקר, **לֹא גָּדוֹל וְלֹא קָטָן אֶלָּא בֵּינוֹנִי** – לא כעובי מרדע גדול ולא כעובי מרדע קטן אלא כעובי מרדע בינוני. **אֵיזֶה הוּא בֵּינוֹנִי** – מרדע בינוני? **כָּל שֶׁהֶקֵּפוֹ טֶפַח** – ארבע אצבעות האגודל (כ־9 ס"מ). והרי שעוביו (היינו הקוטר) שליש טפח (כ־3 סנטימטרים; עיין משנה עירובין א, ה); וכיון שדבר שיש בעוביו טפח מביא את הטומאה מן התורה, לפיכך גזרו חכמים בדבר שיש בהיקפו טפח משום דבר שיש בעוביו טפח.

באור משנה ט

הָאַמָּה שֶׁאָמְרוּ – כגון לענין שבת ("המעביר ארבע אמות ברשות הרבים"), תחום שבת (**עיין עירובין ד, א; ג**), סוכה, כלאים ועוד, **בָּאַמָּה הַבֵּינוֹנִית** – מודדים אותה, שהיא בת ששה טפחים; לא באמה קטנה שהיא בת חמישה טפחים ולא באמה גדולה שהיא בת ששה טפחים וחצי אצבע, או בת ששה טפחים ואצבע. **וּשְׁתֵּי אַמּוֹת הָיוּ בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה** – בחדר שהיה בנוי על השער המזרחי של הר הבית, שעליו היתה מצוירת שושן הבירה, **אַחַת עַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית, וְאַחַת עַל קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית** – מידת אמה אחת היתה על קרן מזרחית צפונית, ומידת אמה אחת על קרן מזרחית דרומית; **שֶׁעַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית, הָיְתָה יְתֵרָה עַל שֶׁל מֹשֶׁה** – על האמה שהיתה בימי משה, והיא היתה בת ששה טפחים, **חֲצִי אֶצְבַּע** – כלומר שהיתה בת ששה טפחים וחצי אצבע; **שֶׁעַל קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית, הָיְתָה יְתֵרָה עָלֶיהָ** – על מידת האמה שבקרן מזרחית צפונית – **חֲצִי אֶצְבַּע, נִמְצֵאת יְתֵרָה עַל שֶׁל מֹשֶׁה אֶצְבַּע** – שהיתה בת ששה טפחים ואצבע. **וְלָמָּה אָמְרוּ** – חכמים, שצריכים שתי מידות אמה, **אַחַת גְּדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה** – מידת אמה גדולה למקדש, שהיא בת ששה טפחים וחצי אצבע או בת ששה טפחים ואצבע, ומידת אמה קטנה של ששה טפחים? **אֶלָּא שֶׁהָאֻמָּנִין נוֹטְלִין בַּקְּטַנָּה** – היו מתחייבים לעשות את מלאכתם להקדש לפי האמה הקטנה, היינו לפי האמה של משה, שהיא בת ששה טפחים, **וּמַחֲזִירִין בַּגְּדוֹלָה** – והמלאכה שעשו היו מחשבים להקדש לפי מידת האמה הגדולה, היתירה בחצי אצבע או אצבע, היינו הכלים שעשו מכסף ומזהב היו מחזירים במידה היתירה חצי אצבע, לפי שאומנות יקרה היא, ואין מפסידים אותם כל כך, ומה שעשו בבנין היו מחזירים במידה היתירה אצבע (**גמרא מנחות צח, א**), **כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי מְעִילָה** – שלא יפחתו כלום ממלאכתם, ונמצאו נהנים מן ההקדש ובאים לידי מעילה; הלכך החזירו במידה היתירה, כדי שיוסיפו משלהם על מה שהתחייבו לעשות ולא יבואו לידי מעילה.

י רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הָאַמּוֹת הָיוּ בֵּינוֹנִיּוֹת, חוּץ מִמִּזְבַּח הַזָּהָב וְהַקֶּרֶן וְהַסּוֹבֵב וְהַיְסוֹד. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַמַּת הַבִּנְיָן שִׁשָּׁה טְפָחִים, וְשֶׁל כֵּלִים חֲמִשָּׁה.

יא וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדָּה דַקָּה: מִדּוֹת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ שִׁעוּרָן בְּאִיטַלְקִי — זוֹ מִדְּבָרִית. וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם: הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה, וְהַחוֹפֵן אֶת הַקְּטֹרֶת, וְהַשּׁוֹתֶה כְּמְלֹא לֻגְמָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְכִמְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לָעֲרוּב. מְזוֹנוֹ לְחֹל אֲבָל לֹא לְשַׁבָּת, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְשַׁבָּת אֲבָל לֹא לְחֹל. אֵלּוּ וָאֵלּוּ מִתְכַּוְּנִין לְהָקֵל. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִשְּׁתֵּי יָדוֹת לְכִכָּר, מִשָּׁלֹשׁ לְקַב. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: מִכִּכָּר בְּפֻנְדְּיוֹן מֵאַרְבַּע סְאִין בְּסֶלַע.

פירוש ברטנורא

עליה אצבע, כדי שיוסיפו משלהם על תנאם, פן יפחתו ונמצאו באין לידי מעילה שנהנו מן ההקדש. ולמה שתים, חדא לכספא ודהבא, שכשמתנים עם צורפי זהב וכסף לעשות טבלה בת ארבע וחמש אמות באמה של משה, מחזירים למדה היתרה עליה חצי אצבע, לא למדה היתרה עליה אצבע, לפי שאומנות יקרה היא ואין מפסידין אותן כל כך:

י כל האמות היו בינונית. באמה בת ששה: **חוץ ממזבח הזהב.** שהיה אמה על אמה: **והקרן.** של מזבח הנחושת. שהיו לו על ארבע פנותיו ארבע אבנים של אמה גובה ואמה על אמה עובי. ואותה אמה היתה באמה בת חמשה: **והסובב והיסוד.** של מזבח הנחושת. ובפרק ג' דמסכת מדות הן מפורשים: **אמת בנין.** כגון חומת הבית ומזבח העולה: **אמת כלים.** כגון ארון ושלחן ומזבח הזהב. והלכה כר' מאיר:

יא במדה דקה. של מדבר קרויה מדה דקה. לפי שיש מדברית ירושלמית וצפורית, ומדברית קטנה שבכולן: **מדות הלח.** הין וחצי הין: **והיבש.** עשרון וחצי עשרון: **באיטלקי.** במדה של איטליאה של יון. וזו היא מדברית שהיתה בימי משה: **כפי מה שהוא אדם.** בין קטן בין גדול: **קומץ המנחה.** דכתיב (ויקרא ב') וקמץ ממנו מלוא קומצו: **וחפני קטורת.** של יוה"כ, דכתיב (שם ט"ז) ומלא חפניו קטורת סמים דקה: **כמלוא לוגמיו.** אם שתה מלוא לוגמיו ביוה"כ חייב. ולפי לוגמיו של שותה משערינן: **כמזון שתי סעודות לעירוב.** עירובי תחומין אינו בפחות ממזון שתי סעודות: **מזונו לחול.** כמזון לשתי סעודות של חול שאוכל מעט, ולא כמזון שתי סעודות של שבת דאכיל טפי משום דבסים תבשילין, ורווחא לבסומי שכיח: **לשבת אבל לא לחול.** דאדרבה, שתי סעודות של שבת פחותים משתי סעודות של חול, כיון דבשבת סעיד שלש סעודות אינו מרבה לאכול בכל סעודה: **ואלו ואלו מתכוונים להקל.** כל אחד מהן מתכוין למעט בככר של עירוב: **משתי ידות לככר משלש לקב.** די לעירוב בשתי ידות של ככר של שלש כברות לקב. נמצא ככר שלם שלישית הקב, ושתי ידותיה הוי ככר של עירוב: **מככר בפונדיון.** ככר הלקוח בפונדיון מן הנחתום כשנמכרים ארבעה סאים בסלע. וארבעה סאים הן עשרים וארבע קבין

משניות מבוארות – קהתי

בתוספות (מנחות צח, א) מבואר, שמה ששנינו במשנתנו: "כדי שלא יבואו לידי מעילה". לאו דווקא, שהקדש שווה מנה שחללו על שווה פרוטה מחולל, אלא שלא היו רוצים ליהנות משל הקדש (עיין "תוספות יום טוב" ו"משנה אחרונה" כאן).

יום ששי

באור משנה י

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל הָאַמּוֹת הָיוּ בֵּינוֹנִיּוֹת – שהן של ששה טפחים, **חוּץ מִמִּזְבַּח הַזָּהָב** – שהיה אמה על אמה, **וְהַקֶּרֶן** – וכל קרן מקרנות המזבח החיצון, שהיתה אמה על אמה ברום אמה, **וְהַסּוֹבֵב** – בליטת הריבוע האמצעי של המזבח, שהיתה גבוהה חמש אמות ורחבה אמה, **וְהַיְסוֹד** – בליטת היסוד של המזבח, שהיתה גבוהה אמה ורחבה אמה (עיין מידות ג, א), כל אלה היו באמה של חמישה טפחים. ובגמרא (**ערובין ד, א; מנחות צז, א**) למדים זה מפסוק (**יחזקאל מג, יג**): "ואלה מדות המזבח באמות, אמה (של חמישה טפחים) אמה וטופח (היינו של ששה טפחים), וחיק האמה, ואמה רוחב, וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד, וזה גב המזבח"; "וחיק האמה" – זה יסוד, "ואמה רוחב" – זה סובב, "וגבולה אל שפתה סביב" – אלו הקרנות, "וזה גב המזבח" – זה מזבח הזהב; כל אלו באמה בת חמישה טפחים, אבל שאר המידות באמה בת ששה טפחים (**עיין "אליהו רבא"; ועיין "תוספות יום טוב"**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַמַּת הַבִּנְיָן** – האמה שבנו על פיה את בנייני המקדש, כגון חומת הבית ומזבח החיצון, **שִׁשָּׁה טְפָחִים** – היתה של ששה טפחים; **וְשֶׁל כֵּלִים** – האמה של כלי המקדש, כגון הארון והשולחן ומזבח הזהב, **חֲמִשָּׁה** – היתה של חמישה טפחים. ברם, לדעת רבי מאיר, אף של כלים היתה בששה טפחים, חוץ ממזבח הזהב, כמו ששנינו לעיל. והלכה כרבי מאיר.

באור משנה יא

וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ – חכמים, **בְּמִדָּה דַקָּה** – שמודדים במידה הקטנה; **מִדּוֹת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ** – שהיו במקדש, כגון ההין וחצי ההין לשמן ויין, והעישרון וחצי העישרון לסולת, **שִׁעוּרָן בְּאִיטַלְקִי** – במידה האיטלקית (כפי אותן המידות שנהגו אז בארץ איטליה), **זוֹ מִדְּבָרִית** – וזו היתה שווה למידה שהיתה במדבר בימי משה, שהיא המידה הקטנה (שכן גדולה ממנה המידה הירושלמית, וגדולה מהירושלמית המידה הציפורית). **וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא אָדָם** – שמודדים לפי גודל איבריו של האדם: **הַקּוֹמֵץ אֶת הַמִּנְחָה** – שכתוב בו (**ויקרא ב, ב**): "מלא קומצו", מלוא הקומץ שלו; **וְהַחוֹפֵן אֶת הַקְּטֹרֶת** – ביום הכיפורים, שנאמר בו (**ויקרא טז, יב**): "ומלא חפניו קטורת סמים דקה"; **וְהַשּׁוֹתֶה כְּמְלֹא לֻגְמָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** – שהוא חייב, והרי שמשערים לפי לוגמיו של השותה; **וְכִמְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לָעֲרוּב** – מזון שאדם אוכל בשתי סעודות הוא השיעור שאדם זה צריך להניח בשביל עירוב תחומים שלו, **מְזוֹנוֹ לְחֹל** – מזון כשיעור שתי סעודות של חול, **אֲבָל לֹא לְשַׁבָּת** – לא כשיעור שתי סעודותיו של שבת, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – כמו שנבאר טעמו להלן. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לְשַׁבָּת אֲבָל לֹא לְחֹל** – מזון כשיעור שתי סעודותיו של שבת ולא של חול. **אֵלּוּ וָאֵלּוּ** – נוסח אחר: וזה וזה – **מִתְכַּוְּנִין לְהָקֵל** – כל אחד מהם מתכוון למעט בשיעורי העירוב. רבי מאיר סובר, שבשבת אוכל אדם יותר מבחול, לפי שמאכלי השבת טעימים ומעוררים תיאבון, הלכך מיקל הוא לגבי העירוב וקובע שיעורו לפי סעודות של חול. ורבי יהודה סובר: הואיל ובשבת אוכל אדם שלוש סעודות, אינו מרבה לאכול בכל סעודה, ושתי סעודות של חול הן, איפוא, יותר משתי סעודות של שבת, הלכך בא להקל בעירוב וקובע שיעורו לפי שתי סעודות של שבת (**רש"י; ברטנורא**). ויש מפרשים, שמשערים שתי הסעודות בפת בלבד, ומכאן טעמו של רבי מאיר, שבסעודת שבת, שיש בה מיני מאכלים הרבה, אוכל אדם עמהם פת יותר מבסעודת חול, ולכן הוא משער בסעודות חול. ורבי יהודה סובר, שבסעודת שבת אוכל אדם פת פחות מבסעודת חול, לפי שהוא ממלא כרסו במיני תבשיל ומעדנים, ולפיכך הוא משער בסעודות שבת (עיין באורנו למשנה עירובין ח, ב). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִשְּׁתֵּי יָדוֹת לְכִכָּר, מִשָּׁלֹשׁ לְקַב** – שתי סעודות הן שני שלישים של כיכר, כשעושים שלוש כיכרות מן הקב. נמצא שכיכר היא משליש הקב (כשיעור 8 ביצים), ושני שלישי כיכר (כשיעור 5 ביצים) הם מזון שתי סעודות של עירוב. **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: מִכִּכָּר בְּפֻנְדְּיוֹן מֵאַרְבַּע סְאִין בְּסֶלַע** – שתי סעודות הן מכיכר לחם הנקנית בפונדיון בשעה שארבע סאים חיטים נמכרות בסלע. ארבע סאים הן עשרים

יב וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ בְּמִדָּה גַּסָּה: מְלֹא תַרְוָד רָקָב — כִּמְלֹא תַרְוָד גָּדוֹל שֶׁל רוֹפְאִים; וּגְרִיס נְגָעִים — כִּגְרִיס הַקִּלְקִי; הָאוֹכֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים כְּכוֹתֶבֶת הַגַּסָּה, כָּמוֹהָ וּכְגַרְעִינָתָהּ; וְנוֹדוֹת יַיִן וְשֶׁמֶן — שֶׁעוּרָן כְּפִיקָה גְּדוֹלָה שֶׁלָּהֶן; וּמָאוֹר שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בִּידֵי אָדָם — שֶׁעוּרוֹ כִּמְלֹא אֶגְרוֹף גָּדוֹל; זֶה הוּא אֶגְרוֹפוֹ שֶׁל בֶּן בָּטִיחַ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: יֶשְׁנוֹ כְּרֹאשׁ גָּדוֹל שֶׁל אָדָם; וְשֶׁנַּעֲשָׂה בִּידֵי אָדָם — שֶׁעוּרוֹ כִּמְלֹא מַקְדֵּחַ גָּדוֹל שֶׁל לִשְׁכָּה, שֶׁהוּא כְּפֶנְדְּיוֹן הָאִיטַלְקִי, וּכְסֶלַע הַנִּירוֹנִית, וְכִמְלֹא נֶקֶב שֶׁבָּעֹל.

יג כָּל שֶׁבַּיָּם טָהוֹר, חוּץ מִכֶּלֶב הַמַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ לַיַּבָּשָׁה; דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. הָעוֹשֶׂה כֵּלִים מִן הַגָּדֵל בַּיָּם וְחִבֵּר לָהֶם מִן הַגָּדֵל בָּאָרֶץ, אֲפִלּוּ חוּט, אֲפִלּוּ מְשִׁיחָה, דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה — טָמֵא.

פירוש ברטנורא

שכל סאה היא ששה קבין, והסלע הוא ארבע דינרים והדינר ששה מעין, נמצא הסלע עשרים וארבע מעין, ונמצאו כ"ד קבין לכ"ד מעין קב לכל מעה, והמעה שני פונדיונים, הרי הככר הנמכר בפונדיון הוא חצי קב. אבל מפני שהחנוני רוצה להשתכר, ויציאת האפיה והטחינה, לא יהיה הככר הנמכר בפונדיון כשנמכרים ארבע סאין בסלע אלא רובע קב, והרובע האחר הולך בשכר החנוני ויציאת האפיה והטחינה. הרי ככר הלקוח בפונדיון הוא רובע הקב דהיינו ששה ביצים, והוא שיעור שתי סעודות, והיינו ככר של עירוב. וכן הלכה:

יב מלא תרוד רקב. מלא כף עפרורית מן המת אחר שכלה כל ליחות שבו: **מלוא תרוד גדול של רופאים.** שהוא גדול משאר תרודים. ושיעורו מלא חפנים: **כגריס הקלקי.** כחצי פול הבא ממקום ששמן קלקי, והפולים שבו גדולים משאר פולים. ושיעור מקום גרים הקלקי תשע עדשות שלש על שלש מרובעות. ומקום עדשה, ארבע שערות, נמצא מקום הגרים שלשים ושש שערות: **כותבת הגסה.** גדולה משאר תמרים. ושיעורה מעט פחות מכביצה: **כמוה וכגרעינתה.** שצריך למעך חללה: **ונודות יין ושמן.** של עור שניקבו, שיעור הנקב שלהן, **כפיקה גדולה.** שמשימים בפלך כשהנשים טוות בו: **ומאור.** כמין חלון שממנו האורה נכנסת לבית: **שלא נעשה בידי אדם.** כגון חור שחררוהו מים או שרצים, או שנפל העפר מאליו ונעשה שם נקב. ואם לא חשב עליו לתשמיש או למאור, שיעורו להביא את הטומאה מאהל המת לבית לדרך הנקב, **כאגרופו של בן אבטיח.** דהיינו אדם ידוע אצלם, ובן בטיח שמו, שהיה אגרופו גדול: **ושנעשה בידי אדם.** שעשאו אדם להכנים את האורה: **נירונית.** מטבע של נירון קיסר: **כמלוא נקב שבעול.** מלוא מקדח של לשכה. ופונדיון האטלקי וסלע הנירונית ומלוא נקב שבעול, כולן שיעור אחד להן, ויש מקומות שהיו יודעים באחד מהן ולא באחר, הלכך תנינהו לכולהו:

יג כל שבים טהור. כל בריות שבים אם עשה מעורן כלים אין מקבלין טומאה, דכתיב (ויקרא י"א) או בגד או עור או שק, מה בגד מן הגדל מן הארץ אף עור מן הגדל מן הארץ: **חוץ מכלב המים.** לפי שכל שאר בריות שבים אין אחד מהם בורח ליבשה כשבאים לצוד אותם, אלא כלב הים בלבד, הלכך הוי בכלל עורות היבשה, ואם עשה כלי מעורו מקבל טומאה. והלכה כרבי עקיבא: **אפילו חוט אפילו משיחה.** ובלבד שיחברנו לו בדרך שאם היו שניהם מן הגדל בארץ מחוברים בחבור כזה היה טמא האחד כשנטמא חבירו:

משניות מבוארות – קהתי

וארבעה קבים (שהסאה 6 קבים). והסלע היא ארבעים ושמונה פונדיונים, נמצא שקב נמכר בשני פונדיונים, וכיכר הנקנית בפונדיון היא מחצי קב חיטים (כשיעור 12 ביצים). ברם, בגמרא (**עירובין פב, ב**) מבואר, שיש לנכות מזה מחצה, מה שהחנווני נוטל להוצאות הטחינה והאפייה ושכר טרחתו, ונמצא שהכיכר הנקנית בפונדיון אין מידתה אלא רבע הקב (כשיעור 6 ביצים). והוא מזון שתי סעודות לדעת רבי יוחנן בן ברוקה. וכן הלכה.

בענין ששנינו במשנתנו: "והשותה כמלוא לוגמיו ביום הכיפורים". מובא בתוספות רבי עקיבא איגר: "גם לענין קידוש הדין כן, שצריך שיטעום כמלוא לוגמיו, כפי מה שהוא אדם" (תוספות יומא פ, א; פסחים קז, א). בטעם המחלוקת של רבי מאיר ורבי יהודה, אם מזונו לחול או מזונו לשבת, כותב בעל "תפארת ישראל", שעיקר מחלוקתן היא, שלדעת רבי מאיר, הואיל ומניחים העירוב בחול לפיכך משערים בסעודת חול, שהרי בשעת חול צריך שיקנה העירוב; ולדעת רבי יהודה, הואיל ולצורך שבת מניחו לפיכך משערים בסעודת שבת.

שבת קודש

באור משנה יב

וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ – חכמים, **בְּמִדָּה גַּסָּה** – שמודדים במידה הגדולה: **מְלֹא תַרְוָד רָקָב** – מלוא כף גדולה מעפר רקבון של מת מטמא אף באוהל, ושיעור התרוד, **כְּמִלֹא תַרְוָד גָּדוֹל שֶׁל רוֹפְאִים** – שנותנים בתוכו את סממניהם, והוא מחזיק מלוא חפניים של אדם בינוני; **וּגְרִיס נְגָעִים** – שאין הנגע מטמא אלא אם כן הוא גדול כגריס, שהוא חצי פול, ושיעורו **כְּגְרִיס הַקִּלְקִי** – כגריס גדול הבא מארץ קיליקיה שבאסיה הקטנה (**רח"א**); **הָאוֹכֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים כְּכוֹתֶבֶת הַגַּסָּה** – כשיעור תמרה גדולה, **כָּמוֹהָ וּכְגַרְעִינָתָהּ** – כפי שהיא עם גרעינה, והיא פחות מעט מ"כביצה", חייב (משנה יומא ח, ב); **וְנוֹדוֹת יַיִן וְשֶׁמֶן** – שניקבו, **שֶׁעוּרָן** – להיטהר, **כְּפִיקָה גְּדוֹלָה שֶׁלָּהֶן** – אם הנקב גדול כמו הכדור הגדול שהיו מכניסים בנוד (**עיין "תפארת ישראל"; ועיין ברטנורא, שאינו גורס "שלהן", ומפרש: כפיקה גדולה שנותנים בפלך כשהנשים טוות בו**); **וּמָאוֹר** – כמין "חלון" שדרכו נכנס האור לבית, **שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בִּידֵי אָדָם** – כגון חור שנעשה בקיר על ידי מים או שרצים, **שֶׁעוּרוֹ** – להביא את הטומאה מאוהל המת לחדר אחר, **כְּמִלֹא אֶגְרוֹף גָּדוֹל** – שאם המאור גדול כאגרוף גדול, הריהו מביא את הטומאה, **זֶה הוּא אֶגְרוֹפוֹ שֶׁל בֶּן בָּטִיחַ** – אדם שהיה ידוע להם כבעל אגרוף גדול. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: יֶשְׁנוֹ כְּרֹאשׁ גָּדוֹל שֶׁל אָדָם** – שיעור אגרוף גדול הוא כשיעור ראש גדול. **וְשֶׁנַּעֲשָׂה בִּידֵי אָדָם** – ומאור שנעשה בידי אדם, להכניס את האור לבית, **שֶׁעוּרוֹ** – להביא את הטומאה מאוהל המת, **כְּמִלֹא מַקְדֵּחַ גָּדוֹל שֶׁל לִשְׁכָּה** – מקדח משמתשמים בו בלשכת בית המקדש לנקב בו נקבים, **שֶׁהוּא כְּפֶנְדְּיוֹן הָאִיטַלְקִי, וּכְסֶלַע הַנִּירוֹנִית** – או כסלע שטבע נירון קיסר, **וְכִמְלֹא נֶקֶב שֶׁבָּעֹל** – או כגודל הנקב שבעול; כל אלה גדלם שווה, אלא שהיו מקומות שידעו לשער באחד מהם ולא באחר. והוא פחות ממלוא אגרוף גדול, שהואיל והמאור נעשה בידי אדם הריהו חשוב אף בפחות ממלוא אגרוף.

באור משנה יג

כָּל שֶׁבַּיָּם טָהוֹר – העושה כלים מעור או מעצמות של הבריות שבים, או מדברים הגדלים בים, אינם מקבלים טומאה, שנאמר (**ויקרא יא, לב**): "או בגד או עור" – מקיש הכתוב עור לבגד, מה בגד מן הגדל על הארץ, אף עור מן הגדל על הארץ (**תורת כהנים**), **חוּץ מִכֶּלֶב הַמַּיִם** – שהעושה כלים מעורו או מעצמותיו, הרי הם מקבלים טומאה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ לַיַּבָּשָׁה** – כשבאים לצוד אותו, הלכך דינו כבריות היבשה; **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא** – והלכה כמותו. **הָעוֹשֶׂה כֵּלִים מִן הַגָּדֵל בַּיָּם וְחִבֵּר לָהֶם מִן הַגָּדֵל בָּאָרֶץ, אֲפִלּוּ חוּט, אֲפִלּוּ מְשִׁיחָה** – אפילו לא חיבר להם אלא חוט אחד או חבל אחד מן הגדל בארץ, **דָּבָר שֶׁהוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה** – אם החיבור הוא באופן, שאילו היו שניהם מדבר הגדל בארץ, היה טמא האחד כשנטמא חברו (**רמב"ם; עיין "תפארת ישראל"; "משנה אחרונה"**), **טָמֵא** – הרי זה מקבל טומאה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף לא ע"ב: ברייתא בסדר ברכות העולה לתורה: **תָּנוּ רַבָּנָן,** העולה לתורה **פּוֹתֵחַ** ספר התורה **וְרוֹאֶה** היכן קורא, **וּגוֹלֵל** אותו שלא יהיה פתוח בזמן הברכה, **וּמְבָרֵךְ** ברכת התורה, **וְחוֹזֵר וּפוֹתֵחַ** אותו **וְקוֹרֵא** בו, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, פּוֹתֵחַ וְרוֹאֶה וּמְבָרֵךְ** כשהספר עדיין פתוח, ואינו צריך לגוללו בזמן הברכה, **וְקוֹרֵא.**

מבררת הגמרא: **מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר** שסוגר הספר בזמן הברכה, הלא בכך מפסיק בין הברכה לקריאה. משיבה הגמרא: **כִּדְעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה לֹא יְסַיֵּעַ לַמְּתוּרְגְּמָן** לתרגם לעם את הקריאה, **כְּדֵי שֶׁלֹּא** יטעו **וֹאָמְרוּ** שה**תַּרְגּוּם** גם הוא **כָּתוּב בַּתּוֹרָה,** ויבואו לכתבו בספר תורה. **וְהָכָא נַמִּי** סבר רבי מאיר שסוגר הספר בזמן הברכה **כְּדֵי שֶׁלֹּא** יטעו **וֹאָמְרוּ** שה**בְּרָכוֹת כְּתוּבִין בַּתּוֹרָה.**

מבארת הגמרא: **וְרַבִּי יְהוּדָה** סבר, שדווקא ב**תַּרְגּוּם אִיכָּא לְמִיטְעֵי** שכתוב בתורה, כיון שיש מקומות שהוא אכן כתוב בתורה. אך ב**בְּרָכוֹת לֵיכָּא לְמִיטְעֵי** שכתובים בתורה, כיון שהכל יודעים זאת.

ההלכה בזה: **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב מַתְּנָה,** ה**הֲלָכָה** היא ש**פּוֹתֵחַ וְרוֹאֶה וּמְבָרֵךְ וְקוֹרֵא,** ואינו צריך לגלול קודם הברכה. שואלת הגמרא: **וְלֵימָא הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה,** ומדוע הוצרך לפרש ההלכה. משיבה הגמרא: **מִשּׁוּם** שיש **דְּאָפְכֵי לְהוּ,** ואם יאמר 'הלכה כרבי יהודה' לא ידעו כפי איזו גירסא פוסק כרבי יהודה, ולכן הוצרך לפרש ההלכה.

מביאה הגמרא דין נוסף שאמר רבי זירא בשם רב מתנה: **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב מַתְּנָה, הַלּוּחוֹת** - דפים שעושים מהם ספרים שאינם עשויים בגליון, **וְהַבִּימוֹת** שהיו עושים למלך כשקורא פרשת המלך (סוטה מא.), **אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם קְדוּשָּׁה** ואין חייבים לגנזם.

דיני גלילת ספר תורה: **אָמַר רַבִּי שְׁפַטְיָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַגּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה צָרִיךְ שֶׁיַּעֲמִידֶנּוּ עַל הַתֶּפֶר** המחבר יריעה ליריעה, שיהא בין עצי החיים שעליהם גלול הספר, שכך יהיה מהודק יפה.

דין נוסף בזה: **וְאָמַר רַבִּי שְׁפַטְיָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַגּוֹלֵל** לבדו **סֵפֶר תּוֹרָה** מפרשה לפרשה, ומונח על ברכיו [לרוחבן], **גּוֹלְלוֹ מִבַּחוּץ** כלומר את עץ החיים החיצוני, **וְאֵין גּוֹלְלוֹ מִבִּפְנִים** - את עץ החיים הפנימי, שאם יגלול בו עלול החיצוני להשמט מידיו וליפול. **וּכְשֶׁהוּא** גומר לגוללו ומעלהו על בימה בפני הציבור **וּמְהַדְּקוֹ, מְהַדְּקוֹ מִבִּפְנִים** - מן הסמוך אליו **וְאֵינוֹ מְהַדְּקוֹ מִבַּחוּץ,** שאם יהדק את החיצוני כלפי פנים, נמצא מכסה את הכתב בזרועותיו, ומצוה להראות את הכתב לעם בשעת ההידוק.

דין נוסף בגלילת ספר תורה: **וְאָמַר רַבִּי שְׁפַטְיָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, עֲשָׂרָה שֶׁקָּרְאוּ בַּתּוֹרָה, הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם גּוֹלֵל** כלומר מגביה **סֵפֶר תּוֹרָה,** ש**הַגּוֹלְלוֹ נוֹטֵל שְׂכַר** כנגד **כּוּלָּן,** והגדול כדאי לכך, וכפי **דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, עֲשָׂרָה שֶׁקָּרְאוּ בַּתּוֹרָה, הַגּוֹלֵל סֵפֶר תּוֹרָה קִיבֵּל שְׂכַר כּוּלָּן.** מקשה הגמרא: **שְׂכַר כּוּלָּן סָלְקָא דַּעְתָּךְ,** וכי שאר הקוראים אינם מקבלים שכר. מבארת הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא קִיבֵּל שָׂכָר כְּנֶגֶד כּוּלָּן,** שמצות הגלילה גדולה כנגד כולן.

מאמר נוסף של רבי שפטיה בשם רבי יוחנן: **וְאָמַר רַבִּי שְׁפַטְיָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִנַּיִן שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בְּבַת קוֹל,** שאם רוצה אדם לעשות דבר, ושמע קול שאומר לו לעשות או לא, מותר לו לנהוג כך ואין בזה איסור ניחוש (ויקרא יט כו), **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה ל כא) **'וְאָזְנֶיךָ תִּשְׁמַעְנָה דָבָר מֵאַחֲרֶיךָ לֵאמֹר זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ בוֹ כִּי תַאֲמִינוּ וְכִי תַשְׂמְאִילוּ'. וְהָנֵי מִילֵּי** שזה סימן לבת קול, **דְּשָׁמַע קָל גַּבְרָא** אפילו **בְּמָתָא** [-עיר], שאין מצוי שמרים קולו, **וְקָל אִיתְּתָא** רק **בְּדַבְרָא** [-שדה], שאינה מצויה בשדה (ברכות ג:), **וְהוּא דְּאָמַר הֵין הֵין, וְהוּא דְּאָמַר לָאו לָאו,** כלומר שכפל דבריו.

רש"י

איכא למיטעי — ואומר תרגום כתוב בתורה, ואתו למיכתב תרגום בתורה. **אבל ברכות** — הכל יודעין שאין ברכות כתובין בתורה. **הלוחות** — לא ידעתי מה הן. ויש מפרשין הן העשוין לספרים שלנו שאינן עשוין בגיליון. **בימה** — שהיו עושין למלך בפרשת המלך, כדאמרינן במסכת סוטה (מא, א). **יעמידנו על התפר** — כנגד התפר, ששם ראוי להדקו יפה. **הגולל ספר תורה** — מענין לענין, והוא יחיד, וספר תורה מונח לו על ברכיו — גוללו מבחוץ, העמוד שהוא חוצה לו גוללו, ויגול מצד חוץ לצד פנים שאם יאחוז עמוד הפנימי ויגול לצד החוץ — יתפשט החיצון ויפול לארץ. **וכשהוא מהדקו** — כשגמר מלגלול ובא להדקו יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון, כדי שלא יכסה הכתב בזרועותיו, שמצוה להראות את [הכתב אל] העם כשמהדקו, במסכת סופרים. **עשרה שקראו** — שנאספו וקראו השלישי או השביעי כחוק היום, ולפי שאין קורין בתורה פחות מעשרה נקט עשרה שקראו בתורה. **משתמשין בבת קול** — אם בלבו להתחיל דבר, ושמע קול או הין או לאו — הולך אחריו, ואין כאן משום ניחוש. **קל גברא במתא** — קול שאינו מצוי הוא, ובת קול באה אליו. **והוא דאמר הין הין או לאו לאו** — שנכפל שתי פעמים.

רַב הַמְנוּנָא אוֹרֵי – הורה הלכה בְּעִיר חַרְתָּא דְּבנאה אַרְגִּיז [שם אדם], **בְּשִׁנֵּי** [–בשנותיו] **דְּרַב חִסְדָּא** רבו, לפי שלא היה רב חסדא גר בעיר זו.

הגמרא מביאה מעשה נוסף מענין זה, וממנו מתבאר אימתי מורה תלמיד בחיי רבו שלא במקומו: **רְבִינָא סַר סַכִּינָא** – בדק סכין שחיטה בְּעִיר אחת בבָבֶל, שהביאה השוחט לפניו שיבדקנה, ובדקה לו. ומאחר שתקנת בדיקת סכין על ידי חכם היא משום כבוד החכם, נמצא שנטל בכך את עטרת כבוד העיר, והרי זו כהוראה בפני רבו. **אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי רבו, מַאי טַעְמָא עָבַד מַר הָכִי** – מה טעם עשה אדוני כן, להורות הלכה בפני רבו. **אָמַר לֵיהּ** רבינא לרב אשי, **וְהָא רַב הַמְנוּנָא אוֹרֵי** – הורה הלכה בְּעִיר חַרְתָּא דְּאַרְגִּיז, **בְּשִׁנֵּי** [–בשנותיו] **דְּרַב חִסְדָּא** רבו, לפי שלא היה רב חסדא דר בה, ואף אני לא הוריתי בעירך מתא מחסיא אלא בעיר אחרת במדינת בבל. **אָמַר לֵיהּ** רב אשי לרבינא, הלא **לֹא אוֹרֵי אִתְּמַר** – מה שנֶאֱמַר הוא שלא הורה שם, ושלא כדבריך. **אָמַר לֵיהּ** רבינא, **אִתְּמַר אוֹרֵי וְאִתְּמַר לֹא אוֹרֵי** – נֶאֱמַר שהורה ונֶאֱמַר שלא הורה, ושנידם אמת, **בְּשִׁנֵּי** [–בשנותיו] **דְּרַב הוּנָא רַבֵּיהּ** [–רבו] של רב המנונא, אז הוא **דְּלֹא אוֹרֵי** [–שלא הורה], לפי שאין מורה התלמיד הלכה בחיי רבו ואפילו במקום אחר, **וְאוֹרֵי** – ומה שנֶאֱמַר שהורה היה זה **בְּשִׁנֵּי** [–בשנותיו] **דְּרַב חִסְדָּא, דְּתַלְמִיד חָכֵר דִּילֵיהּ,** של רב חסדא, **הֲוָה** [–היה] רב המנונא, ותלמיד חבר מורה הלכה בחיי רבו כאשר הוא במקום אחר, **וַאֲנָא נַמִּי** [–ואף אני], **תַּלְמִיד חָכֵר דְּמַר אֲנָא** [–של אדוני אני], ולכך יכול אני להורות הלכה במקום אחר.

דין נוסף בהלכות הוראת הלכה לתלמיד במקום הרב: **אָמַר רָבָא, צוּרְבָא מַרְבָּנָן חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ** – תלמיד חכם יכול לראות לעצמו סכין של שחיטה, דהיינו שיכול הוא לבדוק סכין של שחיטה בכדי לשחוט בה בהמה שלו, ואינו צריך להראותה לרבו.

הגמרא מביאה מעשים שונים השייכים לדין זה: **רְבִינָא אִיקְּלַע** [–הזדמן] **לְמָחוֹזָא** עירו של רבא והתאכסן במקום מסוים, **אֲיִתִּי אוּשְׁפִּיזְכַּנֵּיהּ סַכִּינָא וְקָא מַחֲוֵי לֵיהּ** – הביא בעל האכסניא סכין והראה לו אותה שיבדקנה על מנת שיוכל לשחוט בה. **אָמַר לֵיהּ** רבינא לבעל האכסניא, **זִיל אַמְטֵיֵיהּ** [–לך והביאנה] **לְרַבָּא,** שיראנה. **אָמַר לֵיהּ** בעל האכסניא לרבינא, **לֵא סָבַר מַר הָא דְּאָמַר רָבָא** – האם אין אדוני סובר את דברי רבא **צוּרְבָא מַרְבָּנָן** [–תלמיד חכם] **חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ** – בודק סכין של שחיטה כאשר שוחטים לו עצמו, ואף כאן נועדה סכין זו לשחוט בה לצורכך, ויכול אתה לראותה בעצמך. **אָמַר לֵיהּ** רבינא לבעל האכסניא, **אֲנָא מִיזְבַּן זְבִינָא** – הלא אין הבשר שלי אלא אני קונהו ממך, ואין זה נחשב שרואה אני את הסכין לעצמי, שרק כאשר הבהמה היא שלי מותר לי לראות את הסכין, ולא כאשר היא נעשית עבורך למוכרה לי.

(**סִימָן** לשמות האמוראים דלהלן לפי סדרם, **זִילָ"א** (**לְהַנִּי"א**) [**מְחַלִּי"ה אִיקָ"א וְיַעֲקָ"ב**]) **רַבִּי אֶלְעָזָר מֵהַגְרוֹנְיָא וְרַב אַחָא בַּר תַּחֲלִיפָא אִיקְּלַעוּ** [–הזדמנו] **לְבֵי** [–אל] **רַב אַחָא בְּרֵיהּ** [–בנו] **דְּרַב אִיקָא, בְּאַתְרֵיהּ** [–בעירו] **דְּרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב. בָּעֵי** [–חפץ] **רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא לְמֶעֱבַד לְהוּ עֵיגְלָא תְּיִלְתָּא** – לעשות להם עגל שגדל שליש גידולו, דהיינו לשוחטו להם שיאכלו מבשרו, **אֲיִתִּי סַכִּינָא וְקָא מַחֲוֵי לְהוּ** – הביא רב אחא בריה דרב איקא סכין והראה אותה להם קודם שחיטה שיבדקוה. **אָמַר לְהוּ רַב אַחָא בַּר תַּחֲלִיפָא** לרבי אלעזר מהגרוניא ולרב אחא בריה דרב איקא, בתמיהה, **לֵא לֵיחוּשׁ לֵיהּ לְסָבָא** – האם לא נחשוש לכבודו של זקן, הוא רב אחא בר יעקב, ונבדוק סכין בעירו תחת אשר הוא יבדקנה. **אָמַר לְהוּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵהַגְרוֹנְיָא** לרב אחא בר תחליפא ורב אחא בריה דרב איקא, **הָכִי** [–כך] **אָמַר רָבָא, צוּרְבָא מַרְבָּנָן** [–תלמיד חכם] **חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ** – בודק סכין של שחיטה כאשר שוחט לעצמו, ואף כאן שוחטים אנו לעצמנו ועל כן איננו צריכים לתת את הסכין לרב אחא בר יעקב שיבדקנה. **חָזֵי וְאִרְעָנֵיש** – בדק רבי אלעזר מהגרוניא את הסכין, ונענש **רַבִּי אֶלְעָזָר מֵהַגְרוֹנְיָא** על כך שלא חשש לכבודו של רב אחא בר יעקב.

הגמרא מבארת מדוע נענש. שואלת הגמרא: מדוע נענש רבי אלעזר מהגרוניא על כך שלא הראה את הסכין לרב אחא בר יעקב אלא בדקו בעצמו, **וְהָאֲמַר** [–והלא אמר] **רָבָא שצוּרְבָא מַרְבָּנָן חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ** – בודק סכין לעצמו ואינו צריך לחשוש לכבודו של חכם. משיבה הגמרא: **שַׁאנִי הָתָם** – שונה מה שהיה שם, **דְּאַתְחִילוּ** [–שהתחילו] לדבר **בִּכְבוֹדוֹ** ואמרו 'לא ליחוש ליה לסבא', וכיון שכבר דיברו על כך, לא היה לו לרבי אלעזר מהגרוניא לזלזל בכבודו, אלא היה לו לתת לו את הסכין לבדיקה. **וְאִי בָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה אמור לבאר מדוע נענש, לפי **שַׁאנִי** [–שונה] **רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב** משאר חכמים משום **דְּמוּפְלָג** הוא, שהיה זקן וחכם מאוד, ועל כן היה להם להקפיד על כבודו יותר ולתת לו לבדוק את הסכין אף שהשחיטה היא להם עצמם, ובאופן זה לא אמר רבא שאין צריך להראות לו את הסכין.

דין הוראת הלכה במקום הרב כאשר היא באה למנוע מלעבור איסור: **אָמַר רָבָא, וּלְאַפְרוּשֵׁי מֵאִיסּוּרָא** – להורות הלכה בכדי להפריש אדם ולמונעו מלעבור איסור, **אֲפִילּוּ בְּפָנָיו** של רבו **שַׁפִּיר דָּמֵי** – מותר הדבר, והיינו שאם תלמיד רואה אדם העומד לעבור איסור ורבו שם ושותק ואינו מוחה בו, מותר לתלמיד לגעור בו, ואין בכך משום הוראת הלכה במקום הרב.

הגמרא מביאה מעשה מענין זה: **רְבִינָא הֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ** [–היה יושב לפניו] **דְּרַב אַשִׁי** רבו, **חַזְיֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דְּקָא אָסַר לֵיהּ לְחַמְרֵיהּ בְּצִינְתָּא בְּשַׁבְּתָא** – ראה אדם שהיה קושר את חמורו בדקל בשבת. **רָמָא בֵּיהּ קָלָא** – גער רבינא באותו אדם, לפי שאמרו חכמים שאין להשתמש באילן בשבת וקשירת החמור בדקל היא שימוש בו, **וְלָא אַשְׁגַּח בֵּיהּ** – ואולם הלה לא השגיח בו והמשיך במעשיו. **אָמַר לֵיהּ** רבינא לאותו אדם, **לֵיחֲוֵי הַאי גַּבְרָא בְּשַׁמְתָּא** – יהיה אותו אדם [היינו הקושר] בנידוי על שהוא עובר על האיסור. לאחר מכן **אָמַר לֵיהּ** רבינא לרב אשי, **כִּי הַאי גַּוְונָא** – באופן זה שנעשה לפניך, שגערתי באותו אדם על מעשיו, **מִי מִתְחַיָּא כְּאַפְקְרוּתָא** – האם נראה הדבר כחוצפה, ולא היה עלי לעשות זאת. **אָמַר לֵיהּ** רב אשי, 'אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה'' (משלי כא ל), שאין חשיבות לחכמה ותבונה נגד ה', והיינו שכָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִילּוּל הַשֵּׁם אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב, ועל כן טוב עשית שמחית בו.

דין נוסף: **אָמַר רָבָא,** תלמיד הבא להורות הלכה בחיי רבו, **בְּפָנָיו** של רבו, **אָסוּר** הדבר, ואם הורה **חַיָּיב מִיתָה** בידי שמים, ואם **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אָסוּר,** ואם הורה **אֵין חַיָּיב מִיתָה.**

הגמרא דנה בדברי רבא. מקשה הגמרא: **וְהַמּוֹרֶה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** של רבו **לֹא חַייב מיתה, וְהָא** [–והלא] **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** [**בֶּן יַעֲקֹב**] **אוֹמֵר, לֹא מֵתוּ** נדב ואביהוא **בְּנֵי אַהֲרֹן** כאשר הביאו אש זרה על המזבח, (**עד**) [**אֶלָּא עַל**] **שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן** שיש להביא אש זו. **מַאי דְּרוּשׁ** – מהיכן למדו לעשות מה שעשו, שנאמר (ויקרא א ז) 'וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ', **אָמְרוּ** נדב ואביהוא, **אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֶדֶת מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַחֲדִיוֹט,** ועל כן הביאו אש זרה, ואף שצדקו בכך, נענשו על מעשיהם, לפי שלא היה להם להורות הלכה בפני משה. ועוד מעשה בתַלְמִיד אֶחָד שהָיָה לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁהוֹרָה הֲלָכָה בִּפְנָיו, **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְאִימָּא שָׁלוֹם אִשְׁתּוֹ, תָּמֵיהַּ אֲנִי אִם יוֹצִיא זֶה שְׁנָתוֹ** ויחיה גם בעוד שנה, **וְאִכָּן לֹא הוֹצִיא** אותו תלמיד את **שְׁנָתוֹ,** שמת בתוך אותה שנה. **אָמְרָה לוֹ** אימא שלום לרבי אליעזר, **וכִי נָבִיא אַתָּה** שאמרת שלא יוציא שנתו ואכן כך היה, **אָמַר לָהּ, לֹא נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶּן נָבִיא אָנֹכִי, אֶלָּא כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מרבותי, כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ חַייָב מִיתָה,** ועל כן ידעתי שלא יוציא שנתו. **וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ תַּלְמִיד** שהורה הלכה בפני רבי אליעזר ולא הוציא שנתו, **יְהוּדָה בֶּן גּוּרְיָא** היה **שְׁמוֹ, וְהָיָה** יהודה בן גוריא **רָחוֹק מִמֶּנּוּ** [מרבי אליעזר] **שֶׁלֹּשׁ פַּרְסָאוֹת.** נמצא שאף תלמיד המורה הלכה שלא בפני רבו, חייב מיתה, שעל כן מת יהודה בן גוריא שהורה הלכה במרחק של שלש פרסאות מרבי אליעזר, וקשה על מה שאמר רבא שהוראה שלא בפניו אסורה אך אין חייבים עליה מיתה.

המשך בעמוד טז

רש"י

חרתא — שם העיר. **דארגז** — שם האיש שבנאה, והוה אמגושי. כך ראיתי בתשובת הגאונים. **סר סכינא** — בדק סכין לטבח. ולא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני בבודו של חכם, ונמצא רבינא נוטל לו עטרת כבוד העיר, ורב אשי רבו במחא מחסיא הוה, והיא מבבל: **דהא רב המנונא אורי בחרתא דארגז** — הואיל ולא היה רבו דר בה, אף על פי שהיתה בבבל. ואני לא הוריתי במתא מחסיא שהיא מקומך. **תלמיד חבר** — חכם כמותו, אלא שלמד ממנו דבר אחד או יותר. **לנפשיה** — בודק סכין לשחוט בו הוא עצמו בהמה שלו, ואין צריך להראות לרבו. **למחוזא** — אתריה דרבא. **אנא מיזמן זבינא** — כי אכילנא מהאי בישרא בדמי, אנא זבין לה מינך. הלכך, לאו לנפשאי, אלא כשאר טבחא הוית לי. **עגלא תילתא** — גדל שליש, ואז הוא עומד בעיקר טעם בשרו, כדתנן (בבא מציעא סח,א): ומגדלין אותן עד שיהו משולשין. ואמרינן נמי (שם סט,א) מותר שליש — בשכרך. אלמא: אורחיה עד שליש. לישנא אחרינא: שלישי לבטן וקשה לי: הא דאמר בעלמא (סנהדרין סה,ב) רב חנינא ורב אושעיא הוו עסקי בספר יצירה, וכל מעלי שבתא איברי להו עגלא תילתא, דדהתם מאי שלישי לבטן איכא? הא לא היה בבטן מעולם. **לא ליחוש לסבא** — לרב אחא בר יעקב. ובתמיהה קאמר. **דאתחילו בכבודו** — מאחר שנאמר לו דניחוש לסבא והתחילו לדבר בכבודו, לא היה לו לזלזל בדבר. **ואיבעית אימא שאני רב אחא בר יעקב דמפליג** — הרבה מאד. היה זקן וחכם. **ולאפרושי מאיסורא** — ראה תלמיד אדם רוצה לעבור עבירה ורבו שם ושותק — מותר לתלמיד לקפוץ ולגערו. **בצינתא** — בדקל, ואין משתמשין באילן משום שבות. **אמר ליה** — רבינא לרב אשי, הא מילתא דעבידת קמך השתא מי הויא אפקירותא חוצפה או לא. **אין חכמה וגו'** — אין תורת חכמה וכבוד ותבונה ויועץ עומדת כנגד חילול השם. **בפניו אסור** — להורות וחייב מיתה בידי שמים והא דרבא לאו לאפרושי מאיסור קאי אלא על הבא לישאל. **בפניו הוה** — והאי דקתני: רחוק ממנו — שהיה רחוק מקומו ממקום רבו שלש פרסאות. ומימהו, כי אורי — קמיה אורי. **והא רחוק ממנו קאמר** — ואי הוראה לאו רחוק ממנו הוה, מאי אתא רבי יוחנן לאשמועינן. **צפנתי אמרתך** — כנסתי דברי מלהורות, במקום שאהא חוטא עליהן. **צדק** — דברי תורה. **עירא היאירי** — רבו הוה, כדכתיב "היה כהן לדוד" — רב לדוד. **מורידין אותו מגדולתו** — לעיל קאי אדזעירי. במורה הלכה בפני רבו. **את אחי אבא צוה** — דחלק כבוד למשה, דכתיב "אשר צוה ה' את משה" והורה הלכות גיעול "אך את הזהב". **איענש** — לירד מגדולה שפסקו לו מקמי הכי. **דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו** — שהיה עתיד יהושע להיות צריך לישאל דבר הלכה מאלעזר. **ולא אשכחן** — לאחר מיתת משה דאיצטריך ליה יהושע לאלעזר לשאול בלום. **מותיב** — משיב דבר מורה הלכה. **לשאול** — למיתה. **כלאם** — ראויים הם לכך, דהוי ליה במורה הלכה.

וכתיב

תוספות

רב המנונא אורי בחרתא דארגז — תרי רב המנונא הוו, חד שהיה תלמידו של רב חסדא כדמשמע הכא, ובפרק קמא דקדושין (כה,א), גבי סבי דנזוניא דאמר ליה רב חסדא לרב המנונא זיל צנעינהו. ועוד היה אחר שהיה תלמידו של רב, כדלעיל בפרק "כיצד מעברין" (נד,א), דאמר ליה רב לרב המנונא: ברי מדאית לך אוטיב לך.

מאי דרוש ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט — לכאורה משמע שהקטרת שהקטירו — על מזבח החיצון היה, והוראת שעה היתה, כדאשכחנא בקטרת של נשיאים, כדאמרינן בשילהי "התכלת" (מנחות נ,ב). דאי על מזבח הפנימי הקטירו — מאי שייכא אותה דרשה לשם? והא לא היה יורד אש על מזבח הפנימי לשם קטרת! דהא קיימא לן בפרק "אמר להן הממונה" (יומא לג,א) דמערכה שניה שעל מזבח החיצון לקטרת. מיהו ב"תורת כהנים" משמע שלבית קדשי הקדשים נבנסו להקטיר, ולשם נשרפו, וצריך עיון.

כל הנותן מתנותיו לכהן אחד כו' — הא דקרי ליה עירא היאירי, אף על פי שהיה כהן — שמא אביו מאהרן ואמו ממנשה, כדאמר במגילה (יב,ב): אביו מבנימין ואמו מיהודה. ופשטיה דקרא כהן לדוד — לאו כהן ממש הוא, אלא שר. כמו דאמר "ובני דוד כהנים היו" (שמואל ב ח).

מביא רעב לעולם — ואף על גב דכתיב: "על שאול ועל בית הדמים" — הא והא גרם, וסמוכין קדרש.

מיד

1 רַב הַמְנוּנָא אוֹרֵי בְּחַרְתָּא דְּאַרְגֵּז בְּשִׁנֵּי דְּרַב חִסְדָּא.
2 רְבִינָא סָר סַכִּינָא בְּבָבֶל. אֲמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי: מַאי
3 טַעְמָא עֲבַד מָר הָכִי? אֲמַר לֵיהּ: וְהָא רַב הַמְנוּנָא
4 אוֹרֵי בְּחַרְתָּא דְּאַרְגֵּז בְּשִׁנֵּי דְּרַב חִסְדָּא. אֲמַר לֵיהּ:
5 "לָאו אוֹרֵי" אִתְּמַר. אֲמַר לֵיהּ: אִתְּמַר אוֹרֵי, וְאִתְּמַר לָא
6 אוֹרֵי. בְּשִׁנֵּי דְּרַב הוּנָא רַבֵּיהּ - הוּא דְּלָא אוֹרֵי, וְאוֹרֵי
7 בְּשִׁנֵּי דְּרַב חִסְדָּא, דְּתַלְמִיד חָבֵר דִּילֵיהּ הֲוָה. וַאֲנָא
8 נַמִּי, תַּלְמִיד חָבֵר דְּמָר אֲנָא. אָמַר רָבָא: צוּרְבָא מְרַבָּנַן
9 חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ. רְבִינָא אִיקְּלַע לְמְחוֹזָא, אֲיֵתִי אוֹשְׁפִּיזְכְּנֵיהּ
10 סַכִּינָא וְקָא מַחֲוֵי לֵיהּ. אֲמַר לֵיהּ: זִיל אַמְטְיֵיהּ לְרָבָא.
11 אֲמַר לֵיהּ: לָא סָבַר מָר הָא דְּאָמַר רָבָא צוּרְבָא מְרַבָּנַן
12 חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ! אֲמַר לֵיהּ אֲנָא מִיזְבַּן זְבִינָא. (סִימָן זִיל"א
13 לְהַנִי"א מְחַלִּי"ף אִיק"א וִיעַק"ב) רַבִּי אֶלְעָזָר מֵהַגְרוֹנְיָא
14 וְרַב אַבָּא בַּר תַּחֲלִיפָא אִיקְּלְעוּ לְבֵי רַב אַחָא בְּרֵיהּ
15 דְּרַב אִיקָא בְּאַתְרֵיהּ דְּרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב. בָּעֵי רַב
16 אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא לְמֶיעֱבַד לְהוּ עִיגְלָא תִּילְתָּא,
17 אֲיֵתִי סַכִּינָא וְקָא מַחֲוֵי לְהוּ. אֲמַר לְהוּ רַב אַחָא בַּר
18 תַּחֲלִיפָא: לָא לִיחוּשׁ לֵיהּ לְסָבָא? אֲמַר לְהוּ רַבִּי אֶלְעָזָר
19 מֵהַגְרוֹנְיָא, הָכִי אֲמַר רָבָא: צוּרְבָא מְרַבָּנַן חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ. חָזֵי - וְאִיעֲנֵישׁ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵהַגְרוֹנְיָא.
20 וְהָאָמַר רָבָא: צוּרְבָא מְרַבָּנַן חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ! שָׁאנֵי הָתָם דְּאַתְחִילוּ בִּכְבוֹדוֹ. וְאִי בָּעֵית אֵימָא:
21 שָׁאנֵי רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, דְּמוּפְלָג. אָמַר רָבָא: וּלְאַפְרוּשֵׁי מֵאִיסּוּרָא - אֲפִילּוּ בְּפָנָיו שַׁפִּיר
22 דָּמֵי. רְבִינָא הֲוָה יָתֵיב קַמֵּיהּ דְּרַב אַשִׁי, חַזְיֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דְּקָא אָסַר לֵיהּ לַחֲמָרֵיהּ בְּצִינְתָּא
23 בְּשַׁבְּתָא, רְמָא בֵּיהּ קָלָא וְלָא אַשְׁגַּח בֵּיהּ. אֲמַר לֵיהּ: לֵיחֲוֵי הַאי גַּבְרָא בְּשִׁמְתָּא! אֲמַר לֵיהּ: כִּי
24 הַאי גַּוְונָא מִי מִתְחַזְיָא כְּאַפְקְרוּתָא? אֲמַר לֵיהּ: "אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה'", כָּל
25 מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִילּוּל הַשֵּׁם - אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב. אָמַר רָבָא: בְּפָנָיו - אָסוּר, וְחַיָּיב מִיתָה,
26 שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - אָסוּר, וְאֵין חַיָּיב מִיתָה. וְשֶׁלֹּא בְּפָנָיו לֹא? וְהָא תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לֹא
27 מֵתוּ בְּנֵי אַהֲרֹן עַד שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן. מַאי דַּרּוּשׁ "וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל
28 הַמִּזְבֵּחַ" אָמְרוּ: אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֶדֶת מִן הַשָּׁמַיִם - מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט. וְתַלְמִיד אֶחָד
29 הָיָה לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁהוֹרָה הֲלָכָה בִּפְנָיו. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְאִימָּא שְׁלוֹם אִשְׁתּוֹ: תְּמִיהָ אֲנִי
30 אִם יוֹצִיא זֶה שְׁנָתוֹ. וְלֹא הוֹצִיא שְׁנָתוֹ. אָמְרָה לוֹ: נָבִיא אַתָּה? אָמַר לָהּ: לֹא נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא
31 בֶּן נָבִיא אָנֹכִי, אֶלָּא כָּךְ מְקוּבָּלַנִי: כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ חַיָּיב מִיתָה. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר
32 חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹתוֹ תַּלְמִיד יְהוּדָה בֶּן גּוּרְיָא שְׁמוֹ, וְהָיָה רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת?!
33 בְּפָנָיו הֲוָה. וְהָא רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת קָאָמַר! וְלִיטַעְמִיךְ שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו לָמָּה? אֶלָּא:
34 שֶׁלֹּא תֹּאמַר מָשָׁל הָיָה. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ
35 רָאוּי לְהַכִּישׁוֹ נָחָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַן אֱלִיהוּא בֶּן בַּרַכְאֵל הַבּוּזִי וַיֹּאמַר צָעִיר אָנִי לְיָמִים וגו' עַל כֵּן
36 זָחַלְתִּי" וְכְתִיב: "עַם חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר". וְזֵעִירִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּלְבִּי
37 צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא לָךְ". רַב הַמְנוּנָא רָמֵי, כְּתִיב: "בִּלְבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ" וּכְתִיב:
38 "בִּשַׂרְתִּי צֶדֶק בְּקָהָל רָב"! לָא קַשְׁיָא: כָּאן - בִּזְמַן שֶׁעֲיָרָא הַיָּאִירִי קַיָּים, כָּאן - בִּזְמַן שֶׁאֵין עֵירָא
39 הַיָּאִירִי קַיָּים. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא: כָּל הַנּוֹתֵן מַתְּנוֹתָיו לְכֹהֵן אֶחָד - מֵבִיא רָעָב לָעוֹלָם,
40 שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵירָא הַיָּאִירִי הָיָה כֹהֵן לְדָוִד", לְדָוִד הוּא דַּהֲוָה כֹּהֵן, לְכוּלֵּי עָלְמָא לָא? אֶלָּא שֶׁהָיָה
41 מְשַׁגֵּר לוֹ מַתְּנוֹתָיו. וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מוֹרִידִין אוֹתוֹ
42 מִגְּדוּלָּתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא וגו'". אַף עַל גַּב דַּאֲמַר לְהוּ: לְאָחִי
43 אַבָּא צִוָּה וְאוֹתִי לֹא צִוָּה - אֲפִילּוּ הָכִי אִיעֲנֵישׁ. דִּכְתִיב: "וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד" - וְלָא אַשְׁכַּחַן דְּאִיצְטְרִיךְ לֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ. אָמַר רַבִּי לֵוִי:
44 כָּל דְּמוֹתִיב מִלָּה קַמֵּיהּ רַבֵּיהּ - אֲזֵיל לַשְׁאוֹל בְּלֹא וָלָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִשֶּׁרֶת מֹשֶׁה מִבְּחוּרָיו וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם".

וכתיב:

עירובין. פרק שישי – הדר דף סג עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

מיד וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק — גרסינן. וגרסינן נמי: מלמד שהלך "בעומקה של הלכה כו'". ובמלחמת עי כתיב בפרשה אחרונה "וילך" אבל התם כתיב "בתוך העם", והא דקאמר מיד — לאו לאלתר הוה, אלא כשהופנה הלך בעומקה של הלכה. אבל לבתר מעשה דמלאך טובא הוה.

כל זמן שארון ושכינה שלא במקומן ישראל אסורין בתשמיש המטה — תימה לרבינו יצחק: דגבי עובדא של אוריה החתי היה ארון שלא במקומו, דכתיב: "(הנה) הארון וישראל [ויהודה] (חונים) [יושבים] בסוכות ואדוני יואב ועבדי אדוני על פני השדה חונים ואני [וגו'] (אשכב) [ולשכב] עם אשתי", דמשמע שהיו אחרים מותרים בתשמיש המטה, אלא שאוריה החתי היה מחמיר על עצמו לפי שהיו ישראל בצרה, דהא קאמר ליה דוד: "(לך) רד לביתך". ועוד קאמרינן בפרק "חלק" (סנהדרין קו,א) גבי דוד שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום, ונתעלמה ממנו הלכה זו כו'. משמע: בלילה היה מותר. ואומר רבינו יצחק: דשני ארונות היו, אחד שבו שברי הלוחות מונחים, ואותו היו מוליכין במלחמות, כדתניא בספרי: "וארון ברית ה' נוסע לפניהם יומם" — זה שיוצא עמהם במחנה, והוא ארון עץ שעשה משה בעלותו לסיני, כדכתיב בלוחות אחרונות במשנה תורה: "ועשית לך ארון עץ", ותחלה שם בו גם לוחות אחרונות, כדכתיב: "ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי", עד שנעשה ארון של זהב שעשה בצלאל, ואז נתנו בו לוחות אחרונות, כדכתיב: "ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך". וכן עשה, כדכתיב בויקהל. ובההוא איירי הכא שהיו נאסרין בתשמיש המטה כשלא היה במקומו, ואותו לא היו רגילין להוליך במלחמה. כדכתיב בשילה: "מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי לא היתה כזאת מתמול שלשום", שלא היו רגילין להוליכו, ואז כשהוליכוהו לקו וגלה כדמפרש רש"י התם. ומה שהיה עמהן במלחמת יהושע — על פי הדיבור היה עושה הכל. והא דדרשינן בפרק קמא דבבא בתרא (יד,א): "אין בארון רק כו'", מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחים בארון — היינו ארון שעשה בצלאל כדמשמע התם — זה היה בבית עולמים, דבשלמה כתיב האי קרא. ואפילו למאן דדריש מ"אשר שברת ושמתם בארון" — היינו בבנין הבית שהיתה מונחת עדי עד. ובירושלמי איכא פלוגתא בפרק "משוח מלחמה" דיש מי שאומרים ארון אחד היה, [וקאמר התם קרא מסייע ליה לרבי יהודה. פירוש: שאומר ששני ארונות היו, "הארון וישראל יושבים בסוכות", והלא ארון בציון היה, מאי עבדין ליה רבנן שאומרים ארון אחד היה]? אלא שהיה בקירוי עד שלא נבנה בית החיצון. פירוש: דבסוכות דקאמרינן לא שהיה עמהם במלחמה, אלא כלומר שהיה בקירוי של חול שאינו בית המקדש. אף על פי שבכך לא היו נאסרין בתשמיש המטה וגם אוריה עצמו היה נשוי בת שבע — אם כן לא היה מחמיר על עצמו לפרוש מן האשה בשביל שאינו במקדש, מכל מקום כיון דאיכא תרתי לריעותא דישראל היו במלחמה יושבין בסוכות וגם ארון אינו במקדש — היה רוצה להחמיר על עצמו. ואי הוה גריס בירושלמי שהיה שלא בקירוי פירוש אלא בתוך הייריעה — ניחא טפי, דלישנא דקירוי לא משמע שיהא חול. **לחמן** בר ריסתק — רבינו חננאל גריס "המן". **בטילו** רשותייכו לגבי חד מינייכו — פירש בקונטרס: אף על גב דאינהו אסירי להוציא מחצרותיהן למבוי, כדתנן: נתנו לו רשותן — הוא מותר והן אסורין, אהני להו מידו לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו, וכלים ששבתו בבית היחיד שבטלו רשותם אצלו. דאי לאו הכי הוו אסירי לטלטולי ביה, כדאמרינן במסכת שבת פרק "רבי אליעזר אומר אם לא הביא" (קל,ב), דמבוי שלא נשתתפו בו עירובי חצירות עם הבתים — אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות, לא עירבו חצירות עם הבתים — מותר לטלטל בכולו, דכשעירבו חצירות עם הבתים שכיחי מאני דבתים בחצר, וגזרינן דלמא אתי לאפוקינהו מחצר למבוי, לפיכך אסור לטלטל במבוי אלא בארבע אמות. אבל בשלא עירבו, דלא שכיחי מאני דבתים בחצר — ליכא למיגזר. דאי משום דלמא אתי לטלטולי כלים ששבתו בחצר למבוי — רב לטעמיה, דאמר לקמן (צא,א) הלכה כרבי שמעון דאמר חצר וקרפף ומבוי רשות אחת הן, והוא שלא עירבו, כדפירש התם בקונטרס. וקשיא לרבינו יצחק: דמסתמא הני דשמעתין היו מערבין חצירות עם הבתים, ורשות המבוי לבדו היו מבטלין. דאי לא היו מערבין — אם כן היו מפסידין כל החצירות, שלא היו יכולין להוציא להן מן הבתים, וטוב היה להם שיהו מותרין בחצירות ויאסרו כולם במבוי, ממה שהיו כולן אסורין בחצירות ובמבוי בשביל האחד שהיה מותר. וכיון שהיו מערבין בחצירות — אם כן לא יתכן מה שפירש בקונטרס דאהני ביטול זה לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו, וכלים ששבתו בבית היחיד, דהא כיון דעירבו חצירות עם הבתים — אין מטלטלין בו אלא בארבע. ועוד: דקיימא לן כוותיה דרבינו יצחק דאמר לקמן (שם) הלכה כרבי שמעון דאמר קרפף וחצר רשות אחת הן בין עירבו בין לא עירבו, ולא קיימא לן כההיא דרב דשבת. ואם כן, מתחילה נמי היה מותר לטלטל בכולו. ומיהו, לגבי בית היחיד ודאי מהני ביטול, ואפילו לשתף בתי האחרים מהני לענין שהיחיד שביטלו רשותן אצלו יכול להוציא כלי בתיהן למבוי, שהעירוב עושה אותן כבית אחד. וגם אם החצירות פתוחות זו לזו ועירבו יכול היחיד להוציא מכל הבתים והחצירות למבוי, שנעשין הכל אחד על ידי עירוב, ומכל מקום יחיד במקום נכרי לא חשיב על ידי עירוב, שאם כן — לא היה צריך לעולם לשכור. ואין לומר: כיון שעל ידי ביטול משתרי לא היה צריך לשכור עוד כי ודאי יצטרכו, שהביטול אינו מתיר אלא ליחיד אבל השאר אסורין, שאם יוציאו — הרי הן מחזיקין ברשותן שיש להם במבוי קודם הביטול, ובטל הביטול בכך, והוו להו מרובין במקום נכרי. ואם תאמר: כיון שכל החצירות נעשות אחת, גם בתיהם כמו כן נעשין אחד על ידי עירוב. כשיבטלו המבוי לאחד למה יהיו הם אסורין? וכי אם שנים דרים בבית אחד ובטלו בני החצר רשותן לאחד מהשנים, וכי לבדו יהא מותר להוציא מן הבית לחצר וחבירו הדר עמו יהא אסור, ולא יועיל הביטול לו? זה אינו קשיא כלום, כי אם נרצה נוכל לומר: אין הכי נמי. מיהו, לא צריכין למימר הכי. כי אפילו אם נאמר שאי אפשר שיהא זה אסור וזה מותר, אלא לשניהם מועיל הביטול בשוה, אף על פי שלא ביטלו אלא לאחד — יש ליתן טעם גדול בדבר, כי שנים בבית אחד כאיש אחד דמו, וגם לענין להיות יחיד במקום נכרי. אבל על ידי עירוב אין נעשין יחיד במקום נכרי, והוא הדין לענין ביטול, לומר שכמו שיועיל הביטול לאותן שביטלו יועיל לו לחביריו שלא יחשבו כאיש אחד. ועוד: דאי אפשר לומר כאן להתיר לבולן

רש"י

וכתיב נון בנו יהושע בנו — ובתר יהושע לא חשיב בן. **לא נענש יהושע** — להיות ערירי, אלא שביטל כו'. **ויהי בהיות יהושע** וגו' — מדכתיב "וחרבו שלופה בידו" מכלל דלפורענות בא. "ועתה באתי" דקאמר ליה, הכי קאמר ליה: על עבירה של עבשיו באתי. ומדאיצטריך למימר על של עבשיו — מכלל דאבתי הוה אחריתי, ומאי היא? הכי קאמר ליה: אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים, בערב ביטלתם התמיד, ועבשיו שחשיבה אתם מבטלים תלמוד תורה, לפי שהיו עסוקים במלחמה ביום לא היה להן עת לעסוק בתורה אלא בלילה. והדבר מוכיח שעל עסקי תלמוד תורה הוכיחו, מדכתיב קרא אחרינא במלחמה של עי שהיתה אחריה: "וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק" ואמר רבי יוחנן: מלמד שלן בעומקה של הלכה. **וגמירי דכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן כו'** — ואותו לילה שהוכיחם המלאך היו מבטלים תלמוד תורה, בשביל שהיו אורבין על העיר ולא החזירו בערב את ארון למקומו בגלגל והוא הלילה שביטלו מפריה ורביה. **בקילעא** — בחדר. **נשי עמי תגרשון** — שבושין הן ממנו. **לחמן בר ריסתק** — כך שמו. **בטילו רשותייכו** — דמבוי לגבי חד מינייכו, ואף על גב דאינהו אסורים להוציא מחצרותיהם למבוי, כדתנן: נתנו לו רשותן — הוא מותר והן אסורין אהני ליה מידא לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו, וכלים ששבתו בבית היחיד שבטלו רשותן אצלו. דאי לאו הכי אסירי לטלטולי ביה כדאמרינן במסכת שבת בפרק "רבי אליעזר אומר": אם לא הביא כלי (קל,ב).

וכתיב נון בנו יהושע בנו: "נון בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ". וּפְלִיגָא דְּרַבִּי אַבָּא בַּר פַּפָּא, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר פַּפָּא: לֹא נֶעֱנַשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁבִּיטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל לַיְלָה אַחַת מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וגו'" וּכְתִיב: "וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא ה' עַתָּה בָּאתִי וגו'". אָמַר לוֹ: אֶמֶשׁ בִּיטַּלְתֶּם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְעַכְשָׁיו בִּיטַּלְתֶּם תַּלְמוּד תּוֹרָה. עַל אֵיזֶה מֵהֶן בָּאתָ? אָמַר לוֹ: עַתָּה בָּאתִי. מִיָּד "וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק". וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מְלַמֵּד שֶׁהָלַךְ בְּעוֹמְקָה שֶׁל הֲלָכָה. וּגְמִירִי: דְּכָל זְמַן שֶׁאָרוֹן וּשְׁכִינָה שְׁרוּיִין שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן - אֲסוּרִין בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אִינְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַקְרָבַת תָּמִידִין, דַּאֲמַר לֵיהּ: עַתָּה בָּאתִי. אָמַר רַב בְּרוּנָא אָמַר רַב: כָּל הַיָּשָׁן בְּקִילְעָא שֶׁאִישׁ וְאִשְׁתּוֹ שְׁרוּיִין בָּהּ - עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנוּגֶיהָ". וְאָמַר רַב יוֹסֵף: אֲפִילּוּ בְּאִשְׁתּוֹ נִדָּה. רָבָא אָמַר: אִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה הִיא - תָּבֹא עָלָיו בְּרָכָה. וְלֹא הִיא, דַּעַד הָאִידָּנָא מַאן נָטְרֵיהּ. הַהוּא מְבוֹאָה דַּהֲוָה דָּיֵיר בָּהּ לַחְמָן בַּר רִיסְתַּק, אֲמָרוּ לֵיהּ: אוֹגַר לָן רְשׁוּתָךְ. לָא אוֹגַר לְהוּ. אָתוּ אֲמָרוּ לֵיהּ לְאַבָּיֵי; אֲמַר לְהוּ: זִילוּ בַּטִּילוּ רְשׁוּתַיְיכוּ לְגַבֵּי חַד, הָוָה לֵיהּ יָחִיד בִּמְקוֹם גּוֹי, וְיָחִיד בִּמְקוֹם גּוֹי לֹא אָסַר. אֲמָרוּ לֵיהּ: מִידֵּי הוּא טַעְמָא אֶלָּא דְּלָא שְׁכִיחַ דְּדָיְירִי - וְהָכָא הָא קָדָיְירִי? אֲמַר לְהוּ: כָּל בְּטוּלֵי רְשׁוּתַיְיהוּ גַּבֵּי חַד - מִילְּתָא דְּלָא שְׁכִיחָא הִיא, וּמִילְּתָא דְּלָא שְׁכִיחָא לָא גְּזַרוּ בָּהּ רַבָּנַן. אֲזַל רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אֲמַרָהּ לִשְׁמַעְתָּא קַמֵּיהּ דְּרָבָא, אֲמַר לֵיהּ: אם

דמערבי

וּכְתִיב – וכשמפרט הכתוב את סדר הדורות מאפרים עד יהושע נאמר (דברי הימים א׳ ז כז), ׳**נוּן בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ**׳, ואחר יהושע לא נכתב מי היה בנו, הרי שלא היו לו בנים, ואין זאת אלא שנענש מפני שהורה הלכה בפני משה באותו מעשה של אלדד ומידד.

הגמרא מביאה דעה אחרת אודות סיבת העונש של יהושע שלא היו לו בנים. אומרת הגמרא: **וּפְלִינָא** – וחולק רבי לוי על דבריו **דְּרַבִּי אַבָּא בַּר פַּפָּא, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר פַּפָּא, לֹא נֶעֱנַשׁ יְהוֹשֻׁעַ** שמת בלא בנים, **אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁבִּיטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל לַיְלָה אַחַת מִפְּרִיָּה וְרִבְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר** במלחמת יריחו כאשר צרו על העיר (יהושע ה יג) ׳**וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּיְרִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וגו׳ וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ׳**, והיינו שבא מלאך לנגדו ושאלו יהושע על מה ולמה בא, **וּכְתִיב** (שם פסוק יד) ׳**וַיֹּאמֶר** (לו) [**לֹא**] **כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא ה׳ עַתָּה בָּאתִי׳** וגו׳. וממה שבא וחרבו שלופה בידו יש ללמוד שבא לפורענות על עבירה שעשו, וממה שאמר ׳עתה באתי׳ והיינו על עבירה של עתה, משמע שהיתה עוד עבירה אחרת. וכך היה המעשה, **שֶׁאָמַר** לוֹ המלאך ליהושע, **אָמֵשׁ**, היינו קודם הלילה, **בִּיטַּלְתֶּם** קרבן **תָּמִיד** שֶׁל **בֵּין הָעַרְבַּיִם**, שלא הקרבתם אותו, **וְעָכַבְתָּיו** בלילה **בִּיטַּלְתֶּם** מִתַּלְמוּד **תּוֹרָה**, ושאלו יהושע, **עַל אֵיזֶה** חטא **מֵהֶן בָּאתָ** להוכיחנו, **וְאָמַר** לוֹ המלאך, על חטא של **עַתָּה**, דהיינו בלילה, **בָּאתִי**, והוא על שאינכם עוסקים עתה בתורה, **מִיָּד** חזר בו יהושע, ובמלחמה הבאה, היא מלחמת העי, עסק בתורה, שנאמר (שם ח יג) ׳**וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֲמָק**׳, **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְלַמֵּד שֶׁהָלַךְ בְּעוֹמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה**. מהאמור יש ללמוד שחטא בכך שיצא באותו לילה למלחמה על יריחו. **וּגְמִירֵי** – ומקובל בידינו הלכה, **דְּכָל זְמַן שֶׁאֲרוֹן** הברית **וּשְׁכִינָה שְׁרוּיִין שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן, אֲסוּרִין בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה**, ועל כן באותו לילה שהיו עסוקים במארב, אף לא החזירו את הארון [שהיה עמם במלחמותיהם] למקומו בגלגל, ונמצא שהיו אסורים אז בפריה ורביה, ועל שיצא למלחמה שלא כדת וביטלם מפריה ורביה נענש יהושע שלא היו לו בנים.

דבר נוסף שיש ללמוד ממעשה זה של המלאך ויהושע: **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אִינְיָא מִשְּׁמֵיהּ** [–בשמו] **דְּרַב, גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַקְרָבַת תָּמִידִין**, דְּעל שאלת יהושע למלאך אם בא להוכיחו על חטא ביטול התמיד או על חטא ביטול תורה, **אָמַר לֵיהּ** המלאך ליהושע ׳**עַתָּה בָּאתִי**׳, דהיינו על חטא ביטול תורה, ומוכח שתלמוד תורה גדול מהקרבת תמידים, שעל כן ביטולו חמור יותר.

אגב האמור לעיל אודות חומר ביטול פריה ורביה, מביאה הגמרא דברים נוספים בענין זה: **אָמַר רַב בְּרוּנָא אָמַר רַב, כָּל הַיָּשֵׁן בְּקִילְעָא** – בחדר **שֶׁאִישׁ וְאִשְׁתּוֹ שְׁרוּיִין בָּהּ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר** (מיכה ב ט) ׳**נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנֻגֵיהָ**׳, שכיון שהוא ישן שם הם בושים ממנו, ואין משמשין. **וְאָמַר רַב יוֹסֵף**, כך הוא **אֲפִילּוּ בְּאִשְׁתּוֹ נִדָּה**, שאף שאסורים לשמש, הרי הם משוחחים בדברים שבצנעה, ובגלל אותו אדם שישן שם אינם יכולים לעשות זאת. **רָבָא אָמַר, אִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה הִיא** אין הישן עמם בכלל הכתוב הנ״ל, ואדרבה, **תָּבֹא עָלָיו בְּרָכָה** שהוא מונעם מלשמש ולעבור איסור. דוחה הגמרא: **וְלֹא הִיא** – אין הדבר כן, **דְּעַד הָאִידְּנָא מַאן נַמְרֵיהּ** – שעד עתה מי שמרו, כלומר, גם בלעדיו אין חוששים שיבואו לידי עבירה, ואין כל מעלה במה שהוא ישן שם, וממילא הרי הוא בכלל ׳נשי עמי תגרשון׳.

הגמרא שבה לעסוק בדין חצר או מבוי שדרים בהם ישראלים ונכרים יחד. הגמרא מביאה מעשה במבוי שדר בו נכרי, ובו הוראותיהם של אביי ורבא כיצד להתיר את ההוצאה למבוי: **הַהוּא מְבוּאָה דַּהֲוָה דָּיֵיר בָּהּ** – מעשה באותו מבוי שהיה דר בו נכרי בשם **לַחְמָן בַּר רִיסְתַּי, אָמְרוּ לֵיהּ** הישראלים שדרו במבוי ורצו להוציא אליו מרשותם, **אוֹגַר לָן** – השכר לנו את **רְשׁוּתְךָ. לֹא אוֹגַר לְהוּ** – לא היה חפץ להשכיר להם. כיון שכך, אסורים היו להוציא למבוי, וחיפשו דרך להתיר זאת. **אָתוּ אָמְרוּ לֵיהּ** – באו ואמרו זאת **לְאַבַּיֵי**, ושאלוהו מה יעשו על מנת שיוכלו להוציא מרשותם למבוי. **אָמַר לְהוּ** [–להם] אביי, **זִילוּ בַּטְּלוּ רְשׁוּתֵיכוּ לְגַבֵּי חַד** – לכו בטלו את רשותכם במבוי לגבי אחד מכם, וממילא **הֲוָה לֵיהּ** – יהיה אותו אחד שביטל לגביו נחשב כ**יָחִיד** הדר **בִּמְקוֹם נָכְרִי, וְיָחִיד בִּמְקוֹם נָכְרִי לֹא אָסַר** עליו הנכרי להוציא מביתו למבוי, שאין נכרי אוסר אלא כאשר דרים עמו בחצר או במבוי שני ישראלים, וכאן אחר הביטול הרי זה כאילו אין דר במבוי אלא ישראל אחד, שאין הנכרי אוסר עליו.

אָמְרוּ לֵיהּ לאביי, **מִידֵּי הוּא טַעְמָא** – כלום אין הטעם שנכרי אינו אוסר על ישראל יחיד הדר עמו, **אֶלָּא** משום **דְּלֹא שְׁכִיחַ דְּדָיְרֵי** – שאין מצוי הדבר שידור ישראל יחיד עם נכרי בחצר אחת או במבוי אחד, שהישראל חושש שמא יהרגנו הנכרי מאחר שאין עוד ישראלים עמו, וכיון שאין מצוי שידור ישראל יחיד עם נכרי, לא גזרו חכמים שיהיה הנכרי אוסר על ישראל את ההוצאה לחצר או למבוי, **וְהָכָא הָא קָדְיְרֵי** – וכאן הלא אופן זה שדרים כמה ישראלים עם נכרי הוא אופן מצוי, ועדיין יש לגזור בו כבשאר מקום שדרים ישראלים ונכרי בחצר שיאסור הנכרי על ישראל.

אָמַר לְהוּ אביי לאלו ששאלוהו על כך, **כָּל בַּטּוּלֵי רְשׁוּתֵיהוּ גַּבֵּי חַד** – אופן זה שבני החצר או המבוי מבטלים את רשותם לכפי אדם אחד, **מִילְּתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא הִיא** – הרי זה דבר שאינו מצוי, **וּמִילְּתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן** – ודבר שאינו מצוי לא גזרו בו חכמים. כלומר, אמנם נכון הדבר שדרים כאן כמה ישראלים עם נכרי והוא דבר מצוי, אולם ביטול הרשות אצל יחיד אינו דבר מצוי, וממילא אין לגזור שהנכרי יאסור גם באופן זה.

אָזַל [–הלך] **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** ששמע את הוראתו של אביי, **אָמְרָה לִשְׁמַעְתָּא** – אמר הלכה זו **קַמֵּיהּ** [–לפניו] **דְּרָבָא. אָמַר לֵיהּ** רבא לרב הונא בריה דרב יהושע,

---

המשך מעמוד רלד

והנני מקוה לשמוע בשורות טובות ממנו בעבודתו בזה, ובטח יוסיף אומץ וילך מחיל אל חיל הן בקביעות עתים שלו לעצמו והן בשיעוריו ברבים, ות״ח על הודעתו מזה.

והנני לברכו בהצלחה מרובה בפרנסה מתוך הרחבה ובעבודתו הרוחנית, ומחכה לבשו״ט.

מנחם שניאורסאהן

מוסג״פ ר״ד משבת בראשית.

תרומתו בעד מעמד מאושרת בזה, ומוסג״פ הקבלה.

אם כֵּן, שעל ידי שיבטלו האחרים את רשותם אצל הישראל יחשב הדבר כיחיד הדר עם נכרי שאין הנכרי אוסר עליו, **כִּיטַלְתָּ תּוֹרַת עֵירוּב מֵאוֹתוֹ מָבוֹי**, שלא יצטרכו לעשות שם 'שיתופי מבואות' כלל, וישתכח שם ענין זה כלל, ולבסוף ישכחו לבטל ויבואו לטלטל בלא עירוב ובלא ביטול.

שאל רב הונא בריה דרב יהושע את רבא, הלא יש לומר **דְּמַעֲרֵבֵי** – שיורו להם שבנוסף לביטול יעשו 'שיתופי מבואות' במבוי [אף שאין הדבר מועיל, כיון שדר שם נכרי], ועל ידי כך לא תשתכח תורת עירוב משם.

השיב לו רבא, אין זו עצה הגונה, שעדיין יש לחשוש לתקלה אחרת, שמא **יֹאמְרוּ שֶׁעֵירוּב מוֹעִיל בִּמְקוֹם נָכְרִי**, והרי אין הדבר כן, שאין עירוב מועיל במקום נכרי עד שישכרו את רשותו.

שאל רב הונא בריה דרב יהושע את רבא, הלא יש לומר **דְּמַכְרִיזִינָן** – שנכריז ונודיע לכל, הוו יודעים שאין עירובנו מועיל [שהרי יש שם נכרי] ואיננו מוציאים מחצרותינו למבוי, ומה שאנו מטלטלים במבוי, אין זה משום העירוב, אלא משום שרשות היחיד הוא על ידי הביטול.

השיב לו רבא, וכי **אַכְרַזְתָּא לְדַרְדְּקֵי** [–הכרזה לקטנים], כלומר, וכי מועילה ההכרזה לדורות הבאים שלא שמעוה, ויראו את בני המבוי מטלטלים במבוי ויסברו שזהו משום שעירוב מועיל במקום נכרי. ונמצא שאין לעשות כצעת אביי שיבטלו בני המבוי רשותם כלפי אחד מהם ושוב לא יאסור עליו הנכרי, שאם לא ישתתפו שם תתבטל תורת שיתוף מאותו מבוי, ואם ישתתפו יש לחוש שיאמרו הדורות הבאים שעירוב מועיל במקום נכרי אף שלא שכרו ממנו.

אֶלָּא אָמַר רָבָא, עצה אחרת יש לדבר, **לֵיזִיל חַד מִינַיְיהוּ** – שילך אחד מהם [מבני המבוי], **לִיקְרַב לֵיהּ** – ויתקרב לנכרי עד שיהיה אוהבו, **וְלִשְׁאוֹל מִינֵּיהּ דּוּכְתָּא וְלִינַח בֵּיהּ מִידִּי** – ואז ישאל ממנו מקום בחצירו להניח שם חפץ כל שהוא, **דַּהֲוָה לֵיהּ** – שיחשב הישראל על ידי שאילת מקום זו, **כִּשְׁכִירוּ וּלְקִיטוּ** – כפועל של הנכרי, **וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אֲפִילּוּ שְׁכִירוּ וַאֲפִילּוּ לְקִיטוּ** של הנכרי, אם הוא ישראל **נוֹתֵן עֵירוּבוֹ** עם בני החצר או המבוי, **וְדַיּוֹ** בכך להתיר את ההוצאה מהבתים לחצירות או מהחצירות למבוי, ושוב אין צריך לשכור מן הנכרי את רשותו בחצר או במבוי.

הגמרא מביאה נידון בחידושו של שמואל: **אָמַר לֵיהּ** [–לו] **אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף, הָיוּ שָׁם** בבית הנכרי, **חֲמִשָּׁה** ישראלים שהם **שְׁכִירוּ וַחֲמִשָּׁה** ישראלים שהם **לְקִיטוּ** – שהתגורר כל אחד מהם בחדר או בעלייה נפרדת בבית הנכרי, **מַהוּ** שיצטרכו כולם להשתתף בעירוב. במשנה להלן (עב.) נאמר שחמש חבורות ששבתו בבית אחד, וכל אחת מתגוררת בחדר או בעלייה נפרדת, שכל אחת מהן צריכה להצטרף לעירוב, והיינו שהיא צריכה לתת בפני עצמה פת לצורך העירוב. ומעתה יש להסתפק אם מה שאנו מחשיבים את שכירו ולקיטו כבעלים לענין שהוא יכול לערב עם בני החצר, האם הדבר אמור גם להחמיר, שאם יש כמה ישראלים בכמה חדרים בביתו של הנכרי, יצטרכו כולם לערב, ואם שכח אחד מהם ולא עירב אוסר על כולם.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **אִם אָמְרוּ שִׁכְּרוּ וּלְקִיטוּ** נחשב כבעלים **לְהָקֵל**, להתיר שיערב במבוי או בחצר שדר בהם נכרי, **יֹאמְרוּ שִׁכְּרוּ וּלְקִיטוּ** נחשב כבעלים **לְהַחֲמִיר**, שיאסור על אחרים אם לא השתתף עמם בעירוב, אין הדבר כן, שבעירובין הולכים להקל, ואין צריך שכולם יתנו חלק בעירוב.

הגמרא שבה לדברי רב יהודה אמר שמואל, ומביאה מימרא נוספת שלו, וכן את דברי רב נחמן על שתי המימרות הללו. המימרא הראשונה: **גּוּפָא** – נשוב לעצם דברי רב יהודה אמר שמואל. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אֲפִילּוּ שְׁכִירוּ וַאֲפִילּוּ לְקִיטוּ** של הנכרי, אם הוא ישראל, **נוֹתֵן** את **עֵירוּבוֹ** עם בני המבוי, **וְדַיּוֹ**, שאין צריך לשכור מן הנכרי עצמו. **אָמַר רַב נַחְמָן, כַּמָּה מְעַלְּיָא הָא שְׁמַעְתָּא** – כמה מעולה ונאה הלכה זו, שנכונה היא.

המימרא השניה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל**, חכם **שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית** הלוג **יַיִן, אַל יוֹרֶה** הוראה הלכה למעשה, משום שהיין טורד את דעתו לזמן מה. **אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא מְעַלְּיָא הָא שְׁמַעְתָּא** – הלכה זו אינה מעולה ונאה, **דְּהָא אֲנָא** – שהרי אני, **כָּל כַּמָּה דְּלָא שָׁתֵינָא רְבִיעָתָא דְּחַמְרָא** – כל עת שאיני שותה רביעית יין, **לֹא צִילָא דַּעְתַּאי** – אין דעתי צלולה עלי, הרי שאדרבה, לא רק שאין היין טורד את הדעת, אלא הוא אף מסייע לבוא לידי צלילות הדעת, ועל כן אין לומר שהשותה יין לא יורה.

הגמרא מביאה דברים שנאמרו בין רבא לרב נחמן אודות דברי רב נחמן האמורים: **אָמַר לֵיהּ** [–לו] **רָבָא** לרב נחמן, **מַאי טַעְמָא אָמַר מַר הָכִי** – מדוע אומר אדוני בלשון זו, שהלכה זו נאה והלכה זו אינה נאה, **הָאָמַר** [–והרי אמר] **רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב** – מהו פירוש הפסוק (משלי כט ג) 'וְרֹעֶה זוֹנוֹת יְאַבֵּד הוֹן', זהו פירושו, ש'זונות' נוטריקון 'זו נאה', והיינו שכָּל **הָאוֹמֵר שְׁמוּעָה זוֹ נָאָה** וארענה [–ואעסוק בה] כדי שאזכרנה, **ושמועה זוֹ אֵינָהּ נָאָה** ולא ארענה ולא אעסוק בה, יאבד הון, כלומר, הרי הוא **מְאַבֵּד** את **הוֹנָהּ** [–כבודה] **שֶׁל תּוֹרָה**, וסופה להשתכח ממנו.

אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא, **הָדְרֵי בִּי** – חוזרני בי מאמירותי כי שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה, ולא אוסיף עוד לדבר באופן זה.

אגב דברי שמואל אודות איסור ההוראה לשותה רביעית יין, מביאה הגמרא את דינו של שותה יין לענין תפילה: **אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, שָׁתוּי אַל יִתְפַּלֵּל, וְאִם הִתְפַּלֵּל**, הרי שבדיעבד **תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה**, ואינו צריך לחזור ולהתפלל כשיפוג יינו. **שִׁיכּוֹר אַל יִתְפַּלֵּל, וְאִם הִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה** – שנואה לפני המקום, וכאשר יפוג יינו עליו לחזור ולהתפלל.

הגמרא מבארת את דברי רבה בר רב הונא. מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** [–מיהו] **שָׁתוּי** שתפילתו תפילה, **וְהֵיכִי דָּמֵי** [–ומיהו] **שִׁיכּוֹר** שתפילתו תועבה. אומרת הגמרא: **כִּי הָא** – נתפרשו הדברים במעשה זה, **דְּרַבִּי אַבָּא בַּר שׁוּמְנִי וְרַב מְנַשְּׁיָא בַּר יִרְמְיָה מִנִּיפְתִּי הֲווּ קָא מִפְּטְרֵי מֵהַדְדֵי אַמַּעְבְּרָא דְּנַהַר יוֹפְטִי** – נפטרו זה מזה במעברות של נהר יופטי, **אָמְרוּ** זה לזה, כיון שנפרדים אנו, על כן **כָּל חַד מִינָּן לֵימָא מִילְּתָא דְּלֹא שְׁמִיעַ לְחַבְרֵיהּ** – כל אחד מאתנו יאמר דבר שאינו ידוע לחבירו, משום **דְּאָמַר מָרִי בַּר רַב הוּנָא, לֹא יִפְטַר אָדָם מֵחֲבֵירוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ** אמירת **דָּבָר הֲלָכָה** חדש ובלתי ידוע, **שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרוֹ** לחבירו. **פָּתַח חַד** מהם **וְאָמַר**, מה שאמר רבה בר רב הונא ששתוי שהתפלל תפילתו תפילה ואילו שיכור שהתפלל תפילתו תועבה, יש לברר **הֵיכִי דָּמֵי** [–מיהו] **שָׁתוּי וְהֵיכִי דָּמֵי** [–ומיהו] **שִׁכּוֹר**, וביורור הדבר הוא ששָׁתוּי הוא **כָּל שֶׁיָּכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ** בכובד ראש כפי שראוי לדבר לפניו, שאין יינו מפריעו מכך, ועל כן תפילתו תפילה, ואילו **שִׁיכּוֹר** הוא **כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ**, שיינו מפריעו מלדבר בכובד ראש, ועל כן גם לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אינו יכול לדבר ותפילתו תועבה.

הגמרא מביאה את המשך דבריהם בעת פרידתם: **פָּתַח אִידָּךְ** [–השני] **וְאָמַר, הַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר** שמת ואין לו יורשים, שכיון שבאו לו בלא יגיעה תמהים על כך בני אדם, והוא יכול להפסיד אותם מפני עין הרע שיטילו בו, **מַה יַּעֲשֶׂה וְיִתְקַיְּימוּ בְּיָדוֹ**, יעשה בהם דבר מצוה **וִיקַח כָּהֵן** [–במקצתם] **סֵפֶר תּוֹרָה**, ובזכות מצוה זו יתקיימו בידו שאר הנכסים.

הגמרא מביאה שיש לנהוג בעצה זו גם במקרים נוספים: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, כן ינהג **אֲפִילּוּ**

הנפש האלוקית היא רק אחד משני שופטים, ולכן יכול גם השופט השני, שמצד השמאל, לזרוק מחשבה בלתי־רצוייה, כיוון שיש לו אותה שייכות אליו כמו שיש לשופט שמצד הימין, היצר טוב.

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

רש"י

דמערבי — ביניהן אף על גב דלא מהני. **דמכרזינן** — הוו יודעין שאין עירובנו מועיל כלום, ואין אנו מוציאין מחצרותינו למבוי. ומה שאנו מטלטלין בתוכו — בשביל שרשות היחיד היא. **אכריזתא** לדרדקי — וכי הכרזה זו מועיל לדורות הבאין, שיראו אותן מטלטלין כאן ולא שמעו בהכרזה. **ליקריב לנביה** — ישתדל עם הנברי עד שיהא אוהבו, וישאיל לו הנברי מקום בחצרו לאתנוחי ביה מידי. דכיון דהשתא דייר ישראל בחצר הנברי, הוה ליה האי ישראל בשכירו ולקיטו של נברי. **ואמר רב יהודה אפילו שכירו ולקיטו** — של נברי, אם ישראל הוא — נותן עירובו עם בני מבוי ודיו. שכיר — לעבודת כל השנה, ולקיטו — לימות הקציר והאסיף. **היו שם** — בבית הנברי. **חמשה שכירים** ולקיטין — דרין בחדרים ובעליות, שאילו היתה רשות שלהן היו צריכין לתת כולן בעירוב, כדתנן במתניתין: ומודין בזמן שמקצתן שרויין בחדרים כו' והשתא דרשותא דנברי, מהו לתת כולן בעירוב, אם שכח האחד ולא נתן אוסר על בני מבוי. מי אמרינן כי היכי דשויהו ליה לשכיר וללקיט כבעלים להקל, ולהתיר עירובו במבוי זה — הוו נמי בעלים להחמיר, או דלמא לקולא שוויהו רבנן כבעלים, אבל לחומרא לא, דכל בעירובין להקל, והני דירה ודאי לאו דידהו היא. **מאי טעמא אמר מר הכי** — זו נאה וזו אינה נאה. **הונה** — כבודה של תורה, וסופה להשתכח ממנו. **רועה זונות** — נוטריקון: זו נאה וארענה, ואעסוק בה, כדי שתתקיים בידי. **הדרי בי** — לא אוסיף עוד. **המחויק בנכסי הגר** — מידי דתמיהה היא, ותוווהי בה אינשי. לפי שבאו לו בלא יגיעה, לפיכך אין מתקיימין, אם לא על ידי מצוה. יקח כהן **ספר** תורה — במקצתם, ובשכר אלו יתקיימו האחרים בידו.

בעל

תוספות

מכח שהביטול יועיל לכולן כשנים הדרים בבית אחד — שאם כן אין כאן ביטול כלל, שכמו שמתחילה היתה רשות לכולן — הכי נמי תהא עתה לכולן והרי הם כבתחילה מרובין במקום נברים. ועוד: דבהדיא אמר דצריך לבטל לכל אחד מאותן שעירבו, למאן דאית ליה לעיל בעין רעה מבטל. ואידך נמי מודה שאם פירש בהדיא שאינו מבטל רק לאחד — שלא ביטל לאחרים, אף על פי שעירבו עם זה שביטל לו. ואם תאמר: כיון שעל ידי עירוב שהניחו כל החצירות יחד היה מתיר לכולן, הא דפריך רבא אם כן ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי, ומשני: דמערבי מעיקרא — נמי דווקא על ידי עירוב היה מתיר, כדי לעשות תקנה לכולן שהיחיד היה מוציא כלי בתיהן למבוי כדפרישית. ויש לומר: דדבא סבר שבא להתיר כלים ששבתו בבית היחיד בלא עירוב החצירות, ולא היה יודע שפתוחות זו לזו. ולפי מה שהיה סבור שלא היו פתוחות זו לזו, מה שהיה מקשה ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי — בשיתוף מיירי, דקרי ליה עירוב.

אם כן ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי. אומר רבינו יצחק: שבא מעשה לפני רש"י בחופה אחת ששבחו ולא עירבו, והוצרכו להוציא מבית לבית, והתיר להם על ידי שביטלו רשותם לאחד. ואומר רבינו יצחק: דאם יועיל ביטול מבית לבית — אם כן יהו מותרין כולן לטלטל מזו לזו, גם אותן שבטלו להם. שאף על פי שהמבטל רשות חצירו אסור להוציא מביתו לחצר — התם הוא, שיש להם חלק בחצר, ונראה כחוזר ומחזיק ברשותו אפילו למאן דאמר לעיל בפרק שני (כו,א): רשות ביתו ביטל. אבל הכא, כשבטלו כל השכונות רשותם לאחד — אישתרו כולהו, דאין דומה כלל כחוזר ומחזיק ברשותו כשמטלטל מביתו לבית חבירו, ולא דמי למוציא מביתו לחצר שיש לו בחצר חלק. וכיון דמישתרו כולהו על ידי ביטול — אין לביטול להועיל כאן, דאם כן ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי, שלא יחזרו לעשות עוד עירוב כיון דמישתרו כולהו בביטול. ומיהו, אומר רבינו יצחק: דאם יש חדרים בבית — יכול לבטל כל הבית בלא החדרים, שיהא עכשיו אסור להוציא מן החדר לבית כמו מבית לחצר, ואין שייך כאן ביטלת תורת עירוב — שהרי ישתכר בעירוב יותר מן הביטול. ודווקא לרבי יוחנן דאמר לקמן: יש ביטול רשות מחצר לחצר, אבל לשמואל דאמר לקמן (סו,ב): אין ביטול רשות מחצר לחצר — הוא הדין מבית לבית, דהא תשמישתיה לחוד. ומיהו, כרבינו יצחק קיימא לן. ונראה דאין ראיה מכאן לחלוק על הוראת רש"י דשפיר דמי דחחור בו מביטולו כשנוטל כליו והכניסם לתוך בית חבירו, וחזור והחזירם לביתו שהיא רשות המיוחדת לו — נראה כחוזר בו מביטולו. וכיון שמפסיד בדבר — לא ביטלת תורת עירוב. ורבינו תם היה מדקדק מהא דאפליגו רבינו יצחק ושמואל לענין ביטול רשות מחצר לחצר, ולענין ביטול רשות בחורבה — משמע דמבית לבית אסור לכולי עלמא, מדלא איירו ביה. וכדפרישית, שאם התרת — תתיר לבולן, וכיון דשרית לכולהו — יבא לטלטל בלא ביטול. ועוד הביא ראיה מההוא ינוקא דלקמן (סז,ב), דאשתפיך חמימיה, שהתיר לומר לנברי למייתי ליה חמין מגו ביתיה (דרבא) [דרבהו], אף על גב דלא עירבו — מדלא מצאו תקנה בענין אחר. ואמאי? ליבטלו כולהו רשותייהו להחהוא ביתא דהוה ביה תינוק. דמסתמא כרבינו יצחק סבירא להו, דאמר: יש ביטול רשות מחצר לחצר, כדאמר רבא בההוא שמעתא: אנא כרבינו יצחק סבירא לי. אלא ודאי אפילו רבינו יצחק מודה דאין ביטול רשות מבית לבית. ואומר רבינו יצחק: דאין משם ראיה, דעל כרחך הוו התם חצירות ומבוי, כדאמרינן התם והא לא עירבנו, והא לא שיתפנו. והיו יכולין להביא חמין על ידי ביטול דרך חצירות ומבוי לבית שהיה בו קטן, ומה שלא עשו כן משום שלא היו בעלים התם.

שתה רביעית יין אל יורה — יש ספרים שכתוב בהן: אל תפלל. ולא יתכן כלל, דאם כן מאי קאמר רב נחמן: לא מעליא הא שמעתא, דהא אנא [כל] כמה דלא שתינא רביעתא לא צילא דעתאי. מה ענין צילותא אצל תפלה? אלא "אל יורה" גרסינן ברוב ספרים, וכן אמר רבינו חננאל. ואם תאמר: ומאי קאמר רב נחמן לא מעליא הא שמעתתא, הא פלוגתא דתנאי היא בבריתות בפרק "אמרו לו" (יג,ב) כדדריש התם: "ולהבדיל ולהורות" וארץ ישראלין ושכר אל תשת" קאי, דמוקמינן ליה התם ברביעית. ועוד קשה: דהא רב נחמן גופיה קאמר לקמן בשמעתין דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין, כששתה רביעית. שמע מינה: דאסור. ומיהו, הדהיא איכא לאוקומא כגון דלא רמא ביה מיא, והכא דרמא ביה מיא כרבי אליעזר בבריתות (יג,ב), (דתנן) התם, רבי אליעזר אומר: אם נתן לתוכו מים כל שהוא — פטור, ורב נמי פסיק התם הלכה כרבי אליעזר. אבל מכל מקום קשיא, דלא הוי ליה למימר לא מעליא הא שמעתא כיון דאיכא רבנן דפליגי עליה דרבי אליעזר התם, ואסרי אף על פי שנתן בו מים.

שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה — ולא יצא, כיון שאינו יכול לדבר לפני המלך, וצריך לחזור ולהתפלל. וכן ההיא דברכות (כב,ב) שהיה מתפלל ונמצא צואה בנגדו, דמסיק: כיון שחטא, אף על פי שהתפלל — תפלתו תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל. וצריך עיון אם יש להשוות ברכות לתפלה לענין צואה ושיכור. ועל כרחך לאו לכל מילי דמיין, דהא שתוי אל יתפלל עד שיפיג יינו, ואפילו ביין מזוג אל יתפלל ביותר מרביעית, דאפילו רבי אליעזר דברייתות (יג,ב) לא שרי ביותר מרביעית. ואפילו לענין הוראה, כדאמרינן התם. ופשיטא דשתוי מברך ברכת המזון וכל הברכות כולן, כדאמרינן בירושלמי דברכות, דמפיק ליה מ"ואכלת ושבעת וברכת" — ואפילו מדומדם. ומיהו, משום מי רגלים פשיטא דאין צריך לחזור ולברך. אפילו אם תאמר: דמשוינן ברכות לתפלה בצואה תניא, ומי רגלים לא חמירי כמו צואה, דהא אמר בסוף פרק "מי שמתו" (ברכות כה,א) לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד, הא נפול לארעא שרי. ורבנן הוא דגזרו בהו, וכי גזרו בהו — בודאן, אבל בספקן לא גזרו בהו רבנן.

שכוון

אם כֵּן בִּיטַּלְתָּ תּוֹרַת עֵירוּב מֵאוֹתוֹ מָבוֹי! דְּמַעֲרְבֵי. יֹאמְרוּ "עֵירוּב מוֹעִיל בִּמְקוֹם גּוֹי"! דְּמַכְרַזְנִינַן. אַכְרַזְתָּא לְדַרְדְּקֵי?! - אֶלָּא אָמַר רָבָא: לֵיזֵיל חַד מִינַּיְיהוּ - לִיקְרַב לֵיהּ וְלִשְׁאוֹל מִינֵּיהּ דּוּכְתָּא, וְלִינַח בֵּיהּ מִידֵּי, דַּהֲוָה לֵיהּ כִּשְׁכִּירוֹ וּלְקִיטוֹ. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: אֲפִילּוּ שְׁכִּירוֹ וַאֲפִילּוּ לְקִיטוֹ - נוֹתֵן עֵירוּבוֹ וְדַיּוֹ. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף: הָיוּ שָׁם חֲמִשָּׁה שְׁכִירוֹ וַחֲמִשָּׁה לְקִיטוֹ מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ: אִם אָמְרוּ שְׁכִירוֹ וּלְקִיטוֹ לְהָקֵל, יֹאמְרוּ שְׁכִירוֹ וּלְקִיטוֹ לְהַחְמִיר? גּוּפָא, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: אֲפִילּוּ שְׁכִירוֹ וַאֲפִילּוּ לְקִיטוֹ נוֹתֵן עֵירוּבוֹ וְדַיּוֹ. אָמַר רַב נַחְמָן: כַּמָּה מַעֲלֶיָא הָא שְׁמַעֲתָא. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שָׁתָה רְבִיעִית יַיִן אַל יוֹרֶה. אֲמַר רַב נַחְמָן: לָא מַעֲלֶיָא הָא שְׁמַעֲתָא; דְּהָא אֲנָא, כָּל כַּמָּה דְּלָא שָׁתֵינָא רְבִיעָתָא דְּחַמְרָא - לָא צִילָא דַּעֲתַאי. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: מַאי טַעְמָא אָמַר מָר הָכִי? הָאָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא: מַאי דִּכְתִיב: "וְרוֹעֶה זוֹנוֹת יְאַבֵּד הוֹן" כֹּל הָאוֹמֵר: "שְׁמוּעָה זוֹ נָאָה וְזוֹ אֵינָהּ נָאָה" - מְאַבֵּד הוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה! אָמַר לֵיהּ: הָדְרִי בִּי. אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: שָׁתוּי אַל יִתְפַּלֵּל, וְאִם הִתְפַּלֵּל - תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה. שִׁיכּוֹר אַל יִתְפַּלֵּל, וְאִם הִתְפַּלֵּל - תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה. הֵיכִי דָּמֵי שָׁתוּי וְהֵיכִי דָּמֵי שִׁיכּוֹר? כִּי הָא דְּרַבִּי אַבָּא בַּר שׁוּמְנִי וְרַב מְנַשְּׁיָא בַּר יִרְמְיָה מִגִּיפְתִּי, הָווּ קָא מִפַּטְרִי מֵהֲדָדֵי אַמַּעְבְּרָא דְּנַהַר יוֹפְטִי. אָמְרוּ: כָּל חַד מִינָּן לֵימָא מִילְּתָא דְּלָא שְׁמִיעַ לְחַבְרֵיהּ. דַּאֲמַר מָרִי בַּר רַב הוּנָא: לֹא יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵירוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ דָּבָר הֲלָכָה, שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרוֹ. פָּתַח חַד וְאָמַר: הֵיכִי דָּמֵי שָׁתוּי וְהֵיכִי דָּמֵי שִׁיכּוֹר? שָׁתוּי - כֹּל שֶׁיָּכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, שִׁיכּוֹר - כֹּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. פָּתַח אִידָּךְ וְאָמַר: הַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר מַה יַּעֲשֶׂה וְיִתְקַיְּמוּ בְּיָדוֹ - יִקַּח בָּהֶן סֵפֶר תּוֹרָה. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: אֲפִילּוּ

בעל

בַּעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ. רָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ עֲבַד עִיסְקָא וְרָווּחַ. רַב פַּפָּא אָמַר: אֲפִילּוּ מָצָא מְצִיאָה. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אֲפִילּוּ כָּתַב בְּהוּ תְּפִילִּין. וְאָמַר רַב חָנִין וְאִיתֵימָא רַבִּי חֲנִינָא: מַאי קְרָאָה, דִּכְתִיב: "וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר וגו'". אָמַר רָמִי בַּר אַבָּא: דֶּרֶךְ מִיל, וְשֵׁינָה כָּל שֶׁהוּא מְפִיגִין אֶת הַיַּיִן. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁשָּׁתָה כְּדֵי רְבִיעִית, אֲבָל שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית - כָּל שֶׁכֵּן שֶׁדֶּרֶךְ טוֹרְדָתוֹ וְשֵׁינָה מְשַׁכַּרְתּוֹ. וְדֶרֶךְ מִיל מְפִיגָה הַיַּיִן?! וְהָתַנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר, וְהָיָה מְהַלֵּךְ מֵעֵבֶר לְכִזִּיב, וְהָיָה רַבִּי אֱלִיעֲזַר מְהַלֵּךְ אַחֲרָיו. מָצָא גְּלוֹסְקִין בַּדֶּרֶךְ, אָמַר לוֹ: אֱלִיעֲזַר, טוֹל גְּלוֹסְקִין מִן הַדֶּרֶךְ. מָצָא גוֹי אֶחָד, אָמַר לוֹ: מַכְנַאי, טוֹל גְּלוֹסְקִין הַלָּלוּ מֵאֱלִיעֲזַר! נִיטְפַּל לוֹ רַבִּי אֱלִיעֲזַר, אָמַר לוֹ: מֵהֵיכָן אַתָּה? אָמַר לוֹ: מֵעֲיָירוֹת שֶׁל בּוּרְגָּנִין, וּמַה שִׁמְךָ? מַכְנַאי - שַׁמְנִי. - כְּלוּם הִיכִּירְךָ רַבָּן גַּמְלִיאֵל מֵעוֹלָם? אָמַר לוֹ: לָאו. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה לָמַדְנוּ שֶׁכִּוֵּון רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ. וּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים לָמַדְנוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה: לָמַדְנוּ שֶׁאֵין מַעֲבִירִין עַל הָאוֹכְלִין, וְלָמַדְנוּ שֶׁהוֹלְכִין אַחֲרֵי רוֹב עוֹבְרֵי דְּרָכִים, וְלָמַדְנוּ שֶׁחֲמִצּוֹ שֶׁל גּוֹי אַחַר הַפֶּסַח מוּתָּר בַּהֲנָאָה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְכִזִּיב בָּא אֶחָד לִישָׁאֵל עַל נִדְרוֹ, אָמַר לֶזֶה שֶׁעִמּוֹ: כְּלוּם שָׁתִינוּ רְבִיעִית יַיִן הָאִיטַלְקִי? אָמַר לוֹ: הֵן. אִם כֵּן יְסַיֵּיל אַחֲרֵינוּ עַד שֶׁיַּפִּיג יֵינֵנוּ. וְסִיֵּיל אַחֲרֵיהֶן שְׁלֹשָׁה מִילִין, עַד שֶׁהִגִּיעַ לְסוּלְּמָא שֶׁל צוֹר. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְסוּלְּמָא דְּצוֹר יָרַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל מִן הַחֲמוֹר, וְנִתְעַטֵּף וְיָשַׁב, וְהִתִּיר לוֹ נִדְרוֹ. וְהַרְבֵּה דְּבָרִים לָמַדְנוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה: לָמַדְנוּ שֶׁרְבִיעִית יַיִן הָאִיטַלְקִי מְשַׁכֵּר, וְלָמַדְנוּ: שִׁיכּוֹר אַל יוֹרֶה, וְלָמַדְנוּ שֶׁדֶּרֶךְ מְפִיגָה אֶת הַיַּיִן, וְלָמַדְנוּ שֶׁאֵין מְפִירִין נְדָרִים לֹא רָכוּב וְלֹא מְהַלֵּךְ וְלֹא עוֹמֵד אֶלָּא יוֹשֵׁב. קָתָנֵי מִיהַת שְׁלֹשָׁה מִילִין! שָׁאנֵי יַיִן הָאִיטַלְקִי - דְּמְשַׁכֵּר טָפֵי. וְהָאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית, אֲבָל שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית - כָּל שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ טוֹרְדָתוֹ וְשֵׁינָה מְשַׁכַּרְתּוֹ! רָכוּב שָׁאנֵי. הָשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי - לְרָמִי בַּר אַבָּא נַמִּי לָא קַשְׁיָא, רָכוּב שָׁאנֵי. אִינִי?! וְהָאָמַר רַב נַחְמָן: מְפִירִין נְדָרִים בֵּין מְהַלֵּךְ בֵּין עוֹמֵד וּבֵין רָכוּב! תַּנָּאֵי הִיא, דְּאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר פּוֹתְחִין בַּחֲרָטָה וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר אֵין פּוֹתְחִין בַּחֲרָטָה. דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי פְּתַח לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְהַהוּא גַּבְרָא - "יֵשׁ בּוֹטֶה כְּמַדְקְרוֹת חָרֶב וּלְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא", כָּל הַבּוֹטֶה רָאוּי לְדוֹקְרוֹ בַּחֶרֶב, אֶלָּא שֶׁלְּשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא. אָמַר מָר: וְאֵין מַעֲבִירִין עַל הָאוֹכְלִין. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאֵין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בִּכְשָׁפִים. אֲבָל בְּדוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בִּכְשָׁפִים - מַעֲבִירִין. תָּנָא: שְׁלֵימִין - מַעֲבִירִין, פְּתִיתִין - אֵין מַעֲבִירִין. אָמַר לֵיהּ רַב אַסִי לְרַב אַשִׁי: וְאַפְּתִיתִין לָא עָבְדָן? וְהָכְתִיב: "וַתְּחַלְּלֻנָה אוֹתִי אֶל עַמִּי בְּשַׁעֲלֵי שְׂעוֹרִים וּבִפְתֹתֵי לֶחֶם"! דְּשָׁקְלִי בְּאַגְרֵיהוּ. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה:

יכול

תוספות

שכוון רבן גמליאל ברוח הקדש — אף על פי שהיה שם זה רגיל באומות, כדאמרינן בפרק שני דמכות (יא,א): תמן אמרין שכם נסיב מבגאי גזר, מכל מקום חשיב ליה כוונה ברוח הקדש. וההיא דסוף יבמות (קכב,ב) שאמר ליה יפה כוונת. שאריה שמי כך קורין אותי בעירי, לא שכוון אותו האיש ברוח הקדש, שלא קראו אריה אלא על שם כחו.

שהולכין אחר רוב עוברי דרכים — כדפירש בקונטרס: מדלא שרי ליה לרבי אלעאי למכלינהו — דאחזקינהו בחזקת פתן של נברים, שרוב עוברי דרכים נברים הם. דאם היינו תולין בשל ישראל — היה מותר, אף על פי שאחר הפסח היה בסמוך דבישראל יש לומר דאחר הפסח נעשה.

ולמדנו שחמצו של נברי אחר הפסח מותר בהנאה — מדנתנו לנברי, דאיכא טובת הנאה דנברי כדפירש בקונטרס. דאי סבירא ליה דאסור בהנאה — היה לו לאסור מספק, דשמא בפסח נעשה. ואם תאמר: והיאך נתן רבן גמליאל והא דריש רבינו יצחק בסוף פרק קמא דעבודה זרה (כ,א): לא תחנם — לא תתן להם מתנת חנם! ואף על גב דלנברי המכירו שרי אפילו לרבינו יצחק, דהא מוקמינן ברבינו יצחק ההוא דשולח אדם ירך לנברי בפסחים בפרק "כל שעה" (כב,א). ותניא בתוספתא (דעבודה זרה פרק שלישי): דאם היא שבינו — מותר, מפני שהוא כמוכרו לו. מכל מקום, הכא הא אמרינן שלא היה מכירו רבן גמליאל מעולם! ויש לומר דשמא לא סבר לה רבן גמליאל להא דרבינו יצחק. אי נמי: כיון שהיה הנברי מתלוה עמהן בדרך — שרי, דחשיב כמוכרו לו. והא דתניא ב"הניזקין" (גיטין סא,א): מפרנסין עניי נברים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום — ההיא נמי שרי משום דרכי שלום.

פותחין בחרטה — פירש בקונטרס: צריך לחכם למצוא פתח לשואל. שיהא לו פתחון פה לומר: על דעת כן לא נדרתי, ואילו הייתי יודע שכן לא הייתי נודר, ונמצא נדר נעקר מאליו. אין פותחין — אין צריך לפתוח לו בחרטה, אלא החכם עוקר אף על פי שאינו מוצא לו טעם עקירה. רבן גמליאל סבר כמאן דאמר פותחין, לפיכך הוצרך יישוב הדעת לחשב איזה פתח ימצא לו, עד כאן לשון הקונטרס. וקשיא לרבינו תם: דהא רב נחמן גופיה שמעינן ליה בהדיא בפרק "ארבעה נדרים" (כב,ב) דאמר: הלכה פותחין בחרטה, ונזקקין "לאלהי ישראל". ובפרק "נערה המאורסה" (שם עז,ב) נמי קאמר רב נחמן: הלכה, נשאלין לנדרים מעומד, יחיד, ובלילה. ופריך עלה מהא דרבן גמליאל. וכתוב בכל הספרים: רבן גמליאל סבר אין פותחין בחרטה, למיעקר נדרא בעינן ובעי לעיוני, להכי ישב. ורב נחמן סבר: פותחין בחרטה, ואפילו מעומד. אלא שיש ספרים שהגיהו איפכא, על פי פירוש הקונטרס דהכא בשמעתא. ועוד: דאמר בסוף "אלו מותרין" (שם כ,א): בשלמא מחמירין עליו — דלא פתחינן ליה בחרטה. משמע דאין פותחין היא חומרא. ועוד אמר בריש "ארבעה נדרים" (כא,ב) דרב הונא סבר פותחין בחרטה, מההוא דאתא לקמיה ואמר ליה "לבך עלך". ורבה בר בר חנה דאמר ליה לההוא דאתא: אלו אתו עשרה בני אדם שיפייסון, קסבר: אין פותחין בחרטה. מפרש רבינו תם: פותחין בחרטה — היינו ששואלין אותו אם הוא מתחרט על מה שנדר, שאומר לו: "כדו תהית", או "לבך עלך", או "בעית נדר" (שם), ושרינן ליה בהכי. ורבן גמליאל סבר: אין פותחין להתיר לו בחרטה לחוד, שמתחרט בו על מה שנדר, אלא צריך למצוא פתח לנדרו, כגון שאומר לו: אילו באו עשרה בני אדם שיפייסון, וכדפתח רבן גמליאל לההוא טייעא ששואלין אותו אדעתא דהכי נדרת, שצריך לטרוח הרבה ולחשוב באיזה ענין ימצאו לו פתח לנדרו. **כל** הבוטה ראוי לדוקרו בחרב — בפרק "ארבעה נדרים" (כב,א) אמר דלא פתחינן ליה בהא, דמתוך יראה יאמר אדעתא דהא לא נדר, אף על פי שמשקר. ועוד: פסקינן התם הלכה פותחין בחרטה.

מסר

רש"י

בעל בנכסי אשתו — בעי למיעבד בהו מצוה, דמילתא דתוודהו בה אינשי נמי היא, ושלטא בהו עינא בישא. **אפילו כותב בהו תפילין** — נמי מיקיימו בידיה. **מאי קראה** — דעל ידי דעבד בהו מצוה מיקיימי בידיה, דכתיב "וידר ישראל וגו' והחרמתי" לשון הקדש, —ועל ידי כך נשמעת תפלתם ונפלו בידם. **ושינה כל שהוא** — או זו או זו. **ניטפל לו רבי אלעאי** — נתקרב אצל הנברי. **מכנאי שמני** — כך שמי. **אין מעבירין על האוכלין** — המוצא אוכלין בדרך — אינו רשאי לעבור עליהן ולהניחן שם. **שהולכין אחרי רוב עוברי דרכים** — מדלא שרא ליה לרבי אלעאי למיכלינהו, דאחזקינהו בחזקת פיתן של נברים, שרוב עוברי דרכים נברים הן. **שחמצו של נברי** — שאחר הפסח היה. **מותר בהנאה** — כגון הכא, דאיכא טובת הנאה לנברי. **לזה שעמו** — לרבי אלעאי. **לסולמא של צור** — מעלות הר גבוה. **אבל יותר מרביעית כו'** — וכיון דיין האיטלקי הוה, ומשכר טפי — הוה ליה כיותר מרביעית. **רכוב שאני** — דאין לו טורח הדרך. **לרמי בר אבא נמי** — דאמר: דרך מיל, והכא תני: שלש מילין — לא תיקשי, דרכוב שאני, דאין לו טורח ולפיכך אין מפיגו כל כך. **תנאי היא** — במסכת נדרים. **פותחין בחרטה** — צריך לחכם למצוא פתח לשואל שיהא לו פתחון פה לומר: לדעת כן לא נדרתי, ואלו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי נודר. ונמצא נדר נעקר מאליו. **אין פותחין** — אין צריך לפתוח לו בחרטה, אלא החכם עוקרו אף על פי שאינו מוצא לו טעם עקירה. רבן גמליאל סבר כמאן דאמר פותחין, לפיכך הוצרך ישוב הדעת לחשב איזה פתח ימצא לו. **כל הבוטה** — הנודר נדר. **ראוי לדוקרו** — דלמא לא מקיים ליה, והיינו פתח, דקאמר ליה: אילו היית יודע שאסור לנדור, וחייב מיתה אתה עליו, כלום היית נודר? ואמר ליה האיש: לא. **אלא לשון חכמים מרפא** — שמתירין לו נדרו. **פתיתין אין מעבירין עליהן** — אלא נוטלין אותן, דליכא למיחש לכשפים. **ואפתיתין לא עבדן** — כשפים. **דשקלן באגרייהו** — פתיתי לחם לעשות כשפים מדברים אחרים. והכי קאמר נביא: בשביל פיתותי לחם שנותנים לכן בשכרכן חיללתן את שמי בתוך עמי, שהייתן עושות בהן כשפים לנביאי הבעל להטעות את עמי.

יכולני

בַּעַל שזכה בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, והיינו בנכסי מלוג, שגם בזה עשויים אנשים לתמוה על זכייתו בנכסיה ולהטיל בהם עין הרע, ועל כן יעשה בהם מצוה ויקנה בהם ספר תורה, ובזכות המצוה לא ינזקו הנכסים.

רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ עָבַד [–עשה] עִיסְקָא [–עסק] וְרָוַוח [–והרויח] בה, גם בזה עשויים רווחיו להינזק מפני עין הרע, ועל כן יעשה בהם מצוה ויקנה בהם ספר תורה, ובזכות המצוה לא ינזקו.

רַב פָּפָא אָמַר, אֲפִילּוּ מָצָא מְצִיאָה יעשה כן, לפי שעשויים להטיל בה עין הרע ולא תתקיים בידו, ובזכות המצוה תתקיים בידו.

הגמרא אומרת שאין צורך לקנות בדווקא ספר תורה: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אֲפִילּוּ כָּתַב בָּהוּ [–בהם] תְּפִילִּין, די בכך לשמור על נכסיו שלא ינזקו בעין הרע.

הגמרא מביאה מקור לעצה האמורה, שקיום מצוה בדבר מסייע לקיומו: וְאָמַר רַב חָנִין וְאִיתֵימָא [–ויש אומרים שאמר זאת] רַבִּי חֲנִינָא, מַאי קְרָאָה – מהו הפסוק שבו נרמז דבר זה, דִּכְתִיב (במדבר כא ב) במלחמת ישראל עם הכנעני מלך ערד 'וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר וגו' לַה' וַיֹּאמַר אִם נָתֹן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהֶחֱרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם', דהיינו שקיבלו על עצמם שאם ינצחום יקדישו את שללם לגבוה, ובזכות זה נשמעה תפילתם ואכן נפלו בידם, כנאמר בפסוק שלאחר מכן (שם פסוק ג) 'וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי'.

הגמרא שבה לענייני שתוי ושיכור, ומביאה דרכים להפגת השכרות: אָמַר רָמִי בַּר אַבָּא, הליכה בְּדֶרֶךְ שאורכה מִיל, וְשֵׁינָה בשיעור כָּל שֶׁהוּא, זו או זו, מְפִיגִין אֶת הַיַּיִן ששתה קודם להליכתו או לשינתו, ואין היין משפיע עליו עוד, ומותר להורות ולהתפלל.

הגמרא מביאה הגבלה בדבר: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, לֹא שָׁנוּ שדרך מיל ושינה כל שהוא מפיגים את היין, אֶלָּא באופן שֶׁשָּׁתָה יין כְּדֵי [–בשיעור] רְבִיעִית הלוג בלבד, אֲבָל אם שָׁתָה יין יוֹתֵר מִשִּׁיעוּר רְבִיעִית, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁדֶּרֶךְ – שהליכה בדרך לאחר שתייתו זו, טוֹרְדָתוֹ ומבלבלת את דעתו יותר, וְשֵׁינָה שהוא ישן לאחר שתייתו, מְשַׁכַּרְתּוֹ ביותר.

הגמרא מביאה מעשה ממנו יש לדון על האמור לעיל שדרך מיל מפיגה את היין. מקשה הגמרא: וְהאם דֶּרֶךְ מִיל מְפִיגָה אֶת הַיַּיִן, וְהָתַנְיָא – והלא שנינו בברייתא, מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר, וְהָיָה מְהַלֵּךְ מַעֲבוֹ לְכְזִיב, וְהָיָה רַבִּי אִילְעַאי מְהַלֵּךְ אַחֲרָיו. מָצָא רבן גמליאל גְּלוּסְקִין [–כברות לחם] בַּדֶּרֶךְ, אָמַר לוֹ לרבי אילעאי, אִילְעַאי, טוֹל [–הרם] את הגְּלוּסְקִין מִן הַדֶּרֶךְ. אחר כך מָצָא רבן גמליאל נָכְרִי אֶחָד, אָמַר לוֹ לנכרי, מַכְנַאי [כך היה שמו], טוֹל גְּלוּסְקִין הֵלְלוּ מֵאִילְעַאי, וקח אותם לעצמך. נִיטְפַּל [–התקרב והתחבר] לוֹ רַבִּי אִילְעַאי לנכרי, אָמַר לוֹ לנכרי, מְהֵיכָן אַתָּה. אָמַר לוֹ הנכרי, מַעֲיָירוֹת שֶׁל בּוּרְגָּנִין. אמר לו רבי אילעאי, וּמַה שְׁמֶךָ. אמר לו הנכרי, 'מַכְנַאי' שְׁמֵנִי [–שמיו]. חזר רבי אילעאי ושאלו, כְּלוּם [–האם] הִכִּירְךָ רַבָּן גַּמְלִיאֵל מֵעוֹלָם. אָמַר לוֹ הנכרי, לָאו.

אומרת הברייתא: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה לְמַדְנוּ שֶׁכְּיוָון רַבָּן גַּמְלִיאֵל את שם הנכרי בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שהרי קראו בשמו 'מבגאי', אף שלא הכירו מעולם. מוסיפה הברייתא: וּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים להלכה, לְמַדְנוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. א. ממה שאמר רבן גמליאל לרבי אילעאי להרים את הגלוסקין, לְמַדְנוּ שֶׁאֵין מַעֲבִירִין [–חולפים] עַל פְּנֵי הָאוֹכְלִין המוטלים בדרך מבלי להרימם, אלא חובה להרים אותם כדי שלא יתבזו. ב. וממה שאמר לרבי אילעאי לתת אותן לנכרי, ולא התיר לו לאכול אותן בעצמו, לְמַדְנוּ שֶׁכאשר נמצאת פת בדרך ואין יודעים אם היא פת נכרי או פת ישראל, הוֹלְכִין אַחֲרֵי רוֹב עוֹבְרֵי דְּרָכִים, אם רובם נכרים יש להחזיקה כפת נכרי ולאוסרה באכילה לישראל, ואם רובם ישראל יש להחזיקה כפת ישראל ולהתירה. ועל כן, כאן שהיו רוב עוברי הדרכים נכרים, אסר רבן גמליאל לרבי אילעאי לאכול את הגלוסקין. ג. וממה שאמר לרבי אילעאי לתת את הפת לנכרי, אף על פי שהמעשה היה אחר הפסח, לְמַדְנוּ שֶׁחֲמֵצוֹ שֶׁל נָכְרִי שעבר עליו הפסח, אַחַר הַפֶּסַח מוּתָּר בַּהֲנָאָה לישראל, שאם היה אסור בהנאה, היה לו לחשוש שמא עבר הפסח על הגלוסקין ונאסרו בהנאה, והיה אסור לתת אותן לנכרי, כיון שהנכרי מחזיק טובה לזה שנתנן לו, ונמצא שהנותן נהנה בכך. הברייתא ממשיכה בסיפור המעשה: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ רבן גמליאל לִכְזִיב, בָּא אדם אֶחָד לפניו לִישָׁאֵל עַל נִדְרוֹ, כלומר ביקש שיתיר לו רבן גמליאל נדר שנדר. אָמַר רבן גמליאל לְאדם זֶה שֶׁהלך עִמּוֹ, כלומר לרבי אילעאי, כְּלוּם [–האם] שָׁתִינוּ מקודם לכן רְבִיעִית יַיִן הָאִיטַלְקִי. אָמַר לוֹ רבי אילעאי, הֵן – אכן שתינו. אמר רבן גמליאל, אִם כֵּן, איני יכול להזדקק לו עתה להתרת נדרו, שתשתיית היין טורדת את הדעת, ואין להתיר אז נדרים, ועל כן יְטַיֵּיל אַחֲרֵינוּ עַד שֶׁיָּפִיג יֵינֵנוּ. וְטַיֵּיל אַחֲרֵיהֶן אותו אדם דרך של שְׁלֹשָׁה מִילִין, עַד שֶׁהִגִּיעַ רבן גמליאל לְסוּלְּמָא [–למעלות] שֶׁל הר צוֹר. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ רבן גמליאל לְסוּלְּמָא דְּצוֹר, יָרַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל לשואל שילך אחריהם בבגדו, וְיָשַׁב, וְהִתִּיר לוֹ נִדְרוֹ.

אומרת הברייתא: וְהַרְבֵּה דְּבָרִים לָמַדְנוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. א. ממה ששאל רבן גמליאל את רבי אילעאי אם שתה רביעית יין האיטלקי, לָמַדְנוּ שֶׁרְבִיעִית יַיִן הָאִיטַלְקִי מְשַׁכֵּר, ועל כן ביירר רבן גמליאל אם שתאה ונשתכר. ב. וממה שלאחר שנודע לרבן גמליאל ששתה רביעית יין האיטלקי ונשתכר, מיאן להתיר את נדרו של אותו אדם, לָמַדְנוּ ששִׁיכּוֹר אַל יוֹרֶה, שכן גם התרת נדרים הוראה היא. ג. וממה שאמר רבן גמליאל לשואל שילך אחריהם עד שיפוג יינם, לָמַדְנוּ שֶׁדֶּרֶךְ מְפִיגָה אֶת הַיַּיִן. ד. וממה שכשבא רבן גמליאל להתיר את הנדר, ירד מהחמור וישב, לָמַדְנוּ שֶׁאֵין מְפִירִין [–מתירים] נְדָרִים לֹא כשהמתיר רָכוּב, וְלֹא כשהוא מְהַלֵּךְ, וְלֹא כשהוא עוֹמֵד, אֶלָּא כשהוא יוֹשֵׁב.

הברייתא דלעיל הובאה בכדי לדון ממנה בדברי רמי בר אבא דלעיל, שדרך מיל מפיגה את היין. מקשה הגמרא: קָתָנֵי מִיהַת – מכל מקום שנינו בברייתא שרק דרך של שְׁלֹשָׁה מִילִין מפיגה את היין, והרי זה שלא כדברי רמי בר אבא שאמר שדי לכך בדרך מיל. מתרצת הגמרא: שַׁאנִי [–שונה] יַיִן הָאִיטַלְקִי משאר יינות, דִּמְשַׁכֵּר טָפֵי – שהוא משכר יותר משאר יינות, ועל כן אינו פג כי אם בדרך של שלושה מילים.

מקשה הגמרא: אם יין האיטלקי משכר יותר משאר יינות, אם כן הרי השותה רביעית ממנו כשותה יותר מרביעית של שאר יינות, ואם כן היאך פג יינו של רבן גמליאל אחרי הליכה של שלושה מילים, וְהָאָמַר [–והלא אמר] רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, לֹא שָׁנוּ שדרך ושינה מפיגים את היין, אֶלָּא כְּשֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יין בלבד, אֲבָל אם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית יין, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁדֶּרֶךְ טוֹרְדָתוֹ וְשֵׁינָה מְשַׁכַּרְתּוֹ, כלומר לא רק שאין הדרך והשינה מפיגין את השכרות של השיכור, אלא אף טורדים ומשכרים אותו יותר. מתרצת הגמרא: רָכוּב שַׁאנִי [–שונה] משאר מהלך, שכיון שאינו טורח בהליכה, אין הדרך טורדתו, אלא היא מפיגה את היין.

אומרת הגמרא: הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי – עתה שבאת לומר סברא זו, שרכוב שונה משאר מהלך, לְרָמִי בַּר אַבָּא נַמִּי לֹא קַשְׁיָא – גם עליו אין להקשות, כיצד אמר שדרך מיל מפיגה את היין והלא רבן גמליאל הצריך להפגת יין דרך של שלושה מילים, לפי שיש לתרץ שרָכוּב שַׁאנִי, שכיון שאין לו טורח בהליכה כשאר מהלך, על כן אין הדרך מפיגה את יינו עד שילך שלושה מילים, ואין צורך לתירוץ שאמרנו מתחילה שדווקא ביין האיטלקי אמר כן רבן גמליאל.

הגמרא דנה בדברי הברייתא אודות התרת נדרים ברכיבה ובישיבה. מקשה הגמרא: אִינִי – האם כך הוא שאין מפירים נדרים אלא בישיבה ולא בהליכה, ברכיבה או בעמידה, וְהָאָמַר [–והלא אמר] רַב נַחְמָן שמְפִירִין נְדָרִים בֵּין כשהמתיר מְהַלֵּךְ, בֵּין כשהוא עוֹמֵד וּבֵין כשהוא רָכוּב. מתרצת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא – דין זה תלוי במחלוקת תנאים במסכת נדרים, דְּאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר [–יש הסובר], והוא רבן גמליאל, שפּוֹתְחִין כַּחֲרָטָה, כלומר שצריך החכם למצוא לנדר 'פתח', והיינו סברא וטעם שיהיה לנודר בהם פתחון פה לומר שלא נדר לדעת כן ואילו היה יודע שכן הוא לא היה נודר, ועל ידי כך נעקר הנדר מאליו. וכך סובר רבן גמליאל. וכיון שהיה צריך למצוא פתח לנודר, על כן ירד מחמורו וישב, בכדי לעסוק בכך

המשך בעמוד רסד

יָכוֹל אֲנִי לִפְטוֹר אֶת כָּל הָעוֹלָם [כל ישראל] כּוּלּוֹ מִן הַדִּין שעתיד הקב"ה לדונם לעתיד לבוא, כלומר, יש בידי טענה לטעון עבור כל ישראל שיצאו זכאים בדין על כל העוונות שעשו מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְעַד עַכְשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר בנבואות הנחמה על ירושלים (ישעיה נא כא) 'לָכֵן שִׁמְעִי נָא זֹאת עֲנִיָּה, וּשְׁכֻרַת וְלֹא מָיָין', הרי שמצרות הגלות נחשבים ישראל לשיכורים, ועל כן יכולני לפוטרם שאינם נתפסים במעשיהם, שנעשו בלא דעת כשוגגים.

הגמרא מקשה על דברי רבי אלעזר בן עזריה מהאמור בברייתא אודות תוקף מעשיו של שיכור: מֵיתִיבִי – הקשו בני הישיבה על דברי רבי אלעזר בן עזריה, שנינו בברייתא, שִׁכּוֹר, מִקָּחוֹ מִקָּח – מה שקנה קנוי, וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר – ומה שמכר מכור, ואין אומרים שמעשים אלה נעשו בלי דעת ואינם מועילים. וכן אם עָבַר עֲבֵירָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עונש מִיתָה, מְמִיתִין אוֹתוֹ, ואם עבר עבירה שיש בה עונש מַלְקוּת, מַלְקִין אוֹתוֹ, ואין אומרים שעשה אותם מבלי דעת ויפטר. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, חֲרֵי הוּא כְּפִיקֵחַ לְכָל דְּבָרָיו, אֶלָּא שֶׁפָּטוּר מִן הַתְּפִלָּה, אף שנחשב בר דעת, כל שאינו יכול לדבר לפני המלך פטור מן התפילה. כיון ששיכור הוא כפיקח לכל דבריו ונענש על מעשיו, כיצד אמר רבי אלעזר בן עזריה שבני ישראל הנחשבים מאז החורבן כשיכורים, פטורים על מעשיהם.

מתרצת הגמרא: מַאי [–מהו] 'יָכוֹלְנִי לִפְטוֹר מן הדין', דְּקָאָמַר – שאמר רבי אלעזר בן עזריה, נַמִּי – אף הוא כוונתו שהוא יכול לפוטרם מִדִּין תְּפִלָּה בלבד, כלומר שאם ידונו אותם על תפילה שלא בכוונה, יפטרם, מאחר שכשיכורים הם, ושיכור פטור מן התפילה.

הגמרא מבארת שלא בכל שיכור נאמר שמעשיו קיימים: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לֹא שָׁנוּ – לא נשנה דין זה ששיכור הרי הוא כפיקח לכל דבריו, אֶלָּא בשיכור שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט, אֲבָל שיכור שהִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט, שאינו יודע כלל מה הוא עושה, פָּטוּר מִכּוּלָּם, שהוא כשוטה לכל דבריו, מקחו וממכרו אינם מועילים, וכן אם עבר עבירה אינו נענש עליה.

הגמרא מבארת את שכרו של הנמנע מלהתפלל בשעת שכרותו: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כָּל הַמִּפִּיק [–המעביר] את תפילת 'מָגֵן אברהם', כלומר שאינו מתפלל בִּשְׁעַת גַּאֲוָה, היינו, בשעת שכרות, סוֹגְרִין וְחוֹתְמִין צָרוֹת בַּעֲדוֹ שלא יצאו ויבואו עליו, בשכר זאת שאינו מיקל ראשו להתפלל בשעת שכרותו, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב מא ז) 'גַּאֲוָה אֲפִיקֵי מָגִנִּים, סָגוּר חוֹתָם צָר', כלומר, אם בשעת שכרותו מעביר מעליו את התפילה, סוגרים וחותמים את הצרות בעדו.

הגמרא מבארת את דברי רבי חנינא. מבררת הגמרא: מַאי [–כיצד] מַשְׁמַע דְּהַאי [–שזה] 'אָפִיק' הנאמר בפסוק, לִישְׁנָא דַּעֲבוּרֵי הוּא – לשון העברה הוא. אומרת הגמרא: דִּכְתִיב [–שנאמר] (שם ו טו) 'אַחַי בָּגְדוּ כְּמוֹ נַחַל, כַּאֲפִיק נְחָלִים יַעֲבֹרוּ', הרי ש'אפיק' הוא דבר העובר.

הגמרא מביאה דעה החולקת בביאור הפסוק: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מֵפִיק [–מגלה] אִתְּמַר [–נאמר] בפסוק, כלומר תיבת 'אפיק' היא מלשון גילוי, וכוונת הפסוק היא שכל שאינו מגלה תפילה, כלומר שאינו מתפלל בעת שכרותו, סוגרים וחותמים צרות בעדו.

הגמרא מבארת את דברי רבי יוחנן. מבררת הגמרא: מַאי [–כיצד] מַשְׁמַע דְּהַאי [–שזה] 'מֵפִיק' לִישְׁנָא דְּגַלּוּיֵי הוּא – לשון גילוי הוא. אומרת הגמרא: דִּכְתִיב (תהלים יח טז) 'וַיֵּרָאוּ אֲפִיקֵי מַיִם וַיִּגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל', והיינו שנראו גילויי המים, הרי ש'אפיק' הוא דבר המגולה ונראה.

הגמרא מבארת במה נחלקו רבי חנינא ורבי יוחנן. שואלת הגמרא: מִכְּדֵי קְרָאֵי מַשְׁמַע – מאחר שניתן לפרש את הפסוקים בֵּין לְמַר וּבֵין לְמַר, בין כרבי חנינא ובין כרבי יוחנן, וכן משמעותם אחת היא שמי שאינו מתפלל בשעת שכרות מגינים עליו מצרות, מַאי בֵּינַיְיהוּ – מהו החילוק בין הביאורים.

משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש הבדל בין הביאורים, לענין הנהגתו דְּרַב שֵׁשֶׁת, דְּרַב שֵׁשֶׁת מְסַר שִׁינְתֵּיהּ [–את שינתו] לְשַׁמְעָיָה [–לשמשו], כלומר, כשנשתכר היה אומר לשמשו הניחני לישן מעט וכשיגיע זמן תפילה הקיצני. מַר – רבי יוחנן, אִית לֵיהּ – סובר כהנהגתו דְּרַב שֵׁשֶׁת, שאכן די בשינה מועטת בכדי שיוכל השיכור להתפלל, שהרי לא אמר אלא שאין להתפלל בשעת שכרות, ובכדי לקיים זאת אין להצריך יותר משינה מועטת. וּמַר – ורבי חנינא, לֵית לֵיהּ – אינו סובר את הנהגתו דְּרַב שֵׁשֶׁת, ולדעתו אין די בשינה מועטת בכדי להתפלל, שהרי דרש ואמר שבשעת שכרות יש להעביר את התפילה, ומשמע שיש להעבירה לגמרי עד שיתעורר מאליו.

כהמשך לדברים דלעיל אודות שיכור בתפילה, מביאה הגמרא מימרא אודות ישוב הדעת בתפילה: אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִּׁי אָמַר רַב, כָּל שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיוּשֶׁבֶת עָלָיו, אַל יִתְפַּלֵּל עד שתתיישב דעתו, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר 'כַּצַּר אַל יוֹרֶה', כלומר, מי שצר לו ואין דעתו מיושבת עליו, אל יורה הוראה, ומאותו טעם יש ללמוד גם שלא יתפלל, לפי שהתפילה צריכה ישוב הדעת.

הגמרא מביאה מעשים מענין ישוב הדעת בתפילה, בישיבה בדין, ובעת הוראת הלכה: רַבִּי חֲנִינָא, בְּיוֹמָא דְּרָתַח לֹא מְצַלֵּי – ביום שכעס לא התפלל, אָמַר 'כַּצַּר אַל יוֹרֶה' כְּתִיב [–נאמר], וכיון שהוא כועס אין דעתו מיושבת להורות, והוא הדין להתפלל. מַר עוּקְבָא, בְּיוֹמָא דְּשׁוּתָּא – ביום שרוח דרומית מנשבת בו בחזקה, לֹא הֲוָה נָפִיק לְבֵי דִּינָא – לא היה יוצא לבית דין לשבת בדין, משום שלא היה לו ישוב הדעת, עקב הרוח החזקה. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הִלְכְתָא בַּעֲיָא צִילּוּתָא – בכדי לעסוק בהלכה יש צורך בדעה צלולה, בְּיוֹמָא דְּאִסְתָּנָא – כיום שמנשבת בו רוח צפונית, שהוא יום אורה והוא נוח לכל.

הגמרא מביאה דברים אודות הצורך בישוב הדעת בעת לימוד התורה: אָמַר אַבָּיֵי, אִי אָמְרָה לִי אֵם [–אמי], קָרֵיב פּוּתְחָא – הקרב אלי את מאכל הכותחת, כלומר שהיתה מצוה עלי לעשות עבודה כל שהיא, אפילו עבודה קלה, לֹא תְּנַאי – לא הייתי לומד בישוב הדעת כפי שהייתי רגיל ללמוד בשאר ימים. אָמַר רָבָא, אִי קְרָצְתָּן כִּינָּה – אם היתה עוקצת אותי כינה, לֹא תְּנַאי – לא הייתי לומד בישוב הדעת כפי שלמדתי בשאר ימים. מַר בְּרֵיהּ [–בנו] דְּרָבִינָא, עָבְדָה לֵיהּ אִמֵּיהּ שִׁבְעָה מָנֵי לְשִׁבְעָה יוֹמֵי – עשתה לו אמו שבעה בגדים לשבעה ימים, בכדי שלא יסבול מן הכינים, שהחלפת בגדים תדיר, מונעת כינים.

הגמרא מביאה דברים אודות הזמנים הראויים ללימוד התורה: אָמַר רַב יְהוּדָה, לֹא אִיבְּרֵי לֵילְיָא אֶלָּא לְשִׁינְתָּא – לא נברא הלילה אלא לשינה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, לֹא אִיבְּרֵי סִיהֲרָא אֶלָּא לְגִירְסָא – לא נברא הלילה, עת שלטון הירח, אלא ללימוד תורה. אָמְרֵי לֵיהּ [–אמרו לו] לְרַבִּי זֵירָא, מְחַדְּדָן שְׁמַעְתָּךְ – דבריך בתורה, מחודדים וחריפים הם. אָמַר לְהוּ [–אמר להם], דברים אלו דִּימָמֵי נִינְהוּ – מה שלמדתי בימים הם, שהימים נבראו ללימוד תורה, והלילה לשינה.

אָמְרָה לֵיהּ בְּרָתֵיהּ [–אמרה לו בתו] דְּרַב חִסְדָּא לְרַב חִסְדָּא, לֹא בָּעֵי מַר מֵינַם פּוּרְתָּא – האם אין אבי חפץ לישן מעט. אָמַר לָהּ, הַשְׁתָּא אָתוּ יוֹמֵי דַּאֲרֵיכֵי וְקַטִּינֵי וְנִינּוּם טוּבָא – יבואו ימים ארוכים וקטנים, ובהם נישן הרבה, כלומר הרבה נישן בקבר אחרי המוות שיהיו ימים שלנו ארוכים בשינה וקצרים בתורה ובמעשים טובים.

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אֲנַן פּוֹעֲלֵי דִּימָמֵי אַנַן – אנו [בלימוד תורה] שכירי יום הננו, שעיקר לימודנו צריך להיות ביום דווקא. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, יָזִיף – היה לווה מזמן לימודו ביום, וּפָרֵע בלילה, כלומר שהיו לו עיתים קבועות בכל יום לשנות בהם כך וכך פרקים ליום, וכשהיה טרוד במזונותיו ביום ולא הספיק ללומדם אז, היה משלים זאת בלילה.

הגמרא חוזרת לענין הצורך בישוב הדעת בעת התפילה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ אַל יִתְפַּלֵּל במשך שְׁלֹשָׁה יָמִים, לפי שמפני טורח הדרך אין דעתו מיושבת עליו, שֶׁנֶּאֱמַר (עזרא ח טו) 'וָאֶקְבְּצֵם אֶל הַנָּהָר הַבָּא אֶל (אהוא) [אַהֲוָא] וַנַּחֲנֶה שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה וָאֲבִינָה שָׁם' וגו' וּבִכְהֲנִים וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא מָצָאתִי שָׁם', הרי שרק אחר שלושה ימים היה יכול להבין בעם, ואילו לפני כן לא היתה לו בינה, מפני טורח הדרך.

הגמרא מביאה מעשים בענין זה: אֲבוּהּ [–אביו] דִּשְׁמוּאֵל, כִּי אָתֵי בְּאוֹרְחָא – כאשר היה בא מן הדרך, לֹא מְצַלֵּי תְּלָתָא יוֹמֵי – לא היה

המשך בעמוד צד

רש"י

יכולני לפטור — לטעון על כל ישראל לפני הקדוש ברוך הוא דבר שיפטרו כולן מדינא לעתיד לבוא לומר שהן שיכורים ואין נתפשין על עונם. **מדין תפלה** — אם דנין אותן על שלא היו מתפללין בכוונה, יכול אני לפוטרן. **המפיק מגן** — המעביר תפלת "מגן אברהם", שאינו אומרה. **בשעת נאוה** — בשעת שיכרות אינו מתפלל. סוגרין וחותמין צרות בעדו — שלא יבאו עליו. **שאינו מפיק איתמר** — דהאי מפיק — לישנא דגלויי הוא, והכי קאמר: כל שאינו מגלה תפלה בשעת שיכרות, כלומר: שאינו מתפלל. **אפיקי מים** — גילויי הים, כדכתיב "ויגלו מוסדות". **מסר שיתיה לשמעיה** — אמר לו: הניחני לישן מעט, וכשיגיע זמן תפלה הקיצני. רבי חנינא דאמר אעבורי בעי — לית ליה דרב ששת, ואסור להתפלל עד שיעור מאליו. **בצר אל יורה** — בדקתי אחר המקרא זה, ואינו בכל הכתובים. ושמא בספר בן סירא הוא. **יומא דשותא** — רוח דרומית מנשבת בו וחזקה. **צלותא** — דעת צלולה. **כיומא דאיסתנא** — כשמנשבת רוח צפונית יום אורה הוא, ונוח לכל. כדאמר ביבמות בפרק "הערל" (עב,א): מפני מה לא מלו ישראל במדבר — מפני שלא נשבה בהן רוח צפונית. אבל ביומא דשותא אמר התם: לא מהלינן ביה, ולא מסוברינן ביה. **קריב כותחא** — אפילו ציווי עבודה קלה היתה מבטלת אותי. **לא תנאי** — לא הייתי שונה כמו ששניתי. **יומי דאריבי** — ימים שהוא בקבר אריבי לישן, וקטיני לעסוק בתורה ובמצות. **וגינום טובא** — ונישן הרבה. **זיף ופרע** — היה קובע לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום. ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום, ופורע קביעות עתו בלילה. **אל יתפלל שלשה ימים** — שאין דעתו מיושבת עליו מפני טורח הדרך. **ונחנה שם ימים שלשה** — והדר "ואבינה", מכלל דעד השתא לא הויא בינה. **דאית ביה שיכרא** — ריח השכר משכרתו. **דאית ביה הרסנא** — משום ריחא. **המתפתה ביין** — שמפייסין אותו על דבר, ומתרצה כשטוב לבו ביין. **ריח הניחוח** — ואמרן לעיל דריחא דומיא דמשתייא הוא. וכתיב: "ויאמר אל לבו לא אוסיף" וגו' דאירצי. **המתיישב ביינו** — ששותה יין ואין דעתו מטרפתו. **ניתן בשבעים אותיות** — כך חשבונו בגימטריא. **יצא סוד** — וזה, הואיל ולא יצא סודו — שקול הוא כסנהדרין של שבעים. **לשלם בו שכר לרשעים** — ששותין ושמחין ומקבלין עולמן בחייהם. **לאובד** — רשע. **אינו בכלל הברכה** — לא הגיע לסוף ברכה גמורה, ואפילו הוא עשיר בדברים אחרים. **שניקח בכסף מעשר** — שמותר ללוקחו בכסף מעל שם בירושלים. הכל ניקח בכסף מעשר חוץ מן המים ומלח, בפרק "בכל מערבין" (לעיל דף כו,ב).

תוספות

מסר שיתתיה לשמעיה — פירש בקונטרס: לרבי חנינא דאמר איעבורי בעי — לית ליה דרב ששת, ואסור להתפלל עד שיעור מאליו. ואומר רבינו יצחק: דאפילו עובר זמן תפלה לא יתפלל, דשכור או שתוי חשבינן ליה עד שיעור מאליו. ומיהו, אין נראה דהלכה כרב ששת. ורבינו חננאל פירש בענין אחר, וחכרונו לברכה: אמר רבי חנינא, כל המפיק מגן בשעת גאוה, פירש: כל המעביר מגן, ומכסה יצרו בשעת גאוה, כלומר: בעת שמתגבר עליו טומן אותו שלא יתגבר — סוגרין וחותמין צרות בעדו. לשון מפיק כ"אפיק נחלים יעבורו" (איוב ו). רבי יוחנן אמר: כל שאינו מפיק איתמר. כלומר: כל מי שאינו מכסה ומעביר, אלא מגלהו ומפיק מגן, ויוצא להלחם כנגדו ולכובשו. וזו הגאוה היא עת שכרותו של אדם. רבי חנינא סבר לכובשו בשינה כדי להעבירו ולהפיגו טפי עדיפא, ורבי יוחנן אמר חיישינן שמא ישתקע בשינה וימנע מן התפלה, אלא לגלותו כדי להתעסק בדרך וכיוצא בה כדי להפיגו ואחר כך יתפלל טפי עדיף.

בצר אל יורה — פירש בקונטרס: בדקתי אחר מקרא זה ואינו בכל הכתובים. ושמא בספר בן סירא הוא. ומצינו בכמה מקומות שמביא התלמוד מקראות הכתובים בספר בן סירא, כדאשכחן ב"החובל" (בבא קמא צב,ב): "כל עוף למינהו ישכון ובן אדם לדומה לו". וכן "סלסלה ותרומנך ובנדיבים תושיבך", ואמרינן בירושלמי דברכות שהוא כתוב בספר בן סירא. ורבינו שמואל פירש: שהשיב רבינו קלונימוס שכן דורש בירושלמי: כל המיצר אל יורה, דכתיב "שמעי נא זאת ענייה ושכורת ולא מיין". והכי איתא בירושלמי בריש פרק "אין עומדין": הבא מן הדרך אסור להתפלל, מזה הטעם דכתיב: "שמעי נא זאת וכו'" וגם רבי זריקא ורבי יוחנן בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר המיצר אסור להתפלל — לא מסתברא אלא מן הדין קרא "שמעי נא זאת" ועתה מדמה צרה לשכרות. ובשכרות כתיב "להבדיל ולהורות" כדדריש בכריתות (יג,ב). ומהאי טעמא אל יתפלל, דהוי שכור מתוך שטרוד בצרתו ובכעסו. ורבינו תם מפרש, דמהאי קרא קדריש: "היערוך שוער לא בצר" (איוב לו), כלומר: בשעת צרה אל תערוך תפלתך, כשיש טירוד. ובכמה מקומות רגיל התלמוד לקצר המקרא, כגון "יונתן הכסף וקם לו". ומיהו, קצת קשה: "בצר אל יורה" דהוה ליה למימר אל יתפלל.

אלא לשינתא — כמו לילי תקופת תמוז: וקרי ליה בלשון מים. פשטא דקרא מים ממש, דכתיב בסיפיה דקרא "והסירותי מחלה מקרבך" על ידי שיברך המים, כדאשכחן גבי רפואות מי מרה: "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך", וכתיב נמי (מלכים ב ב): "רפאתי למים האלה".

התם

יָכוֹל אֲנִי לִפְטוֹר אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ מִן הַדִּין מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְעַד עַכְשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "לָכֵן שִׁמְעִי נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכוּרַת וְלֹא מָיָין". מֵיתִיבִי: שִׁיכּוֹר מִקָּחוֹ מִקָּח וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר, עָבַר עֲבֵירָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִיתָה - מְמִיתִין אוֹתוֹ, מַלְקוֹת - מַלְקִין אוֹתוֹ, כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הֲרֵי הוּא כְּפִיקֵחַ לְכָל דְּבָרָיו, אֶלָּא שֶׁפָּטוּר מִן הַתְּפִלָּה. מַאי "יָכוֹלְנִי לִפְטוֹר" דְּקָאָמַר - נָמֵי מִדִּין תְּפִלָּה. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: לֹא שְׁנָא אֶלָּא שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט, אֲבָל הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט - פָּטוּר מִכּוּלָּם. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל הַמַּפִּיק מָגֵן בְּשִׁעַת נַאֲוָה סוֹגְרִין וְחוֹתְמִין צָרוֹת בַּעֲדוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "נַאֲוָה אֲפִיקֵי מָגֵנִים סָגוּר חוֹתָם צָר". מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי אָפִיק לִישָׁנָא דְּעַבּוֹרֵי הוּא, דִּכְתִיב: "אַחַי בָּגְדוּ כְּמוֹ נָחַל כַּאֲפִיק נְחָלִים יַעֲבוֹרוּ". רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כֹּל שֶׁאֵינוֹ מַפִּיק אִתְּמַר. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי מַפִּיק לִישָׁנָא דִּגְלוּיֵי הוּא, דִּכְתִיב: "וַיִּרְאוּ אֲפִיקֵי מַיִם וַיִּגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל". מִכְּדֵי, קְרָאֵי מַשְׁמַע בֵּין לְמָר וּבֵין לְמָר, מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּרַב שֵׁשֶׁת. דְּרַב שֵׁשֶׁת מָסַר שִׁינְתֵּיהּ לְשַׁמְעֵיהּ, מָר אִית לֵיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת, וּמָר לֵית לֵיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת. אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשֵׁי אָמַר רַב: כֹּל שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיוּשֶׁבֶת עָלָיו - אַל יִתְפַּלֵּל. מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּצַּר אַל יוֹרֶה". רַבִּי חֲנִינָא בְּיוֹמָא דְּרַתַּח לָא מְצַלֵּי. אָמַר: "בַּצַּר אַל יוֹרֶה" כְּתִיב. מָר עוּקְבָא בְּיוֹמָא דְּשוּתָא לָא הֲוָה נָפִיק לְבֵי דִּינָא. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: הִלְכְתָא בְּעָיָא צִילּוּתָא כְּיוֹמָא דְּאִסְתָּנָא. אֲמַר אַבָּיֵי: אִי אָמְרָה לִי אֵם קְרִיב כּוּתְחָא - לָא תְּנָאי. אֲמַר רָבָא: אִי קְרַצְתָּן כֵּינָה - לָא תְּנָאי. מָר בְּרֵיהּ דְּרָבִינָא עֲבָדָהּ לֵיהּ אִמֵּיהּ שְׁבָעָה מָנֵי לְשִׁבְעָה יוֹמֵי. אֲמַר רַב יְהוּדָה: לָא אִיבְרִי לֵילְיָא אֶלָּא לְשֵׁינְתָא. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: לָא אִיבְרִי סִיהֲרָא אֶלָּא לְגִירְסָא. אָמְרִי לֵיהּ לְרַבִּי זֵירָא: מִחַדְדָן שְׁמַעְתָּךְ! אָמַר לְהוּ: דִּימָמֵי גִּינְהוּ. אָמַרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא לְרַב חִסְדָּא: לָא בָּעֵי מָר מֵינָם פּוּרְתָּא? אָמַר לָהּ: הָשְׁתָּא אָתוּ יוֹמֵי דַּאֲרִיכִי וְקַטִּינִי, וְנִינוּם טוּבָא. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: אֲנַן פּוֹעֲלֵי דִּימָמֵי אֲנַן. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב יֵזִיף וּפָרַע. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ אַל יִתְפַּלֵּל שְׁלֹשָׁה יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וָאֶקְבְּצֵם אֶל הַנָּהָר הַבָּא אֶל אַהֲוָא וַנַּחֲנָה שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה וָאָבִינָה בָעָם וגו'". אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל, כִּי אָתֵי בְּאוֹרְחָא לָא מְצַלֵּי תְּלָתָא יוֹמֵי. שְׁמוּאֵל לָא מְצַלֵּי בְּבֵיתָא דְּאִית בֵּיהּ שִׁכְרָא. רַב פַּפָּא לָא מְצַלֵּי בְּבֵיתָא דְּאִית בֵּיהּ הַרְסָנָא. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כָּל הַמִּתְפַּתֶּה בְּיֵינוֹ יֵשׁ בּוֹ מִדַּעַת קוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וגו'". אָמַר רַבִּי חִיָּיא: כָּל הַמִּתְיַישֵּׁב בְּיֵינוֹ - יֵשׁ בּוֹ דַּעַת שִׁבְעִים זְקֵנִים, יַיִן נִיתָּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת, וְסוֹד נִיתָּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת, נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד. אָמַר רַבִּי חָנִין: לֹא נִבְרָא יַיִן אֶלָּא לְנַחֵם אֲבֵלִים וּלְשַׁלֵּם שָׂכָר לָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וגו'" אָמַר רַבִּי חָנִין בַּר פַּפָּא: כֹּל שֶׁאֵין יַיִן נִשְׁפָּךְ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ כַּמַּיִם - אֵינוֹ בִּכְלַל בְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ". מַה לֶּחֶם שֶׁנִּקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר - אַף מַיִם שֶׁנִּקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר. וּמַאי נִיהוּ - יַיִן, וְקָא קָרֵי לֵיהּ מַיִם.

אם

אי

בכל מצווה ומצווה שבתורה – ישנו החיוב שעבודה זו צריכה להיות מתוך שמחה וטוב לבב.

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

התם טעמא מאי משום דשכיח דדייר — ואם תאמר: כיון דשכיח, אם כן פנימי במקומו אמאי מותר? דעל כרחך לא שרי רבי אליעזר בן יעקב יחיד במקום נכרי אלא משום דלא שכיח דדייר! ויש לומר: כיון דרוב פעמים חד לא שכיח, לא פלוג רבנן ושרו בכולהו. ואם תאמר: אם כן מאי קמיבעיא ליה, אבל הבא אמינא כו' — נהי דלא שכיח, מכל מקום ליתסר, דלא פלוג רבנן בכל תרי במקום נכרי! ויש לומר: דלחומרא לא אמר דלא פלוג.

ריש לקיש ותלמידי רבי חנינא — כאן מוכיח כדברי רבינו תם. דריש לקיש גברא רבה הוה קודם שבא לפני רבי יוחנן, דהאי עובדא הוה סמוך לפטירתו של רבי, כיון דשייליה לרבי אפס דרבי אפס לא חיה אחר רבי אלא שתי שנים ומחצה, כדאיתא בכתובות בסוף "הנושא" (קג,ב). וכן משמע בפרק "הבעל ידי" (יבמות נז,א) גבי שמעתא דקחל גרים אקרי קהל.

איקלעו לההוא פונדק — פירש בקונטרס: והיו יראין שמא יבא נכרי בשבת. רוצה לומר: דאם לא היה בא — לא היה אוסר, והיינו כרבי יהודה, דתנן בפרק "ביצד משתתפין" (לקמן פו,א): המניח ביתו והלך לשבות בעיר אחרת — אחד ישראל ואחד נכרי אוסר. רבי יהודה אומר: אינו אוסר כו'. ואף על גב דפסקינן לעיל בפרק "מי שהוציאוהו" (מז,א) דהלכה כרבי שמעון, דאמר: אפילו הניח את ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר — אינו אוסר, לא בא רבי שמעון להחמיר בנכרי יותר מרבי יהודה, אלא לגמרי בא להקל ולהתיר בישראל טפי מרבי יהודה, דאפילו באותה העיר שרי, שכבר הסיח מדעתו. ועוד, דקיימא לן כדברי המיקל בעירוב. ואף על גב דרבי יוחנן לית ליה דלגמרי קאמר הנהו כללי דפרק "מי שהוציאוהו" (שם מו,ב) דרבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה אפילו בעירוב, מדבעי למידק דרב לית ליה הני כללי מדאשכחנא דפסיק כרבי שמעון בההיא דעירוב — מכל מקום קיימא לן כרבי יהושע בן לוי לגבי רבי יוחנן, דקאמר: הלכה כדברי המיקל בעירוב, כמו שרגיל רבינו תם לדקדק ממגילה פרק בתרא (כז,א) גבי "ואת הבית הגדול שרף באש".

דלא הוה שוכר — לא היה שם אפילו אחד מבני ביתו. דהא אמרינן לקמן דשוכר אפילו משכירו ולקיטו ואשתו נמי אם היתה שם היתה יכולה להשכיר, כדמשמע לקמן גבי ההוא טורזינא.

דאתא נכרי בשבתא — פירש בקונטרס: ומאתמול לא הוו מצו לאיערובי דיורין מישראל דהוו ביה, משום דנכרי אסר עלייהו אף על גב דליתיה. ודבריו תמוהים, שפירש סוגיא זו דלא כהלכתא, דקיימא לן דאין נכרי אוסר אלא היכא דאיתיה כדפירשתי לעיל [דיבור המתחיל איקלעו]. וכדפירש נמי בקונטרס בההיא עובדא דלעיל. ובפירוש רש"י אחרים מצאתי: דמאתמול שפיר מצו לאיערובי דיורין דישראל דהוו ביה, משום דנכרי לא אסר עלייהו היכא דליתיה. אמרו: מהו למיגר מיניה והדר נבטל רשותא לגבי דחד, דההוא יהא מותר להוציא. עד כאן לשון הקונטרס. והדין עמו שפירש דבעי ביטול אחר שבירות, כדמוכח כולה שמעתא דבעי תרתי, שבירות וביטול. ואף על פי שעירבו — לא משתרי בשבירות לחודיה, דמיד כשבא הנכרי בטל ליה עירוב. וכי הדר שכרו — אין העירוב חוזר לקדמותו. אף על גב דבספינות אמר במסכת שבת (קא,ב): ספינות קשורות זו בזו — מערבין ומטלטלין מזו לזו. נפסקו — נאסרו. חזורו ונתקשרו — חזורו להתירן הראשון — שאני הכא, דמתחילה כשעשה העירוב אין סופו להתקיים כל השבת, שעתיד הנכרי לבא. אבל התם — אין הספינות עומדות להפסק. ואף על גב דהיכא דשכח אחד מבני חצר ולא עירב אין עירובו בטל, אלא מבטל היחיד רשותו לאותן שעירבו, ומותרין להכניס ולהוציא — שאני התם

אי נשפך בביתו כמים - איכא ברכה, ואי לא - לא. אמר רבי אילעאי: בשלשה דברים אדם ניכר: בכוסו, ובכיסו, ובכעסו, ואמרי ליה: אף בשחקו. אמר רב יהודה אמר רב: ישראל וגוי בפנימית, וישראל בחיצונה, בא מעשה לפני רבי ואסר, ולפני רבי חייא ואסר, יתוב רבה ורב יוסף בשילהי פירקיה דרב ששת, ויתיב רב ששת וקאמר: כמאן אמרה רב לשמעתיה - כרבי מאיר. כרכיש רבה רישיה. אמר רב יוסף: תרי גברי רברבי כרבנן ליטעו בהאי מילתא?! אי כרבי מאיר - למה לי ישראל בחיצונה? וכי תימא: מעשה שהיה כך היה - והא בעו מיניה מרב: פנימי במקומו מהו? ואמר להן: מותר. ואלא מאי - כרבי אליעזר בן יעקב? האמר: עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה! אלא כרבי עקיבא, דאמר רגל המותרת במקומה - אוסרת שלא במקומה, למה לי גוי אפילו ישראל נמי! אמר רב הונא בריה דרב יהושע: לעולם כרבי אליעזר בן יעקב וכרבי עקיבא. והכא במאי עסקינן - בגוון שעירבו. וטעמא - דאיכא גוי דאסיר, אבל ליכא גוי - לא אסיר. בעא מיניה רבי אליעזר מרב: ישראל וגוי בחיצונה, וישראל בפנימית מהו? התם טעמא - משום דשכיח דדייר, דמירתת גוי וסבר: השתא אתי ישראל, ואמר לי: ישראל דהוה גבך היכא? אבל הכא - אמינא ליה: נפק אזל ליה. או דילמא: הכא נמי מירתת, דסבר: השתא אתי ישראל וחזי לי? אמר ליה: "תן לחכם ויחכם עוד". ריש לקיש ותלמידי דרבי חנינא איקלעו לההוא פונדק, ולא הוה שוכר והוה משכיר. אמרו: מהו למיגר מיניה? כל היכא דלא מצי מסליק ליה - לא תיבעי לך דלא אגרינא. כי תיבעו - היכא דמצי מסליק ליה, מאי? כיון דמצי מסליק - אגרינא, או דילמא השתא מיהא לא סלקיה! אמר להן ריש לקיש: נשכור, ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן. אתו שיילו לרבי אפס, אמר להן: יפה עשיתם ששכרתם. רבי חנינא בר יוסף ורבי חייא בר אבא ורבי אסי איקלעו לההוא פונדק, דאתא גוי מרי דפונדק בשבתא. אמרו: מהו למיגר מיניה? שוכר כמערב דמי, מה מערב מבעוד יום - אף שוכר מבעוד יום, או דילמא: שוכר כמבטל רשות דמי, מה מבטל רשות - ואפילו בשבת, אף שוכר - ואפילו בשבת? רבי חנינא בר יוסף אמר: נשכור, ורבי אסי אמר: לא נשכור. אמר להו רבי חייא בר אבא: נסמוך על דברי זקן, ונשכור. אתו שיילו ליה לרבי יוחנן, אמר להן:

יפה

אם נשפך בביתו כמים — הוי בכלל ברכה, ואי לא — לא. **אדם ניכר** — אם הגון הוא. **בכוסו** — אם דעתו מיושבת עליו ביינו. **בכיסו** — כשנושא ונותן עם בני אדם, אם באמונה הוא עושה. **בכעסו** — שאינו קפדן יותר מדאי. **ישראל וגוי בפנימית** — שתי חצירות זו לפנים מזו, והיה לו לבן פנימית דריסת הרגל על בן חיצונה. **ואסר** — בחיצונה, עד שישכיר. **בשילהי פירקיה** — לאחר שסיים הדרשה. **כרבי מאיר** — דלא בעי שני ישראלים אוסרין זה על זה. **כרכיש רבה רישיה** — הודה לדבריו. **למה לי ישראל בחיצונה** — דבעינן שני ישראלים. **פנימי במקומו** — בחצר הפנימית. **מהו** — להוציא מביתו לחצר. **אמר להם מותר** — אלמא: לא אסר אלא בחיצונה, שרשות שני ישראלים שולטת בה. **אוסרים זה על זה** — והני לאו אוסרים זה על זה נינהו, דהא אמרי רבנן בשילהי פירקין רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה משום דריסת הרגל, ואף על פי שלא עירבה עמה. **ואלא** — רב כרבי עקיבא סבירא ליה, והוו להו שני ישראלים אוסרין זה על זה, הלכך, אסר נכרי עלייהו. למה לי משום נכרי? ישראל פנימי לחודיה נמי אסר על חיצון. **לעולם כרבי אליעזר**—. משום הכי פנימי במקומו מותר, וחיצון אסור משום דריסת הרגל דפנימי כרבי עקיבא, וכיון דאסר עליה הוו להו בחיצונה שני ישראלים אוסרין זה על זה — ומהני נכרי לבטל את עירובן אפילו עירבו. ואי ליבא נכרי, כי עירבו — שרי. **דמירתת נכרי** — להרוג את ישראל הדר עמו בפנימית, דסבר: אתי ישראל דחיצונה ותבע ליה מיניה, ולא מצינו למימר ליה נפק אזיל ליה לבראי. דאמר לי: אי הוה נפיק — אנא חזא ליה. **תן לחכם ויחכם עוד** — כי היכי דהתם אסור, הכא נמי אסור. **איקלעו לההוא פונדק** — דהוו דיירי ביה בההוא חצר תרי ישראלים וחד נכרי ששכר את דירתו מחבירו נכרי, ואותו שבת לא היה שם אותו נכרי השוכר, אלא נכרי המשכיר, והיו יראים שמא יבא נכרי בשבת. **פונדק** — יש בו חדרים פתוחין לחצר, והאכסנאים נבנסים בהן, ואוסרין זה על זה בשבת. **היכא דלא מצי מסליק ליה** — משכיר לשוכר עד זמנו. **לא תיבעי לך** — דודאי [לאו] ברשותיה הוא, ולא מצינן למיגר מיניה. **נשכור** — דספק דבריהם להקל. **דאתא גוי בשבת** — דמאתמול שפיר מצו לערובי דיורין דישראל דהוו ביה, משום דנכרי לא אסר עלייהו היכא דליתיה ולא עירבו מאתמול ולא הוו (מצי) מטלטלי בחצר, כי אתא נכרי אמרי: מהו למיגר מיניה, והדר נבטל רשות לגבי חד, וההוא מידהו לישתרי להוציא. **מה מבטל רשות אפילו בשבת** — כדתנן במתניתין בית הלל אומרים משתחשך כו'.

לא

דחזו

ללמד, שרק **אי** [–אם] **נִשְׁפַּךְ** היין **בְּבֵיתוֹ כַּמַּיִם, אִיבָּא** [–ישנה] **בְּרָכָה,** כמו שנאמר בתחילת הפסוק 'וברך'. **וְאִי לֹא** נשפך כמים, **לֹא** – אין כאן ברכה שלימה.

אָמַר רַבִּי אִילְעָאִי, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָדָם נִיכָּר אם אדם הגון הוא, **בְּכוֹסוֹ** – בשעה שהוא שיכור אחר שתיית יין, שאז אם דעתו מתיישבת עליו, ניכר לכל שאדם הגון הוא, **וּבְכִיסוֹ** – בשעה שהוא נושא ונותן עם בני אדם, שאז ניכר אם הוא נושא ונותן באמונה אם לאו, **וּבְכַעֲסוֹ** – כאשר הוא בא לידי כעס, אם אינו קפדן יותר מדי ניכר שאדם הגון הוא. **וְאָמְרֵי לֵיהּ** [–ויש אומרים] **אַף בְּשַׂחֲקוֹ** – כאשר הוא שוחק, שניכר לכל אם הוא נוהג בכך בהוללות או שאינו נוהג כן.

הגמרא שבה לדון אודות דין הוצאה לחצר שיש בה ישראלים ונכרים, ומביאה הלכה נוספת בדין זה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** מעשה היה בשתי חצירות זו לפנים מזו, שבני החצר הפנימית היו יוצאים אל המבוי דרך החצר החיצונה, **וְיִשְׂרָאֵל וְנָכְרִי** היו דרים **בַּפְּנִימִית וְיִשְׂרָאֵל** אחר היה דר לבדו **בַּחִיצוֹנָה,** ונשאלה השאלה האם מותר לישראל בן החיצונה להוציא מביתו לחצר, **וּבָא הַמַּעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבִּי, וְאָסַר** עליו את ההוצאה עד שישכור מהנכרי את רשותו, וכן בא המעשה **לִפְנֵי רַבִּי חִיָּיא** ואף הוא **אָסַר** זאת עליו עד שישכור מהנכרי. טעם האיסור על בן החיצונה הוא, שכל המהלך דרך חצרו למבוי או לרשות הרבים, נחשב כאחד מן הדרים בה, וכיון שהנכרי נחשב כדר בה, אוסר על הישראל עד שישכור ממנו את רשותו.

הגמרא מביאה משא ומתן אודות טעמם של האוסרים: **יָתִיב** [–ישבו] **רַבָּה וְרַב יוֹסֵף בְּשִׁילְהֵי פִּירְקֵיהּ** – אחר סיום דרשתו **דְּרַב שֵׁשֶׁת, וְיָתִיב** [–וישב] **רַב שֵׁשֶׁת וְקָאָמַר** [–ואמר] אודות דברי רב הללו, **כְּמַאן אֲמָרָהּ רַב לִשְׁמַעְתֵּיהּ** – כדעת מי אמר רב את דינו, **כְּרַבִּי מֵאִיר,** שאמר (לעיל סא.) שגם כאשר דר עם הנכרי ישראל אחד בלבד, אוסר עליו הנכרי את ההוצאה לחצר. ולכן סבר רב שאף שאין דר בחצר הפנימית עם הנכרי אלא ישראל אחד בלבד, הרי הוא אוסר את ההוצאה על הישראל היחידי הדר עמו.

כַּרְכֵּישׁ רַבָּה רֵישֵׁיהּ – נענע רבה בראשו כמסכים לדברי רב ששת, שאכן זהו טעמו של רב.

אָמַר רַב יוֹסֵף, תְּרֵי גְּבְרֵי רַבְרְבֵי כְּרַבָּנָן לִיטְעוּ בְּהַאי מִילְּתָא – היתכן כי שני אנשים גדולים כחכמים אלו, רב ששת ורבה, יטעו בדבר זה, שיאמרו שרב אמר את דבריו בשיטת רבי מאיר. הלא אי אפשר לומר כן בכלל, שהרי **אִי** [–אם] אמר את דבריו כְּשיטת **רַבִּי מֵאִיר, לָמָּה לִי** – מדוע נקט רב בדבריו שהיה דר **יִשְׂרָאֵל** בַּחצר **הַחִיצוֹנָה,** הלא אף אם לא היה דר בה ישראל היה אסור להוציא משום היישראל הדר בחצר הפנימית. ואדרבה, כיון שנקט רב בדבריו שגם בחיצונה דר ישראל, מוכח שסבר דווקא כרבי אליעזר בן יעקב, שאין נכרי אוסר את ההוצאה לחצר עד שיהיו שני ישראלים דרים עמו בה, ורק מפני כן אסורה ההוצאה לחצר החיצונה, משום שבצירוף הישראל הדר בפנימית הרי היא נחשבת כאילו דרים בה שני ישראלים, ועל כן אוסר הנכרי את ההוצאה לחיצונה.

וְכִי תֵּימָא – ואם תאמר שאכן רב סבר כרבי מאיר, ובאמת יש לאסור גם משום הישראל הדר בפנימית, ומה שנקט שדר ישראל בחיצונה, הרי זה משום **שֶׁמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה,** שדר ישראל בחיצונה, ולא משום שבלעדיו לא היתה ההוצאה אסורה, כיצד ניתן לומר כן, **וְהָא כָּעוּ מִינֵּיהּ מַרַב** – והלא שאלו את רב אודות הישראל **הַפְּנִימִי,** היינו הדר בחצר הפנימית, הרוצה להוציא **בִּמְקוֹמוֹ** [מביתו לחצרו שהיא החצר הפנימית] **מַהוּ,** האם מותר לו הדבר, **וְאָמַר לָהֶן מוּתָּר,** ואף שנכרי דר עמו בחצרו, ועל כרחך טעם הדבר הוא שסבר רב כרבי אליעזר בן יעקב שאין נכרי אוסר אלא בחצר שדרים בה שני ישראלים, ולפיכך לא אסר בפנימית שאין דר בה אלא ישראל אחד. מוכח איפוא שלא כפי שאמרו רב ששת ורבה שדעת רב כרבי מאיר, אלא אדרבה דעתו כרבי אליעזר בן יעקב, ולכן התיר להוציא לחצר הפנימית ואסר להוציא לחצר החיצונה.

הגמרא מקשה על מסקנתו של רב יוסף שרב לא סבר כרבי מאיר, אלא כרבי אליעזר בן יעקב. שואלת הגמרא: **וְאֶלָּא מַאי** – אלא מה תאמר, שרב סבר **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב,** וכפי שביארנו, **הָאָמַר** [–הלא אמר] רבי אליעזר בן יעקב שאין נכרי אוסר להוציא לחצר **עַד שֶׁיְּהוּ בָהּ שְׁנֵי יִשְׂרָאֵלִים הָאוֹסְרִין זֶה עַל זֶה** את ההוצאה לחצר וזקוקים לעירוב גם לולי הנכרי, שאז באופן זה גורם הנכרי שאינם יכולים לערב, ואילו כאן, אף שלישראל הדר בפנימית יש דריסת הרגל בחצר החיצונה ונחשבת כמי שדרים בה שני ישראלים, מכל מקום אינם אוסרים זה על זה, שאין הדר בפנימית אוסר את ההוצאה על הדר בחיצונה, לפי שלדעת חכמים (להלן עה.) 'רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה', כלומר, אין דריסת הרגל [זכות המעבר] של מי שאינו דר בחצר, אוסרת בה, אם אותו אדם מותר להוציא לחצרו שלו, וכיון שהישראל הדר בפנימית מותר להוציא לחצרו, וכפי שאמר רב, על כן אינו אוסר על הישראל הדר בחיצונה, וכיון שאין בה שני ישראלים האוסרים זה על זה, שוב אין הנכרי אוסר עליהם, ומה טעם אסר רב את ההוצאה לחצר החיצונה.

וְאֶלָּא מה נאמר, שרב סבר בזה **כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר** שגם **רֶגֶל הַמּוּתֶּרֶת בְּמְקוֹמָהּ אוֹסֶרֶת שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָהּ,** ועל כן אף שהישראל הדר בפנימית מותר להוציא לחצרו, אוסר את ההוצאה על הישראל הדר בחיצונה משום דריסת הרגל שיש לו [לבן הפנימית] בחצרו [של בן החיצונה], אם כך תאמר, קשה, **לָמָּה לִי** לאסור את ההוצאה בחיצונה משום **הַנָּכְרִי** הדר בפנימית, הלא **אֲפִילּוּ** משום **הַיִּשְׂרָאֵל נַמִּי** [–גם כן] היה לנו לאסור בה את ההוצאה, שהרי כאמור, כל רגל אף המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, לְעוֹלָם** סבר רב **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב,** שאין נכרי אוסר את ההוצאה לחצר אלא כאשר דרים בה שני ישראלים, ולכן התיר את ההוצאה בפנימית שאין דר בה אלא ישראל אחד, ומה שאסר את ההוצאה בחיצונה הרי זה משום שסבר גם **כְּרַבִּי עֲקִיבָא,** שרגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה, ועל כן ישראל הדר בפנימית אוסר את ההוצאה על הישראל הדר בחיצונה, ומה שאשלת למה הוזכר כאן שדר גם נכרי בפנימית, **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – כאן במה מדובר, שהוצרכנו לנכרי בשביל לאסור, **כְּגוֹן** [–באופן] **שֶׁעֵירְבוּ** שני הישראלים, הדר בפנימית והדר בחיצונה זה עם זה, ועל כן **מַעֲמָא דְּאִיכָּא נָכְרִי הוּא דְּאָסִיר, אֲבָל לֵיכָּא נָכְרִי לֹא אָסִיר** – דווקא משום הנכרי אסר רב את ההוצאה לחצר, משום שהנכרי מבטל את העירוב, אבל אילו לא היה שם נכרי, היה העירוב מתיר את ההוצאה.

הגמרא מוסיפה לדון בדינן של שתי חצירות זו לפנים מזו, שנכרי דר באחת מהן. בגמרא לעיל (סב.) נתבאר שמעיקר הדין אין הנכרי הדר עם הישראל אוסר עליו כלל, אלא שגזרו חכמים שיאסור עליו ויצטרך הישראל לשכור ממנו את רשותו בכל שבת, כדי להקשות על הישראל ולגרום לו להימנע מלדור עם הנכרי, שלא ילמד ממעשיו. אמנם במקום שבלאו הכי חושש הישראל לדור עם הנכרי, לא גזרו חכמים. ועל כן ישראל יחידי שחושש לדור עם נכרי בחצר אחת, משום שהנכרי חשוד על שפיכות דמים, לא גזרו בו חכמים לאסור להוציא לחצר. [כל זאת לדעת רבי אליעזר בן יעקב, ואילו לדעת רבי מאיר גזרו גם בישראל יחידי]. על פי דברים אלו דנה הגמרא בדינה של חצר שדר בה נכרי עם ישראל יחידי, אולם ישראל נוסף דר בחצר פנימית.

בְּעָא מִינֵּיהּ – שאל ממנו **רַבִּי אֶלְעָזָר מַרַב,** שתי חצירות זו לפנים מזו, **וְיִשְׂרָאֵל וְנָכְרִי** דרים **בַּחִיצוֹנָה וְיִשְׂרָאֵל** יחידי דר **בַּפְּנִימִית, מַהוּ** להוציא לחצר החיצונה אחר שיערבו שני הישראלים זה עם זה, האם די בעירוב להתיר את ההוצאה, או שמא הנכרי הדר בחיצונה אוסר עליהם, ובכדי להתיר את ההוצאה עליהם לשכור את רשותו.

הגמרא מבארת את צדדי הספק ובמה הוא שונה מהאופן הקודם בה פשוט שהנכרי אוסר: **הָתָם** – שם, מה שנתבאר לעיל שבאופן שדרים ישראל ונכרי בפנימית וישראל בחיצונה, שהנכרי אוסר

המשך בעמוד רנ

יָפֶה עֲשִׂיתֶם שֶׁשָּׂכַרְתֶּם, ששכירות מועילה אפילו בשבת.
הגמרא מביאה משא ומתן בדברי רבי יוחנן: תָּהוּ בָּהּ נְהַרְדְּעֵי – חכמי נהרדעא עיינו בדבר ותמהו עליו, וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי, שאפשר לשכור מהנכרי בשבת, וְהָאָמַר [–והלא אמר] רַבִּי יוֹחָנָן ששׁוֹכֵר כִּמְעָרֵב דְּמִי, מַאי לַאו – האם אין כוונתו לומר שמה מְעָרֵב, אינו מערב אלא מִבְּעוֹד יוֹם, אַף שׁוֹכֵר מן הנכרי, אינו שוכר אלא מִבְּעוֹד יוֹם, וביצד אמר להם שיפה עשו ששכרו מן הנכרי בשבת.
דוחה הגמרא: לָא, אין כוונתו לדמות שכירות לעירוב להחמיר בה ולומר שאין שוכרים אלא מבעוד יום, אלא כוונתו לדמותם זה לזה להקל, והיינו לענין שלשת דינים אלו: א. מַה מְּעָרֵב מועיל עירובו וַאֲפִילּוּ בְּעירוב ששויו פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, אַף שׁוֹכֵר מן הנכרי, יכול הוא לשכור בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, ודי בכך. ב. וּמַה מְּעָרֵב מועיל עירובו אֲפִילּוּ אם הוא מערב עם שְׁכִירוּ וּלְקִיטוֹ [–הפועל של הנכרי] הדר בחצר, שכאשר דר נכרי בחצר, יכולים לערב עם שכירו ולקיטו הישראל במקום לשכור ממנו, אַף שׁוֹכֵר מן הנכרי, יכול הוא לשכור אֲפִילּוּ מן הנכרי שהוא שְׁכִירוּ וּלְקִיטוֹ של הנכרי הדר בחצר. ג. וּמַה מְּעָרֵב דינו הוא שֶׁחֲמִשָּׁה ישראלים שֶׁשָּׁרוּיִן [–שדרים] בְּחָצֵר אַחַת, אֶחָד מְעָרֵב עַל יְדֵי [–בשביל] כּוּלָּן, שאם בני החצר חפצים לערב עם החצר הסמוכה להם, די בכך שאחד מהם יוליך אליה את עירובם, לפי שהוא שליח של כולם, שׁוֹכֵר מן הנכרי נַמִּי דינו כן, שאם יש חֲמִשָּׁה שֶׁשָּׁרוּיִן בְּחָצֵר אַחַת עם נכרי, אֶחָד מהם שׁוֹכֵר מן הנכרי את רשותו עַל יְדֵי כּוּלָּן, ואינם צריכים לשכור הימנו כל אחד ואחד לבדו.
נתבאר לעיל שכאשר בא הנכרי בשבת לחצרו ונתבטל העירוב, הותר לדרי החצר לשכור הימנו את רשותו בשבת, והתועלת שבכך היא שלאחר מכן יבטלו את רשותם לגבי אחד מהם, על מנת להתיר לו להוציא לחצר. הגמרא דנה האם אכן אפשר לבטל רשות באופן זה: תָּהֵי [–עיין ותמה] בָּהּ רַבִּי אֶלְעָזָר בדין זה. כן נשמע בבית המדרש, ולא נתפרש על מה תמה. אָמַר רַבִּי זֵירָא, מַאי תָּהֲיָיא [–מהי תמיהתו] דְּרַבִּי אֶלְעָזָר. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת בלשון שאלה ותמיהה, גַּבְרָא רַבָּה [–אדם גדול] כְּרַבִּי זֵירָא לֹא יָדַע מַאי תָּהֲיָיא [–מהי תמיהתו] דְּרַבִּי אֶלְעָזָר. הלא זו היא תמיהתו, קָא קַשְׁיָא לֵיהּ על הוראה זו מדבריו דִּשְׁמוּאֵל רַבֵּיהּ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל מָקוֹם שֶׁהדרים בו אוֹסְרִין זה על זה את ההוצאה לחצר, וְאם רצו מְעָרְבִין ומתירים את ההוצאה, במקום כזה אם שכחו ולא עירבו הרי הם מְבַטְּלִין את רשותם זה לזה, ומותר זה שביטלו לו להוציא מביתו לחצר. וכל מקום שהדרים בו מְעָרְבִין וְאולם כשלא עירבו אֵין אוֹסְרִין את ההוצאה זה על זה, או שהם אוֹסְרִין זה על זה את ההוצאה לחצר וְאולם אֵין מְעָרְבִין זה עם זה, אֵין מְבַטְּלִין רשותם זה לזה, שאין ביטול רשות מועיל אלא בשני תנאים אלו, שבלעדיו היו אסורים בהוצאה ושהיה עירוב מועיל להתיר זאת.
הגמרא מבארת את דברי שמואל, ומתוך כך יתבאר במה הוא חולק על ההוראה דלעיל: מה שאמר שמואל שכָּל מָקוֹם שֶׁאוֹסְרִין וּמְעָרְבִין, מְבַטְּלִין רשותם זה לזה, זהו כְּגוֹן [–באופן] של שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, שבני החצר הפנימית אוסרים את ההוצאה על בני החצר החיצונה משום זכות דריסת הרגל [זכות המעבר] שיש להם [לבני הפנימית] בחצר החיצונה, ויכולים הם לערב עם בני החצר החיצונה, ועל כן יכולים הם [כששכחו ולא עירבו] לבטל להם את זכות דריסת הרגל שיש להם בה.
ומה שאמר שמואל שכל מקום שמְעָרְבִין וְאֵין אוֹסְרִין אֵין מְבַטְּלִין, זהו כְּגוֹן שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת הפתוחות כל אחת למבוי או לרשות הרבים, וּפֶתַח אֶחָד פתוח בֵּינֵיהֶן, שיכולות הן לערב יחד ולהתיר את ההוצאה מזו לזו, אך מאחר שאין לאחת דריסת רגל על השניה, שכל אחת יכולה לצאת לרשות הרבים בלא לעבור דרך חברתה, על כן אינן אוסרות זו על זו, וכיון שכן אינן יכולות להתיר את ההוצאה ביניהן על ידי שתבטל אחת את רשותה לחברתה.
ומה שאמר שמואל שכל מקום שאוֹסְרִין וְאֵין מְעָרְבִין אֵין מְבַטְּלִין, לַאתוּיֵי מַאי – מה בא לרבות בכך, כלומר, לאיזה אופן כוונתו, לַאו לְאַתּוּיֵי – האם אין כוונתו לרבות נָכְרִי הדר עם שני ישראלים, ששני הישראלים אוסרים זה על זה, ואינם מערבים זה עם זה מפני הנכרי הדר עמם, שאין עירוב מועיל במקום נכרי, ואמר שמואל שכיון שכן אינם מבטלים את רשותם זה לזה.
הגמרא מסיימת את ההוכחה ששמואל חולק על רבי יוחנן וסובר שאין לבטל רשות באופן שבא הנכרי בשבת. אומרת הגמרא: וְאִי – ואם מדובר דְּאָתָא [–שבא] הנכרי מֵאֶתְמוֹל, כלומר שהוא נמצא בביתו עוד קודם כניסת שבת, לוֹגֵר [–שישכרו] את רשותו מֵאֶתְמוֹל, ולמה כינה אותם שמואל 'אוסרין ואין מערבין', הלא על ידי שכירות יכולים הם לערב, וממילא יהיה דינם שיכולים הם לבטל את רשותם זה לזה,

---

אגרות קודש

ב"ה, ה' מר חשון, ה'תשי"א
ברוקלין

הוו"ח אי"א נו"מ וכו' מו"ה משה שי' בראכפילד

שלום וברכה!

נעם לי לקבל פ"ש ממנו ע"י ידידנו הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נו"מ איש חי ורב פעלים וכו' מוהר"ר יוסף שי' הלוי וויינבערג, ואתענין לדעת פרטי עבודתו לזכות את סביבתו.

ידוע פירוש דא"ח על הפ' לך לך, כי כל איש מישראל, בני אברהם אבינו ע"ה צריך לאחוז בדרכו של אאע"ה, שהי' נודד ממקום למקום ובכל מקום בואו - ויקרא בשם ה', אל תקרי ויקרא אלא ויקריא (סוטה יו"ד) שהי' מפרסם אלקותו ית'. והגם שעבודה זו קשה היא לעובר דרכים, אבל לכל אחד ניתנו הכוחות להוציא תפקידו ושליחות נפשו לפועל.

כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ הדגיש האחריות הגדולה המוטלת על תלמידי וחניכי הישיבות ביחוד לתת צדקה רוחנית ברוח נדיבה להעניים בדעת אשר בסביבתם וקהלתם, לזכות את הרבים בשיעורי לימוד ברבים ולהשפיע עליהם לקרבם לתורה ולמצוות. אשר כל זה הם כלים רחבים לקבלת ברכות כל טוב בגשמיות וברוחניות.

המשך בעמוד רכה

רש"י

לא מה מערב אפילו בפחות כו' — דלקולא אקשינהו רבי יוחנן ולא לחומרא, דכל בעירובין להקל. **ומה מערב אפילו שכירו ולקיטו** — דנכרי, אם ישראל הוא דאמור לעיל (סד,א): נותן עירובו ודיו. **אף שוכר אפילו שכירו ולקיטו** — דנכרי, עם נכרי הוא, משכיר רשות אדוניו לדיורי החצר. **אחד מערב על ידי כולן** — כגון שתי חצירות ופתח ביניהן, ובאו לערב זו עם זו — אחד מוליך עירובה של זו לתוך של זו והוי שליח לחבירו, כדתנ"י בהאי פירקא (עב,ב): חמשה שגבו את עירובן, כשהן מוליכין אותו למקום אחר — אחד מוליך על ידי כולן. חמשה — ישראל ששרויין עם הנכרי בחצר אחת, אחד מהן שוכר מן הנכרי בשביל כולן. **תהי בה רבי אליעזר** — בהא מילתא דאמרן לעיל ששכרו מן הנכרי ואחר כך ביטלו. ותהי — לשון מריחה, כמו "בת תיהא" דמסכת עבודה זרה (סו,ב) כלומר: מעיין ומחשב לדעת טעמו של דבר. **כל מקום שאוסרין** — זה על זה בלא עירוב, ואם היו רוצין לערב יכולין לערב. **מבטלין** — אם שכחו ולא עירבו — מבטלין רשותן לאחד מהן, והוי כוליה חצר דידיה, ותהא מותרת לטלטל בכולה, ובלבד שלא יוציאו מן הבתים לחצר אלא מביתו של אותו יחיד בלבד. **כל מקום לאתויי שתי חצירות זו לפנים מזו** — דהיכא דלא עירבה פנימית לעצמה אסרה אחיצונה. אפילו לרבנן דפליגי עליה דרבי עקיבא מודו דרגל האוסרת במקומה אוסרת שלא במקומה, כגון בחיצונה משום דריסת הרגל שיש לה עליה. ואם רצתה לערב עמה — מערבין. ואם שכחו ולא עירבו — מבטלין בני פנימית רשותן לבני חיצונה, אותו דריסת הרגל שיש לה עליה. **שתי חצירות** — פתוחות למבוי או לרשות הרבים ופתח ביניהן — מערבין אם רוצין, ואם לא עירבו זו עם זו — זו מותרת לעצמה וזו מותרת לעצמה. **אין מבטלין** — אם הוצרכו לטלטל מזו לזו, אין מבטלין רשות של זו לזו, דלא תקון רבנן ביטול רשות אלא היכא דאסרי עלייהו. **לאו לאתויי גוי**—. שדר עם שני ישראלים בחצר, שאוסרין אותן שני ישראלים זה על זה, ואין יכולין לערב בשביל הנכרי, וקאמרינן דאין מבטלין. **ואי אתא גוי מאתמול** — אמאי קרי להו אוסרין, ואין מערבין, הא מצו לעירובי ולמיגר!

אלא

דחזו כולהו לאיערובי מאתמול, לפיכך אין בטל העירוב שלהן כלל. וגם אין שייך לומר כלל "שבת הואיל והותרה הותרה" ולא יתבטל עירוב שלהן כשיבא הנכרי בשבת. וזה אין נראה לפרש כלל, דכאן לא עירבו, ולפיכך לא סגי בשכירות לחוד בלא ביטול. דאם על כרחך היו יכולין לערב כאן בדפרישית לעיל דהלכה כרבי יהודה, דנכרי כי ליתיה לא אסר. וכיון שהיה מועיל באותו עירוב, מנא ליה שלא עירבו ועשו שכירות וביטול, דקשיא ליה לקמן דשמואל רביה דאמר אוסרין ואין מערבין — אין מבטלין. ובסוף שמעתא דקאמר למאן דאמר שוכרין לא תיבעי לך תרתי עבדינן שכירות וביטול. דלמא הכא הוא דעירבו ולא עשו אלא שכירות לחודו! על כן נראה כפירוש הקונטרס, דאפילו עירבו — בטל העירוב לגמרי מיכן, כיון שבא הנכרי. ואם תאמר: ולמה להו הכא תרתי, שכירות וביטול? בביטול לחודיה סגי, כיון דבטלי רשותייהו לגבי חד — הוה ליה יחיד במקום נכרי, כדאמר לעיל גבי עובדא דהמן בר רסתק. דקיימא לן כרבי אליעזר בן יעקב יחיד במקום נכרי שרי. ואף על גב דמסיק רבא דלא מהני ביטול לעשותו יחיד במקום נכרי, משום דאם כן בטלת תורת עירוב מאותו מבוי — הני מילי בנכרי שאינו רוצה להשכיר, דלא אפשר להו לערב. אבל הכא שהוא מתרצה להשכיר, ובשבת אחרת יוכלו לערב להתיר לבולן, אלא היום שבא הנכרי בשבת לא אפשר — מועיל ביטול לעשות יחיד במקום נכרי, דאין שייך כאן לומר בטלת תורת עירובו! ויש לומר: כיון שאם לא היה מתרצה להשכיר לא היה מועיל ביטול, משום דאם כן ביטלת תורת עירוב — אין לחלק בין מתרצה לשאינו מתרצה, דאטו אמירת הנכרי תגרום הביטול, שיועיל כשיאמר אתרצה לכם להשכיר, או לא יועיל כשיאמר לא אתרצה לכם. ועוד יש לומר: דהני אמוראי סבירא להו כרבי מאיר, דאמר אסור יחיד במקום נכרי. ורבי יוחנן דבסמוך נמי לטעמיה, דאמר: נהגו העם כרבי אליעזר בן יעקב, אבל אורווי לא מורינן. אבל אנן סבירא לן ודאי כרבי אליעזר בן יעקב, דהא

אביי ורבא קיימי כוותיה בעובדא דהמן בר רסתק

איקלעו לההוא פונדק כו' — פירש בקונטרס: דוקא שם הרבה בתים של ישראלים שהיו אוסרים זה על זה. ויש פירושים שמוגה בהם: פונדק יש בו חדרים הרבה פתוחין לחצר, והאכסנאים נבנסין בהן ואוסרין זה על זה. וגם זה אמת, דכי האי גוונא נמי אסרי כמו חבורה ששבתה בטרקלין. **יפה** עשיתם ששכרתם — רבינו חננאל פסק כרבי יוחנן אף על גב דשמואל פליג עליה בסמוך, דקסבר דכל מקום שאוסרין אין מערבין ואין מבטלין, דבכל דוכתא קיימא לן כרבי יוחנן לגבי שמואל וכדברי המיקל בעירוב. ואומר רבינו יצחק: דלקמן בפירקין (ע,ב) דייק ברייתא בשמואל, דתניא: כל שנאסר למקצת שבת — נאסר לכל השבת כולה, כגון שני בתים בשני צידי רשות הרבים והקיפום נכרים מחיצה בשבת. זה הכלל לאתויי מת נכרי בשבת דאין מבטלין, ולקמן בסוף שמעתא אמרינן דמת נכרי בשבת אליבא דמאן דאמר שוכרין — לא תיבעי לך, השתא תרתי עבדינן, חדא מיבעיא. שמע מינה: לא מיתוקמא ההיא ברייתא כרבי יוחנן דאמר שוכרין. ודוחק לומר דלאתויי מת נכרי בשבת איירי דלא ביטלו, דלא משתרו כשמת הנכרי אף על פי שעירבו מעל שם, אבל ביטול מהני. שהרי הקיפום נכרים מחיצה איירי אפילו על ידי ביטול, כדאמרינן בסוף שמעתא דאין מבטלין. ודומיא דהכי קאמר לאתויי מת נכרי בשבת דאין מבטלין. ואפילו אתלמוד לומר שרבי יוחנן היה מעמיד זה הכלל דברייתא לאתויי מילתא אחריתי, מכל מקום מדנקט סתמא דהתלמוד הכי — שמע מינה דהכי הלכתא. **יפה** עשיתם ששכרתם — לא דמי למקח וממכר ליאסר בשבת. דלא הוי אלא כמתנה בעלמא שאין עושין אלא להתיר טלטול. **מערב** אפילו שכירו ולקיטו — פירוש: כדאמר שמואל לעיל אפילו שכירו ולקיטו של נכרי נותן עירובו ודיו. ואם תאמר: דהכא אליבא דרבי יוחנן קיימא, ובירושלמי משמע דלית ליה לרבי יוחנן האי סברא. דקאמר רבי יוחנן התם: ישראל ונכרי שהיו דרים בבית אחד — צריך ישראל לבטל והנכרי להשכיר! ויש לומר: דהתם ששניהם שותפים בבית ישראל ונכרי, דלא הוי כשכירו ולקיטו דהכא. ועוד יש לחלק: דאם ייחד הנכרי לישראל שהוא שכירו ולקיטו חדר אחד שלא יוכל הנכרי להשתמש בו, דהוי השתא הנכרי מסולק מישראל ואין יכול לסלק הישראל — בבהאי גוונא לא אמרינן נותן עירובו ודיו, ובכי האי גוונא איכא לאוקמי ההיא דירושלמי. **כל** מקום שאוסרין ומערבין מבטלין — האי כללא לאו דוקא בכל מקום, דהרי חורבה שאמר שמואל בסמוך: אין ביטול רשות בחורבה. ואפילו בחצר מסיק רבא לקמן אליבא דשמואל דאפילו שתי חצירות זו לפנים מזו, פעמים מבטלין ופעמים אין מבטלין. ומה שמפרש כאן כגון שתי חצירות זו לפנים מזו — היינו לאביי ורבא לאותו ענין שמפרש לקמן. והוה מצי למימר: כגון אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב, אבל הא — מתניתין היא לקמן ולא אצטריך ליה לאשמעינן האי.

ואי דאתא מאתמול לוגר מאתמול — דאם אין הנכרי רוצה להשכיר — מה יכול ביטול להועיל? אף על גב דשמואל אית ליה לעיל הלכה כרבי אליעזר בן יעקב דשרי יחיד במקום נכרי, הא אמרינן לעיל דאין הביטול עושהו יחיד במקום נכרי — משום דאם כן בטלת תורת עירוב מאותו מבוי, ואפילו מתרצה היום להשכיר או שמת. ועל זה קאמרינן דאין מבטלין, משום דמאתמול לא היו יכולים לערב לפי שלא נתרצה להם מאתמול להשכיר, אבתי מערבין קרינא ביה, דכיון דאם היה אתמול מתרצה היו יכולין לערב, וכששכרו היום ממנו או שמת — יכולין לבטל שפיר.

אלא

אילו היה היהודי כפי שהוא על־פי טבעו, שנפשו האלוקית היא "חלק אלוקה ממעל ממש" – לא היה שייך אפילו לרגע שתיפול לו מחשבה, ועל־אחת־כמה־וכמה רצון ותאווה, שהם היפך טבע הנפש האלוקית.

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

תוספות

אלא לאו דאתא בשבתא — להכי חשיב אין מערבין, אפילו עירבו מאתמול, לפי שאין הנברי אוסר כי ליתיה, כרבי יהודה. מכל מקום בשבא הנברי — נתבטל העירוב לגמרי, ושוב אינו חוזר למקומו אף על פי שחזרו ושכרו ממנו "אוסרין ואין מערבין" קרינא ביה.

שהמבוי לחצירות כחצר לבתים — דייקינן מינה בסוף פירקין דאין מבוי ניחר בלחי וקורה, עד שיהו בתים וחצירות פתוחים לתוכו: שתי חצירות למבוי, ושני בתים לחצר. ומיהו, בההוא שמעתא קאמר שמואל: אפילו בית אחד וחצר אחת וחד מינייהו באחריתא.

כיצד נתנו עירובן בחיצונה כו' שתיהן אסורות — ואם תאמר: אביי היכי פליג עליה ואמר יש בטול מחצר לחצר? הא בהדיא תנא הכי לקמן בסוף פירקין! ויש לומר: דאביי הוה מפרש שתיהן אסורות — עד שיבטל.

נתנו עירובן בחיצונה כו' האי בר פנימית למאן ניבטיל — הא פשיטא לן דכולן יכולין לבטל אצלו, דהוא מותר למקומן. ורבא לא איירי אלא בשריותא דהנך דעירבו.

ליבטיל לבני פנימית ליתא לעירובייהו גבייהו — דכיון שאין יכול לבטל לבני חיצונה משום שאין ביטול רשות מחצר לחצר — לא מצי שקלי בני פנימית לעירובייהו בחיצונה, דאסרי עליהו. ולא דמי להא דאמרינן בבא מציעא שהרציאוהו" (לעיל מח,ב): רשות אחת משתמש לשתי רשויות, ואין שתי רשויות משתמשות לרשות אחת, מפרש רבינו תם: דכשנתנה אמצעית עירובה בזו ובזו — מותרת עם שתיהן, ושתיהן אסורות עמה. דהתם כל חיצונה וחיצונה לעצמה מותרת במקומה, אבל הכא, דבני חיצונה נמי אסרי במקומן, מפני הפנימית שלא עירבו דאוסרת עליהם — אתו אינהו נמי ואסרי חצירן נמי לבני הפנימית, כמו שעירבו עמהם ובטל עירובן.

שכח

רש"י

אלא לאו דאתא בשבתא — אלמא: ביטול רשות לא תקון אלא היכא דחזו לערובי מאתמול. **הא שמעתא** — דשמואל, דאמר בשתי חצירות זו לפנים מזו שיוכל לבטל דריסת רגלם לחיצונה. **את אמרת ניהלן** — רב יוסף חלה ושכח תלמודו, וקא מדכר ליה אביי תלמידו. **אין ביטול רשות בחורבה** — בית מכאן ובית מכאן וחורבה ביניהן, ושני הבתים פתוחים לה, ואסור להשתמש בה אלא אם כן עירבו — אין מבטלין רשותן זה לזה להתיר את האחד להכניס ולהוציא מביתו לחורבה. דלא שרו רבנן ביטול רשות אלא בחצר שלפני הבית, דאקילו בה רבנן, דהוי עיקר תשמישתייהו התם. **מתוך שאוסרין** — בני פנימית על בני חיצונה משום דריסת הרגל — מבטלין להם דריסת רגלם אם לא עירבו בני פנימית אפילו לעצמה, דהויא רגל אסורה במקומה ואוסרת שלא במקומה עד שתבטל. **אנא אמינא משמיה דשמואל הכי** — בתמיה. **והאמר שמואל אין לנו בעירובין** — להוסיף היתר. **אלא כלשון משנתנו** — ובמשנתנו (סט,ב) תנן: אנשי חצר ששכח אחד מהם כו' נתנו לו רשותן כו', אלמא: בחד חצר תנן ביטול, ולא בשתי חצרות. והאי סיומא דאנשי חצר ולא אנשי חצירות — לאו שמואל קאמר לה, אלא רב יוסף קא דייק לה ממילתא דשמואל. **שהמבוי לחצירות כחצר לבתים** — במתניתין דפירקין היא וקא דייק שמואל בלישנא דחצירות ובתים. וילף מיניה לקמן דלא מיקרי מבוי להיות ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחין לתוכו, שתי חצירות למבוי ושני בתים לחצר. **אבל חורבא דהדא תשמישתא לתרוייהו** — ואסרי אהדדי, אימא ליבטלו. **מתוך שאוסרין** — אם לא עירבה פנימית לעצמה, דהויא רגל האסורה במקומה — אפילו רבנן מודו דאוסרת שלא במקומה. **מבטלין** — דריסת רגלם לחיצונה ומותרין בני חיצונה לעצמן. **ופעמים אין מבטלין** — ואף על גב דאוסרין. **נתנו את עירובן בחיצונה** — כן דרך כשמערבין שתי חצירות יחד, אותו עירוב שעירבו חצר זה לעצמה להתיר דיורין שבתוכה — מוליכין לתוך חבירתה, ואין עושין עירוב אחר. **שתיהן אסורות** — ולא מהני להו ביטול וטעמא מפרש לקמן ואזיל. **נתנו עירובן כפנימית** — בני חיצונה מוליכין עירוב שביניהן המתירן לחצירן, ונתנוהו לתוך הפנימית. **שתיהן אסורות** — ואין ביטול מועיל. **פנימית מותרת** — על ידי ביטול שביטלו להן אותן בני חיצונה שנתנו עירובן לתוכה, והרגילה עירובן להיחשב כדיורי פנימית, ואוסרין עליהם, משום דהויא רגל האסורה במקומה בשביל ההוא דשכח ולא עירב, ואוסרת שלא במקומה, הואיל והרגילה העירוב שם. ומודה שמואל בהא דמבטלין אותו הרגל שהרגילו עירובן לתוך הפנימית, ומשתריא פנימית לעצמה. **האי בר פנימית** — ששכח ולא נתן בעירוב, למאן ניבטיל. **ליבטיל לבני פנימית** — רשות חצירו, דתיהוי פנימית מיהא שריא לעצמה. וחיצונה תיאסר מפני דריסת רגלו של זה שאסורה במקומה. **ליתא לעירובייהו גבייהו** — ולכשיבדלו מן החיצונה — הרי הן בלא עירוב, וכולן אוסרין זה על זה. **לבטיל** — נמי דריסת רגלו לבני חיצונה, ורשותו לבני חיצונה, דאסתלק ליה לגמרי והרי כולן מותרין. **אין ביטול רשות** — מבן חצר זו לבן חצר אחרת לשמואל, ואף על גב דאסר עליהו. ואי קשיא: ליבטלו בני פנימית רשות חצירן לגבי האי דלא עירב, ויהא הוא רגל המותר במקומו, דהא יחיד הוא ואינו אוסר על חיצונה, ותשתרי חיצונה! לאו מילתא היא, דהא דכיון דבטלי רשותייהו לגביה — הוי להו אינהו רגל האסורה במקומה, כדתנן: נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורין. ואסרי החיצונה. ואף על גב דעירבו בהדה — הא בטיל עירובייהו מכי איסתלקו להו מרשותא דפנימית. ונהי דאין להן רשות להוציא מבתיהן לחצר — מכל מקום דריסת הרגל יש להן בפנימית ובחיצונה. ואם תאמר: יבטלו אף דריסת רגלם לחיצונה! אין ביטול רשות מחצר לחצר. **איכא פנימית דאסרה עלה** — שהרי בטל העירוב בשביל זה, והוי לה פנימית רגל האסורה במקומה, דליתיה לעירובה לגבה. **ליבטיל לבני פנימית** — אף לבני פנימית. **האי בר פנימית למאן ניבטיל כו' איכא חיצונה דאסרה עלה** — שעירוב מרגילה לתוכה. **אין ביטול רשות מחצר לחצר** — כלומר: אין ביטול רשות מבן חצר זו לבן חצר אחרת. כיון דפנימית אסורה — חיצונה נמי אסורה מפני רגל האסורה במקומה שאוסרת עליה. ועוד, שאין עירובה אצלה.

אֶלָּא לָאו דַּאֲתָא בְּשַׁבְּתָא, וְקָתָנֵי: אוֹסְרִין וְאֵין מְעָרְבִין - אֵין מְבַטְּלִין, שְׁמַע מִינָּהּ. אֲמַר רַב יוֹסֵף: לָא שְׁמִיעַ לִי הָא שְׁמַעְתָּא. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: אַתְּ אָמְרַתְּ נִיהְלַן, וְאַהָא אָמְרַתְּ נִיהְלַן; דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל: אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, וְאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּחוּרְבָּה. וְאָמְרַתְּ לָן עֲלָהּ: כִּי אָמַר שְׁמוּאֵל "אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר" - לָא אָמְרָן אֶלָּא שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת וּפֶתַח אֶחָד בֵּינֵיהֶן. אֲבָל זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, מִתּוֹךְ שֶׁאוֹסְרִין זֶה עַל זֶה - מְבַטְּלִין. אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא אָמִינָא מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל הָכִי? וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין לָנוּ בְּעֵירוּבִין אֶלָּא כִּלְשׁוֹן מִשְׁנָתֵנוּ "אַנְשֵׁי חָצֵר" וְלֹא אַנְשֵׁי חֲצֵירוֹת! אָמַר לֵיהּ: כִּי אָמְרַתְּ לָן "אֵין לָנוּ בְּעֵירוּבִין אֶלָּא כִּלְשׁוֹן מִשְׁנָתֵנוּ" - אַהָא אָמְרַתְּ לָן: שֶׁהַמְּבוֹי לַחֲצֵירוֹת כֶּחָצֵר לַבָּתִּים. גּוּפָא, אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, וְאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּחוּרְבָּה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: יֵשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, וְיֵשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּחוּרְבָּה. וּצְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמַעֵינַן מֵחָצֵר לְחָצֵר - בְּהָא קָאָמַר שְׁמוּאֵל, מִשּׁוּם דְּהָא תַּשְׁמִישְׁתָּא לְחוּד וְהָא תַּשְׁמִישְׁתָּא לְחוּד. אֲבָל חוּרְבָּה, דְּתַשְׁמִישְׁתָּא חֲדָא לְתַרְוַיְיהוּ - אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן. וְכִי אִתְּמַר בְּהָא - בְּהָא קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲבָל בְּהַהּ מוֹדֵי לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל - צְרִיכָא. אָמַר אַבַּיֵי: הָא דְּאָמַר שְׁמוּאֵל אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר - לָא אֲמָרָן אֶלָּא בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת וּפֶתַח אֶחָד בֵּינֵיהֶן, אֲבָל שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, מִתּוֹךְ שֶׁאוֹסְרִין - מְבַטְּלִין. רָבָא אָמַר: אֲפִילּוּ שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ - פְּעָמִים מְבַטְּלִין, וּפְעָמִים אֵין מְבַטְּלִין. כֵּיצַד? נָתְנוּ עֵירוּבָן בַּחִיצוֹנָה, וְשָׁכַח אֶחָד, בֵּין מִן הַפְּנִימִית וּבֵין מִן הַחִיצוֹנָה, וְלֹא עֵירֵב - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת. נָתְנוּ עֵירוּבָן בַּפְּנִימִית, וְשָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִית וְלֹא עֵירֵב - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת. שָׁכַח אֶחָד מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירֵב - פְּנִימִית מוּתֶּרֶת, וְחִיצוֹנָה אֲסוּרָה. נָתְנוּ עֵירוּבָן בַּחִיצוֹנָה, וְשָׁכַח אֶחָד בֵּין מִן הַפְּנִימִית וּבֵין מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירֵב - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת; הַאי בַּר פְּנִימִית לְמַאן נִיבְטִיל? לִיבְטִיל לִבְנֵי פְּנִימִית - לֵיתָא לְעֵרוּבֵיהוּ גַּבֵּיהוּ, לִיבְטִיל לִבְנֵי חִיצוֹנָה - אֵין בִּטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, הַאי בַּר חִיצוֹנָה לְמַאן נִבְטִיל? לִיבְטִיל לִבְנֵי חִיצוֹנָה - אִיכָּא פְּנִימִית דְּאָסְרָה עֲלֵיהוּ, לִיבְטִיל לִבְנֵי פְּנִימִית - אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר. נָתְנוּ עֵירוּבָן בַּפְּנִימִית וְשָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִית וְלֹא עֵירֵב - שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת; הַאי בַּר פְּנִימִית לְמַאן נִבְטִיל? לִיבְטִיל לִבְנֵי הַפְּנִימִית - אִיכָּא חִיצוֹנָה דְּאָסְרָה עֲלֵיהוּ, לִיבְטִיל לִבְנֵי חִיצוֹנָה - אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר.

שכח

אֶלָּא לַאו – האם אין מדובר באופן דְּאָתָא בְּשַׁבְּתָא – שבא הנכרי בשבת, וְקָתָנֵי [–ושנה] שמואל שכיון שהם אוֹסְרִין וְאֵין מְעָרְבִין, שהלא עתה כשבא הנכרי הרי הוא מבטל את עירובן ושוב אינם יכולים לערב בשבת, אף אֵין מְבַטְּלִין עתה את רשותם זה לזה, שלא תיקנו ביטול רשות אלא באופן שיכלו לערב מאתמול. והרי זה שלא כפי שנהגו האמוראים לעיל (סה:) ששכרו מן הנכרי בשבת וחזרו וביטלו את רשותם לאחד מהם, ורבי יוחנן הסכים עמם, שמדברי שמואל מוכח שאין דעתו כמותם, שאין ביטול מועיל בשבת כאשר יש נכרי באותה חצר ובא בשבת. מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּה – אכן זו כוונת שמואל, ויש ללמוד מכאן שדעתו היא שאין מבטלים בשבת במקום שאי אפשר היה לערב מאתמול. וזו היתה תהייתו של רבי אלעזר, שמה שעשו האמוראים והסכים להם רבי יוחנן, לא היה כדעת שמואל רבו.

הגמרא מביאה משא ומתן ובו בירור דברים אודות שמועה זו של שמואל שמקום שאוסרין ומערבין מבטלין מחצר לחצר: אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא שְׁמִיעַ לִי הָא שְׁמַעְתָּא – לא שמעתי הלכה זו בשם שמואל, ששתי חצרות זו לפנים מזו, שיכולה הפנימית לבטל לחיצונה את דריסת הרגל שיש לה עליה.

רב יוסף חלה ושכח תלמודו, ולפיכך היה אביי מזכיר לו את שמועותיו: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב יוסף, אַתְּ אָמְרַתְּ נִיהֲלָן – אתה עצמך אמרת לנו הלכה זו, וְאַהָא אָמְרַתְּ נִיהֲלָן – ואמרת לנו אותה על מימרא זו של שמואל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין מועיל בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, וְכֵן אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּחוּרְבָּה העומדת בין שני בתים הפתוחים לה, שאסור להשתמש בה אלא אם כן עירבו שני הבתים יחד, וכל שלא עירבו אין מועיל שיבטל האחד את רשותו לשני בכדי שיוכל השני להשתמש בה. טעם הדבר הוא, שלא תיקנו חכמים שיועיל ביטול רשות אלא בחצר שלפני הבית, שמאחר שבה היה עיקר שימושם הקילו בה חכמים.

הגמרא מביאה דעה חולקת: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, יֵשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר וְיֵשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּחוּרְבָּה.

הגמרא מבארת מדוע הוצרכו לחלוק בשני הדינים: וּצְרִיכָא – וצריכים שמואל ורבי יוחנן לפרש את דעתם הן בביטול רשות מחצר לחצר והן בביטול רשות בחורבה, שאי אפשר ללמוד מדין אחד על הדין האחר. דְּאִי אַשְׁמְעִינָן – שאם היו משמיעים לנו שנחלקו בביטול רשות מֵחָצֵר לְחָצֵר, היינו סבורים לומר, רק בְּהָא קָאָמַר [–בזו אמר] שְׁמוּאֵל שאין מועיל הביטול, מִשּׁוּם דְּהָא תַּשְׁמִישְׁתָּה לְחוּד וְהָא תַּשְׁמִישְׁתָּה לְחוּד – שחצר זו משתמשת לעצמה וחצר זו משתמשת לעצמה, ואין שייכות בין החצרות, ולכך אי אפשר לבני חצר אחת לבטל את רשותם בחצרם לבני החצר השניה, אֲבָל בְּחוּרְבָּה דְּתַשְׁמִישְׁתָּא חֲדָא לְתַרְוַיְיהוּ – ששני הדרים בבתים הסמוכים לה שותפים הם בה ויש בה שימוש אחד לזה ולזה והם אוסרים זה על זה, אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ שמואל לְרַבִּי יוֹחָנָן שיש שם ביטול רשות, ויכול אחד מהם לבטל את רשותו בה לגבי חבירו בכדי שיוכל להוציא אליה. וְכִי אִתְּמַר בְּהָא – וכאשר היו אומרים רק זאת שנחלקו בחורבה, הייתי אומר שדווקא בְּהָא [–בזה] קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שמועיל ביטול רשות, לפי שיש בה תשמיש אחד לשניהם, אֲבָל בְּהַהּ [–בזו], בדין ביטול רשות מחצר לחצר, מוֹדֵי לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל שאין מועיל ביטול מחצר לחצר משום שחצר זו משתמשת לעצמה וחצר זו משתמשת לעצמה. על כן צְרִיכָא – הוצרכו שמואל ורבי יוחנן להשמיענו שנחלקו בביטול רשות בין לחצר אחרת ובין בחורבה.

הגמרא מביאה מחלוקת בביאור דעת שמואל: אָמַר אַבָּיֵי, הָא דְּאָמַר [–מה שאמר] שְׁמוּאֵל שאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, לֹא אֲמָרָן [–לא אמרנו זאת] אֶלָּא בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זו לצד זו וּפְתָחָן אֶחָד בֵּינֵיהֶן, ובאה אחת לבטל את רשותה לחברתה כדי שחברתה תוכל לטלטל מחצר לחצר, שכיון שאינן אוסרות זו על זו, אינן מבטלות רשותן זו לזו, וכדברי שמואל בסוגיא הקודמת. אֲבָל בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, מִתּוֹךְ שֶׁאוֹסְרִין בני הפנימית על בני החיצונה, מאחר שיש לבני הפנימית זכות דריסת הרגל בחיצונה, מְבַטְּלִין – יכולים הם לבטל להם את זכות דריסת הרגל שיש להם בחצרם, ומותרים בני החיצונה בהוצאה לחצירם. באופן זה מודה שמואל שיש ביטול רשות מחצר לחצר.

רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, שהן אוסרות זו על זו, אין הדין אחד, שפְּעָמִים שהן מְבַטְּלִין רשותן זו לזו וּפְעָמִים אֵין מְבַטְּלִין. באופן האמור לעיל, שעירבה פנימית ולא עירבה חיצונה, אין מבטלין כלל מחצר לחצר. והאופן שבו מבטלים מחצר לחצר, הוא רק כאשר עירבו שתיהן יחד, ואחד מבני אחת החצרות לא עירב, שאז יתכן ביטול המועיל עם סילוק חצר אחת מן העירוב, באופן שהחצר השניה נותרת עם עירוב מושלם שיתיר לה להוציא לחצרה. כֵּיצַד, עירבו שתי החצירות יחדיו וְנָתְנוּ את עֵירוּבָן בַּחִיצוֹנָה, וְשָׁכַח אֶחָד בֵּין מִן הַפְּנִימִית וּבֵין מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת בטלטול, ואין ביטול רשות מועיל להתירו, נוהג אלא בחצר אחת, שלא עליה אמר שמואל שיש לדייק בדבריה ולא להקל יותר, אלא הוא נוהג גם בשתי חצרות באופן שאחת אוסרת על השניה, וכאמור שהפנימית מבטלת את רשותה לחיצונה ומתירתה בהוצאה לחצר.

התבאר בסוגיא לעיל ששמואל סובר שאין ביטול רשות מחצר לחצר כאשר אין החצירות אוסרות זו על זו. הגמרא מביאה דעות שונות בענין זה ובביאור דעת שמואל: גּוּפָא – נשוב לדברי שמואל ונבארם, אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין מועיל בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, וְכֵן אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּחוּרְבָּה העומדת בין שני בתים הפתוחים לה, שאסור להשתמש בה אלא אם כן עירבו שני הבתים יחד, וכל שלא עירבו אין מועיל שיבטל האחד את רשותו לשני בכדי שיוכל השני להשתמש בה. טעם הדבר הוא, שלא תיקנו חכמים שיועיל ביטול רשות אלא בחצר שלפני הבית, שמאחר שבה היה עיקר שימושם הקילו בה חכמים.

הגמרא מביאה דעה חולקת: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, יֵשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר וְיֵשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּחוּרְבָּה.

הגמרא מבארת מדוע הוצרכו לחלוק בשני הדינים: וּצְרִיכָא – וצריכים שמואל ורבי יוחנן לפרש את דעתם הן בביטול רשות מחצר לחצר והן בביטול רשות בחורבה, שאי אפשר ללמוד מדין אחד על הדין האחר. דְּאִי אַשְׁמְעִינָן – שאם היו משמיעים לנו שנחלקו בביטול רשות מֵחָצֵר לְחָצֵר, היינו סבורים לומר, רק בְּהָא קָאָמַר [–בזו אמר] שְׁמוּאֵל שאין מועיל הביטול, מִשּׁוּם דְּהָא תַּשְׁמִישְׁתָּה לְחוּד וְהָא תַּשְׁמִישְׁתָּה לְחוּד – שחצר זו משתמשת לעצמה וחצר זו משתמשת לעצמה, ואין שייכות בין החצרות, ולכך אי אפשר לבני חצר אחת לבטל את רשותם בחצרם לבני החצר השניה, אֲבָל בְּחוּרְבָּה דְּתַשְׁמִישְׁתָּא חֲדָא לְתַרְוַיְיהוּ – ששני הדרים בבתים הסמוכים לה שותפים הם בה ויש בה שימוש אחד לזה ולזה והם אוסרים זה על זה, אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ שמואל לְרַבִּי יוֹחָנָן שיש שם ביטול רשות, ויכול אחד מהם לבטל את רשותו בה לגבי חבירו בכדי שיוכל להוציא אליה. וְכִי אִתְּמַר בְּהָא – וכאשר היו אומרים רק זאת שנחלקו בחורבה, הייתי אומר שדווקא בְּהָא [–בזה] קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שמועיל ביטול רשות, לפי שיש בה תשמיש אחד לשניהם, אֲבָל בְּהַהּ [–בזו], בדין ביטול רשות מחצר לחצר, מוֹדֵי לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל שאין מועיל ביטול מחצר לחצר משום שחצר זו משתמשת לעצמה וחצר זו משתמשת לעצמה. על כן צְרִיכָא – הוצרכו שמואל ורבי יוחנן להשמיענו שנחלקו בביטול רשות בין לחצר אחרת ובין בחורבה.

הגמרא מביאה מחלוקת בביאור דעת שמואל: אָמַר אַבָּיֵי, הָא דְּאָמַר [–מה שאמר] שְׁמוּאֵל שאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, לֹא אֲמָרָן [–לא אמרנו זאת] אֶלָּא בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זו לצד זו וּפְתָחָן אֶחָד בֵּינֵיהֶן, ובאה אחת לבטל את רשותה לחברתה כדי שחברתה תוכל לטלטל מחצר לחצר, שכיון שאינן אוסרות זו על זו, אינן מבטלות רשותן זו לזו, וכדברי שמואל בסוגיא הקודמת. אֲבָל בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, מִתּוֹךְ שֶׁאוֹסְרִין בני הפנימית על בני החיצונה, מאחר שיש לבני הפנימית זכות דריסת הרגל בחיצונה, מְבַטְּלִין – יכולים הם לבטל להם את זכות דריסת הרגל שיש להם בחצרם, ומותרים בני החיצונה בהוצאה לחצירם. באופן זה מודה שמואל שיש ביטול רשות מחצר לחצר.

רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, שהן אוסרות זו על זו, אין הדין אחד, שפְּעָמִים שהן מְבַטְּלִין רשותן זו לזו וּפְעָמִים אֵין מְבַטְּלִין. באופן האמור לעיל, שעירבה פנימית ולא עירבה חיצונה, אין מבטלין כלל מחצר לחצר. והאופן שבו מבטלים מחצר לחצר, הוא רק כאשר עירבו שתיהן יחד, ואחד מבני אחת החצרות לא עירב, שאז יתכן ביטול המועיל עם סילוק חצר אחת מן העירוב, באופן שהחצר השניה נותרת עם עירוב מושלם שיתיר לה להוציא לחצרה. כֵּיצַד, עירבו שתי החצירות יחדיו וְנָתְנוּ את עֵירוּבָן בַּחִיצוֹנָה, וְשָׁכַח אֶחָד בֵּין מִן הַפְּנִימִית וּבֵין מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת בטלטול, ואין ביטול רשות מועיל להתירו,

מעתה, אין לדייק מן המשנה אודות ביטול רשות (להלן סט:) שאינו

המשך בעמוד כב

אבל אם נתנו עירובן בפנימית וְשָׁכַח אֶחָד מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירַב, בזה וַדַּאי מודה שמואל שהַפְּנִימִית מוּתֶּרֶת, דְּאַחֲדָא דְּשָׁא וּמִשְׁתַּמְּשָׁא – שהיא סוגרת את דלתה ומשתמשת בחצרה, כלומר, היא מסתלקת מהשתתפותה עם החיצונה, וְחִיצוֹנָה שסולקה מן העירוב, אֲסוּרָה. מה שיכולה הפנימית לעשות זאת, הרי זה משום שהיא אומרת לחיצונה, שלא עירבה עמה אלא כדי להועיל לעצמה, וכיון שהעירוב גורם לה קלקול אינה חפצה בו. אמנם אין הפנימית מותרת אלא על ידי שיבטלו בני החיצונה את רשותם לבני הפנימית, ובאופן זה מועיל ביטול רשות מחצר לחצר. וכל זה כאשר שכח בן החיצונה, שאילו שכח בן הפנימית, אין הפנימית יכולה לומר שהיא מסתלקת מהשתתפותה עם החיצונה [ואז יבטל בן הפנימית שלא עירב לבני הפנימית האחרים, ויהיו מותרים], שמאחר שהקלקול אירע על ידי אחד מבני הפנימית, אינה יכולה לטעון זאת.

הגמרא מביאה משא ומתן בדברי רבא: אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרָבָא, וְכִי שָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִית וְלֹא עֵירַב, אַמַּאי [–מדוע] שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת, משום שהוא אוסר על החיצונה על ידי דריסת הרגל שיש לו בה, ואינו יכול לבטלה להם לפי שאין ביטול רשות מחצר לחצר, הלא יש תקנה לדבר, לְיַבְטֵיל [–שיבטל] הַאי כַּר פְּנִימִית – בן החצר הפנימית לִבְנֵי פְּנִימִית את רשותו, וְתֵיתֵי [–ותבוא] הַחִיצוֹנָה וְתִשְׁתְּרֵי בַּהֲדֵיהוּ – ותהיה מותרת עמם, ואף שלא ביטל לחיצונה עצמה, די לנו במה שביטל את רשותו לפנימית.

השיב לו רבא: כְּמַאן – כמי אמרת את דבריך, הלא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאָמַר רבי אליעזר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, ועל כן די שיבטל לפנימית, כִּי קָאֲמִינָא לְרַבָּנָן – מה שאמרתי אני, הרי זה לדעת חכמים, דְּאָמְרֵי – שאמרו חכמים שהמבטל רשותו, צָרִיךְ לְבַטֵּל אותה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, והלא אינו יכול לבטל את רשותו לבני החיצונה, שאין ביטול רשות מחצר לחצר.

הגמרא מביאה שתי שאלות ששאל רב חסדא את רב ששת בענייני ביטול רשות, ומקדימה לכך כיצד היו מדברים ביניהם בלימוד התורה: רַב חִסְדָּא וְרַב שֵׁשֶׁת כִּי פָּגְעֵי בַּהֲדֵי הֲדָדֵי – כשהיו נפגשים זה עם זה, רַב חִסְדָּא מַרְתְּעָן שִׁיפָּווּתֵיהּ מִמַּתְנְיָתָא דְּרַב שֵׁשֶׁת – שפתיו של רב חסדא היו נרתעות [רועדות] מבקיאות המשניות של רב ששת, והיה חושש שיקשה לו רב ששת ממשנה על משנה ויבקש ממנו לתרץ אותם. וְאִילוּ רַב שֵׁשֶׁת, מַרְתַּע כּוּלֵּיהּ גּוּפֵיהּ מִפִּלְפּוּלֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא – כל גופו היה נרתע [רועד] מחריפות פלפוליו של רב חסדא, ושאלותיו היו עמוקות ביותר.

בסוגיות הקודמות התבאר, שבני חצר שלא עירבו ביניהם עירובי חצירות, יכולים לבטל את רשותם זה לזה, כדי להתיר להוציא מבית לחצר. רב חסדא מסתפק בענין זה: כְּעָא מִינֵּיהּ רַב חִסְדָּא מֵרַב שֵׁשֶׁת, איך הדין כאשר היו שְׁנֵי בָּתִּים מִשְׁנֵי צִידֵי רְשׁוּת הָרַבִּים ולא היו יכולים לטלטל מבית לבית, שהרי מעביר דרך רשות הרבים, וּבָאוּ נָכְרִים וְהִקִּיפוּם מְחִיצָה כְּשַׁבָּת – באו גויים ובנו מחיצה משני צידי רשות הרבים שבין שני הבתים, וכעת נעשה ביניהם כעין חצר שהבתים פתוחים לה, ואפשר להעביר מבית לבית בלא לעבור דרך רשות הרבים [ראה ציור], מַהוּ – האם יכולים לבטל רשות זה לזה בשבת זו.

רב חסדא מבאר את צדדי הספק, שכן בסוגיא לעיל (סה:) נחלקו שמואל ורבי יוחנן על שתי חצירות שיש פתח ביניהם, ולא עירבו החצירות ביניהם, אם יכולים בני חצר אחת לבטל את רשותם בחצר זו לבני החצר האחרת כדי להתיר את הטלטול מבית לחצר. ומבאר רב חסדא את צדדי הספק בנידון שלנו, לפי מחלוקת זו: אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר – לדעת שמואל הסובר שאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר – שאין יכולים בני חצר אחת לבטל את רשותם בחצר לבני החצר הסמוכה הפתוחה לחצירם, לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ – אין לך להסתפק שאף כאן לא יוכלו לבטל זה לזה, שהרי הדברים קל וחומר, הַשְׁתָּא – ומה במקום זה ששתי החצירות סמוכות זו לזו, דְּאִי כָּעוּ לְעָרוּבֵי מֵאֶתְמוֹל מָצוּ מְעָרְבֵי – שאם היו רוצים בני החצירות לערב את שתיהן מערב שבת כדי להתיר את הטלטול מחצר לחצר, היו יכולים לעשות כן, ואף על פי כן אָמְרַתְּ שאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר אחת לְחָצֵר אחרת, כיון שאין אוסרים זה על זה, הָכָא – במקום זה שמערב שבת היה רשות הרבים בין שני הבתים, דְּאִי כָּעוּ לְעָרוּבֵי מֵאֶתְמוֹל לֹא מָצוּ מְעָרְבֵי – שאף אם היו רוצים לערב בין שני הבתים מערב שבת לא היו יכולים לעשות כן, שהרי היה רשות הרבים ביניהם, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שלא יוכלו לבטל רשות זה לזה. כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ – הספק שיש לך להסתפק הוא אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר – לפי רבי יוחנן שאמר שיֵּשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר – שיכולים בני חצר אחת לבטל את רשותם לבני חצר הסמוכה, אף שאין הם אוסרים זה על זה. ויש מקום לומר שרק הָתָם מחצר לחצר יכולים לבטל זה לזה, כיון דְּאִי כָּעוּ לְעָרוּבֵי מֵאֶתְמוֹל מָצוּ מְעָרְבֵי – שאם היו רוצים בני החצירות לערב ביניהם מערב שבת ולהתיר את הטלטול בין החצירות בשבת היו יכולים לעשות כן, לכן כַּטּוּלֵי נַמֵּי מָצֵי מְבַטֵּל – יכולים אף לבטל זה לזה ולהתיר את הטלטול ביניהם. אֲבָל הָכָא – אבל כאן שבבניסת השבת היה רשות הרבים בין שני הבתים, דְּלֹא מָצוּ מְעָרְבֵי מֵאֶתְמוֹל – שלא היו יכולים לערב בין הבתים מערב שבת כדי להתיר את הטלטול ביניהם, כַּטּוּלֵי נַמֵּי לֹא מָצֵי מְבַטֵּל – אף ביטול לא יוכלו לבטל זה לזה כדי להתיר את הטלטול ביניהם. אוֹ דִּילְמָא לֹא שְׁנָא – או שמא אין חילוק, וכשם שיכולים לבטל מחצר אחת לחצר אחרת אף שאין חצר אחת אוסרת על החצר הסמוכה את הטלטול בתוך החצר, אף כאן יוכלו לבטל מבית זה לבית האחר, שכשם שאין הביטול תלוי בכך אם הם אוסרים זה על זה, כך אין הביטול תלוי בכך אם היו יכולים לערב ביניהם.

מכריע רב ששת את הספק: אָמַר לֵיהּ – ענה לו רב ששת לרב חסדא, אֵין מְבַטְּלִין – אין בני הבתים מבטלים זה לזה, מאחר שלא יכלו לערב ביניהם מבעוד יום.

עוד שאל רב חסדא את רב ששת. בסוגיות הקודמות (סה:–סו:) התבאר מחלוקת נוספת של שמואל ורבי יוחנן באופן שבני חצר יהודים עירבו ביניהם בערב שבת, ובאמצע השבת הגיע לחצר דייר נכרי המבטל את העירוב, האם יכולים לשכור ממנו את רשותו בשבת ולבטל רשותם זה לזה. רב חסדא הסתפק: איך הדין כשהנכרי היה בכניסת השבת בחצר, אך לא שכרו ממנו ולא עירבו בני החצר זה עם זה, ומֵת הַנָּכְרִי בְּשַׁבָּת, מַהוּ שיוכלו כעת בני החצר לבטל זה לזה.

רב חסדא מבאר את צדדי הספק: אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר – לדעת רבי יוחנן שאמר ששׁוֹכְרִין מגוי שהגיע לחצר באמצע השבת, ולאחר מכן מבטלים בני החצר זה לזה, לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ – אין לך להסתפק שאף כאן יועיל ביטול, שהרי הדברים קל וחומר, הַשְׁתָּא – ומה במקום שהגיע הגוי בשבת, תַּרְתֵּי עֲבָדִינָן – עושים שני דברים, גם שכירות רשות מהגוי, וגם ביטול. כאן שמת הגוי בשבת וצריכים לעשות רק חֲדָא – דבר אחד, שהוא ביטול, מִיבַּעְיָא – וכי יש לך להסתפק בדבר, ודאי שיוכלו לעשות כן בשבת. אֶלָּא כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ – הספק שיש לך להסתפק, הוא אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר – לדעת שמואל שאמר שאֵין שׁוֹכְרִין רשות מגוי שבא בשבת, מאחר שהביטול לא יועיל, ויש להסתפק שיתכן שרק שם הביטול לא מועיל, כיון שתַּרְתֵּי הוּא דְּלֹא עֲבָדִינָן – שני דברים אין עושים, שאין שוכרים וגם מבטלים, הָא חֲדָא עֲבָדִינָן – אבל כאן שצריכים לעשות רק ביטול, מאחר שהגוי מת, יכולים לבטל אף בשבת. אוֹ דִּילְמָא לֹא שְׁנָא – או שמא אין זה שונה בכך שצריכים לעשות רק דבר אחד, ואף כאן אין יכולים לבטל בשבת, מאחר שבבניסת השבת לא היה מועיל עירוב להתיר את החצר [כיון שלא שכרו מהגוי רשותו], ובמקום שאין יכולים לערב בבניסת השבת, אין יכולים לבטל.

מכריע רב ששת את הספק: אָמַר לֵיהּ רב ששת לרב חסדא, אֲנִי אוֹמֵר שבאופן זה מְבַטְּלִין זה לזה את רשותם כדי להתיר את השימוש בחצר, ואין זה דומה לאופן שבא הגוי באמצע השבת, כיון שכאן היו יכולים לערב בערב שבת אם היו שוכרים את

המשך בעמוד כב

רש"י

שכח אחד מן החיצונה ולא עירב — בהא מודי שמואל דמבטלי בני חיצונה לבני פנימית אותו רשות שבא להן לתוכן על ידי הרגל עירובן, משום דאמר לה: לתקוני שתפתיך ולא לעוותי. והכי מפרש לה בסוף פירקין. והא דבעינן ביטול — אליבא דרבי עקיבא אמרה רבא למילתיה. דאי לרבנן — בלאו ביטול נמי אמרה לה פנימית הכי, ועקרה לה לעירוב משום דמעוותי בה. אבל רבי עקיבא אמר דבעיא לבטולי בשילהי פירקין. וכי שכח בן פנימית — ליכא למימר הכי דליבטל לבני פנימית ותיחוד דשא ותשמש דלא מצי למימר לתקוני שתפתיך ולא לעוותי — שהרי תחילת העיוות על ידי בן פנימי בא. **כמאן כרבי אליעזר** — רבא קא מהדר ליה לרב הונא: כמאן קאמרת למילתך — כרבי אליעזר, דאמר: אינו צריך כו' בשילהי "עושין פסין" אוקימנא הכי. **ממתנייתא דרב ששת** — שהיו משניות סדורות לו, וירא רב חסדא שלא יקשה לו ממשנה על משנה, ויאמר לו לתרצן. **מפלפוליה** — חריף וסבר היה ביותר, ועמוק בשאילותיו. **והקיפום** — סתמו רשות הרבים מכאן ומכאן, ונשאר לפני שני הבתים בעין חצר שהבתים פתוחות לה. **מהו** — שיבטל זה רשותו לזה, וידא מותר להוציא מביתו לכאן. דהא קיימא לן בפירקא תנייא (כ,א): כל מחיצות הנעשות בשבת, בין בשוגג בין במזיד — שמה מחיצה, וכל שכן הכא דנכרים עבדוה. **אליבא דמאן דאמר אין ביטול רשות מחצר לחצר** — ואוקימנא טעמא משום דאין אוסרין ואין מבטלין, ואף על גב דאי בעו לערובי הוו מערבי — אלמא: תרתי בעינן, אוסרין ומערבין. **לא תיבעי לך** — דכל שכן דהכא לא הא ולא הא, דלא הוו אוסרין זה על זה אתמול, ולא תורת עירוב היתה לכאן. **כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר יש ביטול** — ואף על גב דאין אוסרין, מאי? מי אמרינן: התם הוא דאי בעו לערובי הוו מערבי, ואף על גב דתרתי ליכא — חדא מיהא איכא, אבל הכא דאפילו חדא ליכא — לא. או דילמא: מדאהא לא קפיד אהא נמי לא קפיד. **אין מבטלין** — דחדא מיהא בעינן. **מת גוי בשבת** — הא נמי בעא מיניה: שני ישראלים ונכרי הדרים בחצר, ולא שכרו ולא עירבו, ומת נכרי בשבת, מהו לבטל זה לזה. **אליבא דמאן דאמר** — לעיל בפירקין (סה,ב) היכא דאתי נכרי בשבת שוכרין ואחר כך מבטלין — לא תיבעי לך. **השתא תרתי עבדינן** — שכירות וביטול, חדא מיבעיא. **אני אומר מבטלין** — ולא דמיא לההיא דלעיל. דהכא, אי בעי מיגר וערובי מאתמול — מצי עבדי. **והמנונא אמר אין מבטלין** — כיון דאי בעו ערובי מאתמול לא מצי עבדי בלא שכירות — אין ביטול אלא במקום עירוב. **בההוא ניחא ליה** — משום דאיכא אוירא טפי ממבוי. **דאולפנא** — ששמע מרבו ורבו מרבו.

אפילו

תוספות

שכח אחד מבני חיצונה ולא עירב עמהן – בהא מודה שמואל דמבטלין בני חיצונה לבני הפנימית אותו רשות שיש להן בתוכן על ידי הרגל עירובן, משום דאמרה: לתקוני שתפתיך ולא לעוותי. והכי מפרש בשילהי פירקין. והא דבעיא ביטול — אליבא דרבי עקיבא אמר רבא למילתיה, דאי לרבנן — בלא ביטול נמי אמרי לה לפנימית הכי, ועקרה לעירוב משום דמעוותי בה. אבל רבי עקיבא, דבעי לבטולי בשילהי פירקין, וכי שכח אחד מן הפנימית ליכא למימר הכי לבטל לבני פנימית ותיחוד דשא ותשמש — דלא מצי למימר לתקוני שתפתיך ולא לעוותי דבעיא ביטול, שהרי תחילת [העיוות] על ידי בן הפנימית הוא בא, כל זה לשון הקונטרס. ואם תאמר: ורבא מנא ליה דשמואל מוקי לה כרבי עקיבא דבעיא ביטול? דלמא כרבנן דשרו לקמן בלא ביטול! ויש לומר: משום דשמעינן ליה לשמואל דאמר אוסרין ומערבין ומבטלין שתי חצירות זו לפנים מזו, ולא מתוקם אלא בהכי. ואם תאמר: וכי שכח אחד מבני פנימית ולא עירב ומבטל לבני פנימית, אמאי אתיא חיצונה ואסרה עליהן משום עירוב המרגילה לתוכה? הא אמר לעיל בפרק "מי שהוציאוהו" (מח,ב) דלא אמרו דיורין להחמיר! יש לומר: דההיא דלעיל ליכא שום פשיעותה, אבל הכא — הפנימית פשעה ועורה את עצמה.

כמאן כרבי אליעזר כו' — לעיל בשמעתין: כשנתנו עירובן בחיצונה ושכח אחד מן החיצונה ולא עירב — לא מצי למיפרך הכי — דלימא דמצי מבטל בן חיצונה לבני החיצונה, ותיתי פנימית ותשתרי בהדייהו. דהכא ליכא דיורי חיצונה בפנימית אלא על ידי עירוב המרגילה, לא חשיב ביטולי רשות מחצר לחצר, כיון דמאילהן משתרו בני חיצונה על ידי שמבטל בן פנימי לבני פנימית כרבי אליעזר בן יעקב, דאמר אין צריך לבטל רשות לכל אחד וא'. אבל לעיל, דפנימית אוסרת החיצונה על ידי דריסת הרגל שלה, אף על גב דאין צריך לבטל לכל אחד ואחד — חשיב ליה ביטול רשות מחצר לחצר.

אני אומר מבטלין — פירש בקונטרס: דלא דמיא לההיא דלעיל היכא דאתא נכרי בשבתא. דהכא, אי בעו מיגר וערובי מאתמול — מצו עבדי. ורב המנונא אמר אין מבטלין, כיון דאי בעו לערובי מאתמול — לא מצו מערבי בלא שכירות, אין ביטול אלא במקום עירוב, עד כאן לשון הקונטרס. ותימה: דלעיל (סו,א) פשיטא לן היכא דאתא נכרי מאתמול דמבטלין ואוסרין ומערבין קרינן ביה, דאמר לעיל: ואי דאתא נכרי מאתמול — לוגר מאתמול! יש לומר: דסוגיא דלעיל ברב ששת, דאמר הכא דמבטלין. ומיהו, קשה: דמשמע הכא דפשיטא לן אפילו לרב ששת דתרתי לא עבדינן, ודוקא מת הוא דמבטלין. אבל לא מת, דבעי תרתי שכירות וביטול — לא עבדינן. ולעיל פשיטא לן בדאתא מאתמול דבשבת שוכרין ומבטלין, ודוקא באתא בשבת קאמר שמואל דאין מבטלין. ונראה לפרש דהכא באתא בשבת ומת בשבת איירי. וכן משמע הלשון, דקאמר: כי תיבעי לך — אליבא דמאן דאמר אין שוכרין, תרתי הוא דלא עבדינן, ובאתא נכרי בשבת נחלקו. ועל זה מיבעיא ליה: כשמת, אי עבדינן חדא אי לא. ואם תאמר: כי לא מת נמי תסגי בחדא בביטול לחודיה, דהוה יחיד במקום נכרי! ויש לומר: כדפירש לעיל, דלא משתרי בביטול לחודיה כשמתרצה הנכרי לשכור. כיון דאם לא היה מתרצה לא היה מותר, משום דאם כן בטלת תורת עירוב. אי נמי: רב חסדא כרבי מאיר סבירא ליה, דאסר יחיד במקום נכרי. ומיהו, לפי טעם זה אחרון לא יתכן לומר אליבא דמאן דאמר אין שוכרין, דקאמר (אני אומר מבטלין) היינו שמואל. דממה נפשך לשמואל סגי בביטול. דאיהו קאמר הלכה כרבי אליעזר בן יעקב, וקאמר שמואל לעיל דאין מבטלין, שמע מינה דאפילו חדא לא עבדינן לשמואל. אלא היינו רבי אסי, דאמר לעיל לא נשבור. **אני** אומר מבטלין — אף על גב דבשני בתים אין מבטלין, התם ליכא לא אוסרין ולא מערבין, שהיא רשות הרבים מבעוד יום. אבל הכא — אוסרין איכא וגם מערבין עד שיבא הנכרי. אי נמי: גבי שני בתים לא היה לו כח מבעוד יום לעשות אותו ביטול שעושה עכשיו, אבל הכא — מבעוד יום היה בו כח לבטל.

אפילו

וישראל

"על־כורחך אתה חי", אף־על־פי שהנשמה יודעת כמה עניינים במעלת עולם הזה, הרי מצד זה גופא שזוהי ירידה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, יש צורך ב"על־כורחך" כדי לקיים גזירת הקדוש־ברוך־הוא.

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

וישראל בית סאתים אינו אוסר כו' — אומר רבינו יצחק: דאם הוקף לדירה — אפילו בית סאתים אוסר. דכיון שהוקף לדירה, הוה כביתו ואינו עומד במקום אויר של מבוי, ואוסר עדיין פתח הפתוח למבוי. ובקונטרס לא פירש כן, דאדרבה פירש: יותר מבית סאתים דוקא בשלא הוקף לדירה, אבל הוקף לדירה — אינו אוסר. **ומאי** טעמא דלמא אמרי רשות היחיד גמורה היא — מכאן התיר רבינו תם בגינה אחת יתירה מבית סאתים שלא הוקפה לדירה לטלטל מתוכה לחוץ, הואיל ולא היתה רשות הרבים גמורה, כגון סרטיא ופלטיא עוברת לפניה. והתיר להטמין המפתח בתוך הגינה אף על פי שעומד בחוץ ונותן בתוך הגינה, או ליטול מתוכה לחוץ. ואין לחלק בין סלע דהתם, משום דלא שכיח, שהרי כל עיקר גזירה זו שלא יבא לטלטל בכולו והאי טעמא שייך נמי הכא. ועוד יש לדקדק מהא דתניא בפרק קמא דשבת (ו,א): ארבע רשויות לשבת, ואם היה אסור לטלטל משאר כרמלית לקרפף יותר מבית סאתים — משכחת להו חמשה. **והא** לא ערבינן כו' — קודם מילה היה, כדפירש בקונטרס. וכן משמע, מדמדמה הך אמירה להזאה, שהיא משום מצוה לעשות פתח. אבל לאחר מילה ומשום סכנה, על זה לא היה אומר: והא לא ערבינן, דבפקוח נפש הוריו הרי זה משובח, כדאמרינן פרק בתרא דיומא (פד,ב).

נסמוך אשיתוף — דמבוי. פירש בקונטרס, דתנן במתניתין: אם נשתתפו במבוי — מותרין כאן וכאן, ולא היה לו להביא מאותה משנה, דלקמן בתלמוד מוקמינן לה כולה כרבי מאיר דבעינן עירוב ובעינן שיתוף, ואם נשתתפו נמי קאמר. אלא היה לו להביא ראיה מהא דתניא לקמן בפירקין (עא,ב): וחכמים אומרים מערבין או משתתפין. ואף על גב דפסיק רב לקמן הלכה כרבי מאיר דבעי תרתי — סבר לה כרבי יוחנן דאמר נהגו כרבי מאיר, אבל לכתחלה לא עבדינן כוותיה. אי נמי: סבר כמאן דאמר: בפת כולי עלמא לא פליגי דבחדא סגי, ונסמוך אשיתוף דקאמר — היינו אם נשתתפו בפת.

לשבות

אֲפִילּוּ פָּתוּחַ לַקַּרְפַּף. רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תְּרַוַיְיהוּ: גּוֹי בֵּית סָאתַיִם - אוֹסֵר, יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם - אֵינוֹ אוֹסֵר. וְיִשְׂרָאֵל, בֵּית סָאתַיִם - אֵינוֹ אוֹסֵר, יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם - אוֹסֵר. בְּעָא מִינֵּיהּ רָבָא בַּר חַקְלַאי מֵרַב הוּנָא: פָּתוּחַ לְקַרְפַּף, מַהוּ? אֲמַר לֵיהּ: הֲרֵי אָמְרוּ, בֵּית סָאתַיִם - אוֹסֵר, יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם - אֵינוֹ אוֹסֵר. אָמַר עוּלָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: קַרְפַּף יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם שֶׁלֹּא הוּקַף לְדִירָה, וַאֲפִילּוּ כּוֹר וַאֲפִילּוּ כּוֹרַיִים - הַזּוֹרֵק לְתוֹכוֹ חַיָּיב. מַאי טַעְמָא? מְחִיצָה הִיא, אֶלָּא שֶׁמְּחוּסֶרֶת דְּיוּרִין. מְתִיב רַב הוּנָא בַּר חִינָּנָא: סֶלַע שֶׁבַּיָּם, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרוֹחַב אַרְבָּעָה - אֵין מְטַלְטְלִין לֹא מִן תּוֹכוֹ לַיָּם, וְלֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ. פָּחוֹת מִכָּאן - מְטַלְטְלִין. עַד כַּמָּה - עַד בֵּית סָאתַיִם. אַהֲיָיא? אִילֵימָא אַסִּיפָא - בֵּית סָאתַיִם, טְפֵי לָא?! וְהָא מִסַּרְמְלִית לְכַרְמְלִית קָא מְטַלְטֵל! אֶלָּא לָאו אַרֵישָׁא, וְהָכִי קָאָמַר: סֶלַע שֶׁבַּיָּם, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרוֹחַב אַרְבָּעָה - אֵין מְטַלְטְלִין לֹא מִתּוֹכוֹ לַיָּם וְלֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ. וְעַד כַּמָּה - עַד בֵּית סָאתַיִם. הָא יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם - מְטַלְטְלִין. אַלְמָא כַּרְמְלִית הִיא. תִּיוּבְתָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן! אֲמַר רָבָא: מַאן דְּלָא יָדַע תַּרוּצֵי מַתְנֵיתָא, תִּיוּבְתָּא מוֹתִיב לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן?! לְעוֹלָם אַרֵישָׁא, וְהָכִי קָאָמַר: הָא בְּתוֹכוֹ - מְטַלְטְלִין. וְעַד כַּמָּה - עַד בֵּית סָאתַיִם. רַב אַשִּׁי אָמַר: לְעוֹלָם אַרֵישָׁא, הֵן אָמְרוּ וְהֵן אָמְרוּ. הֵן אָמְרוּ: קַרְפַּף יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם שֶׁלֹּא הוּקַף לַדִּירָה אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וְהֵן אָמְרוּ: אֵין מְטַלְטְלִין מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לַכַּרְמְלִית. בֵּית סָאתַיִם דְּשָׁרֵי לְטַלְטוּלֵי בְּכוּלֵּיהּ - אָסְרִי רַבָּנַן לְטַלְטוּלֵי, לֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ וְלֹא מִתּוֹכוֹ לַיָּם. מַאי טַעְמָא? רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה הִיא. יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם דְּאָסוּר לְטַלְטוּלֵי בְּכוּלֵּיהּ - שָׁרוּ רַבָּנַן לְטַלְטוּלֵי מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם לְתוֹכוֹ. מַאי טַעְמָא? דִּלְמָא אָמְרִי רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה הִיא וְאָתֵי לְטַלְטוּלֵי בְּכוּלֵּיהּ. וּמַאי שְׁנָא? תּוֹכוֹ - שָׁכִיחַ, מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם לְתוֹכוֹ - לֹא שָׁכִיחַ. הַהוּא יָנוֹקָא דְּאִשְׁתַּפִּיךְ חַמִּימֵיהּ, אֲמַר לְהוּ רַבָּה: נַיְיתוּ לֵיהּ חֲמִימֵי מִגּוֹ בֵּיתָאי. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי: וְהָא לָא עָרְבִינַן! אֲמַר לֵיהּ: נִסְמוֹךְ אַשִּׁיתּוּף. אֲמַר לֵיהּ: הָא לָא שָׁתְּפִינַן! נִימְרוּ לֵיהּ לַנָּכְרִי לֵיתֵי לֵיהּ. אֲמַר אַבַּיֵּי: בְּעֵי לְאוֹתְבֵיהּ לְמָר וְלָא שְׁבַקַן רַב יוֹסֵף, דְּאָמַר רַב [יוֹסֵף אָמַר רַב] כָּהֲנָא: כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב יְהוּדָה, הֲוָה אָמַר לָן: בִּדְאוֹרַיְיתָא - מוֹתְבִינַן תִּיוּבְתָּא וַהֲדַר עָבְדִינַן מַעֲשֶׂה וַהֲדַר מוֹתְבִינַן תִּיוּבְתָּא. לְבָתַר הָכִי אֲמַר לֵיהּ: מַאי בָּעֵית לְאוֹתְבֵיהּ לְמָר? אֲמַר [לֵיהּ: דְּתַנְיָא,] הַזָּאָה שְׁבוּת וַאֲמִירָה לְגוֹי שְׁבוּת,

מה

אפילו פתוח לקרפף — ניחא ליה ביה טפי דאיכא אוירא טפי ממבוי ואינו אוסר על בני מבוי: גוי בית סאתים אוסר — אם היה לו פתח לקרפף בית סאתים ופתח למבוי עדיין אוסר על בני מבוי דאוירא דקרפף לא נפיש אבל אם יותר מבית סאתים נפיש אוירא ובההיא ניחא ליה ואינו אוסר. **ישראל** — שיש לו פתח לקרפף ופתח למבוי ושכח ולא עירב במבוי אם קרפף בית סאתים הוא שראוי להשתמש בו אינו אוסר על בני מבוי ואף על גב דלגבי נכרי חשיב זוטרא, לגבי ישראל נפיש. דהא בשבת ליכא הוצאת משואות יתירין וסגי בהכי ונפיש אוירא ממבוי אבל יותר מבית סאתים דכרמלית הוא כגון שלא הוקף לדירה כיון דאסיר ליה לאישתמושי לא ניחא ליה ביה ואוסר על בני מבוי. **פתוח לקרפף מהו** — אנכרי קאי ואמילתיה דרב יהודה. הזורק לתוכו — מרשות הרבים. **חייב** — חטאת ואף על גב דלענין איסור טלטול שויוה רבנן כרמלית שאסרו לטלטל בתוכו אלא בארבע מדאורייתא רשות היחיד גמורה היא דמחיצה היא אלא שמחוסרת דיורין ומשום הכי אסרי רבנן לטלטולי. **ים** — כרמלית הוא. **אין מטלטלין לא מתוכו לים** — אפילו בארבע אמות משום דכל גבוה עשרה ורוחב ארבעה הוי רשות היחיד. **פחות מכאן** — שאינו גבוה עשרה, כרמלית היא בים, ומטלטלין מזה לזה תוך ארבע אמות. **עד כמה** — יהא רחב סלע. **עד בית סאתים** — אבל טפי לא. ולקמיה מפרש אהייא קאי. **אי נימא אסיפא** — אפחות מעשרה תרוייהו כרמלית נינהו לא שנא רחב ולא שנא קצר. **הא יותר מבית סאתים** — בטל תורת רשות היחיד מיניה והוי כרמלית אפילו לקולא ואף על גב דגבוה עשרה. **לעולם ארישא** — ולאו אמתוכו לים קאי אלא אדיוקא קאי והכי קא דייק: הא בתוכו מטלטלין דהא רשות היחיד היא, עד כמה — עד בית סאתים אבל טפי לא דשויוה רבנן כברמלית לענין טלטול משום דמחוסר דירה ומיחלף ברשות הרבים מיהו לענין מתוכו לים רשות היחיד היא. **רב אשי אמר לעולם ארישא** — ולאו אדיוקא קאי ואפילו לענין מתוכו לים נמי כרמלית שויוה ושרי. מיהו לרבי יוחנן לא תיקשי דודאי לענין חיובא מדאורייתא רשות היחיד היא ומאי טעמא שרו רבנן לטלטולי מניה לברמלית, משום דאיסור טלטול מרשות היחיד לברמלית מדרבנן הוא דהם אמרו זאת והם אמרו עוד איסור אחר וראו שאין שניהם עומדים כאן וביטלו זה מפני זה וכדמפרש. **הם אמרו קרפף יותר מבית סאתים אין מטלטלין בו** — דשויוה כרמלית לענין טלטול משום דמיחלף ברשות הרבים ומיהו אסור לטלטל מרשות הרבים לתוכו ומתוכו לרשות הרבים כדרבי יוחנן דמדאורייתא רשות היחיד היא. **והם אמרו אין מטלטלין מרשות היחיד לכרמלית** — משום דלא ליתי לטלטולי מרשות היחיד לרשות הרבים ובהאי רשות היחיד שהיא ביותר מבית סאתים לא גזור מאי טעמא בית סאתים דשרי לטלטולי בכוליה כי אסרינן ליה לטלטולי מיניה לברמלית לא אתיא מיניה חורבה אבל טפי מבית סאתים אי אסרת מתוכו לים תוך ארבע אמות אתי למימר רשות היחיד גמורה היא אפילו מדרבנן ומטלטלי בכולה ומיעקרא אידך תקנתא דרבנן ובטלו הא מקמי הא. **ומאי שנא** — דאלים הך תקנתא טפי מהך השתא נמי קא מטלטלי מרשות היחיד לברמלית. **תוכו שכיח** — וכי שרי ליה לטלטולי בגווה חזו ליה עלמא ומיחלף ברשות הרבים. **מתוכו לים לא שכיח** — ולא גזרו רבנן במלתא דלא שכיחא ואף על גב דבשאר רשות היחיד לברמלית גזור רבנן הנהו שכיחן אבל הני תרתי בחדא יותר מבית סאתים ומתוכו לברמלית לא שכיח. **דאישתפך חמימיה** — שהיו רוצין למולו והחמנו לו חמין מבערב ונשפכו היום. **מנו ביתאי** — מביתיה דרבה והתינוק היה בבית אחר באותה חצר. **נסמוך אשיתוף** — דמבוי דתנן (עירובין עג,א) במתניתין אם נשתתפו במבוי מותר כאן וכאן במבוי ובחצירות אף על פי שלא עירבו. **בדאורייתא מותבינן תיובתא** — באיסור של תורה וחכם מורה בו היתר ויש בתלמידים שיודע להשיב ישיב קודם מעשה שלא נעבור על דברי תורה אבל בדרבנן כגון עירובי חצירות שבקינן לחכם לעשות כהוראתו. **והדר מותבינן** — ליה ללמוד אם יפה הורה. **הזאה** — על הטמא אינה אסורה בשבת אלא משום שבות.

אֲפִילּוּ אם הפתח הנוסף **פָּתוּחַ לְקַרְפַּף**, אין הגוי אוסר את המבוי, שאף שהקרפף אינו רחב כמו בקעה, מכל מקום הוא רחב יותר מהמבוי, ונוח לו יותר ההשתמשות בקרפף מההשתמשות במבוי, ומסתלק מפתח דירתו למבוי.

הגמרא מביאה דעה אחרת בדין זה: **רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** – שניהם אמרו, שהדין חלוק בין בית של גוי לבית של ישראל, שאם הבית שיש בו פתח לקרפף הוא של **נָכְרִי**, והקרפף גדול רק בשיעור של **בֵּית סָאתַיִם, אוֹסֵר** גוי זה על בני המבוי, שכיון שהקרפף אינו מקום גדול, אין אומרים שהסתלק מהפתח של המבוי מחמת הפתח הפתוח לקרפף זה. ורק אם הקרפף **יוֹתֵר** גדול **מִבֵּית סָאתַיִם**, נוח לו להשתמש בקרפף יותר ממבמבוי, והפתח שפתוח לקרפף הוא עיקר הפתח שלו, **וְאֵינוֹ אוֹסֵר** את המבוי. **וְיִשְׂרָאֵל** – יהודי שיש לו דירה במבוי, ויש לו פתח מצד אחר הפתוח לקרפף, הדין הוא להיפך, שאם הקרפף הוא רק בשיעור **בֵּית סָאתַיִם, אֵינוֹ אוֹסֵר** את המבוי אם לא השתתף במבוי, שיהודי אינו צריך להכניס משאות גדולים לביתו בשבת, ודי לו בקרפף קטן, ומשום כך אף שהקרפף קטן ואינו יותר מבית סאתים, נוח לו יותר להשתמש בקרפף מלהשתמש במבוי, והפתח לקרפף הוא העיקר ואינו נחשב מדיירי המבוי. אבל אם הקרפף גדול **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם**, שדינו כ'כרמלית', ואסור לו להוציא בשבת מביתו לקרפף זה, משום כך אינו מסתלק מהמבוי, **וְאוֹסֵר** על בני המבוי אם לא השתתף עמהם במבוי.

הגמרא מביאה דעה נוספת כשיטתם של רבה ורב יוסף. למדנו בדברי רב יהודה, שכאשר יש לגוי פתח נוסף מדירתו לבקעה, אינו אוסר על בני המבוי בדירתו. ומסתפקת הגמרא: **כְּעָא מִינֵּיהּ** – שאל ממנו **רָבָא כַּד חַקְלַאי מֵרַב הוּנָא**, כשהפתח הנוסף מביתו של הגוי **פָּתוּחַ לְקַרְפַּף**, **מַהוּ** – מה דינו, האם באופן זה אוסר הגוי בדירתו על בני המבוי. **אָמַר** לֵיהּ רב הונא, **הָרֵי** כבר **אָמְרוּ** חכמים, שהדבר חלוק כמה גדול הקרפף, אם הוא רק **בֵּית סָאתַיִם, אוֹסֵר** מחמת פתח דירתו על בני המבוי. אבל אם הקרפף הוא **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם**, הפתח לקרפף הוא העיקר, **וְאֵינוֹ אוֹסֵר** בפתח דירתו על בני המבוי.

הגמרא עוברת לבאר את דין הקרפף בשבת, איזה 'רשות' הוא נחשב מן התורה: **אָמַר עוּלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, קַרְפַּף** גדול **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, שֶׁלֹּא הוּקַּף** מחיצות לְשם דִּירָה – שאין דירה פתוחה לו, **וַאֲפִילּוּ** אם הוא גדול בשיעור שיכולים לזרוע בו **כּוֹר** תבואה, **וַאֲפִילּוּ** אם הוא גדול בשיעור שיכולים לזרוע בו **כּוֹרַיִים** – שני כורים, מכל מקום מן התורה הוא רשות היחיד, **וְהַזּוֹרֵק** מרשות הרבים **לְתוֹכוֹ** בשבת, **חַיָּיב** חטאת. מבארת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מה טעם הדבר שהוא רשות היחיד, לפי **שְׁמִחִיצָה הִיא**, והשטח בתוך המחיצה הוא רשות היחיד מן התורה, **אֶלָּא** כיון **שֶׁמְּחוּפֶּרֶת דִּיּוּרִין** – שאין משתמשים בשטח זה לשם דירה, החמירו חכמים שדינו כברמלית שאסור לטלטל בתוכו כמו ברשות הרבים, לפי שמחמת גודלו מחליפים שטח זה עם רשות הרבים.

הגמרא מקשה על דינו של רבי יוחנן: **מָתִיב רַב הוּנָא בַּר חִינְּנָא**, שנינו בברייתא, **סֶלַע שֶׁבַּיָּם** – סלע בתוך הים הגבוה מעל פני הים, אם הסלע **גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה** טפחים מהים, **וְרָחָב אַרְבָּעָה** על ארבעה טפחים, דין הסלע כרשות היחיד, **וְאֵין מְטַלְטְלִין לֹא מִן תּוֹכוֹ לְיָם, וְלֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ**, לפי שהים עצמו הוא כרמלית, ואסור לטלטל מרשות היחיד לכרמלית ומכרמלית לרשות היחיד. אבל אם גובה הסלע **פָּחוֹת מִכָּאן** – פחות מעשרה טפחים, **מְטַלְטְלִין** מהסלע לים ומהים לסלע, כיון שאף הסלע הוא כרמלית כמו הים. מוסיפה הברייתא ומבארת: **עַד כַּמָּה** יהיה רוחבו של הסלע שדינו כך, **עַד** גודל של **בֵּית סָאתַיִם**. שואלת הגמרא: **אַהֲיָיא** – על איזה דין ביארה הברייתא שהוא עד שהסלע יהיה בגודל בית סאתים, **אִילֵימָא אַסֵּיפָא** – אם נאמר שזה הולך על מה ששנינו בסיפא, שאם הסלע אינו גבוה עשרה טפחים מותר לטלטל מן הסלע לים ומהים לסלע, וכי על זה אומרת הברייתא שהוא רק אם הסלע רחב **בֵּית סָאתַיִם [הוּא דִּמְטַלְטְלִינַן** – מותר לטלטל], אבל **טָפֵי** – אם הסלע רחב יותר מבית סאתים, **לֹא** – אסור יהיה לטלטל ממנו לים ומהים אליו, **וְהָא מִכַּרְמְלִית לְכַרְמְלִית קָא מְטַלְטֵל** – והרי אף הסלע הוא כרמלית כיון שאינו גבוה עשרה טפחים, ומה האיסור לטלטל ממנו אל הים ומהים אליו. **אֶלָּא לַאו** – אלא ודאי הברייתא אומרת דין זה **אַרִישָׁא** – על מה ששנינו ברישא כשהסלע גבוה עשרה, **וְהָכִי קָאָמַר** – וכך אומר התנא, למדנו ברישא שכשסֶלַע **שֶׁבַּיָּם גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרוֹחַב** שטחו **אַרְבָּעָה** על ארבעה טפחים, **אֵין מְטַלְטְלִין לֹא מִתּוֹכוֹ לַיָּם, וְלֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ**, מוסיפה על כך הברייתא, **וְעַד כַּמָּה** יהיה רוחבו של הסלע שאסור לטלטל ממנו לים ומהים לתוכו, **עַד** שיהיה בגודל של **בֵּית סָאתַיִם**. ויש לדייק מכך שרק עד בית סאתים אסור לטלטל ממנו לים ומהים לתוכו, **הָא יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם** – אבל אם הסלע רחב יותר מבית סאתים שהוא כרמלית, **מְטַלְטְלִין** ממנו לים ומהים לתוכו. ומסיים רב הונא את קושייתו: **אַלְמָא** – מוכח ששטח שיש לו מחיצות שלא הוקפו לשם דירה וגדול יותר מבית סאתים, אין לו דין רשות היחיד כלל, ורשות **כַּרְמְלִית** גמורה **הִיא** אף לקולא, **וּתְיוּבְתָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן** שאמר שקרפף שהוקף מחיצה שלא לשם דירה אפילו אם הוא יותר מבית סאתים, מן התורה הוא רשות היחיד, ואם כן צריך להיות אסור לטלטל מהסלע לים ומהים לסלע.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, מַאן דְּלָא יָדַע תָּרוּצֵי מַתְנְיֶיתָא** – מי שאינו יודע לתרץ וליישב את דברי הברייתא, **תְּיוּבְתָּא מוֹתִיב לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן** – וכי הוא יבוא ויקשה ממנה על רבי יוחנן. **לְעוֹלָם** מה ששנינו ששיעור הסלע הוא עד בית סאתים, הולך **אַרִישָׁא** – על המקרה של הרישא שהסלע גבוה עשרה, אבל אין הדברים אמורים על הדין ששנינו בפירוש ברישא באיסור של ההוצאה מהסלע לים ולהיפך, אלא כוונת הברייתא להגביל את הדין שמדוייק מדברי הברייתא ברישא שמותר לטלטל בסלע עצמו. **וְהָכִי קָאָמַר** – וכך אומר התנא, למדנו ברישא, שאם היה הסלע גבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה על ארבעה טפחים, אין מטלטלין לא מן תוכו לים ולא מהים לתוכו, ואפשר לדייק מזה, **הָא בְּתוֹכוֹ** – אבל בתוך הסלע עצמו **מְטַלְטְלִין** אפילו יותר מארבע אמות, לפי שהוא רשות היחיד גמור. ועל זה ממשיכה הברייתא ומבארת, **וְעַד כַּמָּה** יהיה רחב הסלע שיהיה מותר לטלטל בתוכו, **עַד** שיהיה גדול בשיעור **בֵּית סָאתַיִם**, שאם הוא גדול יותר מבית סאתים, דינו כברמלית לחומרא שאסור לטלטל בתוכו יותר מארבע אמות. ואם כן אין קושיא מכאן על רבי יוחנן, שבאמת גם אם הסלע גדול יותר מבית סאתים הוא רשות היחיד מן התורה, ואסור להוציא ממנו לים, ורק לחומרא דינו כברמלית שאסור לטלטל בתוכו יותר מארבע אמות.

מביאה הגמרא תירוץ נוסף על רבי יוחנן: **רַב אַשִׁי אָמַר, לְעוֹלָם** דברי הברייתא שדין הסלע הוא עד שיעור בית סאתים, נאמרו **אַרִישָׁא** – על הדין המפורש ברישא לגבי איסור ההוצאה ממנו לים ומהים אליו, ואומרת הברייתא שבאופן שהסלע רחב יותר מבית סאתים אין איסור להוציא ממנו לים ולהיפך, וטעם הדבר, **הֵן אָמְרוּ** – חכמים הם שאמרו איסור זה שלא להוציא מרשות היחיד לכרמלית, **וְהֵן אָמְרוּ** – וחכמים עצמם אמרו איסור אחר, ומחמתו התירו כאן את איסור ההוצאה לכרמלית. ומבארת הגמרא את דבריה: **הֵן** – חכמים **אָמְרוּ שֶׁקַּרְפַּף** שהוא גדול **יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם שֶׁלֹּא הוּקַּף** מחיצות לְשם דִּירָה, **אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ** – בתוכו, **אֶלָּא כְּאַרְבַּע אַמּוֹת** – רק עד ארבע אמות, אף שמן התורה הוא רשות היחיד. **וְהֵן** – וחכמים עצמם **אָמְרוּ שֶׁאֵין מְטַלְטְלִין מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַרְמְלִית**. וכיון ששני האיסורים הם רק מדרבנן, לפיכך כשהסלע הגבוה עשרה, רחב יותר מארבעה טפחים עד **בֵּית סָאתַיִם, דְּשָׁרֵי לְטַלְטוּלֵי בְּכוּלֵּיהּ** – שאף מדרבנן מותר לטלטל בכולו, **אָסְרֵי רַבָּנָן לְטַלְטוּלֵי לֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ וְלֹא מִתּוֹכוֹ לַיָּם**, מבארת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** אסרו, לפי שהסלע **רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה הִיא** אף מדרבנן, ואסור להוציא מרשות היחיד לכרמלית ומהכרמלית אליה. אבל אם הסלע הוא רחב **יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, דְּאָסוּר** מדרבנן **לְטַלְטוּלֵי בְּכוּלֵּיהּ, שָׁרוּ רַבָּנָן** – התירו חכמים **לְטַלְטוּלֵי מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם לְתוֹכוֹ**. ומבארת הגמרא **מַאי טַעְמָא** של היתר זה, שאם נאסור

המשך בעמוד פב

ויש לדמות את הדברים, מָה הַזָּאָה – כמו הזאה, שהיא שְׁבוּת מדרבנן, וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת אף לצורך מצוה, כן יש לנו לומר אַף באיסור אֲמִירָה לְנָכְרִי שהיא שְׁבוּת דרבנן, וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת – שלא תדחה את השבת אפילו לצורך מצוה, ואם כן אסור לומר לגוי להביא מים חמים לצורך רחיצת התינוק.

מביא אביי את דברי רב יוסף שיישב לו: אָמַר לִי רב יוסף, וְלֹא שַׁנִּי לָךְ – וכי אין שונה לך הדין בֵּין איסור שְׁבוּת של אמירה לגוי באופן דְּאִית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה – שהגוי עושה מעשה מלאכה האסור מן התורה, שאותה לא התירו חכמים אפילו לצורך מצוה, לִשְׁבוּת של אמירה לגוי באופן דְּלֵית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה – שהגוי אינו עושה מעשה מלאכה אלא רק איסור דרבנן, דְּהָא מַר – שהרי אדוננו רבה לֹא אָמַר לְנָכְרִי זִיל אַחֵים – לך ותחמם מים בשבת, אלא אמר לו להביא מים חמים מוכנים מביתו של רבה לביתו של התינוק, ואיסור הוצאה בחצר הוא מדרבנן, ובשבות כזה יש להקל לצורך מצוה.

הגמרא מבררת כיצד יתכן שבאותה חצר של אביי ורבה לא עירבו, ולא השתתפו במבוי: אָמַר לֵיהּ רַבָּה בַּר רַב חָנָן לְאַבָּיֵי, היתכן שמִכְּאָן דְּאִית בֵּיהּ תְּרֵי נַגְרֵי רַבְרְבֵי כְּרַבָּנָן – מבוי שדרים בו שני אנשים גדולים כמו רבותינו [רבה ואביי], לֵא לֵיחֲוֵי בֵּיהּ – לא יהיה בו לֹא עֵירוּב בחצר וְלֹא שִׁיתּוּף במבוי, הרי מבוי בלי שיתוף לא יתכן שלא יהיה בו חשש מכשול. אָמַר לֵיהּ אביי לרבה בר רב חנן, מַאי נַעֲבִיד – מה נעשה, מַר – אדוננו רבה, לַאו אוֹרְחֵיהּ – אין זה דרכו לפי כבודו ללכת בין דיירי החצר והמבוי ולטרוח לאסוף פת לצורך העירוב והשיתוף, וַאֲנָא – אני אביי, טְרִידְנָא בְּגִירְסָאי – טרוד בלימודי, ואם הייתי אוסף פת לעירוב ולשיתוף הייתי מתבטל מלימודי כל היום, וְאִינְהוּ – והם שאר בני המבוי, לֵא מַשְׁגְּחֵי – אינם משגיחים בדבר לטרוח לעשות עירוב ושיתוף.

והוסיף אביי: וְאִי אַקְנֵי לְהוּ פִּיתָא בְּסָלָא – ואם תאמר שיכול אני להקנות לבני המבוי פת משלי המונח בסל כדי שיזכו בו לשם שיתוף, שאת זה אפשר לעשות בדיבור שאין בו טורח ולא הייתי צריך להתבטל מלימודי. אין זה מועיל, כֵּיוָן דְּאִי בָּעוּ לָהּ מִינַּאי וְלֵא אֶפְשָׁר לֵיתְבָהּ נְהַלֵּיהוּ – כיון שאם בני המבוי היו מבקשים ממני לקבל מפת זה כדי לאכול ממנו, לא היה באפשרותי לתת ולחלוק להם מהפת שלי כל שבת, שאין ידי משגת כל כך, נמצא שאין כוונתי להקנות להם מהפת בקנין גמור, ואם כן בָּטֵיל שִׁיתּוּף – השיתוף מתבטל, דְּתַנְיָא, אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁבִּיקֵּשׁ לקחת מיין וְשֶׁמֶן שהניחו בני המבוי לשם שיתוף, וְלֹא נָתְנוּ לוֹ לקחת, בָּטֵל הַשִּׁיתּוּף, לפי שהתברר שלא התכוונו להקנות לכולם בלב שלם.

חזר רבה בר רב חנן והקשה לאביי: וְנַקְנֵי לְהוּ מַר – ויקנה אדוני [אביי] לבני המבוי רְבִיעָתָא דְּחַלָּא כַּחֲבִיתָא – רביעית חומץ של יין באחת מחביותיו, שעל זה אין אדם מקפיד ואם יבקשו זאת ממנו יתן בלב שלם. ענה לו אביי: אִי אפשר לעשות כך, שכן תַּנְיָא, אֵין מְשָׁתַּתְּפִין בְּאוֹצָר – בדבר שאצור ומכונס, כגון ביין שמכונס בחבית ועשוי להשתמש ממנו, שכשיקחו יין מהחבית יש לחשוש שלקחו את היין שעליו חל השיתוף, ונמצא שהשיתוף בטל.

הגמרא מקשה סתירה על הברייתא שאין משתתפים באוצר: וְהָא תַּנְיָא – והרי שנינו בברייתא אחרת, מְשָׁתַּתְּפִין באוצר. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אוּשַׁעְיָא, לֹא קַשְׁיָא סתירת הברייתות, הָא – הברייתא ששנינו שאין משתתפים באוצר, היא כדעת בֵּית שַׁמַּאי הסוברים 'אין ברירה', ולשיטתם אין מתברר למפרע איזה חלק באוצר חל עליו השיתוף, ואם הוציאו מהאוצר יש לחשוש שלקחו את הדבר שחל עליו השיתוף. וְהָא – הברייתא ששנינו שמשתתפים באוצר, היא כדעת בֵּית הִלֵּל הסוברים 'יש ברירה', ולשיטתם אף אם לקחו דבר מהאוצר לא הוציאו משם את השיתוף, שמתברר למפרע שמה שנשאר באוצר עליו חל השיתוף.

הגמרא מביאה את המשנה שבה מתבארת מחלוקת בית שמאי ובית הלל בענין ברירה: דְּתַנָּן – ששנינו במשנה (אהלות פ"ז מ"ג), הַמֵּת בַּבַּיִת, וְלוֹ – לבית פְּתָחִים הַרְבֵּה וכולם נעולים, ואין יודעים את איזה מהם יפתחו כדי להוציא את המת מהבית, ובחלל הפתחים מבחוץ מונחים כלים, כּוּלָּן – כל הכלים המונחים בכל הפתחים טְמֵאִין, שכיון שמאחד הפתחים יוציאו את המת ואין יודעים מאיזה מהם, כל הפתחים מביאים את הטומאה מספק כדין אוהל המת. ואם נִפְתַּח אֶחָד מֵהֶן – מהפתחים הנעולים, הוּא טָמֵא – פתח זה מביא את הטומאה על הכלים שתחתיו, וְכוּלָּן טְהוֹרִין – וכל הפתחים האחרים טהורים, שאין המת עשוי לצאת מהם אלא מהפתח שנפתח. ואם עדיין לא פתח אף אחד מהפתחים, אך חִישֵׁב לְהוֹצִיאוֹ [את המת] בְּאֶחָד מֵהֶן, אוֹ שחשב להוציא אותו בְּחַלּוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שיעור אַרְבָּעָה טפחים עַל אַרְבָּעָה טפחים, הרי הוא מַצִּיל עַל כָּל הַפְּתָחִים הנעולים כּוּלָּן מלטמא, שאין הטומאה עשויה לצאת מהם. ומוסיפה המשנה: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, וְהוּא מה שמועילה מחשבה זו להציל על הפתחים האחרים, בתנאי שֶׁחִישֵׁב מחשבה זו עַד שֶׁלֹּא יָמוּת הַמֵּת – קודם שמת בתוך הבית. אבל אם חשב כך רק לאחר שכבר מת, אין מחשבה זו מועילה לבטל את הטומאה מהפתחים האחרים למפרע, שאין ברירה למפרע לומר שמתחילה היה עומד להוציא את המת מהפתח הזה או מהחלון, אלא מתחילה כל הפתחים היו בספק שמא יוציא מאחד מהם את המת וכבר הביאו את הטומאה על הכלים שתחתם. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מחשבה זו מועילה לטהר את שאר הפתחים, אַף אם חשב כך מִשֶּׁיָּמוּת הַמֵּת – לאחר שכבר מת, שכיון שחשב להוציא מפתח אחד, יש ברירה למפרע שמלכתחילה עמד להוציא את המת מפתח זה, ולפתחים האחרים לא באה כלל הטומאה. התבאר אם כן, שבית שמאי סוברים אין ברירה, ובית הלל סוברים שיש ברירה.

מספרת הגמרא עוד מעשה שנשפכו המים החמים שהוכנו לתינוק: הַהוּא יְנוּקָא – מעשה בתינוק שהיו צריכים למולו, דְּאִישְׁתַּפּוּךְ חַמִּימֵיהּ – שנשפכו בשבת המים החמים שהוכנו מבעוד יום לצורך רחיצתו קודם המילה. אָמַר לְהוּ רָבָא – לבני משפחתו של התינוק, נִישַׁיְּילֵהּ לְאִימֵּיהּ אִי צְרִיכָה – נשאל את אמו של התינוק אם היא צריכה לשתות מים חמים, שאם כן יכולים לומר לגוי לחמם לה מים, וַנַחֵים לֵיהּ נָכְרִי אַגַּב אִימֵּיהּ – יחמם הגוי מים חמים בפעם אחת גם לצורך האמא וגם לצורך רחיצת התינוק. אָמַר לֵיהּ רַב מְשַׁרְשִׁיָא לְרָבָא, אִימֵּיהּ קָא אָכְלָה תַּמְרֵי – הרי אמו של התינוק אכלה תמרים, וכיון שאוכלת דבר צונן בהכרח שהיא בריאה ואינה צריכה לשתות מים חמים. אָמַר לֵיהּ רבא לרב משרשיא, אין ראיה מאכילת התמרים שהיא בריאה, אֵימוּר תּוּנְבָא בְּעָלְמָא הוּא דְּנָקֵט לָהּ – יתכן שמחמת החולי השתטתה ואינה מבחנת מה אוכלת, ואם אמרה שהיא צריכה מים חמים מותר לחמם לה על ידי גוי.

הגמרא מביאה עוד מעשה שנשפכו המים החמים שהוכנו לתינוק: הַהוּא יְנוּקָא – מעשה בתינוק שהיו צריכים למולו, דְּאִישְׁתַּפּוּךְ חַמִּימֵיהּ – שנשפכו המים החמים שהוכנו מבעוד יום לצורך רחיצתו קודם המילה. בחצר סמוכה לחצר שבו גר התינוק התגורר רבא, ובחצירו היו מים חמים מוכנים, והיה פתח פתוח בין שתי החצירות, אך לא יכלו להעביר מחצר אחת לשניה כיון שלא עירבו החצירות זו עם זו. בביתו היה חדר חיצון לגברים, וחדר פנימי לצניעות שבו היו הנשים [ראה ציור]. אָמַר לְהוּ רָבָא [לבני משפחתו], פַּנּוּ לִי מָאנֵי מִבֵּי גַּבְרֵי לְבֵי נָשֵׁי – תפנו לי את הכלים שלי מחדר הגברים, לתוך חדר הנשים המצוי בתוך הבית ואין לו פתח לחצר, וְאֵיזִיל וְאֵיתֵיב הָתָם – ואני אלך ואשב בחדר הנשים הפנימי, וְאֵיכְטֵיל לְהוּ הָא חָצֵר – ואבטל לחצר השניה את החצר שלנו, וכך יוכלו להביא את המים החמים מחצר זו לחצר שבו מצוי התינוק.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רְבִינָא לְרָבָא, איך מועיל הביטול להתיר להביא את המים לחצר שבו היה התינוק, וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל (לעיל סה:), אֵין מועיל בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר אחת לְחָצֵר אחרת להתיר את הטלטול ביניהם. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבא לרבינא, אֲנָא כְּרַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לִי, דְּאָמַר (שם) יֵשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת אף מֵחָצֵר אחת לְחָצֵר אחרת להתיר את הטלטול ביניהם.

חזר רבינא ושאל את רבא: וְאִי לֵא סָבַר לָהּ מַר כְּשְׁמוּאֵל – ואם אין

רש"י

מה הזאה שבות ואינה דוחה שבת — ואפילו במקום מצוה, כגון לשחוט פסחו, כדתנן בפסחים בפרק "אלו דברים" (סה,ב). **תרי גברי רכרבי כרכנן** — כגון אתה ורבה דדיריתו ביה. **מר** — רבה אין כבודו לחזור על בני המבוי ולגבות השיתוף. **אינהו** — שאר בני מבוי לא משגחי. **אקני להו** — משלי ריפתא בסלא בדיבורא, דליכא טרחא, ויהו כולן זוכין בו לשם שיתוף. **כיון דאי בעו מינאי** — אם אחד מהן היה צריך לאכול מן השיתוף, והיה שואלו ממני — אין יכולת בידי לוותר משלי בכל שבת לכך נמצא שאין בלבי להיות בו חלק גמור, ובטל השיתוף. **שביקש יין ושמן** — משל שיתוף. **רביעתא דחלא** — חומץ. **בחביתא** — באחת מחביותיך, דמידי דלית ביה קפידא הוא, ועיקר שיתוף ביין, כדאמר בהאי פירקא (עא,ב) ויניח החבית בחצר ויסמוך על רביעית שבה לשום שיתוף לצורך כל השנה כולה, שמניחין שיתוף בחצר. **אין משתתפין באוצר** — בדבר האצור, כגון חבית של יין או פירות המכונסין — אין סומכין על מה שבתוכן, משום דאין ברירה איזהו של שיתוף, וכי מסתפק ממנו איכא למימר אזל ליה שיתוף. **כולן טמאין** — כל הכלים הנתונין בעובי האסקופה טמאין, ואף על פי שאינם באהל המת — מפני שאין אנו יודעין באיזו פתח יוציאנו. ופתח שעתיד לצאת בו מיטמא מיד. וטעמא ליכא, אלא הלכות טומאה הכי גמירי לה. ואפילו חלונות של טפח על טפח טמאין, דכיון דכולן סתומין — לא מוכחא מילתא בהי מפיק ליה. **נפתח אחד מהן** — ודאי בההוא מפיק ליה: פחות מארבעה על ארבעה אינו חשיב להציל על השאר. **עד שלא ימות** — דלא נחתא להו טומאה אשאר פתחים. אבל משימות המת — כבר נטמאו הכלים, ולא אמרינן הוברר הדבר דמעיקרא נמי דעתיה לאפוקי בהאי פיתחא, אלא נחתא להו טומאה, ואפילו כלים הבאין (לשאר פתחים) שם לאחר מחשבה טמאים, דכיון דנחתא להו טומאה תו לא סלקא מינייהו במחשבה, עד דעביד להו מעשה ממש — דפתח ליה להאי, ומהני לטהר את האחרים מכאן ולהבא. כדקתני לעיל: נפתח אחד מהן כו'. **ובית הלל אומרים אף משימות המת** — דאמרינן יש ברירה, דמאתמול דעתיה בהאי פיתחא, ולא נחתא טומאה לאחרינו, ואפילו כלים דקודם מחשבה טהורין. **נישיילה לאימיה אם צריכה** — לצורכה חמין, נזהים ליה נכרי אגב אימיה. דקיימא לן חיה אחר שבעה, אפילו אמרה צריכה אני — אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין לה על ידי ארמאי. **הא אכלה תמרי** — כלומר: הא חזינן דאינה צריכה חמין לשתות, דהא צונן נמי אכלה. **תונבא** — אשדורדישי"ן ואוכלת ואינה יודעת מה. **פנו לי מאני** — בחצירו של רבא היו חמין, והתינוק נשפכו חמיו בחצר אחרת ופתח ביניהן, ולא עירבו שתי חצירות יחד, ולרבא היו בביתו חדרים פנימיים שאינן פתוחין לחצר והן לצניעות, והנשים יושבות שם ובי גברי הוה פתוח לחצר, ותנן במתניתין: המבטל רשות חצירו אסור להוציא מביתו לחצר, דהא לאו דידיה הוא. הלכך, פינה כליו מבי גברי כדי שלא יבא להוציא משם לחצר, והלך וישב בחדרים הפנימיים, וביטל רשות חצרו לבני חצר האחרת, ויביאו חמין מחצירו לחצירן.

ניתיב

תוספות

לשבות דלית ביה מעשה – ואם תאמר: דבההוא ינוקא דלקמן דאמר להו רבא: נשיילה לאימיה אי צריכא — ניחיימוה ליה אגב אימיה כי לא צריכא נמי, וכי לא היה נכרי בכל העיר שיאמרו לו שיחם בשביל הקטן למולו? ובפרק קמא דגיטין (ח,ב דיבור המתחיל אף על גב) פירשתי.

כיון דאי בעו מינאי ולא יהיבנא להו — צריך ליזהר כשאדם עושה עירוב שלא יערב בדבר שהוא מקפיד עליו, כגון אותן דברים שתיקן לכבוד שבת, או אם יש לו כסר נאה שקורין גשטיש לומר או *פשטיד"א וכיוצא בהן. דאי בעו ליה מיניה ולא יהיב להו — בטל עירוב. **ונקני** להו מר רביעתא דחלא בחביתא — לכאורה משמע לצורך שיתוף מבוי קאמר, דלעירובי חצירות בעי פת. אף על גב דאמר לקמן בפרק "חלון" (פא,א): מאן שמעת ליה דאמר פת אין מידי אחרינא לא, רבי יהושע. הא קיימא לן כרבי יהושע לגבי רבי אליעזר דפליג עליה התם. ולקמן בפירקא: בין רבי מאיר בין רבנן סבירא להו דעירובי חצירות אינו אלא בפת, ולכאורה כולהו אמוראי דההיא שמעתא הכי אית להו. ואומר רבינו יצחק: דצריך לומר דההיא חביתא דחלא דהכא בחצר הוה ולא בבית, דהא אמר לקמן בפרק "כיצד משתתפין" (פה,ב) דעירובי חצירות בבית שבחצר, ושיתופי מבואות בחצר שבמבוי, ותרוייהו דוקא כמו שאפרש לקמן. וכן ההיא דבעל הבית שהיה שותף עם שכיניו לזה ביין כו' — איירי כגון דמונח בחצר.

תניא אין משתתפין באוצר — ואם תאמר: ואביי בבית שמאי, דהא בבית שמאי מסיק לה. ויש לומר: דאביי לא חשיב הא דקאמר רב אושעיא הא בית שמאי הא בית הלל, וקסבר אביי: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל בדבר זה — דכמה פלוגתא דתנאי ואמוראי אשכחן לענין ברירה. ועוד אומר רבינו יצחק: דאביי הוה מוקים כולהו אליביה, ולמפרע כולן טמאין, דאין ברירה. והוה מפרש (כרבה) דמסיק במסכת ביצה (י,א; לז,ב) לטהר את הפתחים מכאן ולהבא.

אמר רב אושעיא לא קשיא כו' – הקשה רבינו תם: דהכא מוקי רב אושעיא פלוגתייהו בברירה, ובפרק קמא דביצה (י,א) וגם בסוף ביצה (לז,ב) מסיק רב אושעיא דפליגי לטהר את הפתחים מכאן ולהבא. דכיון דנחתא להו טומאה — לא נפקא לבית שמאי אלא בשינוי מעשה, ולבית הלל סגי במחשבה. ואומר רבינו תם: דרב אושעיא לחוד, ורבי אושעיא לחוד. דהכא גרס בכל הספרים "רב אושעיא" והתם גרסינן "רבי אושעיא". ומצינו רב אושעיא שהיה באמוראים אחרונים בתר דהיא שמעתא דפרק בתרא דביצה (לח,ב) גבי ליבטיל מים ומלח גבי עיסה, דקאמר רב אושעיא דשפיר עביד, דאחיכו עליה. וביבמות בריש "כיצד" (יח,ב) על מילתיה דרב אושעיא דאמר חלוק היה רבי שמעון אף בראשונה, אמר: מתיב רבי אושעיא. ובפרק "כל הגט" (גיטין כה,א) בעא מיניה רב אושעיא מרב יהודה, והרב רבינו מנחם מיונ"י פירש: דלא פליגי הכא בברירה אלא לטהר את הפתחים מכאן ולהבא, כדאמר בביצה. והכי קאמר: הא בית שמאי דלא מהניא מחשבה לטהר את הפתחים — הכי נמי לא מהני לענין עירוב. ואף על פי שמזכה להו, כיון דמתחילה לא הונח בחבית לשם עירוב. ולבית הלל דמהניא מחשבה התם — מהני נמי הכא. והא דתנן לקמן בעל הבית שהיה שותף עם שכניו, והא דתנן נמי ב"כיצד משתתפין" (לקמן פב,א) מניח את החבית כו' — כבית הלל דלא בעו הנחה לשם עירוב. וניחא השתא דשבק שאר פלוגתייהו דתנאי, דפליגי לענין ברירה בהלוקח יין מבין הכותים ובשאר מקומות. ואף על גב דקאי השתא אביי כבית שמאי — לא היה חושש לכך להשיבו, דבלאו הכי היה יכול להקשות להו וליקני להו רביעתא דחלא במנא. אלא לא היה חושש לטרוח כל כך לערב. ואין זו סברא תמוה כל כך אם אינו מועיל זכוי לבית שמאי אם לא הונח בכלי לשם עירוב, דהא בסוף פירקין נמי פרכינן: אלא מעתה הקנה לו פת בסלו, הכי נמי דלא הוי שיתוף? פירוש: ולא יועיל שיתוף משום דלא אפקי ועיילי דרך פתחים למבוי. מידו, זה קשיא: דאדפריך מברייתא דתניא משתתפין באוצר, הוה ליה למיפרך ממתניתין דבעה"ב שהיה שותף עם שכיניו, וכמה משניות דלא בעו הנחה בכלי לשם עירוב. ועוד קשיא: דמה ענין מחשבה לטהר את הפתחים למחשבה דעירוב? **אי** צריכה ניחממו ליה אגב אימיה — פירשנו בפרק קמא דגיטין (ח,ב דבור המתחיל אף על גב).

אנא

מָה הַזָּאָה שְׁבוּת וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אַף אֲמִירָה לְגוֹי - שְׁבוּת וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת! אֲמַר לֵיהּ: וְלָא שָׁנֵי לָךְ בֵּין שְׁבוּת דְּאִית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה לִשְׁבוּת דְּלֵית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה? דְּהָא מָר לָא אֲמַר לְגוֹי "זִיל אַחֵים". אֲמַר לֵיהּ רַבָּה בַּר רַב חָנָן לְאַבָּיֵי: מְבוֹאָה דְּאִית בֵּיהּ תְּרֵי גַּבְרֵי רַבְרְבֵי כְּרַבָּנַן לָא לֵיחֲוֵי בֵּיהּ לֹא עֵירוּב וְלֹא שִׁתּוּף?! אֲמַר לֵיהּ: מַאי נַעֲבִיד? מָר לָאו אוֹרְחֵיהּ, אֲנָא טָרֵידְנָא בְּגִירְסָאי, אִינְהוּ לָא מַשְׁגְּחִי. וְאִי אַקְנִי לְהוּ פִּיתָא בְּסִלָּא - כֵּיוָן דְּאִי בָּעוּ לָהּ מִינָּאי, וְלָא אֶפְשָׁר לִיתְבָהּ נַהֲלֵיהוּ - בָּטֵיל שִׁיתּוּף. דְּתַנְיָא: אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁבִּיקֵּשׁ יַיִן וְשֶׁמֶן וְלֹא נָתְנוּ לוֹ - בָּטֵל הַשִּׁתּוּף. וְנַקְנֵי לְהוּ מָר רְבִיעֲתָא דְּחַלָּא בַּחֲבִיתָא! תַּנְיָא: אֵין מִשְׁתַּתְּפִין בָּאוֹצָר. וְהָא תַּנְיָא: מִשְׁתַּתְּפִין? אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא: לָא קַשְׁיָא; הָא - בֵּית שַׁמַּאי, הָא בֵּית הִלֵּל. דִּתְנַן: הַמֵּת בַּבַּיִת וְלוּ פְּתָחִים הַרְבֵּה - כּוּלָּן טְמֵאִין. נִפְתַּח אֶחָד מֵהֶן - הוּא טָמֵא וְכוּלָּן טְהוֹרִין. חִישֵׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, אוֹ בַּחֲלוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - מַצִּיל עַל כָּל הַפְּתָחִים כּוּלָּן. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: וְהוּא שֶׁחִישֵׁב עַד שֶׁלֹּא יָמוּת הַמֵּת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אַף מִשֶּׁיָּמוּת הַמֵּת. הַהוּא יָנוֹקָא דְּאִישְׁתַּפּוּדְּ חַמִּימֵיהּ, אֲמַר לְהוּ רָבָא: נִישַׁיְּילֵהּ לְאִימֵיהּ, אִי צְרִיכָא נַחֵים לֵיהּ גּוֹי אַגַּב אִימֵיהּ. אָמַר לֵיהּ רַב מְשַׁרְשְׁיָא לְרָבָא: אִימֵיהּ קָא אָכְלָה תַּמְרֵי! אֲמַר לֵיהּ: אֵימוּר, תּוּנְבָא בְּעָלְמָא הוּא דִּנְקַט לָהּ. הַהוּא יָנוֹקָא דְּאִישְׁתַּפּוּדְּ חַמִּימֵיהּ, אֲמַר לְהוּ רָבָא: פַּנּוּ לִי מָאנֵי מִבֵּי גַּבְרֵי לְבֵי נָשֵׁי, וְאֵיזִיל וְאֵיתִיב הָתָם וְאִיבְטִיל לְהוּ הָא חָצֵר. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרָבָא: וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר! אֲמַר לֵיהּ: אָנָא כְּרַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לִי, דְּאָמַר: יֵשׁ בִּיטּוּל מֵחָצֵר לְחָצֵר. וְאִי לָא סָבַר לָהּ מָר כִּשְׁמוּאֵל,

ניתיב

תוספות

אנא דאמרי אפילו ברבנן — הוה מצי למימר טעמא דלעיל דלא ליהוו מילי דרבנן חוכא ואטלולא.

קנסו שוגג אטו מזיד – לא שייך לקנסו שוגג אטו מזיד דעלמא, דהכא לא קנסינן לדידיה מידי, דבלאו הכי הוה אסיר, אלא כלומר: גזרו שוגג אטו מזיד.

רב אשיח אמר רב ושמואל בפלוגתא דרבי אליעזר כו' — לית ליה לרב אשי הא דאמר רבא לעיל אליבא דשמואל פעמים מבטלין ופעמים אין מבטלין, דהא מסיק לעיל: כי קאמר — לרבנן, והכא לרב אשי הוה שמואל כרבי אליעזר.

אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי כו' – פירשתי במשנתנו.

והתניא — בניחותא ומייתי סיועא דפליגי רבנן בצדוקי, אבל מכל מקום בברייתא זו צריך לומר חסורי מיחסרא, שלא יהא מעשה לסתור. ואינו נראה כלל לחלק, משום דמתניתין סתמא קתני, אבל בברייתא מסיים בה: דברי רבי מאיר, שהיה שונה דברי רבותיו.

והוציאו מה שאתם מוציאין והכניסו מה כו' — פירוש: או הכניסו, דבחד מינייהו הוי חזקה בשעושה דבר שהיה נאסר בלא ביטול. והא דקתני בסמוך: מי שנתן רשותו והוציא, בין בשוגג בין במזיד אוסר — לאו דוקא הוציא, אלא אפילו הכניס.

למימרא דבי מפקי אינהו כו' — מתוך הלשון משמע דמסיק אדעתיה שפיר לחלק בין מפיק אינהו והדר מפיק איהו, למפיק איהו ברישא. ותימה: דאם כן מאי קא קשיא ליה? הא איכא לאוקומי מתניתין דמי שנתן רשותו כו' — כגון דמפיק איהו ברישא, כדמשני אביי: כאן שהחזיקו? ואין לומר דמי שנתן רשותו והוציא משמע ליה בכל ענין שהוציא, אפילו דמפקי ליה אינהו ברישא — דהא כי משני רב יוסף: אימא אינו אוסר, על כרחך לאו בכל ענין קתני, דהא בעי למימר כי מפיק איהו ברישא אוסר! ומפרש רבינו יצחק: דמי שנתן רשותו משמע ליה שנגמרה לגמרי מתנתו, דדיינו כי החזיקו, דאפקי אינהו ברישא, מדלא קתני "מי שביטל", דמשמע אמירה בעלמא כדקתני לעיל שהרי ביטל לבם רשותו. ואביי דמוקי לה בשלא החזיקו — קא סבר דשייך למיתני "מי שנתן" אף על גב דאיירי בלא החזיקו. ומייתי סייעתא מברייתא דקתני "מי שנתן", וקתני סיפא: במה דברים אמורים — בשלא החזיקו. אבל להא לא אצטריכא ליה לאביי לאתויי ראיה לחלק בין החזיקו ללא החזיקו, דמברייתא דלעיל שמעי' ליה, דקתני מהרו והוציאו כו' עד שלא יוציא הוא כו', ומאי אולמיה דהא מהאי.

והא

רש"י

ניתיב מר אדוכתיה — דמדקאמרת פנו לי מאני — גלית אדעתך דמאחר שתבטל רשותך אין לך היום היתר בחצר, והיינו כשמואל דאמר לקמן: אין מבטלין וחוזרין ומבטלין. דאי לאו כשמואל סבירא לך — ליתיב מר אדוכתיה, ובטל להם רשות חצרך שעה אחת עד שיקחו החמין. ויחזרו הם ויבטלו לך אותו הרשות ויחזירו לך חצרך. **דהא אמר רב מבטלין וחוזרין ומבטלין** — שנים הדרין בחצר אחת ולא עירבו, מבטל זה רשותו לזה עד שיעשה צרכיו, ויחזור זה ויבטל לזה. **מר נמי לא ליבטיל** — דהא מחצר לחצר הוא. **התם** — דאין חוזרין ומבטלין, טעמא לאו משום דהוה ליה כבן חצר אחרת, אלא משום דלא ליהוי מילי דרבנן. **כחוכא** — שחוק. **ואטלולא** — ליצנות. **רב דאמר כרבנן** — דאמרי במתניתין: ביתו אסור להכניס ולהוציא לו ולהם. דאמרי: המבטל רשות חצירו לא ביטל רשות ביתו, אלמא: לא מסתלק ליה לגמרי, ולא הוה ליה כבן חצר אחרת. **ושמואל כרבי אליעזר** — דאמר בפרק "עושין פסין" (לעיל כו,ב): ביתו מותר להכניס ולהוציא להם, מאחר שביטל רשותו, דרשות ביתו נמי ביטל. **אבל לענין איסתלוקי** — לשוויה נפשיה כבן חצר אחרת, דלא לימצי למהדר וקבולי רשותיה — מי אמר. **אבל מאי דבטיל מיהא איסתלק לגמרי** — מן החצר שביטל בפירוש — ודאי איסתלק, והוה ליה כבן חצר אחרת. **מי שנתן רשותו** — לבני חצר, מפני ששכח ולא עירב, ולאחר שביטל הוציא מביתו לחצר — אוסר על בני חצר, דהדר שקליה לרשותיה. **רבי מאיר** — דאמר אפילו בשוגג הדרא ליה רשותיה, סבר: לא מסולק הוא, וגבי ביטול נמי חוזרין ומבטלין, והדרא ליה. **לא דכולי עלמא אין חוזרין ומבטלין** — דאיסתלק ליה, ובדין הוא דבשוגג לא הדרא ליה. אלא רבי מאיר קנס שוגג אטו מזיד, ובמזיד כולהו מודו דאף על גב דאיסתלק ליה, כיון דהדר — הדר, דהא לא זבניה. וכגון שלא החזיקו בני מבוי במבוי לאחר ביטול, קודם חזרה. **צדוקי מאן דכר שמיה** — מי קאמר תנא קמא דבעי למיגר, דפליג רבן גמליאל ואמר דיכול לבטל. **הרי הוא כגוי**—. דאינו יכול לבטל בלא שכירות. **והוציאו את הכלים** — והחזיקו במבוי, ושוב לא יוכל לחזור מביטולו. וכשקדש היום עסקינן, דחזקה דמבעוד יום לא מוכחא. **והתניא** — בניחותא, דפליגי רבנן בצדוקי. **עד שלא יוציא** — כליו במבוי, ויחזור ויטול את רשותו. **ועשו צורכיכם** — מבעוד יום עד שלא תחשך. קסבר רבי יהודה דלא פליג רבן גמליאל אלא צדוקי כנברי סבירא ליה, ואין יכול לבטל. ולקמן פריך, והתנן לרבי יהודה עד שלא יוצא. אלמא: לרבי יהודה אליבא דרבן גמליאל יכול הוא לבטל. ובהא הוא דפליג רבי יהודה,

דקסבר: לאחר חזקה נמי יכול לחזור בו.

אימא

---

1 נִיתִיב מָר בְּדוּכְתֵּיהּ, וְנִיבְטִיל לְהוּ לְדִידְהוּ, וְנִיהְדְּרוּ
2 אִינְהוּ וְנִיבְטְלוּ לֵיהּ לְמָר. דְּהָא אָמַר רַב: מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין
3 וּמְבַטְּלִין! אֲנָא בְּהָא כְּשְׁמוּאֵל סְבִירָא לִי, דְּאָמַר: אֵין
4 מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין. וְלָאו חַד טַעְמָא הוּא? מַאי
5 טַעְמָא אֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין - לָאו מִשּׁוּם דְּכֵיוָן
6 דְּבִטְּלֵיהּ לִרְשׁוּתֵיהּ, אִסְתַּלֵּק לֵיהּ מֵהָכָא לְגַמְרֵי, וַהֲוָה
7 לֵיהּ כְּבֶן חָצֵר אַחֶרֶת, וְאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר.
8 מָר נַמִי - לָא נִיבְטִיל! הָתָם הַיְינוּ טַעְמָא כִּי הֵיכִי
9 דְּלָא לֵיהֲוֵי מִלְּתָא דְּרַבָּנַן כְּחוֹכָא וְאִטְלוּלָא. גּוּפָא, רַב
10 אָמַר: מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵין
11 מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין. לֵימָא רַב וּשְׁמוּאֵל בְּפִלּוּגְתָּא
12 דְּרַבָּנַן וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר קָא מִיפַּלְגִי; דְּרַב דְּאָמַר כְּרַבָּנַן
13 וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר! אָמַר לָךְ רַב: אָנָא
14 דְּאָמְרִי - אֲפִילּוּ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, עַד כָּאן לָא קָאָמַר
15 רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָתָם "הַמְבַטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ רְשׁוּת בֵּיתוֹ
16 בִּיטֵּל" - מִשּׁוּם דְּבְכִית בְּלֹא חָצֵר לָא דָּיְירִי אֱינָשֵׁי,
17 אֲבָל לְעִנְיַן אִיסְתַּלּוֹקֵי - מִי אָמַר? וּשְׁמוּאֵל אָמַר:
18 אָנָא דְּאָמְרִי - אֲפִילּוּ כְּרַבָּנַן; עַד כָּאן לָא קָאָמְרִי
19 רַבָּנַן הָתָם - אֶלָּא מַאי דְּבְטֵיל - בָּטֵיל, וּדְלָא בָּטֵיל
20 לָא בָּטֵיל. אֲבָל מַאי דְּבְטֵיל - מִיהָא אִיסְתַּלֵּק לְגַמְרֵי.
21 אָמַר רַב אַחָא בַּר חָנָא, אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כְּתַנָּאֵי;
22 מִי שֶׁנָּתַן רְשׁוּתוֹ וְהוֹצִיא, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד -
23 אוֹסֵר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּמֵזִיד -
24 אוֹסֵר, בְּשׁוֹגֵג - אֵינוֹ אוֹסֵר. מַאי לָאו, בְּהָא קָמִיפַּלְגִי,
25 דְּמָר סָבַר: מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין, וּמָר סָבַר אֵין
26 מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין. אֲמַר רַב אַחָא בַּר תַּחֲלִיפָא
27 מִשְׁמֵיהּ דְּרָבָא: לֹא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא: אֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין
28 וּמְבַטְּלִין. וְהָכָא בְּקָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד קָא מִיפַּלְגִי;
29 מָר סָבַר: קָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד, וּמָר סָבַר: לֹא קָנְסוּ
30 שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד. רַב אַשִׁי אָמַר: רַב וּשְׁמוּאֵל בִּפְלוּגְתָּא
31 דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנַן קָא מִיפַּלְגִי. "אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל:
32 מַעֲשֶׂה בִּצְדוֹקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִמָּנוּ". צְדוֹקִי מַאן
33 דְּכַר שְׁמֵיהּ? חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא, וְהָכִי קָתָנֵי: צְדוֹקִי הֲרֵי
34 הוּא כְּנָכְרִי וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: צְדוֹקִי אֵינוֹ כְּנָכְרִי
35 וְאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: מַעֲשֶׂה בִּצְדוֹקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִמָּנוּ בְּמָבוֹי בִּירוּשָׁלַיִם, וְאָמַר לָנוּ
36 אַבָּא: מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת הַכֵּלִים לַמָּבוֹי, עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם. וְהָתַנְיָא: הַדָּר עִם
37 הַנָּכְרִי צְדוֹקִי וּבֵיתוֹסִי הֲרֵי אֵלּוּ אוֹסְרִין עָלָיו, רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: צְדוֹקִי וּבֵיתוֹסִי אֵינָן אוֹסְרִין. וּמַעֲשֶׂה בִּצְדוֹקִי אֶחָד שֶׁהָיָה
38 דָּר עִם רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּמָבוֹי בִּירוּשָׁלַיִם, וְאָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְבָנָיו: "בָּנַי מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ מַה שֶּׁאַתֶּם מוֹצִיאִין, וְהַכְנִיסוּ מַה
39 שֶׁאַתֶּם מַכְנִיסִין, עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא הַתּוֹעֵב הַזֶּה וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם, שֶׁהֲרֵי בִּיטֵּל רְשׁוּתוֹ לָכֶם", דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר
40 בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת: מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ צוֹרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי עַד שֶׁלֹּא תֶחְשַׁךְ וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם. אָמַר מָר: "הוֹצִיאוּ מַה שֶּׁאַתֶּם מוֹצִיאִין וְהַכְנִיסוּ
41 מַה שֶּׁאַתֶּם מַכְנִיסִין עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא הַתּוֹעֵב הַזֶּה וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם". לְמֵימְרָא דְּכִי מַפְּקִי אִינְהוּ, וְהַדַּר מַפֵּיק אִיהוּ לָא אָסַר?!

והתנן:

כל נשמה, ככל שתגדל מעלתה – כיוון שירדה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא ונתלבשה בגוף, הרי זה פועל בה שאינה עומדת באותה קדושה, זַכּוּת ובהירות כפי שהייתה קודם ירידתה למטה.

משיחת וא"ו תשרי, ה'תשכ"ח

אדוני סובר כמו שמואל,

נִיתִּיב מַר בְּדוּכְתֵּיהּ – ישאר אדוני לדור במקומו בחדר החיצון,

וְנִיבְטֵיל לְהוּ לְדִידְהוּ – ויבטל את רשותו בחצירו לבני החצר האחרת, **וְנִיהַדְּרוּ אִינְהוּ וְנִיבַטְּלוּ לֵיהּ לְמַר** – ולאחר שיביאו את המים לחצירם יחזרו ויבטלו לאדוני את הרשות שקיבלו בחצירו,

דְּהָא אָמַר רַב – שהרי בענין זה אמר רב, ששני אנשים הדרים בחצר אחת ולא עירבו ביניהם, **מְבַטְּלִין** את הרשות בחצר זה לזה, **וְלאחר שהשתמש אחד בחצר חוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין** זה לזה, שזה שביטלו לו חוזר ומבטל את רשותו בחצר למי שביטל. וכיון שרבא בדיני ביטול רשות אינו סובר כמו שמואל, יכול להשתמש בחצירו על ידי שבני החצר האחרת יחזרו ויבטלו לו את רשותם בחצירו.

תירץ רבא: **אֲנָא בְּהָא כִּשְׁמוּאֵל סְבִירָא לִי** – בדין זה אני סובר כמו שמואל, **דְּאָמַר אֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין**, ולפיכך הייתי צריך להכנס לחדר הפנימי.

רבינא חוזר ומקשה לרבא: **וְלַאו חַד טַעְמָא הוּא** – וכי אין שני הדינים הללו בדיני ביטול נובעים מטעם אחד, **שֶׁמֵּאי טַעְמָא** סובר שמואל **שֵׁאֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין**, וכי **לַאו מִשּׁוּם דְּכֵיוָן דְּבַטְּלֵיהּ לִרְשׁוּתֵיהּ אִסְתַּלֵּק לֵיהּ מֵהָכָא לְגַמְרֵי** – כיון שמי שביטל את רשותו בחצר הסתלק בכך ממקום זה לגמרי, **וְהָוֶה לֵיהּ כְּבֶן חָצֵר אַחֶרֶת** – ונחשב כאילו הוא דר בחצר אחרת, **וְאִי אפשר לחזור ולבטל אליו כיון שֵׁאֵין בֵּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר**, וכיון שסובר כשמואל שאין מבטלים וחוזרים ומבטלים, אם כן **מַר נַמִּי לֹא נִיבְטֵיל** – אדוני גם אינו יכול לבטל את רשותו בחצר לבני החצר האחרת. מתרץ רבא: **הָתָם** – שם בדינו של שמואל שאין מבטלים וחוזרים ומבטלים, **הֵיינוּ טַעְמָא, כִּי הֵיכִי דְּלֵא לֶיהֱוֵי מִלְּתָא דְּרַבָּנָן כְּחוּבָא וְאִטְלוּלָא** – כדי שלא יהיו דברי חכמים כשחוק וליצנות, שכשמבטל אחד לשני, ושוב לאחר זמן קצר חוזר השני ומבטל לראשון, נראה הדבר כשחוק וליצנות, ובזה אף אני מודה. אבל בדין ביטול מחצר לחצר אני סובר כדעת רבי יוחנן שמבטלים מחצר לחצר.

הגמרא חוזרת לעסוק במחלוקת אם מבטלים וחוזרים ומבטלים: **גּוּפָא** – למדנו למעלה, **רַב אָמַר, מְבַטְּלִין** רשות בחצר זה לזה, וזה שביטלו לו משתמש בחצר, **וְלאחר מכן חוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין** – זה שביטלו לו חוזר ומבטל את רשותו לזה שכבר ביטל קודם לכן. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין** – לאחר שביטל אחד את רשותו, אין יכולים לחזור ולבטל לו את הרשות. נוקטת הגמרא ששניהם סוברים שאין מבטלים מחצר לחצר, ושואלת הגמרא: **לֵימָא** – האם נאמר שהמחלוקת של **רַב וּשְׁמוּאֵל, כִּפְלוּגְתָּא דְּרַבָּנָן וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר קָא מִיפַּלְגִי** – מחלוקתם תלויה במחלוקת של רבנן ורבי אליעזר שנחלקו אם המבטל את רשות חצירו ביטל אף את רשות ביתו, **דְּרַב דְּאָמַר** שיכולים לחזור ולבטל לזה שביטל את רשותו בחצר, סבר **כְּרַבָּנָן** (להלן סט:) שהמבטל את רשותו בחצר לא ביטל את רשות ביתו, ונחשב עדיין כבן החצר ויכולים לחזור ולבטל לו את הרשות. **וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר** שאין חוזרים ומבטלים לזה שביטל את רשותו בחצר, סבר **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שאמר (לעיל כו:) שהמבטל את רשות חצירו ביטל אף את רשות ביתו, ונחשב כבן חצר אחרת שאין יכולים לבטל לו את הרשות.

דוחה הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב** – רב יכול לומר לך, **אֲנָא דְּאָמְרִי** – מה שאמרתי שחוזרים ומבטלים, הוא **אֲפִילּוּ לְפִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָתָם,** אלא **שֶׁהַמְבַטֵּל** את **רְשׁוּת חֲצֵירוֹ** אף את **רְשׁוּת בֵּיתוֹ כִּיטֵּל, מִשּׁוּם דְּבְבִית בְּלֹא חָצֵר לֹא דָּיְרִי אִינְשֵׁי** – שאין אדם דר בבית ללא חצר, וכשביטל את רשותו בחצר מתבטל בכך גם רשות ביתו, **אֲבָל לְעִנְיָן אִיסְתַּלּוּקֵי מִי אָמַר** – האם שמענו מדברי רבי אליעזר שבכך שביטל את רשותו נחשיב אותו כמי שהסתלק לגמרי מהחצר, עד כדי שלא יוכל לחזור ולקבל בה רשות. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר** – ושמואל יכול לומר לך, **אֲנָא דְּאָמְרִי** – מה שאמרתי שאין חוזרים ומבטלים, הוא **אֲפִילּוּ כְּרַבָּנָן, שֶׁעַד כָּאן לֹא קָאָמְרִי רַבָּנָן הָתָם, אֶלָּא דְּמַאי דְּבָטֵיל בָּטֵיל** – על החצר ששמענו ממנו במפורש שביטל, התכוון לבטלו, **וּדְלֹא בָּטֵיל לֹא בָּטֵיל** – ואת הבית שלא שמענו שביטל, לא ביטל, **אֲבָל מַאי דְּבָטֵיל מִיהָא אִיסְתַּלֵּק לְגַמְרֵי** – אבל בחלק שביטל, כלומר בחצר, הסתלק ממנה לגמרי, ולכן אין יכולים לחזור ולבטל לו.

הגמרא מביאה דעה אחרת לתלות את מחלוקת רב ושמואל במחלוקת תנאים: **אָמַר רַב אַחָא בַּר חָנָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת,** מחלוקתם של רב ושמואל אם חוזרים ומבטלים למי שביטל, היא **כְּתַנָּאֵי** – כמחלוקת תנאים, ששנינו (להלן סט:) **מִי** ששכח לערב בחצר, **שֶׁנָּתַן** – ביטל את **רְשׁוּתוֹ** בחצר, **וְהוֹצִיא** מביתו לחצר, **בֵּין** אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם הוציא **בְּמֵזִיד, אוֹסֵר** את החצר על כל בני החצר, **דִּבְרֵי רַבִּי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** אם הוציא **בְּמֵזִיד, אוֹסֵר** את החצר על כולם, אבל אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג, אֵינוֹ אוֹסֵר** על כולם. ומבאר רב ששת: **מַאי לַאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי** – האם לא בדבר זה נחלקו, **דְּמַר** – רבי מאיר **סָבַר, מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין** לזה שביטל, כיון שהסתלק מהחצר לגמרי ונחשב כבן חצר אחרת, ולכן כשהוציא בשוגג לא חזר והחזיק בחצר.

דוחה הגמרא: **אָמַר רַב אַחָא בַּר תַּחְלִיפָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, לֹא** – אין מחלוקתם של רב ושמואל תלויה במחלוקת זו, שיש לומר **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – רבי מאיר ורבי יהודה סוברים שֵׁאֵין **מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין,** לפי שהמבטל הסתלק מהחצר לגמרי, וכשמוציא בשוגג אינו חוזר וזוכה בחצר. **וְהָכָא בְּקָנְסוּ שׁוֹגֵג אָטוּ מֵזִיד קָא מִיפַּלְגִי** – ומחלוקתם הוא אם גזרו על בני החצר כשהמבטל הוציא בשוגג, משום מי שמוציא במזיד שבזה ודאי חזר והחזיק בחצר, **דְּמַר** – רבי מאיר **סָבַר, קָנְסוּ** כשהוציא **בְּשׁוֹגֵג אָטוּ** כשהוציא **בְּמֵזִיד. וּמַר** – ורבי יהודה **סָבַר, לֹא קָנְסוּ שׁוֹגֵג אָטוּ מֵזִיד,** ורק כשהוציא במזיד אוסר.

הגמרא מביאה את דעת רב אשי בביאור מחלוקתם של רב ושמואל: **רַב אַשִּׁי אָמַר, רַב וּשְׁמוּאֵל** שנחלקו אם חוזרים ומבטלים, **כִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנָן קָא מִיפַּלְגִי** – אכן נחלקו במחלוקתם של רבי אליעזר ורבנן, שרב הסובר שחוזרים ומבטלים לזה שכבר ביטל, סבר כרבנן שהמבטל את רשות חצירו לא ביטל את רשות ביתו, ולא הסתלק לגמרי מהחצר, ויכולים לחזור ולבטל לו. ושמואל סבר כרבי אליעזר שהמבטל את רשות חצירו ביטל אף רשות ביתו, והסתלק לגמרי מהחצר, ולכן אין חוזרים ומבטלים לו.

שנינו במשנה (לעיל סא:): **אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַעֲשֶׂה בִּצְדוֹקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִמָּנוּ** במבוי, ואמר לנו אבא מהרו והוציאו את הכלים למבוי עד שלא יוציא ויאסר עליכם. לפי שצדוקי יכול לבטל את רשותו, ואם ימהרו להוציא לפני שהצדוקי יוציא, לא יאסור עליהם.

שואלת הגמרא: **צְדוֹקִי מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ** – מי הזכיר את דין הצדוקי, שרבן גמליאל בא ללמוד את דינו. מתרצת הגמרא: **תַּפּוּרֵי מִיתַּפְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – יש חסרון במשנה וכך צריך לשנות, **צְדוֹקִי חֵרֵי הוּא בְּנָכְרִי** שאינו יכול לבטל את רשותו, וצריכים לשכור ממנו את רשותו, **וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל** חולק **וְאוֹמֵר, צְדוֹקִי אֵינוֹ בְּנָכְרִי,** ויכול לבטל את רשותו, **וְאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל** להוכיח כדבריו, **מַעֲשֶׂה בִּצְדוֹקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִמָּנוּ בְּכוֹתֶל בֵּירוּשָׁלַיִם,** וביטל הצדוקי בערב שבת את רשותו לבני המבוי, **וְאָמַר לָנוּ אַבָּא** – רבן שמעון בן גמליאל, **מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת הַכֵּלִים לַמָּבוֹי** לאחר כניסת השבת, **עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא** קודם שהצדוקי יוציא למבוי ויחזור בו מביטולו, **וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם** להוציא למבוי, שלאחר שהחזקתם בשבת ברשותו שוב לא יוכל לחזור בו מהביטול. הרי שצדוקי יכול לבטל את רשותו.

הגמרא מוכיחה שחכמים נחלקו על רבן גמליאל בדין הצדוקי: **וְהָתַנְיָא** – וכך שנינו, **הָדָר** במבוי **עִם נָכְרִי,** או עם **צְדוֹקִי וּבַיְתוֹסִי** – אם ביתוסי, **הֲרֵי אֵלּוּ אוֹסְרִין עָלָיו** לטלטל למבוי, עד שישכירו לו את רשותן. הרי שחכמים סוברים שהצדוקי כגוי. ומוסיפה הברייתא, (**רַבָּן גַּמְלִיאֵל** חולק **וְאוֹמֵר, צְדוֹקִי וּבַיְתוֹסִי אֵינָן אוֹסְרִין**

המשך בעמוד ק

וְהָתְנַן – והרי שנינו במשנה (לקמן ע"ב), **מִי שֶׁנָּתַן** – שביטל את **רְשׁוּתוֹ** בחצר, **וְאחר כך הוֹצִיא** מביתו לחצר, **בֵּין** אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם הוציא **בְּמֵזִיד**, הרי הוא **אוֹסֵר** על שאר בני החצר להוציא מבתיהם לחצר, מאחר שחזר וזכה ברשות שביטל, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**. והלשון 'שנתן רשותו', משמע שכבר זכו בני החצר ברשות שביטל להם והתקיימה נתינתו, הרי שסובר רבי מאיר שגם לאחר שהחזיקו חוזר ואוסר כאשר מוציא מביתו לחצר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף**, נגיה את לשון המשנה **וְאִימָּא** – אמור, בין בשוגג בין במזיד **אֵינוֹ אוֹסֵר** דברי רבי מאיר, מאחר שכבר החזיקו בני החצר ברשות שביטל להם, ושוב אינו יכול לחזור ולזכות ולאסור עליהם.

הגמרא מביאה תירוץ אחר: **אַבַּיֵי אָמַר, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – בברייתא ששנינו שאינו יכול לחזור ולזכות ברשות שביטל, מדובר **שֶׁהֶחֱזִיקוּ בְּנֵי הַמָּבוֹי בַּמָּבוֹי** לאחר שביטל להם הצדוקי את רשותו, ולכן שוב אינו יכול לחזור ולזכות. אבל **כָּאן** – במשנה, מדובר **שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ** עדיין **בְּנֵי הַמָּבוֹי בַּמָּבוֹי** – לא הוציאו מבתיהם למבוי, ולא זכו ברשות שביטל להם המבטל, ולכן אם הוציא לחצר חוזר וזוכה ברשותו ואוסר עליהם. וסובר אביי שהלשון 'שנתן רשותו' מתפרש גם על אופן שלא זכו ברשות שביטל.

אביי מוכיח כדבריו שהלשון 'שנתן' מתפרש גם על אופן שעדיין לא זכו בחצר: **וְהָתְנַיָּא** – וכך שנינו בברייתא, מי שלא עירב והשתתף במבוי, **אִם עַד שֶׁלֹּא נָתַן רְשׁוּתוֹ הוֹצִיא** – אם הוציא מביתו למבוי קודם שביטל את רשותו, ועבר על איסור הוצאה לרשות שאינה מעורבת, **בֵּין** אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם הוציא **בְּמֵזִיד**, מכל מקום **יָכוֹל לְבַטֵּל** את רשותו במבוי בשבת, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג, יָכוֹל לְבַטֵּל** לאחר מכן, אבל אם הוציא מביתו **בְּמֵזִיד**, שוב **אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל** את רשותו, שכיון שעבר במזיד על האיסור להוציא מביתו לרשות שאינה מעורבת, הרי הוא מומר לחלל שבת, ומומר אינו יכול לבטל רשות, וצריכים לשכור ממנו את רשותו. אבל **מִי שֶׁכִּבֵּר נָתַן** – ביטל את **רְשׁוּתוֹ, וְהוֹצִיא** מביתו לחצר או למבוי, **בֵּין** אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם הוציא **בְּמֵזִיד**, הרי זה **אוֹסֵר** את החצר והמבוי על שאר בני החצר והמבוי, כיון שחזר והחזיק ברשות שביטל, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אם הוציא לחצר או למבוי **בְּמֵזִיד**, הרי זה **אוֹסֵר** עליהם, אבל אם הוציא לחצר או למבוי **בְּשׁוֹגֵג, אֵינוֹ אוֹסֵר** עליהם, כיון שכשהוציא בשוגג לא חזר וזכה ברשות שביטל להם. מוסיפה הברייתא: **כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאם הוציא מביתו לאחר שביטל להם רשותו אוסר, **בְּשֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בְּנֵי הַמָּבוֹי** ברשות שביטל להם זה **בַּמָּבוֹי, אֲבָל** אם כבר **הֶחֱזִיקוּ בְּנֵי הַמָּבוֹי** ברשות שביטל להם **בַּמָּבוֹי** על ידי שהוציאו מבתיהם למבוי, **בֵּין** אם חזר המבטל והוציא מביתו **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם הוציא **בְּמֵזִיד, אֵינוֹ** חוזר **וְאוֹסֵר** עליהם את החצר. הרי גם כששנינו בלשון 'שנתן רשותו', יכול הדבר להתבאר כשלא החזיקו בני המבוי ברשותו.

הגמרא חוזרת לדון בדברי הברייתא לגבי צדוקי, ומבררת את שיטתו של רבי יהודה: **אָמַר מַר** – שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת** אמר רבן גמליאל לבניו, **מַהֲרוּ וְעֲשׂוּ** את **צוֹרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי עַד שֶׁלֹּא תֶחְשַׁךְ** ותיכנס השבת, **וְיֵאָסֵר** הצדוקי **עֲלֵיכֶם** להוציא למבוי. **אַלְמָא** – הרי שהצדוקי **נָכְרִי הוּא** – דינו כגוי שאין מועיל שמבטל את רשותו. שואלת הגמרא: **וְהָא אָנַן עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא תְּנַן** – והרי במשנה (לעיל סא:) שנינו, שרבי יהודה אמר בשם אביו של רבן גמליאל שאמר לבניו שיעשו את צרכיהם במבוי קודם שיוציא, והיינו קודם שיוציא הצדוקי מביתו ויאסור עליהם, הרי שכל זמן שהצדוקי לא הוציא מביתו, מועיל הביטול שביטל להם, ודינו כישראל שיכול לבטל רשות. מתרצת הגמרא: **אֵימָא** – אמור בלשון המשנה, שימהרו לעשות צרכיהם במבוי **עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא הַיּוֹם** – עד שלא יצא יום ערב שבת, שמשיצא היום ויכנס השבת, לא יוכלו להשתמש במבוי, שאין צדוקי יכול לבטל את רשותו. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה אמור באופן אחר לתרץ את הסתירה, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנה מדובר **בְּצִדּוּקִי** שהוא **מוּמָר לְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת** רק **בְּצִנְעָא**, ודינו כישראל ויכול לבטל את רשותו, ולכן אמר להם אביו של רבן גמליאל שימהרו לעשות את צרכיהם במבוי לפני שיחזור הצדוקי ויוציא ויאסור עליהם. אבל **כָּאן** בברייתא מדובר **בְּצִדּוּקִי** שהוא **מוּמָר לְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא** – בפני רבים, ודינו כגוי ואין מועיל שיבטל את רשותו, ולכן אמר רבן גמליאל לבניו שימהרו להחזיק במבוי קודם כניסת השבת, שלאחר מכן לא יוכלו להשתמש במבוי.

הגמרא מוסיפה לדון בדין מומר אם יכול לבטל רשות: **כְּמַאן אַזְלָא הָא דְּתַנְיָא** – כמו מי הולכת ברייתא זו ששנינו, **מוּמָר וְגִילּוּי פָּנִים** – ומי שמחציף פניו, **הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּת**. וקודם שמבארת הגמרא כדעת מי שנויה ברייתא זו, מבררת הגמרא את כוונת הברייתא: **גִּילּוּי פָּנִים** – וכי המחציף פנים **מוּמָר הָוֵי** – נחשב מומר. מיישבת הגמרא: **אֶלָּא** כך צריך לומר בברייתא, **מוּמָר בְּגִילּוּי פָּנִים** – מומר לחלל שבת בגלוי בפני רבים, דינו כגוי **וְאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל רְשׁוּת**. חוזרת הגמרא לשאלה הקודמת: **כְּמַאן** – כמו איזה תנא נשנתה ברייתא זו. משיבה הגמרא: **כְּרַבִּי יְהוּדָה** הסובר שמומר לחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי, ואין מועיל בו ביטול רשות.

הגמרא מביאה מעשה בנוגע לדין מומר לגבי ביטול רשות: **הַהוּא** ישראל, **דְּנָפַק** – שיצא בשבת לרשות הרבים **בְּחוּמַרְתָּא דְּמָדוֹשָׁא** – בטבעת של עץ שחותמה ממין אחר, ויש בזה איסור הוצאה. **כֵּיוָן דְּחַזְיֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה** – כיון שראה אותו יהודי את רבי יהודה נשיאה הולך ברשות הרבים, **כַּסְיֵיהּ** – כיסה את הטבעת שעליו, שלא יראה אותו רבי יהודה נשיאה שהוא עובר על איסור. רבי יהודה נשיאה הבחין במעשיו, **וְאָמַר, כְּגוֹן זֶה** – מי שנוהג כמו יהודי זה, אין דינו כמומר לחלל שבת בפרהסיא, כיון שמתבייש במעשיו ומסתיר אותם, ודינו כישראל **שְׁמַבְטֵל רְשׁוּת** בחצירו, אף **לְרַבִּי יְהוּדָה** שאמר שהמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי שאין מועיל בו ביטול רשות.

הגמרא מוסיפה לדון בדין המומר: **אָמַר רַב הוּנָא, אֵיזֶהוּ יִשְׂרָאֵל מוּמָר** – איזה יהודי דינו כמומר, **זֶה הַמְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא**. הבינה הגמרא, שדברי רב הונא באו לבאר מי דינו כמומר לכל דיני התורה. מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן** לרב הונא, **כְּמַאן** – כדברי מי אמרת את דבריך, **אִי כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר** במסכת בכורות (לז:), שמי שהוא **חָשׁוּד לְדָבָר אֶחָד** – לעבור על איסור אחד מאיסורי התורה, **חָשׁוּד לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ** – הרי הוא חשוד אף לעבור על שאר עבירות ואינו נאמן על כל דיני התורה, אם כן דין זה אינו רק במחלל שבתות, אלא **אֲפִילּוּ בְּאֶחָד מִכָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** – אם הוא מומר לעבור על אחד מאיסורי התורה האחרים, **נַמִּי** – גם כן דינו כמומר לכל התורה. **וְאִי כְּרַבָּנַן** – ואם דבריך נאמרו בשיטת רבנן, **הָאָמְרֵי** רבנן **שֶׁהַחָשׁוּד לְדָבָר אֶחָד לֹא הָוֵי חָשׁוּד לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ**, אלא לאותו דבר שחשוד עליו בלבד,

---

יהי רצון ש . . תשוב לבריאותה הקודמת וביחד עם בעלה שליט"א ימשיכו בענייני תורתנו הקדושה ומצוותיה, ולכל לראש – בחינוך על טהרת הקודש.

ממכתב ג' תשרי, תש"כ

רש"י

אימא אינו אוסר — לרבי מאיר. **והתניא** — בניחותא. **עד שלא נתן כו'** — אישראל שלא עירב קאי. **יכול לבטל** — אף על גב דמומר הוא לחלל שבת, יכול לבטל. **במזיד אין יכול לבטל** — קסבר רבי יהודה: מחלל שבת אין יכול לבטל בלא שכירות. **אוסר** — דהדר שקליה לרשותיה, ובשוגג נמי קנסו שוגג אטו מזיד. **במה דברים אמורים** — רבי מאיר קאמר לה. דאילו רבי יהודה ללישנא דמתניתין קאמר דלא מהניא חזקה, וללישנא דברייתא דקאמר רבי יהודה עד שלא תחשך — טעמא לאו משום דלא מהניא חזקה הוא, אלא משום דקסבר הרי הוא כנברי. וגבי ישראל שביטל איכא למימר דאפילו לרבי יהודה מהניא חזקה, ובמה דברים אמורים — דברי הכל הוא. **והא אנן תנן** — לרבי יהודה, "עד שלא יוציא". אלמא: מהני ביטול כל כמה דלא הדר ביה, ובחזקה הוא דפליג, דקסבר לא מהניא. **ואיבעית אימא** — מתניתין דמשמע צדוקי מבטל — במומר לחלל בצנעא. **גילוי פנים** — חצוף. **מומר הוי** — בתמיה, וכי משום גילוי פנים חשיב ליה מומר. **מומר בגילוי פנים** — בפרהסיא. **כרבי יהודה** — דלרבי מאיר מומר לחלל שבת בפרהסיא מבטל. **בחומרתא דמדושא** — טבעת שחותמה ממין אחר, ואמרינן במסכת שבת (נט,ב): היא של אלמוג וחותמה של מתכת — אסור לצאת בה. חומרתא חותם. מדושא — לא אתפרש, ובדקתי במסכת שבת ולא נשנית שם לענין שבת אלא לענין טומאה. ואומר אני: חומרתא דמדושא — קשר של בושם, אחד ממיני הבשמים. וכי האי גוונא אמרינן בשבת (סב,ב) דאין יוצאין בחומרתא דפילון, וחייב עליו חטאת משום דמשאוי הוא, ואינו תכשיט אדם. כגון זה — שמחלל שבת בצנעא. **איזהו ישראל מומר** — דחשבינן ליה מומר לכל מילי. **רבי מאיר ורבנן** — במסכת בכורות בפרבי "עד כמה" (ל,ב).

עד

תוספות

והא תנן מי שנתן רשות כו' — הא דפריך אברייתא טפי מאמתניתין, משום דבברייתא מסיים בה דברי רבי מאיר.

הוציא בין בשוגג בין במזיד יכול לבטל — פירש בקונטרס: אף על גב דמומר הוא לחלל שבת — יכול לבטל. רבי יהודה אומר: במזיד אינו יכול לבטל, קסבר: מומר לחלל שבת אינו יכול לבטל בלא שכירות. ומדתולה טעם בקונטרס משום מומר, צריך לומר דבפרהסיא קאמר, כדמסיק דדוקא בפרהסיא לרבי יהודה אינו יכול לבטל רשות, ואפילו הכי לרבי מאיר מבטל רשות. ובסמוך נמי, דקאמר מומר בגילוי פנים אינו מבטל רשות, כמאן — כרבי יהודה. פירש בקונטרס: דלרבי מאיר במומר לחלל שבת בפרהסיא מבטל. ותימה: דבמתניתין קתני צדוקי הרי הוא כנברי, כדמסיק לעיל. ומשמע בריש פירקין דרישא דמתניתין רבי מאיר! ויש לומר: דודאי כולה מתניתא עד רבי יהודה רבי מאיר קתני לה: כדמסיים בה בברייתא דברי רבי מאיר, דרבי מאיר שונה דברי רבותיו, דברי חכמים ודברי רבן גמליאל, ואפשר דסבר כרבן גמליאל דאמר צדוקי אינו כנברי. ועוד: מדפליגי רבי מאיר ורבי יהודה אליבא דרבן גמליאל, משמע נמי דכרבן גמליאל סבירא ליה. ומיהו, לא משמע כלל לפרש ברייתא זו מטעם מומר. חדא, דלמה ליה למנקט "הוציא"? הוה ליה למימר שחילל שבת, בכל מלאכה שחילל! ועוד: דמשמע דמשום דהוציא בשבת זו, דקתני "עד שלא נתן רשותו הוציא". ועוד: דמשמע סתם הוציא — בכל ענין, בין בצנעא בין בפרהסיא. כמו "מי שנתן רשותו והוציא" דסיפא. ומפרש רבינו יצחק: דהכא לאו מטעם מומר קאמר. דמומר לא שייך אלא באדם הרגיל לחלל שבתות ואינו נזהר כלל. אבל הכא — לא ברגיל איירי, אלא שבמקרה בעלמא אירע כך שהוציא, שהיה דחוק לפי שעה, ואם בשבת שעברה עשה כן, אפילו במזיד — לא היה מזיק כלום אפילו לרבי יהודה, דלאו מומר הוא, כדפירשתי. אלא דוקא בשבת זו, דמאחר שהחזיק ברשותו — אינו יכול לבטל, כמו החזיק אחר ביטול דאין יכול עוד לבטל. ורבי מאיר סבר דיכול לבטל, משום דלא חשיב מחזיק, כיון שאחר הנתינה לא החזיק.

כאן במומר לחלל שבתות בפרהסיא - לפירוש הקונטרס שהוציא במזיד דלעיל חשיב מומר אפילו במילי דרבנן, וכן משמע, מדלא משני: הא והא בפרהסיא, הא — בדאורייתא, הא — בדרבנן. ותימה: דהא סתם צדוקי אינו נזהר כלל במילי דרבנן אפילו בפרהסיא, וכותים נמי שהיו מבטלים ונותנים רשות קודם שגזרו עליהם רבי אמי ורבי אסי בפרק קמא דחולין (דף ו,ב) — הא סתם כותים אינם מאמינים בדברי חכמים ואפילו בפרהסיא, ולא מזדהרי! ויש לומר: שרגילים הם ליזהר, לפי שיראים מחכמים, כדאשכחן בנדה פרק "בנות כותים" (לג,ב): אף על פי שצדוקים אנו — מתיראין אנו מפני הפרושים.

כיון דחזיה לרבי יהודה נשיאה כסייה — ואם תאמר: והא רבי יהודה נשיאה גופיה נפק בחומרתא דמדושא, כדאמרינן במועד קטן בפרק "מי שהפך" (יב,ב)! ותירץ רבינו חננאל: דהאי גברא דהכא נפק ברשות הרבים, והתם בחצר. ותימה: אפילו בחצר משמע התם דאסור, דקאמר על רבי אמי דאיקפד. מאי טעמא איקפד? אי משום חומרתא דמדושא — והא תניא השירים והנזמים והטבעות הרי הן ככל הכלים הניטלין בחצר, ואמר עלה דההיא ברייתא בסוף פרק "בירה" (שבת מו,ב), אמר עולא: מאי טעמא — הואיל ואיכא תורת כלי עליהן. ומדנקט טעמא דתורת כלי — משמע דאסור להתקשט בהם בחצר, דלא חזו בשבת, ואפילו הכי שרי לצורך גופו ולצורך מקומו כמו כל דבר שיש תורת כלי עליו. אף על פי שמלאכתו לאיסור. כדאמר בפרק "במה אשה" (שם סד,ב): כל מקום שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים — אסור לצאת בו לחצר, חוץ מכבול ופאה נכרית. ואומר רבינו יצחק: דודאי שירים ונזמים וטבעות אסור להתקשט בהם בחצר, שמא יצא בהן לרשות הרבים. וברשות הרבים אסור, דילמא שליף ומחוי, ולא חשיב גזירה לגזירה. אבל חומרתא דמדושא אינו תכשיט כלל, ואפילו הוציאה באצבעו לחצר ליכא איסור משום תכשיט, דלאו תכשיט הוא, אלא איסור טלטול בעלמא הוא דאיכא, כלשון ראשון שפירש בקונטרס: טבעת שחותמה ממין אחר, ולא כלשון שני שפירש קשר של בשמים. וכן במועד קטן (יב,ב) דמדמה להו לשירים ונזמים וטבעות. ורבי יהודה נשיאה לצורך גופו ולצורך מקומו אפקינהו, כגון לטייל בהם את התינוק או שאר עניינים. ומשום הכי קאמר מאי טעמא איקפד — דאיסור טלטול ליכא, שהרי יש עליה תורת כלי, כדתניא: השירים והנזמים שהם כשאר כלים שמלאכתן לאיסור, שניטלין לצורך גופן. וכיון דאיסור טלטול ליכא, איסור תכשיט פשיטא דליכא — דאינו עשוי לתכשיט, אלא כמו עץ בעלמא שעשוי לחתום בה חותמות. ורבינו תם מפרש: דתרוייהו נפקי לרשות הרבים, רבי יהודה נשיאה באצבעותיו, וההוא גברא בקומצו. ואם היה מותר לטלטל — היה יכול להתקשט בו לרשות הרבים, שתכשיט הוא, ולא שייך למגזר באיש שליף ומחוי. לכך לא הוצרך להביא ראיה אלא על הטלטול, דלא חשיב כחתיכה של מתכת או של עץ דעלמא. ומיהו, קשה לרבינו יצחק: דזה היה יכול לדקדק מן מתניתין דפרק "במה אשה יוצאה" (שבת נז,א). דתנן: בטבעת שאין עליה חותם — לא תצא, ואם יצאה — אינה חייבת חטאת. שמע מינה דחשיב ראויות לתכשיט. ועוד: דלישנא דנפק לא משמע בקומצו.

א' כרבי מאיר אפילו באחד מכל איסורין נמי — והכי נמי תניא בהדיא בבכורות בפרק "עד כמה" (ל,א): נחשד לדבר אחד — נחשד לכל התורה כולה, דברי רבי מאיר. ותימה: דבפרק "זה בורר" (סנהדרין כז,א) גבי פלוגתא דאביי ורבא דאוכל נבלות להכעיס, ורבא אמר כשר, בעי לאוקומי רבא כרבי יוסי דאמר: הוזם

1 וְהָתַנְן: מִי שֶׁנָּתַן רְשׁוּתוֹ וְהוֹצִיא, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד
2 - אוֹסֵר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר! אָמַר רַב יוֹסֵף: אֵימָא: "אֵינוֹ
3 אוֹסֵר". אַבַּיֵי אָמַר: לָא קַשְׁיָא; כָּאן - שֶׁהֶחֱזִיקוּ בְּנֵי
4 מָבוֹי בַּמָּבוֹי, כָּאן - שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בְּנֵי מָבוֹי בַּמָּבוֹי.
5 וְהָתַנְיָא: עַד שֶׁלֹּא נָתַן רְשׁוּתוֹ, הוֹצִיא בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין
6 בְּמֵזִיד - יָכוֹל לְבַטֵּל, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה
7 אוֹמֵר: בְּשׁוֹגֵג - יָכוֹל לְבַטֵּל, בְּמֵזִיד - אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל.
8 מִי שֶׁנָּתַן רְשׁוּתוֹ - וְהוֹצִיא, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד -
9 אוֹסֵר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּמֵזִיד -
10 אוֹסֵר, בְּשׁוֹגֵג - אֵינוֹ אוֹסֵר. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים -
11 בְּשֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בְּנֵי מָבוֹי בַּמָּבוֹי, אֲבָל הֶחֱזִיקוּ בְּנֵי מָבוֹי
12 בַּמָּבוֹי - בֵּין בְּשׁוֹגֵג וּבֵין בְּמֵזִיד אֵינוֹ אוֹסֵר. אָמַר מָר:
13 "רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת: מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ צוֹרְכֵיכֶם
14 בַּמָּבוֹי עַד שֶׁלֹּא תֶחְשַׁךְ וְיֵאָסֵר עֲלֵיכֶם". אַלְמָא: נָבְרִי
15 הוּא. וְהָא אָנַן "עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא" תְּנַן: אֵימָא "עַד
16 שֶׁלֹּא יוֹצִיא הַיּוֹם". וְאִיבָּעֵית אֵימָא: לָא קַשְׁיָא; כָּאן
17 - בְּמוּמָר לְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּצִנְעָא, כָּאן - בְּמוּמָר לְחַלֵּל
18 שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. כְּמַאן אֲזָלָא הָא דְּתַנְיָא: מוּמָר
19 וְגִילּוּי פָּנִים - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּת. גִּילּוּי פָּנִים
20 מוּמָר הֲוֵי?! אֶלָּא מוּמָר בְּגִילּוּי פָּנִים אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל
21 רְשׁוּת, כְּמַאן - כְּרַבִּי יְהוּדָה. הַהוּא דְּנָפַק בְּחוּמַרְתָּא
22 דְּמִדּוּשָׁא, כֵּיוָן דְּחַזְיֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה כַּסְיֵיהּ.
23 אָמַר: כְּגוֹן זֶה מְבַטֵּל רְשׁוּת לְרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר רַב
24 הוּנָא: אֵיזֶהוּ יִשְׂרָאֵל מוּמָר - זֶה הַמְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: כְּמַאן? אִי
25 כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר חָשׁוּד לְדָבָר אֶחָד חָשׁוּד לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ - אֲפִילּוּ בְּאֶחָד מִכָּל אִיסּוּרִין
26 שֶׁבַּתּוֹרָה נַמִּי! אִי כְּרַבָּנַן - הָאָמְרִי חָשׁוּד לְדָבָר אֶחָד לָא הָוֵי חָשׁוּד לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ,

עד

תוספות

בדיני ממונות — כשר בדיני נפשות. ומשני: דרבא אפילו כרבי מאיר, דאמר עד זומם פסול לכל התורה כולה. דעל כרחך לא קאמר רבי מאיר התם אלא גבי עד זומם דממון, דרע לשמים ולבריות. אבל הכא, דרע לשמים ולא לבריות — לא שמע מינה דלית ליה לרבי מאיר חשוד לאחד מכל האסורין להוי חשוד לכל התורה כולה לרבא. דלא אמר מקילתא לחמירתא אלא בעד זומם דממון דווקא, דרע לשמים ורע לבריות. ומיהו, לאביי דהתם ניחא, וקייש לומר כוותיה. ויש לומר: דאפילו לרבא חשוד לדבר אחד, דרע לשמים ולא לבריות — חשוד לכל התורה כולה. בביוצא בה דרע לשמים ולא לבריות, אפילו מקילתא לחמירתא. וחשוד לדבר אחד דרע לשמים ורע לבריות — חשוד לכל התורה כולה, אפילו רע לשמים ורע לבריות.

ושלהם מותר לו ולהן – דהוי אורח לגבייהו.

פירש רבינו חננאל: דאמר בירושלמי: אבסנאי אינו אוסר לעולם. ואומר רבינו יצחק: דלא דמי להכא כלל, דהתם איירי כגון הבא לדור במבוי לשם אבסנאות, ולא לקבוע עצמו. דהכי איתא התם: אית תנא תני קסדור אוסר מיד, ואבסנאי לאחר שלשים. ואית תנא תני: קסדור אוסר לאחר שלשים, ואבסנאי אינו אוסר לעולם. מאן דאמר קסדור אוסר מיד — ברגיל, ואבסנאי לאחר שלשים — בשאינו רגיל. מאן דאמר קסדור לאחר שלשים — כאלין דעלין ברשות, ואבסנאי אינו אוסר לעולם — כאלין דלא עלין ברשות.

בעא

עד דהוי מומר לעל גבי — דהההוא ודאי חשוד לכל מילי. דאמר מר: חמורה על גבי שכל המודה בה כבופר בכל התורה כולה, דכתיב "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה" ובעל גבי משתעי קרא, בהוריות (ח,א). **אמר רב נחמן** — איזהו ישראל מומר דקאמר רב הונא לעיל — לענין ביטול רשות קאמר. **בשוק** — בפרהסיא, ואף על גב דמחלל בצנעא. **כיצד** — אישראל קאי. **רשותי קנויה לך** — או רשותי מבוטלת לך. **לזכות** — בקנין סודר. **רב אשי אמר** — לעולם מומר דקאמר רב הונא — לכל מילי קחשיב ליה מומר, וכרבנן סבירא ליה. והאי תנא הוא, דאלימא ליה שבת כעל גבי. **אדם כי יקריב מכם פרט למומר** — דאין מקבלין קרבנות ד"מכם" משמע מקצתכם. **מכם** — מדכתיב האי מיעוטא גבי ישראל, ולא כתיב כי יקריב מן האדם קרבן — שמע מינה בישראל הוא דחלק ומיעט מומר. **ולא באומות** — שמקבלין קרבן מכולם. כדתניא: "איש" מה תלמוד לומר "איש איש" לרבות את הנכרים שנודרין נדרים ונדבות כישראל, בית הללכל שוחטין" (חולין יג,ב). **להביא בני אדם הדומין לבהמה** — רשעים, שעשו עצמן כבהמה שאינה מכרת את בוראה — מקבלין מהן קרבן. **מקבלין קרבנות** — של נדבה מפושעי ישראל, דהאי קרא בנדרים ונדבות משתעי, דכתיב "כי יקריב". **כדי שיחזורו בתשובה** — דאי דחינן להו בידים, תו לא הדרי. **והמנסך את היין** — לעל גבי. **אלא לאו הכי קאמר** — מקבלין קרבנות מפושעי ישראל המומרים לדבר אחד. **חוץ מן המומר לנסך את היין או לחלל שבת** — דכמומר לכל התורה דמי, דאימעיט ליה "מכם" ולא כולכם.

משנה **ביתו אסור להכניס ולהוציא** — מביתו לחצר, בין הוא בין שאר בני החצר. ובגמרא מפרש בשביטל להן רשות שהיה לו בחצר, ולא ביטל להן רשות ביתו. הלכך, הוה ליה רשות ביתו רשות דידיה, וחצר רשותא דידהו. **ושלהם** — בתים שלהן מותרין להוציא מהן לחצר, בין הוא בין הן, דהא בתים שלהן וחצר רשות אחת הן. **נתנו לו** — הם רשות חצרן. **הוא מותר** — להוציא מביתו לחצר. **והן אסורין** — אפילו מביתו לחצר ואף על גב דרשות אחת הן ובגמרא מפרש טעמא. **היו שנים** — ששכחו ולא עירבו, ושאר בני חצר בטלו להן רשותן — שניהן אוסרין זה על זה, מפני שהוא של שניהן. והבתים מיוחדין, כל בית לבעליו, ואין מוציא מרשות המיוחדת לו לרשות שלו ושל חבירו. **הרי זה אוסר** — דמיהדר ומשקל רשותא הוא וחזר בו מביטולו.

גמרא **הא חצירו** — רשות שהיתה לו בחצירו, שריא לבני החצר ומותר להן להוציא מבתיהן לחצר, כדקתני מתניתין להדיא. **אי דבטיל** — רשותו לבני חצר. **ביתו אמאי אסור** — הרי נתן להן ביתו ונסתלק. **ואי דלא בטיל** — מידי, רשות חצירו מאן שרייה. **וקסברי רבנן** — תנא דמתניתין דסתמא היא, ופליגא אדרבי אליעזר דאמר בפרק "עושין פסין" (לעיל כו,ב): ביתו אסור להכניס ולהוציא לו, אבל להם מותר. דהמבטל רשות חצירו — רשות ביתו ביטל. **דהוי אורח לגבייהו** — כיון דמביתו לא מפיק, אף על גב דמשתמש בחצר — לא מיהדר ומשקל רשותיה הוא, אלא כשאר אורחין. **והן אסורין** — אפילו מביתו לחצר, דכיון דמשתמשי בחצר אף על גב דלאו מבית דידהו מפקי הוה ליה משקל רשותא דחמשה לגבי חד לא דמו לאורחין. **חמשה** — לאו דוקא. **שמע מינה מבטלין כו'** — דמשמע נתנו לו רשות — ארישא קאי, דקתני: ושלהן מותר לו ולהן, דבטל להם רשותו חזורו הם ונתנו לו רשותן — הוא מותר. **היו שנים** — ששכחו ולא עירבו עם השאר, ובטלו להן חבריהן רשותן — אוסרין שניהן זה על זה. **פשיטא** — דאי הוו תרוייהו לחודייהו מעיקרא הוו אסרי אהדדי. **לא צריכא** דהדר חד **ובטיל לחבריה** — רשות עצמו, ואת חלקו ברשות שבטלו להן חבריהן. **מהו דתימא לישתרי** — דהוו להו בחמשה שרוויין בחצר ולא עירבו, דמבטלי רשותא לחד מיניייהו. **קא משמע לן** — דלא דמי. דאילו התם כל חד וחד מבטל ליה רשותיה. אבל הכא, כיון דשאר בני חצר לאו להאי דפייש לחודיה בטלי, אלא לתרוייהו, כי הדר חד ומבטל לאידך — רשותא דידיה מצי לבטולי, רשותא דאקני ליה חבריה — לא מצי לבטולי. דכיון דבעידנא דבטלי להו הנך קמאי רשותייהו, אפילו הכי לא הוה להאי מבטל שריותא בהאי חצר, משום דאסרי אהדדי — אשתכח דבטול דקמאי לא אהני, וכי הדר מבטל האי — לא מצי לאקנויי רשותא דידהו, דהא לא קנייה. **נותן תנינא** — ושלהם מותר לו ולהן. ואי לאו דבטיל ליה, אמאי משתרו. **נוטל תנינא** — נתנו לו, אלמא: יחיד נוטל רשות.

ליגזר

ליגזר

1 עַד דְּהָוֵי מוּמָר לְעַבּוֹדָה זָרָה! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק:
2 לִיתֵּן רְשׁוּת וּלְבַטֵּל רְשׁוּת. וְכִדְתַנְיָא: יִשְׂרָאֵל מוּמָר
3 מְשַׁמֵּר שַׁבָּתוֹ בַּשּׁוּק - מְבַטֵּל רְשׁוּת, שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר
4 שַׁבָּתוֹ בַּשּׁוּק - אֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּת. מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ:
5 יִשְׂרָאֵל נוֹטֵל רְשׁוּת וְנוֹתֵן רְשׁוּת, וּבְנָכְרִי עַד שֶׁיִּשָּׁכֵיר.
6 כֵּיצַד? אוֹמֵר לוֹ: רְשׁוּתִי קְנוּיָה לְךָ, רְשׁוּתִי מְבוּטֶלֶת
7 לְךָ - קָנָה, וְאֵין צָרִיךְ לִזְכּוֹת. רַב אַשִׁי אָמַר: הָאי
8 תַּנָּא הוּא, דְּחַמִּירָא עָלֵיהּ שַׁבָּת כַּעֲבוֹדָה זָרָה,
9 כִּדְתַנְיָא "מִכֶּם" - וְלֹא כּוּלְּכֶם, פְּרָט לְמוּמָר. "מִכֶּם" - בְּכֶם
10 חִלַּקְתִּין, וְלֹא בָּאוּמּוֹת. "מִן הַבְּהֵמָה" - לְהָבִיא בְּנֵי אָדָם
11 הַדּוֹמִין לַבְּהֵמָה. מִכָּאן אָמְרוּ: מְקַבְּלִין קָרְבָּנוֹת מִפּוֹשְׁעֵי
12 יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִרוּ בִּתְשׁוּבָה, חוּץ מִן הַמּוּמָר וְהַמְנַסֵּךְ
13 יַיִן וְהַמְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. הָא גּוּפָא קַשְׁיָא: אָמְרַתְּ
14 "מִכֶּם" וְלֹא כּוּלְּכֶם - לְהוֹצִיא אֶת הַמּוּמָר, וַהֲדַר תָּנֵי:
15 מְקַבְּלִין קָרְבָּנוֹת מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל! הָא לָא קַשְׁיָא, רֵישָׁא
16 - בְּמוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, מְצִיעָתָא - בְּמוּמָר לְדָבָר
17 אֶחָד. אֵימָא סֵיפָא: חוּץ מִן הַמּוּמָר וְהַמְנַסֵּךְ יַיִן. הַאי
18 מוּמָר הֵיכִי דָּמֵי? אִי מוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה - הַיְינוּ רֵישָׁא! אִי לְדָבָר אֶחָד - קַשְׁיָא מְצִיעָתָא!
19 אֶלָּא לָאו הָכִי קָאָמַר: חוּץ מִן הַמּוּמָר לְנַסֵּךְ וּלְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. אֲלִמָּא: עֲבוֹדָה זָרָה
20 וְשַׁבָּת כִּי הֲדָדֵי גִּינְהוּ. שְׁמַע מִינָּהּ. **משנה** אַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁשָּׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב - בֵּיתוֹ
21 אָסוּר מִלְּהַכְנִיס וּמִלְּהוֹצִיא לוֹ וְלָהֶם. וְשֶׁלָּהֶם מוּתָּרִין לוֹ וְלָהֶם. נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּתָן - הוּא מוּתָּר
22 וְהֵן אֲסוּרִין. הָיוּ שְׁנַיִם - אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה. שֶׁאֶחָד נוֹתֵן רְשׁוּת וְנוֹטֵל רְשׁוּת, שְׁנַיִם נוֹתְנִין
23 רְשׁוּת וְאֵין נוֹטְלִין רְשׁוּת. מֵאֵימָתַי נוֹתְנִין רְשׁוּת? בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מִבְּעוֹד יוֹם, וּבֵית הִלֵּל
24 אוֹמְרִים: מִשֶּׁחֲשֵׁכָה. מִי שֶׁנָּתַן רְשׁוּתוֹ וְהוֹצִיא, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר, דִּבְרֵי
25 רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּמֵזִיד - אוֹסֵר, בְּשׁוֹגֵג - אֵינוֹ אוֹסֵר. **גמרא** בֵּיתוֹ הוּא דְּאָסוּר,
26 הָא חֲצֵירוֹ - שַׁרְיָא. הֵיכִי דָּמֵי? אִי דְּבַטֵּיל - בֵּיתוֹ אַמַּאי אָסוּר? אִי דְּלָא בָּטֵיל - חֲצֵירוֹ
27 אַמַּאי שַׁרְיָא? הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁבִּיטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ, וְלֹא בִּיטֵּל רְשׁוּת בֵּיתוֹ. וְקָא
28 סָבְרִי רַבָּנַן: הַמְבַטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ - רְשׁוּת בֵּיתוֹ לֹא בִּיטֵּל, דְּדַיֵּיר אִינִישׁ בְּבֵית בְּלֹא חָצֵר.
29 "וְשֶׁלָּהֶן מוּתָּר לוֹ וְלָהֶן", מַאי טַעְמָא? דְּהָוֵי אוֹרַח לְגַבֵּייהוּ.. "נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּתָן - הוּא מוּתָּר
30 וְהֵן אֲסוּרִין". וְנֶהֱוֵי אִינְהוּ לְגַבֵּיהּ כִּי אוֹרְחִין! חַד לְגַבֵּי חֲמִשָּׁה - הָוֵי אוֹרַח, חֲמִשָּׁה לְגַבֵּי חַד
31 - לָא הָוֵי אוֹרַח. שְׁמַע מִינָּהּ: מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין! הָכִי קָאָמַר: נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּתָן מֵעִיקָּרָא,
32 הוּא מוּתָּר וְהֵן אֲסוּרִין. הָיוּ שְׁנַיִם - אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה. פְּשִׁיטָא! לָא צְרִיכָא דַּהֲדַר חַד מִינַּיְיהוּ
33 וּבְטֵיל לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ. מַהוּ דְּתִימָא: לִישְׁתְּרֵי, קָא מַשְׁמַע לָן: דְּכֵיוָן דִּבְעִידְּנָא דְּבָטֵיל לָא הֲוָה
34 לֵיהּ שָׁרְיוּתָא בְּהַאי חָצֵר. "שֶׁאֶחָד נוֹתֵן רְשׁוּת". הָא תּוּ לָמָּה לִי? אִי נוֹתֵן - תְּנֵינָא, אִי
35 נוֹטֵל - תְּנֵינָא! סֵיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ: שְׁנַיִם נוֹתְנִין רְשׁוּת. הָא נַמִי פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתִימָא:

ליגזר

עַד דְּהָוֵי מוּמָר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים – אלא אם כן הוא מומר לעבוד עבודה זרה, שמודים חכמים שהוא חשוד אף לשאר דיני התורה, כיון שהעובד עבודה זרה הרי הוא ככופר בכל התורה כולה. ואם כן קשה על רב הונא שאמר שהמחלל שבת בפרהסיא הוא מומר, ולדברי חכמים מומר לדבר אחד אינו נעשה מומר לכל התורה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**, דברי רב הונא נאמרו לגבי אם יכול **לִיתֵּן רְשׁוּת וּלְבַטֵּל רְשׁוּת** כדי להתיר את החצר, שהמחלל שבתות בפרהסיא זהו מומר שאינו יכול לתת רשות ולבטל רשות. **וְכִדְתַנְיָא, יִשְׂרָאֵל מוּמָר** לחלל שבת **הַמְשַׁמֵּר שַׁבָּתוֹ בַּשּׁוּק** – בפרהסיא, ורק בצנעא מחלל, **מְבַטֵּל רְשׁוּת** – יכול לבטל את רשותו כדי להתיר את החצר. **וְמוּמָר שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר שַׁבָּתוֹ בַּשּׁוּק**, אלא מחללו בפרהסיא, **אֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּת** – לא נאמר בו דין ביטול רשות, **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ חכמים, יִשְׂרָאֵל נוֹטֵל רְשׁוּת וְנוֹתֵן רְשׁוּת, וּבְנָכְרִי** – אבל גוי, אין מועיל בו ביטול רשות, ואין מותר להשתמש בחצר **עַד שֶׁיַּשְׂכִּיר** הגוי את רשותו. מבואר אם כן שהמומר לחלל שבתות בפרהסיא דינו כגוי ואינו יכול לבטל את רשותו. ממשיכה הברייתא ומבארת: **כֵּיצַד** ישראל מבטל את רשותו, **אוֹמֵר לוֹ** – המבטל אומר לזה שגר עמו בחצר, 'רְשׁוּתִי קְנוּיָה לְךָ', או שאומר 'רְשׁוּתִי מְבֻטֶּלֶת לְךָ', ועל ידי אמירה זו קָנָה בן החצר את רשותו של המבטל, **וְאֵין צָרִיךְ לִזְכּוֹת** ברשות על ידי עשיית קנין כגון בסודר.

מביאה הגמרא תירוץ אחר על דברי רב הונא: **רַב אַשִׁי אָמַר**, באמת כוונת רב הונא לומר שהמחלל שבתות בפרהסיא הרי הוא מומר לכל התורה כולה, ורב הונא סובר כשיטת רבנן שהחשוד לאחד מכל האיסורין שבתורה אינו חשוד לכל התורה כולה, ודברי רב הונא הם כדעת **הַאי תַּנָּא הוּא, דַּהֲמִירָא עֲלֵיהּ שַׁבָּת כַּעֲבוֹדָה זָרָה** - הסובר שחילול שבת חמור כמו עבודה זרה, והוא מומר לכל התורה כולה גם לדעת רבנן. ומביאה הגמרא את דברי התנא שסובר כן: **כִּדְתַנְיָא**, נאמר בפסוק (ויקרא א ב) 'אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' מִן הַבְּהֵמָה', ודורשים את הכתוב **'מִכֶּם'**, שמשמעותו שרק מחלק מכם בני ישראל מקבלים קרבן, **וְלֹא כּוּלְּכֶם** – ולא מכל בני ישראל, **פְּרָט לְמוּמָר** – להוציא את המומר שאין מקבלים ממנו קרבן. וממשיכה הברייתא לדרוש את הכתוב **'מִכֶּם'**, דווקא **בָּכֶם** [–בני ישראל] **חִלַּקְתִּי** שאין מקבלים קרבנות מכולם, **וְלֹא בָּאוּמּוֹת** – אבל באומות העולם לא חילקתי, ומקבלים קרבנות מגוי השולח קרבן, אף אם הוא עובד עבודה זרה. מוסיפה הברייתא לדרוש את המשך הכתוב, 'מִן הַבְּהֵמָה', ודורשים את הכתוב שמקבלים קרבן אף מבהמה, כלומר **לְהָבִיא בְּנֵי אָדָם הַדּוֹמִין לְבְהֵמָה** – רשעים הדומים לבהמה שאינה מכרת את בוראה. **מִכָּאן אָמְרוּ** חכמים, **מְקַבְּלִין קָרְבָּנוֹת מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל**, וטעם הדבר הוא **כְּדֵי שֶׁיַּחְזִרוּ בִּתְשׁוּבָה**, שאם ידחו אותם ולא יקבלו מהם קרבנות, שוב לא יחזרו, **חוּץ מִן הַמּוּמָר וְהַמְנַסֵּךְ יַיִן** לעבודה זרה **וְהַמְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא**, שמהם אין מקבלים קרבן.

הגמרא מבארת את ההוכחה מהברייתא שהמחלל שבתות בפרהסיא דינו כמומר לעבודה זרה, ומקדימה לשאול על הברייתא: **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – ברייתא זו סותרת את עצמה מתוך עצמה, **אָמְרַתְּ** שמהכתוב **'מִכֶּם'** דורשים **וְלֹא כּוּלְּכֶם, לְהוֹצִיא אֶת הַמּוּמָר** שאין מקבלים ממנו קרבן, **וְהָדַר תָּנֵי** – ואחר כך שונה התנא **שֶׁמְּקַבְּלִין קָרְבָּנוֹת מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל**. מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא** – קושיא זו אינה קשה, **רֵישָׁא** ששנינו שאין מקבלים קרבנות מן המומר, מדובר **בְּמוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ** – מומר לעבור על כל עבירות התורה, **וּמְצִיעָתָא** – ומה ששנינו באמצעה של הברייתא שמקבלים קרבנות מפושעי ישראל, מדובר **בְּמוּמָר לְדָבָר אֶחָד** – לעבור על עבירה אחת מעבירות התורה, ועליו אמרו שמקבלים ממנו קרבנות. אך עדיין קשה: **אֵימָא סֵיפָא** – אמור את הסיפא של הברייתא, **חוּץ מִן הַמּוּמָר וְהַמְנַסֵּךְ יַיִן** והמחלל שבתות בפרהסיא, שאין מקבלים מהם קרבנות, ויש להקשות, **הַאי מוּמָר הֵיכִי דָּמֵי** – מומר זה שהוזכר בסיפא באיזה מומר מדובר, **אִי בְּמוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה, הַיְינוּ רֵישָׁא** – הרי כבר שנינו ברישא שאין מקבלים קרבן ממומר לעבור על כל התורה. **וְאִי** מדובר במומר **לְדָבָר אֶחָד, קַשְׁיָא מְצִיעָתָא** ששנינו שמקבלים ממנו קרבנות. **אֶלָּא לַאו** [–אלא ודאי] עליך לפרש **שֶׁהֵכִי קָאָמַר**, מה שאמרנו שמקבלים קרבנות מפושעי ישראל, והיינו מומר לדבר אחד, הוא **חוּץ מִן הַמּוּמָר לְנַסֵּךְ יַיִן וּלְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא** – מלבד מומר לשני הדברים החמורים הללו שהם המנסך יין לעבודה זרה או המחלל שבתות בפרהסיא, שמהם אין מקבלים קרבנות. מסיימת הגמרא את ההוכחה מהברייתא: **אַלְמָא** – מבואר מברייתא זו, **שְׁעֲבוֹדָה זָרָה וְחִילּוּל שַׁבָּת כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ** – שוים הם בדינם, **שְׁמַע מִינָּה** – מוכח מכאן, שהמחלל שבתות בפרהסיא הרי הוא מומר לכל התורה כולה, כמו שכן הוא בעובד עבודה זרה.

משנה

משנתנו ממשיכה לעסוק בהלכות עירובי חצרות, ודנה באופן שאחד מבני החצר לא עירב: **אַנְשֵׁי חָצֵר** – כמה אנשים שבתיהם פתוחים לחצר אחת, **שֶׁשָּׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירֵב** עם כולם, וביטל את רשותו בחצר לשאר בני החצר, **בֵּיתוֹ אָסוּר מִלְּהַכְנִיס** מהחצר לתוכו **וּמִלְּהוֹצִיא** מתוכו לחצר, **לוֹ וְלָהֶם** – בין לזה ששכח לערב ובין לשאר אנשי החצר, **וְאִילּוּ הַבָּתִּים שֶׁלָּהֶם, מוּתָּרִין** להכניס לתוכם ולהוציא מהם, **לוֹ וְלָהֶם**, שהרי עירבו והרי בתיהם והחצר רשות אחת.

ואם אנשי החצר **נָתְנוּ** [–בטלו] **לוֹ רְשׁוּתָן** לזה ששכח לערב, והרי כל החצר ברשותו, **הוּא מוּתָּר** להכניס ולהוציא מביתו לחצר, **וְהֵן אֲסוּרִין** אף מביתו לחצר.

ואם **הָיוּ שְׁנַיִם** מבני החצר ששכחו לערב, ובטלו להם אנשי החצר רשותם בחצר, **אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה** להוציא ולהכניס לבתים, משום שיש כלל בעירוב חצרות, **שֶׁאֶחָד** שלא עירב, **נוֹתֵן רְשׁוּת** – יכול לבטל רשותו לאחרים, **וְנוֹטֵל רְשׁוּת** שמבטלים לו שאר בני החצר. אולם **שְׁנַיִם** שלא עירבו, **נוֹתְנִין רְשׁוּת** לשאר בני החצר ומתירים להם את השימוש בה, **וְאֵין נוֹטְלִין רְשׁוּת** שמבטלים להם שאר בני החצר, כיון שלאחר הביטול החצר כולה שייכת לשניהם, וכיון שלא עירבו, אם האחד יוציא מביתו לחצר, הוא מוציא מרשותו לרשות המשותפת.

המשנה דנה בזמן הראוי לביטול הרשות. מבררת המשנה: **מֵאֵימָתַי נוֹתְנִין רְשׁוּת** – באיזה זמן יכול השוכח לערב עם שאר בני החצר לבטל רשותו. מבארת המשנה: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, רק **מִבְּעוֹד יוֹם** – לפני כניסת השבת, כיון שביטול הרשות הוא כהקנאת הרשות לבני החצר, ואסור להקנות בשבת. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, אף **מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה** – לאחר כניסת השבת, כיון שביטול הרשות הוא הסתלקות בלבד, ומותר להסתלק מרשות בשבת.

המשנה דנה האם הוצאה לחצר על ידי המבטל גורמת לבטל את ביטול הרשות: **מִי שֶׁנָּתַן רְשׁוּתוֹ** לאחרים, **וחזר וְהוֹצִיא** מביתו לחצר, **בֵּין** הוציא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** הוציא **בְּמֵזִיד, הֲרֵי זֶה אוֹסֵר** להכניס מהחצר לבתים ולהוציא מהם לחצר, כיון שבהוצאה זו גילה דעתו שחזר בו מנתינת רשותו, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר**, אם הוציא **בְּמֵזִיד**, מוכיח בזה שחזר בו מנתינת רשותו, **וְאוֹסֵר** את ההוצאה לחצר וההכנסה ממנה לבתים. אולם אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג**, אינו מוכיח בזה שחזר בו מנתינת רשותו, **וְאֵינוֹ אוֹסֵר** את החצר.

גמרא

הגמרא דנה בדברי המשנה שהשוכח לערב, ביתו אסור אך שאר הבתים מותרים. מדייקת הגמרא: במשנה מבואר שדווקא **בֵּיתוֹ הוּא דְּאָסוּר** להכניס ולהוציא ממנו, **הָא חֲצֵירוֹ שַׁרְיָא** – אבל מותר להוציא משאר הבתים לחצר. שואלת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – במה מדובר, **אִי דְּכַבֵּיל** – אם באופן שזה שלא עירב ביטל רשותו ונתנה לשאר בני החצר, **בֵּיתוֹ אַמַּאי אָסוּר** להכניס ולהוציא ממנו, הרי ביטל רשותו ונמצא שביתו אינו ברשותו אלא ברשות בני החצר שעירבו והכל רשות אחת. **וְאִי דְּלָא כַּבֵּיל** רשותו, **חֲצֵירוֹ אַמַּאי**

המשך בעמוד צז

המשך ביאור למס' עירובין ליום שלישי עמ' ב

עליהם, **טַעֲמָא** – טעם הדבר הוא, שבאופן זה יש לגזור ולאסור את ההוצאה בחצר החיצונה מפני הנכרי, **מִשּׁוּם דְּשָׁכִיחַ דְּדַיֵּיר** – שמצוי הדבר שידור ישראל עם הנכרי בפנימית באופן שישראל נוסף דר בחיצונה, שעל ידי אותו ישראל, אין הישראל הדר בפנימית ירא שמא יהרגנו הנכרי, משום **דְּמִירְתַּת** [–שמפחד] **הנָכְרִי וְסָכַר** שמא **הַשְׁתָּא אָתֵי** [–עתה, כל רגע ורגע, יבוא] **הִישְׂרָאֵל** הדר בחיצונה, **וְאָמַר לִי, יִשְׂרָאֵל דַּהֲוָה גַּבָּךְ** – הישראל שהיה דר עמך, **הֵיכָא** [–היכן הוא], ולא יוכל הנכרי לומר לו שיצא ישראל זה והלך, משום שהישראל בן החיצונה יכחישנו ויאמר שאילו היה יוצא ועובר דרך חצרו היה רואהו. ומכיון שהישראל שבפנימית אינו ירא לדור עם הנכרי, אף הישראל שבחיצונה אינו ירא לדור שם, ועל כן יש לגזור בהם שיאסור הנכרי על הישראל בן החיצונה להוציא לחצרו. כל זאת, כאשר ישראל ונכרי דרים בפנימית וישראל יחידי דר בחיצונה. **אֲבָל הָכָא** – כאן, באופן שהנכרי דר עם הישראל בחיצונה, אין לגזור שיאסור הנכרי על הישראל, לפי שאין מצוי שידורו באופן זה כיון שהישראל חושש שמא יהרגנו הנכרי, שאין הנכרי חושש מהישראל הדר בפנימית, משום שאומר הנכרי לעצמו, אם אהרגנו ויבוא הישראל הדר בפנימית וישאל היכן הוא, **אֲמִינָא לֵיהּ נָפַק אָזַל לֵיהּ** – אומר לו שיצא והלך, וכיון שאין מצוי שידורו יחד בחיצונה, אין צורך לגזור שיאסור הנכרי. **אוֹ דִּילְמָא** [–שמא] נאמר, שאכן גם אופן דיורים זה שכיח הוא, לפי שהישראל אינו חושש מהנכרי, מאחר **שהָכָא נַמִּי** – גם בזה **מִירְתַּת** [–מפחד] הנכרי להרוג את הישראל הדר עמו, **דְּסָכַר הַשְׁתָּא אָתֵי יִשְׂרָאֵל וְחָזֵי לִי** – שהוא חושש שמא בכל רגע ורגע יבוא הישראל הדר בפנימית ויראנו. כיון שהנכרי חושש להרוג את הישראל הדר עמו, מצוי הוא שידור עמו ישראל, ואף באופן זה יש לגזור שהנכרי יאסור עליו כדי שלא ידור עמו.

הגמרא מביאה את תשובת רב: **אָמַר לֵיהּ** רב לרבי אלעזר, 'תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד' (משלי ט ט), כלומר, עליך להחכים וללמוד אופן זה, שהנכרי דר בחיצונה, מהאופן הראשון, כשהנכרי דר בפנימית, שכשם ששם אוסר הנכרי על הישראל הדר עמו, אף באופן זה הוא אוסר עליו.

בסוגיות לעיל נתבאר שכאשר דרים בחצר אחת ישראלים ונכרי, אוסר עליהם הנכרי להוציא לחצר, ובכדי להתיר זאת, יש לשכור ממנו את רשותו בה. הגמרא שבה לדון בפרטי דין זה, ומביאה מעשה בו דנו אמוראים אם אפשר לשכור מהנכרי אחר שכבר השכיר את רשותו לנכרי אחר: **רֵישׁ לָקִישׁ וְתַלְמִידֵי דְּרַבִּי חֲנִינָא, אִיקְּלָעוּ לְהַהוּא פּוּנְדָּק** – הזדמנו יחד לאכסניה אחת, ובאותה חצר שהתאכסנו בה, דרו שני ישראלים ועוד נכרי אחד ששכר את דירתו מנכרי אחר, **וְלֹא הָוָה** [–היה] שם הנכרי **הַשּׁוֹכֵר, וַהֲוָה** – ואולם היה שם הנכרי **הַמַּשְׁכִּיר**. ובאופן זה אין אוסרים עליהם לא הנכרי השוכר, לפי שאינו שם, ולא הנכרי המשכיר, לפי שהשכיר את דירתו לאחר. אולם חששו ריש לקיש ותלמידי רבי חנינא שמא יבוא הנכרי השוכר בשבת ויאסור עליהם את ההוצאה. ועל כן **אָמְרוּ** והסתפקו, **מַהוּ לְמֵינַר מִינֵיהּ** – האם אפשר לשכור מהנכרי המשכיר את רשותו, בכדי להתיר את ההוצאה לחצר אפילו יחזור הנכרי השוכר, או שיש צורך לשכור דווקא מהנכרי השוכר ואין מועיל לשכור מן המשכיר.

הגמרא מבארת במה נסתפקו: אמנם ודאי **שכָּל הֵיכָא דְּלֵא מָצֵי מְסַלֵּיק לֵיהּ** – באופן שאין המשכיר יכול לסלק את השוכר מביתו, **לֵא תִּיבָּעֵי לָךְ** – לא תסתפק בדבר, **דְּלֵא אַגְרִינָן** – שודאי אין אנו יכולים לשכור ממנו את רשותו בחצר זו, לפי שכבר השכירה ואינה ברשותו. **כִּי תִּיבָּעֵי הֵיכָא דְּמָצֵי מְסַלֵּיק לֵיהּ** – ומה שיש לך להסתפק הוא באופן שהמשכיר יכול לסלק את השוכר ולהוציאו מביתו קודם תום זמן השכירות, וכך היה המנהג באותו מקום שהיה המשכיר יכול לסלק את השוכר, **מַאי** – מהו הדין בזה, האם **כֵּיוָן דְּמָצֵי מְסַלֵּיק** – כיון שהוא יכול לסלקו, **אַגְרִינָן** – יכולים אנו לשכור ממנו, שדי בכך להחשיב את המקום כאילו היה ברשותו, **אוֹ דִּילְמָא** [–שמא] **הַשְׁתָּא מִיהָא הָא לֵא סָלְקֵיהּ** – בינתיים הלא עדיין לא סילקו, והרי זה נמצא ברשות השוכר ואין המשכיר יכול להשכירו. כן הסתפקו ולא ידעו להכריע בדבר.

הגמרא מספרת מה עשו ומה הורו להם: **אָמַר לָהֶן רֵישׁ לָקִישׁ** לתלמידי רבי חנינא, מאחר שספק דרבנן לקולא, על כן נקל **וְנִשְׁכּוֹר** מהנכרי המשכיר, ולאחר מכן **לִכְשֶׁנַּיֵּעַ אֵצֶל רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבַּדָּרוֹם, נִשְׁאַל לָהֶן** אם יפה עשינו. ואכן כך עשו. לאחר מכן **אָתוּ** [–באו] אצל רבותיהם שבדרום **וּשַׁיְּילוּ** [–ושאלו] **לְרַבִּי אָפֵס** האם עשו כדין. **אָמַר לָהֶן** רבי אפס, **יָפֶה עֲשִׂיתֶם שֶׁשָּׁכַרְתֶּם, כִּי מוּעִילָה** שכירות זו באופן האמור.

הגמרא דנה אם שוכרים מן הנכרי בשבת. מספרת הגמרא: **רַבִּי חֲנִינָא בַּר יוֹסֵף וְרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא וְרַבִּי אַפֵּי, אִיקְּלָעוּ לְהַהוּא פּוּנְדָּק** – הזדמנו בשבת לאכסניה אחת השייכת לנכרי, ואותו נכרי לא היה בחצר ועל כן עירבו ביניהם והתירו את ההוצאה לחצר, אולם אירע **דְּאַתָא נָכְרִי מָרֵי דְּפוּנְדָּק בְּשַׁבְּתָא** – שבא הנכרי בעל האכסניה בשבת, ועל ידי כך התבטל עירובם ונאסרו בהוצאה לחצר עד שישכרו מהנכרי את רשותו. **אָמְרוּ**, יש להסתפק **מַהוּ לְמֵינַר מִינֵיהּ** – האם אפשר עתה, בשבת, לשכור ממנו את החצר בכדי להתיר את ההוצאה. ואף שלאחר שישכרו מן הנכרי, עדיין יהיו אסורים בהוצאה, שהרי כאשר בא הנכרי לביתו התבטל עירובם, ואינם יכולים עוד לערב מאחר שאין מערבים בשבת, מכל מקום יוכלו לבטל את רשותם לגבי אחד מהם, ועל ידי כך תהא ההוצאה מותרת לפחות לאדם זה שביטלו עבורו.

וצדדי הספק הם, האם **שׁוֹכֵר כִּמְעָרֵב דָּמֵי** – דין שוכר כדין מערב, **מַה מְּעָרֵב** אינו יכול לערב אלא **מִבְּעוֹד יוֹם** ולא בשבת, **אַף שׁוֹכֵר** אינו יכול לשכור אלא **מִבְּעוֹד יוֹם, אוֹ דִּילְמָא** [–שמא] **שׁוֹכֵר כִּמְבַטֵּל רְשׁוּת דָּמֵי** – דין שוכר כדין המבטל את רשותו, **מַה מְּבַטֵּל רְשׁוּת וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת** מועיל ביטולו, **אַף שׁוֹכֵר וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת** מועילה שכירותו.

הגמרא מביאה שנחלקו בדבר, וכן היא מספרת מה עשו ומה הורו להם: **רַבִּי חֲנִינָא בַּר יוֹסֵף אָמַר, נִשְׁכּוֹר, לפי ששוכרים מן הנכרי אף** בשבת. **וְרַבִּי אַפֵּי אָמַר, לֵא נִשְׁכּוֹר**, שאין שוכרים הימנו אלא מבעוד יום. **אָמַר לְהוּ** [–להם] **רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, נִסְמוֹךְ עַל דִּבְרֵי זְקֵנָן**, רבי חנינא בר יוסף, **וְנִשְׁכּוֹר**. לאחר מכן **אָתוּ שַׁיְּילוּ לֵיהּ** – באו ושאלוהו **לְרַבִּי יוֹחָנָן** האם כדין עשו, **אָמַר לָהֶן** רבי יוחנן,

---

תורתנו תורת חיים – היא הנותנת רשות לרופא לרפאות, שבזה נכלל גם עניין של נתינת כוח.

ממכתב ג' תשרי, תש"כ

ב״ה, ה׳ מר חשון, ה׳תשי״א
ברוקלין,

הרה״ח הוו״ח אי״א נו״מ וכו׳ מוה״ר מענדל שי׳ גלאטט

שלום וברכה!

נעם לי לקבל פ״ש ממנו על ידי ידידנו הרה״ג והרה״ח וו״ח אי״א נו״מ איש חי ורב פעלים וכו׳ מוהר״ר יוסף שי׳ הלוי וויינבערג.

ידוע פירוש המא׳ כל ישראל ערבים זה בזה, שהמלה ערבים משמע א) מתיקות, ב) תערובת, ג) אחריות, היינו שמשום אהבת ישראל כל ישראל מעורבים זה בזה ואחראיים כל אחד בעד חברו. אשר כל זה נמצא גם בגשמיות במסחר האינשורענס, ומכש״כ ברוחניות.

כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ הדגיש האחריות הגדולה המוטלת על כל איש מישראל לתת צדקה רוחנית ברוח נדיבה להעניים בדעת אשר בסביבתם וקהלתם, לזכות את הרבים בשיעורי לימוד ברבים ולהשפיע עליהם לקרבם לתורה ולמצוות, אשר כל זה הם כלים רחבים לקבלת ברכות כל טוב בגשמיות וברוחניות. ויש ללמוד מזה גם על גודל הצדקה שחייב כל איש מישראל לגמול לנפשו האלקית בקביעת עתים לתורה, תורת הנגלה ופנימיות התורה הוא לימוד הדא״ח.

והנני מקוה לשמוע בשורות טובות ממנו בעבודתו בזה, ות״ח על הודעתו מזה.

בברכת הצלחה מרובה בגשמיות וברוחניות,

מנחם שניאורסאהן

ב״ה, ה׳ מר חשון, ה׳תשי״א
ברוקלין,

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו עם הפדיון נפש וכבקשתו קראתיו על ציון כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ בשאלתו להתברך בזרעא חייא וקיימא.

וצדיקא דאתפטר, דאשתכח בהאי עלמא יתיר מבחיוהי - כמבואר בזהר ח״ג דף ע״א - יעורר עליו רחמים למלא משאלות לבבו לטוב.

אתענין לדעת מה היא עצת הרופאים בזה, ולפי דעתי צריך הוא וגם זוג׳ תי׳ לשאול בעצת הרופאים ולעשות כהוראתם.

ועוד הצעתי עפ״י מאמר המגיד ממעזריטש ותלמידו אדמו״ר הזקן בעל התניא והשו״ע כשביקש אצלו על בן זכר וענה לו בלשון הכתוב במה יזכה נער (במה יזכה לבן זכר) את ארחו (על ידי מצות הכנסת אורחים), ויהי רצון אשר על ידי לימוד התורה וקיום המצוות בכלל והשתדלות במצות הכנסת אורחים בפרט, גם על ידי אחיזה בדרכי הטבע על ידי מילוי הוראת מומחה במקצוע זה, יזכה לזרעא חייא וקיימא בבן זכר.

ואשמח להתבשר בשורות טובות ממנו בזה.

אתענין לדעת פרטי עסקנותו הציבורית אשר בטח משתדל לזכות את הרבים באופן המתאים.

המברכו ומחכה לבשו״ט.

מנחם שניאורסאהן

אגרות קודש

ב״ה, ח׳ מרחשון, ה׳תשי״א
ברוקלין

התמים וו״ח אי״א נו״נ עוסק בצרכי ציבור

וכו׳ מוה״ר משה שי׳ דולצין

שלום וברכה!

שמחתי לקבל פ״ש ממנו על ידי ידידנו הרה״ג והרה״ח וו״ח אי״א נו״מ איש חי ורב פעלים וכו׳ מוהר״ר יוסף שי׳ הלוי וויינברג. ואתענין לדעת מעבודתו הציבורית ובטח יש לו גם קביעות עתים לתורה בכלל ולתורת חב״ד בפרט ללמוד וללמד ולזכות את סביבתו.

ידוע פתגם כ״ק אדמו״ר (הרש״ב) נ״ע כי התמימים הם נרות להאיר. וכ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ הדגיש תמיד לכל אלה מאנ״ש שעלה בגורלם לנוד למרחקים, ובפרט מהתמימים שיחיו, כי מה׳ מצעדי גבר כוננו, היינו שלא לשם פרנסה גשמית יהודי יוצא לדרך אלא מפני תפקיד נפשי שעליו להוציא לפועל במקום פלוני ובמדינה פלונית.

וידוע פירוש דא״ח על הפ׳ לך לך, כי כל איש מישראל, בני אברהם אבינו ע״ה, צריך לאחוז בדרכו של אאע״ה שהי׳ נודד ממקום למקום ובכל מקום בואו - ויקרא בשם ה׳, אל תקרי ויקרא אלא ויקריא, שהי׳ מפרסם אלקותו ית׳. והגם שעבודה זו קשה היא לעובר דרכים, אבל לכל אחד ניתנו הכוחות להוציא תפקידו ושליחות נפשו לפועל.

וראשית העבודה היא, כאמור, נר להאיר, היינו להכניס נר מצוה ותורה אור בכל הסביבה, ות״ל שחננו השי״ת בכוחות, בכוחות וכשרונות גלויים, וגם מכובד הוא בקהלתו, הנה בטח יכול לפעול הרבה, ואמר כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ, חזקה על תעמולה שאינה חוזרת ריקם.

והנני מקוה לשמוע בשורות טובות ממנו בעבודתו הציבורית ומהקביעות עתים לתורה שיש לו ות״ח על הודעתו מזה.

באיחולי כל טוב לו ולכל הנלוים אליו.

מנחם שניאורסאהן

מוסג״פ קבלה בעד תרומתו למעמד.

אתענין לדעת משלום בנו שביקר פה לפני שנים אחדות.

[מוסג״פ] ר״ד ש״ק בראשית.

ב״ה, ט׳ מרחשון, ה׳תשי״א

שלום וברכה!

אתענין לדעת אם שומר השיעורים, אשר דברנו אדותם קודם נסעו מפה, וכמה דפים וכו׳ למד בפועל ממש. וידוע מאמר מגלת חסיד[י]ם (הובאה בירושלמי סוף ברכות) יום תעזבני יומים אעזבך.

ות״ח אם יודיעני על דבר הנ״ל...

מנחם שניאורסאהן

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

כח אָסוּר לְהַכְרִיז בְּשַׁבָּת אֵצֶל מִי שֶׁיֵּשׁ יַיִן לִמְכּוֹר אִם הוּא מָקוֹם שֶׁהַיַּיִן מָצוּי בּוֹ הַרְבֵּה, שֶׁאֵין צֹרֶךְ מִצְוָה בְּהַכְרָזָה זוֹ, וְאָסוּר מִשּׁוּם "וְדַבֵּר דָּבָר". אֲבָל בִּמְקוֹמוֹת שֶׁאֵין הַיַּיִן מָצוּי כָּל כָּךְ - מֻתָּר לְהַכְרִיז עָלָיו בְּשַׁבָּת, שֶׁזֶּהוּ צֹרֶךְ מִצְוָה לִקְנוֹת יַיִן לְקִדּוּשׁ וְלִכְבוֹד הַיּוֹם[243]. וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יַזְכִּיר סְכוּם מָעוֹת, שֶׁזֶּהוּ אָסוּר אֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ מִצְוָה[244].

אֶלָּא אִם כֵּן מַכְרִיז קֹדֶם "בָּרְכוּ". וְטוֹב לִנְהוֹג כֵּן לְעוֹלָם קלז] לְהַכְרִיז קֹדֶם "בָּרְכוּ". וּשְׁאָר מַשְׁקִין אָסוּר לְהַכְרִיז כְּלָל אַחַר "בָּרְכוּ" בְּשַׁבָּת, אֲפִלּוּ בְּלֹא סְכוּם מָעוֹת, כֵּיוָן שֶׁאֵין בָּהֶם צֹרֶךְ מִצְוָה, אֶלָּא אִם כֵּן מַכְרִיז קֹדֶם "בָּרְכוּ" קלח]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שו, באיזה חפצים מותר לדבר בשבת סעיף כח

ביאורי הלכה

קלז] **לעולם** - גם במקומות שאין היין מצוי.

קלח] **קודם ברכו** - שהוא זמן קבלת שבת[245].

ציונים והוספות

243) ראה סי' רעא ס"ב שתקנו חכמים לקדש על היין, ובסי' רמב ס"ב שיש עונג בשתיית יין בשבת.

244) כדלעיל סוף סי"ג וס"ז שאסור משום 'ודבר דבר' או 'ממצוא חפצך', ואין לומר שיש בזה צורך למצוה, שהרי גם כשיבואו לקנות היין לא יוכלו להזכיר מעות.

245) בזמנם היו מתפללים ערבית של ליל שבת מבעוד יום, ומקבלים עליהם את השבת באמירת "ברכו" (ראה סי' רסג ס"ז).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

יב מי שנתן פת לתנור בשבת עצמה בין בשוגג בין במזיד ונמלך לרדותה מהתנור קודם שתיאפה מותר לו לרדותה אע"פ שאין בה צורך שבת שהרי אינה ראויה לאכילה ואפילו בתנורים שלהם ששייך בהם רדייה שהתירו לו חכמים איסור של דבריהם כדי שלא יבא לידי איסור סקילה או לידי איסור חטאת ומכל מקום אם אפשר לו לרדות ע"י שינוי ישנה.

אבל לאדם אחר לא התירו לרדות אפילו ע"י שינוי כדי שלא יבא חבירו לידי חיוב חטאת או סקילה שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך כיון שחבירו פשע במה שנתן הפת לתנור עיין סוף סי' ש"[ו]:

יג לא ימלא אדם קדרה עסיסות ותורמסין או שאר כל מיני קטניות ויניח על גבי כירה או לתוך התנור שלנו שאינו טוח בטיט אם אינ[ן] גרופים וקטומים אלא א"כ יש שהות ביום שיתבשלו כמאכל בן דרוסאי לפי מנהגנו אבל אם אין שהות ביום כ"כ אסור להניחה שם אפילו סמוך לחשכה ממש בענין שכיוצא בזה בבשר מותר להשהותו שם כיון שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ולא יוכל להגמר עוד לסעודת הלילה אבל כל מיני קטניות הם ממהרים להתבשל ויכולין להגמר לסעודת הלילה וכן הדין בכל מיני ירקות.

ואם עבר והניחה שם בין בשוגג בין במזיד ולא נתבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו:

יד וכן הדין בנותן מים בקדרה לחממם לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום (לצורך שתיה או אפילו) לצורך הדחת כלים בשבת שצריך שיניח שם הקדרה מבעוד יום כל כך שיהא שהות ביום שיוכלו להתחמם חצי החימום לכתחלה לפי מנהגנו או שיחמו כל צרכם להאוסרים להשהות שם תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או אפילו כל צרכו עד שיהיה מצטמק ורע לו והמים חמין ג"כ מצטמקין ורע להן.

אבל לא יניחנה שם סמוך לחשכה ממש שהמים ג"כ הם ממהרים להתחמם ואף שהמים ראוים לשתיה גם כשהם צוננים מכל מקום אינם טובים כל כך כפירות הנאכלים חיים שנתבאר למעלה ואם עבר והניח שם בין בשוגג בין במזיד ולא נתחממו שליש חימומם מבעוד יום אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו:

* * *

טו אסור ליתן מים סמוך לחשכה לתוך קדרה הקבועה בתוך תנור בית החורף אלא אם כן יש שהות שיוכלו להתחמם חצי חימומם מבעוד יום שאף שכוונתו שלא תבקע הקדרה מכל מקום כיון שחפץ ג"כ במים הללו שיתחממו כדי להדיח בהם כלים בשבת כמו שדרך הוא להדיח בהם יש לחוש שמא יחתה בגחלים (ואע"פ שמותר לסמוך אצל תנור שאינו גרוף וקטום כמו שנתבאר בסי' רנ"ג מכל מקום כיון שקדרה זו בולטת על הגחלים שבתנור הרי זה כמשהה על גבי הגחלים ממש).

ואם עבר ונתן אפילו בשוגג ולא נתחממו שליש חימומם מבעוד יום אסור אפילו להדיח בהם כלים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו (ומכל מקום אם נתנם שם קודם שהוסק התנור אפשר שיש להקל אם היה שוגג):

חלק ב סימן רנד דיני תבשילים המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת:

א אסור לעשות מדורה מעצים סמוך לחשכה אלא אם כן מצית בהם האור כל כך עד שתהא השלהבת עולה מאליה בלי סיוע עצים אחרים גזרה שמא יחתה בה בשבת ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת ואם הוא עץ יחידי צריך שיאחוז האור מבעוד יום ברוב הקיפו וברוב עביו דהיינו שיכנס האור בעובי העץ עד רובו ומבחוץ יקיפנו ג"כ עד רוב הקיפו שאז ידלק מאליו בשבת ולא יצטרך כלל להנידו:

ב עצים שלא הודלקו מבעוד יום כשיעור שנתבאר אע"פ שהודלקו אח"כ מאליהם בשבת בענין ששוב אין לחוש שמא יחתה בהם אעפ"כ אסור להנות מהם בשבת כיון שהודלקו מבעוד יום באיסור אבל אם הודלקו מבעוד יום כשיעור שנתבאר יכול להתחמם כנגדם ולהשתמש לאורן בין שהם על גבי קרקע בין שהם על גבי מנורה ואפילו מדברים שאסור לעשות מהם פתילה לנר מפני שהאור מסכסכת בהם ואינה נאחזת בהם יפה כמו שיתבאר בסי' רס"ד מותר לעשות מהם מדורה בכל מקום לפי שבמדורה שהיא היסק גדול מבעיר האחד את חבירו:

* * *

ג יש אומרים שבפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא מבעוד יום הרי זה מותר לפי שהם דולקים והולכים מאליהם ויש חולקין על זה ובדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ד מדורה של זפת ושל גפרית ושל קש וגבבא אפילו לא אחז בהן האור אלא כל שהוא הרי זה מותר שהם דולקים והולכים מאליהם וכן מדורה של קנים ושל גרעיני תמרים כשהם מפורדים אבל אם הקנים הם אגודים והגרעינים הם בסל צריכים שיצית בהם האור כל כך בענין שתהא השלהבת עולה מאליה לפי שאין השלהבת יכולה ליכנס בהם מאליה:

חלק ב סימן רנה הכנת האש קודם הכנסת שבת:

א כשהיו ישראל בישובן תיקנו חכמים לתקוע שש תקיעות במקום גבוה להבדיל העם מן המלאכה ועכשיו נהגו בקהלות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה שמכריז שליח צבור להכין עצמן לשבת שצריך להוסיף מחול על הקודש כמו שיתבאר בסי' רס"א וכן ראוי לנהוג בכל מקום (שמאחרים תפלת ערבית).

ועל כל פנים צריך לשלוח איש לבטל הבעלי מלאכות ממלאכתם מן המנחה ולמעלה דהיינו שתי שעות ומחצה קודם הלילה ע"ד שנתבאר בסי' רנ"א וגם פרקמטיא אף שהיא מותרת אחר המנחה כמ"ש שם מכל מקום ראוי לשלוח איש לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה כי פעמים רבות יוצא מהן מכשלה גדולה שלפעמים בא שר אחד ונמשך המשא ומתן עד הלילה ממש והקולר תלוי בצואר ראשי העם כמו שדרשו חכמים ממה שנאמר ואשימם בראשיכם.

וגם צריך להזהיר רוב העם שיש להם היתר שכל עוד שלא אמרו ברכו עושין כל הצריך להם לשבת אע"פ שהוא לילה ממש ולכן יש להקדים אמירת ברכו ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא לבית הכנסת כי זכות הוא לו שלא יתחלל שבת על ידו והחכם עיניו בראשו:

חלק ב סימן רנו ו' תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת:

* * *

א הבא לסלק קדרה מעל גבי כירה ולהטמינה כדי שלא תצטנן אסור לו להטמינה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום גזרה שמא יטמין ברמץ דהיינו אפר שמעורב בו גחלים ואח"כ בשבת ישכח ויחתה בגחלים ואם עבר והטמין אפילו בשוגג התבשיל אסור בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת אם הוא מצטמק ויפה לו או שהיה צונן ונתחמם ע"י הטמנה זו אבל אם הוא עומד בחמימותו כשעה הראשונה והוא דבר שמצטמק ורע לו מותר שהרי אינו נהנה כלל מן האיסור אבל לכתחלה אסור אפילו הוא מצטמק ורע לו.

ואינו דומה להשהייה שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה כל שהתבשיל נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום לפי שסתם הטמנה היא לצורך מחר שמטמינה ומכסה שלא תתקרר עד למחר ולפיכך צריכה יותר לחיתוי כדי שלא יתקרר התבשיל בכל הלילה אבל סתם שהייה היא לצורך הלילה שהרי מניחה מגולה ולכך אינה צריכה כל כך לחיתוי כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום ואפילו אם משהה אותה עד למחר אין לחוש לחיתוי לפי שאין מעט חיתוי מועיל לה לשמור חומה עד למחר כיון שהיא מגולה אבל כשהיא טמונה מועיל לה מעט חיתוי לכן חוששים שמא יחתה אם היא טמונה ברמץ וגזרו על כל דבר המוסיף הבל משום רמץ ואפילו אם מטמין לצורך הלילה שלא חלקו חכמים בגזרתם ומטעם זה אסור להטמין אפילו בשר שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה שאע"פ שמותר להשהותו לפי שמסיח דעתו ממנו עד למחר ובכל הלילה יוכל להתבשל בלא חיתוי ואם יוכל להתקרר אח"כ אף אם יחתה מעט לא יועיל כלום כיון שהוא מגולה אבל בהטמנה יש לחוש שמא יחתה אחר גמר בישולו להחזיק חומו שלא יתקרר שמעט חיתוי יועיל לזה.

ויש חולקין על זה ואומרים שאף להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום מותר כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ממש כמו שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה כמו שנתבאר בסי' רנ"ג ובמקום שנהגו להקל על פי סברא זו אין למחות בידם אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות.

ויש מקילין עוד שאף אם אינו חי סמוך לחשכה מכל מקום אם מסיח דעתו ממנו עד למחר דינו כחי לגמרי ומותר להטמינו לצורך מחר אע"פ שלא הגיע עדיין למאכל בן דרוסאי ואין לסמוך על סברא זו אלא בדיעבד ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן:

* * *

ב בשבת עצמה אסור להטמין החמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל אף על פי שאינו דומה לרמץ כלל ולמה אסרו גזירה שמא ימצא קדרה צוננת כשיבא לסלקה מהכירה ולהטמינה בדבר שאינו מוסיף הבל וישכח שהוא שבת וירתיחנה על גבי האור ויתחייב משום מבשל ולהאומרים שאין בישול בדבר שהוא מבושל כבר אף שנצטנן אח"כ כמ"ש בסי' שי"ח חוששין שמא יחתה בגחלים להרתיחה ויתחייב משום מבעיר.

אבל בבין השמשות אע"פ שהוא ספק חשכה מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל לפי שסתם קדרות עדיין רותחות הן בבין השמשות שסמוך לבין השמשות מעבירן מעל גבי האור ואין לחוש שמא נצטננה וירתיחנה:

ג אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו אסור להטמין משחשכה אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל:

ד אסור לכפות כלי על קדרה רותחת לשמור חומה (אם כולה טמונה תחתיו) אלא אם כן הכלי הוא רחב שאין דפנותיו נוגעים בצדי הקדרה שאז אין כאן הטמנה כלל אבל מותר לכפות כלי על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או כדי שלא יתטנף בעפרורית לפי שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדרה:

ה אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זיתים ושל שומשמין לאחר שהוציאו שמנן וזבל ומלח וסיד וחול בין שהם לחים בין שהם יבשים ותבן וזגין דהיינו פסולת של ענבים לאחר שהוציאו יינם ומוכין (פירוש כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרידת בגדים בלויים) ועשבים בזמן שארבעתן לחים אפילו הם לחים מחמת מים צוננים שנפלו עליהם.

אבל כל מיני כסות ופירות ונוצות כל העופות ונעורת של פשתן דקה ונסורת של חרשים ועורות בין עבודין בין שאינן עבודין וגיזי צמר אינן מוסיפים הבל בכל ענין:

ו אפר שאין גחלים מעורבים בו אפילו הוא חם אינו מוסיף הבל ואם הטמין בו קדרה מבעוד יום ובשבת מצא בו מעט גחלים בוערות סביב לה או תחתיה אין לאסור התבשיל בדיעבד מאחר שעיקר ההטמנה היתה בדבר המותר:

* * *

ז מותר להטמין בסלעים מבעוד יום אע"פ שמוסיפים הבל לפי שהוא דבר שאינו מצוי כלל שיטמין בסלעים משום שהם משברים הקדרה או שמקלקלים המאכל וכל דבר שאינו מצוי כלל לא גזרו בו חכמים אבל דבר שלפעמים טומנים בו אף שאינו מצוי כל כך גזרו בו חכמים שלא להטמין בו אם הוא מוסיף הבל:

ח טמן מבעוד יום בדבר שאינו מוסיף הבל ונתגלה מבעוד יום בין שנתגלה מאליו בין שגילהו בידים והיה בדעתו לחזור ולכסותו מבעוד יום או משתחשך אסור לכסותו משתחשך שהרי זה כמטמין לכתחלה בשבת כיון שבתחלת כניסת השבת היה מגולה.

אבל אם היה טמון בתחילת כניסת (השבת) הלילה ואח"כ נתגלה מותר לחזור ולכסותו בין שנתגלה מאליו בין שגילהו בידים אע"פ שלא היה בדעתו לחזור ולכסותו ואפילו לכתחלה יכול לגלותו ולחזור ולכסותו וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת עוד דברים שאינם מוסיפים הבל הרי זה מוסיף וכן אם רצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטול הסדין ולכסותו בגלופקרין.

והוא שנתבשלה הקדרה כל צרכה אבל אם אינה מבושלת כל צרכה והיא טמונה על גבי הכירה (שיש בה גחלים) ע"ד שיתבאר אסור אפילו להוסיף על הכיסוי שתוספת זה גורם למהר הבישול מהגחלים:

ט לא אסרו להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל אלא כשמטמין באותה קדרה עצמה שנתבשל בה התבשיל שאז יש לגזור שמא ירתיחנה אבל אם פינהו לקדרה אחרת מותר להטמינו ואפילו אם חזר והחזירו לקדרה הראשונה מותר להטמינו (שכבר נתקרר קצת בדופני קדרה השנייה וחכמים לא אסרו אלא כשהוא חם בכלי ראשון שנתבשל בו ואם נתקרר קצת עד שאין היד סולדת בו אפילו בעודו בכלי ראשון מותר להטמינו) וכל שכן שמותר להטמין צונן גמור כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צנתו.

וכל זה בדבר שאינו מוסיף הבל אבל בדבר המוסיף הבל אסור להטמין אפילו צונן גמור ואפילו מבעוד יום:

* * *

י קופה שטמן בתוכה הקדרה במוכין או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל אסור להעמידה מבעוד יום על גבי פסולת של זיתים לפי שהם מעלים הבל למעלה בהמוכין והמוכין מוסיפין הבל בקדרה הטמונה בהם והרי היא כטמונה בדבר המוסיף הבל אבל מותר להעמידה על גבי פסולת של שומשמין שהם אינם מעלים ההבל למעלה.

וכן מותר להעמידה בתוך הכירה שנתבשלה שם להטמינה שם בדבר שאינו מוסיף הבל ואע"פ ששולי הכירה שהקדרה עומדת שם הם חמין מאד מכל מקום כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש וכל שעה היא מתקררת והולכת אינה נקראת דבר המוסיף הבל ואינו דומה לפסולת של זיתים וכיוצא בהם שהם מוסיפים הבל מעצמם.

ומכל מקום צריך שתהא הכירה גרופה מהגחלים אבל אם יש בה גחלים אפילו הן קטומות אסור להטמין בה הקדרה בבגדים או בשאר דבר שאין מוסיף הבל אפילו אם אינה נוגעת בגחלים כלל כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל או שתלויה על גבי אבנים לפי שאף שהבגדים אינן מוסיפים הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת הגחלים שתחתיהם שמעלים הבל למעלה מוסיפים הבגדים הבל בקדרה והרי היא טמונה בדבר המוסיף הבל.

ואם הוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה כגון שנתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה ונתן הבגדים על הכלי שנמצא שאין כאן הטמנה כלל אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל הרי זה מותר שאף שהגחלים מעלין הבל למעלה אין בכך כלום כיון שאין הקדרה טמונה בשום דבר.

והוא שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים אבל אם היא יושבת על גבי גחלים אף אם היא מגולה לגמרי יש אוסרים לפי שזהו כמטמין בדבר המוסיף הבל כיון שאף הקדרה נוגעת בגחלים והם מעלים ומוסיפים בה הבל ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה אין זו הטמנה ואף אם היא בתוך התנור ופי התנור מכוסה אין בכך כלום לפי שלא אסרו הטמנה בדבר המוסיף הבל אלא משום גזרה שמא יטמין ברמץ לפיכך אין לאסור אלא כעין רמץ שהוא דבר המיטלטל ומודבק לדופני הקדרה אבל דופני התנור ופיה אינן מודבקים להקדרה (ואף אם התנור הוא קטן וצר אי אפשר שלא יהיה אויר קצת מפסיק ביניהם) וכן המנהג:

חלק ב סימן רנז דיני הטמנת החמין:

'תורה אור' פרשת בראשית – הפרשה החסידית

הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, אֵי זֶה בַּיִת וְגו'[1].

"**הַשָּׁמַיִם** כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, אֵי זֶה בַּיִת וְגו'"[2]:

לְהָבִין אֵיךְ שַׁיָּיךְ עָלָיו[3] יִתְבָּרֵךְ לוֹמַר "כִּסְאִי" וַ"הֲדֹם רַגְלָי"? שֶׁהֲרֵי "אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף"[4], וְאֵינוֹ בְּגֶדֶר מָקוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תִּשָּׂא לג, כא): "הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי" – שֶׁ"הוּא מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין הָעוֹלָם מְקוֹמוֹ"![5]

אַךְ לְהָבִין[6] הָעִנְיָן:

כִּי הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא מִן הַשָּׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יִתְרוֹ כ, יח): "כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי וְגו'", דְּהַיְינוּ שֶׁהִיא בְּחִינַת "שָׁמַיִם". כִּי **שָׁמַיִם** – **אֵשׁ וּמַיִם**[7], וְכָךְ גַּבֵּי הַתּוֹרָה כְּתִיב (בְּרָכָה לג, ב): "מִימִינוֹ **אֵשׁ** דָּת לָמוֹ"[8].

וְהִנֵּה כְּתִיב: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם **אֹתָם**" – "**אַתֶּם**" כְּתִיב[9], שֶׁהָאָדָם הוּא הָעוֹשֶׂה אֶת הַתּוֹרָה. וְכָךְ אָנוּ מְבַקְּשִׁים בְּבִרְכַּת "אַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתָּנוּ כו', לִשְׁמוֹר **וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּים**" – תְּחִלָּה לַעֲשׂוֹתָהּ וְאַחַר כָּךְ לְקַיְּימָהּ[10]. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי "אָב הָרַחֲמָן **רַחֵם** עָלֵינוּ, וְתֵן בְּלִבֵּנוּ **בִּינָה**", שֶׁמִּבְּחִינַת רַחֲמִים עֶלְיוֹנִים נִמְשָׁךְ בִּינָה וְהִתְבּוֹנְנוּת בַּלֵּב לִהְיוֹת בָּהּ וְעַל יָדָהּ עֲשִׂיַּית וְהִתְהַוּוּת הַתּוֹרָה[11].

המשך המאמר נדפס בדבר מלכות לפרשת נח

---

1) (**לְהָעִיר מִלִּקּוּטֵי תּוֹרָה סוֹף שִׁיר הַשִּׁירִים** [דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים" תקס"ד – מְבָאֵר בַּאֲרִיכוּת הַפָּסוּק "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי"]. – ציון כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמו"ר.

נָאֱמַר בְּשַׁבָּת פָּרָשַׁת מִסְעֵי, רֹאשׁ חֹדֶשׁ אָב תקס"ה. נוֹסַח ב מֵהַמַּאֲמָר – הַנְּחַת אַדְמו"ר הָאֶמְצָעִי – נִדְפַּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הַזָּקֵן תקס"ה חֵלֶק ב עַמּוּד תשה. וּרְאֵה סִכִּירָה אוֹדוֹת הַמַּאֲמָר לְקַמָּן לְאַחַר הַמַּאֲמָר.

סֵדֶר הַדְּרוּשִׁים – תְּחִילָּה "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי" וְאַחֲרָיו "כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים", וְהַקֶּשֶׁר בֵּין תְּחִילַת הַתּוֹרָה אוֹר וְסִיּוּם הַלִּקּוּטֵי תּוֹרָה (בְּדִרּוּשׁ נוֹסָף "כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים") – נִתְבָּאֵר בַּמַּאֲמָר "כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים" שַׁבָּת פָּרָשַׁת רְאֵה תשמ"ה, "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי" שַׁבָּת פָּרָשַׁת נֹחַ תשמ"ח. שִׂיחַת כ"ד טֵבֵת ה'תשמ"א).

2) ("אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאֵי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי". – יְשַׁעְיָה סו, א. תְּחִילַת הַהַפְטָרָה שֶׁל שַׁבָּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ).

3) (שֶׁיָּיךְ עָלָיו: בִּכְתַב יָד: שַׁיָּיךְ לוֹמַר עָלָיו).

4) (עַל פִּי פִּיּוּט "יִגְדַּל").

5) (בְּרֵאשִׁית רַבָּה וַיֵּצֵא פָּרָשָׁה סח, ט).

6) [לְהָבִין: בִּכְתַב יָד לִיתָא].

7) (חֲגִיגָה יב, א. וְעוֹד. "פֵּירוּשׁ זֶה דְּאֵשׁ וּמַיִם, הוּא מֵהַמִּדְרָשׁ רַבָּה בְּרֵאשִׁית סוֹף פָּרָשָׁה: נָטַל אֵשׁ וּמַיִם וּפִתְּכָן זֶה בָּזֶה וּמֵהֶם נַעֲשׂוּ שָׁמַיִם" וְלָכֵן מְפָרֵשׁ כָּאן כֵּן". – אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית (תתרכג, ב) וְסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"ח עַמּוּד ריח).

8) (לָמוֹ: בִּכְתַב יָד: לָמוֹ, שֶׁיָּמִין בְּחִינַת מַיִם, וּמִבְּחִינַת אֵשׁ נַעֲשָׂה דָּת לָמוֹ. וְאוּלַי נִשְׁמָט בְּדַפּוּס מִפְּנֵי תֵּיבוֹת הַדּוֹמוֹת: לָמוֹ . . לָמוֹ.

"פֵּירוּשׁ: "מִימִינוֹ" שֶׁהוּא בְּחִינַת קַו הַיָּמִין דְּחֶסֶד שֶׁהוּא מַיִם, וּמֵאֵשׁ דְּקַו הַשְּׂמֹאל "דָּת לָמוֹ" – מִשֶּׁנִּיהֶם יַחַד נִתְהַוּוּ דָּת הַתּוֹרָה". – תקס"ה. לְקַמָּן בְּהַמְשֵׁךְ הַמַּאֲמָר מְפָרֵשׁ: "שֶׁהוּא רְמ"ח מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁמִּיָּמִין וְשַׂס"ה מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה שֶׁמִּשְּׂמֹאל").

9) (קְדוֹשִׁים כ, ח: "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם"; בְּחֻקֹּתַי כו, ג: "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם". וּבַזֹּהַר רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי קיג, ב: "מַאן דְּעָבִיד פִּקּוּדֵי דְּאוֹרַיְיתָא וְאָזִיל בְּאוֹרְחוֹי כִּבְיָכוֹל, כְּאִילּוּ עָבִיד לֵיהּ לְעֵילָא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּאִילּוּ עֲשָׂאוּנִי, וְעַל דָּא **וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם**, **אַתֶּם** כְּתִיב". וַיִּקְרָא רַבָּה עַל הַפָּסוּק רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי (פָּרָשָׁה לה, ז): "אִם שְׁמַרְתֶּם אֶת הַתּוֹרָה הֲרֵינִי מַעֲלֶה עֲלֵיכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אוֹתָם, **וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם**". וּרְאֵה סַנְהֶדְרִין צט, ב עַל הַפָּסוּק (תְּהִלִּים כט, ח) "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם": [הַמְּלַמֵּד בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה] כְּאִילּוּ עֲשָׂאוֹ לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר **וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם**, אַל תִּקְרֵי אוֹתָם אֶלָּא **אַתֶּם**". רֹאשׁ הַשָּׁנָה כה, א עַל הַפָּסוּק "אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם" – "אַתֶּם אֲפִילּוּ שׁוֹגְגִין כו'").

10) ("דְּהַיְינוּ תְּחִלָּה לְהַמְשִׁיכָהּ מִמְּקוֹרָהּ מִבְּחִינַת אַלְפַּיִם שָׁנָה שֶׁקָּדְמָה לָעוֹלָם לְהַמְשִׁיכָהּ בִּבְחִינַת עוֹלָם". – אוֹר הַתּוֹרָה שְׁלַח עַמּוּד תקפא וְשָׁם נִסְמָן).

11) (רְאֵה אִגְּרוֹת קֹדֶשׁ כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמו"ר חֵלֶק ו עַמּוּד קלו: "בְּמַעֲנֶה עַל שֶׁאֵלוֹתָיו בְּתוֹרָה אוֹר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי . . מַהוּ הַשַּׁיָּיכוּת דְּבִינָה וְהִתְבּוֹנְנוּת בַּלֵּב לְרַחֲמִים עֶלְיוֹנִים וְהִתְהַוּוּת הַתּוֹרָה. [מַעֲנֶה:] בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה לְג' פָּרָשִׁיּוֹת א, ב [אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית תתרכד, א] מְפָרֵשׁ עַל זֶה וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְעַיֵּין בְּתַנְיָא פֶּרֶק מה . . וְגַם כְּמוֹ יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁהוּא הִתְגַּלּוּת הַבִּינָה הֲרֵי זֶה עַל יְדֵי שֶׁמְּעוֹרְרִים רַחֲמִים. – וּיעוּיָין בְּתַנְיָא שָׁם, וּבְהַגָּהוֹת הַצֶּמֶצּוּם צָדֵק עַל זֶה שֶׁנִּדְפְּסוּ בְּקוּנְטְרֵס רְשִׁימוֹת אֵיכָה עַמּוּד כב [אוֹר הַתּוֹרָה אֵיכָה עַמּוּד א'נג]").

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(ט) **והנה** לפי כל זה יובן עכ"פ לכאו' שכל עיקר השיעור של התפעלות המדות שבלב הוא רק עפ"י שיעור ההתבוננו' שבמוח לבד לא יוסיף ולא יגרע הכל לפי פרט אופן הטעם שבמוחו דוקא כך יולד בלבו ההתפעלו' מטו"ר ואוי"ר בקטנות ובגדלות כנ"ל. כי גם במדות שבין אדם לחבירו אנו רואים באהבה או שנאה חסד או דין טו"ר הכל תלוי בטעם ושכל שיש לו בזה כמו שיעור ערך של האהבה לחבירו תלוי' בשיעור ערך של הטעם בטובות וחסדים שעשה עמו שזהו קטנות המדה בבחי' מעשה וכן לפ"ע הטעם שיש לו בטוב המדות ומעשים או טוב השכל שבחבירו כמו ברבו שלמדו חכמה ומדות שלפ"ע זה יש לו אהבה רבה אליו בגדלות המדה כו' וכן להיפוך במי שעשה לו רעה או ששנאו הוא בעיניו מצד מעשיו ומדותיו או קוטן דעתו כן ערך ושיעור השנאה אליו. וכמ"כ במדת דחסד ודין עם חברו במעשה הכל לפי ערך ושיעור השכל וטעם שיש בזה וכל שיעמיק דעתו יותר באיכות ומהות טו"ר שבחבירו כן יהי' ערך ושיעור התפשטות ההתפעלות טו"ר בלבו אליו כנ"ל אם רב או מעט כו' שכל שיעמיק יותר בטובו' זולתו כן יתפשט וירבה התפעלות האהבה וכן להיפך כשיעמיק ברעות זולתו יתפשט וירבה יותר התפעלות השנאה וכשאינו מעמיק כלל יתמעט יותר האהבה או השנאה כנ"ל וד"ל. (וכמו שבשיעור התפשטות התפעלות המדות הטבעיים תלויים לפ"ע שיעור התפשטות העמקת של השכל שבמוח כך גם בעצם מציאותם ומהותם בגדלות וקטנו' תלוי לפ"ע שיעו' גדלות או קטנות השכל שבמוח דוקא. וכידוע בענין מ"ש לפי שכלו יהולל איש שגידול המדות תלוי בגידול השכל דוקא אם רב או מעט בעצם שהרי הקטן שדעתו קטן כמאמר קטן אין לו מחשבה (חולין יב, ב) ולאו ב"ד הם גם מדותיו קטנים מאד בבחי' הקטנות בענינם ודברים קטנים וגם בעצם מהותם אין להם חוזק מפני קטנות המוחי' שלו וכאשר יגדל מעט מעט בשנים יגדל כח שכלו במוחו כן יגדלו עצם המדות גם בטו"ר הטבעיים הנ"ל מצד שיוכל להבחין יותר בין טו"ר דהיינו שיגדל עצם המדות דטו"ר לפ"ע גידול השכל שמבחין יותר בטו"ר גשמיים עד שגם במדות דגדלות הנ"ל תלוי ערך גידולם לפ"ע גידול השכל השייך למדות כמו (גיטין נט, א) הפעוטות מקחן מקח כו' שהן בני ו' שנה מפני שנגדל בהם כח השכל ששייך למדות הטבעיים וכן בהנהגות המדות בחסד ודין רחמנות ואכזריות קמצנות ופזרנות וכה"ג במדות עם חבירו המה מתגדלים בעצם לפ"ע גדול השכל דוקא עד שנגדל כל צרכו בהיותו בן כ' שמדותיו מתגדלים בשלימות מצד גידול המוחין בשלימותם כו'. עד שהמוח שליט על המדות הטבעיים להנהיגם היפך טבעם מן הקצה לקצה ממש (כמשי"ת). אך הנה עכ"ז א"א לומר כלל מפני זה שכל עיקר התהוות מציאות ומהות המדות דאוי"ר וענפיהן הפרטים נתהוו ונולדו ונמצאו רק מן השכל והתבוננות כנ"ל באופן שבלתי סיבת ענין ההתבוננות במוח לא הי' מציאות ומהות מדות בהתפעלות הלב כלל. שהרי אנו רואים שאין הענין כן. כי הרי המדות הטבעיים שבלב כבר ישנם במציאות' ומהותם כמו שהמה מוטבעים בנפש האדם בתולדתו כנ"ל גם קודם שישכיל ויתבונן בדבר מה שהרי המדות הטבעיות בטו"ר בחסד ודין רחמניות ואכזריות וכה"ג. כבר כח המדות האלה המה מוטבעי' בלב האדם בתולדתו (וגם כי יזקין בשנים לא יסיר כלל מהם עד שלא יוכל להפוך לבבו לשנות מכפי טבע מדותיו שנולד עמהם בבטן מחסד לדין או להיפוך מפני שלא יוכל להפוך את טבע המדות ממציאותם ומהותם כלל כמשי"ת). וא"כ איך נוכל לומר שהמדות נקראי' בשם נולדי' מן השכל שבמוח אחר שכבר נתהוו ונמצאו בתולדה כו' וד"ל:

בראשית ברא אלקים

ג.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

וְאָמְנָם יָדוּעַ הַמַּאֲמָר הַמְּבוֹאָר בְּמִדְרַשׁ רַבָּה, בְּרֵאשִׁית ג' עַל פָּסוּק "וַיְהִי עֶרֶב": "אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר סִימוֹן[19], מְלַמֵּד שֶׁהָיָה **סֵדֶר זְמַנִּים** קוֹדֶם לָכֵן". שֶׁיֵּרָאֶה מִדְּבָרָיו, שֶׁהָיָה זְמַן

19) "יְהִי עֶרֶב" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "וַיְהִי עֶרֶב".

קוֹדֶם בְּרִיאַת הָעוֹלָם. וְנִדְחֲקוּ בּוֹ הַמְּפָרְשִׁים לְפָרְשׁוֹ בְּדוֹחַק.

אָמְנָם בֶּאֱמֶת לֹא קָשֶׁה מִידִּי, כִּי יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין "זְמַן" לְ"סֵדֶר הַזְּמַן", וְסֵדֶר הַזְּמַן הוּא דַּק יוֹתֵר מֵעִנְיַן הַזְּמַן כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְעַל סֵדֶר הַזְּמַן הוּא שֶׁכַּוָּנָתוֹ שֶׁהָיָה קוֹדֶם לָכֵן. אַךְ גַּם הוּא אֵינֶנּוּ קַדְמוֹן כְּמוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, אֶלָּא שֶׁנִּבְרָא גַּם כֵּן אַחַר הַהֶעְדֵּר, אֶלָּא שֶׁקָּדַם לָעוֹלָם הַרְבֵּה.

וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמַר רַב אֲבוּהוּ שָׁם: "מְלַמֵּד שֶׁהָיָה בּוֹנֶה עוֹלָמוֹת וּמַחֲרִיבָן, וְאָמַר: דַּיִּן הַנִּיָּין לִי וְדַיִּן לֹא הַנִּיָּין לִי"[20], וּמֵאָז שֶׁהִתְחִיל בִּנְיַן עוֹלָמוֹת הַנַּ"ל הָיָה נִמְצָא סֵדֶר הַזְּמַן.

כִּי הָעוֹלָמוֹת הַנַּ"ל הֵם עִנְיָנִים רוּחָנִיִּים נַעֲלִים מֵעוֹלָם הַשֶּׁפֶל שֶׁלָּנוּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, עַד שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם זְמַן גַּשְׁמִי כְּשֶׁלָּנוּ אֶלָּא הַמְּצִיאוּת הַנִּקְרֶאת "סֵדֶר הַזְּמַן", וּלְאַחַר שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הַזְּמַן גַּשְׁמִי שֶׁלָּנוּ הַמְּשׁוֹעָר בִּתְנוּעַת הַגַּלְגַּל.

אָמְנָם קוֹדֶם בִּנְיַן הָעוֹלָמוֹת הַנַּ"ל, גַּם סֵדֶר הַזְּמַן לֹא הָיָה, אֶלָּא הָיָה "הוּא יִתְבָּרֵךְ לְבַדּוֹ הוּא", שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִן הַזְּמַן לְגַמְרֵי כַּנַּ"ל.

מִצְוַת הַאֲמָנַת אֱלֹקוּת, פָּרָשַׁת יִתְרוֹ

20) אֵלּוּ נְאוֹתִים לִי וְטוֹבִים הֵם בְּעֵינָי (מַתְּנוֹת כְּהוּנָּה).

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

והענין יובן ע"פ מש"א בזהר ת"ח אית מדידו דקיימו אגניזא ואית חושבן דקיימא אגניזא טמירו כו' והוא בחי' קו המדה, ובכתהאריז"ל פי' ענין חושבן זה על בחי' אבא מח' עילאה, והיינו גבורות דאבא, ובמאו"א פי' שכל בחי' המדה הוא בחי' הגבורה, וכנודע מענין קו המדה ממ"ש במ"א. והענין הוא דהנה נודע כי השראת א"ס ב"ה הוא בחכ' דוקא, וכמ"ש בסש"ב פל"ה בהג"ה בשם המגיד שחכ' דוקא נק' אחד האמת, והוא בחי' אין נגד בחי' היש דבינה שנק' בשם להנחיל אוהבי יש (גם לפי' מה שפי' רז"ל שזה קאי על בחי' ש"י עולמות שעתיד הקב"ה להנחיל, שהם קנה חכ' קנה בינה, ואכמל"ב). וע"ז נא' כולם בחכ' עשית שבכל עולם יש בחי' החכמה, וגם בכל דבר יש בחי' חכ' ולכן יכולים להוציא שמן בכל דבר כמ"ש מזה בת"א. אך כמה יומשך הארת החכ' בכל עולם ובכל דבר זהו ע"פ בחי' קו המדה שמודד כל מדידות דאבי"ע כמה יומשך גילוי אלקות בכל עולם ועולם לפי ערכו ע"פ קו המדה, שלפי ערך זה נמשך הארת החכ' אם רב אם מעט, ובמקום שיש הארת החכ' ביותר שם מאיר גילוי אלקות ביותר, ובמקום שמתמעט החכ' שם הוא בחי' העלם והסתר יותר, עד עוה"ז עולם הגשמי שם חושך כפול ומכופל, עדי יתברר ע"י התומ"צ שנצטוינו כו', וראשית התגלותו הוא בבחי' חכ' דא"ק, ובחי' א"ק מתלבש בחכ' דאצי' עד שמאיר הארת החכ' ע"י התלבשות ובדרך בריאה יש מאין כו' בכל עולם ועולם ובכל דבר לפי ערכו ע"פ קו המדה. ובמ"א נת' שאי' סופר ואי' שוקל שבחי' אי' בעצמו הוא השוקל והסופר ומודד כל מדידות דאבי"ע כמה גילוי אלקות ית' יהי' בכל עולם ועולם הן רב והן מעט כו'. ומ"מ הוא ג"כ כנ"ל שהתלבשותו ית' הוא בספי' חכ', והמדידה הוא כמה יומשך חכ', א"כ מה שאבא יסד ברתא הוא בחי' האי' בעצמו ששוקל וסופר כמה יומשך בחי' זו, עד שכנס"י דלעילא שהיא בחי' ב"ן עשר פעמים עם הכוללי', וכשמקבלת מדודה בחי' אל"ף להיות בין שני ואווי"ן דב"ן עם הכולל אז נק' כנס"י כמ"ש הרמ"ז, ומשפיע בה בחי' גבורות דאבא שתוכל להיות בבחי' הזרעה והולדה בדומה לו כו' כמ"ש במ"א, וה"ז נעלה יותר הרבה מבחי' הביטול דגבורות דבשר שהוא בחי' ביטול היש ע"ד יש מי שאוהב. ובזה יובן מעלת אהרן בהדלקת המנורה והעלאת הנרות דנר ה' נשמת אדם לבחי' העלאת הקרבנות שנעשה ג"כ ע"י הכהן איש החסד, ועיקר בחי' זו דמנורה הוא לפי שהעלאה זו היא ע"י גבורות דאו"א שהם נעלים יותר הרבה מבחי' שארי בחי' גבורה.

בס"ד. ש"פ דברים.

בג בג הא הא כט' תוכחה בדרך נסתר כו' אכילה

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס העבודה

"**אַהֲבָה רַבָּה**" הִיא הַבָּאָה מִלְּמַעְלָה עַל יְדֵי הַקְדָּמַת "אַהֲבַת עוֹלָם" מַדְרֵיגָה הָא' חֵלֶק הַשֵּׁנִי, שֶׁהִיא אַהֲבָה שֹׁכְלִית הַבָּאָה וְנִלְקַחַת מִן הַשֵּׂכֶל וְהַהִתְבּוֹנְנוּת. וּלְמוֹתָר לְבָאֵר כִּי אַהֲבָה זוֹ תְּלוּיָה בְּכָל הָעִנְיָנִים הַמְבוֹאָרִים לְעֵיל, אֲשֶׁר מוּבָן הוּא בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן מֵ"אַהֲבַת עוֹלָם" הַב': וּמַה "אַהֲבַת עוֹלָם" הַנִּצְחִי, שֶׁהִיא עַצְמָהּ הֲרֵי אֵינָהּ מִשְׁתַּנֵּית וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת וְאֵינָהּ תְּלוּיָה בִּזְמַן וּמָקוֹם, הֲרֵי הִתְגַּלּוּתָהּ וְאוֹפַנָּהּ תְּלוּיָה בְּכָל הַנַּ"ל, מִכָּל שֶׁכֵּן "אַהֲבָה רַבָּה" שֶׁהִיא בָּאָה אַחַר הָעֲבוֹדָה דְּ"אַהֲבַת עוֹלָם" הָא' – שֶׁתְּלוּיָה בְּכָל הָעִנְיָנִים הַנַּ"ל.

וּבְמֵילָא יוּבַן, דִּבְמַדְרֵיגַת אַהֲבָה זוֹ הֲרֵי יֵשׁ בָּהּ גַּם כֵּן הַמַּעֲלָה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בַּמַּדְרֵיגָה הָא' דְּ"אַהֲבַת עוֹלָם" לְגַבֵּי מַדְרֵיגָה הַב' – בְּזֶה שֶׁיֵּשׁ לָהּ תּוֹצָאוֹת וּפְעוּלּוֹת כַּנַּ"ל.

אָמְנָם הַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם הוּא: דְּבַמַּדְרֵיגָה הָא' דְּ"אַהֲבַת עוֹלָם", הִנֵּה הָאַהֲבָה הִיא בַּלֵּב בִּלְבַד. וַהֲגַם דִּבְאַהֲבָתוֹ זֹאת הֲרֵי פּוֹעֵל וְגוֹרֵם חִיּוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁהֲרֵי הוּא "מְקַיֵּימָן בֶּאֱמֶת וְאוֹהֵב שֵׁם הַוָיָ'" כַּנַּ"ל, אָמְנָם הוּא בְּהַמִּצְוֹת הַקְּבוּעוֹת, כְּלוֹמַר בְּקִיּוּם הַמִּצְוָה בִּלְבַד. וְהַיְינוּ דִּבְכָל מִצְוָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הוּא בְּחִיּוּת. אָמְנָם בְּ"אַהֲבָה רַבָּה" הוּא מַה שֶׁהָאַהֲבָה נִיכֶּרֶת בְּכָל כֹּחוֹתָיו וְלֹא בַּלֵּב בִּלְבַד שֶׁשָּׁם מִשְׁכַּן הַמִּדּוֹת.

וּכְמוֹ הָרָץ לִדְבַר מִצְוָה, שֶׁהַמְּרוּצָה מַה שֶׁהוּא רָץ לִדְבַר מִצְוָה הֲרֵי הִיא כְּלוּלָה מֵחִיּוּת רָצוֹן וְעֹנֶג כְּאֶחָד, וּבְכָל זְמַן וּבְכָל מָקוֹם הוּא מוּקָף וּמְסוּבָּב מֵאַהֲבָה זוֹ, וְשׂוֹכֵחַ עַל עַצְמוֹ לְגַמְרֵי, עֵר פִּיהֶלְט זִיךְ נִיט[15], שֶׁהַדָּבָר הַנַּעֲשֶׂה וְנִפְעָל – הוּא כְּמוֹ שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּדֶרֶךְ מֵאֵלָיו וּמִמֵּילָא מִפְּנֵי הַמַּקִּיף הָעֶלְיוֹן הַמַּקִּיפוֹ מִכָּל צַד וּפִינָּה וּמְחַיֶּה אוֹתוֹ בְּחִיּוּת פְּנִימִי.

וְהִנֵּה יוּבַן דָּבָר זֶה בְּהָעִנְיָן דְּ**לִימוּד הַתּוֹרָה בְּרַבִּים**, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה ב' אוֹפַנִּים:

עֶצֶם עִנְיַן הַלִּימוּד בְּרַבִּים הוּא מִצְוָה דְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְיֵשׁ הַמְקַיְּימִים אוֹתָהּ עַל דֶּרֶךְ "מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלוּמָּדָה"[16], וְהוּא עַל פִּי הָרְגִילוּת וְהַמִּנְהָג הַקָּבוּעַ בְּכָל תְּפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל לִלְמוֹד שְׁעוּרֵי תּוֹרָה בְּרַבִּים. וְכַאֲשֶׁר לִמּוּדוֹ הוּא בְּחִיּוּת, הֵן בְּגוּף וְעֶצֶם הַלִּמּוּד שֶׁהוּא בְּחֵשֶׁק וְהֵן בְּהִשְׁתַּדְּלוּת לְהַרְבּוֹת חֲבֵרִים לוֹמְדֵי הַשִּׁעוּר, זֶהוּ הוֹרָאָה עַל הַחִיּוּת בְּהָעִנְיָן, וְהִיא מַדְרֵיגָה הָא'.

אֲבָל כַּאֲשֶׁר זוֹכֶה לְהִתְעוֹרְרוּת "אַהֲבָה רַבָּה", הִנֵּה הָאַהֲבָה מִתְפַּשֶּׁטֶת בְּכָל כֹּחוֹתָיו. וְהַיְינוּ דִּלְבַד זֶה מַה שֶׁעֶצֶם לִמּוּדוֹ הוּא בְּאוֹפֶן אַחֵר לְגַמְרֵי, הַיְינוּ הֵן בְּגוּף וְעֶצֶם הֲבָנַת הָעִנְיָן הַהוּא שֶׁלּוֹמֵד וְהֵן בְּה"בְּכֵן" שֶׁנּוֹגֵעַ לְמַעֲשֶׂה, וָואס בַּא אִים גֶעפִינְט זִיךְ אַרוֹיס אַ "בְּכֵן"[17] בְּכָל עִנְיָן. וְהַיְינוּ שֶׁבְּכָל עִנְיָן וָואס עֶר לֶערֶענְט שַׁיינְט דָאס אָפּ אִין אַ מַעֲשֶׂה טוֹב[18],

הִנֵּה עוֹד זֹאת, שֶׁהָאַהֲבָה מַקֶּפֶת אוֹתוֹ תָּמִיד, אַז וָוען עֶר גֵייט אוּן שְׁטֵייט, לִיגְט אִים אַלְץ אִין קָאפּ אוּן אִין הַאַרְצָען דֶער עִנְיָן פּוּן[19] לִימוּד הַתּוֹרָה בְּרַבִּים, וְכָל כֹּחַ הוּא מָסוּר וְנָתוּן אֶל הָעִנְיָן, עַד שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ לוֹ הַסְּבִיבָה כְּלָל; וְכֵן מַה יִּהְיוּ שִׁעוּרֵי הַלִּימוּדִים, אִם תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב אוֹ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, נִגְלֶה אוֹ חֲסִידוּת, אִם הָאֲנָשִׁים הַלּוֹמְדִים הֵם בַּעֲלֵי תּוֹרָה אוֹ פְּשׁוּטִים; וְכֵן אִם הַמָּקוֹם הוּא מְקוֹם תּוֹרָה אִם לָאו. וְהַיְינוּ לִהְיוֹת שֶׁבּוּלוֹ מוּקָף וּמְסוּבָּב בְּאַהֲבָה רַבָּה זוֹ – שֶׁיִּהְיֶה הָעִנְיָן דְּלִימוּד הַתּוֹרָה בְּרַבִּים. וּלְזֹאת, הִנֵּה בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר הוּא נִמְצָא שָׁם, בֵּין בִּקְבִיעוּת בֵּין בְּהִזְדַּמְּנוּת, הִנֵּה הוּא חוֹשֵׁב וּמְהַרְהֵר וּמְדַבֵּר בְּעִנְיַן לִימוּד הַתּוֹרָה בְּרַבִּים.

כִּי בֶּאֱמֶת בְּאִישׁ יְהוּדִי אֵינוֹ שַׁיָּיךְ עִנְיַן **הִזְדַּמְּנוּת**; דִּכְתִיב "מֵה' מִצְעֲדֵי גֶבֶר כּוֹנָנוּ"[20], וּבְכָל מָקוֹם שֶׁאִישׁ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר, אֲפִילּוּ בְּאַקְרַאי בְּעָלְמָא, הוּא בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית בִּשְׁבִיל כַּוָּונָה שֶׁעָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ הַקְּדוּמָה יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה, אַז אַ אִיד פָארְט אִין וֶוועג, אוּן שְׁטֶעלְט זִיךְ אָפּ אִין אַיין אָרט אִין וֶועלְכָען עֶר הָאט נִיט גֶעטְרַאכְט אָפּשְׁטֶעלֶען זִיךְ[21], וּמִתְפַּלֵּל שָׁם אַחַת הַתְּפִלּוֹת דְּשַׁחֲרִית, מִנְחָה אוֹ מַעֲרִיב, אוֹ אוֹמֵר אֵיזֶה מִזְמוֹר מִזְּמִירוֹת דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, אוֹ פָּסוּק תּוֹרָה, הִנֵּה בִּשְׁבִיל זֶה הוּכְרַח לְהִתְעַכֵּב שָׁם, כִּי כָּל תְּנוּעָה וּתְנוּעָה הִיא בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וְהוּא רַק מַה שֶׁהָאָדָם חוֹשֵׁב שֶׁזֶּהוּ בְּהִזְדַּמְּנוּת, אֲבָל בֶּאֱמֶת הוּא בִּשְׁבִיל כַּוָּונָה דְּ"תּוֹרָה אוֹר" וַעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים.

---

15) הוּא לֹא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ.

16) יְשַׁעְיָה כט, יג.

17) שֶׁאֶצְלוֹ בָּא לִידֵי בִּיטּוּי "בְּכֵן".

18) שֶׁכָּל עִנְיָן שֶׁהוּא לוֹמֵד זוֹרֵחַ בְּמַעֲשֶׂה טוֹב.

19) כְּשֶׁהוּא הוֹלֵךְ וְעוֹמֵד מוּנָּח אֶצְלוֹ בְּרֹאשׁ וּבַלֵּב הָעִנְיָן שֶׁל לִימוּד הַתּוֹרָה בְּרַבִּים.

20) תְּהִלִּים לז, כג. רְאֵה תּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב – אִגְּרוֹת קוֹדֶשׁ אַדְמוּ"ר מוֹהַרַיי"צ חֵלֶק ה עַמּוּד קג (הוּעְתַּק בְּהַיּוֹם יוֹם י תַּמּוּז; ג אֱלוּל). חֵלֶק ו עַמּוּד רנ. חֵלֶק ו עַמּוּד תו וְאֵילָךְ. וְשָׁם נִסְמָן. וּרְאֵה הַנִּסְמָן בְּכְתַר שֵׁם טוֹב הוֹצָאַת קְהָת סִימָן רכ־א. הַנִּסְמָן בְּצִוּוּאַת הָריב"ש הוֹצָאַת קְהָ"ת סִימָן ג.

21) כְּשֶׁיְּהוּדִי נוֹסֵעַ בְּדַרְכָּן וְנֶעֱצָר בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא חָשַׁב לַעֲצוֹר.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

"מַרְגְּלָא*[1] בְּפוּמֵיהּ דְּרָבָא[א], תַּכְלִית חָכְמָה – תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כו', שֶׁנֶּאֱמַר[2]: 'רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת הַוְיָ', שֵׂכֶל טוֹב לְכָל עוֹשֵׂיהֶם', לְלַמְּדֵיהֶם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא לְעוֹשֵׂיהֶם" (בְּרָכוֹת דַּף יז עַמּוּד א). וְהִנֵּה חָכְמָה הִיא תּוֹרָה, וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י: "תַּכְלִית חָכְמָה – עִקָּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה שֶׁיְּהֵא עִמָּהּ תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים". וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, הֲרֵי תּוֹרָה עִקָּרָהּ יְדִיעָה וְהַשָּׂגָה שֶׁהוּא עִנְיַן הַחָכְמָה, וְלָזֹאת מִצְוַת לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד עַל בֵּרְיוֹ בְּטַעַם וּסְבָרָא שִׂכְלִית, וְלָכֵן הִנֵּה יוֹדְעֵי הַתּוֹרָה נִקְרָאִים בְּשֵׁם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהֵם מְקַבְּלִים מִן הַחָכְמָה[3], וּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הֲלֹא אֵינָם תְּלוּיִים בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה שִׂכְלִית כְּלָל, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּמוּחָשׁ דְּכַמָּה אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים שֶׁאֵינָם בַּעֲלֵי יְדִיעָה וְהַשְׂכָּלָה כְּלָל, וְהֵם גְּבוֹהִים בְּמַעֲלַת הַמִּדּוֹת טוֹבוֹת, וְהֵם אֵלֶּה שֶׁלְּבָבָם זָךְ, וּבַעֲלֵי לֵב בָּשָׂר, שֶׁמִּתְעוֹרְרִים בִּתְשׁוּבָה וְדִמְעָתָם עַל לֶחְיָם, שֶׁבּוֹכִים בְּמַר נַפְשָׁם בִּתְשׁוּבָה וַחֲרָטָה גְּמוּרָה עַל כָּל דָּבָר לֹא טוֹב, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּמוּחָשׁ דַּאֲמִירַת תְּהִלִּים שֶׁלָּהֶם הוּא בְּהָרְגֵּשׁ פְּנִימִי וּבְלֵב נִשְׁבָּר, נִשְׁבָּר וְנִדְכָּא מַמָּשׁ, וְאַף גַּם אִם לֹא יֵדַע מַאי קָאָמַר[ב], הֲרֵי נַפְשׁוֹ יִשְׁפֹּךְ לִפְנֵי הַוְיָ' בְּהִתְעוֹרְרוּת עֲצוּמָה, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אִישׁ פָּשׁוּט וּמְשׁוּם זֶה הוּא שָׁפֵל בְּעֵינֵי עַצְמוֹ, וְהַיְנוּ שֶׁיּוֹדֵעַ עֶרְכּוֹ שֶׁאֵינוֹ בַּעַל הַשְׂכָּלָה וַהֲבָנָה בִּידִיעַת הַתּוֹרָה, לָכֵן הוּא בָּטֵל אֶל יוֹדְעֵי תּוֹרָה, וְעִם זֶה הוּא יוֹדֵעַ שֶׁבּוֹחֵן לִבּוֹת הַוְיָ' וְקָרוֹב הַוְיָ' לְכָל קוֹרְאָיו[4], לָזֹאת הִנֵּה לִפְנֵי הַוְיָ' הַשּׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה יִשְׁפֹּךְ אֶת נַפְשׁוֹ, וּלְפָנָיו יַגִּיד צָרָתוֹ בְּתַחֲנוּנִים וּבְבַקָּשָׁה מִקִּירוֹת לִבּוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סוֹטָה דַּף ה עַמּוּד א) "אָמַר ר' חִזְקִיָּה אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת אֶלָּא אִם כֵּן מֵשִׂים לִבּוֹ כְּבָשָׂר" (שֶׁהוּא רַךְ וְלֹא כְּאֶבֶן שֶׁהוּא קָשֶׁה, רַשִׁ"י), וְכֵן בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת הֲרֵי הֵם מְקַיְּמֵי מִצְוֹות הַוְיָ' בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, וּמִתְנַהֲגִים בְּהַנְהָגָה טוֹבָה וִישָׁרָה בִּנְתִינַת צְדָקָה בְּמָמוֹנָם וְגוּפָם בְּטִרְחָא גְּדוֹלָה בִּשְׁבִיל לוֹמְדֵי תּוֹרָה, וְאִם כֵּן הֲרֵי חָכְמָה וּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים [הֵם] שְׁנֵי עִנְיָנִים[5], דְּחָכְמָה הוּא הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן הָעוֹלָם "קְלוּג"[ג], וּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הוּא הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן הָעוֹלָם "פְּרוּם"[ד], וְהֵם שְׁנֵי עִנְיָנִים מֻבְדָּלִים זֶה מִזֶּה, דְּמִשְׁכַּן הַחָכְמָה הוּא בַּמֹּחַ שֶׁבְּרֹאשׁ, וּמִשְׁכַּן הַמִּדּוֹת הֵם בַּלֵּב, וְלָכֵן הֲרֵי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁיִּהְיֶה חָכָם בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק בְּהִתְעַסְּקוּת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים וְיָכוֹל לִהְיוֹת עוֹסֵק בְּיִרְאַת שָׁמַיִם, וְהַיְנוּ שֶׁמְּהַדֵּר בַּמִּצְוָה וּמִתְעַסֵּק בְּזִכּוּךְ וּבֵרוּר מִדּוֹתָיו לִהְיוֹת לִבּוֹ טוֹב לַבְּרִיּוֹת כו' וְאֵינוֹ חָכָם בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, וְאֵיךְ אוֹמֵר דְּתַכְלִית הַחָכְמָה עִקָּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה הוּא תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וּבֶאֱמֶת הִנֵּה בַּמַּעֲלָה הֲרֵי חָכְמָה גָּבוֹהַּ בַּמַּעֲלָה מִמַּעֲשֶׂה, דְּחָכְמָה הִיא רֵאשִׁית הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, וּמַעֲשֶׂה הִיא בְּחִינַת סוֹף כָּל דַּרְגִּין[ה] דַּאֲצִילוּת, וְגַם בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ הֲרֵי כֹּחַ הַחָכְמָה הוּא רֵאשִׁית כָּל הַכֹּחוֹת, וְכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה הוּא כֹּחַ הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹן בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ, וְאֵיךְ הוּא זֶה דְּהַתַּכְלִית וְהָעֲלִיָּה שֶׁל הַכֹּחַ הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹן הוּא דָּבֵק עַל יְדֵי כֹּחַ הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן, וּבְיוֹתֵר אֵינוֹ מוּבָן דְּחָכְמָה בְּלֹא מַעֲשֶׂה אֵין לָהּ קִיּוּם, וּכְמַאֲמַר[6] "כָּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת", וּמַעֲשֶׂה בְּלֹא חָכְמָה כְּמוֹ אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים הַנַּ"ל הֲרֵי יֵשׁ לוֹ קִיּוּם. **קִצּוּר.** תַּכְלִית חָכְמָה – תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. יְבֹאַר דְּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים אֵינוֹ תָּלוּי בַּהֲבָנָה שִׂכְלִית, וְיֶשְׁנָם אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים גְּבוֹהִים בְּמַעֲלַת הַמִּדּוֹת טוֹבוֹת וִירֵאֵי אֱלֹקִים בַּאֲמִירַת תְּהִלִּים בְּתֹם לֵבָב, וְעוֹסְקִים בִּצְדָקָה בְּמָמוֹנָם וְגוּפָם, וְחָכְמָה גָּבוֹהַּ בַּמַּעֲלָה מִמַּעֲשֶׂה, וְאֵיךְ יִהְיֶ' הָעֲלוּי שֶׁל הַכֹּחַ הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה עַל יְדֵי כֹּחַ הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן.

שבת פרשת וישלח [תרפ"ט], בסעודת שבת ברכות

---

*) נדפס בקונטרס "דרושי חתונה" - ספר המאמרים קונטרסים ח"א עמ' 56 ואילך, ספר המאמרים תרפ"ט עמ' 107 ואילך.

1) להתחלת המאמר – ראה שיחת יום שמח"ת תרע"ג (ספר השיחות תורת שלום ס"ע 158 ואילך). פרק ב ואילך מיוסד על ד"ה ויאמר וגו' לך תרס"ו (המשך תרס"ו ע' נז-סא).

לכמה ענינים המבוארים בהמאמר – ראה ד"ה מרגלא בפומי' דרבא תשכ"ט. תש"מ. תשמ"ו.

2) תהלים קיא, י.

3) ראה ערכי הכינויים (לבעל מח"ס סדר הדורות) ערך תלמיד חכם. וראה הקדמת החוות דעת לפירושו לשו"ע יו"ד בתחילתו.

4) תהלים קמה, יח.

5) ספר השיחות תורת שלום הנ"ל הערה 1.

6) אבות פ"ג מ"י.

7) בכל הבא לקמן – ראה המשך תרס"ו הנ"ל הערה 1.

א. רגילות בפיו של רבא (לומר). ב. אינו יודע מהו אומר. ג. חכם. ד. חרד לדבר ה'. ה. המדריגות.

שיחה ו.

חסידות חב"ד המחפשת בכל דבר את הנפש והנשמה שבו, ומסבירה זאת בדרך החסידית־חב"דית, בביאור והסברה שכל אחד יכול להשיג ולהבין – אומרת שבעבודת הוי' ברוך־הוא ישנם שני אופני עבודה.

מהו הענין של 'עבודה' – הרי יודעים כל אלה שלמדו 'תניא', או אף רק שמעו ממי שלמד ברבים, עבודה היא כמו עורות עבודים, עורות בהמה מעובדים[107].

כדי לעשות מעור בהמה גס – קלף דק לבן ועדין, יש להתייגע יגיעה גדולה. בראש ובראשונה מוכרחים להסיר מהעור את השערות ואת חתיכות הבשר והחלב שנדבקו לעור מגוף הבהמה. אז משרים את העור בסיד השורף את הפסולת ומרכך את העור. לאחר מכן זקוקים להרבה יגיעה להפיכת העור הרך לקלף דק, וזאת על ידי קירצוף וחיתוך. – לכל המלאכות הללו מוכרחים שתהיה ידיעה ואומנות – עד שהעור הגס והמלוכלך הופך לקלף דק לבן ועדין.

זוהי משמעות דברי הרבי, ש'עבודה' היא מלשון עורות עבודים. 'עבודה' היא, קודם כל, שהעובד המכין את עצמו לגשת אל הקודש להיות עובד הוי' ולהתעסק ב'עבודה', צריך בתחילה שתהיה לו עבודת הכשרה מסויימת כדי שיוכל להיות עובד הוי'.

עבודת ההכשרה דומה לעבודה הגדולה של עורות עבודים, עם יוצא מן הכלל – שאין זה עור של בהמה, אלא מומי בני אדם וחסרונותיהם: הן הטבעיות והרגלים רעים שמלידה, והן הטבעיות והרגלים רעים שהרגיל האדם את עצמו.

יש שקרן, חנפן, בעל גאוה וכו' מלידה, ויש שקרן, חנפן ובעל גאוה וכו' – עשוי. בעצם המעמד והמצב הרע – מצב רוחני מלוכלך – של בעל המום המוסרי האומלל, אין שום הבדל, אם כל המומים והחסרונות הם מלידה או עשויים. ההבדל נוגע רק באופן ובדרכי הרפואה של המומים הרעים. אינם דומים אופני ודרכי הרפואה שיש להשתמש בהם לריפוי המומים שמלידה, לאופני ודרכי הרפואה שיש להשתמש בהם לריפוי המומים שהאדם הרגיל את עצמו בהם.

והנה, למרות שאופני ודרכי הרפואה שונים הם, אך יסוד הרפואה הוא בשני האופנים, שמוכרחים להסיר את כל הלכלוך והזיהום, לרכך ולעדן את הקושי הגס, שזה בא בעבודה ממושכת קשה ומרה.

לכך מתכוון הרבי באימרתו: 'עבודה' מלשון עורות עבודים. עבודת ההכשרה להיות עובד הוי', שאחרי ההכשרה מתחילה האפשרות של עבודה מסודרת בעבודה אמיתית בעבודת הבורא ברוך־הוא, שהרי לפני ההכשרה, לא שייך בכלל ענין העבודה, אדרבה הוא מאבד את התורה, המצוות והתפילה בכך שהוא מלכלך אותן בלכלוך וזוהמא.

ענין זה, שבלי הכשרה עצמית – להכשיר את עצמו לעבודה – מלכלכים את התורה, המצוות והתפילה, מוזכר רבות ברשימותי בזמנים שונים ובאופנים שונים.

לפעמים מוסבר הענין בביאור ומשל על־דרך מי שמניח מאכלים טובים ומתוקים בכלים בלתי נקיים – הרי הוא מאבד את המאכלים הטובים.

לפעמים מוסבר הענין שהלכלוך המוסרי מלכלך את עניני התורה והמצוות ועבודת התפילה, במשל של מילוי מעי בלתי מנוקה, בקמח סולת ושומן – הרי מלכלכים ומאבדים את הסולת והשומן.

ברשימה מוזכר – בקיצור – הסיפור מאחת התוועדויות החסידים בליאזנא, מה שאירע עם החסיד המפורסם ר' שמואל מונקעס.

ד' ג' כסלו (תרנ"ו, ליובאוויטש).

שעה אחת־עשרה לילה.

107) ראה תורה אור ד"ה ואלה המשפטים, ד"ה רבא חזי' לרב המנונא תר"ץ ס"ה.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ל"ו – בעל־הצדקה המסתורי

כעבור זמן קצר כינס ר' נחום את ראשי הקהילה והודיע להם שהוא ואשתו מתכוננים לחזור לפראג, משם הגיעו לפני 23 שנה. רצונם להשתטח על קברי אבותיהם, ובתכניתם להישאר שם זמן ממושך. הוא הציע לבחור אדם אחר במקומו כראש־הקהילה.

היה לו לר' נחום בן יחיד בשם ר' טעוול. ר' טעוול היה בעל אופי שונה מאביו. הוא היה בעל מידות טובות, אך באורח חייו, למשל, היה שונה מאביו. בניגוד לר' נחום שעסק במסחר, התמסר ר' טעוול לעבודת האדמה, היו לו גינות ופרדסים וחלקות אדמה, אותם קיבל בנדוניה. ר' טעוול עיבד בעצמו את נחלותיו והצליח בזה.

הוא היה אומר שנוסף על כך שבעבודת האדמה אין גזילה וגניבה ומרמה, ובכלל אין היא כרוכה במגעים רבים עם בני אדם, הרי היא מצטיינת במיוחד בכך שהיא מביאה התקרבות אל הקב"ה. עבודת האדמה - היה אומר ר' טעוול - יוצרת שותפות עם הקב"ה. כאן יש צורך בגשם וכאן יש צורך בשמש. פעמים דרושה רוח ופעמים מזג אוויר שקט. כך שכל העת תלויות העיניים אל הקב"ה.

האחוזות בסגזש שהנסיך קומברי רכש מהאציל זינקוויטש, בתיווכו של ר' נחום היו עתה בניהולו של מיופה־כוח שמינה הנסיך. אותו מיופה כוח היה מעוניין שר' טעוול יהיה האחראי לעיבוד הקרקעות באחוזות, אך ר' טעוול סירב, כיוון שלא רצה להיפרד משדותיו וגינותיו.

שנתיים ימים שהה ר' נחום בפראג, וכשחזר לסגזש החל לפזר צדקה ביד רחבה. כל שנה היה שולח סכומי כסף גדולים לישיבות בפולין. לא עלה על דעת איש שר' נחום מחלק לצדקה לא רק מכספו שלו, כי־אם גם מכספו של הנסיך קומברי שחזר ליהדותו והעניק לצדקה באמצעות ר' נחום.

כאשר הרגיש ר' נחום שימיו ספורים - קרא אליו את ר' טעוול בנו וגילה לו את הסוד על הנסיך קומברי, שהשתקע בהולנד, בארמון שרכש לא הרחק מאמסטרדם, ושנקרא עתה בשם יהודה גבריאלי. תחילה שהה בפראג, שם נשא אשה ממשפחה יהודית מיוחסת, ורק כעבור שלש שנים, לאחר שנולד להם בן, עברו בני הזוג לדור בהולנד. עוד סיפר ר' נחום לבנו שיהודה גבריאלי אף הפך להיות יודע ספר. ר' נחום השביע את בנו שלא יגלה לאיש את הסוד, וכי לא יקח לעולם כל תגמול מהנסיך או מנציגו, ולא יקבל שום משרה בשירותו. מאידך הטיל על ר' טעוול משימה, לקחת, אחרי פטירת האב, את כל הכסף, הכנסות האחוזות בסגזש, ולהביאו להולנד, אל הנסיך. בהזדמנות זו יספר לנסיך על פטירת האב, ויבקשו שימנה אדם לחלוקת כספי הצדקה, במקומו של ר' נחום. כן עליו למסור לנסיך את עצת ר' נחום למכור את אחוזותיו שבפולין.

לאחר פטירת ר' נחום ביצע ר' טעוול את כל פרטי הצוואה. בהזדמנות הראשונה - זה היה בשנת שנ"ט - נסע להולנד והביא לנסיך את רווחי אחוזותיו, כן מסר לו את דברי האב. יהודה גבריאלי, הנסיך לשעבר, שהחזיק בארמונו על חשבונו בית־מדרש שבו ישבו "עשרה בטלנים", תלמידי חכמים, ועסקו בתורה שכל צרכיהם עליו - קיבל בצער רב את הידיעה המעציבה על פטירת ר' נחום. כששמע גבריאלי את עצת ר' נחום למכור את אחוזותיו בפולין, ביקש מר' טעוול שיטול עליו את המשימה לבצע את המכירה. ברם, ר' טעוול זכר היטב את צוואת אביו, והביע את סירובו באמתלא שאין הוא מוכשר לכגון דא. בסופו של דבר, ערך יהודה גבריאלי בעצמו נסיעה לפרוסיה, שם בילה חצי שנה והצליח למכור את אחוזותיו לנסיך השבדי מונטריסי, במחיר גבוה יותר ממה שציפה.

הדברים ששמע ר' טעוול מאביו על הנסיך קומברי, והנסיעה להולנד, השאירו עליו רושם כביר. כשחזר לסגזש היה הוא עצמו לבעל־צדקה גדול ובעל מידות טובות, יותר מאשר בתחילה. במשך הזמן, ככל שהרבה יותר בפיזור ממון לצדקה, גדל פרסומו בסביבה כולה וגדלה הצלחתו

בעסקים. היבולים שהכניסו לו שדותיו ופרדסיו הביאו לו הון רב. ברם, העיבה על הכל עגמת־הנפש שלו ושל רעייתו על שלא נולדו להם ילדים.

כעבור זמן רב עלה בדעתו של ר' טעוול שהיה מן הראוי לעקור דירתו לעיר אחרת. שהרי "משנה מקום - משנה מזל". בהתייעצות בינו לבין רעייתו החליטו לעקור לוויטבסק.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג תמוז תרפ"א

כבוד ידידי הנכבד וו"ח אי"א מו"ה
רפאל [שמואל] אלי' שי'

שלום וברכה,

מכתבם המלא רגשי אהבה, ע"י ידידינו הנעלה וו"ח אי"א מו"ה אברהם סענדער שי' שו"ב, נכון הגיעני, ובקצרה עניתי במכתב גלוי, למען שלא יתאחר בדרך, ומפני שעדיין לא הסתדר מהלך הדואר מסרתי לאחד שיכתוב ג"כ לכבודו, ואקוה אשר בטח יגיע אליהם.

והנה כבודו מתאונן במכתבו הנ"ל אשר משנת תרע"ג נסתם מאתם כל חזון, לידע מהנעשה אתנו בפרט ובכלל ומהנהגת הישיבה תו"ת. מובן הדבר אשר אי אפשר הוא לבוא בארוכה מכל העבר, בכמה עגמ"נ, וכן ברוב טובה תה"ל, בהרבצת תורה ברבים, אשר רבים מהתלמידים יחיו, יסדו להם ישיבות קטנות במקומות מושבותיהם, וכן רבו כמו רבו, ת"ל, אז הבאים ללמוד בבית ד' בתומכי תמימים בליובאוויטש עד בוא משבר המדינה לרגלי המלחמה שעשתה שַמות בארץ, ונעשתה מדינתינו כמרקחת, רבתה הטלטול ממקום למקום, וכל הענינים ה[ת]גלגלו באופנים מאופנים שונים, וכל פנים קבצו פארור בגו"ר. עת צרה היתה ליעקב בגזירות מגזיר[ו]ת שונות, עד כי בחסדי אל עליון, גם זרוע רמה נשברה לרסיסים, ועם הקודש הנה יכול גם הוא לשאוף אויר צח, כמו כל אדם.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וב"ב אנחנו כולנו באנו לפה ראסטאוו בשנת תרע"ו בחודש מרחשוון בסופו בתקוותינו בקיץ הבא לחזור למגורינו ליובאוויטש, וכה הלך שנה אחר שנה. להאריך בכל העבר כבד במאד, ומעט יודעו מהעתק המכתבים אשר שלחתי לכבודו, ולידידנו הרב ר' אהרן שי' אקסילראד, אשר בטח יבוא כבודו אתו עמו בכתובים ויוכלו להתיישב ביניהם, ועם שאר ידידינו הנעלים יחיו, להיות בעזרינו באופן היותר אפשר. וכל אשר ידרוש להם דבר יוכלו לשאול אצל ידידינו וו"ח אי"א מו"ה שרגא פייוויש שי' זאלמאנאוו ווארשא ואל ידידינו הנכבד מו"ה צבי שי' גָאר ריגא, אשר בכל עת יוכלו לדרוש מהם, בכל אשר יחפצו לדעת משלומינו ושלום התלמידים יחיו.

אמנם ידידינו, לא על הלחם בלב[ד] יחי' האדם, ולא על השקלים גם המרובים אשר ישקלו אנ"ש שי' להחזקת הלומדי' יחי', או לצורכי החזקת בית מורם ורבם הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נחי', ולא זאת היא דרישת הוד קדושת אבותינו רבותינו הקדושים, אשר בארץ החיים מעוררים רחמים רבים על תלמידיהם ותלמידי תלמידיהם, כי יחוננו את האלקים הטוב זמני ונצחי. עבודה דורשים רבותינו מאתנו, אשר כל איש ואיש עבוד יעבוד, בעבודת העולם בתורתו יתי', כל אחד במה שיכול, בהגידם ברור אשר לא המדרש עיקר כ"א המעשה בפועל באהבת רֵעים וקירוב הלבבות לקבוע עתים לתורה ברבים באגודה בחול ובש"ק בכל מקום ומקום לפי ערכו, בלימודי פרקי אבות, ושיעורי דא"ח, בפנים או לחזור על פה, ואיש את רעהו יעוררו על הטוב והמועיל בהנהגה טובה וישרה בעיני אלקים ואדם.

מה מאד נכספה נפשי לדעת משלום ידידינו היקרים יחיו. שמעתי עוד מכבר הימים, אשר בבוא ידידינו הנעלים יחיו במקומות ההם, אור הי' במושבותם בהתיסדות בתי כנסיות בשם צמח צדק, חב"ד והדומה, אשר בטח דעתו דעת ישרה, כדעת האומר אזלינן בתר שמיה, ובפרט כמבואר בתורת החסידות השם אם שהוא באמת כנראה אינו ענין הניכר (והראי' כמה מן האנשים נקראים בשם אחד כמו אברהם יצחק כו', ועניניהם בשורש נפשם וחיותם, ודרך עבודתם בבירורים, שונים המה זמ"ז), ומ"מ הרי עיקר המשכת החיות הוא ע"י שם דוקא, ולכן נפנה לקוראיו בשמו, שכל עצמותו של האדם יפנה ע"י השם, להיות השם כולל בתוכו הרבה מאד. אשר לזאת קריאת שמות הבתי כנסיות הנ"ל, מלבד שהם זכר טוב לאבות העולם, הנה בטח גם הרבה טובה ברוח חופף בכותלי הבתי כנסיות באגודות לומדים והדומה, אשר כזאת היתה רצונם הקדוש כאשר דרוש ידרשו בתורתם, ברוממות העבודה, אשר עשי' לעילא.

והאחרון חביב לטובה ולברכה, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע המרבה לדבר בבקשת רחמים מאת כל אנ"ש שי' בענין זה בהרבה מכתבים כתובים ונדפסים וגם קונטרסים שלמים, קונטרס התפלה, העבודה, קונטרס עץ החיים, מלבד הדרושים הארוכים והערוכים בריבוי עניני עבודה, המפורסמים פה המדינה, ואשר תקוותי חזקה לעזרתו ית' שאוכל לפרסמם לכל אשר יחפוץ ויתאווה אליהם (אם יעזור לנ[י] השי"ת הנדרש לזה בהוצאה מרובה).

ועתה, אם כי כבד עלי הדבר במאד ונגד טבעי הוא, אבל שליחותא דהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע קא עבידנא, אשר יצווה עלי מבלי התחשב עם כל מה שיהי' ולבוא בכתובים לכל ידידינו אנ"ש שי' לעוררם על כל הענינים בעבודה שבלב ובלימוד. ובאתי עם הספר להיות בעזרי, אשר אוכל לקיים כאשר נצטויתי מאת פני קודש הקדשים, ולהודיעני את מי אדברה בכל מקום ומקום מהידוע לכבודם, בפרטי עניניהם בלימודי' ועבודה, ומובן הדבר אשר לרגלי הענין להודיע לי ממצביהם הרוחני היש להם חדרים, ישיבות, ואיך הוא כלכלת כל הענינים הרוחניים.

והאל הטוב נותן התורה לעמו ישראל, ויצונו קיים מצותיו ית', הוא יזכינ[י] לקיים מצות כיבוד אב לתכליתה, לקיים רצונו הקדוש, לטובת אחינו ידידינו היקרים, וכל עם הקודש, ד' עליהם יחיו, וזכותו הקדוש, וזכות כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים יעמוד לנו ולכל אוהבינו וידידינו המקושרים אליהם והתאבים לקיים רצונם, שהוא רצון ה' ממש, להתברך בברכה כפולה ומכופלת בבני חייא ומזונא רויחא. ועינינו תחזינה בטוב עם הקודש בגו"ר.

והיו ברכה ושלום כאו"נ והדו"ש.

אבקשם לפרוש גיני בשלום כל אנ"ש שי' בן מורם.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

המשך ביאור למס' עירובין ליום שני עמ' ב

ביישוב הדעת. **וְאִיבָּא לְמַאן דְּאָמַר** [–ויש הסובר], והוא רב נחמן, **שאֵין פּוֹתְחִין כַּחֲרָטָה**, כלומר שאין צריך 'פתח' בכדי להתיר את הנדר, אלא יכול החכם לעוקרו בלא שום טעם, ורב נחמן סובר כדעה זו, ועל כן אמר שאין צורך לישוב הדעת בהתרת נדרים, ויכול להתירם גם בהיותו רכוב או עומד.

הגמרא מוכיחה שאכן רבן גמליאל סובר שפותחין בחרטה. אומרת הגמרא: **דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי פָּתַח לֵיהּ** – איזה 'פתח' מצא **רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְהַהוּא גַּבְרָא** [–לאותו אדם] שרצה שרבן גמליאל יתיר לו את נדרו, שאמר לו את הפסוק (משלי יב יח) "**יֵשׁ בּוֹטֶה כְּמַדְקְרוֹת חָרֶב וּלְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא**", ופירשו, **כָּל הַבּוֹטֶה** [–הנודר], **רָאוּי לְדוֹקְרוֹ בַּחֶרֶב** על כך, לפי שהיה לו לחשוש שמא לא יקיים את נדרו, **אֶלָּא שֶׁלְּשׁוֹן חֲכָמִים**, שהם מתירים לו את נדרו, היא **מַרְפֵּא** לו, שעל ידי כך הוא ניצול מן הנדר. ועל פי פסוק זה שאל רבן גמליאל את אותו אדם, אילו היה יודע שאסור לנדור והוא מתחייב בכך מיתה האם היה נודר, והשיבו שלא, ובפתח זה התיר לו את הנדר. הרי שסבר שפותחין בחרטה, כפי שאכן עשה, ומשום כך הוצרך לרדת מן החמור ולשבת ולעסוק בכך ביישוב הדעת.

הגמרא שבה לדברי הברייתא אודות איסור ההעברה על האוכלין, ומוסיפה פרטים בדין זה: **אָמַר מַר** – הובא לעיל בברייתא, **וְאֵין מַעֲבִירִין עַל הָאוֹכְלִין. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, לֹא שָׁנוּ** – לא נשנה דין זה, **אֶלָּא בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאֵין** [–שלא היו אז] **בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בַּכְּשָׁפִים**, ולכך לא היה אז לחשוש שמא הוכנסו כישופים באותם אוכלים, **אֲבָל בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים שֶׁבָּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בַּכְּשָׁפִים, מַעֲבִירִין** [–חולפים] על פני האוכלין בלא ליטול אותם, שמא ינזק הנוטל בכישוף שנעשה בהם. **תָּנָא** בברייתא, על אוכלין **שְׁלֵימִין, מַעֲבִירִין** בדורות האחרונים, ואין נוטלים אותם, לפי שבהם אכן יש לחשוש לכשפים. ואילו על אוכלין שהם **פְּתִיתִין** [–פרוסות], **אֵין מַעֲבִירִין**, שאין עושים בהם כשפים.

הגמרא דנה בדברי הברייתא הללו: **אָמַר לֵיהּ רַב אַסִּי לְרַב אַשִּׁי, וְאַפְּתִיתִין לֹא עָבְדָן** – האם אין בנות ישראל מטילות כשפים אלא באוכלין שלמים ולא בפרוסות, **וְהָכְתִיב** – והלא נאמר (יחזקאל יג יט) '**וַתְּחַלְּלֻנָה אֹתִי אֶל עַמִּי בְּשַׁעֲלֵי שְׂעֹרִים וּבִפְתֹּתֵי לָחֶם**', והיינו שהנביא מוכיח את בנות ישראל המחללות את שם ה' לעם ישראל על ידי הכשפים שהן מטילות בשעורים ובפרוסות הלחם, הרי שהיו מטילים כשפים גם בפרוסות לחם ולא רק בכברות שלמות. מתרצת הגמרא: **הָתָם** – מה שנאמר שם 'ובפתותי לחם' אין הכוונה שעשו כשפים בפתותי לחם עצמם, אלא לפתותי לחם **דְּשָׁקְלֵי בְּאַגְרֵייהוּ** [–שנטלו בשכרם] עבור עשיית הכשפים, שנביאי הבעל היו משלמים להם בכך בכדי שיעשו להם כשפים להטעות את ישראל.

הגמרא שבה לדון בענייני השיכור: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה,**

פרשת בראשית

א א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת
הָאָרֶץ: ב וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־
פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:
ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר: ד וַיַּרְא
אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין
הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים | לָאוֹר יוֹם
וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
אֶחָד: פ (לוי) ו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ
הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם: ז וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר
מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ
וַיְהִי־כֵן: ח וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־
עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי: פ (ישראל) ט וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם
אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן: י וַיִּקְרָא אֱלֹהִים |
לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ
דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ
אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן: יב וַתּוֹצֵא
הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ
עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים
כִּי־טוֹב: יג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי: פ
(ע"כ בחול) יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ
הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ
לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים: טו וְהָיוּ
לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ
וַיְהִי־כֵן: טז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת
הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם
וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת
הַכּוֹכָבִים: יז וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם
לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ: יח וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
וְלַהֲבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים
כִּי־טוֹב: יט וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי: פ
כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה
וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם:
כא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת
כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה | הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם
לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים
כִּי־טוֹב: כב וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ
וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ:
כג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי: פ כד וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה
וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן: כה וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה
לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם
בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ: כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים | אֶת־
הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר
וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ
וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־
חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ: כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה
נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב | זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־
עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה: ל וּלְכָל־חַיַּת
הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל | רוֹמֵשׂ עַל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב
לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן: לא וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר
עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
הַשִּׁשִּׁי: פ **ב** א וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־
צְבָאָם: ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ
אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ
אֲשֶׁר עָשָׂה: ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי

וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־
בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו עמוד 1 – מתוך 'לקראת שבת')

טַעַם הַתְחָלַת הַתּוֹרָה בְּאוֹת בֵּי"ת

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ: (א, א)

"בְּבֵי"ת נִבְרָא הָעוֹלָם . . וְלָמָּה בְּבֵי"ת שֶׁהוּא בְּלָשׁוֹן בְּרָכָה וְלֹא בְּאָלֶ"ף שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן אֲרִירָה.." (ירושלמי פ"ב ה"א)

בָּאִבְּן־עֶזְרָא הִקְשָׁה: יֵשׁ הַרְבֵּה מִלִּים שֶׁעִנְיָנָם הֵפֶךְ הַבְּרָכָה הַמַּתְחִילוֹת בְּאוֹת ב', וּלְאִידָךְ רִיבּוּי מִלִּים הַמַּתְחִילוֹת בְּאוֹת א' שֶׁעִנְיָנָם טוֹב וּבְרָכָה.

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה, בַּתּוֹרָה יֶשְׁנָם שְׁנֵי עִנְיָנִים: א. לִמּוּד הַתּוֹרָה בַּהֲבָנָה וְהַשָּׂגָה. ב. הִתְאַחֲדוּת וּדְבֵקוּת בְּנוֹתֵן הַתּוֹרָה, שֶׁזּוֹהִי קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה וְעַצְמוּתָהּ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל שֶׁבַּתּוֹרָה.

וְעַל פִּי הַנִּזְכָּר לְעֵיל, יוּבְנוּ דִּבְרֵי הַיְרוּשַׁלְמִי: בְּנוֹגֵעַ לְלִמּוּד הַתּוֹרָה, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, "זָכָה נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים, לֹא זָכָה נַעֲשֵׂית לוֹ סַם מִיתָה", וְזֶהוּ הָעִנְיָן דְּבֵי"ת לְשׁוֹן בְּרָכָה, דְּכַאֲשֶׁר לִמּוּד הַתּוֹרָה הוּא בְּאֹפֶן דְּ"זָכָה" מִלְּשׁוֹן זַכּוּת, שֶׁנִּרְגֶּשֶׁת בּוֹ קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, וְנִרְגָּשׁ אֶצְלוֹ שֶׁזֶּהוּ הָאָלֶ"ף (הַהַתְחָלָה וְהָעִקָּר) דְּתוֹרָה, אֲזַי יֶשְׁנָהּ הַבֵּי"ת - "בְּרָכָה", "נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים".

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר "לֹא זָכָה", שֶׁהַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה בַּתּוֹרָה נֶחְשֶׁבֶת אֶצְלוֹ כְּאָלֶ"ף שֶׁל תּוֹרָה, וְחָסֵר אֶצְלוֹ הַ"זָכָה" - הַקְדֻשָּׁה שֶׁבַּתּוֹרָה (אֲמִתִּית עִנְיַן הָאָלֶ"ף), אֲזַי נַעֲשֵׂית אֶצְלוֹ הָאָלֶ"ף לְשׁוֹן אֲרִירָה, "נַעֲשֵׂית לוֹ סַם מִיתָה".

שני ד אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם
בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: ה וְכֹל |
שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה
טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים
עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה: ו וְאֵד
יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:
ז וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־
הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם
לְנֶפֶשׁ חַיָּה: ח וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן
מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר:
ט וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד
לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן
וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע: י וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן
לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה
רָאשִׁים: יא שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת
כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב: יב וְזֵהַב
הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם:
יג וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת
כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ: יד וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל
הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא
פְּרָת: טו וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ
בְּגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ: טז וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים
עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל:
יז וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי
בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת: יח וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ
עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: יט וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה
כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא
אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר
יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ בראשית תשמ"ג)

וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם (ב, ז)

שְׁנֵי יְצָרִים . . יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרַע (ברכות סא, א)

הַקָּבָּ"ה נָתַן בָּאָדָם יֵצֶר הָרַע כְּדֵי לְהָבִיאוֹ לְתַכְלִית שְׁלֵמוּתוֹ, כִּי כַּאֲשֶׁר אָדָם מִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ, עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּתַכְלִית הָעֲלוּי וּמִתְגַּלִּים כֹּחוֹתָיו וּמַעֲלוֹתָיו. וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת מָשָׁל מִמֶּלֶךְ שֶׁשָּׁלַח אֶת בְּנוֹ לְמֶרְחַקִּים, כְּדֵי לִבְחֹן אִם יִתְנַהֵג כִּדְבָעֵי גַּם בִּהְיוֹתוֹ רָחוֹק מֵאַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ, וְכָךְ יְגַלֶּה וְיַנְצֵל אֶת כֹּחוֹתָיו בִּשְׁלֵמוּת.

שלישי כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר
כְּנֶגְדּוֹ: כא וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים | תַּרְדֵּמָה עַל־
הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר
תַּחְתֶּנָּה: כב וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים | אֶת־הַצֵּלָע
אֲשֶׁר־לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם:
כג וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר
מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה־

זֹאת: כד עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ
וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: כה וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם
עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ:
ג א וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף
כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן:
ב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן
נֹאכֵל: ג וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר
אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־
תְּמֻתוּן: ד וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת
תְּמֻתוּן: ה כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ
וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב
וָרָע: ו וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי
תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח
מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל:
ז וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם
וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת:
ח וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן
לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן: ט וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים
אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה: י וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ
שָׁמַעְתִּי בַגָּן וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֶחָבֵא:
יא וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ
אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ:
יב וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא
נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים
לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ
הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל: יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים | אֶל־
הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה
וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל
כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ: טו וְאֵיבָה | אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין
הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ
וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב: ס טז אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר
הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים
וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ: ס
יז וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל
מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ
אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל
יְמֵי חַיֶּיךָ: יח וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ
אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: יט בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם
עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר
אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב: כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם
אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל־חָי: כא וַיַּעַשׂ
יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר
וַיַּלְבִּשֵׁם: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 73)

וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה (ג, ט)

כַּאֲשֶׁר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָיָה בְּמַאֲסָר, שָׁאֲלוּ אוֹתוֹ: מַה פֵּשֶׁר שְׁאֵלָה זוֹ. הֵשִׁיב הָרַבִּי: הַקָּבָּ"ה שׁוֹאֵל אֵצֶל כָּל אָדָם - הֵיכָן אַתָּה? הַאִם הִנְךָ יוֹדֵעַ מַה מַּטָּרַת בְּרִיאָתְךָ בָּעוֹלָם, מַה הִנְךָ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת, וּמֶה עָשִׂיתָ בְּפֹעַל . . ? וְהִנֵּה כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר אָמַר, שֶׁמַּעֲנֶה זֶה הִצִּיל אֶת אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן מִכְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהָיְתָה לוֹ מֵרֹב שִׂמְחָה וְתַעֲנוּג שֶׁזָּכָה לִמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל חֲסִידוּת. וְאָכֵן, הַקָּבָּ"ה שׁוֹאֵל תָּמִיד אֶת כָּל אֶחָד 'אַיֶּכָּה' (וּשְׁאֵלָה זוֹ הִיא גַּם נְתִינַת כֹּחַ): יֵשׁ מִי שֶׁהַשְּׁאֵלָה מַצִּילָתוֹ מִכְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ, וְיֵשׁ מִי שֶׁהַשְּׁאֵלָה גּוֹרֶמֶת לוֹ לֹא לִהְיוֹת שָׁקוּעַ בְּתַאֲווֹת אֶלָּא לְהִתְחַזֵּק בַּעֲבוֹדַת ה'.

רביעי כב וַיֹּאמֶר | יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה
כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה | פֶּן־יִשְׁלַח
יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם:
כג וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם: כד וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם
וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט
הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ
הַחַיִּים: ס ד א וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ
וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־
יְהוָה: ב וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־
הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: ג וַיְהִי

מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה
לַיהוָה: ד וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ
וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ:
ה וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד
וַיִּפְּלוּ פָּנָיו: ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ
וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ: ז הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם
לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ
וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ: ח וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
וַיַּהַרְגֵהוּ: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ
וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי: י וַיֹּאמֶר
מֶה עָשִׂיתָ קול דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־
הָאֲדָמָה: יא וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ:
יב כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ
נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ: יג וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה
גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשוֹא: יד הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד
בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי: טו וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה
לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן
אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ: טז וַיֵּצֵא קַיִן
מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־עֵדֶן:
יז וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוֹךְ
וַיְהִי בֹנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ:
יח וַיִּוָּלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־
מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל
יָלַד אֶת־לֶמֶךְ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר המאמרים מלוקט ב עמ' רעז)

וְאָכַל וָחַי לְעוֹלָם (ג, כב)

לְכָאוֹרָה, מַה בְּכָךְ אִם יִחְיֶה לְעוֹלָם, וַהֲרֵי הָאָדָם נִבְרָא מִלְּכַתְּחִלָּה שֶׁיִּחְיֶה לְעוֹלָם, שֶׁלָּכֵן נִצְטַוָּה לֹא לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַדַּעַת. וּמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁקֹּדֶם הַחֵטְא הָיָה הָרַע מֻבְדָּל מֵהַטּוֹב, וְעַל יְדֵי הַחֵטְא הִתְעָרְבוּ הַטּוֹב וְהָרַע, שֶׁאֵין טוֹב בְּלֹא רַע וְאֵין רַע בְּלֹא טוֹב; וְאִם יִחְיֶה לְעוֹלָם, גַּם הָרַע שֶׁבּוֹ יִתְקַיֵּם לְעוֹלָם. לְפִי זֶה נִמְצָא, שֶׁמִּיתָה בָּאָה לָעוֹלָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה קִיּוּם לָרַע. וּבְעֹמֶק יוֹתֵר יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמִּיתָה הִיא תּוֹצָאָה מֵהַחֵטְא. שֶׁכֵּן, חֵטְא הוּא מָוֶת רוּחָנִי (כִּי חַיּוּת הִיא בִּקְדֻשָּׁה דַּוְקָא, וְאִלּוּ רַע וְטֻמְאָה הֵם מָוֶת), וּמָוֶת רוּחָנִי הֵבִיא גַּם מִיתָה גַּשְׁמִית.

חמישי יט וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת
עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה: כ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל
הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה: כא וְשֵׁם אָחִיו
יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב:
כב וְצִלָּה גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ
כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן
נַעֲמָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח ב עמ' 591)

וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ, אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם ה' (ד, כו)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מְדַבֶּרֶת הַתּוֹרָה בִּגְנוּתוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ, שֶׁבִּזְמַנּוֹ הִתְחִילוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַתּוֹרָה רוֹמֶזֶת לָנוּ שֶׁאָדָם יָכוֹל לַעֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה רַק כַּאֲשֶׁר הוּא בִּבְחִינַת אֱנוֹשׁ, לְשׁוֹן חֲלִישׁוּת (כַּכָּתוּב עָקוּב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנוּשׁ הוּא), הַיְנוּ שֶׁעִנְיְנֵי הָאָדָם שֶׁבּוֹ, יִתְרוֹן הָאָדָם עַל הַבְּהֵמָה, הֵם בַּחֲלִישׁוּת. וְאִלּוּ כַּאֲשֶׁר יִתְרוֹן הָאָדָם עַל הַבְּהֵמָה הוּא בְּהִתְגַּבְּרוּת, לֹא שַׁיָּכֶת עֲבוֹדָה־זָרָה, שֶׁהִיא דָּבָר מֻפְרָדְ לְגַמְרֵי גַּם מִצַּד הַשֵּׂכֶל הַפָּשׁוּט. בַּדּוֹר שֶׁמַּנְהִיגוֹ נִקְרָא 'אֱנוֹשׁ' (לְפִי תְּכוּנַת דּוֹרוֹ) - יֵשׁ אֶפְשָׁרוּת שֶׁבְּנֵי הַדּוֹר יַעַבְדוּ עֲבוֹדָה־זָרָה.

ששי כג וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי
נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזַנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי
וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי: כד כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ
שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: כה וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ
וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי
אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן:
כו וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ
אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה: ס ה א זֶה סֵפֶר
תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת
אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ: ב זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ
אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם:
ג וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ
כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת: ד וַיְהִי יְמֵי־אָדָם

אַחֲרֵי הֹולִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד
בָּנִים וּבָנֹות: ח וַיְהִי כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי
תְּשַׁע מֵאֹות שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת: ס
ט וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיֹּולֶד אֶת־
אֱנֹושׁ: י וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הֹולִידוֹ אֶת־אֱנֹושׁ שֶׁבַע
שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות:
יא וַיְהִי כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע
מֵאֹות שָׁנָה וַיָּמֹת: ס יב וַיְחִי אֱנֹושׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה
וַיֹּולֶד אֶת־קֵינָן: יג וַיְחִי אֱנֹושׁ אַחֲרֵי הֹולִידוֹ
אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹות שָׁנָה
וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות: יד וַיְהִי כָּל־יְמֵי אֱנֹוש חָמֵשׁ
שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאֹות שָׁנָה וַיָּמֹת: ס טו וַיְחִי קֵינָן
שִׁבְעִים שָׁנָה וַיֹּולֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל: טז וַיְחִי קֵינָן
אַחֲרֵי הֹולִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
וּשְׁמֹנֶה מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות: יז וַיְהִי
כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאֹות שָׁנָה
וַיָּמֹת: ס יח וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים
שָׁנָה וַיֹּולֶד אֶת־יָרֶד: יט וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי
הֹולִידוֹ אֶת־יָרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹות
שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות: כ וַיְהִי כָּל־יְמֵי
מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאֹות
שָׁנָה וַיָּמֹת: ס כא וַיְחִי־יָרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה
וּמְאַת שָׁנָה וַיֹּולֶד אֶת־חֲנוֹךְ: כב וַיְחִי־יָרֶד אַחֲרֵי
הֹולִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד
בָּנִים וּבָנֹות: כג וַיְהִי כָּל־יְמֵי־יָרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים
שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאֹות שָׁנָה וַיָּמֹת: ס כד וַיְחִי חֲנוֹךְ
חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיֹּולֶד אֶת־מְתוּשֶׁלַח:
כה וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הֹולִידוֹ
אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים
וּבָנֹות: כו וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה
וּשְׁלֹשׁ מֵאֹות שָׁנָה: כז וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־
הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ח עמ' 211)

זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאָם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם (ה, ב)

הַבְּרָכָה הָאֲמִתִּית בָּאָה מִלְּמַעְלָה כְּשֶׁיֵּשְׁנוֹ הָעִנְיָן שֶׁל זָכָר וּנְקֵבָה - בִּרְכָאן לֹא אִשְׁתַּכְּחוּ אֶלָּא בַּאֲתַר דְּאִשְׁתַּכַּח דְּכַר וְנוּקְבָא (זח"א נה, ב). וּבַגְּמָרָא אָמְרוּ (יבמות סב, ב) כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה, שָׁרוּי בְּלֹא בְּרָכָה. וְכָתַב בְּסֵפֶר מִדְּבַר קְדֵמוֹת לְהַחִיד"א (מַעֲרֶכֶת נָשִׁים): אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל אִשְׁתּוֹ . . וְאֶפְשָׁר דְּהַטַּעַם, דְּאִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁזָּכוּ י"ה בֵּינֵיהֶם. וְנִמְצָא, שֶׁעַל־יְדֵי צֵרוּף אִשְׁתּוֹ גּוֹרֵם יִחוּד עֶלְיוֹן, וּמִשָּׁם יִשְׁתַּלְשֵׁל כִּי שָׁם צִוָּה ה' אֶת הַבְּרָכָה.

שביעי כח וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֵׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת
שָׁנָה וַיֹּולֶד אֶת־לָמֶךְ: כט וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי
הֹולִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹונִים שָׁנָה וּשְׁבַע
מֵאֹות שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות: ל וַיְהִי כָּל־יְמֵי
מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאֹות שָׁנָה
וַיָּמֹת: ס לא וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה
וּמְאַת שָׁנָה וַיֹּולֶד בֵּן: לב וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמֹו נֹחַ
לֵאמֹר "זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבֹון יָדֵינוּ
מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהֹוָה: ל וַיְחִי־לֶמֶךְ
אַחֲרֵי הֹולִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה
וַחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיֹּולֶד בָּנִים וּבָנֹות: לא וַיְהִי
כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֵׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאֹות
שָׁנָה וַיָּמֹת: ס לב וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאֹות שָׁנָה
וַיֹּולֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: ו א וַיְהִי
כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנֹות
יֻלְּדוּ לָהֶם: ב וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֹות
הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל
אֲשֶׁר בָּחָרוּ: ג וַיֹּאמֶר יְהֹוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם
לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים
שָׁנָה: ד הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם
אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנֹות
הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם
אַנְשֵׁי הַשֵּׁם: פ ה וַיַּרְא יְהֹוָה כִּי רַבָּה רָעַת
הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע

כָּל־הַיּוֹם: ׳ וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: ׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: ח וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרֵךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ב עמ׳ 450)

פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית

כְּבוֹד קְדוּשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ״ר אָמַר, שֶׁ׳בְּרֵאשִׁית׳ הִיא ׳פָּרָשָׁה גְּדוֹלָה׳, כִּי הִיא כּוֹלֶלֶת מֶשֶׁךְ זְמַן שֶׁל יוֹתֵר מֵאֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה - יוֹתֵר מִכָּל הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּחֲמֵשׁ בְּיַחַד (שֶׁהֲרֵי סִיּוּם הַחֲמֵשׁ הוּא בִּשְׁנַת ב׳ אֲלָפִים תפ״ח). וְהִנֵּה, ״הַתּוֹרָה מְדַבֶּרֶת בְּעֶצֶם בָּעֲלִיּוֹנִים וְרוֹמֶזֶת בִּשְׁנִיּוּת בַּתַּחְתּוֹנִים״, הֵינוּ שֶׁכָּל עִנְיָן בַּתּוֹרָה עִקָּרוֹ הוּא לְמַעְלָה, וּמִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ וְנִשְׁתַּלְשֵׁל ׳רֶמֶז׳ לְמַטָּה. וְאַף כָּאן: פָּרָשָׁתֵנוּ מְכִילָה עִנְיָנִים רַבִּים, ׳בָּעֲלִיּוֹנִים׳, וּמִזֶּה נִשְׁתַּלְשֵׁל שֶׁהִיא מַקִּיפָה שָׁנִים רַבּוֹת, ׳בְּתַחְתּוֹנִים׳.

מפטיר ח וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם: ׳ וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: ׳ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: ח וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:

פפפ קמ״ו פסוקים, אמציה, יחזקיהו סימן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שבת פרשת בראשית, מברכים החודש מרחשון, ה׳תשח״ר)

מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית הַנַּ״ל, שֶׁכָּל עִנְיָנֵי ׳רֵאשִׁית׳ שֶׁבִּכְלָלוּת הָעוֹלָם, תְּלוּיִם בְּעִנְיָן דְ״בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים״, שֶׁלָּכֵן, לְפִי אוֹפֶן הַהַנְהָגָה שֶׁעוֹמְדִים בְּ׳שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית׳ – שֶׁאָז קוֹרְאִים ״בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים״, וְעַל שֵׁם זֶה נִקְרֵאת הַשַּׁבָּת בְּשֵׁם ״שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית״ – כָּךְ נִמְשֶׁכֶת כָּל הַשָּׁנָה כּוּלָּהּ.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לערב ראש חודש שחל בשבת

לקריאה בציבור ולשמו"ת שמואל א פרק כ

יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל: כ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה לְצַד אוֹרָה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: כא וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמוֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים | מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ | וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: כב וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֲלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: כג וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כד וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם | בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד עַד־עוֹלָם: כד וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם | בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד

עטרת מרים

יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ וְזָכַר בְּךָ הַמֶּלֶךְ כִּי יִפָּקֵד יֶחְסַר מוֹשָׁבֶךָ מֵאֵין יוֹשֵׁב בּוֹ: יט וְשִׁלַּשְׁתָּ בְּשֶׁגִּיעַ הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אַחַר רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּבִשְׁבִילְךָ הִסְפַּנָּה גְּדוֹלָה מְאֹד, אָז תֵּרֵד מְאֹד בְּמָקוֹם סֵתֶר וְתִתְחַבֵּא הַרְבֵּה, כִּי אָז יְבַקְּשׁוּךָ וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה בַּיּוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן לְבַל הָמִית אֶת דָּוִד וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל כִּי שָׁם אֶמְצָאֲךָ: כ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה לְצַד הָאֶבֶן הַהוּא אוֹרָה כְּאִלּוּ אֲנִי מוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה לַחֵץ: כא וְהִנֵּה לְאַחַר זֶה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר וְאַגִּיד לוֹ לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים הַסִּימָן הִזֶּה יִהְיֶה בְּיָדוֹ אִם־אָמוֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים קְרוֹבִים אֵלַי מִמְּךָ וָהֵנָּה עָבַרְתָּ מֵהֶם, קָחֶנּוּ קַח הַחֵץ וָבֹאָה בוֹא אֵלַי כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר רָע, חַי־יְהוָה נִשְׁבַּע לוֹ: כב וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֲלְאָה לְהַלָּן מִמְּקוֹם עָמְדְּךָ, אָז לֵךְ לְדַרְכְּךָ וּבְרַח לְךָ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה וְנִצַּלְתָּ בְּהִשְׁגָּחַת ה': כג וְאִם תֵּלֵךְ לְךָ, זְכוֹר תִּזְכּוֹר וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ דִּבְרֵי הַבְּרִית שֶׁכָּרַתְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה יִהְיֶה הָעֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כד וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ מָקוֹם הַמְיוּחָד לוֹ לָשֶׁבֶת

שי למורא

יח) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן, יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ אָמַר לְדָוִד. מָחָר חֹדֶשׁ, מָחָר רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, וְזַכְּרוּ אוֹתְךָ כְּשֶׁיְּחַסֵּר מִמּוֹשָׁבְךָ יוֹשֵׁב. יט) וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד, שְׁלִשָׁה יָמִים תִּסְתַּתֵּר וְתֵרֵד מְאֹד בָּעֹמֶק לְהִסְתַּתֵּר שָׁם. בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה, בְּיוֹם חֹל לְגַמְרֵי, כְּלוֹמַר לִפְנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ. פֵּרוּשׁ אַחַר, בְּיוֹם מַעֲשֵׂה הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן שֶׁלֹּא יָמִית אֶת דָּוִד, שֶׁגַּם אָז הִסְתַּתֵּר דָּוִד שָׁם. הָאֶבֶן הָאֵזֶל, הָאֶבֶן שֶׁהִיְתָה אוֹת לְהוֹלְכֵי דְּרָכִים. "הָאֵזֶל", הוֹלְכֵי הַדֶּרֶךְ, כְּמוֹ "אָזַל" שֶׁפֵּרוּשׁוֹ הָלַךְ. כ) צִדָּה אוֹרָה, לְצַד הָאֶבֶן אֶהְיֶה מוֹרֶה הַחִצִּים. לְשַׁלַּח לִי לְמַטָּרָה, שֶׁתִּהְיֶה הָאֶבֶן לִי לְמַטָּרָה. כא) קָחֶנּוּ וָבֹאָה, צֵא אַתָּה בְּעַצְמְךָ מִמְּקוֹם מַחֲבוֹאֶךָ וְקָחֶנּוּ וּבוֹא אֵלַי. כב) לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ ה', לֵךְ לְדַרְכְּךָ וּבְרַח, שֶׁהִקִּיב"ה אוֹמֵר לְךָ לִבְרֹחַ וּלְהִמָּלֵט. כג) וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ, הַבְּרִית שֶׁכָּרַתְנוּ יַחַד. הִנֵּה ה', ה' יִהְיֶה עֵד. כה) אֶל מוֹשַׁב הַקִּיר, בְּרֹאשׁ הַמִּסְפָּרַיִם סָמוּךְ לַקִּיר. וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל, סֵדֶר הַיְשִׁיבָה הָיָה, שֶׁדָּוִד הָיָה יוֹשֵׁב סָמוּךְ לַמֶּלֶךְ, וְאַחֲרָיו יְהוֹנָתָן, וְאַחֲרָיו אַבְנֵר. וּבַיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁהַמֶּלֶךְ יָשַׁב בִּמְקוֹמוֹ וִיהוֹנָתָן בִּמְקוֹמוֹ, וְדָוִד לֹא בָּא, אִם כֵּן נִשְׁאַר יְהוֹנָתָן יוֹשֵׁב סָמוּךְ לְאָבִיו מִבְּלִי

שי למורא

שֶׁהִפְסִיק אָדָם אַחֵר בֵּינֵיהֶם, וְאֵין מַדְרֵךְ הַבֵּן לֵישֵׁב בַּהֲסִבָּה אֵצֶל אָבִיו, לָכֵן קָם יְהוֹנָתָן מִמְּקוֹמוֹ לְשֶׁבֶת בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל אַבְנֵר, וְאַבְנֵר יָשַׁב בַּמָּקוֹם שֶׁל יְהוֹנָתָן כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן בְּנוֹ. וּמְקוֹמוֹ שֶׁל דָּוִד נִשְׁאַר פָּנוּי, שֶׁיּוּכַל לָבוֹא אַחַר כָּךְ. **וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד**, נֶחְסַר הָיָה הַמָּקוֹם מִן הַיּוֹשֵׁב.

כו) כִּי לֹא טָהוֹר, וְהֵם הָיוּ נִשְׁמָרִים מֵאֲכֹל יַחַד הַטְּמֵא וְהַטָּהוֹר. אוֹ שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים זִבְחֵי שְׁלָמִים, וְאָסוּר לִטְמֵאִים. וְגַם יִתְּכֵן שֶׁאֵין מַדְרֵךְ הַמּוֹסֶר לָבוֹא טָמֵא לְשֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ. **כז) מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי**, בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, דְּהַיְנוּ לְמָחֳרַת. **כח) מֵעִמָּדִי**, מִמֶּנִּי לָקַח רְשׁוּת בְּלֶכְתּוֹ לְבֵית לֶחֶם, וְלֹא הָלַךְ בְּלִי רְשׁוּת. **כט) שַׁלְּחֵנִי**, תֵּן לִי רְשׁוּת לָלֶכֶת. **זֶבַח מִשְׁפָּחָה**, אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיוּ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ זוֹבְחִים זִבְחֵי שְׁלָמִים. **וְהוּא צִוָּה לִי אָחִי**, וְאָחִי הַגָּדוֹל צִוָּה עָלַי לִהְיוֹת שָׁם. **ל) בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת**, בְּנָהּ שֶׁל מַעֲוַתַּת הַמּוֹסֶר, כְּלוֹמַר שֶׁאִמּוֹ לֹא הוֹכִיחָתוּ בְּקַטְנוּתוֹ וְלֹא קִבֵּל מוּסָר כָּרָאוּי. (וְאָמְרוּ רז"ל, שֶׁכְּשֶׁחָטְפוּ בְּנֵי בִנְיָמִין מִבְּנוֹת שִׁילֹה שֶׁיָּצְאוּ לָחוּל בַּכְּרָמִים, הָיָה שָׁאוּל בַּיָּשָׁן וְלֹא רָצָה לַחְטֹא, עַד שֶׁבָּאָה הִיא עַצְמָהּ וְהֵעִזָּה פָּנֶיהָ וְרָדְפָה אַחֲרָיו). **כִּי בוֹחֵר אַתָּה לְבֶן יִשַׁי**, שֶׁהוּא יִמְלֹךְ. **לְבָשְׁתְּךָ**, כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אֲנָשִׁים שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אָדָם שֶׁאֵנִי שׂוֹנֵא, יֹאמְרוּ שֶׁאֵינְךָ בְּנִי, וְזֶה יִהְיֶה לְבָשְׁתְּךָ. **וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ**, וּלְבוּשָׁה וְחֶרְפָּה שֶׁל אִמְּךָ. **לג) כִּי כָלָה הִיא**, נִגְמְרָה הַהַחְלָטָה. **לד) אֶל דָּוִד**, בִּשְׁבִיל דָּוִד. **כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו**, וְגַם מִשּׁוּם שֶׁאָבִיו הִכְּלִים

עטרת מרים

בוֹ כְּפַעַם | **בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב** שֶׁאֵצֶל הַקִּיר **וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב** וְהוֹשִׁיב **אַבְנֵר מִצַּד** אָבִיו כִּי לֹא רָצָה לְהִיוֹת סָמוּךְ לְאָבִיו, שֶׁאִם יִקְצוֹף עָלָיו עַל דְּבַר דָּוִד, **שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר** לֹא שָׁאַל **שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא** מַדּוּעַ לֹא בָּא דָּוִד **כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא** שֶׁרָאָה קֶרִי **בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר** כִּי עֲדַיִן לֹא טָבַל לְקֶרְיוֹ: **כז וַיְהִי מִמָּחֳרַת** ראש **הַחֹדֶשׁ** בַּיּוֹם **הַשֵּׁנִי לַחֹדֶשׁ וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם** אם הָיָה מִקְרֶה, הָיָה לוֹ לָבוֹא הַיּוֹם חֲלוּפוֹ: **כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי** רְשׁוּת לָלֶכֶת **עַד־בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא** תֵּן לִי רְשׁוּת לָלֶכֶת **כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה** זִבְחֵי שְׁלָמִים **לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִּי אֶלִיאָב אָחִי הַכִּכּוֹר לְבוֹא אֶל הַזֶּבַח, וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ** כִּי נָתַתִּי לוֹ רְשׁוּת לָלֶכֶת, **וְהָלַךְ לוֹ: ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בוֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ: לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי הוּאיל וְאַתָּה נָתַתָּ לוֹ רְשׁוּת לָלֶכֶת כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בְּחֲרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי** בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לַחֹדֶשׁ לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד בִּרְאוֹתוֹ כִּי כָּלְתָה אֵלָיו הָרָעָה, וְעוֹד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו

שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: כז וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִּי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בוֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ: לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בְּחֲרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי

לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוּ אָבִיו:
לה וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה
לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֶץ מְצָא נָא
אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי
לְהַעֲבְרוֹ: לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר
יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר
הֲלוֹא הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרִיתִי בָּאַחֲרוֹנָה
לח מִמְּךָ וָהָלְאָה: לח וַיִּקְרָא
יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה
חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט
נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים
הָרִאשׁוֹנָה וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו:
לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה
מ אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־
הַדָּבָר: מא וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו
אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ
מא הַנַּעַר בָּא
וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו
עַל פְּנֵי אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ | אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד
הִגְדִּיל: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ
לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

עטרת מרים

שֶׁקָּרְאוֹ בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת: לה וַיְהִי בַבֹּקֶר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַחֹדֶשׁ וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד אֲשֶׁר קָבַע לוֹ דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֶץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ אַחַר הַחֵץ הָרִאשׁוֹן שֶׁיָּרָה, וּבְעוֹדוֹ רָץ, וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי הַשֵּׁנִי לְהַעֲבְרוֹ לְהַלְאָה לְמַפְּרָה וְהוּא הָאֶבֶן הָאֵזֶל: לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן בְּרִאשׁוֹנָה וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרִיתִי בָּאַחֲרוֹנָה הִיא מִמְּךָ וָהָלְאָה: לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה רוּץ מַהֵר אַחַר הַשְּׁנִיָּה אַל־תַּעֲמֹד בִּמְקוֹם הָרִאשׁוֹנָה וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה מֵהַסִּימָן הַנַּעֲשָׂה בִּירִיַּת אֵלּוּ הַחִצִּים אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו הַקֶּשֶׁת וְהַחִצִּים אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר: מא הַנַּעַר בָּא הָלַךְ לָבוֹא הָעִירָה וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב מִצַּד הַדְּרוֹמִי שֶׁל אֶבֶן הָאֵזֶל וַיִּפֹּל לְאַפָּיו עַל פְּנֵי אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ | אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ עִם אֶת כִּי הָיְתָה קָשָׁה לָהֶם הַפְּרִידָה רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם וְהַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

שי למורא

(בגיש) אֶת יְהוֹנָתָן בְּדִבּוּר וּבְמַעֲשֶׂה. לה) לְמוֹעֵד דָּוִד, לַמּוֹעֵד שֶׁקָּבַע לוֹ דָּוִד. לו) יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבְרוֹ, יָרָה הַחֵץ בְּכֹחַ שֶׁיַּעֲבֹר אַחֲרֵי הָאֶבֶן. מא) מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב, מִקְרֶבֶת מָקוֹם לְצַד הַדְּרוֹמִי שֶׁל הָאֶבֶן הָאֵזֶל. אֶת רֵעֵהוּ, עִם רֵעֵהוּ. שֶׁהָיְתָה קָשָׁה עֲלֵיהֶם הַפְּרִידָה. עַד דָּוִד הִגְדִּיל, שֶׁדָּוִד הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן. מב) אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ, וְתִזְכֹּר שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ וכו'. ה' יִהְיֶה, ה' יִהְיֶה עֵד עַל הַשְּׁבוּעָה.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו: **רַחֵם**, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת:

הַמּוֹלָד: הָיָה בְּיוֹם שַׁבָּת־קוֹדֶשׁ, שָׁעָה 3 בַּבּוֹקֶר, וְ־23 דַּקּוֹת
רֹאשׁ חֹדֶשׁ מַר־חֶשְׁוָן, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

הפטרה לפרשת בראשית לשמו"ת

בישעיה פרק מב

מב ה כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם
וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה
לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ: ו אֲנִי יְהוָה
קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחֲזִק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ
לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם: ז לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת
לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ: ח אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי
וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים: ט הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ

שי למורא

ה) הָאֵל ה', בַּעַל הַדִּין וּבַעַל הָרַחֲמִים. וְנוֹטֵיהֶם, שֶׁנָּטָה אֶת שִׁבְעַת הָרְקִיעִים כְּאֹהֶל עַל הָאָרֶץ. רֹקַע, פּוֹרֵשׂ, כְּמוֹ "וַיִּרְקְעוּ אֶת פַּחֵי הַזָּהָב" (שמות לט,ג). וְצֶאֱצָאֶיהָ, הַצְּמָחִים. לָעָם עָלֶיהָ, לָאֲנָשִׁים שֶׁחַיִּים עָלֶיהָ. וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ, וְלִשְׁאָר הַבְּרִיּוֹת נָתַן רוּחַ שֶׁל חִיּוּת. ו) קְרָאתִיךָ, לִישַׁעְיָה הוּא אוֹמֵר. וְאֶצָּרְךָ, אֶשְׁמָרְךָ. לִבְרִית עָם, לְהָשִׁיב אֶת עַמִּי לִבְרִיתִי, לְקַיֵּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה. לְאוֹר גּוֹיִם, כָּל שֵׁבֶט קְרוּי גּוֹי לְעַצְמוֹ. ז) לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת, שֶׁאֵינָם רוֹאִים אֶת גְּבוּרָתִי, לָתֵת לֵב לָשׁוּב אֵלַי. אַסִּיר, יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם אֲסִירִים בַּגּוֹלָה. ח) וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַגּוֹיִם מוֹשְׁלִים בְּעַמִּי, וְלֹא יֹאמְרוּ "רֵדְנוּ רָמָה". ט) הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה בָאוּ, מַה שֶׁהִבְטַחְתִּי לְאַבְרָהָם לִזְמַן צֵאתָם מִגְּלוּת מִצְרַיִם "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֶשְׁמוֹר אוֹתָךְ וְאֶתֶּנְךָ הַכֹּחַ לִבְרִית עָם לְהַסֵּב עַמִּי לִבְרִיתִי לְקַיֵּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה לְאוֹר גּוֹיִם לְהָאִיר לִשְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל (כָּל שֵׁבֶט קְרוּי גּוֹי לְעַצְמוֹ) לְדַעַת שֶׁה' הוּא הָאֱלֹהִים: ז ה' פּוֹעֵל לִפְקֹחַ עֵינַיִם אֲשֶׁר נִהְיוּ עִוְרוֹת מִרֹּב הַצָּרוֹת, ה' פּוֹעֵל לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר וּמִבֵּית כֶּלֶא אֶת יִשְׂרָאֵל הָאֲסוּרִים בְּבָבֶל וְגַם יוֹצִיא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ שָׁמָּה: ח אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי הַמְיוּחָד לִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן עוֹד וּתְהִלָּתִי מַה שֶׁרָאוּי לְהַלֵּל אוֹתִי לֹא יְהַלְּלוּ עוֹד לַפְּסִילִים: ט הַנְּבוּאוֹת הָרִאשֹׁנוֹת שֶׁנִּבֵּאתִי עַל סַנְחֵרִיב הִנֵּה כְּבָר־בָּאוּ וַחֲדָשׁוֹת שֶׁלֹּא שְׁמַעְתֶּם עֲדַיִן, וְהִיא הַגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה

עטרת מרים

נְבוּאָה בְּשׁוֹרָה עַל הַגְּאוּלָּה: הָעִנְיָן הַזֶּה אָמְרוּ הַנָּבִיא כַּמָּה פְּעָמִים, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּדוֹרוֹ בַּעֲלֵי אֱמוּנָה רָעָה שֶׁהָיוּ מַאֲמִינִים כִּי הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא כָּךְ הָיָה קַדְמוֹן, וְיֵשׁ שֶׁהָיוּ מַאֲמִינִים כִּי הָעוֹלָם מִקָּרֶה אֵין לוֹ בּוֹרֵא וְלֹא עֹלֶה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, וּמִפְּנֵי הָאֱמוּנוֹת הָרָעוֹת הָהֵם הָיָה שׁוֹנֶה תָּמִיד הָעִנְיָן הַזֶּה כִּי הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה הוּא בּוֹרֵא הָעוֹלָם וּמְחַדְּשׁוֹ וְהוּא מוֹצִיאוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְאָמַר בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם, אָמַר אַל יַחְשׁוֹב אָדָם כִּי הַשָּׁמַיִם בַּעֲבוּר שֶׁהֵם קַיָּמִים וְלֹא יִקְרֶה אוֹתָם שׁוּם הֶפְסֵד וְשׁוּם שִׁנּוּי שֶׁהֵם קַדְמוֹנִים, אֶלָּא הָאֵל בְּרָאָם וְחִדְּשָׁם וְהוּא מוֹצִיאוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ: ה כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא נָטָע אוֹתָם לִהְיוֹת כְּאוֹהֶל, רֹקַע פָּרַשׂ הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ הֵם הַצְּמָחִים כּוּלָּם הוֹצִיא, נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ הַחַיּוּנִי לַהֹלְכִים בָּהּ לִשְׁאָר הַבְּרִיּוֹת:

נְבוּאַת ה' לִישַׁעְיָה: ו עַל הַמָּשִׁיחַ יֹאמַר אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בִּשְׁמִךָ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים בְּצֶדֶק וְאַחֲזִק בְּיָדֶךָ לְהַגְבִּיר אוֹתְךָ עַל כֹּל וְאֶצָּרְךָ

עטרת מרים

לִפְנֵי שֶׁהִיא תִּתְחִיל, אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: י אָז שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ יְהִיה נִשְׁמָע מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ וְהַבְּרִיּוֹת הַמְמַלְּאִים אֶת הַיָּם, גַּם הַמָּה אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם יְהַלְּלוּ לַה' (וְהוּא עִנְיַן מְלִיצָה, כִּי אֵין הָאִיִּים וְהַבְּרִיּוֹת בַּעֲלֵי דִּבְעָה וְדִבּוּר לְהַלֵּל): יא יִשְׂאוּ קוֹל שִׁיר מִדְבָּר וְעָרָיו וְכָל חֲצֵרִים אֲשֶׁר תֵּשֵׁב בָּהֶם עֲדַת קֵדָר (הַשּׁוֹכְנִים בַּמִּדְבָּר בְּאֹהָלִים) יָרֹנּוּ תְּהִלּוֹת ה' יֹשְׁבֵי עַל הַסֶּלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ יְהִיה נִשְׁמָע קוֹל צְוָחָה שֶׁל שִׂמְחָה וְהַלֵּל: יב יָשִׂימוּ בְּפִיהֶם יִתְּנוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ הָאֲנָשִׁים הַשּׁוֹכְנִים שָׁם: יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא לְתִשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת הִבָּקֵי בְּהַנְהָגַת הַמִּלְחָמָה, וְאֵינוֹ לוֹחֵם בְּעַצְמוֹ רַק יָעִיר יְעוֹרֵר קִנְאָה בִּלְבָבָם יָרִיעַ פִּגְבּוֹר הַמְנַצֵּחַ בַּמִּלְחָמָה אַף־יַצְרִיחַ יְסַבֵּב שֹׂאוֹנָיו יִצְרְחוּ זַעֲקַת שֶׁבֶר שֶׁיָּבִים אוֹתָם, וְקָדָ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: יד הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם זֶה זְמַן רַב אֲנִי שׁוֹתֵק עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ הָאוּמּוֹת לְעַמִּי, אֶחֱרַיִשׁ אֶתְאַפָּק אִתְחַזֵּק לִכְבּוֹשׁ כַּעַסִי. אָבָל מַעֲתָה כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשְׁאַג אֶשֹּׁם אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה וְאֶשְׁאַף יָחַד וְאִבְלַע כֹּלָּם יַחַד: טו אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִיש וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים לִהְיוֹת חֹרֶב וְיֹבֶשׁ כְּאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: טז וְכִי הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אֲשֶׁר אַחֲרִישׁ גַּם עַתָּה? הֲלֹא אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים - מִימוֹת עוֹלָם וְהוֹלַכְתִּי כְּעוֹרֵים אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם בְּדֶרֶךְ הַמִּדְבָּר לֹא יָדְעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ הַחֹשֶׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים דֶּרֶךְ הַמְעֻקָּם עָשִׂיתִי לְמִישׁוֹר יָשָׁר וְשָׁוֶה. אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם מֵאָז כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עֲזַבְתִּים גַּם עַתָּה: יז אָז נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹּשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: יח הַחֵרְשִׁים שִׁמְעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: יט מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: כ רָאִוֹת רַבּוֹת וְלֹא

שי למורא

אֲשֶׁר יַעַבְדוּ דָּן אָנֹכִי" (בראשית טו.יד). י) שִׁירוּ לַה' שִׁיר חָדָשׁ, בְּעֵת גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל. אִיִּים וְיוֹשְׁבֵיהֶם, עַל דֶּרֶךְ מְלִיצָה אֹמֵר, שֶׁגַּם הָאִיִּים וְגַם יוֹשְׁבֵיהֶם יָשִׁירוּ. יא) יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו, הַמִּדְבָּר וְהָעָרִים שֶׁיִּשְׁנָם גַּם בּוֹ, כֻּלָּם יָרִימוּ קוֹל שִׁיר. חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר, גַּם הַחֲצֵרִים שֶׁיּוֹשְׁבִים בָּהֶם בְּנֵי קֵדָר. יוֹשְׁבֵי סֶלַע, גַּם הַמֵּתִים שֶׁיִּחְיוּ יָרֹנּוּ. יִצְוָחוּ, יָרִימוּ קוֹלָם בְּשִׁיר. יג) יֵצֵא, לְהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל. יָעִיר קִנְאָה, לְקַנֵּא עֲבוּר עַמּוֹ. יָרִיעַ, פִּגְבּוֹר הַמְנַצֵּחַ בְּמִלְחָמָה. יד) הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם, זֶה זְמַן רַב שֶׁתַּקְתִּי עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ הַגּוֹיִם לְעַמִּי. אֶתְאַפָּק, הָיִיתִי מִתְחַזֵּק לִכְבֹּשׁ כַּעַסִי. כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה, אֲבָל מַעֲכִשָּׁיו אֶשְׁאַג בְּקוֹל כַּיּוֹלֵדָה עַל אוֹיְבֵי עַמִּי. אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד, אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה בַּגּוֹיִם וְאִבְלָעֵם כֻּלָּם יַחַד. טו) אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וגו', כְּלוֹמַר, אֶחֱרַג מְלָכִים וְשָׂרִים וְכָל הַגְּלוּיִם עֲלֵיהֶם. טז) וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים וגו', אָז אוֹלִיךְ אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם בְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינָם מַכִּירִים וְהֵם בָּהּ כְּעִוְרִים. וּמַעֲקַשִּׁים, דְּרָכִים מְעֻקָּמוֹת. יח) הַחֵרְשִׁים וגו', אַתֶּם יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֱיִיתֶם חֵרְשִׁים מִשְּׁמֹעַ דָּבָר ה', וְעִוְרִים מִלִּרְאוֹת מִצְוֹתַי, מַעַתָּה שִׁמְעוּ וּרְאוּ. יט) מִי עִוֵּר כִּי אִם עַבְדִּי, כְּלוֹמַר, הַגּוֹיִם שֶׁאֵין זֶה מִטִּבְעָם לִרְאוֹת בִּרְאִיָּה פְּנִימִית וְלִשְׁמֹעַ דְּבַר ה', אֵין לְכַנּוֹתָם עִוְרִים וְחֵרְשִׁים, שֶׁהֵרֵי הֵם לְעִנְיָן זֶה כְּעֵץ וָאֶבֶן, אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּכוֹלִים לִרְאוֹת מַעֲשֵׂי ה' וְלִשְׁמֹעַ דְּבָרוֹ, וְאֵינָם רוֹאִים וְשׁוֹמְעִים, יִצְדַּק עֲלֵיהֶם שֵׁם עִוְרִים וְחֵרְשִׁים. כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח, כְּלוֹמַר, מִי שֶׁנְּתַתִּי חָכְמָה בְּלִבּוֹ, וּכְאִלּוּ שִׁלַּחְתִּיו לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם, וְהוּא כְּחֵרֵשׁ וְאֵינוֹ מְלַמֵּד. עִוֵּר כְּמִשֻּׁלָּם, הַשָּׁלֵם בְּמִדּוֹת נְכוֹנוֹת מִתּוֹלַדְתּוֹ, וּמַסְתִּיר עֵינָיו מִלִּרְאוֹת מַעֲשֵׂי ה'. כְּעֶבֶד ה', כְּמִי שֶׁתִּקֵּן מִדּוֹתָיו וְשִׁכְלוֹ מִצַּד בְּחִירָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ.

וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: י שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם: יא יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ: יב יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ: יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: יד הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד: טו אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: טז וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יְדָעוּ אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים: יז נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: יח הַחֵרְשִׁים שִׁמְעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: יט מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: כ רָאִוֹת רַבּוֹת וְלֹא

כ) רָאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִּשְׁמֹר, רְאִיּוֹת הַרְבֵּה לְפָנֶיכֶם, וְאֵינְכֶם שׁוֹמְרִים לְהַבִּיט

אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: יח אַתֶּם יִשְׂרָאֵל הַחֵרְשִׁים שִׁמְעוּ דְּבַר ה' וְהָעִוְרִים מִלִּרְאוֹת מִצְוֹתָיו, שִׁמְעוּ מַעַתָּה הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: יט מִי הוּא הַיּוֹתֵר רָאוּי לְהִקָּרֵא עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי עַל כִּי הוּא יוֹדֵעַ וּמַכִּיר בְּקַלְקוּל הַדּוֹר, וְאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל בְּמַעֲשֵׂיהֶם לְהַרְשִׁיעָם וּלְהַקְנָם. וְכֵן מִי הוּא הַיּוֹתֵר רָאוּי לְהִקָּרֵא חֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח שֶׁנְּתַתִּי חָכְמָה בְּלִבּוֹ וּכְאִלּוּ שִׁלַּחְתִּיו, וְהוּא כְּחֵרֵשׁ לֹא יִשְׁמַע מַעֲשֵׂי בְּנֵי הָעָם לְהַזְהִירָם עַל הַדָּבָר מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם הַשָּׁלֵם בְּמִדּוֹת וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: כ הֲלֹא הַמָּה רָאִוֹת רוֹאִים רַבּוֹת הַרְבֵּה חָכְמָה וְלֹא תִשְׁמֹר וְאֵין בָּהֶם מִי אֲשֶׁר יִשְׁמוֹר אֶת הַזּוּלַת לְהַשִּׁיבוֹ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה, וְלָכֵן מֵהָרָאוּי לְהִקָּרֵא עִוֵּר, פָּקוֹחַ אָזְנַיִם הֲלֹא יֵשׁ לָהֶם אָזְנַיִם פְּתוּחוֹת לְהָבִין מִצְוֹת ה' וְלֹא יִשְׁמָע וְאֵין בָּהֶם מִי אֲשֶׁר יִשְׁמַע וְאֵינוֹ מַזְהִיר לַזּוּלַת, כִּי עוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ לֹא יָבִין, וְלָכֵן מֵהָרָאוּי לְהִקָּרֵא

שי למורא

בְּמַעֲשַׂי וְלָשׁוּב אֵלַי. וְכֵן "פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וגו'". **כא)** ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ וגו', ה' חָפֵץ לְהַרְאוֹתְכֶם וְלִפְקֹחַ אָזְנֵיכֶם, לְמַעַן צִדְקוֹ. וּלְכָךְ הוּא מַגְדִּיל לָכֶם תּוֹרָה וּמְחַזְּקָהּ.

עטרת מרים

חֵרֵשׁ: **כא** יְהוָה חָפֵץ בַּאֲנָשִׁים לְמַעַן צִדְקוֹ שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם יַצְדִּיק אֶת הַזּוּלַת לְלַמְּדוֹ דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר לְהַרְבּוֹת לִמּוּד דַּעַת אֶת הָעָם:

תִּשְׁמֹר פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע: כא יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

בשנה מעוברת מוסיפים ומסיימים ב"ואחרי לא יהיה". "הנהגה זו ענין פרטי השייך אלי - ואין זו הוראה לרבים".

(משיחות שבת בראשית (א) ה'תשי"ז סעיף ו', שבת בראשית תשכ"ה סעיף ג' (נדפס לעיל ע' נט) ושבת בראשית ה'תשד"מ סעיף יב):

שי למורא

כב) וְהוּא עַם בָּזוּז וְשָׁסוּי, כְּלוֹמַר, וְהֵם לֹא שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה, וְלָכֵן הֵם בְּזוּזִים וּרְמוּסִים. "שָׁסוּי", רָמוּס, כְּמוֹ "שֹׁסֵהוּ כָּל עוֹבְרֵי דָרֶךְ" (תהלים פט,מב). הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם, כָּל הַבַּחוּרִים יֵשׁ לָהֶם מַפַּח נֶפֶשׁ. מְשִׁסָּה, הָיוּ לִרְמִיסָה. הָשַׁב, לַהֲשִׁיבָם לִמְקוֹמָם. **כג)** יַאֲזִין, לְתֵת לֵב לָזֹאת. וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר, וְיִשְׁמַע דָּבָר שֶׁיַּעֲמֹד לוֹ בְּאַחֲרוֹנָה. **כה)** וַתְּלַהֲטֵהוּ, לְשׁוֹן לַהַב וְלַהַט. **ג)** כָּפְרֵךְ, תַּחְתֶּיךָ. **ו)** תֵּנִי, תְּנִי אֶת יִשְׂרָאֵל הַפְּזוּרִים שָׁם. אַל תִּכְלָאִי, אַל תִּמְנְעִי אֶת יִשְׂרָאֵל לָצֵאת מִגָּלוּתָם. מִלְּשׁוֹן "וַיִּכָּלֵא הָעָם

עטרת מרים

כב וְהוּא עַם־יִשְׂרָאֵל בַּעֲוֹנָם, הַלּוֹא הוּא עַם־בָּזוּז בְּזוּי וְשָׁסוּי וּרְמוּסִים לַכֹּל, כִּי לֹא לִמְּדוּ דַּעַת אֶת הָעָם. הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם כָּל בַּחוּרֵיהֶם הָיוּ לָהֶם מַפַּח נֶפֶשׁ וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ עַם יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הָאוֹיֵב, לָכֵן הָיוּ לָבוֹז וְאֵין מַצִּיל מִן הַבִּזָּה. וְיוֹתֵר מִזֶּה, הָיוּ לִמְשִׁסָּה עִנְיָן רְמִיסָה, וּמַדּוּעַ וְאֵין־אֹמֵר הָשֵׁב הֲשִׁיבֵהוּ לִמְקוֹמוֹ וְאַל תּוֹסִיף לְרָמְסֵהוּ: מֵשִׁיב לָהֶם ה': **כג** וְכִי נִמְצָא מִי בָּכֶם אֲשֶׁר יַאֲזִין לָזֹאת הָאָמוּר לְמַטָּה יַקְשֵׁב וְיִשְׁמַע לָאָחוֹר הֶעָתִיד לִהְיוֹת: **כד** וְזֶהוּ הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לְהָבִין מִי נָתַן לִמְשִׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבִזָּזִים הֲלוֹא יְהוָה מְסָרָם וְלֹא בְּמִקְרֶה בָּא, וְהַסִּיבָה, כִּי זֶה חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ וְלֹא רָצוּ בִּדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: **כה** וּלְכָךְ וַיִּשְׁפֹּךְ שָׁפֹךְ עָלָיו חֵמָה אַפּוֹ וְעֻזּוּז קָשֶׁה וְחוֹזֶק מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ וְכַאֲשֶׁר בָּעֲרָה מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע שֶׁמֵּה' בָּאָה וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב שֶׁבָּא בְּהַשְׁגָּחָה: **מג א** וְעַתָּה בְּכָל זֹאת אַל תִּתְיָאֵשׁ, כִּי כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא פֶּן תִּכְלֶה בַּגּוֹלָה כִּי הֲלֹא מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתִּיךָ וְקָרָאתִי אֶז בִּשְׁמֶךָ לִי־אָתָּה עַמִּי וּבְנִי בְּכוֹרִי: **ב** כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם וְתִהְיֶה קָרוֹב לְהִיוֹת נִטְבָּע בָּהֶם אִתְּךָ אָנִי אַף אִם

כב וְהוּא עַם בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבוֹז וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשֵׁב: כג מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשֵׁב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר: כד מִי נָתַן לִמְשִׁסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבִזָּזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִּדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: כה וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֵמָה אַפּוֹ וְעֻזּוּז מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב: מג א וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה: ב כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ: ג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ: ד מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ: ה אַל־תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ: ו אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן

וּבַנְּהָרוֹת תַּעֲבוֹר לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה וְהַלַּהַב לֹא תִבְעַר־בָּךְ כְּלוֹמַר, אַף אִם תִּהְיֶה בְּעוֹמֶק הַצָּרוֹת לֹא תִכְלֶה שָׁמָּה:

ג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ וְהַכֹּל בְּיָדִי. הֲלֹא נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כִּי הֵמָּה נֶאֱבְדוּ תַּחְתֶּיךָ אַף כִּי הֵיִתֶם חַיָּבִים כְּלָיָה (יחזקאל כ') כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ כַּאֲשֶׁר סַנְחֵרִיב שָׂם פָּנָיו לְהִלָּחֵם בִּירוּשָׁלַיִם יָצָא לְהִלָּחֵם בַּתְּחִלָּה עִם כּוּשׁ וּסְבָא וְאָבְדוּ בְּמִקּוֹמְךָ, וְהֵם הָיוּ לְךָ לְפִדְיוֹן: ד מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ אַתָּה יִשְׂרָאֵל יָקָר בְּעֵינַי וְגַם נִכְבַּדְתָּ נִכְבָּד אַתָּה וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְלָזֶה וְאֶתֵּן אָדָם אֵלֶּה הָעַמִּים כְּמוֹ הַכְּנַעֲנִים וְהַמִּצְרִים תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֶׁעֶבֶר: ה אַל־תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ הַנִּפּוּצִים שָׁמָּה וּמִמַّעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ: ו אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי תֵּן אֶת יִשְׂרָאֵל הַפְּזוּרִים שָׁמָּה

עטרת מרים

וּלְתִימָן אַל־תִּכְלָאִי אַל תִּפְגְּעִי מִלָּתַת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְכָל אֶחָד מֵרוּחוֹת הַשָּׁמַיִם אֲנִי מְצַוֶּה הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ: ז כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו כְּבָר הֵכַנְתִּי לוֹ כָּל צָרְכֵי הַגְּאוּלָּה אֵין מַחְסוֹר: ח הוֹצִיא לְהוֹצִיא מֵהַגּוֹלָה עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ לָהֶם וְלֹא רָאוּ מַעֲשֵׂה ה׳ וְחֵרְשִׁים נַעֲשׂוּ כְּחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ מִצְוֹת ה׳: ט אִם כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ אוֹ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת הָעֲתִידוֹת וְכֵן וְרִאשֹׁנוֹת שֶׁכְּבָר עָבְרוּ הַאִם יַשְׁמִיעֻנוּ לֵאמֹר אֲנַחְנוּ הִגַּדְנוּ אוֹתָם עַד לֹא בָּאוּ אוֹ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם יָבִיאוּ עֵדִים שֶׁהִשְׁמִיעַ דָּבָר עַד לֹא בָּא וְיִצְדָּקוּ בִּדְבָרֵיהֶם אוֹ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת אוֹ יוֹדוּ עַל הָאֱמֶת: י אֲבָל לִי יֵשׁ עֵדִים, אַתֶּם יִשְׂרָאֵל עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי בּוֹ גַּם הוּא לְעֵד שֶׁהִגַּדְתִּי מַפֶּלֶת סַנְחֵרִיב מֵאָז עַד לֹא בָּא לְמַעַן תֵּדְעוּ מִן הָרִאשׁוֹנוֹת כָּל הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁכֵּן יִהְיֶה וְתַאֲמִינוּ לִי שֶׁאֲנִיִּים מַאֲמָרִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְבַד אֱלֹהִים, לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל לֹא הָיָה דָּבָר נוֹצָר מֵאֵל זוּלָתִי וְאַחֲרַי שֶׁיְּצַרְתִּי אֶת הַיְצִירוֹת לֹא יִהְיֶה דָּבָר נוֹצָר מֵאֵל זוּלָתִי, כִּי אֵין אֱלוֹהַּ זוּלָתִי:

אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ: ז כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו: ח הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ: ט כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת: י אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וַתַּאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה:

שי למורא

מֵהָבִיא״ (שמות לו,ו). י) אַתֶּם עֵדַי, אַתֶּם יִשְׂרָאֵל עֵדַי, שֶׁהִגַּדְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיכֶם עַל דְּבַר הַגְּלֻיּוֹת, וּרְאִיתֶם שֶׁבָּאוּ.

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

ו ט אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ: י וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: יא וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס: יב וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ: ס יג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ: יד עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּית וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר: טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קומָתָהּ: טז צֹהַר | תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְּמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ: (לוי) יז וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע: יח וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ: יט וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתְּךָ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ: (ישראל) כ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת: כא וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה: כב וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה:

יתבונן ויפעול בהפצת המעיינות חוצה, ויבשר טוב בטוב האמיתי, טוב לשמים וטוב לבריות וטוב העושה פירות.

ממכתב ח״י תשרי, תש״כ

לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:41	6:45	8:59	9:00	9:32	9:34	10:32	10:32	12:57	12:56	18:13	18:07	18:39	18:33	17:48	18:43
חיפה (ק)	6:41	6:46	8:58	8:59	9:32	9:33	10:31	10:32	12:57	12:55	18:14	18:07	18:38	18:31	17:35	18:41
ירושלים (ק)	6:40	6:44	8:57	8:58	9:31	9:32	10:30	10:31	12:56	12:54	18:16	18:09	18:37	18:31	17:30	18:41
תל אביב (ק)	6:42	6:46	8:59	9:00	9:33	9:34	10:32	10:33	12:58	12:56	18:13	18:06	18:39	18:32	17:45	18:42
אוסטריה, וינה (ק)	7:09	7:18	9:09	9:13	9:53	9:56	10:50	10:52	13:11	13:10	18:13	18:01	18:46	18:35	17:45	18:48
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:41	6:32	9:14	9:08	9:52	9:47	10:58	10:55	13:39	13:38	19:35	19:41	20:02	20:08	19:21	20:20
אוקראינה, אודסה (ק)	7:09	7:18	9:12	9:16	9:54	9:58	10:52	10:54	13:14	13:12	18:17	18:06	18:50	18:39	17:50	18:51
אוקראינה, דונייצק (ק)	6:43	6:51	8:43	8:47	9:27	9:31	10:24	10:26	12:45	12:44	17:47	17:36	18:21	18:09	17:20	18:22
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	6:54	7:03	8:54	8:58	9:38	9:42	10:35	10:37	12:56	12:55	17:58	17:46	18:31	18:20	17:30	18:33
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	7:22	7:31	9:19	9:23	10:05	10:09	11:02	11:04	13:22	13:21	18:22	18:09	18:56	18:44	17:53	18:58
אוקראינה, קייב (ק)	7:14	7:24	9:12	9:16	9:57	10:01	10:54	10:57	13:15	13:13	18:14	18:01	18:49	18:37	17:45	18:50
איטליה, מילאנו (ק)	7:35	7:43	9:39	9:42	10:20	10:23	11:18	11:20	13:40	13:39	18:47	18:36	19:16	19:06	18:18	19:18
אקוואדור, קיטו (ח)	5:57	5:56	8:28	8:27	8:57	8:56	9:59	9:58	12:31	12:30	18:04	18:03	18:26	18:25	17:45	18:34
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:16	6:08	8:50	8:45	9:26	9:22	10:32	10:29	13:12	13:11	19:06	19:11	19:32	19:38	18:51	19:49
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:02	6:52	9:34	9:28	10:15	10:10	11:22	11:18	14:04	14:04	20:03	20:09	20:33	20:40	19:50	20:52
ארה"ב, בולטימור (ק)	7:13	7:19	9:23	9:26	10:01	10:03	10:59	11:01	13:23	13:22	18:33	18:24	19:01	18:53	18:07	19:04
ארה"ב, ברוקלין (ק)	7:03	7:10	9:13	9:15	9:51	9:53	10:49	10:50	13:12	13:11	18:21	18:12	18:50	18:41	17:55	18:53
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	7:04	7:10	9:13	9:15	9:51	9:54	10:50	10:51	13:13	13:11	18:21	18:12	18:51	18:42	17:56	18:53
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:41	7:48	9:49	9:51	10:28	10:31	11:26	11:27	13:49	13:47	18:56	18:46	19:26	19:16	18:30	19:28
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:21	7:25	9:39	9:40	10:12	10:14	11:12	11:13	13:38	13:37	18:55	18:49	19:20	19:14	18:31	19:24
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:54	6:59	9:10	9:11	9:44	9:46	10:44	10:44	13:09	13:07	18:22	18:15	18:49	18:42	17:58	18:52
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:18	7:21	9:39	9:40	10:11	10:11	11:11	11:11	13:37	13:36	18:57	18:51	19:21	19:16	18:34	19:25
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	7:00	7:06	9:08	9:11	9:47	9:49	10:45	10:46	13:08	13:07	18:16	18:07	18:46	18:37	17:50	18:48
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	7:27	7:34	9:37	9:39	10:15	10:17	11:13	11:14	13:36	13:35	18:45	18:36	19:14	19:05	18:20	19:17
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:59	7:06	9:07	9:10	9:46	9:49	10:44	10:46	13:07	13:06	18:14	18:05	18:44	18:35	17:49	18:47
בוליביה, לה-פס (ח)	6:07	6:03	8:41	8:38	9:11	9:08	10:15	10:13	12:50	12:49	18:31	18:33	18:55	18:56	18:15	19:05
בלגיה, אנטוורפן (ק)	8:00	8:10	9:56	10:00	10:42	10:47	11:39	11:41	13:59	13:58	18:57	18:44	19:33	19:20	18:29	19:34
בלגיה, בריסל (ק)	8:00	8:10	9:56	10:00	10:42	10:46	11:39	11:41	13:59	13:58	18:58	18:45	19:33	19:21	18:29	19:35
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:37	5:31	8:11	8:07	8:43	8:40	9:48	9:45	12:25	12:24	18:14	18:17	18:34	18:37	17:54	18:47
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:25	5:20	8:00	7:56	8:31	8:28	9:36	9:33	12:13	12:12	17:57	18:00	18:22	18:24	17:42	18:34
בריטניה, לונדון (ק)	7:18	7:28	9:14	9:18	10:00	10:05	10:57	11:00	13:17	13:16	18:16	18:04	18:51	18:38	17:49	18:52
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	7:29	7:40	9:21	9:26	10:10	10:15	11:06	11:09	13:26	13:24	18:21	18:07	18:58	18:45	17:54	18:59
גרמניה, ברלין (ק)	7:26	7:36	9:19	9:24	10:07	10:12	11:04	11:06	13:23	13:22	18:21	18:08	18:56	18:43	17:51	18:58
גרמניה, פרנקפורט (ק)	7:42	7:51	9:39	9:43	10:25	10:29	11:22	11:24	13:42	13:41	18:42	18:29	19:16	19:04	18:13	19:18
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:36	5:30	8:10	8:06	8:43	8:39	9:48	9:45	12:25	12:24	18:19	18:22	18:37	18:41	17:57	18:51
הודו, מומבאי (ח)	6:32	6:33	8:56	8:56	9:26	9:27	10:27	10:27	12:55	12:54	18:18	18:14	18:42	18:38	17:57	18:47
הודו, פונה (ח)	6:27	6:29	8:52	8:52	9:22	9:22	10:23	10:23	12:51	12:50	18:15	18:10	18:38	18:34	17:53	18:43
הונגריה, בודפשט (ק)	6:57	7:06	8:58	9:02	9:41	9:45	10:39	10:41	13:00	12:59	18:03	17:51	18:36	18:25	17:35	18:37
טורקיה, איסטנבול (ח)	6:08	6:14	8:17	8:19	8:55	8:58	9:54	9:55	12:17	12:16	17:26	17:16	17:55	17:46	17:00	17:57
יוון, אתונה (ק)	7:30	7:36	9:42	9:44	10:19	10:21	11:18	11:19	13:42	13:40	18:53	18:44	19:21	19:13	18:28	19:24
מולדובה, קישינב (ק)	7:17	7:26	9:20	9:23	10:02	10:06	11:00	11:02	13:21	13:20	18:24	18:13	18:57	18:46	17:57	18:59

לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:29	6:31	8:53	8:54	9:24	9:24	10:25	10:24	12:52	12:51	18:15	18:11	18:39	18:34	17:53	18:44
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:30	5:20	8:05	7:58	8:51	8:45	10:00	9:56	12:48	12:48	19:00	19:08	19:33	19:42	18:49	19:56
נפאל, קטמנדו (ח)	6:02	6:05	8:22	8:22	8:54	8:55	9:54	9:54	12:20	12:19	17:39	17:33	18:04	17:58	17:16	18:08
סין, בייג'ין (ח)	6:20	6:27	8:31	8:33	9:09	9:11	10:07	10:08	12:31	12:30	17:41	17:32	18:10	18:01	17:13	18:12
סינגפור, סינגפור (ח)	6:49	6:47	9:19	9:18	9:48	9:47	10:50	10:49	13:21	13:20	18:54	18:52	19:16	19:15	18:35	19:23
פולין, ורשא (ק)	6:55	7:05	8:49	8:53	9:36	9:41	10:33	10:36	12:53	12:51	17:50	17:36	18:26	18:13	17:21	18:27
פרו, לימה (ח)	5:45	5:42	8:19	8:16	8:48	8:46	9:52	9:50	12:26	12:24	18:05	18:05	18:27	18:28	17:47	18:37
צרפת, ליאון (ק)	7:52	8:00	9:56	9:59	10:38	10:41	11:35	11:37	13:57	13:56	19:01	18:51	19:33	19:23	18:35	19:35
צרפת, פריז (ק)	8:05	8:15	10:05	10:09	10:49	10:53	11:46	11:49	14:07	14:06	19:10	18:58	19:42	19:30	18:40	19:44
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:42	5:41	8:12	8:11	8:40	8:40	9:43	9:42	12:13	12:12	17:44	17:42	18:06	18:04	17:24	18:13
קנדה, טורונטו (ק)	7:28	7:35	9:34	9:37	10:14	10:17	11:12	11:13	13:34	13:33	18:43	18:33	19:11	19:01	18:14	19:13
קנדה, מונטריאול (ק)	7:06	7:14	9:10	9:13	9:51	9:54	10:49	10:51	13:11	13:09	18:16	18:05	18:47	18:36	17:48	18:49
קפריסין, לרנקה (ק)	6:48	6:53	9:03	9:05	9:38	9:40	10:37	10:38	13:02	13:01	18:15	18:08	18:42	18:35	17:51	18:46
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	7:18	7:30	9:07	9:12	9:58	10:03	10:54	10:57	13:13	13:11	18:06	17:52	18:45	18:31	17:36	18:46
רוסיה, מוסקבה (ח)	6:53	7:05	8:40	8:45	9:32	9:38	10:28	10:31	12:46	12:45	17:42	17:27	18:18	18:04	17:08	18:19
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	6:34	6:43	8:36	8:39	9:19	9:22	10:16	10:18	12:38	12:36	17:41	17:29	18:13	18:02	17:13	18:15
שוויץ, ציריך (ק)	7:39	7:48	9:41	9:44	10:24	10:27	11:21	11:23	13:42	13:41	18:49	18:38	19:18	19:07	18:18	19:20
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:08	6:09	8:35	8:35	9:05	9:04	10:06	10:05	12:35	12:33	18:01	17:58	18:24	18:20	17:40	18:29

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

•••

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00754
11/10/2020

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים